

me
is
wra
tas

Bartolome
TORRES

Commentaria
in XVII

Quaestiones
1588

COMMENTARIA

In XVII. Quæstiones

PRIMAE PARTIS S. THOMAE

DE AQUINO:

De ineffabili TRINITATIS mysterio:

*Ubi disputantur Trigintatres distinctiones primi
Magistri Sententiarum.*

Auctore

BARTOLOMAEO TORRES
EPISCOPO CANARIENSI,

Denuo impressa, Indiceq; ornata.

CVM LICENTIA SVPERIORVM.

*D^o Januarii
de sole possessor
huius libri*

VENETIIS,

In Officina Iuntarum. M D LXXXVIII.

COMMENTARIA
 IN XVII. QVAESTIONES
 PRIMAE PARTIS S. THOMAE
 DE AQUINO:

Dei inestabili T. R. N. T. A. T. I. S. I. N. Y. S. T. R. I. O. :

Qui diffinitur P. r. i. n. c. i. p. i. s. i. n. d. i. s. t. i. n. c. t. i. o. n. e. p. r. i. m. i.

BARTHOLOMAEO TORRES
 EPISCOPO CANARIENSI

Digno impetilla, Indicoq; amur.

CUM LICENTIA S. P. A. P. A. E.

V. H. N. E. T. I. S.

In Officina L. ... M. D. LXXXVIII.

^{MO}
 ILLUSTR. PRINCIPI
 D. D. DIDACO
 DE ESPINOSA,

PHILIPPI HISPANIARVM REGIS SVMMIS
 iudicibus praefecto, aduersus haereticam prauitatem gene-
 rali inquisitori, doctor Bartholomaeus Torres sacrae
 Theologiae professor, & Episcopus Cana-
 riensis aeternam felicitatem.

ERIVCUNDA mihi, & e sapientissimo pectore or-
 ta, illustrissime princeps, illa Platonis sententia sem-
 per visa est, qua dicere solebat, beatas fore Respub.
 Si imperarent philosophi, aut philosopharentur im-
 peratores. Philosophos autem non tantum eos intel-
 ligi voluit, qui omnigena artium cognitione essent
 praestantes: sed eos praecipue, qui sapientiam, & vir-
 tutem magno studio amoreq; prosequerentur, & quo
 quo modo augere curarent: nam id ipsum vox philosophia significat. Quod
 si in hunc modum se res habet, beatitudinis nomine applaudere sibi potest Res-
 pub. qua Philippum regem nostrum diuino beneficio agnosci imperatorem, sa-
 pientiae studiosum, & virtutis amatorem: qui sapientium ingenia magnis fa-
 uoribus, & praemijs excitata, grauioribus sua amplissima ditationis rebus per-
 tractandis adhibet, in senatus, & consilij sui dignitatem cooptando: qua in re
 ipse tanquam optimus imperator philosophatur, ac simul, vt philosophi impe-
 rent, & sua regna moderentur, pro animi sui candore constituere sane videtur.
 Huius autem rei clarissimum exemplum, experientia teste, cognoscimus (vt plu-
 ra alia omitamus) cum te ipsum prudentissimus Rex ad tantam euexerit di-
 gnitatem, vt vberius, & fusius Respublica tuo beneficio inuaretur, & sapien-
 tissimo vsus consilio, vt regio, summoq; sis praefectus praetorio libere voluerit:
 simulq; ad consultationes de summis Hispaniae rebus, & ad Reipub. statum at-
 tingentibus adhibearis: ita vt potissimorum negotiorum ad te quasi summa
 deferatur, non tantum in decidendis litibus, verum in eligendis iudicibus, & re-
 floribus ad Resp. in pace, & virtute continendas, ac moderandas: in quo possis
 etiam benemeritos omnes iuxta iudicij tui integritatem ad officia publica siem-
 mo cum honore, & vtilitate promouere. Sane his haud facile videor mihi,
 posse explicare, virum tibi magis, an toti reipub. gratulandum putem. Neque
 his rebus contentus Caesar, te ad maiora paratum, & a natura institutum iudi-
 cans, generalem fidei censorem fieri propensa voluntate curauit: vt in tuum
 consilium admissis, & conuocatis cum vtriusque iuris peritis, tum vero sacrae
 Theologiae doctoribus (de quorum munere est, de rebus fidei censere) haereti-
 corum hominum errores possis enertere, ac penitus extirpare, & pro ecclesia

* y Christi

Christi pugnare: ut sic demum veritatem Christianæ doctrinæ velut à maioribus accepimus, integram conseruemus. At verò ea quæ hæcenus diximus omnibus manifestissima sunt, & tuarum virtutum atque meritorum (quibus, ut omnes proclamant philosophi honor debetur) indicia clarissima: & omnes sanè qui te probe nouerant communi fere suffragio amplissimis quibuscunque honoribus dignum iudicabant. Solent nimirum, qui sua opera maioribus, aut principibus dicare desiderant, eorum virtutes maxime extollere. Sed timemus profectò, eximias tuas laudes oratione prosequi, quoniam experimento cognouimus, tuam modestiam nihil minus appetere, quam apud homines laudari. Hoc enim semper fuit tui sinceri, & Christiani animi ingenium, calcasse mortalia, & quæ alij mirantur, vel nulla duxisse, vel quasi mancipia ad virtutis rede-gisse ministerium. Sed quoniam vidimus, te hæc etiam eadem non sine molestia audire (quando, ut Christi verus miles intelligis omnia vana esse, præter Christum redemptorem nostrum, & ea quæ in illius gloriam diriguntur) ab amplioribus laudibus, quæ non exiguae futuræ erant, supersedendum censemus. Superest igitur, ut lucubrations has nostras de sacrosancto Trinitatis mysterio, quas magnis sudoribus & lectionum assiduitate elaborauimus ad gloriam Christi Iesu, cui nos, nostraq; dedimus, & qua nobis nihil debet esse antiquius, aut celebrius, tibi inscribamus, & nuncupemus: tenue quidem munusculum, sed vtriusque nostrum personæ conueniens: tum ut illis hoc plus possit accedere autoritatis, quod tuo nomini sint dicata: tum verò quia nostræ fidei altissimum arcanum nulli commodius potuit, aut debuit consecrari, quam eiusdem fidei generali assertori: & habebis simul tuorum in me magnorum meritorum memoriam animi testimonium. Sed ne diligentiam tuam ingi sollicitudine orbi consulentem longiori sermone remorantes, in publica peccemus commoda, Vale.

Ad Lectorem.

V M apud me constituisset Christiane lector, studia theologiæ omnium ferè doctorum concessione, ex vnus diui Tho. doctrina præcipue, ac maxime posse iuuari: eiusq; theologiæ summam sine legitima interpretatione nullo modo satis posse intelligi: cæpi mecum ipse tacita cogitatione, non tam meam in hæc opera cõmentationem instruere, & adornare, quam aliorum, (quos, & plurimos, & maxime doctos ætas nostra tulit) optare diligentiam. Verum cum id munus à nemine suscipi viderem, posteaquam diu, multumq; Deum opt. max. precatus sum, ut animo meo, quod sibi gratum, & proximis salubre futurum esset, inspiraret: tandem cõstitui denariolum meum in Ecclesia catholica Christi fidelibus offerre. Labores siquidè hosce nostros, magna expectatione, à multis etiã doctis quotidie efflagitari audiebam: sperabam deinde illis in lucem editis plures scholasticorum, qui eadem nostra scripta, neque ita diligenter exornata, nec satis fideliter excepta vbiq; circumferunt, magnum emolumentum reportaturos. Potuissent equidem (ut aliquid in insipientia mea dicã) si proprium voluissent ingredi iter, ac nõ potius alienis vestigijs insistere, theologiæ doctrinæ integram fortassis opus conficere: vel sanè cæterorũ more sententiarum libros conscribere: cum post publica stipendia in enarranda Aristotelis philosophia, plures annos subrilis doctoris Scoti sententias in celeberrima Salmaticensi academia fuerim interpretatus: ipsius autem diui Tho. doctrinam per viginti annorum circiter spatium in primaria cathedra Seguntina, assiduis vigilijs, exposuerim: de quibus omnibus & collegiũ in signe sancti Saluatoris (quod Ouentese appellant) in cuius me alumni haberi volo, & Seguntinum gymnasium fidele, certumq; ferent testimonium: sed malui optimi auctoris interpret esse, quam auctor ipse haberi: quoniam publicæ utilitatis habendam potius ratione arbitratus sum, quam priuata existimationis meæ. At verò q; commentaria solum in decẽ & septem quæstionibus in vulgus efferamus, & eas non ordine primas, sed quæ post alias. 26. habeantur, ut unque, vel reprehensione dignũ, vel certè aliqua suspicione non vacare iudicabitur. Verum qui omnes fœtus laborum meorum vno quasi partu in lucem edi volunt, clarissimos nostræ tempestatis doctores, qui id ipsum fecere, incusent necesse est. Hi nimitũ proximorum utilitati prospicientes, de more habent paulatim, atque maturè opera sua in publicum emittere: sic enim ea correctæ magis, atque ab erroribus magis purgata, & ordine debito exposita nobis tradiderunt: quod sanè tum ad claritatem, tum etiam ad veritatem ipsam facilius indagandam, maxime conferre videtur. Alterum autem quod obijci posse prædiximus, cur videlicet à prima diui Tho. quæstione non exordiamur, non temerè, aut sine causa factum esse quis existimet: hæc enim ratione permouemur, quod idem Magister sententiarum, & ipsemet diuus Tho. quin & omnes

Autoris intentione.

Due obiectiones.

Soluitur prima obiectio.

Soluitur secunda obiectio.

omnes alij scholastici doctores dum Magistrum in sententijs explicat, ab hoc altissimo Trinitatis mysterio suam theologiam auspicati sunt. Præterea, decem & septem quæstiones, quas in præsentia mittimus, ut numero quidem non multæ, ita argumenti magnitudine, & difficultate rei, & copia gravissimarum disputationum, integrum opus iure optimo censerentur debent. Completimur nempe ea omnia de quibus Magister sententiarum per tres, & triginta distinctiones primi sui libri longa verborum serie distulit. Quamobrem pergratum fore studiosis omnibus arbitratus sum, si primus noster laboris præponeretur, qui diligentia, doctri- & nostræ, qualis qualis illa est, specimen, indiciumque certissimum esse posset: quod proculdubio in hoc abditissimo, & ineffabili trinitatis sacramento explicando elucefceret. Ex quo planè licebit unicuique conijcere, quantum illi in reliquis, quæ non sunt ea difficultate impedita, neque tanta caligine inuoluta vsui, & emolumentum esse possimus. Integra verò commentaria in primam partem sancti Tho. quæ prælo parata habemus, pollicemur cum diuinæ clementiæ auxilio statim post commentaria hæc edituros: modò intelligamus diligentiam nostram Christi fidelibus, ac factæ theologiæ amatoribus, neque infructuosam, neque iniucundam esse. Reliquos verò tractatus in primam partem ita duximus distribuendos, ut post hunc, statim in viginti sex primas quæstiones commentaria simus edituri. In super librum quendam opusculorum de metaphysicis, naturalibus, & logicis quæstionibus, quas diuus Tho. in prima parte tractat, vel earum mentionem facit, quæ re vera si ibi disputarentur, magna molestia afficeremus lectorem, qui iam logicum, physicum, & metaphysicum egit. Postremo à quadragesima quarta quæstione ad finem vsque primæ partis commentaria proferemus. Enimverò si diuina benignitate vita supersit animus est in reliquas etiam diui Tho. partes commentaria, quæ longo tempore meditati sum, huic primæ adijcere. Modo autem, ne remoremur lectorem, hac Methodo incedemus. Primum, diui Thomæ sententiæ, ac verba facili sermonis cursu exponuntur, quod quidem exigui negotij non fuit: mox quæcunque, vel ab auctore quæstiones propositæ sunt, vel ex doctrina illius ortum habere videntur, vel inde sumi, & à theologis disceptari solent, eas à nobis disputatas pro ingenij nostri tenuitate, & absolutas habebis. Atque hæc præfationis loco dicta sint: cætera quæ de ordine, methodo, ac doctrina sancti doctoris explicanda erant, in præmium, totius primæ partis referuantur: quo loco, hæc, atque alia, & aptius dicentur, & plenius. Illum ergo interim supplex oro, in quo sunt thesauri omnes sapientiæ, & scientiæ Dei absconditi, ut curas meas, conatusque omnes quoad vixero, eò conuertat, ac dirigat, ut diuinæ ipsius bonitati perpetuo honori, & laudi sint. Et tandem nobis omnibus persuasum esse debet Candide lector, omnia vana esse præter Christum Iesum seruatorem nostrum, & quæ in illius nominis gloriam efficiuntur. Vale.

Alia opera pollicetur auctor.

Edendorum operum ratio.

Methodus auctoris.

COMPROBATIO FRATRIS IOANNIS REGLA

MONACHI HIERONYMIANI OLIM A SACRIS
confessionibus imperatoris maiestati Caroli Quinti, in
commentaria super S. Tho. de altissimo Trinitatis mysterio, ab insigni doctore Bartholomæo Torres
primario Seguntino edita.

S quando iniunctum munus pro ingenij mei viribus grauisimum, vellem detrectare, ne sub honore cum rubore succumberem: his proxime diebus maxime vellem, cum supremi senatus regij decreto illustre hoc opus mihi expendendum, inspiciendum, examinandumque traderet. Etenim viri huius (doctore inq. Bartholomæi Torres, qui iam olim sacram theologiam in celeberrima Salmanticensi academia profitebatur, & inde in Seguntina primariam cathedram eiusdem facultatis professor circiter viginti annos cum magna doctorum laude, & admiratione obtinet) lucubrationes, dignum laudatorem potius quam examinatorem postulabant: cum tamen dum mihi demandantur, neque ingenij acumen, neque doctrinæ uberem copiam, aut facundam diendi peritiam quibus illa præstari optime possint, sortita sint. At verò cum è regione considero tantam esse doctoris celebritatem, ut nomen Bartholomæi Torres magnam huic operi, & cæteris à secundandis auctoritatem pariat, atque conciliet, neque examine, neque laudibus indigere plane intellexi. Is enim est, quem incredibilis morum honestas, digne sacerdotem: profunda Theologiæ cognitio, sapientem, singularis humanitatis præstantia, virum bonum: eximia in Deum pietas, admirabilem, omnia simul iuncta immortalem efficiunt. Sed ut rem agamus, liber hic, quem assidua diligentique opera totum perlegi, consideravi, & expendi, nulla linea, neque verbo intermissis, præter doctrinam, quam habet catholica ecclesiæ Romana consentaneam, solidam, veram, & apostolicum spiritum ubique referentem, theologis omnibus, & vniuersitatibus magnam pari & utilitatem. Sanctissimum enim Trinitatis arcanum in ecclesiæ Dei per multas annorum centurias, adeo fuit reconditum, ut ob paruam de illo cognitionem, & explicationem festum illius non ducerent sancti patres statuendum, cum tamen in cælis in eius contemplatione sita sit nostra, & angelorum perfecta beatitudo.

udo. Sed diuinus spiritus excitauit deinceps, erudiuitq. aliquorum doctorum animos, ut sancti doctoris Augustini, Hilarij, & aliorum e quibus ad ceteros fideles aliquorum mysteriorum maior notitia deduceretur, & dimanaret. Veruntamen illi (qua conditio est, iuxta Arist. omnium qui primam manum inueniendae rei imponunt) sparsim, & sine ordine, nec tam copiose, & perspicue quam opus erat, rem pertractarunt. Enimuero in praesentia per auctorem hanc habemus disputationem absolutam tanta dexteritate, ubertate, ordine, claritate, ut quilibet huius rei studiosus mediocri adhibita diligentia intelligat, ac penetret, quod sine eius operis adminiculo, nisi magnis sudoribus fieri non poterat. Et hoc sane magis, ac magis elucescet, si aliorum doctorum commentaria in has diui Thom. quaestiones conferantur, quod nos diligenter admodum fecimus. Equidem cum tractatus hic tam sit per difficilis, auctor illius, omnes disceptationes & de hac re congressus ad vinum vsque reserat, maxima verborum & rerum perspicuitate: ex quo facile conijcere licet, magnam utilitatem in ceteris, quae pollicetur se editurum, hominibus posse asserre. Profecto dum opus hoc cum reliquis alijs, tanta animorum expectatione in omni academia postularentur, quae studijs theologicis magnum parent emolumentum, in hoc munere exhibito (nisi me iudicium animi fallit) omnium vixit expectationem, quod de reliquis identidem fore proculdubio speramus. Consequens ergo est, ut imperio praedicto satisficientes dicamus, hunc librum satis expensum, & examinatum, non magnitudine, sed precio aestimandum, deberi non solum ad communem omnium utilitatem imprimi, & publice ferri, sed magna cum laude, & proximorum gratulatione suscipi, & exoculari. In cuius rei fidem & testimonium, nostrum nomen apponendum decernimus: in hoc caenobio sancti Hieronymi de Madrid 25. die Ianuarij anno dominicae incarnationis 1566. Vidimus praeterea, & probauimus sine mendis librariorum esse litterarum textus D. Thom. a quaest. 27. vsque ad 43.

Frater Ioan. Regla.

Z H G V I

Q V A E S T I O N V M E T D V B I O R V M, Q V A E A B A V C T O R E M O V E N T V R in hoc tractatu de sacratissimo Trinitatis mysterio, index copiosissimus.

AN possimus euidenter ex scripturis ostendere, Christum redemptorem nostrum, & Spiritum sanctum verum Deum, atque in diuinis plures personas esse: vbi apertissimis sacrae Scripturae testimonijs ostenditur pars affirmans reprobat Arrius Sabellius & etiam Erasmus. fol. 2. p. 2. col. 1

Quid sit verbum. fol. 11. p. 2. c. 1

Quid verbum vocale, & eius proprietates sint. fol. 11. p. 1. c. 2

Quid dicens vocale sit, & proprietates dicentis. fol. 12. p. 2. c. 2

An conceptus dicatur proprie verbum, vtendo nomine verbi pro sermone: an duntaxat per quandam metaphoram, & similitudinem. fol. 14. p. 1. c. 1

Quid verbum mentale sit, & eius proprietates. fol. 13. p. 2. c. 2

Quid dicens intellectuale sit, & eius proprietates. fol. 16. p. 1. c. 1

An sicut per actum intelligendi, ita per actum sentiendi producat verbum. fol. 16. p. 2. c. 1

An mens verbum ab actu intelligendi differat. fol. 16. p. 2. c. 2

An necessarium sit ponere verbum mentale. fol. 20. p. 1. c. 2

An per actum intelligendi re ad extra, anima solum intelligat, ipsam re, an etiam ipsum verbum mentale. fol. 21. p. 2. c. 1

An quilibet rei conceptus & notitia sit verbum. fol. 22. p. 1. c. 2

An per actum intelligendi rem praesentem, seu notitiam intuitiuam, producat verbum. fol. 22. p. 2. c. 1

An angelus cognoscendo se formet verbum. fol. 22. p. 2. c. 2

An angelus sicut cognoscit se per suam substantiam veluti per speciem, sic quoque intelligat se per suam substantiam tanquam per verbum: ita vt non formet

verbum aliud a se. fol. 23. p. 2. c. 1

An beati videndo Deum formet verbum. fol. 23. p. 2. c. 1

An per actum voluntatis producat aliud, sicut per actum intellectus producat verbum. fol. 24. p. 1. c. 1

An in diuinis sit verbum & verbi processio. fol. 25. p. 1. col. 1

An filius Dei sit verbum. fol. 26. p. 1. c. 1

An filius Dei possit appellari sermo. fol. 26. p. 1. col. 2

Quare filius Dei appelletur verbum, & ibidem probatur verbum diuinum habere oes verbi proprietates. fol. 26. p. 2. c. 1

Quare Ioannis 1. speciatim de verbo dicitur quod omnia per ipsum facta sunt. fol. 29. pag. 2. c. 1

Quamobrem de verbo priuatim dicitur Ioan. 1. Quod factum est in ipso vita erat. fol. 30. p. 1. c. 1

Verum res verius esse habeant in verbo, quam in se ipsis, quandoquidem vitam habent in verbo. fol. 30. p. 2. c. 1

Quare de verbo in scriptura asseritur quod sit Dei imago, & non de patre, & de Spiritu sancto. fol. 30. p. 2. col. 1

An diuinum verbum sit proprie Dei filius, & eius processio proprie generatio. fol. 32. p. 1. c. 1

An Spiritus sanctus procedat similis patri & filio, & ex ui productionis. Et adducit author plurima argumenta probanda partem affirmantem: & recedit a communi sententia. fol. 35. p. 2. c. 1

Cur generatio qua pater generat filium, in sacris litteris appellatur partus & conceptio. fol. 38. p. 1. c. 1

An verbi generatio sit proprie generatio: & ipsi verbum proprie filius. fol. 38. p. 1. c. 2

An per actum voluntatis producat aliud, quod sit terminus eiusdem actus. fol. 39. p. 2. c. 2

An amor rei procedat a verbo & eiusdem rei cognitione in genere cause efficientis.

* tis,

I N D E X.

- tis, an verò in genere causæ finalis. f. 40. p. 2. c. 1.
- An verbum producat per actum intellectus, & Spiritus sanctus per actum voluntatis. f. 43. p. 1. c. 1. & 2.
- An diuinum verbū producat per actū intelligendi creaturas. f. 44. p. 2. c. 1.
- Vtrum relatio realiter distinguatur à suo fundamento. f. 50. p. 2. c. 1.
- An Dei attributa distinguantur ex natura rei à se inuicem & à diuina essentia, vel tantum ratione. f. 51. p. 1. c. 2.
- Quid significet attributum, & quid sit. f. 53. p. 1. c. 2.
- An distinctio rationis actu ab æterno fuerit inter Dei attributa, atque ea fuerint ab æterno distincta distinctioe rationis actu. f. 56. p. 2. c. 1.
- Vnde ortum habeat pluralitas attributorum in Deo, quando ipsa attributa sūt idem ex natura rei. f. 56. p. 2. c. 2.
- An esto creaturæ esse non possent, adhuc reperiretur in Deo pluralitas attributorum. f. 57. p. 1. c. 1.
- Quid intelligatur nomine rationis, cum dicimus in Deo esse plures attributorū rationes, & vnā aliam non esse. ibid.
- An in Deo sint plures quidditates, sicut sunt plures rationes. f. 58. p. 1. c. 1.
- An Dei attributa sint de essentia diuinæ naturæ, & de ea formaliter & essentialiter prædicentur, an tantum identicè. f. 58. p. 1. c. 1.
- An Dei attributa de se inuicè verificentur formaliter & essentialiter ita vt quodlibet sit de essentia alterius. f. 59. p. 1. c. 1.
- An Dei relationes distinguantur à diuina essentia ex natura rei. f. 62. p. 1. c. 1.
- An plus differant relatio & persona ab essentia, quam relatio à persona. f. 64. p. 1. c. 2.
- Vtrum quemadmodum intellectus ad re intellectam, seu notitiam aut scientiam ad suum obiectum, in nobis est relatio realiter ita quoque sit relatio realis rei intellectæ ad intellectum ipsum, & rei voluntæ ad voluntatem. f. 69. p. 2. c. 1.
- Quid persona significet, & quid persona sit: & quod discrimen sit inter indiuiduum, personam, suppositum, & rem singularem. f. 71. p. 2. c. 2.
- An sit concedendum, in diuinis esse tres hypostasies. f. 73. p. 1. c. 2.
- An sit concedendum, in Deo esse tres substantias. f. 73. p. 2. c. 1.
- An in diuinis sit ponenda persona: vbi reprobatur Laurent. Valen. f. 74. p. 2. c. 1.
- Vtrum nomen personæ significet relationem. f. 75. p. 2. c. 1. & 76. p. 1. c. 1. & 2.
- Vtrum per rationem naturalem possimus cognoscere trinitatis mysterium. f. 89. p. 1. c. 2.
- Vtrum Sibylle per sapientie traditionem cognouerit omnia mysteria quæ prædixerunt. f. 91. p. 2. c. 2.
- An quemadmodum paternitas, & spiratio actiua quæ est in patre, sunt duæ relationes: sic etiam realiter inter se distinguantur. f. 94. p. 2. c. 2.
- An hæc propositio sit vera, Paternitas est sapiens. f. 96. p. 2. c. 2.
- An sint plures notiones quam quinque. f. 98. p. 2. c. 1.
- Quid sit hæresis pertinacia. f. 101. p. 1. c. 2.
- An homo ille hæreticus sit, qui affirmat aliquid contra fidem ex crassa aut supina ignorantia, post quæ admonitus est ab episcopo & viris doctis, existimans se non aduertari Christi doctrinæ. f. 104. p. 2. c. 2.
- An sit concedendum, quod pater sit principium totius Deitatis. f. 108. p. 1. c. 1.
- Vtrum pater sit auctor filij, & filius Spiritus sancti. ibid.
- An pater sit causa filij, & filius Spiritus sancti. f. 108. p. 2. c. 2.
- An quænis naturæ perfectio ex diuina perfectione nominetur. f. 110. p. 2. c. 2.
- An nomen filius, quatenus significat Dei filium, & creaturam respectu ipsius Dei, sit verè æquiuocum: ita vt ea significet pluribus conceptibus. f. 113. p. 2. c. 1.
- An Spiritus sanctus ingenuus dici possit. f. 116. p. 2. c. 2.
- An improductum & improcessum, hoc est non productum, & non processum sint propria patri. f. 118. p. 2. c. 1.
- Cur Deus appelletur pater noster, & Spiritus etiam hominum: & tamen non dicat, nec dici potest filius noster. f. 124. p. 2. c. 2.
- An hæc conditionalis sit vera, Si Spiritus sanctus non procederet à filio, non distingueretur ab eo. f. 128. p. 2. c. 2.
- An sit asserendum, Spiritum sanctum principaliter procedere à patre. f. 132. p. 2. c. 1.
- An concedendum sit, Spiritum sanctum proprie procedere de patre. ibid.
- An hæc disputatio: vtrum pater & filius sint vnū, vel plura principia Spiritus sancti, sit de se, an tantum de noie. f. 134. p. 2. c. 1.
- An hæc propositio, Pater & filius sunt vnū principium Spiritus sancti, sit ex vi verborum & secundum proprietatem sermonis

I N D E X.

- monis vera, & de rigore. f. 134. p. 2. c. 1.
- An principium Spiritus sancti sit quartum constitutum distinctum à patre, filio, & Spiritu sancto. f. 134. p. 2. c. 2.
- Vtrum Spiritus sanctus per se procedat à pluribus suppositis. f. 136. p. 2. c. 1.
- An pater, vel Deus Pater, sit, vel fuerit ab æterno donū respectu creaturæ. f. 143. p. 1. c. 2.
- An Spiritus sanctus peculiariter ratione dicatur donū potius quàm filius. f. 143. p. 2. c. 1.
- An cum dicit S. Tho. Spiritus sanctus procedit vt amor, nomen amoris accipiat pro amore essentiali quod est diuina essentia: an pro amore personali, qui est Spiritus sanctus. f. 144. p. 1. c. 1.
- Cur ausus sit S. Th. concedere quod sint plures æterni, & plures omnipotentes, cum aliter sit in symbolo Athanasij. f. 149. c. 1.
- An hæc propositiones sint veræ, Pater omnem rem quam habet, aut realitatem communicat filio. Pater omnem entitatem quæ habet communicat filio. f. 150. p. 1. c. 1.
- An pater & filius debeant dici plura principia. f. 150. p. 1. c. 2.
- An assertio D. Th. qua affirmat, tres personas esse vnū Deum & non plures, sit de fide accipienda. f. 150. p. 2. c. 2.
- An semper cum nomē Deus supponit pro essentia, supponat etiam pro persona. f. 154. p. 1. c. 2.
- Pro quo supponit nomen Deus, in his propositionibus. Deus generat. Deus non generat. f. 154. p. 2. c. 1.
- An ista propositio sit vera, Hic Deus est hic Deus, primo pronomine demonstrante patrem, secundo filium. f. 155. p. 2. c. 1.
- An nomine Deus, supponente pro natura in concreto, aut Deo in cōi vt abstrahit à suppositis, hæc sit vera, Deus generat, generat, spirat, & spiratur. f. 157. p. 2. c. 1.
- An hæc vera sit, Deus generat Deum. f. 158. p. 1. c. 2.
- An nomē Deus sit singulare, an cōmune. f. 158. p. 2. c. 1.
- An hæc sit catholica, essentia diuina non generat: & sua opposita hæretica: essentia diuina generat. f. 160. p. 1. c. 1.
- Quid sit in causa quare hæc falsa sit, essentia generat. ibid.
- An pater & paternitas sint de intellectu & intrinseca ratione nat. diu. f. 162. p. 2. c. 1.
- Regule, quibus faciliè theologus cognoscere possit veritatem aut falsitatem propositionū in quibus diuina prædicata de se inuicè affirmant, aut negant. f. 165. p. 1. c. 2.
- Quid appropriatio, & quid appropriatū. f. 167. p. 1. c. 2.
- Quoniam pacto cum accommodamus attributa personis, declarantur personæ. f. 167. p. 2. c. 1.
- Cur Dei sapientia interdū dicatur creata, nonnunquam verò genita. f. 170. p. 2. c. 2.
- An proprietates sint in personis. f. 173. p. 2. c. 2.
- Vtrum hæc conclusio relatio est idè quod persona, sic de fide tenenda. ibid.
- An ipse diuinæ personæ sint intrinsecus & essentialiter relatiua, atque intrinsecus ad inuicem referantur. f. 177. p. 1. c. 2.
- An personæ distinguantur per relationes an per origines. f. 179. p. 1. c. 1.
- An sit hæresis, affirmare quod diuinæ personæ non distinguantur per relationes neque per origines. f. 181. p. 1. c. 1.
- An personæ diuinæ duntaxat distinguantur per oppositionem relationū, aut relationes sibi inuicè oppositas. f. 183. p. 1. c. 1.
- An diuinæ personæ constituantur per relationes. f. 187. p. 1. c. 2.
- An personæ constituantur per relationes, quatenus relationes sunt. f. 189. p. 2. c. 1.
- Vtrum generare & spirari sint actiones voluntariæ. f. 193. p. 2. c. 2.
- An volitio generandi filij, seu actus volendi generationem filij, sit prior generatione filij secundum rationem. f. 197. p. 2. c. 1.
- An generatio filij sit de substantia patris, & spiratio Spiritus sancti de substantia patris, & filij. f. 199. p. 1. c. 2.
- An in diuinis sit potentia generandi, & spirandi. f. 202. p. 2. c. 2.
- An potentia generandi significet relationem. f. 205. p. 1. c. 2.
- An in diuinis possint esse plures filij per actum intellectus generati, aut plures Spiritus sancti per actum voluntatis spirati. f. 209. p. 2. c. 2.
- Vtrum æqualitas & similitudo sit in diuinis. f. 213. p. 1. c. 2.
- An aliquo pacto possimus concedere, quod Deus est similis creaturæ. f. 214. p. 1. c. 2.
- An æqualitas & similitudo in diuinis sint relationes rei vel rationis. f. 215. p. 2. c. 1.
- Quorū sint relationes æqualitatis & similitudinis in diuinis. f. 217. p. 1. c. 2.
- An sit cōcedendū secundum Scotū quod in Deo sint viginti entia realiter distincta. f. 217. p. 2. c. 2.
- An tantum in diuinis sit æqualitas, & similitudo. f. 218. p. 1. c. 1.
- Vtrum sit inter diuinas personas ordo nature, aut originis. f. 220. p. 2. c. 1.
- Quare filius dicatur esse in patre, & pater in filio. f. 223. p. 2. c. 1.

INDEX.

An sicut filius est in patre secundum originem, sic quoque pater sit in filio etiam secundum originem. *ibid.* c. 2
Vtrum filius sit aequalis patri secundum potentiam: ubi plurima argumenta philosophica Arrij soluntur. f. 225. p. 1. c. 1
Quid missio sit. f. 228. p. 1. c. 2
Vtrum missio diuinæ personæ sit. *ibid.*
Vtrum missio diuinæ personæ sit temporalis vel æterna. f. 229. p. 1. c. 1
Vtrum diuina persona mittat solum secundum gratiã gratiã facientem. f. 231. p. 2. c. 1
An Spiritus sanctus sit caritas. f. 231. p. 2. c. 1
Quid sit diuinam personam mitti, venire, & procedere ad nos. f. 232. p. 1. c. 1
An pater æternus missus aliquando dicitur. f. 234. p. 1. c. 2

Indicis questionum & dubiorum finis.

RERVM QUÆ MAGIS INSIGNES VISÆ SVNT IN HOC TRACTATV,

Index locupletissimus alphabetico ordine dispositus.

A

Bailardi hæresis. f. 163. p. 1. c. 1
Absoluta in diuinis sũt cõmunia omnibus relationibus, & personis. f. 65. p. 2. c. 1
Absoluta nõ recipiunt pluralitatem, nec multiplicantur ratione rei absolutæ. f. 76. p. 2. c. 2
Absoluta & cõmunia in diuinis sunt priora secundum intellectum proprijs personarum. f. 113. p. 2. c. 2
Abstracta attributorum magis proprie dicuntur de Deo, quã cõcreta, licet hæc proprie dicantur. f. 23. p. 6. c. 1
Actiones quæ non necessariõ Deo conueniunt: nõ sunt Dei attributa. f. 53. p. 2. c. 1
Actus intelligendi quid. f. 16. p. 2. c. 2
Actio & passio ratione distinguuntur, re autem idem sunt. f. 18. p. 1. c. 1
Actus intelligendi, & verbum mentale distinguuntur re ipsa. f. 17. p. 2. c. 2
Actiones distinguuntur penes terminos. f. 42. p. 2. c. 2 & 31. 2.
Actus vitalis in Deo, est actus intellectus, & voluntatis. f. 43. p. 1. c. 1
Actus immanetes dari possunt, per quos aliquid producit. f. 44. p. 2. c. 2

Vtrum persona diuina inuisibiliter mittat ad oēs qui habent grã. f. 238. p. 1. c. 1
Vtrum Spiritus sanctus visibiliter mittatur. f. 238. p. 1. c. 1
Cur filius dicatur minor patre, & nõ Spiritus sanctus. *ibid.* 2.
Quid nã significarent signa illa, sub quibus Spiritus sanctus apparuit, vltra significationem qua indicant missionem Spiritus sancti. f. 239. p. 1. c. 1
An signa illa sub quibus Spiritus sanctus apparuit, fuerint veræ res: vt columba. f. 239. p. 2. c. 2
Vtrum persona diuina mittatur ab ea, à qua non producit. f. 241. p. 1. c. 1
An ecclesiæ ministri possint dare Spiritum sanctum. *ibid.* 2.

Actiones distinctæ sunt illæ quæ habent distinctos terminos. f. 61. p. 2. c. 1
Actio & passio sunt eadẽ motui, verum non sunt eadem inter se. f. 13. p. 2. c. 1
Accipere esse ab aliquo quid sit. f. 13. p. 2. c. 1
Accidens est ens reale.
Actio qua actio est, non constituit agens. f. 183. p. 2. c. 1
Actus notionales ita tribuuntur personis, quod non essent. f. 192. p. 1. c. 2
Actus notionales sunt voluntarij, quomodo sit vera propositio. f. 197. p. 1. c. 2
Actus notionales sũt de aliquo. f. 199. p. 2. c. 2
Actus notionalis ad plures personas terminari non potest. f. 210. p. 1. c. 1
Actus Dei ratione discriminantur. *ibid.*
Actio qua pater generat filium, nõ est successiua, neq; cõ motu. f. 219. p. 1. c. 2 & 2. 1
Adiectiuum nomẽ significat formam per modum accidentis. f. 148. p. 2. c. 1
Adiectiua & substantiua in quo differat, & in quo conueniant. *ibid.*
Aequalitas & similitudo in Deo, nõ sunt relationes reales, sed rõnis. f. 70. p. 1. c. 1
Aequale quid. f. 213. p. 2. c. 1
Aequalitas diuinarũ personarũ includit similitudinẽ, & aliqd plus. f. 213. p. 2. c. 2
Aequalitas & similitudo in diuinis sunt relationes rõnis, ex D. Tho. f. 215. p. 1. c. 1
Aequalitas & similitudo in diuinis sunt rela-

INDEX.

relationes rationis, ex Diuo Thom. f. 215. p. 2. c. 1
Aequalitas & similitudo in diuinis sunt relationes reales, ex mente Scoti. f. 216. pag. 1. c. 1
Aequalitas & similitudo diuinarum personarũ in suo intellectu tria includit. f. 217. p. 1. c. 2
Aequalitas quid sit. f. 218. p. 1. c. 1
Aequalitas & similitudo nõ sũt in diuinis, sed etiã in creaturis. f. 218. p. 1. c. 1
Alogianorum hæresis. f. 26. p. 2. c. 1
Ambrosius nequaquam fauet Erasmo, in expositione illius loci ad Titum 2. exstantes beatam spem, &c. f. 5. p. 2. 1
Ambrosij & Hieronymi responsio ad illã auctoritatem. Marci 13. de die autẽ, &c. quam in suum fauorẽ adducit Atrius. fol. 7. p. 1. c. 1
Ambrosij & Hieronymi responsio iam locum non habet. f. 7. p. 1. c. 2
Ambrosius quare non admisit nomen ingeni in diuinis. f. 111. p. 2. c. 2
Amatum in amante quomodo sit. fol. 39. p. 2. c. 1 & 2.
Amor est similis voluntati. f. 35. p. 2. c. 1
Amici Iob. f. 91. p. 2. c. 1
Amor trifariam sumitur. f. 144. p. 1. c. 1
Amor quate sit primum donũ quod gratiã alicui damus. f. 233. p. 1. c. 2
Angelus cognoscit se per suam essentiam, tanquam per speciem. f. 23. p. 1. c. 2
Angelus quo perfectior est, pauciores habet operationes. f. 79. p. 2. c. 2
Anima rationalis separata à corpore, quare non sit suppositum. f. 72. p. 1. c. 2
Anima nostra per speciem intelligibilem est in actu primo ad intelligendum. f. 13. p. 2. c. 1
Anima nostra quo pacto cognoscit rem aliquam. f. 20. p. 1. c. 2
Anima non potest aliquid intelligere, nisi ei actu repræsenteretur. *ibid.*
Anima quomodo intelligit rem presentẽ. fol. 20. p. 2. c. 1
Anima intelligendo se format verbum. f. 23. p. 1. c. 1
Apostoli, esto circa ea quæ sunt fidei, dubitauerint, non fuerunt hæretici. f. 105. pag. 2. c. 2
Propria ta personarum quæ sancti apocommodat ipsi personis. f. 171. p. 2. c. 2
gumẽta quæ probat Christum redemptorem nostrum esse verum Deum. f. 3. p. 1. c. 1

Argumenta aduersus Erasmi. f. 4. p. 2. c. 1
Arianorum hæresis à quibus ortum habuerit, & in quibus concilijs dominata fuerit. f. 4. p. 1. c. 1
Atrius conuincitur scripturæ testimonijs. f. 7. p. 1. c. 1
Attributum Dei quid significet. fol. 53. pag. 1. c. 1
Attributi d. finitio. f. 53. p. 2. c. 1
Attributa sunt in Deo ex natura rei, lectu sa quavis operatione intellectus, & ei necessariõ conueniunt. f. 54. p. 2. c. 1
Attributum reque primum est in omnibus personis. f. 167. p. 2
Attributorũ pluralitas reperitur in Deo, etiam si non possent esse creaturæ. f. 57. pag. 1. c. 1
Attributorum nomina nõ fuerunt imposita ad significandum essentiam, et essentia est, sed eius perfectiones. fol. 57. pag. 2. c. 1
Attributa Dei habent definitiones quid nominis diuersas. f. 57. p. 2. c. 2
Attributorum nomina non sunt Synonyma. f. 58. p. 1. c. 1
Attributa Dei de se inuicẽ verificantur formaliter & essentialiter. f. 58. p. 1. c. 1
Aureoli opinio circa Dei attributa. f. 52. pag. 1. c. 2
Augustini verba 4. de trinit. cap. 10. pater est principium totius deitatis, quo pacto sunt interpretanda. f. 108. p. 2. c. 1
Auctores qui de sacratissimo trinitatis mysterio scripserunt. f. 1. p. 1. c. 1
Auctores qui de verbo agunt. fol. 11. pag. 2. c. 2.

B

Beati videndo Deum formant verbũ, probabilior opinio. f. 23. p. 2. c. 1
Boetius censet, omnia attributa essentialiter includi in diuina essentia. fol. 58. pag. 2. c. 2
Bonauenturæ opinio de distinctione personarum. f. 179. p. 2. c. 2
Bonauentura confutatur à D. Tho. f. 180. pag. 1. c. 2
Bonitas adaptatur Spiritui sancto in sacris litteris. f. 170. p. 2. c. 2

C

Caietanus, Capreolus, & Scotus dicentes diuinas relationes nullam importare perfectionem, reprobantur. f. 65. p. 2. c. 1
Caietanus & alij D. Th. interpretes reprehenduntur, quod sine ordine & delectu

INDEX

- quæ ad philosophiam, & metaphysicâ spectant immisceant. f. 71. p. 2. c. 2
- Capreolus & Caietanus censent relatione realiter distingui à suo fundamento. f. 50. p. 2. c. 2.
- Capreolus improbat. f. 58. p. 1. c. 2
- Capreoli sententia de distinctione relationum Dei à diuina essentia. f. 62. p. 2. c. 2
- Capreoli sententia probatur, reijcitur tamen eius fundamentum. f. 63. p. 2. c. 1
- Catholicorum munus in exponendis sacris scripturis. f. 5. p. 2. c. 2
- Causa finalis non efficit effectum sibi similem. f. 5. p. 1. c. 2
- Christum optimum max. esse verum Deum probari potest testimonijs tum veteris tum noui testamenti. f. 2. p. 2. c. 2
- Christus seruatur noster quare Deus absconditus appelleretur. ibid.
- Christus omnia ab æterno habuit à patre, quæ tamen in tempore hominibus manifestata sunt. f. 68. p. 2. c. 2
- Christus confert hominibus gloriâ, atque beatitudinis premia pro cuiusque meritis distribuit. f. 9. p. 1. c. 2
- Coæquari quid sit. f. 215. p. 1. c. 2
- Cognitio quomodo fiat. f. 25. p. 2. c. 1
- Columba quæ descendit super Christum dum baptizaretur quid significabat in eo. f. 239. p. 1. c. 2
- Conceptus an dicatur proprie verbum. f. 14. p. 1. c. 1.
- Conceptus tam confusus quam clarus verbum dicitur. f. 12. p. 1. c. 2
- Conceptio generatio, & partus non simul sunt in generatione humana. f. 38. 1. 2
- Concreti nominis finitio. f. 152. p. 2. c. 1
- Confirmatio multiplex est. f. 183. p. 2
- Creaturæ visibiles sub quibus missus fuit Spiritus sanctus, à quo fuerint formata. f. 233. p. 2. c. 2.
- Creatura quare referatur ad Deum relatione reali. f. 49. p. 1. c. 2
- Creaturæ principium sunt pater, filius, & Spiritus sanctus. f. 109. p. 2. c. 1
- Creaturæ quælibet perfectio est similitudo & signum diuinæ perfectionis. f. 110. pag. 2. c. 2.
- Creaturæ perfectio nominatur ex Dei perfectione, quæ sibi correspondet. ibid.
- Credibilem dicitur. f. 100. p. 2. c. 2
- D**æmones, & qui in inferno sunt, & habuerunt hanc insulam, heretici sunt. f. 106. p. 1. c. 1
- De & ex maximè differunt. f. 100. p. 1. c. 2
- Deus quare appelleretur pater noster, & Spiritus hominum. f. 124. p. 2. c. 2
- Deus generat, Deus non generat, sunt contradictorie propositiones. f. 155. p. 2. c. 1
- Deus generat Deum, catholica est propositio. f. 58. p. 1. c. 2
- Deus agit & creat per actum intellectus & voluntatis, quos ab æterno habuit. f. 164. p. 1. c. 2.
- Deus cur dicatur incepisse creare mundum, cum creauit. f. 164. p. 2. c. 2
- Deus naturaliter & necessarîo, & non libere amat seipsum. f. 106. p. 2. c. 1
- Definitio relativorum explicatur à S. Th. f. 65. p. 1. c. 1.
- Deitas potest haberi à pluribus, & pluribus modis, quia communis. f. 211. p. 1. c. 2
- Deus quare non est similis creaturæ. f. 214. pag. 1. c. 2.
- Deum esse similem creaturis, an aliquo pacto sit concedendum. f. 214. p. 2. c. 2
- Deus non assimilatur creaturæ, sed econuerso. ibid.
- Deus quatuor modis est in creaturis. f. 231. pag. 1. c. 1.
- Deus dicitur aliquid cognoscere, cum illud facit nos cognoscere. f. 7. p. 2. c. 1
- Deo tribuere solet scriptura, quod ipse in hominibus facit. f. 10. p. 2. c. 1
- Deus quomodo verbum suum genuit. f. 27. p. 1. c. 2.
- Deus quare dicitur omnia suo verbo fecisse. ibid.
- Deus necessariò debet agere per verbum suum, cum per intellectum agat. f. 29. pag. 2. c. 2.
- Deus duntaxat habet unum actum intelligendi, quo cuncta intelligit & unicum actum amandi, quo omnia vult. fol. 42. pag. 1. c. 1.
- Deus ab æterno non magis produxit creaturas, quam chimæram. f. 45. p. 2. c. 1
- Deus denominatur dominus creaturæ, à relatione reali quæ est in ipsa creatura. f. 47. p. 1. c. 2.
- Deus quare natura & substantia simplex. f. 54. p. 1. c. 1.
- Dicens & dicere quid. f. 12. p. 2. c. 2
- Dictio exclusiua quid significet in sacris litteris. f. 7. p. 2. c. 2
- Dicentis aut huius quod est dicere proprietates. f. 11. p. 2. c. 2
- Dicentis & huius quod est dicere finitio-nes & proprietates. f. 16. p. 2. c. 2
- Dicere

INDEX

- Dicere & intelligere ratione distinguunt. ibidem.
- Dicentis proprietatis quæ patri æterno conueniunt. f. 28. p. 1. c. 1
- Dicere immediatè, est generare, non autè mediatè. ibid.
- Dici conuenit omnibus tribus personis dicere solum patri. ibid.
- Dicere & intelligere differunt inter se. ibidem.
- Dignitas est de absolute dictis. f. 65. p. 2. 2
- Discrimen inter missionem filij, & Spiritus sancti. f. 238. p. 1. c. 2
- Distinctio rationis non solum oritur per actum intellectus creati, sed increati. f. 40. p. 1. c. 2.
- Distinctio rationis duplex. fol. 64. p. 1. c. 2. f. 55. p. 2. c. 2.
- Distinctio rationis actu. f. 56. p. 2. c. 2
- Distinctio diuinarum personarum est minima inter omnes reales distinctiones. f. 182. p. 2. c. 2.
- Doni definitio. f. 142. p. 2. c. 2
- Donum analogum est ad Deum & ad creaturas. ibid.
- Donum triplicem importat respectum. ibidem.
- Doni acceptiones. f. 143. p. 2. c. 2
- Donum est nomen personale Spiritus sancti. f. 233. p. 1. c. 2
- Dona omnia supernaturalia tribuuntur Spiritui sancto qua dona sunt. ibid.
- Dubitare licet quisnam verus scripturæ sensus sit. f. 113. p. 2. c. 2
- Dubium de aliqua fidei propositione cum pertinacia hæresis est. ibid.
- Durandus impugnat D. Thom. dicentem filium produci per actum intellectus, & Spiritum sanctum per actum voluntatis. f. 42. p. 2. c. 1.
- Durandi sententia falsa periculosa, & temeraria. ibid.
- Durandi opinio circa Dei relationes, an distinguantur à diuina essentia ex natura rei. f. 62. p. 2. c. 1
- Durandi sententia hac in parte periculosa est. ibid.
- E**cclēsia decreuit patrem & filium esse unum principium Spiritus sancti. f. 134. p. 1. c. 2.
- Entis natura. f. 59. p. 1. c. 1
- Erasinus notatur quod Arrio fauerè vilis fuerit. f. 4. p. 2. c. 2
- Erasmi doctrina periculosa. f. 6. p. 2. c. 2
- Erasinus ubi verus interpres verbum patris sermonem vertit. f. 26. p. 1. c. 2
- Esse & agere in diuinis idem sunt. fol. 8. pag. 1. c. 2.
- Esse vel fieri dicuntur aliqua in sacris litteris cum innotescunt hominibus. f. 8. pag. 2. c. 2.
- Esse diuinum quo pacto dicatur in filio acceptum à patre. f. 38. p. 2. c. 2
- Esse bilateraliter capitur. f. 65. p. 1. c. 1
- Esse in, quid dicat, cum asserimus patrem esse in filio secundum essentiam. f. 224. pag. 1. c. 2.
- Essentia nec producit, nec generat, aut spirat. f. 43. p. 2. c. 1
- Essentia diuina quomodo se habeat ad omnia diuina, tum absoluta tum relativa. f. 59. p. 2. c. 1
- Essentia diuina continet in se omnia diuina quomodo intelligendum. ibid.
- Essentia diuinæ nō potest addi aliqua res diuina. ibid.
- Essentia diuina alio modo est in patre, quam in filio. f. 66. p. 1. c. 1
- Essentia diuina quare non sit formaliter persona, cum sit eadem tecum personis. f. 72. p. 1. c. 1
- Essentia est idem quod persona. fol. 145. pag. 1. c. 2.
- Essentialia nomina quæ sunt. fol. 148. pag. 1. c. 2.
- Essentia quare non dicatur generare. f. 59. p. 1. c. 2.
- Essentia diuina est principium quo, omnium actuum diuinorum, sub diuersis tamen rationibus. f. 207. p. 1. c. 1
- Essentia diuina trisariam potest considerari. f. 225. p. 1. c. 2
- Ex & de. f. 147. p. 1. c. 2
- Ex ipso quare tribuatur patri. fol. 171. pag. 1. c. 2.
- Exemplar, vt rex, non est simile suæ imaginis. f. 114. p. 2. c. 1
- F**ides ordinatur ad beatitudinem, vt ad finem suum. f. 104. p. 2. c. 1
- Fides infusa & mortale peccatum optimè in eodem subiecto esse possunt. fol. 106. pag. 1. c. 1.
- Filius & quatenus homo & quatenus Deus scit diem iudicij. f. 7. p. 1. c. 2
- Filium audire à patre, ab eoque demonstrari omnia, quid sit. f. 8. p. 1. c. 2
- Filium esse minorem patre, & illi subiectum quo pacto sit intelligendum. f. 9. p. 1. c. 1
- * 4 Filium

I N D E X

Filius Dei non esse verbum, aut esse improprie verbum hereticum est. fol. 14. pag. 1. c. 1.
Filius Dei congruentius vocatur verbum quam sermo. f. 26. p. 1. c. 2.
Filius Dei proprie dicitur verbum quam oris verbum. f. 26. p. 2. c. 2.
Filius Dei quare proprie appelletur verbum. f. 29. p. 1. c. 1.
Filius Dei quare peculiariter appelletur sapientia. f. 29. p. 2. c. 1.
Filij definitio. f. 32. p. 2. c. 1.
Filius est alius a patre non aliud. fol. 84. pag. 2. c. 1.
Filius vere est auctor Spiritus sancti. f. 108. pag. 2. c. 1.
Filius non est causa Spiritus sancti. ibi. c. 2.
Filius Dei ab eterno fuit donum. f. 143. pag. 1. c. 1.
Filius est de substantia patris, & de eadem generatur. f. 199. p. 1. c. 2.
Filius est æqualis patri secundum magnitudinem. f. 222. p. 2. c. 2.
Filius est in patre & pater in filio. fol. 223. pag. 2. c. 1.
Filius est æqualis patri secundum potentiam. f. 225. p. 1. c. 1.
Filius prestantior est his, quæ sunt ad finem. f. 108. p. 2. c. 2.
Flatus significatio. f. 239. p. 2. c. 1.
Florere floribus est producere flores, non placere auctori. f. 139. p. 2. c. 1.
Fecunditas Dei & creaturam differunt. f. 44. p. 2. c. 2.
Forma dicitur eius, qui cam habet, non conuerso. f. 147. p. 1. c. 1.
Forma rei est duplex. f. 206. p. 1. c. 1.
Fundamentum paternitatis est generatio, & filiationis natiuitas. f. 216. p. 2. c. 1.

G

Generationis & creationis discrimen. f. 9. p. 2. c. 2.
Generatio bifariam sumitur. f. 32. p. 1. c. 1.
Generatio proprie finitio. ibid.
Generatio communiter dicta nequit esse in Deo. f. 33. p. 2. c. 1.
Generationis definitio absoluta. ibid.
Generatio virtus & proprietas. ibid.
Generatio actiua, & spiratio actiua non sunt proprie processionis. f. 40. p. 1. c. 1.
Generatio & spiratio non sunt intelligere & velle absolute. f. 44. p. 1. c. 2.
Generans vel genitor proprie enunciantur de parte æterno, sed magis proprie patet. f. 10. p. 2. c. 1.

Generationis nomē accipitur duobus modis. f. 127. p. 1. c. 1.
Generatio diuina & humana differunt. f. 199. p. 2. c. 1.
Gilberti error.
Gilberti error asserētis Dei relationes distinguī secundum rem a diuina essentia. f. 62. p. 1. c. 1.
Gilberti Porretani error, asserētis relationes seu proprietates non esse personas, neque in personis. f. 171. p. 2. c. 1.
Græci doctores fatentur, filiū & Spiritum sanctum esse principiatos. f. 108. p. 2. c. 1.
Græcorum error damnatus in multis cōcilij, tam Latinis, quam Græcis. f. 127. pag. 1. c. 1.
Gratia gratum faciens quid. f. 230. p. 2. c. 2.
Gratia gratis data quid sit. ibid.
Gratia & charitas multum inter se differunt. f. 232. p. 1. c. 2.
Gregorij Atiminentis opinio circa notiones. f. 94. p. 2. c. 1.

H

Heretici qui censendi nō sunt. f. 101. pag. 2. c. 1.
Hereticus nequit esse aliquis sine pertinacia. ibid.
Hæresis etymologia. f. 102. p. 1. c. 1.
Hæresis absque deliberatione nō est. ibid.
Hæresis finitio. f. 102. p. 2. c. 1.
Hæresis cognitio in foro animæ a cognitione actuum interiorum est petenda. f. 106. p. 2. c. 2.
Hic Deus est hic Deus, an sit vera propositio. f. 155. p. 2. c. 1.
Hieronimus affirmat ex verbis Esaiæ. capit. 45. colligi apertissime aduersus Iudeos Christum esse verum Deum. f. 2. pag. 2. c. 2.
Hieronimus cur reformidari concedere in Deo tres hypostasēs. f. 73. p. 1. c. 2.
Hieronimus & Augustinus timuerūt concedere, in Deo esse tres substantias. ibid. pag. 2. c. 1.
Hylarius affirmat se interfuisse cuidam cōcilio, vbi admissum fuit, esse tres substantias in diuinis. ibid. p. 2. c. 2.
Homo est vnum ens, & quæcunque sunt in illo sunt idem ens. f. 65. p. 1. c. 2.
Homo cur pluribus abundet operationibus. f. 79. p. 2. c. 2.
Homo quare appellatur omnis creatura Marci ultimo, prædicare euangelij, &c. f. 80. p. 1. c. 1.
Homo quare dicatur Dei imago in factis litteris. f. 104. p. 2. c. 1.

I N D E X.

litteris potius quam angelus. ibid.
Homo nō est Dei perfecta imago. sed potius ad imaginem Dei factus. f. 90. 2. 2.
Homo quomodo ducatur cognitionem Dei per creaturas. f. 11. p. 1. c. 1.
Hominis quare dicatur Deus pater. f. 113. pag. 1. c. 2.
Holcoth. f. 168. p. 1. c. 1.
Hypostasēs in Deo tres sunt. f. 73. p. 1. c. 2.
Hypostasis & personæ discrimē. f. 185. 2. 1.

I

Idem non sunt Dei attributa. f. 53. p. 2. 1.
Idolum quare non appellatur verbum. f. 16. p. 2. c. 2.
Imaginatio & intellectus qui in re differant. f. 30. p. 2. c. 1.
Imaginis finitio. f. 36. p. 2. c. 2.
Imago ortum & originem ducit a suo ere plari. ibid.
Imago duplex est. ibid.
Improductum & improcessum. f. 118. 1. 2.
Individuum quid sit. f. 72. p. 1. c. 1.
Individuum & suppositum. f. 209. p. 1. c. 1.
Ingenitum quare sit patri propriū. f. 111. pag. 2. c. 1.
Ingenitū est concretū innascibilitatis. ibi.
Ingeniti nomen bifariam sumitur. ibid.
Innascibilitas ex mēte S. Th. nullā formaliter inuoluit affirmationē. f. 99. p. 1. c. 1.
Intellectus in intelligendo ordinē ad quatuor habere potest. f. 19. p. 1. c. 1.
Intellectus quo pacto intelligat. f. 20. 1. 2.
Intelligere, actus intelligēdi, & intellectio synonyma sunt. f. 21. p. 1. c. 1.
Intellectus & voluntatis discrimē. f. 34. pag. 1. c. 1.
Intelligere & velle sunt filij, & Spiritus sancti productiones. f. 43. p. 1. c. 2.
Intellectus est principium quo producenti filium, non tamen intelligere. ibid.
Intellectus creatus potest habere infinitos actus intelligēdi. f. 70. p. 1. c. 1.
Ioannes omnium nouissimus aduersus hæresin Ebionis scripsit euangelium. f. 4. pag. 1. c. 1.
Ioachimus abbas reprehendit Magistrum sententiam. f. 91. p. 1. c. 2.
Ioachimi abbatis error. f. 159. p. 2. c. 2.
Irrationalis creaturæ quare Deus dicatur pater. f. 113. p. 1. c. 2.
Iudæorum & Sarracenorum error infidelitatis est, non hæresis. f. 102. p. 2. c. 2.
Iudicis tenentur in foro exteriori secundū allegata & probata sententiā scire. f. 104. p. 2. c. 1.

L

Laurentius Valla Grammaticus reprehenditur. f. 74. p. 2. c. 2.
Liber vite tribuitur filio in factis litteris. f. 171. p. 1. c. 1.
Liberum & voluntarium differunt. f. 193. pag. 2. c. 1.
Libertas est in ratione, tanquam in radice & causa. f. 194. p. 2. c. 1.

M

Macedonius tutatus est errore Arrij. f. 10. p. 1. c. 2.
Magnitudo & potentia re idē sunt ratione differunt. f. 225. p. 1. c. 2.
Manus in factis litteris nonnunquam sumitur pro potestate. f. 4. p. 2. c. 1.
Manus separata a toto quare non sit suppositum. f. 72. p. 1. c. 1.
Materia habet aliquas proprietates, quæ claudunt in se imperfectionē. f. 200. 2. 2.
Mensura duplex. f. 68. p. 2. c. 2.
Mensurabile quid sit. ibid.
Methodus obseruanda in pertractatione de fide, quam docet Augustinus. f. 2. p. 2. c. 1.
Ministri ecclesiæ an possint dare Spiritū sanctum. f. 241. p. 2. c. 2.
Missio quid. f. 228. p. 1. c. 2.
Missio diuinæ personæ est temporalis. f. 229. p. 1. c. 1.
Missio innisibilis diuinæ personæ fit ad omnes in quibus est gratia. f. 38. p. 1. c. 1.
Missio personæ diuinæ duplex. f. 237. 2. 2.
Missio visibilis diuinæ personæ tria importat. f. 238. p. 1. c. 1.
Missionem Spiritus sancti super Christū & apostolos, & alios sanctorum ministeria, signis ostendi & manifestari oportet. ibid.
Missio visibilis Spiritus sancti cur facta non fuerit ad patres veteris testamenti. f. 239. p. 2. c. 2.
Mitti conuenit alicui personæ diuinæ. f. 228. p. 1. c. 2.
Mitti contingit trifariam illum qui mittitur ab alio. ibid.
Mutatio quomodo fiat. f. 164. p. 2. c. 1.
Mysterium trinitatis cur Deus nobis reuelauerit. f. 90. p. 1. c. 1.

N

Natura creata & diuina quomodo differant. f. 39. p. 2. c. 2.
Natura geniti in diuinis est eadem numero cum natura generantis. f. 111. p. 2. c. 1.
Natura cur determinata sit ad vnum. f. 104. p. 2. c. 1.

INDEX

- Natura diuina, aut essentia diuina, aut deitas nō generat, neque generatur, neque spirat, neque spiratur. f. 157. p. 2. c. 1
Necessitas & necessarium multis modis accipiuntur. f. 195. p. 1. c. 2
Negatio ubi potest esse in notescendi ratio. f. 99. p. 1. c. 1.
Negatio reducit ad genus affirmationis. f. 117. p. 2. c. 2.
Nescire dicimur quod secretū scimus. f. 7. p. 1. c. 2.
Noe post diluuium trecentos quinquaginta vixit annos. f. 91. p. 2. c. 2
Nomen filius quatenus significat Dei filium & creaturam, æquiuocum est. f. 113. p. 1. c. 2.
Nomen non significat id quod mouet institutorem ad imponendum, sed id ad quod representandum instituitur. f. 15. pag. 2. c. 2.
Nomina quæ dicuntur de Deo, & creaturis sunt analogia. f. 38. p. 2. c. 1
Nominalium opinio circa Dei attributa. f. 52. p. 1. c. 2.
Nomina quæ tribui Deo nō debent. f. 84. pag. 2. c. 1.
Nomen solus additum prædicatio essentiali, quid importet in diuinis ex vi terminis. f. 85. p. 2. c. 1
Nomen causæ videtur importare diuersitatem substantiæ, & dependentiam aliquid ab altero. f. 108. p. 2. c. 2
Nomen pater est proprium primæ personæ. f. 110. p. 1. c. 2
Nomen pater analogum est. ibid. p. 2. c. 1
Nomen pater bifariam sumitur. fol. 112. pag. 2. c. 2.
Nomen præcipue dicitur de eo, in quo reperitur perfecta & completa illius ratio. f. 13. p. 1. c. 1.
Nomen Spiritus sanctus bifariam sumitur. f. 124. p. 2. c. 1.
Nomen amoris bifariam sumitur. f. 138. pag. 1. c. 1.
Nomina diuina quæ nullum dicunt respectum ad nos non admittunt proprie nomen, meum, vel tuum: potissimum abstracta. f. 144. p. 2. c. 1
Nomina diuina essentialia, & substantiua non possunt prædicari in plurali de personis, sed tantum in singulari. fol. 148. pag. 2. c. 2.
Nomen res bifariam assumi potest. f. 150. pag. 1. c. 1.
Nomen persona quare pluraliter prædicatur de tribus personis. ibid. c. 2
Nomen Deus in hac propositione Deus creat, pro quo supponat. f. 153. p. 2. c. 1
Nomen Deus an sit singulare, an commutabile. f. 158. p. 2. c. 1
Nomina essentialia in abstracto non supponunt pro personis. f. 159. p. 2. c. 2
Nomen nō potest supponere pro eo quod non significat. f. 160. p. 2. c. 2
Nomina quæ significant origines diuersarum personarum, sunt triplicis generis. f. 129. p. 2. c. 1.
Notionis definitio. f. 93. p. 2. c. 1
Notiones necessarium est ponere in diuinis. ibid.
Notiones sunt quinque. f. 98. p. 1. c. 2
Notionum quatuor tantum sunt relationes. c. 1. ibid.
Notio, proprietas & relatio differunt inter se. ibid.
Notionum nomine quid intelligat doctores & sancti. f. 100. p. 1. c. 1
Notiones re ipsa in Deo sunt. ibid.
Notitiæ reflexæ vera definitio. f. 22. p. 1. 3
Notitiæ abstractiuam & intuitiuam quid appellent scholastici. ibid.
Notitia non est notitiæ alterius principium. f. 23. p. 2. c. 2
Notitia quando rationis relationem, quando verò realem dicat. f. 69. p. 2. c. 2
Numerus duplex est. f. 78. p. 1. c. 2
Numerus qui mensuratur per unitatem. f. 80. p. 1. c. 1.
Numerus ternarius personarum quare trinitas, non autem triplicitas dicatur. f. 83. p. 2. c. 1.
Objectum & anima in productione notitiæ quo pacto se habeant. fol. 13. pag. 1. c. 2.
Ochamus reprehenditur, quod concessit patrem & filium esse plura principia Spiritus sancti. f. 135. p. 1. c. 2
Omnis distinctio realis in diuinis, est per oppositionem. f. 130. p. 2. c. 2
Omnes diuine personæ veniunt ad nos ad sanctificandum nos. f. 129. p. 1. c. 2
Opiniones varix circa verbū. f. 14. p. 1. c. 1
Opiniones varix circa hanc questionem. An mentis verbū actu intelligendi differat. f. 17. p. 1. c. 2
Opiniones varix circa hanc questionem an angelus cognoscendo se formet verbum. f. 20. p. 1. c. 2
Opinio de aliqua fidei propositione cum perti-

INDEX

- 1 pertinacia heresis est. f. 104. p. 2. c. 2
Opiniones de hac propositione. Pater & filius diligunt se Spiritu sancto. f. 139. 1. 1
Opiniones varix circa diuinarum personarum constitutionem. f. 127. p. 2. c. 1
Oppositio esse nequit sine reali distinctio ne. f. 66. p. 2. c. 2
Ordo aliquis prioris aut posterioris nequit esse in Deo re ipsa, & extra intellectum. f. 81. p. 2. c. 2
Ordo dicitur comparatione quadam ad aliquod principium. f. 220. p. 1. c. 2
Ordo multiplex quemadmodum & principium. ibid.
Ordo est in diuinis. ibid. p. 2. c. 1
Ordo originis quid sit. ibid.
Origines oppositæ. f. 130. p. 2. c. 2
Origo quid sit. f. 180. p. 1. c. 1
Origines actiue & passiue qua in re differant. f. 187. p. 1. c. 1
Passio grammaticè tantum est in diuinis. f. 92. p. 2. c. 2
Passio quid. f. 70. p. 1. c. 1
Pater per generationem æternam communicat filio omnia quæ habet, dempta paternitate. f. 8. p. 1. c. 2
Pater cui dicatur demonstrate omnia filio. ibid.
Pater æternus proprie est dicens. f. 18. 1. 1
Pater inuenitur omnia in verbo veluti in actu secundo, & in sua essentia veluti in actu primo. f. 37. p. 2. c. 2
Pater est principium quod generationis filij, intellectus verò principium quo. f. 43. p. 1. c. 2
Pater producit filium per actum filij, sed non ut est actus filij. ibid.
Paternitas est spiratio, quando vera sit propositio, quando autem falsa. f. 96. p. 1. 1
Paternitas & spiratio cur de se inuicem nō possint prædicari. f. 108. p. 1. c. 2
Patri competit esse principium. ibid.
Patrem esse principium totius Deitatis, nō est concedendum. ibid.
Pater in nullo genere causæ est causa filij. f. 109. p. 2. 1.
Pater & filius sunt vnum principium Spiritus sancti. f. 139. p. 1. c. 2
Pater & filius diligunt se Spiritu sancto, quo pacto sit falsa ex mente D. Thom. ibidem.
Pater & filius non tantum diligunt Spiritu sancto. ibid.
Pater noster quomodo appelleretur diuina persona. f. 144. p. 2. c. 2
Pater quare dicatur principium totius deitatis. f. 161. p. 1. c. 2
Paternitas non est ad aliquid. f. 184. p. 1. 2
Paternitas quare dicatur abstractum. ibid.
Paternitas duo exercet munera. f. 161. 1. 2
Paternitas & filiatio atque æqualitas & similitudo maxime differunt. f. 216. 2. 1
Pater quomodo dicatur esse in filio secundum originem. f. 224. p. 2. c. 1
Pelagianus error. f. 109. p. 1. c. 2
Perfectio vel imperfectio veritatis propositionis per quam cognoscatur. f. 68. p. 2. 1
Perfectiones Dei cognoscimus per creaturarum perfectiones: non omnes tamen Dei perfectiones tribuimus Deo ex creaturis. f. 54. p. 1. c. 2
Personæ bifariam distinguuntur. f. 125. 1. 2
Persona quid ex mente D. Thom. f. 62. p. 1. c. 2
Persona diuina & essentia tantum ratione distinguuntur. f. 63. p. 1. c. 2
Personæ acceptiones & definitio. f. 73. 1. 2
Personæ, suppositum, & indiuiduum comparantur inuicem ut superius & inferius. ibidem.
Personæ nomen quare sit ponendum in diuinis. f. 73. p. 1. c. 2
Personæ nomen vniuersè acceptum nō significat relationem. f. 73. p. 2. c. 1
Personæ nomen materialiter significat relationem, formaliter verò suppositum diuine nature. f. 74. p. 2. c. 1
Persona diuina quomodo sit communis tribus personis. f. 75. p. 2. c. 1
Personæ diuine tantum sunt tres. f. 77. 1. 2
Personæ diuine multiplicantur per originem. f. 99. p. 1. c. 2
Personam patris distingui ab alia quomodo nobis potest innotescere. ibid.
Personæ diuine tantum distinguuntur per relationes. f. 116. p. 2. c. 1.
Personalia nomina duplicis sunt generis. ibidem.
Personæ diuine manifestari possunt per attributa. f. 67. p. 1. c. 2
Personæ bifariam manifestantur per attributa. ibid.
Personæ diuine distinguuntur per proprietates personales. f. 176. p. 1. c. 2
Personæ diuine distinguuntur tum per relationes tum per origines, sed magis principaliter per relationes. f. 177. pag. 1. r. 1.
Personæ diuine quomodo distinguantur seipsis. f. 179. p. 1. c. 2
Perfo-

I N D E X.

Personæ necessariò fuerunt distinctæ ab æterno per relationes. f. 182. p. 1. c. 1.
Personarum simplicitati quomodo nõ repugnet quòd distinguantur relationibus. ibid. p. 2. c. 1.
Personæ diuinæ per relationes constituuntur. f. 187. p. 2. c. 2.
Personæ diuinæ constituuntur per relationes formaliter, & in quantum diuinæ relationes sunt. f. 190. p. 1. c. 1.
Personæ diuinæ sunt æquales. f. 213. l. 2.
Persona procedens in diuinis est contextiva suo principio. f. 219. p. 1. c. 2.
Persona diuina mittitur inuisibiliter, solè secundum gratiam gratum facientè. 231. p. 1. c. 1.
Persona diuina solum datur secundum gratiam gratum facientem. ibid. c. 2.
Personam diuinam inuisibiliter mitti, exire, & procedere ad sanctificandum nos, quid sit. f. 233. p. 2. c. 1.
Pertinax quis sit dicendus. f. 102. p. 1. c. 1.
Pertinacia non est temporis diuinitate æstimanda. f. 101. p. 2. c. 2.
Pertinacia in quo consistat. f. 102. p. 1. c. 1.
Pertinacia quæ facit hæresim qualis sit. ibid. c. 2.
Pium est credere, non est viri catholici verbum cum sit sermo de rebus fidei. f. 4. pag. 2. c. 2.
Philosophi quomodo uenerint in cognitionem mysterij Trinitatis. f. 91. p. 1. c. 2.
Pœnitens dubius in fide quo pacto examinandus. f. 106. p. 2. c. 1.
Potentia uolendi duobus modis potest considerari. f. 195. p. 2. c. 2.
Potentia pro quo sumatur. f. 102. p. 2. c. 2.
Potentiæ uera definitio. f. 103. p. 1. c. 1.
Possibile bifariam sumitur. ibid. c. 2.
Potentia generandi significat in recto naturam diuinam, sed in obliquo relationem. f. 207. p. 1. c. 1.
Potentia generandi in Deo quid sit. ibid.
Potentia agendi consequitur perfectionè naturæ. f. 225. p. 1. c. 1.
Potentia dicitur respectu operationis. f. 226. p. 2. c. 2.
Præpositiui error circa notiones. fol. 93. pag. 1. c. 1.
Prædicata diuina sunt duplicis generis. f. 96. p. 2. c. 1.
Prædicata diuina, quæ actionè significant, non dicuntur de notionibus. ibi.
Prædicata communia quæ significant relationem ad creaturas, sunt postiora

proprijs personarum. f. 114. p. 1. c. 1.
Prædicata notionalia personarum sunt uerba adiectiua, siue participia, nõ prædicantur de notionibus. f. 165. p. 2. c. 1.
Præpositiuus asserbat, in Deo proprietates esse personas, sed non in personis. 23. p. 2. c. 1.
Prima persona quare dicatur pater, filius secunda, Spiritus sanctus tertia. f. 221. pag. 1. c. 2.
Principium quo generandi est commune generanti & genito. f. 208. p. 1. c. 1.
Principium duplex. f. 43. p. 1. c. 2.
Principium non est necessarium ut referatur relatione reali ad illud quòd ab eo procedit. f. 47. p. 2. c. 2.
Principium primum quid sit, & quot sint de eius ratione. f. 99. p. 1. c. 2.
Principij definitio. f. 108. p. 1. c. 2.
Principium, causa, & elementum quomodo differant. f. 109. p. 1. c. 1.
Prioritas nulla nec posterioritas est inter diuinas personas. f. 160. p. 2. c. 2.
Prioritas originis est duplex in doctrina Scoti. f. 221. p. 2. c. 2.
Priuationum tria sunt genera. f. 116. p. 2. 1.
Processio quæ fit cum motu, & quæ sine eo. f. 25. p. 1. c. 2.
Procedens quando diuersum sit ab eo, à quo procedit, quando uero non. ibid. c. 2.
Processiones in Deo quot sint. f. 39. p. 2. c. 1. & 42. p. 1. c. 1.
Processio Spiritus sancti quare non sit generatio. f. 41. p. 1. c. 2.
Productiones personarum actione generationis scilicet & spiratio non distinguuntur realiter. f. 44. p. 2. c. 1.
Procedere est suppositorum. f. 67. p. 2. c. 2.
Proprietates personales duplici ratione sunt idem cum persona. f. 175. p. 1. c. 2.
Proprietates & relatio pro eodem accipiuntur. f. 186. p. 2. c. 1.

Quando liceat argumentari ab humanis ad diuina. f. 44. p. 2. c. 2.
Quantitas est duplex. f. 213. p. 1. c. 2.
Quasi cur addatur in definitione quantitatatis. ibid. p. 2. c. 1.
Quidditatis nomè dupliciter assumitur. f. 18. p. 1. c. 1.
Quot modis aliquid dicatur esse in altero. f. 39. p. 2. c. 1.
Quot relationes reales insurgant ex quilibet processione. f. 69. p. 1. c. 2.
Ratio

I N D E X.

Ratio rei propria & completa in quo differant. f. 48. p. 2. c. 1.
Rationis significationes. f. 57. p. 1. c. 1.
Ratio cur in euangelio de filio dicatur esse minorem patre, & non de Spiritu sancto. f. 138. p. 2. c. 2.
Relationes esto secundum rem sunt personæ, sunt nihilominus in personis. f. 173. pag. 2. c. 1.
Relationes reales sunt in Deo. f. 47. p. 1. c. 1.
Relatio duplex & utriusque distinctio. ibi.
Relationes diuinæ & essentia tantum ratione distinguuntur. f. 63. p. 1. c. 1.
Relationum re alium tria sunt genera. f. 68. p. 2. c. 2.
Relatio realis quæ fit.
Relatio tum creata tum increata importat perfectionem. f. 69. p. 1. c. 1.
Relationes quæ non sunt oppositæ, non sufficiunt ad distinguendum personas. f. 26. p. 2. c. 2.
Relatè opposita sunt duplicis generis. f. 131. p. 1. c. 1.
Relationes sunt in essentia uno duntaxat modo. f. 175. p. 2. c. 1.
Relatio & origo sunt idem secundum re. f. 180. p. 2. c. 1.
Relationes quomodo consequuntur ad personas, & sunt eis posteriores. fol. 81. p. 2. c. 2.
Relatio in abstracto bifariam considerari potest. f. 83. p. 2. c. 1.
Relationis distinctio. f. 190. p. 1. c. 2.
Relationes eiusdem rationis in eodem subiecto non multiplicantur secundum tertium minorum pluralitatem. f. 117. p. 2. c. 1.
Relationes æqualitatis & similitudinis in diuinis quot sint. ibid.
Reciprocatio similitudinis est inter diuinas personas. f. 214. p. 1. c. 1.
Respondentem petere principium nõ est incommodum. f. 211. p. 2. c. 1.
Respectus rationis qui sūt inter ideas, quomodo sint in Deo. f. 70. p. 1. c. 1.
Res unius nature non tollit solitudinem rei alterius nature. f. 85. p. 2. c. 1.
Res fidei quomodo probandæ. f. 90. p. 1. c. 1.

Sabelij error. f. 2. p. 1. c. 1. & f. 10. p. 1. c. 1.
Sabelij error à quibus damnetur. f. 11. p. 2. c. 1.
Sacra pagina non affirmat, quod Spiritus sanctus procedat à patre solo. fol. 128. pag. 1. c. 1.

Sancti Thomæ mos & methodus. f. 111. p. 2. c. 1.
Sanctorum uerba quomodo sunt explananda. f. 109. p. 1. c. 2.
Sanctus quare tertiæ personæ ascribitur. f. 124. p. 2. c. 1.
Sanctorum opiniones circa hanc questionem. An actus notionales sint uoluntarij. f. 194. p. 1. c. 2.
Sapientia quæ est filius Dei quare dicatur genita & creata in scripturis. f. 9. p. 2. c. 2.
Sapientiam diuinam scriptura ascribit filio. f. 52. p. 2. c. 2.
Scoti opinio circa attributa. f. 52. p. 2. c. 2.
Scotus censet Dei attributa non verificari de se inuicem formaliter & essentialiter. f. 62. p. 1. c. 1.
Scoti opinio circa Dei relationes. An distinguuntur à diuina essentia ex natura rei. p. 2. c. 1.
Scotus impugnatur. f. 99. p. 2. c. 1.
Scotus in dubium vertit, an sit ponenda sexta notio.
Scientia, & scitum in Deo sunt idem. ibid.
Sensus exterior per actum sentiendi non format rei sensibilis similitudinem. f. 16. p. 2. c. 1.
Sensus interioris officium. f. 16. p. 2. c. 2.
Similitudo rei in communi hominum sermone, sumitur pro ipsa re. f. 30. p. 1. c. 2.
Similitudo quomodo pertinet ad amorè, & quo pacto ad uerbum. f. 41. p. 1. c. 2.
Simile sibi ipsi idem esse non potest. f. 70. p. 1. c. 2.
Sibyllæ quo pacto consequuntur fuerint mysteriorum nostræ fidei cognitionem. f. 92. p. 1. c. 1.
Sibyllæ quot præcipue ab authoribus celebrantur, & eorum prophetiæ. ibid.
Similia quæ sint. f. 218. p. 1. c. 1.
Signorum sub quibus apparuit Spiritus sanctus significatio. f. 239. p. 1. c. 2.
Signa sub quibus apparuit Spiritus sanctus, an fuerint ueræ res. ibid.
Significari per modum forma quid. f. 183. p. 2. c. 1.
Singularitas, uel pluralitas nominis substantiui penes quid attendatur. f. 48. p. 1. c. 2.
Solutus duplicem habet significationem. f. 85. p. 2. c. 1.
Species intelligibilis non representat obiectum actu, sed habitu. f. 20. p. 1. c. 2.
Spiritus sanctum esse Deum, euidenter colligitur ex scripturis. f. 10. p. 1. c. 1.
Spiritus sanctus quare dicatur postulare gemi-

I N D E X.

gentibus inenarrabilibus. f. 10. p. 1. c. 1.
Spiritus sanctum non esse filium nec genitum, de fide tenendum est. f. 36. p. 1. c. 1.
Spirari & generari, quare non sint passiones in Deo. f. 70. p. 1. c. 1.
Spiratio activa communis patri, & filio quare persona non sit. f. 72. p. 1. c. 2.
Spiritus sanctus non ingenuus. fol. 117. pag. 1. c. 1.
Spiritus significationes. f. 124. p. 1. c. 2.
Spiritus nomen peculiari quadam ratione tribuitur tertie persone. f. 124. p. 2. c. 1.
Spiritus sanctum procedere a filio, virtute continetur in sacris litteris. f. 127. p. 2. c. 2.
Spiritus sanctus procedit immediate a patre eterno, & mediate etiam. f. 132. p. 1. c. 2.
Spirator & principium Spiritus sancti sunt synonyma. f. 135. p. 2. c. 2.
Spiritus sanctus procedit a patre, & filio, tanquam a pluribus. f. 136. p. 2. c. 1.
Spiritus sanctus in sacris litteris peculiari nomine donum appellatur. fol. 142. pag. 2. c. 1.
Spiritus sanctus cur dicatur procedere per modum voluntatis. f. 196. p. 1. c. 1.
Spiritus sanctus non dari, sed dona eius, error. f. 231. p. 2. c. 1.
Spiritus sanctus non potest augeri, nec minui quod ad se, sed quod ad nos. f. 232. p. 2. c. 1.
Spiritus sancto continetur visibiliter mitti. f. 238. p. 1. c. 1.
Spiritus sanctus missus fuit sub quadruplici signo. ibid.
Subiectum in Deo proprie esse nequit. f. 216. p. 1. c. 1.
Substantium in diuinis non predicatur in plurali, cum forma importata per ipsum in concreto est una. f. 114. p. 1. c. 1.
Substantium nomen significat formam per modum substantie. f. 148. p. 2. c. 1.
Substantie nomen bifariam accipitur. f. 73. p. 2. c. 2.
Subsistentie in diuinis tres sunt. ibid.
Suppositum, & natura in rebus spiritualibus ratione tantum differunt. f. 64. p. 1. c. 1.
Suppositum quid sit. f. 172. p. 1. c. 1.
Suppositum nature tribus aliis nominibus nuncupatur. f. 73. p. 1. c. 2.

T

Tantum trinitas est Deus: An sit propositio concedenda. f. 81. p. 2. c. 1.
Terminus actionis quid. f. 21. p. 1. c. 2.
Termini numerales non ponunt aliquid in diuinis, sed remouent. f. 81. p. 1. c. 2.

Ternarius numerus personarum neque est accidens, neque ad predicamentum aliquid pertinet. f. 83. p. 2. c. 1.
Tertia persona non habet proprium nomen. f. 24. p. 1. c. 1.
Testimonia veteris instrumenti ad probandum Christum Redemptorem nostrum verum Deum esse. f. 2. p. 2. c. 2.
Testimonia noui testamenti ad id ipsum probandum. f. 3. p. 1.
Theologorum munus. f. 26. p. 2. c. 1.
Tres substantias esse in Deo, nonquam absolute concedendum est. f. 74. p. 2. c. 2.
Trifariam dicitur aliquid esse alicuius. f. 143. p. 2. c. 1.
Trinitas personarum apertissime colligitur ex scripturis. f. 11. p. 1. c. 2.
Trinitas quare non sit trina. f. 83. p. 2. c. 1.
Trinitatis mysterium qui rationibus naturalibus vellet probare errat dupliciter. f. 90. p. 1. c. 1.
Trismegistus. f. 89. p. 1. c. 2.

V

Verbum, & nomen pluralis numeri, quanuis auctoritatem denotent in prima persona, non tamen in tertia. f. 10. p. 1. c. 2.
Verbum quor modis sumatur. f. 12. p. 1. c. 1.
Verbum & dicens sunt relatiue opposita sicut pater & filius. f. 12. p. 1. c. 2.
Verbi vocalis definitio. f. 12. p. 1. c. 2.
Verbum mentale. f. 13. p. 1. c. 2.
Verbi mentalis definitio, & proprietates. f. 13. p. 2. c. 2.
Verbum mentale, & dicens intellectuale sunt relatiue opposita. f. 11. p. 1. c. 1.
Verbum prius est (salte natura) ipso actu intelligendi. f. 23. p. 1. c. 1.
Verbum mentale est simpliciter necessarium ad intelligendum. f. 25. p. 1. c. 2.
Verbum & verbi processio est in diuinis. f. 27. p. 2. c. 1.
Verbi diuini proprietates. f. 29. p. 2. c. 1.
Verbum cur dicatur splendor a Paulo. f. 39. p. 1. c. 2.
Verbum diuinum cur sit eminenter omnes creature. f. 30. p. 2. c. 2.
Verbum cur sit imago patris, & non creature. f. 37. p. 1. c. 2.
Verbum quare sit Filius, non autem Spiritus sanctus. f. 44. p. 1. c. 1.
Verbum producit per actum intelligendi, quatenus est dicere. f. 143. p. 1. c. 2.
Verba in definitione non dicunt actum, sed aptitudinem. f. 163. p. 1. c. 2.
Vesti-

I N D E X.

Vestigium non ducit nos distincte, & perfecte in cognitionem rei, cuius est vestigium, sed obscure & confuse. fol. 90. pag. 2. c. 2.
Virtus spirante, & spiratio pro eodem sumuntur. f. 135. p. 2. c. 2.
Vna persona quo pacto dicatur esse in alia. f. 60. p. 1. c. 1.
Vnum & multa, ut predicatur de diuinis, non pertinent ad quantitatem. f. 51. pag. 1. c. 1.
Vnum in qua significatione accipitur in illo loco Ioan. 10. Ego & pater vnum sumus. f. 4. p. 1. c. 2.
Volitio generandi filium in patre & in filio simultanea est, & comes generationi filij. f. 69. p. 2. c. 1.
Voluntas est principium. Quo producendi Spiritum sanctum, non sic velle. f. 43. p. 2. c. 1.
Voluntas comitans quod sit. f. 194. p. 1. c. 2.
Voluntas, & natura differunt. fol. 194. p. 1. c. 1.
Voluntari definitio. f. 194. p. 1. c. 1.

Finis indicis eorum, que annotatione digna visa sunt.

I N D E X

Faint, mostly illegible text, likely an index or table of contents, with some words like 'Venerabilis' and 'magister' visible.

Q V A E S T I O X X V I I .
D E P R O C E S S I O N E
D I V I N A R V M
P E R S O N A R V M .

Citāny
sancti &
doctores,
qui de in
effabili
Trinita-
tis myste-
rio tra-
ctant.

SANCTVS Thomas de ineffabili Trinitatis my-
sterio tractat, ab hac questione 27. per decem & se-
ptem questiones, vsque ad 44. de quo etiam diserit
4. contra gentes à principio, per 27. capita, & pluri-
bus alijs locis. De eodem præterea scripserunt, Hi-
larius duodecim libros: Augustinus quindecim: &
Ricardus sex. De Spiritu sancto insuper scripsit
Ambrosius tres libros ad Gratianum Augustum,
in quibus de eodem sanctissimo Trinitatis arcano

agit. De ipso itidem disputat Magister sententiarum in primo, à secunda di-
stinctione, vsq; ad trigesimam quintam, & ibidem ceteri scholastici Doctores.
¶ Hactenus igitur Diuus Thomas disseruit de his, quæ ad diuinæ essentia
vnitatem pertinent: modo optima quidem methodo & ratione, de illis quæ ad
Trinitatem attinent ingreditur disputationem: cui rei subijcitur primus artic.

ARTICVLVS I.

Vtrum processio sit in
diuinis.

CONSIDERATIS au-
tem his, quæ ad diuinæ
essentia vnitatem per-
tinent, restat cōsidera-
re de his quæ pertinent
ad Trinitatem personarum in diui-
nis. Et quia personæ diuinæ secun-
dum relationes originis distinguun-
tur secundum ordinem doctrinæ,
prius considerandum est de origine
siue de processione: secūdo de rela-
tionib. originis: tertio de personis.

¶ Circa processionem quarun-
tur quinque. Primo, vtrum pro-
cessio sit in diuinis. Secundo, vtrū
aliqua processio in diuinis genera-
tio dici possit. Tertio, vtrum præ-
ter generationem aliqua alia pro-
cessio possit esse in diuinis. Quarto,
vtrum illa alia processio possit dici
generatio. Quinto, vtrum in diuinis
sint plures processionum quam duæ.

Barthol. Torres.

AD primum sic procedi-
tur. Videtur quod in
Deo non possit esse ali-
qua processio. Proces-
sio enim significat mo-
tum ad extra, sed in diuinis nihil est
mobile, neque extraneum: ergo neque
processio.

2 ¶ Præterea, omne procedens est di-
uersum ab eo à quo procedit. Sed in
Deo non est aliqua diuersitas, sed sum-
ma simplicitas, ergo in Deo non est pro-
cessio.

3 ¶ Præterea procedere ab alio vide-
tur rationi primi principij repugnare,
sed Deus est primum principium: vt

supra

supra ostensum est, ergo in Deo processio locum non habet.

¶ Sed contra est, quod dicit Dominus Ioan. 8. Ego ex Deo processi.

¶ Respondeo dicendum: quod diuina scriptura in rebus diuinis, nominibus ad processionem pertinentibus vtitur. Hanc autem processionem diuersi diuersimodè acceperunt. Quidam enim acceperunt hanc processionem secundum quod effectus procedit a causa. Et sic accepit Arius dicens filium procedere à patre, sicut primam eius creaturam: & Spiritum sanctum procedere à patre, & filio, sicut creaturam vtriusque. Et secundum hoc neque filius, neque Spiritus sanctus esset verus Deus, quod est contra id, quod dicitur de filio prima Ioan. vltim. Vt simus in vero filio eius, hic est verus Deus. Et de Spiritu sancto dicitur prima Corin. 6. Nescitis quia membra vestra templum sunt Spiritus sancti. Templum autem habere solius Dei est. Alij verò hanc processionem acceperunt secundum quod causa dicitur procedere in effectum, in quantum vel mouet ipsum, vel similitudinem suam ipsi imprimi. Et sic accepit Sabellius, dicens ipsum Deum patrem filium dici secundum quod carnem assumpsit ex virgine, & eundem dici Spiritum sanctum, secundum quod creaturam rationalem sanctificat, & ad vitam mouet. Huic autem acceptioni repugnant verba domini de se dicentis Ioan. 5. Non potest facere à se filius quicquam. Et multa alia per quae ostenditur: quod non est ipse pater qui filius. Si quis autem diligenter consideret, vterq; accepit processionem secundum quod est ad aliquid extra. Vnde neuter posuit processionem in ipso Deo. Sed cum omnis processio sit secundum aliquam actionem, sicut secundum actionem quae tendit in exte-

riorem materiam est aliqua processio ad extra: ita secundum actionem quae manet in ipso agente attenditur processio quaedam ad intra. Et hoc maxime patet in intellectu, cuius actio scilicet intelligere manet in intelligente. Quicumque autem intelligit, ex hoc ipso quod intelligit procedit aliquid intra ipsum, quod est conceptio rei intellectae, ex vi intellectiua proueniens: & ex eius noticia procedens, quam quidem conceptionem vox significat. Et dicitur verbum cordis significatum verbo vocis. Cum autem Deus sit super omnia, ea quae in Deo dicuntur non sunt intelligenda secundum modum infimarum creaturarum, quae sunt corpora: sed secundum similitudinem supremarum creaturarum, quae sunt intellectuales substantiae: à quibus etiam similitudo accepta deficit à representatione diuinorum. Non ergo accipienda est processio secundum quod est in corporalibus, vel per motum localem, vel per actionem alicuius causa in exteriori effectum, ut calor à calefaciente in calefactum, sed secundum emanationem intelligibilem: ut pote verbi intelligibilis à dicente quod manet in ipso. Et sic fides catholica processionem ponit in diuinis.

¶ Ad primum ergo dicendum: quod obiectio illa procedit de processione quae est motus localis, vel quae est secundum actionem tendentem in exteriori materiam, vel in exteriori effectum. Talis autem processio non est in diuinis, ut dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quod id quod procedit secundum processionem quae est ad extra: oportet esse diuersum ab eo à quo procedit, sed id quod procedit ad intra processu intelligibili non oportet esse diuersum: imò quanto perfectius procedit, tanto magis est vnum cum

eum eo à quo procedit. Manifestum est enim quod quanto aliquid magis intelligitur: tanto conceptio intellectualis est magis intima intelligenti: & magis vnum. Nam intellectus secundum hoc quando actu intelligit: secundum hoc fit magis vnum cum intellectu. Vnde cum diuinum intelligere sit infinita perfectionis (ut supra dictum est) necesse est quod verbum diuinum sit perfecte vnum cum eo à quo procedit absque omni diuersitate.

¶ Ad tertium dicendum, quod procedere à principio ut extraneum & diuersum repugnat rationi primi principij, sed procedere ut intimum & absque diuersitate per modum intelligibilem includitur in ratione primi principij. Cum enim dicimus edificatorem principij includitur conceptio summae artis, & includeretur in ratione primi principij: si edificator esset primum principium. Deus autem qui est primum principium rerum comparatur ad res creatas, ut artifex ad artificiatas.

¶ Commentarium.

Diuisio articuli in tres partes.

ANCTVS Thomas in presenti articulo tria agit in prima quidem parte constituit conclusionem de fide tenendam: in secunda autem haereticorum errores circa diuinam processionem confutat: in 3. verò declarat conclusionem ratione quadam naturali. Conclusio igitur haec est.

D. Tho. conclusio.

¶ In diuinis est processio. Quam probat argumento in contrarium ex verbis Ioan. 8. Ego ex Deo processi. In secunda deinde parte refert primo errorem Arii, qui asserbat filium a patre procedere, velut primam eius creaturam, & Spiritum sanctum à patre & filio, tanquam vtriusque creaturam: ac subinde

& filium, & Spiritum sanctum creaturas esse, & non verum Deum.

¶ Aduersus Arium argumentatur Dominus Thomas, probando filium verum Deum esse, ex illo. 1. Ioan. vlt. & simus in vero filio eius, hic est verus Deus. Postea verò probat Spiritum sanctum esse verum Deum, hac ratione.

¶ Spiritus Sanctus habet templum, at solius Dei est habere templum (nuncquam enim aliqua gentium vario dedicauit alicui templum, quem non purarit esse Deum verum) ergo Spiritus sanctus est verus Deus. Demonstrat autem maiorem Pauli testimonio. 1. ad Corin. thi. 6. an nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti. Hanc rationem assumpsit S. Tho. ab August. 1. de Trin. cap. 6. in fine.

¶ Vterius recitat errorem Sabellij affirmantis, in Deo ditaxat esse vnica personam, quae diuersis rationibus appellatur pater, filius, & Spiritus sanctus. Pater si quidem, quatenus omnium creator; filius, ut assumpsit carnem ex sacratissima virgine: Spiritus sanctus, in quantum creaturam rationalem sanctificat. Quem errorem etiam refellit autoritate Ioan. 5. non potest facere à se filius quicquam. Quo in loco plura alia adducuntur, ex quibus manifeste ostenditur patrem non esse filium.

¶ In 3. demum parte (ut summam dicamus) probat, seu potius declarat praefatam conclusionem hac ratione.

Licitum est argumentari ab humanis ad diuina, at in nobis per actum intelligenti procedit verbum ab anima ipsa dicente, ergo in Deo per actum intelligenti procedit verbum à Deo ipso dicente: & ex consequenti in Deo est processio. Haec nimirum ratio & huius articuli littera sunt intellectu difficilima: quae semel intellecta, ceteris rebus quae de Trinitatis mysterio discutiendae sunt, lucem afferent maximam ut existimo: quambrem in huius praesertim articuli interpretatione desudandum est magnopere. Nec te terreat obsecro, tam longa huius articuli disputatio: multum enim conducit ad intelligenda omnia, quae de Trinitate differuntur, prius eius sensum

1. D. Tho. ratio ad uersitatium.

2. Ratio.

Error Sabellij.

Refellit Sabellius.

Potissima ratio probat conclusionem ex naturalibus.

sum percepisse: Cuius litteræ contextum intelligere penitus non valebis, vñ que ad disputationem 6. questione 1. & ob id donec ad illū locū peruenias, bono animo esto: nam inibi tota huius articuli litteræ clarissima relinquetur.

August. documentum.

¶ Atqui annotare oportet, sanctum Thom. in præsentia obseruasse methodum differendi, quam docet August. 1. de Trini. cap. 2. videlicet quod in pertractatione de fide, præsertim de occultissimo trinitatis arcano, potissimum agendum sit sacrarum litterarum testimonijs: deinde similitudinibus congruis vtendum, ad explanationem eorum quæ fide tenentur. Quem ordinem etiam ipse obseruat in libris de Trinita. quod quidem fundamentū iacit Magister sententiarum in secunda distinct. libri primi, cum de trinitate incipit sermonem facere. Et hoc sane Augustin. documentum in præsentia sequutus Sanctus Tho. primò probat conclusionem præfatam, videlicet quod in diuinis est processio, prædicta scripturæ autoritate Ioan. 8. Rursum, eam illustrat exemplis naturalibus, & similitudinibus ex creaturis deductis.

Plures scelerius disputaciones in præsentia artic. tū cū hereticis, tū cū catholicis.

¶ Super articulo istum plures profecto se offerunt disputationes, prior cū hereticis: & reliquæ cum catholicis. Quas amore Iesu Christi redemptoris nostri patienter legas, si huius profundissimi mysterij aliquatulam notitiam habere exoptas. Hæc de commentario.

DISPUT. PRIMA.

An possimus euidenter ex scripturis ostendere, Christum redemptorem nostrum, & Spiritum Sanctum verum Deum, atque in diuinis plures personas esse.

Nota ordinē quē obseruas auctor in

HANC nempe questionem diuus Thom. in articulo præsentis virtute tractat & absoluit. Disputationem verò istam in 4. diuidendam partes exillimamus: in

prima nanque, cōclusionem de fide tenendam contra Arrium statuemus, & euidenter probabimus scripturæ testimonijs. filium Deum verum esse: in 2. labefactabimus Erasmi argumēta, quibus perperam vitur in hac disputatione: in 3. autem argumenta Arrij proponuntur, & eis respondebimus: in 4. demum parte perfunctorie agetur contra Arrium de persona Spiritus sancti, quoniam ab eo magis disputatum est de filio: & demonstrabitur, Spiritum sanctum verum etiam Deum esse. Et postremò in eadem parte breui insuper oppugnabimus, & conuincemus sacris scripturis Sabellium; ex eisdem demonstrando in Deo plures personas esse. De quibus omnibus eleganter tractat August. 1. de Trinit. à cap. 6. & infra per totum. Ad rem itaque accingamur, & quod polliciti sumus re ipsa præstemus.

disputacione.

¶ Prior disputationis pars.

CONCLUSIO ergo de fide tenenda quam promissimus statuere, sit. Ex sacris litteris tum veteris tum noui testamenti euidenter probatur Christum redemptorem nostrum verum Deum esse. Ni mirum hoc est vnum ex præcipuis nostræ fidei fundamentis, ac proinde illud oportet esse firmissimum & pluribus scripturæ testimonijs roboratum.

Cōclusio aduersus Arriū.

In veteri sanè testamento aperta ad modum sunt testimonia, quibus ostenditur messiam verum Deum esse, & ex consequenti Christum. R. N. qui est verus Messias in lege promissus, vt Arrius contra quem suscipitur disputatione & omnes Christiani fatentur, & fateri necesse est secundum sacras litteras. Esaias enim 45. cap. loquens de Messia sub nomine Cyri, sic dicit. Tantum in te est Deus, & nō est absque te Deus verè tu es Deus absconditus, Deus Israel Saluator. Quo in loco Hieronym. in expositione horum verborum affirmat, apertissimè demonstrari aduersus Iudæos

Veteris testamenti testimonia cōuincēdū Arriū Hieronym.

Iudæos Christi. R. N. esse verum Deū. Cuius verba sic habent. Quocumq; se verterint, non valebunt laqueos veritatis effugere: fac enim esse in Cyro Deum, & non esse alium præter eum, qui sit in Cyro Deus: quomodo Cyri personæ dici cōueniat, verè tu es Deus absconditus, Deus Israel saluator? Ergo Deus in quo est Deus, dominus noster Iesus Christus rectius intelligitur & verius, qui in euangelio loquitur, ego & pater vnum sumus. Qui Deus appellatur absconditus, propter assumpti corporis Sacramentum: & Deus Israel Saluator, quod interpretatur Iesus. Hæc Hieronymus. Huc etiam accedit manifestissimum aliud Esaiæ testimonium, qui capit. 9. de vero Messia verba faciens, ita inquit: paruulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius, & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis. Et in Baruch cap. 3. sic legitur. Hic est Deus noster, & non estimabitur alius aduersus eum. Et vt ostenderet se loqui de filio Dei vero Messia, paucis interpositis, subiungit. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Longum esset cuncta recensere testimonia, quoniam præfata manifestè probant, verum Messiam Christum redemptorem nostrum, verum Deū esse. Et animaduertat lector, nos nō argumentari aduersus iudæos, qui negant seruatores nostrum esse verū Messiam: nam si cū illis ageremus, profectò eis euidenter probaremus innumeris testamēti veteris testimonijs eū esse verū Messiam: sed duntaxat disputamus aduersus Arriū, qui fatetur ipsum seruatores nostrum esse verum Messiam, sed negat esse verum Deum: qui satis apertè conuincitur præfatis testimonijs, & eum apertis illico conuincemus.

In nouo autem testamento innumera sunt loca luce meridiana clariora, quæ prædictam conclusionem ostendunt. Quare omnia nos non adducemus, ne simus tædio lectori, sed aliqua, & ea quæ ita manifestè conuincunt Arriū.

Barth. Torres

rium, vt nullum ei pateat subterfugium quò elabi possit.

¶ In primis Paulus ad Rom. 9. ait. Ex quibus (scilicet Iudæis) est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Et 1. Ioannis ultimo. Scimus quoniam filius Dei venit, & dedit nobis sensum, vt cognoscamus verum Deum, & simus in vero filio eius Iesu Christo (vt habet lectio græca) hic est verus Deus, & vita æterna. Et Ioannes 1. Deus erat verbum, & verbum caro factum est. Et ad Titū 2. Apparuit gratia Dei saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, & infra. Expectātes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & saluatoris Iesu Christi. Et ad Titum 3. Cum autem benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri Dei. Iam vides his in locis, apertissimè Christum redemptorem nostrum appellari Deū. Nec nos indigere aliquo syllogismo, vt id concludamus. Adducamus insuper alia testimonia, ex quibus id euidenter colligatur, & texamus in hunc modum syllogismos.

Qui testamenti efficacissima testimonia aduersus Arriū.

Christus est æqualis Deo, ergo est Deus. De collectione nemo sanæ mentis dubitare potest, quando quidē pugnat aliquem esse Deo æqualem, & nō esse Deum: & antecedens expressè asserit Paulus ad Philippenses 2. Hoc. n. sentite in vobis, quod & in Christo Iesu: qui cū in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo.

Primum argumētum.

¶ Insuper Christus est vnum cum Deo, ergo est Deus. Consequutio sanè liquidò constat sapientibus & insipientibus: antecedens verò affirmat Ioannes, primæ sūæ Canonice, capite quinto, tres sunt qui testimonium dant in celo: pater, verbum, & spiritus sanctus: & hi tres vnum sunt. Et idem affirmat ipse Christus salus nostra, Ioannis 10. Ego & pater vnum sumus, & Ioannis 17. Mea omnia (inquit idem redemptor noster) tua sunt, & tua mea sunt, ac proinde eadē est natura & essentia vtriusque, patris scilicet, & Christi.

2. Arg.

Præterea, Christus seruator hominum fuit ante Abraham: (vt constat ex illo Ioannis 8. antequam Abraham fieret, ego sum.) & non fuit ante eum secundum humanitatem, seu temporalem natiuitatem (Abraham namq; iuxta carnis natiuitatem præcessit Christum plusquã mille annis, & etiam uocatur filius Abraham Matthæi 1.) ergo fuit ante Abraham secundum diuinitatem, atque adeo sequitur esse Deum.

3. Arg. Rursus, quicquid est, aut est Deus, aut creatura: Christus Redemptor non fuit non est creatura, ergo est Deus: consequentia cum maiori sunt manifestissima, & minorem probamus in hunc modum. Christus creauit omnia, & nõ creauit seipsum, nec creare potuit (vt constat) ergo non est creatura. Omnia liquet præter primam antecedentis partem, quam demonstramus expressis scripturæ uerbis. Ioannis primo. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factu est nihil, & ad Colossenses primo, in ipso condita sunt uniuersa in coelis & in terra, uisibilia, & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso creata sunt: & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constat. Et 1. ad Corinthios 8. vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Hoc est Augustini argumentum 1. de Trinitate cap. 6.

4. Arg. Item Christus est Dei filius, ergo est Deus. Collectio sanè euidens est, quoniam filius habet eandem naturam cum patre: Si igitur Christus Dei filius est, naturam diuinam habet, & ex consequenti est Deus. Antecedens autem probatur pluribus sacre pagine auctoritatibus. Matthæi 3. Ecce uox de celo dicens, hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, & idem habetur Ioannis 6. & Matthæi 16. Tu es Christus filius Dei uiui: & Marci 14. rursus summus sacerdos interrogabat eum, & dixit ei. Tu es Christus filius Dei benedicti? Iesus autem dixit illi, ego sum. Et Ioann. 9. Audiuit Iesus quia eiecerunt eum foras, & cum inuenisset eum dixit ei. Tu credis in filium Dei? Re-

spondit illi & dixit, quis est domine ut credamus in eum? & dixit ei Iesus, & uidisti eum, & qui loquitur tecum ipse est. Et Lucæ 1. Hic erit magnus, & filius altissimi uocabitur. Et 2. Petri 1. Accipiens enim à Deo patre honorem & gloriam, uoce de lapsa ad eum huiusce modi à magnifica gloria. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui: ipsum audite, & hanc uocem nõ audi uimus de celo allatam, cum essemus cum ipso in monte sancto.

Huic argumento respondet pestilentissimus Arrius, Christum redemptorem nostrum esse Dei filium adoptione, non natura, nec uerum Dei filium. Sed quantum ista responsio à ueritate aliena sit, satis constat ex precedentibus. Demonstrauimus enim nuper ex scripturis, uerum Deum esse, & aduersus responsionem hanc opponimus ex illo Ioann. & simus in uero filio eius Iesu Christo: ergo est uerus Dei filius. Nullum certè expressius testimonium afferri potest, pro hac fide confirmanda contra Arrium.

5. Arg. Idem, omne homines iusti qui prædestinati sunt à Deo in adoptionem filiorum, in hereditatem gloriæ, sunt Dei filij per adoptionem: igitur si Christus duntaxat esset Dei filius adoptione, & non natura: non esset unigenitus Dei filius, quauis esset primogenitus. Pugnare profecto esse plures filios, & unum unigenitum: at Christus est unigenitus Dei filius, Ioannis 1. unigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrat, ergo non est adoptione filius, ut mendacio asserit Arrius & impudenter.

Rursum, in ipso Christo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, ut dicit Paulus ad Colossenses. 2. ergo est uerus Deus, & non creatura. Et tandem Paulus ex professo in Epistola ad Hebræos contendit ueritatem istam probare. Cui enim (inquit capit. 1.) dixit aliquando angelorum, filius meus es tu, ego hodie genui te? & rursus, ego ero illi in patre, & ipse erit mihi in filium. Et cum iterum introducit primo genitum in orbem terræ, dicit: & ad-

Subterfugit Arrius.

Conuincitur.

6. Arg.

7. Arg.

rent eum omnes angeli Dei, & ad angelos quidem dicit. Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis: ad filium autem. Thronus tuus Deus in seculum seculi. Et quam plurima alia ibi Paulus adducit, ad confirmationem huius ueritatis. Si ergo Christus adoratur ab angelis, est conditor angelorum, & sedem habet in seculum seculi, necessum est ut Deus sit. Nullus enim alius præter Deum angelos fecit.

Item qui iuxta humanam naturam paulò minor angelis est factus, quo pacto poterat esse angelorum conditor, si præter naturam humanam aliam non haberet naturam, scilicet diuinam? Quamplurima alia suppetunt argumenta ex sacris literis, grauissima quidem & efficacissima, à quibus supersedendum duximus: quoniam ea quibus usus sumus, aperte satis conuincunt Arrium.

A quo hæreticis Arriana inuentione habuerit Hieronymus.

8. Arg. Hæc Arrianorum hæresis inuentionem habuit à quodam Ebione Apostolis cognito. Contra hunc Ebionem (ut asserit beatus Hieronymus libro de ecclesiasticis scriptoribus) Ioannes omnium nouissimus scripsit euangelium, rogatus ab Asiæ Episcopis: ideo diuinam edicere natiuitatem compulsus est. Hic error fuit damnatus in Concilio Nicæno trecentorum & decem & octo patrum, sub Constantino celebrato: cuius uerba sic habent. Credimus in unum Deum patrem omnipotentem, omnium uisibilium inuisibiliumq; factorem: & in unum dominum Iesum Christum filium Dei, natum ex patre unigenitum: hoc est, ex substantia patris: Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum uerum ex Deo uero, natum non factum, hominonem, hoc est, consubstantialem patri, &c. Idem definiuit concilium Ephesinum primum ducentorum Episcoporum, sub Theodosio iuniore celebratum. Idem etiam decreuit concilium Chalcedonense, sub Martiano Imperatore & Leone Papa huius nominis primo, & deinceps idem error damnatur in omnibus alijs concilijs, tum generalibus, tum etiam prouincialibus,

in quibus facta est de fidei assertionem mentio, & hoc est quod cõtat ecclesia in simbolo, consubstantialem patri, & in simbolo Athanasij Episcopi, sed patris, & filij, & Spiritus Sancti una est diuinitas, æqualis gloria, cõterna maiestas &c. Hæc de prima disputationis parte.

¶ Secunda disputationis pars aduersus Erasmus.

NOSTRIS temporibus placuit Erasmo respondere pro Arrio, cuiusque partes agere: nam in primis asserit ex loco citato Ioan. 10. Ego & pater unum sumus, non euidenter ostendi Christum redemptorem nostrum Deum esse, atq; eiusdem essentia cum patre.

Summa rationis Erasmi.

¶ Et summa rationis eius hæc est. Ut demonstremus ex eo loco Christum esse eiusdem substantia cum patre, oportet probare ex sacris literis, unum significare unitatem essentia: hoc autem probari nequit, quoniam frequenter in scriptura unum significat unitatem, & animorum concordiam: ut Ioan. 17. Pater sancte serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ut sint unum sicut & nos. Ac rursus: ut omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint. Quibus uerbis satis constat, nomen unum, non significare unitatem essentia, sed unitatem consensu, atq; concordiam animorũ. Verba Erasmi (ut clarius contestemur ueritatem) in annotationibus super epistolam primam Ioannis capite 5. sic habent. Dominus, Ioan. 10. dicit. Ego & pater unum sumus: hoc testimonio quo modo prosternetur Arrius? nisi doceas, unum in literis sacris non appellari, nisi quæ sunt eiusdem substantia? Nunc cum innumera loca suppetant, quæ docent intelligi de consensu, mutuaq; beneuolentia, ad confirmandam opinionem orthodoxi ualebit, ad retundendum hæretici pertinaciam, non uideo quantum ualeat. Quod autem

tem Christus ibi loquatur de concordia quam habet cum patre, probabili coniectura colligitur. Et paulo inferius pius autem est, nostrum sensum semper ecclesiae iudicio submittere, simulatque claram illius sententiam audierimus. Hec Erasmus.

Prima obiectio aduersus Erasmi.

Annosatio.

Servatio vis nostrae conclusio.

B

¶ Porro aduersus Erasmi insurgimus, probando ex eo loco euidenter colligi, Christum redemptorem nostrum esse Deum, atque eiusdem substantiae cum patre.

¶ Ad cuius explicationem animadvertere oportet, quid sit in eo loco subiecta materia de qua est sermo, & quae sit scopus ac finis in quem verba Christi diriguntur: hoc enim necessarium est, ad scripturam intelligentiam. In eo igitur loco Christus longum sermonem facit de ouibus suis, non rapit (inquit) eas quisquam de manu mea, pater meus quod dedit mihi manus omnibus est, & nemo potest rapere de manu patris mei: ego & pater unum sumus. Quibus verbis redemptor noster, ad ostendendum oues suas tutas esse, constituit hanc conclusionem.

¶ Non potest rapere quisquam eas de manu mea, id est, de potestate mea (manus enim in sacra pagina saepe uero assumitur pro potestate, ut constat Hieremiae 18. Sicut lutum in manu figuli, ita vos in manu mea domus Israel) & istam conclusionem probat Christus in hunc modum. Nemo potest rapere oues meas de potestate patris, quia pater qui dedit mihi maior omnibus est: (sic enim habetur in graeco, ut fatetur Erasmus ipse, supra Ioannem capite 10.) ergo nemo potest rapere de potestate mea. Et quoniam poterat quis negare collectionem, subiungit: Ego & pater unum sumus. Nunc argumentamur, vel nomen unum significat eodem loco unitatem potestatis, & essentiae: & si hoc dat Erasmus, dat quod volumus aduersus se ipsum. Si autem Erasmus respondeat, nomen unum significare unitatem & concordiam animorum, ut affirmat, sequitur rationem Christi, & collectionem nullius ponderis esse, quod est blasphemum.

Nam si ita esset argumentum Christi equipolleret isti. Ego & pater unum sumus, consensu & concordia animorum: nullus potest rapere oues de potestate patris mei, ergo nullus potest rapere de potestate mea. Tam uide quam parui momenti esset ratio Christi, si ita esset: quod affirmat Erasmus. Ad hunc modum posset quis in gratia existens argumentari. Ego & Deus unum sumus, concordia & consensu animorum, sed nemo potest pecuniam meam rapere de potestate Dei, ergo nemo potest eam rapere de potestate mea. Haec sane est uana collectio, & esset similis illi quam Christus facit, si ita esset sicut dicit Erasmus: ergo Christi ratio friuola esset: & ingentem blasphemiam. Igitur necessum est asserere, quod unum in praesentia significat essentiae & potestatis unitatem, ut Christi ratio alicuius momenti sit.

¶ Et iudaei multo melius intellexerunt Christum, quam Erasmus: nam iudaei audientes Christum cum dixisset, ego & pater unum sumus (sicut legitur isto loco) sustulerunt lapides, ut lapidarent eum: & assignantes rationem quare eum uolebant lapidare, dicebant, de opere bono non lapidamus te, sed de blasphemia, & quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum.

¶ Praeterea Erasmus loquitur de Ecclesia, non ut uirum catholicum decet, cum ait. Pium autem est, nostrum sensum ecclesiae iudicio submittere. Qui quidem loquendi modus impiissimus sane est. Cum enim quaedam sanctorum miracula referuntur, quae ecclesiae auctoritate comprobata non sunt, dicere solemus, pium est ea credere: quasi non credere non fuerit error. At cum de fide ecclesiae adhibenda agitur, huiusmodi uerbis nequaquam utendum est, sed longe aliter: nempe necessum est, & non solum pium ecclesiae credere, & nostrum sensum eius iudicio submittere.

¶ Insuper nescio quo spiritu impellente, falso & contra communem omnium sensum interpretatur potissima loca, quibus uisum sumus ad probandum, Christum

Iudaei melius intellexerunt uerborum nostrorum quam Erasmus.

Secunda Obiectio.

Tertia Obiectio.

stum uerum Deum esse. Et ne quis existimet, me ei non nihil falsitatis imposuisse, precor vos huic rei intentis animis esse. Initio Erasmus super epistolam ad Romanos capite 9. dicit exponit uerba Pauli, haec inquam: ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula: asserit, postrema haec uerba posse ita explicari, ut non intelligantur de Christo, sed de patre: eaque sic construunt. Deus qui est super omnia, sit benedictus in secula. Placet eius uerba referre. Ex quibus Christus iuxta carnem, hic colonus finit sententiam: mox ex consideratione tantae Dei bonitatis, subiicitur gratiarum actio: id est, Deus qui est super omnia, sit benedictus in secula. Haec Erasmus. Item locum illum 1. Ioannis 5. ut cognoscamus uerum Deum, & simus in uero filio eius (adde, ut habetur in graeco) Iesu Christo, hic est uerus Deus, & uita aeterna. Sic construunt, ut simus per filium in Deo patre, hic est uerus Deus. Cuius uerba eo in loco, sunt quae sequuntur. Potest enim hic esse sensus: ut cognoscamus uerum Deum, & simus in uero: plus est enim esse in Deo quam nosse Deum: & in filio, sonare potest per filium: ut cognoscamus patrem per filium. Deinde particula quae sequitur, hic est uerus Deus, referri potest ad Deum uerum patrem qui praecessit: hic, quem nouimus, in quo sumus per filium, uerus sit Deus: haec ille.

Iure reprehenditur Erasmus uel homo qui communi sensu caret.

Quarta Obiectio.

¶ Hic plane Erasmus longe superauit Arrium, non ingenij subtilitate, sed grammaticali ruditate: profecto non est sanae mentis homo, qui in hunc modum intelligat praefata loca: ipse etiam Arrius exhorresceret huiusmodi aduersionem expositionem, ne iniquitate animi patefacta risum audientibus excitaret. Si sic liceret interpretari sacra scripturam, proculdubio nihil ex scriptura probari posset. Quam autem sinistra, & a ueritate aliena sit eius interpretatio, cuius liquet qui non communi sensu caret.

¶ Praeterea testimonium illud Ioannis 1. Deus erat uerbum, ahunc modum

explicat, id est, uerbum erat eiusdem essentiae cum patre. Et iste sensus est catholicus, & germanus literae. Secundo exponit sic, id est, uerbum erat particeps essentiae diuinae. Erasmi uerba haec sunt erat Deus, hoc est, particeps essentiae diuinae: siue, ut melius dicam, graece Homosion, id est, eiusdem essentiae.

¶ Quod sit, ut si credendum est Erasmo, colligere Christum esse uerum Deum ex hoc loco minime possumus: sed duntaxat ipsum esse Deum, uel diuinae essentiae participem, aut confortem: ut sunt beati & uiri iusti, ex Pauli sententia ad Hebraeos 6. Participes facti sunt Spiritus sancti, & 2. Petri 1. ut per hoc efficiamini diuinae confortes naturae.

¶ Iam uero argumentamur aduersus Erasmus, & rogamus an ipse credat Christum redemptorem nostrum uerum Deum? Si negat Arrianus est: si fatetur, cur ita credit? Nam uel auctoritate ecclesiae, uel auctoritate sacrae scripturae: non scripturae, cum nulla loca sint manifestiora praefatis, ad conuincendam Christi diuinitatem, & tamen inde sua sententia id non probatur: quod si respondeat, credere, ecclesiae auctoritate; obijcitur. Id quod duntaxat pium est credere, non necessum est credere: ille uero duntaxat ait pium esse credere ecclesiae, ergo non necessum est credere ecclesiae asserenti Christum uerum Deum: atque adeo sequitur, illum nulla ratione, nec auctoritate conuinctum credere Christum esse Deum: atque subinde nullo modo credere.

¶ Itidem in explicatione illius loci ad Titum 2. Expectantes beatam spem, & aduentum gloriae magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi, quae plurima asserit, a ueritate aliena. Primo asserit quod per magnum Deum possumus intelligere patrem. Id, inquit, ita legi potest, ut utrumque pertineat ad Christum, Dei & saluatoris: aut prius pertineat ad patrem, posterior ad Christum. Haec nempe expositio tortuosa, quidem est, & contra sanctorum sententiam. Nam

Obiectio prima.

Forma rationis aduersus Erasmi.

Quinta obiectio.

Prima assertio Erasmi ad Titum.

*Aduer-
santur
Erasmo
Chryso-
stomus.
Theophi-
latus &
Hierony-
mus.*

*Ambro-
sius.*

*2. Eras-
mi asser-
tio.*

*6. Obie-
ctio.*

Nam Chrysostomus, & Theophilatus, & Hieronymus utrunque tribuit Christo: ut etiam ipse fatetur loco allegato. Adducit vero Ambrosium in confirmationem suae sententiae: quem dicit, magni Dei, referre ad patrem: & saluatoris ad Christum. Qui meo iudicio ei non patrocinatur: quod ut constet omnibus, ipsius verba subscribamus oportet. Hanc esse, dicit, beatam spem credentium, quia expectant aduentum gloriae magni Dei, quod renolari habet iudice Christo, in quo Dei patris videbitur potestas & gloria, ut fidei suae premium consequantur: ad hoc enim redemit nos Christus, ut puram vitam sectantes, repleti bonis operibus, regni Dei haeredes esse possimus. Huculque Ambrosius. Cui falso sane imponit, quod per magnum Deum intelligat solum patrem, & non filium. ut cuius liceat intueri.

¶ Assenerat secundo irreuerenter, testimonium Pauli citatum Arrianorum sententiae non aduersari, imo magis pro eis facere, quam pro nobis: quantumvis Chrysostomus, Theophilatus, & Hieronymus exultent aduersus Arrianos, ut illius utar verbis, quae sic habent. Chrysostomus, ac Theophilatus utriusque tribuunt Christo, & item Hieronymus: exultantes aduersus Arrianos, ceu victores: cum sermo plane sit anceps, imo magis pro illis facere videatur, quam pro nobis. Primum negari non potest, quin sermo Graecus sit ambiguis, & ex aequo pertinet ad sensum utrumlibet. Hae Erasmius.

¶ Profecto Erasmius, nisi illos pugnaria loquitur his verbis: quod quidem in hunc modum probatus. Quoniam si sermo est anceps, & ex aequo pertinet ad sensum utrumlibet (ut fatetur) hoc est, ad sensum quem assignant Arriani, & ad eum quem assignant catholici: quo nam pacto magis fauet Arrianis, quam catholicis? Non igitur Erasmi assertiones cohaerent.

¶ Item, si ita est ut concedis, quod iste locus ex aequo pertinet ad sensum Arrianorum, & catholicorum: cur potius tibi placet sensus qui fauet Arria-

nis, quam qui catholicis? At forsitan dixerit Erasmus in hanc descendisse sententiam, propterea quod prouinciam Arrianorum suscepit defendendam: quam impietatem fidelium aures, vel audire formidant. Munus enim catholicorum est, communita veritate ex locis sacris, hereticorum iacula depellere & profligare.

¶ Ad haec praefatus locus (ut fateris Erasme) fauet Arrianis: ergo sensus eiusdem loci fauet Arrianis. Nunc percontamur, an loquaris de sensu vero, an de sensu falso? Si das secundum ergo praedictus locus in nullo fauet Arrianis, pugnat enim eum locum fauere Arrianis iuxta sensum falsum, quandoquidem falsum sensum scriptura non continet: Si autem des primum, videlicet sensum verum scripturae fauere Arrianis, qui asserunt Christum non Deum verum esse: igitur iuxta verum sensum scripturae sustineri potest, Christum non esse verum Deum. Qua nulla maior haeresis excogitari potest.

¶ Lectorem in praesentia admonitum esse optamus, ut huiusmodi modum loquendi Erasmi caueat. Quamuis enim haeretici malitia sua occasione sumant ex scripturis praetextendi suos errores: impium tamen est fateri, scripturae testimonia eis fauere, aut (quod idem est) pro eis facere: ut sententia quidem mea iam argumento ostensum est.

¶ Tertio ait, quod quauis praefatus locus intelligatur de Christo, nihil concluditur aduersus Arrianos, qui fatentur Christum esse Deum, & magnum Deum, sed negant ipsum esse verum Deum: verborum forma Erasmi haec est. Arriani quidam hunc quoque locum accipiunt de filio, & tamen non credunt quod nos credimus: magnum enim Deum fatentur, verum negant. Haec ille. Et ad Philippenses 2. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se aequalem Deo. Non video, inquit, quid his locus proprie faciat aduersus Arrianos, qui non negabant Dei filium esse Deum, imo & magnum Deum fatebantur, & benedictum super omnia Deum.

*Admo-
netantur
lectores.*

*3. Asser-
tio Eras-
mi.*

Aduer-

*Septima
obiectio.*

*8. Obie-
ctio.*

*Hierony-
mus.*

*9. Obie-
ctio.*

Aduerfus istam Erasmi assertionem insurgimus. Aut colligitur ex scripturis Christum esse verum Deum, aut non. Si primum concedas: cur igitur non impugnas, neque refutas ex scripturis Arrianorum sententiam? an quia voluisti eorum tutari errorem? Si fas est hoc suspicari de tibi autem fateris, non id probari ex scripturis, ergo salua veritate scripturarum defendi potest, Christum non esse verum Deum? quod est haereticum.

¶ Item, in scripturis duntaxat est vnicum testimonium, quo expressè & aperta denominatione Christus redemptor noster appellatur verus filius Dei, & verus Deus: illud scilicet. Simus in vero filio eius (adde ut habetur in graeco) Iesu Christo, hic verus Deus. At istum locum, tu contra communem hominum sensum, & vim vocabulorum interpretaris de parte in hunc ergo exitum omnis tuus labor, nimisque diligentia in expalmandis sacris literis desudat, ut defendas, ex eis Christum non probari esse verum Deum. Contendis igitur enertere omnia fidei fundamenta, ut Arrius.

¶ Ad Titum autem 3. verba illa, apparuit benignitas & humanitas saluatoris nostri Dei, explicat de patre, & non de filio. Ait enim, quod Deum saluatorem vocat, magis ad patrem referendum videtur, quam ad filium: & affirmat Hieronymum sic intellexisse locum istum. Hieronymi verba sic habent. Diligentius attendamus, & inueniemus in presenti Capitulo manifestissimam Trinitatem: benignitas quidem & clemencia saluatoris nostri Dei, non alterius quam Dei patris. At iudicio meo Hieronymus non suffragatur Erasmo: Hieronymus siquidem non asserit, quod per saluatorem debemus intelligere patrem duntaxat: Sed quod per saluatorem Paulus intelligit Christum, qui non est alius Deus à patre. Hoc autem gramatici perfecta theologiae notitia carentes non intelligunt.

Insuper, super Ioan. cap. 20. in expositione illorum verborum, dominus meus, & Deus meus. Hic est, inquit,

vnus locus, in quo palam euangelista Christo Dei vocabulum tribuit: aliud, qui cum innumera sint argumenta in libris noui testamenti, quibus euidenter liquet pijs metibus, Christum Deum pariter atque hominem fuisse: tamen infrequens est apertè dici Deum. Aduerfus istam Erasmi assertionem opponimus. In primis manifestè falsum est quod dicit Erasmus, scilicet euangelistam in his verbis tribuere Christo nomen Dei: nam euangelista in eis non asserit Christum esse Deum, sed Thomam dixisse dominus meus & Deus meus. At assertio euangelistae vera quidem est, etiam si dato impossibili, Christus non esset Deus: & Thomas non dixisset verum. Sicut idem capit. 9. asserit eum dixisse: Scimus autem quia peccatores Deus non exaudit. Quae quidem Ioannis assertio vera est, quauis falsum sit quod caecus affirmat, teste Augustino super Ioannem tractatu. 44.

Secundo aduersus eum obijcimus. Quoniam inter omnia testimonia quibus seruator noster apertè vocatur Deus, hoc est minus efficax aduersus Arrianos. Dicunt enim Arriani, quod Thomas id dixerit per admirationem loquens cum patre: perinde ac si dixisset. Benedictus sis pater aeternus Deus meus & dominus meus, quia hominem mortuum suscitasti. Quae quidem responsio, quamuis haeresim contineat contra ecclesiae definitionem, tamen non posset facile labefactari, non admissa ecclesiae determinatione, quam ipsi negant, ut haeticis omnibus commune est.

¶ Dicerent etià Arriani, quod quauis illa verba Thomae non intelligantur de patre per admirationem, sed de Christo: dicerent, inquam, ex eis non colligi Christum esse Deum. Sed quod Thomas dixerit Christum esse Deum. At non valet (inquit) Thomas tunc dixit, ergo est verum. Quoniam eo tempore non erat in gratia confirmatus, & paulò ante fuerat incredulus: ac perinde poterat peccare, decipi, & falsum asseuerare.

¶ Quod

Hæresis est affirmare quod illa verba Thomæ: Deus meus & Deus meus intelligitur de patre per admi rationem.

¶ Quod autem præfata responsio sit contra ecclēsiæ definitionem, constat in 5. Synodo Constantinopolit. actio- ne 4. definitione 12. quæ habetur inter 14. definitiones, quæ ponuntur in fine synodi, & etiam post patrum subscri- ptiones. Quæ quidem definitione dam- natur impiissimus Theodor. qui inter alias innumerabiles eius blasphemias asseruit, Christum non esse Deum, & il- la verba Thomæ non esse intelligenda de Christo: sed miraculo resurrectio- nis obstupescens Thomam glorifi- casse Deum, qui suscitavit Christum: Hæc concilium.

¶ Insuper quærimus ab Erasmo, cur alia loca præfata, in quibus apertissi- mē Christus vocatur Deus, omisit: in- nititur autem huic, tāquam fortissimo & efficacissimo, ad probandum Chris- tum Deum esse, cum sit reliquis debi- lior? Responderit aliquis, forsitan id fecisse, vt propositus tāquam omnium efficacissimus: facilius retorqueri posset in Arrianorum fauorem.

¶ Tandem, vt finem faciamus dispu- tandi cum Erasmo, quando Euangeli- sta affirmasset hoc in loco Christū esse Deum, (si Erasmo credendum est) ni- hil cōcluditur aduersus Arrianos: qui, vt testatur ipse, fatentur Christum esse Deum, & magnum Deum, sed non ve- rum Deum.

¶ Etiam silentio non debet præteri- ri, id quod modò asserit Erasmus, scili- cet, quod ex scripturis euidenter liquet pijs mentibus esse Deū: inueniens id non ita liquere piam mentem non habentibus: quod sanè verum non est. Quo- niam vt è sacro Bibliorum fonte addu- ctis testimonijs probauimus, luce cla- rius vtrisque & pijs & impijs liquet. Quod etiam docet August. 1. de Trinit. cap. 6. cuius verba sic habent. Qui dix- erunt dominū nostrum Iesum Christum non esse Deū, aut non esse verum Deū, aut nō cum patre vnum & solū Deum, aut non esse immortalem quia mutabi- lem, manifestissima diuinorū testimo- niorum, & cōsona voce conuicti sunt.

August.

¶ Iam quod dicit esse infrequens in scripturis, Christum apertè dici Deū,

patienti animo sustineri non potest. Consideranti enim quæ superius dicta sunt, manifestum erit, sapissimè Chris- tum vocari Deum.

¶ In confutationem opinionis Eras- mi hæc dicta sufficiant: in quo negotio eadem verba, quibus sententiam hanc protulit, è suis scriptis fideliter desum- pta sunt: ne (quod fieri solet) mihi vitio vertatur, id, quod prius non expen- derim, reprehendisse. Quamobrem vi- ros bonarum litterarum studiosos, & quicumq; Christiana pietate censetur, præcauere adhortor: ne securo animo, aut parum attēto illius scriptis incum- bant. Experimento enim non sine ali- quorum malo didicimus, cōplures qui Erasmi doctrina delectabatur, notam hæreseos incurrisse, atq; inde ab illius pestis censoribus fuisse animaduersos.

Canōdō Erasmi doctrinā

¶ Et demum in Concilio Senonensi, sessione 17. improbatur Erasmus, ver- ba Concilij sunt. Nusquam legitur Dei cognomen apertè tribui domino in A- postolorum & Euāgelistarum litteris, præterquam in duobus aut tribus lo- cis: error fauens Arrio.

Conciliū Senonen- se.

¶ Tertia disputationis pars.

VM duas disputationis partes absoluerimus, re- stat nobis tertia, in qua argumenta Arrij addu- cēda sunt, quibus neces- sum est nobis respondere.

¶ Primum igitur argumētum Arrij, in hunc modum procedit. Filius Dei aliqd ignorat, ergo nō est verus Deus. Probat autem antecedens Marc. 13. & Matth. 24. De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in caelo, neq; filius, nisi pater.

1. Arg.

¶ Principio oportuerit ex scripturis prostrernere Arrium: secūdō autem, eius argumento, quod nullius momen- ti est, satisfacere. In initio satis apertè cō- uincitur Arrius, ex illo ad Colossen. 2. In Christo sunt omnes thesauri sapien- tiæ, & scientiæ absconditi. Ergo scit diem iudicij. Huc accedunt verba illa Chri- sti cum

Arrij cō- futatio.

si cum patre loquentis. Ioan. 17. Mea omnia tua sunt, & tua mea sunt: ergo notitia, quam pater habet de die iudi- cij, est etiam filij, & ex consequenti fi- lius scit diem iudicij. Præterea Paulus 1. ad Corinthio. 1. vocat Christum Dei virtutem & sapiētiam, fieri autem ne- quit, vt sapientia sit ignorans: non ergo Christus diem iudicij ignorare potest. Et denique euidenter ostendimus eum esse verum Deum: Deo autem (vt di- cit Paulus ad Hæbreos. 4.) omnia nuda & aperta sunt: fieri igitur non potest, vt diem iudicij ignoret saltem quate- nus Deus.

Respon- sio ad pri- mū argu- mētum Arrij. Ambr. Hieron.

Reliquum fuerit, vt argumento eius respondeamus. Ambrosius libro 7. de fide, cap. 8. respondet, illam particu- lam, nec filius, additam fuisse ab Arria- nis, eius verba sic habent. Veteres codi- ces græci non habent, quod nec filius scit: sed non mirum si & hoc falsarant, scilicet Arriani. Et Hieronymus super Matth. cap. 24. idem videtur responde- re. In quibusdam latinis codicibus, in- quit, additum est neque filius: cum in Græcis, & maxime Adamantij & Pie- rij exemplaribus, hoc non habeatur scriptum.

Conciliū Triden.

Cæterum eorum responsio nunc lo- cum non habet, quoniam ecclesia ad- mitit particulam illam. Quocirca nos- tra nihil refert, an in græco habeatur vel non. Concilium etiam Tridentinū vulgatam latinam editionem cum om- nibus suis partib; demptis duobus pos- tremis libris Eisdē, approbat vt cano- nicam scripturā, cuius verba hæc sunt. Si quis autem libros ipsos integros cū omnibus suis partibus, prout in eccle- sia catholica legi consueuerunt, & in veteri vulgata latina editione habentur, pro sacris & canonicis non susce- perit: & traditiones prædictas sciens & prudens contempserit: anathema sit.

Gregor. Nazianzenus.

¶ Gregorius Nazianzenus 4. libro suæ Theologiæ in fine, respōdet. Chri- stum ignorare diem iudicij, non quate- nus Deus: sed quatenus hominem. No- uit quidem, ait, vt Deus: ignorare au- tem se dicit, vt homo. Et Ambrosius su- pra Lucam, cap. 17. in eandem descen-

Ambr.

dit sententiam. Temporum finem (in- quit) nō per naturam hominis, sed per naturam Dei nouit. Eisdē videtur sub- scribere sententiæ Cyrillus, lib. 9. the- saurorum, cap. 4.

Cyrillus

¶ Verum nos intelligimus præfatum testimonium aliter: hoc est, filium qua- tenus Deum, & quatenus hominem sci- re diem iudicij: quoniam seruator nos- ter vt Deus & homo, futurus est iudex viuorum & mortuorum: & ad statum & beatitudinem eius, vt est futurus iu- dex viuorum & mortuorū, spectat sci- re diem iudicij. Nihilominus istorum doctorum sententiam veram esse dici- mus iuxta hunc sensum: Christum scilicet secundum naturam humanam, id est, secundum facultatem humanæ nat- uræ, nescire diem iudicij. Quæ sanè optima loci præsentis expositio est. Et istum sensum assignat Caietanus super Marcum, cap. 13.

Austro- ris sen- tentia.

¶ Diuus Thomas contra gentes. 4. c. 8. alio modo explicat locum illum. Pro cuius intelligentia præmittimus, quod secundum communem modum loquen- di, nos dicimur nescire, quod secreto scimus. Communis autem sermo con- formis est modo loquendi scripturæ: quæ quidem suppositio est Augustini in 1. de Trinit. cap. 12. Cuius verba sunt. Nescire quisque dicitur, quod occultat. Et paucis interpositis, neque enim ali- quo genere loquuntur scripturæ, quod in consuetudine humana non inuenia- tur: quia vique hominibus loquuntur.

Observa- tio.

August.

¶ Nunc respondemus, quod præfata verba Christi sic sunt accipienda. Filius nescit, hoc est, filius nescit diem iudicij, ad dicendum & propalandum alijs. Et hæc etiam est expositio Hieronymi vbi supra, & Ambrosij, qui sic ait: Horam nouit, sed nouit sibi: mihi nescit. Et ita intelligunt Theophilatus, Basilus, & Augustinus vbi supra. Aliam rursum præ- fato loco assignare possumus explanationem, iuxta Augustini sententiam lo- co allegato, videlicet, esse quidem con- suetum loquendi modum in scripturis, vt Deus dicatur aliquid cognoscere, cum illud facit nos cognoscere: sicut habetur Genes. 22. nunc cognoui quod timeas

Exposi- tio pluri- mū San- ctorum, & Docto- rum. Nota.

timeas dominum, idest, feci te cogno- scere. Et opposito modo, nonnunquam Deus dicitur nescire, quod non facit nos scire.

¶ Quo fit, vt Christus redemptor noster dicat se nescire diem iudicij, quia non facit nos eum scire. Et per hoc quæ diximus, asseram satisfactum est friuolo Arrij argumento: quod videlicet filius dicitur nescire diem iudicij, aut quia nescit illum per facultatē naturæ humanæ, & vires eius naturales: aut quia nescit ad dicendum, aut quia non facit nos scire.

Obiectio. ¶ Aduersus tamen Sancti Thom. præfatam responsionem obijcimus: filius nescit diem iudicij ad dicendum, ergo consimili modo pater nescit ad dicendum: falsum ergo est dicere, quod filius nescit, & pater scit. Respondemus filium quidem quatenus hominem nescire ad dicendum: patrem verò scire ad dicendum, & reuelandum animæ Christi: quandoquidem ei reuelauit Deus diem iudicij, pater, scilicet & etiam filius, & SS.

¶ Secundo argumentatur Arrius: solus pater est Deus verus, q̄ probat Ioan. 17. hæc est vita æterna, vt cognoscant se solum Deum verum: ergo filius non est Deus verus.

Secundū argumētum. ¶ Et secundo idem confirmat: solus pater est rex regum & dominus dominantium, & habet immortalitatem, ergo solus pater est verus Deus, & non filius. Assumptum autem corroborat ex illo 1. ad Timotheam ultimo Seruus mandatum sine macula irreprensibile, vsque in aduentum domini nostri Iesu Christi: quem suis temporibus ostenderit beatus & solus potens rex regum, & dominus dominantium: qui solus habet immortalitatem & lucem habitat inaccessibilem.

Arrij. Ex illo 1. ad Timotheam ultimo Seruus mandatum sine macula irreprensibile, vsque in aduentum domini nostri Iesu Christi: quem suis temporibus ostenderit beatus & solus potens rex regum, & dominus dominantium: qui solus habet immortalitatem & lucem habitat inaccessibilem.

Confirmatio. ¶ Ante omnia confirmatio hæc nullius ponderis est: quandoquidem Paulus his verbis non loquitur duntaxat de patre, sed de Deo: qui communis est patri, filio, & Spiritui Sancto. Vt docet diuus Thom. 4. contra gentes: cap. 8. & Augustinus 1. de Trinitate cap. 6. qui sic ait: nec pater proprie nomi-

Responsio ad confirmationem. ¶ Ante omnia confirmatio hæc nullius ponderis est: quandoquidem Paulus his verbis non loquitur duntaxat de patre, sed de Deo: qui communis est patri, filio, & Spiritui Sancto. Vt docet diuus Thom. 4. contra gentes: cap. 8. & Augustinus 1. de Trinitate cap. 6. qui sic ait: nec pater proprie nomi-

August. 6. qui sic ait: nec pater proprie nomi-

natus est neque filius, neque Spiritus Sanctus: sed beatus & solus potens rex regum, & dominus dominantium, quod est vnus solus & verus Deus, ipsa Trinitas. Et quod per hæc verba non excludatur filius, quominus sit rex regum, & dominus dominantium, liquidò constat apocalypsis 19. vbi Ioannes sermone faciens de filio, ait: vocabatur nomen eius verbum Dei. Et infra, habet in vestimento & in femore suo scriptum Rex regum & dominus dominantium.

¶ Porro vt explicemus argumenti propositi difficultatem, notandum est: quod in sacris literis, & in propositione enuntiante de diuinis personis, in qua prædicatum est essenziale, dictio exclusiua significat alterius naturæ à diuina exclusionem, & non personæ: quod sic ostendimus. Nam Matth. 11. habetur, neque patrem qui nouit, nisi filius: idest, tantum filius nouit patrem. Que quidem assertio falsa profectò esset, si particula: illa exclusiua solummodo excluderet personam quoniam sensus eius esset: persona filij cognouit patrem, & nulla alia personæ: quod hæreticum quidem est asserere. Etenim Spiritus sanctus nouit patrem: & ipse pater nouit seipsum. Necessum igitur est prædicti loci sensum hunc esse: filius nouit patrem, & nulla alia res alterius naturæ nouit patrem. Vbi liquidò constat, particulam illam exclusiuam dicere naturæ exclusionem, & non personæ.

¶ Ex quibus colligitur sensum illius propositionis quam assumit Arrius, in argumento: solu. pater est verus Deus. Si illa concedenda sit sensum, inquam, eius hunc esse. Pater est verus Deus, & nulla res alterius naturæ est: verus Deus. Quo nempe modo loquendi, filius & Spiritus Sanctus à veritate diuinæ naturæ non excluduntur, & per hæc argumenti Arriani vis diluitur, vt satis liquet. Ex quibus sumi potest alia responsio ad confirmationem, scilicet q̄ quamuis Paulus asseruisset, quod solus pater est rex regum & dominus dominantium: non propterea excludere

Annosio.

Corollarium per quod ad argumētum respondetur.

tur & filius, & Spiritus Sanctus, quominus esset rex regum & dominus dominantium.

Annosio.

¶ Obseruandum tamen est quod docet magister sententiarum in 1. distin. 21. ait enim: sed non videtur debere dici à nobis verbis nostris vtentibus, nisi vbi sermo authoritatis occurrit: solus pater est Deus, vel pater est solus Deus: ita de filio & Spiritu Sancto dicimus: hæc magister. Et hoc etiam docet Sanctus Thomas 1. parte quest. 3. artic. 4. Qui in calce articuli loquens de hac propositione: solus pater est Deus: asserit quod ex vi verborum illa est falsa: & subiungit. Vnde non est extendenda talis loquutio, sed præexponenda scilicet inueniatur in authentica scriptura. Hæc Sanctus Thom. Et est expressa

August.

Augustini sententia. 6. de Trinitate c. 9. Quoniam, inquit, ostendimus quomodo possit dici solus pater, vel solus filius consideranda est illa sententia qua dicitur, non esse solum patrem Deum verum solum: sed patrem & filium & Spiritum Sanctum. Si quis enim interroget: pater solus verum sit Deus, quo modo respondebitur? non esse. Hæc Augustinus. Propriè ergo de Trinitate dicitur, quod est solus Deus: atq; de diuina essentia.

3. Arg.

¶ Præterea opponit Arrius: in filio est indigentia, ergo filius non est verus Deus: quoniam ad veritatem diuinæ naturæ pertinet nullo indigere: iuxta illud Psalmi 15. Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non egesset. Probat autem assumptum, quia recipit a patre, & recipere est indigentis. Quod autem filius à patre recipiat, ostendit ex illo Matthæi 11. Omnia tradita sunt mihi à patre meo. Et Ioannis 3. Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius.

Confirmatio.

¶ Insuper obijcit: filius audit à patre, & pater filio demonstrat omnia quæ ipse facit & adiuvat illum: at audire ab alio, demonstrari, & inuari sunt indigentis: ergo in filio est indigentia, atq; perinde non est Deus verus. Maiorem autem corroborat Ioan. 15. omnia quæcunque audiui à pa-

tre meo, nota feci vobis. Et Ioan. 5. Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Et infra. Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit: & maiora his demonstrabit ei opera.

¶ Hæc Arrij argumenta procedunt ex falsa scripturæ intelligentia, quocirca vt testimonia præfata intelligamus, & quam plurima alia id genus, notandum est.

¶ Quod pater per generationem æternam communicat filio omnia quæ habet, dempta paternitate: suam videlicet essentiam, infinitam scientiam, potentiam & virtutem agendi, & alia essentia attributa: vt constat illis verbis Ioan. 16. Omnia quæcunq; habet pater mea sunt. Et Ioan. 17. mea omnia tua sunt, & tua mea sunt. Et Ioan. 10. Pater quod dedit mihi maius omnibus est, id est, essentia quam mihi communicat, res maior omnibus est. Et Ioan. Sicut enim pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso.

Notandum.

¶ Nunc asserimus: quod pater dicitur demonstrare omnia filio, quoniam per generationem æternam illi communicat infinitam sapientiam, quam habet: & filium audire à patre, ab eoque demonstrari omnia: nihil aliud est, quam recipere à patre per generationem æternam, infinitam eius sapientiam: & quoniam filius recipit per eandem generationem, infinitam potentiam & virtutem agendi à patre: non potest filius à se facere quicquam, vt ipse se de seipso testatur. Quia sicut filius non potest esse nisi à patre, (nam si à se esset, iam filius non esset) ita non potest agere nisi à patre quandoquidem esse & agere, in diuinis idem sunt, filius tamen per se operatur, quia per propriam naturam. Et ad hoc insinuandum postquam dixit, non potest filius à se facere quicquam &c. Subiungit: quæcunq; enim ille facit, hæc & filius similiter facit. Et hoc pacto interpretatur præfata testimonia Augustinus super Ioan. cap. 5. tractatu. 21. & Sancti Thom. eodem loco. Et quoniam materia hæc intellectu

Nota.

August.

intellectu difficilis est, & cognitione di- gna: libet eorum expressa verba refer- re. Dicitur igitur pater, inquit. Sanctus Thomas, omnia quae facit demon- strare filio, in quantum communicat ei notitiam omnium suorum operum: Sicut igitur magister dicitur demonstra- re discipulo, in quantum dat ei notitiam eorum quae facit, Vnde secundum Au- gustinum demonstrare patrem filio, nihil aliud est, quam patrem generare filium: & filium videre quae pater facit, nihil aliud est, quam filium esse: & na- turam a patre recipere. Haec ille. Et Ioan. 15. Sic ait. Cum enim audire, sit scientiam ab alio accipere: audire fi- lium a patre, nihil aliud est, quam scien- tiam ab eo accipere: scientia autem fi- lij est eius essentia, filium ergo audire a patre, est accipere essentiam eius ab eo: haec etiam ille. Augustinus autem super Ioannem capit. 5. tractatu 21. in hunc modum loquitur. Sic ergo de- monstrat pater rem quam facit filio, ut in patre videat omnia filius: & in pa- tre scit omnia filius: videndo enim na- tus est, & nascendo videt: sed non ali- quando non erat natus, & postea na- tus est: sicut non aliquando non vidit, & postea vidit: sed in eo quod est illi vi- dere, in eo est illi esse: in eo est illi natu esse: in eo est illi permanere: in eo est illi non mutari: in eo est illi sine initio & sine fine persistere. Non ergo carna- liter accipiamus, quia pater facit opus, & demonstrat filio, & videt filius opus quod pater facit, & facit illud in alio loco, aut de alia materia. Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factu est nihil. Verbum patris est filius, ni- hil dixit Deus quod non dixit in filio: dicendo enim in filio, quod facturus e- rat pater per filium: ipsum filium genuit, per quem faceret omnia. Hac- tenus August. Cuius verba, quae alioquin cognita difficilissima erant, ut reor, ex his quae diximus clara relinquuntur. Quod si allegata testimonia possent intelligi de Christo secundum humanitatem, facile nempe possemus respondere, eo cadendo in Christo secundum huma- nitatem indigentiam aliquam esse: in-

Augus.

digebat enim cibo & potu. Sed ea non posse isto modo intelligi, asserit Sanct. Tho. super Ioan. cap. 5.

His igitur prelibatis, facile erit Arrianorum respondere argumento, negando in filio esse indigentiam: & quod recipere a patre, audire ab eo, demonstrari ab eo omnia, eo modo quo explicuimus, indigentis sit. Quando- quidem sua essentia ab aeterno, per ge- nerationem habuit a patre omnia quae pater habet, neque aliquando caruit, neque carere potuit aliqua perfectio- ne, quae quidem ad indigentem spectat.

Ceterum aduersus assertionem qua dicimus, filium ab aeterno recepisse a patre omnia quae habet: sic obijci- mus Matth. 28. post resurrectionem di- xit Christus. Data est mihi omnis po- testas in caelo & in terra, & ad Philip- penses 3. dicit Paulus, quod Deus dedit Christo nomen quod est supra omne nomen: quia fuit obediens usque ad mor- tem, ergo eam potestatem & illud no- men ab aeterno non habuit a patre.

Quo huic obiectioni satisfaciamus, advertendum est, quod ea quae ab aeterno Christus habuit a patre, in tempore hominibus manifestata sunt, quorum quidem manifestationem exposcular a patre, cum ait Ioan. 17. Pater venit ho- ra, clarifica filium tuum. Id est, ut expo- nit Sanctus Thomas, loco allegato. ca. 17. Manifesta toti mundo me esse filiu tuum. Et infra: clarifica me tu pater apud te ipsum, claritate quam habui priusquam mundus fieret. In quorum verborum explanatione D. Thom. 4. contra gentes cap. 8. Petit, inquit, ut sua gloria, quam ab aeterno a patre reci- pit ut Deus, in eo iam homine facto esse declaratur.

His praemissis, dicimus esse consue- tum scripturae loquendi modum, ut ali- qua dicantur esse vel fieri, cum inno- scunt hominibus. Quod fit, ut post re- surrectionem concedatur, vniuersalem potestatem datam tunc fuisse Chri- sto a patre, atque nomen Dei illi fuisse collatum, quoniam tunc per ipsam sur- rectionem, & ascensionem in caelos, & discipulorum praedicationem, manife-

Respon- so.

Obiectio

Advertendum.

Respon- so.

statum est mundo Christum esse verum Deum, & habere omnem potestatem in caelo, & in terra.

4. argu. Item insurgit Arrius: filius est mi- nor, & inferior patri. Ioann. 14. pater maior me est, & est subiectus patri. 1. ad Corinth. 15. Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse filius sub- iectus erit. s. patri, qui subiecit sibi om- nia, & obedit patri usque ad mortem, & rogat patrem. Ioan. 14. ego rogabo patrem, & habet mandatum a patre. Ioan. 13. Sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio, & clarificatur a patre, ut constat ex superiori testimonio, & fuit suscitatus a patre, ad Rom. 8. Deus suscitauit Iesum Christum a mortuis, & exaltatus est a patre aeternum. 2. Dex- tra Dei exaltatus, & est factus a patre, ibidem actu. 2. Certissime ergo sciat omnis domus Israel, quia dominus est, & Christum Deus fecit, hunc Iesum quem vos crucifixistis: ergo filius non est verus Deus, na haec omnia pugnant cum veritate diuinae naturae. Et etiam quia si Deus verus esset, aequalis esset patri: at oppositum probat praefata testi- monia, eum scilicet esse minorem, & inferiorem patri.

5. argu. Huic tam tumultuoso argumento respondemus negando collectionem: ea namque omnia redduntur vera de Christo, secundum naturam humanam: sed secundum naturam diuinam est ae- qualis patri: ut ipsa veritas de se asser- mat Ioan. 10. Ego & pater vni sumus, & secundum eam, propria virtute exal- tauit seipsum, iuxta illud. Psal. 20. exal- tare domine in virtute tua: & seipsum suscitauit, ut colligitur ex illis verbis. Ioan. 10. potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi ea: ipse etiam clarificauit patrem. Ioan. 17. clarifica filium tuum, ut & filius tuus clarificet te. Et satis superque nuper probauimus esse aequalem patri, atque verum Deum.

Ad haec Arrius argumentatur: ad Deum pertinet distribuere Regni coe- lestis sedes, & praemia, sed id ad Chri- stum non pertinet. Matth. 20. Sedere ad-

dexteram meam, vel sinistram non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a patre meo, ergo Christus non est Deus.

Hoc Arrii argumentum nullam prorsus vim habet: quandoquidem res apertissima est in Euangelio, Christum conferre hominibus gloriam: atque bea- titudinis praemia pro cuiusque meritis distribuere, ut constat Ioan. 10. oues meae vocem meam audiunt, & ego cog- nosco eas, & sequuntur me: & ego vi- tam aeternam do eis, & Ioan. 5. pater omne iudicium dedit filio in caelo, & in terra: ad iudicium autem & plenitu- dinem potestatis spectat, pro meritis praemia tribuere. Et Matth. 25. Cum au- tem venerit filius hominis in maiesta- te sua, & omnes Angeli cum eo: tunc sedebit super sedem maiestatis suae, & congregabuntur ante eum omnes gen- tes, & separabit eos ab inuicem, sicut pastor segregat oues ab haedis, & sta- tuet oues quidem a dextris suis, haedos autem a sinistris. Tunc dicit rex his qui a dextris eius erunt, venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis Re- gnum a constitutione mundi &c. Et 2. ad Corinth. 5. omnes enim nos mani- festari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit siue boni, siue malum. Et ad Tim. 4. reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex: non solum autem mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius. Quibus testimonijs, & quampluri- mis alijs, quae euitada molestiae gratia omittimus, lucet clarius constat, ad Chri- stum pertinere praemia Regni coelestis impertiri. Nec testimonium quo adducit Arrius, ei suffragatur quoniam sensus eius est. Sedere ad dexteram meam, vel sinistram non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a patre meo. Non est meum dare vobis beatitudinis pre- mia sine meritis, ut vos postulatis: sed secundum legem patris mei ea collaturus su- is, quae bonis operibus illa meriti fuerint.

Porro ad maiorem huius loci ex- plicationem, oportet, ut verbi propo- siti sensum, ex his quae antecesserant, sumamus. Praemittitur namque quod

Respon- so.

Obseru.

Barth. Torres.

B matre

mater filiorum Zebedaei accesserit ad Iesum, petens ut vnus filiorum eius sederet ad dexteram, alter ad sinistram: ad quod quidem petendum, fiducia con sanguinitatis, quae illi cum homine Christo intercedebat, incitata est. Voluit ergo Christus repellere rationem & causam, qua ipsa honorem filijs tribui exposculabat: inquit, non est meum dare vobis: ea scilicet de causa, qua petitis, propter affinitatem & cognationem, quae vobis mecum est: sed pro merito, iuxta patris mei gratiam dispositionem & legem.

¶ Tandem argumentatur Arrius: Christus est Dei sapientia, teste Paul. 1. ad Corinth. at Dei sapientia creatur, ergo Christus creatur, atque adeo est creatura. Minorem probare nititur ex illo ecclesiast. 24. dixit mihi creator omnium, & qui creauit me requieuit in tabernaculo meo: Et rursus ab initio, & ante secula creata sum. Item ex illo Ioann. 1. vbi Baptista loquens de Christo ait. Ante me factus est. Et Paul. ad Colossen. 1. appellat Christum primogenitum creaturam.

¶ Doctores vario modo interpretantur duo priora testimonia: quidam enim explicant ea de sapientia creata, quam Deus indidit creaturis: iuxta illud ecclesiast. 1. ipse creauit eam, & effudit illam super omnia opera sua: sed plane haec expositio non nobis satisfacit: non enim verum est asserere de ea sapientia, quae in creatura est, quod ante secula fuerit a Deo creata: & quod creator omnium in eius tabernaculo requieuerit: alij ea exponunt de sacratissima Virgine, qua de causa cantatur in eius festiuitate: alij vero intelligunt de sapientia increata in ordine ad naturam assumptam a filio Dei: ita ut sit sensus, ab initio, & ante secula creata sum: id est, praesens sum creaturae vniri.

¶ Alio modo exponunt Hilarius in libro de synodis post principium definition. 3. & D. Thom. 4. contra gentes, vbi supra, & in hac prima parte, q. 41. arti. 3. ad quartum, vbi refert ferè oēs praedictas expositiones. Ut autem interpretationem eorum intelligamus, annotan. est.

¶ Quod inter generationem & crea-

tionem maximè differt. Nam in generatione, quae reperitur in creaturis, generatum recipit naturam generantis: sed ipsum generans mutatur: in creatione autem, qua Deus aliquam creaturam creat, ipsum creatum non recipit naturam creantis, & creans non mutatur: ut cum anima rationalis creatur a Deo. Dicitur igitur sapientia, quae est filius Dei, iuxta sententiam istorum sanctorum, genita & creata in scripturis: ut ex creatione accipiatur immutabilitas patris, & ex generatione vnitas naturae in patre, & filio. Ita quod filius in scripturis aliquando dicitur genitus a patre, ad ostendendum quod habet eandem naturam cum patre, non nunquam creatus, ad insinuandum quod pater generando filium non mutatur. Atque adeo verba haec generari, & creari, Deo tribuuntur, ut important perfectionem, non tamen ut imperfectionem dicunt. Neque obstat catholicae veritati, illud quod legitur Ioan. 1. ante me factus est. Quia sensus est, ut ibidem dicit August. id est, praecessit me, vel antepositus est mihi, seu quod in idè redit, ut interpretantur aliqui Doct. ex quorum numero est Caietanus, praesens est mihi, & pluris quam ego habitus, atque existimatus. Neque etiam veritati catholicae obstat, id quod Paulus ad Colos. 1. inquit, quod scilicet filius est primogenitus creaturam. Istorum siquidem verborum sensus est idem cum sensu illorum verborum ecclesiast. 24. ex ore altissimi prodij primogenita ante omnem creaturam: Quia enim omnia creantur per verbum, iuxta illud Ioan. 1. omnia per ipsum facta sunt: ob id verbum ipsum dicitur primogenitum omnium creaturam hoc est ab aeterno, & prius genitum, quam creaturam.

¶ Quarta disputationis pars.

AD quartam iam disputationis partem accedamus, quae in duas secatur: in prima nempe probatur sumus Spiritum Sanctum esse Deum contra praedictum Arrium,

Secunda conclusio contra Arrium probatur pluribus & apertis scripturae testimonio.

Arrium, in secunda contra Sabellium, in diuinis plures personas esse.

¶ Sit igitur secunda conclusio. Ex scripturis euidenter colligitur, Spiritum sanctum esse Deum. Quod quidem primò ostendimus expressis scripturae testimonijs, deinde argumentis euidentibus ibidem sumptis. Petrus actu. 5. ad Ananiam, qui pretio agri venditi Apostolos fraudauerat, inquit: Anania cur tetrauit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui Sancto? non es mentitus hominibus, sed Deo. Quibus verbis apertissime Spiritus Sanctus appellatur Deus. Et 1. ad Corinth. 12. legitur: diuisiones verò gratiarum sunt, idem autem spiritus, & diuisiones ministracionum sunt, idem autè dominus, & diuisiones operationum sunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus. Tam vides quod Paulus vocat Spiritum Sanctum dominum & Deum, & 1. ad Corinth. 12. idem Paulus ait, nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est? & ne quis ipsum Spiritum Sanctum negaret Deum, paucis interpositis subiugit, glorificatè ergo, & portate Deum in corpore vestro. Argumenta autem efficacissima ad hoc quidem probandum, quam plurima suppetunt: & in primis ostenditur argumento S. Thomae, quo vsi sumus in commentario.

Secunda proba.

¶ Secundò, peccatum in Spiritum Sanctum est grauissimum omnium: quod ut docet seruator noster. Matth. 12. nec in hoc seculo, nec in futuro remittitur, ergo Spiritus Sanctus est Deus, & non creatura: neque enim vel cogitare decet, ut grauius sit peccatum in creaturam, quam in Deum. Insuper, Pater, filius, & Spiritus sanctus habet idem nomen, sed non me patris est Deus, (ut fatetur Arrius) ergo nomen Spiritus Sancti est Deus, atque perinde sequitur Spiritum Sanctum esse Deum. Optimè enim colligitur, homo est nomen Sortis, ergo Sortes est homo. Maiorem autem probamus Matth. 28. baptizantes eos in nomine patris, & filij, & Spiritus Sancti, insigne est, quod dicitur in nomine, & non in nominibus, ut apertè ostenda-

tur, eorum trium vnum esse nomen, vnamque substantiam. Item, ad Deum pertinet remittere peccata, at Spiritus Sanctus remittit peccata. Ioan. 20. accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata, remissa sunt: ergo Spiritus Sanctus est Deus. Item, sanctificare solius Dei est, ut legitur Leuit. 22. ego dominus qui sanctifico vos: at Spiritus Sanctus sanctificat, ex Paulo 1. ad Corinth. 6. Sanctificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in Spiritu Dei nostri, ergo Spiritus Sanctus est Deus. Ad haec, solius Dei est gratiam & gloriam conferre, iuxta illud. Psalm. 83. gratiam & gloriam dabit dominus, sed Spiritus Sanctus confert gratiam, ut constat ex illo loco Pauli allegat. 1. ad Corinth. 12. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus: ergo Spiritus Sanctus est Deus. Innumerabilia id genus argumenta è sacris biblijs diligens lector colligere poterit.

¶ Errorem Arrii postea tutatus est Macedonius, cuius haeresis danata est in Concilio Constantinopolitano. 150. Episcoporum, sub Theodosio maiore, & Damaso Papa: verba Concilij sic habent. Credimus in vnum Deum patrem omnipotentem, factorem caeli & terrae, &c. Sequitur, credimus in Spiritum Sanctum dominum, & viuificantem, ex patre procedentem, cum patre & filio adorandum, & conglorificandum: qui loquutus est per Prophetas, &c. Idem definitur in Concilio Ephesino, & Chalcedonensi, & Lateranensi. Contra hanc haeresim scripsit Beatus Ambrosius tribus libris de Spiritu Sancto ad Gratianum Imperatorem editis, scripsit etiam Didymus Alexandrinus duos libros de Spiritu Sancto, quod opus Beatus Hieronymus latinitate donauit, atque ob sui breuitatem inter illius opera recensetur. Basilius etiam aduersus Eunom. edidit librum vnum.

¶ Obijcit Arrius ex illo ad Rom. 8. ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: ergo genuit, & tristat, & per consequens non est Deus. Hoc argumentum ex praua scripturae intelligentia procedit, est. n. frequens

loquendi modus in scriptura, quod illud Deo tribuatur, quod in homine facit, vt Gen. 22. nunc cognomi, q' timeas Dum: id est nunc feci te cognoscere.

Ad rem igitur, respondemus: q' Spiritus Sanctus dicitur postulare gemitibus inenarrabilibus efficienter: q' facit hominem postulare gemitibus inenarrabilibus. Plura alia argumeta adducit Arrius, quae quia infirma sunt, & nullius momenti, dedignamur ea in medium asferre. De Spiritu Sancto copiosius quam dici possit agit Diuus Th. 4. contra gentes, a c. 16. vlt; ad 27.

Superest, vt de errore Sabell. agamus, qui asserit tantum in diuinis esse vnicam personam, diuersis nominibus nuncupatam patrem, filium, & Spiritum Sanctum: pro cuius errore refellendo statuimus tertiam conclus.

Tertia conclus. quae euenit denibus sacrae paginae autorizati bus, ostenditur contra Sabellium.

In primis, vt probat magister sententiarum in 1. dist. 2. ex illo, quod habetur in originali Hebraeo Genesis 1. In principio creauit dij coelum & terram: vbi ponitur Eloyim, quod est, dij. Quo in loco vtitur Spiritus Sanctus verbo singularis numeri, videlicet creauit, ad ostendendam Dei unitatem: & nomine Dei in plurali ad insinuandam personarum pluralitatem.

Insuper probatur illis verbis, quae habentur loco allegato: vidit Deus q' esset bonu, & ait: faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Quo testimonio, vt docet Aug. in libro de fide ad Petrum, c. 1. manifeste probatur essentiae unitas, & personarum pluralitas. Essentiae, inquam, unitas, quatenus scriptura vtitur nomine Dei in singulari, cum dicitur vidit Deus quod esset bonum, & etiam in eo, quod legitur, ad imaginem & similitudinem nostram, & non ad imagines & similitudines nostras: per quod innuit, in Deo non esse plura exemplaria, sed vnicum: ad cuius similitudinem & imaginem factus est homo. Conuincitur vero personarum pluralitas, dum vtitur verbo

pluralis numeri, faciamus: quoniam si vna tantum esset persona (vt Sabellius falso affirmat) non dixisset Deus in plurali numero faciamus, sed faciam: addens insuper nostram, pluralitatem personarum ostendere voluit: vt responderet verbo, faciamus.

Idem probatur ex illis verbis Genesis 3. vbi Deus dixit: Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est. Et ex illis Genesis 11. vbi Deus dixit: Venite igitur descendamus & confundamus ibi linguam eorum.

Aliquibus placuit his testimonijs non probari in Deo plures personas esse: quoniam Deus, inquit, vtitur verbis, & nominibus pluralis numeri pp autoritatem. Sicut cum episcopus ait, volumus, praecipimus, & mandamus.

Quae quidem responsio est contra communem Sactorum sententiam, qui ex praedictis locis colligunt, in Deo plures personas esse: vt August. lib. 3. super Genesim ad literam, cap. 19. Cuius verba sic habent, hic autem dixit Deus, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, ad insinuandam scilicet (vt ita dicam) pluralitatem personarum: propter patrem, & filium, & Spiritum Sanctum. Haec August.

Insuper, quamuis nomen & verbum pluralis numeri autoritatem denotent in prima persona, sed non in tertia persona: cum enim Episcopus Seguntinus aliquid praecipit, nullus dicit, Episcopi mandant: pro Episcopo mandant: At scriptura loquens de Deo, vtitur nomine pluralis numeri in tertia persona, inquit: in principio creauit dij: non ergo propter autoritatem vtitur Spiritus Sanctus nomine dij, sed propter insinuandam personarum pluralitatem.

Item Genesis 19. legitur: dominus pluit super Sodomam & Gomorram, Sulphur, & ignem a domino de caelo: vbi iterum insinuatur personarum pluralitas. Quia si tantum esset in Deo vna persona, quorum diceret Spiritus Sanctus, quod pluit dominus a domino: hic enim dominus qui pluit a domino, filius est, per quem omnia facta sunt. Ioann. primo, ipse enim a domino

domino patre plure dicitur, quoniam ab eo, a quo habet esse, habet operari. Cum ergo inquit, dominus a domino: patrem & filium ostendit. Dominus enim filius est, & a domino, quandoquidem a patre genitus: pater autem dominus est, sed non a domino, quia iugenitus est.

Ad haec, regius propheta loquens in persona patris cum filio. Psal. 2. inquit: filius meus es tu, ego hodie genui te, & Psal. 109. ex utero ante luciferum genui te. Quae verba Paul. de filio Dei esse dicta testatur ad Hebr. 10. non potest autem intellectus capere, ut idem signat seipsum: & idem sit pater & filius sui ipsius. Sunt igitur in Deo plures personae, generans, scilicet, & genita.

Præterea Ioan. 8. inquit redemptor noster: & si iudico ego, iudicium meum verum est, quia solus non sum, sed ego, & qui misit me pater: & in lege uestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est. Ego sum qui testimonium perhibeo de me ipso: & testimonium perhibet de me, qui misit me pater. Hoc testimonio apertissime conuincitur Sabellius: & colligamus in hunc modum. In diuinis non est sola vna persona, ergo plures sunt personae. Consequentia est euident, & antecedens affirmat Christus cum ait. Solus non sum sed ego & qui misit me pater.

Item pater & filius sunt duo, ergo duae personae. Consequentia satis constat, non enim loquitur de duobus, quae componunt unum ut partes, aut de illis ex quibus constat vna persona, ut natura diuina & humana in Christo, sed de duobus, quae proprie & per se existunt, distinctaeque sunt: ut ex litera contextu liquet. Et antecedens asserit Christus, quoniam dicit testimonium suum verum esse, quia est duorum, scilicet sui & patris.

Item obijcientibus Christo seruatori nostro phariseis, quod de seipso testimonium diceret: ac propterea testimonium illius non esse verum. Christus redemptor noster argumentatur virtute in hunc modum, probando te-

stimonium suum verum esse: duorum testimonium verum est, ut habetur Deuteronomio, 17. Sed meum testimonium est duorum, scilicet meum, & patris, ergo verum est. Si vero pater & filius vna esset persona, male argumentaretur, nec bene pro se legem citaret, quia lex duorum testimonium probat, non autem unius. Oportet ergo quod pater & filius duae sint personae, ut Christi argumentum alicuius momenti sit.

Hoc etiam apertissime probatur Ioan. 10. ubi Christus ait: Ego & pater unum sumus. Dicens sumus in plurali, manifeste insinuat se, & patrem duas esse personas: alioquin sum dicturus erat, non sumus: dicens vero unum sumus, ostendit eandem personarum unam esse deitatem.

Ceterum etsi praefata scripturae testimonia efficacia sint, ad probandum plures personas esse in Deo cum essentiae unitate, non tamen ostendunt tres esse personas. Vt autem hoc conuincamus, alia oportet asserre testimonia: & primum illud est omnium efficacissimum, quod habetur 1. Ioan. 6. tres sunt qui testimonium dant in caelo. Pater, uerbum, & Spiritus sanctus: Hoc plane testimonium adeo expressum est, ut nulla possit tergi uersatione celari.

Potest insuper ostendi Trinitatis mysterium, (ut ostendit Ambrosius libro primo de Spiritu sancto, cap. 3.) ex illo Matth. 28. baptizantes eos in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti.

Rursus Christus redemptor noster apertissime docet Ioan. 15. in Deo esse tres personas, patrem scilicet, filium, & Spiritum sanctum inquit: Cum uenerit paracletus, quem ego mittem uobis a patre, spiritum ueritatis, qui a patre procedit: ille testimonium perhibet de me. Quibus uerbis palam est, Christum redemptorem nostrum loqui de seipso, patre, & Spiritu sancto, tanquam de trib. personis distinctis. Quamobrem hoc Euangelium canitur in officio Missae Sanctissimae Trinitatis in ecclesia Romana.

Huc accedunt uerba illa Dauid, 4. Psal. 66. Benedicat nos Deus, Deus nobis.

Demonstrat Trinitatem, mysterium ex scripturis.

Primum testimonium quod phatur Trinitatem personarum in Deo.

1. Collectio ex filio ex.

2. Collectio.

Collectio qua uirtute seruatur non fateri.

Barth. Torres.

ster: benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terre, ter enim nominans Deum, tres significauit personas: addens autem, & metuant eum: designauit omnes tres esse vnum Deum.

Et Esaiæ 6. Propheta ipse exprimes voces Seraphim laudantium Deum, ait: Sanctus, Sanctus, Sanctus. Dominus Deus Sabaoth. Cum ergo ter sanctus dixit, Trinitatem personarum declarauit: addens autem postea dominus Deus in singulari, eiusdem Trinitatis unitatem designauit.

¶ Consimilia verba leguntur Apocalypsis 4. Sanctus, Sanctus, Sanctus, dominus Deus omnipotens. Huc spectat quod habetur Exo. 3. vbi Deus ad Moysen dixit: ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Et iterum ibidem legitur: dixitque Deus ad Moysen, hæc dices filiis Israel: dominus Deus patrum vestrorum, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob misit me ad vos.

Potest hoc etiam confirmari ex eo, quod habetur Genes. 18. vbi legitur: Abraham tres vidisse, & vnū adorasse. Et quam plurima alia suppetunt testimonia in veteri, & in nouo testamento ad hoc probandum.

¶ Hunc errorem Sabellij peculiari-ter damnat Leo Papa huius nominis primus in Episto. 71. quæ est ad Astorigensem Episcopum, cuius verba sic habent: primo itaq; capitulo demonstratur, quàm impiè sentiant de Trinitate Diuina, qui patris, & filij, & spiritus sancti, vnã atque eandem asserunt esse personam: tanquam idem Deus nunc pater, nunc filius, nunc spiritus sanctus nominetur. Neq; alius sit qui genuit, alius qui genitus est, alius qui de vtroque processit, sed singularis vnitas, in tribus quidem vocabulis, sed non tribus sit accipienda personis: quod blasphemie genus de Sabell. opinio. sum- pserunt. Et paucis interpositis, quod Catholica fidei sine ambiguitate con- trarium est. Hæc Leo Papa.

¶ Et in symbolo Athanasij, alia est persona patris, alia filij, alia Spiritus sancti. Et quamplurima sunt alia ec-

clesiæ decreta de hac re, hæc de pri- ma disputatione.

DISPUTATIO II.

Dubitetur quid sit verbum.

Item nimirum quæstio, atque eius definitio admodum necessaria est ad huius articuli sancti Th. explanationem: Confu- tatis iam hæreticorum erroribus, reli- quum est, vt de uerbo disputemus cum Catholicis: pro qua re elucidanda fa- teor me non parum elaborasse. Fa- xit Deus, vt labor noster cedat in Iesu Christi gloriam, & intemeratæ Virgi- nis Mariæ honorem, atque omnium san- ctorum, & fidelium utilitatem: digne- turque seruator noster Christus no- bis præmium illud cõferre, quod pro- mittit, cum ait. Qui elucidant me, vi- tam æternam habebunt.

¶ De verbo autem agit D. Thom. in presenti articulo, & inferius. q. 34. & 1. contra gentes, cap. 53. & 4. contra gentes, cap. 11. 12. & 13. & de potentia q. 8. artic. 1. & de veritate, q. 4. & 5. vbi eleganter, atq; admodum copiosè de hac re differit, & etiam quodlibet. 5. & 9. & super Ioan. c. 1. & 1. sentent. distin. 27. & quamplurimis alijs locis. De qua etiam re. Aug. disputat in libris de Tri- nitate: præcipuè à 6. lib. vsque ad 15. & præsertim 9. de Trinit. c. 7. 10. & 11. & lib. 15. c. 10. & tribus quæ sequuntur: & lib. de cognitione veræ vitæ, cap. 14. & eodem lib. c. 16. & lib. de fide & symbo- lo, cap. 4. & in sermone 53. de resurre- ctione Domini. Innumera sunt alia lo- ca in quib. de verbo Dei disputat, quæ recenseri non debent ob rædium. Et omnia, quæ docet D. Thom. locis cita- tis, adducit ad ea declaranda, quæ Au- gust. de verbo disputat.

Hanc tamen lōgam de verbo dispu- tationem quæso lectores optimi, æquo animo patiamini: contestor enim Deū immortalem (si quid est in me doctri- næ, quod sentio quàm sit exiguum, aut si qua in Theologiæ disputationib. mi- hi adhi-

Ciitur
plura lo-
ca quib.
S. Tho.
agit de
verbo.

August.

Autoris
ad lecto-
rem ex-
hortatio
multum
cõducit.

hi adhibetur fides) hanc quæstionem, quo pacto filius Dei propriè verbum dicatur, abstrusam esse admodum, & difficilem: quam si exactè initio cogno- uerimus, proculdubio fiet, vt cætera quæ de mysterio Trinitatis dissererentur, faciliè intelligantur.

Verbum
quadri-
fariã su-
muntur.

¶ Iam verò à nominis verbi diuisione exordiri oportet, quod vt docet S. Thom. infra, q. 34. art. 1. quatuor modis sumitur: dicitur enim de voce, & de conceptu, & de imaginatione vocis: quæ (vt ipse explicat de veritate quæst. 4. art. 1.) est exemplar exterioris verbi, hoc est, similitudo & notitia vocis, aut non vltimatus vocis conceptus (vt vtar Neotericorum verbis) siue in intellectu, siue in imaginatione existat: quum enim quis vult formare verbum exterius, prius illud imaginatione concipit. Et his tribus modis vtitur nomi- ne verbi Damascenus. 1. cap. 17. Quar- to modo accipitur in communi sermone, pro re & factò ipso: dicimus liqui- dem, hoc est verbum quo mandauit rex: & in hac significatione scriptura sæpe nomine verbi vtitur: vt Exod. 19. Cras faciet dominus verbum istud & Matth. 4. non in solo pane viuunt homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Et isto modo non sumitur verbum propriè sed metaphoricè. Notandum autem est: quòd nomen verbum, in ea significatione qua significat men- tis conceptum, significat verbum diu- num: vt infra ostendetur.

Dama-
scenus.

Observa-
tio.

Ordo qui
observa-
tus est,
in dispu-
tatio. de
verbo.

August.

Et quoniam, vt docet August. ad co- gnitionem verbi diuini manu ducimur per verbum mentis, quod est in nobis (ait enim. 15. de Trinitate, ca. pit. 11. ad illud perueniatur hominis verbum, per cuius qualècunque similitudinem, sicut in ængmate videatur vtrunque, Dei verbum.) Ob id opus est, vt prius de verbo mentis disputemus. Et quia verbum mentis ad vnguem intelligi ne- quit, nisi per verbum oris, propterea operæpretium erit, ante omnia de ver- bo oris disserere. Offerunt se igitur plures disputationes, quarum prima erit de verbo vocali, vt ordinem Ari- stotelis obseruemus: qui. 1. physicorū,

capite. 1. docet, à notioribus ad minus nota, in cuiusvis rei disputatione pro- cedendum esse.

¶ Quocirca dubitatur quid sit vocale verbum, atque eius proprietates. Hæc sanè quæstio ex se magni momen- ti non est: cæterum quoniam quamplu- rima, quæ de Trinitatis mysterio disse- renda erunt, pendent à cognitione ver- bi oris, & proprietatum eiusdem, ita vt his ignoratis, necessum sit & illa igno- rare, opus est Theologis de hac re sal- tem persuntoriè perquirere.

¶ Et pro maiori huius intelligentia notandum est, iuxta diuini Thomæ do- ctrinam infra quæstione. 34. art. 1. ad 3. & ar. 3. ad 4. quòd sicut pater & filius sunt relatiuè opposita: sic quoque ver- bum & dicens. Nam si verbum est, & dicens est: & vice versa. Et verbum, di- centis est verbum, atque dicens respec- tu verbi, dicens est. Ea namque rela- tiua sunt iuxta Aristotelis doctrinam in prædicamento ad aliquid, quæ hu- iusmodi mutua consequentia conuer- tuntur. Et hoc etiam docet Augustin. lib. 7. de Trinitate, cap. 2. Cuius verba sic habent: sicut enim filius ad patrem refertur, non ad seipsum dicitur: ita & verbum, ad eum cuius verbum est re- fertur, cum dicitur verbum.

¶ Et aduertendum est, vt notat Ca- ietanus, sanctum Thom. in loco citato mutasse sententiam, quam tutus est de veritate, quæst. 4. artic. 5. Nam de veri- tate sensit, verbum & dicens esse relati- ua secundum dici: in locis autem alle- gatis, relatiua secundum esse. Et cum eorum, quæ opposita sunt, eadem de- beat esse consideratio: simul agendum est in præsentia de oris verbo, & dicen- te, & loquente: aut de eo quod est dice- re vel loqui, quæ in idem redeunt. Qua- mobrem aduerte lector optime, nos his vocibus in discriminatim vsuros.

¶ Verbi ergo vocalis definitio, vt ip- sa nominis significatio manifestè indi- cat, hæc est, vox quæ à dicente seu lo- quente profertur, proferre nimirum verbum est producere & generare ip- sum: quoniam verba producentur, & generantur, cum proferuntur.

Disputa-
tio dicitur
de voca-
li.

Annora-
mum.

Verbum
& dicens
sunt re-
latiue op-
posita.

August.

Aduer-
te.

Verbi vo-
calis de-
finitio.

*Prima
verbi vo-
calis pro-
prietat.*
Ex hac definitione plures colliguntur verbi vocalis proprietates: colligitur primo, quod verbum est alicuius rei signum, est siquidem vox, vt ipsa definitio ostendit: & de ratione vocis est quod significet, vt docet Aristoteles. 2. de anima, textu. 90.

*2. pro-
prietat.*
¶ Inferitur secundo, quod verbum importat relationem rationis ad rem significatam, quae est signi ad signatum: quia verbum vt verbum, est signum, & signi nomen eam importat.

*3. pro-
prietat.*
¶ Elicitur tertio, quod verbum est effectus a dicente productus per loquutionem, & ipsius loquutioni terminus: sicut calor est effectus a calefaciente productus, & calefactionis terminus. Et non contendimus in praesentia disputare, an loquutio & verbum vocale distinguantur necneminam quamuis loquutio & verbum sit loquutionis terminus: quemadmodum calor & calefactio re idem sunt in passio, verum calor est calefactionis terminus.

*4. pro-
prietat.*
¶ Sequitur quarto, quod verbum vocale significat relationem rei, (quam realem appellat scholasticus) ad dicentem, scilicet processionem a dicente, quae est relatio effectus ad causam. Et probatur, quia effectus significat huiusmodi relationem: & verbum vocale, vt tale, est effectus dicentis, vt liquet ex eius definitione assignata, quo fit, vt verbum importet duas relationes: vnam immediate ad dicentem, quae est realis: & alteram mediate ad rem significatam, quae est rationis.

*5. pro-
prietat.*
¶ Inferitur quinto, quod omne vocale verbum, est duorum verbum: quoniam quatenus a dicente profertur, est dicentis verbum: vt autem est rei signum, est verbum ipsius rei. Vt cum profero hanc vocem lapis, haec vox est meum verbum, quia ipsam profero: est etiam lapidis verbum, quia eum significat.

*6. pro-
prietat.*
Colligitur insuper quod quamuis signum & verbum re idem sint, ratione tamen distinguuntur: quia verbum dicit realem relationem ad loquentem, signum vero duntaxat relationem rationis ad rem significatam: vt liquet ex signi definitione: signum nanque est,

quod repraesentat rem aliam a se.

Vltimo tandem colligitur quod verbum est signum conceptus, atque explicat illum: est nanque vox, & voces (teste Aristotele primo Periherm. cap. 1.) sunt signa conceptuum, eoque expriment. Quod insuper asserit, August. 15. de Trinita. capit. 11. verbum, inquit, quod foris sonat, signu est verbi quod intus lucet. Et sanctus Thomas infra loco citato, q. scilicet. 34. art. 1. vox ait, significat intellectus conceptu. Et idem asserit. 4. contra gentes cap. 11.

¶ Et est obseruandum, quod cum asserit verbum & voces significare conceptus, assumit significare pro exprimere & manifestare, non autem pro repraesentare: voces nanque, & verba expriment conceptus, sed repraesentant res, & non conceptus: non enim facti immediate nos deuenire in cognitionem conceptuum, sed rerum.

¶ Explicato verbo, nunc de dicente & loquente agamus oportet, seu de eo quod est dicere vel loqui. isthaec enim omnia eundem diximus habere significatum. Dicens porro (vt nomen sonat) est id quod profertur aut emittit verbum: dicere est proferre aut emittere verbum. Et quoniam emittere & proferre verbum, est producere & generare ipsum, vt dictum est, posthac illis finitionibus, quae adijciuntur utemur.

¶ Dicens est quod producit aut generat verbum, ipsoque verbo repraesentat rem aliquam. Dicere vero est producere aut generare verbum, & ipso verbo significare & repraesentare rem aliquam. Ex quibus quidem definitionibus deducuntur plures dicentis proprietates, & huius quod est dicere: quemadmodum disputantes de verbo consulto fecimus.

¶ Deducitur primum, quod dicere importat relationem realem ad verbum quae est causa ad effectum: quod probamus in hunc modum.

¶ Producere seu generare filium in humanis importat relationem realem ad filium, quae est causa ad effectum: at dicere, est producere & generare verbum, ergo dicere importat eam relationem

*7. pro-
prietat.*

August.

*Obserua-
tio.*

*Sermo
de dicen-
te.*

*Defini-
tio dicen-
tis & lo-
quens quod
est dica-
re.*

*Prima
dicentis
aut hu-
ius quod
est dice-
re pro-
prietat.*

DISPUT. TERTIA.

Quid mentale verbum sit.

NON ignoramus in hoc tractatu de verbo mentali, qui tribus sequentibus disputationibus ab soluetur, multos me incusaturus, affirmates in eo plures inueni nouas opiniones, tum contra omnium doctorum sententiam, tum etiam contra rationem, nimirum iniuriose id nobis & falso impingentes: equidem polliceor tibi lector, nullam in praesenti pertractatione me adducturum opinionem propriam nec nouam, sed aut Augustini, aut diui Thom. aut nimirum eorum, qui inter Thomistas doctores non ignobiles aut postremi ordinis habentur. Atque huius pollicitationis memorem te esse rogamus, cum tres quae subsequuntur disputationes perlegeris. Quod si compertum tibi fuerit, nos non implere quod promittimus, equum profecto erit, ut mendacium me arguas, & ut mendacem reprehendas. At rogas forsitan, quid in causa erit incusationis illorum? Sanè uel quod ieiunè de doctrina D. Thom. disputates eam uix à limine salutarunt, & aliorum doctorum placita sequuti sunt, qui totis uiribus omnia diui Thom. dogmata impugnavit conantur: uel fortassis quoniam cum logicos aut physicos agebant, errores imbiberunt contrarios his, qui de verbo mentali uiri sanctissimi & doctissimi nobis tradiderunt. Ad rem igitur accingamur.

XPEDITA ergo quonae de oris verbo, nunc de mentis verbo agendum est, vt initio quaestionis precedentis polliciti sumus: & quod differenda lucidiora fiant, oportuerit aliquot praenotare.

¶ Primo notandum est quod obiectum & anima in productione notitiae, comparantur viro & sœminae in generatione prolis: obiectum nanque se habet tanquam pater, anima uero uelut mater:

*Primo
nota.*

tionem ad uerbum: & quoniam dicens non solum edit ore sonum, sed uerbo repraesentat rem: ob id dicere importat etiam relationem ad rem repraesentatam, quae est signi ad signatum.

*2. pro-
prietat.*
¶ Quocirca dicere aut dicens duas relationes importat, unam immediate ad uerbum quae est realis, & aliam mediate ad rem significatam ipso uerbo quae est rationis. Quod quidem etiam docet diuus Thomas, ubi supra, artic. 1. ad. 3. Cuius uerba sic habent. Dicere importat principaliter habitudinem ad uerbum, nihil enim est aliud dicere quam proferre uerbum, sed mediante uerbo importat habitudinem ad rem intellectam, quae in uerbo prolato manifestatur intelligenti.

*3. pro-
prietat.*
¶ Inferitur secundo quod quamuis dicere, & significare re per uocem, idem re sint, sed ratione distinguuntur. Quandoquidem dicere, immediate significat relationem realem ad uerbum, quia est uerbum producere: caeteram significare per uocem, duntaxat importat relationem rationis ad rem significatam.

*4. pro-
prietat.*
¶ Sequitur ultimo, quod loquens non solum dicit uerbum, sed rem significatam per uerbum: ut docet D. Tho. loco allegato. Dicitur enim (inquit) non solum uerbum, sed res quae uerbo intelligitur, uel significatur. Haec sanctus Thomas, loquens autem dicit uerbum, quatenus emittit & producit illud: & dicit rem, ut eam uerbo significat: ut cum profero hanc uocem lapis, dico hoc uerbum lapis, & lapidem a parte rei.

¶ Omnes has uerbi & dicentis proprietates docent Augustinus, & diuus Thomas locis citatis, quas maxime memoria commendare oportet: adeo ut si una quidem memoria excidat, plura de Trinitate, myster. nequeant intelligi. Haec de uerbo uocali.

*Nota-
tur au-
tor, vt
proprietat.
et uer-
bi, & di-
centis, se-
culo me-
morie
menden-
tur, ad
intelligē-
da, qua
mysterio
Trinitatis
differen-
tiantur.*

mater: & sicut vir transmittit semen in uterum foeminae, & substituit illud loco sui: ex quo femina efficitur praegnas, concipiturque proles atque generatur, & deinceps sequitur partus: ita obiectum, quoniam non potest ingredi animam, ut ei secundum seipsum uniat, transmittit speciem in ipsam, & substituit eam loco sui: quae se habet velut semen obiecti quo anima efficitur praegnans, seu memoria secunda, ut aliqui dicunt: & ut semen est principium generationis, quo concipitur proles: sic etiam species est principium actus intelligendi, quo generatur notitia.

Illam. Quo fit, ut mentis notitia similitudinem habeat cum prole quae concipitur & nascitur: quapropter appellatur conceptus & partus mentis. Et ipsa anima, ut format notitiam, comparatur foeminae concipienti & parturienti.

August. Hoc fundamentum insinuat Augustinus. 9. de Trinitate, capite. 12. cuius verba sunt, quae sequuntur: unde liquidum tenendum est, quod omnis res quancunque cognoscimus, congenerat in nobis notitiam sui: ab utroque enim notitia paritur, a cognoscete & cognito. Itaque mens cum seipsam cognoscit, sola parens est notitiae suae: cognitum enim & cognitor, ipsa est, & inferius eodem capite, partum ergo mentis antecedit appetitus quidam, quo id quod nosse volumus quaerendo, & inveniendū: nascitur proles ipsa notitia.

Secundū nos. ¶ Aduertendum est secundū: quod anima nostra per speciem intelligibilem, est in actu primo ad intelligendū: ceu ignis per calorem, ad calefaciendū. Et insuper species intelligibilis est principium quo actus intelligendi, quia ea anima utitur ad intelligendum, & ipsa est principium quod, scilicet intelligit: perinde ac calor est principium quo calefactionis, quoniam ignis ipso utitur ad calefaciendum: ipse autem ignis est principium quod, videlicet calefacit. Et itidem, ut in eadem similitudine persistamus, per speciem intelligibilem producit actus intelligendi, qui solum est actio & de predicamento actionis: sicut per calorem producit cale-

factio, quae duntaxat est actio & de predicamento actionis. Et ut ignis per calefactionem producit calorem, qui est eiusdem calefactionis terminus: sic etiam anima per actum intelligendi producit notitiam, quae est ipsius actus intelligendi terminus, & quemadmodum ignis est in actu secundo calefaciendi per calefactionem, & non per calorem: ita quoque anima est in actu secundo intelligendi per intellectionem, & non per speciem intelligibilem. An verò actus intelligendi, & notitia seu conceptus re distinguantur, an tantum ratione, in disputatione quarta disputandū est: in qua etiam impugnabimus Scotum, & alios doctores, qui plura negant ex ijs, quae nos in praesenti disputatione ut vera & nota praemitimus.

His igitur iactis fundamentis in quibus omnes conuenire debent, respondemus quaestioni: quod mentis verbum, est notitia seu conceptus. Hoc expressè affirmat Augustinus. 9. de Trinitate, capite. 11. & capite. 7. ubi ait: conceptam rerum veracem notitiam, tanquam verbum, apud nos habemus, & dicendo intus gignimus, neque a nobis nascendo discedit. & 15. de Trinitate, capite. 10. verbum, inquit, est formata cogitatio. Hoc etiam asserit diuus Thom. infra quaest. 34. artic. 1. cuius expressa verba sunt. Interior mentis conceptus verbum dicitur, & supra Ioann. capite. 1. ait: illud proprie dicitur verbum interius, quod intelligens intelligendo format, & idem docet pluribus alijs locis, quae nos allegauimus initio praecedentis quaestionis.

¶ Verbum autem mentale modò appellatur a sancto Thoma, conceptio rei intellectae, ut in praesenti articulo: modò autem conceptio intellectus: ut 4. contra gentes capite. 12. ubi dicit: ipsa conceptio intellectus, quae est interius verbum: aliquando verò vocatur ab eodem intentio intellecta, ut quarto contra gentes, capite. 11. quo in loco eius verba sic habent: dico autem intentionem intellectam, id quod intellectus in se ipso concipit de re intellecta, & paucis interpositis, ipsa intentio verbum interius

Respon-

August.

Verbum mentis, plura habet nomina.

interius nominatur, & nonnunquam appellat verbum intentionem rei intellectae, ut 1. contra gentes capite. 54. intellectus (ait) per speciem rei format, intelligendo format in se ipso quaedam intentionem rei intellectae, & in 1. sentent. dist. 27. q. 2. art. 2. appellat ipsum speciem.

Dubium nō parui momenti. ¶ Porro circa quaestionem praesentē offert se dubium, quod non parum refert ad rem, de qua nobis sermo est: videlicet, an conceptus dicatur proprie verbum, utendo nomine verbi secundum eius propriam & germanam significationem, qua latini utuntur eo pro sermone: an verò duntaxat conceptus dicatur verbum improprie, per quandam metaphoram & similitudinem.

Prima opinio. ¶ Aliqui huic dubio respondentes asseuerant, hoc nomen verbum improprie significare conceptum. Quorum sententia (ut censemus) defendi non potest: quoniam verbi nomen in ea significatione qua significat notitiam, significat quoque Dei filium: ut in posteriorum ostendemus. Si ergo improprie significaret conceptum, improprie etiam significaret Dei filium, & ex consequenti filius Dei improprie esset verbum, atque subinde non esset verbum: nam quod improprie est tale, non est tale: ut homo pictus, quia improprie est homo, non est homo. Asserere autem Dei filium non esse verbum, aut esse improprie verbum haereticum sanè est: & contra illud Ioan. 1. in principio erat verbum, &c. Atque horum sententiae aduersatur S. Tho. 1. sent. dist. 27. quaest. 2. ar. 1. dicens. Absque omni dubio consistendum est, deum esse verbum, & proprie verbum dici. & infra quaest. 34. ar. 1. ad 1. docet esse errorem Arianorum, affirmare filium Dei non esse proprie verbum.

Argumentum contrarium opinionem. ¶ Alij quidem tuentur, nomen verbi duntaxat impositum fuisse ad significandum vocale verbum, sed deinceps per extensionem & quandam vsus accommodationem, vsurpatum ad significandum notitiam & Dei filiam, quae iam proprie significat, atque illud hoc exemplo manifestant: videre scilicet

fuit solum impositum ad significandum visionem, ceterum postea vsu & consuetudine loquendi, translatum est ad significandum omnem actum intelligendi & animae notitiam praesertim clarā, quae nunc proprie significat: non enim est impropria loquutio, qua doctores & sancti dicunt, beatos Deum videre, atque beatitudinem esse Dei visionem. ¶ Hec opinio probabilis quidem est, & fortassis est S. Tho. quia de veritate q. 4. ar. 1. ad 10. dicit: de ijs quae dicuntur de Deo & creaturis, quaedam sunt quorum res significat per prius inueniuntur in Deo, quam in creaturis: quamuis nomina prius fuerunt creaturis imposita. Hec sanctus Tho. & idem omnino dicit in hac prima parte, q. 13. art. 6. in corpore prope finem.

2. opinio. ¶ Aduersus tamen istam opinionem opponimus in hunc modum. Nomen verbi duntaxat fuit impositum ad significandum uerbum uocale, & per vsus accommodationem translatum fuit ad significandum conceptum, ut asseris: igitur tempore ante illam vsus accommodationem haec propositio erat falsa: filius Dei est uerbum, quoniam sensus erat, filius Dei est uerbum uocale. ¶ Respondere posset praesata opinio, istam propositionem, Deus est uerbum, esse necessariam: & ex consequenti semper & ab aeterno fuisse ueram: atque subinde eo tempore ante illam vsus accommodationem: nam eius significatum, & ita esse sicut per eam modo significatur, semper fuit uerum, & necessarium: quod sufficit ut aliqua propositio dicatur uera, quin & necessaria.

¶ Pro cuius maiori intelligentia aduertendum est, quod ista propositio, Dei filius est uerbum, in ea significatione, quam modo nomen uerbi habet, non est eadem cum ista quae fuit in praedicto tempore, filius Dei est uerbum, iuxta significationem quam nomen uerbi tunc habebat, quia duntaxat significabat uerbum uocale. Nam quauis erant eadem uoces, non tamen eadem significatio, & ubicunque est diuersa nomen significatio, ibi quoque erit alia propositio.

¶ Certe

2. opinio probabilis.

Argumentum contra 2. opinio.

Respon-

¶ Caterum omitta diſputatione hac an nomen uerbi prius fuerit impoſitum ad ſignificandum uerbum uocale, quam mentale: quæ parum forſan ſpectat ad rem de qua agimus: reſpondemus quæſtioni duabus aſſertionibus, quarum prima ſit.

1. Aſſertio.

¶ Mentis conceptus propriè eſt uerbum, & ex conſequenti nomen uerbi propriè eum ſignificat. Hæc eſt expreſſa ſententia Auguſtini de Trin. cap. 11. & diui Tho. loco allegato, q. 34. ar. 1. & ſententia ubi ſupra, & de ueritate quæſt. 4. ar. 1. quorum uerba referemus in 2. aſſertione: & ex illimo planè oppoſitum errorem, ut argumento quod fecimus aduerſus primam opinionem oſtenſum eſt.

Nota de ſuppoſitione.

¶ Verùm ad explicationem huius aſſertionis notandum eſt, q. in mente eſt propriè dictio & loquutio, atque propriè eſt dicere & loqui, quod eſt intelligere. Quod pro batur primo Aug. teſtimonio. 15. de Trin. cap. 10. cuius uerba ſic habent. Eſt uerba non ſonant, in corde ſuo dicit utiq; qui cogitat. Oſtenditur inſuper ſcripturæ teſtimonijs, eccl. 1. loquutus ſum in corde meo dicens & ca. 2. loquutus cū mente mea animaduertit. Confirmatur inſuper ex communi hominum ſermone, qui dicunt hominem cogitandum loqui ſecum: & cū anima noſtra orat, dicitur loqui Deo: Item angeli inter ſe loquantur, quoniam ſi non eſſet inter eos loquutio, neque eſſet communicatio, qui tamen nō loquantur per uerba ore prolata, ſed tantummodo per actus intelligēdi. Item dicere & loqui, eſt ex ſe producere ſignum alicuius rei, ut cū quis profert uerbum ore: anima intelligendo ex ſe producit notitiam, quæ eſt ſignum rei, ergo anima intelligendo dicit & loquitur, quemadmodum quis loquitur proferendo uerba.

Prima aſſertionis probatio.

¶ His præmiſſis probamus aſſertionem primam ad hunc modum. Omne quod producitur per loquutionem eſt propriè uerbum, at conceptus producit per actum intelligēdi, qui eſt loquutio interior, ergo eſt propriè uerbum.

¶ Ad hæc, de ratione uerbi eſt quoddam ſignum, & à dicente procedat, ut oſtendimus cū de uerbo uocali ageremus, ſed notitia eſt ſignum rei, & ab anima dicente procedens, ergo eſt uerbum propriè.

3. probatio

¶ Rurſus, vox dicitur uerbum, quoniam exprimit notitiam interiorē mentis, ſed ipſa notitia conſimili modo exprimit ipſi menti notitiam habituale, & quod antea intelligebat per habitum, uel ſpeciem intelligibilem: ergo ea etiā propriè uerbum eſt.

Argumentum contra primam aſſertionem.

¶ Aduerſus iſtam aſſertionē argumentamur. Cū inſtitutor impoſuit hoc nomen uerbum, ſolum ei erat in animo imponere ipſum ut ſignificaret uocale uerbum, & non conceptum, neque Dei filium, neque eorum forſan recordatus eſt: ergo non ſignificat mentis conceptum, atque adeo ipſe mentis conceptus non eſt uerbum propriè.

Reſponſio 1.

¶ Huic argumēto reſpondere poſſumus, primū cum ſecunda opinione negando conſequentiam: quia nomen uerbi poſt primam impoſitionem, per uſus accommodationem adeptum eſt ſignificationem generalem, qua ſignificat propriè uerbum uocale & mentale.

Reſponſio 2.

¶ Vel ſecundō reſpondemus negando etiā collectionem: quandoquidē inſtitutor illud impoſuit in genere, ad ſignificandum rei ſignum à dicente procedens: hæc autem uerbi ratio propriſſimè reperitur in mētis conceptu, quia eſt rei ſignum, & ab anima dicente procedit, & ex conſequenti propriè nomen uerbi ſignificat mentis conceptum: & ex hac inſtitutione obtinuit generalem ſignificationem, qua utruq; propriè ſignificat & uocale & mentale uerbum: quamuis huiusmodi ſignificatio non fuit nota ipſi inſtitutori. Sicut cū impoſuit nomen ſcientiæ, ſolummodo ei erat animus impoſcendi illud ut ſignificaret ſapientiam humanam: at quia conſtituit illud ad ſignificandum in genere omnem rei & ſcibilis cognitionem, & hæc ratio propriſſimè reperitur in Deo, & prius quàm in homine: ob id proprius ſignificat diuinam ſcientiam, quàm humanam.

Quin-

¶ Quin potius ſignificat humanam per ſi militudinem ad diuinam, ut ſuperius diximus cum tractarem de nominibus Dei, quæſt. 13. ar. 5. & quæſt. 14. o-puſculorum. 4. dubio & latius hoc explicamus quæſt. 33. ar. 2.

Primum notandū.

¶ Eſt tamen obſeruandum, q. homines prius uſi ſunt nomine uerbi pro uerbo uocali, quàm pro mentis conceptu, quoniam illud eſt notius iſto, & modus nominandi ſequitur modum intelligendi: ea etenim quæ primò & notius intelligimus, prius nominamus. Huc attinent uerba diui Tho. de ueritate ubi ſupra quæ ſic habēt: nomina impoſita ſunt ſecūdum cognitionem quæ de rebus accipimus: & quia ea quæ ſūt poſteriora in natura, ſunt ut in plurimum prius nota nobis: inde eſt, q. frequenter ſecūdum nominis impoſitionem aliquando nomen prius in aliquo duorum inuenitur, in quorum altero rei ſignificata per nomē, prius exiſtit, ſicut patet de nominibus quæ dicuntur, de Deo, & creaturis. Hæc ſanctus Thom.

Secundū nos.

¶ Aduertendum inſuper eſt iuxta iſtū modum reſpondendi, quod ſi aliquando reperitur in ſcriptis diui Thomæ, aut aliorum ſanctorum, quod nomen uerbi prius fuit impoſitum ad ſignificandum uerbum uocale, quàm mentale: ſic planè ſunt huiusmodi uerba accipienda. Id eſt, homines prius uſi ſunt nomine uerbi pro uocali, quàm pro mentali: & q. primus inſtitutor non intendebat imponere illud, ut repræſentaret mentis conceptum, ſed oris uerbum. Quod ſi hæc reſponſio alicui non ſatisfacit, amplectatur ſecundæ opinionis reſponſionem. Parum quidem refert iſto uel illo modo reſpondere, cum modo non negemus nomen uerbi propriè ſignificare mentis conceptum, & Dei filium.

2. Aſſertio.

¶ Secunda aſſertio, conceptus magis propriè eſt uerbum, quàm uocale uerbum, ac ſubinde nomē uerbi præcipuè ſignificat mentis conceptum. Hæc etiā eſt expreſſa Aug. ſententia loco citato, cuius uerba ſtatim referemus: & eſt inſuper diui Thomæ, qui infra loco

allegato ait: primò & principaliter interior mentis conceptus uerbum dicitur: & ſignificatiuſ: hoc aſſumat de ueritate prædicto loco nomen uerbi, inquit, magis propriè dicitur de uerbo ſpirituale, quàm corporali. In eandem ſententiam deſcendit Durandus. 1. ſentent. diſt. 27. quæſt. 2. inquit: uerbum mentis dicitur propriſſimè uerbum, uox enim exterior non dicitur uerbum niſi quia ſignificat conceptum intellectus. Hæc ille. Et ad probationem huius aſſertionis, præmittimus aliqua.

Nota - la prima aſſertio ad probationem 2. aſſertionis

¶ Primum, mentis conceptum uerbi uocalis ſinem eſſe: cum ad eum exprimumus oris uerbum ordinatur. Secundum, de ratione uerbi uocalis eſſe, q. exprimat mentis conceptum, atque ob hanc cauſam illud dici uerbum: nam de ratione eius eſt q. ſit uox, ut patet ex eius definitione aſſignata in quæſtione præcedenti, & de ratione uocis eſt quod ſignificet ex Ariſt. 2. de anima tex. 90. & ſignificat quia exprimit mentis conceptum, ut docet Ariſt. 1. perih. cap. primo.

Prima 2. aſſertionis probatio.

¶ Quibus præmiſſis, probamus aſſertionem argumento diui Thom. quo utitur ea quæſtione. 34. ar. 1. quod in hūc modum procedit. Propter unum quodque tale & illud magis ex Ariſtotele. 1. de demonstratione cap. 2. ſed mentis conceptus eſt uerbum ut conſtat ex 1. aſſertione, & uerbum uocale eſt uerbum propter conceptum quem exprimit, ut patet per ſuppoſitiones: ergo conceptus eſt magis propriè uerbum, quàm uocale uerbum. Hæc eſt uirtute argumentatio diui Thom. quam deſumpſit ab Auguſtino ubi ſupra, cuius uerba ſic habent, uerbum quod foris ſonat, ſignum eſt uerbi quod intus lucet, cui magis uerbi competit nomen: nam illud quod proferitur carnis ore uerbi eſt, uerbumq; & ipſum dicitur, propter illud, à quo ut foris appareat aſſumptum eſt. Hæc Auguſt. & in ſermo. 8. de Natiuitate Ioannis Baptiſtæ aſſerit, mentis uerbum eſſe uerbum, & oris ſonum non eſſe uerbum ſed uocē: locus eius ſic habet. Hoc inter eſt uerbum & uocem, quia uerbum eſſe definiunt

Auguſt.

definiunt, quod intra animi silentium mente concipimus, & uerbum esse definiunt, ipsam cogitationem, quae adhuc intra conscientiae secreta retinetur: uocem uero, per quam uerbum profertur. Vox sonus est & index cogitationis: uerbum uero ipsa cogitatio, haec August.

1. pbatio

¶ Secundo corroboramus eandem assertionem ad hunc modum: omne nomen dictum de pluribus, praecipue dicitur de eo, a quo aliud pendet, ut calidum dicitur de igne, & de aqua calefacta: & quoniam aqua calefacta pendet ab igne, ob id praecipue de igne dicitur: at nomen uerbi dicitur de conceptu & uocali uerbo, & uerbum uocale, quatenus tale, pendet a conceptu mentis, ergo nomen uerbi praecipue significat mentis conceptum, secundo autem uocale uerbum.

3. pbatio

¶ Tertio suadet eandem assertionem diuus Thom. de ueritate ubi supra, hac ratione: uerbum mentale est finalis causa uerbi uocalis & efficiens, quoniam mouet hominem ad id formandum, ergo magis proprie uerbum est quam uocale.

4. pbatio

¶ Ultimo suadet hoc pacto a diuo Tho. ibidem (supposito quod de essentia uerbi uocalis est, manifestare aliquid.) Sicut per uerbum uocale fit manifestatio ad alterum, ita per conceptum fit manifestatio ad seipsum: & haec manifestatio illa praecedat: nam prius homo intelligit rem, & illam prius sibi manifestat per conceptum quem format, quam loquatur alteri, ergo conceptus magis est uerbum quam uox.

Argumentum aduersus primam & secundam assertionem.

Responso.

Aduersus primam & secundam assertionem argumentamur: nomen uerbi dicitur a uerberando aerem, at aeris uerberatio non reperitur in mente, ergo nomen uerbi non significat mentis conceptum. Hoc argumentum est octauum sancti Thom. de ueritate loco praefato, cui respondet, quod nomen non significat id a quo imponitur, & quod mouet institutorem ad imponendum: sed significat id, ad quod representandum instituitur. Ut nomen lapidis fuit constitutum ad significandum

lapidem, a laesione pedis quae est lapidis effectus: uerum non significat laesionem, sed lapidem. Sic etiam uerbum a uerberatione aeris impositum est, quam tamen non significat: sed duntaxat signum rei a dicente procedens, quod proprie reperitur in mentis conceptu. Quamplurima alia argumenta adducit diuus Thom. de ueritate loco citato, quae ibidem dissoluit, sed per ea quae dicta sunt, facile diluuntur.

Iam uero ex hac disputatione perfectam & integram uerbi mentalis definitionem facile elicere possumus, huiusmodi scilicet: mentale uerbum est, quod ab anima uel angelo dicente producit, ex qua nimirum plures uerbi mentalis proprietates colliguntur, similes illis quas de uerbo uocali constitutum in disputatione praecedenti, consulto quidem uelut clariore, ut per ipsarum cognitionem, reliqua uerbi mentalis proprietates facilius intelligerentur. Quocirca maximo adiuuamento erit illas reuolere.

¶ Colligitur primo quod mentale uerbum est alicuius rei signum, est siquidem notitia, quae est obiecti naturalis similitudo, atque ipsum representat intellectui.

¶ Infertur secundo, quod uerbum mentale importat relationem rationis ad obiectum, quae est signi ad signatum, quoniam uerbum mentale natura sua & formaliter est signum, & signum eam importat.

¶ Elicitur tertio, quod uerbum mentale est effectus ab anima uel angelo dicente productus per loquutionem anteriorem, quae est intelligere: & est ipsius loquutionis seu actus intelligendi terminus: sicut uerbum uocale est effectus a proferente productus per oris loquutionem & ipsius loquutionis terminus.

¶ Sequitur quarto, quod uerbum mentale significat relationem realem ad dicentem, scilicet processionem a dicente quae est relatio effectus ad causam. Et probatur, quia effectus significat huiusmodi relationem, & uerbum mentale formaliter est effectus animae, uel angeli

Integra uerbi mentalis proprietates.

2. pprietas

3. pprietas

4. pprietas

Corollarium.

angeli dicentis, ut liquet ex eius definitione assignata. Quo fit, ut uerbum mentale importet duas relationes, unam immediate ad animam, uel angelum dicentem, quae est realis: & alteram mediate ad suum obiectum quae est rationis.

5. pprietas

¶ Infertur quinto, quod omne mentale uerbum est duorum uerbum: quoniam quatenus ab angelo uel anima dicente producit, est ipsius uerbum: ut autem est obiecti signum, est eiusdem obiecti uerbum. Ut cum producit hanc notitiam, lapis, anima nostra, illa est ipsius animae uerbum, quatenus eam profert seu producit: est etiam lapidis uerbum, quia eum significat.

6. pprietas

¶ Colligitur item, quod quamuis uerbum mentale & notitia re idem sint, ratione tamen distinguuntur: quia uerbum mentale dicit relationem realem ad animam uel angelum loquentem: (ut ex definitione uerbi assignata liquet) notitia uero (ut signum) relationem rationis ad obiectum, notitia namque, ut huiusmodi, est obiecti cognitio, & illud significat. Idem autem dicendum est de uerbo mentis & signo, quod uidelicet re idem sunt, ratione autem distinguuntur ob eandem causam.

7. pprietas

¶ Hoc loco est annotatione dignum, quod sicut uerba uocalia exprimunt mentis conceptus, sic quoque uerba mentalia exprimunt & explicant ea, quae anima antea conceperat: hoc est, ea quae prius per habitus uel species intelligebat.

Definitiones dicentis & huius quod est dicere seu loqui ut rei in intellectu li tribuitur.

¶ Nunc uero de dicente & loquente agamus oportet, seu de eo, quod est dicere uel loqui, quatenus ista tribuntur rei intelligenti, ut animae & angelo. Porro intellectuale dicens (ut nomen sonat) est id, quod producit uerbum mentale per actum intelligendi, quae est eiusdem loquutio: & dicere seu loqui animae uel angeli, est producere aut generare uerbum mentale.

Prima pprietas

¶ Ex quibus quidem definitionibus deducuntur in super plures dicentis proprietates, & huius quod est dicere. ¶ Deducitur primum, quod dicere importat relationem realem ad uer-

bum, quae est causa ad effectum: quod sic probamus. Producere seu generare filium importat relationem realem ad filium, quae est causa ad effectum: at dicere est producere & generare uerbum, ergo dicere importat eam relationem ad uerbum: Et quoniam dicens intellectuale non solum producit conceptum, ut uerbum suum, sed ipso representat obiectum sibi ipsi: ob id dicere importat etiam relationem rationis ad obiectum, quae est signi ad signatum. Quocirca intellectu dicere, aut intellectuale dicens duas relationes importat: unam immediate ad uerbum mentale, quae est realis, & aliam mediate ad obiectum ipso uerbo representatum, quae est rationis.

Intellectuale dicentis aut huius quod est dicere. 2. pprietas

Corollarium.

3. pprietas

¶ Infertur secundo, quod quamuis dicere & intelligere re idem sint, uerum ratione distinguuntur: quandoquidem dicere per intellectum, immediate significat relationem realem ad uerbum, quia est uerbum producere: Ceterum intelligere importat relationem rationis ad obiectum: est namque intelligere, obiectum cognoscere. Hoc expressè docet sanctus Tho. qui illa quaestio. 24. art. 1. ad tertium, ait: Anselmus uero improprie accipit dicere per intelligere, quae tamen differunt: nam intelligere importat solum habitum intelligentis ad rem intellectam. Et paucis interiectis, sed dicere importat habitum ad uerbum conceptum: nihil enim est aliud dicere, quam proferre uerbum: haec ille.

Quarta uerbi pprietas

Notandum.

¶ Infertur ultimo quod anima loquens non solum dicit uerbum mentis, sed rem ipsam, quae uerbo intelligitur: ut affirmat diuus Tho. loco allegato.

¶ Nimirum est obseruandum in praesentia ad maiorem huius rei claritatem, quod sicut pater & filius sunt relativi oppositi: sic quoque uerbum mentale, & dicens intellectuale: ut de uerbo uocali & dicente id ipsum docuimus, in quaestione praecedenti: & ob id definiuimus dicere per uerbum, & uerbum per dicere: quoniam ut docet Aristoteles in praedicamento ad aliquid, utrunque relatiuorum definitur per reliquum.

¶ Hanc

Horat. in idem. anor. ut proprietas verbi mentalis edicens sedulo memorie mādent. Dubiū.

Hanc disputationem de proprietatibus verbi mentalis & intellectuālis dicentis, exacte simul ac copiose explicat August. & diuus Thom. his locis quæ citauimus in præcedenti & hac disputatione: maximè refert illarum meminisse, alioqui plura de mysterio Trinitatis icuios transire lectores necessum erit.

Occurrit dubium in presenti disputatione, an sicut per actum intelligendi, ita per actum sentiendi producat verbum? Ne intactum aliquid relinquamus, quod relictum legētibz possit nocere, hanc questionem paucis tractabimus: nec enim tanti est, vt in eius explicatione longius sit immorandum. Respondemus igitur iuxta doctrinam diui Thomæ aliquibus assertio nibus, quarum prima sit.

Senius exterior per actum sentien di, non format rei sensibilis similitudinem: id nimirum uolumus in hac assertionē, quod visus, exempli causa, per actum uidendi non format coloris similitudinem, sed utitur specie visibili impressa ab obiecto ad uidendum, sicut ignis utitur calore ad calefaciendum: ita vt eius visio nihil aliud sit, quā speciei visibilis usus, quemadmodum vsus caloris est calefactio: quæ quidem visio solam est actio & de prædicamento actionis, & non qualitas aut similitudo, vt existimant nominales. Hanc sententiam habet Capreolus in 1. distinct. 27. questio. 2. Et est expressa diui Thom. sententia in quol. 5. art. 9. ad 2. verba illius sunt: sicut cognitio sensus exterioris perficitur per solam immutationem sensus à sensibili, vnde per formam, quæ sibi à sensibili imprimitur, sentit: non autem sensus exterior format sibi aliquam formam sensibile. Hęc ille ex qua assertionē colligitur, sensum per actum sentiendi nō formare verbum, quandoquidem nō format noticiam, aut rei similitudinem: verbū autem, vt demonstratum est, est notitia & rei similitudo.

Aduersus assertionem istam opponimus. Intellectus per actum suum producit rei similitudine, quæ est obiectum sui, purā verbum: ergo etiā sensus. Negamus consequentiam, quoniam obiectum intellectus (vt docet Arist. 2. de anima tex. 59. & 60.) Est intra ipsum intellectum, sensum uero obiectum est extra.

Secunda assertio: sensus interior cum cognoscit rem absentem, per actū sentiendi, producit quandam similitudinem illius rei, quæ est obiectum ipsius: in qua, velut in imagine, intuetur rem ipsam, quæ quidem similitudo uocatur idolum, quod non est verbum, sed verbo simile. Hæc est etiam assertio diui Thom. in quol. vbi supra ita dicentis non autem ipse sensus exterior format sibi aliquam formam sensibilem, hoc enim facit virtus imaginatiua: cuius formæ quodammodo simile est verbum intellectus. Et infra questio. 85. art. 2. ad 3. imaginatiua (inquit) format sibi aliquod idolum rei absentis, vel etiam nunquam uisi.

Si autem quis percontetur, quare idolum non appellamus verbum, sed verbo intellectus simile: ratio est in promptu: quia ubi uerbum proprie est, ibi proprie loquutio est: loqui autem intelligēti nature solum tribuitur, quo circa neque brutus, neque sensibus ipsis pertinere potest. Phitacus enim ait pi ca non proprie loquuntur: hoc enim vno, inquit Cicero. 1. de Orat. prestamus vel maximè feris, quod colloquimur inter nos & quod exprimere dicendo sensa possumus.

DISPUT. QUARTA.

An mentis verbum, ab actu intelligendi differat.

EXPEDITA iam disputatione de verbi mentalis natura, superest modo ad maiorem eiusdem claritatem, ut de alijs quæ ad ipsum attinent agamus: quam obrem. 4. loco est disputatio, vtrū verbum mentis ab actu intelligendi distinguatur. Et simimus actum intelligendi pro actione intellectus, quæ est intellectio,

Illarum.

Argumentum

Solutio

2. assertio

Interr. gator. Responsio

Actus intelligendi est intellectio

Intellectio, seu intelligere: nam hæc omnia eodem cedunt. Disputatio igitur hæc in tres partes diuiditur, in prima namque proponuntur argumenta in vtrāque partem, & in eadem referemus plures opiniones circa questionem propositam: in secunda autem perspicue veritas ipsa amplectenda proferetur: in tertia vero satisficiemus argumentis.

Prima disputationis pars.

AM vero argumētatur in fauorē partis affirmatæ in hunc modum: verbum mentale producit per actū intelligendi, ergo actus intelligendi, & verbum mentis cōparantur inter sese, vt causa, & effectus, & ex consequenti distinguuntur. Assumptū probamus: quia verbum mentale est conceptus, (vt constat ex disputatione præcedenti) & conceptus producit per actū intelligendi: produci tur nāque per actionē intellectus, quæ est actus intelligendi.

A parte vero negante stat argumētum ad hunc modū: Si mentale verbum distingueretur ab actu intelligendi, ob id esset, quoniam produceretur per actū intelligendi, vt insinuat in argumēto præcedenti, at verbum mentale non produci tur per ipsum actum intelligendi, (vt statim ostendemus) igitur non distinguuntur. Minorem probamus pluribus medijs.

Primum sic: actus intelligendi est actio immanens, & per actionem immanentem nihil produci tur: ergo per eam non produci tur mentale verbum. Secundam autem antecedentis partē ostendimus ex Arist. 9. metaph. tex. 6. quo in loco constituitur discrimen inter actionem immanentem, & transeuntē in hoc, qd per illam nihil produci tur, & per hæc produci tur aliquid extra ipsum agens: vt per calefactionē calor.

Secundo, actus intelligendi est actio immanens, sed actio immanens vltimus actus appellatur loco citato. 9. metaph. quia vltra eā nihil produci tur:

Argumentū in affirmatiua parte sanctum.

Argumentū ad corroborandū negatiuam partem.

Prima minoris probatio

2. probatio

igitur per actum intelligendi non produci tur verbum.

Tertio actus intelligendi est perfectissimus actus quapropter Arist. 10. Et hic. ca. 7. & 8. in eo collocat humanam felicitatē: sed si per eum produceretur verbum ipsum esset perfectius eo, ergo per eum non produci tur.

Quarto, actio nō potest intelligi sine suo termino, vt calefactio sine calore: verum si per actū intelligendi produci tur verbum, ipsum est terminus actus intelligendi, igitur ipse actus nequit intelligi sine verbo, quod vñ falsum. Quod quidē quis potest cōsiderare intellectus actionem nō cōsiderato ipso verbo.

Quinto: si per actum intelligendi produceretur, sequeretur intelligētiā produci re verbum, & non memoria, qd est contra August. Hęc nēpē argumenta reddunt dubiā questionē præfatam: circa quā plures opiniones versantur.

Fuit Aureoli placitum in 1. distinct. 1. qd verbum est obiectum, & res intellecta à parte rei: vt habet esse apparatus intellectui. Hęc nimirum opinio falsa est, quandoquidem verbum mentale produci tur ab anima, vt ostēsum est disputatione præcedenti: obiectū autē ad extranō produci tur ab anima. Insuper pugnat cū Augustini doctrina, qui assertit, vt visum est uerbum esse mentis noticiam.

At Scotus in 1. dist. 27. in responsione ad primam questionem, tuetur verbum mentale, & actum intelligendi esse idem. Scoti verba sic habent: Neque etiā verbum est terminus aliquis productus per intellectiōē, quia intellectio non est actio productiua alicuius termini. Et infra: sequitur igitur per viam diuisionis, quod verbum est actualis intellectio: hæc ille. Tandem opinionē defendunt Duran. eadem dist. e. questio. 2. & Petrus de Paluce, questio. 4. & Nominales, qui omnes corroborat sententiam suam argumentis proximè adductis in confirmationem partis negatiuæ: quorum duobus vltimis præsertim utitur Scotus.

Verum istorum opinio (vt existimo) falsa etiam est: argumentum enim quod adduximus in confirmationem partis

C partis

3. probatio

4. probatio

5. probatio

1. opinio circaque stionē p. positam. Confutatio.

1. opinio.

2. opinio.

2. opinio nis im-

Barth. Torres.

partis affirmantis conuincit aperte, ita tuendam esse aliquam distinctionem ex natura rei inter actum intelligendi, & mentale verbum. Et probatur præterea.

Primum ¶ Actus intelligendi, vt actus intelligendi, est actio ipsius intellectus, quæ pertinet ad prædicamentum actionis: verbum, vt verbum, ad prædicamentum de ad aliquid, quia importat relationem realem ad animam dicentem, ut disputatione præcedenti diximus, quamuis vt notitia spectet ad prædicamentum qualitatis: igitur aliqua distinctione ex natura rei differunt, cum prædicamento differant.

2. argu. ¶ Rursum verbum per actum dicendi producit in intellectu, at dicere est intelligere, igitur per actum intelligendi producit.

Scoti responsio ¶ Huic argumento respondet Scotus ubi supra, & in 1. dist. 2. quæst. vltima, & in quodlibetis quæst. 1. quod intellectus habet duos actus secundos, quorum vnus est dicere, & alter intelligere. At in super quod dicere est verbi productio, sed intelligere est solæ actio immanens, & non verbi productio.

Caietan. ¶ Caietanus in præsentis articulo in responsione ad secundam dubitationem insurgit aduersus Scotum, & argumentatur ad hominem (vt ita loquar) & ex concessis ab eodem. Omnia tamen forma argumenti Caietani, quia nimis metaphysica est, summa eius in hunc modum procedit.

Obiectio aduersus Scoti responsionem. ¶ Actus dicendi, & actus intelligendi distinguuntur realiter, ergo poterit esse in anima actus dicendi sine actu intelligendi, quod inuoluit contradictionem. Quid enim anima diceret, si nihil intelligeret, neque consideraret? Ad hæc, in anima dicere, & intelligere comparantur inter sese, vt in ore dicere, & significare rem per vocem, sed ista sunt vnica loquutionis exterioris actio: ergo in anima, dicere, & intelligere, sunt vnica anime interioris actio. Et demum Scotus ponit plura entia sine necessitate aliqua, neque videtur rationi consonum, quod sit aliqua actio in intellectu quatenus intellectus est, videlicet di-

cere, & quod non sit intellectio.

¶ Porro aliqui Thomistarum defendunt iuxta diuini Thomæ doctrinam, in mente esse tres qualitates distinctas: scilicet actum intelligendi, notitiam, & verbum mentale: ita vt per actum intelligendi producat notitia, & per notitiam mentale verbum: ac subinde verbum esse notitiæ terminum, & ipsam notitiam terminum actus intelligendi.

¶ Sanè istorum sententia plurimum distat à vero, quoniam ponunt entium pluralitatem sine necessitate, & falso impingunt eam diuino Tho. Caiet. Et Capreolo, cuius forsitan neque per somnium meminerunt, tantum abest, vt ita senserint.

¶ Alij autem ex schola Thomistarum dicunt, actum intelligendi, & verbum mentale, iuxta doctrinam diuini Thomæ, tantum ratione differre, sicut calorem & calefactionem. Id nimirum volunt, quod quemadmodum per calefactionem producit calor, & ipse calor est eiusdem calefactionis terminus, re tamen idem sunt, & duntaxat ratione differunt: Sic quoque per actum intelligendi producit verbum mentis, & ipsum verbum eiusdem actus intelligendi terminus est: Sed re idem sunt, & sola ratione differunt.

¶ Hæc planè sententia probabilis est in doctrina diuini Thomæ, & eam tutantur grauissimi doctores Franciscus Victoria, & Dominicus Soto, qui nostra tempestate religione, & doctrina maxime clareunt: quam quidem præfatus magister victoria probabat, primo quia omnia diuini Thomæ verba, quibus insinuat, actum intelligendi, & verbum mentale differre, probè intelliguntur, & explicatur de distinctione rationis: nõ ergo asserendum est, eare ipsa distingui, ne demus plura entia sine necessitate.

¶ Rursum quia si verbum mentale esset ponendum distinctum ab actu intelligendi, maxime esset propter analogiam & comparationem, qua diuus Th. & Augustinus utitur ad declarandum, quod verbum diuinum producit per actum intelligendi: sed illa analogia multo melius accommodatur in hæc rem, si dicas, quod

¶ actus intelligendi & verbum mentale tantum ratione distinguuntur (si quidem actus intelligendi in Deo, & verbum diuinum sola ratione distinguuntur) igitur dicendum non est, verbum mentale, & actum intelligendi re distingui, sed tantum ratione.

3. probatio ¶ Insuper confirmamus nos sententiam istam, præmissis quod actio est idem re cum effectu, qui producit, vt calefactio est idem cum calore, qui producit. Nunc argumentamur sic: actus intelligendi est actio intellectus, & verbum est eius effectus, sed actio ex suppositione est re idè cum effectu, qui producit, igitur verbum, & actus intelligendi sunt idem.

¶ Alij vero affirmant, actum intelligendi, & verbum re inter sese differre, quam quidem opinionem existimo magis consonam doctrinæ diuini Thomæ, & eam defendit Ferrara, 1. contra gentes cap. 53. qui ait: magis mihi placet opinio aliorum Thomistarum tenentium de mente sancti Thomæ esse, quod realiter distinguantur actus intelligendi, & verbum mentale. Et in eandem sententiam declinat Caiet. in præsentis articulo in responsione ad quartam dubitationem. Et Capreolus in 1. dist. 27. quæst. 2. Sententiam istam probat argumentum primum, quod fecimus in confirmatione partis asserentis, & potest rursus comitari pluribus diuini Thomæ testimonijs, quæ in secunda adducimus parte. Hæc de priori disputationis membro.

¶ Secunda disputationis pars.

M igitur veritas præsentis disputationis nobis nota fiat, aliqua sunt prænotanda: In primis iuxta Arist. doctrinam, 3. physicorum ca. 3. actionem, & passionem ratione distingui, sed re idem esse: quoniam sunt motus, qui in patiente recipitur, & is quidem est passio vt subijcitur in passo, & actio vt dimanat ab agente: atque hæc actio, quæ est in patiente, est in agente duntaxat secundum denominationem, quia ipsum denominat agere: uelut fa-

nitatis, quæ inheret animali, est denominatiue in vrina: quandoquidem eam sanam denominat.

¶ Secundò aduertendum est, quod est cõmunis Thomistarum consensus, actionem, quæ est in patiente, esse idè re cum effectu, qui producit, vt calefactio est idem re cum calore.

¶ Tertio est obseruandum, esse maximum dubium in diuini Tho. doctrina, an actio duntaxat sit formaliter in passo, & nullo modo in agere, nisi secundum denominationem: an verò sit duplex genus actionum, quarum altera sit in patiente: altera verò in agere formaliter.

¶ Cuius quidem dubij definitio nõ parum refert ad rem, de qua agimus, atque maximè uocatur in controuersiam inter Thomistas. Nam quidam præfacto Aristotelis testimonio suasi, defendunt primam huius dubij partem, ita quod asserunt, in igne calefaciente nihil esse præter substantialem ignis formam, & calorem quo calefacit, relationem suæ causæ ad effectum. Et ista opinionem sustinent Franciscus Victoria, & magister Soto, quæst. 3. phys. Quæstione. 1. qui ad eodè modicè eam tenet, vt asserat, se non posse ab ea diuelli etiam si diuus Thomas, & Arist. contrarium affirmarent.

¶ Est insuper aliorum Thomistarum opinio, qui tutantur secundam dubij partem: & aiunt, quod in agente existit formaliter actio, quæ est quædam entitas absoluta, & fundamentum relationis agentis ad passum, atque actiua effectus productio, & actualitas agētis, qua reducitur de potentia ad actum, eiusque perfectio, & modus, qui est idem re cum eodem agente, ut motus cum re mobili: & itè comparatur ad agens, vt existentia rei ad eius essentiam etiam existentia agentis non sit. Quod si hæc opinio sit vera, propriissime actio ea est, quæ subijcitur in agente: & non tã proprie illa, quæ est in passo. In eam sententiam inclinant Caietanus, Capreolus, locis citatis. Ex quorum opinione colligitur, actionem intellectus (quæ, vt diximus, est intellectio, seu intelligere, aut actus intelligendi) esse idè re cum intellectu. Est enim ipse intellectus, ut agit, & intelligit

2. Not.

3. Not.

Prima positio circa hoc dubium.

2. positio

Illatum.

2. Not.

2. pp.

quemadmodum actio ignis, quae est in eo formaliter, re ipsa est ignis agens: quae uis ratione ab eo diuersa sit.

¶ Existimamus sane utranque opinionem probabilem esse in doctrina diui Tho. sed secundam forte magis ei consonam: quonia sunt plura loca in D. Tho. doctrina in fauore eius. Na in 2. senten. dist. 40. questio. 1. art. 4. ad 1. inquit: quum actio sit in agente, & passio in patiente, non potest esse idem numero accidens quod est actio, & quod est passio: quum vnum accidens non possit esse in diuersis subiectis. Hac diuus Thomas. Quibus verbis manifeste asseruerat, actionem esse formaliter in agente. Et inferius quest. 45. art. 3. ad 1. expressè dicit, actionem Dei creatis esse formaliter in Deo. Cuius verba sic habent: creatio actiue significata, significat actionem diuinam: quae est eius essentia.

¶ Probat in super, actio est perfectio ipsius agentis, ut generare, & producere sibi similem, est generantis perfectio, sed actio, quae est in passio non est perfectio agentis, ergo aliqua actio est in agente, quae est eius perfectio. Mino rem expressè affirmat diuus Th. supra quest. 18. art. 3. ad 1. Cuius verba sunt: actio non est perfectio agentis, quod mouet, sed ipsius moti. Sunt deniq; coplura alia loca, in quibus idem videtur asserere diuus Thomas.

¶ His igitur praelibatis, dicimus, principalem questionem a praefato dubio maxime penderem: qui affirmant eius primam partem, consequenter tenentur respondere, quod actus, & verbum mentale sunt idem re, quod sic ostendimus. Actio, quae recipitur in passio, est idem cum effectu, qui producitur, ex communi consensu Thomistarum, ut docet secundum notabile, & iuxta eorum sententiam, non est alia actio quam illa, quae est in passio, ergo omnis actio est idem cum effectu, qui producitur: at actus intelligendi est actio intellectus, & verbum est eius effectus, ergo actus intelligendi, & verbum sunt idem re. Ceterum doctores, qui tutantur secundam propositi dubij partem, tenentur concedere, quod verbum mentale, & actus intel-

ligendi distinguuntur realiter. Na (secundum eos) actus intelligendi, qui est actio intellectus, est idem re cum intellectu intelligente, ut dictum est: & mentale uerbum re distinguitur, ab intellectu, atque perinde actus intelligendi, & uerbum re distinguuntur. Sumendo tamen actum intelligendi, aut actionem intellectus pro actione, quae est in passio, & idem re cum effectu, qui producitur, fateri habent praefati doctores, quod actus intelligendi isto modo, & uerbum re idem sunt. Et ex consequenti in anima intelligente, & quae per actum intelligendi producit mentale uerbum intra se, duae sunt actiones: una propriissima, quae est idem re cum intellectu, puta ipsum intelligere, seu actus intelligendi: & alia non ita propria, quae re est ipsius animae effectus, i. mentale uerbum, quemadmodum calefactio, actio, quae est in passio, est idem re cum effectu calefactio, qui est calor. Et quonia haec sententia magis deseruit proposito nostro, secundum eam procedemus in sequentibus, quamuis opposita magis sit consona doctrinae Aristotelis.

¶ His ergo iactis fundamentis, constitutum oportet assertiones, quibus ueritatem amplectendam circa principalem questionem propositam paucis declaremus: sitque prima assertio.

¶ Certum est, actum intelligendi, & uerbum mentale distingui ex natura rei, nedum ratione. Hanc probamus argumento primo, quo refellimus secundam opinionem, in priori disputationis parte, quia uidelicet ad diuersa praedicamenta pertinet: actus namque intelligendi quatenus intellectus actio est, spectat ad praedicamentum actionis: uerbum autem, ut uerbum, ad praedicamentum ad aliquid importat siquidem relationem realem ad intellectum dicentem, ut constat ex disputatione praecedenti.

¶ Secunda assertio probabile est in doctrina diui Tho. quod re non distinguuntur, ut tuetur. 4. opinio. Quae quidem assertio fulcitur eidem medijs, quibus eiusdem fautores utuntur ad id suadendum.

Tertia assertio: magis probabile est iuxta doctrinam

doctrinam diui Thomae, asserere ea distinguere. Hanc ostendimus pluribus diui Thomae testimonijs, quae non possunt bene intelligi, nisi posita distinctio re reali inter actum intelligendi, & mentale uerbum: ait enim in praesenti articulo. Quicumque autem intelligit, ex hoc ipso quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum, quod est conceptio rei intellectus. Et infra quest. 34. art. 1. ad 2. inquit: cum dicitur, quod uerbum est noticia, non accipitur noticia pro actu intellectus cognoscentis, vel pro aliquo eius habitu, sed pro eo, quod intellectus concipit cognoscendo. Item de potentia questio. 8. art. 1. expressè hoc insinuat, eius uerba sic habent: intellectus in intelligendo ordinem ad quatuor habere potest, scilicet ad rem, quae intelligitur, ad speciem intelligibilem, qua intellectus fit in actu, & ad suum intelligere, & ad conceptionem intellectus: quae qui dem conceptio a tribus praedictis differt. Et inferius, paucis interiectis: differt ab actione intellectus, quia praedicta conceptio consideratur ut terminus actionis, & quasi quoddam per ipsum constitutum. Et paulo inferius, vox exterior neque significat ipsum intellectum, neque speciem intelligibilem, neque actum intellectus, sed intellectus conceptionem, sic de ueritate quest. 4. art. 1. dicit, Verbum intellectus nostri est illud, ad quod operatio intellectus nostri terminatur. Et inferius, ipsa conceptio est effectus actus intelligendi. Haec omnia diuus Thomas, quae palam ostendunt, re differre actum intelligendi, & uerbum.

¶ Ad haec tamen omnia responderet 4. opinio, quod ex praedictis locis tantummodo colligitur, ea distingui ratione. Sicut calor, & calefactio, inquit, solum ratione distinguuntur, tamen calor producitur per calefactionem, & est eiusdem terminus, & effectus, atque nomen caloris significat calorem, & non calefactionem, igitur quamuis consimilia dicatur de actu intelligendi, & uerbo mentali, non propterea colligit, ea distingui re.

¶ Ceterum insurgimus aduersus istam opinionem, supposito secundum diui Thomae

Thomae mentem, ut demonstrabitur disputatione sequenti, quod anima per actum intelligendi sortem, exempli causa, non tantum cognoscit rem a parte rei, sed ipsum mentale uerbum. Nunc colligamus sic: anima per actum intelligendi sortem, cognoscit uerbum mentale eiusdem, at actus intelligendi, & uerbum mentale sunt idem (ut das) igitur idem est cognitio sui ipsius. Fortassis respondebit negando consequentiam, nam illud relatum reciprocum, dicit omnino idem: & uerbum mentale, & actus intelligendi non sunt omnino idem. Vel forsan secundo concedet illatum, sicut notitia omnium entium, & notitia omnium noticiarum significat se ipsam, & est sui ipsius cognitio.

¶ Verum obijcimus, quoniam istae notitiae sunt cognitiones communes sui, & aliorum, tamen actus intelligendi sortem, si est uerum quod dicitur, est cognitio singularis sui ipsius: quod profecto non uidetur posse contingere in anima nostra, quae non cognoscit se per suam essentiam. Et quidem quamuis ista opinio sustineri posset, ut fatear uerum, animus illa non conuincitur: neque testimonijs diui Th. superius adductis plene satisfacit.

¶ At potest quis obijcere aduersus sententiam, quam dicimus esse probabiliorè, in hunc modum. Actus intelligendi, & uerbum mentale distinguuntur re, & utrunque illorum est actu similitudo rei, ergo in anima nostra eiusdem rei sunt duae actu similitudines, quod est falsum: quonia una earum sufficere re praesentat rem, & ex consequenti altera frustra ponitur.

¶ Respondemus, negando quod actus intelligendi sit similitudo rei, sed per ipsum producitur rei similitudo, i. uerbum: Et hoc expressè dicit Capreolus in 4. dist. 49. q. 3. art. 3. in responsione ad 3. Cuius uerba sic habent: supponit falsum, (s. qui argumetur) quod actus intelligendi sit expressa similitudo obiecti, haec ille. Et ostendimus id uerum esse: quonia productiones, quibus producuntur rerum similitudines, non sunt similitudines: ut productio, qua generat filium simili pri, vel imago, non est similitudo, sed

Plura loca d. Tho. adducuntur quibus probatur actum intelligendi & uerbum mentale distingui re ipsa.

Prima responsio

2. Responsio

Obiectio

1. Argu. aduersus sententiam, quae in praesenti dicitur.

Responsio

Respon- deret 4. opinio ad omnia loca d. Tho. adducta.

Argu. non co-

Barth. Torres.

Per actum intelligendi producitur rei similitudo: scilicet verbum mentale, & est eiusdem verbi productio, ergo actus intelligendi non est similitudo.

Confir-
masio.

Item quia actus intelligendi est actio intellectus, & ea non est rei similitudo, pertinet namque ad pradicamentum actionis, similitudo autem ad pradicamentum ad aliquid.

Illat. 1.

Quo fit, ut in anima nostra duntaxat sit rei duplex similitudo, vna habitus, quae est species: alia actu, quae est verbum.

2. Illat.

Colligitur etiam, quod actus intelligendi rem, non significat eam neque repraesentat formaliter (quoniam non est eius similitudo neque signum) sed effectiue: quatenus per eum producitur verbum, quod significat & repraesentat.

Obiectio

Si quis verò obijciat isto modo, actus intelligendi est rei cognitio, & ea est rei similitudo, ergo & actus intelligendi. Respondemus, rei cognitione esse eiusdem similitudinem, si nomen cognitionis assumatur pro notitia, & verbo, sed non si accipiat pro actione intellectus, qua cognoscit & intelligit. Simili modo dicendum est de notitia, quod est rei similitudo, si nomen notitiae assumatur pro verbo, sed non si accipiat pro actu intelligendi.

2. Argu-
mentum.

Secundo opponimus, per actum intelligendi producitur verbum, sicut per calefactionem calor, ut concessum est, sed producto calore cessat calefactio, ergo producto uerbo cessat intelligendi actus, ac perinde sequitur, quod tunc in anima erit verbum & notitia, & per eam ipsa non intelliget: quod nempe pugnat.

Respon-
sio.
Prima.

Respondemus negando consequentiam, neque est simile de calefactione, & actu intelligendi: calefactio namque est actus imperfecti (scilicet subiecti) quandoquidem est motus, qui est actus entis in potentia, secundum quod in potentia auctore Ari. 3. phy. tex. 6. sed intellectio est actus perfecti, & tota simul, habent se, nimirum verbum & actus intelligendi, sicut lumen & illuminatio: producto siquidem lumine a So-

le non cessat illuminatio.

2. respon-
sio.

Negamus insuper consequentiam, etenim verbum & actus intelligendi a se inuicem pendunt: quapropter verbum non potest permanere cessante in intellectu, neque intellectus potest intelligere sine uerbo, ut magis declarabitur in sequenti disputatione, & isto modo respondet S. Th. ubi supra de veritate art. 1. ad primum. Cuius haec sunt verba. Verbum interius semper requirit intellectum in actu suo, qui est intelligere: ipsa autem actio intellectus motus dicitur, non quidem actus imperfecti, ut describitur. 3. Phy. tex. 6. sed motus perfecti, qui est operatio, ut dicitur in 3. de anima tex. 28. Haec ille.

Tertia disputationis pars.

Argumentum, quod fecimus in fauorem partis negantis, respondemus negando minorē: scilicet quod mentale verbum non producatur per actum intelligendi. Et ad primam minoris probationem respondemus etiam negando minorē, scilicet quod per actionem immanentem nihil producatur: & Arist. testimonio, quo videtur asserere oppositum, satisfacimus, dicendo, id nimirum Aristotelem velle, quod per actionem transeuntem necessario producitur aliquid ad extra: sed per actionem immanentem, qua ratione immanēs est, per se & necessario nihil producitur. Audire namque & videre sunt actiones immanentes, & ut postea dicemus, per eas nihil producitur. Verum non affirmat Arist. nihil posse produci per aliquam actionem immanentem: actus siquidem virtutum, & vitiorum sunt immanentes, & producunt virtutes, & vitia in intellectu, voluntate, & appetitu sensitivo, iuxta illius sententiam, 1. & 2. ethicorum.

Respon-
sio
ad argu-
mentum
ad 1. pro
batione
minoris.

In secunda probatione negamus etiam minorē, videlicet quod actus immanēs appelletur ultimus actus, eo quod per illum nihil producatur: sed quia per illum nihil producitur ad extra.

Respon-
sio
ad 2. pro
batione.

Ad tertiam probationem negamus etiam

DISPUTATIO V.

Dubium est, qua necessitate cogimur ponere mentale verbum.

VM absoluerimus questionem de verbi mentalis distinctione ab actu intelligendi, operae pretium erit iam de necessitate, qua cogimur verbum mentale ponere, agamus, quoniam haec est potissima questio in tractatu de mentali verbo.

Ord. quae
autoser-
uat in
disputat.

Nimirum disputationem hanc in duas secamus partes: in prima quidem praemissis aliquibus suppositis, per quatuor assertiones respondebimus praesertim questionibus: in secunda uero proponuntur plura dubia, quae sese offerunt circa rei materiam, de qua agimus.

Prima disputationis pars.

REDICTAM igitur questionem aliquibus elucidare praedictis oportet, quorum primum sit, intelligibilem speciem non repraesentare obiectum actu, sed habitu: in dormientibus enim species intelligibiles sunt, & tunc temporis nihil actu repraesentant.

1. suppo-
sitionum.

Secundo sciendum est, quod ut intellectus intelligat rem aliquam, necesse est eam illi actu praesentari. Hoc de se notum quidem est, quia si res non actu praesentatur intellectui, consequens est eum non intelligere: quo fit, ut sola species intelligibilis non sufficiat ad intelligendum.

2. suppo-
sitionum.

Tertio itidem aduertendum est, quod ut anima nostra rem aliquam cognoscat, non satis est, eam esse illi praesentem secundum locum, ipsa namque anima semper est sibi praesens hoc modo atque etiam habitus, & eius intelligibiles species: uerum tamen non semper ea intelligit, neque seipsam, & saepe numero contingit, aliquem hominem esse sic praesentem nobis, & nos non aduertere, neque eum intelligere: quandoquidem illum nos non intel-

3. suppo-
sitionum.

Respon-
sio
ad 4. pro
batione.

etiam minorem, scilicet quod si per actum intelligendi produceretur, uerbum ipsum esset eo perfectius: quin potius ipsum uerbum est illo imperfectius, quoniam ordinatur ad eum tanquam ad finem, ut explicabimus disputatione sequenti.

Ad quartam probationem Scoti dicimus, quod eadem actio intellectus est dicere & intelligere, quamuis ratione differant: ut ostensum est quaestione praecedenti, & sequenti amplius declarabitur, & respondemus, quod uerbum qua ratione est uerbum, producitur per actum intelligendi, aut actionem intellectus ut ea est dicere, & non quatenus est intelligere. Et sicut calefactio non potest intelligi sine calore, ita quoque actus dicendi, seu dicere, nequit intelligi sine uerbo.

Respon-
sio
ad 5. pro
batione.

Ad ultimam probationem respondetur, quod sumendo nomen intelligentiae pro eo, quod est intelligere, non generat uerbum intelligentia uelur principium quod, uel quo efficiens, sed memoria quae est intellectus formatus specie intelligibili, quam alij uocant memoriam fecundam: uerum tamen ipsa in intelligentia, seu intelligere, est generatio uerbi, & actio, per quam uerbum producitur. Sicuti calefactio nec producit calorem tanquam principium quod, nec tanquam principium quo, sed est ipsa caloris productio & generatio, si eam generationem uocare libet.

Respon-
sio
ad argu-
mentum
ad 4. opinio-
nem.

Ad argumenta quartae opinionis respondemus, & ad primum negando D. Th. testimonia adducta posse intelligi de sola distinctione rationis.

Ad 1.

Ad secundum dicimus, nos non ponere distinctionem realem inter actum intelligendi & uerbum, duntaxat propter analogiam & comparationem, qua utitur D. Th. ad ad declarandum diuini uerbi: sed et ratione & auctoritate D. Th. persuasi.

Ad 2.

Ad tertium, fatemur, actum intelligendi esse idem cum uerbo mentali, si actus intelligendi & eius actio accipiat pro actione, quae est in passio, & idem cum effectu productio: at actus intelligendi & actio intellectus, seu intelligere, quod est idem re cum intellectu intelligente, distinguitur realiter ab ipso uerbo.

Respon-
sio
ad 3. pro
batione.

ctus non considerat. Sed animæ nostræ intellectus aliquid, opus est, ut illud sit ei præsens secundum obiecti rationem, quod dialectici appellat præsens præsentia obiectiua.

1. assert. His prælibatis sit prima assertio. Anima non potest intelligere aliquid obiectum in absentia eiusdem absque verbo mentali, quod offerat illud intellectui actu, & sub ratione obiecti: quod probatur, quia anima non potest intelligere aliquid, nisi ei actu representetur, & sub ratione obiecti, ex secundo & tertio supposito: at huiusmodi representatio nequit fieri nisi per verbum, ergo vera est assertio. Solum nobis superest minorem ostendere, quam in hunc modum ostendimus: vel talis representatio actu, & sub ratione obiecti sit per speciem, vel rem ipsam absentem, aut per verbum: non per speciem, quia ea non actu representat, ut liquet ex primo supposito, neque per rem ipsam absentem, quando res absens non est præsens, atque perinde non representat se animæ, & ex consequenti non potest per eam fieri sui ipsius representatio ergo representatio actu, & sub ratione obiecti duntaxat fit per mentis verbum.

2. assert. Secunda assertio, neque etiam anima intelligere potest rem præsentem secundum locum, sine verbo mentali, quod eam proponat illi actu, & in ratione obiecti: quam sane demonstramus, quia rei præsentia secundum locum, non sufficit, ut ea proponatur intellectui in ratione obiecti, ut patet ex tertio prælibato: & hoc plane est necessarium, ut intellectus possit intelligere, quemadmodum præmissum est in secunda suppositione: igitur aliquid aliud est dandum, quod ea hac ratione proponat: & illud non est species, ut constat ex primo supposito, ergo est verbum: atque adeo sequitur secundam assertionem esse veram.

2. probatio Rursum res habitu non potest se præsentare animæ in ratione obiecti, sed indiget specie, quæ eam sic representet intellectui: ergo a fortiori non potest actu se animæ præsentare in ratione obiecti, quantumcunque sit præsens secundum locum: atque perinde indiget

interiori verbo, quod eam hoc modo proponat intellectui.

¶ Insuper ostendimus idem D. Thomæ argumento. 1. contra gentes, ca. 53 cuius verba statim referemus in tertia assertione. Cum anima nostra cognoscit naturam humanam Sortis, qui existit ei præsens, abstractam à conditionibus individuis: ei sic abstracta actu offertur in ratione obiecti, & non per ipsam naturam humanam: etenim ea est coniuncta illis conditionibus individuis, neque per speciem, ut liquet constat ex dictis: ergo per mentale verbum.

¶ Ad hæc, probamus eandem assertionem, & ut argumentum efficacius conuincat, loquamur de re materiali: & demus eam esse intellectui præsentem secundum locum: nunc arguemur ad hunc modum. Hæc res actu, & in ratione obiecti non potest secundum se ipsam præsentari intellectui, siquidem obiectum, & potentia debent esse commensurata: intellectus autem immaterialis, & res materialis commensurata non sunt: ergo præsentatur intellectui ea ratione per aliud, & non per speciem, ut notum est, ergo per mentis verbum, & ex consequenti necessarium est ponere ipsum, ut actu, & in ratione obiecti intellectui representet rem, etiam præsentem secundum locum.

¶ Tertia assertio, quæ ex præfatis colligitur, & quaestioni respondet: necessitas ponendi mentis verbum est, ut representet intellectui: e actu, & sub ratione obiecti, atque adeo intellectus intelligere non potest sine verbo, quæ prælibata ex dictis inferitur, & ob id alia probatione non indiget. Istam assertionem habet Caietanus in articulo presenti ad quartam dubitationem, & Ferrara. 1. contra gentes, ca. 53. & 4. ca. 13. & Caietanus ubi supra, & eandem assertionem affirmat S. Th. 1. contra gentes loco allegato, cuius verba hæc sunt. Intellectus per speciem rei formatus, format in seipso quandam intentionem rei intellectæ, & hoc idem necessarium est eo quod intellectus intelligit indifferenter re absente & præsentem: in quo cum intellectu imaginatio conuenit,

conuenit, sed intellectus hoc amplius habet, quod etiam intelligit rem, ut separata à conditionibus materialibus, sine quibus in rerum natura non existit, & hoc non posset esse, nisi intellectus intentionem, hoc est verbum, sibi prædictam formaret. Hæc S. Th. Sane in his omnibus vniuersi Doct. deberet conuenire: profecto ni fallor, neque Scotus, neque nominales negabunt aliquid eorum, quæ diximus in præfata disputatione, si recte intelligantur. Omnes enim contra controuersiam fatentur, conceptum (quem verbum dicimus) præsentare obiectum intellectui actu, & sub ratione obiecti, & ipsum gratia huius necessarium ponendum, atque speciem duntaxat representare rem in habitu, & non in actu, neque eam solum sufficere ad intelligendum.

Argum. contrarium ad assertionem. Caterum aduersus tertiam assertionem insurgimus, per actum intelligendi producit verbum, & ipse actus intelligendi comparatur ad uerbum, ut causa ad effectum: ergo peior est actus intelligendi, quam uerbum: ac perinde possumus intelligere sine verbo, cuius oppositum habet tertia assertio. In primis possemus negare consequentiam, nam per actionem ignis, quæ est calefactio, producit calor: & tamen prius natura in genere cause materialis est calor in subiecto, quæ ignis calefaciat.

Primum notabil. Verum ad intelligendum difficultatem, quam argumentum inquit, obseruandum est intelligere, actum intelligendi, & intentionem idem significare, atque synonyma esse, ut Marc. Tull. Cicero: & etiam dicere, actum dicendi, & uerbi productionem pro eodem omnino sumi: quod quidem maxime constat ex ipsa uerborum significatione.

Illatum. Ex quo colligitur, ea omnia unice esse actionem intellectus, quoniam dicere, & intelligere sunt unica intellectus actio, ut ostensum est in præcedenti disputatione contra Scotum.

2. notabil. Sciendum insuper est, uerbum, & uerbi productionem priora (saltem natura) esse ipso actu intelligendi: quod in hunc modum probamus. Anima nostra non potest intelligere, nisi prius ei

offeratur obiectum, at ei offertur per uerbum, ex prima & secunda assertionem: igitur prius natura est uerbum, & uerbi productio.

¶ Ex quo inferitur, quod quamuis uerbum producat per rem, quæ est actus intelligendi, uidelicet per ipsam actionem intellectus, quæ re est intelligere, & ipse intelligendi actus: uerum non producit per actum intelligendi formaliter, & qua actus intelligendi est. Est siquidem ipsum uerbum prius actu intelligendi, & quod prius est, per id, quod posterius est, non producit. De hac re si placet, legatis Doctorem Ferrara. 4. contra gentes, cap. 13.

¶ Quibus omnibus elucere satis potest responsio ad argum. præfatum: respondemus itaque distinguendo antecedens, scilicet uerbum producit per actum intelligendi, quod si faciat hunc sensum, producit per rem, quæ est actus intelligendi, concedimus: negamus tamen consequentiam. Si uero accipiatur in hoc sensu, uerbum producit per actum intelligendi formaliter, & quatenus actus intelligendi est, negamus antecedens: uerbum namque producit per actionem intellectus, ut ea est dicere, non autem ut est intelligere.

¶ Possit quis obijcere probatio actu intelligendi, & actu dicendi non esse unice actionem intellectus. Actiones distinguuntur penes terminos, at actus intelligendi, & actus dicendi habent diversos terminos: sunt igitur diuersæ actiones intellectus, & non unice. Minor ostenditur, quoniam actus intelligendi habet pro termino obiectum cognitum ad extra, etc. ram ad id duntaxat importat respectum rationis, ut disputatione tertia docuimus: actus autem dicendi tantum habet pro termino uerbum ipsum.

¶ Respondemus: quod per terminum actionis, intelligit philosophi id, quod per ipsam actionem efficitur: unde est, rem ad extra non esse terminum actus intelligendi, quoniam per ipsum non producit. Quod uero actus intelligendi, & actus dicendi habeant unicum terminum in manifesto est: siquidem per actum intelligendi producit notitia, per actum dicendi

Illatum.

Solutio argum. 2.

Obiect.

Solutio.

dicendi verbum. Sanè verbum & notitia re idem sunt, vt loco allegato præmissum est.

Difficultas cognitione digna.

¶ Porro offert sese in presenti disputatione magni ponderis difficultas. An per actum intelligendi rem ad extra, anima solum intelligat ipsam rem, an etiam ipsum verbum mentale? Causa exempli: an per actum intelligendi Sortem, intelligamus etiam verbum & conceptum illius? Huic difficultati explicandæ constitutum sequentem assertionem, ob quam scimus nostri temporis dialecticos maxime clamatos aduersus D. Thomam, atq; iniuria quidem. Sit ergo quarta D. Tho. assertio.

4. Asser.

¶ Per actum intelligendi non solum cognoscitur res, sed etiam verbum, quod est rei similitudo: ita quod intellectus primò intelligit verbum ipsum, quasi imaginem rei, & in ipso, velut in simulacro, intuetur rem ipsam. Hanc sententiam aperte affirmat Diuus Thom. pluribus suæ doctrinæ locis: nam vbi supra, de veritate, artic. 2. ad 3. sic ait. Conceptio intellectus non solum est id, quod intellectum est, sed etiam est id, in quo res intelligitur: & sic id quod intelligitur, potest dici & conceptio intellectus, & ipsa res. Et apertius de potentia, quest. 3. art. 5. id autem, inquit, quod est per se intellectum, non est res illa, cuius notitia per intellectum habetur: & paucis interiectis, hoc ergo est primò, & per se intellectum, quod intellectus in se ipso concepit de re intellecta, hæc tenet ille. Et Ioan. 1. idem palam asserit his verbis: istud ergo sit expressum, scilicet formatum in anima, dicitur verbum interius, & ideo comparatur ad intellectum, non sicut quo intellectus intelligit, sed sicut in quo intelligit: quia in ipso expresso & formato videt naturam rei intellectæ. Et præter hæc, sunt quamplurima loca, quibus id ipsum asserit D. Tho. & quoniam sunt qui existimant, nullum Thomistarum præfatam sententiam tutari, placet plures in medium adducere, & illorum verba referre. In hac sententia est Caiet. dubio. 4. in presenti artic. & Capreol. in 1. dist. 27. q. 2. artic. 3. in re-

sponse ad quoddam. 3. argum. dicitur quod intellectus duplicem formam aspiciat, scilicet conceptum quem format, qui est quod intelligitur, & quo natura, quæ est extra, intelligitur: & secundario aspiciat naturam extra animam existentem. Verba sunt Capreoli. Ferrara eidem subscribit sententiam. 1. contra gent. cap. 53. Nulla alia ratione inquit, ponitur verbum ab ipso S. Tho. nisi vt fiat obiectum præsens actu ipsi intellectui in esse obiectiuo, & in ipso sic præsentate, videatur per actum intelligendi res, quæ intelligitur. Et idem dicit 4. contra gentes, capit. 13. verbum enim (ait) est id, in quo videtur res intellecta.

Hinc colligitur, quod præter dictam necessitatem ponendi verbum, est alia: videlicet vt intellectus in ipso, tanquam in imagine, intueatur obiectum exterius. Ac ne autoritati solum inniti videamur, ratione istam sententiam comprobemus, primò experientia discimus, quod dum cõtemplamur rem aliquam, præcipue absentem, intus in anima est obiectum, quod eam repræsentat, & in quo tanquam in imagine ipsam conspiciamus.

Illasie.

Prima prob. assertio.

Secundò verbum mentis actu repræsentat obiectum animæ nostræ, vt de superioribus patet, at nulla res potest aliquid actu nobis repræsentare, quin prius ipsa cognoscatur: voces namque nisi prius audiat, repræsentare non possunt: & imago imperatoris, nisi fuerit visa, eum repræsentare nequit) ergo verbum ipsum, necessariò intelligitur ab anima nostra per eius intelligendi actum.

2. prob. assertio.

¶ Demum, vt imago imperatoris ducit nos in cognitionem ipsius, ita verbum ducit nos in cognitionem rei, sed imago non potest ducere nos in cognitionem Imperatoris, nisi prius ipsa cognoscatur: ergo verbum non potest actu ducere nos in cognitionem rei, nisi prius ipsum fuerit cognitum.

3. prob.

¶ At obijcimus primò, per actum intelligendi cognoscitur verbum & conceptus, ergo quilibet intelligendi actus est notitia conceptus, & proinde est notitia

Prima obiectio aduersus quartam assert.

titia reflexa, quod nimirum esse falsum satis liquet: plures namque notitiæ sunt rectæ, quæ reflexæ non sunt.

1. Prima solutio.

Respondemus primò negata contenta, existimamus siquidem eam definitionem, quam nominales assignant de notitia reflexa, malam: videlicet notitiam notitiæ, sed notitia reflexa ea est, qua anima reflectitur supra se, & cognoscit se cognoscere.

Notitiæ reflexæ optima finis.

2. Solutio.

¶ Secundò respondemus, quod notitia reflexa est similitudo conceptus, actus autem intelligendi non est similitudo, vt in disputatione præcedenti ostendimus. Tertio eandem obiectionem diluimus, si primò aduertamus iuxta Aristotelis doctrinam de memoria & reminiscencia, c. 2. Quod idem est motus in imaginem, & res, cuius est imago. Quò fit, ut eadem notitia cognoscatur res, qua cognoscit eius imago, vt imago est: & eodem etiam actu intelligendi cognoscatur obiectum exterius, & verbum quatenus eiusdem imago, & similitudo est.

Aduersus.

3. Solutio.

¶ Nunc respondemus, actum intelligendi (causa exempli) Sortem, esse notitiam rectam respectu Sortis, & proinde verbi, quoniam est unicus actus, neque fateri oportet mea sententia, illum actum esse rectum respectu Sortis, & reflexum respectu verbi.

2. Obiectio.

¶ Secundò insurgimus, quibus actus intelligendi est cognitio verbi, & rei in ipso verbo relucens, vt datum est: ergo est notitia intuitiua, quando est rei præsentis, scilicet verbi præsentis, quod sanè à veritate maxime abest: etenim complures notitiæ abstractiue sunt, quæ intuitiue non sunt, vt communiter Doctores fatentur. Loquimur in re scholastica, ut scholastici Doctores loquuntur, qui notitiam rei absentis, quatenus absens est, appellant abstractiuam: præsentis verò, qua præsens est, intuitiuam.

1. Solutio.

¶ Negamus primò consequentiam, quia notitia solum dicitur intuitiua, vel abstractiua respectu rei ad extra. Secundò fatemur, omnem actum intelligendi esse notitiam intuitiuam respectu verbi.

2. Solutio.

Veruntamen adhuc scrupulus in solutione hac: omnis intelligendi actus est intuitiua verbi notitia, at per notitiam intuitiuam euidenter cognoscimus, rem esse: ergo euidenter cognoscimus, verbum mentale ponendum iuxta mentem D. Thomæ, quod nullus ex eius sectatoribus concedet.

Obiectio.

¶ Ingenuè fatemur, animam nostram clarè cognoscere, quòd sibi præsentatur res quædam in ratione obiecti: an uerò illa res sit obiectum intra animam, uel duntaxat extra illam, non clarè cognoscit. Quemadmodum per notitiam quantitatis intuitiuam, manifestè cognoscimus quantitatem: non tamen an distinguatur à substantia, uel sit eadem cum ea. Quòd si hæc doctrina Sancti Thom. tibi non admodum placet, eligas utram duarum malueris, aut Scoti & nominalium, aut eam quartam Thomistarum, de qua in disputatione præcedenti, parte prima sermo fuit.

Solutio.

¶ Secunda disputationis pars.

IN hac secunda parte plura occurrunt dubia, quæ ad perfectam uerbi mentalis explicationem necessarium est definire.

Primum, an quilibet rei conceptus, & notitia sit uerbum. Fuit quorundam theologorum placitum asserentium, quòd iuxta Sancti Thomæ doctrinam non omnis conceptus erat uerbum, sed ille solum, qui erat notitia clara, & manifesta: conceptum autem, quem appellant confusum, & obscurum, uerbum non dici.

Primum dubium.

Quorundam theologorum placitum.

¶ Hæc opinio quemadmodum falsa est, ita aduersatur Diuo Thomæ, quem illius fautorem constringunt: siquidem infra quest. 3. art. 1. ait. Primò & principaliter interior mentis conceptus uerbum dicitur. Quo loco nullum conceptum à ratione uerbi exclusit. Respondemus itaque, omnem conceptum mentis uerbum esse: fatemur tamen, conceptum confusum non tantam rationem uerbi habere, sicut clarum: quemadmodum oris uerbum obscurum, in communi

Refellit.

Solutio.

muni hominum sermone dicitur non esse verbum: etenim de illo, qui proferendis verbis balbutit, dicere solemus, eum nullum verbum loqui.

SECUNDVM DVB.

Secundo dubitatur, an per actum intelligendi rem presentem, seu notitiam intuitivam, producat verbum.

Opinio quorundam Thomistarum.

TIMVR in presentia nomine notitię pro actu intelligendi, & non pro conceptu. Aliqui ex schola Thomistarum tuerentur partem negantem, quorum præcipuum fundamentum erat: ubi res sunt presentes, non est opus signis: verbum autem est signum, & imago rei.

Confutatio opinio. & resp. ad dub.

Hęc sententia pugnat primò cum veritate, vt ostendimus assertione secunda, & ex ea sequitur, æternum patrem notitia intuitiva, qua cognoscit se, non generare verbum, quod est hæreticum.

¶ Inferitur etiam, eam analogiam de verbo creato, qua sancti doctores vtuntur ad declarandum verbum increatum, nullam esse: quia verbum increatum non producit per notitiam abstractivam, sed intuitivam.

¶ Item, quia lapis præfens animæ nostræ secundum locum, nõ est obiectum ei commensuratum, igitur non potest eam mouere, sed necessario indiget verbo ad eam mouendam actu, & in ratione obiecti: vt probauimus assertione 2.

Adhuc pugnat cum Aristotelis doctrina. 2. de anima, tex. 59. & 60. vbi docet, obiectum intellectus esse intra, sensum vero extra, ac perinde cum intellectus cognoscit lapidem notitia intuitiva, habet intra se verbum pro obiecto, quod producit per eam.

¶ Præterea aduersatur doctrinæ D. Thomæ, qui aperte dicit, quod anima intelligendo se, format verbum: anima autem cum sit sibi præfens, cognoscit

se notitia intuitiva: ergo per notitiam intuitivam producit verbum. Locus D. Thomæ de veritate quest. 4. art. 2. sic habet: quando mens intelligit seipsam, eius conceptio non est ipsa mens, sed aliquid expressum à notitia mētis: ideo intelligit se, sicut alia, ut dicitur in 3. de anima. Et de potentia quest. 9. ar. 5. non differt, aut, utrum intellectus intelligat se, vel intelligat aliud à se, sicut enim cum intelligit aliud à se, format conceptum illius rei, quæ uoce significatur, ita cum intelligit seipsum, format conceptum sui.

Et ut ostendamus in dubio sequenti, ex mente sancti Thomæ in hoc articulo, & pluribus alijs locis, de ratione intrinseca actus intelligendi est processio uerbi ex eo, sicut de ratione calefactionis est, caloris processio.

¶ Et ad rationem præfatam opinionis respondemus, quod ubi res sunt presentes animæ actu, & in ratione obiecti, non est opus signis: Cæterum cum non possint isto modo presentari animæ, quamuis sint secundum locum præfentes, opus est signis.

Resp. ad rationem primam opinionis.

TERTIVM DVB.

An angelus cognoscendo se formet verbum.

E hac re maxime digladiantur Thomistæ, quorum aliqui, ut Caietan. in presenti artic. tuerentur partem negantem, alij uero afferentem, ex quibus est Ferrata. 1. contra gentes cap. 53. & in fauorem utriusque partis plura suppetunt argumenta, in confirmationem itaque primæ sententię argumentamur.

Angelus cognoscit se per suam substantiam, ergo non format uerbum. Assumptum autem probamus expressis D. Thom. uerbis, qui infra quest. 56. ar. 1. sic ait: Angelus autem cum sit immaterialis, est quædam forma subsistens, & per hoc intelligibilis actu; unde sequitur

Primus argumentus pro parte negantem.

quitur, quod per suam formam, quæ est sua substantia, seipsum intelligat.

2. argu.

¶ Secundo confirmatur eadem pars: angelus intelligit seipsum per suam substantiam, tanquam per speciem: ergo consimili modo intelligit seipsum per suam substantiam, tanquam per uerbum: & ex consequenti cognoscendo se non format uerbum. Antecedens autem in hunc modum probamus: species ponitur in intellectu, vt per eam obiectum vnatur ipsi: at angeli substantia secundum se est vnita eius intellectui, & ei intimè præfens, ergo ad cognoscendum se non indiget specie aliqua, præter suam substantiam. Sanè si lapis posset natura sua vniri intellectui, nõ esset opus specie distincta, per quam illi vniretur.

Primus argumentus pro parte affirmate.

¶ A parte autem affirmate plura sic currunt nobis argumenta, in primis eã sic ostendimus: anima cognoscendo se format uerbum, vt probatum est dubio præcedenti, secundum D. Th. ergo angelus cognoscendo se format uerbum, utrobique enim est eadem ratio.

1. ¶ Secundo, sicut per calefactionem producit calor, ita per actum intelligendi producit uerbum: at nequit esse calefactio sine calore, ergo neque actus intelligendi sine uerbo: ac perinde angelus se non potest cognoscere, nisi simpliciter formet uerbum.

3. Rursum, de ratione intrinseca actus intelligendi est uerbum, ergo angelus non potest se intelligere sine uerbo. Assumptum uerò probamus ex uerbis D. Tho. in hoc articulo cum ait, quicumque autem intelligit, ex hoc ipso, quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum, quod est conceptio rei intellectæ. Et hoc quidem amplius docet de potentia, q. 9. arti. 5. ubi expressè dicit, quod de ratione eius, quæ est intelligere est, ut sit intelligens, & aliquid primò, & per se intellectum, quod quidè non est species, neq; res intellecta, sed ipsum uerbum mentis. Verba eius sic habent, de ratione eius, quod est intelligere, est, quod sit intelligens, & intellectum id autem quod est per se intellectum, non est res illa, cuius notitia per intellectam h. Et

paucis interpositis, neque etiam intellectum per se est similitudo rei intellectæ, per quam informatur intellectus ad intelligendum. Et inferius, hoc ergo est primò, & per se intellectum, quod intellectus in seipso concipit de re intellecta, id est uerbum. Et 4. contra gentes, capit. 11. sermonem habens de angelorum cognitione, aperte ait, uerbum mentis in angelis nõ esse illorum substantiam, licet t. inquit, intentio intellecta sit eis omnino intrinseca, non tamen ipsa intentio intellecta est eorum substantia. Hęc ille. Præterea hanc partem probant omnia argumenta, quibus comunimus assertionem secundam, & ea etiam argumenta, quibus in præcedenti dubio probauimus, ex notitia intuitiva, necessariò præci uerbi.

Certum in presentia disputatio.

¶ Res hæc, ut commodè absoluat, expostulat, ut in memoriã reducamus, esse certum in doctrina D. Thom. quod species angeli, qua cognoscit se, nõ est accidens differens à sua substantia, sed est ipsamet angeli substantia: ita quod angelus cognoscit se per suã essentia, tanquam per speciem. Hoc demonstratur ex uerbis D. Thomæ allegatis q. 56. & argumento, quod fecimus ad probandum antecedens secundi argumenti, quo fulcebamus patrem negantem.

Dubium inter Thomistas est, an angelus, sicut in presentia disputatio.

¶ Cæterum, quod uocatur in dubiũ inter Thomistas est, an angelus, sicut cognoscit se per suam substantiam uelut per speciem, sic quoque intelligat se per suam substantiam, tanquam per uerbum, ita ut non formet uerbum aliud à se. Atque hoc dubium in utraque faciem probabile est in disciplina D. Thomæ.

Sententia auctoris.

At existimo partem negantem magis consonam uero, ut ostendunt argumenta præfata, quibus uix potest satisfieri, & eandem partem corroboramus argumento, quidem efficacissimo, quod iudicio meo dilui facile non potest.

Argumentum efficacissimum.

¶ Si angelus cognoscendo se nõ formaret uerbum, ob id esset, quia angeli essentia est immaterialis, atq; satis præfens eius intellectui: at hæc ratio nullius ponderis est, (qm diuina essentia est purus actus, & immaterialis, & intemè

time praesens diuino intellectui, & tamen Deus cognoscendo se producit verbum, vt ex si. e. constat) ergo Angelus cognoscendo se format verbum.

Solutio ¶ Et ad argumenta primae opinionis vnico verbo respondemus, non esse simile de specie, & verbo mentali: nam mentale verbum (vt ostendimus argumentis) est simpliciter necessarium ad intelligendum, & requiritur ad actum intelligendi, tanquam terminus eius intrinsecus: quemadmodum calor est simpliciter necessarius ad calefaciendum, & requiritur ad calefactionem, tanquam terminus eius intrinsecus, qd ostensum est ex D. Tho. Atq; plura alia sunt, ob qua necessum est ponere verbum mentale ad intelligendum, vt in prima huius disputationis parte explicuimus.

QVARTVM DV B.

An beati videndo Deum forment verbum.

LVRES Thomistarum, vt Ferra. 1. contra gentes, cap. 53. & Capreol. in 4. dist. 49. q. 5. dicunt, vtranque dubij propositi partem probabilem esse in doctrina D. Thom.

Autoris sententia ¶ Probabilior tamen existimamus, quod beati videndo Deum, forment verbum. Quoniam, vt ostensum est dubio praecedenti, secundum D. Th. de ratione huius, quod est intelligere, est verbum: atque id ipsum necessario requiritur ad intelligendum, tanquam terminus intrinsecus intellectus. Hanc eandem partem tuetur Capreolus in 1. dist. 27. q. 2.

Prima obiect. ¶ Porro aduersus sententiam istam obijcere quis potest ex verbis D. Tho. in hac prima parte, quaest. 12. ar. 2. vbi aperte dicit non dari aliquam Dei similitudinem creatam? Cuius verba sunt: Non autem per aliquam similitudinem creatam Dei essentia videri potest: igitur

beatus videndo Deum, non format verbum, illud siquidem est creata Dei similitudo.

Solutio ¶ Respondemus, non dari Dei similitudinem, quae sit species: datur tamen Dei similitudo, quae sit verbum. Neque est par ratio de similitudine, qd est species, & de similitudine, quae est notitia, aut verbum: species etenim est notitiae principium, ac perinde si species Dei creata daretur, ea posset producere Dei visionem, & beare, atq; adeo creatura aliqua posset homines, & angelos beatos facere, quod nimirum pugnat. Hoc autem incommodum non sequitur, si concedamus Dei similitudinem, quae verbum est, atque notitia immediate a Deo producta. Notitia namque non est notitiae alterius principium, qd vel hoc exemplo constabit. Quemadmodum fieri non potest, quod detur aliqua creatura, quae natura sua faciat gratiam, & Dei amicitiam, verum ipsa gratia, & Dei amicitia creatura est, qualitas scilicet, qua anima fit grata Deo, & ad vitam aeternam accepta, ita nequit fieri, vt sit aliqua creatura, scilicet species Dei creata, quae producat Dei visionem, verum tamen ipsa Dei visio, & notitia creatura quidem est.

2. Obiect. ¶ Aduersus eandem sententiam posset quis obijcere secundo, in hunc modum, Beati forment verbum, quo vident Deum, ergo est medium inter visionem beatificam (hoc est actum intelligendi, & videndi Deum,) & ipsum Deum visum. Quod falsum certe apparet, quandoquidem beatifica visio est immediata diuinae essentiae visio.

Solutio ¶ Respondemus, quod medium extrinsecu cognoscenti efficit mediatam cognitionem, vt dum cognoscimus imperatorem per imaginem suam: at medium intrinsecu cognoscenti, & cognitioni, quale est verbum, non facit mediatam cognitionem inter ipsam, & obiectum a parte rei: exempli causa, vt lumē est medium, sub quo homo videt colorem, verum tamen non facit, qd visio sit mediatam coloris visio, quae quidem solutio sumitur ex S. Thom. in 4. dist. 49. q. 2. art. 1. ad 15.

¶ Quo-

Ratio ¶ Quoniam vero opposita partem probabilem esse dicit Thomista, oportet eam ratione fulcire, & ad argumenta respondere. Tenentes igitur oppositam partem hac ratione eam communient: species ponitur, vt per eam res cognita vniatur animae, & verbum ponitur, vt praesentet intellectui rem cognitam actu, & in ratione obiecti: at Deus est infinitae potentiae, ergo se ipso solo potest vniari animae, & ei actu, & in ratione obiecti sufficienter praesentari, atque adeo non indiget specie, neque verbo, vt a beatis videatur: beati igitur vident Deum, & non forment verbum.

Confirmatio Item, species, & verbum ponuntur in anima, propter indigentiam rei cognitae, quia non potest per se vniari intellectui, & actu, atque in ratione obiecti praesentari, sed in Deo non potest esse indigentia, igitur neque species, neque verbum sunt adiicienda ad Dei visionem.

Loci adducti ex D. Thom. solutio ¶ Ad testimonia autem D. Thomae, quibus asserit, verbum esse de intrinseca ratione cognitionis, respondemus: id quidem verum esse de cognitione naturali, non de supernaturali, qualis est Dei visio.

¶ Ceterum his duobus argumentis proxime adductis, primae opinio, propugnatores respondere habent, non solum propterea ponendum esse verbum, vt praesentet intellectui rem cognitam actu, & in ratione obiecti: sed etiam tanquam terminum intrinsecu cognitionis necessario requisitum ad intelligendum, ut calor ad calefaciendum requiritur.

Annotamentum ¶ Non me latet esse aliquos, qui uident Doctorem, sententias oppositas tanquam probabiles defendere, id ignorantiae tribuentes, at nos illos vehementer esse deceptos existimamus, plura enim sunt in scientiarum cognitione, ita dubia, & ambiguitatis nexibus impedita, ut neque a facie, neque a tergo plenē definiri possint, atque in his in alteram partem inclinare hominis indocti, & ignorantis est. Rursus alia plura sunt, opposita illa quidem inter

se, quorum utrunque probabile est, & neutrum pro certo haberi potest. Maxima enim sapientiae pars est, certa ab incertis separare: dubia pro dubijs, certa pro certis docere. Ac si penitus rem consideremus, praesens quaestio ex hoc, aut illo genere rerum forsan est: non igitur in culpa sumus, si ambas propositi dubij partes defenderimus.

QVINTVM DV B.

An per actum voluntatis producatur aliquid, sicut per actum intellectus producat verbum.

HIC difficultati, quae non parum refert ad intelligendum Spiritus Sancti processionem, de qua D. Thomas, articulo 3. huius quaestionis, satisfacimus duabus assertionibus, quarum prima sit.

Prima assertio ¶ Per actum humanae uoluntatis non producat aliquid, quod sit eius obiectum, & ab ipsa amatum. Vt tamen haec assertio nota fiat, insurgimus, per actum intellectus producat uerbum, quod est obiectum intellectus, & per ipsum intelligitur, ut liquet ex praecedentibus: ergo per actum uoluntatis producat aliquid, quod sit obiectum ipsius, & ab ipsa amatum: utrobique enim consimilis uidetur ratio.

Solutio ¶ Respondetur negando collectionem, quoniam obiectum intellectus est uerum: uerum autem, ut dicit Aristot. 6. meta. text. 8. est in intellectu, quamobrem per actum intellectus producat ipsius obiectum intra ipsum, quod est uerbum: uerum tamen obiectum uoluntatis est bonum, quod est in rebus, & non in uoluntate: quocirca per actum uoluntatis non producat ipsius obiectum. Et sic respondet D. Thom. de ueritate, quaest. 4. arti. 2. ad 7. cuius uerba sunt: haec est autem differentia inter intellectum, & uoluntatem, quia operatio uoluntatis terminatur ad res, in quibus est bonum, & malum, sed operatio intellectus terminatur in mente, in qua

Nota etiam in textu et uoluntatis

in qua est verum, & falsum, vt dicitur 6. meta. text. 8.

2. arg.

Secundò argumentamur, pater, & filius per actum voluntatis producunt Spiritum Sanctum, quod est obiectum amatum ab eis: ergo nos per actum voluntatis producimus aliquid, quod sit eius obiectum, atque amatum ab ea.

Solut.

¶ Negamus consequentiam, est. n. maximum discrimen inter voluntatem humanam, & diuinam: obiectum namque voluntatis diuinæ est intra ipsum Deum, & ob id per actum ipsius producitur aliquid, quod est ab ea amatum, scilicet Spiritus Sanctus: at obiectum humanæ voluntatis est extra, vt diximus, & propterea consultò adiecimus in assertione, quod per actum voluntatis humanæ non producitur aliquid, quod sit eius obiectum, vt insinuauimus, alterum quid reperiri in diuina voluntate.

Difficultas.

¶ Etenim difficultas, quæ sese in præsentia offert, & de qua est disceptatio inter Thomistas, est: an per actum humanæ voluntatis producatur aliquid, quod sit terminus ipsius actionis: sicut per actum intellectus producitur verbum, quod est intellectus terminus: ac si dubitemus, an per actum amandi producatur amor, qui sit eiusdem actus amandi terminus.

Diuersæ Thomistarum sententiarum sens.

¶ Circa hanc difficultatem sunt diuersæ Thomistarum sententiæ: quidam tuentur partem negantem, & asserunt, quod amor nihil aliud est, quam actio ipsius voluntatis, quæ est de prædicamento actionis: & quod per eam actionem, quæ est amor, nulla qualitas producitur intra ipsam voluntatem. Quod quidem probant ex verbis D. Tho. de veri. vbi supra art. 2. ad 7. Cuius verba sic habent: voluntas non habet aliquid progrediens à seipsa, quod in ea sit, nisi per modum operationis, sed intellectus habet in seipso, aliquid progrediens ab eo, non solum per modum operationis, sed etiam per modum rei operatæ.

Verasentent.

¶ Oppositam sententiam defendit Caieta. in hac quaest. arti. 3. & Capreol. in 1. distin. 27. q. 2. & idem expressè dicit

D. Thom. art. 3. huius quaestionis, secundum autem (inquit) operationem voluntatis inuenitur in nobis. quædam alia processio, scilicet processio amoris, secundum quam amatum est in amantem, sicut per conceptionem verbi res dicta, vel intellecta est in intelligente. Hæc ille. Et ista opinio est amplectenda, nempe quod per actum voluntatis producitur, quædam qualitas, quæ est terminus eius actionis: ut per actum amandi amor, per actum odiendi odium, quæ sunt qualitates, & termini earum actionum.

¶ Item, quia aliis analogia, qua videntur Sancti, & D. Thomas loco allegato, de processione voluntatis humanæ ad processionem diuinæ voluntatis, nulla esset.

¶ Ad testimonium verò Diui Thomæ adductum de veri. quo asserit, voluntatem non habere aliquid progrediens à seipsa, quod in ea sit, nisi per modum operationis, respondemus, debere intelligi, quod per actum voluntatis non producitur aliquid, quod sit ipsius actus obiectum, sicut per actum intellectus. Hæc de uerbo mentali.

Cum ergo per tam longam disputationem peruenerimus dicendo quod uolumus, æquum est, ut cum lectori in cuncte otiemur: more eorum, qui magnis laboribus comparatis fructibus uescuntur. Nam facilius multò, ac fidentius, uenturam quaestionem ingrediemur: propterea quod in his disputationibus nihil præteritum sit, quod præmitti debuerit, ad intelligendum, si lium Dei esse uerbum. Demonstratum enim est, quid esset uerbum, & quoniam illud duplex erat, diuisum in uocale, & mentale, maxima qua fieri potuit diligentia explicuimus. Dictum est, quo pacto uerbum mentis ab actu intelligendi differret: theologis enim hoc discrimen magnum negotium solet facessere: traditum est, qua ratione compulsi uerbum mentale ponamus: præceptum est, quo pacto difficultates, quæ huic negotio appendices adijci solent, soluerentur: scilicet an quilibet conceptus

Explicatio si uerbum mentis Thomæ

Sunt difficultates

ceptus sit uerbum, an per actum intelligendi rem præsentem producatur, & grauis illa, an angeli cognoscendo se forment uerbum: rursus alia nunquam satis expedita, an beati uident Deum, forment uerbum, & illa ad Spiritus sancti processionem multum referens, an per actum voluntatis producatur aliquid, sicut per actum intellectus producitur uerbum, atq; his cognitis præludijs expeditiorem te esse intelliges disputationi grauissimæ, quæ sequitur, de uerbo diuino.

DISPUT. SEXTA.

De uerbo Diuino.

ABSOLVTO iam tractatu de uerbo mentali, qui necessarius planè erat (vt docet Augus. 15. de Trin. c. 11.) ad cognitionem uerbi diuini, qualis humanis uiribus haberi potest: cõsequens est, vt de ipso disputationem ingrediamur. Huius disputationis difficultas nõ consistit in uarietate opinionum, diuersis doctoribus diuersa existimantibus, sed in declaranda ueritate catholica, in qua illi omnes conueniunt: hæc uidelicet, quonam pacto filius Dei uocetur uerbum. Quapropter illam, non ea, qua ceteras hæcenus, sed differenti methodo discutiemus: plures etenim proponuntur quaestiones ad exactam difficultatis propositæ explicationem, quibus figillatim respondebimus.

Partitio totius disputationis.

¶ Primò igitur quaeritur, an in diuinis sit uerbum, & uerbi processio.

¶ Secundò, an filius Dei sit uerbum.

¶ Tertio, quare filius Dei appelletur uerbum.

¶ Quarto disputabimus, quare peculiariter de uerbo dicitur, quod omnia per ipsum facta sunt.

¶ Quintò, quare etiam speciatim de uerbo dicitur, quod factum est in ipso uita erat, potius quam de patre, & de Spiritu Sancto.

¶ Sextò, cur uerbum sit Dei imago

Barth. Torres.

non pater, neque Spiritus Sanctus.

¶ Præterea 7. an uerbum sit creaturarum imago.

PRIMA QVAEST.

An in diuinis sit uerbum, & uerbi processio.

DEM ferè est præses interrogatio cū ea, quæ mouet Sanctus Thomas in hoc articulo, & illi respondet constituens hæc conclusionem.

¶ In diuinis est uerbum, & uerbi processio. Atque probat ratione, quam in hanc summam redegimus in cõmentario. Licitum est argumentari ab humanis ad diuina, at in nobis per actum intelligendi procedit uerbum ab anima ipsa dicente, ergo in Deo per actum intelligendi procedit uerbum à Deo ipso dicente: ac subinde in Deo est uerbum, & uerbi processio.

Concl.

Probat.

¶ Secundò eadem fermè ratione stabilitur cõclusio: intellectus diuinus nõ est minoris fecunditatis, quam humanus, iuxta illud Esaiæ ultimo, nunquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam? dicit dñs. scilicet ego, qui generationem ceteris tribuo, sterilis ero? at per actum intelligendi humanum procedit uerbum, ergo per actum intelligendi diuinum procedit uerbum: & ex consequenti in Deo est uerbum, ac uerbi processio. Expende modo lector, quam perspicua reddantur hæc probationes per ea, quæ superius annotauimus.

Secunda

D. Tho. argum.

¶ Porro aduersus conclusionem ipse D. Thomas insurgit in præfati articulo, cuius primum arg. est: in diuinis processio significat motum, at in Deo non est motus, ergo nec processio.

Resp.

¶ Respondetur, negando antecedentis primam partem: quoniam processio rei intra ipsum agens, qualis est in Deo, & in anima, fit sine motu: quamuis processio externa in creaturis, qua effectus procedit extra ipsum agens, fiat cum motu.

D

¶ Sc-

¶ Secundo argumentatur S. Thom. Omne procedens est diuersum ab eo, à quo procedit, sed in Deo non est aliqua diuersitas, quin summa simplicitas, ergo in Deo non est processio.

Solutur ¶ Respondetur, id, quod procedit secundum processionem externam, oportet diuersum esse ab eo, à quo procedit, sed non quod secundum internam & intelligibilem, quale est obiectum ipsius intellectus interioris, quod est uerbum ipsum: ut declaratum est questione precedenti. Et ratio, quam assignat D. Thom. hæc est: nam quo aliquid perfectius intelligitur, eò conceptio intellectualis, quæ est uerbum, intimior est ipsi intelligenti, & magis unum cum eo: Deus perfectissime intelligitur à seipso, necessum igitur est, quod uerbum per eius intellectionem procedens sit perfectissime unum cum eo: etsi uerbum creatum sit diuersum ab intellectu, à quo procedit.

Adnot. ¶ Ad cuius maiorem declarationem nota, quod cognitio fit per hoc, quod cognitum est in cognoscente: & per unionem rei cognitæ ad ipsum cognoscentem, & quia cognitum, & cognoscentis fit quodammodo unum. Quamobrem quanto aliqua res perfectius intelligitur, tanto ea magis fit unum cum intellectu. Sed Deus pater perfectissime cognoscit uerbum suum, quod producit per actum intelligendi, ergo ipsum diuinum uerbum est unum (natura scilicet) cum ipso Deo patre cognoscente.

3. arg. ¶ Tertium argumentum est: procedere ab alio, primo principio repugnat, at Deus est primum principium, ergo in eo non est processio.

Respons. ¶ Respondetur, quod procedere à principio, ut quid extraneum, aut diuersum, repugnat rationi primi principij ueritatem procedere, ut intimum, & abiq; diuersitate naturæ, per modum intelligibilem, non repugnat primo principio creaturarum. Hæc argumenta ideo in commentario non explicui, quia lector, neque aptus, neque capax esset, ut illa, tunc intelligeret: sed hæc reseruata sunt, quæ præmissis pluribus diximus, facillime percipiuntur.

¶ Quarto nos argumentamur aduersus Sanctum Thomam: qui naturalibus cõtenit rationibus probare ea, quæ spectat ad Trinitatem, maximam irrogat iniuriam fidei, ut ipse etiam D. Thomas docet infra quest. 32. art. 1. at in diuinis esse uerbum, & uerbi processionem spectat ad Trinitatis mysterium, quod in presenti nititur Sanctus Thomas rationibus naturalibus comprobare: ergo maximam irrogat iniuriam fidei.

¶ Hoc argumentum aliqui persuasi impingunt D. Thomæ, cum niti probare Trinitatis reconditissimum arcanum naturalibus rationibus: quod quam longè absit ab eius instituto, manifestum est loco allegato: quin ipse ibidem ait, magnæ cuiusdam temeritatis esse, & non sine graui iniuria fidei præsumi.

¶ Quo circa initio disputationis huius, theologos omnes maxime uolo ad monitos, nullo pacto nos probare, aut naturali rationis lumine consequi, in Deo esse uerbum, & uerbi processionem, sicut neque reliqua, quæ ad Trinitatem personarum attinent: sed isthæc omnia duntaxat sola fide teneri. Hac ergo ueritate ex fide supposita D. Tho. optimo consilio presentis articuli conclusionem (in Deo, scilicet, esse uerbum, & uerbi processionem) sola scripturæ autoritate probat, Ioan. ego ex Deo processi. Verum eam exemplis, & congruis similitudinibus nititur declarare, ut in eius cognitionem noster intellectus manu duci possit. Nos igitur Din. Thom. August. reliquosque sacre classis Doctores imitati, operam dabimus, ut eam rem, per difficilem sanè, atque per obsecram, eadem methodo, adductis scilicet exemplis, & rationibus à natura desumptis, (quod præcipuum munus Theologorum est) illustremus, & doceamus. Lege nunc articuli literam, quam perfectò ex his, quæ diximus, perspicuam reddimus: ut initio tibi polliciti sumus.

QVÆST. SECUNDA.

An filius Dei sit uerbum?

PORTET in presenti disputatione primò congređi cum hæreticis, ut semel nos ab illorù molestia liberemus. Fuit hæresis quorundam, qui uocati sunt Alogiani, ut ait Augustin. in lib. de hæresibus, hæres. 30. qui asserabant, filiū Dei non esse patris uerbum, atque inde dicti sunt Alogiani, quasi sine uerbo: logos enim græcè uerbum latinè dicitur: & quoniam a patre habetur Ioann. primo, filium Dei esse uerbum, Euangelium Ioannis non recipiebant. Iste error sustineri nō potest, est siquidem hæresis manifesta, cum scriptura catholica pugnant.

Hæresis Alogianorum.

Conclus. fidei.

¶ Constituimus igitur cõclusionem de fide tenendam, quæ respondet questionis præpositæ, scilicet filium Dei esse uerbum: quæ euidētissime constat ex pluribus sacre scripturæ locis. Ioan. 1. In principio erat, uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum, & uerbum caro factum est. Et sapientia 18. filius Dei uocatur sermo, quod tantundem ualet sicut uerbum. Cum quietum silentium tenerent omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus domine exiliens de coelo, &c. Et manifestum est, nō intelligēda isthæc de sermone oris, qui uerberato aere sonat: ille enim nō est omnipotens. Et Ecclesiast. 1. fons sapientie uerbum Dei in excelsis. Et Psal. 44. Eructauit cor meum uerbum bonum. Et Esaiæ 40. exsiccatum est fenum, & decidit flos, uerbum autem Dei nostri manet in æternum: Et non loquitur de uerbo prolationis, nam illud simul tum sono transit, & minorem habet temporis moram, & sustentationem, quam fenum. Et Apoc. 19. uestitus erat ueste aspersa sanguine, & uocabatur nomen eius uerbum Dei.

¶ Porrò offert se dubium, an filius Dei possit appellari sermo, quæ quidē questio orta est propter Erasmi opinionem rerum nouatorem: ubique n. uetus interpres ponit uerbum, ipse uertit sermonem, inquires: in principio erat sermo, & sermo erat apud Deum, & Deus erat sermo, & sermo caro factus est. Atque rationem subiūgit, quia sermo est nomen masculinum, & congruentius quadrat filio Dei, quam uerbum, quod est neutrum. Generis inquit congruentia facit, ut melior sit oratio, quoties dicimus, sermo Dei factus est caro: quàm, uerbum Dei factum est caro. De hac re Erasmus est notatus quadam censura Parisiensis.

¶ Caterum nos respondemus dubio: primum quod ob hæc rem Erasmus reprehendi non debuerat de hæresi, uel de errore aliquo, quando quidem scriptura nonnunquam filium Dei sermonem appellat, ut constat ex illo testimonio sapient. 18. & Ioann. 17. sermo tuus ueritas est, & indiscriminatum sancti utuntur nomine uerbi, aut sermonis pro filio Dei: ut Cyprianus in opere, quod scripsit aduersus Iudæos, lib. 2. cap. 5. illum locum Ioan. 1. sic refert: In principio erat sermo, & sermo erat apud Deum, & Deus erat sermo: & Augustin. enarrans hunc eundem locum, sermo tuus ueritas est Ioan. 17. tracta. 108. Palam docet, nihil referre utrum sermonem dicamus, an uerbum. Et Hilarius lib. 2. de Trinit. filium Dei, nunc uerbum, nunc sermonem uocat. Et Hieronym. in 1. exposi. super epistolam ad Ephes. cap. 1. inquit: non quod alius assumptus homo, & alius sit sermo, qui assumpsit. Et Lactant. lib. 4. cap. 8. Dei filium sermonem appellat. Et Origen. etiam super Ioan. cap. 1. filium Dei sermonem nuncupat.

¶ Asserimus secundo, quod fuit uana curiositas, corrigere, & emendare quod bene dictum erat, cui assuescēt iam erant aures fidelium, & congruentius planè filius Dei uocatur uerbum, quam sermo: nam uerbum proprie significat unam rem, aut unicā uocem: sermo uerò unicam, & plures.

cio enim dicitur sermo, & qui pluribus verbis vtens concionatur, dicitur sermonem facere. Ad insinuandum igitur, quod filius Dei est vnicus, & simplicissimus, quatenus Deus: congruentius appellatur verbum, quam sermo. Quæ ratio multo maioris ponderis est, quam ratio Erasmi, de grammaticali generis congruitate.

QVAEST. TERTIA.

Quare filius Dei appelletur verbum.

HÆC questio est omnium difficilissima, vt sæpe diximus, quam difficultatem innuit Spiritus Sanctus, cum ait prouerb. 30. Quid nomen est eius? Et quod nomen filij eius, si nosti? vbi sapiens interrogat proprium filij nomen, quod est verbum. Atque hac ratione hæc questio nimium exterruit August. nam in serm. 144. de resurrectione. feria 3. paschæ, sermon. 2. inquit: quæris à me, quid sit verbum Dei: si tibi uellem dicere, quid sit uerbum hominis, non explico, fatigor, hæsito, succumbo, non possum explicare uim uerbi humani, quanto magis uerbi Dei?

August.

suppo.

Theologorum munus.

suppo.

Igitur finita breui disputatione cum hæreticis, quos facile fuit prosternere, & sacri eloquij testimonijs conuincere: & præmissis stabilissimo principio ex sola fide, & scripturæ autoritate, scilicet filium Dei esse uerbum, ut constat in præcedenti questione: oportet, ut ex eo, ad maiorem eiusdem claritate, catholicas colligamus conclusiones: hoc enim theologorum munus est: ut ex fidei dogmatibus eliciant ueras, & inconfutabiles conclusiones: cum theologia duntaxat earum propositionum sit cognitio, quæ ex articulis, & reliquis assertionibus fidei inferantur, quemadmodum definiuimus, q. 1. art. 2. in commentario. Oportet etiam præintelligere, filium Dei produci à patre per actum intelligendi: quod nos constanter

probabimus art. 5. huius questionis. Sit ergo prima conclusio.

Filius Dei est proprie uerbum: ac subinde nomen, uerbum, ipsum proprie significat: ita ut oppositum asserere sit error, ne aperte dicam hæresim.

Hanc ueritatem habet D. Thomas in 1. distin. 27. q. 2. art. 1. dicens: absque omni dubio confitendum est, Deum esse uerbum, & proprie uerbum dici. Et infra q. 3. 4. art. 1. ad primum ait, Ariannorum esse impietatem affirmare, filium non esse proprie uerbum. Et idem D. Tho. loco citato, & Aug. 1. de Trinit. cap. 11. palam sentiunt, filium Dei proprius uerbum esse, quam oris uerbum. Nam tuentur, ut uisum est, q. 3. assertio. 2. mentis uerbum magis proprie uerbum esse, quam uocale uerbum: at uerbi nomen significat Dei filium, in ea significatione, qua representat mentis conceptum: (sicut enim conceptus producit per actum intelligendi, ita Dei filius per actum intelligendi producit à patre, ut liquet ex secunda suppositione) uerbum igitur diuinum magis proprie uerbum est, quam oris uerbum. Atque hoc asserere necessum est, iuxta doctrinam D. Thom. q. 13. art. 3. ubi tuetur, nomina, quæ de Deo, & creaturis dicuntur, non esse æquiuoca, sed analogæ: & primario significare Deum, secundario creaturas, ut sapiens. Cum ergo nomen uerbi significet Deum, & creaturas, scilicet uocis, & mentis uerbum, ac filium Dei: sequitur, id magis proprie significare Dei uerbum, quam reliqua creata uerba.

Sed ne uideamur autoritate solum innixi hoc asserere, ratione id ipsum efficacissima comprobemus: filius Dei est uerbum, ergo est proprie uerbum. Collectionem ostendimus, quia si non esset proprie uerbum, non esset uerbum, neque nomen uerbi illum significaret: quod enim proprie non est homo, non est uerè homo: ut quia homo piæctus non est proprie homo, non est uerè homo. Quo circa si filius Dei non esset proprie uerbum, non esset uerbum: quod est hæreticum.

Ad hæc, mentis uerbum est proprie uerbum,

1. conclusio

Probat. iur. a. iur. iur.

August.

Probat. iur. r.

uerbum, ut notum est ex tertia disputatione, assert. 1. & 2. ergo filius Dei est proprie uerbum. Collectio probatur, quoniam sicut mentis uerbum producit per actum intelligendi ab anima ipsa dicente, ita Dei filius producit per actum intelligendi à patre ipso dicente: ut etiam magis constabit in sequenti conclusione.

3. conclusio.

Probat.

Nota.

August.

23

Secunda conclusio sit: uerbum diuinum habet omnes uerbi proprietates, quæ in se nullam continent imperfectionem. Quod planè probamus, quoniam est proprie uerbum ex prima conclusione, & omne, quod est proprie uerbum, omnes uerbi ueræ proprietates habere debet, quemadmodum proprie homo, omnes hominis proprietates habet.

Porrò, ut explicemus magis istam conclusionem, & quoniam pacto filius Dei habeat omnes uerbi proprietates: oportet prænotare, quod per modum intelligendi humanum, necessum est nos inuestigare modum: iuxta intelligendi diuinum: iuxta illud Pauli ad Roma. 1. inuisibilia Dei à creatura mundi per ea, quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur. Et per mentis uerbum, quod est in nobis: oportet rimari Dei uerbum, quod est in sinu patris æterni. Ut docet August. 1. de Trinit. c. 11. Vnde sciendum est, quod sicut species existens in intellectu nostro, est rei similitudo: ita diuina essentia est similitudo omnium rerum: in qua tres diuinae personæ reuolunt, & omnes creaturæ, quæ possunt imaginatione complecti, & quemadmodum species est principium, quo anima nostra intelligit, sic etiam essentia diuina est uelut species, & principium, quo Deus intelligit: & ut per speciem anima est in actu primo intelligendi, & per uerbum in actu secundo, sic quoque per essentiam diuinam Deus est in actu primo intelligendi, secundum nostrum modum concipiendi, & per uerbum in actu secundo: & ut per actum intelligendi producit uerbum in nobis, quod est expressa similitudo rei representatæ per speciem, ita per actum intelligendi diuinum producit uer-

Barth. Tot. res.

bum, quod est similitudo expressa omnium, quæ representantur per diuinam essentiam: & ut anima nostra in uerbo intuetur rem per ipsum representatam, sic quoque Deus in ipso diuino uerbo, uelut in actu secundo, intuetur omnia, quæ ipso uerbo representantur, scilicet omnes creaturas, diuinam essentiam, atque personas. Non tamen concedas, patrem intelligere per uerbum ita, quod à uerbo habeat, ut intelligat: quod explicamus articulo sequenti in ipso fine. Et secundum nostrum modum intelligendi, uerbi diuini productio præsupponitur ad actum intelligendi Dei in actu secundo, sicut in nobis uerbi mentalis productio præsupponitur ad actum intelligendi in actu secundo. Ut satis manifestè constat, 5. assertionem, in primo, & secundo notabili, quæ ibi adiecta sunt. Hoc docet D. Thomas. contra gentes, lib. 1. cap. 54. cuius uerba sic habent intellectus diuinus nulla alia specie intelligit, quam essentia sua: sed tamen essentia sua est similitudo omnium rerum: per hoc ergo sequitur, quod conceptio intellectus diuini, prout semetipsum intelligit, quæ est uerbum ipsum, non solum sit similitudo ipsius Dei intellectui, sed etiam omnium, quorum est diuina essentia similitudo: sic igitur per unam speciem intelligibilem, quæ est diuina essentia: & per unam intentionem intellectam, quæ est uerbum diuinum: multa possunt à Deo intelligi. Hæc ille. Et tandem hoc docet in pluribus alijs locis. Et etiam hæc omnia uirtute docet August. pluribus locis, & in lib. de cognitione ueræ uitæ, cap. 14. ait tripliciter uerbum intelligitur: uerbi gratia, cum hoc uerbum, homo, homo profert ore: aut cum idem uerbum, homo, absque motu linguæ in corde suo format: aut cum ipsa res, quam significat illud uerbum, homo, qualis sit intellectu cogitatur. Hoc tertio modo Deus uerbum suum genuit. Cum se ipsum cogitando dixit. Et quia tota mundi formam eadem cogitatione produxit, ideo dicitur, quod omnia suo uerbo fecerit. Vnde & de creatione mundi legitur, ipse dixit, & facta sunt. Nihil est enim

lib. 1. c. 54.

August.

aliud filius, vel verbum Dei, quam cogitatio, vel ars, vel sapientia eius. Nempe cum rem aliquam cogitamus, ipsius rei imaginem in cogitatione nostra formamus: sic Deus cum seipsum cogitavit, similem sibi per omnia imaginem formavit: ideo hoc verbum, imago, vel similitudo Dei dicitur, sed nihil aliud, nisi essentia exprimitur. Hec ibi. Et cap. 16. eodem libro: Sicut sempiterna virtus divinitatis, per ea, quae facta conspiciuntur, potest intelligi. sic homo profundum mysterium, & occultum, per ea, quae in nobis geruntur, ratione perscrutante poterit inspicere. Notum est enim, quod humana mens verbu communis loquutionis ex se cogitando gignit: & idem verbu in mente, & in memoria, simul vna essentia existit, &c. Et infra, sic summus pater verbum suum se ipsum cogitando, genuit: quod in patris, & Spiritus Sancti essentia, simul coessentiale subsistit. Hec ille. Vide etiam eundem Doctorem in sermone 15. de nativitate Domini. His denique praeibatis, quod in genere efficaciter probavimus, convenire scilicet filio Dei omnes verbi proprietates, id ipsum oportet modo, abeuntes per singula, explicare: ut ostendamus, convenire illi quavis illarum proprietatum. Quod ut perfectius possit intelligere, necessum est ante oculos tuae mentis constituas omnes eas proprietates verbi, tum vocalis, tum mentalis, quae in secunda, & tertia disput. adductae sunt.

Prima verbi divini proprietates. Prima itaque proprietates verbi est, esse signum, quod representat aliquam rem: ut ibidem demonstratum est: & haec sane habet filius Dei, quandoquidem significat, & representat per modum actus secundi ea omnia, quae per modum actus primi representat divina essentia: ut liquet ex suppositione.

2. propr. Secunda verbi proprietates fuit, quae importat relationem rationis ad rem significatam, quae est signi ad signatum: & istam insuper habet verbum divinum, quod quatenus representat creaturas, & eas significat, importat relationem rationis, quae est signi ad signatum: ut docet August. lib. 83. q. 68. & D. Thom.

August.

infra quaest. 34. arti. 3. ubi ait. in verbo importatur respectus ad creaturam. Deus enim cognoscendo se cognoscit omnem creaturam.

3. propr. Tertia verbi proprietates erat, quod verbum est effectus a dicente productus: hanc nimirum proprietates esse in divino verbo constat, reiecta imperfectione, quae in effectu reperitur. Nam sicut verbum producit a dicente, ita quoque filius Dei est productus a patre, quamvis non sit eius effectus: ut deinceps ostendemus.

Quarta verbi proprietates erat, quae significat relationem rei (quam Scholastici appellant realem) ad dicentem, scilicet processionem a dicente, quae est relatio effectus ad causam: atque haec proprietates verbo divino maxime convenit, modo imperfectionem effectus, & causae ab eo sejungamus. Nam ut re ipsa producit a patre, dicit relationem realem ad patrem: quae est rei procedentis a patre, unde processionem habet. Quo fit, ut divinum verbum importet duas relationes alteram realem, scilicet processionem a patre: alteram rationis ad creaturas, quas representat: imo vero ad totam triadem personarum, quam representat.

5. propr. Quintam verbi proprietates constitutum, quod omne verbum est duorum verbum, videlicet dicentis, & rei dictae, significataeque per ipsum: haec rursus proprietates verbo divino competit: ipsum namque est verbum patris, tanquam dicentis, & creaturarum, ut per ipsum representantur.

Sexta verbi proprietates est, quod ipsum verbum, & signum rei idem sunt, ratione tamen distinguuntur: quoniam verbum significat relationem realem ad dicentem, a quo re ipsa producit: signum vero relationem rationis ad res significatas: & haec filio Dei tribuitur: nam filius Dei est verbum patris, & creaturarum signum. Verum tamen quatenus verbum, ratione differt a seipso, ut signum est, etenim ut verbum, dicit relationem realem: ut signum, duntaxat rationis.

Septima verbi proprietates est, quod exprimat aliud signum: ut verbum vocale

Quarta

Illatum

Sexta

Septima

cale exprimit conceptus: & mentis verbum in actu secundo exprimit quod representatur per specie in actu primo: habet demum verbum divinum hanc proprietates: quia per modum actus secundi, quoad rationem nostram intelligendi (ut praemisimus) exprimit ea, quae representantur per divinam essentiam ad modum actus primi.

3. concl. p. batur. Tertia conclusio: pater aeternus proprie est dicens, atque proprie dicit verbum divinum, quam sic ostendimus, in divinis est proprie verbum, ut ostensum est, at verbum, & dicens, sunt relatione opposita, ut pater, & filius, ergo in Deo est proprie dicens. Assumptum autem constat ex his, quae docuimus disputatione secunda, & tertia, & ea expressè asserit Augustin. lib. 7. de trinit. cap. 11. cuius verba citavimus disputatione secunda: & idem manifestè affirmat Divus Thomas quaestio. 34. artic. 1. ad 3. & artic. 3. ad 4. Et insuper, in Deo est proprie dicens: sed dicere est generare, & producere verbum (ut etiam docuimus in disputationibus citatis) ergo illa persona, quae producit & generat verbum, dicit proprie verbum, at solum pater generat, & producit verbum: ergo pater proprie est dicens, atque proprie dicit verbum.

4. concl. Quarta conclusio. Pater habet omnes dicentis proprietates, quae tamen nullam continent imperfectionem: est siquidem proprie dicens, & quod huiusmodi est, debet habere omnes dicentis proprietates: quas modo oportet speciatim declarare.

Prima proprietates, quae dicenti convenit (ut superius diximus) est, quod dicens, importat relationem ad verbum, quae est causae ad effectum, quae quidem proprietates patri aeterno dicenti tribuitur, seclusa causae ad effectum imperfectione: quoniam, ut dicit verbum, ipsum generat, ac proinde importat relationem realem principij, ad rem procedentem ex eo.

2. propr. Secunda proprietates erat, quod dicens, importat relationem rationis, ad rem verbo significatam: quoniam dicere non solum est verbum generare,

sed ipso etiam verbo aliquid representare, & significare. Patri convenit praeterea haec proprietates: nam quatenus dicit verbum divinum, & ipso representat creaturas, importat relationem rationis ad creaturas ipso verbo significatas.

Tertia proprietates, quam dicenti intellectuali inesse diximus, est: quod dicere, & intelligere idem re sunt, ratione autem distinguuntur. Quadrat maxime haec proprietates patri dicenti: quoniam dicere, & intelligere in parte re idem sunt, quia per actum intelligendi dicit verbum: ratione tamen distinguuntur, etenim dicere in patre, importat relationem realem ad verbum divinum: siquidem patrem dicere, est verbum generare: sed intelligere in patre importat relationem rationis ad res, quae intelliguntur, quae sunt creaturae, & ipse tres divinae personae: & quia dicere est solum in patre, solus enim pater dicit: intelligere vero est in tribus personis, omnes siquidem intelligunt: & quemadmodum per actum intelligendi in nobis producit verbum, quia ratione ipse actus est dicere, & non quia intelligere (ut ostensum est disputatione quinta in notabilibus adiectis in tertia asseritione) sic etiam verbum divinum producit per actum intelligendi patris, quatenus ille actus est dicere, & non quia est intelligere.

Ultima demum dicentis proprietates est, quod ipsum dicit immediate verbum, & mediate rem verbo significatam. Atque haec inter omnes optime convenit patri: nam generando verbum, dicit immediate ipsum verbum, mediate vero omnes creaturas, & divinam essentiam, atque personas, quae verbo divino representantur: quemadmodum qui profert hoc verbum ens, non solum dicit hoc verbum: sed universè omnia, quae significantur per ipsum.

Aduersus hanc sententiam argumentamur, patrem dicere est verbum generare: sed, ut asseris, pater dicit omnes creaturas, & essentiam divinam, & omnes personas divinas: ergo pater

D 4 ge

generat essentiam diuinam, & Spiritu sanctum, & seipsum: quod est haereticum.

Solutio

Respondetur, quod dicere immediate, est generare: dicere tamen mediate, non est generare. Quomodo qui profert uerbum, lapis, immediate dicit hoc uerbum, & mediate omnes lapides, qui eo significantur: tamen solum generat, & producit hoc uerbum id proferendo, sed non lapides ipsos. Nunc asserimus, patrem dicere omnes creaturas: diuinam essentiam, & personas mediate: immediate tamen uerbum: quocirca solum generat uerbum.

1. corollarium

Ex omnibus, quae diximus, colliguntur plura cognitione digna. Primo omnes creaturas, diuinam essentiam, & totam trinitatem solo unico uerbo diuino dici, ac proinde patre solo uno uerbo dicere omnia, quae dici possunt: aut mentem percurrere iuxta illud Psalmi 21. Semel loquutus est Deus. Quo

Augustinus

in loco Augustinus ait: hic inter homines saepe, multis modis, multis patribus, per multiformem creaturam loquutus est Deus: apud se semel Deus loquutus est, quia unum uerbum genuit Deus. Hae ille: quod uel hoc exemplo illustrari potest. Sicut si aliquis proferret hoc uerbum, ens, unico uerbo se, & omnia alia diceret: ita Deus pater unico uerbo omnia dicit. Verum maxime differt inter illum, & patrem dicentem: nam ille diceret omnia obscure, & confuse: at pater dicit omnia distinctissime unico uerbo suo Christo Iesu seruatore nostro.

Secundum

Elicitur secundo, quod ipse filius duobus modis dicitur: & tanquam uerbum, & tanquam res significata per uerbum: ipsam namque uerbum diuinum, sicut representat omnia alia, representat seipsum.

Tertium

Sequitur tertio, quod dici conuenit omnibus tribus personis: sed dicere solum patri: etenim dicere est uerbum generare, & solus pater generat uerbum: sed dici est generari, uel uerbo significari, aut representari: & quilibet diuina persona diuino uerbo representatur. Per

haec omnia contextus D. Tho. q. 3. 4. qui alioqui difficillimus intellectui erat, red dicitur clarissimus, & qui ab omnibus paruo, aut nullo negotio percipi possit: precipue autem litera art. 1. ad 3. omnium obscurissima. Atque ob eam rem non agere feras lector text. D. Th. audire: quonia adiecta hae expositione diligenti, ita penetrabis difficultatem, ut non sine causa hoc loco esse ascriptam confitearis: unde necessarium non erit, ut postea super illa questione diutius immoremur. Locutus igitur D. Th. cum respondet ad tertium, ita habet: Ad tertium dicendum, quod sicut proprie loquendo, uerbum dicitur personaliter in diuinis, & non essentialiter: ita & dicere. Unde sicut uerbum non est commune Patri, & Filio, & Spiritui sancto: ita non est uerum, quod Pater, & Filius, & Spiritus sanctus sint unus dicens. Unde Augustinus dicit 7. de Trin. c. 1. Illo coeterno uerbo non singulus intelligitur in diuinis, sed dici conuenit cuilibet personae: dicitur enim non solum uerbum, sed res, quae uerbo intelligitur, uel significatur. Sic ergo uni soli personae in diuinis conuenit dici, eo modo, quo dicitur uerbum: eo uero modo, quo dicitur res in uerbo intellecta, cuilibet personae conuenit dici. Pater enim intelligendo se, & Filium, & Spiritum sanctum, & omnia alia, quae eius scientia continentur, concipit uerbum, ut sic tota Trinitas uerbo dicatur, & etiam omnis creatura: sicut intellectus hominis uerbo, quod concipit intelligendo, lapidem dicit. Anselmus uero improprie accepit dicere pro intelligere, quae tamen differunt. Nam intelligere importat solum habitudinem intelligentis ad rem intellectam, in qua nulla ratio originis importatur, sed solum informatio quaedam in intellectu nostro, prout intellectus noster fit in actu, per formam rei intellectae: in Deo autem importat omnimodam identitatem, quia in Deo est omnino idem intellectus, & intellectum, ut supra ostensum est: sed dicere, importat principaliter habitudinem ad uerbum conceptum, nihil enim est aliud dicere, quam proferre uerbum: sed mediante uerbo, importat habitudinem ad

ad rem intellectam, quae in uerbo prolato manifestatur intelligenti. Et sic sola persona, quae profert uerbum, est dicens in diuinis, cum tamen singulari personarum sit intelligens, & intellecta, & per consequens uerbo dicta. Hae S. Thom.

Conclusio 5.

Quinta conclusio quae questioni respondet: filius Dei appellatur uerbum proprie: quoniam uerbum (ut constat ex definitione illius, assignata in secunda, & tertia disputatione) est quod a dicente producitur: & filius Dei Christus redemptor noster producitur a patre dicente. Insuper quia id uerbum mentis appellatur, quod per actum intelligendi producitur: filius autem producitur per actum intelligendi a patre.

1. Ratio

Verbum inidem appellatur proprie, quia habet omnes uerbi proprietates, ut liquet ex precedentibus. Deinde & uerbum dicitur, quia de ratione uerbi intellectualis est, ut ostendimus in superioribus, quod representet, & exprimat omnia, quae significantur per speciem: & filius Dei, ut diximus, exprimit omnia, quae representantur per diuinam essentiam, quae habet se uelut species (ut docet D. Th.) ad intellectum diuinum: Denique est alia ratio Augustini in libro de fide & simbolo ca. 3. Filium uel delicti Dei appellari uerbum, quonia per eum innotescit pater, & animus patris: quemadmodum per oris uerbum innotescit animus. Augustini uerba sunt: sicut ergo uerbis nostris id agimus, cum uerum loquimur, ut noster animus innotescat audienti, & quicquid secretum corde gerimus: per signa huiusmodi ad cognitionem alterius proferatur, sic illa sapientia, quam Deus pater genuit, quoniam per ipsam innotescit animus secretissimus patris, uerbum eius conuenientissime nominatur. Hae Aug. Hoc loco licebit experiri, quantum oportuerit initio docuisse uerbi, & dicentis proprietates: quae si ibi non praemitterent, uix aut agere haec omnia possent intelligi.

2. Ratio

Secundo filius importat unam relationem ad patrem generantem, & uerbum importat aliam relationem reale ad patrem dicentem, ut concessum est a nobis: igitur filij ad patrem sunt duae relationes reales, quae falsum quidem est, ut manifestabitur inferius.

3. Ratio

Huius argumento respondemus, quod sicut conceptus, & uerbum mentale sunt idem re, ex tertia disputatione, ratione tamen distinguuntur, siquidem conceptus ex ui nominis importat duntaxat realem relationem ad concipientem, nam conceptus est qui concipitur, uel generatur a concipiente, tamē uerbum mentale importat duas relationes, alteram rei ad animam dicentem, & concipientem: alteram rationis ad rem significatam per ipsum: uerum relatio realis conceptus ad animam concipientem, & uerbi ad animam dicentem est unica relatio: sic igitur ad propositum redeunt, dicimus, quod filius Dei, & uerbum diuinum sunt idem re (quoniam inquit Augustinus 7. de trini. cap. 2. eod quippe filius, quod uerbum: & eod uerbum, quod filius) sola tamen ratione distinguuntur, quando quidem filius solum dicit relationem rei ad patrem generantem, sed uerbum significat relationem rei ad patrem dicentem, & ultra relationem rationis ad creaturas, & personas, atque essentiam quatenus exprimit eas: tamen relatio realis filij ad patrem generantem, & uerbi ad patrem dicentem, est eadem: quocirca negamus filij, seu diuini uerbi ad patrem esse duas rei relationes: & haec responsio partim habetur ex Sancto Thoma: de uerita. questio 4. artic. 5. ad 7. cuius uerba sunt: filius importat tantum relationem alicuius ad

4. Ratio

Modo autem aduersus ea, quae diximus, insurgamus. Primo Deus dicitur uerbum, iuxta Basilij sententiam, quate-

5. Ratio

mus ab eo omnia proferuntur: sed prolatio non proprie reperitur in Deo, ergo nec proprie uerbum.

6. Ratio

Hoc argumentum undecimo loco constituit D. Thom. de uerit. questio 4. artic. 1. cui responderi, quod prolatio improprie reperitur in diuinis, uerbum autem proprie, quia uerbum non significat prolationem, sicut neque aeris uerberationem, ut uidimus disputatione tertia.

7. Ratio

Secundo filius importat unam relationem ad patrem generantem, & uerbum importat aliam relationem reale ad patrem dicentem, ut concessum est a nobis: igitur filij ad patrem sunt duae relationes reales, quae falsum quidem est, ut manifestabitur inferius.

8. Ratio

Huius argumento respondemus, quod sicut conceptus, & uerbum mentale sunt idem re, ex tertia disputatione, ratione tamen distinguuntur, siquidem conceptus ex ui nominis importat duntaxat realem relationem ad concipientem, nam conceptus est qui concipitur, uel generatur a concipiente, tamē uerbum mentale importat duas relationes, alteram rei ad animam dicentem, & concipientem: alteram rationis ad rem significatam per ipsum: uerum relatio realis conceptus ad animam concipientem, & uerbi ad animam dicentem est unica relatio: sic igitur ad propositum redeunt, dicimus, quod filius Dei, & uerbum diuinum sunt idem re (quoniam inquit Augustinus 7. de trini. cap. 2. eod quippe filius, quod uerbum: & eod uerbum, quod filius) sola tamen ratione distinguuntur, quando quidem filius solum dicit relationem rei ad patrem generantem, sed uerbum significat relationem rei ad patrem dicentem, & ultra relationem rationis ad creaturas, & personas, atque essentiam quatenus exprimit eas: tamen relatio realis filij ad patrem generantem, & uerbi ad patrem dicentem, est eadem: quocirca negamus filij, seu diuini uerbi ad patrem esse duas rei relationes: & haec responsio partim habetur ex Sancto Thoma: de uerita. questio 4. artic. 5. ad 7. cuius uerba sunt: filius importat tantum relationem alicuius ad

9. Ratio

Modo autem aduersus ea, quae diximus, insurgamus. Primo Deus dicitur uerbum, iuxta Basilij sententiam, quate-

10. Ratio

mus ab eo omnia proferuntur: sed prolatio non proprie reperitur in Deo, ergo nec proprie uerbum.

11. Ratio

Hoc argumentum undecimo loco constituit D. Thom. de uerit. questio 4. artic. 1. cui responderi, quod prolatio improprie reperitur in diuinis, uerbum autem proprie, quia uerbum non significat prolationem, sicut neque aeris uerberationem, ut uidimus disputatione tertia.

12. Ratio

Secundo filius importat unam relationem ad patrem generantem, & uerbum importat aliam relationem reale ad patrem dicentem, ut concessum est a nobis: igitur filij ad patrem sunt duae relationes reales, quae falsum quidem est, ut manifestabitur inferius.

13. Ratio

Huius argumento respondemus, quod sicut conceptus, & uerbum mentale sunt idem re, ex tertia disputatione, ratione tamen distinguuntur, siquidem conceptus ex ui nominis importat duntaxat realem relationem ad concipientem, nam conceptus est qui concipitur, uel generatur a concipiente, tamē uerbum mentale importat duas relationes, alteram rei ad animam dicentem, & concipientem: alteram rationis ad rem significatam per ipsum: uerum relatio realis conceptus ad animam concipientem, & uerbi ad animam dicentem est unica relatio: sic igitur ad propositum redeunt, dicimus, quod filius Dei, & uerbum diuinum sunt idem re (quoniam inquit Augustinus 7. de trini. cap. 2. eod quippe filius, quod uerbum: & eod uerbum, quod filius) sola tamen ratione distinguuntur, quando quidem filius solum dicit relationem rei ad patrem generantem, sed uerbum significat relationem rei ad patrem dicentem, & ultra relationem rationis ad creaturas, & personas, atque essentiam quatenus exprimit eas: tamen relatio realis filij ad patrem generantem, & uerbi ad patrem dicentem, est eadem: quocirca negamus filij, seu diuini uerbi ad patrem esse duas rei relationes: & haec responsio partim habetur ex Sancto Thoma: de uerita. questio 4. artic. 5. ad 7. cuius uerba sunt: filius importat tantum relationem alicuius ad

14. Ratio

Modo autem aduersus ea, quae diximus, insurgamus. Primo Deus dicitur uerbum, iuxta Basilij sententiam, quate-

15. Ratio

mus ab eo omnia proferuntur: sed prolatio non proprie reperitur in Deo, ergo nec proprie uerbum.

16. Ratio

Hoc argumentum undecimo loco constituit D. Thom. de uerit. questio 4. artic. 1. cui responderi, quod prolatio improprie reperitur in diuinis, uerbum autem proprie, quia uerbum non significat prolationem, sicut neque aeris uerberationem, ut uidimus disputatione tertia.

17. Ratio

Secundo filius importat unam relationem ad patrem generantem, & uerbum importat aliam relationem reale ad patrem dicentem, ut concessum est a nobis: igitur filij ad patrem sunt duae relationes reales, quae falsum quidem est, ut manifestabitur inferius.

18. Ratio

Huius argumento respondemus, quod sicut conceptus, & uerbum mentale sunt idem re, ex tertia disputatione, ratione tamen distinguuntur, siquidem conceptus ex ui nominis importat duntaxat realem relationem ad concipientem, nam conceptus est qui concipitur, uel generatur a concipiente, tamē uerbum mentale importat duas relationes, alteram rei ad animam dicentem, & concipientem: alteram rationis ad rem significatam per ipsum: uerum relatio realis conceptus ad animam concipientem, & uerbi ad animam dicentem est unica relatio: sic igitur ad propositum redeunt, dicimus, quod filius Dei, & uerbum diuinum sunt idem re (quoniam inquit Augustinus 7. de trini. cap. 2. eod quippe filius, quod uerbum: & eod uerbum, quod filius) sola tamen ratione distinguuntur, quando quidem filius solum dicit relationem rei ad patrem generantem, sed uerbum significat relationem rei ad patrem dicentem, & ultra relationem rationis ad creaturas, & personas, atque essentiam quatenus exprimit eas: tamen relatio realis filij ad patrem generantem, & uerbi ad patrem dicentem, est eadem: quocirca negamus filij, seu diuini uerbi ad patrem esse duas rei relationes: & haec responsio partim habetur ex Sancto Thoma: de uerita. questio 4. artic. 5. ad 7. cuius uerba sunt: filius importat tantum relationem alicuius ad

19. Ratio

Modo autem aduersus ea, quae diximus, insurgamus. Primo Deus dicitur uerbum, iuxta Basilij sententiam, quate-

20. Ratio

mus ab eo omnia proferuntur: sed prolatio non proprie reperitur in Deo, ergo nec proprie uerbum.

21. Ratio

Hoc argumentum undecimo loco constituit D. Thom. de uerit. questio 4. artic. 1. cui responderi, quod prolatio improprie reperitur in diuinis, uerbum autem proprie, quia uerbum non significat prolationem, sicut neque aeris uerberationem, ut uidimus disputatione tertia.

22. Ratio

Secundo filius importat unam relationem ad patrem generantem, & uerbum importat aliam relationem reale ad patrem dicentem, ut concessum est a nobis: igitur filij ad patrem sunt duae relationes reales, quae falsum quidem est, ut manifestabitur inferius.

23. Ratio

Huius argumento respondemus, quod sicut conceptus, & uerbum mentale sunt idem re, ex tertia disputatione, ratione tamen distinguuntur, siquidem conceptus ex ui nominis importat duntaxat realem relationem ad concipientem, nam conceptus est qui concipitur, uel generatur a concipiente, tamē uerbum mentale importat duas relationes, alteram rei ad animam dicentem, & concipientem: alteram rationis ad rem significatam per ipsum: uerum relatio realis conceptus ad animam concipientem, & uerbi ad animam dicentem est unica relatio: sic igitur ad propositum redeunt, dicimus, quod filius Dei, & uerbum diuinum sunt idem re (quoniam inquit Augustinus 7. de trini. cap. 2. eod quippe filius, quod uerbum: & eod uerbum, quod filius) sola tamen ratione distinguuntur, quando quidem filius solum dicit relationem rei ad patrem generantem, sed uerbum significat relationem rei ad patrem dicentem, & ultra relationem rationis ad creaturas, & personas, atque essentiam quatenus exprimit eas: tamen relatio realis filij ad patrem generantem, & uerbi ad patrem dicentem, est eadem: quocirca negamus filij, seu diuini uerbi ad patrem esse duas rei relationes: & haec responsio partim habetur ex Sancto Thoma: de uerita. questio 4. artic. 5. ad 7. cuius uerba sunt: filius importat tantum relationem alicuius ad

24. Ratio

Modo autem aduersus ea, quae diximus, insurgamus. Primo Deus dicitur uerbum, iuxta Basilij sententiam, quate-

25. Ratio

mus ab eo omnia proferuntur: sed prolatio non proprie reperitur in Deo, ergo nec proprie uerbum.

26. Ratio

Hoc argumentum undecimo loco constituit D. Thom. de uerit. questio 4. artic. 1. cui responderi, quod prolatio improprie reperitur in diuinis, uerbum autem proprie, quia uerbum non significat prolationem, sicut neque aeris uerberationem, ut uidimus disputatione tertia.

27. Ratio

Secundo filius importat unam relationem ad patrem generantem, & uerbum importat aliam relationem reale ad patrem dicentem, ut concessum est a nobis: igitur filij ad patrem sunt duae relationes reales, quae falsum quidem est, ut manifestabitur inferius.

28. Ratio

Huius argumento respondemus, quod sicut conceptus, & uerbum mentale sunt idem re, ex tertia disputatione, ratione tamen distinguuntur, siquidem conceptus ex ui nominis importat duntaxat realem relationem ad concipientem, nam conceptus est qui concipitur, uel generatur a concipiente, tamē uerbum mentale importat duas relationes, alteram rei ad animam dicentem, & concipientem: alteram rationis ad rem significatam per ipsum: uerum relatio realis conceptus ad animam concipientem, & uerbi ad animam dicentem est unica relatio: sic igitur ad propositum redeunt, dicimus, quod filius Dei, & uerbum diuinum sunt idem re (quoniam inquit Augustinus 7. de trini. cap. 2. eod quippe filius, quod uerbum: & eod uerbum, quod filius) sola tamen ratione distinguuntur, quando quidem filius solum dicit relationem rei ad patrem generantem, sed uerbum significat relationem rei ad patrem dicentem, & ultra relationem rationis ad creaturas, & personas, atque essentiam quatenus exprimit eas: tamen relatio realis filij ad patrem generantem, & uerbi ad patrem dicentem, est eadem: quocirca negamus filij, seu diuini uerbi ad patrem esse duas rei relationes: & haec responsio partim habetur ex Sancto Thoma: de uerita. questio 4. artic. 5. ad 7. cuius uerba sunt: filius importat tantum relationem alicuius ad

mus ab eo omnia proferuntur: sed prolatio non proprie reperitur in Deo, ergo nec proprie uerbum.

Solutio

Hoc argumentum undecimo loco constituit D. Thom. de uerit. questio 4. artic. 1. cui responderi, quod prolatio improprie reperitur in diuinis, uerbum autem proprie, quia uerbum non significat prolationem, sicut neque aeris uerberationem, ut uidimus disputatione tertia.

Argu-

Secundo filius importat unam relationem ad patrem generantem, & uerbum importat aliam relationem reale ad patrem dicentem, ut concessum est a nobis: igitur filij ad patrem sunt duae relationes reales, quae falsum quidem est, ut manifestabitur inferius.

meu. 2.

Huius argumento respondemus, quod sicut conceptus, & uerbum mentale sunt idem re, ex tertia disputatione, ratione tamen distinguuntur, siquidem conceptus ex ui nominis importat duntaxat realem relationem ad concipientem, nam conceptus est qui concipitur, uel generatur a concipiente, tamē uerbum mentale importat duas relationes, alteram rei ad animam dicentem, & concipientem: alteram rationis ad rem significatam per ipsum: uerum relatio realis conceptus ad animam concipientem, & uerbi ad animam dicentem est unica relatio: sic igitur ad propositum redeunt, dicimus, quod filius Dei, & uerbum diuinum sunt idem re (quoniam inquit Augustinus 7. de trini. cap. 2. eod quippe filius, quod uerbum: & eod uerbum, quod filius) sola tamen ratione distinguuntur, quando quidem filius solum dicit relationem rei ad patrem generantem, sed uerbum significat relationem rei ad patrem dicentem, & ultra relationem rationis ad creaturas, & personas, atque essentiam quatenus exprimit eas: tamen relatio realis filij ad patrem generantem, & uerbi ad patrem dicentem, est eadem: quocirca negamus filij, seu diuini uerbi ad patrem esse duas rei relationes: & haec responsio partim habetur ex Sancto Thoma: de uerita. questio 4. artic. 5. ad 7. cuius uerba sunt: filius importat tantum relationem alicuius ad

Solutio

Augustinus

Principium à quo oritur: sed verbum importat relationem ad principium, à quo dicitur, & ad id, quod est quasi terminus, scilicet id, quod secundum verbum manifestatur, quod quidem principaliter est pater: sed ex consequenti est creatura, quæ nullo modo potest esse diuine personæ principium: & ideo filius Dei nullo modo importat respectum ad creaturas sicut verbum. Hæc ille.

Illatum.

¶ Ex prædictis omnibus colligere possumus, quare filius Dei peculiariter appellatur sapientia: vocat enim Paul. 1. ad Corinth. 1. Christum seruatorē nostrum Dei sapientiam. Ratio igitur est, quia producit per actum intelligendi, sicut sapientia in nobis: vel quoniam exprimit diuinam essentiam, quæ est Dei sapientia: sicut verbum in mente nostra, quod explicat sapientiam habitum, dicitur sapientia. Licebit videre super hac re diuum Thomam. 4. contra gentes cap. 12.

Secundū.

¶ Demum cōsequitur ratio, cur verbum dicatur splendor à Paulo ad Hebræos. 1. qui cum sit splendor gloriæ. Quia quemadmodum in naturalibus splendor est quædam lucis manifestatio: sic quoque diuinum verbum est quædam expressio, & manifestatio diuinæ essentia: quæ lux æterna nuncupatur. De quo etiam D. Thom. ubi supra: ac proinde hæc de tertia quaestio. difficilima.

QVAEST. QVARTA.

Quare Ioan. 1. speciatim de verbo dicitur quod omnia per ipsum facta sunt.

August. Responsio.

HIC quaestioni respondet August. 1. de Trinit. cap. 11. ad cuius explanationem præmittendum est, quod omne agens per intellectum prius format conceptum rei faciendæ, quam eam faciat: qui quidem conceptus est verbum eius: ut priusquam edificator, vel architectus cōstruat do-

Observatio.

mus, cōcipit eiusdem domus notitiam, quæ est velut idea, exemplar, & verbum ipsius domus, per quod deinde edificat, atque delineat domum, & illius partes: itaque illud verbum, & forma domus in mente artificis præcōcepta, est principium, & ratio, per quæ artifex domum absoluit: iuxta illud Ecclesiastici. 37. initium omnis operis verbum. Hoc docet S. Tho. 4. contra gentes ca. 11. Similitudo, inquit, artificiatum existens in mente artificis, est principium operationis, per quam artificiatum est: & comparatur ad artificiatum, ut exemplar ad exemplatum. Hæc ille.

¶ Quo fit, ut verbum mentale habeat hoc peculiare sibi, quod per ipsum opus fit ab agente secundum intellectum.

¶ Colligitur rursus, quod cum Deus agat per intellectum, necessario debet agere per verbum suum. Infertur infus per, euangelistam Ioanem speciali Spiritus Sancti impulsu propriissimè loquentem, cum sermonem de verbo habes, dixit: omnia per ipsum facta sunt. Iam verò ex dictis satis elucere potest solutio ad quaestionem.

¶ Respondemus ergo, de filio Dei peculiari ratione dici, omnia per ipsum facta: quia hoc est verbo proprium, ut per ipsum opus fiat ab agente per intellectum: ac proinde cum filius Dei sit verbum patris, per ipsum omnia à Deo patre facta sunt.

¶ At inter verbum Dei, & verbum hominis, latissimum est discrimen: quia doquidem verbum hominis, est forma intellectualis, quæ non existit per se: & quia actiones sunt suppositorum, ob id hominis verbum non operatur, sed homo per ipsum: veruntamen verbum Dei est per se existens, quo circa non solum per verbum omnia facta sunt à Deo, sed etiam verbum omnia fecit. Et ad hoc insinuandum Prou. 8. Sapientia genita, quæ est verbum, dicit: cum eo eram cuncta componens. Et Ioan. 5. pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Quod quidem discrimen constituit D. Tho. 4. contra gentes ca. 13. Hinc possumus sensum germanum illo-

1. Illatum.

Secundū.

Tertium.

Solutio quaestio nis.

Discrimen inter verbum nostrum.

illorum verborum Psal. 148. ipse dixit & facta sunt, rimari: hoc est, ipse produxit verbum, per quod omnia facta sunt.

August.

¶ Isthæc omnia luculenter docet August. 1. de Trin. ca. 11. longa orationis serie, ex qua nos aliqua illius verba referemus. Animaduertenda est (inquit) in hoc ænigmate etiam ista verbi Dei similitudo: quod sicut de illo verbo dictum est, omnia per ipsum facta sunt, ubi Deus per vniuersum verbum suum prædicatur vniuersa fecisse: ita hominis opera nulla sunt, quæ non prius dicuntur in corde, vnde scriptum est, initium omnis operis verbum: sed etiam hic cum verum verbum est, tunc est initium boni operis. Et inferius in eodem capite, est & hæc in ista similitudine verbi nostri, similitudo verbi Dei, quia potest esse verbum nostrum, quod non sequatur opus, opus autem esse non potest, nisi præcedat verbum: sic & verbum Dei potuit esse nulla existente creatura, creatura verò nulla esse potest, nisi per ipsum, per quod facta sunt omnia.

QVAEST. QVINTA.

Quamobrem de verbo priuatim dicitur Ioan. 1. quod factum est in ipso vita erat.

SUPEREST aliud euangelistæ testimonium explicare, illud scilicet, quod factum est in ipso (hoc est verbo) vita erat. Atque in primis obseruandum est iuxta sententiam D. Th. 4. contra gentes cap. 13. quod res facta per intellectum existit in ratione intelligentis priusquam in se ipsa: antea enim domus est in mente artificis secundum esse intellectuale, quare ipsa cōstruatur. Cum autem per verbum diuinum omnes creature fiat, ut constat ex quaestione præcedenti, cōsequens est, ut omnes creature præ existant eminenter in diuino verbo antequam fiant. Porro quia omne, quod est in Verbo, est vita; ob id ipsæ, ut fuerunt

Annotatione.

ab æterno in verbo, in illo ab æterno vita erant: quamobrem inquit euangelista: quod factum est in ipso vita erat.

¶ Ad cuius maiorem explanationem, id annotare oportet, cuius etiam superius meminimus, quod rei similitudo in communi hominum sermone sumitur pro ipsa re. Visa enim imagine virginis dicimus, hæc est virgo Maria, & de imagine Christi dicimus, hic est Christus: inspecta etiam Imperatoris effigie asserimus, hic est Imperator. Huius rei causa Arist. 3. de anima tex. 37. testatur, animam nostram esse quodammodo omnia, quia omnium similitudines producere potest. Quod etiam docet D. Thom. ubi supra de verit. art. 8. Similitudo inquit, creaturæ, est quodammodo ipsa creatura: per modum illum, quo dicitur, quod anima est quodammodo omnia.

¶ Quo fit, ut cum verbum diuinum representet omnes creaturas, sitque omnium earum similitudo, ipsum verbum sit eminenter omnes creature: ac subinde sicut verbum est vita, ipsa creature, ut sunt in verbo, vita esse debent, veluti si arca in mente artificis uiueret, diceremus, quod arca corporea, ut est in mente artificis uiueret.

¶ Hæc omnia docet August. tum pluribus suis doctrina locis, tum præcipue Psal. 61. Super expositione illius carminis, semel loquutus est Deus: cuius verba sunt: uidit verbum per quod facta sunt omnia, & in quo simul sunt omnia, non diuersa, non separata, non inæqualia: non enim Deus, quod per verbum faciebat, ipse non nouerat: si autem quod faciebat nouerat, in illo erat antequam fieret quod fiebat: si enim non in illo erat quod fiebat, antequam fiebat, ubi nouerat quod faciebat? Non enim potest Deum dicere ignorata fecisse. Et paucis interpositis, ergo in verbo illo, per quod fecit omnia, antequam fierent erant omnia, & cum facta sunt ibi sunt omnino, sed aliter & aliter ibi, aliter in propria natura, in qua facta sunt, aliter in arte per quam facta sunt. Et 6. de Trin. ca. 10. ait: filius est ars patris plena rationum uiuentium.

¶ Atqui

Annos.

Cōfessarium.

dubium.

responsio

¶ Atqui in presentia solet ambigi, quandoquidem res vitam habet in verbo, utrum verius esse habeant in eo, quam in seipsis. Cui quidem dubio satisfaciunt D. Thom. ubi supra de veritat. 6. hac verborum serie. Vtrum res verius sint in se ipsis quam in verbo, distinguendum est, quia dictio verius potest designare, vel veritatem rei, vel veritatem predicationis: si designat veritatem rei, sic proculdubio maior est veritas rerum in verbo, quam in seipsis: si autem designat veritatem predicationis, tunc est e converso: verius enim predicatur homo de re, quæ est in propria natura, quam de ea, secundum quod est in verbo: neque hoc est propter defectum verbi, sed propter supereminentiam ipsius. Hæc ille. Itaque hoc predicatum homo, verius, & proprius dicitur de homine in seipso, quam de homine, ut est in verbo (non loquimur hic de incarnationis mysterio, quandoquidem per illud, ita proprie verbum est homo, sicut ego) veruntamen hominis similitudo in verbo, quæ est emittentis homo, verius ens est quam homo: siquidem est infinitum ens.

QVAEST. SEXTA.

Quare de verbo in scriptura asseritur, quod sit Dei imago, & non de patre, & Spiritu Sancto.

A hac difficultate paucis nos expediemus, neque enim multum questionis habet, pro cuius intelligentia præmittere oportet imaginis definitionem huiusmodi. Imago est alterius similitudo, & ad id representandum expressa: ut imago Imperatoris ad eius imitamentum depicta. Quo fit, ut imago ortum & originem ducat à suo exemplari.

¶ Unde colligitur ut dicit August. libro 83. questionum questio. 74. vnumquod non esse alterius cui imaginem, quamuis sit ei simile: non enim est de illo expressum.

Imaginis finitio.

1. Illarum

August.

¶ Colligitur insuper, verbum esse imaginem patris: quandoquidem est patris similitudo, & ab eo oritur, ut deinceps magis explicabitur. Quapropter Paulus ad Coloss. 1. loquens de filio Dei servatore nostro, inquit: qui est imago invisibilis Dei. Et ad Hebr. 1. dicitur figura substantiæ eius.

¶ Aduersus hanc veritatem obijcimus, quoniam sequitur, Spiritum sanctum esse imaginem patris, & filij, est namque Spiritus sanctus similis utriusque, & ab eis producitur. Doctores nempe greci affirmant, Spiritum sanctum esse imaginem patris & filij: latini hoc quidem negant, præsertim August. qui. 7. de Trinitate. 10. asserit, solum filium esse imaginem patris.

Sed nos breui respondemus ad propositam questionem, quod Spiritus sanctus non est imago patris, neque filij. Cum de ratione imaginis sit, quod procedat à suo principio, secundum modum similitudinis ex vi processionis, ut procedit filius à patre, quo modo non procedit Spiritus sanctus ab utroque, ut inferius abundè explicabimus in presentis questionis articulis, qui sequuntur. De quo etiam agit S. Thomas, quest. 35.

Ex huius questionis determinatione constat solutio questionis septimæ initio propositæ, videlicet verbum non esse imaginem creaturarum: siquidem imago procedit ab eo, cuius est imago, verbum autem nequit à creaturis procedere: est tamen ipsarum exemplar, cum sit earum principium, & ad eius imitationem fiant. Atque ad maiorem horum claritatem notat D. Thom. 4. contra gentes, cap. 11. q. 9. similitudo, quæ habet rationem principij, est exemplar respectu principij (ut more scholasticorum loquar) veluti Imperator respectu suæ imaginis, est exemplar. Verum similitudo, quæ habet rationem principij, est imago respectu sui principij, ut figura Imperatoris, est imago illius. Quocirca quia verbum est similitudo, & principium creaturarum, consequens est, ut earum exemplar sit, & quoniam est similitudo patris, & ab eo productum, est imago eius.

Secundum

Obiectum

August.

Solutio

Quæstio obiectum explicatum

Annosum

Illatum maxime notandū.

Ex omnibus, quæ de diuino verbo pertractata sunt, palam colligere possumus hoc nomen, verbum diuinum, esse proprium filij nomen, quod per multas annorum hebdomodas ignotum fuit hominibus, usque ad tempora prophetarum, & Apostolorum, quibus id Deus reuelauit. Atque ceteris omnibus presentantius, Ioannes euangelista suæ hystoriae Euangelicæ primo cap. declarauit, verbum esse proprium nomen Christi seruatore nostri, cum ait. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, & verbum caro factum est. De quo intelliguntur verba illa Spiritus sancti Proverbo. 30. Quod nomen est eius, & quod nomen filij eius, si noster? Quibus verbis interrogat sapiens proprium filij Dei nomen, quod est verbum.

subsistens (ut supra probatum est) sequitur quod nullius generi esse sit esse diuinum. Non est ergo generatio in diuinis.

¶ Sed contra est quod dicitur in psalmo. Ego hodie genui te.

¶ Respondeo, dicendum: quod processio verbi in diuinis dicitur generatio. Ad cuius euidenciam sciendum est: quod nomine generationis dupliciter vtimur. Vno modo communiter ad omnia generabilia, & corruptibilia, & sic generatio nihil aliud est quam mutatio de non esse ad esse. Alio modo proprie in viuentibus. Et sic generatio significat originem alicuius viuentis à principio viuente coniunctos. Et hæc proprie dicitur natiuitas. Non tamen omne huiusmodi dicitur genitum: sed proprie quod procedit secundum rationem similitudinis.

Unde pilus, vel capillus non habet rationem geniti, & filij, sed solum quod procedit secundum rationem similitudinis, non cuiuscumque. Nam vermes, qui generantur in animalibus, non habent rationem generationis, & filiationis: licet sit similitudo secundum genus. Sed requiritur ad rationem talis generationis, quod procedat secundum rationem, similitudinis in natura eiusdem speciei, sicut homo procedit ab homine, & equus ab equo: In viuentibus autem quæ de potentia in eorum vita procedunt, sicut sunt homines, & animalia, generatio utranque generationem includit. Si autem sit aliquod viuens, cuius vita non exeat de potentia in actu, processio, si qua in tali viuente inuenitur, excludit omnino primam rationem generationis, sed potest habere rationem generationis, quæ est propria viuentium. Sic igitur processio verbi in diuinis habet rationem generationis. Procedit enim per modum

ARTICVLVS II.

Vtrum aliqua processio in diuinis generatio dici possit.

Tex.

Ad secundum sic proceditur. Videtur quod processio, quæ est in diuinis, non possit dici generatio. Generatio enim est mutatio de non esse in esse corruptioni opposita. Et utriusque subiectum est materia. Sed nihil horum competit diuinis. Ergo non potest generatio esse in diuinis.

2. ¶ Præterea, in Deo est processio secundum modum intelligibilem, ut dictum est, sed in nobis talis processio non dicitur generatio: ergo neque in Deo.

3. ¶ Præterea, omne genitum accipit esse à generante: esse ergo cuiuslibet geniti, est esse receptum. Sed nullum esse receptum est per se subsistens. Cum igitur esse diuinum sit esse per se

modum intelligibilis actionis, qua est operatio vitæ, & à principio coniuncto (vt supra iam dictum est.) Et secundum rationem similitudinis, quia conceptio intellectus est similitudo rei intellectæ, & in eadem natura existens, quia in Deo idem est intelligere, & esse, vt supra ostensum est. Vnde processio verbi in diuinis dicitur generatio, & ipsam verbum procedens dicitur filius.

¶ Ad primum ergo dicendum: quod obiectio illa procedit de generatione secundum rationem primam: prout importat exitum de potentia in actum. Et sic non inuenitur in diuinis, vt supra dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quod intelligere in nobis non est ipsa substantia intellectus. Vnde verbum, quod secundum intelligibilem operationem procedit in nobis, non est eiusdem nature cum eo, à quo procedit. Vnde non proprie, & complete competit sibi ratio generationis. Sed intelligere diuinum est ipsa substantia intelligentis, vt supra ostensum est. Vnde verbum procedens procedit vt eiusdem nature subsistens, & propter hoc proprie dicitur genitum, & filius. Vnde & his, quæ pertinent ad generationem viuientium videtur scriptura ad significandum processionem diuinæ sapientie, scilicet, conceptione, & partu. Dicitur enim ex persona diuinæ sapientie, prouer. 8. Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram. Ante omnes colles ego parturiebar. Sed intellectu nostro videtur nomine conceptionis, secundum quod in verbo nostri intellectus inuenitur similitudo rei intellectæ, licet non inueniatur natura identitas.

¶ Ad tertium dicendum, quod non omne acceptum est receptum in ali-

quo subiecto. Alioquin non posset dici, quod tota substantia rei creata sit accepta à Deo cum totius substantie non sit aliquod subiectum receptiuum. Sic igitur id, quod est genitum in diuinis, accipit esse à generante: non tantum illud esse sit receptum in aliqua materia, vel subiecto, quod repugnat subsistentie diuini esse, sed secundum hoc dicitur esse acceptum in quantum procedens ab alio habet esse diuinum, non quasi aliud ab esse diuino existens. In ipsa enim perfectione diuini esse continetur, & verbum intelligibiliter procedens, & principium verbi, sicut & quæcunque ad eius perfectionem pertinent, vt supra dictum est.

¶ Commentarium.

HIC articulus per difficultatis intellectu est, velut procedens, ac longo indiget commentario, vt literam explicemus.

Quamobrem id in quatuor partes diuidimus: nempe in prima quid secundum fidem catholicam tenendum sit, definiemus: in secunda literam D. Thom. explicabimus: in tertia autem aduersus D. Tho. responsum proponemus argumentum, quod maximam inquit difficultatem, cui pro viribus satisfaciemus, iuxta communem doctorum sententiam, & obiter declarabimus elegantem quandam rationem D. Th. qua videtur in presenti articulo. Demum vltima parte argumentabimur contra communem sententiam doctorum propriamque statuemus, prout ingenij nostri vires tulerint, non reiecta communi.

¶ Commentarii pars prima.

QUESTIONIS titulus huc habet sensum: an verbum diuinum sit proprie filius, & productio eius sit proprie generatio.

Disputauerat Diuum Thom. articulo precedenti, quo pacto in Deo sit proprie verbum, & uerbi processio: idque probauit clarissimis scripturæ testimonijs, atque per appositissima exempla ex naturalibus desumpta illustrauit. Modo interrogat optima ratione, an id diuinum uerbum sit proprie Dei filius, & eius processio proprie generatio.

Prima p. dei conclusio.

¶ Et quidem de fide tenendum est, quod diuinum uerbum est verè, & proprie filius: vt constat Ioan. 1. vbi Evangelista loquens de uerbo diuino Christo seruatore nostro, inquit: vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit, & 1. Ioan. 5. vt simus in uero filio eius Iesu Christo. Et multis alijs scripturæ locis, quæ nos adducimus in prima disputatione articuli precedentis.

2. Fidei conclusio.

Et iuxta fidem catholicam insuper affirmandum est, uerbi processionem à patre, esse verè & proprie generationem: quod probatur ex illo Psalm. 2. ego hodie genui te, & ex illo Psalm. 109. Ex uero ante luciferum genui te. Et Esai. 53. generationem eius quis enarrauit? Et ad Colossenses. 1. primogenitus omnis creature, & Ecclesiastic. 24. de sapientia, quæ est uerbum, dicitur: primogenita ante omnem creaturam.

Probat ratione.

¶ Ostendimus præterea eandem conclusionem, quia scriptura videtur uerbis, quæ pertinent ad generationem viuientium, ad significandam uerbi à patre processionem: uidelicet uerbis, conceptus, & partus. Dicitur enim Prover. 8. nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram: & ante omnes colles ego parturiebar. Et Esai. vltimo, nunquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit dominus? Si ego qui generationem cæteris tribuo sterilis ero.

Et ne singula percurramus, ex omnibus tandem fidei symbolis hæc ueritas probatur: Christum redemptorem nostrum esse Dei filium: ac proinde eius processionem à patre, esse generationem.

¶ Secunda pars Commentarii.

RORRO supposito, has ueritates fide sola accipiendas esse, in presenti articulo contendit D. Th. eas rationibus è natura depromptis declarare. Quocirca ad earum intelligentiam præmittit duas generationis significationes ex philosophiæ principijs. Dicit itaque, quod nomē generationis accipitur communiter, & proprie.

Generatio bifaria sumitur.

¶ Primo modo generatio (vt definit Arist. 5. Phy. tex. 7.) est progressio de nō esse ad esse: quæ quidem generatio conuenit omnibus, quæ generantur, & corumpuntur: de qua intelliguntur uerba Arist. 2. de gen. tex. 5. generatio est eorum quæ possunt esse, & non esse: & hæc sane nequit reperiri in Deo. Generatio uero proprie sumpta reperitur in uiuentibus, in quibus idem est quod natiuitas: & hoc pacto finitur.

Finis generationis in communi.

¶ Est processio uiuentis à uiuente coniuncto, cui est simile secundum naturam: vt generatio, qua homo ab homine, equus ab equo procedit. Homo enim procedit à matre, cui in uero est coniunctus: & procedit à patre, cui est coniunctus mediante semine: & est similis illis in natura humana.

Generatiois propria finis.

Huic definitioni aliam particulam addit Sanct. Thomas, quam nos potest addemus, & declarabimus. Finitio autem hæc colligitur ex pluribus Aristot. locis, nam 8. ethic. ca. 12. docet, generatum esse coniunctum gignenti: (quomodo autem uiuentia procedant à principio coniuncto intrinseco, & non uiuentia ab extrinseco, & separato, & quoniam pacto quantum aliquod uiuens est perfectius, tanto est magis coniunctum suo principio, optime declarat Sanct. Thom. 4. contra gentes

Quest. 27. ARTIC. II. Commentar.

tes artic. 11.) & 7. metaph. text. 28 Aristotel. docet, generans, & generatum esse eiusdem naturæ in viuētibus. Palam (ait) generans tale quidem est quale generatum, neque tamen idem, neq; vnum numero, sed vnum specie: homo namq; hominem generat. Hęc Arist.

Annos. ¶ Atqui notat D. Thom. vtranque generationem, communiter, atq; propriè dictam, reperiri in viuētibus, quę procedunt de potentia in actum vitæ, ut hominibus, & brutis; in Deo autem cuius vita non exit de potētia in actum, nequit esse generatio communiter dicta: sed duntaxat propriè Planè filij definitionem facilè nobis comparabimus ex præfata definitione generationis, seu natiuitatis.

Filij definitio. ¶ Est siquidem filius, viuens quod procedit à viuente coniuncto, cui est similis secundum naturam: nã id, quod per natiuitatem procedit, est filius, at natiuitas est processio viuētis à viuente coniuncto, cui est simile secundum naturam: ergo filius est quod procedit à viuente coniuncto, cui est similis secundum naturam.

1. Corollariū definitiōis. ¶ Ex prædictis colligit D. Thom. capillos non esse hominis filios, quamuis procedant à viuente coniuncto: quia non sunt similes homini, neque uiuunt.

Secundū. ¶ Infert itidem, vermes, qui in homine generantur, non esse hominis filios, & si sint viuētes, & procedant à viuente coniuncto: quoniam non sunt similes secundum speciem, quamuis sint similes secundum genus: & est alia ratio, quia non procedunt a viuente formaliter secundum quod viuens, & per operationem vitalem.

Contra definitiōem filij argumentū. ¶ Aduersus definitionem generationis, & filij assignatam argumentamur. Mula nata ex equo, & ex asina est filia equi, at equus, & ea differunt specie, ergo definitiones filij, & generationis assignatae male sunt.

Solutio. ¶ Respondetur, eas definitiones intelligendas de generatione naturali, quæ plurimum contingit: illa autem, quæ ex commixtione diuersarum spe-

ciem fit, est extraordinaria, & quodammodo præter ordinem naturæ, ut docet Arist. 7. metaph. vbi supra text. 28. quo in loco dicit: nisi quid præter naturam fiat, ut equus mulum generet.

¶ Secundò respondemus, quòd quātum spectat ad propositum D. Thom. nitentis declarare, uerbi processione esse propriè generationem, & uerbum propriè filium: satis est, quòd omnis processio viuētis à viuente simili in specie specialissima est generatio, & quod procedit est filius: etsi è conuerso non contingat, cum detur aliqua generatio, ut probat argumentum, quæ non est processio viuētis à viuente simili in specie, & datur aliquis filius, qui non est similis in specie suo patri.

Ex dictorum omnium ratiocinatione manifestè conuincitur propositum Diui Thomę, uidelicet uerbi processio nem esse maxime propriè generatione, & uerbum maxime propriè filium: quoniam processio uerbi à patre est processio uerbi viuētis à patre uiuente sibi coniuncto, cui est simile secundum naturam, quandoquidem habent omnino eandem naturam diuinam: ac proinde uerbum viuens procedit à patre uiuente sibi coniuncto, cui est simile secundum naturam, & ex consequenti uerbum ipsum est propriissimè filius.

¶ Tertia pars Commentarii.

ADVERSUS præfatas definitiones filij & generationis insurgimus argumentum, quod quidem perdifficilem habet quætionem, quando ex eis sequitur apertè, productionem Spiritus sancti à patre, & filio esse propriè generationem: & Spiritum sanctum propriè esse utriusque filium, quod tamen hæreticum est, & contra symbolum Athanasij, Spiritus à patre, & filio nõ factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens: Et in concilio primo Toletano, vbi ponitur assertio fidei, habetur,

Quest. 27. ARTIC. II. Commentar. 33

Concilium Tolet. 11. tur, non genitus paracletus: & in concilio Toletano vndecimo idem definitur, cuius uerba sic habent: Spiritus sanctus neque ingenuus, neque genitus creditur. Item, uerbum est Dei filius, ut fide constat, & tantum est unicus Dei filius: ergo Spiritus sanctus nõ est filius. Minor etiam fide constat, Ioan. 3. sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret. Et in simbolo apostolorum cõitemur unicum Dei filiũ.

Augus. Super qua re loquens Aug. 15. de Trinit. cap. 27. ait: si Spiritus sanctus filius diceretur, amborum utique filius diceretur, quod absurdissimum est: filius quippe nullus est duorum, nisi patris, & matris: absit autem, ut inter Deum patrem, & Deum filium aliquid tale suspicemur.

Sequela præfatio. ¶ Sequela autem præfata, qua intulimus, quòd si definitio generationis esset bona, sequeretur, productione Spiritus sancti à patre, & filio, esse propriè generationem, lucidè ostenditur: est namque productio Spiritus sancti, processio viuētis ipsiusmet Spiritus sancti à patre, & filio viuente sibi coniuncto, & simili secundum naturam, habet enim Spiritus sanctus eandem naturam diuinam cum patre, & filio, & consimili modo probatur quòd Spiritus sanctus sit filius, etenim procedit à patre, & filio, &c.

Hoc argumentum innexam continet summam difficultatem, quæ præcipuè Diuus Augustin. & complures ecclesiæ primores acerrime uisit, ac torsit, atque ita illud graue existimant, ut fateantur, se id diluere minime posse in hac uita mortali, aut illius difficultati satisfacere. Inquit enim magister sententiarum in prima distinctione 13. Inter generationem uerò filij, & processionem Spiritus sancti, dum hic uiuimus distinguere non sufficimus. Et Augustinus ad Maximum tomo sexto libro tertio, capit. 14. uirtute proponit argumentum factum: quæris à me (inquit) si de substantia patris est filius? de substantia patris est etiam Spiritus sanctus: cur vnus filius sit, & alius non sit filius, ec-

ce respondeo, siue ea pias siue non capias. De patre est filius, de patre est Spiritus sanctus, sed ille genitus, iste procedens. Ideo filius est patris, de quo est genitus: iste autem, Spiritus utriusque: quoniam de utroque procedit. Et Paulo inferius, quid autem inter nasci, & procedere interfit, de illa excellentissima natura loquens, explicare quis potest? Non omne quod procedit, nascitur, quamuis omne procedat quod nascitur, sicut non omne quod bipes est, homo est: quamuis bipes sit omnis, qui homo est. Hęc scio, distinguere autem inter illam generationem, & hanc processionem, nescio, non ualeo, non sufficio: at per hoc, quia & illa, & ista est ineffabilis, sicut propheta Esaias de filio loquens ait, capit. 53. generationem eius quis enarrauit. Ita de Spiritu sancto uerissimè dicitur, processionem eius quis enarrauit? Hęc Augustin. & plura alia quibus ostendit huius rei difficultatem. Et de Trinitate loco allegato cap. 27. proposita eadem quæstione, atq; super illa pluribus scriptis, tandem maxima cum animi humilitate, solutionem illius ad Deum reijcit, intelligens se propriis ingenij uiribus ad illam eniti non posse, unde ait: Cùm sit communio quædam substantialis patris, & filij, amborum spiritus, non amborum (quod absit) dictus est filius. Sed ad hoc dilucidè, perspicueque cernendum, non potes ibi aciem figere: scio quia non potes: uerum dico, mihi dico, quòd non possim scio. Sunt denique plura alia loca, in quibus hanc rem ingenuè difficilem esse fateatur, ut nono. de Trinitate capit. ultimo. Quo in loco nititur assignare rationem, cur uerbum sit filius, & genitus, & eius productio generatio: Spiritus sanctus autem non sit filius, neque genitus. Licet uidere locum citatum. Quoniam enim ipse longissime super hac re disserit, nos uitanda prolixitatis gratia uerba eius non numeramus, sed in summam redigimus.

Barth. Torres.

E Tro

Amato
tio Aug.

Pro explicanda igitur ratione præmittit, quod cum aliquis maxime studet, ac desiderat venari notitiam alicuius rei, amore veritatis allectus, & deinceps querendo inuenit eam: notitia illa generatur, & paritur, atque habet se ut animæ proles, quia reperitur. Quæ autem (inquit) reperiuntur, quasi pariuntur: unde proli similia sunt (vt verbi Augustini vtar) at amor illius nõ queritur, sed à principio habetur: & ob id non generatur, neque paritur, neque se habet vt animæ proles. Hanc præmissam hypothese accomodat quæ stioni proposita in fine capituli, & docet in anima nostra reperiri imaginem trinitatis: quia quemadmodum cum anima nostra intelligit, & amat se, ab ipsa per actum intelligendi procedit verbu sui, & ab utroque, scilicet anima, & verbo ipso, per actum amandi procedit amor sui: sic etiam cum pater æternus intelligit se, & amat, ab ipso per actum intelligendi procedit verbum suum, & ab utroque per actum amandi procedit Spiritus sanctus, & quo pacto in nobis uerbum generatur, paritur, atque habet se vt animæ proles, sed nõ amor (ex hypothese) ita uerbum diuinum generatur, & est filius, non autem Spiritus sanctus. In fine autem capituli hæc subiicit uerba obseruatione digna: & est quedam imago Trinitatis ipsa mens, & notitia eius, quæ est proles eius, ac de se ipsa uerbum eius, & amor tertius: & hæc tria vnum, atque vna substantia. Hæc Augustinus. Sed quas vires hæc ratio habeat, expendat lector: in ea enim tanti viri autoritas solum nos mouere potest. Et in 15. de Trinit. cap. ultimo: iam ad calcem, tentat se ab eadem quæ stione extricare uerbis nimium obscuris, constituens discrimen inter productionem uerbi, & processionem Spiritus sancti. Dicit itaque in summa, quæ sicut in nobis per actionem intellectus procedit uerbum, quod est rei imago: per actionem uero uoluntatis, procedit amor, qui non est rei imago: ita in Deo inter productionem uerbi, & processionem Spiritus sancti maxime interest: quod per illam procedit uer-

bum, quod est imago Dei: per hanc autem procedit amor, qui non est imago Dei: atque hac ratione illam dici generationem, & uerbum filium: hanc uero processionem, non generationem, nec Spiritum sanctum filium, quam rationem nos explicabimus in 4. parte commentarij.

At D. Thom. præsertim articulo 4. huius quæstionis, nititur huic tantæ quæstionis satisfacere, assignans rationem, quare Spiritus sancti processio non sit generatio, neque Spiritus sanctus filius sit. Et non debes uitio dare, quod eam quæstionem, quam Sanctus Thom. articulo 4. agit in præsentia nos tractemus: quoniam ex uerbis huius secundi articuli facile constat illum integer sensus: neque hic articulus commodè aliter explicari poterat.

¶ Respondemus igitur iuxta sententiam D. Thom. ad argumentum præfatum: definitioni generationis, & filij addendam aliam particulam, uidelicet secundum rationem similitudinis. ita ut definitio generationis absolutissima, sit hæc. Processio uiuentis à uiuente coniuncto secundum rationem similitudinis, &c. Et filius est, quod procedit à uiuente coniuncto secundum rationem similitudinis, &c. Et quia uerbum procedit à patre secundum rationem similitudinis, ob id est filius patris, & eius processio est generatio. Spiritus sanctus uero non procedit à patre, & filio secundum rationem similitudinis, quapropter non est utriusq; filius, neque eius processio est generatio.

Sanè hic insudandum nobis est, ut declarem hoc, quod nunc dicimus, uidelicet quod filius procedit à patre secundum rationem similitudinis, sed Spiritus sanctus isto modo non procedit à patre, & filio: & quid significet particula ista, secundum rationem similitudinis. Atqui pro enodatione huius rei plura sunt præmittenda, quæ nolim candidè lector tibi pariant fastidium, quum sint necessaria tantæ difficultati intelligendæ.

Maximè

Primum
notab.

Maximè igitur obseruandum est, primum generationem hanc habere uirtutem, & proprietatem, quæ ex uerbo eius, & natura procedit simile generanti, quoniam oritur à generante, & omne generans natura sua producit sibi simile in quantum potest: adeo ut dicat Aristot. 7. metaphysic. ubi supra text. 28. quod si aliquando contingat animalis generatio præter naturam, ut potè cum equus generat mulum, tunc ex ea generatione procedit animal simile generanti, quoad fieri potest, in genere innominato, & nimum ei propinquo, ut rei natura fert. Aristot. uerba sic habent: nisi quid præter naturam fiat, ut equus mulum scilicet generet, & hoc simile: commune enim super equum & asinum, non est nominatum proximum genus, sunt autem ambo uelut mulus. Hæc Aristot. & tandè, omne agens generat sibi simile quam maximè fieri potest: ut docet Aristot. 1. de Generatione, text. 51. & ita hoc uerum est, ut sanctus Thomas prima parte, quæstio. 4. articulo. 2. asserat, in sole esse similitudinem omnium, quæ ab eo generantur, ut muris, & cæterorum. Atque ad horum intelligentiam, in memoriam sunt reuocanda, quæ articulo 3. præfatæ quæstionis pertractauimus, quæ uero cuiuslibet citato iam locolatè liceat uidere, nos enim ad ueteriora pergitur.

Nunc dicimus iuxta scholasticorum sententiam præsertim Thomistarum, particulam illam, secundum rationem similitudinis, sic intelligendam. Id est, generatum procedit simile generanti ex uerbo processionis, itaque clarus, & manifestus intellectus definitionis præfatæ generationis sit iste.

Restat
telligentia
definitionis
filij, &
genera-
tionis.

¶ Processio uiuentis à uiuente coniuncto eiusdem naturæ, cui est simile ex uerbo processionis, & definitionis filij hic: quod procedit à uiuente coniuncto eiusdem naturæ, cui est simile ex uerbo processionis: ita ut ratione ipsius productionis simile generetur.

Secundum
notab.

¶ Secundò notandum nimirum est, fuisse omnium philosophorum senten-

tiam citra controuersiam aliquam, cognitionem fieri secundum modum similitudinis: ut cuiuslibet constare potest ex primo de anima, text. 25. Quæ de causa quidam philosophorum antiquorum (quos refert Aristot. eo loco) affirmarunt, animam constare ex omnium rerum particulis, ut ignis, terræ, &c. Cuius assignarunt rationem, quoniam anima cognoscit res omnes, & nihil potest cognosci, nisi à simili. Dicitur autem cognitio fieri secundum modum similitudinis, uel quoniam cognitio fit ab specie, quæ est rei similitudo, uel quia fit per hoc quod res cognita est in cognoscente secundum suam similitudinem, quæ est ipsa species, uel quia nullus potest cognoscere aliquam rem, nisi prius efficiatur ei similis per informationem speciei, ut docet Aristot. 3. de anima, text. 151. quæ omnia eodem cadunt.

¶ Quo fit, ut inter intellectum, & uoluntatem magnum sit discrimen, ut docet Sanctus Thom. articulo 4. huius quæstionis. Nam intellectus intelligit, propterea quia res, quæ intelligitur, est in intellectu secundum suam similitudinem, sed uoluntas non ea ratione uult, quod res uolita sit in ea secundum suam similitudinem, sed ob id, quoniam habet quandam inclinationem ad eam rem, uidelicet amorem. Hæc est, inquit, differentia inter intellectum, & uoluntatem, quod intellectus fit in actu, per hoc quod res intellecta est in intellectu secundum suam similitudinem: uoluntas autem fit in actu, non per hoc quod aliqua similitudo uoliti sit in uolente, sed ex eo quod uoluntas habet quandam inclinationem in rem uolitam, hæc ibi.

¶ Demum ultimo loco aduertendū est, esse etiam latissimum discrimen inter actionem intellectus, quæ est ipsa intellectio, & actionem uoluntatis, quæ est actus uolendi, quæ uolitionem scholastici appellant: quæ per intellectus actionem procedit similitudo rei cognite, seu simile quoddam rei, quæ cognoscitur, puta uerbum, ex uerbo, & natura

Corollarium.

Disserimus

notab. Disserimus

tura illius actionis: quandoquidem actio illa dimanat à similitudine rei cognita, quæ est species eiusdem rei in intellectu existens, & vnum quodq; quale ipsum est talia efficit, atq; agit, vt probatum est annotatione prima. Et hoc habetur ex beato Thoma. i. contra gentes, ca. 53. Locus autem sic habet, per hoc enim q; species intelligibilis, quæ est forma intellectus, & intelligendi principium, est similitudo rei exterioris, sequitur q; intellectus intentionem format illi rei similem, quia quale est vnumquodq; talia operatur. Hæc beatus Thom. Potest insuper esse alia ratio, quare verbum sit simile suo obiecto ex vi processionis: quoniam omne quod ex semine generatur, ex vi generationis est simile illi, cuius est semen, vt constat ex definitione generationis, & verbum producit ex specie, quæ se habet in anima velut semen obiecti (vt ostendimus in tertia disputatione articuli præcedentis) ergo verbum ex vi productionis est simile suo obiecto. At per actionem uoluntatis, ex vi illius actionis non procedit similitudo rei amate, procedit etenim amor, qui nõ est rei amate similitudo, sed potius ad illam inclinatio, & quoniam in uoluntate non est aliqua similitudo rei amate, quæ sit principium uolitionis, sicut in intellectu est similitudo rei cognite, quæ est principium intellectus, ipsa scilicet species.

¶ Nempe ea omnia quæ diximus ad declarationem literæ Diui Th. pariunt nobis aliquot corollaria multum cognitione digna, & quæ rei intelligendæ, de qua agimus, nimis deseruiunt.

¶ Colligitur primò, quòd si anima format lapidis notitiam, ea non est animæ filia, quamuis procedat ab anima uiuente, & sibi coniuncta: quoniam non est similis animæ intelligenti, sed lapidi.

¶ Inferitur secundò, quòd si una anima format alterius animæ notitiam, ea nõ est filia animæ intelligentis, quãuis procedat ab ipsa anima uiuente, & sibi coniuncta, & sit ei similis: est namque similis animæ intellectæ, & anima

intellecta, & intelligens sunt eiusdem naturæ: at si aliquid est simile vni duorum similibus, necessariò debet esse simile alteri. Ratio autem, quare illa notitia non est filia animæ intelligentis, est, quia non est ei similis ex vi productionis, sed suo obiecto, quod est fecunda anima intellecta. diximus enim, notitiam, & uerbum mentale, duntaxat ex vi productionis, similia esse suo obiecto.

Sequitur tertio, quòd si anima formaret notitiam sui ipsius, neque ea esset filia eiusdem animæ, neque eius productio esset generatio: etsi procederet ab ipsa anima uiuente, & sibi coniuncta, & ei esset similis ex vi productionis: si quidem hæc ratione esset similis suo obiecto, & suum obiectum est ipsa anima. Ratio uerò ut ea non sit filia animæ, neque eius productio sit generatio, solum est, quia non est substantia, quæ rationem innuit hoc loco D. Th. ad secundum, solum enim substantia uiuens est filius, & eius productio generatio, de qua nunc loquimur.

Consequitur vltimò, quòd si anima formaret conceptum sui ipsius, & ille esset substantia uiuens, esset maximè propriè filius eiusdem animæ, & eius productio maximè propriè generatio: quoniam illi conueniret integra definitio filij, & eius productioni, perfecta generationis definitio: quia esset substantia uiuens, & procederet à substantia uiuente, hoc est anima, & illi esset similis ex vi productionis. His prælibatis, constituimus duas conclusiones, quibus respondent doctores illi tantæ quæstioni, quæ tam acerbè vexauit August. reliquosq; doctores.

¶ Prima conclusio sit hæc: verbum est propriissimè filius, & eius productio propriissimè est generatio. Istam nos probauimus ex definitionibus generationis, & filij, sed nunc lucidissimè probamus ex proximè dictis, elegantissime ratione Sancti Tho. cuius summa hæc est. Si anima intelligeret se, & per actum suum intelligendi produceret conceptum sui, & ille esset substantia uiuens: esset propriissimè filius animæ, & eius

Probat ex 1. Th.

Probat ratione.

1. Corollarium.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

1. Conclusio.

Ratio notata diuinitate S. Th.

Et eius productio propriissimè generatio, vt constat ex vltimo corollario: at pater æternus intelligit se, & per actum suum intelligendi producit uerbum, ut liquet ex vltima disputatione articuli præcedentis, & illud uerbum est substantia uiuens, quia quicquid est in Deo est substantia uiuens, ergo uerbum est propriissimè filius, & eius productio est propriissimè generatio. Argumentatio autem hæc nimium est obseruanda, quam obscure, & recondite innuit D. Tho. in corpore articuli, & ad secundum.

2. conclusio.

¶ Secunda conclusio sit: Spiritus sanctus non est filius, neque eius productio est generatio: quia quamuis procedat à patre, & filio uiuente, eiusdem naturæ, & eis coniunctus, & sit eis similis (habet siquidem eandem naturam diuinam cum eis) uerum non est illis similis ex vi productionis: quoniam, ut deinceps dicemus, procedit ab eis per actum uoluntatis, & ut constat ex dictis, quod procedit per actum uoluntatis non est simile ex vi productionis. Hæc sunt quæ plures scholastici doctores, præsertim Thomistæ respōdent ad præfatam difficultatem, quibus existimant ei se abundè satis facere.

¶ Quarta pars Commentarii.

Argumentum contra 2. conclusio nem.

MERVM aduersus rationem assignatam in hac secunda conclusione, argumentamur. Amor procedit similis rei amate ex vi productionis, ergo Spiritus sanctus est filius, & eius productio est generatio. Consequentia manifestissima est per ea quæ dicta sunt, quoniam ratio, quare dicimus Spiritum sanctum non esse filium, neque eius productionem, generationem, est quia procedit per actum uoluntatis, & quod procedit per actum uoluntatis (amor scilicet) non procedit similis ex vi processionis. Assumptum autem probamus in hunc modum: uerbum procedit simile rei cognite ex vi productionis, quia principium eius est similitudo rei cognite,

Barth. Torres.

puta species: at principium amoris est etiam rei amate similitudo, ut probabimus, ergo amor procedit similis rei amate ex vi productionis. Minorem autem ostendimus, quoniam uerbum est rei amate similitudo, & amoris principium: siquidem nihil est uoluntatum, aut amatum, quin prius fuerit cognitum per ipsum uerbum.

1. Respō.

¶ Huic argumento respondemus primò, uerbum quod representat rem sub ratione boni, non concurrere ad uolitionem, & amorem in genere cause efficientis, sed finalis: at causa finalis non efficit effectum sibi similem, ut causa efficiens (si enim aliquis ambulat propter sanitatem, ambulatio, & sanitas non sunt sibi similes) ueruntamen species, quæ est rei similitudo, est principium actus intelligendi, quo producit uerbum, & ipsius uerbi, in genere cause efficientis: ac proinde efficit uerbum rei simile, sicut ipsa est rei similis. Quòd autem uerbum concurrat ad amorem non in genere cause efficientis, sed finalis, alibi disputandum est: & nunc breui ostendi potest, quia uerbum est rei cognitio, & cognitio rei concurrat ad amorem ut res cognita, res autem cognita sub ratione boni, duntaxat concurrat ad amorem in genere cause finalis: ut cum quis sumit potionem amarã propter sanitatem, sanitas ipsa cognita solum mouet in genere cause finalis, ut docet Aristot. 2. physicorum, tex. 88. 89.

2. Respō.

Secundò respondemus negando consequentiam, qua probatur assumptum argumenti: & ratio est, quoniam principium uerbi, ipsa uidelicet species, est in eadè potentia, in qua est uerbum ipsum, hoc est, in intellectu: principium autè amoris, ipsum quidem uerbum non est in eadem potentia, in qua est amor: est namq; amor in uoluntate, & uerbum in intellectu.

Sed fortassis ad rem nihil pertinet, quod principium uerbi sit in eadè potentia, in qua est ipsum uerbum, ut procedat simile ex vi processionis: nam ignis genitus procedit similis ex vi processionis igni generanti, & nõ sunt

2. Solutio calumnia pantiur.

in eadem potentia, neq; in eodem loco, quamuis sint proximi: quamobrè prima solutio magis probatur.

1. Argu.

¶ Secundò argumentatur: Spiritus sanctus procedit similis patri, & filio ex vi productionis, ergo est filius, & eius productio est generatio. Assumptum probamus duplici ratione, sitq; prima.

Prima antecedens probatio.

¶ Productio diuina natura sua est communicatio diuine essentia, qua persona producens eam communicat productæ: ergo ex vi diuine productionis persona producens communicat essentiam productæ: at pater, & filius producunt Spiritum sanctum, ergo ex vi productionis communicant essentiam diuinam Spiritui sancto: igitur Spiritus sanctus ex vi productionis diuine recipit diuinam naturam patris, & filij, & ex consequenti ex vi productionis procedit similis in natura patri, & filio: quia non ob aliam causam asserimus, filium in humanis procedere similem patri in natura ex vi productionis, nisi quia ex vi productionis recipit naturam patris. Quòd si hoc argumentum sub hac forma tibi obscurem videtur, & te non conuincit, idem fermè sub alia clariori, & breuiori proponam, ad hunc modum. In humanis filius dicitur similis patri ex vi productionis, quia ex vi productionis & generationis recipit naturam patris. Sed Spiritus sanctus ex vi productionis, qua producit à patre, & à filio, recipit naturam eorū, ergo Spiritus sanctus ex vi productionis est similis patri, & filio. Profectò, vt arbitror, hoc argumentum conuincit, supposito qd productio diuina personæ natura sua est communicatio diuine essentia, aut nature diuine, ex cuius vi, & virtute persona producta recipit naturam producentis, sicut hominis generatio, aut humana productio est communicatio nature humanæ, ex cuius vi, & virtute filius recipit naturam humanam à patre.

2. probatio

¶ Secundò probatur idem assumptum: ex vi spirationis procedit Spiritus sanctus, & Spiritus sanctus est Deus, ergo ex vi spirationis procedit Deus. Vltre-

rius, Spiritus sanctus ex vi spirationis procedit Deus à patre, & à filio, qui sunt Deus: ergo ex vi spirationis procedit similis patri, & filio, & probamus consequentiam, quoniam cum pater in humanis generat filium, filius dicitur procedere ex vi productionis similis patri in natura: non alia ratione, nisi quia ex vi productionis procedit homo. Igitur cum Spiritus sanctus ex vi productionis procedat Deus à patre, & à filio, qui sunt Deus: ex vi productionis procedit similis patri, & filio in natura diuina.

¶ Et confirmatur: ex vi spirationis procedit Spiritus sanctus, at Spiritus sanctus, qua Spiritus sanctus est, est Deus: & Deus quatenus Deus, est similis patri, & filio: ergo Spiritus sanctus ex vi spirationis procedit similis patri, & filio.

¶ Tertio argumentatur, amor procedit similis voluntati ex vi actionis, & processione, qua ab ea dimanat: ergo Spiritus sanctus est filius, & ei' productio est generatio. Consequètia notissima est ex dictis: probamus antecedens in hunc modum. Omne agens producit sibi simile quā maximè fieri potest ex vi actionis, vt constat ex superioribus, at uoluntas producit amorē, ergo amor procedit similis uoluntati ex vi actionis, & processione: non enim aliunde probamus generatum ex vi generationis procedere simile generanti, nisi quia omne generans generat sibi simile quā maximè fieri potest. Quarto

& vltimo argumentatur, ac pro explanatione præmittimus, qd uoluntas habet inclinationē naturalem ad bonum, per quam sit in actu primo ad amandū, & per amorem in actu secundo: sicut intellectus sit in actu primo per speciem ad intelligendum, & per uerbum in actu secundo, & nostra non refert, an inclinatio distinguatur à uoluntate re ipsa necne: quo fit, vt uoluntas sit inclinatio ad bonum in actu primo, vel eam habet, & amor in actu secundo. Colligunt insuper, qd amor est similis uoluntati, sicut uerbum speciei, vel intellectui informato per speciem: etenim sicut species est

Confirmatio.

3. argu.

4. argu.

Primum corollarium.

2. Coroll.

est similitudo obiecti in actu primo, & uerbum in actu secundo: ita uoluntas est inclinatio ad bonum in actu primo, & amor in actu secundo.

4. Arg.

¶ His præmissis argumentatur modo. Verbum ex vi productionis procedit simile speciei, quia est illis similis, & ab ea procedit: at amor est uoluntati similis, ut constat ex suppositione, & eius corollarijs, & ab ea prodit, ergo est similis illi ex vi productionis: qd si hoc de deris aperte elicitur Spiritum sanctum esse filium, & eius productionem generationem: si uera sunt que diximus ex mente doctorum scholasticorum.

Responsio qua quis possit assignare argum.

¶ Fortè quis dicet, inter uerbum, & amorem maximè differre, quoniam uerbum procedit simile rei cognita ex vi productionis, (vt ostensum est) amor autem non procedit similis rei amate, sed uoluntati. Fatemur quidem ita esse, uerum hoc non tollit difficultatem, quod sic probamus. Amor procedit similis amanti ex vi processione, ergo amor quo pater, & filius mutuo amant se, procedit similis illis ex vi processione: nisigitur ille amor, qui est Spiritus sanctus, est filius utriusque, & eius productio est generatio. His argumentis conuicti quidam de quorum numero uidentur esse Ferrara, & contragentes ca. 19. affirmant, quòd Spiritus sanctus procedit similis patri ex vi talis processione diuine, & diuine productionis, sed non ex vi processione in genere: quia per actus uoluntatis processione, ut est in genere processio non procedit simile producenti: siquidem amor in nobis procedit à uoluntate, & non est similis illi. Profectò responsio hæc sophistica est in primis quia iam ostendimus, amorem similem esse uoluntati. Itè ex hoc qd ex vi processione in genere non procedat aliquid simile producenti, solum sequitur, qd non omne procedens ab aliquo est filius eius. Nam amor creatus procedit à uoluntate, & non est filius eius: sed non sequitur, qd Spiritus sanctus non sit filius patris æterni, cum ab illo procedat similis illi ex vi processione diuine, ut præfati doctores ultro concedunt. Secundo obijcimus, & præ-

Responsio.

2. Obiectio.

mittamus, id, quod est de essentia, & natura superioris esse etiam de essentia, & natura inferioris, quamuis non è contra identidem contingat: hoc sanè liquido constat, animal namque est superior ad hominem: & quod est de essentia, & natura animalis est itidem de essentia hominis. Præmittamus secundo, quòd productio in genere est superior ad generationem & processionem: nam generatio, quam processio est productio: tum in humanis, tum etiam in diuinis. His ergo sic constitutis argumentatur in hunc modum. Omne, quod est de essentia, & natura superioris, est etiam inferioris, ex prima suppositione: sed productio in genere est superior ad processionem, ex secunda suppositione: ergo quod est de natura productionis est de natura processione. Tunc ultra de natura productionis est, quod ex ui illius, productum sit simile producenti (vt superius euidenter monstrauimus ex doctrina Arist.) ergo de natura processione est, quod ex ui illius procedens sit simile ei, à quo procedit: perperam ergo præfati doctores dicunt, quòd ex ui processione in genere, non procedit simile producenti. Tertio, genitum ex ui generationis in comuni, non est filius generantis: nam generatur à sole, & non est filius solis: genitum in super ex ui generationis uniuoce, non est filius: quandoquidè ignis generatus, producit ab alio igne per unicam generationem, & non est filius eius, sed genitum est filius generantis, ex ui generationis, qua genitum procedit à generante uiuente coniuncto simile secundum naturam: ergo dato Spiritus sanctus non esset filius patris ex ui processione in genere, esset filius patris ex ui processione diuine, si uera sunt que isti affirmant: cum ex ui processione diuine (iuxta istorum sententiam) filius procedit similis patri, ex ui eiusdem processione.

2. Suppositio.

3. Obiectio.

Autor libere fatetur se non posse satisfacere præfatis argu.

¶ Expende modo lector quanti ponderis sint argumenta hæc: ego quidem fateor, non posse planè satisfacere his argumentis. Nempè nisi tantorum doctorum grauitas alià nos traheret, con-

uinceret apud me (forte propter ignorantiam meam) Spiritum sanctum procedere similem patri, & filio ex vi productionis: quod nequaquam concedere volo, ne a communi doctorum nostrae tempestatis sententia discedam.

Quid de fide non esse filium, ac perinde neque eius productionem generationem: at de ratione, qua id verum sit, licitum est disputare, & non contendimus communem doctorum rationem, quam antea explicuimus confutare, sed aliam assignare, at que statuere. Respondemus igitur, diuinum verbum esse filium, ac subinde eius productionem esse generationem: quoniam de ratione filij est procedere per modum imaginis a patre quod pacto diuinum ipsum verbum procedit a patre: Spiritum sanctum autem non esse filium, & eius productionem generationem non esse: quoniam non procedit a patre, & filio per modum imaginis.

Autoris sententia.

Corollarium.

3. notab.

de imaginibus.

Imagi-

Verum in presentia de fide tenendum est: ut ostendimus, Spiritum sanctum non esse filium, ac perinde neque eius productionem generationem: at de ratione, qua id verum sit, licitum est disputare, & non contendimus communem doctorum rationem, quam antea explicuimus confutare, sed aliam assignare, at que statuere. Respondemus igitur, diuinum verbum esse filium, ac subinde eius productionem esse generationem: quoniam de ratione filij est procedere per modum imaginis a patre quod pacto diuinum ipsum verbum procedit a patre: Spiritum sanctum autem non esse filium, & eius productionem generationem non esse: quoniam non procedit a patre, & filio per modum imaginis.

Quocirca illa particula, secundum rationem similitudinis, tantundem significat, sicut per modum imaginis. Et sane contra hanc responsionem neutiquam militant argumenta praefata: quoniam per ea argumentator solum contendit probare, Spiritum sanctum procedere similem ex vi processioneis, ut liquet, & non probat, eum procedere per modum imaginis ex vi processioneis.

Sed ut haec responsio nobis illustrior fiat, aliqua notanda sunt. Primum, similitudinem aut simile (quod in nostro proposito idem est) & imaginem longo dissidere intervallo: nam simile, quia simile est generali representatione sibi simile representat, at non est institutum a natura ad representandum: ut ouium ouium alterum representat, non tamen a natura est ordinatum ad illud representandum: imago vero est ordinata ad representandum id, cuius est imago: ut Imperatoris imago. Unde imago sic plane definienda est, similitudo rei ad eius imitationem expressa, ut illam representet.

Aduertendum insuper est, quod

vulgus nomine imaginis duntaxat intelligit eam, quae representat rem, quod ad eius figuram, delineamenta, & accidentia: cum ipsum imaginis nomen plura complectatur. Etenim Dei filius est vera imago patris, ut dicit Paulus ad Colos. 1. imago inuisibilis Dei. Et homo est Dei imago, uel potius ad imaginem Dei factus, Genes. 1. & in Deo non sunt accidentia.

Quapropter sciendum est tertio, iuxta D. Thome mentem, contra gentes ca. 12. rei imaginem esse duplicem: alteram, quae est eiusdem naturae cum ipsa re: alteram, non eiusdem naturae: & haec duplex est, quaedam est imago rei quoad accidentia, sicut aenea imperatoris statua: alia est imago rei quoad substantiam, ut verbum mentis, quod est hominum notitia, est eorum imago: conuenit enim ei imaginis finitio assignata, est namque hominis similitudo quoad naturam, & expressa ab anima ad eius imitationem, & ut eam representet. Simili modo probari potest de quocunque alio uerbo, uel notitia: imago tamen rei, quae est eiusdem naturae cum ipsa re, quaedam est imago quoad naturam tantum, ut filius, qui non est in figura similis patri: altera est imago rei quoad figuram, & substantiam, ut filius similis in figura.

Quod uero filius sit imago patris, saltem quoad naturam, liquido constat ex imaginis finitione ascripta, quando quidem est patris similitudo quoad naturam, & expressus ad eius imitationem: atque filius patrem representat, ut explicant omnes iurisperiti super leg. 40. Tauri, quod probant ex leg. fina. C. de impub. & alijs substitutionibus, & institutu. de inutil. stipulat. §. ei uero qui. Huc accedit quod narrat Arist. 2. Politic. 2. ubi ait, quod in quibusdam populis qui sunt in Lybia superiori, cum uiri haberent uxores communes, partiebantur inter se filios secundum similitudinem: ita ut unusquisque illos filios acciperet, qui sibi similes viderentur quasi quodam instinctu intelligentes, filium esse imaginem patris.

Atqui si obijciat aliquis, filium non esse

nis definitio. 2. notab.

3. notab.

Probat filium esse imaginem patris, ut quoad naturam.

Soluitur

esse imaginem patris, quoniam non ordinatur ad representandum patrem, quod necessarium est ad imaginis rationem: respondemus id sane negando, quin potius in humanis pater ductu naturae quodam generat filium, ut in ipso conseruet speciem, & sui naturam, & ut per ipsum representetur: atque in ipso conseruet suum esse, saltem per representationem: ut exemplar, isto modo conseruat suum esse per imaginem: itaque absque dubio tenendum est, filium esse imaginem patris, uel habere se per modum imaginis in ordine ad patrem.

Praedicta habet ex S. Th.

Imago rei

de fide

Pl. not. nimis obsequia.

Corollarium, an notandum, an maxime dignum.

Et quod ista fuerit mens D. Thomae loco allegato, constat ex eius uerbis, quae sic habent. Imago autem alicuius rei est duplex: est enim aliqua imago, quae non communicat in natura cum eo, cui est imago, siue sit imago eius, quoad exteriora accidentia, sicut statua aenea est imago hominis, neque tamen est homo: siue sit imago, quantum ad substantiam rei: ratio enim hominis in intellectu, non est homo: nam & philosophus. 3. de anima. tex. 38. dicit: lapis non est in anima: sed species lapidis. Imago autem alicuius rei, quae eadem naturam habet cum re, cuius est imago, est sicut filius regis, in quo imago patris apparet: & est eiusdem naturae cum ipso. Et Paulus inferius: non enim sic esse imaginem alicuius, ut eiusdem naturae cum illo sit in aliquo inuenitur, qui filius dici non possit, dummodo hoc inuentibus accipiatur. Haec Sanctus Thomas.

Tandem obseruari debet illud, quod ad rem, de qua est disputatio, maxime refert, uidelicet quod omne, quod procedit per actum intellectus, ordinatur ad representandum, & est rei similitudo formaliter: ut species, & uerbum mentis: uel effectiue, ut habitus existens in intellectu: quoniam efficit notitiam, quae est rei similitudo.

Quo fit, ut omne, quod producit per actum intellectus, procedat per modum imaginis: quia sicut imago est rei similitudo, & ordinatur ad representandum: ita quod procedit per actum intellectus. Verum quod procedit per

actum voluntatis, non procedit per modum imaginis, quamuis procedat per modum similitudinis in ordine ad ipsam voluntatem: quia non ordinatur ad representandum, sed ad amandum.

His praelibatis, breui, clare, & manifeste absoluius quaestionem, & respondemus, scilicet uerbum esse filium, ac perinde eius productionem generationem, quoniam de ratione filij est, quod procedat a patre per modum imaginis: ut ostendimus, & uerbum procedit a patre per actum intellectus: & omne, quod sic procedit, ut proxime demonstratum est procedit per modum imaginis. Sed Spiritus Sanctus non est filius, neque eius productio est generatio: quandoquidem procedit per actum uoluntatis, & quod sic procedit, non procedit per modum imaginis, ut probauimus.

Vel alijs uerbis forsitan clarioribus, & breuioribus ad eadem quaestionem respondere possumus, quamuis uirtute utrobique sit eadem solutio. Cum interrogas quare uerbum est filius, & Spiritus Sanctus non est filius? Respondes: quia filius in genere, est imago patris, aut se habet per modum imaginis ad eundem, & uerbum est imago patris ex Paul. ad Col. 1. Spiritus Sanctus autem non est imago. Et si iterum perconteris, cur uerbum est imago patris, Spiritus Sanctus non item? Soluitur, quia de ratione imaginis est, quod representet, & producat ad representandum, & uerbum uelut in actu secundo, (ut liquet ex disputatione ultima articuli praecedentis) representat patrem, & omnia, quae sunt in patre: scilicet essentiam, & omnia, quae in diuina essentia reuolunt: creaturas, & diuinas personas: & producit, ut ea representet, uel ut representans ea: at Spiritus Sanctus, quamuis sit similitudo patris, & filij, non tamen est imago eorum, quia non producit, ut eos representet: etenim producit per amorem, & amor non producit ad representandum, sed ad amandum.

Obserua tamen (ut caste, & cum timore loquamur in tanto mysterio) non

Autoris sententia declaratur.

2. Soluitur clarior, & uerior.

ANNOT.

concedere nos, verbum ordinari ad re-
presntandum: quia ordinari est de me-
dijs ad finem, & verbum diuinum est
vltimus fini. Aduerte insuper, quod il-
lud est representare, quasi in actu se-
cundo patrem, & ea, que sunt in patre,
est ipsemet Deus: quoniam quicquid est
in Deo est ipsemet Deus. Et ego quide
existimo, prefatam sententiam esse D.
Tho. 4. contra gentes, loco allegato: &
etiam esse expressam. Aug. vltimo libr.
de Trini. capit. vltimo: quamuis verbis
ambagiosis, & nimium obscuris id asse-
rat: vbi summam constituit differen-
tiam inter verbum, & Spiritum Sanct.
& eorum pductiones: videlicet, quod
verbum procedit per modum imagi-
nis, ac proinde est filius, & eius produ-
ctio est generatio: Spiritus autem non
procedit per modum imaginis, atque
ob id non est filius, neque eius produ-
ctio generatio viuentis: de qua scilicet
in presentia loquimur. Licet videre
Diuum Thomam, & August. locis ad-
ductis. Hanc etiam arbitror esse An-
selmi sententiam in monologio. capit.
53. vbi assignat rationem, quare ver-
bum est filius: & dicit, quod propterea
filius est, quia prefert parentis imagi-
nem: Spiritus Sanctus autem, & amor
filius non est, quia eam non prefert.
Atque hac de graui, & difficili questio-
ne huius articuli dicta sufficiant.

Augst.

Anselm.

I. argu.

¶ Ceterum absoluta veritate pre-
sentis questionis, quo literam magis
explicemus, argumentamur primo ad-
uertus eam assertionem S. Thom. qua
affirmat, in Deo esse, & intelligere idē
fore, argumentamur, inquam, in hunc
modum. Anima nostra mediante ver-
bo, & per verbum formaliter intelli-
git, ac proinde à verbo habet, quod in-
telligat: ergo pater æternus, namque intelli-
gitur, mediante verbo, & per
verbum: & ex consequenti à verbo ha-
bet, quod intelligatur esse, & intellige-
re sunt idem (vt docet S. Thom.) ergo
pater habet esse à verbo, quod est hæc
eticum, quin verbum habet esse à patre
per generationem.

Respons.

¶ Respondemus negando priorem
consequentiam, & asserimus, intelligēs,

quod habet distinctam essentiam à suo
verbo, intelligere mediante verbo, &
per verbum, atque à verbo habere, quod
intelligat: intelligens tamen, quod est
eiusdem nature cum suo verbo, vt est
pater æternus, non habet à verbo, quod
intelligat. Itaque pater æternus à se ha-
bet, quod intelligat, & non à verbo: si-
cut à se habet esse: neque intelligit me-
diante verbo, neque per verbum for-
maliter, sed mediante sua essentia, &
per seipsum. Fatemur tamen, quod pa-
ter intuetur omnimodum in verbo, velut in
actu secundo: & in sua essentia, velut in
actu primo. Concedimus etiam, quod
pater dicit verbo, & per verbum, om-
nia quæ dici possunt: sicut per verbum,
& mediante verbo omnia facit, om-
nia per ipsum facta sunt: Ioann. 1. De
quibus licebit legere Sanctus Thomas
inferius questione 37. artic. 2. & Ca-
preol. in 1. sentent. distinct. 27. quest. 2.
art. 1. concl. 4.

¶ Secundò argumentamur aduersus
eandem assertionem, nam intelligere
potius videtur, quod sit esse rei intelli-
gentis, vt intelligens est, quam sit esse
verbi, quod per intellectionem illam
producit. Huic argumento, quidam
Thomistarum respondent, quod in præ-
sentia intelligere, sumit pro eo, quod
est intelligi: ita quod quemadmodum
calefacere, & calefactio aliquando ac-
cipit pro calefactione actiua, aliquan-
do pro passiua: sic intelligere, & intel-
lectio assumuntur nonnunquam pro eo,
quod est intelligi, & intellectione pas-
siua. Quod etiam docet Diuus Thom.
4. contra gentes, vbi supra, quo loco
affirmat, quod esse verbi est intelligi.

¶ Aduersus tamen solutionem hanc
obijcimus. Intelligi rem, nihil ponit in
re intellecta Chimæra, namque intelli-
gitur, quæ nihil est: at esse verbi in Deo,
& in nobis, est ens reale (ne à verbis
scholasticorum omnino discedamus)
falsum est igitur dicere, quod esse ver-
bi diuini est intelligi.

¶ Responderet Caietanus, quod intel-
ligi, vt conuenit rei externæ, quæ intel-
ligitur, non importat aliquid reale: in-
telligi tamen, ut conuenit verbo inter-

Solutur

Obiect.

Solut.

no, quod est proprium intellectus obie-
ctum, importat esse reale, nam intelli-
gi isto modo, est esse obiectum reale in
tra ipsam animam: in quo ipse intelle-
ctus rem intuetur.

Dubium
primū

¶ Nunc se offerunt aliqua dubia, quo-
rum explicatio ad huius rei claritatem
confert: primò dubitatur, cur genera-
tio, qua pater generat filium, in sacris
litteris appellatur partus, & cōceptio,
atque pater dicitur concipere, parere,
& parturire filium: Cùm isthæc in gene-
ratione humana, duntaxat foemine tri-
buantur? Pro enodatione huius dubij
præmittendum est, quod sapientia, quæ
est Dei filius, in sacris litteris dicitur con-
cipi, & parturiri à patre: prouerbio. 8.
ego iam concepta eram: ante omnes
colles ego parturiebar: ac subinde pa-
ter concipit, & parturit filium.

Notabi-
le primū

¶ Insuper notandum est, quod ad ge-
nerationem prolis in humanis, duo prin-
cipia concurrunt: unum agendi, quod
est pater: aliud patiendi, quod est ma-
ter. Quapropter ea, quæ ad perfectam
prolis generationem requiruntur, sunt
diuisa: quædam conueniunt patri, alia
matri: dare namque naturam, & spe-
ciem proli, tribuitur patri: concipere
autem, & parturire, matri. At in gene-
ratione diuini uerbi, duntaxat reperit-
ur principium agendi, quod est pater,
quandoquidem in Deo non est passio:
quocirca omnia, quæ requiruntur ad
generationem uerbi, duntaxat conue-
niunt patri. Quam ob causam, sicut pa-
ter per generationem dat esse, uitam,
& naturam filio, & cætera omnia, quæ
habet, ita dicitur concipere, & parere
illum: atque ex his solutum est dubium.

2. nota-
bile, quo
exacte de-
claratur
locus p-
uerb. 8.

¶ Sed ad maiorem explanationem
eiusdem aduertendum est secundò, quod
ad insinuandum, generationem diuini
uerbi perfectam esse, dicitur in Psalm.
109. Ex utero ante luciferum genui te:
ubi ponitur uerbum præteriti tempo-
ris, quod importat perfectam, & ex-
actam actionem. Sed ut indicaret Spiritus
Sanctus, quod illa generatio est in
æternitate, & quod nunquam habuit
initium, neque habitura est finem: di-
citur ante omnes colles ego parturie-

bar, per uerbum præteriti imperfecti,
quod importat actionem nõdum fini-
tam. Et obserua, quod in præsentia auto-
ritate psalmographi, nomine uteri in-
telligitur diuina essentia: quæ ut obij-
citur intellectui paterno, ab aliquibus
nuncupatur memoria fecunda.

Verifi-
gnific.

¶ Item sciendum est, id, quod gene-
ratur, quãdiu ingenerante manet, tan-
diu dici conceptum, ob id, ut innueret
nobis, quod sapientia, quæ est filius, non
recedit à patre, sed in eo semper ma-
net: dicitur concepta. Nondum erant
abyssi, & ego iam concepta eram. Et
Ioan. 1. de filio legitur, quod est in sinu
patris. Verum quoniam quãto tempo-
re proles concepta est, & in utero clau-
ditur, nondum habet ultimam perfe-
ctionem, ut per se subsistat: ideò quo
nos admoneret, sapientiam Dei nõ ef-
se eo modo cõceptam à patre, sed perfe-
ctissimè per se subsistere, subditur:
quando præparabat cœlos a deram, &
paucis interpositis, cum eo eram cun-
cta componens. Obserua itidem ulti-
mo loco, quod in generatione huma-
na, cõceptio, generatio, & partus, quo
proles incipit per se existere separata
à generante, non simul sunt in Deo au-
tem simul sunt, & separari nequeunt.
Etenim una filius concipitur à patre,
generatur, & parturitur: sicut quod il-
luminatur, quamprimum illuminatur,
illuminatum est: quia in actu illumina-
tionis nulla est successio. Et hac ratio-
ne, postquã dixit, ego iam concepta
erã, subdit, ante omnes colles ego par-
turiebar. Et quoniam quando aliquid
paritur in rebus naturalibus, nondum
existit per se, ut doceret nos, quod sa-
pientia, quæ ab æterno concipiebatur,
& pariebatur, erat per se subsistens per-
fectè, subiungit: quando præparabat
cœlos a derã: ut planè intelligeremus,
simul esse in Deo concipi, parturiri, &
perfectè existere per se: non sicut in re-
bus naturalibus, in quibus proles pri-
mò concipitur, deinde paritur, postre-
mò per se existit à generante sciuncta.
De hac re, cui uisum fuerit, legat. Diu.
Thomam. 4. contra gentes, cap. 11.

3. nosab.

¶ Dubitatur secundo, an uerbi gene-
ratio,

2. dubiū.
ratio,

ratio, sit proprie generatio: & ipsum verbum proprie filius: atque pater æternus proprie pater: an verò ita nuncupentur, ducta similitudine à creaturis. Nimirum nuper decreuimus, secundam personam diuinam esse filium, & eius processionem generationem. Nunc planè percontamur, an ipsa secunda persona sit proprie filius, & eius processio proprie generatio? Hoc. n. dubium aliud sanè est à priori. A quaestione hac breui nos expediem⁹, quoniam similem tractauimus de verbo, cum de ipso ageremus. Dicendum igitur, quòd iuxta sententiam Diu. Thom. superius, quæst. 13. artic. 5. & 6. nomina quæ dicuntur de Deo, & creaturis, sunt analogæ: & primariò dicuntur de Deo, & secundariò de creaturis: quia de creaturis dicuntur, propter similitudinem ad Deum: ut nomen scientiæ, analogum est ad scientiam diuinam, & humanam, & principaliter significat scientiam diuinam: minus principaliter, humanam respectu diuinæ: ac proinde scientia ipsa diuina magis principaliter est scientia, quàm humana: & humana appellatur scientia, quoniã est quædam diuinæ scientiæ expressio, & imitatio. Quum ergo ista nomina generatio, filius, pater, significant Deum, & creaturas: necesse est præcipuè significare Deum, deinde creaturas, & ipsas propter similitudinem ad Deum.

Corollarium respondens quæst.

¶ Quo sit, generationem æternam esse propriissimè generationem: & humanam non ita proprie appellari generationem, nisi quâ similitudinem habet cum diuina: & filium æternum esse maximè proprie filium: hominis autem filium non adeo proprie, nisi ut refert similitudinem æterni filij: & patrem æternum esse maximè proprie patrem: in humanis autem non tam proprie: sed nominatur pater, & eius relatio paternitas, quoniam est quodammodo patris æterni, & illius paternitatis imitamentum. Hoc est, quod docet Paul. ad Ephes. 3. Huius, inquit, rei gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælis, & in terra nomina-

tur. Tandem inconcussa autoritate, ac de fide tenendum est, siij generationem maximè proprie esse generationem, quod de patre, & filio æterno eodem modo asserendum est. Est de hac re nos fusius agimus infra quæst. 33. artic. 2.

¶ Caterum, vt extremam manum huic articulo imponamus, obserua q. docet Diu. Thom. in responsione ad 3. videlicet, quòd non omne acceptum est receptum in aliquo subiecto: natura siquidem humana fuit accepta à filio Deo, sed nõ recepta in aliquo subiecto: & filius Dei accipit esse à patre per generationem, & illud esse non recipitur in aliquo subiecto: esse autem diuinum dicitur in filio acceptum à patre, quia filius procedit à patre, & ab eo habet illud esse diuinum, non quasi aliud ab illo esse diuino existens. Nota insuper id, quod in eadem responsione asserit, scilicet quòd in perfectione diuini esse continetur uerbum, & principium uerbi. Quæ uerba nos declaramus quæst. 9. art. 6. disputatione vnica, in responsione ad argumenta. Et hoc non parum refert, ad intelligendum quo pacto distinguantur attributa, & relationes ab ipsa diuina essentia: de quibus inferius dicendum est, q. 28. art. 2. disput. 3. ultimo dubio.

Obserr. ad 2. art.

ARTIC. TERTIVS.

Vtrum sit in diuinis alia processio à generatione uerbi.

Ad tertium sic proceditur. Videtur, quòd non sit in diuinis alia processio à generatione uerbi. Eadem enim ratione erit aliqua alia processio ab illa alia processione. Et sic procederetur in infinitum: quod est inconueniens. Standum est igitur in prima: vt sit una tantum processio in diuinis.

Text.

¶ Præ-

2 ¶ Præterea in omni natura inuenitur tm vnus modus communicationis illius nature. Et hoc ideo est, quia operationes secundum terminos habent vnitatem, & diuersitatem. Sed processio in diuinis non est, nisi secundum communicationem diuinæ nature. Cum igitur sit vna tantum natura diuina, (vt supra ostensum est) relinquatur quod vna sit tantum processio in diuinis.

3 ¶ Præterea si sit in diuinis alia processio ab intelligibili processione uerbi: non erit, nisi processio amoris: quæ est secundum voluntatis operationem. Sed talis processio nõ potest esse alia à processione intellectus intelligibili: quia voluntas in Deo non est aliud ab intellectu: vt supra ostensum est. Ergo in Deo non est alia processio uerbi.

¶ Sed contra est quod scilicet, scilicet procedit à patre: vt dicitur Ioan. 15. Ipse autem est alius à filio: secundum illud Ioan. 14. Rogabo patrem meum, & alium paraclætum dabit uobis: ergo in diuinis est alia processio: præter processionem uerbi.

¶ Respondeo dicendum: quòd in diuinis sunt duæ processionem, scilicet processio uerbi, & quædam alia.

¶ Ad cuius euidenciam considerandum est, quòd in diuinis non est processio, nisi secundum actionem, quæ non tendit in aliquid extrinsecum: sed manet in ipso agente. Huiusmodi autem actio in intellectu naturali est actio intellectus, & actio voluntatis: processio autem uerbi attenditur, secundum actionem intelligibilem, secundum autem operationem voluntatis inuenietur in nobis, quædam alia processio, scilicet processio amoris, secundum quam amatum est in amante: sicut per conceptionem uerbi res dicta, vel intellecta est in intelligente: unde

& præter processionem uerbi ponitur alia processio in diuinis, quæ est processio amoris.

¶ Ad primum ergo dicendum: quòd non est necessarium procedere in diuinis processionibus in infinitum: processio enim, quæ est ad intra in intellectu naturali natura terminatur in processione uoluntatis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd quicquid est Deus: ut supra ostensum est, quod non contingit in alijs rebus: & ideo per quamlibet processionem, quæ non est ad extra communicatur diuina natura: non autem alij nature.

¶ Ad tertium dicendum, quòd licet in Deo non sit aliud uoluntas, & intellectus, tamen de ratione uoluntatis, & intellectus est, quòd processionem, quæ sunt secundum actionem utriusque, se habeant secundum quandam ordinem. Non enim est processio amoris, nisi in ordine ad processionem uerbi: nihil enim potest uoluntate amari, nisi sit in intellectu conceptum. Sicut igitur attenditur quidam ordo uerbi ad principium à quo procedit: licet in diuinis sit eadem substantia intellectus, & conceptio intellectus: ita licet in Deo sit idem uoluntas, & intellectus: tamè quia de ratione amoris est, quòd non procedat, nisi à conceptione intellectus, habet ordinis distinctionem processio amoris à processione uerbi in diuinis.

¶ Commentarium.

DLVVS Thom. constituit Concluf. cõclusionem de fide te- D. Thom. nendam. In diuinis est processio Spiritus Sancti à patre distincta ab ea, qua procedit uerbum à patre: & ex consequenti in Deo sunt duæ process.

¶ Quam

Probatur. ¶ Quam probat argumento in oppositum, scripturæ testimonijs in hunc modum. Spiritus Sactus procedit à patre, ut habetur Ioã. 15. sed Spiritus Sactus est alius à filio, iuxta illud Ioann. 14. rogabo patrem meum, & alium paracletum dabit vobis; ergo in diuinis est alia processio, præter verbi processionem, & ex consequenti, in Deo sunt duæ processionem. Collectio autem constat, quoniam actiones distinguuntur penes terminos: & earum actionum, & processionum termini sunt distincti, scilicet filius, & Spiritus Sanctus.

¶ In corpore autem articuli declaratur eandem conclusionem exemplo, & ratione naturali: quia sicut in nobis est duplex processio, vna verbi mentalis per actum intellectus: alia amoris per actum voluntatis: ita etiam in Deo est duplex processio, quædam verbi diuini per actum intellectus: alia Spiritus Sancti per actum voluntatis: quæ quidem ratio satis elucet ex his, quæ diximus ar. 1. Quod verò Spiritus Sanctus procedat à filio, sicut à patre, inferius probat D. Thom.

Assertio D. Tho. contra Aureli. ¶ In corpore item articuli asserit, quod amatum est in amante per amorem: aduersus quam assertionem, argumentatur Aureolus, quem refert Capreol. in 1. sentent. dist. 10. & quamuis multis argumentis impugnat S. Thom. ratio tamen eius potissima hæc est. Per amorem amans fertur in amatum, ergo potius per amorem amans est in amato, quam vice versa.

Solutio. ¶ Solutioni huius argumenti præmittendum est, trifariam aliquid esse in altero: primo modo per essentiam, sicut filius Dei in patre: secundo modo per similitudinem, sicut res cognita in cognoscete: tertio modo per affectionem, vel inclinationem, quomodo locus deorsum est in graui ratione grauitatis, quia grauitas est inclinatio ad eum: & eadem ratione locus sursum in leui, & isto modo amatum est in amante, ut docet S. Thom. 4. contra gentes, cap. 19. qui locus sic habet. In voluntate autem amantis est, scilicet amatum, sicut terminus motus in principio mo-

tio, proportionato per convenientiam, & proportionem, quam habet ad ipsum: sicut in igne, quodammodo est locus sursum ratione leuitatis, secundum quam habet proportionem, & convenientiam ad talem locum, hæc ille.

Responsio. ¶ Ex quibus liquidò constat responsio ad argumentum Aureoli, videlicet amatum esse in amante, & è contrario, respectu diuersorum. Amans siquidem dicitur esse in amato per amorem, quia per ipsum trahitur in amatum: amatum autem est in amante per eundem amorem, & inclinationem, quia amor rei amate subijcitur in amante, & est effectus: amati: vbicumque enim est effectus, ibi dicitur esse causa, secundum suum effectum: ut sol dicitur esse in hoc loco, quia in eo producit lumen.

Prædicta probatur in communibus sermonibus. ¶ Et hæc omnia patent ex communibus hominum sermonibus, nam de persona amata confidenter ait amans, quod est in corde suo: & de matre, quæ nimium affecta est in filium absentem, dicit solent, esse eam cum filio suo, quia nihil quam de ipso cogitat, & sanctos asserimus esse cum Deo, iuxta illud. Vbi est thesaurus tuus ibi est cor tuum. Matth. 6.

Dubitium. ¶ Super illa verba, quæ insuper asserit in corpore articuli, videlicet: secundum autem operationem voluntatis, inuenitur in nobis quædam alia processio, scilicet processio amoris: dubitari solet, an per actum voluntatis producat aliquid, quod sit terminus eiusdem actus: sicut per actum intellectus producat verbum. Quam quæstionem nos tractauimus, ar. 1. huius quæstion. disput. 7. d. 10.

Ad 2. ¶ In responsione ad secundum constituit discrimen inter naturam creatam, & diuinam: quod illa tantum vno modo communicatur, scilicet per generationem: hæc autem duobus modis, & per generationem, & per spirationem. Cuius rationem assignat, quia in Deo quæcunque processio est idem cum diuina essentia, & cum omnibus, quæ in Deo reperiuntur.

¶ Cum

Expositio verborum ad 3. ¶ Cum respondet ad tertium docet, quod Spiritus Sactus processio, per actum voluntatis distinguitur à processione filij per actum intellectus: quia illa oritur ab ista, & ab ea ordinè originis habet: sicut actus voluntatis in creaturis ab actu intellectus, & amor rei à verbo, & eius notitia, quandoquidem nihil est volitum, quin sit prius cognitum. Qua de causa, quamuis voluntas, & intellectus sint idem, neque unum ab altero dimanet, tamen de ratione voluntatis, & intellectus (inquit) est, quod processionem, quæ sunt secundum actionem vtriusque se habent secundum quemdam ordinem.

Annos. ¶ Ad cuius maiorem explicationem notandum est, verba D. Tho. accipienda esse de distinctione rei: itaque præfatæ processionem distinguuntur realiter: ut expressè docet de potentia. q. 10. artic. 2. ad 7. vbi ait: licet natura, & voluntas in Deo non differant re, sed ratione tantum, tamen ille, qui procedit per modum voluntatis, oportet quod realiter differat ab eo, qui procedit per modum naturæ: & oportet, quod vna processio realiter ab alia differat. Hæc S. Thom.

Argumentum. ¶ Aduersus tamen assertionem istam insurgimus: generatio actiua, & spiratio actiua non distinguuntur realiter, quia reperiuntur in eadem patris persona: at generatio est processio per actum intellectus, & spiratio per actum voluntatis, ergo processionem prædictam non realiter distinguuntur.

Responsio. ¶ Respondemus, generationem actiuam, & spirationem actiuam re ipsa idem esse, ut probatum est, sed negamus, eas esse propriè processionem. Nam generatio actiua est pater, & pater non procedit: & spiratio actiua est pater, & filius, & quamuis filius procedat à patre: pater tamen à nullo procedit: ratio autem est, quia nomine processionis propriè, duntaxat intelligitur productio passiuæ personæ, quæ procedit. Dicit igitur D. Thom. quod processio, quæ est Spiratio passiuæ Spiritus Sancti, & processio quæ est generatio passiuæ filij, distinguuntur realiter, sicut

quod sit processio

Spiritus Sanctus, & filius, quia vna habet ordinem originis ad alteram. Quod explicabimus copiosius. quæst. 36. arti. 2. qui locus germanus est, ac proprius huic quæstioni. Hanc veritatem D. Thom. euertere nititur, Scotus in 1. dist. 13. Cuius argumenta eo loco expendemus.

¶ At verò posset aliquis aduersus S. Thom. inferre, quod sola distinctio rationis, quæ est inter intellectum, & voluntatem, efficit distinctionem realem inter processionem: quod planè pugnat inter processionem: quod planè pugnat inter processionem: quod planè pugnat inter processionem. Hanc difficultatem enodamus infra quæst. 41. ar. 6. ratione 2. Potest itidem quis aduersus ea, quæ diximus obijcere, probando productionem personarum, & earum distinctionem realem pendere à creaturis: quod sanè pugnat: possumus (inquam) probare in hunc modum. Si actus intelligendi, & volendi in Deo essent idem re, & ratione, tantum esset una persona producta: quia ex vnicò actu solum vna procedit persona: ergo quia distinguuntur ratione illi actus, producuntur duæ personæ, & realiter distinguuntur, sed distinctio rationis solum dicitur in ordine ad creaturam, ergo si non possent esse creaturæ, neque possent produci duæ personæ diuinae, neque realiter distinguuntur: atque adeo illarum esset verum. Quod autem distinctio rationis inter illos duos actus Dei, solum dicatur in ordine ad creaturam, sua veri potest hoc pacto: quia propterea distinguuntur ratione illi actus, quoniam possunt producere diuersas notitias in creaturis, quæ in Deo produci nequeunt: quia necessariò habet unam notitiam, & plures habere non potest. Hinc argumentum respondere solent, quod dato impossibile, quod creaturæ non possent esse, illi actus ratione distinguerentur: quia de se, & natura sua possunt producere diuersas notitias in creatura intellectuali, si posset esse. Nos tamen respondemus, negando, distinctionem rationis dici solum in ordine ad creaturam, quia ut filius, quæst. 38. ostendimus, distinctio rationis, non solum oritur per actum intellectus creati, sed increati: & si dato impossibile, creaturæ non

Argumentum cuius solutio distinetur

Aliquod responsum

Autoris resp.

non possent esse, illi actus in Deo ratione distinguerentur, quatenus Deus cognoscit illos, ut diuersa principia, quo diuersarum personarum.

Dubii.

¶ Super illa uesba ad 3. de ratione amoris est, quod non procedat, nisi à conceptione intellectus. Thomistæ disputant, an amor rei procedat à uerbo, & eiusdem rei cognitione in genere causæ efficientis, an uerò in genere causæ finalis: & an res ipsa cognita concurrat ad amorem in genere causæ efficientis, an finalis: quod nimirum nõ est presentis negotij, sed potius attinet ad primam secundæ quæst. 9. artic. 1. & q. 22. art. 2. Verùm Caiet. in præfenti art. super responsione ad tertium tuetur, quod res cognita est causa amoris in genere causæ efficientis: quo probat Auerois testimon. 12. metaph. comment. 3. ubi ait, balneum animam est agens desiderium. Cuius sanè sententia nobis non probatur, neq; ei Auerois testimonium adiumento est, ut nos paucis probauimus in 4. commentarij parte. 2. art. in responsione ad primum argumentum, & nunc etiam breui ostendimus. Quia de ratione causæ efficientis est, quod exillat, uel potius coherat in rerum natura: dat siquidem esse reale effectui: & nihil dat, quod non habet. Res autem quatenus cognita, ut sanitas, cum infirmus sumit potionem amaram propter eius amorem, & desiderium, nõ est in rerum natura: ac perinde non mouet, neque efficit desiderium in anima, ut causa efficiens, sed ut finalis: quod quidem aperte docet Arist. 2. phy. tex. 91.

Caietan. sentent.

Confutatur.

ARTIC. QVARTVS.

Vtrum processio amoris in diuinis sit generatio.

Text.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod processio amoris diuini sit generatio. Quod enim procedit in similitudinem naturæ in uidentibus dicitur ge-

neratum, & nascens, sed id, quod procedit in diuinis per modum amoris procedit in similitudine naturæ: aliud esset extraneum à natura diuina, & sic esset processio ad extra, ergo quod procedit in diuinis per modum amoris procedit, ut genitum, & nascens.

2. ¶ Præterea, sicut similitudo est de ratione uerbi: ita est etiam de ratione amoris, unde dicitur Eccles. 13. quod omne animal diligit simile sibi. Si igitur ratione similitudinis uerbo procedenti conuenit generari, & nasci, uideatur etiam quod amori procedenti conuenit generari.

3. ¶ Præterea, non est in genere, quod non est in aliqua eius specie, si igitur in diuinis sit quædam processio amoris: oportet, quod præter hoc nomen commune habeat aliquod nomen speciale, sed non est aliud nomen dari, nisi generatio, ergo uidetur, quod processio amoris in diuinis sit generatio.

¶ Sed contra, quia secundum hoc sequeretur, quod scilicet, scilicet qui procedit, ut amor, procederet ut genitus; quod est contra illud Athanasij. Spiritus Sanctus à patre, & filio: non factus, neque creatus, nec genitus, sed procedens.

¶ Respondeo dicendum, quod processio amoris in diuinis non debet dici generatio.

¶ Ad cuius euidenciam sciendum est, quod hæc est differentia inter intellectum, & uoluntatem, quod intellectus sit in actu, per hoc quod res intellecta est in intellectu, secundum suam similitudinem. Voluntas autem sit in actu, non per hoc, quod aliqua similitudo uoliti sit in uoluntate, sed ex hoc, quod uoluntas habet quandam inclinationem in rem uolitam. Processio igitur, quæ attenditur secundum rationem intellectus est secundum rationem

tionem similitudinis, & in tantum potest habere rationem generationis, quia omne generans generat sibi simile. Processio autem, quæ attenditur secundum rationem uoluntatis, non consideratur secundum rationem similitudinis, sed magis secundum rationem impellentis, & mouentis in aliquid, & ideo quod procedit in diuinis per modum amoris, non procedit ut genitum, uel ut filius: sed magis procedit, ut spiritus: quo nomine quædam uitalis motio, & impulsio designatur: prout aliquis ex amore dicitur moueri, uel impelli ad aliquid faciendum.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod quicquid est in diuinis est unum cum diuina natura. Unde ex parte huius unitatis non potest accipi propria ratio huius processionis, uel illius, secundum quam una distinguatur ab alia, sed oportet, quod propria ratio huius, uel illius processionis accipiatur secundum ordinem unius processionis ad aliam: huiusmodi autem ordo attenditur secundum rationem uoluntatis, & intellectus: unde secundum horum propriam rationem sortitur in diuinis nomen utraque processio, quod imponitur ad propriam rationem rei significandam, & inde est, quod procedens per modum amoris, & diuinam naturam accipit, & tamen non dicitur natum.

¶ Ad secundum dicendum, quod similitudo aliter pertinet ad uerbum, & aliter ad amorem, nam ad uerbum pertinet in quantum ipsum est quædam similitudo rei intellectæ, sicut genitum est similitudo generantis, sed ad amorem pertinet, nõ quod ipse amor sit similitudo, sed in quantum similitudo est principium amandi. Unde non sequitur quod amor sit genitus, sed quod genitum sit principium amoris.

¶ Ad tertium dicendum, quod Deum

Barth. Torres.

nominare non possumus, nisi ex creaturis, ut dictum est supra, & quia in creaturis communicatio naturæ non est, nisi per generationem, processio in diuinis non habet proprium, uel speciale nomen, nisi generationis. Unde processio, quæ nõ est generatio, remansit sine speciali nomine, sed potest nominari spiratio, quia est processio spiritus.

¶ Commentarium.

AB SOLVIT interrogacionem D. Th. conclusio ne de fide tenenda. Processio Spiritus sancti nõ est generatio, neque spiritus sanctus est filius, & assignat rationem, quoniam nõ procedit à patre, & à filio secundum rationem similitudinis. In conclusione hac explicanda, & ratione illius non est cur immoremur, cum abunde satisfactum sit ar. 2. quo loco ueritas lucidissime apparebit, nec est aliquis scrupulus, qui denuo torqueat animum.

At dices, quid in causa est, ne hæc quæstio hic disputaretur, non ibi? id quidem fieret, si disputatio illa intelligi sine hac aliquo pacto posset, sed ea plane quæstio, quam D. Th. art. illo. 2. disput. ad uinguem intelligi non poterat sine hac, quam in presenti art. excitat, neq; sine illa hæc, quæ nunc in manib. est.

¶ In responsione ad secundum docet D. Th. quod similitudo pertinet ad amorem, tanquam principium illius, quoniam est amoris causa, sed similitudo pertinet ad uerbum essentialiter, quandoquidem ipsum uerbum essentialiter est similitudo rei intellectæ.

¶ Ad tertium docet etiam, quod processio filij à patre, qua filius recipit naturam à patre, & ipse eam filio communicat, habet proprium, & peculiare nomē, scilicet generationis sumptum ex creaturis, nam in creaturis communicatio naturæ, dicitur proprie generatio, sed processio spiritus sancti non habet proprium nomē sumptum ex creaturis,

F

turis, quoniam similis processio non reperitur in creaturis, scilicet communicatio naturae per productionem, quae non est generatio, sed tamen nominatur spiratio, quia est spiritus sancti processio. Reliqua omnia, quae in textu habentur, longiori expositione non indigent, quia copiosè expedita sunt articulo. 2. ibi leges.

ARTICVLVS V.

Vtrum sint plures processiones in diuinis, quam duae.

Text.

AD quintum sic proceditur. Videtur quod sint plures processiones in diuinis, quam duae: sicut enim scientia, & voluntas attribuitur Deo, ita & potentia. Si igitur secundum intellectum, & uoluntatem accipiantur in Deo duae processiones, uidetur quod tertia sit accipienda secundum potentiam.

2. ¶ Præterea bonitas maxime uidetur esse principium processionis cum bonum dicatur diffusiuum sui esse, uidetur igitur, quod secundum bonitatem alia qua processio in diuinis accipi debeat.

3. ¶ Præterea maior est secunditatis uirtus in Deo, quam in nobis, sed in nobis non est tantum una processio uerbi, sed multae, quia ex uno uerbo in nobis procedit aliud uerbum, & similiter ex uno amore alius amor, ergo & in Deo sunt plures processiones, quam duae.

¶ Sed contra est, quod in Deo non sunt nisi duo procedentes, scilicet filius, & Spiritus sanctus, ergo sunt ibi tantum duae processiones. Respondeo dicendum, quod processiones in diuinis accipi non possunt, nisi secundum actiones, quae in agente manent, huiusmodi autem actiones natura intellectuali, & diuina non sunt, nisi duae, scilicet

licet intelligere, & uelle. Nam sentire, quod etiam uidetur esse operatio in sentiente est extra naturam intellectualem, neque totaliter est remotum à genere actionum, quae sunt ad extra: nam sentire perficitur per actionem sensibilis in sensum: relinquitur igitur, quod nulla alia processio possit esse in Deo, nisi uerbi, & amoris.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod potentia est principium agendi in aliud. Unde secundum potentiam accipitur actio ad extra, & sic secundum attributum potentiae non accipitur processio diuina personae, sed solum processio creaturarum.

¶ Ad secundum dicendum, quod bonum sicut dicit Boet. in lib. de hebdomadibus, pertinet ad essentiam, & non ad operationem, nisi forte sicut obiectum uoluntatis. Unde cum processiones diuinas, secundum aliquas actiones necesse sit accipere, secundum bonitatem, & huiusmodi alia attributa, non accipiuntur aliae processiones, nisi uerbi, & amoris: secundum quod Deus suam essentiam, ueritatem, & bonitatem intelligit, & amat.

¶ Ad tertium dicendum, quod sicut supra habitum est, Deus uno simplici actu omnia intelligit, & similiter omnia uult: unde in eo non potest esse processio uerbi ex uerbo, neque amoris ex amore, sed est in eo solum unum uerbum perfectum, & unus amor perfectus, & in hoc eius perfecta secunditas manifestatur.

¶ Commentarium.

DIUVS Tho. respondet quaestioni unica propositione. In diuinis tantum sunt duae processiones. Quam probat duabus rationibus, quarum prior est in argumento

DISPUTAT. VNICA.

An Verbum producat per actum intellectus, & Spiritus sanctus per actum uoluntatis.

HUIVS quaestioni disputationem in hunc locum distulimus, ac polliciti sumus in praesentia disputare: unde quando necesse fuit illius meminisse, eam praemisimus tanquam notam, quoniam hic locus proprius sedes est, & germanior ubi disputari debeat. Ait enim D. Tho. in corpore articuli, intelligere, & uelle sunt processiones diuinarum personarum. per quas filius, & Spiritus sanctus procedunt. Hanc disputationem more solito in tres partes secabimus.

¶ Prima disputationis pars.

APARTE igitur negante plura suppetunt argumenta, quorum primum sit. Patet per actum intellectus producit filium, & per actum uoluntatis pater & filius producant Spiritum sanctum: ergo actus intellectus, & uoluntatis, hoc est, intelligere, & uelle sunt productiones personarum: at productiones personarum sunt generatio & spiratio, ergo generatio & spiratio sunt intelligere & uelle, quod est falsum. Nam generatio & spiratio sunt actus notionales, qui tantum conueniunt patri, & filio: generatio scilicet, patri: spiratio, utrique: intelligere autem, & uelle sunt actus essentialis, qui conueniunt omnibus tribus personis: patri, & filio, & spiritui sancto.

¶ Secundo, pater per actum intelligendi producit filium, at actus intelligendi est omnium personarum, ergo omnes personae producant filium: & ex consequenti filius producit se ipsum. Collectio autem probatur, quia si per aliquam actionem producat aliqua res,

mento ad oppositum. In diuinis solum sunt duo procedentes, scilicet filius, & Spiritus sanctus, igitur solum sunt duae processiones. Secunda ratio, quae in summa utitur in corpore articuli, haec est, diuinarum personarum processiones tantum modo sunt actiones immanentes, quoniam Deus per actiones transeuntes solummodo producit creaturas, ac tantum in Deo sunt duae actiones immanentes, scilicet, intelligere, & uelle: ergo in diuinis tantum sunt duae processiones. Reliqua omnia, quae in littera habentur, perpicua sunt.

¶ Tertium argumentum est annotatione dignum, quod in hunc modum procedit. In nobis ex uno uerbo producit aliud uerbum, ut ex antecedente consequens: & ex uno amore producit alius amor: ut ex amore filij, amor dignitatis, quae ei exoptat: ergo in Deo ex uerbo diuino producat aliud uerbum: & ex amore alius amor: ac perinde in eo sunt plura uerba, & plures amores, & ex consequenti in Deo sunt plures processiones, quam duae.

¶ Respondet negante consequentiam, quandoquidem Deus duntaxat habet unum actum intelligendi, quo cuncta intelligit, & unicum actum amandi, quo omnia uult: atque perinde in Deo duntaxat est unicum uerbum, & unicus amor. Quia ubi nequeunt esse plures actus intelligendi, nequeunt etiam esse plura uerba: & in re, in qua non possunt esse plures actus amandi, non possunt esse plures amores.

¶ Nota, conclusionem D. Tho. de fide tenendam, nam si essent processiones plures quam duae, essent etiam plures personae quam tres, ac subinde esset in Deo quaternitas, quod est haereticum, & oppositum sanctum est capitulo dandum de summa trinitate. & fide catholice. Quod ostenditur insuper ex illo. 1. Ioan. 5. tres sunt qui testimoniū dant in caelo, pater, uerbum, & Spiritus sanctus: & hi tres unum sunt. Haec de littera diuini Thomae.

cuiusque tribuitur illa actio, tribuitur tiam illius rei productio. Eodem argumento probare possumus, spiritum sanctum non produci per actum voluntatis: quoniam ille tribuitur omnibus personis diuinis.

- 3. Tertio, productiones personarum distinguuntur realiter, sed intelligere & velle solum distinguuntur ratione, ergo intelligere, & velle non sunt productiones personarum.
- 4. Quarto actus intellectus, & actus voluntatis repugnant fecunditati, ergo per illos non producuntur personae. Assumptum verò ostendimus, quia actus intellectus, & voluntatis sunt actus immanentes, ex Arist. 9. metaph. text. 16. & per actus immanentes nihil producit.
- 5. Quinto, licitum est argumentari ab humanis ad diuina, ex Pau. ad Rom. r. Inuisibilia Dei. &c. at fecunditas non inest creaturis propter intellectum & voluntatem, sed per aliquid prius & communius: vt homo non generat per intellectum, & voluntatem, sed per virtutem naturalem: & si ignis esset intellectualis, non produceret ignem per intellectum, sed per solam naturam suam, igitur Deo non conuenit fecunditas per intellectum, & voluntatem, sed per solam naturam suam, atque adeo sequitur, patrem producere filium, ambos autem spiritum sanctum, natura sua, & non per actum intellectus neque voluntatis.

Primū. Et eadem vltimò, pater per actum intelligendi producit filium, at ille est actus filij: ergo producit filium per actum filij. Et eodem argumento probabitur, quod pater, & filius producat spiritum sanctum per actum spiritus sancti: quod nempe pugnare videtur.

Durandi sentent. Quinque primis argumentis Durandi in 1. dist. 6. quest. 2. impugnat D. Thom. in hac parte atque eius sententiam ait esse figmentum, dum asserit filium produci per actum intellectus, & spiritum sanctum per actum voluntatis, atque intelligere, & velle esse earum personarum productiones, & processionem. Et nimirum eo loco. 4. Durandi assertiones affirmat, quarum prima est,

quod seclusis à Deo intellectu, & voluntate, & eorum actionibus (si fieri posset) adhuc essent pater, filius, & spiritus sanctus, atque generatio filij, & spiratio spiritus sancti. Dicit secundò, quod Deus non habet fecunditatem ad producendum personam diuinam, eò quod habeat intellectum, & voluntatem: sed quia infinitus est. Ait. 3. quod cum doctores asserunt, intelligere & velle esse productiones filij, & spiritus sancti, & quod filius producitur per actum intellectus, & spiritus sanctus per actum voluntatis: eorum verba sunt intelligenda secundum quandam accommodationem, seu adaptationem (vt verbo eius vtar) iuxta hunc sensum, quod quemadmodum actus intellectus praesupponitur ad actum voluntatis, ita quoque filij productio, ad spiritus sancti productionem. Demum. 4. asseuerat, quod filius, & spiritus sanctus producuntur per modum naturae, quia necessario produuntur.

In primis hac Durandi sententia pugnat cum sententia communi doctorum, & praesertim aduersatur manifeste Augustino pluribus locis, quae nos citauimus in disputationibus articuli primi, & secundis. Ait enim in libro de cognitione verae vitae, cap. 14. Deus cum seipsum cogitauit, similem sibi per omnia imaginem formauit. Et. cap. 1. summus pater verbum suum, se ipsum cogitando, genuit. Omitto innumera alia loca, quibus aperte contrariam tenent sententiam. Sed rationibus aduersus Durandū agamus, quarum prima sit.

Filius non producitur per actum intellectus, ergo filius non est proprie verbum, quod est haereticum: vt clarissime probatum est ar. 1. huius quaestionis, disput. 6. quest. 2. Collectio autē constat ex disputationibus supra articulum primū, vbi ostendimus, esse de ratione verbi interni quod procedat per actum intellectus.

Secundò generatio viuētium perfectior est generatione non viuētium, ergo generatio viuētium Deo tribuenda est: at omnis viuētium generatio est per actum vitalem, ergo Dei generatio est per

est per actum vitalem: nullus autem alius actus vitalis est in Deo, nisi actus intellectus, & voluntatis, ergo filius generatur per actum intelligendi. Quod verò Dei generatio sit actus vitalis, vel ex eo colligi potest, quod Petrus Christo seruatori nostro respondit Matth. 16. Tu es Christus filius Dei viui. Id est generatus à patre viuo, inquit viuens est, & per actum vitalem: quorsum enim addidit, viui, nisi ut hoc innuaret?

Tertia

Item diuinae personae non producuntur per actiones transeuntes, ergo producuntur per actiones immanentes: at in Deo non sunt aliae actiones immanentes, quam actus intelligendi & volendi, ergo per illas producuntur filius, & spiritus sanctus.

Adhuc, iuxta sententiam Durandi, sicut filius producitur per naturam, ita spiritus sanctus: ergo inter productionem filij, & spiritus sancti nullus est ordo, atque adeo productio filij non praesupponitur ad productionem spiritus sancti, quod est erroneum.

Tandem vltimò, spiritus sanctus ita producitur per naturam à patre & filio, sicut verbum à patre: ergo ita est filius vtriusque, sicut verbum est filius patris. Sanè si Durandi sententia vera esset, vix & aegre possemus assignare rationem, quare spiritus sanctus non sit filius, & verbum filius sit. Fatemur planè iuxta Durandi fundamenta, posse quidem nos aliquibus argumentis, quae proposita sunt, aliquo modo respondere, vel saltem consingere solutionem. Verum existimamus hominis sententiam fallam esse, periculofam, & temerariam: siquidem aduersatur communi doctorum, & sanctorum sententiae, & aimus illam temerariam, ne dicamus erroneam.

¶ Secunda disputationis pars.

Cōclusio fidei maxime conseruata.

CONSTITVIMVS igitur conclusionē diui Thomae verā, & fidei maxime conseruatam: patrem producere filium per actum intellectus, & ambos spiritum sanctum per

actum voluntatis, atque intelligere & velle esse filij, & spiritus sancti productiones. Quam probamus eisdem argumentis, quibus Durandum impugnamus, & potissimum primò argumento: quoniam aliàs sequeretur, filiam Dei non esse proprie verbum: & autoritate doctorum, & sanctorum, pro cuius maiori explicatione annotanda sunt aliqua.

Primum, duplex esse principium, vt habet scholasticorū doctrina, quod, & quo (vt eorum verbis vtar) principium quod est suppositum, quod agit, & cui proprie tribuitur actio: quoniam actiones sunt suppositorum, vt sumitur ex Aristotele primo libro de anima, text. 64. principium quo, est per quod fit actio, & cui proprie non tribuitur. Vt cum faber lignarius serra scindit lignum, principium quod scissionis ligni, est faber: quo, est serra, atque ille proprie dicitur secare lignum, serra verò non. Et datur aliquod principium quo in rebus naturalibus, cui neque proprie neque improprie tribuitur actio quaedam, quae tamen tribuitur principio quod, nam dentibus comedimus, dentes verò nullo modo comedūt. Et cum quis infert iniuriam alteri, cum arundi ne percutiendo: homo facit iniuriam, & nullo arundo. Vnde est, vt de ratione principij quo non fit, quod ei aliquo pacto tribuatur actio.

Ad re ergo de qua loquimur redeamus, & asserimus, quod pater est principium quod generationis filij, & generat, atque producit filium: intellectus vero est principium quo, & non generat, neque producit filium, pater autem, & filius sunt vnum principium quod productionis spiritus sancti: voluntas quo: sed pater, & filius spirant, & producunt spiritum sanctum, voluntas tamen minime spiritum sanctum producit.

Insuper aduertendum est, quod filius, & spiritus sanctus producuntur per essentiam, itaquam per principium quo: at intellectus & essentia non sunt plura principia quo, generationis filij, sed vnum idemque principium: quoniam

niam ipsa essentia est intellectus, & vice versa: & consimili modo dicendum est, quod essentia divina, & voluntas sunt vnum principium quo, producendi Spiritum Sanctum. Ceterum de fide tenendum est, quod essentia, neque producit, neque generat, aut spirat, vt inferius demonstrabitur.

Corollarium primum. Ex quibus colligitur, primo quod principia quo, producendi personas sunt absoluta, scilicet essentia, intellectus, & voluntas.

Corollarium 2. Colligitur secundo, principium quo, producendi filium, esse idem re cum filio, ipsam scilicet diuinam essentiam: & principium quo, producendi Spiritum Sanctum, esse quoque idem cum Spiritu Sancto. Neque incredibile existimes illatum, quoniam hoc in creaturis reperies: mobile siquidem est motus principium, & est idem cum motu secundum rem, etsi ratione differant. Libet legere commentarium, arti. 5. q. 41. ubi hæc, quæ dicimus de principio quo, clariora redduntur.

Annos. 3. Tertio obseruandum est, quod quauis intellectus sit principium quo, producendi filium, intelligere tamen non est principium quo, producendi filium, sed ipsa filij productio. Voluntas itidem est principium quo, producendi Spiritum Sanctum, velle autem non est principium quo, sed ipsa productio. Quod manifestè docet d. Thom. in præsentis articulo, cui ait, quod diuinæ actiones sunt intelligere, & velle.

Annos. 4. Demum vltimò sciendum est, quod pater producit filium per actum filij, sed non, vt est actus filij: nam producit filium per actum intelligendi, qui est actus filij, sed quatenus ille actus est dicere, non autem quatenus est intelligere. Intelligere verò, vt est dicere, non est actus filij, sed patris. Et hanc annotationem nos docuimus, arti. 1. huius q. disp. 6. concl. 4. propriet. 3. & idem asserendum est de patre, & filio, quod producant Spiritum Sanctum per actum Spiritus Sancti, sed non, vt est actus Spiritus Sancti: siquidem producant eum per actum voluntatis, quatenus ille actus est spiratio, qui hac ratione solum est

actus patris, & filij. Quod magis in tertia disputationis parte explicabitur. Per hanc annotationem satis patet solutio ad vltimum argumentum, quod in fauorem partis negantis fecimus: reliquum est, vt ad alia Durandi argumenta respondeamus.

¶ Tertia disputationis pars.

RIMO argumento aliqui respondēt, quod intelligere bifariam capitur, essentialiter, & notionaliter (vt eorum terminis vtatur) intelligere essentialiter, est cognoscere rem, & isto modo conuenit omnibus tribus personis, & per huiusmodi actum intelligendi non producit filius intelligere tamen notionaliter, est producere verbum, qua significatione acceptum, duntaxat competit patri, & per id producit verbum. Consimilem distinctionem faciunt de hoc, quod est velle, seu diligere, quod etiam bipertitò sumitur, notionaliter, & essentialiter: essentialiter, est amare, qua ratione conuenit omnibus tribus personis, & per huiusmodi actum non producit Spiritus Sanctus: diligere autem notionaliter, est producere amorem: & ita solum conuenit patri, & filio, & non Spiritui Sancto.

¶ Hac supposita diuisione respondēt, quod intelligere, & velle notionaliter, sunt generatio, & spiratio, atque personarum productiones non verò intelligere, & diligere, seu velle essentialiter sumpta. Et hæc videtur esse responsio S. Thom. in 1. sentent. dist. 32. q. 1. & Scot. 1. sent. dist. 2. q. 7.

Verum hæc responsio non placet quibusdam Thomistis, neque omnino mihi: quia S. Thom. inferius. q. 37. ar. 1. inquit, quod in diuinis intelligere, solum essentialiter sumitur. Insuper, quoniam confingit in Deo quatuor actiones immanentes, scilicet intelligere notionaliter, & essentialiter, & diligere notionaliter, atque essentialiter, cuius oppositum nos probauimus aduersus Scotum, ar. 1. disp. 4. in 1. parte, videlicet

delicet in Deo, duntaxat esse duas actiones immanentes: & intelligere, & dicere non esse duos actus secundos, sed vnum. Et hoc aperte innuit D. Thom. artic. præcedenti, cum inquit: processionem in diuinis accipi non possunt, nisi secundum actiones, quæ in agente manent, & non sunt nisi duæ, scilicet intelligere, & velle.

2. Resp. Alij verò dicunt, actum intelligendi, & volendi non esse diuinarum personarum productiones, sed principia quo, earum: ita ut pater per actum intelligendi, tanquam per principium quo, producat filium, & per actum amandi, pater, & filius, Spiritum Sanctum.

Refellit. Sed neque istorum responsio probatur, quia etiam ponit productionem filij, actionem distinctam ab actu intelligendi, & spirationem distinctam ab actu voluntatis. Et oppositum huius sententiæ palam docet D. Thom. in articulo præsentis, videlicet quod intelligere, & velle sunt productiones personarum.

Veræ responsio. Iam verò reiectis his solutionibus, aliter respondemus, quod verbum producit per actum intelligendi, quatenus est dicere, non autem qua est intelligere: actus verò intelligendi, ut est dicere, solum tribuitur patri, & est actus patris, qui tantummodo ratione distinguitur ab eodem actu intelligendi, ut intellectio est: dicere namque importat respectum ad verbum, intelligere, duntaxat ad res cognitæ. Quæ omnia perspicue intelliges, si legas ea, quæ de hac re scripsimus, arti. 1. huius questio. disput. 3. & 5. & in prima eius part. assertionem 3. in annotationibus ei adiectis, & disput. 6. loco allegato. In 2. huius disput. propè finem: ob id enim locis illis longè fecimus disputationem, vt lucem huic difficultati afferremus. Simili modo dicendum est, quod pater & filius producant Spiritum Sanctum per actum voluntatis, ut ille est spirare, & non ut est diligere, & velle: qui quidem actus hac ratione tantum conuenit patri, & filio: & est eorum actus, & non Spiritus Sancti.

1. Resp. Ex his manifestissimè se offert re-

sponsio ad argumentationem, videlicet quod generatio, & spiratio non sunt intelligere, & velle absolute, sed qua intelligere, & velle sunt dicere, & spirare: quomodo non sunt actus essentialiter, sed notionaliter. Et quidem assero, isthæc intelligi minimè posse, nisi loca illa allegata recolantur.

Vel respondemus, quod uerbum producit per actum intelligendi, ut est in patre, & non vt est in filio, nec Spiritu Sancto: & quod intelligere, vt est in patre, est personæ productio, & dicere non ut est in filio, & Spiritu Sancto. Sicut si idem numero calor esset in femina, & in viro: in femina produceret lac, & non in viro. Et simili modo dicendum est, quod velle, ut est in patre, & in filio, & non, ut est in Spiritu Sancto, est spiratio: & hac ratione velle, & intelligere, non sunt actus essentialiter communes omnibus tribus personis. Et per hæc facile iterum diluitur argumentum.

Ad secundum respondent aliqui negando consequentiam, & ad eius probationem negant principium, cui innititur, videlicet quod si per aliquam actionem producat aliqua res, cuiuscunque tribuitur illa actio, tribuitur etiam eius rei productio. Quod quidem principium aliquibus exemplis infirmare solent.

In primis quoniam actio, qua humanitas fuit uerbo unita, erat omnium personarum, omnes enim tres personæ unierunt humanitatem uerbo: tamen incarnatio facta per illam actionem, solum competit uerbo, duntaxat enim uerbum caro factum est.

Profectò si animù aduertamus, hoc exemplo, Durandi principium non reuertitur: etenim sicut omnes tres personæ per vnicam suam actionem faciunt incarnationem, ita illius incarnationis productio, (ut ita loquar) cuius earum tribuitur, & si non incarnatio: ac proinde Durandi axioma manet uerum.

¶ Conantur insuper alio exemplo id ipsum euertere, aiunt quidem quod si duo homines induat uestem alterum
F 4 alium

alium hominem, & ipse simul induat se, illi actui conferens suam operam, tunc actio induendi conuenit illis tribus: sed illius actionis terminus, qui est esse indutum, vel vestitum, duntaxat competit ei, qui veste protegitur.

¶ Neque etiam hoc exemplo præfata Durandi propositio infirmatur, quandoquidem per illam trium hominum actionem, efficitur illa res, quæ est prædicatum, de prædicamento habitus, quæ est vestitum esse: & quemadmodum illa actio conuenit illis tribus, sic quoque illius rei productio.

¶ Contendunt insuper compluribus alijs exemplis Durandi fundamentum euertere, quæ forsitan ad rem non faciunt, & faciliè impugnari possunt.

Vera responsio. ¶ Omnia igitur præfata solutione, respondemus iuxta doctrinam proximè adductam in responsione ad primum, respondemus inquam in forma. Cum argumentaris, pater producit filium per actum intellectus: distinguo, vel quatenus ille actus intellectus est intelligere, & iuxta hunc sensum negamus, vel qua ratione ille actus intelligendi est dicere, & isto modo concedimus, sed negamus, quod ille actus intelligendi, ut est dicere, sit omnium personarum, sed tantummodo patri tribuitur.

Prima responsio ad 3. ¶ Ad tertium respondemus, primò negando consequentiam: si enim argumentum alicuius ponderis esset, consimili probarem patrem: & filium non esse intellectum diuinum, & voluntatem diuinam: quod est hæreticum. Illatum autem ad eundem modum ostendimus: pater, & filius distinguuntur realiter, intellectus diuinus, & voluntas diuina tantum ratione, ergo pater, & filius non sunt intellectus diuinus, & voluntas diuina.

2. resp. ¶ Secundò respondemus negando maiorem, nam ut ostensum est artic. 3. huius questionis, personarum productiones actiue, scilicet generatio, & spiratio non distinguuntur realiter, quoniam reperiuntur in eadem patris persona: quamuis processionis, & personarum productiones passiuæ realiter distinguantur.

¶ Tertio respondemus iuxta ea, quæ diximus, quod personarum productiones non sunt intelligere, & velle absolute, sed sunt intelligere, & velle, quatenus intelligere est dicere, & velle est spirare.

¶ Ad quartum, negamus assumptum, scilicet actus intellectus, & voluntatis repugnant secunditati, & cum id probas, quia sunt actus immanentes per quos nihil producitur, id negamus. Esto namque, quod per actus immanentes, ut immanentes sunt, nihil producatur, ut diximus artic. 1. disput. 4. in 3. eius parte, in responsione ad primum, & secundum: tamen plures sunt actus immanentes, per quos aliquid producitur, ut ibidem docuimus.

¶ Ad quintum dum asseris, quod licitum est argumentari ab humanis ad diuina, id sanè fateor, cum oppositum non constat ratione, aut autoritate: verum in re, de qua præfens sermo est, contrarium constat, & rationibus, & autoritatibus, videlicet verbum diuinum produci per actum intellectus: rationibus quidem, omnibus quas aduersus Durandum struximus, & nostram sententiam confirmauimus: autoritatibus vero quia pluribus sacri eloquij testimonijs probatum est, artic. 1. disput. 6. filium Dei esse verbum: & si non produceretur per actum intellectus, verbum non esse: ut ostendimus in prima ratione contra Durandum.

¶ Et ad maiorem huius solutionis claritatem obseruandum est, latissimum discrimen reperiri inter secunditatem Dei, & creaturarum: secunditas namque conuenit creaturis per actiones transeuntes, Deo autem solummodo per actiones immanentes, at cum sint in Deo duæ actiones immanentes, & non plures, scilicet actus intellectus, & voluntatis, consequens est, ut ei solum per huiusmodi actus conueniat secunditas.

Iam autem quoriam ostensum est, diuinum verbum produci per actum intelligendi, merito existit dubitatio alia, an producatur per actum intelligendi creaturas, atque earum cognitionem.

¶ Cui

Assertio dub. respondet. ¶ Cui planè difficultati satisfacimus vnica assertionem, verbū videlicet produci per cognitionem creaturarum: vt satis aperte insinuat D. Th. quest. 3. artic. 1. præsertim ad tertium vbi sic habet: pater enim intelligendo se, & filium, & spiritum sanctum, & omnia alia, quæ eius scientia continentur, concipit verbum, vt sic tota trinitas verbo dicatur, & etiam omnis creatura. Hæc S. Th. Et idem innuit ar. 3. eiusdem questionis.

probatio. ¶ Hanc autem assertionem probamus. Verbum diuinum generatur per cognitionem Dei perfectissimam, quæ comprehendit se; at Deus nequit se perfectissimè cognoscere, quin cognoscat creaturas in se ipso: ergo verbum diuinum producitur per cognitionem creaturarum. Minorem autem ostendimus, quandoquidem diuina essentia continet in se ideas creaturarum, ac perinde Deus nequit perfectè cognoscere diuinam essentiam, quin cognoscat creaturarum ideas, sed cogitatis illis, necessariò cognoscuntur creaturæ: ergo non potest perfectè se cognoscere, quin cognoscat omnes creaturas. Rursus eadem minor fulcitur, siquidè Deus non potest perfectè se cognoscere, quin cognoscat omnes insimul suas perfectiones: at vna earum est, posse condere creaturas: ergo cognoscendo se perfectè, necessariò cognoscat creaturas.

Summa probatio. ¶ Itaque summa probationis hæc est, quod diuinum verbum producitur per Dei notitiam perfectam, & ea necessariò est cognitio creaturarum, quia nequit Deus se perfectè cognoscere, sine eo quod vnà cognoscat creaturas, & ex consequenti verbum diuinum producitur per cognitionem creaturarum.

Scoti opinio. ¶ Contrariam sententiam tuetur Scotus in 1. dist. 3. quest. 1. & in 2. dist. 1. quest. 1. artic. 1. & in quodlibet quest. 1. 4. artic. 2. vbi asserit, verbum diuinum solum produci per cognitionem diuinæ essentia. Fundamentum autem, cui innititur, est: quoniam (vt dicit in 1. dist. 3. quest. unica) Deus prius cognoscit suam essentiam, & ex ea cognitione producit verbum: secundò cognoscit

creaturas, & ab æterno eas producit in esse cognito. Quo fit, vt iuxta eius mentem, productio verbi præsupponatur ad cognitionem creaturarum, ac proinde verbum non producitur ex earum cognitione. At enim eo loco. Deus in primo instanti intelligit essentiam suam sub ratione merè absoluta, & in secundo instanti producit lapidè in esse intelligibili, & intelligit lapidè. Hæc Scotus, qui, & illius imitatores argumentantur aduersum D. Tho. sententiam, suam confirmantes: quorum argumentis in præsentiarum satisfaciendum est.

¶ Sit itaque primum, sicut verbum producitur per actum intelligendi, sic Spiritus sanctus per actum amandi, sed Spiritus sanctus non producitur per amorem creaturarum (vt ostendimus) ergo neque filius per cognitionem earum. Minorem autem corroboramus, quoniam Spiritus sanctus necessariò producitur à patre, & filio, & non necessariò amat creaturas: consequens igitur est, eum non produci per amorem earum.

¶ Respondemus negando collectionem, & ratio discriminis est, quod verbum producitur per actum Dei intelligendi perfectum, & non potest se perfectè cognoscere Deus, quin cognoscat creaturas, vt demonstrauimus: at Spiritus sanctus producitur per amorem, & potest perfectè se amare Deus, sine eo quod amet creaturas. Etenim amare est vel le bonum alicui, & potuit Deus ab æterno nullam bonum velle creaturis, vt si ab æterno destinasset eas non creare.

Secundò, verbum producitur per cognitionem creaturarum, ergo prius sunt creaturæ in esse cognito, quam verbum producatur, & ex consequenti creaturæ in esse cognito producant verbum: quod non solum falsum, verum etiam hæreticum est sateri: quandoquidem ipsæ creaturæ per verbum producuntur Ioan. 3. primo omnia per ipsum facta sunt.

¶ Respondemus, Scoti inniti quidè falso cuidam fundamento, quod ipse confu-

1. argu. Scoti.

Responsio.

2. argu.

Responsio.

conferat, videlicet quod Deus ab aeterno produxit creaturas in esse cognito: imo vero Deus ab aeterno non magis produxit creaturas, quam Chimaram. Porro hoc ipsum argumentum ampliores vires sumet, si in aliam formam reducatur, in hanc scilicet. Verbum producit per cognitionem creaturarum, ergo cognitio creaturarum presupponitur ad verbum: igitur creaturae cognitae presupponuntur ad productionem verbi: at creaturae cognitae non sunt Deus, uti Antichristus cognitus non est Deus, ergo aliquid, quod non est Deus, presupponitur ad productionem verbi divini: quod est blasphemum concedere. Sed respondemus negando hanc secundam collectionem, scilicet cognitio creaturarum presupponitur ad verbum, ergo creaturae cognitae presupponuntur ad verbum, sed colligendum erat, ergo cognosci creaturas presupponitur, & praestelligitur ad verbum, & illius productionem.

3. argu. ¶ Tertio, si pater non cognosceret creaturas, etiam tunc produceret verbum: ergo modo non producit verbum per cognitionem creaturarum.

Solutio. ¶ Respondemus negantes consequu-

tionem, quia dato impossibili, ex conditione non remouetur necessarium. Rursum posset aliquis respondere, quod si dato impossibili Deus cognosceret se, & non creaturas, per eam cognitionem non generaret verbum, quandoquidem ea noticia non esset perfecta, & uerbum tantummodo producit per Dei notitiam perfectam.

¶ Demum ultimo excogitant argumentum, filius generatur per cognitionem Dei perfectam, sed cognitio Dei perfecta est cognitio ipsius verbi, ergo verbum generatur ex cognitione verbi: igitur ex seipso.

Hanc proximam collectionem negamus, quia verbum, & sua cognitio ratione distinguuntur: caetera omnia, quae in argumento sumuntur, concedimus.

¶ Si ea, quae haecenus differuimus in quaestione 27. ad vnguem intellexisti candide lector, quamprimum perlege rogo quaestiones 34. & 35. quoniam ex his, quae diximus satis clare relinquuntur, quauis intellectu difficillime sint: quamobrem nullum ibi adijciemus commentarium. Et haec de q. 27. dicta sufficiant.

QV AE-

QV AESTIO XXVIII. DE RELATIONIBVS DIVINIS.

DE Diuinarum personarum productionibus D. Thom. hucusque disputauit, modo optima ratione quaestio vigesima octaua consequitur, ubi de relationibus diuinis, quae ex illis productionibus insurgunt, habendus est sermo: in qua quidem quaestione scholasticorum terminis utemur, qui relationes rei reales appellat, & quod re ipsa distinguitur, realiter distingui dicunt, & quae cum altero conferuntur, seu relata, relatiua vocant.

DEINDE considerandum est de relationibus diuinis.

Et circa hoc quaeruntur quatuor. Primo utrum in Deo sint aliquae relationes reales. Secundo, utrum illae relationes sint ipsa essentia diuina, vel sint extrinsecus affixae. Tertio, utrum possint esse in Deo plures relationes realiter distinctae ab inuicem. Quarto, de numero harum relationum.

ARTICVLVS I.

Utrum in Deo sint aliquae relationes reales.

Text. **A**d primum sic proceditur. Videtur, quod in Deo non sint aliquae relationes reales: dicit enim Boe. in libro. de

Trim. quod cum quis praedicamenta in diuinam vertit praedicationem, cuncta mutantur in substantiam, quae praedicari possunt: ad aliquid vero omni-

no non potest predicari, sed quicquid est realiter in Deo de ipso predicari potest, ergo relatio non est realiter in Deo.

2. ¶ Praeterea dicit Boe. in eodem libro, quod similis est relatio in Trinitate patris ad filium, & utriusque ad Spiritum sanctum, ut eius quod est idem ad id quod est idem: sed huiusmodi relatio est rationis tantum: quia omnis relatio realis exigit duo extrema realiter: ergo relationes, quae ponuntur in diuinis non sunt reales relationes, sed rationis tantum.

3. ¶ Praeterea, relatio paternitatis est relatio principij, sed cum dicitur Deus esse principium creaturarum, non importatur aliqua relatio realis, sed rationis tantum: ergo nec paternitas in diuinis est relatio realis: & eadem ratione, nec aliae relationes quae ponuntur ibi.

4. ¶ Praeterea, generatio in diuinis est secundum intelligibilem verbi processum, sed relationes, quae consequuntur operationem intellectus, sunt relationes rationis, ergo paternitas, & filiatio, quae dicuntur in diuinis secundum generationem, sunt relationes rationis tantum.

tantum. Sed contra est: quod pater non dicitur, nisi paternitate: & filius filiatione. Si igitur paternitas & filiatione non sunt in Deo realiter, sequitur quod Deus non sit realiter pater, aut filius: sed secundum rationem intelligentiam tantum: quod est hæresis Sabelliana. Respondeo, dicendum: quod relationes quedam sunt in diuinis realiter. Ad cuius evidentiam considerandum est: quod solum in his, quæ dicuntur ad aliquid, inueniuntur aliqua secundum rationem tantum, & non secundum rem: quod non est in alijs generibus: quia alia genera vt quantitas, & qualitas secundum propriam rationem significant aliquid alicui inherere. Ea verò, quæ dicuntur ad aliquid, significant secundum propriam rationem solum respectum ad aliud: qui quidem respectus aliquando est in ipsa natura rerum: vt potè quando aliquæ res secundum suam naturam adinuicem ordinatae sunt, & inuicem inclinationem habent: & huiusmodi relationes oportet esse reales: sicut in corpore graui est inclinatio, & ordo ad locum medium: vnde respectus quidam est in ipso graui respectu loci medij: & similiter est de alijs huiusmodi: aliquando verò respectus significatus per ea, quæ dicuntur ad aliquid, est tantum in ipsa apprehensione rationis conferentis vnum alteri: & tunc est relatio rationis tantum: sicut cum comparat ratio hominem animali: vt speciem ad genus, cum autem aliquid procedit à principio eiusdem nature: necesse est, quod ambo, scilicet procedens & id, à quo procedit in eodem ordine conueniant: & sic oportet, quod habeant reales respectus adinuicem. Cum igitur processiones in diuinis sint in identitate nature: vt ostensum est: necesse est, quod relationes, quæ secundum processiones diuinas accipiuntur, sint relationes reales.

¶ Ad primum ergo dicendum: quod ad aliquid dicitur omnino non predicari in Deo secundum propriam rationem eius, quod dicitur ad aliquid, in quantum scilicet propria ratio eius quod ad aliquid dicitur, non accipitur per comparisonem ad illud, cui inest relatio: sed per respectum ad alterum: non autem per hoc excludere voluit, quod relatio non esset in Deo: sed quod non predicaretur per modum inherens, secundum propriam relationis rationem, sed magis per modum ad aliud se habentis.

¶ Ad secundum dicendum: quod relatio, quæ importatur per hoc nomen idem, est relatio tantum si accipitur simpliciter idem: quia huiusmodi relatio non potest consistere, nisi in quodam ordine quem ratio adiuuenit alicuius ad seipsum secundum aliquas eius duas consideraciones: secus autem est cum dicuntur aliqua eadem esse: non in numero, sed in natura generis, siue speciei Boe. igitur, relationes, quæ sunt in diuinis, assimilantur relationi identitatis: non quantum ad omnia: sed quantum ad hoc solum quod per huiusmodi relationes non diuersificatur substantia: sicut nec per relationem identitatis.

¶ Ad tertium dicendum: quod cum creatura procedat à Deo in diuersitate nature, Deus est extra ordinem totius creature, nec ex eius natura est eius habitudo ad creaturas. Non enim producit creaturas ex necessitate sue nature: sed per intellectum, & per voluntatem: vt supra dictum est: & ideo in Deo non est realis relatio ad creaturas: sed in creaturis est realis relatio ad Deum, quia creature continentur sub ordine diuino: & in eadem natura

natura est quod dependeat à Deo: sed processiones diuine sunt in eadem natura: vnde non est similis ratio.

¶ Ad quartum dicendum: quod relationes, quæ consequuntur solam operationem intellectus in ipsis rebus intellectis sunt relationes rationis tantum: quia scilicet eas ratio adiuuenit inter duas res intellectas: sed relationes, quæ consequuntur operationem intellectus, quæ sunt inter verbum intellectualiter procedens, & illud, à quo procedit, non sunt relationes rationis tantum, sed rei, quia & ipse intellectus, & ratio est quedam res, & comparatur realiter ad id, quod procedit intelligibiliter, sicut res corporalis ad id, quod procedit corporaliter, & sic paternitas, & filiatione sunt relationes reales in diuinis.

¶ Commentarium.

Nimirum intelligentia huius articuli partim pendet ex his quæ diximus quest. 13. art. 7.

Fidei conclusio. probatio

¶ Constituit ergo huiusmodi conclusionem D. Tho. In Deo sunt relationes reales. Hæc conclusio iuxta catholicam fidem asserenda est: quod sic ostendimus. In diuinis sunt tres persone realiter distincte: sed distinguuntur per relationes, ergo illæ relationes sunt reales. Collectio quidem est euidens, nam si illæ relationes essent rationis, per eas persone non distinguerentur realiter. Maior itidem, & minor sunt de fide, ergo conclusio est de fide. Maiorem verò esse de fide, probatur ex illo 1. Ioan. 4. tres sunt qui testimonium dant in celo, pater, verbum, & spiritus sanctus. Et ex eo, quod habetur in symbolo Athanasij, fides autem catholica hæc est, vt vnum Deum in Trinitate, & Trinitatem in vnitatem veneremus: alia est enim persona patris, alia filij, alia spiritus sancti. Quod autem minor sit de fide, ostenditur ca-

pitulo firmiter, de summa Trinit. & fide catholica, cuius uerba sunt. Hæc sancta Trinitas secundum communem essentiam, indiuidua: & secundum personales proprietates discreta. Vbi nomine proprietatis personalis, intelligitur relatio. Huc facit quod habetur in concilio Toletano. 1. can. 1. in relationibus verò personarum nominibus, pater ad filium, filius ad patrem spiritus sanctus ad utrosque refertur: quæ cum relatiue tres persone dicantur, vna tantum naturalis substantia creditur. Prefatam conclusionem sanctus Thom. declarat, vt solet, duabus rationibus: quarum prima vtitur in argumento ad oppositum, quæ in hunc modum procedit.

Concilio Tolet. 11

¶ Deus est realiter pater, & filius, & est pater à paternitate, & filius à filiatione, ergo paternitas, & filiatione in Deo sunt relationes reales. Consequenter planè constat, quia si essent rationis, Deus duntaxat esset pater, & filius secundum rationem, & non reipsa: quod est hæresis Sabelliana.

1. S. Th. ratio.

¶ Aduersus hanc D. Thom. rationem posset aliquis obijcere. Deus realiter est dominus creaturarum, & non per relationem reale, quæ sit in ipso (vt asserit sanctus Thom. ad 3.) sed rationis: relatio namque omnis, quæ est in Deo ad creaturas, rationis est, & non realis, vt in precedentibus ostensum est, in commentario artic. 7. questio. 13. quod habetur 1. libr. opusc. questio. 18. ergo huiusmodi collectio, Deus realiter est pater à paternitate, ergo paternitas est relatio realis: nullam vim habet.

Obiectio

¶ Respondemus, quod sicut Deus est realiter dominus creaturarum, ita etiam denominatur dominus à relatione reali, quæ est in ipsa creatura, non tamen in ipso Deo: de quibus alias abundè à nobis dictum est, questio 18. opusculi. Ad maiorem explicationem conclusionis, in corpore articuli nonnulla asserit de relatione reali, & rationis: ex quibus colligit aliam rationem, qua probat eandem conclusionem.

Solutio.

¶ Primum nempe est, quod ea, quæ dicuntur ad aliquid, hoc est, relatiua, secundum

1. anot.

cundum naturam suam significant respectum ad aliud: ut pater ad filium, & vice versa filius ad patrem. Hic autem respectus duplex est, quidam realis, & est respectus, qui est in ipsa rerum natura, seclusa operatione intellectus: ut respectus lapidis ad medium mundi, ad quod natura sua propensionem habet: & quilibet etiam respectus, qui est inter res secundum naturam suam ad inuicem ordinatas, ut sunt causa, & effectus, pater & filius, graue & centrum: quemadmodum enim graue inclinationem habet ad centrum: sic quoque centrum ipsum a natura ordinatum est ad conseruationem grauium. Alius est respectus rationis, & est ille, qui non est in ipsa rerum natura, sed habet esse dum taxat per operationem intellectus, ut secunda intentio generis, quae est in ipsa apprehensione rationis conferentis vnum alteri: scilicet genus suis speciebus, & animal homini: quod deinceps fusius explicabimus hoc eodem articulo.

Duplex relatio. Relatio realis definit.

Definitio relatio rationis

2. anno.

Aduertendum secundò, quòd procedens ab aliquo principio, necessariò refertur ad ipsum relatione reali, quoniam re ipsa producit ab illo, & secundum naturam suam habet habitudinem ad illud. Sed non necessum est, ut principium referatur relatione reali ad illud, quòd ab eo procedit: nã sciẽtia procedit à seibili, & quamuis ea relatione reali refertur ad ipsum, quandoquidem est eius realis effectus, veruntamen seibile dumtaxat refertur ad scientiam relatione rationis, & creatura procedit à Deo, & esto referatur ad ipsum relatione reali, quae appellatur ab scholasticis dependentia creaturae ad Deum, verum Deus solum refertur ad creaturam relatione rationis, ut docet S. Tho. ad 3. Hoc autem contingit, cum principium, & ab ipso procedens non sunt eiusdem naturae neque ordinis: ut Deus, & creatura, scientia, & seibile: at cum ea sunt eiusdem naturae, & ordinis, necessariò habent relationes reales, quibus ad inuicem referuntur: ut pater, & filius.

n. ratio S. Tho.

Iam verò ex praemissis D. Thom.

colligit argumentum aliud, quo probat praefatam conclusionem, cuius summa haec est: relationes, quae sunt inter res eiusdem naturae, quarum vna ab alia procedit, non sunt rationis, sed reales, ut ex praemissis notum est: at diuinae relationes, ut paternitas, & filiatio, sunt inter personas eiusdem numero naturae (hoc est patre æternum, & filium eius benedictum Christum seruatore nostrum, quarum vna ab alia procedit, scilicet filius à patre: ergo sunt reales, & non rationis. Reliquum est ut ad maiorem intelligentiam con-textus diui Thom. argumentemur aduersus nonnulla, quae in praesenti articulo asserit.

Initio argumentamur in hunc modum. Distinctio, quae lapis ab equo scernitur, est relatio realis, & tamen non est inter res, quae natura sua sint inuicem ordinatae: perperam ergo definit diuus Thom. relationem realem, cum ait, quòd ea est, quae inuenitur inter res ad inuicem ordinatas, & quae ad inuicem inclinationem habent.

Secundò, cum anima vnicam habet notitiam lapidis, & nullam format propositionem, neque aliquam facit comparisonem: in ipso lapide cognito est relatio rationis, ut apertè constat ex his, quae sanctus Thom. dicit ad quartum: veruntamen illa relatio non est in apprehensione rationis conferentis vnum ad alterum: malè ergo definit diuus Thom. relationem rationis, cum affirmat eam esse, quae est in apprehensione rationis conferentis vnum alteri.

Et idem potest probari, cum anima nullam rem confert alteri, sed dumtaxat habet in se istas duas notitias, homo & animal: tunc temporis inter hominem, & animal, ut sunt cognita per diuersas notitias, est distinctio, & relatio rationis: non tamen ea est in apprehensione rationis conferentis vnum alteri, ut pater ex hypothesi.

Tertio genus, & species secundum naturam suam habent ordinem inter se, ut constat ex generis definitione, quòd praedicatur de pluribus disse-

1. arg.

2. arg.

Consequenter

differentibus specie: ergo inter ea est relatio realis, & non rationis tantum, ut asserit diuus Thom. Consequentia liquet ex verbis eiusdem diui Thom. in praesenti articulo, cum assererat, eam relationem esse realem, quae est rerum natura sua habentium ordinè ad inuicem.

3. arg. 1. anno. qua soluitur duo arg.

Quòd verò melius dissoluamus argumenta, obseruare oportet primùm, nos assignasse definitiones relationum rei, & rationis, quas ex verbis diui Thom. industria colligere potuimus paucis adiectis, aduersus quas argumenta praefata non militant: at diuus Thom. id non intendebat, videlicet definire relationem realem, & rationis, sed tantummodo eas exemplis declarare, ut mos est Aristotel. vltimissimus, qui plerumque non definitionibus, sed exemplis res illustrat: voluit nempe diuus Thom. docere, duplicem esse relationem, alteram realem, ut est ea, quae inuenitur inter res natura sua sibi inuicem ordinatas: alteram rationis, ut secunda intentio generis, quae est in apprehensione rationis conferentis genus ad speciem. Nec sanctus Thom. aliquo pacto sensit, dumtaxat eam esse relationem realem, quae est inter res ad inuicem ordinatas, ut fusius probabimus supra quaestio. 13. articulo. 7. in commentario. Et per haec claret responsio ad duo priora argumenta.

Dist. re. 1. arg.

2. anno. ratio qua soluitur tertium.

Secundò notandum est, quòd genus, species, & indiuiduum natura sua nullum ordinem rei habent inter se, quoniam sunt idem: animal enim, homo, & Sortes idem re sunt in ipso Sorte: vnius autem ad idem nequit esse realis ordo: sed solum habent ordinem inter se per comparisonem rationis, qua ipsa ratio confert genus ad species, & speciem ad indiuidua: ex quo satis nota relinquatur responsio ad tertium.

3. anno.

Porro ut isthaec clariora reddantur, & literam diui Thom. altius penetremus, aduertendum est tertio: quòd cum mens confert genus ad species suas, ut animal ad hominem,

& equum constructa definitione generis, uidelicet animal praedicatur de pluribus differentibus specie, ut de homine, & equo: in ipsa animalis natura pullulat secunda intentio generis, à quo denominatur genus, & refertur ad suas species, quae quidem solum est in apprehensione rationis, ut dicit sanctus Thomas, vel solum habet esse per ipsam apprehensionem rationis comparantis genus suis speciebus: & simili modo insurgit secunda intentio speciei in natura humana, cum eam comparat suis indiuiduis per definitionem speciei, scilicet natura humana praedicatur de pluribus differentibus numero in eo, quòd quid de hac tamen tertia annotatione fusius egimus in opus. quaest. 18. lege ibi.

Quartò opponimus, relationes rationis non attinent ad praedicamentum ad aliquid, malè ergo constituit diuus Thom. discrimen inter illud, & reliqua praedicamenta, cum ait, quòd in praedicamento ad aliquid inuenitur duplex ens, alterum rei, alterum rationis, hoc est relatio rei, & rationis: in reliquis verò nullum ens rationis reperiri.

Assumptum autem probamus, quoniam ens reale diuiditur in decem praedicamenta: atque adeo manifestè sequitur, in nullo eorum ens rationis collocari, ac subinde relationes rationis non pertinere ad praedicamentum ad aliquid. Et haec est etiam D. Tho. sententia.

Aliqui respondent, sanctum Thom. non statuere discrimen inter praedicamentum ad aliquid, & reliqua praedicamenta: quin potius inter genus omnium relationum tam rei, quam rationis, & reliqua nouem praedicamenta. Haec profectò responsio probabilis est, etsi non placeat Caetano.

Ceterum, ut aliter explicemus sancti Thom. verba, aduertendum nimirum est, quae sit propria ratio praedicamenti ad aliquid, qua ab alijs praedicamentis differat: & quibus conueniat. Sanè

4. arg.

1. Solus.

1. anno.

Sanè relationis propria ratio, seu differentia, est referre vnum ad alterum: & relatiui, est ad aliud se habere: quæ quidem rationes duntaxat differunt, tanquam concretum, & abstractum, sicut relatiuum, & relatio: & hæc reperitur in relationibus rationis ita proprie sicut in realibus. Relationes namque rationis, vt secunda intentio generis, & speciei, æquè bene referunt vnu ad alterum, sicut reales. Et relatiua rationis, vt genus, & species ad eò proprie referuntur, & habet esse ad aliud, sicut realia.

Covallarij.

¶ Quocirca propria relatiui ratio, neque per se est ens reale, neque ratio nis, sed cõmuni; vtrique neque est aliquid, sed ad aliquid. Quod maxime memoriæ commendandum est, vt intelligamus articulum sequentem: vbi fusius explicabitur.

2. annot.

¶ Aduertendum insuper est, aliam esse propriam rei rationem: aliam autem integram, & completam: nam differentia est propria rei ratio, sed integra est eius definitio constans ex genere, & differentia. Vt rationale, quæ est hominis differentia, est propria eius ratio: verùm animal rationale, est cõpleta.

Explicatio verborum D. Thom.

¶ Sic igitur ad rem asserimus, quòd quamuis propria prædicamenti ad aliquid ratio conueniat omnibus relationibus, tum rei, tum rationis, ut diximus: verùm eius completa ratio, quæ est referre vnum ens reale ad alteru, vel vnum ens reale ad aliud se habere, duntaxat conuenit relatiuis, & relationibus rei.

Illam

¶ Quo sic, vt quemadmodum nullu per se ens rationis reperitur in reliquis nouem prædicamentis: ita neque in prædicamento ad aliquid solum, siquidem in prædicamento ad aliquid ponuntur res, quibus competit eius integra ratio. Modò dicimus, diuum Thom. ponere discrimen inter prædicamentum ad aliquid, & reliqua, quoad eorũ proprias rationes, non vero integras, & completas: nam propria ratio illius conuenit entibus realibus, & rationis; reliquorum verò minime.

¶ Aduersus tamen ista obijcimus: ad aliud se habere conuenit relationibus rationis, quæ non ponuntur in prædicamento ad aliquid, ergo non est eius propria ratio: cùm conueniat alijs, quam rebus de prædicamento ad aliquid.

Obiecta

¶ Respondemus, id quidem esse propriam rationem, qua ab alijs prædicamentis differt, sed non propriam simpliciter, vt conuincit argumentum: vt si vera esset aliquorum philosophorum sententia, qua existimabant, celos esse animalia rationalia, rationale profectò esset propria hominis differentia, qua ab alijs animalibus differt: sed nõ propria simpliciter, cùm tribueretur etiam celis ipsis.

Respon

¶ Nunc respondemus quarto argumento, negando, diuum Thom. constituit illud discrimen, quod tu confingis, inter prædicamentum ad aliquid, & reliqua: sed quòd proximè explicuimus.

Ad resp

¶ Quintò obijcimus. Rosa cognita est ens de prædicamento substantiæ, verùm est ens rationis, & entia mathematica, vt superficies, & linea, sunt de prædicamento quantitatis, & tamen sunt entia rationis, siquidem per ratione, abstrahuntur à motu, & à materia: falsum ergo est quòd asserat D. Tho. in prædicamento substantiæ, quantitatis, & qualitatis etiam non reperiri entia rationis.

5. arg

¶ Respondemus, hæc esse entia rationis ex accidenti, quia eis accidit, quòd per rationem cognoscantur: S. Tho. autem intelligit de rebus, quæ natura sua & per se sunt entia rationis: vt ratio nis rationis.

Solutio

¶ At qui in præsentia dubium occurrat, quo nam pacto intelligantur verba illa Boetij, quæ adducit sanctus Thom. ad primum, ad aliquid verò (hoc est relatiuum) omnino non potest prædicari.

Dubium

¶ Quibus verbis intelligendis sciendum est, quòd ideo aliqua res prædicatur de aliquo, quia inest ei: vt animal prædicatur de homine, quia est in homine. Vnde de ratione prædicati est, quòd

Ante

quòd habeat ordinè ad illud, de quo dicitur: & quoniam relatiuum secundum rationem propriam relatiui, non habet ordinem ad subiectu, in quo est, sed ad terminum, vt pater ad filium: ob id ipsum secundum eius propriam rationem non prædicatur: neque prædicari potest.

eiusdem ad seipsum: quòd apparet falsum, quia relatio illa est rationis, & relationes diuine sunt reales. Sed respõdetur, Boetij verba iuxta hunc sensum accipienda, quòd quemadmodum relatio eiusdem ad seipsum, non importat diuersitatem naturæ: sic quoque diuine relationes.

1. argu.

¶ Aduersus istam explicationem argumentatur primum: pater est relatiuum, & prædicatur de Sorte habente filium: hæc enim prædicatio vera est, Sortes est pater: ergo &c.

¶ Cùm respondet tertio argumẽto, assignat rationem, dignam quæ memorie commendetur: quare scilicet creatura relatione reali referatur ad Deu: Deus verò duntaxat ad creaturam, rationis. Ratio autem, quam assignat, hæc est: quoniam creatura re ipsa pendet à Deo, ac subinde natura sua habet ordinem, & habitudinem ad eum: at Deus natura sua nullum ordinem, neque habitudinem habet ad creaturam: non enim producit creaturas ex necessitate suæ naturæ, sed per intellectum, & voluntatem.

Ad 3.

2. argu.

¶ Secundò: relatiuum, seu ad aliquid est genus, at genus, qua genus est, prædicatur de pluribus specie differentiibus, vt liquet ex eius definitione, ergo relatiuum, quæ relatiuum est, prædicatur.

3. argu.

¶ Tertio, relatiuum natura sua, & essentialiter est accidens, at accidens quatenus accidens est, prædicatur de subiecto, ergo & relatiuum.

¶ Ad quartum, summam asserit, quòd per actum intelligendi, per què producitur conceptus, & verbum mentale, pullulant relationes rationis in ipsis rebus cognitis: sed inter verbum ipsum ab anima productu, & ipsam animam dicentem insurgunt relationes reales: vt ostensum est articulo primo questionis præcedentis, disputatione tertia: vbi constituentes verbi mentalis & intellectualis dicentis proprietates, diximus, verbum mentale importare relationem realem ad animam dicentem, & vice versa.

Ad 4.

Respon ad præfata argumẽta.

¶ His argumentis satis apertè conuincitur, relatiuum, in quantum relatiuum, & in quantum accidens est, prædicari: non tamen prædicatur secundum propriam eius rationem: siquidè propria eius ratio est ad aliud se habere, seu ordo, aut habitudo ad terminu: & vt nuper diximus, res tantum prædicatur secundum ordinem ad subiectum, & non secundum ordinem ad aliud.

Observatio.

¶ Vt autem hoc facilius intelligas, oportet, te memoriæ commendare quod partim docet diuus Thom. articulo sequenti, videlicet quod relatio, & relatiuum est accidens, & qua ratione accidens est, dicit ordinem ad subiectum, & de eo prædicatur: sed in quantum relatio significat ordinem ad terminum, non prædicatur. Itaque ista propositio, relatiuum, quatenus relatiuum, prædicatur, distinguenda est: nam si illa particula, quatenus, importat propriam relatiui rationem, falsa est: si communè autem, vera.

In respon ad secundu.

¶ In responsione ad secundu, interpretatur aliam Boetij autoritatem: qui (vt verba eius in pauca conferamus) in summa dicit, quod relationes, quæ sunt in Deo, sunt similes relationi, quæ est

Barth. Torres.

ARTICVLVS II.

Vtrum relatio in Deo, sit idè quod sua essentia.

Ad secundum sic proceditur. Videtur, quòd relatio in Deo non sit idem, quod sua essentia. Dicit enim Aug. in 5. de Trinit. quòd non omne, quòd dicitur in Deo, dicitur secundum substantiam.

Text.

stantiam: dicitur enim ad aliquid sicut pater ad filium, sed hæc non secundum substantiam dicuntur: ergo ratio non est diuina essentia.

2 ¶ Præterea. Ut August. dicit 7. de Trinit. Omnis res, quæ relatiuè dicitur, est etiam aliquid, excepto relatiuo, sicut homo Dominus, & homo seruus. Si igitur relationes aliquæ sunt in Deo, oportet esse in Deo aliquid aliud præter relationes: sed hoc aliud non potest esse nisi essentia, ergo essentia est aliud à relationibus.

3 ¶ Præterea. Esse relatiuè est ad aliud se habere, ut dicitur in prædicamentis, si igitur ratio sit ipsa diuina essentia, sequitur quod esse diuinæ essentia sit ad aliud se habere: quod repugnat perfectioni diuini esse, quod est maximè absolutum, & per se subsistens: ut supra ostensum est, non igitur ratio est ipsa essentia diuina.

¶ Sed contra, Omnis res, quæ non est diuina essentia, est creatura: sed ratio realiter competit Deo, si ergo non est diuina essentia, erit creatura: & ita ei non erit adoratio latræ exhibenda. Contra quod in præfatione cantatur. Ut in personis proprietatis: & in maiestate adoretur æqualitas. Respondeo dicendum, quod circa hoc dicitur Gilbertus Porretanus errasse: sed errorem suum postmodum in Remensi concilio reuocasse. Dixit enim, quod relationes in diuinis sunt assistentes siue extrinsecus affixæ.

¶ Ad cuius euidentiã considerandum est, quod in quolibet 9. generum accidentis est duo considerare: quorum vnum est esse, quod competit vnicuique ipsorum, secundum quod est accidens: & hoc communiter in omnibus est inesse subiecto: accidentis e-

nim esse est inesse. Aliud, quod potest considerari in vno quoque, est propria ratio vniuscuiusque illorum generum: & in alijs quidem generibus à relatione, ut potè quantitate, & qualitate, etiam propria, ratio generis accipitur secundum comparationem ad subiectum: nam quantitas dicitur mensura substantiæ: qualitas verò dispositio substantiæ. Sed ratio propria relationis non accipitur secundum comparationem ad illud, in quo est, sed secundum comparationem ad aliquid extra. Si igitur consideremus etiam in rebus creatis relationes, secundum id quod relationes sunt, sic inueniuntur esse assistentes, non intrinsecus affixæ: quasi significantes respectum quodam modo contingentem ipsam rem relatum, prout ab ea tenent in alterum. Si verò consideretur ratio secundum quod est accidens, sic est inherens subiecto, & habens esse accidentale in ipso. Sed Gilbertus Porretanus considerabit relationem primo modo tantum. Quicquid autem in rebus creatis habet esse accidentale secundum, quod transfertur in Deum, habet esse substantiale: nihil enim est in Deo ut accidens in subiecto: sed quicquid est in Deo est eius essentia. Sic igitur ex ea parte, quæ ratio in rebus creatis habet esse accidentale in subiecto, ratio realiter existens in Deo habet esse essentia diuinæ idem omnino ei existens. In hoc verò, quod ad aliquid dicitur, non significatur aliqua habitudo ad essentiam: sed magis ad suum oppositum: & sic manifestum est, quod ratio realiter existens in Deo est idem essentia secundum rem, & non differt, nisi secundum intelligentiæ rationem: prout in relatione importatur respectus ad suum oppositum: qui non importatur in nomine essentia. Patet ergo, quod

in

in Deo non est aliud esse relationis, & esse essentia: sed vnum, & idem.

¶ Ad primum ergo dicendum: quod verba illa Augustini. non pertinent ad hoc, quod paternitas, vel alia ratio, quæ est in Deo secundum esse suum, nõ sit idem, quod diuina essentia: sed quod non prædicatur secundum modum substantia: ut existens in eo, de quo dicitur: sed ut ad alterum se habens: & propter hoc dicuntur duo tantum esse prædicamenta in diuinis: quia alia prædicamenta important habitudinem ad id, de quo dicuntur, tam secundum suum esse, quam secundum proprii generis rationem. Nihil autem quod est in Deo potest habere habitudinem ad id, in quo est, vel de quo dicitur: nisi habitudinem identitatis propter summam Dei simplicitatem.

¶ Ad secundum dicendum: quod sicut in rebus creatis, in illo quod dicitur relatiuè non solum est inuenire respectum ad alterum, sed etiam aliquid absolutum: ita & in Deo: sed tamen aliter & aliter.

Nam id, quod inuenitur in creatura, præter id, quod continetur sub significatione nominis relatiuè, est alia res. In Deo autem non est alia res sed vna eadem: quæ non perfecte exprimitur relationis nomine: quasi sub significatione talis nominis comprehensa. Dicitur enim supra, cum de diuinis nominibus agebatur: quod plus continetur in perfectione diuinæ essentia, quàm aliquo nomine significari possit. Unde non sequitur, quod in Deo præter relationem sit aliquid aliud secundum rem, sed solum considerata nominum ratione.

¶ Ad tertium dicendum: quod si in perfectione diuina nihil plus contineretur, quàm quod significat nomen relatiuum, sequeretur, quod esse eius

esset imperfectum, ut potè ad aliquid aliud se habens: sicut si non contineretur ibi plus quàm quod nomine sapientia significatur, non esset aliquid subsistens. Sed quia diuina essentia perfectio est maior, quàm quod significatio ne alicuius nominis comprehendendi possit, non sequitur si nomen relatiuum, vel quodcunque aliud nomen dictum de Deo non significat aliquid perfectum, quod diuina essentia habeat esse imperfectum: quia diuina essentia comprehendit in se omnium generum perfectionem, ut supra dictum est.

¶ Commentarium.

SI ea, quæ in articulo præcedenti diximus, recollantur, facile erit, plura quæ ad metaphysicam spectant, intelligere à diuo Th. hoc articulo secundo adducta, in quo primo recenset Gilberti errorem, quem reuocauit in concilio Remensi, secundo responderet questioni duabus conclusionibus. Dicebat itaq; Gilbertus, quod diuinæ relationes erant assistentes, & extrinsecus affixæ, quibus verbis intelligebat, quod erant per se subsistentes, & à diuina essentia secundum rem diuersæ, quamuis ei affixæ, coniunctæ, & vnitæ.

Causa autem, ob quam in hunc errorem laboretur, fuit, ut dicit D. Thom. quoniam considerauit diuinæ relationes duntaxat secundum rationem propriam relationis, quæ est ad aliud se habere: & ut dicunt ordinem ad terminum, & ad aliquid externum: & non secundum ordinem ad illud, in quo sunt. Et si isto modo considerentur relationes, etiam in rebus creatis apparebunt assistentes, & quæ per se existant, & non intrinsecus affixæ, & vnitæ suis fundamentis. Sunt qui aliter explicent mentum, & verba Gilberti: quorum explicatio mihi nõ placet. Sed hæc res nõ

Error Gilberti

Causa erroris Gilberti

est quod quisquam laboret, quomodoque enim explicabitur, est error. In secunda, ut diximus, parte responderet questionibus duabus conclusionibus: quarum prima est.

1. Cōclu.

¶ Divinae relationes sunt eadem re cum divina essentia. Hæc est de fide tenenda, ut aperte dicitur Thom. in argumento ad oppositum demonstrat: quæ etiam hac ratione probat.

2. Cōclu.

¶ Quicquid in rebus creatis habet esse accidentis, translatum in Deum habet esse substantiæ: autore Boetio in libro de Trinitate ca. 6. ubi ait: cum quis predicamenta in divinam vertit predicacionem, cuncta mutantur in substantiam: at relationes, in creaturis habent esse accidentis, & sunt in Deo relationes, ergo in Deo habent esse substantiæ: sed esse substantiæ in Deo est divina essentia, igitur habent esse divinæ essentiæ: ac perinde sunt idem re cum ea.

3. Cōclu.

¶ Secunda conclusio, divinæ relationes ratione distinguuntur ab essentia, quia nomine essentiæ non importatur respectus: importatur autem nomine relationis. Et quoniam personæ divinæ nihil aliud sunt, quam ipsæ relationes per se subsistentes, ob id in quest. 39. artic. 1. consimiles constituit propositiones de personis in ordine ad essentiam: quod videlicet personæ secundum rem sunt idem cum essentia, distinguuntur tamen ratione.

Ad 2. argumētū.

¶ In secundo argumento summam docet, quod fundamentum relationis in creaturis est alia res ab ipsa relatione: in Deo autem minimè: nam essentia divina est res, quæ est relatio.

Dubium quod patet absolute nititur.

¶ Hic sese offert latissimus campus disputandi, utrum relatio realiter distinguatur à suo fundamento: à qua paucis me expediam, quoniam dialectici plus equo super illa digladiantur, quidam in predicamento ad aliquid, alij in predicabilibus. Verum quamvis non disputemus questionem hæc, non inutile erit brevis percurrere quid de hac resenserit divus Thom. de qua questione magna est disceptatio inter Thomistas.

¶ Capreol. in 1. distinct. 30. defendit, relationem realiter distinguere à suo fundamento iuxta mentem divi Thom. & idem in præfati articulo tractat Caietanus, quod probat ex verbis divi Thom. in responsione ad secundum.

¶ Partem negantem tutantur communiter huius temporis Thomistæ: Paulus Socinas quinto metaphys. quest. 28. affirmat, non esse certum, quid circa hanc rem divus Tho. Philosophus, aut commentator senserint. Quocirca iuniores, aut, in varias secti sunt opiniones: ipse verò Socinas partem negantem defendit.

¶ Equidem nos dicimus, sanctum Thom. pluribus locis suæ doctrinæ palmam asserere, relationem non distinguere à suo fundamento. Primo in opus. 48. de predicamentis, tractatu de predicamento ad aliquid ca. 2. expressè illud tenet: verba eius sic habent. Non est intelligendum, quod similitudo Sortis sit aliqua res in Sorte alia ab ipsa albedine: sed solum est ipsa albedo, ut se habet ad albedinem Platonis, ut ad terminum. Et ad probationem huius, subdit: si enim similitudo adderet supra albedinem Sortis aliquam rem, nullo modo posset aliquis alicui fieri similis sine sui mutatione: sit autem homo similis alicui sine sui mutatione, ut patet, nam si quis in India fieret modo albus, fieret similis mihi, & ego sibi, nulla in me facta mutatione. Et quinto physic. lect. 3. Dicendum inquit, est, quod si aliquis per suam mutationem efficiatur mihi equalis me non mutato, ista equalitas primò erat in me quodammodo, sicut in sua radice, ex qua habet esse reale: ex hoc enim, quod habeo talem quantitatem, competit mihi, quod sim equalis omnibus illis, qui eandem quantitatem habent, cum ergo aliquis de novo accipit illam quantitatem, ista communis radix equalitatis terminatur ad istum, & ideo nihil aduenit mihi de novo, per hoc quod incipio esse alteri equalis, per eius mutationem, hæc ibidem. Quibus verbis, potissimum utimur, dicunt, quod cum aliquis recipit quantita-

Opinio Capreoli & Caiet.

Opinio Pauli Socini & aliorum Thomist.

S. Th. autem.

tem equalis mihi, in me tunc incipit esse qualitas, sed nihil in me distinctum à mea quantitate, quam habeo, incipit esse, ac perinde relatio equalitatis est ipsa quantitas, & re ab ea non distinguitur. Et 3. parte, quæ 6. art. 6. ad secundum, & alibi crebro concedit, quod relatio aduenit recens alicui sine mutatione sui, ergo non est res distincta ab illo, cui aduenit, nam si esset res distincta, cum aduenit rei, ipsa res mutaretur.

S. Th. mutare sententiã videtur.

¶ Verum fatemur, in presenti articulo S. Thomam (ut apparet) mutare sententiam, sed tamen tenendum est, nullo modo relationem realem distinguere à suo fundamento. Et cum affirmat sanctus Thom. in hoc articulo, quod fundamentum in creaturis est alia res à relatione, divina autem essentia non. Respondemus, id nimirum velle D. Thom. quod fundamentum in creaturis non est de essentia relationis, sed divina natura est de essentia relationis. Et si fallor, hæc est aperta sententia Aristoteles 5. physic. tex. 10. ubi ait, ad relationem non esse per se motum. Quia stat (inquit) altero mutato, alterum immutatum relative dici: id est, stat, aliquid sine noua rei acquisitione realiter referri, quo modo antea non referebatur.

In responsione ad tertium.

¶ In tertio argumento inquit difficultatem de perfectione relationis: in cuius explicatione affirmat Caietanus, relationem divinam nullam perfectionem, neque imperfectionem dicere: de qua questione deinceps non disputabimus.

Corollarium.

¶ In fine articuli S. Tho. colligit corollarium, scilicet, quod idem esse est essentia, & relatio. In quorum verborum explanatione affirmat Caietanus, quod actualis existentia relationis est actualis existentia essentiæ divinæ: ita ut neque ratione differant. In cuius testimonium adducit sanctum Thom. in 1. distinctio. 33. questio. 1. artic. 1. ad primum.

adverte.

¶ Adnotare oportet, ipsum Caieta. reuocasse sententiam istam in 3. parte quest. 3. art. 2. quo loco ait, duplicè esse

existentiã in Deo: alterã essentialem, & absolutam, ut existentiam Dei, & divinæ essentiæ: aliam personalem, & relationem, ut existentiam relationis. Sed quid sit de hac re tenendum, nos in posterum etiam definiemus. Atque hæc de commentario.

¶ In presenti articulo S. Tho. ex professo tractat, de distinctione relationum ab essentia: sed quoniam ferme eadè est difficultas, de distinctione attributorum ab essentia, & quia eorum nonnullam facit mentionem in responsione ad argumenta, ob id de utraque distinctione in presentia agemus. Quocirca duas questiones disputabimus de attributis, & unam de relationibus.

DISPUT. PRIMA.

An Dei attributa distinguantur ex natura rei à se invicem, & à divina essentia, vel tantum ratione.

AFFIRMAT nimirum S. Tho. in 1. sentent. dist. 2. questio. 1. art. 3. hanc questionem tanti momenti esse, ut ex ea pendeat perfecta intelligentia omnium, quæ tractantur in 1. sententia. Ben enipe de hac re disputant scholastici doctores in 1. sententia & eorum quidam distinct. 8. & alij dist. 2. & Marfilus quest. 1. art. 3. & in utraque partem innumera adducunt argumenta, ex quibus nos pauca, & ea, quæ graviora sunt, in presentia afferimus. Initio argumentamur partem afferentem probantes. Divinus intellectus, & voluntas sunt Dei attributa, ut in processu disputationis aperte constabit, sed distinguuntur ex natura rei, ergo omnia Dei attributa distinguuntur ex natura rei. Cõsimilis quidem ratio est de omnibus, minorem autem corroboramus multis rationibus.

Circa loca in quibus agit de ipsa quaest.

Probatur affirmatio 1. argum.

1. Minoris probatur.

¶ In primis, productiones ex natura rei diversæ præsupponunt principia ex natura rei distincta, à principijsque differetibus re ipsa dimanant: sed productiones diuinarum personarum distinguuntur ex natura

natura rei, quin potius realiter, ergo earum principia distinguuntur ex natura rei: at intellectus, & voluntas sunt earum principia, producitur namque filius per intellectum, spiritus sanctus per voluntatem, ut questione precedenti ostensum est, igitur intellectus diuinus, & voluntas ex natura rei distinguuntur.

3. *probatio.* ¶ Secundò eandem fulcimus minorem: filius & spiritus sanctus distinguuntur realiter, quia filius procedit per intellectum, & spiritus sanctus per voluntatem: ergo Dei intellectus, & voluntas saltem distinguuntur ex natura rei, quoniam sunt principia distinctionis realis. Assumptum autem ostendimus, etenim ex eo quòd filius procedit per intellectum, procedit ut verbum, ut diximus questione precedenti: & ex eo quòd spiritus sanctus procedit per voluntatem, procedit, ut amor, & ut spiritus sanctus: ut etiam ibidem dictum est: verbum autem, quatenus verbum, & spiritus sanctus, quia spiritus sanctus est, distinguuntur realiter.

2. ¶ Tertio idem confirmamus: intellectus est principium producendi filium, & non voluntas: & ipsa Dei voluntas est principium producendi spiritum sanctum, & non intellectus, ut satis in superioribus ostensum est: ergo intellectus, & voluntas ex natura rei distinguuntur: quoniam si re ipsa omnibus modis idem essent, profecto sicut intellectus est principium producendi filium, ita quoque esset voluntas: & quemadmodum voluntas est principium producendi spiritum sanctum, sic etiam esset intellectus, atque adeo non porius filius esset verbum, quam spiritus sanctus, quod est hereticum.

4. ¶ Quarto idem probamus: de ratione intellectus, & voluntatis est, quod processionem, quæ sunt secundum actionem vtriusque, se habeant secundum quandam ordinem, atque adeo distinguuntur, ut docet S. Thom. artic. 3. questionis precedentis in responsione ad tertium: ergo intellectus, & voluntas ex natura rei distinguuntur.

5. ¶ Quintò, intellectus, & voluntas habent definitiones distinctas, sed distinctæ definitiones explicant diuersas naturas rerum: igitur intellectus, & voluntas distinguuntur ex natura rei. Maior constat aperte, nam si quis roget, quidnam sunt intellectus diuinus, & voluntas diuina: profecto respondere habemus, quòd intellectus diuinus est id, quo Deus intelligit: & voluntas est id, quo Deus vult.

6. ¶ Sextò, intellectus diuinus, & voluntas diuina habent distincta obiecta ex natura rei: si quidem verum est obiectum intellectus, & bonum obiectum voluntatis: ergo ipsa distinguuntur ex natura rei.

7. ¶ Septimò, Deus vult voluntate, & non intellectu, & intelligit intellectu, & non voluntate: ergo voluntas, & intellectus in Deo distinguuntur re ipsa. Nimirum si omnibus modis idem essent, Deus intelligeret voluntate, perinde ac intellectu, vellet intellectu, seu voluntate, quòd barbarum esset fateri, & contra communem modum loquendi doctorum, & sanctorum.

2. *ergo principium produ-*
¶ Secundò principaliter argumentamur, intelligere, & velle sunt Dei attributa, ut manifestum fiet ex his, quæ de inceptis dicemus, at intelligere & velle distinguuntur ex natura rei, ergo. Minorem verò probamus, quia sunt duæ actiones immanentes, ut docet sanctus Thom. questio. precedentis articulo ultimo, & si non distinguerentur aliquo modo, re ipsa non essent duæ actiones, sed vnica actio.

8. *con-*
¶ Et confirmatur: Deus intelligit mala culpæ, & non vult mala culpæ, ergo intelligere, & velle non sunt idem: quin ex natura rei distinguuntur. Sanè si essent idem, sicut Deus intelligit mala culpæ, ea vellet: hoc autem pugnat cum fide catholica, asserere videlicet Deum velle mala culpæ.

9. *Ter-*
¶ Insuper seclusa quacunque operatione intellectus, de iustitia, & æternitate, quæ sunt Dei attributa, verificantur duo prædicata contradictoria, ergo distinguuntur ex natura rei. Et assumptum demonstramus, quoniam istæ pro-

propositiones sunt veræ: iustitia est ratio, qua Deus dicitur iustus, & æternitas non est ratio, qua dicitur iustus, sed æternus.

10. *Quar-*
¶ Præterea, Deus vult sub ratione boni, & non sub ratione veri: & intelligit sub ratione veri, & non boni: quandoquidem verum est obiectum intellectus, & bonum voluntatis: igitur in Deo ratio boni, & ratio veri, sunt distincta ex natura rei, & non per operationem intellectus: si quidem præsupponuntur ad actum intellectus, & voluntatis, cū sint eorum obiecta, & obiecta præsupponuntur ad actus suos. Et ulterius ratio boni, & ratio veri distinguuntur ex natura rei, & sunt Dei attributa, ut postea ostendetur, ergo.

11. *Plin-*
¶ Vltimò tandem, probamus partem asserentem: vnum Dei attributum per aliud demonstratur, æternitatem nimirum, de Deo per immutabilitatem demonstramus isto modo: omne quod mutari non potest, est æternum, Deus mutari non potest, ergo est æternus: igitur attributa distinguuntur ex natura rei: quia nihil se ipsum demonstrare potest.

12. *Negati-*
A parte negante plura etiam stant argumenta: primum, si Dei attributa ex natura rei distinguerentur, in Deo esset pluralitas rerum, & multitudo, ac subinde in Deo esset compositio: nihil enim aliud est compositio, quam multorum adunatio in re aliqua, igitur Deus simplex non esset, quòd est hereticum, ut demonstratum est questio. 3. art. 7.

13. *Secund-*
¶ Item Deus est res simplicissima, at de ratione rei simplicis est, non includere plura: ut docet Anselmus de incarnatione verbi, ca. 8. ergo in Deo non sunt plura attributa ex natura rei distincta.

14. *Ansel.*
Insuper Aristot. 9. metaphys. tex. 7. & commentator. 12. metaphys. comment. 37. asserunt, quòd absolute simplex non potest diuidi actu, neque potentia: at Deus est res simplicissima, ergo non potest diuidi actu, nec potentia: verum si Dei attributa ex natura rei distinguerentur, in ipsa diuiderentur: ergo Dei attributa ex natura rei non distinguuntur.

15. *Opinio*
Circa questionem propositam versantur tres theologorum sententiæ: Aureoli dicitur extremitas & alia media. Fuit itaque placitum Aureoli in 1. dist. 8. quest. 3. art. 2. qui mordicus tenet, Dei attributa nulla distinctione, neque rei, neque rationis distingui. Quod etiam defendunt Nominales omnes, ut Ocham, & Gabriel in 1. distinctio. 2. quest. 2. Gregorius in 1. distinctio. 8. quest. 2. qui quavis asserit, attributa distingui ratione, sed asserit, illam distinctionem esse in nominibus, & conceptibus, non tamen in re, quorum fundamenta sunt argumentationes nuper adductæ ad corroborandam partem negantem.

16. *Ratio no-*
¶ Fulciunt itidem sententiam suam alia ratione, quia tantum est ens reale in ipsa rerum natura, ergo tantum est distinctio realis: at Dei attributa, non distinguuntur realiter, ergo nulla distinctione distinguuntur.

17. *Primum*
¶ Aduersus sententiam istam militant argumenta omnia, quibus usi sumus ad confirmandam partem affirmatam: quæ quavis non concludant, Dei attributa ex natura rei distingui, conuincunt tamen iudicio meo, aliqua distinctione, saltem rationis, differre.

18. *Argumentum*
¶ Atqui contra eam insurgimus alia via, & argumento quidem non parui momenti: sumamus nomina attributorum, ut intellectus diuinus, voluntas, bonitas, iustitia, misericordia, æternitas, immutabilitas & reliqua: nunc rogamus, vel significatum istorum nominum est omnibus modis idem, sicut homo, & homo, vel non est idem, sed diuersum: si das secundum, das quod volumus: attributa in Deo, quæ sunt significata prædictorum nominum, esse distincta, saltem distinctione rationis: si autem concedas primum, argumentor in hunc modum. Significata istorum nominum in Deo sunt prorsus idem, sicut homo, & homo: ergo omnia hæc nomina sunt synonyma: quòd nullus sane mentis concedet: nam sequeretur, sensum huius propositionis, Deus est intelligens, uolens, & æternus, esse hunc: Deus est Deus, Deus & Deus, quòd est ridicu-

ridiculum asserere. Consequentia autem liquidò constat, nam non ob aliã causam, hæc nomina, Marcus, Tullius, Cicero, fatemur synonyma esse, nisi quia eorum significatum est omnibus modis idem.

2. argu. Ad hæc, omnia, quæ significantur vna notitia, dicuntur vnum ratione, ut omnia entia vnum ratione dicuntur, quatenus significantur entis notitia: ergo per oppositum, omnia ea, quæ significantur diuersis notitijs, sunt plura ratione: at iustitia, & misericordia, & reliqua Dei attributa significantur diuersis notitijs, ergo sunt diuersæ ratione.

3. argu. Vterius, magis sunt idem essentia, & essentia, quam iustitia, & misericordia: ergo iustitia, & misericordia distinguuntur saltem ratione.

4. argu. ¶ Et demum hoc nomē, iustitia, significat Dei iustitiam, non misericordiam: ergo iustitia, & misericordia distinguuntur: nam si nullo modo distinguerentur, oporteret concedere, nomen iustitijs significare Dei misericordiam, quod quam alienum à ratione sit, cuius notum est. Demum speciatim argumentamur aduersus Ochamum, & Gabrielem, qui in primo distin. 2. quaestio. 11. asserunt, quòd essentia diuina, & paternitas distinguuntur ex natura rei, aut inter eas est non identitas ex natura rei, ob id quòd de illis (inquiunt) prædicantur duo prædicata contradictoria, at de intellectu, & voluntate etiã prædicantur duo prædicata contradictoria, ergo saltem intellectus, & voluntas aliqua distinctione distinguuntur. Minorem autem probamus, quoniam illa propositiones sunt veræ: intellectus est potentia, aut ratio, qua Deus intelligit: voluntas non est potentia, nec ratio, qua Deus intelligit, sed qua vult.

Insuper, misericordia, & iustitia nõ minus distinguuntur, quam Deus, & deitas, quinimò videntur magis distingui illa, quam ista: & profectò, vt postea ostendemus, magis distinguuntur, sed Deus, & deitas distinguuntur saltem ratione, ergo iustitia, & misericordia mi-

nimum distinguuntur ratione. Minorem autem ostendimus ex fundamento illorum, quia de Deo, & deitate enuntiant hæc duo prædicata contra dictoria, Deus generat, deitas non generat, siquidem, vt deinceps demonstrabimus, opposita istarum sunt hæretica.

Est alia doctoris subtilis opinio, in primo sentent. distinction. 8. quaestione 4. & distinctione secunda, quaestione 7. qui persuasus aliquibus argumentis, ex his, quæ partem affirmatam fulciunt, tuetur, Dei attributa inter se, & à diuina essentia, non solum ratione, sed ex natura rei secerni distinctione formali, aut non identitate formali (vt terminis eius vtat) & affirmat, ea esse non solum formalitates, atque realitates distinctas, sed entitates ex natura rei diuersas, quamuis hoc aliqui iuxta eius sententiam negent.

¶ Ceterum aduersus sententiam istã insurgimus, & primum argumenta præfata, quibus negatiua pars fulcitur, impugnant istã Scoti opinionem.

¶ Et argumentamur insuper, omne est reale, vel rationis, ergo omnis distinctio est realis, vel rationis, Dei attributa non distinguuntur distinctio- ne reali, ergo rationis.

¶ Item Dei attributa ex consensu omnium, & speciatim ipsius Scoti, non plus distinguuntur, quam essentia, & relationes, at essentia, & relationes distinguuntur sola ratione, vt sepe asseritur in concilio Florentino, ergo Dei attributa nõ distinguuntur ex natura rei, sed sola ratione.

¶ Ad hæc, demum, Dei sapientiam appellari, A. & percontemur ab Scoto, vel diuina essentia, vt formaliter & ex natura rei distinguitur ab A. est sapiens, vel insapiens, aut non sapiens: secundum, & tertium non concedes, erit siquidem blasphemum id concedere, & bis igitur primum. Nunc iterum rogamus, an essentia sit sapiens sapientia. A. vel alia distincta sapientia: si secundum respondeas, aperte colligitur, in Deo esse duas distinctas sapientias: quo etiã argumento manifestè con-

conuincemus, in eo infinitas esse, cum vtriusque sit consimilis ratio. Quòd si primum concedas, videlicet diuinam essentiam esse sapientem sapientia. A. ergo diuina essentia non distinguitur, ex natura rei ab A. sapientia: imò neq; cogitatione potest concipi ab ea distinctam, vt fateris, quantumcunq; diuina essentia cogitatione præcindatur ab A. est sapiens sapientia. A. ac subinde includitur intrinsecè in diuina essentia.

4. argu. ¶ Item, in Deo sunt infinitæ perfectiones, & attributa ex natura rei distincta, ergo in Deo sunt infinitæ entitates distinctæ ex natura rei, atque ad eò palam colligitur, ipsum esse magis compositum, quam creatura.

¶ Denique vitium argumentamur, sapientia ex natura rei distinguitur ab essentia, ergo à Deitate: est siquidem diuina essentia, ipsa deitas: igitur Dei sapientia ex se non est Deus: & est aliquid, ergo de se est creatura, ac perinde aliqua creatura est idem re cum ipso Deo, quod est lumine naturali manifestè falsum.

Leuchettus vir doctus Scoti expositor, & eius acerrimus propugnator loco allegato conatur solueri omnia argumenta, quæ contra ipsum fiunt: sed ni fallor, non illis perfectè satisfacit. Et cum respondet ad argumenta Gregorij, fatetur quòd diuina essentia in se considerata, non est sapientia, neque bonitas, sicut homo secundum se, inquit, consideratus non est risibilis: & quòd sapientia est attributum circumstantes essentiam, & quasi eius secunda perfectio. Et ad testimonium August. 15. de Trinita. capit. 6. vbi asserit, quòd Deus est sua sapientia, respondet, id verum esse per identitatem. Profectò hæc omnia, quæ concedit, pugnant cum Dei simplicitatè, & malè sonant.

Est alia nominalis opinio, vt Ochã, & Gabrielis in primo, distinctio. secunda, quaest. 2. qui quamuis concedat, Dei attributa nullo modo differre, sumendo nomen attributi pro re: ceterum affirmant, Dei attributa realiter distingui, accipiendo attributi vocabulum,

Alia opinio nominalium.

pro nomine, quod de Deo verificatur: vt pro hoc nomine iustus, sapiens, & reliquis. Dicunt itaque, hoc nomen, Dei attributum, & istud, Dei perfectio attributalis (sic enim loquuntur) idem significare, & pro eodem assumi, & eorum vtrunque posse bifariam accipi, & pro re, & pro nomine: ita vt quæcunq; rei perfectio, vt iustitia, bonitas appelletur attributum, & Dei perfectio attributalis, & etiam hæc nomina, iustus, iustitia, bonitas, bonus, misericordia, misericors, & reliqua.

Supervacaneum nimirum esset, argumentari contra istorum doctorum opinionem: quoniam abutuntur terminis contra comunem modum loquendi doctorum antiquorũ, & sanctorum. Quis obsecro, vnquam vsus est hoc nomine Dei perfectio, pro termino, & vocabulo? Nam si isto modo liceret eo vti, nempe necessum esset fateri, Dei perfectiones esse creaturas, atque ad eò esse finitas, & limitatas, & imperfectionem continere, quæ nullus rationis compos concederet. Et tandem istorũ opinio innititur præfata nominum diuisioni, quam ipsi confingunt suo tantum libito sine autoritate aliqua, aut ratione.

Confuta sunt.

¶ Secunda disputationis pars.

AM verò explicare oportet Sancti Thomæ sententiam, quam planè censemus veram esse, ad cuius explanationem aliqua prælibanda erunt, & quaestioni propositæ aliquibus assertionibus respondebimus: & in primis à definitione nominis inchoandũ nobis erit, quid inquam significet Dei attributum, & quæ nam res sit.

Attributi quidem nomen non est latinum in ea significatione, qua scholastici eo vtuntur, verum usurpatum est ab ipsis ad significandas diuinas perfectiones: Cuius siquidem ratio est, quoniam per creaturarum perfectiones Dei perfectiones cognoscimus, iuxta

Quid significat attributum.

iuxta illud Pauli Roman. primo. Inuisibilia Dei, & cetera. Sic ut per earum bonitatem, & pulchritudinem ducamur in cognitionem pulchritudinis, & bonitatis Dei. Et ipsas creaturarum perfectiones tribuimus Deo, quia quicquid est perfectionis, Deo tribuendum est, ut docet Anselmus in prosologio cap. 5. qui ait. Tu es itaq; iustus, verax, beatus, & quicquid melius est esse, quam non esse: melius namq; est esse iustum, quam non iustum: beatum, quam non beatum.

Notandum. Observare tamen oportet, quod non omnes Dei perfectiones tribuimus Deo ex creaturis: immutabilitas namque est Dei perfectio, & attributum, sed non reperitur in creaturis, ut constat ex illo Malachiae. 3. ego Deus, & non mutor: & Aternitas secundum essentiam est etiam huiusmodi. Hæc de nomine attributi consequens est, ut de re attributi dicamus.

Quid sit attributum. Attributum ergo est, Diuinæ essentiae perfectio, quæ non est relatio, nec importat relationem, ut intellectus, voluntas, bonitas, iustitia, misericordia, & alia id genus. Et consulto hic adiecimus, quæ non est relatio, nec importat relationem, nam theologi nomine attributi non intelligunt diuina, quæ sunt relationes, vel intrinsecus eas important, siue rei, siue rationis.

Primum corollar. Quo fit, ut pater, filius, & Spiritus sanctus, paternitas, filiatio, spiratio, generare, spirare, principium, & potentia generandi, principium & potentia spirandi, & alia huiusmodi non sint Dei attributa.

2. Corol. Neque etiam sunt Dei attributa actiones, quæ non necessario Deo conueniunt: ut prædestinatio, reprobatio, vocatio, glorificatio, creatio, conseruatio, & similes: istæ enim importat relationes rationis ad creaturas.

3. Colligitur insuper, diuine essentiae ideas non esse attributa, ut docet Diu. Thom. de veritate, quæst. 3. art. 2. ad secundum. Idea namque intrinsecus significat relationem rationis ad creaturas. Verba Diui Thom. sunt, non est simile de ideis, & de essentialibus attributis:

attributa enim essentialia nihil habent de principali intellectu, præter essentiam creatoris. Et paucis iteriectis, sed idea de suo principali intellectu habet aliquid aliud, præter essentiam: hoc est respectum rationis ad creaturas: in quo etiam completur formalis ratio ideæ. Hæc Sanctus Thom.

Obseruandum. Et profectò si definiremus attributum, non addendo particulam illam, scilicet, quæ non est relatio, nec importat relationem: existimo, optime nos assignaturos attributi definitionem. Nam theologi, nomine diuinæ perfectionis, duntaxat intelligunt diuina, quæ non importat relationem: cuius quidem causa esse potest, quoniam ut diximus in articulo præcedenti, propria relationis ratio non est aliquid, ac perinde nullam perfectionem importat: quamuis reales relationes, secundum communem rationem, sint entia: & alicuius perfectionis. In præfatam tamen attributi definitionem obijciat quis: intelligere Dei importat relationem (ut dictum est art. 1. 27. q. disput. 6. q. 3. concl. 4.) & tamen est attributum, ergo mala est definitio assignata. Et idem argumentum fieri potest de velle Deimam sicut intelligere dicit relationem ad rem cognita, ita velle ad rem volitam. Respondemus, quod quemadmodum scientia nec est relatio, nec formaliter eam importat, sed eam consequitur relatio (ut dictum est in q. 18. opuscul.) ita scire, intelligere, & velle non sunt relationes, neque in sua ratione formaliter eas important, sed illa consequuntur relationes intellectus intelligētis ad res intellectas, & voluntatis volentis ad res volitas: & sunt relationes secundum dici, ut scientia. At cum dictum fuit, intelligere importare relationem, iuxta hunc sensum nempe accipiendum est, id est, ad ipsum intelligere consequitur relatio ad res intellectas. Insuper sciendum est, quod importare relationem bifariam sumitur: primo modo, & propriissime, est eam in sua ratione, & definitione formaliter includere, ut pater, & quodcumque relatiuum secundum esse. Secundo modo ali-

do aliquid importare relationem, est habere eam sibi annexam, & eam ad illud consequi, quomodo scientia, & quodlibet relatiuum secundum dici importat relationem. Nunc asserimus, quod in definitione attributi importare relationem assumitur primo modo: ita quod attributum est Dei perfectio, quæ non est relatio, nec relationem importat formaliter, neque in sua ratione formali, quo pacto ista definitio conuenit scientiæ intelligere, & velle: & per hæc factum est argumentum, seu obiectioni. Placuit tamen aliquibus alio modo definire attributum, videlicet Dei perfectio, quæ non est relatio, neque importat relationem, neque est actio. Quod si hæc admitteremus definitionem, manifestum esset, intelligere Dei, & velle, attributa non esse. Eligat lector quam maluerit definitionem: parum enim refert, cum de nomine disputatio sit.

1. Nota. Aduertendum insuper est, Deum esse substantiam simplicissimam, quod sanè iuxta fidem catholicam asserendum erit: est siquidem ab ecclesia definitum in capit. summe, de summa Trinitate, & fide, & est etiam in lumine naturali notum, quoniam Arist. id docet. 12. metaph. tex. 37.

3. Nota. Et maxime obseruandis fuerit huic rei declarandæ, secundum sanctorum doctrinam, quod ob id Deus natura, & substantia simplex est, quia in eo est idem habens, & quod habetur: Deus namque habet intellectum, & est ipse intellectus: & habet actum intelligendi, & est ipse actus, atque ipsum intelligere: habet etiam vitam sempiternam, & est ipsa vita sempiterna: & sic de reliquis attributis.

August. Hoc nempe asserit August. lib. 11. de ciuit. Dei, capitul. 10. ubi loquens de Deo ait. Ideo simplex dicitur, quia est hoc, quod habet: excepto quod relatiuum quæq; persona ad alteram dicitur, neque est ipsa: nam utique pater habet filium, ad quem relatiue dicitur, nec tamen ipse est filius. Et infra, propter hoc utique natura hæc dicitur simplex, quod non sit aliud habens, & aliud id, quod

habet. Hæc Augustin. & idem assermat. 15. de Trin. cap. 17.

Hoc etiam docet Isidorus lib. 1. de Isidor. summo bono. cap. 1. Deus, inquit, simplex dicitur, quia aliud non est ipse, & aliud quod in ipso est.

Et Hilar. 8. lib. de Trin. dicit. Non humano modo ex compositis Deus est, ut in eo aliud sit, quod ab eo habetur, & aliud sit ipse, qui habeat.

Rursus idem docet Boetius. 1. lib. de Trin. cap. 3. Cuius verba sunt. Quo circa hoc verè vnum est, in quo nullus numerus: nullum in eo aliud, præter id quod in eo est, neque enim subiectum fieri potest.

Et Bernardus libro 5. de considera- tione prope medium. Non est ergo in Deo, nisi Deus. Quid inquit, negas Deum habere diuinitatem? non: sed quod habet, hoc est. Negas diuinitatem Deum esse? non: sed non aliam, quam quæ ipse est: aut si tu aliam inuenisti, adiuuet me Trinitas Deus: aduersus illam, tota me contumacia erigo. Et infra, multa dicuntur esse in Deo, & quid sanè, catholiceq; sed multa vnum: alioqui si diuersa putemus, non quater nitatem habueris, sed centenitatem, Verbi causa, dicim? magnum, bonum, iustum, & innumera talia, sed nisi omnia vnum in Deo, & cum Deo consideras, habebis multiplicem Deum. Et plura alia docet eo loco de diuina simplicitate.

Et non solum hoc fide tenendum est, sed etiam Aristoteles id docet, si verba eius sedulo contemplerur. Nam loco allegato. 12. metaph. tex. 37. ubi docet, Deum esse simplicem substantiam, inquit: simplex autem qualiter habens ipsum id est, illud simpl. x est, in quo habens, & quod habet sunt idem: omitimus plures alias horum verborum interpretationes. Et eodem. 12. metaph. tex. 39. dicit, Deum habere vitam æternam, & esse ipsam vitam æternam. Iocus sic habet: quare vita, & duratio continua, & æterna existit Deo, hoc enim Deus. Et text. 51. asserat, Deum habere intellectum, & actum intelligendi, qui est ipsum intelligere: atque Deum ipsum,

Præfata doctrina non solum est catholica, sed naturali consona.

ipsum, esse ipsum actum intelligendi, & ipsum intelligere. Et assignat rationem: nam si Deus non esset ipsum intelligere, sed compararetur ad illud, tanquam potentia ad actum: iam eius intelligendi operatio esset ei laboriosa. Eius verba sunt. Primum quidem, igitur si non est intelligentia, (hoc est intelligere,) sed potentia: rationale est, laboriosum esse ei continuationem intelligentiam. Nunc respondeamus oportet questionem propositam aliquibus assertionibus, ut polliciti sumus.

1. assert. ¶ Sit itaque prima assertio. In Deo seclusa quavis operatione intellectus, ex natura rei sunt attributa, & ei necessario conveniunt, ut intellectus, voluntas, iustitia, & misericordia, & reliqua. Hæc est de fide tenenda, quoniam Dei attributa sunt Dei perfectiones, & omnes Dei perfectiones necessario ei convenire fide tenendum est: quemadmodum ostendimus superius questione quarta, articulo secundo, & etiam hoc est lumine naturali notum. Aristot. siquidem. 1. metaph. tex. 37. probat, Deum esse purum actum: & si Deus non necessario haberet omnes perfectiones, sed posset carere aliqua, iam esset in potentia ad illam, ac subinde non esset purus actus.

2. assert. Secunda assertio, quamvis Dei attributa sunt in Deo ex natura rei, non tamen distinguuntur ex natura rei. Hæc satis profecto probata est adversus Scotum, quoniam si Dei attributa ex natura rei distinguerentur, essent in Deo infinite entitates natura diversæ, atque adeo Deus esset magis compositus, quam creatura, quod quidem manifestè fidei, & rationi adversatur, ut docet secundum notabile.

3. assert. Tertia assertio, Dei attributa aliqua distinctione distinguuntur. Hæc aperte liquet, ex argumentis, quæ fecimus adversus Aureolum, & nominales, præsertim argumento primo, hoc loco illud tu repete.

phatur primo. Et probatur insuper, Christus redemptor noster ea, quæ accepit à patre per generationem æternam, vocat plura: quoniam utens numero plurali ait Matt.

17. omnia mihi tradidit à patre meo. Et Ioann. 17. nunc, inquit, cognoverunt, quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt, & mea omnia tua sunt. At ea, quæ à patre accepit, sunt essentia, & attributa: igitur ea plura sunt: non autem plura esse possunt, nisi sit aliqua distinctio, saltem rationis inter ea: ergo aliqua distinctione distinguuntur.

Insuper, quamvis diuina essentia sit intellectus, & voluntas, tamen aliquid convenit diuinæ essentia, quatenus est intellectus (scilicet intelligere, & esse principium verbi) quæ non conveniunt ei, quatenus est voluntas: ergo intellectus, & voluntas aliqua ratione distinguuntur.

¶ Tandem, esto, essentia diuina sit intellectus, & voluntas: alia tamen ratione est intellectus, quia scilicet intelligit, & alia voluntas, quia videlicet vult: ergo intellectus, & voluntas distinguuntur aliqua distinctione: & ex consequenti reliqua attributa.

Quarta assertio, quæ palam colligitur ex superioribus. Dei attributa distinguuntur sola ratione, aliqua namque distinctione distinguuntur, ut dicit tertia assertio, & non ex natura rei, ut habetur ex secunda, ergo ratione. Hæc est expressa sententia Sanc. Thom. in 1. distinctione 2. articulo 3. & in pluribus alijs suæ doctrinae locis, ubi de hac re loquitur, quæ longum esset recensere.

¶ Et potest quidem hæc Sancti Thom. sententia fulciri testimonio Concilij Florentini, ubi sæpe assertitur, essentia & relationes sola ratione distingui: & ex mente omnium, non plus distinguuntur attributa inter sese, quam essentia, & relationes. Verba Concilij referemus in disputatione tertia.

¶ Ultima assertio. Sicut Dei attributa non differunt inter se ex natura rei, sed tantum ratione: ita neque ab essentia: quia utriusque est consimilis ratio.

Et probatur iuxta sanctorum doctrinam, in Deo idem est habens, & quod habetur, ut docet 3. notabile: at diuina essentia habet intellectum, & voluntatem, & misericordiam, & reliqua omnia attributa: ergo ipsa attributa sunt ipsamet

ipsamet diuina essentia, ac perinde ex natura rei nulla est distinctio inter ea. Et hoc planè est, quod Arist. insinuat locis allegatis, cum ait quod ipsa Dei natura est sua vita, & suus intellectus, & suum intelligere, & existimo, etiã hæc esse mentem eiusdem Aristotelis, dum esserit, Deum esse substantiam simplicissimam. Hæc insuper attributa vocat commentator Dei dispositiones. 1. metaph. comment. 39. & Avicena proprietates. 8. libro suæ metaphys. capit. vii. & Algazel designationes. 3. libro suæ metaphys. capite primo. Qui omnes unanimi consensu in locis allegatis dicunt, Dei attributa ex natura rei non differre inter se, & ab ipsa Dei essentia, sed duntaxat ratione.

Maxime nota. Ceterum, ad maiorem omnium, quæ diximus explanationem, memoria commendare necessum est, quod cum alicuius rei natura virtute, & eminenter est plura, ea plura, quæ in illa includuntur, non distinguuntur ex natura rei, sed sunt ipsamet rei natura. Quod pluribus exemplis satis constare potest: natura namque animæ rationalis, virtute, & eminenter est plures formæ: nempe anima sensitiva, & vegetativa, atque forma corporis, quoniam omnium istarum munera, & officia exercet: opus scilicet sentiendi, & vegetandi, & esse corporeum confert homini, ut ipsa corporis forma, & istæ omnes formæ in ipsa anima rationalis natura eminenter incluse, non distinguuntur ex natura rei, sed sunt ipsa anima rationalis natura. Et lucis, quæ est in sole, natura virtute est caliditas, & siccitas, sol siquidem sua luce calefacit, & siccit. verum caliditas, & siccitas, quæ in luce solis eminenter existunt, non differunt ex natura rei, sed sunt ipsa natura lucis. Et si eadem simplicissima qualitas produceret caliditatem, frigiditatem, siccitatem, & humiditatem: illa esset eminenter omnes quatuor qualitates primæ: & istæ in illa non distinguerentur ex natura rei, sed essent ipsa natura illius simplicissimæ qualitatis.

Accedens datur. ¶ Nunc igitur ad rem, de qua agimus reuerſi, dicim⁹ quod simili modo, Dei

essentia, & natura eminenter est omnes creaturarum perfectiones, & formaliter est omnes perfectiones, quæ simpliciter sunt perfectiones, ut scientia, bonitas, æternitas, & reliqua: quemadmodum ostensum est superius, q. 4. art. 2. & istæ omnes in Deo non distinguuntur ex natura rei, sed sunt ipsamet Dei natura: Itaque intellectus diuinus, & voluntas diuina, & scientia Dei, & reliqua attributa sunt ipsa Dei essentia, & natura. Ex quibus etiam apertissime constat, quod Dei attributa à diuina essentia sola ratione distinguuntur, & nullo modo ex natura rei.

¶ Et uti isthæc omnia lucidiora reddantur, annotare oportet, quod ob id quia diuina essentia alia ratione est intellectus diuinus, & alia diuina voluntas, (ut diximus 3. assertionem, etenim est intellectus quaten⁹ intelligit, & voluntas quatenus vult) ob id, inquam, seclusa operatione intellectus nostri, & secluso etiam quocunque ordine ad intellectum nostrum, aliquid convenit diuinæ essentia, in quantum est intellectus, quod non convenit ei, in quantum est voluntas, & vice versa. Nam in quantum est intellectus, est principium quo, gignendi filium, & non Spiritum sanctum: & in quantum est voluntas, est principium quo, producendi Spiritum sanctum, & non filium. Nec inde colligas, esse aliquam distinctionem ex natura rei inter intellectum, & voluntatem diuinam, aut inter diuinam essentiam, quæ est intellectus: & eadem, quæ est voluntas, sed duntaxat est signum, eam non esse limitatam ad aliquem gradum perfectionis, sed omnes, qui imaginatione comprehendere possunt, suapte natura simpliciter continere. Fateamur tamen, inter diuinam essentiam, ut est principium quo, producendi filium, & eandem, ut est principium quo, producendi Spiritum sanctum, esse distinctionem rationis in ordine ad intellectum nostrum: nam propter has rationes, potest producere diversas notitias in intellectu creato. Nec propterea colligat lector, quod ex hac distinctione rationis, quæ habet esse in ordine ad

ne ad intellectum nostrum, sit divina essentia multiplex principium quo, producendi diuersas personas: nam tunc penderet productio diuinarum personarum ab intellectu creato, quod absit: sed e contrario, ob id, quia diuina essentia est principium quo, producendi diuersas personas, filium, ut est intellectus: Spiritum sanctum, ut est voluntas: ob id, inquam, & ab eo oritur, quod possit producere diuersas notitias in intellectu nostro, atque adeo ab hoc ipso dimanat prefata rationis distinctio in ordine ad intellectum nostrum.

Argu. Sed aduersus ea, quae definita sunt, argumentamur. Creatura non fuit ab aeterno, ergo Dei attributa non fuerunt distincta ratione ab aeterno. Collectionem autem probamus, quia distinctio rationis efficitur per operationem intellectus, actu formantis de eadem re diuersas notitias, & sola creatura potest formare diuersas notitias de eadem re, Deus vero minime, hoc enim dicit imperfectionem, quod Deo ascribi non potest.

Obiect. Quod si cui videtur concedere illatum hoc, scilicet Dei attributa ab aeterno non fuisse distincta, obijcimus, quoniam ab aeterno fuerunt plura: & ubique est pluralitas, ibi est distinctio saltem rationis. De distinctioe rationis egimus superius quest. 3. artic. 3. & vltima questione primi libri opusculi. & ob id, de illa perfunctorie modo agemus, ut difficultati, quam argumentum inuit, satisfaciamus.

Aduersus maximam, quae de distinctioe rationis docent, ad intellegendam per se, in posterum tractanda.
¶ Duplex itaque est rationis distinctio, quaedam actu: alia aptitudine. Distinctio rationis actu, est distinctio rei, ut cognoscitur per vnā notitiam ab ea dem, ut cognoscitur per alteram. Ut de Sorte formamus duas notitias, hominis, & animalis: & Sortes, ut cognoscitur per notitiam animalis, distinguitur actu ratione a seipso, ut cognoscitur per notitiam hominis. Distinctio vero rationis aptitudine, qua quidem vocant aptitudinalem, alij virtuales, alij vero fundamentalem, est rem posse producere diuersos conceptus in in-

tellectu creaturae: ita ut ea res, quatenus potest producere vnā notitiam, distinguitur distinctioe rationis aptitudinali ab eadem, ut potest producere aliam. Ut Sortes seclusa actu operatione intellectus, quatenus homo est distinguitur distinctioe rationis aptitudinali a seipso, quatenus animal est. Quia in quantum homo potest producere vnā notitiam hominis: & in quantum animal, aliam notitiam animalis: qua etiam distinctioe rationis aptitudinali (ut ita loquamur) distinguuntur ante omnem actum intellectus creaturae, materia, & priuatio, albedo, & similitudo, & innumera alia id genus. Et haec rationis distinctio habet ordinem ad intellectum creaturae, ut aperte constat ex assignata definitione: Sed est ante omnem operationem intellectus creaturae, & fuit ab aeterno inter Dei attributa: nam ipse Deus ab aeterno potuit producere infinitas notitias in intellectu creaturae specie diuersas, quatenus eminenter est omnia. Et haec rationis distinctio sufficit, ut verificentur, seu potius vera reddantur (ne barbarè loquamur) duo praedicta contradictoria de his, quae sunt idem secundum rem. Etenim seclusa operatione omni intellectus, istae propositiones scriptae sunt verae. Animal est commune omnibus animalibus, & homo non est commune omnibus animalibus: & tamen homo, & animal in Sorte sunt idem secundum rem. Et de materia, & priuatione, quae duntaxat ratione distinguuntur, ut docet Aristoteles. 1. phys. text. 60. sine operatione intellectus, verificatur ista duo contradictoria: materia est subiectum, priuatio non est subiectum: & de albedine, & similitudine, quae sunt idem re, verificantur haec duo contradictoria: albedo est qualitas, similitudo non est qualitas, sed relatio. Et in Deo etiam, seclusa omni operatione intellectus (dato impossibili) ab aeterno ista duo contradictoria fuerunt vera: essentia est communicabilis pluribus, paternitas non item. Et per haec patet responsio ad argumentum, quum ferè ad omnia argumenta, quae addu-

adduximus in principio, in confirmationem partis affirmantis.

Solutio argum. ¶ Respondemus igitur, quod ab aeterno attributa Dei fuerunt distincta, distinctioe rationis aptitudinali: & haec distinctio fuit ab aeterno, in illa, in quantum potuerunt producere diuersas notitias sui in intellectu creato. Respondendum ergo est ad argumentum, negando consequentiam. Et ad probationem cum dicitur distinctio rationis efficitur per operationem intellectus, actu formantis de eadem re diuersas notitias, respondemus: id quidem verum esse de distinctioe rationis actu, non aptitudine: quae fuit ab aeterno inter Dei attributa. Si qua sunt in hac questione subobscura, aut intellectu difficilia, in sequenti clariora reddentur.

¶ Tertia disputationis pars.

Argum. solutio. **A**D argumeta, quae initio disputationis, ut pars asseres robur sumeret, proposuimus. Ad primum, negamus minorem: & ad primam minoris probationem: negamus maiorem, quoniam in pluribus deficit: angelorum enim omnium productiones fuerunt distinctae ex natura rei, & ab eodem omnino principio, scilicet Deo: & productiones caloris, & siccitatis, & luminis a luce solis sunt distinctae ex natura rei, nihilominus dimanant ab eodem principio, ipsa (inquam) solis luce.

Ad 2. ¶ Ad secundam minoris probationem, negamus antecedens, hanc scilicet causalem: filius, & Spiritus sanctus distinguuntur realiter, quia filius procedit per intellectum, Spiritus sanctus per voluntatem: sed quia opponuntur relatione per oppositas relationes originis. Et si, dato impossibili, Spiritus sanctus produceretur solum a patre, filius, & Spiritus sanctus non distinguerentur realiter, ut docet S. Th. q. 3. 6. ar. 2. quantum filius produceretur per intellectum, & Spiritus sanctus per voluntatem.

Ad 3. ¶ Ad tertiam eiusdem assumptionis probationem, negamus consequentiam: nam sola rationis distinctio inter intellectum, & voluntatem, sufficit (ut dictum est) ad hoc, quod praedicentur de eis contradictoria praedicata, scilicet intellectus est principium producendi filium, voluntas non est principium producendi filium, sed Spiritum sanctum.

Ad 4. ¶ Ad quartam confirmationem, negamus consequentiam, sed ex illo antecedenti solum colligitur, quod intellectus, & voluntas distinguuntur ratione.

Ad 5. ¶ Quod quinto loco assertur, hoc pacto diluitur, negando quidem maiorem propositionem: quoniam sicut Deus non potest definiri, ita neque aliquod eius attributum. Et etiam negamus minorem: nam definitio animalis, & hominis non dicunt diuersas naturas in homine: diuersae tamen definitiones semper dicunt diuersas rationes.

Ad 6. ¶ Sexta quoque argumenti confirmatio soluitur negato assumpto: si quidem verum, & bonum sunt obiecta intellectus, & voluntatis, & sola ratione distinguuntur.

Ad 7. ¶ Ad septimam, respondemus, negando collectionem: etenim sola rationis distinctio inter voluntatem, & intellectum satis est, ut illae propositiones verè enuntientur.

Ad octidam arg. ¶ Ad secundam argumentum negamus assumptionem: & ad illius probationem negamus consequentiam: scilicet, sunt distinctae actiones intelligere, & velle, ergo distinguuntur ex natura rei. Quoniam ad distinctionem illarum actionum, sufficiens proculdubio est rationis distinctio: praecipue quoniam diuersitas actionum attenditur penes terminos, & intelligere, ac velle Dei habent distinctos terminos: per intelligere namque, ut est dicere, producitur filius: & per velle, ut est spirare, Spiritus sanctus.

Ad confirmationem 2. ¶ In confirmatione autem minoris peccat consequentia: sed sola rationis distinctio inter intelligendi, & uolendi actum, assatum sufficit, ut vera reddantur haec propositiones. Deus intelligit mala culpa, & non vult mala culpa.

¶ Tertij

Ad 3. ¶ Tertij argumenti collectio nullius momenti est, vt constat ex his, quæ diximus de distinctione rationis: ea nempe solam satis esse, vt duo prædicata contradicentia verificentur de aliquib.
Ad 4. ¶ Quarti etiam argumenti consequentia nulla est: quoniam verum, & bonum sola rationis distinctio differunt.
Ad ult. ¶ Vltimi etiam argumenti collectio eadem ratione profligatur.

DISPUT. SECUNDA.

De attributis.

HÆC sanè disputatio continet in se plura dubia cognitione digna, ad perfectè indagandam ipsam attributorum naturam, & exactius intelligenda quæ dicta sunt disputatione præcedenti. Primum igitur dubium est, quod subsequitur.

¶ Primum dubium.

An distinctio rationis, actu ab æterno fuerit inter Dei attributa, atque ea fuerint ab æterno distincta distinctione rationis actu.

IT quidem argumentum vltimum, quod fecimus in questione proxima, videtur conuincere partem negantem: verum reor, partem affirmantem veram esse: ab æterno, scilicet fuisse distincta: non solum distinctione rationis aptitudine, sed etiam actu: nam censemus quod distinctio rationis actu, non solum in re cognita pullulat per operationem intellectus creati, formati de illa duos conceptus: sed etiam per operationem intellectus diuini, qui vnica notitia simplicissima cognoscit eam, vt plura. Exempli causa cognoscit Deus punctum medium, quatenus est vnus: lineæ finis, & alterius principium: pullulat etiam di-

stinctio rationis actu, in re cognita per operationem intellectus diuini, quatenus cognoscit rem, vt potest procedere diuersas notitias in intellectu creaturæ. Et quia ab æterno Deus cognouit omnia sua attributa, vt possumt producere diuersas notitias in intellectu creaturæ: ob id, inter illa ab æterno fuit actualis rationis distinctio: & quoniam ab æterno cognouit suam essentiam, vt principium quo, producendi plures personas (vt principium quo, producendi filium, & Spiritum Sanctum: filium, vt ipsa essentia est intellectus: Spiritum sanctum, vt est voluntas): ob hanc etiam rationem, inter diuinam essentiam, vt est intellectus, & eandem, vt est voluntas, ab æterno fuit distinctio rationis actu.

¶ Ex quibus colligitur, sententiam Capreoli, in 1. distinc. 8. quæst. 4. Iam ad finem minus veram esse, quo loco asserit, quod si nulla posset esse distinctio realis in creaturis, nulla posset esse distinctio secundum rationem inter attributa diuina: quoniam, dato impossibili, quod non possent esse creaturæ, adhuc esset rationis distinctio inter intellectum, & voluntatem diuinam: quia Deus ab æterno cognouit intellectum, vt principium quo producendi filium: & voluntatem, vt principium quo producendi Spiritum sanctum.

¶ Secundum dubium est, vnde ortum habeat pluralitas attributorum in Deo, quando ipsa attributa sunt idem ex natura rei. Huic questioni respondet S. Thom. in 1. distinc. 2. quæst. 1. artic. 3. ¶ oritur ex infinitate Dei, & limitatione intellectus creaturæ: nam Deus est infinitus, & comprehendit nequit, nisi a se ipso: at intellectus creatus, siue angelicus, siue humanus, quia finitus est, non potest formare vnum Dei conceptum, qui ipsum comprehendat, sed plures: quorum quilibet imperfectè repræsentat essentiam totam, sed non totaliter (vt dicunt scholastici) id est repræsentat totam essentiam, ut includit aliquam perfectionem: sed non, vt includit omnem. Hæc ratione D. Thom. in 1. distinc. 2. q. 1. artic. 3. iuxta sententiam Chrysostomi

Coroll. rimum ad prædicta.

2. Dub. soluit.

stomi docet, quod angeli laudant Deum: quidam vt bonitatem, alij vt maiestatem, & sic de reliquis: in signum quod non vident ipsum visione comprehendere. At illico occurrit difficultas quædam, ad quam explicandam excitamus subsequens dubium.

3. Dub. ¶ Tertium dubium, an esto creaturæ esse non possent, adhuc reperitur in Deo pluralitas attributorum.

Aliqua- ¶ Aliqui affirmant partem negantem, vt videtur palam colligi ex definitione dubij proximo quoniam dicimus, attributorum pluralitatem dimanare ab infinitate Dei, & limitatione creaturæ.

Solut. ¶ Sed putamus, quod quamuis non non possent esse creaturæ, in Deo reperitur pluralitas attributorum: quoniam distinguerentur ratione per operationem intellectus diuini, vt ostensum est dubio primo: at ubique est distinctio, ibi est pluralitas. Sed modo re ipsa etiam sunt plura, quatenus distinguuntur distinctione rationis aptitudinali per intellectum creatum, qui potest de eis formare diuersos conceptus.

Coroll. ¶ Quo fit, vt pluralitas attributorum, non solum dimanet a Dei infinitate, & limitatione creaturæ, sed etiam ab ipso Deo intelligente illa, vt sunt plures rationes contentæ in diuina essentia: in illa siquidem est ratio intellectus, & voluntatis, & aliorum attributorum: atque istæ rationes sunt diuersæ, & Deus esse diuersas intelligit: nequit enim esse aliqua veritas, quam Deus non intelligat.

4. dubium ¶ Dubitatur quartò ad maiore huius tertij dubij declarationem, quid intelligatur nomine rationis, cum dicimus, in Deo esse plures attributorum rationes: & vnã aliam non esse.

¶ Ad hanc difficultatem explicandam obseruare oportet, nomen rationis multisariam assumi: primo modo, pro anima rationali, quatenus per discursum intelligit: & quia ad cognitionem rerum pluribus utitur instrumentis, vt delict definitione, demonstratione, syllogismo, atque argumento: ob id secundo modo accipitur pro definitione

Barth. Torres.

ne, iuxta illud Aristot. 4. metaph. text. 28. Ratio, quam significat nomen, est definitio, & tertio pro demonstratione, ac, syllogismo, & argumento: in qua quidè significatione frequentissimè vtitur nomine rationis: quartò, significat essentiam, quam explicat definitio: quinto accipitur pro rei notitia, quæ in ratione subijcitur: & vltimò pro significato formali, quod per se, & formaliter significat nomen: vel pro conceptu obiectiuo, seu re cognita per notitiam: & forsitan pluribus alijs modis sumitur. Et isto vltimo modo vsurpat Aristoteles rationis nomen, cum definit in antepredicamentis vniuoca, & æquiuoca: vniuoca inquit, ea dicuntur, quorum & nomen commune est, & ratio substantiæ nomini accommodata eadem est: ac si diceret: vniuoca sunt res, quæ habent vnum nomen, cui vnicum significatum formale, & vnicum conceptus obiectiuus respondet. Et 4. metaph. text. 28. docet, quod propria ratio nominis, est quam significat nomen.

¶ Nunc igitur dubium est, in qua significatione sumitur ratio, cum asserimus, in Deo esse plures rationes attributorum, quarum vna non sit alia.

¶ Respondemus, quod potissimum isto vltimo modo. Quod quidem constat ex pluribus locis Sancti Thom. vbi de hac re loquitur: ait enim in 1. sent. distinc. 2. quæst. 1. artic. 3. Ratio, prout hic sumitur, nihil aliud est, quam illud, quod intellectus apprehendit de significatione alicuius nominis. Et inferius, ratio sapientiæ, quæ de Deo dicitur, est illud quod concipitur, de significatione huius nominis sapientiæ. Et de potentia, q. 9. artic. 4. loquens de significatione materiali, & formali, illud (inquit) dicitur formaliter significari per nomen, ad quod significandum nomen est principaliter impositum: quod est ratio nominis. Et paucis interiectis, materialiter verò significatur per nomen, illud, in quo talis ratio saluatur. Huc accedit, quod primo contra gentes, c. 3. inquit: quamuis nomina dicta de Deo, eandem rem significet, non tamen sunt

Dubit.

Respons.

H sunt

sunt synonyma: quia non significat rationem eandem. At quia non facile intellectū est, quoniam pacto in diuina essentia sint diuersae rationes attributorum: quando asserimus omnia Dei attributa, esse idem ex natura rei cum diuina essentia. Ob id ad maiorem explanationem notandum est, quod quamuis duo sint idem secundum naturam, potest tamen nomen imponi ad significandum vnum, & non alterum: quia ratione distinguuntur. Quod pluribus exemplis illustrare oportet, quoniam rei difficultas, ita exposcit. Albedo nanque, & similitudo sunt idem re, sed nomen similitudinis non fuit impositum ad significandum albedinem, quae est qualitas, sed relationem similitudinis. Et actio, & passio sunt idem re, ex Aristot. 3. Phys. text. 18. scilicet motus qui subiicitur in mobili: verum nomen actionis non fuit impositum ad significandum passionem: neque nomen passionis, actionem. Et album, & corpus sunt idē re, tamen nomen album non fuit impositum ad significandum corpus: sed album. Nam, vt dicit Arist. in predicamento substantiae, album, solum quale, aut qualitatem significat: & si fuisset impositum ad significandum corpus, significaret substantiam, & non qualitatem.

Corollarium.

¶ Quo fit, vt nominis sit duplex significatum: alterum formale, & est illud ad quod significandum impositum est nomen: vt album, re ipsa est significatum formale huius nominis album: alterum est materiale significatum, & est illud, quod est idem re cum significato formali: vt corpus huius nominis album est materiale significatum: quod proprie non est significatum eius, sed improprie.

Nota.

¶ Ad rem igitur, dicimus, quod nomina attributorum non fuerunt imposita ad significandum essentiam, vt essentia est, sed eius perfectiones: quae est idem cum essentia, distinguuntur tamen ab ea ratione. Vt hoc nomen Dei sapientia, non fuit impositum formaliter ad significandum Dei essentiam, ac subinde, neque eius significatum for-

male est diuina essentia: sed institutum est ad significandum Dei sapientiam, atque adeo illa est significatum formale huius nominis. Et nomen aeternitatis consimili ratione, non fuit impositum ad significandum Dei essentiam, sed eius aeternitatem: & de alijs nominibus attributorum idem est iudicium.

¶ Ex quo colligitur Scholastica, diuinam essentiam non esse significatum formale nominum attributorum, sed potius materiale: quia est idem re cum significato formalibus eorum. Procul tamen abesse volo a pijs mentibus, vt suspicentur rationem aliquam materiae ponendam esse in diuina essentia: cum hoc iniuriam sit, & blasphemum contra eius naturam, quae purus actus est.

¶ Ex his aperte deducitur, attributorum rationes esse diuersas: quod probamus. Ratio nominis attributi est eius significatum formale, atque significata formalia attributorum sunt diuersae ratione: igitur attributorum rationes sunt diuersae. Secundo, id est, ratio alicuius, quod per definitionem eius, quid rei, vel quid nominis explicatur: ut ratio albi est habere albedinem: & hoc docet Aristot. vbi supra. 4. metaphysic. text. 28. Sed quamuis attributa Dei non possint definiiri definitione quid rei, habent tamen diuersas quid nominis definitiones: ergo eorum rationes sunt diuersae. Quod autem habeant diuersas definitiones, quod nominis, seu potius explanationes, constat: nam Dei sapientia isto modo explicatur: est perfectio qua Deus scit: & aeternitas, est perfectio, qua Deus in aeternum uiuit absque initio, & sine; voluntas, qua vult; intellectus, quo intelligit; & sic de reliquis.

¶ Tertio, si Dei attributa non haberent diuersas rationes, propter ea esset, quia sunt eadem re cum diuina essentia; sed hoc non obstat, animal namque & homo, in Sorte sunt idem, & tamen habent diuersas rationes, igitur Dei attributa habent diuersas rationes.

¶ Item si Dei attributa re distinguerentur, haberent diuersas rationes; sed quod sint idem re non impedit, vt constat; ergo habent diuersas rationes.

¶ Ex

2. corol.

¶ Ex dictis inferitur etiam, quod si aliquis roget, quae sit sapientiae ratio; respondendum non est, est diuina essentia, sed ipsa Dei sapientia; ad quam significandum fuit formaliter impositum hoc nomen sapientia, vel quod est id, quod explicatur per definitionem quid nominis huius vocabuli sapientia; scilicet perfectio, qua Deus scit. Simili modo respondendum est, cum quiritur de ratione aliorum attributorum.

3. corol.

¶ Elicitur tertio, nomina attributorum non esse synonyma: quoniam habent diuersa significata formalia, & diuersas rationes. Et tandem ex omnibus quae dicta sunt colligitur, quod esto ista propositio sit vera; scientia Dei est eius potentia; verum haec est falsa; attributum scientiae est attributum potentiae, vt docet Sanct. Thom. in ferius, questio. 3. artic. 3. ad 3. & simili modo dicendum est de reliquis attributis.

Dubitatio.

¶ At verò si quis interroget, an in Deo sint plures quidditates, sicut sunt plures rationes.

Respons.

¶ Respondemus, quod autore Diu. Thom. in prima sent. distinct. 5. questio. 1. artic. 4. ad 2. nomen quidditatis aliquando assumitur pro natura absoluta, & isto modo in Deo non est, nisi una quidditas. interdum autem assumitur pro ratione, & hoc pacto, sicut in Deo sunt plures rationes, ita quoque sunt plures quidditates, quodammodo; quamuis, vt inquit, non proprie possit concedi.

1. dubitatio.

¶ Quinto dubitatur, an Dei attributa sint de essentia diuinae naturae, & de ea formaliter, & essentialiter predicentur, an tantum identice, ita ut ista praedicatio, Deus est sapiens, vel sapientia, sit vera tantum per identitatem, & non formalis, neque essentialis. Circa huiusmodi questionem versantur diuersae theologorum sententiae.

Senten. Scori. aliorum

¶ Scotus loco allegato partem negantem habet, & vt existimo, in eadem sententia est Capreolus in 1. dist. 8. q. 4. in responsione ad argumentum decimum sextum Aureoli, quod adducit contra secundam conclusionem, ibi negat

hanc propositionem, essentia diuina, in quantum essentia diuina, est sapientia, & tamen si predicatum esset de essentia subiecti, illa esset vera, & concedenda. Et plures alij defendunt sententiam hanc.

¶ Aduersus quos insurgimus primo, iuxta Aristot. 1. 2. metaph. text. 3. 9. Aeternitas est de essentia Dei, igitur omnia alia attributa sunt de essentia Dei. Aeternitatis enim, & aliorum, consimilis omnino est ratio.

¶ Secundo aduersus Capreolum, esse est de essentia Dei, ut docet Sanctus Thom. quest. 3. artic. 4. Et omnes aliae perfectiones intrinsecus continentur in esse Dei, vt docet etiam D. Thom. q. 4. artic. 2. Et potissimum ad tertium, ergo omnes perfectiones Dei, sunt de essentia Dei, & natura ipsius, ac perinde attributa. Consequentia perfectio siquid constat, quoniam si animal est de essentia hominis, reliqua omnia quae sunt de essentia animalis sunt de essentia hominis, & intrinsecus in ipsa hominis essentia continentur.

¶ Item sapientia est de essentia Dei, ergo reliqua omnia, quia vtrinque est similis ratio. Assumptum autem probamus, primo haec est vera essentia, in quantum essentia, est sapientia, vt docet August. 7. de Trinit. capit. 2. vbi ait, sapientia eo, quod essentia, ergo predicatum est de essentia subiecti, nam eum aliquod predicatum dicitur de subiecto cum reduplicatione, intrinsecus includitur in subiecto. Quod si quis respondet id ipsum negando, quoniam haec est vera; homo, in quantum rationalis, est risibilis; & tamen risibile non est de essentia hominis. Sanè quamuis in creaturis in quibus accidentia reperiuntur, hoc verum sit; tamen in Deo esse nequit, in quo accidentia reperi non valent; potissimum vbi predicatum non est relatiuum, vt in praesata propositione.

¶ Sed idem antecedens confirmatio secundo, esse est de essentia Dei, vt loco allegato probatum est, sed esse, & sapere sunt idem, ergo sapientia est de essentia Dei. Minorem autem probamus

H 2 ex Au-

Aug. ex Augustino in pluribus locis suae doctrinae in primis in libro de cognitione verae vitae, capit. 7. iam ad finem loquens de Deo ait: cui nihil aliud est sapere, quam vivere, & esse. Et 6. de Trin. capit. 7. sermonem faciens de Deo, inquit: & non est ibi aliud beatum esse, & aliud magnum, aut sapientem, aut verum, aut bonum esse, aut omnino ipsum esse, & 7. de Trin. capit. 1. hoc ergo est ibi esse, quod sapere, haec Aug. Ex quo principio probat, patrem non sapere scientia genita, hoc pacto: quod si hoc est ibi esse, quod sapere, non per illam sapientiam, quam genuit sapiens, est pater: si quidem non ipse illam, sed illa eum genuit. Quid enim aliud dicimus, cum dicimus hoc est illi esse, quod sapere, nisi eo est, quo sapiens est? Haec etiam ibidem septimo, de Trinitate, capitul. primo.

- 4. Quarto, in diuinis tantum est duplex modus praedicandi, secundum substantiam, & secundum relationem, ut docet Sanctus Thom. hoc articulo ad primum, & Augustin. toto 5. de Trinitate, ad Dei attributa non praedicatur de diuina essentia secundum relationem, ergo secundum substantiam, & ex consequenti essentialiter.
- 5. Insuper in Deo tantum est substantia, vel relatio, Dei attributa non sunt relationes, ergo sunt Dei substantia, ac subinde sunt de essentia eius.
- 6. Praeterea, quia si Dei attributa non essent de essentia Dei, Deus se haberet, ut potentia ad illa, ut homo ad risibilitatem, quod plane pugnat cum Deitativa, quae est purus actus.

Aug. Et tandem Augusti. ubi supra lib. de cognitione verae vitae ex professo contendit probare, omnia attributa essentialiter includi in diuina essentia. Nam cap. 7. in princ. Deus, inquit, Spiritus est, essentia inuisibilis, omni creatura incomprehensibilis: totam vitam, totam sapientiam, totam aeternitatem simul, essentialiter possidens. Et cap. 8. etiam initio illius capituli dicitur: itaque ratio Deum veraciter esse probauerit: & hunc vitam sapientiam, veritatem, iustitiam, & aeternitatem veris as-

sertionibus essentialiter esse docuerit: ita habent verba Augusti.

Idem profertur Boetius, lib. 2. de Trinitate in fine libri, affirmat scilicet, quod bonitas, iustitia, veritas, omnipotentia, substantia, immutabilitas, virtus, sapientia, & quicquid excogitari potest, substantialiter de diuinitate dicuntur.

Et Anselmus monolo. 16. capit. loquens, de diuinitate inquit: Quicquid igitur de illa dicatur, non qualis, vel quanta, sed magis quid sit demonstratur. Unde iuxta eius sententiam eo loco, ad interrogationem factam per quid de diuinitate, verè respondemus per attributa: videlicet quod est quaedam iustitia, quaedam bonitas, &c.

Atqui, ut finem iam huic rei imponamus, Dei attributa sunt Dei perfectiones: & haec sunt de essentia Dei, bla sphemum quippe esset oppositum asserere igitur.

Et haec est expressa Sancti Thom. sententia, quest. 13. artic. 2. ubi loquens de nominibus attributorum at huiusmodi quidem nomina significant substantiam diuinam, & praedicantur de Deo substantialiter. Et expressius id docet, quest. 6. artic. 3. ubi ait, solus Deus est bonus per suam essentiam. Et inferius, quae de alijs dicuntur accidentaliter, sibi conueniunt essentialiter, ut esse potentem, sapientem, & huiusmodi. Haec S. Thom. & hic ad 3. inquit. Diuina essentia comprehendit in se omnium generum perfectionem.

Obserua iuxta sententiam sanctorum, praecipue Bernardi lib. 5. de consideratione paulo ante finem, quod esto concreta attributorum proprie de Deo dicantur, sed magis proprie dicuntur abstracta: ut magis proprie fortitudo, quam fortis: & aeternitas, quam aeternus: & sermon. 5. de natali domini loquens de misericordia Dei, inquit. Misericordia domini ab aeterno: alioquin quid coaeternum patri, nisi filius, & Spiritus sanctus? Et uterque quidem non tam misericors, quam ipsa verè misericordia. Atque idem inuenire licebit alijs suae doctrinae locis.

¶ Vlti-

¶ Vltimum dubium.

Vltimo sese offert questio, quae maximam in se continet difficultatem: an videlicet, Dei attributa de se inuicem verificentur formaliter, & essentialiter, ita ut quodlibet sit de essentia alterius. Et quidem Scotus ubi supra, in 1. dist. 8. q. 4. agens de Dei attributis (speciatim de veritate, & bonitate diuina) expressè tutatur partem negantem inueniens. Concedo per identitatem, veritatem esse bonitatem in re: non tamen formaliter veritatem esse bonitatem. Haec ille. Et plura alia dicit aliquantò superius, quibus magis apertè explicat mentem suam. Eandem defendit Capreol. ubi supra, & plures alij Doctor. Thomistae, qui asserunt, quod quamuis propositiones, in quibus unum attributum praedicatur de alio, sint verè identicè, sunt tamen falsae formaliter: & quod sola rationis distinctio inter ea sufficit ad faciendum propositiones falsas, ac si ipsa realiter distinguerentur inter sese. Istorum quidem sententia probatur ab eis, & corroboratur, quia attributa (in quibus) habent distinctas rationes, & definitiones: ergo unum non est de essentia alterius: & plura alia adducimus argumenta in fauorem huius, impugnando sententiam nostram.

Ceterum nos existimamus, oppositam sententiam magis veram: videlicet, quodlibet attributum includi essentialiter in quolibet, atque esse de essentia cuiusvis alterius: ita ut intellectus diuinus sit de essentia diuinae voluntatis, & vice versa: atque aeternitas de essentia sapientiae, & de contrario, ac de reliquis eodem pacto: adeo ut si vnu posset definiti definitione quid rei, oia alia attributa includerentur in eius definiti & ex consequenti omnis propositionis, in qua unum attributum de altero praedicatur, formalis atque essentialis est.

Et cessemus istam opin. esse Augustini sententiam: ad cuius declarationem recollere oportet ea, quae docuimus, q. 15. opuscul. de natura entis, videlicet:

Scoti opin.

Antoris opin.

Annosio maxime motu

quod seipso immediatè, & intrinsecus includitur in omnibus rebus.

Neque enim esse potest aliqua res, quae intrinsecus non sit ens: neque etià cogitatione comprehendi potest, quicquid asserat Scotus. Qui affirmat, vltimas differentias non esse de se sententia: cuius opin. confutauimus in opusculis loco allegato. Nunc itaque dicimus, quod quomodo ens se habet ad omnes res, ita diuina essentia se habet ad omnia diuinitatum absoluta, tum relatiua. Ad eodè quod sicut ens intrinsecus, & essentialiter includitur in omnibus rebus, & qualibet res est intrinsecus essentialiter ens, ita diuina essentia intrinsecus, & essentialiter includitur in qualibet re diuina: siue absoluta, siue respectiua, & qualibet huiusmodi intrinsecus, & essentialiter est diuina essentia: ut paternitas, filiatio, spiratio actiua, & passiua, aeternitas, & quodlibet aliud attributum. Et planè probat, quia nequit aliquid esse in Deo, quod non sit de se, & intrinsecus Deus, atque diuina essentia: arbitramur. n. blasphemum, asserere quod aliquid sit in Deo, & quod de se, atque intrinsecus non sit Deus. Nà si de se non est Deus, de se erit creatura, quae ab aeterno fuit in Deo: vel datur aliquid mediū inter Deum, & creaturam, quod neque est Deus, neque creatura: quod sanè pugnat. Et haec nimirum vè sententia S. Thom. q. 27. art. 2. ad 3. Cuius verba se habent. In ipsa perfectione diuini esse, continetur & verbum intelligibiliter procedens, & principium verbi, sicut & quaecumque ad eius perfectionem pertinent. Quibus uerbis innuit, quod esse Dei, & perfectio diuini esse (quae est ipsa essentia diuina) continet in se omnia diuinitatum absoluta, quam relatiua: sicut ens continet omnes res. Et quidem loquitur de continentia coicationis (ut terminis scholasticorum utar) quae diuina essentia est cois omnibus rebus diuinis: & in eis includitur intrinsecus: & non de continentia interna, qua unum intrinsecus, & essentialiter continet aliud: ut eodem loco existimare vè Calet. Nam diuina essentia, esse eius, & perfectio non continet in se intrinsecus.

H 3 cus

cus relatiua: si enim relatio filiationis intrinsecus contineretur in diuina essentia, & in esse, atq; perfectione eius: cum illa sint communia paternitati, filiatione esset de essentia paternitatis: & eadem ratione quodlibet relatiuum diuini esset de essentia alterius: & ex consequenti non distinguerentur inter sese realiter. Et q; relatiua, & relationes no intrinsecus contineantur in diuina essentia, sed illa in ipsis, docet Sanctus Th. q. 33. art. 3. ad 1. vbi dicit, quod absoluta, vt essentia, & attributa, sunt de intellectu priorum, (id est relatiuorum,) sed non e conuerso. Et ni fallor: verba illa S. Tho. proximè allegata no possunt alio pacto intelligi, nisi prædicto modo: videlicet, quod sicut omnes res continentur in ente, quia ens illis est communiter verbum, & principium verbi, & omnia relatiua, & absoluta continentur in esse Dei, & perfectione diuini esse: quæ nihil aliud sunt quam diuina essentia. Quoniam omnia hæc sunt communia omnibus reb. diuinis, & absolutis, & relatiuis, & in eis essentialiter includuntur.

Antonis sententiæ. Probat. ¶ Hac ergo annotatione præmissa probamus sententiam nostram: omne attributum intrinsecus continet diuinam essentiam, vt constat ex annotatione præmissa: at diuina essentia intrinsecus continet omnia attributa, vt ostensum est dubio præcedenti: ergo de primo ad vltimum omne attributum intrinsecus continet quæcunque alia attributa: & ex consequenti quodlibet attributum includitur essentialiter in quolibet: & est de essentia cuiuslibet alterius.

Augustini sententiæ. ¶ Et hæc profectò sententia est Augustini, qui 6. de Trinitate, cap. 7. initio, loquens de attributis Dei, eadem (inquit) magnitudo eius est, quæ sapientia: & eadem bonitas, quæ sapientia, & magnitudo: & eadem veritas, quæ illa omnia. Hæc Augustinus, & eodem 6. de Trinitate, cap. 5. in fine dicit. Eadem quippe virtus, quæ sapientia: & eadem sapientia quæ virtus est: ita ne igitur etiam de cæteris, vt eadem sit magnitudo, quæ virtus, & siqua alia, quæ vel supra commemora

ta sunt, vel commemorari adhuc possunt? Hæc etiam Augustinus. Quibus verbis satis ostendit, quodlibet attributum includere essentialiter reliqua omnia: nam ait aperte, q; bonitas est ipsa sapientia: & sic de similibus. Quod non est intelligendum solum secundum rem: nam sic etiã diuina persona sunt vna res, scilicet ipsa diuina essentia: sed intelligit, quod ratio cuiuslibet includitur essentialiter in ratione omnium. Et tandem 6. de Trinitate, cap. 10. prope finem concludit.

¶ Singula sunt in singulis, & omnia in singulis, & singula in omnibus, & omnia in omnibus, & vnum omnia. Sic habent verba Augustini. Quam regulam etiam magister sententiarum intelligat de personis in 1. dist. 19. circa finem, verum iudicio meo Augustinus non solum intelligit eam de personis, sed de attributis etiam. Nam paulo superius ante hæc verba, in eodem capite sic ait: primus ac summus intellectus, cui non est aliud viuere, & aliud intelligere: sed id quod est intelligere, hoc viuere hoc est, esse vnum omnia. Vbi notum est, quod loquitur de attributis: illa enim omnia, quæ commemorat, attributa sunt intellectus scilicet, viuere intelligere, & esse: de quibus ait, quod vnum est omnia. Et probamus, regulam præfatam debere potius intelligi de attributis, quam de personis: nam quævis quod ad aliqua, quæ in illa continentur, possit intelligi de personis: quia filius est in patre, & pater in filio, & Spiritus sanctus in utroque, & singulus in singulis. Ioan. 14. ego in patre, & pater in me est, sed de personis non potest intelligi extrema pars regulæ, hoc est, vnum omnia: videlicet, vna persona tres personarum: nisi quis dicat, eam vltimam particulam intelligendam de diuina essentia: ita ut diuina essentia sit omnia, tam absoluta, quam relatiua.

¶ Quod si hac via respondeatur, manifestum est, regulam illam non intelligendi de personis, quod ad omnia, quæ continet: quod nos contendimus probare, & hæc est expressa sententia Anselmi in monologio, capit. 16. vbi inter

Augustini regula.

Anselmi.

plura

plura alia, loquens de attributis inquit. Idem igitur est quodlibet vnum illorum, quod omnia sunt simul, siue singularia: vt cum dicitur insularia, vel essentia, idem significat, quod alia, vel omnia simul, vel singula. Hoc clarissime innuit Sanctus Thomas superius, questio. 13. articulo 3. vt à nobis eo loco animaduersum est.

Nota.

¶ Obseruandum tamen est, quod si præfata regula de attributis intelligitur, longe alium sensum habet, quam si de personis accipiatur, habitura esset: quoniam vna persona dicitur esse in alia, quia habet eandem essentiam, vt docet Augustinus de fide ad Petrum, c. 1. at vnum attributum dicitur esse in alio, quia est in eo intrinsecus, & essentialiter, quo pacto vna persona non est in alia, neque vna relatio in reliqua. Ac fateor libenter ignorantiam meam, me verba Augustini in pluribus suis doctrinæ locis sæpius reperita, percipere aliter non posse, nisi iuxta hanc, quam in præfata statuimus sententia. Huc facit, quod dicit Bernardus de consideratione lib. 5. cum sermonem faciens de Deo, & attributis eius inquit. Vides tantam esse latitudinem, quantum & longitudinem. Vtinam sic videas non tantam esse, sed ipsam, id esse vnam, quæ alteram non minus vnam, quam duas, nec plus duas, quam vnam. Deus æternitas, Deus caritas est, Longitudo sine protensione, latitudo sine distensione, &c.

Bernardus.

Argu.

¶ Aduersus tamen sententiam nostram argumentor primo. Pugnatur, quod aliqua duo se inuicem includant, vt quod A. & B. se inuicem includant, nam tunc idem esset includens, & inclusum respectu eiusdem, quod inuoluit contradictionem, sicut quod aliquid sit totum, & pars respectu eiusdem, falsum igitur est, quod asserimus, videlicet, quod attributa se inuicem intrinsecus includant, & essentia attributa, & vice versa ipsa attributa essentiam. Fateor quidem, hoc argumentum operam requirere ad sui solutionem, etenim diuina essentia, & eius attributa sunt manifestissima natura, & autore philosopho,

secundo metaphysicæ text. 1. Sicut se habet oculus nocturæ ad lumen solis, ita se habet intellectus noster ad manifestissima natura.

1. Solus.

Sed respondemus primo, quod si hoc argumentum conuinceret, simile huic probaret aliquid contrarium fidei, quod esse nequit: hoc scilicet, pugnat quod aliqua sic se habeant, quod primum sit in secundo, & secundum in primo: quemadmodum inuoluit contradictionem, quod A. sit in B. tanquam in loco, & vice versa: igitur diuina persona non sunt in se inuicem: atque ad eod pater non est in filio, nec filius in patre, quod est hereticum. Sicut ergo hoc argumentum non conuincit, neque conuincere potest: ita neque primum simile huic.

Secunda.

¶ Secundo respondemus cum Augustino, qui 6. de Trinitate, cap. 10. in fine, postquam statuerat regulam illam generalem, singula sunt in singulis, & omnia in omnibus, &c. Perpendens difficultatem eius intelligentiam, videlicet, quoniam pacto singula sunt in singulis, & omnia in omnibus, subiunxit. Qui videt hoc, vel ex parte, vel per speculum, & in enigmate, gaudeat cognoscens Deum: & sicut Deum honoret: & gratias agat. Qui autem non videt, tendat per pietatem ad videndum: non per cæcitatem ad calumniandum.

3. Resp.

¶ Verum ne videamur subterfugere argumenti difficultatem, in forma respondeamus oportet. Atqui respondemus, 3. negando maiorem: videlicet, pugnat quod aliqua se inuicem includant: imò illud non repugnat, quando illa natura sua sunt vna res simpliciter infinita. Profectò si animal esset infinita perfectionis, simpliciter se inuicem includerent perfectio hominis, & equi, nam homo includit animal: & si animal esset infinita perfectionis, simpliciter includeret intrinsecus perfectionem equi: & ex consequenti homo intrinsecus includeret equi perfectionem, & eodem pacto perfectio equi hominis perfectionem intrinsecus comprehenderet in se: atque hac ratione idem in Deo, quæ sunt eminent

H A ter

Quaest. 28. ARTIC. II. Disput. secunda.

ter creaturarum perfectiones, se inuicem includunt: quia quilibet includit diuinam essentiam: ita quod in Deo eminenter equus in se intrinsecus continet eminenter hominem mediate, ratione diuinæ essentiae, quam in se essentialiter habet.

¶ Et insuper, quod non inuoluat contradictionem, aliqua se inuicem includere, probatur: quia simile contingit in passionibus entis verum, bonum, unum, quæ se inuicem formaliter includunt: ut fuso ostendimus in opus. quaest. 17.

Quorum
dam pla
cium.

¶ Et sane sunt, qui dicant, hoc ipsum contingere in actione, & passione, ita ut actio, & passio se inuicem essentialiter includant: quamuis hæc sit falsa, actio est passio: quoniam actio, & passio sunt abstracta diuersorum prædicamentorum, quæ appellant (ut dicunt dialectici) proprias rationes in ea propositione: quamobrem facit hunc sensum, ratio actionis est ratio passionis, quod nimirum falsum est. Actionem verò, & passionem se inuicem essentialiter includere, ostendere nituntur supposita doctrina Aristot. 3. phys. text. 28. & sequentibus, quam nos sæpe reperimus: verpotè, quod actio, & passio sunt motus, qui subiecit in mobili, qui est actio in quantum est actus mouentis, & a mouente dimanat: & passio in quantum recipitur in passio. Assuerant præterea, quod sicut motus essentialiter est ens, & accidens, ita essentialiter est actio, & passio respectu diuersorum: actio quatenus est actus mouentis, passio quatenus est actus mobilis. Quod si ista omnia vera sunt, satis aperte ex eis colligit, actionem, & passionem se inuicem essentialiter includere: quia actio essentialiter est motus, cum motus sit commune ad actionem, & passionem, ut animal ad hominem, & equum ex Aristot. loco allegato: ubi dicit, quod tam actio, quam passio est motus, & motus essentialiter est passio (ex hypothesi) ergo de primo ad vltimum actio essentialiter est passio. Et eadem methodo probari potest, quod passio essentialiter est actio, nam essentialiter est motus, & motus essentialiter est actio: ex

eadem suppositione. Quod si hoc philosophorum placitum non tibi prorsus satisfacit, sicut nec nobis planè aridet, nihil nostra refert, quoniam abscipie horum doctrina abundè satisfactum esse argumentum arbitramur.

¶ Secundo argumentamur. Intellectus, & voluntas habent diuersas rationes, ut in dubio tertio, & quarto diximus: ergo unum non est de essentia alterius. Huius argumenti collectio non valet, quoniam animal, & homo habent diuersas rationes, verum animal est de essentia hominis.

¶ Tertio, voluntas, & intellectus sunt abstracta, ergo unum de altero non prædicatur in prædicatione formali, etsi unum sit de essentia alterius. Assumptum autem probamus, nam abstracta in communi modo loquendi important proprias rationes: quo circa à pluribus negatur doctoribus ista, humanitas est animalitas, sensus namque eius est ratio hominis, est ratio animalis. Hæc ratione aliqui persuasi negant istam propositionem, intellectus diuinus est voluntas diuina, formaliter veram esse, tametsi fateantur esse veram identicè, & idem dicunt de omnibus alijs abstractis attributorum, ut æternitas, & iustitia. Et quidem sententia hæc probabilis est, & forsitan pluribus satis faciet.

¶ Cæterum secundo respondemus hanc esse veram formaliter. Intellectus diuinus est diuina voluntas. Neque est simile de ista, humanitas est animalitas: quæ sunt abstracta vltimata abstractione (ut dicunt dialectici) intellectus autem, & voluntas minime: sed abstracta vltima abstractione esse possunt ista complexa: ratio intellectus, & ratio voluntatis.

¶ At obijciat aliquis, hæc est essentialis intellectus diuinus est diuina voluntas, & vice versa: igitur hæc est vera, intellectus diuinus in quantum diuinus intellectus, est voluntas diuina, & conuerso. Quoniam omne prædicatum, quod est de essentia subiecti, de eo dicitur cum particula, quam vocat reduplicatiuam, ut quoniam animal est de

Quaest. 28. ARTIC. II. Disput. secunda. 61

est de essentia hominis, hæc est vera: homo in quantum homo, est animal.

Responso

¶ Respondemus, hanc propositionem, intellectus diuinus quæ intellectus diuinus, est voluntas diuina, & conuulsiles, distinguendas: si illa siquidem particula reduplicatiua importat rationem communem vtrique, videlicet essentiam: ea propositio est vera. Quod sic ostenditur: intellectus diuinus quæ intellectus diuinus, est essentia diuina, ut probatum est: sed essentia diuina quæ essentia diuina est voluntas diuina: ergo de primo ad vltimum intellectus diuinus, quæ intellectus diuinus, est voluntas diuina. Si autem particula illa dicit propriam rationem, præfata propositio est falsa: sensus siquidem est, ratio intellectus est ratio voluntatis, & isto modo distinximus in articulo præcedenti istam propositionem, relatio realis in quantum relatio, est ens.

Obiectio

¶ At opponimus. Intellectus diuinus quæ intellectus diuinus, est voluntas diuina, & vice versa: ergo intellectus in quantum intellectus, vult: & voluntas in quantum voluntas, intelligit: atque adeo actus intellectus est actus voluntatis: ac perinde sequitur filium produci per actum voluntatis, & Spiritum sanctum per actum intellectus: quod sanè esse errorem ostendimus quaest. 17. Sequitur insuper, quod Deus intellectu vult, & voluntate intelligit: quæ omnia absurda sunt: & contra communem doctorum phrasin.

Responso

¶ Hanc obiectionem diluimus negata prima collectione: quoniam secundum vulgari sermonis virtutem, verba adiectiua in illis propositionibus appellant proprias rationes. Itaque sensus est, quod Deus intelligit secundum rationem voluntatis, & vult secundum rationem intellectus, & quod ratio intellectus est ratio voluntatis, quod manifestè falsum est. Et hæc ratione ista est falsa, homo in quantum homo, sentit: nam significat quod propria ratio hominis (quæ est rationale) est principium peculiare sentiendi, quod verum non

est: etenim solum est principium intelligendi per discursum.

4. argu.

¶ Quarto, intellectus diuinus quæ intellectus diuinus, est voluntas diuina, & è contra, sed intellectus diuinus est principium quo producendi filium, ergo & voluntas: & voluntas est principium producendi Spiritum sanctum, ergo & intellectus. Præfata consequentia nullæ sunt, quoniam intellectus, & voluntas ratione distinguuntur: quapropter unum est principium quo filij, alterum Spiritus sancti, perinde ac homo & animal, quæ ratione distinguuntur, & homo est principium intelligendi per discursum, & animal sentiendi: esto propositio hæc vera sit, homo in quantum homo, est animal.

Solut.

¶ Vltimo, intelligere Dei, & velle Dei sunt attributa, & utrunque est de essentia alterius: ergo istæ propositiones sunt formales, & essentielles: Intellegere Dei est velle Dei, & vice versa: ac proinde sequitur quod velle Dei, in quantum velle, est intelligere Dei, & è conuerso. At hoc falsum est: etenim uelle, & intelligere Dei sunt distinctæ actiones, ut docet S. Thom. quæst. 27. arti. 5. Insuper, quia intelligere Dei est productio filij: & uelle, Spiritus sancti. Item si intelligere formaliter est uelle, sequitur, quod intelligere peccata est uelle peccata: atque adeo quem admodum Deus intelligit peccata, uult peccata: Quod nempe quam blasphemum sit id concedere, omnibus constat.

Vltimū.

Obiectio

¶ Quidam Thomistæ doctores non ignobiles hæc ultimo argumento persuasi, concedunt omnes illas propositiones in argumento assumptas, scilicet intelligere Dei formaliter est uelle dei, & vice versa: & intelligere Dei in quantum intelligere ipsius, est uelle ipsius, & è contrario.

Seruentia
quorumdam.

¶ Alij uerò etiam classicis doctoribus placuit, præfatas propositiones negare propter obiectionem adductam, & assignant causam, quare hæc propositio falsa sit in sensu formali, intelligere Dei est velle Dei, quia intelligere Dei & uelle Dei (inquunt) importat & appel-

Aliorū
sententia

appellant proprias rationes, eo quod sunt verba adiectiva, ut diximus, vel quoniam sunt abstracta ultimata abstractione, quando idem possunt intelligere, & velle, quod ratio intelligendi & ratio volendi, ac subinde illarum propositionum sensus est, quod ratio intelligendi, & ratio volendi sunt una ratio, quod nimirum falsum est, ut ostendimus dubio. 4.

Autoris sententia. ¶ Nos vero in primis asserimus, hanc propositionem intelligere Dei est velle Dei, veram esse in sensu identico: in hoc videlicet, intelligere Dei, & velle Dei sunt idem, puta divina essentia, & oppositum affirmare esset apertus error.

2. Respō. Secundo asseueramus, quod quamvis præfata propositiones essent veræ, nihilominus intelligere, & velle Dei ratione distinguuntur. Quamobrem intelligere potest esse productio filij, & velle Spiritus sancti, & sunt distinctæ actiones, quoniam habent distinctos terminos: hoc est, filium, & Spiritum sanctum: si quidem ille sunt distinctæ actiones, quæ habent distinctos terminos. Neque etiam sequitur, quod Deus velit peccata, nam ista consequentia nulla est: intelligere Dei est velle formaliter, ergo intelligere peccata est velle peccata. Etenim intelligere Dei formaliter sit velle eius, distinguuntur tamen ratione, & habent distinctas rationes, ut calefacere formaliter est agere, sed tamen habent distinctas rationes & definitiones: calefacere enim est producere calorem, at vero agere non ita definitur potest, producere calorem: alioqui enim nullum esset agens præter calidum: sed agere sic definitur, est efficere aliquid. Fatemur vero istam consequentiam bonam esse, intelligere & velle Dei sunt idem formaliter, & utrunque de essentia alterius, & non distinguuntur re, nec ratio nec: ergo intelligere peccata est velle peccata, sed antecedens est falsum, quandoquidem intelligere, & velle ratione distinguuntur, cum sint natura sua apta producere diversas notitias in creatura, & ab ipso Deo, ut diversæ actiones intelligantur.

¶ Tertiò respondemus, quod prædictæ propositiones, ob id quod ingenerant contrarios sensus in mentibus diversorum sapientium, sunt distinguendæ iuxta hunc modum: nam si sensus earum est, quod utrunque est de essentia alterius, intelligere scilicet & velle, ut probatum est: veræ sunt. Si autem sensus earum est, quod intelligere, & velle Dei habent eandem rationem: falsæ quidem sunt, ut liquet ex dubio. 4. Et hoc pacto possunt distingui reliquæ omnes propositiones, in quibus unum attributum prædicatur de alio: quando dubium est, an sint veræ in sensu formali.

¶ Ultimò argumentamur: hoc nomen Dei sapientia, dumtaxat fuit impositum ad significandum sapientiam divinam, & eius rationem, atque perfectionem, & non reliquas rationes atque perfectiones aliorum attributorum ergo sapientia Dei ut sapientia, & ut attributum sapientie, & ut hoc nomine sapientia significatur, non includit essentialiter omnia alia attributa, & eorum perfectiones, ut diximus. Respondemus quidem, argumentum convincere, quod Dei attributa non se invicem immediatè includunt propter suas rationes formales, quoniam ex sunt diversæ, ut diximus dubio quarto: verum se invicem includunt mediatè, & ratione divinæ essentia, quæ in omnibus intrinsecis, & essentialiter includitur, ut præmissum est. Ita quod Dei sapientia includit essentialiter æternitatem, quia includit essentialiter divinam essentiam, & divina essentia includit essentialiter æternitatem: & sic de reliquis attributis dicendum est.

Ad quam rem exactius intelligendam observandum fuerit, quod res quæ est Dei sapientia est simpliciter infinitæ perfectionis, & continet in se omnes perfectiones, sed Dei sapientia quatenus attributum sapientia, & quatenus significatur hoc nomine, sapientia, solum continet perfectionem sapientia, quia hoc nomen dumtaxat fuit institutum ad significandum rationem, & perfectionem sapientia, at ipsa ratio sapientia

sapientia, ut est divina essentia (quia ut diximus quicquid est in Deo essentialiter est divina essentia) & ut essentialiter includit divinam essentiam, includit etiam mediatè, & complectitur omnes alias perfectiones, quæ in ipsa divina essentia intrinsecis continentur, quæ tamen non significantur nomine sapientia. Ve nomen homo fuit formaliter impositum ad significandum hominem, sed non ea quæ in homine includuntur: scilicet animal, substantia animata, corpus, &c.

ligat essentiam suam, & paternitatem ut duo obiecta formalia, aut unum, & idem obiectum sub alio & alio modo concipiendi: si das secundum, ergo essentia & paternitas non plus differunt, quam abstractum & concretum: ut deitas & Deus, homo & humanitas, quæ prorsus re ipsa nulla distinctione distinguuntur, sed tantummodo secundum diversos modos concipiendi, at diversus modus concipiendi aliqua duo non sufficit ad faciendum, quod unum sit commune, & alterum non, ergo falsum erit asserere, quod essentia est pluribus communis, paternitas vero non, sed consequens est hereticum, ergo & id ex quo habetur. Si verò concedas primum, hoc est, patrem intelligere essentiam & paternitatem, ut duo obiecta formalia, argumentamur in hunc modum. Deus ea intelligit notitia intuitiva, at notitia intuitiva est de re presenti, actu existente in rerum natura secundum se, vel in alio eminenter, (dicit Scotus) ut Deus intuetur antichristum in sua essentia, quæ eminenter continet ipsum, & ipsa est in rerum natura, ergo divina essentia, & paternitas, sunt duo obiecta formalia actu, in re, priora ipsa notitia, siquidem obiectum præsupponitur ad notitiam: ac perinde distinguuntur ex natura rei, ante omnem actum intellectus.

DISPUT. TERTIA.

An Dei relationes distinguantur à divina essentia, ex natura rei.

LADEM questio est de personis, an distinguantur ex natura rei ab essentia: siquidem persona nihil aliud est, quam relatio per se subsistens, ut dicit S. Tho. quest. 40. art. 1. ad 2.

¶ Hanc disputationem agunt doctores scholastici super magistrum in 1. dist. 33. de qua re fuit error Gilberti Forretani qui assererat, Dei relationes distingui secundum rem à divina essentia. Quem errorem in concilio Remensi renovavit, ut dicit in presenti articulo S. Thom. quamvis eius revocatio in scriptis huius concilij non habeatur: constans tamen veritas est in eo concilio recantasse. Ac proinde disputationis præsens, inter scholasticos, qui circa hanc rem nulla erroris labe infecti sunt, est solummodo futura. Scotus in 1. dist. 2. questio. 7. probat partem affirmantem pluribus rationibus, quarum prima sit. Essentia divina seclusa quacunque intellectu operatione (dato impossibili) communicatur tribus personis, paternitas non item, ergo divina essentia, & paternitas ex natura rei sunt entitates distinctæ.

¶ Secundo, pater æternus intelligens se intelligit essentiam suam, & paternitatem: nunc percontamur, an intel-

¶ Tertiò, pater communicat filio essentiam, & non paternitatem, ergo essentia, & paternitas sunt entitates distinctæ ex natura rei. Nam si essentia unum secundum rem, sicut communicat essentiam, communicaret paternitatem filio, quod est hereticum: & oppositum habetur in definitione concilij Florentini, quod sic habet: omnia quæ patris sunt, ipse pater unigenito filio suo gignendo dedit, præter esse patrem.

¶ Quarto, essentia ante omnem actum intellectus est communis, ut dictum est, persona non: ergo persona, etiam ex natura rei, distinguuntur ab essentia. His argumentis, & alijs Scotus ubi supra commotus, opinatur divinam essentiam, & Dei relationes, ex natura rei esse distinctas realitates, & entitates

Error Gilberti

Concilij Remense.

Sententia Scoti. 1. argu. Scoti.

2. argu.

3. Respō.

Ultimò argu.

Respō.

Ad hanc rem observandum.

entitates, (vtor Scoti verbis) ait enim, potest concedi, q ante omne actum intellectus est realitas essentia, quae est communicabilis, & realitas suppositi, qua suppositum est incommunicabile: & ante actum intellectus hęc realitas formaliter non est illa. Et paucis interiectis, dico, inquit, quod in essentia diuina ante actum intellectus, est entitas. A. & est entitas. B. & hęc, non est formaliter illa. Hęc ille.

Argum. ¶ Contra sententiam Scoti argumetur primò: pater constituitur ex relatione, & essentia (vt ipsemet fatetur Scotus) sed relatio & essentia, sunt diuersae ex natura rei entitates, ergo pater est compositus, ac perinde Deus, quod esse contra catholicam fidem liquet, & etiam contra naturalem lumen rationis, quemadmodum ostendimus disputatione prima. Consequentia autem liquidò constat, siquidem compositio nihil aliud est, quam adunatio plurius in eodem.

2. argum. Secundo, iuxta sanctorum doctrinam (vt in eadem disputatione huius articuli diximus) idem est habens, & quod habetur: at pater habet essentiam, ergo essentia, & pater sunt idem omnino ex natura rei, ac perinde paternitas, & essentia. Et ne molestè eadem sepius repetamus, planè omnia, aut plura argumenta ex his, quae fecimus aduersus Scotum disputatione 1. & in confirmationem partis negantis, ad probandum videlicet, Dei essentiam, & attributa non differre ex natura rei, militant contra hanc Scoti sententiam: mutandis quae mutari debent. Et tandem concilium Florentinum aduersatur Scoto, vt probabimus in secunda parte.

Durandi opinio. ¶ Fuit insuper Durandi placitum in 1. dist. 33. quæst. 1. art. 3. quo in loco tria asseruit, primum quod lectus quacunque operatione intellectus, essentia & paternitas distinguuntur ex natura rei, quod probat, quia essentia est in aliquo supposito, in quo non est paternitas. Hęc ille. Dicit secundo, quod paternitas, & essentia non distinguuntur realiter simpliciter, quoniam sunt vnica res,

puta diuina essentia. Tertio asseruit, q inter essentiam, & paternitatem est distinctio realis secundum quid: quandoquidem, inquit, est distinctio ex natura rei inter ea, & quæuis huiusmodi est realis, saltem secundum quid, & quod de paternitate asserit, de quacunque etiam diuina relatione asserendum poterat. Verum hęc Durandi sententia periculosa est, nedum falsa, atque vt aperte loquamur, parum abest vt sapiat errorem. Ex ea enim, iudicio meo, palam colligitur, in Deo compositionem esse, quando in ipso plura distinguuntur realiter, præter personas, assereret, neque incommodum fugit addita hac voce, secundum quid, qua emollit sententiam: & omnia argumenta, quae adduximus contra Scotum, illius sententiam potius, quam Scoti enervant.

¶ Est alia sententia, quam dicunt aliqui esse Capreoli in 1. dist. 33. quæst. 1. asserens, quod relationes, & essentia, tantum ratione distinguuntur: & assignat causam, quia relatio, in quantum relatio, & secundum propriam eius rationem, quæ est vnum ad alterum referre, non est ens, neque res, neque aliquid existens in rerum natura, vt articulo primo huius quæstionis explicuimus igitur relationes diuinae, quatenus relationes, & referunt vnã personam ad alteram, nihil sunt, neque esse, neque entitatem à se habent, sed duntaxat ratione sui fundamenti, quod est diuina essentia, non ergo addunt entitatem aliquam, neque realitatem diuinam, sed sunt omnino idem ens quod diuina essentia: ac perinde sequitur, q ab ea nullo modo ex natura rei distinguuntur, sed sola ratione.

¶ At nequis existimet, falso hæc omnino impingi Capreolo, verba eius referam: ait enim in responsione ad primum argumentum Aureoli: dico enim, q illud, quod distinguit personas, non ex illo habet quod sit res, vnde habet quod distinguat, scilicet ex ratione respectus. Hęc ille. Quibus verbis fatetur, quod paternitas diuina, vt distinguit patrem à filio, & in quantum relatio,

tio, non est res. Et in responsione ad tertium eiusdem Aureoli. Relatio (ait) aliter est ens, quam alia predicamenta, vt sepe dictum fuit: non enim relatio habet q sit ens, aut aliquid, aut res, ex parte suæ rationis, sed ex parte fundamenti. Plura alia in hanc sententiam dicit eo loco: vbi aperte asserit, q diuinae relationes, in quantum relationes, & vt referunt, et personæ ut referuntur, non sunt entia.

¶ Et reor Capreolum suæ sententię sumpsisse occasionem, ex verbis D. Th. Si hęc sua sententia est: nam de potentia quæstio. 2. articulo. 5. ipsa, inquit, relatio secundum rationem sui generis, id est, in quantum est relatio, non habet quod sit aliquid, sed solum quod sit ad aliquid. Quod verò secundum rem sit aliquid, habet ex illa parte qua inest, vel eadem secundum rem, vt in diuinis, vel vt habens causam in subiecto, sicut in creaturis. Et primo sententia distinct. 20. quæst. 1. articulo. 1. ad tertium argumentum ait: quod relatio, secundum quod ad aliud refertur, non debetur esse. Et in eodem 1. distinct. 26. quæst. 2. articulo. 2. ad tertium dicit, quod quamuis relationi, ex hoc quod ad alterum dicitur, non debeat quod sit res quædam, est tamen res aliqua, secundum quod habet fundamentum in eo quod refertur, & ex hoc vterius habet, in quantum est diuina, quod sit hypostasis, vel substantia. Hęc ille. Sententia hæc nimirum vera est, videlicet, relationes tantum differre ab essentia, ratione: at fundamentum, cui inuitur longè alienum à veritate censeo, scilicet relationes diuinas, quatenus relationes, & vt referunt, atq; relationes diuinas, quatenus referuntur, nihil esse.

¶ Aduersus quàm argumentamur primò, in Deo duntaxat sunt diuina essentia, & relationes: at relationes diuinae, vt relationes, nihil sunt: ergo secundum veritatem in Deo tantum est diuina essentia, & non personæ, quod est aperta hæresis.

¶ Insuper, pater æternus, in quantum pater, et ut refertur ad filium, nõ est aliquid in rerum natura existens, &

filius æternus, secundum quod filius, & secundum quod refertur ad patrem æternum, non est etiam aliquid coherens in rerum natura, neque Spiritus sanctus, vt refertur ad vtriusque: ergo re ipsa in Deo non est pater, neque filius, neque Spiritus sanctus, sed duntaxat diuina essentia, & vna persona, vt imaginabantur iudæi, quæ sanè est expressa Sabellij sententia.

¶ Tertio, quod ferè idem est cum secundo argumento, etsi forma diuersa sit: esse personæ patris, qua pater est, est habere se ad filium æternum, ad eumque referri: at tu asseris, quod ad aliud se habere in patre æterno, non est aliquid in rerum natura, ergo esse patris, qua pater est, nihil est: ac perinde pater æternus, qua pater est, nihil est: & eodem pacto conuincemus, filium qua filium, & Spiritum sanctum qua Spiritum sanctum, non esse aliquid: quod catholicorum aures exhorrent.

Item, quicquid est in Deo, est ipsemet Deus, vt patet: quoniam aliàs aliquid esset in Deo ab æterno, quod esset creatura: & Bernardus sermone. 80. super cantica, ait: qui piè catholiceque sentiret de vera, & mera diuinæ simplicitate substantiæ, in qua nihil esse possit, quod ipsa non sit: & ipsa Deus. At patrem æternum referri ad filium, & filium referri ad patrem, & paternitatem, & filiationem referre eos ad inuicem, sunt in Deo, ergo sunt ipsemet Deus, atque adeo intrinsecus entia.

¶ Forsan respondebit Capreolus (si hęc illius est opinio) quod quemadmodum ista propositio est falsa, pater æternus in quantum ens, est Deus: quoniam quedam eius exponens est falsa, hęc scilicet, omne ens est Deus. ita hęc est falsa, pater æternus, in quantum refertur est ens: quoniam etiam eius exponens est falsa: omne quod refertur est ens, vt constat de relationibus secundum rationem, vt genus, & species: & ad hunc modum contendet respondere ad omnia argumenta præfata.

Scilicet
Capreoli
requeitur

¶ Verum quia hanc opinionem de-
fensurus, cogetur (meo iudicio) cōce-
dere plures propositiones, quæ prio-
rum aures offendent: ob id eadē rei-
cimur, & ad argumenta quæ fautor hu-
ius opinionis in firmitudinem suæ sen-
tentię construere possit, respondebi-
mus in secunda parte huius disputatio-
nis. Et quando huic opinioni D. Tho-
de potentia, & in sententiis opitulari
videretur, profectō in summa, alio at-
que admodū diuerso modo procedit,
potissimum autem in articulo presen-
ti: qui dum probat, relationes esse idē
ex natura rei cum essentia, non innitit-
ur fundamento prefato: videlicet,
quia relationes, qua relationes, non
sunt entia, ac perinde non addunt ali-
quam entitatem, vel realitatem diui-
nę essentię, sed longe aliam rationem
assignat in presentia: videlicet, quic-
quid in rebus creatis habet esse accidē-
tis, translatum in Deum habet esse sub-
stantię: at relationes in creaturis ha-
bent esse accidentis, & relationes sunt
in Deo, ergo in Deo habent esse substā-
tię, & sunt substantia: sed nulla alia
substantia est in Deo, nisi diuina essen-
tia, ergo sunt diuina essentia, ac sub-
inde non distinguuntur ex natura rei
ab ea, sed tantum ratione. An non vi-
des, quā sit diuersa ratio hęc D. Tho.
ab ea, quā assignat huius placiti pro-
pugnator. Omisā igitur opinionum
multitudine veniamus ad S. Tho. senten-
tiam, & quid secundum veritatem ten-
endum sit, dicamus.

¶ Secunda disputationis pars.

SENTENTIAM igitur
D. Thom. explicamus ali-
quibus conclusionibus.

1. Concl.

Probat.

¶ Prima, diuine rela-
tionis, & essentia, tantum
ratione distinguuntur. In primis hęc
ostenditur isto modo: relationes & es-
sentia, aliqua distinctione distinguun-
tur, (quoniam de eis, extra operatio-
nem intellectus verificantur duo præ-
dicata contradicentia: hęc videlicet,

essentia est communis tribus personis,
& nulla relatio est communis tribus
personis) at non distinguuntur reali-
ter, neque ex natura rei, vt probaui-
mus aduersus Durandum & Scotum,
ergo sola ratione distinguuntur. Pro-
batur insuper, quia illa conclusio sepe
asseritur in concilio Florentino, siqui-
dem sessione. 18. habentur hęc verba,
diuina substantia & persona, re quide-
sunt idem: secundum autem modum
intellectionis nostrę, differre videntur.
Nam persona, & substantia proprieta-
tibusq; consistit, quę tam est ratione,
ac secundum nostram intelligentiam
(vt supra dictum est) differant, ipsa ta-
men substantia cum personis commu-
nicat, proprietates verō nequaquam
communicabiles sunt, quod quidem ex
relationis vi creditur euenire. Hęc in
concilio. Et sequenti sessione. 19. in pa-
tre quidem paternitas est, ac substan-
tia tribus diuinis personis communis:
patris verō persona non nisi ratione,
ab ipsa paternitate substātięq; differt,
cum ab alijs duabus personis re quo-
que differat.

Verum obijciat quis, Scoti sententiā
errorem esse, cum oppositum sit defini-
tum in prefato concilio, negamus con-
sequentiā, nam verba allegata esto
habeantur in concilio, non tamen in
eius definitione: nam ante definitionē,
disputatio hęc, An Spiritus sanctus
procedat à filio, sicut à patre: duobus
magna doctrina viris commissa est, cui-
dam Ioāni, qui Latinorum partes ago-
bat: & Marco Ephesio, qui pro Gręcis
partem alteram tutabatur, & hi quide-
in presentia omnium patrum concilij,
questionem hanc disceptabant, ac ver-
ba, quę nos huc retulimus, Ioannis
sunt Latinorum protectoris. & quoniā
verbis illius sacrum concilium annue-
re, & veluti assentiri videbatur, ideo
diui Thom. sententia non solum vera,
sed fidei nimis consona est, & ac si san-
ctorum esset patrum, magnificanda
esse videtur.

¶ Verum obijcimus aduersus primā
conclusionem: pater communicat fi-
lio essentiam, & non paternitatem, et

Respon-

2. Concl.

1. probatio

2. probat.

3. probat.

3. Concl.

go essentia, & paternitas ex natura rei
distinguuntur. Negamus consequen-
tiam: siquidem sufficit sola distinctio
rationis, vt sint verę premisse. At ex-
tat dubitatio: an pater communicet fi-
lio omnem entitatem, quā habet: quod
quęst. 39. arti. 3. decidimus ad tertium
argumentum, & quęstion. 40. articu-
lo primo.

¶ Secunda conclusio, diuina perso-
na, & essentia tantum ratione distin-
guuntur. Illam conclusionem probat
S. Thom. infra quęst. 39. artic. 1. & pro-
bamus nos primo Augustini testimo-
nio. 7. de Trinitate, cap. 6. vbi ait. Neq;
in hac Trinitate, cum dicimus persona
patris, aliud dicimus quā substantiā
patris.

Secundō, quia vt offensum est quę-
stio. 3. arti. 3. suppositum & natura in re-
bus spiritalibus, non differunt secun-
dum rem, sed ratione tantum: diuina
autem persona, & essentia habent se,
vt suppositum & natura, &c.

Tertiō, eidem omnino rationibus
demonstrari potest, quibus prima con-
clusio. Et palam asseritur hęc sicut pri-
ma, quinimō apertius asseritur in con-
cilio allegato, vt satis constat. Et tan-
dem, persona nihil aliud sunt, quā re-
lationes per se subsistentes, vt dicit S.
Thom. quęst. 40. arti. 1. ad primum: sed
relationes ab essentia tantum ratione
differunt, ex prima assertionem, ergo di-
uine persone tantum ratione differunt
ab essentia.

Tertia conclusio, relatio, à persona
non re, sed tantum ratione differt: vt
paternitas, à persona patris. Quę e-
ntiam expressē continetur, in ipsis con-
cilij verbis modo allegatis, & eam pro-
bat S. Thom. infra quęst. 40. artic. 1. in
corpore, & ad primum & tertium, quia
persona nihil aliud est, quā ipsa rela-
tio per se subsistens, & de ipsis duo præ-
dicata contradicentia enuntiantur.
Pater enim generat, paternitas verō
non generat: quandoquidem actiones
sunt suppositorum, & paternitas non
significatur vt suppositum, sed vt for-
ma suppositi.

Dubium

¶ Circa prefatas conclusiones offert

sefe dubium, satis cognitione dignum:
an videlicet plus differant relatio, &
persona ab essentia, quā relatio à per-
sona, cum verum sit, inter ea omnia di-
taxat esse distinctionem rationis, & an
vna distinctio rationis sit maior alte-
ra, quod sanē plures philosophorum,
& theologorum malē torfit. Quō autē
quęstionem hanc ad vnguem examine-
mus, aliqua prælibanda sunt.

Initio, quod noster intellectus idē
prorsus, & secundum rem, & secun-
dum rationem, aut definitionem po-
test considerare diuersis modis, vt ip-
sammet naturam humanam variē con-
sideret intellectus, per has duas noti-
tias abstracti, & concreti, homo & hu-
manitas, per hanc siquidem notitiā
homo, considerat illam vt conuictā,
& communem suis indiuiduis, & per
illam notitiā humanitas, vt ab eis se-
paratam, & abstractam, & per notitiā
subiecti, & prædicati huius propositionis,
homo est homo, ipsemet homo cō-
sideratur alio, & alio modo, per noti-
tiam quidem subiecti consideratur, vt
res cui aliquid tribuitur: hoc enim est
subiectum, cui aliquid tribuitur, & per
notitiā prædicati, consideratur ut res
attributa alicui: quandoquidem prædi-
catum est res, quę alicui tribuitur, & si-
mili modo per hanc propositionem,
homo est idem sibi ipsi, idē homo per
intellectum comparatur sibi ipsi, ac
perinde per hanc mentis propositionē
intellectus hominē ipsum diuersis mo-
dis considerat, scilicet, vt rem compa-
ratam, & cui aliquid comparatur, vel
vt rem, quę cum ipsamet confertur.

¶ Secundō, maxime obseruandum
est, quod duplex est rationis distinctio,
quędam quę habet fundamentum in
re, alia quę non habet fundamentum
in re, sed in sola virtute intellectus, qui
habet facultatem considerandi eandē
omnino rem diuersis modis, & per di-
uersas notitias. Quę in re fundamen-
tum habet, ea est, quę pullulat per di-
uersas notitias in ipsa re, quę ita se ha-
bet in essendo, sicut illę notię in signi-
ficando, ut distinctio rationis inter di-
uinam essentiam, quatenus est iustitia,

annota-
tione di-
gnum.

2. Nota-
bile.

2. Nota-
bile.
Duplex
rationis di-
stinctio.

Quest. 28. ARTIC. II. Disput. tertia.

& eandem qua est eternitas, habet fundamentum in ipsa diuina essentia: quia ipsa diuina essentia est talis in essendo, sicut notitia iustitiae, & eternitatis in significando: nam diuina essentia, re ipsa est iustitia & eternitas, eo modo quo illae notitiae significant. Illa autem rationis distinctio, duntaxat habet fundamentum in virtute intellectus, quae pullulat per diuersas notitias in re, quae non ita se habet in essendo, sicut notitia in significando: ut distinctio rationis, quae est inter concretum, & abstractum: exempli causa inter naturam humanam, quatenus est concretum, & significatur per istam notitiam homo, & eandem ut est abstractum, & significatur per hanc notitiam humanitas, est distinctio huiusmodi, quia natura humana non ita se habet in essendo, ut illa notitia humanitas in significando. Siquidem illa notitia significat humanitatem, ut abstractam a suis indiuiduis, & humanitas non ita se habet, neque sequitur in intellectu falsitas aliqua, quandoquidem abstrahentium non est mendacium 2. phys. tex. 18.

Coroll.

Solutio
dubij.

Ex quibus colligitur distinctionem rationis, quae fundatur in re, maiorem esse ea distinctione, quae in sola virtute intellectus fundamentum habet. Nunc igitur ad propositum redeuntes, dicimus, quod inter essentiam & attributa, atque personas nec non relationes est rationis distinctio, quae fundatur in ipsa rei natura: verum inter personas, & relationes duntaxat est distinctio rationis, quae fundatur in virtute intellectus considerantis ea per diuersas notitias: persona siquidem patris, re ipsa non est aliud, quam paternitas existens per se, & sola differunt inter sese, quia intellectus illa considerat per diuersas notitias: quarum una significat paternitatem in concreto, & ut suppositum, ista scilicet notitia, pater: & alia significat eandem paternitatem in abstracto, & ut formam suppositi, ista videlicet notitia, paternitas.

4. Concl.

Sit itaque quarta conclusio. Quamuis relationes & relatiua, in genere quatenus talia, non sint entia: verum

relationes diuinae, quatenus diuinae, & ut referunt personas diuinas, & relatiua diuina atque personae quatenus referunt, sunt infinitum ens: nempe diuina essentia. Hac profecto probata est aduersus Capreolum: & probatur ex illo fundamento, quod statimus disputatione praecedenti, dubio ultimo: videlicet, quod sicut ens comparatur ad omnia entia, & includitur intrinsecus, & essentialiter in omnibus: ita diuina essentia ad omnia diuina, tum absoluta, tum relatiua: igitur relationes, & relatiua diuina sunt intrinsecus, & essentialiter ipsa diuina essentia: ac perinde infinitum ens.

Aduersus hanc conclusionem insurgimus, primo, pater eternus, quia pater est, & relatiuum: & ut ad filium refertur, est diuina essentia: ergo diuina essentia refertur, quod est error. Idem argumentum fieri potest de quacunque alia diuina persona, & relatione. Hoc argumento plures decepti, assererent ipsum conuincere, dato antecedenti, ut nos damus, sed plane est sophisticum argumentum, & nullius momenti, in pluribus enim deficit praefata collectio: in humanis quidem consimilis non valet: pater, ut pater, & relatiuum reale, & ut ad filium refertur, est ens, ergo ens est relatiuum, & refertur: minime gentium, sed est commune ad relatiua, et absoluta: & si ea collectio teneret, sequeretur, hominem in communi speciem nimirum hominis, esse indiuiduum. Quod probatur consimili argumento: Sortes, quatenus Sortes, et indiuiduum naturae humanae, est homo: ergo homo est indiuiduum. Sane consequutio est mala.

Secundo, argumentamur ex definitione relatiuorum assignata ab Aristotele in praedicamento ad aliquid: esse relatiuorum, est ad aliud se habere: at pater eternus est relatiuum, ergo esse eius, est ad aliud se habere, sed esse diuinae essentiae, non est ad aliud se habere, ergo habent diuersa esse, et ex consequenti sunt entia diuersa, atque adeo pater eternus non est ens, quod est diuina essentia. Huic argumento S. Th.

respon-

Quest. 28. ARTIC. II. Disput. tertia. 83

respondet in 1. distinc. 33. questio. 1. artic. 1. ad primum, & explicat illam definitionem Aristoteli isto pacto. Quorum esse, est ad aliud se habere, id est, quorum propria ratio, est ad aliud se habere: modo alia est ratio essentiae (inquit) & alia relationis: quia ratio cuiuslibet, est quae per definitionem explicatur. Et ibidem ad tertium ait, quod quamuis in Deo non possit esse definitio: neque genus, neque differentia, neque compositio: tamen si intelligatur ibi aliquid definitum, alia erit definitio paternitatis, & alia essentiae. Respondet igitur summam, quod esse bifariam capitur: uno modo pro esse essentiae, & isto modo sumendo esse, idem esse habet paternitas & essentia: secundo modo sumitur esse, pro ratione, quae per definitionem explicatur: quomodo sumitur in definitione relatiuorum.

Respon.

1.

Et fatemur, quod paternitas, & essentia habent diuersa esse, si in hoc significato, esse, accipiamus: siquidem si possent definiti, haberent diuersas definitiones. Ex quibus satis patet solutio ad argumentum.

3. argu.

Tertio, paternitas diuinae essentiae addit respectum, at ille respectus est ens reale, ergo paternitas praeter ens, quod est diuina essentia, includit aliud ens: non ergo est prorsus idem ens, quod est diuina essentia: atque a deo secundum rem ab ea distinguitur: I. saltem ex natura rei. In primis negamus maiorem, non enim est casta loquutio, asserere, quod paternitas addat essentiae respectum: quia in Deo nequit esse additio, neque additamentum. Nam ut entia in communi non potest fieri additio, uti ostensum est in opus. q. 1. ita neque essentiae diuinae potest addi aliqua res diuina, etenim, ut saepe diximus, sicut ens se habet ad omnes res: sic diuina essentia, ad omnia diuina. Concedendum tamen, quod diuina paternitas, ultra essentiam, quam intrinsecus includit, importat respectum, qui non est de ratione essentiae. Secundo dicimus, hoc argumentum satis infirmum esse, pro cuius intelligentia sumimus ex Aristotele.

1. Solut.

Quarto argumentamur, relatio diuina, qua diuina est, non est alicuius perfectionis, ergo de se non est ens: quoniam omne ens est alicuius perfectionis: siquidem omne ens est bonum: vidit Deus cuncta quae fecerat, & erat valde bona. Genes. 1. ob id autem aliquid bonum est, quia perfectionem aliquam continet. Assumptum verò probamus, quia vel paternitas diuina habet perfectionem aliquam, vel nullam: si das secundum, das quod volumus: si primum, argumentamur. Paternitas est in patre, & non est in filio, & paternitas, ut paternitas, dicit aliquam perfectionem, & est perfectio: ergo aliqua perfectio est in patre, quae non est in filio, quod pugnat cum fide catholica. Simile argumentum fieri potest, de

Barth. Torre.

homo tantum est unum ens, & omnia, quae sunt in homine: ut rationale, & animal sunt omnino idem ens, quod est homo: ut satis liquet ex his, quae differimus loco allegato in opuscul. quest. 15. Nunc illam enervamus collectionem in simili: rationale in homine addit perfectionem animali, & illa perfectio est ens: ergo rationale praeter ens, quod est animal, importat aliud ens. Consequens est usquequaque falsum, quoniam in homine, ex supposito, idem ens, quod est animal, est rationale. Ad rem igitur dicimus, quod sicut rationale in homine, ultra animal, importat hominis perfectionem, & illa est ens, sed est idem prorsus ens, quod est animal in homine: sic paternitas diuina, praeter essentiam importat respectum, qui est infinitum ens, sed non est aliud ens, quam ipsa diuina essentia.

Quod si obiecias. Paternitas est ens respectuum, diuina essentia absolutum: ergo non sunt idem ens. Negamus consequentiam, quia albedo est ens absolutum, similitudo ens respectuum, & tamen sunt idem ens: quoniam semper fundamentum relationis, quod est ens absolutum, & eius relatio, quae est ens respectuum, sunt idem ens. Et hoc constat ex verbis sancti Thomae quae allegauimus.

Quarto argumentamur, relatio diuina, qua diuina est, non est alicuius perfectionis, ergo de se non est ens: quoniam omne ens est alicuius perfectionis: siquidem omne ens est bonum: vidit Deus cuncta quae fecerat, & erat valde bona. Genes. 1. ob id autem aliquid bonum est, quia perfectionem aliquam continet. Assumptum verò probamus, quia vel paternitas diuina habet perfectionem aliquam, vel nullam: si das secundum, das quod volumus: si primum, argumentamur. Paternitas est in patre, & non est in filio, & paternitas, ut paternitas, dicit aliquam perfectionem, & est perfectio: ergo aliqua perfectio est in patre, quae non est in filio, quod pugnat cum fide catholica. Simile argumentum fieri potest, de

Obiectio.

Responso.

4. argu.

qua-

ut alia diuina relatione. **Rapportatio** Capreolus in 1. dist. 7. quest. 1. in responsione ad tertium contra primam conclusionem, & Scotus, atque Caietanus hoc articulo ad tertium hac ratione suasi, dicunt, quod diuina relationes, nullam important perfectionem: quorum sane sententia nobis non probatur, & opponimus aduersus eos in hunc modum. Relatio diuina, intrinsecus est Deus, ut probatum est superius, at Deus est infinitae perfectionis, ergo diuina relatio continet infinitam perfectionem. Et ad eorum collectionem, cum aiunt, ergo aliqua perfectio est in patre, quae non est in filio: negamus consequentiam, quia eadem omnino perfectio, quae est in paternitate, est in filiatione, sicut eadem essentia: & eadem omnino perfectio, quae est generare, et generari: & spirare, & spirari: essentia scilicet ipsa. Nam perfectio relationum diuinarum, & relationorum, duntaxat est essentia.

Solutio argum. in illor. **Nota** Quoties circa obseruandum maxime est, quod absoluta in diuinis sunt communia omnibus relationibus, & personis: at perfectio diuina absolutum est, ac perinde eadem perfectio diuina est communis paternitati, & filiationi: & ex consequenti ipse eadem perfectionem important. Et si argumentum praefatum alicuius ponderis esset, probaretur, quod essentia diuina non esset in filio, simili modo colligendo. Paternitas est in patre, & non est in filio: & paternitas est essentia diuina, ergo diuina essentia non est in filio.

Obiectio Verum obijciat quis, praemisso quod asserimus, eandem omnino esse perfectionem paternitatis, & filiationis. Haec perfectio est paternitas, & haec perfectio est filiatio, ostendendo eandem prorsus perfectionem, ergo paternitas est filiatio. Negamus consequentiam, quia simile argumentum nullum est. Haec essentia est paternitas, & haec essentia est filiatio, ergo paternitas est filiatio. Procedit enim hic syllogismus, medio non distributo (quod dicunt) e puris particularibus, ut deinceps ostendimus. Et simili defectu pec-

Solutio est nota in illor.

cat prior syllogismus: quia perfectio paternitatis, & filiationis, ut sepe diximus, est ipsa essentia diuina, quae sicut non potest singularitate comprehendi, quantumvis addamus haec essentia: ita neque perfectio diuina, etiam si addamus haec perfectio. Nam quemadmodum haec essentia diuina, est communis tribus personis: sic haec perfectio diuina. Et simili defectu deprehenditur hic paralogismus. Haec iustitia est pater, & haec iustitia est filius, ergo pater est filius: ostendendo iustitiam attributum tum in maiori, tum in minori.

Et quod dicimus de perfectione, dicendum est de dignitate videlicet, quod est absolutum. Quamobrem haec consequentia est nulla. Generare est dignitas, & generare est in patre, & non in filio: ergo aliqua dignitas est in patre, quae non est in filio. Et haec est expressa sententia sancti Thomae in dist. 7. quest. 1. art. 2. ad ultimum, qui respondens ad hoc argumentum, ait: dignitas est de absolute dictis, & ideo eadem est dignitas patris & filij numero scilicet eadem essentia: unde sicut paternitas in patre est essentia, & eadem essentia in filio est non paternitas, sed filiatio, ita eadem dignitas numero, quae in patre est paternitas: in filio est filiatio. Haec sanctus Thomas, ubi satis patet sententia nostra. Eandem sententiam prorsus habet, infra questio. 42. artic. 4. ad secundum.

Tertia disputationis pars.

AD omnia argumenta, quae in oppositum fecimus, breui respondendum exultimamus: quod ea nimirum conuincunt, essentiam, & relationes esse in Deo ex natura rei: at non probat, quod distinguantur ex natura rei: sed solum relationes ab essentia distinguuntur distinctione rationis actu, vel aptitudine: quae sufficit, ut de illis verificentur duo praedicata contra dicentia: videlicet, essentia

Respon ad 1. **Ad 2.** **Ad 3.** **Ad 4.** **Text.** **A**D tertium sic proceditur. Videtur, quod relationes, quae sunt in Deo, realiter ab inuicem non distinguuntur. Quaecumque enim vni, & eidem sunt eadem, sibi inuicem sunt eadem. Sed omnis relatio in Deo existens est idem secundum rem cum diuina essentia, ergo relationes secundum rem ab inuicem non distinguuntur. **2** Praeterea, sicut paternitas, & filiatio secundum nominis rationem distinguuntur ab essentia diuina: ita & bonitas, & potentia. Sed propter huiusmodi rationis distinctionem non est aliqua realis distinctio bonitatis, & po-

tentiae diuinae, ergo neque paternitatis, & filiationis.

Praeterea, in diuinis non est distinctio realis, nisi secundum originem: Sed vna relatio non videtur oriri ex alia, ergo relationes non distinguuntur realiter ab inuicem.

Sed contra est quod dicit Boetius in libro de Trinitate, quod substantia in diuinis continet unitatem, relatio multiplica trinitatem. Si ergo relationes non distinguuntur ab inuicem realiter, non erit in diuinis Trinitas realis, sed rationis tantum, quod est Sabelliani erroris. Respondeo dicendum, quod ex eo, quod aliquid alicui attribuitur, oportet quod attribuantur ei omnia, quae sunt de ratione illius. Sicut cuiuslibet attribuitur homo, oportet quod attribuantur ei esse rationale. De ratione autem relationis est respectus vnius ad alterum, secundum quem aliquid alteri opponitur relatiue. Cum igitur in Deo realiter sit relatio, ut dictum est, oportet, quod realiter sit ibi oppositio. Relatiua autem oppositio in sui ratione includit distinctionem, unde oportet, quod in Deo sit realis distinctio, non quidem secundum rem absolutam, quae est essentia, in qua est summa unitas, & simplicitas, sed secundum rem relatiuam.

Ad primum ergo dicendum, quod secundum philosophum in 3. phy. argumentum illud tenet, quod quaecumque vni, & eidem sunt eadem, sibi inuicem sunt eadem in his, quae sunt idem re, & ratione, sicut tunica & indumentum, non autem in his, quae differunt ratione. Unde ibidem dicit, quod licet actio sit idem motui, similiter & passio, non tamen sequitur quod actio, & passio sint idem, quia in actione impertatur respectus ad a quo est motus in mobili, in passione vero, ut qui est ab alio.

Et similiter licet paternitas sit idem secundum rem cum essentia diuina, & similiter filiatio, tamen hæc duo in suis proprijs rationibus important oppositos respectus. Vnde distinguuntur ab inuicem.

Ad secundum dicendum: quod potentia, & bonitas non important in suis rationibus aliquam oppositionem. Unde non est similis ratio.

Ad tertium dicendum: quod quæuis relationes proprie loquendo non orientur, vel procedant ab inuicem: tamen accipiuntur per oppositum secundum propositionem alicuius ab alio.

¶ Commentarium.

CONCLUSIO. **D**IVVS Thomas summam respondet, constituens hanc conclusionem. Oppositæ Dei relationes realiter distinguuntur. Quæ iuxta fidem catholicam asserenda est: quoniam de fide est, personas realiter distingui, vt ostensum est questio. 27. art. 1. disputat. 1. 4. parte disputationis, & personæ sunt ipsæ relationes, atque per ipsas distinguuntur personæ: quemadmodum in his, quæ sequuntur differit S. Thom. quest. 49. artic. 1. & 2. Et ecclesia ita determinat, capite firmiter, de summa Trinit. & fide cathol. vbi dicit. Hæc sancta Trinitas secundum communem essentiam indiuidua, & secundum personales proprietates discreta. Sed probat D. Thom. conclusionem, hac ratione: dicitur aliqua res est in aliquo omnia, quæ sunt de ratione, & essentia illius rei, sunt in illo: ut quia in Sorte est humana natura, de cuius ratione, & essentia sunt animal & rationale, in Sorte nempe est animal, & rationale: sed in Deo est realis relatio, ut ex præce-

dentibus liquet, & de ratione, & essentia eius est, quod sit respectus ad alteram relationem, cui opponitur: ergo in Deo est relationum oppositio: at oppositio esse nequit, sine reali distinctione, non enim aliqua re ipsa possunt esse opposita, nisi realiter distinguantur, ergo in Deo oppositæ relationes realiter distinguuntur.

¶ Aduersus D. Thom. rationem obijciat aliquis. Si hæc ratio conuinceret, profectò in albedine essent relationes similitudinis oppositæ realiter distinctæ, quod satis notum est esse falsum: & loquimur de similitudine, quæ est in tota albedine, nam in partibus eiusdem albedinis sunt quidem relationes similitudinis oppositæ: quoniam illæ partes sunt similes inter sese. Et probatur ad eundem modum: in albedine est relatio similitudinis, sed de ratione eius est, quod sit respectus ad alteram relationem cui opponitur: ergo in albedine est relationum oppositio, &c. Respondemus, quod D. Thom. præmittit ex his quæ dixerat in artic. 1. in Deo esse relationes oppositas: paternitatem scilicet, & filiationem, Summa autem rationis D. Thom. hæc est: in Deo sunt relationes reales oppositæ, sed oppositio nequit esse, nisi inter ea, quæ realiter distinguuntur, ergo Dei relationes oppositæ, realiter distinguuntur.

¶ Modò aduersus conclusionem opponet aliquis, colligendo hoc pacto. Paternitas est diuina essentia, & filiatio est diuina essentia, ergo paternitas est filiatio, ac subinde non realiter distinguuntur. Nimirum consequentia est nulla, quia medio non distributo procedit, etiam si addas hæc essentia. Verum alio modo respondet huic argumento S. Tho. de potentia quest. 2. artic. 5. cuius verba sic habent. Vnde potest dici, quod paternitas est diuina essentia, prout est in patre: non prout est in filio. Non enim eodem modo est in patre & filio, sed in filio, ut ab altero accepta, in patre autem non. Hæc S. Thom. ex quibus uerbis potest elici notanda solutio ad argumentum, videlicet

licet, negando consequentiam: quia paternitas est diuina essentia alio modo, quàm filiatio: nam paternitas est diuina essentia, vt ipsa diuina essentia est in patre, & filiatio est diuina essentia, vt ipsa diuina essentia est in filio. Iam verò diuina essentia alio modo est in patre, quàm in filio: nam est in filio vt ab altero accepta accipit nempe filius essentiam à patre, per generationem æternam: verum essentia est in patre, non vt ab altero accepta: pater siquidem non accipit essentiam ab alio quoniam est principium non de principio aliquo procedens.

¶ Primum D. Tho. argumentum est: quæcumque sunt eadem vni tertio, sunt eadem inter se: paternitas, & filiatio sunt eadem diuina essentia, ergo sunt eadem inter se, & ex consequenti non distinguuntur realiter. Et de spiratione & processione, habet similiter locum hoc argumentum, sed soluit illud S. Th. virtute negando consequentiam, & maiorem, nam maior (inquit) sicut vniuersè assumpta, falsa est, sed solum habet verum in his, quæ sunt idem re & ratione, vt tunica & indumentum. Itaque vt collectio valeat, in hanc formam est construendus syllogismus. Quæcumque sunt eadem vni tertio re & ratione, sunt eadem inter se, paternitas & filiatio sunt eadem re & ratione cum diuina essentia, ergo, &c. Sed minor est falsa. Et docet sanctus Th. hanc solutionem esse de mente Arist. 3. phys. tex. 21. qui præfatam consequentiam, & maiorem extenuat in simili: quoniam actio et passio sunt eadem motui, verum non sunt eadem inter se.

¶ Ex qua sanè solutione, secundum philosophiæ principia elicere possumus resolutionem ad argumentum infidelium, quoniam nituntur probare, patrem esse filium in diuinis consimili argumentatione. Quæcumque sunt eadem vni tertio, &c. Pater & filius sunt idem diuinæ essentia, ergo inter se. Quod ex lumine naturali, et Aristotelica doctrina infringimus pari ratione. Quæcumque, &c. Actio & passio sunt idem mo-

tui, ergo sunt idem inter se: ac subinde actio est passio. Sicut ergo hoc argumentum proliis futile est, ita etiam & illud infidelium.

¶ Verum aduersus Sanct. Thom. & Aristot. assertionem, qua affirmant, propositionem illam solum esse veram, respectu eorum, quæ sunt idem re, & ratione, opponimus: nam ex ea sequitur, quod illa propositio est solum vera in terminis synonymis: nam ut aliqua sint idem re, et ratione, necessum est quod significantur per terminos synonymos, vt vestis et indumentum: atque a deo colligitur, illam collectionem nullam: quæcumque sunt eadem vni tertio, sunt eadem inter se, animal & risibile sunt idem. Sorti ergo sunt idem inter se: ac subinde risibile est animal. Insuper inferitur, quod iste syllogismus expositorius non tenet: Sortes est animal, & Sortes est homo, ergo homo est animal: quoniam innititur prædicte propositioni, quæcumque sunt eadem, &c. Rursus idem sanctus Th. 3. contra gentes cap. 9. probat, Dei potentiam, et actionem esse eadem virtute illius propositionis, in hunc modum. Quæcumque sunt, &c. Dei potentia, et actio sunt idem Dei substantia, ergo sunt idem inter se: at potentia et actio differunt ratione, ergo illa propositio tenet, nõ solum in his, quæ sunt eadem re, et ratione, sed in alijs quæ ratione differunt.

¶ Aduertendum in initio, quod circa huius propositionis sensum, non parua disceptatio est inter scholasticos.

¶ Quidam dicunt (de quibus est Capreolus in præsentis articulo) sensum illius propositionis esse hunc. Quæcumque sunt eadem vni tertio, sunt eadem inter se, eo modo, quo sunt idem illi tertio, atque a deo concedunt, quod sicut paternitas et filiatio sunt idem diuinæ essentia, ita quoque sunt idem essentialiter inter se quamuis realiter distinguantur.

¶ Alij autem, vt Capreolus in prima distinctione secunda, questionis tertia, diuersam explicationem

signa ne preface propositioni: affirmant enim, eam propositionem iuxta hunc sensum accipiendam: quecumque sunt eadem vni tertio, & cuiusque, quod est idem cum illo tertio, sunt idem inter se: at negant, quod paternitas, et filiatio sint idem essentie diuine, & cuiusque, quod est idem cum essentia diuina: non enim sunt eadem processioni, que est idem cum essentia diuina.

Quorundam responsio. Alij vero in isto sensu intelligenda contendunt propositionem: quecumque sunt eadem vni tertio adaequate, sunt eadem inter se: sed dicunt, quod paternitas, et filiatio non sunt idem diuine essentie adaequate, siquidem essentia est communis tribus personis, sed non paternitas et filiatio.

Demum Sanctus Thom. longe aliter intelligi voluit in presentia: quem quidem sensum amplectentes, oportet argumentis, que fecimus contra illum, satisfacere. Plures Thomistarum plura de distinctione rationis confingunt, ut satisfaciant argumentis, que opinor esse falsa.

U. responsio ad argumentum. Iam vero illis nos respondemus, primo quod diuus Thom. per ea que sunt idem re, et ratione, solummodo intelligit illa, que terminis synonymis significantur, ut vestis et indumentum: & consequenter fatemur, quod, ut illa maxima in vniuersum sit vera, oportet ea assumere in terminis synonymis, esto quod in pluribus alijs sit vera. Et quod me in hanc sententiam descendere compulit, est, quod diuus Thom. et Aristotel. explicando ea, que sunt idem re & ratione, subiungunt exemplum de tunica, et indumento, que significantur terminis synonymis: nisi dicas nomen tunica inferius esse ad indumentum.

Sacchida. Vel si hec responsio non placet, secundo respondemus, quod per eadem re et ratione, intelligit D. Thom. illa que re sunt idem, et non habent diuersas & oppositas rationes formales, quarum vna excludat aliam: et per diuersa ratione, intelligit ea que habent oppositas rationes formales, quarum vna excludat aliam, ut actio et passio, pater

nitatis, et filiatio sunt diuersa ratione, quoniam eorum rationes sunt oppositae, atque se inuicem excludunt: sed Dei potentia et actio, sunt eadem ratione isto modo, atque animal et risibile, et quibus satis elucet solutio ad argumenta. In responsione ad secundum dicit, quod potentia, et bonitas distinguuntur ratione ab essentia, ceu paternitas, et filiatio, sed ille non distinguuntur realiter: hec autem realiter distinguuntur, quandoquidem inter illas non est oppositio, inter has autem est. Ad tertium docet, quod proprie loquendo, vna Dei relatio non procedit ab alia: quia procedere est suppositorum: et relatio, qua relatio est, et quatenus in abstracto significatur, non significatur ut suppositum, sed potius ut suppositi forma. Ceterum omnis Dei relatio, est in ipso secundum processionem vnius personae ab altera: quod de reali relatione intelligendum est.

ARTICVLVS III.

Vtrum in Deo sint tantum quatuor relationes reales, scilicet paternitas, filiatio, spiratio, & processio.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod in Deo non sint tantum quatuor relationes reales, scilicet paternitas, filiatio, spiratio, & processio. Est enim considerare in Deo relationes intelligentis ad intellectum, & volentis ad volitum. Quae videntur esse relationes reales: neque sub predictis continentur. Non ergo sunt solum quatuor relationes reales in Deo.

2. Præterea, relationes reales accipiuntur in Deo secundum processionem intelligibilem verbi; sed relationes intelligi-

telligibiles multiplicantur in infinitum, ut Aui. dicit, ergo in Deo sunt infinitae relationes reales.

3. Præterea, idem sunt in Deo ab aeterno, ut supra dictum est: non autem distinguuntur ab inuicem, nisi secundum respectum ad res, ut supra dictum est. Ergo in Deo sunt multo plures relationes aeternae.

4. Præterea, aequalitas & similitudo, & identitas sunt relationes quadam, & sunt in Deo ab aeterno: ergo plures relationes sunt ab aeterno in Deo, quam quae dictae sunt. Sed contra videtur, quod sint pauciores, quia secundum Philosophum in 3. physicae dem via est de Athenis ad Thebas, & de Thebis ad Athenas. Ergo videtur, quod pari ratione eadem sit relatio de patre ad filium, quae dicitur paternitas: & de filio ad patrem, quae dicitur filiatio. Et sic non sunt quatuor relationes in Deo.

Respondendo dicendum, quod secundum Philosophum in 5. meta. relatio omnis fundatur, vel supra quantitatem, ut duplum & dimidium: vel supra actionem, & passionem, ut faciens & factum, pater & filius, dominus & seruus, & huiusmodi. Cum autem quantitas non sit in Deo, est enim sine quantitate manus, ut dicit Augustinus. Relinquitur ergo, quod realis relatio in Deo esse non possit, nisi super actionem fundata: non autem super actiones secundum quas procedit aliquid extrinsecum a Deo, quia relationes Dei ad creaturas non sunt realiter in ipso, ut supra dictum est. Unde relinquitur, quod relationes reales in Deo non possunt accipi, nisi secundum actiones secundum quas est processio in Deo intra, sed non extra. Huiusmodi autem processionem sunt duae tantum, ut supra dictum est: quarum vna acci-

pitur secundum actionem intellectus, quae est processio verbi; alia secundum actionem voluntatis, quae est processio amoris. secundum quamlibet autem processionem oportet duas accipere relationes oppositas: quarum vna sit procedentis a principio, & alia ipsius principij. Processio autem uerbi dicitur generatio secundum propriam rationem qua competit rebus inuentibus. Relatio autem principij generationis in rebus perfectis, dicitur paternitas. Relatio vero procedentis a principio dicitur filiatio. Processio vero amoris non habet nomen proprium, ut supra dictum est. Unde neque relationes, quae secundum ipsam accipiuntur. Sed uocatur relatio principij huius processionis spiratio: relatio autem procedentis processio: quamuis haec duo nomina ad ipsas processionem, uel origines pertineant, & non ad relationes.

Ad primum ergo dicendum, quod in his, in quibus differt intellectus, & intellectum, uolens, & uolentem, potest esse realis relatio, ut scientia ad rem scitam, & uolentis ad rem uolitam. Sed in Deo est idem omnino intellectus, & intellectum, quia intelligendo se intelligit omnia alia. Et eadem ratione uoluntas, & uolitum. Unde in Deo huiusmodi relationes non sunt reales, sicut neque relatio eiusdem ad idem. Sed tamen relatio ad uerbum est realis, quia uerbum intelligitur ut procedens per actionem intelligibilem, non autem ut res intellecta. Cum enim intelligimus lapidem, id quod ex re intellecta, concipit intellectus, uocatur uerbum.

Ad secundum dicendum, quod in nobis relationes intelligibiles in infinitum multiplicantur: quia alio actu intelligit homo lapidem, & alio

actu intelligit se intelligere lapidem, & alio etiam intelligit hoc intelligere, & sic in infinitum multiplicatur actus intelligendi, & per consequens relationes intellecta. Sed hoc in Deo non habet locum, quia vno actu tantum omnia intelligit.

Ad tertium dicendum: quod respectus ideales sunt intellecti a Deo. Unde ex eorum pluralitate non sequitur, quod sint plures relationes in Deo, sed quod Deus cognoscat plures relationes.

Ad quartum dicendum, quod equalitas, & similitudo in Deo non sunt relationes reales: sed rationis tantum, ut infra patebit.

Ad quintum dicendum, quod via est eadem ab uno termino ad alterum: & e conuerso, sed tamen respectus sunt diuersi. Unde ex hoc non potest concludi, quod eadem sit relatio patris ad filium, & e conuerso. Sed posset hoc concludi de aliquo absoluto si esset medium inter ea.

Commentarium.

In hoc articulo non nulla inculcat sanctus Thomas de verbo, et illius generatione per actum intellectus, & de processione Spiritus sancti per actum amoris, que modo explicare nobis animus non est: cum super hac re longissimum habuerimus sermonem in questio. 27. Quod vero hanc diuini Thomae litteram intelligamus, non nulla de relationibus nobis differenda sunt iuxta Aristotelem doctrinam. 5. metaphy. comment. 20. videlicet, tria esse realium relationum genera, quaedam que pro fundamento habent quantitatem, alie actionem, aut passionem, alie vero mensurabile, que ab Aristotele dicuntur, relationes mensurabilis ad

mensuram. Exemplum primi generis, ut proportio tripla, dupla: Secundi, ut relationes agentis ad passum, & vice versa: Tertij, ut relatio scientie ad scibile, & sensus ad sensibile, ac imaginis ad suum exemplar.

Porro quia tertij generis relationes sunt minus notae, pro earum intelligentia notandum est, duplicem esse mensuram: alteram quantitatis molis, siue magnitudinis: alteram quantitatis virtutis, seu perfectionis. Mensura quantitatis molis, est quantitas notior, per quam alia ignotior cognoscitur: ut quantitas panni, per quantitatem vlnae.

Et haec quidem mensura, et per eam mensurabile spectant ad praedicamentum quantitatis, et primum relationum genus, neque de illis fit mentio, cum loquimur de tertio relationum genere. Mensura autem quantitatis perfectionis, est res penes cuius perfectionem, mensuratur, & attenditur alterius rei perfectio: ut scibile, est isto modo scientie mensura, quia quo scibile et obiectum scientie est perfectius, eo planius scientia est perfectior ceteris paribus: ut docet Aristoteles in prooemio de anima. Et sensibile, seu obiectum sensus eo modo est mensura ipsius sensus, & exemplar imaginis: siquidem tanto imago perfectior est, quanto maiore pollet perfectione exemplar eius, vel quanto perfectius ad viuum id representat. Et mensura veritatis propositionis ad hanc mensuram reducitur: mensura autem veritatis propositionis est ita esse rei: nam cognoscimus veritatem propositionis, per hoc quod res ita se habet, sicut propositio significat: ab eo enim quod res est, vel non est, propositio dicitur vera, vel falsa. Et insuper, perfectio, vel imperfectio veritatis propositionis, cognoscitur per ita esse rei: nam quod esse rei est perfectius, eo veritas perfectior est: si quidem si esse rei est necessarium, veritas est necessaria: & si est contingens, veritas contingens est: & plane veritas necessaria perfectior est contingente: & si duae propositiones

etiam

enuntiant de duabus rebus contingentibus, ut de Sorte, & de aliquo bruto, perfectior est veritas propositionis, quae enuntiat de re perfectiori: eo quod obiectum perfectius habet.

Corollarium.

Quo fit, ut mensurabile, res ea sit, cuius perfectionem metimur per alterius rei perfectionem: ut scientia respectu scibilis, sensus respectu sensibilis, imago respectu sui prototypi. Aduertendum insuper est, quod relatio mensurabilis ad mensuram, est quidem realis: quoniam mensurabile, re ipsa, & natura sua, ordinatur ad mensuram: ut scientia ad scibile, & sensus ad sensibile, & imago ad suum exemplar: ad representandum enim illud, penicillo effigata est. Verum mensura ad mensurabile solum est relatio rationis, quia haec non ordinatur ad illud: ut scibile, non ordinatur ad scientiam: neque sensibile, ad sensum: neque exemplar, ad suam imaginem: sed solum mensura intelligitur, ut terminus relationis realis, quae est mensurabilis ad ipsam.

Corollarium.

Quocirca relatio realis mensurabilis ad mensuram, non est relatio mutua: quia illi in altero extremo non correspondet alia relatio realis: ea enim mutua relatio realis dicitur, quae est in vno extremo, & illi in altero respondet alia relatio realis. Omnis tamen relationes primi, & secundi generis sunt mutuae: de quibus mutuis relationibus intelligitur assertio diuini Thomae, qua affirmat, quod omnis relatio realis habet pro fundamento quantitatem, aut actionem, aut passionem. Quae quidem assertio vniuersae sumpta, falsa esset quoniam relatio mensurabilis ad mensuram eandem assertio vniuersae sumpta, falsa esset: quoniam relatio mensurabilis ad mensuram est realis, ut diximus, & non habet pro fundamento quantitatem, neque actionem, neque passionem. Omnia haec quae diximus, desumpta sunt ex doctrina Aristotelem, & Sancti Thomae, loco allegato. 5. met. & nos ea late pertractamus. 13. quaest. opus.

Præmittit rursus diuus Thomas, quod ex qualibet processione, duntaxat insurgit duae relationes reales: vna principij ad rem ab eo procedentem: alia rei procedentis ad ipsum principium. Ut per generationem in humanis insurgit paternitas patris ad filium, & filiatio filij ad patrem. His ergo prælibatis, constituit diuus Thomas affirmantem conclusionem: videlicet.

Conclusio.

In Deo sunt tantum quatuor reales relationes: pura paternitas, filiatio, spiratio, & processio. Haec quidem est exclusiua propositio, cuius prima exponens est de fide, ut in posterum ostendemus: videlicet, In Deo sunt quatuor relationes reales, secunda vero exponens non est de fide: scilicet, non sunt plures relationes reales, quam quatuor in Deo. Quod disputabitur infra quaest. 42. artic. 1.

Probat.

Conclusionem itaque probat diuus Thomas hac ratione. In Deo est relatio realis, ut constat ex praecedentibus, omnis autem relatio realis, habet pro fundamento quantitatem, vel actionem, vel passionem ex praemissis, sed relatio, quae est in Deo, non habet pro fundamento quantitatem, neque passionem, quoniam quantitas, & passio in Deo non sunt, ergo habet pro fundamento actionem, & non actionem, qua procedit aliqua creatura a Deo: quandoquidem (ut dictum est, quaest. 13. artic. 7. & saepe alibi) relatio Dei ad creaturam, quae per huiusmodi actionem insurgit, in ipso Deo non est realis, sed rationis, esto creatura ad Deum sit realis: igitur habet pro fundamento actionem, quae est intra ipsum Deum immanens, sed tantum sunt duae actiones immanentes in Deo, ut ostensum est in praecedentibus, nempe generatio verbi per actum intelligendi, & spiratio Spiritus Sancti per actum amoris, ex quarum qualibet actione solum insurgunt duae relationes reales, ex suppositione, ergo tamen sunt in Deo quatuor relationes reales: hoc est paternitas, filiatio, spiratio, & processio: quibus haec duo extrema nomina potius ad ipsas processiones, & origines, pertinent, quam ad rela-

relaciones. Verum utimur eis ad significandas illas duas relaciones, quod non suppetant nobis proprie voces, quibus exprimantur. In responsione ad primum docet, quod in rebus creatis est relatio realis scientie ad rem scitam; & volitionis aut actus volendi ad rem volitam; relatio, inquam, realis mensurabilis ad mensura, ut diximus; sed scientie Dei ad rem scitam, & actus volendi ad rem volitam, tantum est relatio rationis, sicut relatio eiusdem ad se ipsum; quoniam in Deo scientia, & scitum sunt idem, & volitio atque volitum, puta diuina essentia; Deus enim intelligendo, & volendo essentiam suam, intelligit, & vult omnia, sicut docet Sanctus Thomas, q. 12, art. 2, ad secundum.

Dubium. At occurrit dubium circa hec verba Diui Thomae, utrum, quemadmodum intellectus ad rem intellectam, seu notitiam, aut scientiam ad suum obiectum (quod idem est) in nobis est relatio realis, ita quoque sit relatio realis rei intellecte ad intellectum ipsum; & simili modo, rei volite ad voluntatem.

Responsio. Respondemus primo, quod si res intellecta producit notitiam, & volita amorem, tunc sane est relatio realis, verum sepe numero res intellecta non producit notitiam, ut chimera cognita, vel imperator cognitus mediante sua imagine, neque res volita amorem. Respondemus secundo, quod intellectum, quia intellectum est, & volitum, qua volitum est, non fundant relaciones reales ad rem intelligentem, & volentem; quoniam ex eo, quod res est cognita, aut volita, nullo modo mutatur, neque in se recipit aliquid reale, & hoc est, quod dicit Aristoteles, cum ait, ubi supra, quod scibilis ad scientiam solum est relatio rationis.

Observatio. Obseruare in presenti, maxime oportet, plures in hac re graniter fuisse deceptos, existimantes quod intelligere, scire, & velle, in nobis solum important relaciones rationis intellectus ad rem intellectam, & voluntatis ad rem volitam: deceptos quidem verbis Sancti Thomae, qui sepe dicit, quod scire, intelligere, & velle, in Deo solum important relaciones rationis. Et

quod scire importet relationem realem, probatur. Scientia importat relationem realem, ergo scire, quia scientia, & scire idem sunt. Assumptum autem constat ex Aristotele, ubi supra, 2, meta. De reliquis, scilicet intelligere, & velle, est eadem prorsus ratio. Et etiam alia ratione id ostendere possumus, quia ista verba important tantum effectus, & actus reales, scilicet notitiam, et volitionem, quia natura sua ordinantur in sua obiecta; ergo important relaciones reales illorum effectuum, et actuum ad sua effecta.

Obijciat tamen aliquis ad hunc modum; scientia, et notitia est signum rei, quia significat suum obiectum; et signi ad signatum, duntaxat est relatio rationis (ut nos docuimus, q. 27, artic. 1, disputa. 2.) ergo scientie, et notitie ad suum obiectum, tantum est relatio rationis. Negamus plane consequentiam, quoniam notitia, ut signum, tantum dicit relationem rationis; sed ut est effectus realis scibilis, vel ut ad scibile natura sua ordinatur, dicit relationem realem. Et est aduertendum, quod cum dicimus scire, intelligere, velle, in nobis important relaciones reales, non sic est accipiendum, quod formaliter, et in sua ratione illas important; nam essent relatiua secundum esse, ut pater, et filius; sed sic nimirum est intelligendum, quod habet relaciones reales sibi annexas, que ipsa consequuntur, ut explicuimus, artic. 2, disputa. 2. Denique ut litera hec ad primum exacte intelligatur, annotare oportet, quod eadem prorsus relatio realis est intellectus ad rem intellectam, et notitia, aut scientia ad rem scitam, aut scientiam; sed illa est in notitia, aut scientia, ut fundamento proximo, et in intellectu, ut remoto; et eodem modo ratione eadem relatio est voluntatis ad rem volitam, et volitionis ad eandem rem volitam. Quo fit, ut tantumdem sit dicere; scire importat relationem intellectus ad rem scitam, aut scientiam ad rem scitam; et sic de alijs verbis intelligere, et velle iudicandum est. In responsione ad secundum dicit, quod per intellectu

etum creaturę multiplicatur in infinitum relationes, ita ut modo pullulet vna, et deinceps alia; cuius ratio est, quia intellectus creatus, potest habere infinitos actus intelligendi, ut notitiam lapidis rectam, et illius notitiam reflexam, et tertiam illius reflexę, et sic in infinitum: et per quemlibet actum intelligendi creaturę pullulat una relatio. Sed isto modo, per intellectum diuinum non multiplicatur relaciones rationis; quandoquidem Deus solum potest habere unicum, ac simplicem actum intelligendi, quo semel omnia cognoscit; siquidem habere plures, imperfectionis esset. In solutione tertij ad summam ait, quod respectu rationis, qui sunt inter ideas, non sunt in Deo, tanquam in subiecto, quod subiectiue appellant, sed obiectiue; quoniam ab eterno cognouit illos Deus. Ad quartum, docet equalitatem, et similitudinem, in Deo non esse relaciones reales, sed rationis. Quod disputandum est, que est, 42 artic. 1.

Ad 3. Aduersus Sanctum Thomam, quatenus asserit, in Deo non esse passionem, argumentamur primo; filius generatur, et Spiritus Sanctus spirator: at spirari, et generari, sunt passionis: ergo in Deo est passio. Respondetur, negando minorem, nam passio proprie motus est, per quem subiectum aliquid recipit, quod Deo inesse nequit; generari autem, et spirari, enuntiantur per uerbum passiuum, non tamen sunt passionis.

Ad 4. Secundo argumentamur a duersus id, quod iuxta Sancti Thomae sententiam dictum est, videlicet, quod omnis relatio realis (saltem mutua) fundatur su

pra quantitate, actionem, aut passionem. Similitudo Sortis albi, est relatio realis mutua; et tamen non habet pro fundamento quantitatem, neque actionem, neque passionem, sed duntaxat qualitatem. Respondetur, quod relatio realis habet pro fundamento actionem, vel passionem, vel quantitatem, aut rem, quatenus induit, vel habet conditionem quantitatis. Nunc itaque dicimus, quod illa similitudo habet pro fundamento unitatem specificam albedinis; nam ideo duo sunt similia, quia habent qualitatem vnus, et eiusdem speciei; modo vnum in specie pertinet ad quantitatem, siquidem unum est principium quantitatis. Insuper, ut sit similitudo inter aliqua, necessum est, quod ea sint plura; idem enim non est simile sibi ipsi; et quod illa habeant qualitates vnus speciei; at vnum, et plura ad quantitatem pertinent. Et hec responsio perita est ex Diuo Thomae, De potentia, q. 7, artic. 9. Offert demum sese alia difficultas circa suppositionem S. Thomae in corpore articuli, ubi dictum est, quod ex qualibet processione insurgunt duntaxat due relaciones reales; quod videtur falsum; quia cum filius in humanis generatur, et a patre procedit, plures alie relaciones reales insurgunt, quam paternitas, et filiatio; videlicet, equalitas, aut inequalitas, similitudo, aut dissimilitudo; que sunt reales. Respondemus paucis, quod illa suppositio sic intelligenda uenit; ex qua libet processione duntaxat insurgunt due relaciones reales per se, et immediate, et que pro fundamento habent illam processionem.

Q V A E S T I O XXIX.

DE PERSONIS DIVINIS.

REMISSIS autem his, quæ de processionibus relationibus præcognoscenda videbantur, necessarium est aggredi de personis.

¶ Et primò, secundum considerationem absolutam, & deinde secundum comparatiuam considerationem. Oportet autem absolute de personis primò quidem in communi considerare, deinde de singulis personis.

¶ Ad communem autem considerationem personarum quatuor pertinere videntur. Primò quidem significatio huius nominis persona. Secundò verò numeros personarum. Tertio, ea quæ consequuntur numerum personarum, vel ei opponuntur, vt diuersitas, & similitudo, & huiusmodi. Quarto verò, ea quæ pertinent ad notitiam personarum.

¶ Circa primum queruntur quatuor. Primò de definitione personæ. Secundò de comparatione personæ ad essentiam, subsistentiam, & hypostasim. Tertio, vt nomen personæ competat in diuinis. Quarto, quid ibi significet.

ARTICVLVS I.

De diffinitione personæ.

Text.

Ad primum sic proceditur. Videtur quòd incompetens sit diffinitio personæ, quam Boetius assignat in libro de duabus naturis: quæ talis est. Persona est rationalis natura: indiuidua substantia.

¶ Nullum enim singulare diffinitur, sed persona significat quoddam singulare. Ergo persona inconuenienter diffinitur.

¶ Præterea substantia (prout ponitur in diffinitione personæ) aut sumitur pro substantia prima, aut pro

substantia secunda: si pro substantia prima, superflue additur indiuidua, quia substantia prima est substantia indiuidua: si verò fiat pro substantia secunda, falsò additur, & est oppositio in adiecto. Nam secunda substantiæ dicuntur genera, vel species, ergo diffinitio est male assignata.

¶ Præterea nomen intentionis non debet poni in diffinitione rei. Nò enim esset bona assignatio si quis diceret: homo est species animalis. Homo enim est nomen rei, & species est nomen intentionis. Cum igitur persona sit nomen rei: significat enim substantiam quandam rationalis nature. Ergo inconuenienter indiuiduum (quod est nomen intentionis) in eius diffinitione ponitur.

¶ Præterea natura est principium

motus,

motus, & quietis in eo, in quo est perse, & non per accidens, vt dicitur in I. phy. sed persona est in rebus immobilibus: sicut in Deo, & in angelis: non ergo in diffinitione personæ debuit poni natura, sed magis essentia.

¶ Præterea, anima separata est rationalis nature indiuidua substantia, non autem est persona. Inconuenienter ergo persona sic diffinitur. Respondeo dicendum, quòd licet vniuersale, & particulare inueniantur in omnibus generibus, tamen speciali quodammodo indiuiduum inuenitur in genere substantiæ. Substantia enim indiuiduatur per seipsam, sed accidentia indiuiduantur per subiectum, quod est substantia. Dicitur enim hæc albedo in quantum est in hoc subiecto. Vnde etiam conuenienter indiuidua substantiæ habent aliquod speciale nomen præ alijs. Dicuntur enim hypostases, vel primæ substantiæ, sed adhuc quoddam specialiori modo inuenitur particulare, & indiuiduum in substantijs rationalibus, quæ habent dominium sui actus, & non solum aguntur sicut alia, sed perse agunt; actiones autem in singularibus sunt. Et ideo etiam inter ceteras substantias quoddam speciale nomen habent singularis rationalis nature: & hoc nomen est persona. Et ideo in prædicta diffinitione personæ ponitur substantia indiuidua, in quantum significat singulare in genere substantiæ, additur autem, rationalis nature, in quantum significat singulare in rationalibus substantijs.

¶ Ad primum ergo dicendum: quòd licet hoc singulare, vel illud diffiniri non possit, tamen id, quod pertinet ad communem rationem singularitatis diffiniri potest. Et sic philo. diffinit substantiam primam. Et hoc modo diffinit Boetius personam.

Ad secundum dicendum, quòd secundum quosdam substantia in diffinitione personæ ponitur pro substantia prima, quæ est hypostasis, neque tamen superflue additur, indiuidua, quia nomine hypostasis vel substantia primæ excluditur ratio vniuersalis, & particularis. Non enim dicimus quòd homo communis, sit hypostasis, neque etiam manus, cum sit pars. Sed per hoc additur indiuiduum, excluditur à persona ratio assumptibilis.

Humana enim natura in Christo non est persona, quia est assumpta à digniori, scilicet à verbo Dei. Sed melius dicendum est, quòd substantia accipitur communiter, prout diuiditur per primam, & secundam. Et per hoc quòd additur, indiuidua, trahitur ad standum pro substantia prima.

Ad tertium dicendum, quòd quia substantiales differentiæ non sunt nobis notæ, vel etiam nominatæ non sunt, oportet interdum vti differentijs accidentalibus loco substantialium: puta si quis diceret, ignis est corpus simplex calidum, & siccum. Accidentia enim propria sunt effectus formarum substantialium, & manifestant eas. Et similiter nomina intentionum possunt accipi ad diffiniendum res, secundum quòd accipiuntur pro aliquibus nominibus verum, quæ non sunt posita. Et sic hoc nomen, indiuiduum, ponitur in diffinitione personæ, ad designandum modum subsistentis: qui competit substantijs particularibus.

Ad quartum dicendum, quòd secundum philosophum in 5. meta. nomen nature primo impositum est ad significandum generationem viuentium: quæ dicitur natiuitas. Et quia huiusmodi generatio est à principio intrinseco, extensum est hoc nomen ad significandum principium intrinsecum cuiuscumque

cunque motus, & sic diffinitur natura in 2. phy. Et quia huiusmodi principium est formale, vel materiale, communiter tam materia, quam forma dicitur natura. Et quia per formam completur essentia uniuscuiusque rei, communiter essentia uniuscuiusque rei (quam significat eius definitio) vocatur: & sic accipitur hic natura. Unde Boe. in eodem libro dicit, quod natura est unumquodque informans specificam differentiam. Specifica enim differentia est, que complet diffinitionem, & sumitur a propria forma rei. Et ideo convenientius fuit, quod in diffinitione personae, que est singulare alicuius generis determinati, uteretur nomine nature, quam essentie, que sumitur ab esse, quod est communissimum.

¶ Ad quintum dicendum, quod anima est pars humana speciei. Et ideo licet sit separata, quia tamen retinet naturam unibilitatis, non potest dici substantia individua, que est hypostasis, vel substantia prima: sicut nec manus, nec quaecunque alia partem hominis: & sic non competit ei neque diffinitio personae, neque nomen.

¶ Commentarium.

IN SE lateque (ut apparet) disputare nobis sunt duae proximae quaestiones, vigesima septima, inquam, & vigesima octava, quoniam quae in illis aguntur, basis, & fundamentum totius mysterij de Trinitate. (quod divina clementia hominibus patefactum est) esse existimantur. Quod si lector illa probe intellexit, pro comperto habebimus, quicquid reliquum est in hac materia, illum per facile consequenturum. Disputabimus autem quae supersunt diverso ac modo consilio, quam haecenus fecimus: nam brevius perstringemus rem, ac

circa articulos raro excitatis disputationibus, solo commentario contenti erimus. Porro lectorem admonitum huius volumus, quod deinceps in singulis articulis id duntaxat agemus, & disputabimus precipue, quod explicandae conclusioni D. Tho. necessarium fore, duxerimus. Alia autem, si qua erunt, quae sanctus doctor obiter, & in transitu (modo spectent ad philosophiam, modo ad metaphysicam) inculcet, nos consulito, ut in sua propria sede explicentur, praetermittemus. Nam quaestiones, quae in unoquoque articulo casu emergunt, & quas ille integre alibi examinat, velle ad unguem examinare, praeterquam quod praeposterus ordo est doctrinae huius edocendae, altissimum pelagus ingrederemur, unde non sine molestia lector prodiret: ac post laborem nihilo doctior evaderet. Cuius erroris causa Caiet. & alij sancti Thomae interpretes nota digni existimandi sunt, dum quaedam physici negotij, ac metaphysici quorum cognitionem lector mediocriter instructus consequi posset, scriptulose perquirunt: cum tamen illa a Doctore mutuata solum, & supposita afferantur aliunde, & non tanquam propria, & germana, ut ibi examinentur. Ipsi vero in hac re nihilominus grades conficiunt commentarios, quod equo animo ferrem, nisi ob eam rem intentio precipua perobscura maneret. Huius, quod dicimus praesens exemplum nobis exhibet Caiet. qui dum de personae divinae definitione quaerit D. Tho. ipse de individuatione substantiae, & accidentium longam suscipit disputationem, quae suo loco excitata, & exercitata verberes pareret siuctus, per facileque intelligeretur: isto vero loco ad propositum non conducit.

¶ In praesenti igitur articulo, prius agendum nobis est de significatione huius vocis, persona, deinde quid rei sit. Hoc itaque nomen, persona, multifariam acceptum reperimus, in primis Laurent. Valla, lib. 6. elegantiarum, c. 34. inquit, quod nomen, persona, accipitur pro qualitate in concreto, ut albi, & hoc pacto sumitur in communi sermone, cum dicimus,

timus, qualis persona est Sortes? Hoc est, quo studio se exercet, medicum, iuris civilis, an militis? iracundus, an modestus, &c. Secundo modo facie consuetudinem significat, quam Hispani dicunt, mascara: & etiam significat hominem illa facie confecta opertum, & tunc est persona, a personando: quia vehementius sonat, prope vocis reciprocationem, siquidem cavitatem ipsa maior necesse est, ut reddatur sonus. Sed quoniam in comedijs, & tragicedijs, plurimum (ut 3. art. ad 2. ait Divus Thom.) agebantur homines celebres, & praesolari, ob id insistenti est nomen personae ad significandos homines dignitate pollentes. Quam ob causam quidam sic definiunt personam. Persona est hypostasis proprietate distincta ad dignitatem pertinente. Et quoniam magis dignitatis est in intellectu huiusmodi natura, subsistere: propterea omne illius individuum per se subsistens, persona dicitur. Unde cum dignitas divinae naturae infinitum praecellat omnem dignitatem, maxime proprie Deo congruit.

Quid persona.

¶ Nunc autem quid persona sit, dicendum est; S. Tho. huiusmodi personae definitionem assignat. Persona est, rationalis naturae individua substantia. Quam assumptam ex Boetio in libro de duabus naturis prope medium, & nomine naturae rationalis intelligit intellectualem naturam omnem, ut docet artic. 3. ad quartum, & per individuum substantiam intelligit suppositum, ut docet etiam quod sequitur artic. 1. ad primum, ita ut definitio absoluta personae haec sit. Persona est naturae intellectuales suppositum: ad cuius maiorem definitionis explicationem, notandum est, quid individuum, suppositumque, sit. Individuum est res singulari, quae non est apta nata esse in pluribus, ut hic homo. Suppositum autem est individuum substantiae per se subsistens.

Quid in individuo & suppositum.

Primum Coroll.

¶ Ex quibus colligitur, primum, quod persona, suppositum, & individuum comparantur inaequaliter, ut superius, & inferius. Quicquid namque est persona, est suppositum, & non vice versa; equum siquidem est suppositum, & non persona, & quicquid suppositum est, inae-

quum est, non contra: humanitas enim Christi est individuum, & non suppositum, quoniam non per se existit.

Secundum

¶ Infertur praeterea, quod manus separata a toto, non est suppositum, quia esto actu existat per se, ordinatur tamen a natura, ut existat in toto ut pars eius. Neque etiam anima rationalis separata a corpore est suppositum; creata enim fuit, ut existeret in homine, & non per se, atque habet inclinationem, ut actu totum, & illi uniat. Quod quidem illatum, asserit Divus Thom. ad quintum, cuius oppositum asserit Scotus in 1. distinctio. 23. sententia tamen eius nobis non probatur.

Tertium

¶ Elicitur tertio, quod quamvis divina essentia sit eadem re cum personis, non tamen est formaliter persona, cum non sit individua substantia; quoniam potius communis tribus personis. Et eadem ratione spiratio aeterna communis patri, & filio, non est persona. Reliqua, quae in litera habentur, manifesta sunt, neque explicatione indigent.

ARTICVLVS II.

Vtrum persona sit idem, quod hypostasis, substantia, & essentia.

Text.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod persona sit idem, quod hypostasis, substantia, & essentia. Dicit enim Boe. in lib. de duabus naturis, quod Graeci naturae rationalis individuum substantia hypostases nomine vocauerunt. Sed hoc etiam apud nos significat nomen personae. Ergo persona omnino idem est, quod hypostasis.

¶ Praeterea sicut in divinis dicimus tres personas: ita in divinis dicimus tres substantias: quod non esset, nisi persona & substantia idem significarent. Ergo idem significant persona, & substantia.

¶ Primum

3 ¶ Præterea, Boet. dicit in commen- to prædicamentorum, quod vsia (quod est idem quod essentia) significat compositum ex materia, & materia. Id autem, quod est compositum ex materia, & forma, est individuum substantiæ, quod & hypostasis, & persona dicitur: ergo omnia prædicta nomina idem significare videntur.

Sed contra est, quod Boet. dicit in lib. de dua. nat. quod genera, & species subsistant tantum: individua vero non subsunt tantum, verum etiã subsistant, sed à subsistendo dicuntur subsistentiæ, sicut à substando substantiæ, vel hypostases: cum igitur esse hypostases, vel personas non conveniat generibus, vel speciebus: hypostases, vel persone non sunt idem, quod subsistentiæ.

¶ Præterea, Boet. dicit in commento prædicamentorum, quod hypostasis dicitur materia: vsiosis autem (id est subsistentia) dicitur forma, sed neque forma, neque materia potest dici persona: ergo persona differt à prædictis.

Respondeo dicendum, quod secundum Philosophum in 5. meta. substantia dicitur dupliciter. Uno modo dicitur substantia quidditas rei, quam significat definitio: secundum quod dicimus, quod definitio significat substantiam rei. Quam quidem substantiam Græci vsiam vocant: quod nos essentiam dicere possumus. Alio modo dicitur substantia subiectum, vel suppositum, quod subsistit in genere substantiæ. Et hoc quidem communiter accipiendi nominari potest, & nomine significante intentionem, & sic dicitur suppositum. Nominatur etiam tribus nominibus significatibus rem. Quæ quidem sunt, res natura, subsistentia, & hypostasis secundum triplicem considerationem substantiæ sic dictæ. Secundum enim quod per se existit, &

non in alio, vocatur subsistentia. Illa enim subsistere dicimus, quæ nõ in alio, sed in se existunt. Secundum vero, quod supponitur alicui nature communi, sic dicitur res nature, sicut hic homo est res nature humane: secundum vero, quod supponitur accidentibus dicitur hypostasis, vel substantia. Quod autem hæc tria nomina significat communiter in toto genere substantiarum: hoc nomen, persona, significat in genere rationalium substantiarum.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod hypostasis apud Græcos ex propria significatioe nominis, habet quod significet quodecunque individuum substantiæ, sed ex vsu loquendi habet, quod sumatur pro individuo rationalis nature ratione sue excellentiæ.

¶ Ad secundum dicendum, quod sicut nos dicimus in divinis pluraliter tres personas, & tres substantias: ita Græci dicunt tres hypostases. Sed quia nomen substantiæ, quod secundum proprietatem significationis, responderet hypostasi, equivocatur apud nos: cum quandoque significet essentiam: quandoque hypostasin, ne possit esse erroris occasio, maluerunt pro hypostasi transferre subsistentiam, quam substantiam.

¶ Ad tertium dicendum, quod essentia proprie est id, quod significatur per definitionem, definitio autem complectitur principia speciei, non autem principia individualia. Unde in rebus compositis ex materia, & forma, essentia significat nõ solum formam, nec solum materiam, sed compositum ex materia, & forma communi: prout sunt principia speciei. Sed compositum ex hac materia, & ex hac forma habet rationem hypostasis, & personæ. Anima enim, & caro, & os sunt de ratione hominis, sed hæc anima, & hæc caro,

caro, & hoc os sunt de ratione huius hominis. Et ideo hypostasis, & persona addit suprarationem essentia principia individualia, neque sunt idem cum essentia in compositis ex materia, & forma (vt supra dictum est) cum de simplicitate divina ageretur.

¶ Ad quartum dicendum, quod Boetius dicit genera, & species subsistere, in quantum individuis aliquibus competit subsistere, ex eo, quod sunt sub generibus, & speciebus in prædicamento substantiæ comprehensis, non quod ipse species, vel genera subsistant: nisi secundum opinionem Platonis, qui posuit species rerum separatim subsistere à singularibus. Subsistere vero competit eisdem individuis in ordine ad accidentia, quæ sunt præter rationem generum, & specierum.

¶ Ad quintum dicendum, quod individuum compositum ex materia, & forma habet, quod subsistat accidenti ex proprietate materiæ. Unde & Boet. dicit in libro de Trinit. Forma simplex subiectum esse non potest, sed quod per se subsistat habet ex proprietate sua formæ, quæ non advenit rei subsistenti: sed dat esse actuale materiæ, vt sic individuum subsistere possit. Propter hoc ergo hypostasin attribuit materiæ, & vsiosim, sine subsistentiam formæ: quia materia est principium subsistendi, & forma est principium subsistendi.

¶ Commentarium.

Prima conclus.

N littera tres aliter conclusiones. prima: nomen substantiæ butariam accipitur: primo modo, et cetera, & quidditate ei quam explicat definitio, vt docet Arist. 5. metaph. text. 17. Secundo modo pro natura supposito.

Secunda.

Secunda conclusio, nature supposito. Barili. Torres.

tum tribus alijs nominibus nuncupatur: hoc est, res natura, subsistentia, & hypostasis. Appellatur autem res natura, quatenus supponitur alicui nature communi, sicut hic homo est res nature humane: vocatur vero subsistentia, vt per se existit, & non in alio: dicitur tandem hypostasis, vt subsistat accidentibus. Tertia conclusio, quæ respondet ad titulum questionis est, videlicet significare idem hæc nomina, suppositum hypostasis, & subsistentia, & persona respectu substantiarum intellectualium, sed nomen essentia non idem significat quod præfata nomina: quoniam dicit naturam suppositi, & quidditatem. In præsentia observandum est, apud Latinos nusquam esse formidatum concedere tres subsistentias in Deo: de qua re licebit legere Ecclesiasticæ historiæ lib. 10. cap. 29. Et aperte in 3. Synodo generali conceditur, in divinis tres esse subsistentias. Verba concilii, quæ habentur. cap. 1. sic habent, Trinitate constitutam, vnam deitatem in tribus subsistentiis, siue personis adorandam.

Tertia.

In Deo tres subsistentiæ

Dubium.

¶ At dubium est, an sit concedendum in divinis esse tres hypostases. Hieron. in Epistola de fide catholica ad Damasum Papam, non ausus est id fateri: staceantur (inquit) tres hypostases si placeat, & vna teneatur, nomen hoc non bonæ suspitionis est: Et paucis interiectis, mihi credite, venenum sub melle latet: transfiguratur enim se angelus tataræ in angelum lucis. Verum iam non est locus dubitari, quin intrepide enuntiamus in Deo tres hypostases. Nam in simbolo Athanasij, vbi habetur, alia est persona patris, alia filij, alia Spiritus sancti: Græcè est alia est hypostasis patris, alia filij, alia Spiritus sancti. Sed merito interrogamus, cui reformidabit Hieron. in Deo concedere tres hypostases? Huic responderet D. Thom. ar. seq. ad tertium, hoc quidem in causa fuisse, quia id temporis hæretici decipiebant simplices, ac inducebant fateri in Deo tres essentias, hoc sophistate. In Deo sunt tres hypostases, ergo tres substantiæ: quoniam eadem significatio est substantiæ, & hypostasis sed substantiæ.

sed substantia est essentia, ergo sunt tres essentia. Quamobrem Hieron. sapienter aiebat, venenum latere sub nomine hypostasis: at postquam detecta est, & vulgata huius nominis hypostasis significatio, constanti animo libereque affirmandum est, in Deo esse tres hypostases. Et argumentum hæreticorum facile profligamus, negando nomen substantia, & hypostasis, idem prorsus significare: quoniam hypostasis duntaxat suppositum est, verum nomen substantia modo sumitur pro natura, modo pro supposito natura, vt docet D. Tho. in præsentis articulo, & præcipue ad secundum.

Obiect. ¶ Aduersus tamen assertionem nostram obijcimus. Vt dictum est, natura supposita dicitur hypostasis, quatenus subijcitur accidentibus, at accidentia in Deo esse nequeunt, ergo in Deo non est hypostasis. Respondet D. Thom. ad tertium articulo sequenti, quod nomen hypostasis non tribuitur Deo respectu eius, à quo impositum est, cum non subijcitur accidentibus, sed competit ei, respectu eius, ad quod significandum institutum est: impositum enim est, ad significandum rem subsistentem.

Dubium. ¶ Cæterum minus dubium est: An sit concedendum, in Deo esse tres substantias. In confirmationem vtriusque partis sunt quamplurima argumenta.

Partis negativæ. In primis in confirmationem partis negativæ, est Hieronymi testimonium, qui vbi supra, non ausus est cedere, tres substantias in Deo. Sufficiat (ait) nobis dicere vnam substantiam, & tres personas perfectas æquales. Timuit etiam Aug. 7. de Trinita. c. 9. & lib. 6. cap. 4. id asserere: & in illo cap. 9. assignat rationem, quoniam nostræ locutionis consuetudo iam obijcit, vt intelligamus nomine substantia essentiam. Cum ergo hæreticum sit dicere, quod sunt tres essentia, non est fas nobis concedere, quod sunt tres substantia. Rursus in concilio Toletano. 11. vtriusque Patres concedere tres substantias, sed vnam tantam. Cuius concilij verba sunt. Cum relatiue tres persone dicantur, vna tantum nobis substantia creditur. At in firmitate

tem partis asserentis, occurrit nobis August. 7. de Trin. cap. 6. qui asserit, quod in vtrorumque Doctorum conspectu (modo scandalum huius nominis substantia remoueat) nullum erit incommodum, fateri in diuinis esse tres substantias. Verba Augustini sunt quæ sequuntur, aut si iam placet propter disputandi necessitatem, etiam exceptis nominibus relatiuis, pluralem numerum admittere, vt vno nomine respondeatur, cum quaeritur quid tria, & dicere tres substantias, siue tres personas. Et Hylarius in libro de Synodis affirmat, se interfuisse cuidam synodo, vbi expressè admissum est, esse tres substantias in diuinis. Rursus probamus eandem partem ex S. Thom. ad secundum nomen substantia interdum accipitur pro essentia, nonnunquam autem pro persona: at sunt tres persone, ergo tres substantia. Adhæc Sanctus Tho. eodem loco docet, quod nomini substantia in sermone latino, iuxta proprietatem significationis, correspondet hypostasis græcè. Quapropter ad Hebræos. 1. vbi dicitur, figura substantia eius: græcè habetur hypostaseos. Quo loco nomen hypostasis vertitur per nomen substantia: at tres sunt hypostases, ergo tres sunt substantia.

¶ Verum nos questioni propositæ breui respondebimus, nunquam absolute concedendum esse, quod sunt tres substantia in Deo. Quod si huius nominis plurali vti velimus, de Deo loquentes, cum distinctione eo vrendum est: sic videlicet, quod si nomen substantia sumitur pro essentia, nequaquam in Deo tres substantia sunt: verum si pro persona accipitur, sunt quidem tres substantia, id est tres persone: quomodo vsus est Augustinus hoc nomine: qui loco allegato septimo de Trinitate formidauit absolute concedere, in Deo tres esse substantias, sed cum primum dixit, in Deo esse tres substantias, adiecit siue tres personas.

ARTICVLVS III.

Vtrum nomen personæ sit ponendum in diuinis.

Text.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod nomen personæ non sit ponendum in diuinis. Dicit enim Dion. in principio de di. no. vniuersaliter non est ad id aliquid dicere, nec cogitare de super substantiali occulta diuinitate, præter ea, quæ diuinitus nobis expressè eloquiuntur sunt expressa, sed nomen personæ non exprimitur nobis in sacra scriptura noui, vel veteris testamenti. Ergo non est nomen personæ vrendum in diuinis.

2. ¶ Præterea Boetius dicit in lib. de duobus nat. Nomen personæ videtur traditum ex his personis, quæ in comedijs tragedijsque homines representabant. Persona enim dicta est à personando, quia concauitate ipsa maior necesse est, vt voluatur sonus: Græci vero has personas prosopa vocant, ab eo, quod ponantur in facie, atque ante oculos obtegant vultum. Sed hoc non potest competere in diuinis, nisi forte secundum metaphoram: Ergo nomen personæ non dicitur de Deo, nisi metaphorice.

3. ¶ Præterea. Omnis persona est hypostasis, sed nomen hypostasis non videtur Deo competere, cum secundum Boet. significet id, quod subijcitur accidentibus, quæ in Deo non sunt. Hieron. etiam dicit, quod in hoc nomine hypostasis venenim latet sub melle: ergo hoc nomen personæ non est dicendum de Deo.

4. ¶ Præterea. A quocumque remouetur diffinitio, & diffinitum. Sed diffinitio personæ supra posita non videtur Deo competere, tum quia ratio importat diuersam cognitionem, quæ non com-

petit Deo, vt supra ostensum est, & sic Deus non potest dici rationalis nature: Tum etiam quia Deus dici non potest indiuidua substantia, cum principium indiuiduationis sit materia, Deus autem immaterialis est: Neque et accidentibus substat, ut substantia dici possit: Nomen ergo personæ, Deo attribui non debet.

¶ Sed contra est, quod dicitur in symbolo Athanasij. Alia est persona patris, alia filij, alia Spiritus sancti.

Respondeo dicendum quod persona significat id, quod est perfectissimum in tota natura, scilicet subsistens in rationali natura. Vnde cum omne illud quod est perfectionis Deo sit attributum, eo quod eius essentia continet in se omnem perfectionem, conueniens est, vt hoc nomen personæ de Deo dicatur, non tamen eodem modo, quo dicitur de creaturis, sed excellentiori modo, sicut & alia nomina, quæ creaturis à nobis imposita, Deo attribuuntur, sicut supra ostensum est cum de diuinis nominibus ageretur.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod licet nomen personæ in scriptura veteris, vel noui testamenti non inueniatur dictum de Deo, tamen id, quod nomen significat multipliciter in sacra scriptura inuenitur assertum de Deo, scilicet quod est maxime per se ens: & perfectissime intelligens. Si autem oportet de Deo dici solum, illa secundum vocem, quæ sacra script. de Deo tradit, sequeretur quod nunquam in alia lingua posset aliquis loqui de Deo, nisi in illa, in qua primo tradita est scriptura veteris, vel noui testamenti. Ad inueniendum autem noua nomina antiquam fidem de Deo significantia, cogit necessitas disputandi cum hæreticis. Nec hæc nouitas uitanda est, cum non sit profana: vtpote à scripturarum sensu non discordans. Docet autem Apostolus

prophanas vocum vanitates vitare prima ad Tim. vii.

Ad secundum dicendum, quod quamvis hoc nomen, persona, non conueniat Deo, quantum ad id, a quo impositum est nomen: tamen quantum ad id, ad quod significandum imponitur, maxime Deo conuenit. Quia enim in comedijs, & tragedijs representantur aliqui homines famosi: impositum est hoc nomen personae, ad significandum aliquos dignitatem habentes. Unde consueverunt dici personae in ecclesijs, quae habent aliquam dignitatem. Propter quod quidam diffiniunt personam dicentes, quod persona est hypostasis proprietate distincta ad dignitatem pertinente. Et quia magna dignitatis est in rationali natura subsistere, ideo omne individuum rationalis naturae dicitur persona, ut dictum est. Sed dignitas diuina naturae excedit omnem dignitatem, & secundum hoc maxime competit Deo nomen personae.

Ad tertium dicendum, quod nomen hypostasis non competit Deo quantum ad id, a quo est impositum nomen, cum non subsistat accidentibus: competit autem ei quantum ad id, ad quod est impositum, est enim impositum ad significandum rem subsistentem. Hieronymus autem dicit, sub hoc nomine venenum lateo, quia antequam significatio huius nominis esset plene nota apud Latinos, haeretici per hoc nomen simplices decipiebant, ut confiterentur plures essentias, sicut confitentur plures hypostases: propter hoc, quod nomen substantiae (cui respondet in Graeco nomen hypostasis) communiter accipitur apud nos pro essentia.

Ad quartum dicendum, quod Deus potest dici rationalis naturae, secundum quod ratio non importat discursum, sed communiter intelligibilem naturam.

Individuum autem Deo competere non potest, quantum ad hoc, quod individuationis principium est materia, sed solum secundum quod impartat incommunicabilitatem. Substantia vero conuenit Deo, secundum quod significat existere per se. Quidam tamen dicunt, quod definitio superius a Boetio data non est definitio personae, secundum quod personas in Deo dicimus. Propter quod Ricardus de Sancto Vito, corrigere volens hanc definitionem, dixit, quod persona secundum quod de Deo dicitur, est diuinae naturae incommunicabilis existentia.

Commentarium.

CONSTITUIT conclusionem affirmantem, & assignat rationem: quoniam nomen personae perfectionis est, siquidem significat perfectissimum, quod per se subsistit in natura intellectuali: quicquid autem perfectionis est, Deo tribui debet. Nimirum obseruandum est, conclusionem Dni Thomae iuxta fidem catholicam asserendam esse, ut constat ex symbolo Athanasij: alia persona patris, alia filij, alia Spiritus sancti. Et in Concilio Toletano vndecimo habetur: cum relatiue tres personae dicantur, & capitulo firmiter, de summa Trinitate & fide Catholica. Pater, filius, & Spiritus sanctus tres quidem personae, sed vna essentia, & in capitulo damnamus. Pater, filius, & Spiritus sanctus tres simul personae, &c. Recenseri non possunt, huius rei testimonia.

Ex quibus colligitur Laurentium Vallensem Grammaticum vehementer errasse loco allegato, in primo articulo huius quaestionis, qui ut carperet Boetium, quod personam Deo tribuerit, persona namque (ait) non est in Deo magis, quam in bruto: impudente blasphemiam, atque stultitiam. Cur perfricat

ta fron-

ta fronte, & liberius, quam deceret, in theologorum messum missa falce, homo arrogans non meminit illius Horatiani sententiae? Quod medicorum est, promittant medici: tractent fabrilis fab. i. Hinc ortum habuit, ut quidam huius tempestatis doctor Theologus, negauerit in diuinis personam: verum illius cantilenae palinodiam cecinit in publico theatro.

Aduersus conclusionem, est primum argumentum sancti Thome. Nomen personae non inuenitur in sacris litteris Deo tributum, ergo in diuinis non est persona.

Respondet, quod si nomen, persona, non reperitur in scriptura, est tamen res ipso nomine significata.

Verum quando nullibi in sacris biblijs huius nominis mentio aliqua habetur, satis nobis est (quod etiam omnibus esse debet) id nomen frequenter ab ecclesia Romana in ea significatione admitti; ab ecclesia, inquam, quae columna est, & firmamentum veritatis, cui tantum honoris iuxta diuum Augustinum in libro contra epistolam Manichaei capitulum 5. deferendum est, ut euangelio, ut si illa proponeret, non crederemus.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum hoc nomen persona significet relationem.

Ad quartum sic proceditur. Videtur quod hoc nomen persona non significet relationem, sed substantiam in diuinis. Dicit enim Augustinus in septimo, de Trinitate. Cum dicimus personam patris, non aliud dicimus, quam substantiam patris: ad se quippe dicitur persona, non ad filium.

Preter. Quid quaerit de essentia. Sed sicut dicit Augustinus in eodem loco, cum dicitur tres sunt qui testimonium

Barth. Torres,

dant in caelo, pater, verbum, & Spiritus sanctus, & quiritur, quid tres? respondetur tres personae: Ergo hoc nomen persona significat substantiam.

Preter. Secundum philo. quarto metaphy. id quod significatur per nomen est eius definitio. Sed definitio personae est rationalis naturae individua substantia (ut dictum est) ergo hoc nomen persona significat substantiam.

Preter. Persona in hominibus, & angelis non significat relationem, sed aliquid absolutum. Si igitur in Deo significaret relationem, diceretur equiuocum de Deo, & hominibus, & angelis. Sed contra est, quod dicit Boetius in libro de Trinitate. quod omne nomen ad personas pertinens, relationem significat, sed nullum nomen magis pertinet ad personam, quam hoc nomen persona, ergo hoc nomen persona relationem significat.

Respondeo dicendum, quod circa significationem huius nominis persona, in diuinis difficultatem ingerit, quod pluraliter de tribus praedicatur, praeter naturam essentialium nominum, neque etiam ad aliquid dicitur, sicut nomina, quae relationem significant. Unde quibusdam visum est, quod hoc nomen persona simpliciter ex virtute vocabuli essentiam significet in diuinis, sicut hoc nomen Deus, & hoc nomen sapiens: sed propter instantiam haereticorum est accommodatum ex ordinatione Concilij, ut possit poni pro relatiuis, & praecipue in plurali, vel cum nomine partitio, ut cum dicimus tres personas, vel alia est persona patris, alia filij. In singulari vero potest sumi pro absoluto, & pro relatiuo. Sed haec non videtur sufficiens ratio. Quia si hoc

K 3 nomen

nomen persona, ex vi sue significatio- nis non habet quod significet nisi essen- tiam in diuinis, ex hoc quod dictum est tres personas, non fuisse hereticorum quietata calumnia, sed maioris calum- niæ data esset eis occasio. Et ideo alij di- xerunt, quod hoc nomen, persona, in di- uinis significat simul essentiam & rela- tionem. Quorum quidam dixerunt, quod significat essentiam in recto, & relationem in obliquo, quia persona di- citur quasi per se una: Unitas autem pertinet ad essentiam. Quod autem di- citur, per se, implicat relationem obli- quæ. Intelligitur enim pater per se esse, quasi relatione distinctus à filio. Qui- dam vero dixerunt è conuerso, quod signi- ficat relationem in recto, & essen- tiã in obliquo, quia in diffinitione perso- næ, natura ponitur in obliquo. Et isti propinquius ad veritatem accesserunt.

Ad euidẽtiam igitur huius que- stionis considerandum est, quod aliquid est de significatione minus communis, quod tamen non est de significatione magis communis. Rationale enim in- cluditur in significatione hominis, quod tamen non est de significatione animalis. Vnde aliud est querere de si- gnificatione animalis, & aliud est que- rere de significatione animalis quod est homo. Similiter aliud est querere de si- gnificatione huius nominis persona in communi, & aliud de significatione personæ diuinæ. Persona enim in com- muni significat substantiã in diuiduam rationalis nature (vt dictum est.) In diuiduum autem est quod est in se in distinctum, ab aliis vero distinctum. Persona igitur in quacunque natura significat id, quod est distinctum in na- tura illa. Sicut in humana natura si- gnificat has carnes, & hæc ossa, & hæc animam, que sunt principia indiuiduan- tiæ hominis. Quæ quidẽ licet non sint

de significatione persone, sunt tamen de significatione personæ humana. Di- stinctio autem in diuinis non fit nisi per relationes originis, vt dictum est supra. Relatio autem in diuinis non est sicut accidens inherens subiecto, sed est ipsa diuina essentia. Vnde est subsistens, si- cut essentia diuina subsistit, sicut ergo deitas est Deus, ita paternitas diuina est deus pater, qui est persona diuina. Persona igitur diuina significat rela- tionem vt subsistentem. Et hoc est si- gnificare relationem per modum sub- stantiæ, que est hypostasis subsistens in natura diuina: licet subsistens in natura diuina non sit aliud, quam natura diuina. Et secundum hoc verum est, quod hoc nomen, persona, significat relatio- nem in recto, & essentiam in obliquo, non tamen relationem in quantum est relatio, sed in quantum significatur per modum hypostasis. Similiter etiam si- gnificat essentiam in recto, & relatio- nem in obliquo: in quantum essentia idem est quod hypostasis. Hypostasis autem significatur in diuinis, vt rela- tione distincta. Et similiter relatio per modum relationis significat eadẽ in ratione persone in obliquo. Et secundũ hoc etiam dici potest, quod hoc signifi- catio huius nominis, persona, non erat percepta ante hereticorũ calumniã. Vnde non erat in vsu hoc nomen, perso- na, nisi sicut vnum aliorum absolutorum. Sed postmodum accommodatum est hoc nomen persona, ad standũ pro relatiuo, ex congruentia sue significa- tionis, vt. s. hoc quod stat pro relatiuo, nõ solũ habeat ex vsu (vt prima opinio dicebat) sed etia ex significatione sua.

Ad primum ergo dicendum, qd hoc nomen, persona, dicitur ad se, nõ ad alterum, quia significat relationẽ non per modum relationis, sed per mo- dum substantiæ, que est hypostasis. Et

secundum hoc Augu. dicit qd signifi- cat essentiam, prout in Deo essentia est idem cum hypostasi, quia in Deo non differt quod est, & quo est.

Ad secundum dicendum, qd quid quãdoq; querit de natura, quam signi- ficat diffinitio: vt cum queritur quid est homo, & respondetur, animal ra- tionale mortale. Quandoq; vero que- rit suppositum, vt cum queritur, quid natus in mari, & respondetur piscis. Et sic querentibus quid tres, responsum est tres persone.

Ad tertium dicendum, qd in intel- lectu substantiæ indiuiduæ, id est distin- ctæ vel in communicabilis, intelligitur in diuinis relatio, vt dictum est.

Ad quartum dicendum, quod di- uersa ratio minus communium non fa- cit equiuocationem in magis commu- ni. Licet enim sit alia propria diffinitio equi & asini, tamen vniuocantur in nomine animalis, quia communis diffi- nitio animalis conuenit utriq;. Vnde non sequitur quod licet in significatione persona diuina contineatur relatio, non autem in significatione angelicæ persona, vel humana, quod nomen per- sonæ equiuocẽ dicatur: licet neq; etiã dicatur vniuocẽ, cum nihil vniuocẽ de Deo dici possit, & de creaturis, vt supra ostensum est.

¶ Commentarium.

HVIVS difficultatis enoda- tio magnum solet facesse re negotium, etenim tanta est in hac re opinionũ varietas, vt veluti obdu- ctis tenebris, lucem non valeat mentis acies inspicere, si omnes illas velimus perlustrare, quod fieret non sine magna lectiois molestia, inde tamen nul- la commoditas accresceret. Nouem absque iure opinioes feruntur in re non admodum difficili, illas uidere po-

test lector in Sancto Tho. i. sentent. di- stinc. 23. & 26. & de potentia. q. 9. artic. 4. & cas non omnes uno loco agglome- rat, sed singulis aliquas; atque senten- tiã suã adeo flexuosa, & perobscu- rã explicat, vt vix aperte possit intelli- gi illius de hac re iudicium. Vnde an- iam aliqui ceperunt dicendi, cum con- traria sibi loquutum, diuersis tamen lo- cis; quin hoc articulo pugnare secum illius assertiones. Ait enim, quod hoc nomen persona, significat relationem in recto, & essentiam in obliquo. Simi- liter etiam dicit, significare essentiam in recto, & relationem in obliquo. Qui bus verbis, conspicua nimis videt con- tradictio; verum minimẽ est, si intelli- gamus eius verba respectu diuersorũ. Nos igitur huius varietatis reiectis an- fra ctibus, & circuitionibus nudam ve- ritatem in pauca conferemus.

Sic itaque prima conclusio: Hoc no- men persona vniuersẽ acceptum, non significat relationem. Hanc palam as- serit Aug. de Trinit. cap. 6. in hæc ver- ba, Cum dicimus personam patris, nõ aliud dicimus, quam substantiam pa- tris, ad se quippe dicitur persona, non ad filium. Et ratione probatur; nomen persona, vniuocẽ dicitur de Deo, & creaturis, vel saltem non equiuocẽ; ac vt de creaturis dicitur, nõ significat re- lationem, supponit siquidem pro Pe- tro, qui non est relatio, ergo vt de Deo dicitur, nõ significat relationem. In- super quia definitio personæ assignata, nõ per rationalis nature indiuidua sub- stantia, non significat relationem, ergo neque persona. Hanc etiam conclusio- nem expressẽ asserit D. Tho. hic ad pri- mum, cum ait; nomen persona dicitur ad se, non ad alterum.

Secunda conclusio. Quemadmodũ nomen album, formaliter significat al- bum; ad quod significandum impositũ est; verum materialiter significat cor- pus, quia nequit esse album, nisi in cor- pore, sic quoque nomen persona diuina, formaliter significat suppositum di- uinæ nature; materialiter vero signifi- cat relationem, quia nequit esse perso- na diuina, quin sit relatio. Istam con-

Prima conclusio. probatur primo.

Prob. 2.

Prob. 3.

2. Concl.

clufionem clarè afferit Diuus Thom. de potentia vbi supra, cuius verba sic habent. Persona diuina, formali fignificatione fignificat diftinctum fubfiftens in natura diuina, & quia hoc non potest eife, nifi relatio, vel relatiuum, ideo materiali fignificatione fignificat relationem, vel relatiuum. Et eadem fententiam, quantum exiftimo, habet in prefenti loco, quicquid Caiet. afferat, qui affirmat, Sanctum Th. hic opinari, quòd persona diuina formaliter fignificat, & includit relationem, quòd iudicio quidem meo falium eft. Nam inquit D. Thom. nomen persona, fignificat relationem in recto, & effentiam in obliquo; non tamen relationem in quantum eft relatio. Et loquitur de persona diuina, vt conftat ex verbis eius paulò fuperius; fi autem fignificaret formaliter, relationem eam fignificaret, in quantum eft relatio. Et probatur ratione contra Cai. Si dato impoffibili, efferet vna persona diuina, ficut Iudæi & Sarraceni imaginantur, ita proprie Deus efferet persona diuina, ficut nunc eft: fed tunc non efferet relatio, ergo modo persona diuina non formaliter fignificat relationem. Scotus in 1. dift. 23. & 25. plura congerit argumenta contra Diuum Thom. quæ contra illius fententiam ifto modo explicatam, non militant.

1. argu. ¶ Verùm aſſertionem ſecundam opponimus: in diuinis, tantùm relatio eſt perſona, ergo perſona diuina formaliter dicit relationem. Negamus confequentiam, quia nomen perſona diuina, ſolum formaliter fignificat ſuppoſitum naturæ diuinæ ex vi ſuz fignificationis: & quia illud dumtaxat exiſtit & reperitur in relatione, ob id indirectè, materialiter, & conſequentiue (vt dicunt ſcholaflici) importat relationem. Et in fignificatione albi fatiſ manifestè deficit collectio prefata: enim verò tantùm corpus eſt album, ſed nomen albi non fignificat corpus niſi materialiter: ut aſſerit ſecunda conſuſio.

2. argu. ¶ Item argumētamur contra primā conſuſionem. Abſoluta in diuinis pluralitatem non recipiunt, vt quia eſſen-

tia eſt abſolutum, non ſunt plures eſſentig: & quoniam ſapientia eſt abſolutum non ſunt plures ſapientig: at perſona pluralitatem recipit, ſunt etenim tres perſonæ diuinæ, ergo perſona non eſt abſolutum, ſed relatiuum potius. Reſpondetur, quòd abſoluta non recipiunt pluralitatem, neque multiplican- tur ratione rei abſolutæ, verum multiplicantur ratione relationum: quando- quidem ſunt plures perſonæ, ratione relationum in quibus reperiuntur. Vel ſecus dicimus, quòd nomen perſona materialiter importat relationem, & ratione huius multiplicatur.

¶ Rurſus, hoc nomen perſona diuina eſt commune tribus perſonis, ergo ſuum fignificatum, eſt commune tribus perſonis: at nihil eſt commune tribus perſonis, niſi eſſentia. ergo fignificat eſſentiam, & nullo modo relationem, neque materialiter; neque formaliter. Difficultatem huius argumenti tractat D. Thom. quæſt. ſequenti, artic. 4. & quòd plenè illam intelligamus, obſeruandum eſt, quòd nomina quæ fignificant ſecundas intentiones, non fignificant aliquid commune omnibus ſuis fignificatis, vt vniuerſale, non fignificat aliquam rem communem omnibus vniuerſalibus: neque genus, aliquod genus commune omnibus generibus: & de ſpecie eadem eſt conſideratio: & etiam hoc nomen ſingulare, aut indiuiduum, non fignificat aliquam rem, quæ communicetur omnibus indiuiduis, ac rebus ſingularibus. At verò nomen ſuppoſiti, eſt nomen ſecundæ intentionis, vt docet Diuus Thom. hæc quæſtione, art. 2. & eadem ratione nomen perſonæ: definitio enim perſonæ continet in ſe indiuiduum, quòd eſt nomen ſecundæ intentionis: Quo fit, vt perſona diuina, non fignificet aliquam perſonam diuinam cõmunem tribus perſonis. His igitur præmiſſis, reſpondemus primo, quòd perſona diuina eſt communis tribus perſonis, non ratione rei & fignificati, ſed ratione fignificationis communis, quam habet: vt nomen, indiuiduum, eſt commune omnibus rebus ſingularibus, non ratione ſignifi-

ſignificati, ſed ratione fignificationis. Vel ſecundò reſpondemus, quòd ſicut nomen indiuidui dicit quendam modum, qui eſt ſingulariter exiſtere, (eſt enim indiuiduum res ſingularis, non apta in pluribus exiſtere) iſte autem modus communis eſt omnibus ſingularibus: ſic etiam, nomen perſonæ diuinæ importat quendam modum per ſe exiſtendi, abſque aliqua communicatione, in diuina perſona, quem modum vocat diuus Thom. illo articulo quarto, ad ſecundum, modum exiſtendi incommunicabiliter: qui quidem modus eſt communis omnibus tribus perſonis. Nunc planè dicimus, quòd nomen, perſona diuina, eſt commune omnibus tribus perſonis, ratio-

ne illius modi, quem importat: qui eſt per ſe exiſtere abſque communicatione. At verò maxime obſeruandum cenſeo, quòd iſte modus non eſt aliquid poſituum in ipſis perſonis, nullo ſiquidem poſituum eſt in tribus perſonis, quòd non ſit eſſentia) ſed eſt priuatiuum quoddam: quia communicationis priuationem dicit. Legito articulum 4. quæſtionis quæ ſequitur, quia in eo minime immorabimur: neque enim refert, his rebus metaphyſicis plus iuſto indulgere cum temporis iactura: niſi quantum ad myſterium Trinitatis, de quo agimus, intelligendum conducere nouerimus.

Obſerua

QVAE.

QVÆSTIO XXX.
DE PLVRALITATE
PERSONARVM
IN DIVINIS.

DEINDE queritur de pluralitate personarum.
¶ Et circa hoc queruntur quatuor. Primo, utrum sint plures personæ in diuinis.
¶ Secundò, quot sunt. Tertiò, quid significant termini numerales in diuinis. Quarto, de communitate huius nominis personarum.

ARTICVLVS I.

Vtrum sit ponere plures personas in diuinis.

Text.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod non sit ponere plures personas in diuinis. Persona enim est rationalis nature indiuidua substantia. Si ergo sunt plures persone in diuinis: sequitur quod sint plures substantiæ, quod videtur hereticum.
2 ¶ Præterea, pluralitas proprietatum absolutarum non facit distinctionem personarum, neque in Deo, neque in nobis: multò igitur minus pluralitas relationum, sed in Deo non est alia pluralitas, nisi relationum, vt supra dictum est, ergo non potest dici, quod in Deo sint plures persone.
3 ¶ Præterea Boet. dicit de Deo loquens, quod hoc verè vnum est, in quo nullus est numerus, sed pluralitas importat numerum, ergo non sunt plures persone in diuinis.

4 ¶ Præterea, vbiunque est numerus, ibi est totum & pars: si igitur in Deo sit numerus personarum, erit in Deo ponere totum & partem, quod simplicitati diuinae repugnat.
Sed contra est quod dicit Athanasius alia est persona patris, alia filij, alia Spiritus sancti, ergo pater, & filius, & Spiritus sanctus, sunt plures persone.
Respondeo dicendum, quod plures esse personas in diuinis, sequitur ex præmissis. Ostensum est enim supra, quod hoc nomen persona significat in diuinis relationem, vt rem subsistentem in natura diuina. Supra autem habitum est, quod sunt plures relationes reales in diuinis. Vnde sequitur quod sint plures res subsistentes in diuina natura. Et hoc est esse plures personas in diuinis.
Ad primum ergo dicendum, quod substantia non ponitur in definitione persone secundum quod significat essentiam, sed secundum quod significat suppositum. Quod patet ex hoc quod additur, indiuidua. Ad significandum autem substantiam sic dictam, habent graeci

æci nomen hypostasis. Vnde sicut nos dicimus tres personas: ita ipsi dicunt tres hypostases. Nos autem non consueuimus dicere tres substantias, ne intelligeretur tres essentie, propter nominis æquiuocationem.

Ad secundum dicendum, quod proprietates absolute in diuinis (vt bonitas, & sapientia) non opponuntur ab inuicem. Vnde neque realiter distinguuntur. Quamuis ergo eis conueniat subsistere, non tamen sunt plures res subsistentes, quod est esse plures personas. Proprietates autem absolute in rebus creatis non subsistunt, licet realiter ab inuicem distinguantur, vt albedo & dulcedo. Sed proprietates relative in Deo & subsistunt, & realiter ab inuicem distinguuntur, vt supra dictum est. Vnde pluralitas talium proprietatum sufficit ad pluralitatem personarum in diuinis.

Ad tertium dicendum, quod à Deo propter summam vnitatem, & simplicitatem excluditur omnis pluralitas absolute dictorum, non autem pluralitas relationum, quæ relationes predicantur de aliquo vt ad alterum. Et sic compositionem in ipso de quo dicuntur non important, vt Boetius in eodem libro docet.

Ad quartum dicendum, quod numerus est duplex, scilicet numerus simplex vel absolutus, vt duo tria, & quatuor. Et est numerus, qui est in rebus numeratis, vt duo homines, & duo equi. Si igitur in diuinis accipitur numerus absolute, siue abstracte, nihil prohibet in eo esse totum, & partem. Et sic non est, nisi in acceptione intellectus nostri. Non enim numerus absolute à rebus numeratis est, nisi in intellectu. Si autem accipiamus numerum prout est in rebus numeratis, sic in rebus quidem creatis

vnum est pars duorum, & duo trium, vt vnus homo duorum, & duo trium. Et sic non est in Deo, quia tantus est pater quanta tota trinitas, vt infra patebit.

¶ Commentarium.

SÆPIVS recollere iubemus, quæ hætenus dicta sunt: quod modo facimus. Nam tota hæc trigesima quæstio hæc annotatione præteritorum, perfacilis est: obidque paucis nos ab ea expedimus.

¶ Constituit affirmantem conclusionem, quæ est de fide tenenda, quam probat ex symbolo Athanasij.

Alia est persona patris, alia filij, alia Spiritus sancti. Et eandem conclusionem nos abundè probauimus quæstio. 27. disputatione. 1. parte. 4. & eam modo fulcit ratione hac. Diuina persona est relatio per se subsistens in natura diuina (vt proximè dictum est in superioribus) ac plures sunt huiusmodi relationes: (vt etiam in superioribus vidimus) ergo plures sunt persone.

¶ In responsione ad quartum adducit diuus Thom. doctrinam annotatione dignam: ad cuius explicationem obseruare refert, duplicem esse numerum: alterum formalem, alterum materialem. Numerus formalis, quem sanctus Thom. appellat simplicem, & absolute, est vnitates cognite, non vt in rebus numeratis, sed potius vt ab eis se iunctæ & abstracte: vt cum dicimus vnum, duo, tria: & hic numerus non est in rebus numeratis, sed in intellectu potius obiectiue, seu tanquam obiectum. Numerus autem materialis, est res numerata, vel vnitates eis comunet: vt duo homines, tres equi. His præmissis, dicit diuus Thom. ad quartum: quod elto in Deo sit numerus personarum, non tamen in eo est pars: nam de

Cõclusio catholi-

Probat.

Annot.

de ratione partis est, q non sit tanta quantum rotum, neque habeat eandem magnitudinem. At qualibet personarum est tanta, quanta est tota Trinitas, quia eadem est magnitudo omnium personarum, ipsa scilicet diuina essentia. Neque verum est, quod de ratione cuiuslibet numeri, est habere partem: sed illud verum est de numero formali, qui est obiectiue in intellectu: & etiam de numero materia-

ARTICVLVS II.

Vtrum in Deo sint plures personarum, quam tres.

Text.

Ad secundum sic proceditur. Videtur, quod in Deo sint plures personarum quam tres. Pluralitas enim personarum in diuinis est secundum pluralitatem proprietatum relatiuarum: vt dictum est. Sed quatuor sunt relationes in diuinis (vt supra dictum est) scilicet paternitas, filiatio, communis spiratio, & processio. Ergo quatuor personarum sunt in diuinis.

2 ¶ Preterea, Non plus differt natura a voluntate in Deo, quam natura ab intellectu. Sed in diuinis est alia persona, que procedit per modum voluntatis, vt amor, & alia que procedit per modum nature, vt filius. Ergo est etiam alia, que procedit per modum intellectus, vt verbum, & alia que procedit per modum nature, vt filius. Et sic iterum sequitur quod non sunt tantum tres personarum in diuinis.

3 ¶ Preterea, In rebus creatis, quod excellentius est, plures habet operationes intrinsecas. Sicut homo supra

alia animalia habet intelligere, & velle.

Sed Deus in infinitum excedit omnem creaturam. Ergo non solum est ibi persona procedens per modum voluntatis: & per modum intellectus: sed infinitis alijs modis. Ergo sunt infinita personarum in diuinis.

4 ¶ Preterea, Ex infinita bonitate patris est, quod infinite seipsum communicet producendo personam diuinam. Sed etiam in spiritu sancto est infinita bonitas. Ergo spiritus sanctus producit diuinam personam, & illa aliam: & sic in infinitum.

5 ¶ Preterea, Omne, quod continetur sub determinato numero est mensuratum. Numerus enim mensura quedam est. Sed personarum diuinarum sunt in mente, vt patet per Athanasium. Immensus pater: immensus filius, immensus spiritus sanctus. Non ergo sub numero ternario continentur.

¶ Sed contra est, quod dicitur primo Ioan. vlt. tres sunt qui testis dant in celo: pater, verbum, & spiritus sanctus. Querentibus autem quid tres, respondetur. Tres personarum, vt Augustinus dicit 7. de Trin. Sunt igitur tres personarum tantum in diuinis.

Respondeo dicendum, quod secundum premissa est ponere tantum tres personarum in diuinis. Ostensum est enim quod plures personarum sunt plures relationes subsistentes ab inuicem realiter distincte. Realis autem distinctio inter relationes diuinas non est, nisi ratione oppositionis relatiue: ergo oportet duas relationes oppositas ad duas personarum pertinere. Si qua autem relationes oppositae non sunt, ad eandem personam necesse est eas pertinere.

Paternitas ergo & filiatio (cum sint oppositae relationes) ad duas personarum ex necessitate pertinent. Paternitas igitur

igitur subsistens est persona patris: & filiatio subsistens est persona filij.

Alia autem due relationes ad neutram harum oppositionem habent: sed sibi inuicem opponuntur. Impossibile est igitur, quod ambae vni personarum conueniant. Oportet ergo, quod vel vna earum conueniat vtrique dictarum personarum: aut quod vna vni, & alia alij, non autem potest esse, quod processio conueniat patri, & filio, vel alteri eorum, quia sic sequeretur, quod processio intellectus, que est generatio in diuinis, secundum quam accipitur paternitas, & filiatio, prodiret ex processione amoris, secundum quam accipitur spiratio, & processio: si persona generans, & genita procederent a spirante. Quod est contra premissa. Relinquitur ergo, quod spiratio conueniat, & personarum patris, & personarum filij, vt pote nullam habens oppositionem relatiuam, nec ad paternitatem, nec ad filiationem: Et per consequens oportet, quod conueniat processio alteri personarum, que dicitur persona spiritus sancti, que per modum amoris procedit, vt supra habitum est. Relinquitur ergo, tantum tres personarum esse in diuinis, scilicet patrem, & filium, & spiritum sanctum.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod licet sint quatuor relationes in diuinis, tamen vna earum scilicet spiratio non separatur a personarum patris & filij, sed conuenit vtrique. Et sic licet sit relatio: non tamen dicitur proprietas. Quia non conuenit vni tantum personarum: neque relatio personalis, constituens personam.

Sed he tres relationes, paternitas, filiatio, & processio dicuntur proprietates personales: quasi personarum constituentes. Nam paternitas est persona patris: filiatio persona filij: processio

persona spiritus sancti procedentis.

Ad secundum dicendum, quod id, quod procedit per modum intellectus, vt verbum, procedit secundum rationem similitudinis: sicut etiam id, quod procedit per modum nature. Et ideo supra dictum est, quod processio verbi diuini est ipsa generatio per modum nature. Amor autem in quantum huiusmodi, non procedit ut similitudo illius, a quo procedit, licet in diuinis amor sit consubstantialis in quantum est diuinus.

Et ideo processio amoris non dicitur generatio in diuinis.

Ad tertium dicendum, quod homo (cum sit perfectior alijs animalibus, habet plures operationes intrinsecas, quam alia animalis, quia eius perfectio est per modum compositionis. Vnde in angelis, qui sunt perfectiores, & simpliciores, sunt pauciores operationes intrinsecas, quam in homine: quia in eis non est imaginari, sentire, & huiusmodi. Sed in Deo secundum rem non est, nisi vna operatio, que est sua essentia. Sed quomodo sunt due processiones: supra ostensum est.

Ad quartum dicendum, quod ratio illa procederet, si spiritus sanctus haberet aliam numero bonitatem a bonitate patris. Oportet enim, quod sicut pater per suam bonitatem producit personam diuinam, ita & spiritus sanctus. Sed vna & eadem bonitas patris est, & spiritus sancti, neque etiam est distinctio, nisi per relationes personarum: Vnde bonitas conuenit spiritui sancto, quasi habitus ab alio: patri autem, sicut a quo communicatur alteri. Oppositio autem relationis non permittit, vt cum relatione spiritus sancti sit relatio principij respectu diuinae personarum, quia ipse procedit ab alijs

alijs personis, quæ in diuinis esse possunt.

Ad quintum dicendum, quod numerus determinatus (si accipiatur numerus simplex, qui est tantum in accensione intellectus) per unum mensuratur. Si vero accipiatur numerus rerum in diuinis personis, sic non competit ibi ratio mensurati: quia eadem est magnitudo trium personarum, ut infra patebit: Idem autem non mensuratur per idem.

Commentarium.

Celeste fidei.

Probat.

Probatur ratione.

RESPONDET exclusiua conclusione. Tantum tres sunt personæ diuinæ. Quæ iuxta fidem catholicam asseritur, nã habet duas exponentes, quarum qualibet est de fide tenenda: videlicet, tres sunt personæ diuinæ, pater, filius, & Spiritus sanctus. Quæ ostenditur ex illo. i. Ioan. ultimo. Tres sunt qui testimonium dant in celo: Pater, verbum, & Spiritus sanctus. Et nos eam fusius demonstrauimus supra, sacre scripturæ testimonijs, quest. 27. disput. 1. part. 4. Secunda autem eius exponentes est, quod non sunt plures personæ, quã tres. Quæ etiam eo loco edocta est: & ambæ sunt definitæ in capitulo firmiter de summa Trinitate, & fide, & cap. damnamus. Vbi dicitur: In Deo solum modo Trinitas est, non quaternitas.

Probatur ratione diuina Th. conclusionem hanc, quæ est aliquantum longa, sed nos ad summam eam referentes, ita progredimur. Tantum relatio diuina, quæ per se subsistit, & pluribus non communicatur, est persona diuina, quod ex præcedentibus supponimus: at tantum sunt tres huiusmodi relationes, videlicet paternitas, filiatio, & processio, ergo tantum sunt tres personæ diuinæ: pater,

filius, & Spiritus sanctus. Neque oportet esse anxium in examinanda ratione diuini Thom. cum fide constet conclusio.

Si vero quis contra conclusionem obijciat, esse quatuor personas, quoniam præter dictas tres relationes diuinas, in Deo est spiratio actiua, quæ quidem est relatio per se subsistens: Respondemus, eam non esse personam, ut liquet ex art. primo questionis præcedentis. Eadem docet D. Tho. hic ad primum: quoniam esto sit rationalis natura substantia, non est indiuidua: communicatur enim patri, & filio.

Contra eandem conclusionem obijcere quis potest. In Deo infinitæ sunt actiones immanentes, at ex qualibet actione immanenti procedunt duplex relationes reales intra ipsum Deum ut præmissum est quest. 28. arti. 4. ergo sunt infinitæ relationes reales in Deo, ac perinde infinitæ personæ: cum personæ diuinæ sint reales relationes per se subsistentes. Maiorem autem probamus, quia ab humanis ad diuina licet ducere argumentum, at in creaturis, quod creatura est perfectior, eò plures operationes internas habet: ut homo, quia perfectior est ceteris animalibus, compluribus decoratur, & abundat operationibus intimis: quandoquidem non solum operatione sensus exornatur, ut cetera animalia: verum & intellectus. At Deus infinitæ perfectus est, ergo sunt illi operationes immanentes infinitæ.

Huic argumento satisfacit diuus Thomas ad tertium, negando maioris probationem: nam quod angelus perfectior est, pauciores operationes habet: verum homo pluribus abundat operationibus, quam reliqua animalia, non quia perfectior est, sed quia eius perfectio (inquit D. Thom.) est per modum compositionis: constat enim ex natura corporea, & spirituali, atque in se vnuerse continet naturas omnium creaturarum: ad naturam siquidem corporalem, & spirituales redduntur omnes creaturæ. Quapropter microcosmos græca lingua dicitur, & Marci ultimo

ARTICVLVS III.

Vtrum termini numerales, ponant aliquid in diuinis.

Ad tertium sic proceditur. Videtur, quod termini numerales ponant aliquid in diuinis. Vnitas enim diuina est eius essentia. Sed omnis numerus est vnitas repetita. Ergo omnis terminus numeralis in diuinis significat essentiam. Ergo ponit aliquid in Deo.

Præterea, Quicquid dicitur de Deo, & creaturis, eminentius conuenit Deo, quàm creaturis. Sed termini numerales in creaturis aliquid ponunt. Ergo multo magis in Deo.

Præterea. Si termini numerales non ponunt aliquid in diuinis, sed inducuntur ad remouendum tantum, ut per pluralitatem remoueatur vnitas, & per vnitatem pluralitas, sequitur, quod sit circulatio in ratione confundens intellectum, & nihil certificant: quod est inconueniens. Relinquitur ergo, quod termini numerales aliquid ponunt in diuinis.

Sed contra est quod Hila. dicit in quarto de Tri. Sustulit singularitatis, ac solitudinis intelligentiam professio consortij, quod est professio pluralitatis. Et Ambrosius dicit in libro de Trin. Cum unum Deum dicimus, vnitas pluralitatem excludit Deorum, non quantitatem in Deo ponimus. Ex quibus videtur, quod huiusmodi nomina sunt inducta in diuinis ad remouendum, non ad ponendum aliquid.

Respondetur dicendum, quod magister in sententijs ponit, quod terminus numeralis

Quare: sacris litteris, patris Dei imago vocatur homo, & angelus.

In responsione ad quintum.

timo appellatur omnis creatura. Prædicte Euangelium omni creaturæ. Quasi in homine sit quædam compendiosa recapitulatio, & prægnans epilogus omnium, quæ in ceteris creaturis diffusa contemplari, & excogitare possumus. Vnde optima ratione hominem dicimus Dei imaginem, angelum vero non ita: faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram Genes. primo. Nam quem admodum in Deo perfectissime & eminenter sunt omnes creaturæ: sic etiam in homine quodammodo sunt omnes creaturæ, quatenus in eo sunt naturæ omnium creaturarum, spiritualis scilicet, & corporatæ.

In responsione ad quintum argumentum docet, quod non omnis numerus mensuratur per vnitatem, sed tantum ille, qui est formalis, & simplex numerus, aut materialis rerum creaturarum. Quandoquidem numerus personarum in diuinis mensurari nequit per vnitatem eius vnitatem, hoc est personam: iuxta illud symboli. Immensus pater, Immensus filius, immensus Spiritus sanctus: & ratio est, quia vnitas sit mensura numeri, necessum est, ut non habeat eandem magnitudinem, quam totus numerus, idem enim per se ipsum non mensuratur: at eadem magnitudo est omnium trium personarum, essentia scilicet ipsa.

Hic possemus disputare, an duntaxat distinctio realis in diuinis, sit per relationes oppositas. Quod nos disputamus infra questionem 36. articulo 2. in secunda commentarij parte, & questione 40. articulo secundo.

numerales non ponunt aliquid in diuinis, sed remouent tantum. Alij verò dicunt contrarium.

Ad euidenciam igitur huius considerandum est, quòd omnis pluralitas consequitur aliquam diuisionem. Est autem duplex diuisio. Una materialis que fit secundum diuisionem continui. Et hanc consequitur numerus, qui est species quantitatis. Unde talis numerus non est, nisi in rebus materialibus habentibus quantitatem. Alia est diuisio formalis, quæ fit per oppositas, vel diuersas formas. Et hanc diuisionem sequitur multitudo, quæ non est in aliquo genere, sed est de transcendentibus, secundum quod ens diuiditur per vnum, & multa. Et talem multitudinem solam contingit esse in rebus immaterialibus. Quidam igitur non considerantes, nisi multitudinem solam, quæ est species quantitatis discreta, quia videbant, quòd quantitas discreta non habet locum in diuinis, posuerunt quòd termini numerales non ponunt aliquid in Deo, sed remouent tantum. Alij verò eandem multitudinem considerantes dixerunt, quòd sicut scientia ponitur in Deo secundum rationem propriam scientiæ, non autem secundum rationem sui generis, quia in Deo nulla est qualitas, ita numerus in Deo ponitur secundum propriam rationem numeri, non autem secundum rationem sui generis, quòd est quantitas. Nos autem dicimus, quòd termini numerales secundum quòd veniunt in prædicationem diuinam non sumuntur à numero, qui est species quantitatis, quia sic de Deo non dicerentur, nisi metaphoricè, sicut & alie proprietates corporaliũ. Sicut latitudo, longitudo, & similia. Sed sumuntur à multitudine secundum quòd est transcendens. Multitudo autem

sic accepta hoc modo se habet ad multa, de quibus predicatur, sicut vnum quod conuertitur cum ente ad ens. Huiusmodi autem vnum (sicut supra dictum est, cum de Dei vnitatem ageretur) non addit aliquid supra ens, nisi negationem diuisionis tantum. Vnum enim significat ens indiuisum. Et ideo de quocumque dicitur vnum, significatur illa res indiuisa. Sicut vnum dicitur de homine significat naturam, vel substantiam hominis non diuisam. Et eadem ratione cum dicuntur res multa, multitudo sic accepta significat res illas cum indiuisione circa vnam quancumque earum. Numerus autem, qui est species quantitatis ponit quoddam accidens additum supra res. Et similiter vnum, quòd est principium numeri. Termini ergo numerales significant in diuinis illa, de quibus dicuntur, & super hoc nihil addunt, nisi negationem, vt dictum est. Et quantum ad hoc veritatem dixit Magister in sententijs. Vt cum dicimus essentia est vna, vnum significat essentiam indiuisam. Cum dicimus, persona est vna, significat personam indiuisam. Cum dicimus persone sunt plures, significantur illæ persone, & indiuisio circa vnam quancumque earum, quia de ratione multitudinis est, quòd ex vnitatibus constat.

Ad primum ergo dicendum, quòd vnum (cum sit de transcendentibus) est communius quàm substantia, & quàm relatio: & similiter multitudo. Unde potest stare in diuinis, & pro substantia, & pro relatione secundum quòd competit his, quibus adiungitur. Et tamè per huiusmodi nomina supra essentiam, vel relationem additur eorum significatione propria, negatio quoddam diuisionis, vt dictum est.

Ad

Ad secundum dicendum, quòd multitudo, quæ ponit aliquid in rebus creatis est species quantitatis, quæ non transmittitur in diuinam prædicationem, sed tantum multitudo transcendens, quæ non addit supra ea de quibus dicitur, nisi indiuisiõem circa singula. Et talis multitudo dicitur de Deo.

Ad tertium dicendum, quòd vnum non est remotiuum multitudinis, sed diuisionis, quæ est prior secundum rationem, quàm vnum, vel multitudo. Multitudo autem non remouet vnitatem, sed remouet diuisionem circa vnum quodque eorum, ex quibus constat multitudo. Et hæc supra exposita sunt cum de diuina vnitatem ageretur. Scien- dum tamen est, quòd auctoritates in oppositum inductæ non probant sufficienter propositum. Licet enim pluralitate excludatur solitudo, & vnitatem deorum pluralitas, non tamen sequitur quòd his nominibus hoc solum significatur. Albedino enim excluditur nigredo, non tamen nomine albedinis significatur sola nigredinis exclusio.

¶ Commentarium.

Ad hanc difficultatem intelligendam oportet recolligere ea, quæ scripsimus quæstio. 1. art. 1. & 2. de vnitatem, & multitudine. Diuus quidem Thom. citatis opinionibus circa difficultatem propositam, adducit in medium propriam sententiam: quæ explicamus duabus assertionibus.

1. c. 1. n.

Sit prima: vnum & multa, vt prædicantur de diuinis, non pertinent ad quantitatem. Vnum enim de prædicatione quantitatis, significat quoddam accidens positiuum, vltra rem pro qua supponit: & nomen multa, dicit aliquod accidens positiuum: præter

Barib. Tot. res.

res, pro quibus supponit: nempe ipsum numerum, qui est accidens rerum numeratarum.

Secunda conclusio. Vnum & multa, vt de Deo dicuntur, sunt transcendentia, & in ea diuiditur ens: atqui supra res pro quibus supponunt, non important aliquod positiuum, sed priuatiuum: puta indiuisiõem, & priuatiuum diuisionis. Vt cum dicimus, essentia vna, vel persona est vna: significatur quod essentia est indiuisa, & persona est indiuisa, & cum affirmamus, quòd persone sunt plures, significantur illæ persone, & indiuisio circa quamuis earum: id est sunt multe, quarum quælibet est indiuisa: quia de ratione multitudinis est, quòd ex vnitatibus indiuisis constat. Quocirca verum est, quòd asserit magister sentent. in 1. distin. 24. Cum ait, quòd termini numerales non ponunt aliquid in diuinis, sed remouent. Quæ etiam est sententia Hilarij 4. de Trini. Paulò ante medium, & Ambrosij, quos citat diuus Thom. ad oppositum.

Aduersus tamen assertionem hanc, argumentamur. Hæc propositio vera est. Pater, filius, & Spiritus sanctus sunt ternarius personarum. Cuius sensus est, quòd sunt tres persone, quarum quælibet est in distincta in se, & realiter distincta ab alia: ergo numerus ternarius personarum diuinarum, vltra ipsas personas importat distinctionem realem. at realis distinctio est positiuum quoddam, igitur numerales termini in diuinis, vltra personas ipsas, aliquid positiuum important. Quòd autem distinctio realis vnius ab altero sit ens positiuum: probatur ex communi conceptu dialecticorum, qui dicunt, eam esse relationem realem.

Argu.

Soluiur

Respondemus, distinctionem realem vnius ab altero, supponere quidem ens positiuum, quando nihil potest distingui quin sit ens, verum ea negatio formaliter est: nam vnam rem ab alia distingui, quid obsecro est, nisi eas existere, & vnam non esse aliam: Et hoc optimè aduertit Caletanus in

L. calce

calee commentarij : quod nos fufus explicabimus quæst. 4. art. 1. Si autem aliqua sunt, quæ explicatione indigeant longiori, declarata sunt vbi supra, quæstio. 11.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum hoc nomen persona possit esse commune tribus personis.

Text.

Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod hoc nomen, persona, non possit esse commune tribus personis. Nihil enim est commune tribus personis, nisi essentia. Sed hoc nomen, persona, non significat essentiam in recto, ergo non est commune tribus.

¶ Præterea. Commune opponitur incommunicabili. Sed de ratione personæ est, quod sit incommunicabilis, ut patet ex diffinitione Ricar. de sancto victore supra posita: ergo hoc nomen persona non est commune tribus.

¶ Præterea. Si est commune tribus, aut ista communitas attenditur secundum rem, aut secundum rationem. Sed non secundum rem, quia sic tres personæ essent vna persona. Nec iterum secundum rationem tantum, quia sic persona esset vniuersale. In diuinis autem non est vniuersale, nec etiã particulare, neque genus, neque species, ut supra ostensum est. Non ergo hoc nomen persona, est commune tribus.

Sed contra est, quod dicit Augu. 8. de Tri. quod cum quæreretur quid tres, responsus est. Tres personæ, quia commune est eis id quod est persona.

Respondet dicendum, quod ipse modus loquendi ostendit hoc nomen persona tribus esse commune, cum dici-

mus tres personæ: sicut cum dicimus tres homines, ostendimus hominem esse commune tribus. Manifestum est autem, quod non est communitas rei, sicut vna essentia communis est tribus, quia si asqueretur vnam esse personarum, sicut essentia est vna. Qualis autem sit communitas, inuestigantes diuersimode locuti sunt. Quidam enim dixerunt, quod est communitas negationis, propter hoc quod in diffinitione personæ ponitur incommunicabile. Quidam autem dixerunt, quod est communitas intentionis, eo quod in diffinitione personæ ponitur indiuiduum. Sicut si dicatur, quod esse speciem est commune equo, & boui. Et vtranque horum excluditur per hoc, quod hoc nomen persona non est nomen negationis, neque intentionis, sed est nomen rei. Et ideo dicendum est, quod etiam in rebus humanis hoc nomen, persona, est commune communitate rationis, non sicut genus vel species, sed sicut indiuiduum vagum. Nomina enim generum, vel specierum, ut homo vel animal, sunt imposita ad significandum ipsas naturas communes, non autem intentiones naturarum communiunt, quæ significantur his nominibus, genus, vel species. Sed indiuiduum vagum (ut aliquis homo) significat naturam communem cum determinato modo essendi, qui competit singularibus, ut licet sit per se subsistens distinctum ab alijs. Sed in nomine singulari designati significatur determinatum distinguens. Sicut in nomine Sor. hæc caro, & hoc os. Hoc tamen interest, quod aliquis homo significat naturam, vel indiuiduum ex parte naturæ cum modo existendi, qui competit singularibus. Hoc autem nomen persona non est impositum ad significandum indiuiduum ex parte naturæ, sed ad significandum

tandem rem subsistentem in tali natura. Hoc autem est commune secundum rationem omnibus personis diuinis, ut vna quæque eorum subsistat in natura diuina distincta ab alijs. Et sic hoc nomen, persona, secundum rationem est commune tribus personis diuinis.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod ratio illa procedit de communitate rei.

¶ Ad secundum dicendum, quod licet persona sit incommunicabilis, tamen ipse modus existendi incommunicabiliter potest esse pluribus communis.

¶ Ad tertium dicendum, quod licet sit communitas rationis, & non rei, ta-

men non sequitur, quod in diuinis sit vniuersale, vel particulare, vel genus, vel species: tum quia neque in rebus humanis communitas personæ est communitas generis, vel speciei, tum quia personæ diuinae habent vnum esse, genus autem, & species, & quod libet vniuersale predicatur de pluribus secundum esse differentibus.

DE articulo quarto, nihil prorsus dicendum, quoniam eius difficultatem nos sufficienter absoluiimus, quaestione precedenti, artic. 4. in tertio argumento.

L. QVAE-

QVÆSTIO XXXI.
DE HIS, QVÆ PERTINENT
AD VNITATEM, VEL
pluralitatem in diuinis.

In hac questione parum immorabimur, quoniam li-
tera satis clara est: aliqua tamen, ne nihil omnino di-
camus, veluti in transcurso annotabuntur: verum ea
annotatione maxime digna. Docet enim nos, ita castè
& cum iudicio de Deo loqui, ne in alterum ex his er-
roribus prolabamur: aut Arii, affirmantis in Deo
non solum tres personas, sed tres essentias: aut Sabel-
lij, qui vnâ duntaxat personam pertinaci animo asse-
ueravit. Admonet itaq; nos diuus Tho. art. 2. vt viam apertis oculis ingredia-
mur, teneamusq; mediam: ne vel in precipitium Sabelly, vel in voraginem Ar-
rii contrudamur. Alioquin enim in errore illo deprehenderemur, quem summo
nos opere cauere iubet Hierony. dum ait. Ex verbis inordinate prolatis incurri-
tur heresis, & Aug. 1. de Trinit. ca. 3. sermonem de hoc ineffabili mysterio fa-
ciens, nihil periculosius (inquit) alicubi erratur: neque laboriosius aliquid quæri-
tur, neque fructuosius aliquid inuenitur. Hac in re cautos nos esse voluit pro-
uerbialis illa sententia, quæ vulgò à latinis circumfertur: à sacris abstinentia ma-
nus, ne irreuerenti animo, & effrenâ lingua (quod temeritatis indicium est) in
res sacras, & reconditas irrumpamus.

Text.

Rost hæc consideran-
dum est de his, quæ ad
vnitate, vel pluralita-
te pertinet in diuinis.
Et circa hoc quæruntur
quatuor. Primo, de ipso nomi-
ne Trinitatis. Secundò, Vtrum pos-
sit dici, fili^{us} est alius à patre. Tertio,
Vtrum dictio exclusiua, quæ vide-
tur alicuiusmodi excludere, possit ad-
iungi nomini essentiali in diuinis:
Quartò, Vtrum possit adiungi ter-
mino personali.

ARTICVLVS I.
Vtrum sic Trinit. in diuinis.

Ad primum sic proceditur. Vi-
detur, qd non sit Trinitas in
diuinis. Omne enim nomen
in diuinis, vel significat substantiã, vel

relationem: sed hoc nomen Trinitas nõ
significat substantiam (prædicaretur
enim de singulis personis.) Neq; signi-
ficat relationem, quia non dicitur se-
cundum nomen ad aliud, Ergo nomine
Trinitatis non est vtendum in diui-
nis.

2 ¶ Præterea, hoc nomen, Trinitas, vi-
detur esse nomen collectiuum cum signi-
ficet multitudinem. Tale autem nomen
non conuenit in diuinis, cum vnitas im-
portata per nomen collectiuum sit mi-
nima vnitas. In diuinis autem est ma-
xima vnitas. Ergo hoc nomen Trini-
tas non conuenit in diuinis.

3 ¶ Præterea, Omne trinum est triplex.
Sed in Deo non est triplicitas sit spe-
cies inæqualitatis. Ergo nec Trinitas.

4 ¶ Præterea, Quicquid est in Deo
est in vnitate essentia diuinæ, quia
Deus.

Deus est sua essentia. Si igitur Trini-
tas est in Deo, erit in vnitate essentia
diuinæ. Et sic in Deo erunt tres essen-
tiales vnitates. Quod est hereticum.
5 ¶ Præterea. In omnibus, quæ dicun-
tur de Deo, concretum prædicatur de
abstracto. Deitas enim est Deus, &
paternitas est pater. Sed trinitas non
potest dici trina, quia sic essent non
res in diuinis, Quod est errorem. Er-
go nomine trinitatis non est vtendum
in diuinis.

Sed contra est quod Athanasius
dicit, quod vnitas in trinitate, & tri-
nitas in vnitate veneranda sit.

Respondeo dicendum, quod nomen
trinitatis in diuinis significat determi-
natum numerum personarum. Sicut
igitur ponitur pluralitas personarum
in diuinis, ita vtendum est nomine Tri-
nitatis, quia hoc idem quod significat
pluralitas indeterminatè, significat
hoc nomen Trinitas determinatè.

Ad primum ergo dicendum, quod
hoc nomen Trinitas secundum etymo-
logiam vocabuli, videtur significare
vnam essentiam trium personarum,
secundum quod dicitur Trinitas quasi
trium vnitas. Sed secundum proprie-
tatem vocabuli significat magis nume-
rum personarum vnus essentia. Et
propter hoc nõ possumus dicere, quod
pater sit Trinitas, quia non est tres
personæ. Non autem significat ipsas
relationes personarum, sed magis nu-
merum personarum adinuicem relata-
rum. Et inde est, quod secundum nomē
ad aliud non refertur.

Ad secundum dicendum, quod no-
men collectiuum duo importat, scili-
cet pluralitatem suppositorum, &
vnitatem quandam scilicet ordinis ali-
cuius. Populus enim est multitudo
hominum sub aliquo ordine compre-
hensorum. Quantum ergo ad primū,
Bart. Thores.

hoc nomen Trinitas conuenit cum ra-
minibus collectiuis, sed quantum ad
secundum differt: quia in diuina Tri-
nitate, non solum est vnitas ordinis sed
cum hoc est etiam vnitas essentia.

Ad tertium dicendum, quod Tri-
nitas absolutè dicitur. Significat enim
numerum ternarium personarum. Sed
triplicitas significat proportionem inæ-
qualitatis. Est enim species proportio-
nis inæqualis, sicut patet per Boe-
tium in arithmetica. Et ideo non
est in Deo triplicis, sed Trinitas.

Ad quartum dicendum, quod in
Trinitate diuina intelligitur & nume-
rus & personæ numeratæ. Cum ergo
dicimus Trinitatem in vnitate, non
ponimus numerum in vnitate essentia,
quasi sit ter vnâ sed personas numera-
tas ponimus in vnitate natura, sicut
supposita alienius natura dicuntur es-
se in natura illa. E conuerso autem di-
cimus vnitatem in Trinitate sicut na-
tura dicitur esse in suis suppositis.

Ad quintum dicendum, quod cum dicimus
Trinitas est trina: ratione numeri im-
portati significatur multiplicatio eius-
dem numeri in seipsum, eū hoc, quod dico
trinum importet distinctionem in supposi-
tis illius, de quo dicitur. Et ideo non po-
test dici, qd Trinitas sit trina, quia seque-
retur si Trinitas esset trina, quod tria
essent supposita Trinitas, sicut cũ dicitur,
Deus est trinus: sequitur quod sunt
tria supposita Deitatis.

¶ Commentarium.

RESPONDET affirmã conclusio-
te conclusione, quæ est
fidei articulus, vt liquet
ex symbolo Athanasij.
Vnitas in Trinitate, &
Trinitas in vnitate veneranda sit. De
hac questione abundè diximus, quæst.
27. artic. 1.

¶ In responsione ad primū, docet qd Ad 1.
L 3 Trinitas

Trinitas, non significat personarum relationem, sed numerum ipsarum, qui ratione distinguitur ab eis: sicut numerus hominum distinguitur ab ipsis hominibus, quandoquidem est eorum accidens: ponuntur liquidem illi, in predicamento substantiae: & hic, in predicamento quantitatis. Obserua tamen, ternarum numerum personarum neque esse accidens, neque ad predicamentum aliquid pertinere.

Ad 3. In responsione ad tertium asserit quod numerus ternarius personarum, dicitur Trinitas, sed non triplicitas: quia isthac vox, ut optime annotat Boetius, dicit proportionem inaequalitatis, quae Deo minime est tribuenda.

Ad 5. Ad quintum aduerte, quod Trinitas non est trina: alioqui essent tria supposita Trinitatis, id est tres Trinitates, ac perinde nouem personae.

ARTICVLVS II.

Verum filius sit alius a patre.

Text.

Ad secundum sic proceditur. Videtur, quod filius non sit alius a patre. Alius enim est relatiuum diuersitatis substantiae.

Si igitur filius est alius a patre, videtur, quod sit a patre diuersus. Quod est contra August. 7. de Trini. ubi dicit, quod cum dicimus tres personas, non diuersitatem intelligere volumus.

2. Preterea. Quicumque sunt alij ab inuicem, aliquo modo ab inuicem differunt. Si igitur filius est alius a patre, sequitur quod sit differens a patre. Quod est contra Ambros. in primo de Trini. ubi ait. Pater & filius deitate unum sunt, nec est ibi substantiae differentia, neque ulla diuersitas.

3. Preterea. Alienum ab alio dicitur. Sed pater non est alienus a filio.

Dicit enim Hilar. in 7. de Tri. quod in diuinis personis nihil est diuersum, nihil alienum, nihil separabile. Ergo filius non est alius a patre.

4. Preterea. Alius, & aliud idem significant, sed sola generis conuersione differunt. Si ergo filius est alius a patre, videtur sequi quod filius sit aliud a patre.

Sed contra est, quod Aug. dicit in libro de fide ad Pet. Vna est enim essentia patris, & filij, & Spiritus sancti, qua non est aliud pater, aliud filius, aliud Spiritus sanctus, quamuis personaliter sit alius pater, alius filius, alius Spiritus sanctus.

Respondet dicendum, quod quia ex verbis inordinate prolatis incurritur haeresis (ut Hiero. dicit) ideo cum de Trinitate loquimur, cum cautela, & modestia est agendum, quia ut Aug. dicit in primo de Trinit. Nec periculo sius alicubi erratur, nec laboriosius aliquid queritur, nec fructuosius aliquid inuenitur. Oportet autem in his, quae de Trinitate loquimur, duos errores oppositos cauere, temperate inter utrumque procedentes: scilicet errorem Arii, qui posuit cum Trinitate personarum Trinitatem substantiarum: & errorem Sabellij, qui posuit cum unitate essentiae unitatem personae. Ad euitandum igitur errorem Arii, vitare debemus in diuinis nomen diuersitatis, & differentiae, ne tollatur unitas essentiae. Possimus autem vii nomine distinctionis, propter oppositionem relationem. Vnde sicubi in aliqua scriptura autentica, diuersitas, vel differentia personarum inuenitur, sonatur diuersitas, vel differentia pro distinctione. Ne autem tollatur simplicitas diuinae essentiae, vitandum est nomen separationis & diuisionis, quae est totius in partes. Ne autem tollatur aequalitas

vitare

vitandum est nomen disparitatis. Ne vero tollatur similitudo, vitandum est nomen alieni & discrepantis. Dicit enim Ambros. in libro de Tri. quod in patre, & filio non est discrepans, sed vna diuinitas. Et secundum Hilar. (ut dictum est) in diuinis nihil est separabile. Ad vitandum vero errorem Sabellij vitare debemus singularitatem, ne tollatur communicabilitas essentiae diuinae. Vnde Hilar. dicit 7. de Trinit. Patrem, & filium singularem Deum predicare sacrilegum est. Debemus etiam vitare nomen vnici, ne tollatur numerus personarum. Vnde Hilar. in eodem libro dicit, quod a Deo excluditur singularitas, atque vnici intelligentia. Dicimus tamen vnico filio, quia non sunt plures filij in diuinis. Neque tamen dicimus vniciam Deum, quia pluribus deitas est communis. Vitamus etiam nomen confusi, ne tollatur ordo naturae a personis. Vnde Ambros. dicit in primo de Trinit. Neque confusum est, quod vnum est, neque multiplex esse potest, quod indifferens est. Vitandum est etiam nomen solitarij, ne tollatur consortium trium personarum. Dicit enim Hilar. in quarto de Trinit. Nobis neque solitarij, neque diuersus, Deus est confitendus. Hoc autem nomen, alius, masculinum sumptum, non importat, nisi distinctionem suppositi. Vnde conuenienter dicere possumus, quod filius est alius a patre, quia scilicet est aliud suppositum diuinae naturae, sicut est alia persona, & alia hypostasis.

Ad primum ergo dicendum, quod alius, quia est sicut quoddam articulare nomen, tenet se ex parte suppositi. Vnde ad eius rationem sufficit distinctio substantiae, quae est hypostasis, vel persona. Sed diuersitas requirit distinctionem substantiae, quae est essentia.

Et ideo non possumus dicere, quod filius sit diuersus a patre licet sit alius. Ad secundum dicendum, quod differentia importat distinctionem formae. Est autem tantum vna forma in diuinis, ut patet per id quod dicitur, Phil. 2. qui cum in forma Dei esset. Et ideo nomen differentiae, non proprie competit in diuinis, ut patet per auctoritatem inductam. Vtitur tamen Damas. nomine differentiae in diuinis personis secundum quod proprietates latina significatur per modum formae. Vnde dicit, quod non differunt ab inuicem hypostases secundum substantiam, sed secundum determinatas proprietates. Sed differentia sumitur pro distinctione, ut dictum est.

Ad tertium dicendum, quod alienum est, quod est extraneum, & dissimile. Sed hoc non importatur cum dicitur, alius.

Et ideo dicimus filium alium a patre, licet non dicamus alienum.

Ad quartum dicendum, quod neutrum genus est informe, masculinum autem est formatum, & distinctum. Et similiter femininum. Et ideo conuenienter per neutrum genus significatur essentia communis, per masculinum autem, & femininum aliquid suppositum determinatum in communi natura. Vnde etiam in rebus humanis, si queratur quis est iste? respondetur, Sortes. Quod nomen est suppositi. Si autem queratur, quid est iste? respondetur, animal rationale, & mortale. Et ideo quia in diuinis distinctio est secundum personas, non autem secundum essentiam: dicimus quod pater est alius a filio, sed non aliud. Et e conuerso dicimus, quod sunt vnici, sed non vnus.

Commentarium.

Conclu-
sio.

RESPONDET filium esse alium a patre, sed non aliud. Quae est Augustini doctrina in libro de fide ad Petrum capit. 1. vna (inquit) est essentia patris, filij, & Spiritus sancti in qua non est aliud pater, aliud filius, aliud Spiritus sanctus: qui, personaliter sit alius pater, alius filius, alius Spiritus sanctus.

Nomina
quae tribu-
ntur Deo non
habens.

¶ Docet insuper diuus Thom. quod non est concedendum, patrem esse diuersum, neque differentem, neque separatum, neque diuisum, aut disparē filio. Cauere item iubet nos, ne dicamus esse alienum, aut quoquo pacto ab eo differre tantum quod de Spiritu sancto est etiam idem intelligendum. Admonet praeterea, vt has dicendi formas in diuinis non admittamus: Deum scilicet esse singularem, solitariū, aut vnicū: quamuis fateamur vnicū filium: quōrum omnium in littera assignat rationē.

¶ Secundum tamen fidem catholicā concedendum est, patrem esse distinctum a filio, & filium ab spiritu sancto, & vice versa. Vnde sicubi scripturarū, quibus fides adhibenda sit, diuersitas, vel differentia personarum reperiatur explicari hoc pacto debet: ut nomina diuersitas, & differentia, pro distinctione sumamus. Exemplo sit nobis Damascenus lib. 1. capit. 10. 11. qui ait, differre ab inuicem hypostasēs, secundum determinatas proprietates: hoc est, distinguī.

ARTICVLVS III.

Vtrum dictio exclusiua solus, sit addenda termino essentiali, in diuinis.

Text.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod dictio exclusiua solus, non sit addenda termino essentiali in diuinis, quia secundum philosophum in 2.

elenc. Solus est qui eum alio non est. Sed Deus est cum angelis, & sanctis animabus. Ergo non possumus dicere Deum solum.

2. ¶ Praeterea, Quicquid adiungitur termino essentiali in diuinis, potest predicari de qualibet persona per se, & de omnibus similiter. Quia non conuenienter dicitur sapiens Deus, possumus dicere pater est sapiens Deus, & Trinitas est sapiens Deus. Sed Aug. in 6. de trin. dicit. Consideranda est illa sententia, quae dicitur, non esse patrem verum Deum solum. Ergo non potest dici solus Deus.

3. ¶ Praeterea. Si haec dictio, solus, adiungitur termino essentiali, aut hoc erit respectu praedicati personalis, aut respectu praedicati essentialis, sed non respectu praedicati personalis. Quia haec est falsa, solus Deus est pater cum etiam homo sit pater. Neque etiam respectu praedicati essentialis, quia si haec esset vera: solus Deus creat, videretur sequi, quod haec esset vera, solus pater creat. Quia quicquid dicitur de Deo, potest dici de patre. Haec autem est falsa, quia etiam filius est creator. Non ergo haec dictio solus potest in diuinis adiungi termino essentiali.

Sed contra est quod dicitur primo ad Thimoth. 1. Regi seculorum immortali, inuisibili, soli Deo.

Respondeo dicendum, quod haec dictio, solus, potest accipi vt categorematice, vel syncategorematice. Dicitur autem dictio categorematice, quae absolute ponit rem significatam circa aliquod suppositum, vt albus circa hominem, cum dicitur homo albus. Si ergo sic accipiatur haec dictio solus, nullo modo potest adiungi alicui termino in diuinis, quia poneret solitudinem circa terminum, cui adiungeretur. Et sic sequeretur Deum esse solitariū. Quod est contra praedicta. Dictio vero syncategorematica

rematica dicitur, quae importat ordinem praedicati ad subiectum, sicut haec dictio omnis, vel nullus. Et similiter haec dictio solus, quia excludit omnem aliud suppositum a consortio praedicati. Sicut cum dicitur solus Sortes scribit, non datur intelligi quod Sor. sit solitarius, sed quod nullus sit consors in scribendo, quamuis cum eo multis existentibus. Et per hunc modum nihil prohibet hanc dictionem solus, adiungere alicui essentiali termino in diuinis, in quantum excluduntur omnia alia a Deo a consortio praedicati. Vt si dicamus solus Deus est aeternus, quia nihil praeter Deum est aeternum.

Ad primum ergo dicendum, quod licet angeli, & anima sancte semper sint cum Deo, tamen si non esset pluralitas personarum in diuinis, sequeretur quod Deus esset solus, vel solitarius. Non enim tollitur solitudo per associationem alicuius, quod est extraneum naturae. Dicitur enim aliquis solus esse in horto, quamuis sint ibi multae plantae, & animalia. Et similiter diceretur Deus esse solus, vel solitarius, angelis, & hominibus cum eo existentibus, si non essent in diuinis personae plures. Consociatio igitur angelorum, & animarum, non excludit solitudinem absolutam a diuinis, multo minus solitudinem respectiuam, & per comparisonem ad aliquod praedicatum.

Ad secundum dicendum, quod haec dictio solus, proprie loquendo non ponitur ex parte praedicati, quod sumitur formaliter. Respicit enim suppositum, in quantum excludit aliud suppositum ab eo, cui adiungitur. Sed haec aduerbium tantum (cura sit exclusiuum) potest poni ex parte subiecti, & ex parte praedicati. Possumus enim dicere, tantum Sortes currit, id est, nullus alius. Et Sortes currit tantum, id est, ni-

hil aliud facit. Vnde non proprie dici potest, pater est solus Deus, vel Trinitas est solus Deus, nisi forte ex parte praedicati intelligatur aliqua implicatio, vt dicatur Trinitas est Deus, qui est solus Deus. Et secundum hoc etiam posset esse vera ista, pater est Deus, qui est solus Deus, si relatiuum referret praedicatum, & non suppositum. Augustin. autem cum dicit patrem non esse solum Deum, sed Trinitatem esse solum Deum: loquitur expositiue, ac si diceret. Cum dicitur regi seculorum inuisibili soli Deo, non est exponendum de persona patris, sed sola Trinitate.

¶ Ad tertium dicendum, quod utroque modo potest haec dictio, solus, adiungi termino essentiali. Haec enim propositio, solus Deus est pater: est duplex, quia ly pater potest praedicare personam patris. Et sic est vera. Non enim homo est illa persona. Vel potest praedicare relationem tantum. Et sic est falsa. Quia relatio paternitatis etiam in alijs inuenitur, licet non vniuoc. Similiter haec est vera, solus Deus creat. Nec tamen sequitur, ergo solus pater. Quia vt sophista dicunt, dictio exclusiua immobilitat terminum, cui adiungitur, vt non possit fieri sub eo descensus pro aliquo suppositorum. Non enim sequitur, solus homo est animal rationale mortale, ergo solus Sortes.

Commentarium.

REMISSA duplici significatione huius nominis solus, videlicet categorematice, interdum vero syncategorematice. Diuus Thom. constituit duas conclusiones.

¶ Prima

Conclusio.

¶ Prima quidem est. Cum nomen solus, categorematice accipitur, non potest addi termino essentiali in diuinis: quoniam tunc temporis indicat solitudinem persone, & ita sensus huius propositionis, solus Deus creat, vel consimilis, esset, quod Deus sit solitarius, & sine personarum consortio.

Secunda conclusio. Si vero nomen solus syncategorematicè capiatur, potest addi termino essentiali, tunc enim non dicit solitudinem, sed ordinem prædicati ad subiectum: & idem significat, q̄ hæc dictio tantum, & ceteræ dictione: quæ ad exclusionem accommodari solent: vt in hac propositione, solus Deus est æternus: quoniam veritas eius constare nobis debet per exponentes, & illæ sunt veræ: videlicet, Deus est æternus, & nihil præter Deum est æternum. Et in hac significatione vsus est Paul. 1. ad Timoth. 1. Regi seculorum immortalis, inuisibili, soli Deo.

Ad primam.

Quod docet Diuus Thom. in response ad primum annotatione dignum est, videlicet, rem vnus naturæ non tollere solitudinem rei alterius naturæ. Dicimus aliquem solum deambulare in horto, etsi multæ plantæ, & animalia ibi sint. Quo fit, vt (si dato impossibili) in Deo non esset, nisi vna persona, maneret solitarius, quâuis cum illo agmina beatorum, & angelorum essent.

Ad 2.

¶ Ad secundum annotat, hoc nomen, solus, additum prædicato essentiali in diuinis ex vi sermonis importare exclusionem alterius suppositi ab eo, cui adiungitur: atque adeo hanc esse falsam: Pater est solus Deus, nam sensus eius est, quod pater est Deus, & nulla alia persona. Et hoc asserit Augustinus, cum ait. 6. de Trinitate. 9. Consideranda est illa sententia, quæ dicitur, non esse patrem verum Deum solum.

Dubitatio.

¶ Dubium verò hoc loco existit, an hæc propositio sit concedenda. Tantum trinitas est Deus. Sunt qui assererent illam falsam, sunt qui veram: nobis autem cum distinctione loquen-

dum videtur. Quoniam, si dictio exclusiua, significat naturæ exclusionem, vera est: siquidem facit hunc sensum, Trinitas est Deus, & nulla res alterius naturæ à trinitate est Deus. Si autem referat personæ exclusionem, planè falsa est: quandoquidem illius significatio est: trinitas est Deus, & nulla persona quæ non sit trinitas, est Deus. Hæc autem falsa est, quoniam pater, qui non est trinitas, id est tres personæ, est Deus: sic de filio, & de spiritu sancto. Et demum huiusmodi propositiones non sunt plerumq̄, affirmandæ, nec negandæ, sed distinguendæ potius, ne aliqua erroris labe inficiamur.

ARTICVLVS III.

Vtrum dictio exclusiua, possit adiungi termino personali.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod dictio exclusiua possit adiungi termino personali, etiam si prædicatum sit commune. Dicit enim Dominus ad patrem loquens Ioannis 17. Vt cognoscant te solum Deum verum. Ergo solus pater est verus Deus.

1. ¶ Præterea. Matth. 11. dicitur. Nemo nouit filium nisi pater. Quod idem significat ac si diceretur, solus pater nouit filium. Sed nosse filium, est commune. Ergo idem quod prius.

3. ¶ Præterea. Dictio exclusiua non excludit illud, quod est de intellectu termini, cui adiungitur. Vnde non excludit partem, neque vniuersale. Non enim sequitur, solus Sortes est albus, ergo manus eius non est alba, vel ergo homo non est albus. Sed vna persona est in intellectu alterius, sicut pater in intel-

Textus

in intellectu filij, & è conuerso. Non ergo per hoc, quod dicitur solus pater est Deus, excluditur filius, vel Spiritus sanctus. Et sic videtur hæc locutio esse vera.

¶ Præterea. Ab ecclesia cantatur. Tu solus altissimus Iesu Christe.

4. ¶ Sed contra. Hæc locutio, solus pater est Deus, habet duas expositiua, scilicet pater est Deus, & nullus alius a patre est Deus. Sed hæc secunda est falsa, quia filius est alius a patre, qui est Deus. Ergo hæc est falsa, solus pater est Deus. Et sic de similibus.

¶ Respondeo dicendum, quod cum dicimus, solus pater est Deus, hæc propositio potest habere multiplicem intellectum. Si enim solus ponat solitudinem circa patrem, sic est falsa secundum quod sumitur categorematice: secundum verò quod sumitur syncategorematicè, sic iterum potest intelligi multipliciter. Quia si excludat a forma subiecti, sic est vera, vt sit sensus. Solus pater est Deus. 1. ille cum quo nullus alius est pater, est Deus. Et hoc modo exponit Augustinus in 6. de Trinitate. cum dicit. Solum patrem dicimus, non quia separatur à filio, vel spiritu sancto. Sed hoc dicentes significamus, q̄ illi simul cum eo non sunt pater. Sed hic sensus non habetur ex consuetudo modo loquendi, nisi intellecta alia implicatione, vt si dicatur, ille, qui solus dicitur pater, est Deus. Secundum verò proprium sensum excludit à consortio prædicati. Et sic hæc propositio est falsa, si excludat alium masculinè. Est autem vera, si excludat aliud neutraliter tantum. Quia filius est alius a patre, non tamen aliud. Similiter, & Spiritus sanctus. Sed quia hæc dictio, solus, respicit proprie subiectum (vt dictum est) magis se habet ad excludendum alium, quam aliud. Vnde non est exten-

denda talis locutio, sed pie exponenda sicut inueniatur in autent. scriptura.

Ad primum ergo dicendum, quod cum dicimus, te solum Deum verum, non intelligitur de persona patris, sed de tota Trinitate, vt Augustinus exponit. Vel si intelligatur de persona patris, non excluduntur aliæ personæ, propter essentiali vnitatem, prout ly solus excludit tantum aliud, vt dictum est.

Et similiter dicendum est ad secundum. Cum enim aliquid essentialiter dicitur de patre, non excluditur filius, vel Spiritus sanctus, propter essentiali vnitatem. Tamen sciendum est, quod in auctoritate prædicta hæc dictio, nemo, non idem est, quod nullus homo, quod videtur significare vocabulum. Non enim posset excipi persona patris. Sed sumitur secundum vsum loquendi distributiuè pro quacunque rationali natura.

Ad tertium dicendum, quod dictio exclusiua non excludit illa, quæ sunt de intellectu termini, cui adiungitur, si non differunt secundum suppositum, vt pars, & vniuersale. Sed filius differt supposito à patre. Et ideo non est similis ratio.

Ad quartum dicendum, quod non dicimus absolute, quod solus filius sit altissimus, sed quod solus sit altissimus cum spiritu sancto in gloria Dei patris.

Commentarium.

AC si interrogamus, an hæc sit vera: solus pater est Deus: aut, tantum pater est Deus. Et vt plura, quæ articulo in textu infarcitur, omit li. 1. sumamus: ibi enim videri possunt: summam responderet, eam esse veram, si dictio exclusiua significet naturæ exclusionem: falsam verò, si personæ exclusionem refert: ex vi tamen, & proprietate sermonis,

Articulus in textu infarcitur, omit li. 1. sumamus

monis, eam particulam magis importare personae exclusionem, atque adeo esse falsam, ut probat per exponentes, quas adducit ad oppositum.

Argu. Thom. ¶ At verò contra Diuum Thom. argumentamur. Christus redemptor noster proprie loquutus est, idque maxime: loquens autem cum patre Ioanni. 17. affirmat, illum esse solum Deum, inquit: haec est vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum verum: ergo ista propositio est vera, secundum verum, & proprium sensum. Solus pater est Deus, perperam ergo Diuus Tho. concedit eam esse falsam proprie loquendo.

Solui. 1. ¶ Respondemus primo, iuxta Augustini sententiam. 6. de Trinit. cap. 9. ea verba seruatoris nostri debere intelligi de tota personarum Trinitate, & non de persona patris sigillatim.

2. ¶ Secundo respondemus, quod nomen solus, proprie importat exclusionem diuersae personae, atque adeo illam propositionem à Christo prolata

quam propriam esse: ut constat per eius exponentes. Pater est Deus, & nulla alia persona diuersa à patre, est Deus. Quoniam secundum fidem catholicam, neque pater diuersus est à filio, neque filius à patre, &c. quamuis realiter distinguantur. Et simili modo explicanda sunt verba saluatoris nostri Matth. 11. Nemo nouit filium, nisi pater: nec patrem quis nouit, nisi filius, id est, solus pater nouit filium: & solus filius nouit patrem.

¶ Respondemus tertio, Diuum Thom. non asserere, praefatam propositionem esse falsam proprie loquendo: sed magis propriam esse, cum dictio exclusiua refert personae exclusionem, quam naturae. Admonet verò huiusmodi locutionibus non esse liberius utendum: ne cum Arrio conuenire verbis videamur. De hac re egimus, quaest. 17. artic. 1. disput. 1. part. 3. arg. 2.

Commentarius
A

QVA

DE COGNITIONE DIVINARVM PERSONARVM.

CONSEQUENTER inquirendum est de cognitione diuinarum personarum. ¶ Et circa hoc quaeruntur quatuor. Primo, Vtrum per rationem naturalem possint cognosci diuinae personae. Secundo. Vtrum sint aliquae notiones diuinis personis attribuentur. Tertio. De numero notionum. Quarto. Vtrum liceat diuersimode circa notiones opinari.

ARTICVLVS I.

Vtrum Trinitas diuinarum personarum possit per naturalem rationem cognosci.

Text.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod Trinitas diuinarum personarum, possit per naturalem rationem cognosci. Philosophi enim non deueniunt in Dei cognitionem, nisi per rationem naturalem. Inueniuntur autem à Philosophis multa dicta de Trinitate personarum. Dicit enim Aristot. in primo de Caelo, & mundo. Per hunc numerum scilicet ternarium, adhibuimus nos ipsos magnificare Deum unum, eminentem proprietatibus eorum, quae sunt creata. August. etiam dicit 7. confess. ibi legi, scilicet, in libris Platoniorum, non quidem his verbis, sed hoc idem omnino multis, & multiplicibus suaderi rationibus, quod in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, & huiusmodi

que ibi sequuntur. In quibus verbis distinctio diuinarum personarum traditur. Dicitur etiam in glo. Rom. 1. & Exod. septimo, quod magi Pharaonis defecerunt in tertio signo, id est, in notitia tertiae personae, scilicet Spiritus sancti. Et sic ad minus duas cognouerunt. Trimegistus etiam dixit. Monas genuit monadem, & in se suam reflexit ardorem. Per quod videtur generatio filii, & Spiritus sancti processio intimari. Cognitione ergo diuinarum personarum potest per rationem naturalem haberi. ¶ 2. ¶ Præter Ricar. de Sancto Vic. dicit in lib. de Trin. Credo sine dubio, quod ad quamcunque explanationem veritatis, non modo probabilia, imò etiam necessaria argumenta non desint. Unde etiam ad probandum Trinitatem personarum, aliqui induxerunt rationem ex infinitate bonitatis diuinae, quae se ipsam infinitè communicat in processione diuinarum personarum. Quidam verò, per hoc, quod nullus bonus sine consortio potest esse iucunda possessio. August. verò procedit ad manifestandum

festandum trinitatem personarum. ex processione verbi, & amoris in mente nostra. Quam p̄a supra secuti sumus. Ergo per rationem naturalem potest cognosci Trinitas personarum.

3 ¶ Præ. Superfluum videtur homini tradere, quod humana ratione cognosci non potest. Sed non est dicendum, q̄ traditio diuina de cognitione Trinitatis sit superflua. Ergo Trinitas personarum ratione humana cognosci potest.

¶ Sed contra est, quod Hilar. dicit in libro de Trinit. non putet homo sua intelligentia generationis sacramentum posse consequi. Ambrosius etiam dicit. Impossibile est generationis scire secretum. Mens deficit, vox silet. Sed per originem generationis, & processionis distinguitur Trinitas in personis diuinis, ut ex supra dictis patet. Cum ergo illud homo non possit scire, & intelligentia consequi, ad quod ratio necessaria haberi non potest: sequitur quod Trinitas personarum per rationem cognosci non possit.

¶ Respondeo dicendum, quod impossibile est per rationem naturalem ad cognitionem Trinitatis diuinarum personarum peruenire. Oculum enim supra, quod homo per rationem naturalem in cognitionem Dei peruenire non potest, nisi ex creaturis. Creaturae autem ducunt in Dei cognitionem sicut effectus in causam. Hoc igitur solum ratione naturali in Deo cognosci potest, quod competere ei necesse est, secundum quod est omnium entium principium. Et hoc fundamento vsi sumus supra in consideratione Dei. Virtus autem creaturae Dei, est communis toti Trinitati. Unde pertinet ad unitatem essentiae: non ad distinctionem personarum. Per rationem igitur naturalem cognosci possunt de Deo ea, quae pertinent ad unitatem essentiae,

non autem ea quae pertinent ad distinctionem personarum. Qui autem probare nititur Trinitatem personarum naturali ratione, fidei dupliciter derogat. Primo quidem, quantum ad dignitatem ipsius fidei, quae est, ut sit de rebus inuisibilibus, quae rationem humanam excedunt. Unde Apostolus dicit ad Hebr. 2. 1. quod fides est de non apparentibus. Et Apostolus dicit primae Corinth. 2. cap. Sapientiam loquimur inter perfectos. Sapientiam vero non huius saeculi, neque principium huius saeculi. Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quae est abscondita. Secundo quantum ad utilitatem trahendi alios ad fidem. Cum enim aliquis ad probandam fidem inducit rationes, quae non sunt cogentes, cedit in irrisionem infidelium. Credunt enim, quod huiusmodi rationibus inuitamur, & propter eas credamus. Quae igitur fidei sunt, non sunt tentanda probare, nisi per auctoritates his, qui auctoritates suscipiunt. Apud alios vero sufficit descendere non esse impossibile, quod praedicat fides. Unde Dionys. dicit secundo capitulo de di. no. Si aliquis est, qui totaliter eloquijs resistit, longè erit a nostra philosophia. Si autem ad veritatem eloquiorum, scilicet sacrorum respicit, hoc & nos canone utimur.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophi non cognouerunt mysterium Trinitatis diuinarum personarum per propria, quae sunt paternitas, filiatio, & processio, secundum illud Apocalyp. primae ad Cor.

Secundum loquimur Dei sapientiam, quam nemo principium huius saeculi cognouit. i. philosophorum secundum gloss. Cognouerunt tamen quaedam essentialia attributa, quae appropriantur personis, sicut potentia patri, sapientia filio, bonitas Spiritui sancto, &

infra

infra patebit. Quod ergo Aristot. dicit per hunc numerum adhibuimus, nos ipsos, & c. non est sic intelligendum, quod ipse poneret ternarium numerum in diuinis. Sed vult dicere, quod antiqui utebantur ternario numero in sacrificijs, & orationibus propter quandam ternarij numeri perfectionem. In libro etiam Platoniorum inuenitur. In principio erat verbum, non secundum quod verbum significat personam genitam in diuinis, sed secundum quod per verbum intelligitur ratio idealis, per quam Deus omnia condidit: quae filio appropriatur. Et licet appropriata tribus personis cognoscerent, dicuntur tamen in tertio signo defecisse. i. in cognitione tertiae personae, quia à bonitate quae Spiritui sancto appropriatur deuiauerunt, dum cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificauerunt, ut dicitur Rom. 1. Vel quia ponebant Platonici unum primum ens, quod etiam dicebant esse patrem totius vniuersitatis rerum, communiter ponebant aliam substantiam sub eo, quam vocabant mentem, vel paternum intellectum, in qua erant rationes omnium rerum, sicut Macrobius recitat super somnium Scipionis. Non autem ponebant aliquam substantiam tertiam separatam, quae videretur Spiritui sancto respondere. Sic autem nos non ponimus patrem, & filium, secundum substantiam differentes, sed fuit error Origenis, & Arii sequentium Platonicos. Quod verò Trismegistus dixit. Monas monadem genuit, & in se suum reflexit ardorem, non est referendum ad generationem filij, vel processionem Spiritus sancti, sed ad productionem mundi. Nam vnus Deus produxit unum mundum, propter sui ipsius amorem.

¶ Ad secundum dicendum, quod

ad aliquam rem dupliciter inducitur ratio. Vno modo ad probandum sufficienter aliquam radicem. Sicut in scientia naturali inducitur ratio sufficiens ad probandum, quod motus caeli semper sit vniformis velocitatis.

Alio modo inducitur ratio, non quae sufficienter probet radicem, sed quae dici iam posita ostendat congruere consequentes effectus. Sicut in astrologia ponitur ratio excentricorum, & epiciclorum, ex hoc, quod hac positione facta possunt saluari apparentia sensibilia circa motus caelestes, non tamen ratio haec est sufficienter probans, quia etiam forte alia positione facta saluari possent. Primo ergo modo potest induci ratio ad probandum, Deum esse unum, & similia. Sed secundo modo se habet ratio, quae inducitur ad manifestationem Trinitatis, quia scilicet Trinitate posita congruunt huiusmodi rationes, non tamen ita, quod per has rationes sufficienter probetur Trinitas personarum. Et hoc patet per singula. Bonitas enim infinita Dei manifestatur etiam in productione creaturae, quia infinitae virtutis est ex nihilo producere. Non enim oportet si infinita bonitate se communicat, quod aliquid infinitum à Deo procedat, sed secundum modum suum recipiat diuinam bonitatem. Similiter etiam quod dicitur, quod sine consortio non potest esse iucunda possessio alienius boni, locum habet quando in vna persona non imminuit perfecta bonitas. Unde indiget ad plenam iucunditatis bonitatem bono alienius alterius consociati sibi. Similitudo autem intellectus nostri non sufficienter probat aliquid de Deo, propter hoc, quod intellectus non vninoce inuenitur in Deo, & in nobis. Et inde est, quod Augustin. super Ioan. dicit, quod per fidem venit ad cognitionem,

uem, & non e conuerso. Ad tertium dicendum, quod cognitio diuinarum personarum fuit necessaria nobis dupliciter. Vno modo ad recte sentiendum de creatione rerum. Per hoc enim, quod dicimus, Deum omnia fecisse verbo suo, excluditur error ponentium Deum produxisse res ex necessitate nature. Per hoc autem, quod ponimus in eo processionem amoris, ostenditur, quod Deus non propter aliquam indigentiam in creaturas produxit, neque propter aliquam causam extrinsecam, sed propter amorem suae bonitatis. Unde Moyses postquam dixerat. In principio creauit Deus celum, & terram, subdit. Dixit Deus, fiat lux ad manifestationem diuini verbi. Et postea dixit, vidit Deus lacem quod esset bona: ad ostendendum probationem diuini amoris. Et similiter in alijs operibus. Alio modo, & principalius, ad recte sentiendum de salute generis humani, qua perficitur per filium incarnatum, & per donum Spiritus sancti.

Commentarium.

ARTICVLVS hic dignis est sane, qui integer memorie commendetur. Quo circa commentarium in quatuor secamus partes: in prima nimirum proponuntur argumenta in confirmationem vtriusque partis, tum affirmatis, tum etiam negantis: in secunda autem veritatem amplectendam: Et S. Thom. sententiam, quatuor conclusionibus explicabimus: in tertia vero respondebimus ad argumenta proposita in priori parte commentarii, iuxta mentem San. Thom. in quarta denique eiusdem argumentis satisfaciemus alia via secundum opinionem nostram.

Prima commentarii pars.

IN gratiam igitur affirmantis partis, plura suppetunt argumenta. In primis argumentamur: Homo est imago Trinitatis, iuxta illud Genes. 1. faciamus hominem, ad imaginem, & similitudinem nostram: at per imaginem cognoscitur id, cuius est imago: igitur per hominem, possumus peruenire in cognitionem Trinitatis, atque a deo naturali ratione, atque industria. Quod probari etiam potest ex August. 6. de Trin. cap. 10. qui ait. In qualibet creatura est vestigium Trinitatis: ac perinde per creaturas possumus mysterium Trinitatis inuelligare, & cognoscere.

Secundo argumentamur: generare perfectionis est, ergo Deo non est neganda igitur generat aliam personam, atque a deo pluralitas personarum diuinarum ratione naturali cognosci potest: & ex consequenti Trinitas. Quae ratione vsus fuit euangelicus propheta Elaias, diuino percitus spiritu capitulo ultimo, nam in persona ipsiusmet Dei loquitur dicens. Nunquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit dominus? Si ego, qui generationem caeteris tribuo, sterilis ero? Et confirmatur, actu producere, & generare perfectionis est, ergo Deo non est neganda huiusmodi perfectio: igitur ab aeterno Deus produxit, & generauit: non creaturas, cum mundus sit ab aeterno: ergo aliam increatam personam: & ex consequenti, per rationem naturalem possumus cognoscere generationem, & processionem personarum: ac perinde Trinitatem.

Tertio communicare se infinite est perfectio: ergo Deo est tribuenda. Sed non communicat se Deus infinite producendo creaturas: ergo communicat se infinite producendo personas infinitas: igitur naturali ratione, hanc veritatem Sanctissimae Trinitatis possumus assequi.

Quar-

Suppositio.

Quarto argumentamur, praemittendo id, quod D. Tho. precedenti articulo ad primum assertit: videlicet, quod solitudo non potest tolli per res alterius naturae: insuper notandum est, quod non potest esse iucunda possessio alienius boni sine consortio, & societate alterius: etenim si vnus homo esset in mundo omni societate penitus desiturus, miserimam profectio esset conditionis: quauis omni diuitiarum copia, atque delictijs afflueret, & abundaret.

4. arg.

Nunc argumentamur Deus est felicissimus, ergo possidet infinita bona, at ex supposito, nequit esse iucunda possessio sine consortio, & societate: ergo in Deo est societas, & consortium personarum: igitur in Deo sunt plures personae diuinae, sed tantum est vnus Deus, vt lumine naturali constat, ergo sunt plures personae diuinae in Deo, habente vnica naturam, atque a deo sequitur, non lumine naturali posse consequi Trinitatis cognitionem, & hoc argumentum fufius explicauimus, articulo 8. primae questionis in commentario.

3. arg.

Sit quintum argumentum. Evidenter possumus ostendere, mysterium Trinitatis non repugnare rationi: vt demonstrauimus in commentario, articulo 8. primae questionis, ergo non repugnat Deo: & ex consequenti in Deo esse potest: igitur Deo conuenit actu: quia in Deo, & in aeternis, iuxta Arist. doct. 3. phy. tex. 3. idem est esse, & posse. Haec siquidem collectio est euidentis in lumine naturali, Deus potest esse trinus, & vnus. Na est purus actus, & nequit esse in potentia: & ex consequenti omnia, quae spectant ad essentiam, & naturam Dei, necessario ei conueniunt. Item hereticus, qui negat mysterium incarnationis, & credit articulum Trinitatis, illud cognoscit sine auxilio Dei specialiter ergo naturae viribus mysterium Trinitatis possumus cognoscere.

Additio. Simonia philosophorum.

Et demum argumentamur philosophorum, & sanctorum testimonijs: quoniam Arist. 1. de caelo, & mundo, tex. 2. per hunc (ait) numerum, scilicet ternarium, adhibuimus nos ipsos manifestare Deum vnum, eminentem pro-

Barth. Torres.

prietatibus eorum, quae sunt creaturae Trisnegistus etiam philosophorum Trisne planè doctissimus, & antiquissimus, ait. 3. f. 1. Monas genuit monadem, & in se summa reflexit ardorem. Quibus verbis innuit generationem filij, & processionem Spiritus sancti.

Et August. 7. lib. confessionum. c. 8. Platon. assertit se legisse in libris platoniorum complures rationes, quibus probare contedunt, quod, in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, &c. Ergo naturali lumine, clarè cognouerunt generationem filij: ac subinde mysterium Trinitatis, humana industria innotescere nobis potest. Testimonium etiam huic rei praebet glossa ad Rom. 1. & Exod. 7. vbi dicitur, quod magi Pharaonis defecerunt in tertio signo: id est, in notitia tertiae personae Spiritus sancti. Ergo cognouerunt saltem duas personas Trinitatis, proprijs viribus.

Insuper Ricardus de Sancto Victo, Ricard. lib. 1. de Trin. c. 4. ait. Credo sine dubio, quod ad quamcunque explanationem veritatis, non modo probabilia, imò etiam necessaria argumenta non desunt. Et in hanc partem absoluamus.

August. lib. 9. de Trin. explicat Trinitatem, ducta similitudine, & analogia rerum naturalium, ex processione verbi, & amoris in mente nostra: quod nos eadem ratione fufius egimus, q. 27. per plures disputationes.

Secunda commentarii pars.

AD questionem respondemus iuxta sententiam D. ad quoniam Thom. quatuor conclusionibus. Prima igitur sit. Impossibile est, per rationem naturalem ad cognitionem Trinitatis diuinarum personarum peruenire.

Ista conclusio est de fide tenenda: 1. Concl. quia non possumus mysterium Trin. cognoscere, nisi cognoscamus in Deo patrem, & filium, & si in Deo esse patrem, & filium non possumus cognoscere per rationem naturalem.

M natu-

naturalem: ergo, &c. Minorem autem probamus ex illo Matth. 11. Nemo novit filium, nisi pater: nec patrem quis novit, nisi filius: & cui voluerit filius revelare. Et Matth. 16. cum dixisset Petrus es Christus filius Dei viui subiungit redemptor noster. Beatus et Simo Bariona, quia caro, & sanguis non revelavit tibi. Hoc est, per facultatem naturae humanae (quae per carnem, & sanguinem intelligitur) non poterat mente assequi, esse me filium Dei viui: ac perinde in Deo esse patrem, & filium.

¶ Et hanc conclusionem contendit probare Paul. 1. Corin. 2. Cum ait: Sapientiam loquimur inter perfectos: sapientiam verò non huius seculi est, philosophorum, secundum glossam, qui destruuntur: sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quae abscondita est: quam praedestinavit Deus ante secula in gloriam nostram: quam nemo principium huius seculi cognovit. Et inferius: oculus non vidit, neque auris audivit, neque in cor hominis ascendit, quae preparavit Deus his, qui diligunt illum: nobis autem revelavit Deus per Spiritum sanctum. Et paucis interiectis, quae Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. Quae verba non solum intelligi debent de mysterio incarnati filij Dei (de quo praecipue textus disputatio nem Paulus) sed etiam Trinitatis, quod est omnium abditissimum arcanum. Huc accedit testimonium ecclesiast. 3. plura supra sensum hominis ostensa sunt tibi. Et Job. 28. sermone habito de Dei sapientia, & mysteriorum fidei doctrina, ait: abscondita est ab oculis omnium viventium. Et Sapient. 9. sensum autem tuum quis sciet? nisi tu dederis sapientiam, & miseris Spiritum Sanctum tuum de altissimis? etiam illud eccl. 43. Maior est omni laude, ne labores, non autem comprehendens. Eandem conclusionem probat D. Th. sanctorum testimonijs, ut Hilarij, qui in libro de Tri. ait, non putet homo sua intelligentia generationis sacramentum posse consequi: Ambr. etiam dicit. Impossibile est, generationis scire secretum: mens debet, vox silet. At ut intelligamus my-

Sancti
rum re
fitionem
probat.

sterium Trinitatis, necessarium est nos intelligere divinam generationem: igitur Trinitatis mysterium per facultatem naturae consequi non possumus.

Item probat hoc argumento. Per rationem naturalem non possumus pervenire in cognitionem Dei, nisi per creaturas: at creaturae solum ducunt nos in Dei cognitionem, quatenus ipse est causa, & principium earum: esse autem causam, & principium creaturarum convenit divinae essentiae, & ex aequo omnibus tribus personis, ergo per creaturas non possumus pervenire in cognitionem distinctionis personarum, & consequenti, neque Trinitatis: non potest enim Trinitatis mysterium cognosci, nisi cognoscantur tres divinae personae distinctae inter sese.

¶ Et tandem evidens est, mysteria supernaturalia non posse cognosci lumine naturali: at Trinitatis mysterium est omnium profundissimum, quapropter magnae cuiusdam temeritatis est, illud proprijs viribus velle intelligere, & pericrurari: de quo intelligitur illud, qui scrutator est maiestatis, opprimetur a gloria. Insuper quod canonic. 6. legitur. Averte oculos tuos a me, quia ipse me anolare fecerunt. Et enim quomodo magis enitimur, ad hoc mysterium sola ratione investigandum, eò minus penetramus: Deumque detestabili superbia offendimus: & quasi Spiritum Sanctum a nobis anolare, & recedere facimus.

¶ Et observandum est, non solum negatum esse homini, ut evidenter possit consequi Trinitatis mysterium propria virtute: verum etiam, ut de hac re estimationem aliquam probabilem, aut saltem rudem adumbrationem possit habere. Quod si aliquis homo nullam a Spiritu sancto habens revelationem, per solas rationes naturales crederet hoc divinum mysterium, & id probare contenderet: insipienter sane esset.

¶ Sit secunda conclusio. Per rationem naturalem possumus cognoscere aliqua Dei attributa, & ea, quae spectant ad unitatem essentiae: ut Deum esse bonum, misericordem, infinitum, principium, & causam creaturarum. Et patet

Probatur

Primum

Secundum

tertium

per Paulum Roman. 1. Invisibilia Dei, per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur.

3. Cael. Sit autem tertia conclusio. In duplici errore deprehenditur, qui naturalibus rationibus contendit probare mysterium Trinitatis: & quod dignitati nostrae fidei detrahit, & quod impedimento quidem est, ne infideles ad illam convertantur. Dignitati nempe detrahit, quoniam fides est de rebus invisibilibus, quae rationem, & caprum hominis longe superant. Impedimento autem conversioni infidelium etiam est, quia ob illam temeritatem ansam sibi sumerent irridendi nos, qui tam levis rationibus, & nullo alio praesidio innituntur: ipsamque fidem despiciunt haberent.

4. Cael. ¶ Quarta conclusio. Quae fidei sunt, probari debent scripturae testimonijs his, qui scripturae submitunt se auctoritati: apud infideles verò, qui scripturas non admittunt sufficere defendere, non esse impossibile quod praedicat fides, Quod & docet Dionysius. 2. c. de divinis. Si aliquis (inquit) est, qui totaliter eloquijs resistit, longe erit a nostra philosophia. Si autem ad veritatem eloquiorum, scilicet sacrorum, respicit: hoc & nos canone utimur. Hic autem agi posset, quibus argumentis quodvis genus infidelium debeamus disputatione convincere: verum hoc in alterum locum duximus differendum.

Dubium. Porro occurrit dubium, quod Divus Thom. inquit in tertio argumento, cur videlicet Deus revelaverit nobis mysterium Trinitatis: videtur enim superuacaneum narrare homini, quod ratione naturali intelligi nequeat. Et praeter rationes, quas adducit Divus Thom. ad tertium assignamus alias, quae nobis ex 1. contra gentes, cap. 5. petuntur.

¶ In primis, Deus revelavit nobis Trinitatis mysterium, ut maiorem amicitiam, beneficentiamque ostenderet erga homines: amicorum enim proprium est, secreta facere communia, nihilque ab invicem occultare. Quia igitur occultissimum erat hoc Trinitatis arcanum in sinu Dei, non passus est iuxta le-

Assignatur
in rō
ne qua
re con
gruis
Dei no
bis my
sterium

ges amicitiae, ut nos, qui necessitudinis & amicitiae suae vinculo tenebamur, hac cognitione privaremur. Et hoc est, quod ait Ioan. 15. Iam non dicam vos servos, sed amicos: quia omnia, quae a divi a patre meo, nota feci vobis.

Trinitas
iii rena
litate

2. Secundo, ut fortius confunderetur, & retunderetur hominum superbia, qui nimium turgidi, exultant quicquid non intelligat statim esse falsum: contra praecipuum Paul. 1. Corin. 10. in captivitate redigentes omnem intellectum, in obsequium Christi.

3. Tertio ad extollendam celsitudinem divinae maiestatis, dum intelligimus, divinam naturam excellentiorem esse, quam ut a nobis possit, vel mente saltem attingi. Iuxta illud, quod ex Eccl. 43. citavimus. Maior est omni laude, ne labores: non enim comprehendetis. Cognoscimus etiam per revelationem huius mysterij, verius Deum: tunc siquidem verè Deum cognoscimus, cum ipsum esse credimus supra omne id, quod excogitari possit: & quò magis hoc intelligimus, eò maiorem Dei notitiam habemus.

4. Quarto, propter intellectus nostri perfectionem: maxime enim perficitur, & condecoratur humanus intellectus, cognitioni rerum altissimarum studens. Arist. autore 3. de anima text. 7. ubi ait. Intellectus aliquo valde intelligibili intellecto, non minus sanè, sed magis perficitur, & idem 1. de propria animal. cap. 5. Res illas (ait) superiores tamen leuiter attingere possumus, ob eius cognoscendi generis excellentiam amplius oblectamur, quam cum haec nobis iuncta omnia tenemus. Idem etiam docet. 2. de caelo text. 61. Et pluribus alijs locis aperte asserit, minimam cognitionem rerum divinarum praestare, maxima & exacte cognitioni, quae de inferioribus possit haberi, & 10. & hic, cap. 7. reprehendit, tacite Simonidem (cuius sententia reperitur 1. meta. c. 2.) qui hominibus persuadere nitebatur, divinarum cognitionem praetermittendam, & humanis duntaxat rebus ingenium nostrum accommodandum: humana, inquit, oportere sa-

pere hominē, & mortalia mortalem. Hortatur itaque ibidem Aristo. ut diuinorum contemplationi incumbamus: ut vel hac ratione animi vilitatem fugientes, eius maximam excellentiam consequamur abiectionem nimirum vilescent animus, cum viliū rerum cognitioni vacat.

3. Ratio. Quinto verò, quia per huius mysterij manifestationem, maxime exardescit amor noster in Deum, tum quoniam plus cognoscimus Deum, & bonis, quia magis cognoscimus, intensius in hæremus: tum quoniam altitudo huius mysterij diuinitus patefacti, mirificè in ipsius amorem hominum animos excitat. Atque hæ rationes non mediocriter viui esse possunt euangelici verbi concionatoribus, dum publicè de diuina Trini. ad populum loquantur.

Tertia commentarii pars.

AOmnia igitur argumenta initio commentarii proposita respondemus plane, ea esse quæ optima, & quæ ad explicationem mysterij Trinit. prius sola fide accepti, maxime referant, quinimo ad demonstrandum id intellectui, vel rationi non aduersari. Et hoc pacto sunt intelligenda Ricardi verba, quæ circūimus. Verū ad illud probandum conuincendumque seclusa fide, parui momenti esse, ac nullius roboris: quocirca eis philosophus facile satisfacere posset.

Ad primum ergo responderet infidelis negando maiorem: quoniam negat Trinitatem, & etiam negaret hominem esse Dei imaginem. Verum quoniam hoc argumentum videtur conuincere catholicum, qui concedit maiorem, alio modo respondere oportet, distinguendo minorem: quod si ea de imagine perfecta intelligatur, vera quidē est, sed maior falsa: solus enim filius Dei est perfecta ipsius imago, iuxta illud ad Colos. 1. qui est imago inuisibilis Dei: atque a deo perfecte, & ad viuū representat patrem æternum, ut

dictum est, quest. 17. Homo autem nō est, ita Dei perfecta imago, sed potius ad imaginem Dei factus: non, ut dicitur Genesi. Deus, faciamus hominē imaginem nostram, sed ad imaginem nostram. Neque existimes me negare, virum esse imaginem Dei: cum aperte illud affirmet Paul. 1. Corin. 11. vir (inquit) non debet velare caput suum, quoniam imago, & gloria Dei est.

Ceterum obseruandum, quod pluribus de causis homo imago Dei nuncupari solet. primum, quoniam sicut De liberum arbitrium habet: ita etiam homo. Item quia in homine sunt tres potentie, intellectus, voluntas, & memoria, perinde ac in Deo tres personæ. Et insuper alia similitudo, quemadmodum enim in Deo, per actum intelligendi patris producit verbum, & a verbo, & patre per actū amandi Spiritus sanctus ita quoque in nomine, per actum intelligendi animæ producit verbum, & ab anima, ac verbo amor. Ad hæc, hominem Dei imaginem dicimus, ob id scilicet, quia ut ex patre procedit filius, & ex patre, & filio Spiritus sanctus ita similiter ex Adamo solum fuit facta Eua, & ex utroque filius Abel. Aliam itidem huius nūcupationis reddidimus rationem paulo superius, quest. 30. art. 2. Verum omnes huiusmodi comparationes, & similitudines imbecilles profectō, & parum firmæ sunt, quod apud philosophos diuinum Trinitatis mysterium comprobetur: esto sine satis commoda ad illud catholicis explanandum, ut asserit D. Tho. ad 2.

Et ad Aug. testimonium dicimus, in creaturis esse vestigiū creatoris, atque per eas nos posse duci in Dei cognitionem, quoad attributa, non tamen quoad relatiua, ut docet secunda conclusio. Præterea vestigiū non ducit nos ad illud, & perfecte in cognitionē rei, cuius est vestigiū, sed nimis obscur. & cōfusè.

Secundum argumentum philosophus dilueret, negando antecedens: nam quamuis generare sit perfectio in rebus corruptibilibus, quæ per generationem earū species a mortalitate vindicatur, ut docet Arist. lib. 2. de anima. text.

R. Ricardus ab ipso homine imago patris

Ad confirmationem.

Ad 3.

Ad 4.

Ad 5.

Explicatur. Ricardus ab ipso homine imago patris

text. 34. cum in diuina naturali necessitate intereat: verò in rebus æternis, diceret nequaquam perfectionis esse generare: siquidem cæli & angeli, qui æterni sunt, non generant. Simili etiam modo profligaret vim confirmationis, negando item assumptum: & sanè id falsum est, quia esto posse generare sit perfectio, actu tamē generare nullam addit perfectionem: ignis namque postquam genuit aliū ignem sibi similem, nihilō perfectior euadit, quam fuerat ante generationem. Et hoc in Deo notum est, etenim per creaturarum generationem, neque acquirit, neque acquirit potest aliquam perfectionem.

Tertio autem argumento satisfecisse se planè existimaret, negando assumptum: hoc est, communicare se infinite, est perfectio: si per infinitam communicationem intelligatur producerē infinitum: ac subinde non posse se creaturæ infinite communicare non est imperfectio, cum defectus infinite communicationis non oriatur ex parte Dei, sed ex parte creaturæ, cui repugnat infinita perfectio, & infinite perfectionis communicatio, ita ut eius natura euaderet infinite perfecta. Obseruandum tamen est, Diuum Tho. Fateri ad secundum, quod Deus producendo creaturas ex nihilo, communicat se infinite: & eius infinita bonitas manifestatur.

Quartum etiam argumentum confutaret, negata suppositione respectu personæ infinite perfectæ: cum tamen veram diceret respectu personæ, quæ finitam habet perfectionem. Atque hoc pacto respondet D. Tho. ad secundum.

Ad quintum responderet negando consequentiam, & eam facile refelleret in simili: quoniam si verum est, quantitatem re ipsa distingui a substantia: eam non distingui non repugnat intellectui: siquidem est probabile, ut tuerentur iuniores, & tamen simpliciter in se repugnat.

Ad obiectionem porrò de hæretico respondemus, cum cognoscere mysterium Trinitatis humana fide, non diuina per reuelationem præcedentem mysterij Trinitatis maioribus factam,

Barth. Torr. 1.

quibus ipse tractu temporis, ac successione accepit.

Ad philosophorum testimonia respondet Diuus Thom. in solutione ad primum, eos nullo modo cognouisse Trinitatis misterium per proprietates personarum: quæ sunt paternitas, filiatio, & processio: esto cognouissent quædam essentiæ attributa, quæ personis tribuantur: hoc est omnipotentiam, quæ tribuitur patri, sapientiam, quæ filio, & bonitatem, quæ Spiritui sancto, & omnia adducta philosophorum testimonia, quibus videntur aliquantulum cognitionis huius diuini arcani habuisse, explicat atque contorquet in aliū sensum, longè quidem alienum a notitia Trinitatis: ut poterit lector in litera S. Tho. ad primum latius videre.

Quarta commentarii pars.

ÆTERVM nos alia via incedendum existimauimus: nempe veteres illos & sapientissimos philosophorum principes Trinitatis, & multorum secretorum fidei nostræ aliquam cognitionem habuisse, non quidem viribus propriis, & sine reuelatione comparatam, sed per sapientie traditionem. Id significare volumus, quod primus generis humani parens Adamus, sint assatim edoctus a Deo fidei nostræ mysteria, ut Trinitatis, & reliquorum plurimum: & hic quidem, ut par est credere, instruxit atque edocuit filios, nepotes, & pronepotes, & cunctam posteritatem, quæ illo superueniente nata est copiosa: præcipue vero Mathusalem, qui ab eo octauus cum illo felicissime ducentis quadraginta octo annis vitam habuit communem: quod ex scripturis diuinis, facta annorum computatione, quæ Genesis habetur. c. 5. & 7. apertissime constat.

Hic autem Mathusalem plene creditur fuisse edoctus mysteria fidei ab ipso Adamo. Insuper Mathusalem nepotem suum Noe ex alio suo Lamech eadem mysteria edocuit: quod quidem

Responso ad testimonia philosophorum.

Alia auctoris responsio ad philosophorum testimonia, annotatione digna.

Adam.

Mathusalem.

Noe.

necessarium iudico, quando cum illo, auus inquam cum nepote, sexcētis vix erit annis: quod etiam ex Gen. manifestum est, cap. 5. 7. 8. & 9.

¶ A Noe vero filij sui, & nepotes eadem fidei veritates acceperunt: hic, n. post diluuium, vt sacra refert historia Genes. 9. trecentos quinquaginta vixit annos: qui cum esset vir iustus, atq; perfectus in generationibus suis gen. 6. Consentaneum est, illum posteris, & filijs creationem generis humani, & interitum patefecisse: instituisseque illos omnibus fidei nostrae mysterijs, quae ipse accepit ab illis, qui primū parentem nostrum viderunt, cui in principio facta est omnium patefactio a Deo.

¶ Ab ijs itaque filijs, nepotibus, pronepotibus, & alijs, qui ab Adamo sumpturunt originem, mysteriorum fidei nostrae cognitio, quasi de pectore in peccatis, & de ore in os, derivata est per sapientiae successionem, & traditionem: delataque ad plures ethnicorum: vt forte ad amicos Iob: Eliphaz Themanitem, Baldab, Suten, Sophar Naamathitem, & praeterea Eliu Buzitem: quorum tam celebris in diuinis literis facta est mentio. Qui dum amico suo vlceribus summisque doloribus penè confecto, & vermibus fractenti, plagas probro darent, dicerentque ob sua peccata illi obuenuisse: interim grandes sententias ad fidem nostram spectantes efferebant, abditissimaque arcana de fidei rebus prodiderunt, & commemorarunt. Quomodo facile est videre, tum alijs locis, tum praecipue, c. 11. 2. 3. 7. libri Iob.

Cognitio mysterio Rursus per eadem traditionis viam procedentem tempore haec rerum diuinarum cognitio, & mysteriorum fidei, ad magnos antiquissimosque philosophos dimanauit: vt Berosum, Trismegistum, Proclum, Philonem, Socratem, Platonem, Plotinum: non sycera illa quidem & integra, quemadmodum data est primo parenti ab ipso Deo, & ipse patefecit Noe, hic autem palam fecit nepotibus suis, sed plurimum obscurata, factaque semper deterior. Siquidem postquam sparsum est, & diffusum

in omnes terras genus humanum cum non tam multi iam essent sapientes, & vitae necessarijs excogitandis intenti essent homines, potissimum vero peccatis, & criminibus cooperiti, & contaminati non solum supernaturalium veram cognitionem, quam a maioribus acceperant, verum exactam illam rerum naturalium in dies magis magisque amittebant: vt quod optime in illos possit, quod ait Paulus: euannuerunt in cogitationibus suis, tradidit illos Deus in reprobum sensum: Rom. 1. Vnde non mirum est, si fidei nostrae mysteria mera deliramenta iudicauerint. Necessario itaque fuit, rerum praeteritarum memoriam exacte apud paucos omnino remansisse: & forte necdum literarum repertus erat vsus, aut diluuiio penitus intermissus. Cum igitur haec verba: non scripta, posteris traderentur maioribus, facillime ex eorum animis, subrepente obliuione, exciderunt, tandemque veritas apud paucos remansit, falsa vero quaedam eius imago, & adumbratio per omnes dimanauit.

Per hanc eandem rationem traditionis, mysteriorum nostrae fidei cognitionem consequuta sunt Sibyllae, vt quibusdam placuit: & ex illis decem praecipue ab autoribus magnis laudibus celebrantur, ab autoribus, inquam, qui Christi redemptoris nostri natiuitatem praecesserunt, vt Marco Varrone, Cicrone, Virgilio, & alijs: quemadmodum Lactantius Firmianus late probat, lib. 1. de religione, cap. 6. & August. lib. 1. de ciuit. Dei, cap. 33. Verum inter has decem, celebriores habentur tres, Erythraea, Cumana, Sibocetha Berosi Chaldaei filia: quarum libros, carmina, atque sententias populus Romanus in capitolio, maxima in reuerentia habuit, missis in exteras nationes legatis, qui diligenter illos alportarent. Quae quidem longo annorum curriculo ante Christum natum, tam aperte loquuntur, quam sacri euangelistae de incarnatione, vita, & morte ipsius redemptoris nostri, & eius resurrectione, de iudicio, ceterisque mysterijs fidei catholicae.

¶ Porro

¶ Porro est verum sit, plura fidei nostrae mysteria potuisse illas per sapientiae traditionem cognouisse, sed tam clara, & manifesta de Christo loquutio, non par est credere, quod illis obtulerit aliter, quam per diuinam revelationem, sicut pars maior doctorum habet: ex quibus est Aug. vbi supra, & Hieron. lib. 1. contra Iouinianum asserit a Deo, spiritum prophetandi accepisse illas in praemium virginum. Verba eius sunt: quid referam Sibyllas Erythraeam, atque Cumanam, & octo reliquas (nam varro deesse fuisse autumat) quarum insignis virginitas est, & virginum praemium diuinitus: haec Hieronymus. & in eadem sententia est S. Th. 1. 2. q. 2. ar. 7. ad tertium.

¶ In gratiam autem lectoris, aliquot illarum referam prophetias. Filius Dei carnem sumet de Virgine, ex eaque natus: cum hominibus in mundo conuersabitur, a gente incredula sua tradetur, & flagellabitur: a lapidis percutietur: conspuetur, & illudetur: corona spinarum transigetur, tandem in crucem extollentur: potabunt aceto & felle: velum scindetur medium: sol obscurabitur: morietur in salutem generis humani, descendet ad inferos: tertia die resumpto corpore resurget, in caelum ascendet: postremo in nouissimo tempore veniet ad suscitandum iudicandumque viuos, & mortuos: collaturus praemia iustis, poenam & supplicia impijs: & quamplurima alia mysteria fidei nostrae manifestissime praedixerunt.

¶ Qui de Sibyllis, & carminibus, quae scripserunt longiorem desiderat sermone, praeter hos, quos citauimus auctores, videre potest Nicanorem, qui Alexandri res gestas scriptis mandauit: Martianum capellam, Diodorum Siculum, Solinum, Plinium, Seruium, Athanum, Suidam, Strabonem, Euseb. Paulum Orosium.

¶ Est autem in hoc negotio aeterna dignum memoria, quod de carminibus Erythrae Sibyllae ab autoribus refertur, cuius meminit Diuus August. loco allegato: videlicet quod litera initialis cuiusque versus, deserviebat in compo-

sitionem, ita vt omnes simul acceptae, dicerent: Iesus Christus, filius Dei, saluator: quod tamen intelligendum est fieri in lingua Graeca, in qua illa scripsit: vt hoc argumento ostenderet, quacumque pandebat mysteria, de Christo redemptore nostro intelligi debere, deque fide catholica ecclesiae Romanae.

¶ Quid clarius vnquam dici potuit? Compello vos infideles, Iudaeos, ethnicos quotquot demum Christi doctrinae aduersarij: vt fidei nostrae integritatem, & veritatem accipiat. An non satis erat, eam esse tot prophetarum oraculis ostensam, nisi ex vobis metipsis prophetissas daretis Sibyllas, quae omnia clarissime referrent mysteria fidei, in confusionem vrique vestram? Et si hoc argumentum sit ex minimis nostrae fidei, ego quidem existimo lector optime non parui momenti esse ad conuincendos infideles, & periuicaces oppugnatores, atque confirmandos Christianos homines, si quando vacillet in fide. Et hanc sententiam, quam nos in praesentia tutamur, videlicet antiquos philosophos multa mysteria fidei nostrae cognouisse, non per lumen naturale rationis, sed per sapientiae traditionem, tenet Christiana eloquentiae princeps Lactantius, Cuius ingenium

Argu. magni momenti aduers. infideles

Lactan.

miratur Diuus Hieronymus in septem libris, quibus diuinarum institutionum titulum indidit: hoc est enim illius propositum, praesertim in calce, capit. 27. lib. 4. haec verba annexit. Ego vero non dubito, quin ad veritatem Trismegistus hac aliqua ratione peruenerit: qui de Deo patre omnia: de filio loquutus est multa, quae diuinis continentur arcanis. Et per haec quae diximus,

facile patet responsio ad philosophorum testimonium adducta.

ARTICVLVS II.

Vtrum sint ponendæ notiones in diuinis.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod non sint ponendæ notiones in diuinis. Dicit n. Dion. in 1. capitulo, de di. no. quod non est audendum dicere aliquid de Deo, præter ea, quæ nobis ex sanctis eloquijs sunt expressa. Sed de notionibus nulla fit mentio in eloquijs sanctæ scripturæ: ergo non sunt ponendæ notiones in diuinis.

2 ¶ Præterea quicquid ponitur in diuinis, aut pertinet ad unitatem essentialia, aut ad Trinitatem personarum: sed notiones non pertinent ad unitatem essentialia, nec ad Trinitatem personarum: de notionibus enim neque prædicantur ea, quæ sunt essentialia: non enim dicimus, quod paternitas sit sapiens, vel creet. Neque etiam ea, quæ sunt personæ. Non enim dicimus, quod paternitas generet, & filio generetur. Ergo non sunt ponendæ notiones in diuinis.

3 ¶ Præterea, in simplicibus non sunt ponendæ aliqua abstracta, quæ sint principia cognoscendi: quia cognoscuntur seipsis. Sed diuinæ personæ sunt simplicissime, ergo non sunt ponendæ in diuinis personis notiones.

¶ Sed contra est, quod dicit Ioann. Dam. Differentiam hypostaseon, id est personarum in tribus proprietatibus, id est paternali, & filiali, & processionali, recognoscimus. Sunt ergo ponendæ proprietates, & notiones in diuinis.

¶ Respondeo dicendum, quod præpositiuus attendens simplicitatem personarum, dixit non esse ponendas proprietates, & notiones in diuinis. Et si-

cubi inueniantur, exponit abstractum pro concreto. Sicut enim consueuimus dicere rogo benignitatem tuam, id est te benignum: ita cum dicitur in diuinis paternitas, intelligitur Deus pater. Sed sicut ostensum est supra, diuina simplicitati non præiudicat, quod in diuinis utamur nominibus concretis, & abstractis. Quia secundum quod intelligimus sic nominamus. Intellectus autem noster non potest perungere ad ipsam simplicitatem diuinam, secundum quod in se est consideranda. Et ideo secundum modum suum diuina apprehendit, & nominat, id est, secundum quod inuenitur in rebus sensibilibus, a quibus cognitionem accipit. In quibus ad significandum simplices formas, nominibus abstractis utimur: ad significandum uero res subsistentes, utimur nominibus concretis. Unde & diuina (sicut supra dictum est) ratione simplicitatis, per nomina abstracta significamus: ratione uero subsistentis, & complementi per nomina concreta. Oportet autem non solum nomina essentialia in abstracto, & in concreto significare (ut cum dicimus deitatem, & Deum, vel sapientiam, & sapientem) sed etiam personalia, ut dicamus paternitatem, & patrem. Ad quod duo præcipue nos cogunt. Primo quidem hæreticorum instantia. Cum n. confiteamur patrem, & filium, & Spiritum sanctum esse unum Deum, & tres personas, quæribus quo sunt unus Deus, & quo sunt tres, sicut respondetur. ¶ Sunt essentialia, vel deitate unum, ita oportuit esse aliqua nomina abstracta, quibus rñderi possit personas distingui. Et huiusmodi sunt proprietates, vel notiones in abstracto significantes: ut paternitas, filio. Et ideo essentialia signific. in diuinis, ut quid: persona uero, ut quis: & prietas aut ut quo. Secundo quia una persona

sona inuenitur in diuinis referri ad duas personas, scilicet persona patris ad personam filij, & personam Spiritus sancti. Non autem una relatione. Quia sic sequeretur, quod etiam filius, & Spiritus sanctus una, & eadem relatione referrentur ad patrem. Et sic cum sola relatio in diuinis multiplicet Trinitatem, sequeretur, quod filius, & Spiritus sanctus non essent duæ personæ. Neque tamen potest dici, ut præpositiuus dicebat, quod sicut Deus uno modo se habet ad creaturas, cum tamen creaturæ diuersimodè se habeant ad ipsum, sic pater una relatione referatur ad filium, & ad Spiritum sanctum, cum tamen illi duo duabus relationibus referantur ad patrem. Quia cum ratio specifica relatiui consistat in hoc quod ad aliud se habet, necesse est dicere, quod duæ relationes non sunt diuersæ secundum speciem, si ex opposito una relatio eis correspondeat. Oportet enim aliam speciem relationis esse domini, & patris: secundum diuersitatem filiationis, & seruitutis. Omnes autem creaturæ sub una specie relationis referuntur ad Deum, ut sunt creaturæ ipsius. Filius autem, & Spiritus sanctus non secundum relationes unius rationis referuntur ad patrem. Unde non est simile. Et iterum in Deo non requiritur relatio realis ad creaturam (ut supra dictum est). Relationes autem rationis in Deo multiplicare non est inconueniens. Sed in patre oportet esse relationem realem qua referatur ad filium, & Spiritum sanctum. Unde secundum duas relationes, & filij, & Spiritus sancti, quibus referuntur ad patrem, oportet intelligi duas relationes in patre, quibus referatur ad filium, & Spiritum sanctum. Unde cum non sit, nisi una patris persona necesse fuit seorsum significari rela-

tiones in abstracto, quæ dicuntur proprietates & notiones.

Ad primum ergo dicendum, quod licet de notionibus non fiat mentio in sacra scriptura, fit tamen mentio de personis, in quibus intelliguntur notiones. sicut abstractum in concreto.

Ad secundum dicendum: quod notiones significantur in diuinis, non uerè, sed ut rationes quædam quibus cognoscuntur personæ, licet ipsæ notiones, vel relationes realiter sint in Deo, ut supra dictum est. Et ideo ea, quæ habent ordinem aliquem ad actum aliquem essentialem, vel personalem, non possunt dici de notionibus, quia hoc repugnaret modo significandi ipsarum. Unde non possumus dicere, quod paternitas generet, vel creet, sicut sapientia, vel intellectus. Essentialia uero, quæ non habent ordinem ad aliquem actum (sed remouent condiciones creaturæ a Deo), possunt prædicari de notionibus. Possumus enim dicere, quod paternitas est æterna, vel immensa, vel quodcunque huiusmodi. Et similiter propter identitatem rei possumus substantiua personalia, & essentialia prædicari de notionibus. Possumus enim dicere, quod paternitas est Deus, & paternitas est pater.

Ad tertium dicendum, quod licet personæ simplices, tamen absque præiudicio simplicitatis possunt propria ratione personarum in abstracto significari, ut dictum est.

¶ Commentarium.

RÆSENS commentarium quatuor continet partes: in prima sanè explicatur corporis articuli litera, & opinio. Præpositiuus (seu potius error) confutatur: in secunda autem disputamus dubium

dubium quoddam, ubi Durandi sententiam refellimus: in tertia vero contra Sancti Thom. doctrinam plura argumenta proponimus, & eis satisfacimus: in quarta demum explanatur littera, & materia argumentorum, & ad declarationem eorum, quae sanctus Th. docet ad secundum, statuimus documenta duo.

Prima commentarii pars.

DE notionibus mentionem facit magister sentent. in 1. distin. 28. 29. & ante ipsum August. 5. de Trinit. cap. 6. ubi loquens de eterno patre, ait, alia notio est quae teligitur genitor, alia qua ingenitus. Ad hanc ergo litteram intelligendam, praemittenda sunt aliqua: in primis quid notio sit.

Quid notio sit

Notio quidem est ratio cognoscendi unam personam, ut ab alia distinguatur: uti paternitas est notio quandoquidem est ratio, & principium cognoscendi patrem, ut a filio distinguatur: cognoscimus etenim primam personam esse patrem, & non filium, quoniam habet paternitatem, quam filius non habet. Simili modo dicendum est de filiatione, processione, & spiratione. Atqui praefatam definitionem assignat Sanctus Th. arti. sequenti, notio nis nempe nomen in hac significatione latinum est, & eo utitur August. ubi supra. Secundo observandum quippe est, de ratione notiois esse, quod sit abstractum, & per nomen abstracti significetur, ut filiatione.

2. notab.

His nimirum praelibatis dicimus, quod circa questionis titulum versantur duae theologorum sententiae, quarum prior est Praepositii, cuius opinionem Divinus Thom. refert, & confutat articulo praesenti. Dicebat itaque Praepositius, quod in Deo notiones ponendae non sunt, & ratio (inquit) est, quia notiones sunt abstracta, & in divinis abstracta ponenda non sunt propter Dei simplicitatem. Quocirca ybicun

Praepositii sent.

que reperit abstractum, exponit illud per concretum, ut in divinis est paternitas, id est pater, sicut consuevimus dicere, rogo benignitatem tuam, id est te benignum.

Adversus sententiam istam argumentamur. Concreta potius important compositionem, quam abstracta, componitur enim concretum in creaturis ex abstracto, ut homo ex humanitate, album ex albedine, & non vice versa, sed in divinis (ut ipse fatetur) sunt concreta, siquidem exponit Dei abstracta per concreta, ergo potius sunt abstracta, ac subinde falsum est asserere in Deo abstracta non esse, propter Dei simplicitatem.

Secundo argumentatur Sanctus Thom. adversus eundem doctorem. Nos utimur nominibus abstractis, ad significandas simplices formas: & concretis, ad significandas res subsistentes, sed in divinis sunt formae simplices, ipsae videlicet relationes, & tres subsistentes personae, ergo in divinis sunt abstracta, & concreta.

Et haec Praepositii sententia aperte adversatur Dno Bernardo, qui sermone 80. super cantica ita ait. Si quid itaque de Deo proprie dici possit, rectius congruentiusque, dicitur. Deus est magis bonitas, bonitas, iustitia, sapientia, quam Deus est magnus, bonus, iustus, aut sapiens. Unde non immerito nuper in concilio, quod Papa Eugenius Remis celebrauit, tam ipsi, quam ceteris episcopis peruersa visa est, & omnino suspecta expositio illa in libro Gilberti episcopi Pictauiensis, quo super verba Boetij de Trinitate, sanctissima quidem atque catholica, commentabatur hoc modo. Pater est veritas, id est verus: filius est veritas, id est verus: Spiritus sanctus est veritas, id est verus, & hi tres simul non tres veritates, sed una veritas: id est unus verus. Obsecram peruersamque explanationem, quam verius saniusque per contrarium ita dixisset, pater est verus, id est veritas, filius est verus, id est veritas, Spiritus sanctus est verus, id est veritas, & hi tres unus verus, id est una veritas.

Hae

Haec Bernardus, ubi aperte damnat tanquam errorem, sententiam Praepositii.

Est autem secunda August. sententia loco citato, & omnium fere theologorum, quam in praesentia tuetur Sanctus Thom. affirmans, necessarium esse ponere in divinis notiones propter haereticorum instantiam, ut scilicet noverrimus eis satisfacere, cum interrogamur ab illis, quo pater est pater, & quo filius est filius, & quo Spiritus sanctus est Spiritus sanctus. Et respondemus, quod pater est pater paternitate, & filius, est filius filiatione, & Spiritus sanctus processione, sicut cum dicimus, quod Deus divinitate est Deus. Probat autem Sanctus Thom. sententiam suam, & eadem probatione refellit Praepositii placitum, cuius quidem probatio erit tertium argumentum contra ipsum Praepositium.

Ratio S. Th. q. est 3. argu. contra Praepositium.

Ratio igitur Sancti Thomae virtute in hunc procedit modum. In persona patris sunt duae relationes, paternitas scilicet, & spiratio, quas oportet notas facere, & nominibus designare, nam res per nomina explicamus, sed si in Deo non essent abstracta, & notiones, eas designare non possemus, ergo necessum est in Deo ponere notiones, quibus illas designemus relationes, nepe dicendo, quod in patre sunt duae relationes, puta paternitas, & spiratio: quas sane exprimere commode nequimus, dumtaxat concretis utendo, ut saeis liquet. At probat sanctus Thom. maiorem, hoc est, in patre duas esse relationes, in hanc formam. Pater refertur ad filium, & Spiritum sanctum, siquidem has duas personas producit, & producens refertur ad productum. Nunc percontamur, an pater referatur ad filium, & Spiritum sanctum, una, aut duabus relationibus? Si das secundum, das quod volumus: nam profecto si ad filium, & Spiritum sanctum refertur pater per duas relationes, consequens est, quod in ipso sint illae duae relationes. Si autem das primum, argumentamur ad hunc modum. Pater per unam relationem refertur ad filium,

& Spiritum sanctum, ergo filius, & Spiritus sanctus eadem ratione, per unam relationem referuntur ad patrem, quod fieri nequit. Nam cum relatio in divinis multiplicet personas, si filius, & Spiritus sanctus unica relatione referrentur ad patrem, unicum duntaxat haberent relationem: atque adeo una essent persona, quod haereticum est affirmare.

Ceterum Praepositium nitebatur huic argumento respondere, negando hanc ultimam collectionem, & in simili assignabat defectum. Quia Deus unica relatione dominij refertur ad omnes creaturas, & tamen creaturae per plures referuntur ad Deum, ut notum est. Verum istam Praepositii calumniam diluit sanctus Thom. dicendo non esse consimile de relationibus creaturarum ad Deum, & filij ac Spiritus sancti relationibus ad patrem. Quandoquidem illae sunt eiusdem rationis, & denominationis, per illas namque omnes res a Deo conditae referuntur ad ipsum, ut eius creaturae: & creaturae denominantur, quomobrem possunt omnes uni, & eidem relationi dominij, quae in Deo est, opponi & respondere. Illae vero sunt diversarum rationum, filiatione videlicet & spiratio, ut constat: quapropter non possunt uni, & eidem relationi respondere in patre, sed necessum est, in eo esse duas relationes diversarum rationum, quibus respondeant.

Praepositii fuga

Refellit S. Th. Praepositii calumniam.

Quod etiam probat hoc pacto. Ratio atque esse relatiui, & relationes, ex Aristotelis praedicamento ad aliquid, est ad aliud se habere, videlicet ad terminum relatiui scilicet sibi oppositum, vel relationem sibi oppositam: ergo una relatio tantum habet unam relationem sibi oppositam, & non plures specie differentes. Quoniam si haberet plures sibi oppositas specie differentes, cum habeat esse, & relationem in ordine ad illas, haberet etiam plures rationes, & plura esse specie differentia, quod sane pugnat. Et haec est Aristot. doctrina 1. metaphy. capit. de ad aliquid, tex. 20. ubi ait, quod nullum relatum dicitur bis, id est, idem relatum

quum nō habet duo relata diuersarum specierum, sibi ex opposito correspondentia. Obseruandum planē est, quōd sicut concedimus, paternitatem, & spirationem duas esse relationes in patre: sic etiam concedendum existimamus, de filiatione, & spirationem filio.

Contra S. Tho. obiectio. Aduersus tamen sanctum Thom. insurgimus, probando assertiones eius secum minime coherere: nam in 3. parte questio. 35. artic. 1. ad vltimum affirmat, quōd vni filiationi, qua aliquis filius est, contrastant duae relationes diuersarum specierum: hoc est, paternitas in patre: & materia relatio, seu maternitas (vt dicit sanctus Thom.) in matre: & vt cernimus oppositum affirmat in praesentia. Respondemus, id quidē verum esse, nempe duas relationes diuersarum specierum posse vni ex aduerso respondere, dum illarum fundamenta se habent instar vnius, & vt vni perfectum principium, ac velut vna completa causa: quemadmodum pater, & mater respectu filij. Sed filius, & Spiritus sanctus, qui sunt fundamenta filiationis, & processionis non sic se habent: quocirca eis in patre non vna, sed plures relationes, necessario inuicē respondere debent.

Summa sententia D. Tho. Summatim igitur dicimus iuxta mentem sancti Thom. quōd plures relationes eiusdem rationis possunt respondere vni, sicut relationes omnium creaturarū eidem relationi dominij, quae est in Deo: & etiam plures relationes diuersarum rationum, eum earum fundamenta se habent instar vnius: vt pater, & mater respectu filij. Verūm hoc nequit fieri, quando earum fundamenta non isto modo se habent: vt filius, & Spiritus sanctus, qui non se habent instar vnius causae, aut principij, in ordine ad patrem.

Gregory Ariminiensis opinio. Iam vero etiam, ni fallor, Gregorius Ariminensis in 1. distin. 26. ferme est in eadem praepositiui sententia, affirmat enim primum, quod est vna relatio patris, ad filium, & Spiritum sanctum: rursus, quamuis fateatur abstracta in diuinis, dicit tamen, ea & concreta synonyma esse. Insuper negat,

quod propter hereticorum instantiam, nec eellum sit ponere notiones: vt eis scizmus respondere. Inquit enim, quod Hieronymus, & Augustinus docent nos haereticis sine notionibus satisfacere, interroganti namque, quo Deus sit vnus, & trinus, respondent, quod est vnus substantia, & trinus personis. Etenim Hieronymus in expositione fidei catholicae ait: substantia vnum sunt, sed personis ac nominibus distinguuntur. Et itidem Augustinus in sermone de fide, & symbolo, credimus Trinitatem personis distinctam, substantia vnitam.

¶ Nimirum homo non calluit sancti doctoris mentem, qui intendit cuiusque interrogationi, quae circa diuina fiat, satisfacere per proprium responsionis nomen: siue interrogatio fiat de absolutis, siue de relatis. Vt si haereticus a nobis quaerat, quo pater est pater, responsum ei adhibeamus, paternitate: & si percontetur quo filius est filius, ei responsum reddamus, filiatione, & similiter proferus dicendum de spiratione censemus.

Secunda commentarii pars.

AD maiorem tamen huius articuli explanationē, offert se, quam discutiamus, dubitatio: an quēadmodum, paternitas, & spiratio actiua, quae est in patre, sunt duae relationes (vt in praesentia docet sanctus Thom.) sic etiam realiter inter se se distinguantur. Ipse quidem sanctus Thom. articulo sequenti ad 3. defendit partem negantem: & ratio est, quia paternitas, & spiratio non inuicem referuntur: & in diuinis solummodo est realis distinctio per oppositionem relationum: & idem dicitur est de spiratione, & filiatione, quae etiam non opponuntur relatiuē. Durandus vero in primo dist. 13. quest. 2. mordicus tenet has praedictas relationes realiter distingui, & simile asserit de generatione, & spiratione in patre.

At

Arg. contra Durand. ¶ At contra hominis sententiam opponimus. In Deo sunt quatuor relationes: realiter distinctae, puta paternitas, filiatio, processio, & spiratio, vt ipse facit, ergo in Deo sunt quatuor res, & rerum quaternitas, quod est haereticum: & oppositum definitur in capit. Damnamus, de summa Trinitate. & fide catholica. Huic argumento cōtingit Durandus, concilij decretum damnare quaternitatem personarum & rerum, sed non relationum.

Obiectio contra Durandum. ¶ Verūm obijcimus. Qui asseuerat in Deo quatuor relationes realiter distinctas, concedere etiam habet quatuor res in diuinis, quod aperte ostendimus. Paternitas, filiatio, atque processio sunt tres res, quia realiter distinguuntur, se 1. paternitas, filiatio, processio, & spiratio realiter distinguuntur, iuxta sententiam ipsius: igitur sunt quatuor res, & rerum quaternitas in diuinis. Videtur planē respondere Durandus, quōd concilium negat quaternitatem rerum, & personarum inter ipsas personas & essentiam: ita quod personae, & essentia non sunt quatuor personae, nec quatuor res: veruntamen ipsas quatuor relationes quatuor esse res. Sanē responsio haec longe aliena est a veritate (iudicio meo) & doctrinae catholicae dissona: quoniam vt licet videre in decretali allegata, simpliciter, & absolute negatur quaternitas in diuinis. Decretali verba sunt. Nos autem, sacro approbante concilio, credimus, & confitemur cum Petro, quod vna quaedam summa res est incomprehensibilis quidem, & ineffabilis, quae veraciter est pater, & filius, & Spiritus sanctus, tres simul personae, ac sigillatim quaelibet earundem: & ideo in Deo solummodo Trinitas est, & non quaternitas. Quia quaelibet trium personarum est illa res, videlicet substantia, essentia, seu natura diuina, quae sola est vniuersorum principium: praeter quod aliud inueniri non potest. Et illa res non est generans, nec genita, nec procedens. Haec concilium Lateranense, non sub Alexandro tertio, sed sub Innocentio tertio, capitulo

lo secundo Damnamus.

Ad cuius maiorem claritatem notandum est, vt recenset eo loco concilium quod Petrus Lombardus magister sentent. affirmat in 1. sentent. distinctio. 5. diuinam essentiam esse summam rem, quae est pater, filius, & Spiritus sanctus: & quod illa non est generans, nec genita, nec procedens. Quae quidem magistri sententia catholica est. Contra quem Abbas Ioachimus argumentabatur, appellans ipsum haereticum & insanum: & ex praefatis magistri verbis contendeat probare in Deo esse quaternitatem, sic cōcludens syllogismo. In Deo sunt pater, & filius, & Spiritus sanctus: & vtraque has tres personas, est alia summa res, quae non est generans, nec genita, nec procedens: ergo est quarta res, & ex consequenti quaternitas in diuinis. Quo argumento satis Abbas Ioachimus, vehementer asseuerabat, nullam rem esse patrem, filium, & Spiritum sanctum, sed has tres personas esse vnam rem per aggregationem, sicut populum. Concilium vero istam Abbatis Ioachimi sententiam damnat, tanquam haereticam, atque alteram Petri Lombardi velut catholicam decernit, atque definit. Et in defensionem eius, respondet negando collectionem Abbatis Ioachimi, negationisq; in verbis adductis causam assignat, quoniam vlla summa res, quam ponit magister sententiarum, non est re ipsa distincta a patre, filio, & Spiritu sancto: sed est natura diuina, communis illis tribus: ac perinde non est quarta res, nec quaternitas in diuinis.

¶ Et tandem opponimus contra Durandum, praemisso, quod in diuinis concretum, & abstractum duntaxat ratione distincta sint, secundum diuersos modos concipiendi: vt Deus, & diuinitas: pater, & paternitas. Et de quocunque affirmatur, vel negatur vnum, affirmatur, vel negatur aliud in sensu quidem identico, nam in sensu formali id verum non est. Siquidem haec est vera, essentia non est generans: & haec falsa, essentia

Annot.

2. arg. contra Durand.

essentia non est generatio: quod in sequentibus magis manifestum fiet. Id mirum volumus, quod si aliquid non est pater, non est paternitas: & si non est spiratio, non est spirans: & sic de reliquis. Nunc percontamur, an spiratio realiter distinguatur à patre: vel sit idem cum patre. Quod si primum concedas, colligimus in hunc modum. Pater non est spiratio: nam ut das, ipsa realiter distinguatur à patre: ergo non est spirans: quod est hæreticum, ut deinceps ostendimus. Collectio quidem liquet ex suppositione. Si autem respondeas, ut par est, spirationem esse idem cum patre, sic texamus argumentum: Spiratio est idem cum patre: at pater est ipsa paternitas per se existens, & solum distinguuntur (ex suppositione) secundum alium atque aliud concipiendi modum: ergo spiratio est ipsa paternitas: proindeq; ab ea realiter non distinguuntur. Fortassis negaret Durandus consequentiam hanc proximam, assignaretq; in simili defectum. Spiratio est idem cum essentia divina, & essentia divina est processio: & tamen spiratio non est processio. Profecto simile non est, quoniam essentia divina, & processio, non comparantur inter se ut concretum, & abstractum: quemadmodum paternitas, & pater.

Durandi reprobatio Diluit

Tertia commentarii pars.

Durandi reprobatio in sententia & Thomæ approbat.

QUAMISSA igitur Durandi opinione, ne dicam errorem, censemus Divini Thomæ sententiam catholicam. Quamplurima autem parvi momenti argumenta congerit Durandus loco citato aduersus hanc D. Thomæ doctrinam, quæ ibidem licebit legere. Nos verò alia fortassis grauiora adducemus, sitq; eorū primum: præmissis quod ingenuè fatetur sanctus Thomæ scilicet spirationem esse idem re cum paternitate, & filiatione, eiq; communem, & texamus in hunc modum argumentum.

Hæc spiratio est paternitas, & hæc

spiratio est filiatio: ergo paternitas est filiatio. Consequentia est bona, quandoquid est syllogismus expository: consequens autem hæreticum est, ergo & antecedens: quod & sanctus Thomæ concedit.

Respondemus, illum syllogismum nullum esse, quia virtute procedit medio non distributo, sicut hic syllogismus. Hæc essentia est paternitas, & hæc essentia est filiatio, ergo paternitas est filiatio: nam sicut diuina essentia communis est paternitati, filiationi, & processioni, ita quoque spiratio, paternitati, & filiationi: & quemadmodum essentia etiam cum additamento singulari, scilicet hæc essentia, est communis illis tribus relationibus, sic pariter hæc spiratio, est communis paternitati, & filiationi.

¶ Secundo, paternitas & spiratio differunt specie, ergo numero: ac perinde realiter. Negamus assumptum: quia cum Deus non ponatur in genere, nulla in eo est species, neque speciei differentia. Insuper negamus collectionem: quia album, & dulce specie differunt, & non numero: sed sunt idem re, & numero in lacte. De rebus autem, quæ in prædicamento substantiæ ponuntur, libenter fatemur omnia, quæ differunt specie, differre numero.

¶ Tertio, percontamur, an paternitas & spiratio differant re, vel tantum ratione. Si primum, igitur realiter distinguuntur: si autem secundum, colligamus isto modo. Paternitas, & spiratio, tantum ratione distinguuntur, sed rationis distinctio non facit numerum rerum (natura namq; animalis in Sorte, & hæc differentia, rationale, & hominis natura ratione distinguuntur, & sunt vna res, hoc est Sortes ipse: ut palam elicitur ex Arist. 7. metaph. text. 43.) ergo spiratio, & paternitas non sunt duæ relationes, sed vna. Dicimus sane, distinctionem rationis solum non facere numerum rerum, sed nihilominus facere numerum relationum. Quod plane ostendimus, quoniam si Sortes est albus, per eandem albedinem ille est similis corporibus albis, & dissimilis

1. arg. Thom.

Solutio

1. arg.

Reprobatio

1. arg.

Solutio

Reprobatio

Diluitur

milis nigris, atque similitudo, & dissimilitudo sunt vnum in genere rei, puta albedo, & duntaxat ratione distinguuntur, verum sunt plura in genere relationis, quia per eas albedo ad plura refertur.

¶ Quarto, spiratio, & paternitas sunt idem re: ergo hæc propositio est vera. Paternitas est spiratio, quam tamen negat sanctus Thomæ articulo sequenti ad 3. Ad hanc difficultatem dicimus, prædicationem hanc, paternitas est spiratio, veram esse in sensu identico, ut dialecticorum terminis utamur, eam tamen falsam in sensu formali. Sensus nanque eius est, quod relatio paternitatis est relatio spirationis, & quæ per illas, fundamentum illarum, quod est, pater, refertur ad eundem terminum. Quod falsum esse constat: quia per illas, pater refertur ad duas distinctas personas: nempe filium, & Spiritum sanctum. Et præfata propositio ex vi sermonis sensum formalem facit: eò quod illa nomina abstracta inuenta sunt à theologis, ad loquutiones formales contra hæreticos. Quod diximus de paternitate, & spiratione, dicendum etiam censemus de filiatione, & spiratione.

¶ Quidam Thomista in commentarijs primæ partis sancti Thomæ, & in expositione huius articuli, tuetur quod iuxta sancti Thomæ doctrinam, paternitas & spiratio, ut relationes, distinguuntur realiter: sed non ut res. Veruntamen opinio ista nobis non probatur, quinimò censemus eam pugnare cum sancti Thomæ disciplina: quod ostendimus. Paternitas, & spiratio, quatenus relationes, non sunt opposita, ergo non distinguuntur realiter quatenus relationes. Antecedens notum est, & consequentia liquet ex principio S. Tho. quod sæpius repetit: videlicet in diuinis solum est realis distinctio inter ea, inter quæ est relationum oppositio.

¶ Quod si respondeat negando consequentiam: quia filiatio, & processio non sunt opposita, & realiter distinguuntur: profectò non est par ratio,

1. arg.

Reprobatio

Diluitur

nam istæ distinguuntur, quia sunt in diuersis personis, & non in eadem: at illæ sunt in eadem persona. Vel istæ distinguuntur, quia processio originem ducit à filiatione, ut Spiritus sanctus à filio, ut inferius susius explicabitur: at spiratio non originem ducit à paternitate, sicut neq; spirator ab ipso patre: quoniam spirator est duæ personæ, pater scilicet, & filius, quæ ambæ simul non sint à patre.

¶ Item in fallor, hæc opinio pugnantia loquitur: quod aperte, iudicio meo, ostendi potest. Quia vel paternitas, & spiratio, quæ relationes, sunt diuersæ res, quarum vna non est alia: vel vna res. Si das primum, ergo quatenus res realiter distinguuntur: si secundum, ergo quatenus relationes non distinguuntur secundum rem nec realiter. Si respondeat, hanc ultimam collectionem in doctrina sancti Thomæ non tenere: quoniam natura, & suppositum, secundum eundem sanctum Thomæ, quæst. 3. articulo 3. realiter distinguuntur, & sunt vna res: proculdubio non est simile, nam ibi est sermo de distinctione reali, quæ est idem cum formali, aut rationis, quæ habet fundamentum in re: diuus autem Thomæ in præfati loquitur de perfecta distinctione reali, quæ est inter vnâ, & aliam rem: & profectò satis aperte docet S. Tho. oppositum huius opinionis articulo sequenti ad tertium.

Quarta commentarii pars.

IN responsione ad primum docet, quod de nomine adtionibus non fit mentio in sacra scriptura: fit tamen de personis, in quibus intelliguntur notionem, sicut abstracta in concretis.

¶ Secundum sancti Thomæ argumentum, & eius responsio sunt, quam maxime annotatione digna, quod quidem argumentum sic procedit. Quicquid ponitur in diuinis aut pertinet ad vnitatem essentiae, aut ad trinitatem personarum:

In resp.

primum

2. 5. Thomæ argum.

narum: sed notiones non pertinent ad hanc, neque ad illam: ergo in diuinis notiones ponende non sunt. Minorē autem probat, quia de notionibus neque predicantur ea, quæ ad essentiam, neque quæ ad personas attinent. Vtraque enim istarum falsa est. Paternitas creat, paternitas generat, & sic de aliis notionibus.

Hoc argumentum inquit difficultatem hanc, quæ scilicet diuina prædicata dicantur de notionibus, & reliquis abstractis, quæ reperiuntur in Deo, & quæ non dicantur de eis, in prædicatione nempe formali: nam identice, omnia diuina, inter quæ non est relationis oppositio, de se inuicem prædicantur. Præmissa igitur diuisione, virtute duo constituit documenta, per quæ docet nos veritatem, aut falsitatem propositionum, in quibus de notionibus prædicata diuina enuntiantur.

Atqui diuisio est. Diuina prædicata sunt duplicis generis, quædam significant actionem, vel pertinentem ad essentiam, vt creat, vel ad personam, vt generat: alia vero nullam actionem significant, vt pater, Deus, essentia, eternitatis, & reliqua.

Sit itaque primum documentum, aut regula: Diuina prædicata, quæ actionem significant, non dicuntur de notionibus. Ita vt istæ sint falsæ. Paternitas creat. Paternitas generat: filiatio quoque, spiratio, & processio, & alia id genus. Hoc documentum summam probat, quia actiones sunt suppositorum, aut rerum subsistentium: & notiones non significantur, vt res subsistentes, sed potius vt earum rationes, & forme. Quapropter actiones non congruunt notionibus, quinimo eis repugnant ex modo significandi ipsarum. Huc facit sancti Thom. doctrina, quæstio. 40. art. 1. ad tertium. Hanc regulam extendit Caietanus ad omnia abstracta, cum sanctus Thom. duntaxat loquatur de abstractis notionibus, & forsitan est alia ratio de abstractis in genere, & de abstractis in specie, quæ sunt notiores. Sed ne videamur subterfugere difficultatem, extendamus nos

etiam documentum præfatum, ad omnia abstracta attributa essentia diuina.

Contra regulam igitur argumentamur, quoniam istæ propositiones sunt veræ: Sapientia disponit omnia suauiter, Sap. 8. Iustitia reddit unicuique, quod suum est. Paternitas refert patrem ad filium. Intellectus intelligit, voluntas vult. Misericordia Dei condonat peccata infinita. Dei omnipotentia creat. In quibus prædicata diuina, quæ significant actionem, de abstractis dicuntur: ergo falsum est documentum.

Respondemus, præfatum documentum pati limitationem, cum abstractum dicit ordinem ad eandem actionem, quam significat prædicatum, vt in hæc. Iustitia reddit unicuique quod suum est, & reliquis propositionibus, quæ in argumento sumuntur. Et ratio est, quia tunc actiones congruunt abstractis propter peculiarem assignatam causam. Et ex consilio diximus, cum abstractum dicit ordinem ad eandem actionem, quam significat prædicatum: quoniam si dicit ordinem ad aliam actionem, non redditur vera propositio. Vt intellectus vult, voluntas intelligit: potentia intelligit, quæ in sensu formali falsa profecto sunt. At verò de essentia diuina, seu deitate, aut natura diuina omnia prædicata, quæ important actionem, & dicuntur de reliquis omnibus abstractis attributoribus, vere enuntiantur: quia intrinsecus, & immediate continent illam.

Cæterum existit in hoc loco dubitatio, an hæc sit vera. Paternitas est sapiens. Et initio ostendimus, eam esse veram, quia sua opposita est falsa. Paternitas non est sapiens, Quod in hunc modum demonstramus. Paternitas non est sapiens, & paternitas est in Deo, ergo aliquid, quod est in Deo, non est sapiens. Collectio bona est, consequens est hæreticum, ergo & antecedens. Sed in oppositum, putat præfatum propositionem falsam esse, probabatur ex documento nuper adducto, & quoniam id aperte asserit Diuus Thom.

Thom in argumento secundo. Non enim (inquit) dicimus quod paternitas sit sapiens. Admonemus in præsentia lectorum, vt huiusmodi loquutionibus cautè nimis vtatur, ne scandalum simplicibus præbeat. Cum enim de Deo loquimur, castè & maxima cum reuerentia nobis loquendum est, media procedentes via, ne aut ex verbis inordinate prolatis in errorem incidamus, aut barbaras admittamus loquutiones: vt moris est apud recentiores.

Porrò D. Thom. negat istam propositionem, Paternitas est sapiens: in sensu formali: in hoc scilicet, id est, sapere formaliter tribuitur paternitati. Et oppositum, paternitas non est sapiens, concedit in isto: hoc est, sapere formaliter non tribuitur paternitati: siquidem ea formaliter non est sapiens, sed refert patrem ad filium.

Et quia ista propositio, paternitas est sapiens, ex vi sermonis, falsa quidem sit, ostendimus: quia propter modum significandi, abstracti, & prædicati significantis actionem, facit hunc sensum: id est paternitas, quæ paternitas est sapiens, & ea Deus est sapiens. Quod planè verum non est: quoniam paternitas, quæ paternitas est, solum refert patrem ad filium: & Deus sua infinita sapientia formaliter sapiens est, & non paternitate.

Et eodem modo probabitur hanc esse falsam, æternitas creat, iuxta præfatum documentum, quia sensus eius est. Æternitas, vt æternitas, creat: & ei creatio formaliter tribuitur, quod est manifestè falsum, sed infinitæ Dei omnipotentia.

Et demum omnes huiusmodi propositiones sunt iudicandæ de veritate, aut falsitate in sensu formali: ac si attributa diuina re ipsa distinguerentur ab essentia, & inter sese, & relationes à suis fundamentis. At si paternitas diuina re distingueretur ab essentia, & patre, vt in humanis, hæc esset falsa: Paternitas generat: Paternitas creat: Paternitas est sapiens: ergo modò falsa est: & sic de reliquis. Nec aliqua

Barth. Torr. 1.

esse idem re, sufficit ad veritatem propositionum in sensu formali: alioquin illæ essent veræ, substantia est quantitas, relatio, & actio, ac motus: siquidem omnia hæc sunt idem cum substantia.

Secundum documentum sit. Propositiones, in quibus prædicata, quæ nullam significant actionem, dicuntur de notionibus, & reliquis abstractis, veræ sunt: vt paternitas est pater, est Deus, est essentia, est eterna vel immensa. Quoniam, vt innuit sanctus Thom. identice sunt veræ: & in illis prædicatum non facit sensum formalem, vt in reliquis. Quod intelligendum venit, cum subiectum, & prædicatum non distinguuntur realiter, quia hæc falsa est. Paternitas est filius, &c.

Verum aduersus id quod diximus, videlicet patrem, vel paternitatem non significare actionem, neque ad eam ordinem dicere: obijcimus, quia videtur importare ordinem ad generationem. Respondemus, paternitatem, & patrem consequi generationem: verum non dicunt, nisi relationem. Vt autem hæc plenius intelligas, vide articulum. 6. q. 39. vbi ponuntur aliquot regulæ.

ARTICVLVS III.

Vtrum sint quinque notiones.

D tertium sic proceditur. Videtur, quod non sint quinque notiones. Proprie enim notiones personarum sunt relationes, quibus distinguuntur. Sed relationes in diuinis non sunt, nisi quatuor, vt supra dictum est. Ergo, & notiones sunt tantum quatuor.

Præterea. Propter hoc, quod in diuinis est vna essentia dicitur Deus vnus, propter hoc autem, quod sunt tres persone dicitur Deus trinus.

Si

si ergo in diuinis sunt quinque notiones: dicitur quintus. Quod est inconueniens.

3. ¶ Præterea. Si tribus personis existantibus in diuinis sunt quinque notiones, oportet quod in aliqua personarum sint aliqua notiones duæ, vel plures, sicut in persona patris ponitur innascibilitas, & paternitas, & communis spiratio. Aut igitur istæ tres notiones differunt re, aut non. Si differunt re, sequitur quod persona patris sit composita ex pluribus rebus. Si autem differunt ratione tantum, sequitur quod una earum possit de alia prædicari: ut dicamus, quod sicut bonitas diuina est eius sapientia propter indifferentiam rei, ita communis spiratio sit paternitas. Quod non conceditur. Igitur non sunt quinque notiones.

Sed contra videtur, quod sint plures. Quia sicut pater à nullo est, & secundum hoc accipitur notio, quæ dicitur innascibilitas, ita à Spiritu sancto non est alia persona: Et secundum hoc oportebit accipere sex notiones.

4. ¶ Præterea, Sicut patri, & filio commune est, quod ab eis procedat Spiritus sanctus, ita commune est filio, & Spiritui sancto, quod procedant à patre. Ergo sicut una notio ponitur communis patri, & filio: ita debet poni una notio communis filio, & Spiritui sancto.

Respondeo dicendum, quod notio dicitur id quod est propria ratio cognoscendi diuinam personam. Diuina autem persona multiplicatur secundum originem. Ad originem autem pertinet à quo alius, & qui ab alio. Et secundum hos duos modos potest innascere persona. Igitur persona patris non potest innascere per hoc, quod sit ab alio, sed per hoc, quod à nullo

est. Et sic ex hac parte eius notio est innascibilitas. Sed in quantum alius est ab eo, innascit dupliciter. Quia in quantum filius est ab eo, innascit notione paternitatis. In quantum autem Spiritus sanctus est ab eo, innascit in notione communis spirationis. Filius autem potest innascere per hoc quod est ab alio nascendo. Et sic innascit per filiationem. Et per hoc, quod est alius ab eo, scilicet Spiritus sanctus.

Et per hoc innascit eodem modo sicut & pater, scilicet communi spiratione. Spiritus sanctus autem innascere potest per hoc, quod est ab alio, vel ab alijs, & sic innascit processione. Non autem per hoc, quod alius sit ab eo, quia nulla diuina persona procedit ab eo. Sunt igitur quinque notiones in diuinis, scilicet innascibilitas, paternitas, filiatio, communis spiratio, & processio. Harum autem tantum quatuor sunt relationes. Nam innascibilitas non est relatio, nisi per reductionem, ut infra dicitur. Quatuor autem tantum proprietates sunt. Nam communis spiratio non est proprietas, quia conuenit duabus personis. Tres autem sunt notiones personales, id est constituentes personas, scilicet paternitas, filiatio, & processio. Nam communis spiratio, & innascibilitas dicuntur notiones personarum, non autem personales, ut infra magis patebit.

Ad primum ergo dicendum, quod præter quatuor relationes, oportet ponere aliam notionem, ut dictum est.

Ad secundum dicendum, quod essentia in diuinis significatur, ut res quædam, similiter personæ significantur ut res quædam. Sed notiones significantur, ut rationes notificantes personas. Et ideo licet dicatur unus Deus propter unitatem essentia, & trinus

trinus propter Trinitatem personarum, non tamè dicitur quintus propter quinque notiones.

Ad tertium dicendum, quod cum sola oppositio relatiua faciat pluralitatem realem in diuinis: plures proprietates vnius personæ cum non opponantur ad inuicem relatiue, non differunt realiter. Nec tamè de se inuicem prædicantur: quia significantur ut diuersæ rationes personarum. Sicut etiam non dicimus, quod attributum potentia sit attributum scientia, licet dicamus, quod scientia sit potentia.

Ad quartum dicendum, quod cum persona importet dignitatem (ut supra dictum est) non potest accipi notio aliqua Spiritus sancti, ex hoc quod nulla persona est ab ipso. Hoc enim non pertinet ad dignitatem ipsius, sicut pertinet ad auctoritatem patris, quod sit à nullo.

Ad quintum dicendum, quod filius & Spiritus sanctus non conueniunt in vno speciali modo existendi à patre, sicut pater, & filius conueniunt in vno speciali modo producendi Spiritum sanctum. Id autem, quod est principium innascendi, oportet esse aliquid speciale. Et ideo non esse simile.

¶ Commentarium.

DIVVS Thomas præmissis duabus suppositionibus, satisfactis questionibus per duas conclusiones. In primis supponit definitionem notionis à nobis assignatam articulo præcedenti, videlicet, notio est ratio cognoscendi vnam diuinam personam, ut ab alia distinguitur. Secundo præmittit, quod diuina personæ multiplicatur per originem, atque per eam sunt plures, & distinctæ

personæ: quamobrem vnam personam diuinam distingui ab alia quibus modis possumus discernere, vel quoniam producit aliam, vel producitur ab alia. Nequit enim eadem persona esse producens, & producta respectu sui metipsius: alioqui idem produceret seipsum, quod sanè pugnat.

¶ Ex quo infert S. Thom. posse nos cognoscere personam patris esse distinctam à persona filij, & vice versa: quoniam pater generat filium, & filius generatur à patre. Et rursus patrem, & filium esse distinctas personas ab Spiritu sancto, scire possumus, & è contrario, quia producunt Spiritum sanctum, & Spiritus sanctus ab eis producitur. Personam autem patris distingui ab alia, nobis innascere non potest (inquit S. Thom.) eò quod sit ab alio (quandocumque est principium non de principio) sed eò quod à nullo est.

His præmissis constituit duas conclusiones, quarum prior est. Quinque sunt notiones, nempe innascibilitas, paternitas, spiratio, filiatio, processio. Hanc conclusionem virtute probat. Notio est ratio, & principium cognoscendi vnam personam, ut ab alia distinguitur, sed per quinque rationes, & principia, possumus cognoscere vnam personam diuinam ab alia distingui ergo sunt quinque notiones. Ostenditur autem minor: etenim patrem cognoscere possumus, ut distinguitur à filio, & Spiritu sancto: quia in eo reperitur hæc proprietas, scilicet esse principium, quod non est ab alio principio: & ea non reperitur in filio, neque in Spiritu sancto, quæ quidem proprietas appellatur ab Hilario 4. lib. de Trinitate. prope finem, & à S. Thom. & reliquis scholasticis, innascibilitas: ergo ea est notio. Insuper, patrem intelligimus esse aliam personam à filio, & Spiritu sancto, quia habet paternitatem, quam filius, & Spiritus sanctus non habent: igitur paternitas est secunda notio.

¶ Præter. Patrem, & filium non esse Spiritus sancti personam, perpendimus quoniam spirant ipsum: & in eis

Corollarium.

1. Ciel.

probatur.

Ostendit minor.

est communis spiratio, quae non est in Spiritu sancto: ac proinde spiratio est tertia notio. Rursum constare nobis potest, filium distingui a patre, & Spiritu sancto, quando in illo inuenitur filiatio, & non in patre, neque in Spiritu sancto: & ex consequenti est quarta notio. Tandem compertum erit, per sonam Spiritus sancti esse aliam a personis patris, & filij, quia in his non est processio, est autem in illa: ac perinde est quinta notio.

2. concl. ¶ Secunda conclusio. Istarum quinque notionum, tantum quatuor sunt relationes: nam innaoscibilitas non est relatio, nisi per reductionem, ut infra dicitur: & solum sunt quatuor proprietates: quandoquidem communis spiratio non est proprietas, conuenit enim duabus personis: & tantummodo sunt tres notiones constituentes personas, hoc est paternitas, filiatio, & processio: communis namque spiratio, & innaoscibilitas non constituunt personas, ut inferius patebit.

¶ Pro maiori uero explicatione huius conclusionis, obseruandum est iuxta S. Thom. mentem, in 1. distin. 3. q. 2. ar. 3. haec tria nomina, notio, proprietates, relatio, longe inter se distare, esse interdum pro eodem accipiuntur: ut pro paternitate, filiatione, & processione. Quoniam res aliqua dicitur relatio, quatenus per eam aliquid ad aliud refertur: proprietates, ut tribuitur duntaxat uni personae: notio autem, quatenus est principium cognoscendi unam personam, ut ab alia distinguitur.

¶ Atqui dubium in praesentia sese offert non parui momenti, an uidelicet sint plures notiones, quam quinque. D. Thom. defendit non esse plures, ut claret in argumentis, & responsione ad ea, quartum uidelicet, & quintum.

¶ Ceterum aduersus assercionem hanc insurgimus argumentis eiusdem: Initio, sicut pater non est ab alio, ita quoque ab Spiritu sancto non est alia ciuina persona, sed propter primum ponitur notio innaoscibilitatis in pa-

tre: ergo propter secundum, eadem ratione debet consistere alia sexta notio in Spiritu sancto. Hoc est quartum D. Thomae argumentum. Plures nimirum solent assignari solutiones huic argumento: quarum nimirum nulla nobis satisfact.

¶ Iuniores aliqui tuerentur, innaoscibilitatem non esse puram negationem, sed ei annexam esse affirmationem: ita ut innaoscibilitas, sit ratio qua pater est principium non de principio. Et respondent praefato argumento negando consequentiam, atque dicunt non esse similem rationem de innaoscibilitate, & illa negatione, quae in Spiritu sancto intelligitur, quia de ratione notionis est, quod sit affirmatio, uel eam includat, & innaoscibilitas continet in se affirmationem, non autem illa negatio, quae in Spiritu sancto intelligitur. Affirmant etiam, solutionem hanc esse secundum sancti doctoris mentem huc ad quartum.

¶ Ceterum obijcimus primum: quia dum in corpore articuli sermonem facit de innaoscibilitate, tantummodo utitur uerbis, quae negationem important: nam uerba eius sunt. Igitur persona patris non potest innotescere per hoc, quod sit ab alio, sed per hoc, quod a nullo est: & sic ex hac parte obijctio est innaoscibilitas, quasi dicat ex sola hac negatione. Et palam sanctus Thomas asserit innaoscibilitatem esse negationem inferius quaestione trigesima tertia, articulo quarto: ad primum, ubi refellit istorum opinionem, & in primo distinctione vigesima octaua, quaestione prima, articulo 1. ad primum. An autem sit pura negatio, uel quoddam genus priuationis docet sanctus Thomas infra loco citato ad secundum.

¶ Item quod illa solutio argumenti non satisfaciatur, euidenter ostendimus: nam sicut hi fingunt affirmationem annexam innaoscibilitati, cum aiunt, quod innaoscibilitas est ratio, qua pater intelligitur principium non de principio: ita cuius potest conijungere affirmationem conuenientiam illi

illi negationi, quae intelligitur in Spiritu sancto, affirmans quod est sexta Spiritus sancti notio, quae dicitur tertia persona, a qua non est alia diuina persona. Profecto si omnia uerba diuini Thomae expendantur, cum de re hac loquitur, potius uidetur declinare in hanc sententiam, ut innaoscibilitas nullam formaliter inuoluat affirmationem: & hoc sentit de ingenito, quod concretum innaoscibilitatis est: de quo tractat quaest. sequenti, arti. 4. praesertim ad secundum.

¶ Haec igitur sancti Thomae praemissa sententia, quae etiam est Augustini, qui loquens de ingenito. 4. de Trinitate, cap. 6. inquit. Cum uero ingenitus dicitur, non quid sit, sed quid non sit, ostenditur. Oportet satisfacere argumento proposito, cui respondet ipse sanctus Thomas ad quartum non esse pare rationem de negatione, quae pater a nullo est: & de negatione, quae ab Spiritu sancto nulla est diuina persona. Nam de ratione notionis est, quod pertineat ad dignitatem: & patrem a nullo esse, pertinet ad eius dignitatem: uerum nullam diuinam personam esse ab Spiritu sancto, ad ipsius dignitatem non attinet: quia etiam ista negatio in creatura reperitur, scilicet quod ab ea persona diuina non procedit.

¶ Sed contra hanc solutionem obijcimus: notio est principium, & ratio cognoscendi, ut liquet ex definitione cuiusdam assignata: at negatio, & priuatio non potest esse cognoscendi principium, quia ipsa cognoscitur per affirmationem uel habitum: ut docet Arist. 1. posteriorum, tex. 40. in fine: ergo negatio, aut priuatio notio esse nequit, atque adeo uel innaoscibilitas non est negatio, aut si est negatio, notio non est.

¶ Huic obiectioni respondet S. Thom. illo articulo quarto allegato ad primum, quod prima, & simpliciter per negationes innotescunt: ut punctum est, cuius pars non est. Quo sit, ut esto negatio secundum se, & plurimum nequeat esse innotescendi ratio, & principium, in primis tamen, & simpliciter Barth. Torr. 5.

habet hoc peculiare sibi: ut in patre eterno, qui est primum, & simplicissimum principium.

¶ Quo autem ista clariora reddantur, obseruandum erit, quod principium primum illud est, a quo alia procedunt, & ipsum a nullo: & ex consequenti duo sunt de ratione primi principij, quae primum principium est, relatio scilicet ad alia, quae ab ipso dimanant: & negatio quae intelligitur a nullo esse. Nec mireris, negationem esse de ratione alicuius, quod ipsam includit in sua definitione: ut primum principium, ut huiusmodi, & non habere uisum est de ratione caeci. Et quoniam omne cognoscitur per id, quod est de ratione eius, sit ut negatio illa sit ratio cognoscendi primum principium, ut tale est: quocirca pater quatenus primum principium, cognoscitur per illam negationem, quae a nullo est, & nomine innaoscibilitatis intelligimus: ac perinde tres sunt notiones, quae ad patrem spectant, quibus nobis sit notus: puta paternitas, spiratio, & innaoscibilitas.

¶ Tandem posset quis opponere, quod si innaoscibilitas est pura negatio, a nullo scilicet esse, conueniet quidem Chimerae, quae a nullo est: igitur non est patri propria, nec spectat ad eius dignitatem. Inferius loco allegato, quaest. 33. arti. 4. huic satisfacemus argumentum.

¶ Secundo opponimus aduersus eandem D. Thomae assercionem. Sicut cognoscimus, patrem & filium distingui ab Spiritu sancto, quia producant ipsum: ita possumus cognoscere, filium, & Spiritum sanctum distingui a patre, quoniam producantur ab eo, sed propter primum ponitur una notio in patre, & filio, puta communis spiratio: ergo propter secundum consimili ratione debet poni sexta notio in filio, & Spiritu sancto.

¶ Hoc est quantum diuini Thomae argumentum, cui respondet negando collectionem, cuius causam assignat: quoniam notio debet esse quaedam peculiaris ratio, atque peculiare quoddam innotescendi personam principium: & filius ac Spiritus sanctus non

1. argu.

Obiectio

Differē respō.

2. argu.

1. Respō.

conueniunt in vno modo peculiari existiendi à patre, sicut pater, & filius conueniunt in quodam speciali modo producendi Spiritum sanctum: quandoquidem filius, & Spiritus sanctus à patre procedunt diuersis processionibus, pater verò, & filius, vnica productione, & spiratione ipsi spirant, suntq; eius vnicum principium: vt inferius patebit ex ecclesie definitione.

Respon. ¶ Secundo dicimus, argumentum comincere, quod filius & Spiritus sanctus habent diuersas notiones, vt à patre producantur diuersis productionibus, videlicet filiationem, & spirationem.

Magist. sentent. ¶ Magister sententia. in primo distinct. 29. vltimo capite, assignat eandem rationem, quam sanctus Thom. cur videlicet sit vna tantum notio in patre, & filio, vt producant Spiritum sanctum: quia spiritus sanctus (inquit) procedit vel datur ab vtroq; neque aliter procedit, vel datur à patre, quàm à filio.

Scoti argum. ¶ Tertio tandem contra assertionem præfatam insurgimus. Sicut pater non est ab alio per generationem, ita quoque pater, & filius non sunt ab alio per spirationem: at ratione primi ponitur innascibilitas in patre: ergo ratione secundi debet poni sexta notio in patre, & filio: quam doctor subestis, & eius sequaces appellant inspirabilitatem.

Scoti opi. ¶ Scotus in primo distinctione 28. questio. 1. in responsione ad tertium argumentum, hac ratione suasis videtur in dubium vertere, an sit ponenda sexta notio inspirabilitatis. Caterum nos cum diuo Thom. tenemus tantum esse

Respon. quinque notiones in diuinis. Et argumento satisfacimus negando minorem: etenim innascibilitas non assignatur in patre, eo quod non sit ab alio per generationem, quandoquidem Spiritus sanctus à nullo est per generationem & in eo non est innascibilitas, sed ea constituitur in patre, quia à nullo simpliciter est, neque per generationem, neque per aliam processionem.

Obiectio. ¶ Obijciat tamen aliquis Scoti par

ter agens, in hunc modum. Quemadmodum pater à nullo est, ita etiam pater, & filius à nullo sunt per spirationem: sed ob illam negationem in patre ponitur vna notio: ergo ob hanc debet esse alia in patre, & filio: eundem vtroque videtur æqualis ratio. Negamus sane consequentiam, quia illæ negationes non sunt eiusdem rationis, sed longè inter sese distant. Hæc namque negatio, quæ est à nullo esse per spirationem, non attingit ad dignitatem, & autoritatem diuine personæ: nam dignitas hæc, & autoritas in hoc relucet, quod quædam diuina persona à nullo simpliciter sit, & quamuis filius non sit ab alio per spirationem, est tamen per generationem à patre: sed illa negatio: qua pater à nullo simpliciter est, ad eius dignitatem, & autoritatem spectat, ob quam filius in euangelio solitus est omnia ad patrem referre, & ecclesia omnes ferme orationes ad eundem patrem dirigit, & ob eam Hilarius 9. de Trinit. pagina 181. littera A. dicit patrem maiorem filio, esto filius minor non sit. Tandem vltimo opponimus, argumento fortassis maioris ponderis omnibus præfatis.

¶ Generatio actiua, & passiuæ, spiratio actiua, & passiuæ, hoc est, generare generari, spirare, spirari, sunt notiones, & distinctæ ab omnibus nominatis: ergo sunt notiones plures, quam quinque. Consequentia cum minori notissima est, & maiorem probamus: in primis de generatione, quia generatio est ratio cognoscendi vnâ personâ: vt ab alia distinguitur nempe ratio cognoscendi personam patris, vt distinguitur à persona filii, etenim cognoscimus patrem à filio distingui, quia in eo est generatio, & in filio minime, & nihil se ipsum generare potest: & insuper generatio est abstractum, sicut quælibet alia notio, & ad hunc modum potest probari de generatione passiuæ, & reliquis.

¶ Quod si quis dicat, videlicet generationem actiuam, & passiuam, & reliquis, non distingui, nisi ratione à patre

Respon.

Respon.

nitate, filiatione, spiratione, & processione, ac subinde non esse notiones diuersas à prædictis.

Respon. ¶ Hæc sane responsio frivola est, quoniam innascibilitas, & paternitas, & spiratio in patre, duntaxat ratione distinguuntur: & sunt distinctæ notiones.

Respon. auoris. ¶ Breui respondemus, quod nomine, motiuum, intelligunt doctores, & sancti potissimas, & magis principales rationes distinguendi personas diuinas, atque cognoscendi eas esse distinctas quales non sunt prædicti actus notionales, & origines, vt patet per sanctum Thomam, qui questione 40. articulo 2. dicit. Prius, & principaliter distinguuntur personæ per relationes, quæ per origines, & istæ origines dicuntur actus notionales, quia inuolunt notiones: vt generatio inuoluit, & importat paternitatem: naturas filiationem. Si autem solutiones, quas præfatis argumentis assignauimus, non satisfaciunt lectori: commendet maxime memoriz quod nunc proximè dicemus, quia fortassis id illius optatis respondebit.

Auoris annotatio maxime obseruatio digna. ¶ Obserua itaque quod dicit sanctus Thom. articulo 2. ad 2. hoc est, notiones re ipsa in Deo esse, nequis existimet eas theologos confingere, perinde ac si in re non essent. Verum quia de ratione notionis est, vt docuimus articulo præcedenti, quod significetur per nomen abstractum, & hucusque theologi doctores, atque sancti non ad inuenerunt plura nomina abstracta ad notiones significandas, quam quinque simpliciter fatemur esse quinque notiones, & non plures, & illi plura abstracta nomina notionum non instituerunt, cum ea inuenta fuerint ad formales loquutiones contra hereticos, & distinctiones personarum designandas, ad quem planè fidem non pluribus nominibus abstractis indigemus, quando ea abundè sufficiunt pro capiti nostro. Ceterum concedimus, plures rationes, affirmationes, atque negationes in Deo esse, ad quas exprimentas si sancti plura nomina abstra-

cta imposuissent, ingenuè fateremur plures notiones, quam quinque esse, sed quia id non facere, negamus. Neque nobis fas est, nouum nomen inducere in diuinis contra autoritatem doctorum, & sanctorum: id quidem fieri nequit sine temeritate, & absque erroris periculo.

¶ In responsione ad 3. notare oportet Sancti Thom. doctrinam: videlicet, paternitatem, & spirationem non posse de se inuicem predicari: & non ob id, quod ratione distinguantur: etenim scientia Dei, & potentia eius ratione distinguuntur, & tamen hæc vera est. Scientia Dei est Dei potentia. Sed propterea de se inuicem predicari non possunt, & hæc est falsa, paternitas est spiratio (inquit Sanctus Thom.) quia significatur, ut diuersæ rationes personarum, id est vt diuersæ relationes referentes personas ad diuersos terminos. Et sensus huius propositionis, paternitas est spiratio, foret, eas esse vnicam relationem, & habere vnicum terminum, ad quem patrem referunt, quod notum quippe est falsum esse. Nam pater per paternitatem referatur ad filium, & per spirationem ad Spiritum sanctum. Et per hæc satis liquet responsio ad argumenta Scoti quodlibet. 5. in fine. 2. articuli, quibus contendit impugnare hanc S. Thom. doctrinam.

Ad 3.

ARTICVLVS III.

Vtrum liceat contrariè opinari de notionibus.

AD quartum sic procedi. Text. tur. Videtur, quod non liceat contrariè opinari de notionibus. Dicit enim Augustinus in primo de Trinitate, quod non erratur alicubi periculosius, quam in materia Trinitatis. Ad quam certum est notiones pertinere. Sed con-

errariae opiniones non possunt esse absq; errore. Ergo contrarie opinari circa notiones non licet.

¶ Præterea. Per notiones cognoscuntur persona, ut dictum est. Sed circa personas non licet contrarie opinari. Ergo nec circa notiones.

¶ Sed contra. Articuli fidei non sunt de notionibus. Ergo circa notiones licet sic, vel aliter opinari.

¶ Respondeo dicendum, quod ad fidem pertinet aliquid dupliciter. Vno modo directe. Sicut ea, quæ nobis sunt principaliter diuinitus tradita, ut Deum esse trinum, & unum: filium Dei esse incarnatum, & huiusmodi. Et circa hæc opinari falsum, hoc ipsum inducit hæresim, maxime si pertinacia adiungatur. Indirecte vero ad fidem pertinent ea, ex quibus consequitur aliquid contrarium fidei. Sicut si quis diceret, Samuelem non fuisse filium Helcanæ. Ex hoc enim sequitur scripturam diuinam esse falsam.

Circa huiusmodi ergo absque periculo hæresis aliquis falsum potest opinari antequam consideretur, vel determinatum sit, quod ex hoc sequitur aliquid contrarium fidei, & maxime si non pertinaciter adhaereat. Sed postquam manifestum est, & præcipue si sit per ecclesiam determinatum, quod ex hoc sequitur aliquid contrarium fidei, in hoc errare non esset absque hæresi. Et propter hoc multa nunc reputantur hæretica, quæ prius non reputabantur, propter hoc quod nunc est magis manifestum, quid ex eis sequatur. Sic igitur dicendum est, quod circa notiones aliqui absque periculo hæresis contrarie sunt opinati, non intendentes sustinere aliquid contrarium fidei. Sed si quis falsum opinaretur circa notiones considerans, quid ex hoc sequatur aliquid contrarium fidei, in hæresim

laberetur. Et per hoc patet responsio ad obiecta.

¶ Commentarium.

COMMENTARIUM istud sex continet partes, in prima ponitur literæ articuli explicatio, in secunda statuuntur quatuor assertiones, quibus explicatur hæresis, pertinacia, & ratio, in qua consistit, in tertia ex prædictis assertionibus colligitur hæresis definitio, & argumeta, quæ obijciuntur aduersus eam solvuntur, atque statuimus quintam aliam assertionem ad maiorem explicationem illius definitionis, in quarta disputamus dubium huic materie apprimere necessarium: in quinta ex dictis inferuntur duo corollaria annotatione digna: in sexta tandem ponuntur duæ annotationes ad materiam hæresis spectantes, memoriæ quidem commendandæ.

Prima commentarii pars.

SANCTVS Thomas ergo præmissa credibilium diuisione, constituit duas conclusiones. Diuinitus plane hæc est: credibilia sunt duplicis generis, quedam quæ pertinent ad fidem directe, alia indirecte, ea autem directe ad fidem pertinent, quæ principaliter sunt diuinitus nobis tradita: ut Deum esse trinum, & unum, Dei filium esse verum hominem, & reliqui fidei articuli, qui omnibus proponuntur credendi. Ea vero indirecte ad fidem pertinent, quæ nobis præcipue credenda non proponuntur, sed ex eorum oppositis sequitur aliquid fidei contrarium: ut Tobiam habuisse carnem, Samuelem fuisse Helcanæ filium: nam ex eorum oppositis, sequitur scripturam sacram falsam esse, quod fidei aduersari debet, qui loquutus est per prophetas,

tas, & unam sanctam catholicam, & Apostolicam ecclesiam. Hæc nimirum est optima collectio. Scriptura asserit Tobiam habuisse canem, Tobia cap. 1. & Samuellem esse filium Helcanæ. 1. regu. 1. & hæc falsa sunt ergo sacra scriptura est falsa. Hac præmissa diuisione, prior Diui Thomæ conclusio est.

1. Concl. Afferere cum pertinacia aliquid falsum, contrarium ei, quod directe pertinet ad fidem, hæreticum est.

2. Concl. ¶ Secunda conclusio. Sine pertinacia afferere aliquid falsum, repugnans ei, quod indirecte ad fidem pertinet, hæresis non est. Quocirca, quia notiones ad fidem indirecte pertinent, si aliquis circa eas falsum opinetur, hæreticus non est, dummodo non perpendat, ex sua assertionem sequi aliquid oppositum fidei, hoc est scripturæ sacræ, aut ecclesiæ Rom. definitioni.

¶ Aduersus Diuum Thomam arguemur, quia videtur nullum esse discrimen inter ea, quæ pertinent directe, & indirecte ad fidem, cuius oppositum docet articulo præsentis: quia vel quis habet pertinaciam in assertionem alicuius falsi, quod fidei opponitur, vel non habet, si primum hæreticus est, siue sua assertio aduersetur ei, quod directe pertinet ad fidem, siue ei, quod indirecte: si non habet pertinaciam, profecto hæreticus non est, neque esse potest in sensu composito, ac perinde vanum est discrimen, quod Diuus Thomas statuit inter credibilia, quæ directe, & indirecte ad fidem attinent.

¶ Respondemus, id nempe Diuum Thomam velle, esse discrimen maximum inter assertionem contrariam ei, quod directe pertinet ad fidem, & aliam repugnantem illi, quod indirecte spectat ad ipsam: quandoquidem qui affirmat aliquid oppositum illi, quod directe pertinet ad fidem, atque ad communem doctrinam, censendus nimirum est hæreticus, & habere pertinaciam occultam, si oppositum non probetur: ut si quis asseueret purgatorium non esse, cuius oppositum, scilicet purgatorium esse, est communis catholicorum doctrina, ex traditione Apostolorum sem-

per in ecclesia seruata. Quapropter plures, qui turpissime affirmarunt, aut dubitauerunt purgatorium non esse, iustissime damnati sunt à patribus fidei censoribus, & hæreticæ prauitatis inquisitoribus: quos laxit Deus, ut semper in Hispania nostra conseruet incohimnes, sine quorum autoritate, prohdolor, fides magna ex parte periisset. At vero, qui asseueraret aliquod dogma falsum, contradicens ei, quod obliquè, & indirecte ad fidem pertinet, & non est communis catholicorum doctrina, hæreticus statim censendus non esset: ut si rusticus, qui tenetur scire fidei articulos, & non vniuersam sacre pagine scripturam, dicat Tobiam non habuisse canem, vel alia id genus. Crederetur enim id quidem non ex pertinacia, sed ex ignorantia rudi asseuerasse, nisi oppositum constaret.

¶ In causa igitur fidei præsumitur, Nota. aut existimatur in fauorem huius, & contra illum de quo primus sermo erat. Et hoc est discrimen, quod Sanctus Thomas contendit in præsentia statuere.

Secunda commentarii pars.

CVM autem tota hæresis ratio in pertinacia consistat, Incipit aut. tra. Hæc de ti artic. Sancti Thomæ oportet repretiū fuerit paucis explicare, quid pertinacia sit, & in quo sit, & consistat. Neque vitio nobis quis dare debet, quod in tractatu sacre Trinitatis sermonem de ratione hæresis, & hæretici pertinacia institutam: quin potius consilio, & ratione id esse factum intelliget, si conspiciat nullo alio summa loco Diuum Thomam, suscipit hæc pertractare, quam in presenti articulo, quod manifestissime constare potest legenti quaestionem. 1. 2. 2. ubi ex instituto de hæresi textu disputationem. At vero ibi de ratione hæresis, & hæretici pertinacia, aut prolius nihil loquitur, aut breuius, quam in presenti articulo: fortassis ob hanc causam, quia contentus erat illud in præsentia

praesentia docuisse: quo factum est, ut nos etiam compellamur suam sententiam hic explicare, & etiam quoniam huius rei cognitio theologo apprime necessaria est. Huic igitur difficultati satisfacturi, constituimus aliquor assertiones, quarum prior sit.

Prima assertio.

¶ Qui ex sola ignorantia non affectata, dissentit alicui propositioni fidei, vel oppositae assentit, haereticus non est: si alioqui promptus sit obedire Sanctae ecclesiae Romanae. Hanc aperte affirmat Sanctus Thom. in praesentia, & ad Titum. 3. electione. 2. & pluries alibi: atque est omnium doctorum, & sanctorum sententia: eamque speciatim docet August. in epistola ad Glorium, & Eleusium, quae est in volumine suarum epistolarum epist. 163. & habetur 24. q. 5. capit. dixit Apostolus (Augusti. verba sunt) qui sententiam suam, quamvis falsam, atque peruersam, nulla pertinacitate defendunt, praesertim quam non audacia suae praesumptionis pepererunt, sed a seductis, atque in errorem lapsis parentibus acceperunt, quaerunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati cum inuenerint, nequaquam sunt inter haereticos deputandi.

2. assertio.

¶ Secunda assertio. Nequit aliquis esse haereticus sine pertinacia, ille autem verè haereticus est, qui pertinax est. Hæc etiam est Sancti Thom. in praesentiarum, & omnium doctorum, atque sanctorum circa controuersiam aliquam, & praesertim asseuerat eam Augustin. contra Manichæos, & habetur causa, & questione citatis, cap. Qui in ecclesia. Qui in ecclesia Christi (inquit) morbi dum aliquid prauiumque, quid sapiunt, si correcti, ut sanum rectumque sapiant, resistunt contumaciter suaque pestifera, & mortifera dogmata emendare nolunt, sed defendere persistunt, haeretici sunt. Legito de Ciuita. Dei. lib. 8. cap. 51. Et hæc eadem assertio inferitur ex capitulo unico, de summa Trin. in sexto, ubi dicitur, quod illi censentur haeretici, qui praesumpserint, aut temerario ausu asseuerarint aliquid contra fidem: praesumptio autem arrogantia est, & radix pertinacitatis. Et capitul.

Damnatus, de summa Trinitate. Nullus tanquam haereticus damnatur, nisi ille, qui aliquid fidei contrarium defendere praesumpserit. Item Clementina, de summa Trinitate hoc clarius decernitur. Quis asserere pertinaciter praesumpserit, &c. Ad hoc hæc assertio vera est, ut Sanctus Tho. affirmet, pertinaciam de ratione hæresis esse, primam ad Corinthios. 1. 1. electione, 4. quo loco sic ait. Prima quidem de ratione hæresis est, quod aliquis priuatam disciplinam sequatur, quasi per electionem propriam, non autem disciplinam publicam, quæ diuinitus traditur. Secundum, quod huius disciplinae aliquis pertinaciter inhaereat. Hæc ille. Idem etiam clarè insinuat secunda secunda quest. 2. artic. 6. ad secundum, & quest. 1. artic. 2. ad 3.

¶ Tertia assertio. Pertinacia non est temporis diuturnitate estimanda, ita ut non sit pertinacia aliquem fuisse in errore aliquo per magnum temporis intervallum, quinimo per totam vitam, & illum errorem pluries publice, aut priuatim affirmasse: quoniam si ex sola ignorantia id fecerit, alias verè paratus (ut diximus) corrigi, & obedire ecclesiae Romanae, pertinax non est. Hæc insuper assertio constat ex prima, & clarè sequitur ex dictis Sancti Thom. in hoc loco. Nam dicit, quod opinari aliquid fidei contrarium, existimando illud non aduersari fidei, nullum hæresis periculum est, antequam comperit fuerit, id fidei repugnare.

¶ Vbi obseruandum, doctores aliquos falso impingere Syluestro, quod oppositum huius assertionis tenuerit, verbo hæresis primo, quest. 1. §. 3. Sed id nimirum vult (ut euidentissimè ex eius verbis constat) eum, qui latenter diu in errore persistit, vel vique ad mortem perdurat, praesumi ab ecclesia haereticum. In quam sententiam allegat Archidiaconum. Quod planè verum est in foro exteriori, potissimè loquendo de his, quæ spectant ad communem doctrinam: verum nos loquimur in foro animæ, & conscientiae, & cum ex sola ignorantia in errore persistit, quantum ignorantia sit veniale, aut mortale peccatum, quia videlicet non adhibet diligentiam, quam tenetur adhibere, ut articulos fidei, & ea quæ spectant ad communem doctrinam sciat.

4. assertio.

¶ Sit quarta. Pertinacia in hoc consistit, ut quis ex deliberatione, sciens & prudens dissentiat alicui fidei propositioni, vel oppositae assentiat, intelligens illam contineri in sacra scriptura, aut ecclesiae definitione, aut ex eis euidenter deduci, etiam si per unum temporis punctum illi dissentiat, aut oppositae assentiat. Istam palam tenet S. Thom. in praesentia, ait enim. Siquis falsum opinatur circa notiones, considerans quod ex hoc sequatur aliquid contrarium fidei, in hæresim laberetur. Quasi dicat, quod cum primum considerat aliquam propositionem esse fidei oppositam, si in eam assentiat, cõpletè haereticus efficitur. Et hoc aperte docet Augusti. lib. 4. contra Donatistas cap. 6. & Caicran. secunda secunda. q. 1. arti. 2. hoc idem egregiè annotauit, & probatur quidè.

1. Probatio.

¶ Quicumque deliberatè perpendit aliquid esse contra legem Dei, & assentit in illud, committit quidem mortale peccatum, esto in solo temporis momento in id assentiat, ut si perpendat foeminae alienae concubitum esse contra Dei legem, & assentiat in illud, ergo si quis deliberatè perpendat aliquam propositionem esse errorem contra fidem, & ei assentiat, licet in solo temporis momento, peccauit mortaliter contra fidem: ac subinde committet hæresim: & perfectè haereticus constituetur, ita ut penis haereticorum subiaceat, si eam exterius quoquo pacto manifestet.

2. Probatio.

¶ Rursus fides, & hæresis opposita quidem sunt, sed illa perficitur solo assensu intellectus, & consensu voluntatis, ergo hæc perficitur solo assensu intellectus, & assensu voluntatis: igitur quicumque verè dissentiat alicui fidei propositioni, & assentit in illum dissentium, verè haereticus est.

3. Probatio.

¶ Ad hæc, hæresis græcè (ut dicit Hieronymus in epistola ad Titum 3.) ab electione dicitur, quod scilicet unusquisque id sibi eligat, quod ei melius

esse videatur: at ille, qui comperit aliquam propositionem esse contra sacra scripturam, & ecclesiam, & ei assentiat, verè eligit, quod sua sponte vult contra omnium catholicorum sententiam, igitur verè haereticus est.

Illatè.

¶ Ex quibus sanè colligitur, quod pertinacia, quæ facit hæresim, & hominem haereticum constituit non est obduratio, aut obstinatio, ut distinguitur contra infirmitatem, seu passionem, sed est velle consentire in propositionem fidei oppositam, cum clara notitia, quod ea fidei aduersatur, nempe scripturae, aut ecclesiae determinationi: siue ex passione, siue ex infirmitate, siue ex quacunque alia causa, perueniat ad verum, & integrum consensum alicuius erroris, cum sibi constiterit eum esse contra fidem.

¶ Consultò diximus ex deliberatione, nam quicquid in mète hominis contingat, ante deliberationem hæresis esse nequit, quoniam hæresis est maximum mortale peccatum, & sine deliberatione peccatum esse nequit. Neque cum semiplena deliberatione hæresis committi potest, siquidem semiplena deliberatio non sufficit ad peccatum mortale committendum, esto sufficiat ad veniale, & hæresis est mortale, & veniale peccatum esse nequit, cù destruat fidem, & nullus fidem amittere possit propter veniale peccatum, neque etiã propter mortale, si non rectè fidei opponatur, quale est ipsum hæresicos crimen: atqui oppositum est manifestus perditissimè Lutheri error.

Obseruandum.

¶ Ex quo nempe colligitur, eum non esse haereticum, neque aliquo modo peccare, qui inuitus patitur cogitationes pessimas, ac turpissimas, & maxime obscenas aduersus Deum, sanctos, & res sacras: quandoquidem frequenter non est in eius libertate, & facultate illas coercere, atque frenare. Quod saepe euenire hominibus simplicibus, & catholicis, ac timorata conscientia, experimento compertum est, ex suggestione Demonis excitantis illorum phantasiam, praecipuè cum orationi incumbunt, aut rem diuinam audiunt preces in Deum.

in Deum fundentes ore, vel mente solum. Et id quidem inimicus generis humani blasphemiam spiritus machinatur, ut ab oratione illos distrahat, semoneat, ac plurimum perturbet, & nimirum, ut in desperationem inducat. Id genus nos plures cognouimus adeo animo turbatos, dum putarent per huiusmodi cogitationes se Deum offendere, ut parum ab fuerit quin miserimè de clementia diuina desperarent.

¶ Et quod hoc ex suggestione Dæmonis sapissimè contingat, vel hoc argumento, cuius constare potest, quia videlicet maiori ex parte non accidere solet hominibus flagitiosis, & vitiorum labe corruptis, ut potè quos dæmon quasi vinctos, absque ullo labore in tyrannica seruitute habeat, & in voluntatem suam trahat, sed viris bonæ mentis ac spei, qui ingredi cupiunt viam domini, deoque seruire animo statuant, proponentes eius mandata seruare: qui cum in virtute parum instructi, & exercitati fuerint, nesciunt planè discernere inter peccati cogitationem, & eiusdem consensum, existimantes solâ peccati cogitationem sine consensu peccatum quippe esse, quod nimirum est luxurbationis, & inquietudinis occasio.

¶ Secus vero est in hominibus perfectis, qui candidis moribus pollent, & in virtute maximos fecerunt progressus, & solum peccati consensum exhorrent, ac timent, & facillè se ab huiusmodi cogitationibus expediunt nulla animi perturbatione commoti, cum perfectè nouerint, in solis ac nudis, & sine consensu cogitationibus, quæ in sui arbitrii potestate non sunt, Deum minime offendi.

Tertia commentarii pars.

Hæresis definit.

His, quæ diximus communem hæresis definitionem nobis elicere possumus: videlicet, error si dei contrarius, cum pertinacia assertus. Et ut docet S. Tho. 2. 2.

q. 11. artic. 1. addendum est huic definitioni, assertus ab aliquo, qui fidem recipit. Assertum enim, hæresis est infidelitas, species, pertinens ad eos, qui fidem Christi profitentur, sed eius dogmata corrumpunt. Et idem docet q. 10. artic. 5. Itaque iudeorum, & Sarracenorum error, quo falsè impij sineque putant, Christum redemptorem non esse verum Deum, esto infidelitas sit, non tamen hæresis, utendo nomine hæresis, ut theologij: nam si in ea significatione accipiamus hoc nomen quæ latini usurpant, etiam hæresis est, si quidem hæresis ab eis, pro tenaci opinione, & confirmata de aliquo dogmate, & sententia, in qua quis persistit, sumitur, ut cum dicimus hæresis Platoniorum, & hæresis stoicorum. Et in hac significatione Cicero utitur hoc nomine in paradoxis, dum ait. Caro autem perfectus (mea sententia) stoicus, & ea sentit, quæ non sanè probantur in vulgus, & in ea est hæresis, quæ nullum sequitur florem orationis, & eodem pacto extenso nomine hæresis accipit Hieron. & habetur distin. 24. q. 3. cap. hæresis, cum dicit. Quicumque aliter scripturam intelligit, quam sensus Spiritus Sancti efflagitat à quo scriptura est, licet ab ecclesia non recesserit, tamen hæreticus appellari potest. Et alibi, ex verbis inordinatè prolatis incurritur hæresis.

¶ Quo fit, ut hæresis, & propositio hæretica, longo distideant intervallo, comparantur siquidem inter sese, ut superius, & inferius. Nam quicquid est hæresis, propositio quidem hæretica est, & non vice versa: propositio namque hæretica est propositio fidei contraria, siue sit cum pertinacia asserta ab aliquo, siue non: hæresis autem est cum pertinacia.

¶ Quocirca hæresis dicit ordinem ad iudicium, quando necessario reperitur cum pertinacia, quæ est in subiecto eam assertente, ac proinde necessario denominat hominem hæreticum: non tamen hæretica propositio. Quam obrem si quis asserat hæreticam aliquam propositionem, non eo ipso hæreticus est: verum si hæresis asseret, necesse est eum

est eum hæreticum esse: ut constat ex definitione hæresis assignata, quæ patim docetur, hæresim non posse inueniri sine pertinacia, quæ sola hæreticum hominem constituit.

1. Arg. ubi dicitur ubi dicitur ubi dicitur

¶ Ut tamen præfata hæresis definitio illustrior nobis fiat, primò arguemur, & demus aliquem hominem habere firmum propositum non credendi, nisi humana autoritate, aut rationibus conuictus: credat aut humana autoritate quod quid credit ecclesia. Hac data hypothese, hic homo solo hoc proposito sit hæreticus, & nullus hæt errorem in intellectu, ergo mala est hæresis definitio.

Respon.

¶ Respondemus quidè negando minorem quinimo habet maximum errorem in intellectu: quicquidem illud propositum non credendi, nisi sola autoritate humana, antecedit in intellectu iudicium quoddam, quo indicat, non esse credendum nisi autoritate humana, nihil enim est volitum quin prius sit cognitum: at hoc iudicium, & assensus est maximus error, & principium omnium errorum, eum ex eo sequatur Deo non esse credendum. Optime enim colligitur. Tantum est credendum autoritate humana, ergo non est credendum autoritate diuina, ac proinde Deo non est credendum, quo nihil absurdius, aut iniurius dici potest.

2. Arg.

¶ Secundò opponimus, & fingamus aliquem habere fidem humanam omnium quæ credit ecclesia, propter autoritatem cuiusdam hominis, & non credere eis autoritate diuina, & quia reuelata sunt in hoc casu iste homo est hæreticus, ut constat, quia ratio formalis fidei infusa (ut dicit Diuus Thomas, secunda secundæ, quæstione prima, artic. 1.) est reuelatio facta à primâ veritate, nihil enim diuina fide credere possumus, nisi quia reuelatum à Deo, & tamen in data hypothese nullum habet errorem, ergo mala est hæresis assignata definitio.

Respon.

¶ Ut huic obiectioni satisfaciamus, distinctione quippe opus est: quæ vel ille est baptizatus, aut non. Si baptizatus quidem est, iterum distinguendum, aut eiusmodi homo habet propositum non cre-

dendi aliquid, quia reuelatum à Deo, & si ita est, idem prorsus censendum erit de illo, sicut diximus de alio, de quo erat sermo in argumento priori, si autem non habet illud propositum, sed credit simpliciter oia, quæ credit ecclesia, propter autoritatem alicuius quæ ea proponit illi, sic non admittimus hypothese, videlicet quod ea credat sola autoritate humana, esto partim credat autoritate humana proponētis. Et ratio sanè est, quia dum ei proponuntur credenda, fides infusa collata eidem in baptismo concurret tunc ad producendum: in eo actu fidei supernaturali: quia scilicet fide infusa spiritus sanctus mouet illum ad credendum, & eam planè motionem, & reuelationem appellamus, sicut motionem quia spiritus sanctus mouit scriptores diuine scripturæ, reuelationem esse diximus. quæst. 1. art. 8. disputatio. 3. & ex consequenti prædictus homo credit, quia reuelatum à Deo. Tantum enim est credere, quia reuelatum: & credere, per motionem spiritus sancti: quando spiritus sanctus non mouet ad credendum nisi reuelata, & hac ratione quia scilicet reuelata sunt.

¶ Neque opus profectò est, ut quis credit, quia reuelatum à Deo, sciat hanc reflexionem, aut reflexiuam (ut more scholasticorum loquamur) ego credo, quia reuelatum à Deo: simplices namque homines, uti agricolæ, cererè, & indubitanter credunt omnia, quæ credit ecclesia, quia reuelata sunt à Deo, & per motionem spiritus sancti. Verum ignorant ipsi an isto pacto credant, hoc enim scire ad viros doctissimos spectat.

¶ Si autem præfatus homo non habet fidem infusam, quia neque baptizatus, neque contritus est, neque alium defecit quod in se, aut in potestate eius erat, ut consequeretur fidem infusam, certè ille non est hæreticus, ut patet ex assignata hæresis definitione, atque adeo argumentum non militat aduersus eam, sed est infidelis positio, si est in animo non credere, quia reuelatum à Deo, ut ostendimus priori argumento, vel est infidelis negatiue si talem

si talem animum non habeat, esto fidei humanam omnium quae credit ecclesia habeat. quemadmodum plures indi sunt infideles negativè, cum non habeant fidem Dei, neque oppositam, & adverte quod praefatus homo dicitur infidelis negativè, esto habeat fidem humanam positivam, quia non habet fidem Dei, hoc est reuelatam & infusam. Et per hęc plenè satisfactum esse argumēto, arbitramur.

5. Affer. ¶ Iam autem sit quinta assertio, aduersus qui ni fallor longe distant à vero. Non solum dissentire cum pertinacia alicui fidei propositioni, vel oppositæ assentire, hæresis est, sed cum eadē pertinacia de illa dubitare. Et probatur ex verbis Stephani papæ. Dubius in fide infidelis est de hæreticis. cap. 1. Fulcitur etiam Augustini testimonio in Enchiridio cap. 17. errare (inquit) est approbare falsa pro veris, aut improbare vera pro falsis, aut habere incerta pro certis, aut certa pro meritis. Et eadē ferme verba reperit e. 19. ex quibus sic teximus argumentum. Qui dubitat ea quæ sunt fidei, habet certa pro incertis, at qui habet certa pro incertis errat, ex testimonio Aug. allegato, ergo qui dubitat in fide errat: omnis aut qui in fide errat cum pertinacia, hæreticus est, ergo assertio vera.

Prob. 2. ¶ Quæ rursus euidenti ratione ostēdimus. Dubiū de aliqua propositione (quod est non habere assensum, neque dissensum illius) & fides de eadē maximo inter sese pugnant, quādo neque fieri, ut aliquis credat aliquam propositionē, & de illa dubitet: igitur dubiū de aliqua fidei propositione, corrumpit atque expellit fidem, & è contra, velut opposita quæ se inuicem pellunt, & ex consequenti qui aliquam fidei propositionem dubitat, fidem amittit: ac subinde hæreticus est.

¶ Huc accedit, quod Christus redemptor noster dixit Thomæ Ioan. 20. Noli esse incredulus, sed fidelis, ubi illi infidelitatem & incredulitatem exprobat atque obijcit, ob dubitationē quæ de eius resurrectione habuit. Pro hoc etiam facit illud Pauli ad Ro. 4. cōmen-

dans Abraham fidem, cum inquit. In re promissione etiam Dei non hæsitauit, differentia, sed confortatus est fide. Quo loco manifestissimè ostēdit Paulus, eū qui hæsitat non habere fidem.

¶ Ille autem dubitat eū pertinacia, qui postquam ei consiterit aliquā esse fidei propositionem non vult desistere, & inclinare in hanc vel illam partem, hoc est, neque habere assensum, neque dissensum illius.

¶ In præsentia tamen per quā admonitos esse volumus lectores, quod est neutiquam liceat, de rebus quæ ad fidem spectant dubitare, licet tamen dubitare, quoniam verus scripturæ sensus sit: etenim sæpe numero contingit, viros doctissimos & sanctitate præclaros, circa plura scripturæ loca hæsitare, quoniam sit eorum germanus sensus, alijs atque alijs diuerso modo sentientibus. Quin etiam virgo sacratissima Lucas, angelo annuncianti Dei incarnationem credidit, modum tamen quo mysteriū illud esset explendum, planè ad dubitauit: atque suam dubitationem verbis deprompsit, inquit. Quomodo fiet illud, quoniam virum non cognosco? ardentissimè cupiens diuinam voluntatem edoceri: nihil tamen dubitatio de integritate fidei suæ detrahit: multo secus quā impios Iudæos fecisse legimus cum aiebant. Ioann. 8. Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? verbis Christi nullam fidem adhibentes. Ex qua occasione multi Iudæorum, imò ex discipulis eius abiierunt retrorsum desidentes illum.

¶ Adde his, quod non solum dubiū de aliqua fidei propositione cum pertinacia, hæreticum hominem constituit, verum etiam opinio de eadē: esto aliquid qui immerito quidem admirentur confessionem hanc. Quod consimili ratione probamus. Fides & opinio eiusdem propositionis simul esse nequeunt se inuicem expellentes, siquidem fides est assensus sine formidine, opinio eū formidine, igitur qui opinatur aliquā fidei propositionem cum pertinacia, fidem amittit: ac proinde hæreticus est. Ille verò cum pertinacia aliquam propositionem

fictionem opinaretur, qui postquā perpenderet eam esse fidei propositionē, nollet eidem assentiri sine formidine, sed cum hæsitacione, & metu, tanquam propositioni cui possit subesse falsum. Hæc etiam omnia probamus: quia nequit fieri (saltem moraliter loquendo, & si leges philosophiæ moralis sequamur) quod aliquis perpendat, alicui esse fidei propositionem, & nollet ei assentiri, neque cum certitudine ad hæreses, quin iudicet posituè formaliter, vel virtualiter (ut scholastici dicunt) non esse cum certitudine assentiendum his quæ sunt fidei, & à Deo reuelata: at hoc iudicium aperta hæresis est, & huiusmodi homo maxime hæreticus. Fateamur autem, questionem hanc fortassis de nomine esse, an sit ille hæreticus tantum propter hoc iudicium, an et propter dubiū, aut opinionem quam de rebus fidei habet, ut nos affirmamus: sed nihil profecto refert, cum modo eū esse hæreticum indubitanter assenerimus, & insuper periculis iuris obnoxium pro certo statuamus, si dubiū huiusmodi aut opinionem contra fidem externis manifestet. Procul dubio si aliquis se dubitare euangelium esse verum assereret, qui nolle ei assentiri nisi per opinionem, & veluti rei cui possit subesse falsum, ab omnibus iudicaretur hæreticus, aut infidelis. Istam assertionem tuentur Turcæmata lib. 4. par. 2. c. 17. & Panon. & Ioann. Andr. super primum caput de hæreticis: Adrianus etiā q. 2. de archid. floren. 7. par. 23. c. 2. & denique Gabr. in 3. dist. 23. q. 2. Et plura alij celebres doctores. Et re vera, ut prorsus resellamus oppositam sententiam, satis est id ipsum, quod defensor eius concedit: videlicet, eū non esse hæreticum, qui sciens & prudens, atque cum pertinacia vult dubitare, & dubitat de rebus fidei, aut opinari ea, eisque assentiri, velut rebus quibus possit subesse falsum: quæ nempe assertio sententia quidem mea palam fidei aduersatur: præsertim quia sola pertinacia facit hominem hæreticum.

¶ Veruntamen aduersus sententiā nostram quis obijcere potest: Primum,

nam ex ea sequitur, quod assensus verus est hæresis, ac subinde quod veritas sit hæretica, quod sanè pugnat: siquidem hæresis est error, error autem falsus est. Sequelam autē probamus, quoniam opinio huius propositionis, Deus est trinus, & vnus, est hæresis, ut dicitur: & illa est assensus verus.

¶ Sequitur insuper, quod aliquid, quod non est falsum est hæresis: nam dubium de rebus fidei non est verum, neque falsum, cum sit assensus, & dissensus caretia: & illud tu affirmas hæresim esse.

¶ Rursus ex verbis Hierony. ubi supra ad Titum. 3. Hæresis ab electione dicitur, quod scilicet eam hæreticus sibi eligat disciplinam, quā putat esse meliorem. Et Augustin. in lib. de utilitate credendi ad Honor. cap. 1. Hæreticus (inquit) est, qui falsas opiniones, vel gignit, vel sequitur: at qui dubitat, neque eligit aliquam doctrinam, neque opinionem falsam sequitur, igitur dubiū de fide etiam cum pertinacia hæresis esse nequit.

¶ Præterea si dubiū, aut opinatio de rebus fidei esset hæresis, ob id præsertim esset, quia expellit fidem, ut dictum est: sed hæc ratio nihili est, quia beatitudo atque clara Dei visio expellit fidem, ex Paulo 1. ad Corin. 13. cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est: & beatitudo non est hæresis, ergo dubiū aut opinatio de rebus fidei non est hæresis. Hæc sunt argumenta, quæ in fauorem oppositæ sententiæ adduci possunt.

Ad duas primas obiectiones respondemus, eas convincere, quod dubiū, & opinatio de rebus fidei non sunt hæreses absque pertinacia, quod quidem ingenne fatemur: verum sunt hæreses cum pertinacia, & sunt virtualiter errores: quoniam errare est à rectitudine deficere, ut qui mittit sagittam signū, & non attingit ipsum, errare & aberrare dicitur ab scopo, quia recedit à rectitudine lineæ rectæ, quæ est inter sagittam, & scopum: at per dubiū, aut opinionem de rebus fidei cum pertinacia, recedit quis à rectitudine fidei: ac subinde virtualiter sunt errores, sunt etiam

2. Obiec.

3. Obiec.

4. Obiec.

Respons. ad duas priores obiectiones.

Obiectio 1.

etiam virtualiter falsa, quia virtute sua expellunt veritatem fidei, quatenus ei opponuntur per negationem, aut priuationem.

Adversus. ¶ Aduerte praeter ea, nos non concedere, quod assensus verus est haeresis, ut argumentator contendebat probare in prima obiectione. Absit hoc a nobis: nam illa propositio videtur facere sensum formalem, hunc videlicet: assensus verus quia verus, est haeresis, & quia verus, opponitur fidei, quod blasphemum erit fateri. Sed opinio huius propositionis Deus est trinus & vnus, quae sumitur in argumento, est haeresis, ut opponitur fidei ipsamque virtute sua pellit, & quatenus habet sibi annexam formidinem contrariam fidei certitudini, & ut est a pertinacia imperata, videlicet ab hac volitione: volo huic fidei propositioni assentiri cum formidine, & velut propositioni, cui possit subesse falsum. Et plane probatur hoc, quia si quis christianus affirmaret, se duntaxat opinari euangelium, & non credere ipsum, illico ab omnibus iudicaretur haereticus.

Resp. ad 3. obie. ¶ Ad tertiam obiectionem respondemus, quod qui sciens, & prudens dubitat, fidei propositionem eligit falsam, & haereticam doctrinam, & eam sequitur: hanc videlicet, quod est dubitandum de rebus fidei.

Resp. ad 4. obie. ¶ Ad 4. quippe obiectionem respondemus negando maiorem, sed quia est cum pertinacia dubium, & opinio, est haeresis, & pellit fidem: at beatitudo nequit esse cum pertinacia, sicut neque fides, neque est simile de beatitudine respectu fidei, & dubio atque opinione: quoniam fides ordinatur ad beatitudinem, ut ad finem suum, uti imperfectum ad perfectum (ut inquit Paul.) adueniente autem perfecto cessat imperfectum: ut adueniente anima rationali, corrumpitur embryonis forma, & hac de causa potissimum beatitudo, & visio Dei expellit fidem: & non quia ei opponitur, quamuis aliquo pacto repugnent ratione claritatis, & obscuritatis: fides enim est obscura, & visio Dei clara. Tandem dicimus, quod formido opinionis in rebus fidei, ut voluta & imperata ab eo,

qui non vult certe & indubitanter credere Deo, neque ecclesiae: formido (inquam) hac ratione est haeresis, & simile asserimus de dubio. Quod si penitus quae dicta sunt expendantur, inueniet palam lector, quod in definitione haeresis quam superius assignauimus, nomine erroris, & assertionis intelligi debet non solum assensus, & dissensus, sed etiam dubium, & opinio. Qua annotatione, absoluta, & perfecta redditur definitio.

Quarta commentarii pars.

At ut quae de pertinacia diximus notiora fiant, dubitamus, an homo ille haereticus sit, qui affirmat aliquid contra fidem ex crassa, aut supina ignorantia, postquam admonitus est ab episcopo, & iudicibus, quibus fides cognitio commissa est, & viris doctis praesertim affirmat (inquam) illud existimans, assertionem suam non aduersari Christi doctrinae hoc est, sacris litteris, aut ecclesiae Romanae definitioni, & re ipsa existimat, alios, qui oppositum assenerant, decipi.

¶ Respondemus sane, eum nequissimum hominem esse, peccare mortaliter, & maxime offendere Deum: superbum, elatum, atque contumacem, insolentem, sapietiam haeresim iure optimo appellari posse, atque in numeris alijs huiusmodi nominibus, ob sententiae obstinationem, & pertinaciam animi, notari dignum.

¶ Assueramus insuper, posse saepe contingere in foro exteriori, ut huius generis, & conditionis homines iustissime damnentur: & ad poenam ignis a patribus fidei censoribus, velut haereticis, merito deposcantur: in foro (inquam) exteriori, in quo quidem secundum allegata, & probata iudices tenentur iudicare. Verum hic homo proprie haereticus non est, ut aperte colligitur ex his, quae diximus: quoniam haereticus aliquis nequit esse sine pertinacia, & pertinacia hic non est, ea videlicet pertinacia, quae hominem haereticum constituere potest: &

fit: & nihil aliud est, quam scienter, & ex electione, ac data opera velle repugnare fidei, & eius opposito assentiri.

Atqui, quod hic proprie haereticus non sit, praeter ea, quae diximus, probari potest cap. Excommunicamus, de haereticis, ubi habetur: excommunicamus omnem haeresim extollentem se aduersus catholicam fidem. Non inquit, aduersus viros doctos, saluaticenses, Complutenses, Parisienses, aut Seguntinos, & alios, qui fallere, & falli possunt: sed aduersus catholicam fidem. Vbi palam insinuatur, solum illum haereticum esse, qui sciens, & prudens cum fide vniuersali ecclesiae Rom. pugnat: & non illum, qui ex ignorantia crassa ei contradicit. Pro hoc facit illud Paul. 1. ad Tim. 6. ubi loquens de haeretico homine ait: non acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi, & ei, quae secundum pietatem est, doctrinae. Quo nimirum loco expendere oportet, non dixisse Paulum, non acquiescit sanis sermonibus alicuius viri docti, aut alterius cuiuscunque qui fallere, & falli possit, sed sermonibus D.N. Iesu Christi.

¶ Neque incommodum aliquod quis putet, istum hominem, de quo est praesens sermo, non esse haereticum: & velut haereticum ad poenam ignis in foro exteriori damnari: quin potius id frequenter iure contingere potest in eodem foro exteriori, in quo iudices tenentur (ut diximus) secundum allegata, & probata sententiam ferre: adeo ut si credendum sit Diuo Thom. 2. 2. q. 67. artic. 1. Index nonnunquam tenetur innocentem, quem sibi constat innocentem esse, probatum tamen nocentem morte mulctare.

¶ Ceterum aduersus praesentem assertionem, obijcimus primum ex Diuo Tho. loco superius alleg. 1. ad Corinth. 1. 1. section. 4. qui post verba citata, electio (inquit) firmam importat inhaerentem, & ideo haereticus dicitur, qui spernens disciplinam fidei, quae diuinitus traditur, pertinaciter proprium errorem sectatur. Pertinet autem aliquid ad disciplinam fidei dupliciter: vno modo

do directo, sicut articuli fidei, qui per se credendi ponuntur: unde error circa hos secundum se facit haereticum, si pertinacia adsit. Non possunt autem a tali errore propter simplicitatem aliquam excusari: praecipue quantum ad ea, de quibus ecclesia solemnizat, & quae communiter versantur in ore fidelium: sicut mysterium Trinitatis, natiuitatis Christi, & alia huiusmodi, haec ille: Quibus verbis palam assenerat, quod nullus propter ignorantiam, aut simplicitatem potest excusari ab haeresi, circa ea, quae communi doctrina in ore omnium versantur: quod nempe opponitur his quae diximus.

¶ Respondemus, sanctum Tho. non dicere, hominem non excusari ab haeresi si propter ignorantiam, sed ab errore non excusari. At longe dissidens inter se error, & haeresis, & utriusque apertum est, illum non excusari ab errore, cum erret, & peccet mortaliter habendo illum errorem. Insuper vult Sanct. Tho. ut diximus initio commentarii, quod ille, qui errat in doctrina communi, quam omnes sciunt, & scire tenentur, ut quod Deus sit, & sit homo, purgatorium esse, non excusabitur in foro exteriori, quin haereticus censeatur, & habere occultam pertinaciam. Credibile enim non est, aliquem ignorare quod communiter omnes sciunt: ita quod in foro exteriori vehementer praesumitur aduersus illum, nisi oppositum probetur: & loquimur de viro, qui est doli capax: Et re vera idem prorsus docet Diuus Thom. hoc articulo. & loco allegato ad Corinth.

¶ Iterum opponimus ex Chrysol. 2. Arg. qui homilia sexta, super epistolam ad Titum, cum interpretatur, capit. 3. illius dicit verba illa Paul. 2. ad Timotheum. 2. cum modestia corripientem eos, qui resistunt veritati, ne quando Deus det illis poenitentiam ad cognoscendam veritatem, dicit (inquam) haec verba intelligenda de illis, qui non aduersari affectu, sed studio discere veritatis, veritati resistunt. Ferè verba sunt Chrysol. Quo praemisso, arguimur. Paulus ibi loquitur de haeretico, sed loquitur

de illis: ut dicit Chrysostomus) qui non ex malitia, & aduersandi affectu, sed studio discendæ veritatis, & ex ignorantia veritati resistunt: ergo illi, qui ignorantia crassa asserunt aliquid contra fidem, hæretici sunt: cuius oppositum nos asserimus.

Respon. Respondemus, proculdubio Chrysostomum non contra nos, sed pro nobis facere, & negamus, Paulum inibi loqui de hæreticis, sed si Chrysostomum interpretatione sequamur, eo loco Paulus sermonem facit de his, qui ex ignorantia veritati resistunt.

3. arg. ¶ Præterea actus peccati, in eadem prorsus specie peccati est, cū ignorantia, & sine ea: ut si quis ignorantia supina interficiat hominem, putās se interficere feram, ille quippe actus, & occisio est in specie homicidij, & est verè homicidium, non secus quàm si ex scientia, & electione eum interficeret: igitur actus peccati hæresis cum supina ignorantia, est in specie hæresis, & est vera, propria, atque consummata hæresis: cuius quidem oppositum nos docere uimus.

Respon. ¶ Respondemus utiq; negando consequentiam: & ratio profectò est, quia hoc habet peculiare sibi peccatum hæresis, qd de ratione eius est scientia. Nam (ut diximus) de ratione eius est pertinacia, quæ habet sibi ipsi annexam scientiam, qua quis scit se fidei repugnare, ut potè scripturæ sacræ, aut doctrinæ ecclesiæ: sed tamen scientia non est de ratione aliorum peccatorum.

Obiec. ¶ At obijciat aliquis. Qui ex ignorantia, quæ in vitio, & culpa est, asserit aliquid contra fidem, grauissimè committit mortale peccatum: ergo peccatum eius in aliqua specie peccati, & vitij constituitur, & non nisi in specie hæresis, ergo eius peccatum hæresis erit, atque subinde illo hæreticus.

Respon. Respondemus, id quidem peccatum materialiter, & reductiuè (ut dicunt scholastici) & quasi per accidens in specie hæresis constitui, sed nõ formaliter, & per se. Vnde sciendum est, qd peccata, quæ quidam scientes, & de invidia committunt, per se, & proprie

in sua vitij specie perfecta, & integra reponuntur: alia verò, quæ præter intentionem ignorantes admittunt, per accidens quodammodo, & non ita proprie ad speciem, & vitiorum genus reducuntur.

Quinta commentarii pars.

HX omnibus planè, quæ diximus, consequens & consecutarium est, Apostolos non hæreticos fuisse, esto circa ea, quæ sunt fidei dubitauerint, quia non ex scientia, sed ex ignorantia, & animi perturbatione peccauerunt: ut constare potest ex verbis Luc. 18. ubi cum seruator noster prædixisset eis suam mortem, & resurrectionem, subiungit sacer Euangelista: & ipsi nihil horum intellexerunt, & erat verbum illud absconditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur. Quod si quis argumentetur hoc pacto aduersus nos, Apostoli fuerunt increduli, & duri corde, quia his quibus tenebantur credere non crediderunt, veliquet Marc. vlt. nouissimè autem recumbentibus illis vndecim apparuit, & exprobrauit incredulitatem eorum, & duritiã cordis: quia hi, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. Et ex illo etiam Ioan. 20. ad Thomã. Noli esse incredulus, sed fidelis: ergo hæretici fuerunt Apostoli. Hac sanè ratione persuasi quidam asserunt, Apostolos hæreticos fuisse: quod neutiquam concedendum est Theologis.

¶ Ad arg. ego respondemus negando collectionem: quia non fuerunt increduli Deo, sed hominib; qd falli poterat: ut claret Marc. vlt. verbis citatis, quia hi, qui viderant, non crediderunt.

¶ Porro opponet aliquis. Christo ipse seruatori nostro prædicenti illis suam mortem, & resurrectionem non crediderunt, ut patet loco allegat. Luc. 18. ergo Deo non crediderunt. Procul dubio concedimus consequentiam, sed negamus assumptum, quinimo Apost. in genere crediderunt, redemptorem nostrum verè

¶ eis dicere, sed speciatim tunc nõ crediderunt illum moriturum, & resurrecturum: quia non intelligebat quæ Christus illis dicebat, ut affirmat D. Lucas. Quidam aut tuetur, saltem illos ex malitia, aut vitiositate peccasse. Quorum certè sententia minime nobis probat: nam peccatū ex malitia, & ex passione opposita nempe sunt: at manifestū est, eos ex passione, & animi perturbatione peccasse, ergo non ex malitia peccauerunt.

2. Corol. Infertur præterea ex præcedentibus, demones, & eos omnes, qui in inferno sunt, & habuerunt fidem infusam, hæreticos sine dubio esse, & peccato hæresis peccare, neque modo hñe fidem infusam, quia sunt pertinaces contra Deum, ut confestim ostendimus. De demonibus sanè affirmat S. Th. 2. 2. q. 1. art. 2. ad secundum, ubi ait. Fides, quæ est in demonibus, non est donum gratiæ: & eadem ratio est de alijs damnatis.

Obiec. ¶ Sed tamen obijciat aliquis partes Durandi agens, qui oppositum defendit in 3. dist. 23. q. 9. obijciat (inquam) hoc pacto. Demones initio suæ creationis habuerunt fidem, & per mortale peccatum superbiæ, quod in eis subsequutum fuit, non perdidit fidem: hdes siquidem infusa, & mortale peccatum optime i eodem subiecto esse possunt, & oppositum planè est pestilentissimi Lutheri error: ergo modo demones habent fidem infusam. Eodem re vera argumento suaderi potest, quod damnati, qui tempore mortis habuerunt fidem, modo habent fidem.

1. Confir. macis. Item idem persuadetur Iacob. 2. demones credunt, & contremiscunt. Et tandem Sanct. Th. 2. 2. q. 18. art. 3. ad secundum ait. Magis potest esse fides informis in damnatis, quàm spes.

Respon. ad arg. ¶ Paucis quidem respondemus, qd illi omnes tam demones, quàm homines damnati peccato hæresis peccant, & hæretici sunt: quia fidem infusam amiserunt propter peccatum hæresis, & quia pertinaces sunt contra Deum. Quorum pertinacia in hoc certè consistit, quod Deum maximo odio prosequuntur, & nihil volunt credere, quia reuelatum à Deo: ne ei tribuant hunc honorem. Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper. Psal. 73. Ut si quis animo proponeret non credere aliquid, quia reuelatum à Deo, hoc solo proposito amittit fidem, ut ostensum est. Non habent præterea damnati fidem, quia ad infusionem fidei diuinæ, & eius conservationem necessaria est pia affectio, quam ipsi non habent: quia pia affectio est actus bonus, & nullum actum bonum habent. Rursum etiam quia habitus sunt propter actus, & in inferno nõ est actus fidei aliquis, nam fidei actus, ad quem fides infusa inclinatur, necessario est actus bonus (quamuis aliqui perperam contendant) at (ut diximus) in inferno nullum actum bonum habent damnati: & per hæc patet solutio ad argum.

Respon. ad primam confirm. ¶ Ad confirmationem verò primam respondemus: demones credere mystice fide naturali, & non infusa: ad quam fidem habendam necessitantur (ut ita loquamur) velut nos credimus necessario, Romam esse, neque est in potestate nostra non credere.

Respon. ad secundam confirm. ¶ Ad secundam denique confirmationem respondemus, quod non dicit Sanctus Thom. in damnatis fidem infusam esse (ut constat ex verbis eius citatis) sed quod magis repugnat statui illorum spes, quàm fides: quia spes repugnat eis ex parte subiecti, nam ad habendam diuinam spem requiritur iudicium, quo quis iudicet se consequi posse vitam æternam: at oppositum iudicium habent damnati, nempe iudicium quo estimant, se secundum legem Dei non posse consequi vitam æternam, siquidem hoc iudicium est de ratione damnationis, sicut de ratione beatitudinis est iudicium, & assensus, quo beati certò existimant, semper habituros vitam æternam. Et hanc rationem virtute assignat Sanctus Thomas eo loco, questio. 18. articulo. 3. ad secundum post verba citata, subiungens causam, quare damnatis repugnat magis spes quàm fides: quia dona diuina (inquit) non sunt eis futura possibilis, sed sunt eis absentia. De alijs damnatis, qui nunquam

quam habuerunt fidem infusam, certum est eos esse infideles; & peccato infidelitatis peccare. De hac demum re fufius agimus, secunda, quaestio, §. art. 2. in commentarijs nostris.

Sexta commentarii pars.

Observa maxime.

N AM verò in praesentia optamus, omnes sacerdotes, qui simplicium confessiones audiunt, ad monitos, ne faciliè & leuiter ipsi haereticos, crimen impingant: namque euenire solet, ut eorum plurimi cupientes sincere veritatem manifestare, dicant se dubitasse in fide, aut in aliquo contra fidem consensisse, quia videlicet existimant, solam cogitationem, aut tentationem contra fidem, aut apprehensionem impossibilitatis articulorum fidei, esse consensum aduersus fidem, aut fidei dubium: etenim cum fidei mysteria sint supra rationem (esto ei non repugnent, ut quidam falso putant) protinus cum intellectui praesentantur, potissimum ante deliberationem rationis, ab ipsa tanquam impossibilia apprehenduntur: quod procul dubio nihil fieri derogat.

Insuper diligentissime examinandus est huiusmodi penitus illiteratus, qui fateatur se in fide dubitasse, aut aduersus eam consensisse, an id contigerit ante deliberationem, aut ante plenam, & post semiplenam: quoniam si hoc ita est, in nullam profectò lapsum est haeresim: si quidem ante plenam (ve diximus) nequit esse mortale peccatum: ac perinde neque haeresis, quae ex maximis mortalibus est: licet ut observatum est à nobis, possit cum semiplena veniale esse, quod haeresis esse nequit: quandoquidem ipsa aufert fidem, & ex consequenti charitatem sine fide enim impossibile est placere Deo, ad Romanos 1. 1. at veniale neque fidem, neque charitatem auferre potest. Neque alicui mirum videri debet, fateri nos posse reperiri qualecunque dubium, aut qualemcumque consensum ante plenam deliberationem, quinimo ante de-

liberationem aliquam, ve i infantibus, aut amentibus, qui aliquo modo dicuntur dubitare, & consentire, & etià turpiter somniantes in fornicatione nonnunquam imperfectè consentiunt: qui quidem consensus (si tamen consensus appellari debeat) neutiquam ad peccandum sufficit: proprie verò, & perfecte consensus ante deliberationem esse nequit: veritatem in praesentiarum actum voluntatis, videlicet velle aliquid, aut iudicium quod quis habet ante quam deliberet, illud scilicet, hoc est faciendum, extenso vocabulo consensus vocat Doctores: Ex quibus palam colligimus, quam sit operosum, & per difficile nonnunquam de haeresi sentire in foro animae: quandoquidem eius cognitio à cognitione actuum interiorum sit petenda: quos sanè magna est difficultas laborque internoscere, & perscrutari. Est insuper etiam notitia haeresis interdum petenda ex notitia plenae, & semiplenae deliberationis, ac discerniminis inter eas: quod ut constat, theologiae cognita difficillimum est.

Quo fit, ut non cuius homini contingat haeresim posse examinare, & de hac re iudicium facere: hoc enim munus doctissimorum hominum est, & illorum, qui in dignoscendis actibus interioribus plurimum excitati sunt, & feliciter infudarunt. Vnde optime factum est, quod ab haeretice prauitatis inquisitoribus, patribusque fidei nostrae cum magna laude observari videmus, vti his dubijs explicandis, atque cognoscendis haereticis, in suum consilium asciscere doctores theologos, & adiuuare soleant.

Quò verò huic materiae finem imponamus, obseruare nos oportet, eam sanè pertinacem esse, qui his, quae semel ab ecclesia definita sunt, repugnat, & contradicit: esto dicat se esse paratù corrigi per ecclesiam, aut concilium, ut quamplurimi Lutherani ante concilij congregationem dicebant. Siquidem ecclesia de more non habet, ut quae semel statuto decreta sunt, iterum in quoniam vertat, ut liquet ex Leone Papa epist. 22. qui scribens Martino Augusto de his

de his, quae in concilio Chalcedonensi agenda erant, ita ait. Per dominum nostrum Iesum Christum, qui regni vestri est autor & rector, obtestor & obsecro clementiam vestram, ut in praesenti Synodo fidem, quam beati patres nostri ab apostolis sibi traditam, predicauerunt, non patiamini quasi dubiam retractari: & quae olim maiorum sunt auctoritate damnata, rediuiuis non permittatis conatibus excitari. Haec ille, & idem docet epist. 52. ad Leonem Augustum. Hoc etiam docet Gelasius pa-

pa, & habetur. 14. quaest. 2. cap. Maiores. Maiores nostri (inquit) diuina inspiratione cernentes, necessario praecauerunt, ut quod contra vnamquamque haeresim coacta semel synodus pro fidei communionem, & veritate catholica aequae apostolica promulgasset, non finiret nobis post haec retractationibus mutari: ne prauis occasio praeberetur. De hac re dicta sufficiant: alias verò difficultates ad haeresim pertinentes, licebit videre. 22. quaest. 1. 1.

Gelasius Papa

Faint, mostly illegible text on the right page, likely bleed-through from the reverse side.

Barth. Tores.

QV AESTIO XXXIII.
DE PERSONIS
IN SPECIALI.
ET PRIMO CIRCA
PERSONAM PATRIS.

CONSEQUENTER considerandum est de personis in speciali. Et primo circa personam patris. ¶ Circa quam queruntur quatuor. Primo, utrum patri competat esse principium. Secundo, utrum persona patris proprie significetur hoc nomine pater. Tertio, utrum per prius dicatur in diuinis pater, secundum quod sumitur personaliter, quam secundum quod sumitur essentialiter. Quarto, utrum sit proprium patri esse ingentum.

ARTICVLVS I.

Vtrum competat patri esse principium.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod pater non possit dici principium, filij, vel spiritus sancti. Principium enim, & causa idem sunt secundum Phil. Sed non dicimus patrem esse causam filij. Ergo non debet dici, quod sit eius principium.

2 ¶ Præter principium dicitur respectu principij. Si igitur pater est principium filij, sequitur filium esse principiatum, & per consequens esse creatum; quod videtur esse erroneum.

3 ¶ Præter nomen principij à prioritate sumitur. Sed in diuinis non est prius, & posterius, ut Athanasius di-

cit. Ergo in diuinis non debemus uti nomine principij.

¶ Sed contra est, quod dicit Aug. in 4. de trin. Pater est principium totius deitatis.

¶ Respondeo dicendum, quod hoc nomen, principium, nihil aliud significat, quam id, à quo aliquid procedit. Omne enim, à quo aliquid procedit quocumque modo, dicimus esse principium, & è conuerso. Cum ergo pater sit à quo procedit alius, sequitur quod pater sit principium.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod Graeci vtuntur in diuinis indifferenter, nomine causa, sicut & nomine principij. Sed Latini doctores non vtuntur nomine causa, sed solum nomine principij. Cuius ratio est, quia principium communius est quam causa, sicut causa communius, quam elementum. Prius enim terminus, vel etiam prima pars

¶ Commentarium.

Respondet D. Th. affirmate conclusionem. Patri, scilicet competet esse principium. Quam initio probat hac ratione. Principium (ut constat ex Aristot.)

flor. 1. metaph. tex. 1. secundum unam eius significationem ex pluribus, quas ibi assignat, sic definitur. Principium est id, ex quo aliquid est: ut ex patre, & matre: filius: & bellum ex conuicio (Arist. exempla sunt eo loco) sed filius est ex patre natus ante omnia secula: ergo pater est principium filij. Fulcit et eandem conclusionem Aug. testimonio 4. de trinit. cap. 20. ubi ait. Pater est principium totius deitatis. Conclusio D. Tho. est de fide, ut constat ex concilio Florentino. d. Th. de fide. vlt. quod sic habet: Ex patre simul & filio, & ex utroque aeternaliter, tanquam ab vno principio. Et idem habetur c. vnic. de lum. Trin. & fid. cath. in 6.

Aduersus tamen conclusionem D. Th. arguemur. Principium dicitur à priori, at in diuinis non est prius, neque posterius (ut patet ex symbolo Athanasij) ergo in diuinis non est principium.

Respondet D. Thom. negando consequentiam: quia non est idem, quod significat nomen, & id, ad quod nomen impostum est, ut saepe diximus.

¶ Secundo, si pater esset filij principium, ipse filius esset principiatum, ac perinde creatus, quod sanè est error. Negat D. Th. collectionem in responsione ad secundum: quia nomen principij videtur importare subiectionem, aut iniectionem, quæ filio quidem, & spiritui sancto repugnant: quemadmodum teste Hilario. 9. de tri. pag. 181 in editione nostra, hæc collectio non valet. Pater est maior filio autoritate donantis, ergo filius est minor patre. Hilarij verba sunt: donantis autoritate pater maior est, sed minor non est filius, cui vnum esse donatur.

¶ Et etiam, ut docet Magister sent. in 1. dist. 29. ista consequentia nulla est, filius est ex principio, ergo habet principium. Quis sensus huius videtur esse

si aliqui inceperit. Obseruandū tñ, doctores græcos fateri, filiū, & spiritum sanctum principiatos: quod tñ non est in usu doctoribus latinis, ne detur occasio Arrianis existimandi, ipsos esse creaturas.

1. dubiū

In presentia occurrunt aliquot dubia disputanda ad explanationem litteræ. Primum est, an sit concedendum quod pater sit principium totius deitatis. Et ostendimus, id minime esse concedendum: bene enim colligitur. Pater est principium totius deitatis, ergo deitas procedit à patre: at in Deo nulla alia processio est præter generationem, & spirationem, ut liquet ex præcedentibus, ergo deitas generatur, vel spiratur, & procedit: quod est erroneum fateri, ut constat ex definitione concilij Lateranensis, cuius verba citauimus quæstio. præcedenti, art. 2. Item quia si pater esset principium totius deitatis, esset principium sui ipsius, quod pugnat.

Aliquorū responsi repræsentatur.

¶ Dicunt aliqui Aug. uti nomine essentia in abstracto, pro nomine personæ in concreto, hoc est, pater est principium trium personarum. Profecto sententia hæc defendi non potest, quia pater non est principium sui ipsius, sed filij, & spiritus sancti.

August. verba.

¶ Verba igitur Aug. iuxta hunc sensum interpretanda sunt: id est, pater est principium filij, & spiritus sancti, in quibus tota diuinitas est, & isto modo interpretatur Magist. sentent. 1. dist. 29. in principio illius. In hunc etiam modum sunt explicanda verba concilij Tolletani sexti, ubi dicitur, quod pater est principium, & origo deitatis.

2. dubiū

¶ Porro secundum dubiū est, utrum pater sit autor filij, & filius spiritus sancti. Hilarius 4. de trin. non longe à principio libri vocat patrem autorem filij, sed D. Thom. 1. sent. dist. 29. q. 1. art. 1. dicit filium non esse autorem spiritus sancti, esto pater sit autor filij: quia de ratione autoris est (inquit) quod sit principium, non de principio: filius autem est de principio, scilicet de patre: verū hoc dixit D. Tho. in scriptis, & non in summa, & existimam⁹, eius sententiam non esse tenendam, siquidem pater

meus est autor mei, & est ab alio principio. Neque est contra auctoritatem sanctorum, appellare filium autorem: nam Hilarius 2. de trin. inquit, à patre & filio autoribus consecutus est spiritus sanctus, & secundum propriam, & germanam significationem, quia hoc nomine Cicero, & alij viri latinissimi vultur, filius verè est autor spiritus sancti: & si non autor ab angeo pro eo qui auget, longe enim inter sese hæc differunt nomina. Autor verò ut dicitur de filio, sine C. scribendum est, ita enim scriptum significat eum, qui aliquid facit, aut producit vnde poetæ, ceteriq. operum conditores dicuntur autores. De quo nomine Valla lib. 4. cap. 2. & lib. 5. cap. 30.

Tertia verò dubitatio est, an pater sit causa filij, & filius spiritus sancti. Respondet Sanctus Tho. ad primum, partem negantem, cuius rationem assignat: quoniam nomen causa videtur importare diuersitatem substantiæ, & dependentiam alicuius ab altero, quod non importat nomen principij, hæc S. Tho.

¶ Et potest nimirum id probari: nã pater in nullo genere causa est causa filij: ergo non est causa filij. Assumptum autem ostenditur, quia non in genere cause materialis, neque formalis, ut satis notum est, neque finalis: finis etenim præstantior est his, quæ sunt ad hunc, ex Arist. 1. magnorum moralium, cap. 3. & alibi: & pater non est præstantior, neque perfectior filio: neque ad ipsum patrem filius ordinatur, ut medium ad finem. Insuper, neque pater est causa filij in genere cause efficientis, tunc enim filius esset effectus, & factus: quod aduersatur illi, quod habetur in symbolo: genitum, non factum. Consimili modo probabitur, quod filius non sit causa spiritus sancti, de quo etiam habetur in symbolo: Athanasij, spiritus sanctus à patre, & filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens. Rursus, si concederemus patrem esse causam filij, & filium spiritus sancti, cum causa, & effectus relatiue dicantur, oporteret fateri filium, & spiritum sanctum esse effectos, ac perinde

inde creaturas: quod est Pelagianum, & contra symbola citata.

1. argu. contra assertionem

¶ Sed in assertionem præfatam insurgimus: initio, Principium, & causa seriuè. pro eodem sumuntur: at pater est principium filij, & filius spiritus sancti: ergo pater est causa filij, & filius spiritus sancti. Negamus maiorem: quiniò ea maxime inter se dissident iuxta Aristot. doctrinam. 5. metaph. qui à textu. 1. usque ad quintum differit de principio, causa, & elemento, tanquam de rebus diuersis. Quandoquidem (ut ex Aristot. in eodem loco dicitur) ipsa inter sese comparantur, ut inferius, & superius. Omne namque, quod est elementum, est causa, non vice versa: & quicquid est causa est principium, non è contrario: quando locus seu terminus, à quo incipit motus, est eius principium, sed non causa. Rursum, causa efficiens, & finis non est elementum, siquidem duntaxat causa intrinseca, ut licet respectu syllaba est elementum.

2. argu. quod dist. 2. de sententia continet non parum.

¶ Secundo efficacius opponimus: sancti, & doctores appellant patrem causam filij, & filium spiritus sancti: ergo sine quocunque serupulo, atque litæ epide possumus appellare patrem causam filij, & filium spiritus sancti. Antecedens probamus de Damasceno lib. 1. cap. 8. & 11. ubi dicit, quod pater est causa filij, & filius est ex hac causa: & etiam omnes alij sancti, & greci doctores vocant patrem causam filij, & filium spiritus sancti, ut aperte docet definitio concilij Florentini superius allegati, cuius verba sunt.

Definitio concilij Florent.

¶ Declarantes, quod id quod sancti doctores, & patres dicunt, ex patre per filium procedere spiritum sanctum, ad hanc intelligentiam tendit: ut per hoc significetur, filium quoque esse secundum græcos quidem causam: secundum latinos verò principium subsistentis spiritus sancti, sicut & patre.

August.

Hieron.

Item August. 7. de Trin. cap. 1. loquens de patre dicit. Illud quod est causa illi ut sit: est ei causa ut sapiens sit: & Hieronymus ad Ephes. cap. 3. in explicatio- ne illius verbi, ex quo omnis paternitas, sermonem faciens de Deo ait. Si

origo est, suæq. causa substantiæ.

Respon- sione

¶ Videlicet respondemus, græcos indiscriminatim nuncupare patrem principium, aut causam filij, pariterque filium respectu spiritus sancti: ut aperte probatum est. Sed nobis proculdubio id non licet, ne contraire videamur doctoribus, & sanctis, latinis in quâ, propter rationes, quas assignauimus in probatione assertionis S. Tho.

Adver- te.

¶ Neque nobis fas est, nouum nomen inducere in diuinis propria auctoritate: quod fieri profecto nequit sine magna temeritate, & erroris periculo: ut antea quæstione præcedenti artic. 3. diximus. Et ad Hieronymum, & Augustinum, asserimus, eos nequaquam nominasse patrem causam filij, neque filium spiritus sancti, sed loquentes de diuinis vobis fuisse nomine causæ, non pro causa, quæ effectum producit, sed pro ratione, aut causa cognoscendi: ut cum fatemur Dei immutabilitatem esse causam eius æternitatis, quoniam Deus est æternus, quia est immutabilis, & cognoscimus ipsum esse æternum, quoniam immutabilis est. Nunquam igitur latini doctores vocant patrem, causam filij, aut filium spiritus sancti: quod si semel, aut bis, ita factum conspiceremus, non propterea id nobis liceret.

Respon- ad testi- monia Hieron. & Aug.

Obser- u.

¶ Obseruandum tamen maxime in presentia, quod semper sanctorum verba explicanda nobis sunt iuxta catholicum sensum: sed interdum nobis non permittitur uti eorum loquutionibus, ne demus occasionem simplicibus errandi, quam neuiquam ipsi suo tempore dederunt: oportet enim tempore nos frequenter accommodare. De quo genere loquutionum est illa præfata Augustini loquutio, pater est principium totius deitatis, quæ exponenda est iuxta sensum assignatum. De quo etiam genere est illud Hieronymi testimonium, Deus est causa suæ substantiæ: quod quidem secundum negationem accipi potest: id est, Deus prorsus non habet, neque habere potest aliam causam: Quorum verborum intelligentia sumitur ex præcedentibus, & se-

Sequentibus. Sic autem Hieronymus habet. Deus vero, qui semper est neque habet aliunde principium, & ipse sui origo est, & causa substantie, non potest intelligi aliunde habere, quod subsistit. Explandanda sunt itidem verba Hilarij, 4. de Trin. ubi supra: quo in loco ait, filij originem esse ab initio, & ipsum non esse ab initio, sed ab iniriabili. Quae in hunc sensum intellige: hoc est, filius, & eius origo est a patre, qui est initium, & omnium principium ingenitum, atque initiabile, sed ipse filius principium, aut initium non habet. Nam qui diceret filium habere principium, aut initium, inueneret, ut diximus, illum incepisse, & isto modo intelligit haec Hilarij verba Magister sent. loco citato.

Annot. Tandem ut finem huic articulo imponamus, nota, quod sicut pater est principium filij, & filius spiritus sancti, ita spiritus sanctus, & pater, ac filius sunt creaturarum principium. Verum principij nomen, ut dicitur de Deo respectu creaturarum, & respectu patris, & filij, non uniuocum plane est, sed analogum: ut docet sanctus Thom. in 1. distinct. 29. quest. 1. artic. 2. Primario enim significat patrem, ut est principium filij: & patrem ac filium, ut sunt spiritus sancti principium: & secundario significat Deum, ut est creaturarum principium unico tamen conceptu. Ut ens unico conceptu significat Deum, & creaturam: ut ostendimus in opusculis questio. 14. libri. 1. ac proinde equiuocum non est, ut ibidem affirmat S. Tho.

ARTICVLVS II.

Utrum hoc nomen pater, sit nomen proprie diuinae personae.

Text. AD secundum sic proceditur. Videtur, quod hoc nomen pater, non sit proprie nomen diuinae personae. Hoc enim no-

men, pater, significat relationem. Persona autem est substantia indiuidua. Non ergo hoc nomen, pater, est proprie nomen significatiuum personae.

2. Praterca. Generans communius est quam pater. Nam omnis pater est generans, sed non e conuerso. Sed nomen communius magis proprie dicitur in diuinis, ut dictum est. Ergo magis proprium est personae diuinae generans, & genitor, quam pater.

3. Praterca. Nihil, quod secundum metaphoram dicitur, potest esse nomen proprium alicuius. Sed verbum metaphorice apud nos dicitur genitum, vel proles. Et per consequens ille, cuius est verbum metaphorice dicitur pater. Non ergo principium verbi in diuinis potest proprie dici pater.

4. Praterca. Omne, quod dicitur in diuinis, per prius dicitur de Deo, quam de creaturis. Sed generatio per prius videtur dici de creaturis, quam de Deo. Verior enim ibi videtur esse generatio, ubi aliquid procedit ab alio distinctum, non secundum relationem tantum, sed etiam secundum essentiam. Ergo nomen patris, quod a generatione sumitur non videtur esse proprium alicuius diuinae personae.

Sed contra est quod dicitur in psal. Ipse inuocabit me, pater meus est tu.

Respondetur dicendum, quod nomen proprium cuiuslibet personae significat id, per quod illa persona distinguitur ab omnibus alijs. Sicut enim de ratione hominis est anima, & corpus, ita de intellectu huius hominis est haec anima, & hoc corpus, ut dicitur in 7. meta. His autem hic homo ab omnibus alijs distinguitur. Id autem, per quod distinguitur persona patris ab omnibus alijs, est paternitas. Unde pro-

proprium nomen personae patris est hoc nomen, pater, quod significat paternitatem.

Ad primum ergo dicendum, quod apud nos relatio non est subsistens persona. Et ideo hoc nomen, pater, apud nos non significat personam, sed relationem personae, non autem est ita in diuinis, ut quidam falso opinati sunt. Nam relatio, quam significat hoc nomen pater, est subsistens persona. Unde supra dictum est, quod hoc nomen, persona, in diuinis significat relationem, ut subsistentem in diuina natura.

Ad secundum dicendum, quod secundum philosophum in secundo de anima, de nominatio rei maxime debet fieri a perfectione, & sine. Generatio autem significat ut in fieri. Sed paternitas significat complementum generationis. Et ideo potius est nomen diuinae personae pater, quam generans, vel genitor.

Ad tertium dicendum, quod verbum non est quid subsistens in natura humana, unde non proprie potest dici genitum, vel filius. Sed verbum diuinum est aliquid subsistens in natura diuina. Unde proprie, & non metaphorice dicitur filius, & eius principium pater.

Ad quartum dicendum, quod nomen generationis, & paternitatis, sicut & alia nomina, quae proprie dicuntur in diuinis, per prius dicuntur de Deo, quam de creaturis, quantum ad rem significatam, licet non quantum ad modum significandi. Unde, & apostolus dicit. Ad Eph. 3. Fle ego genua mea ad patrem domini mei Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in caelo, & in terra nominatur.

Quod sic apparet. Manifestum est

enim, quod generatio accipit speciem a termino, qui est forma generati.

Et quanto hic fuerit propinquior forma generantis, tanto verior, & perfectior est generatio. Sicut generatio uniuoca est perfectior, quam non uniuoca. Nam de ratione generantis est, quod generet sibi simile secundum formam. Unde hoc ipsum, quod in generatione diuina est eadem numero forma generantis, & geniti (in rebus autem creatis non est eadem numero, sed specie tantum) ostendit, quod generatio, & per consequens paternitas, per prius sit in Deo, quam in creaturis. Unde hoc ipso, quod in diuinis est distinctio geniti a generante secundum relationem tantum, ad veritatem diuinae generationis, & paternitatis pertinet.

Commentarium.

QUESTIONIS titulus hoc pacto intelligitur, scilicet, an hoc nomen, pater, conueniat ita primae personae, ut non secundae, neque tertiae. Respondet Sanctus Thom. affirmante conclusione.

Nomen pater est proprium primae personae, quia nomen proprium cuiuslibet personae significat id, per quod una persona distinguitur ab alijs, & nomen pater significat paternitatem, per quam prima persona distinguitur a filio, & spiritu sancto.

Aduersus conclusionem obijcimus. Pater unico conceptu significat primam personam, & patrem in humanis, ergo non est proprium primae personae. Respondemus negando conclusionem, id etenim vult S. Thom. quod nomen pater sumptum in propria significatione, & ut dicitur de Deo, solum competit primae personae.

Ad cuius maiorem declarationem, oportet

Conclu.

Obiect.

Soluitur

oportet recollere ea, quae sanctus Tho. docet questio. 13. art. 3. cuius hoc loco meminit etiam ad quartum, & nos latius explicamus. 14. questio. opusc. duobus 4. videlicet cet, omnia nomina, quae de Deo, & de creatura dicuntur esse analogia, quae primario significant Deum, secundario creaturam.

Coroll. Quocirca hoc nomen, pater, analogum est, quod primario significat patrem aeternum, secundario vero patrem in humanis. Nomen igitur, pater, secundum primarium significatum est proprium divinae personae, esto si completum suae significationis respicias, sit commune Deo, & creaturis.

ad 1. In responsione ad primum docet, D. Thom. hoc nomen pater, ut dicitur de creaturis, non significare formaliter personam, sed relationem personae, verum ut de Deo praedicatur, non solum formaliter dicit relationem personae, sed personam ipsam, quia importat relationem paternitatis, & ipsa paternitatis relatio est persona patris per se subsistens.

ad 2. In responsione ad secundum dicit, quod hoc nomen, generans, vel genitor proprie enuntiantur de patre aeterno, sed magis proprie hoc nomen pater, quia generans, & genitor significat generationem in actu, & in fieri, inquit S. Thom. pater vero praesupponit generationem iam perfectam: qualis est divina generatio.

ad 3. Ad tertium, litera satis perspicua est ex his, quae diximus de verbo questio. 27. art. 1. & aliis.

ad 4. Sed ad quartum, inquit difficultatem maxime cognitione dignam, an videlicet omnis creaturae paternitas nominetur ex divina paternitate, ut videtur velle Paulus ad Ephe. 3. sicut genitrix mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in caelo, & in terra nominatur. Et quoniam eadem est difficultas de quacunque alia creaturae perfectione, quae de paternitate, (supponimus in praesentia) relationem tum creatam, tum increatam importare perfectionem, ut ostendi-

Dubium
¶ Dubitamus merito, an quavis naturae perfectio, ex divina perfectione nominetur. Ut scientia creaturae, ex scientia Dei, & iustitia creaturae, ex iustitia Dei: & de reliquis perfectionibus eodem modo.

¶ Et argumentamur contra partem affirmantem. Omne, quod denominat aliud, est forma eius: ac divina perfectio nequit esse forma creaturae perfectionis, ergo haec ex illa denominari nequit. Quod huic quaestioni a parte satisfaciamus meminisse opus est, quae diximus illo dubio questio. 14. opusc. Et constituimus aliquot assertiones, quarum prior sit.

¶ Deus in se eminenter continet omnium creaturarum perfectiones: quoniam nemo dat, quod non habet, & ipse omnes creaturas, & earum perfectiones producit. Et hoc est, quod psalmographus divino percitus spiritu docet, dum ait. Intellige insipientes in populo, & stulti aliquando sapite: qui plantavit aurem, non audiet? aut qui sinit oculum, non considerat? Hoc eodem argumento Deus omnipotens Isaiae ultimo probat se generare filium, quem habet. Nunquid ego, inquit, qui alios parere facio, ipse non parerem? Si ego, qui generationem ceteris tribuo, sterilis ero? Et adde, quod perfectiones illae, quae eminenter continentur in Deo, sunt ipsa divina essentia, & idcirco, atque exemplaria, ad quorum imitationem Deus producit creaturas cum illarum perfectionibus, ut quam latissime expositu est questio. 14.

¶ Secunda assertio. Qualibet creaturae perfectio est similitudo, & signum divinae perfectionis, quod ipsam exprimit, & representat. Quam probamus, quia est eius effectus, & omnis effectus est similis suae cause, siquidem omne agens producit sibi simile, teste Aristotel. 1. de generatione textu. 31.

¶ Rursum, quia omnis perfectio effectus producit ad imitationem divinae perfectionis. Et insuper, quoniam operis cuiusque perfectio, est signum in dicans, & representans artificis perfectionem.

tionem: ut perfectio literarum scribitur, imaginis vero pictoris indicat perfectionem. Quod experientia communi nobis constat, potest, cum primum enim chartam lineis bene compositis, literisque integris expolitisque exaratum conspicimus, laudem profecto maximam scriptori tribuimus, cum tabulam graphice depictam, atque ad vivum delineatam oculis nostris, quis obtulerit, statim pictoris artem admiramur, & extollimus. At omnes creaturae sunt dei opera, universa operatus est dominus proverb. 16. ergo earum perfectiones diuini illius maximaeque artificis expriment perfectionem.

Illatio. ¶ Hinc ortum habet, quod per creaturas, & earum inter se concinnum ordinem, & harmoniam, bonitatem, perfectionem, virtutesque illarum admirandas, homo ducatur in dei conditoris sui cognitionem. Ex pulchritudine enim corporum caelestium, dei pulchritudinem contemplanur: iuxta illud. Caeli enarrant gloriam Dei Psalm. 18. Et ex magnitudine creaturae, Dei magnitudinem cognoscimus: iuxta illud sapientiae 13. a magnitudine enim speciei, & creaturae, cognoscibiliter poterit horum creator videri, & paulo superius: vani autem sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, & de his, quae videntur bona, non poterunt intelligere eum, qui est, neque operibus attendentes agnouerunt, quis esset artifex, & post pauca. Si specie delectati, deos putauerunt, scienti quod tunc dominator eorum speciosior est: speciei enim generator haec omnia constituit. Aut si virtutem, & opera eorum mirati sunt, intelligant ab illis, quoniam qui hoc fecit fortior est illis, & hoc est, quod dicit Paulus ad Rom. 1. Inuisibilia Dei, &c. Cuius etiam nos meminisse debere, docet Iob dicens capite 12. Nimirum interroga iumenta, & docebant te, & volatilia caeli, & indicabant tibi, loquere terrae, & respōdebat tibi, & narrabant pisces maris. Quis ignorat, quod omnia haec manus domini fecerit?

¶ Tertia assertio, quaestioni respon-

dens. Quaecumque creaturae perfectio, nominatur ex Dei perfectione, quae sibi correspondet. Quam probamus: quia paternitas creaturae nominatur ex divina paternitate, iuxta Paulum, & cum non sit potior ratio de paternitate, quam de alia perfectione quacunque: omnis nominatur ex perfectione divina, quae sibi correspondet, ut scientia creaturae ex scientia Dei, & sic de reliquis.

Dubium. ¶ Porro dubium est, quoniam patet intelligi debeat haec assertio, & cur omnis creaturae perfectio, dicitur nominari ex divina perfectione.

¶ Sit itaque quarta assertio, ad huius dubij explicationem. Quaevis creaturae perfectio, dicitur nominari ex divina perfectione, quoniam sortitur, & accipit nomen ab ea, propter inarantem similitudinem, quam habet cum illa, ut creaturae paternitas est paternitas, & sic appellatur, quia est similitudo paternitatis divinae. Sicut enim divina paternitas refert patrem diuinum ad filium suum aeternum: ita quoque humana paternitas, patrem creatum ad filium suum, & hoc nomen paternitas, primo significat paternitatem diuinam, secundo humanam, ob similitudinem, quam haec ab illa derivatam obtinet. Atque eadem profus ratione, scientia creaturae nuncupatur scientia, quod diuinae scientiae referat similitudinem. Atque hoc nomen scientia, primitus significat aeternam, deinceps vero creaturae scientiam: quoniam eius praefere similitudinem.

¶ Sed aduersus assertionem hanc insurgimus, quando institutor imposuit nomen scientia ad significandum creaturae scientiam, non meminit diuinae: ergo non significat creaturam scientiam propter similitudinem ad diuinam. Cui simile argumentum fecimus, articulo 1. questio. 7. disputat. 3. contra primam assertionem. Respondemus igitur, quod si argumentum hoc esset alicuius roboris, etiam probarer, nomen scientia non significare diuinam scientiam: quia institutor non meminit illius: cum imponeret hoc nomen ad significandum.

¶ Item

Item respondemus negando con- sequentiam, etenim asserimus, nomen scientia, significare creatam propter similitudinem, quam habet cum diuina duabus de causis, prima, quia si creatura scientia non esset similitudo diuina, hoc nomen non significaret ea: siquidem institutum est ad significandum omnem rei euidentem cognitionem: & si creature scientia non esset similitudo diuina, minime esset rei euidentis cognitio. Altera causa est, quod hec vox excogitata est ad significandum (vt diximus) omnem rei euidentem cognitionem: & quoniam hec ratio perfectissime reperitur in Dei scientia, & non ita perfecte in humana, sed veluti in similitudine, & imagine illius, ob id precipue significat diuinam, & minus principaliter humanam, quod illius sit quasi deprompta similitudo.

Consimilis omnino ratio est de nomine paternitatis, adiuuentum scilicet fuisse, quo significaretur relatio, quae refert patrem ad filium, & quoniam haec ratio maxime proprie inuenitur in diuina paternitate, non ita proprie in humana, sed tanquam in illius transumpta similitudine, propterea primo significat diuinam: deinde humanam propter similitudinem, quam habet ad illam. Quod si illa non esset huius similitudo, profecto nomine paternitatis non significaretur. De aliis nominibus analogis, quae conditoris Dei & creature expriment perfectionem, eadem habenda est consideratio.

Ad summam igitur, quae dicta sunt perstringentes, asserimus hoc tanquam firmum, quod creaturae paternitas sic nominatur, quia est similitudo paternitatis diuinae: quemadmodum verbis superius allegatis constitit innuisse Paulum, & pater in humanis compellatur pater, quia est patris aeterni similitudo, & filius creatus eam habet nomen claritatem, ob eam quidem similitudinem, quam cum filio aeterno obtinet. Demum generatio creaturarum generatio est, & nuncupatur, quoniam est similitudo aeternae, atque diuinae generationis.

Verum enimvero obseruandum diligenter est hinc ortum habuisse, omnes creaturas producere sibi similes, atque ad hoc maximo ferri appetitum, & desiderio, vt assimilentur Deo in hoc: videlicet, quod quemadmodum Deus generat, & producit filium sibi similem, sic etiam ipsae quo ad possunt, res sibi similes produciunt. Quam rationem si Aristoteles potuisset excogitare, atque ad pisci, libentius assignaret, quam quae ab eo adducta est lib. 2. de anima text. 34. affirmat enim eo loco, omnia generare sibi similia, vt similitudinem consequantur cum prima causa in aeternitate, saltem in suis effectibus: quando propter corruptionis principia ipsa in aeternum seruari non possunt.

Atque, vt omnia haec lucidiora fiant, notare oportuerit quae diuus Thom. in hac responsione ad quartum egregie docet: hoc est, generationem patris aeterni, quae filium suum unicum Iesum Christum saluatorem nostrum gignit, esse propriam, & verioris generatione creaturae: siquidem de ratione generationis est, quod generans producat sibi simile secundum formam, atque naturam, quo ad fieri possit. Vnde quanto natura geniti magis accedit ad naturam generantis, perfectior, & magis propria generatio est: ac proinde generatio viuoca perfectior est aequiuoca, at in diuinis natura geniti est eadem numero cum natura generantis: in creaturis vero duntaxat secundum speciem: igitur diuina generatio magis proprie generatio est, quam creaturae. Atque eodem argumentum satis constat, patrem aeternum esse magis proprie patrem, & filium aeternum magis proprie filium, quam sint pater, & filius in humanis: cum patris, quia pater est, sit communicare suam naturam filio: & filij, quia filius est, recipere ex generatione naturam patris: & plane pater aeternus communicat suo aeterno filio eandem numero naturam, quam habet: in humanis vero minime, nisi secundum speciem.

Quod dicit diuus Thom. nempe, nomi-

nomina, quae significant Deum, & creaturam, prius significare Deum, quantum ad rem significatam, & non quantum ad modum significandi, explicatum est a nobis locis allegatis, & in responsione ad illud argumentum, quod proposuimus disput. citata contra primam asseritionem, vt superfluum sit hoc loco repetere.

ARTICVLVS III.

Vtrum hoc nomen pater dicitur in diuinis per prius, secundum, quod personaliter sumitur.

Text.

Ad tertium sic proceditur. Videtur, quod hoc nomen pater, non dicitur in diuinis per prius, secundum quod personaliter sumitur. Commune enim secundum intellectum est prius proprio. Sed hoc nomen pater secundum quod personaliter sumitur, est proprium personae patris, secundum vero, quod sumitur essentialiter, est commune toti Trinitati. Nam toti Trinitati dicitur, Pater noster. Ergo per prius dicitur, pater essentialiter sumptum, quam personaliter.

Ad praeterea. In his, quae sunt eiusdem rationis, non est praedicatio per prius, & posterius. Sed paternitas, & filiatio, secundum unam rationem videntur dici, secundum quod persona diuina est pater filij, & secundum, quod tota Trinitas est pater noster, vel creatura, cum secundum Basilium accipere sit commune creaturae, & filio. Ergo non per prius dicitur pater in diuinis, secundum quod sumitur essentialiter, quam secundum quod sumitur personaliter.

Ad praeterea. Inter ea, quae non dicuntur secundum rationem unam, non potest esse comparatio. Sed filius comparatur creaturae in ratione filiationis, vel generationis, secundum illud Col. primo, qui est imago Dei inuisibilis primogenitus omnis creaturae. Ergo non per prius dicitur in diuinis paternitas personaliter sumpta, quam essentialiter, sed secundum rationem eandem.

Sed contra est, quod aeternum prius est temporali. Ab aeterno autem Deus est pater filij, ex tempore autem pater est creatura. Ergo per prius dicitur paternitas in Deo respectu filij, quam respectu creaturae.

Respondeo dicendum, quod per prius dicitur nomen de illo, in quo saluatur tota ratio nominis perfecte, quam de illo, in quo saluatur secundum aliquid. De hoc enim dicitur quasi per similitudinem ad id, in quo perfecte saluatur, quia omnia imperfecta sumuntur a perfectis. Et inde est, quod hoc nomen, leo, per prius dicitur de animali, in quo tota ratio leonis saluatur, quod proprie dicitur leo, quam de aliquo homine, in quo inuenitur aliquid de ratione leonis, vt puta audacia, vel fortitudo, vel aliquid huiusmodi. De hoc enim per similitudinem dicitur. Manifestum est autem ex praemissis, quod perfecta ratio paternitatis, & filiationis inuenitur in Deo patre, & Deo filio, quia patris, & filij vna est natura, & gloria. Sed in creatura filiatio inuenitur respectu Dei, non secundum perfectam rationem, cum non sit vna natura creatoris, & creaturae, sed secundum aliqualem similitudinem. Quae quanto perfectior fuerit, tanto propinquius acceditur ad veram filiationis rationem: dicitur enim Deus alicuius creaturae pater, propter similitudinem.

Etudinem velligij tantum, vt pote ir-
rationalium creaturarum, secundum
illud Iob. 38. Quis est pluuie pater,
aut quis genuit stillas roris? Alicu-
ius verò creaturę, scilicet rationalis,
secundum similitudinem imaginis, se-
cundum illud Deuter. 32. Nonne ipse
est pater tuus, qui possedit, & fecit,
& creauit te? Aliquorum verò est pa-
ter secundum similitudinem gratię.
Qui etiam dicuntur filij adoptiui, se-
cundum quòd ordinantur ad heredita-
tem eterne glorię per munus gratię
acceptum, secundum illud Rom. 8. Ip-
se spiritus reddit testimonium spiritui
nostro, quòd sumus filij Dei. Si autē
filij, & heredes. Aliquorum verò
secundum similitudinem glorię, pro-
ut iam glorię hereditatem possident,
secundum illud Rom. 5. Gloriamur in
spe glorię filiorum Dei. Sicut igitur
pater, quòd per prius paternitas dici-
tur in diuinis secundum quòd impor-
tatur respectus personę ad personam,
quàm secundum quòd importatur re-
spectus Dei ad creaturam.

Ad primum ergo dicendum, quòd
communia absolute dicta secundum
ordinem intellectus nostri sunt priora
quàm priora, quia includuntur in in-
tellectu propriorum, sed non e conuer-
so. In intellectu enim personę patris
intelligitur Deus, sed non conuertitur.
Sed communia, que important respe-
ctum ad creaturam, per posterius di-
cuntur, quàm propria, que importat
respectus personales: quia persona pro-
cedens in diuinis procedit, vt princi-
pium productionis creaturarum. Si-
cut enim verbum conceptum in men-
te artificis per prius intelligitur pro-
cedere ab artifice, quàm artificiatum
quòd producit ad similitudinē ver-
bi concepti in mente: ita per prius pro-
cedit filius à patre, quàm creatura,

de qua nomen filiationis dicitur secun-
dum, quòd aliquid participat de simi-
litudine filij, vel patris: vt patet per
illud, quòd dicitur Rom. 8. Quos pater
sciuit, & predestinauit fieri cõformes
imaginis filij eius.

Ad secundum dicendum, quòd ac-
cipere dicitur esse commune creatu-
rę, & filio, non secundum vniuoca-
tionem, sed secundum similitudinem
quandam remotam, ratione cuius di-
citur primogenitus creature. Unde
in autoritate inducta, subditur.
Vt sit primogenitus in multis fratri-
bus, postquam dixerat conformes fie-
ri aliquos imaginis filij Dei. Sed fi-
lius Dei naturaliter habet quoddam
singulare præ alijs, scilicet habere per
naturam id quòd accipit, vt idem Ba-
silius dicit. Et secundum hoc dicitur
vniogenitus, vt patet Ioan. 1. Vni-
genitus, qui est in sinu patris, ipse nobis
enarrauit. Et per hoc patet solutio
ad tertium.

¶ Commentarium.

HIVS questionis titulu-
dum aliqui conantur ex-
plicare, potius obsecrant
à ductis quibusdam me-
taphisicis. Sed pro illius
intelligentia aduertendum sanè est, no-
men, pater, bifariam sumi: primo mo-
do, vt significat Deum, quia pater est
eterni filij sui Iesu Christi domini nos-
tri, iuxta illud Pauli ad Ephes. 3. hu-
ius rei gratia flecto genua mea ad pa-
trem domini nostri Iesu Christi: secun-
do, vt significat Deum, quatenus est
creaturarum principium: in qua signi-
ficatione vtitur Paulus 1. Corinth. 1.
Pater misericordiarum, & Deus, &c.
Et primo modo sumptum nomen per-
sonę est, quòd duntaxat tribuitur pri-
mę personę, & eiusdem ad secundum
dicit relationem. In altero significata
est

est nomen essentię, conueniens eidem
& tribus personis, vt producant crea-
turas, et importat relationem rationis
ipsius: quomodo accipitur in oratione
dominica. Pater noster.

Explicatur sensus huius.

¶ Nunc igitur dicimus, sensum tituli
non esse hunc: an Deus prius fuerit
pater benedictissimi filij sui, quàm prin-
cipium creaturarum. Etenim nulli du-
bia esse poterat huiusmodi questio,
quoniam si se satis constat, Deum ab
eterno fuisse patrem, & quòd incepit
aliquando esse principium creaturarum.
Verū germanus sensus tituli est, an hoc
nomē, pater, precipue significet Deum,
vt est pater Iesu Christi domini nostri,
quàm ipsum Deum, vt est creaturarum
principium.

Conclusio S. Th. affirmans. Ratio conclusio.

¶ Et respondent partem affirman-
tem, quam probat in argumento ad op-
positum hac ratione. Deus ab eterno
fuit pater sui æterni filij, & incepit es-
se pater creaturarum in tempore, cum
mundum creauit, ergo precipue si-
gnificat Deum, ut est pater æterni filij
sui: quàm ut creaturarum principium est.

Suppositio.

¶ Sed hoc ipsum efficacius probat
in corpore articuli, permissio quòd no-
men precipue dicitur de eo, in quo re-
peritur perfecta, & completa illius ra-
tio, id est definitio, quia de illo in quo
non reperitur, sed duntaxat quædam
fug rationis similitudo. Vt nomen, leo,
precipue dicitur de leone vero, quàm
de homine, in quo inest quædam simi-
litudò leonis, uti ferocitas, audacia, &
impetus.

Conclusio ratio.

¶ Modò argumentatur, in Deo vt
est pater æterni filij sui, reperitur per-
fecta ratio patris, quoniam pater, se-
cundum suam propriam rationem, &
definitionem, is est, qui communicat fi-
lio naturam suam per generationem:
& Deus per generationem communi-
cat æterni filio suo suammet naturam,
ut liquet ex precedentibus, & in Deo
respectu creaturarum non est hæc ra-
tio, quando non communicat illis
suam naturam diuinam: ergo nomen
pater precipue dicitur de Deo, & si-
gnificat ipsum, quia est pater æterni fi-

Bar. b. Torres.

lij sui: quàm vt est principium creatu-
rarum.

¶ Ceterum ad maiorem huius ex-
plicationem notandum est ex diuiso
Thom. quòd nomen, pater, illis duo-
bus modis acceptum, non est vniuocum:
nam significat Deum respectu
optimi maximeque filij sui secundum
propriam eius rationem, & definitio-
nem, vt ostensum est: sed respectu
creaturarum, significat ipsum per me-
taphoram, & similitudinem ad pa-
trem verum: etenim sicut pater dat es-
se filio, ita Deus creaturę. Et simili-
ter nomen filij, in significando æter-
num filium & creaturam, vniuocum
non est, significat namque æternum
filium iuxta suam propriam rationem
& definitionem, filius siquidem is est,
qui recipit naturam à patre per gene-
rationem, quo pacto se habet æternus
filius respectu patris, at significat crea-
turam ipsam in ordine ad Deum, pe-
nes metaphoram & similitudinem ad
filium quia quemadmodum filius re-
cipit esse à patre, sic creatura à
Deo.

Annos 5. Tho. ad maiore prædicatorum clarissim.

¶ Quo fit, vt quomò creaturę simi-
litudò ad Deum fuerit perfectior,
tanto propius accedit ad veram ra-
tionem filiationis, & eò maiori ratio-
ne appelletur Deus eius pater. Nimi-
rum irrationalis creaturę Deus dicitur
pater, solum propter similitudi-
nem velligij: sicut pluuie pater, Iob
38. quis est pluuie pater? hominũ ve-
rò dicitur pater, propter similitudi-
nem imaginis Dei: nonne ipse est
pater tuus, qui possedit, & fecit, &
creauit te? Eorum autem, qui sibi
grati sunt, pater est ob gratię simili-
tudinem, ad Rom. 8. Ipse spiritus red-
dit testimonium spiritui nostro, quòd
sumus filij Dei. Aliorum tamen com-
pellatur pater ex similitudine glorię,
ad Roman. 5. gloriamur in spe glorię
filiorum Dei.

Itaque.

¶ Aduersus hanc assertionem, qua
dicimus nomen filius, qua significat
secundam personam respectu primę,
& creaturam respectu Dei, esse æqui-
uocum,

Argu.

P uocum,

uocum, argumentatur. Nomen filii vnica ratione ac definitione significat illa: ergo est vniuocum ad ea. Assumptum autem probamus, quia ratio filij & definitio est accipere esse ab alio, & hęc ratio est communis creaturę, & filio Dei, creatura siquidem recipit esse à Deo, perinde ac filius æternus à patre.

Respon. s. Tho. ¶ Huic argumento respondet sanctus Thom. ad secundum, quod accipere esse ab alio est commune creaturę, & filio Dei, nõ secundum vniam rationem vniuocam, sed secundum similitudinẽ quandam remotam.

Annot. ¶ Notandum tamen est, quod sicut ens, & esse sunt analogia Deo, & creaturę, vt fusius explicuimus. 1. 4. quęstio opusculi. sic etiam accipere esse ab alio, est quędam ratio communis filio Dei, & creaturę, non æquiuoca, sed analogica. Verum, quia per ea, quę sanctus Tho. dicit, non plene satisfactum est argumentum: respondemus negando assumptum, & ad eius probationem negamus antecedens, quod videlicet ratio filij & definitio, sit accipere esse ab alio, sed est recipere per generationem, patris naturam, quod neutiquam conuenire potest creaturę respectu Dei: esto enim creatura per creationem recipiat esse à Deo, sed non diuinam naturam.

Autoris respõsio. ¶ Tho. dicit, non plene satisfactum est argumentum: respondemus negando assumptum, & ad eius probationem negamus antecedens, quod videlicet ratio filij & definitio, sit accipere esse ab alio, sed est recipere per generationem, patris naturam, quod neutiquam conuenire potest creaturę respectu Dei: esto enim creatura per creationem recipiat esse à Deo, sed non diuinam naturam.

Dubium ¶ Ceterum dubium est, an nomen filius, quatenus significat Dei filium, & creaturam respectu ipsius Dei, sit verè æquiuocum, ita vt ea significet pluribus conceptibus: vt nomen homo, hominem viuum & pictum. Affirmatè respondemus, quod & probamus. Nomen homo, vt diximus loco allegato opusculi, est verè æquiuocum, & pluribus conceptibus significat hominem viuum, & eius imaginem: quoniam ipsius definitio, quę est animal rationale, conuenit viuo & non picto, sed filij definitio, quę est recipere naturam patris per generationem, conuenit Dei filio, vt constat, & non creaturę respectu Dei, non enim ea per creationem recipit naturam diuinam à

Respon. s. Tho. ¶ Huic argumento respondet sanctus Thom. ad secundum, quod accipere esse ab alio est commune creaturę, & filio Dei, nõ secundum vniam rationem vniuocam, sed secundum similitudinẽ quandam remotam.

Deo, sed tantum esse creatum, igitur pluribus conceptibus illa significat. Simile prorsus dicendum est de nomine, pater, insignificando primam personam, quę est secundę principium: & ipsum Deum, vt est creaturarum principium: siquidem eius definitio, quę est communicare propriam naturam filio per generationem, competit primę personę respectu secundę, & non Deo respectu creaturę.

¶ Aduersus tamen hoc, extat argumentum ex his, quę diximus in 1. articulo: hoc scilicet nomen principium, vt significat primam personam respectu secundę, & primam, & secundam respectu tertię, & vt significat Deum respectu creaturarum, esse analogum, & non æquiuocum, neque ea significare pluribus notitijs, vt ibidem diximus, ergo nomen, pater, consimiliter est analogum, & non significat pluribus notitijs.

¶ Respondetur negando collectionem, neque esse parem rationem de nomine, principium, & de nomine, pater, quando principij definitio, quę est dare esse alteri, vel ei tribuere originem, conuenit sanè primę personę respectu secundę, atque Deo respectu creaturę, etenim prima persona dat esse per generationem æterno filio suo cęu ipse Deus creaturę: esto non sit omnimoda similitudo: verum patris definitio, quę (vt diximus) est communicare propriam naturam filio, conuenit primę personę respectu secundę vt liquet, non autem ipsi Deo respectu creaturę.

¶ In responsione ad primum duo docet diuus Thom. annotatione digna: primum, quod absoluta, & communia in diuinis, sunt priora secundum intellectum proprijs personarum, & assignat rationem, quia illa includuntur in intellectu istorum, & non vice versa: vt essentia, & Deus, & reliqua attributa in patre, & non è diuerso: ea siquidem sunt de intellectu, & de ratione intrinseca patris, & non è contrario. Quod quidem non patet.

rum refertur ad cognoscendum, quando aliqua prædicatio in diuinis sit essentialis, quando verò non: de quo agimus infra quęstio. 39. articulo sexto, ad secundam, & disputatione vnica, quam ibi adducimus, vt declaremus verba sancti Thomę ad illud 2. vbi asserit diuus Th. hanc prædicationem esse per se, Deus est pater.

¶ Docet etiam secundò, quod prædicata communia, quę significant relationem ad creaturas, vt causa, creator, & iustificator, sunt posteriora proprijs personarum: vt prius secundum modum intelligendi sunt pater, filius, & Spiritus sanctus, quam Deus sit creator, & iustificator, etiã si Deus ab æterno condidisset creaturas, & ratio quidem est, quia diuina persone sunt creaturarum principia, vt prius secundum rationem Deus est verbum, & verbi principium, quam creaturarum principium: Sicut enim verbum mentis artificis primo procedit ab ipso artifice, quam artificiatum, quia mediante ipso artifice verbo fit: sic etiam verbum diuinum patris prius procedit à Deo, quam ipse creaturę, quandoquidem per illud fiunt, iuxta illud Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt.

Obiectio. ¶ Contra hoc posset quis obijcere ex duobus Thom. in 1. sentent. distinct. 19. quęstio. prima, articulo secundo, vbi ait, quod Deus, vt est principium creaturarum, prius secundum intellectum est, quam ipse Deus, quatenus est principium diuine persone. Quia primo modo, inquit, principium est essentialia toti Trinitati conueniens, & secundo modo est proprium, & essentialia sunt priora proprijs: hæc diuus Thom. in summa. At primo modo, principium dicit respectum ad creaturam: secundo modo, ad personam diuinam, ergo diuina prædicata, quę dicunt relationem ad creaturas, sunt priora his, quę dicunt relationes ad personas, cuius oppositum affirmat Diu. Thom. in præsentia.

Respon. ¶ Respondetur iuxta diuum Thom.

eo loco, quod virtus principij creaturarum, quę est diuina essentia, prior est secundum rationem personis: sed principium, vt importat respectum ad creaturas, posterius est.

¶ Secundo opponimus aduersus idem. Deus producit verbum diuinum per notitiam creaturarum, iuxta diuini Thom. doctrinam inferius, quęstio. tertia, articulo 1. ad 3. & articulo 3. ergo prius secundum modum nostrum intelligendi, intelligit creaturas, quã producat verbum, & ex consequenti hoc prædicatum, intelligens creaturas, quod est commune toti Trinitati, & importat respectum ad ipsas, prius est, secundum intellectum verbo ipso diuino: quod pugnat cum doctrina diuini Th. in art. præsentis.

¶ Respondetur, quod doctrina diuini Thom. est intelligenda de prædicatis diuinis, quę dicunt relationes ad creaturas, quę quidem relationes consequuntur actiones transeuntes, vt creature: at hoc prædicatum, intelligens creaturas, dicit relationem ad creaturas, quę consequitur actionem immanentem ipsius Dei, quę est intelligere.

¶ In litera huius responsionis ad primum ait Sanctus Thom. quod persona procedens in diuinis, procedit vt principium productionis creaturarum: quod ex professo differemus quęstio. 45. art. 6. vbi horum verborum intelligentia illustrior fiet.

¶ In responsione ad secundum declarat testimonium Pauli ad Coloss. primo, qui est imago inuisibilis Dei, primogenitus omnis creaturę. Quod nos interpretati sumus quęst. 27. ar. 1.

disput. 1. tertia parte disputationis, ad finem illius.

ARTICVLVS III.

Verum esse ingenitum sit patri proprium.

Text.

Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod esse ingenitum non sit patri proprium. Omnis enim proprietas ponit aliquid in eo, cuius est proprietas. Sed ingenitum nihil ponit in patre, sed remouet tantum. Ergo non significat proprietatem patris.

2 ¶ Præterea. Ingenitum, aut dicitur priuatiue, aut negatiue: si negatiue tunc quicquid non est genitum potest dici ingenitum. Sed Spiritus sanctus non est genitus, neque etiam essentia diuina. Ergo ingenitum etiam eis conuenit. Et sic non est proprium patri. Si autem priuatiue sumatur, cum omnis priuatio significet imperfectiorem in priuato sequitur, quod persona patris sit imperfecta, Quod est impossibile.

3 ¶ Præterea. Ingenitum in diuinis non significat relationem, quia non dicitur relatiue. Significat ergo substantiam. Ingenitum igitur, & genitus secundum substantiam differunt. Filius autem, qui est genitus, non differt a patre secundum substantiam. Pater ergo non debet dici ingenitus.

4 ¶ Præterea. Proprium est quod vni soli conuenit. Sed cum sint plures ab alio procedentes in diuinis, nihil videtur prohibere, quin etiam sint plures ab alio non existentes. Non igitur est proprium patri esse ingenitum.

5 ¶ Præterea. Sicut pater est principium personæ genitæ, ita & persona procedentis. Si ergo propter op-

positionem, quam habet ad personam genitam, proprium patris ponitur esse quod sit ingenitus, etiam proprium eius debet poni, quod sit improcessibilis.

Sed contra est, quod dicit Hil. 4. de Trinitate. Est vnus ab vno, scilicet ab ingenito genitus, proprietate videlicet in vnoquoque, & innascibilitatis, & originis.

Respondeo dicendum, quod sicut in creaturis inuenitur principium primum, & principium secundum, ita in personis diuinis, in quibus non est prius, & posterius, inuenitur principium non de principio, quod est pater, & principium a principio, quod est filius. In vobus autem creatis aliquod principium primum innotescit dupliciter. Vno quidem modo in quantum est principium primum, per hoc, quod habet relationem ad ea, quæ ab ipso sunt. Alio modo in quantum est primum principium per hoc, quod non est ab alio. Sic igitur & pater innotescit quidem paternitate, & eorum spiratione per respectum ad personas ab eo procedentes. In quantum autem est principium non de principio, innotescit per hoc, quod non est ab alio: quod pertinet ad proprietatem innascibilitatis, quam significat hoc nomen, ingenitus.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod quidam dicunt, quod innascibilitas, quam significat hoc nomen, ingenitus, secundum quod est proprietas patris, non dicitur tantum negatiue, sed importat, vel vtrunque simul, scilicet quod pater a nullo est, & quod est principium aliorum; vel importat vniuersalem auctoritatem, vel etiam fontalem plenitudinem. Sed hoc non videtur verum. Quia sic innascibilitas non esset alia proprietas a paternitate et spiratione, sed includeret eas sicut includitur proprium in communi. Nam fontalitas, & auctoritas nihil aliud significant in diuinis, quam principium originis. Et ideo dicendum est, secundum Aug. in 5. de Trinitate, quod ingenitus negationem generationis passive importat. Dicit enim, quod tantum valet, quod dicitur ingenitus, quantum valet quod dicitur non filius. Nec propter hoc sequitur, quod ingenitus non debeat poni propria notio patris, quia prima, & simplicia per negationes notificantur. Sicut dicimus punctum esse cuius pars non est.

Ad secundum dicendum, quod ingenitum quandoque sumitur negatiue tantum. Et secundum hoc Hieronymus dicit, Spiritum sanctum esse ingenitum, id est non genitum. Alio modo potest dici ingenitum aliquo modo priuatiue. Non tamen aliquam imperfectionem importat. Multipliciter enim dicitur priuatio. Vno modo quod aliquid non habet, quod natum est haberi ab alio, etiam si ipsum non sit natum habere illud, sicut si lapis dicatur res mortua, quia caret vita, quam quædam res nate sunt habere. Alio modo dicitur priuatio, quando aliquid non habet, quod natum est haberi ab aliquo sui generis, sicut si talpa dicatur caeca. Tertio modo, quando ipsum non habet quod natum est habere. Et hoc modo priuatio imperfectionem importat. Sic autem ingenitum non dicitur priuatiue de patre, sed secundo modo, prout scilicet aliquod suppositum diuine nature non est genitum, cuius tamen nature aliquod suppositum est genitum. Sed secundum hanc rationem etiam de Spiritu sancto potest dici ingenitum. Unde ad hoc, quod sit proprium soli patri, oportet ulterius in nomine ingenti intelligere,

Barth. Torres.

quod conueniat alicui persone diuine, quæ sit principium alterius persone, ut sic intelligatur importare negationem in genere principij personaliter dicti in diuinis. Vel ut intelligatur in nomine ingenti, quod omnino non sit ab alio, & non solum, quod non sit ab alio per generationem. Sic enim, nec Spiritui sancto conuenit esse ingenitum, qui est ab alio per processionem, ut persona subsistens, nec etiam diuine essentia, de qua potest dici, quod est in filio, vel in Spiritu sancto ab alio, scilicet a patre.

Ad tertium dicendum, quod secundum Damasc. Ingenitum vno modo significat idem, quod increatum. Et sic secundum substantiam dicitur. Per hoc enim differt substantia creata ab increata. Alio modo significat id, quod non est genitum. Et sic relatiue dicitur eo modo, quo negatio reducit ad genus affirmationis, sicut non homo ad genus substantia, & album ad genus qualitatis. Unde cum genitum in diuinis relationem importet, in genitum etiam ad relationem pertinet. Et sic non sequitur, quod pater ingentus distinguatur a filio genito secundum substantiam, sed solum secundum relationem, in quantum scilicet relatio filij negatur de patre.

Ad quartum dicendum, quod sicut in quolibet genere oportet ponere vnum principium, ita in diuina natura oportet ponere vnum principium quod non sit ab alio, quod ingenitum dicitur. Ponere igitur duos innascibiles, est ponere duos Deos, & duas naturas diuinas. Unde Nila. dicit in lib. de synodis. Cum vnus Deus sit, duo innascibiles esse non possunt. Et hoc præcipue, quia si essent duo innascibiles vnus eorum non esset ab alio. Et sic non distinguarentur oppositione relatiua.

P 3 Opor-

Oportet igitur, quod distinguerentur diuersitate naturae.

Ad quintum dicendum, quod proprietas patris, prout non est ab alio, potius significatur per remotionem naturae filij, quam per remotionem processions Spiritus sancti: tum quia processio Spiritus sancti non habet nomen speciale, ut supra dictum est, tum quia etiam ordine naturae praesupponit generationem filij. Unde remoto a patre, quod sit genitus, cum tamen sit principium generationis, sequitur consequenter, quod non sit procedens processione Spiritus sancti, quia Spiritus sanctus non est generationis principium, sed a genito procedens.

Commentarium.

QUESTIONIS nimirum sensus est, an ingentum, ita sit proprium patri, quod non conueniat creaturae, neque filio, neque spiritui sancto, neque etiam diuinae essentiae, & uirtute respondet affirmatiue, quod probatur iuxta eius mentem: quia ingentum est principium non de principio, quod creaturae conuenire nequit, siquidem est a principio, puta ipso Deo: neque filio, neque Spiritui sancto, quoniam sunt a principio, uidelicet patre: neque diuinae essentiae, quandoquidem diuina essentia (inquit S. Tho. ad 2.) dici potest quod est in filio, & in Spiritu sancto ab alio, puta a patre. Hanc conclusionem fulcit duabus rationibus in argumento ad oppositum, & in corpore articuli: quae ad eum clare, & manifeste sunt ex his, quae diximus quaest. praecedenti artic. 2. & 3. ut superuacuum sit iterum repetere. Quo in loco ea, quae a nobis pertractata sunt de innascibilitate, maxima nos in praesentia, & molestia, & labore liberauerunt. Quoniam ingentum, ut innuit sanct.

Respo.

Thom. in corpore huius articuli, & ad primum, est concretum innascibilitatis non uoce, sed significatione: quae propter omnia, quae dicta sunt de innascibilitate, adaptanda sunt ingenito, de pro discrimine abstracti, & concreti, de praesentibus etiam quae ex his ortu habent.

Atqui Ambrosius lib. de dominice incarnationis Sacramento cap. 8. & 9. non admittit nomen ingenti in diuinis, ut sane labefactaret Arrianorum argumentum, quo nitebantur probare, Iesum Christum redemptorem nostrum non esse eiusdem substantiae cum patre, Argumentatio itaque illorum haec erat.

Genitum, & ingentum nequeunt esse eiusdem naturae, & substantiae: at pater est ingentus, filius genitus: igitur non sunt eiusdem substantiae.

Quam quidem argumentationem profligabat, negando patrem ingentum esse: id autem negabat assignans rationem, ob id quod in scripturis non reperiatur ipsum ingentum esse. Et mirum aduersus Arrianos haec optima erat solutio: quoniam ipsi dicebant, pater & filium non esse eiusdem substantiae, solum quia in sacra pagina non habetur, quod falsum esse nos euidenter probauimus quaest. 27. artic. 2. disput. 1. Rationem igitur illorum refellit Ambrosius caute, & subtiliter ex concessis, & ad hominem, ut dicunt, ac si diceret: vos Arriani asseritis, filium Dei non esse eiusdem substantiae cum patre, id pro causa falso praetextentes, quod non reperiatur in sacris biblijs: ego consimili modo dico, Deum patrem non esse ingentum, quoniam uerissimum est hanc nomenclaturam illi sacrae paginae non tribuere, atque a deo conlequens est argumentum, quod obijctis ex uestris assertionibus, futile esse, & inane.

Verba Ambrosij capitulo octauo allegato haec sunt. Quomodo possunt (scilicet inquit Arriani) ingentus, & genitus esse unius naturae, atque substantiae? ego ut respondeam, Clementissime Imperator, per

te mihi proposita quaestioni, primum omnium ingentum in scripturis diuinis nusquam inuenio, non legi, non audiui. Cuius igitur mutabilitatis sunt homines istiusmodi, ut nos dicant ea usurpare, quae non sunt scripta, cum ea, quae sunt scripta dicamus: & ipsi obijciant quod scriptum non sit? nonne ipsi sibi aduersantur, & auctoritati calumniae suae derogant? Haec Ambrosius.

Dicere patre non esse ingentum.

Verum communiter doctores catholici & sancti, ut S. Thom. art. praesentis, & August. lib. 5. de tri. cap. 6. & 7. admittunt nomen ingenti in diuinis, tanquam proprium patris aeterni: & oppositum asserere modò esset error, ne dum temeritas. Etenim in concilio Toletano undecimo, in fidei possessione, quae habetur initio eius, definitur haec ueritas: cuius uerba sunt. Patrem quidem non genitum, non creatum, sed ingentum profiteamur.

Concilio Toletano 11.

Et notandum est, doctores catholicos & sanctos indere nomen ingenti patri aeterno tanquam proprio, ut insinuent ipsum non esse genitum, quem admodum in humanis uidemus quibus patrem esse genitum: atque etiam non abiri in infinitum in processione diuinarum personarum.

Litteram ad primum abunde explicauimus quaest. praecedenti, art. 3. In responsione ad 2. inquit hanc difficultatem: an ingenti nomen dicat negationem duntaxat, & non affirmationem.

Consimilem difficultatem agitauius de innascibilitate loco citato, atque ibidem pro comperto asseruimus, innascibilitatem non importare affirmationem: quod etiam uidetur dicendum de nomine ingenti, quando duntaxat discriminetur uel abstractum & concretum, ut praesens est. Et hoc insuper docet Aug. eodem quem allegauimus lib. de trin. c. 6. ubi ait. Cum uero ingentum dicitur, non quid sit, sed quid non sit, ostenditur. Hanc sententiam palam subscribitur D. Thom. hic ad 2. etenim (ait) intelligatur in nomine ingenti, quod omnino non sit ab alio.

Nomen ingenti significat negationem.

Verum obijciat aliquis ex uerbis eiusdem S. Tho. in praesenti articulo, siquidem in corpore dicit, quod ingentum est principium non de principio: at haec definitio non solum significat negationem, quin affirmationem simul, hoc est principij rationem. Praeterea in hac eadem responsione ad 2. subiungit: oportet ulterius in nomine ingenti, intelligere quod conueniant alicui personae diuinae, quae sit principium alterius personae. Quibus uerbis manifeste affirmat, nomen ingenti non solum dicere negationem, quinimo affirmationem quoque, ac posituum ens (ut dicitur dialectici) uidelicet alterius personae principium. Huic argumentum satisfactum fuerit, si discrimen abstracti, & concreti, attendamus inter ingentum, & innascibilitatem.

Obiectio

Respondemus itaque, innascibilitate nullam dicere affirmationem, ut loco citato ostendimus, neque itidem ingentum de formali (dialecticorum more loquimur) at quoniam ingenti nomen concretum est, de materiali ens posituum significat, uidelicet principium, & pro eo accipitur. Quod quidem exemplo apposito planum faciendum est. Quemadmodum caecitas nullam affirmationem dicit, uerum cecum quod est eius concretum, secundum materiale significatum dicit animal: & pro eo accipitur. Quo fit ut S. Tho. uerba, quibus innuit, ingenti nomen solum negationem importare, accipienda sint iuxta formalem significationem: Cum uero insinuat ad affirmationem dicere, intelligendum planè est iuxta materiale.

Respo.

Aduersus tamen assertionem, quae affirmamus innascibilitatem duntaxat dicere negationem, uidelicet ab alio non esse, opponimus, argumento quod fecimus quaestione praecedenti illo art. 3. cuius solutionem consultò usque ad hunc locum distulimus. Haec negatio, non esse ab alio, conuenit rebus possibilibus: quae nunquam erunt, & rebus etiam impossibilibus, quoniam de eis uerum est affirmare, quod non sunt ab alio: igitur non esse ab alio, seu innascibilitas.

Argumentum

non est propria patri, neq; spectat ad eiusdem dignitatem, quando conuenit rebus, quæ non sunt, cuius oppositum docet S. Tho. eodem articulo ad quartum.

Obiectio ¶ Si cui autem visum fuerit dicere, q; innafeibilitas non est pura negatio, quinimo priuatio, obijcimus argu. 2. sancti Thom. huius articuli: quoniam omnis priuatio importat imperfectionem, quæ in Deo esse nequit.

Triplicis primatio ¶ Quod istud argumentum intelligamus, notandum est quod docet S. Tho. hic ad secundum iuxta Aristot. doctrinam. 1. metaphy. text. 27. & cap. 23. de priuatione, q; scilicet sunt tria genera priuationum: priuatio siquidem primi generis est, aliquid non habere aliquam rem, quæ tamen res alia habere potest: scito modo vice priuatio est in lapide, quod nempe significamus dum communi sermone dicimus, lapidem esse rem mortuam. Et hæc profectio priuatio non est imperfectio, quoniam cum lapis habeat omnia, quæ spectant ad ipsius naturam, & perfectionem eiusdem, nullius imperfectionis est, cum habere vitam illi à natura negatur. Secundi autem generis priuatio est, non habere quod alia sui generis habent, vt in talpa, non habere visum, quem habent alia animalia. Hæc etiã priuatio non est imperfectio, quia habere visum non spectat ad naturam talpæ, quæ talpa. Denique tertij generis priuatio est, aliquid non habere perfectionem, quam ipsum natura sua aptum est habere. Et hæc sanè priuatio imperfectioem dicit, vt in homine e.g. citas.

¶ Hæc itaque præmissa Arist. doctrina, asserit S. Thom. q; ingentum formaliter, seu innafeibilitas, quæ est patrem non habere originem ab aliquo, est priuatio secundi generis, quia pater originem non habet: sed alia eiusdem naturæ supposita, hoc est filius, & Spiritus sanctus habent illam.

Respon. Nunc verò præfato argumento respondemus, q; innafeibilitas est secundi generis priuatio, quæ nullã præfert imperfectionem, & cum omnis priuatio

præsupponat subiectum, vel suppositum, vt cæcitas, animal: ea quidem præsupponit primũ principium, atq; solũ in eo repetiri potest. Quocirca neq; rebus possibilibus, neq; impossibilibus tribui potest, sicut neque cæcitas: sed duntaxat patri æterno: ac subinde est propria illi. Vnde notandum, diuersa quidẽ esse, præsupponere ens, aut illud importare: etenim innafeibilitas præsupponit primum principium, patrem scilicet, sed nullum dicit ens: vt cæcitas præsupponit quidem animal, cum tamen nullam affirmationẽ dicat. ¶ Obijciat aliquis: non habere quod supposita alia eiusdem naturæ habent, imperfectionis est: vt Sortem non habere visum, quem cæteri homines: ergo innafeibilitas patris, quæ est non habere originẽ ab alio, quæ filius, & Spiritus sanctus eiusdem naturæ habent, est imperfectio.

Respondemus indubiè, q; aliquid non habere id, quod posset habere nota imperfectiois est: verum carere aliquo, quod non potest habere, minimè, quamuis alia eiusdem naturæ supposita id habeant. Quod vel hoc exemplo constare potest, præmissis q; filius secundum naturæ ordinem, & facultatem, in humanis nequeat esse sui genitoris pater, & demus Sortem patrem esse Platonis, qui quidem Plato plures sibi filios gignat: nunc dicimus, quod Sortes non habet originem à Platone, neque habere potest, esto plures alij homines, nepotes nimirum eius, habeant eam à Platone: verum ipsum Sortem non habere originem à Platone, nullius imperfectionis est: quinimo ad eius attinet auctoritatem, & dignitatem. Quod simile intelligendum est de patre æterno, videlicet cum non habere originẽ ab alio, neq; posse habere, quæ tamen filius, & Spiritus sanctus habent nullius imperfectionis esse: quia ad eius auctoritatẽ, & dignitatem attinere: vt inquit S. Thom. illo artic. 3. ad quartum.

¶ Dubium in primis hoc loco se offert: an Spiritus sanctus ingentus dici possit. Et partem affirmantem probamus in primis, quia Hieronymus, quem

quem citat D. Tho. hic ad secundum, id asserit: etiam Gregorius Nazanzenus in sermone de Epiphania. Secundo ratione fulcimus: non genitum & ingentum mutuo conuertuntur, vt docet August. 7. 5. libri de Trinitate. Sed Spiritus sanctus est non genitus, eò quod non generatur, ergo est ingentus. Item ingentus, & non filius tantundem significat, vt etiam docet August. eo loco: at Spiritus sanctus est non filius, quandoquidem non est filius, ergo non est ingentus.

Peritas amplectenda ¶ Ceterum tenendum est, quod in præsentia docet Sanctus Thom. & August. ubi supra, Spiritum sanctum videlicet non esse ingentum, cum sit proprium patri: & oppositum intrepidè censemus errorem damnatum iam in concilio Toletano vudecimo, verba concilij sic habent. Hic etiam Spiritus Sanctus, neque ingentus, neque genitus creditur. Et in symbolo beatus Pater Damasci, quod ascriptum est. 4. tomo operum Dni Hieronymi, serie prima, idem definitur, cuius verba sunt: Spiritum verò sanctum non genitum, neque ingentum. Item Athanasius in epistola ad Serapionem, Spiritus sanctus (inquit) non est ingentus: quia in principium esse, & ingentum, soli Deo patri catholica ecclesia apud Nicæam congregata rectè & fideliter tribuit: & de solo patre hoc esse credendum, & prædicandum, toti mundo sub anathemate mandauit. Hæc Athanasius.

Ad testi. mo. Hier. & Gregor. ¶ Ad Hieronymi testimonium, & Nazanzeni respondet Sanctus Thom. 1. opuscul. cap. 8. nomen ingentis bifariam videtur August. loco citato. Alij verò tutantur oppositum argumẽto præfato persuasi: quos videtur imitari magister ibidem: & ad Aug. testimonia respondet his verbis. Quod autem August. supra ait, tantum valere cum dicitur ingentus, quantum cum dicitur non genitus, vel non filius: etymologiam nominis ostendendo, cum hoc dixisse dicunt, non ratione prædicationis. hæc Magister.

Antaris sentent. ¶ Nos autem dicimus, nomen generationis accipi duobus modis: primo

extenso vocabulo pro quacunque rei productione: vt in communi sermone dici solet, quod in visceribus terræ generatur aurum, generatur argentum. In qua significatione usurpat Aristot. in libris de generatione, & metæororum cap. 12. lib. 1. quo loco de generatione grandinis agit. Cicero identidem tum alijs locis, tum libr. de vniuersitate uomen generationis quæadmodum nos accipit: inquit, semper ne fuerit mundus nullo generatus ortu, an ortus sit. Secundo modo nomen generationis strictius sumitur, vt solum significet productionem, qua pater siue in humanis, siue in diuinis producit filium. Iam nunc asserimus, q; etiam nomen ingentis bifariam sumitur: primo, vt dicit negationem generationis in prima significatione: & tantundem significat, sicut q; à nullo producitur, & à nullo est: quæ ratione duntaxat tribuitur æterno patri. Secundo assumitur, vt dicit negationem generationis in secunda significatione: & hoc pacto comperit (vt ait Sanctus Thomas loco allegato) patri æterno, Spiritui sancto, diuinæ essentia, & creaturis non genitis. Sed iam non fas nobis erit, simpliciter vt hoc nomine in hac significatione, nisi in prima tantum.

¶ Pro declaratione tamen rationis, ad quæ dubij propositi partem affirmantem confirmat, obseruandum est, quod Magister sent. in 1. distin. 28. refert duas theologorum sententiarum: prior tueretur ingentum, non genitum, & non filium equipollere. Cui opinioni astipulari videtur August. loco citato. Alij verò tutantur oppositum argumẽto præfato persuasi: quos videtur imitari magister ibidem: & ad Aug. testimonia respondet his verbis. Quod autem August. supra ait, tantum valere cum dicitur ingentus, quantum cum dicitur non genitus, vel non filius: etymologiam nominis ostendendo, cum hoc dixisse dicunt, non ratione prædicationis. hæc Magister.

¶ Ceterum dicendum existimamus iuxta ea quæ diximus, q; ingentus, & non filius non tandem valet: nã Spiritus sanctus

Ad rationem solutio.

Antaris sentent.

sanctus verè est non filius, cū filius non sit: non tamen ingenuus dicendus est, ac ingenuus, & non genitus, si vtrumque negationem generationis i prima significet acceptione, eiusdem sanè significatus sunt: mutuoque conuertuntur. Et tandem vt nomen ingenui tribuatur patri, tanquam proprium, necessum est id importare negationem cuiuscunque productionis, & processionis, siue creaturæ, siue filij, siue Spiritus sancti.

Porro aduersus ea, quæ diximus insurgendum planè est præmissò dogmate quodam ex communi consensu doctorum, & sanctorum, quod itidem præsupponit Diuus Thom. in responsione ad quartum, ita fidei consono, vt oppositum existimemus apertum errorem: vt ostendemus, dist. 40. art. 2. hoc videlicet. personas diuinas duntaxat distinguuntur per relationes originis, quæ vna ab altera procedit: quoniam omnia, quæ distinguuntur realiter, distinguuntur secundum substantiam, vel secundum relationem. Cum ergo diuinarum personarū sit realis distinctio, & non secundum substantiam, vt fide liquet: consequens est illas distinguere per relationes, & quia nequit esse oppositio relationum inter eas, nisi vna ab alia sit, colligitur palàm eas solùm distinguere realiter per relationes originis. Et huic fundamento innititur Hilarius, dum affirmat in Deo minime posse reperiri duo innascibilia, & quod illa asserere, manifestum sit duos asserere Deos. Quod D. Thom. nempe in responsione ad quartum dilucide probat in hunc modum, quia de oppositum, sunt duo innascibilia, ergo sunt duæ personæ: quarum vna neque est, neque nascitur, neque ab alia trahit originem: igitur non distinguuntur secundum relationem (ex iactò fundamento) & distinguuntur realiter: igitur distinguuntur secundum substantiam: atque a deo habent diuersas substantias, & ex consequenti sunt duo dii: quod neque ratione comprehendi potest. Hilarij verba in libro de synodis, definit. 2. sunt. Si quis innascibilem, & sine initio di-

Funda-
mentum.

cat filium, tãquam duo sine principio, & duo innascibilia, & duo innata dicens, duos faciat Deos, anathema sit.

Iam verò ex præmissò fundamento insurgimus. Genitum dicit, quod ingenuum negat, sed genitum dicit relationem, ego ingenuum eam negationem: ergo non est relatiuum: neque secundum relationem genito opponitur. Modò colligamus in hanc formam: genitum, & ingenuum distinguuntur realiter, & non secundum relationem (vt probatum est) ergo secundum substantiam: ac subinde genitum, & ingenuum, hoc est filius, & pater, non sunt eiusdem substantiæ: quod est hæreticū. Hanc difficultatem inquit Diuus Thom. in 3. argumento, & quidem argumentum hoc maximum facessit negotium August. vbi supra, cap. 6. & 7.

Cui respondet Diuus Th. hic ad 3. & Aug. illo cap. 7. quod negatio reducit ad genus affirmationis: sicut non homo, ad substantiam: & non album ad genus qualitatis. Quo fit, quod cum genitum in diuinis relationem dicat: ingenuum etiam ad relationem pertineat, & ex consequenti, non colligitur quod pater ingenuus à filio genito secundum substantiam, sed solum secundum relationem distinguatur: quatenus relatio filij negatur de patre. Verba autem Aug. quæ illo loco habentur, hæc sunt. Negatiua porro illa particula, non, id efficit, vt quod sine illa relatiuè dicitur, eadem præposita substantia liter dicatur: sed id tantum negatur, quod sine illa aiebatur, sicut in cæteris prædicamentis: velut cum dicimus homo est, substantiam designamus. Qui ergo dicit non homo est, non aliud genus prædicamenti enuntiat, sed tantum illud negat. Et vt hanc doctrinam dilucidiorè nobis exhiberet, plurib. subiectis exemplis, omnia percurrit prædicamenta. Et inferius. Non ergo receditur à relatiuo prædicamento cum ingenuus dicitur. Sicut enim genitus non ad seipsum dicitur, sed quod ex genitore sit: ita cum dicitur ingenuus, non ad se ipsum dicitur, sed quod ex genitore non sit ostenditur. Et post pauca. Quan-

is diuersum sit genitus, & ingenuus, non indicat diuersam substantiam: quæ sicut filius ad patrem, & non filius ad non patrem refertur: ita genitus ad genitorem, & non genitus ad non genitorem refertur necesse est. Hæc August.

Explicatur
maior
respon-

Ex verbis itaque his vltimis August. perspicua est responsio ad argumentum: quod ingenuus, hoc est pater, & non genitor, hoc est filius, & Spiritus sanctus, sunt relatiua: & secundum relationem distinguuntur, & non secundum substantiam.

2. Resp.
autori.

Secundo respondere possumus, quod quamuis daremus argumentatori (quod tamen nequiquam damus) ingenuum non importare relationem: non proinde sequeretur, patrem & filium distinguere secundum substantiam. Nam esto non distinguerentur secundum relationem qua ingenuus & genitus: nihilominus qua pater, & filius sunt, distinguuntur secundum relationem. Quod satis est, vt distinguantur secundum relationem, & non secundum substantiam.

Carpis.

D. Tho.

Secund.

Scotus in 1. dist. 2. q. 5. reprehendit rationem D. Thomæ ad 4. quia virtute probat non esse duo innascibilia, hac videlicet ratione: Personæ diuine so-

lum distinguuntur per relationes: ergo non sunt duo innascibilia in diuinis. Affirmat, inquam, Scotus, probatione istam bonam non esse: nam (inquit) antecedens non est notius consequenti.

Diluit
calūnia.

Cui nempe respondemus negando: quinimo antecedens est notum iuxta catholicam doctrinam, vt præmissimus, & magis notum quam consequens, siquidè est causa consequentis. Etenim ratio, & causa quare in Deo non sunt innascibilia duo, est oēs diuinas personas realiter distinguere secundum relationes originis. Si quid super est in hoc articulo, quod explanatione indigeat, ex prædictis petenda est solutio: omnibus siquidem affatim satisfacimus.

Dubium

Solum ad quintum extat dubitatio, an improductum, & improcessum (vt quidam dicunt) hoc est non productum, & non processum, sint propria patri. Cui nimirum respondemus neganter: tum quia barbara, atque horrida nomina sunt, tum etiam quia Sancti Doctores nusquam vsi sunt illis. Verùm si latina, & integra essent, aut sancti eis vterentur, iam tunc fateremur ea esse patri propria, sicut ingenuum: quando eiusdem essent significationis.

QV AESTIO XXXIIII.
DE PERSONA
FILII.

assignat
aut or ra
tionem
cur hi
duab. q.
tionib.
nēpt 34.
35.
nullū ad
reerit
commen
tarium,
quando
difficili
res sunt
omnibus
qua con
tinētur
in Theo
logia.
D Tho.
videtur
a calum
nia.

QUIDEM nunquam in animo habui magna con
ficere volumina, atque adeo quae à me olim suo loco
dicta sunt, quam maxima diligentia curo ne iterum
repetantur: tum quia si id fieret, nunquam profectò
negotium aliquod suis numeris absolueretur: tum
etiam quia iisdem rebus identidem molestè repeti
tis, candidum lectorem enecare magis, ac perdere
quam edocere videremur. Quod sanè in presentia
vsuuenit, etenim omnia, quae hisce duabus quæstionibus habentur, hoc est. 34.
& 35. sunt in quæst. 27. per plures disputationes assatim explicata: adeo vt si
illa, quae ibi discernimus, penitus contempleris, vix vnicum reperias verbum
inexplicatum. Quamobrem ab earum commentario prorsus supersedendum
censuimus: esto in tota sacra theologia disciplina nulla quæstiones difficiliores
his quodammodo reperiantur. Superest nunc, calumniam diluamus, qua me
incusare contendat aliquis curiosus verum inuestigator, exoptulans quae me
causa compulerit, vt praepostero ordine ea disputemus. Nam si hoc loco à
Diuo Thom. cuius enarratorem profitemur, disputata sunt, quare nos, ita pri
dem illa anticipamus. Respondemus quippe, necessitate compulsos id fecisse:
se: siquidem vt experientia docuit, arduæ res, quae hactenus de Trinitatis ar
cano diligenter sunt agitatae, minimè poterant explicari, nisi plenè perfecteque
declararentur ea, quae his quæstionibus, praesertim 34. disputat Diuus Thomas.
Nempe, cur Dei filius sit verbum, & propriè verbum compelleretur, & id ge
nus alia, quae ad verbi diuini quantulamcunque explicationem attinent: ad
quam rem cumulatè illustrandam subiungendæ necessariò nobis fuerunt sex
disputationes in initio, quum aggredieremur materiam istam disserere illo, artic.
primo, quæstion. 27. iam verò etiam inde non colligas, Diuum Thomam ordi
nem debitum non seruasse in disputatione, dum plura differt, quae praemitten
da essent: quoniam aliud est agere doctorem, qui seria gravitate cuncta com
plectitur, aliud explanatorem, cuius interest curiosè, atque ad vnum omnia
rescere, nihil omittendo eorum, quae rebus intelligendis quam maxime ne
cessaria fuerunt.

CONSIDERANDVM
deinde est de persona
filij. Attribuuntur au
tem tria nomina filio,
scilicet filius, verbum,
& imago. Sed ratio filij ex ratione
patris consideratur. Vnde restat con
siderandum de uerbo, & imagine.
Circa uerbum quaeruntur tria.
Primo, utrum uerbum dicatur es
sentialiter in diuinis, uel personali
ter. Secundo, utrum sit proprium
nomen filij. Tertio, utrum in no
mine uerbi importetur respectus
ad creaturas.

ARTICVLVS I.

Vtrum uerbum in diuinis sit
nomen personale.

Text.

AD primum sic procedi
tur. Videtur, quod uer
bum in diuinis non sit
nomen personale. No
mina enim personalia
propriè dicuntur in diuinis, vt pater,
& filius. Sed uerbum metaphoricè di
citur in diuinis, vt Origen. dicit super
Ioan. Ergo uerbum personale in diuinis.
2. ¶ Præterea. Secundum Augustin.
in lib. de Trinit. Verbum est notitia cū
amore. Et secundum Anselm. in mo
not. dicere summo spiritui, nihil aliud
est quam cogitando intueri. Sed noti
tia, & cogitatio, & intuitus in diuinis
essentialiter dicuntur. Ergo uerbum
non dicitur personaliter in diuinis.
3. ¶ Præterea. De ratione uerbi est,
quod dicatur. Sed secundum Anselm.
sicut pater est intelligens, & filius est
intelligens, & spiritus sanctus est in
telligens: ita pater est dicens, filius est
dicens, & spiritus sanctus est dicens,
& similiter quilibet eorum dicitur.

Ergo nomen uerbi essentialiter dicitur
in diuinis, & non personaliter.
4. ¶ Præterea. Nulla persona diuina
est facta, sed uerbum Dei est aliquid
factum. Dicitur enim in Psalm. Ignis
grando, nix, glacies spiritus, procella
rum quae faciunt uerbum eius. Ergo
uerbum non est nomen personale in
diuinis.
¶ Sed contra est, quod dicit Aug.
in 7. de Trinita. Sicut filius refertur ad
patrem, ita & uerbum ad eum, cuius
est uerbum. Sed filius est nomen per
sonale, quia relatiuè dicitur. Ergo &
uerbum.
¶ Respondeo dicendum, quod no
men uerbi in diuinis si propriè sum
atur est nomen personale, & nullo mo
do essentialiter.
¶ Ad cuius euidenciam sciendum
est, quod uerbum tripliciter quidem
in nobis propriè dicitur. Quarto au
tem modo dicitur impropriè siue figu
ratiuè. Manifestus autem, & commu
nis in nobis dicitur uerbum, quod uo
ce profertur: quod quidam ab interio
ri procedit, quantum ad duo, quae in
uero exteriori inueniuntur, scilicet
vox ipsa, & significatio uocis. Vox
enim significat intellectus conceptum
secundum Philosophum. lib. 1. Peri
her. Et iterum vox ex significatione,
uel imaginatione procedit, vt in lib.
de anima dicitur. Vox autem, quae non
est significatiua, uerbum dici non po
test. Ex hoc ergo dicitur uerbum uox
exterior, quia significat interiorē men
tis conceptum. Sic igitur primo, &
principaliter interior mentis cōceptus
uerbum dicitur. Secundario uero ipsa
uox interioris conceptus significati
ua. Tertio uero ipsa imaginatio uocis
uerbum dicitur. Et hos tres modos uer
bi ponit Damasc. in primo lib. cap. 17.
dicens quod uerbum dicitur naturalis
intelle-

intellectus modus, secundum quem mouetur, & intelligit, & cogitat, velut lux, & splendor quantum ad primum. Rursus verbum est, quod non verbo profertur, sed in corde pronunciatum quantum ad tertium. Rursus etiam verbum est angelus, id est nuntius intelligentis quantum ad secundum: Dicitur autem figuratiue quarto modo verbum, id quod verbo significatur, vel efficitur: sicut consueuimus dicere, hoc est verbum, quod dixi tibi, vel quod mandauit rex, demonstrato aliquo facto, quod verbo significatum est, vel simpliciter enuntiantis, vel etiam imperantis. Dicitur autem proprie verbum in Deo, secundum quod verbum significat conceptum intellectus. Vnde Augustinus dicit in 15. de Trinitate. Quisquis potest intelligere verbum, non solum antequam sonet, verum etiam antequam sonorum eius imagines cogitatione inuoluantur, iam potest videre aliquam verbi illius similitudinem, de quo dictum est. In principio erat verbum. Ipse autem conceptus cordis de ratione sua habet quod ab alio procedat, scilicet a notitia concipientis. Vnde verbum, secundum quod proprie dicitur in diuinis, significat aliquid ab alio procedens. Quod pertinet ad rationem nominum personarum in diuinis: eo quod personae diuinae distinguuntur secundum originem, ut dictum est. Vnde oportet, quod nomen verbi, secundum quod proprie in diuinis accipitur, non sumatur essentialiter, sed personaliter tantum.

Ad primum ergo dicendum, quod Ariani, quorum sors Origenes inuenitur, posuerunt, filium a patre esse in diuersitate substantiae. Vnde conati sunt (quod filius Dei verbum dicitur) asserere non esse proprie dictum, ne sub ratione verbi procedentis cogere

rentur sateri, filium Dei non esse extra substantiam patris. Nam verbum interius sic a dicente procedit, quod in ipso manet. Sed necesse est, si panitur verbum Dei metaphoricè dictum, & ponatur verbum Dei proprie dictum. Non enim potest aliquid metaphoricè verbum dici, nisi ratione manifestationis. Quia vel manifestat sicut verbum, vel est verbo manifestatum. Si autem est manifestatum verbo, oportet ponere verbum, quo manifestetur. Si autem dicitur verbum, quia exterius manifestat: ea, quae exterius manifestat, non dicuntur verba, nisi in quantum significant interiorum mentis conceptum, quem aliquis etiam per exteriora signa manifestat: si ergo verbum aliquando dicatur metaphoricè in diuinis, tamen oportet ponere verbum proprie dictum quod personaliter dicitur.

Ad secundum dicendum, quod nihil eorum, quae ad intellectum pertinent personaliter dicitur in diuinis, nisi solum verbum. Solum enim verbum significat aliquid ab alio emanans. Id enim, quod intellectus in concipiendo format, est verbum. Intellectus autem ipse, secundum quod est per speciem intelligibilem in actu, consideratur absolute. Et similiter intelligere quod ita se habet ad intellectum in actu, sicut esse ad ens in actu. Non enim intelligere significat alliciem ab intelligente exeuntem, sed in intelligente manentem. Cum ergo dicitur, quod verbum est notitia, non accipitur notitia pro actu intellectus cognoscentis, vel pro aliquo eius habitu, sed pro eo, quod intellectus concipit cognoscendo. Vnde & Augustinus dicit, quod verbum est sapientiae genita. Quod nihil aliud est, quam ipsa conceptio sapientis.

Quae etiam pari modo notitia genita dici potest. Et per eundem modum potest

potest intelligi, quod dicere in Deo, sit cogitando intueri, in quantum scilicet intuitu cogitationis diuinae concipitur verbum Dei. Cogitationis tamen nomen Dei verbo proprie non conuenit. Dicit enim Augustinus, 15. de Trinitate: Ita dicitur illud verbum Dei, ut cogitatio non dicatur: ne aliquid esse quasi volubile credatur in Deo, quod non accipiat formam, ut verbum sit, eamque dimittere possit, atque informiter quodammodo voluari. Cogitatio enim proprie in inquisitione veritatis consistit, quae in Deo locum non habet. Cum vero intellectus iam ad formam veritatis pertingit non cogitat, sed perfecte veritatem contempletur. Vnde Anselmus improprie accipit cogitationem pro contemplatione.

Ad tertium dicendum, quod sicut proprie loquendo verbum dicitur personaliter in diuinis, & non essentialiter, ita & dicere. Vnde sicut verbum non est commune patri, & filio, & Spiritui sancto, ita non est verum, quod pater, & filius, & Spiritus sanctus sint unus dicens. Vnde Augustinus dicit, septimo de Trinitate. Illo coeterno verbo non singulus intelligitur in diuinis. Sed dici conuenit cuiuslibet personae. Dicitur enim non solum verbum, sed res, quae verbo intelligitur, vel significatur. Sic ergo uni soli personae, in diuinis conuenit dici eo modo, quo dicitur verbum. Eo vero modo, quo dicitur res in verbo intellecta cuiuslibet personae conuenit dici. Pater enim intelligendo se & filium, & spiritum sanctum, & omnia alia, quae in eius scientia continentur concipit verbum, ut sic tota Trinitas verbo dicatur, & etiam omnis creatura. Sicut intellectus hominis verbo, quod concipit intelligendo lapidem, dicitur Anselm. vero improprie accepit dicere pro intelligere, quae tamen differunt.

Nam intelligere importat solam habitudinem intelligentis ad rem intellectam. In qua nulla ratio originis importatur, sed solum informatio quaedam in intellectu nostro, prout intellectus noster fit in actu per formam rei intellectae. In Deo autem importat omnimodam identitatem, quia in Deo est omnino idem intellectus, & intellectum, ut supra ostensum est. Sed dicere importat principaliter habitudinem ad verbum conceptum. Nihil enim est aliud dicere quam proferre verbum, sed mediante verbo importat habitudinem ad rem intellectam, quae in verbo prolato manifestatur intelligenti. Et sic sola persona, quae profert verbum, est dicens in diuinis, cum tamen singula personarum sit intelligens, & intellecta, & per consequens verbo dicta.

Ad quartum dicendum, quod verbum sumitur ibi figuratiue, prout significatum, vel effectus verbi dicitur verbum. Sic enim creatura dicitur facere verbum Dei, in quantum exequantur effectum aliquem, ad quem ordinantur ex verbo concepto diuinae sapientiae, sicut aliquis dicitur facere verbum regis, dum facit opus, ad quod ex verbo regis infligatur.

Finito tractatu de persona patris, orationem conuertit, ut de persona filij agat: est ergo conclusio satisfaciens questioni, verbum est nomen personae, & non essentiae, quia omne quidem nomen, quod in diuinis significat relationem originis, est nomen personae: & verbum significat relationem originis a dicente: est enim verbum, quod a dicente profertur.

ARTICVLVS II.

Vtrum verbum sit proprium nomen filii.

Ad secundum sic proceditur. Videtur quod verbum non sit proprium nomen filii. Filius enim est persona subsistens in diuinis. Sed verbum non significat rem subsistentem, vt in nobis patet, ergo verbum non potest esse proprium nomen personae filii.

2. ¶ Præter. Verbum prolatione quadam procedit à dicente. Si ergo filius est proprie verbum, non procedit à patre, nisi per modum prolationis. Quod est heresis Valentini, vt pater per Aug. in lib. de heresibus.

3. ¶ Præter. Omne nomen proprium alicuius personae significat proprietatem aliquam eius. Si igitur verbum sit proprium nomen filii, significabit aliquam proprietatem eius. Et sic erunt plures proprietates in diuinis, quam supra enumeratae sunt.

4. ¶ Præter. Quicumque intelligit intelligendo concipit verbum. Sed filius intelligit. Ergo filii est aliquod verbum. Et sic non est proprium filii esse verbum.

5. ¶ Præter. Heb. primo dicitur de filio. Portans omnia verbo virtutis suae. Ex quo Basilius accipit, quod spiritus sanctus sit verbum filii. Non est ergo proprium filii, esse verbum.

Sed contra est quod August. dicit in 6. de Trinit. Verbum solus filius accipitur.

Respondeo dicendum, quod verbum proprie dictum in diuinis personaliter accipitur, & est proprium nomen personae filii. Significat enim quaedam emanationem intellectus. Persona autem, quae procedit in diuinis secundum ema-

nationem intellectus, dicitur filius: & huiusmodi processio dicitur generatio, vt supra ostensum est. Unde relinquuntur, quod solus filius proprie dicitur verbum in diuinis.

Ad primum ergo dicendum, quod in nobis non est idem esse, & intelligere. Unde illud, quod habet in nobis esse intelligibile, non pertinet ad naturam nostram. Sed esse Dei est ipsum eius intelligere. Unde verbum Dei non est aliquid quod accidens in ipso, vel aliquis effectus eius, sed pertinet ad ipsam naturam eius. Et ideo oportet, quod sit aliquid subsistens. Quia quicquid est in natura Dei subsistit. Et ideo Damascenus dixit, quod verbum Dei est substantiale, & in hypostasi ens. Reliqua verba, scilicet nostra virtutes sunt animae.

Ad secundum dicendum, quod non propter hoc error Valentini est damnatus, quia filium dixit prolatione natum, vt Ariani calumniabamur, sicut Hilarius refert. in 6. de Trin. sed propter varium modum prolationis, quem posuit, sicut patet per August. in lib. de heresibus.

Ad tertium dicendum, quod in nomine verbi eadem proprietates importantur, quae in nomine filii. Unde dicit August. Eo dicitur verbum quo filius. Ipsa enim natiuitas filii, quae est proprietates personalis eius, diuersis nominibus significatur, quae filio attribuntur ad exprimendum diuersimode perfectionem eius. Nam vt ostendatur conaturalis patri, dicitur filius, vt ostendatur coaeternus, dicitur splendor, vt ostendatur omnino similis, dicitur imago, vt ostendatur immaterialiter genitus, dicitur verbum. Non autem potuit vnum nomen inueniri, per quod omnia ista designarentur.

Ad quartum dicendum, quod modo

modo conuenit filio esse intelligibilem, quo conuenit ei esse Deum, cum intelligere essentialiter dicatur in diuinis, vt dictum est. Est autem filius Deus genitus, non autem generans Deus. Unde est quidem intelligens, non vt producat verbum, sed vt verbum procedens, prout scilicet in Deo verbum procedens secundum rem non differt ab intellectu diuino sed relatione sola distinguitur à principio verbi.

Ad quintum dicendum, quod cum de filio dicitur: portans omnia verbo virtutis suae, verbum figurate accipitur pro effectu verbi. Unde gl. dicit quod verbum sumitur pro imperio, in quantum scilicet ex effectu virtutis verbi est, quod res conseruentur in esse, sicut ex effectu virtutis verbi est, quod res producantur in esse. Quod vero Basilius interpretatur verbum pro spiritu sancto, improprie & figurate locutus est, prout verbum alicuius dici potest omne illud, quod est manifestatio eius, vt sic ea ratione dicitur spiritus sanctus verbum filii, quia manifestat filium.

Respondetur affirmative: quoniam verbum producitur per actum intellectus, & solum filius aeternus inter diuinas personas producitur per actum intellectus patris.

ARTICVLVS III.

Vtrum in nomine verbi importetur respectus ad creaturam.

Ad tertium sic proceditur. Videtur, quod in nomine verbi non importetur respectus ad creaturam: Omne enim nomen connotans effectum in creatura essentialiter in diuinis dicitur. Barth. Torres.

icitur. Sed verbum non dicitur essentialiter sed personaliter, vt dictum est: Ergo verbum non importat respectum ad creaturam.

2. ¶ Præter. Quae important respectum ad creaturas dicuntur de Deo ex tempore, vt Dominus, & creator. Sed verbum dicitur de Deo ab aeterno. Ergo non importat respectum ad creaturam.

3. Præterea. Verbum importat respectum ad id, à quo procedit. Si ergo importat respectum ad creaturam, sequitur quod procedat à creatura.

4. Præterea. Ideae sunt plures secundum diuersos respectus ad creaturas. Si igitur verbum importat respectum ad creaturas, sequitur, quod in Deo non sit vnum verbum tantum, sed plura.

5. Præterea. Si verbum importat respectum ad creaturam, hoc non est, nisi in quantum creatura cognoscitur à Deo. Sed Deus non solum cognoscit entia, sed etiam non entia, ergo in verbo importabitur respectus ad non entia. Quod videtur falsum.

Sed contra est, quod dicit August. in lib. 83. questionum, quod in nomine verbi significatur non solum respectus ad patrem, sed etiam ad illa, quae per verbum facta sunt operatiua potentia.

Respondeo dicendum, quod in verbo importatur respectus ad creaturam. Deus enim cognoscendo se cognoscit omnem creaturam. Verbum igitur in mente conceptum est representatiuum omnis eius, quod actu intelligitur. Unde nobis sunt diuersa verba secundum diuersa, quae intelligimus. Sed quia Deus vno actu, & se, & omnia intelligit, vnicum verbum eius est expressiuum non solum patris, sed etiam creaturarum. Et sicut Dei scientia, Dei quidem est cognoscitiua tantum, creaturarum

varum verò est expressivum, & operativum. Et propter hoc dicitur in psalmo. 32. Dixit, & facta sunt: quia importatur in verbo ratio factiva eorum, que Deus facit.

Ad primum ergo dicendum, quòd in nomine persone includitur etiam natura oblique. Nam persona est rationalis nature individua substantia. In nomine igitur persone diuine quantum ad relationem personalem non importatur respectus ad creaturam, sed importatur in eo, quòd pertinet ad naturam. Nihil tamen prohibet in quantum includitur in significatione eius essentia, quòd importetur respectus ad creaturam. Sicut enim proprium est filio, quòd sit filius, ita proprium est ei, quòd sit genitus Deus, vel genitus creator. Et per hunc modum importatur relatio ad creaturam in nomine verbi.

Ad secundum dicendum, quòd cum relationes consequantur actiones, quedam nomina importat rationalem Dei ad creaturam que consequitur actionem Dei in exteriori effectum transeuntem, sicut creare & gubernare. Et talia dicuntur de Deo ex tempore. Quedam verò relatio est, que consequitur actionem non transeuntem in exteriori effectum, sed manentem in agente, ut scire, & velle. Et talia non dicuntur de Deo ex tempore. Et huiusmodi relatio ad creaturam importatur in nomine verbi. Nec est verum, quòd nomina importentia relationem Dei ad creaturas, omnia dicantur ex tempore. Sed sola illa nomina, que impor-

tant relationem consequentem affectionem Dei in exteriori effectum transeuntem, ex tempore dicuntur.

Ad tertium dicendum, quòd creature non cognoscuntur à Deo per scientiam à creaturis acceptam, sed per essentiam suam. Unde non oportet, quòd à creaturis procedat verbum, licet verbum sit expressivum creaturarum.

Ad quartum dicendum, quòd nomen ideo principaliter est impositum ad significandum respectum ad creaturam. Et ideo pluraliter dicitur in diuinis, neque est personale. Sed nomen verbi principaliter impositum est ad significandum relationem ad dicentem, & ex consequenti ad creaturas, in quantum Deus intelligendo se intelligit omnem creaturam, & propter hoc in diuinis est vnicum tantum verbum & personaliter dictum.

Ad quintum dicendum, quòd eo modo quo scientia Dei est non entium, & verbum Dei non est entium: quia non est aliquid minus in verbo Dei quam in scientia Dei, ut Augustinus dicit. Sed tamen verbum est entium ut expressivum & factivum, non entium autem, ut expressivum, & manifestativum.

Aslerit d. Tho. partem affirmantem, rationemque subiungit nam diuinum verbum representat omnia, que reuertunt in diuina essentia: videlicet, tres personas, & creaturas, & signi representantis ad rem, que representatur est rationis respectus.

QVÆSTIO XXXV.
DE IMAGINE.

QVARITUR de imagine. Et circa hoc queruntur duo. Primo, utrum imago in diuinis dicatur personaliter. Secundo, utrum sit proprium filij.

ARTICVLVS I.

Utrum imago in diuinis dicatur personaliter.

AD primum sic proceditur. Videtur, quòd imago non dicatur personaliter in diuinis. Dicit enim Augustinus in lib. de fide ad Re. Vna est Sancta Trinitatis diuinitas, & imago, ad quam factus est homo. Igitur imago dicitur essentialiter, & non personaliter.

¶ Præter. Hila. dicit in lib. de syno. quòd imago est eius rei, ad quam imaginatur species indifferens. Sed species siue forma in diuinis dicitur essentialiter, ergo & imago.

¶ Præter. Imago ab imitando dicitur. In quo importatur prius, & posterius. Sed in diuinis personis nihil est prius, & posterius. Ergo imago non potest esse nomen personale in diuinis.

¶ Sed contra est, quòd dicit Augustinus. Quid est absurdius, quam imaginem ad se dici? ergo imago in diuinis relatiue dicitur. Et sic est nomen personale.

Respondeo dicendum, quòd de ratione imaginis est similitudo. Non tamen quacunque similitudo sufficit ad rationem imaginis, sed similitudo, que est in specie rei, vel saltem in aliquo signo speciei. Signum autem speciei in rebus corporeis maxime videtur esse

figura. Videmus enim, quòd diuersorum animalium secundum speciem sunt diuersa figura, non autem diuersi colores. Unde si depingatur color alienius rei in pariete non dicitur esse imago, nisi depingatur figura. Sed neque ipsa similitudo speciei sufficit, vel figura, sed requiritur ad rationem imaginis origo. Quia ut Aug. dicit in lib. 83. questionum. Vnum ouum non est imago alterius, quia non est de illo expressum. Ad hoc ergo quòd vere aliquid sit imago, requiritur quòd ex alio procedat simile ei in specie, vel saltem in signo speciei. Ea vero, qua processione siue originem importat, in diuinis sunt personalia. Unde hoc nomen imago est nomen personale.

Ad primum ergo dicendum, quòd imago proprie dicitur quòd procedit ad similitudinem alterius. Illud autem, ad cuius similitudinem aliquid procedit, proprie dicitur exemplar, improprie vero imago. Sic tamen Augustinus videtur nomine imaginis, cum dicit, diuinitatem Sancta Trinitatis esse imaginem, ad quam factus est homo.

Ad secundum dicendum, quòd species (prout ponitur ab Hila. in diffinitione imaginis) importat formam deductam in aliquo ab alio. Hoc enim modo imago dicitur esse species alienius, sicut id, quòd assimilatur alienius, dicitur forma eius in quantum habet formam illi similem.

Q 2 Ad

Ad tertium dicendum, quod imitatio in diuinis personis non significat posteritatem, sed solā assimilationem.

Respondet, quod imago est nomen persone, & non essentie: quia significat relationem originis ab eo, cuius est imago, ut dicitur ex imaginis definitione: scilicet, alterius similitudo, & ad id representandum expressa. Quo fit, ut ortum atque originem ducat a suo exemplari.

ARTICVLVS II.

Vtrum nomen imaginis sit proprium filio.

Ad secundum sic proceditur. Videtur, quod nomen imaginis non sit proprium filio. Quia sicut dicit Damascus. Spiritus sanctus est imago filij. Non est ergo proprium filij.

2. Preterea. De ratione imaginis est similitudo eum expressione (ut Augustinus dicit in lib. 83. questionum) sed hoc conuenit Spiritui sancto. Procedit enim ab alio, secundum modum similitudinis. Ergo Spiritus sanctus est imago. Et ita non est proprium filij, quod sit imago.

3. Preterea. Homo etiam dicitur imago Dei, secundum illud prima Corinth. 2. Vir non debet velare caput suum, quoniam imago, & gloria Dei est. Ergo non est proprium filij.

Sed contra est, quod Augustinus dicit in septimo de Trinitate, quod solus filius est imago patris.

Respondet dicendum, quod Doctores Græcorum communiter dicunt, Spiritum sanctum esse imaginem patris, & filij. Sed Doctores Latini soli filio attribuunt nomen imaginis. Non enim inuenitur in canonica scriptura, nisi de

filio. Dicitur enim Colos. 1. Qui est imago Dei inuisibilis primogenitus creaturæ. Et ad Hebr. 1. Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Huius autem rationem assignant quidam ex hoc, quod filius conuenit cum patre, non solum in natura sed etiam in ratione principij, Spiritus autem sanctus non conuenit cum filio, nec cum patre in aliqua ratione: sed hoc non videtur sufficere, quia sicut secundum relationes non attenditur in diuinis neque equalitas, neque inequalitas (ut Augustinus dicit) ita neque similitudo, quæ requiritur ad rationem imaginis. Unde alij dicunt, quod Spiritus sanctus non potest dici imago filij, quia imaginis non est imago. Neque etiam imago patris, quia etiam imago refertur immediate ad id, cuius est imago. Spiritus autem sanctus refertur ad patrem per filium. Neque etiam est imago patris, & filij, quia sic esset una imago duorum. Quod videtur impossibile. Unde relinquunt quod Spiritus sanctus nullo modo sit imago. Sed hoc nihil est, quia pater & filius sunt unum principium Spiritus sancti, ut infra dicitur. Unde nihil prohibet sic patris, & filij, in quantum sunt unum esse unam imaginem, eum etiam homo totius Trinitatis sit una imago. Et ideo aliter dicendum est, quod sicut Spiritus sanctus (quamuis sua processione accipiat naturam patris, sicut & filius, non tamen dicitur natus,) ita & pater accipiat speciem similem patris, non dicitur imago, quia filius procedit, ut verbum, de cuius ratione est similitudo speciei ad id a quo procedit, non autem de ratione amoris, quamuis hoc conuenit amoris, qui est Spiritus sanctus, in quantum est amor diuinus.

Ad primū ergo dicendum, quod Damascus, & alij Doctores Græci, cōiter videntur nomine imaginis pro perfecta similitudine.

Ad

Ad secundum dicendum, quod licet Spiritus sanctus sit similis patri, & filio, non tamen sequitur quod sit imago ratione iam dicta.

Ad tertium dicendum, quod imago alicuius dupliciter inuenitur. Uno modo in re eiusdem nature, secundum speciem: ut imago regis inuenitur in filio suo.

Alio modo in re alterius nature, sicut imago regis inuenitur in denario. Primo autem modo filius est imago patris. Secundo autem modo dicitur homo imago Dei. Et ideo ad designa-

dum in homine imperfectionem imaginis homo non solum dicitur imago, sed ad imaginem, per quod motus quidem tendentis imperfectionem designatur. Sed de filio Dei non potest dici, quod sit ad imaginem, quia est perfecta patris imago.

Affirmatè respondet Sanctus Thomas, quandoquidem imago (ut imago procedit ab eo, cuius est secundum rationem similitudinis, & duntaxat filius inter diuinas personas procedit a patre secundum rationem similitudinis.

[Faint, mostly illegible text in the left column of the right page]

[Faint, mostly illegible text in the right column of the right page]

ARTICVLVS II.

[Faint text below the section header]

DE HIS
QVAE PERTINENT
AD PERSONAM
SPIRITUS SANCTI.

AGGREDITUR Divus Thom. hoc tertio loco disputationem de Spiritu sancto, ut est tertia persona in Sanctissima Trinitate, quam nos ea breuitate absolucimus, qua duae proxima quae sunt absolutae sunt.

Rost considerationem praedictam, considerandum est de his, quae pertinent ad personam Spiritus sancti, qui non solum dicitur Spiritus sanctus, sed etiam amor, & donum Dei.

Circa Spiritum sanctum, ergo quaeruntur quatuor. Primum, utrum hoc nomen Spiritus sanctus, sit proprium alicuius diuinae personae. Secundum, utrum illa persona diuina, quae Spiritus sanctus dicitur, procedat a patre, & filio. Tertium, utrum procedat a patre per filium. Quartum, utrum pater, & filius sint unum principium Spiritus sancti.

ARTICVLVS I.

Utrum hoc nomen Spiritus S. sit proprium nomen alicuius diuinae personae.

AD primum sic proceditur. Videtur quod hoc nomen Spiritus sanctus non sit proprium nomen alicuius diuinae personae. Nullum enim nomen commune tribus personis est proprium

alicuius personae. Sed hoc nomen Spiritus sanctus est commune tribus personis. Ostendit enim Hila. 7. de Trinitate, in Spiritu Dei aliquando significari patrem, ut cum dicitur Spiritus domini super me. Aliquando significari filium, ut cum dicitur filius. In Spiritu Dei est etiam deus, natura sua potestate est e se deus, natura deus demonstrans. Aliquando de Spiritu sancto, ut ibi. Effundam de Spiritu meo super omnem carnem. Ergo hoc nomen Spiritus sanctus non est proprium alicuius diuinae personae.

2. ¶ Pr. et. Nomina diuinarum personarum ad aliquid dicitur, ut Boet. dicit in lib. de Trinitate. Sed hoc nomen Spiritus S. non dicitur ad aliquid. Ergo hoc nomen non est proprium diuinae personae.

3. ¶ Pr. et. Quia filius est nomen alicuius diuinae personae, non potest dici filius huius, vel illius. Dicitur autem Spiritus huius, vel illius hominis. Ut. n. h. n. m. 11. dixit dominus ad Moysen. De Spiritu tuo accipiam tradamque eis. Et 4. Reg. 2. Requieuit Spiritus Helie super Heliam. Ergo Spiritus sanctus non videtur esse proprium nomen alicuius diuinae personae.

Sed contra est, quod dicitur 1. Ioan. vlt. tres sunt, qui testimonium dant in caelo: pater, verbum, & Spiritus sanctus. Et an

tem Aug. dicit. 7. de Trinitate. cum quaeritur, quid tres, dicimus tres personae. Ergo Spiritus S. est nomen diuinae personae.

Respondeo dicendum, quod cum sint duae processionis diuinae, altera carum, quae est per modum amoris, non habet proprium nomen, ut supra dictum est. Unde & relationes, quae secundum huiusmodi processionem accipiuntur, innominatae sunt, ut et supra dictum est. Propter quod & nomen personae hoc modo procedentis, eadem ratione non habet proprium nomen, sed sicut sunt accommodata aliqua nomina ex usu loquentium ad significandum praedictas relationes, cum nominamus eas nomine processionis, & spirationis, quae secundum proprietatem significationis magis vult significare actus notionales, quam relationales, ita ad significandum diuinam personam, quae procedit per modum amoris, accommodatum est ex usu scripturae hoc nomen Spiritus sanctus. Et huius quidem convenientiae ratio sumi potest ex duobus. Primum quidem ex ipsa coitate eius, quod dicitur Spiritus sanctus. Ut. n. August. dicit 15. de Trinitate. Qui eorum est ambobus, id vocatur ipse proprie, quod ambo coiter. Nam & pater, & Spiritus, & filius est Spiritus, & pater est sanctus, & filius est sanctus. Secundum vero ex propria significatione. Nam nomen, Spiritus, in rebus corporeis impulsione, & motionem significare dicitur. Nam flatu, & ventum spiritum nominamus. Est autem proprium amoris, quod moueat & impellat voluntatem amantis in amatum. Sanctitas vero illis rebus attribuitur, quae in Deum ordinantur. Quia igitur persona diuina procedit per modum amoris, quo Deus amatur, conuenienter Spiritus sanctus nominatur.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc dico Spiritus sanctus, prout sumitur in virtute duarum dictionum, eorum

est toti Trinitati: quia nomine Spiritus significatur immaterialitas diuinae substantiae. Spiritus enim corporeus inuisibilis est, & parum habet de materia. Vnde omnibus substantiis immaterialibus, & inuisibilibus hoc nomen attribuimus. Per hoc vero, quod dicitur sanctus, significatur puritas diuinae bonitatis. Si autem accipiat hoc quod dico Spiritus sanctus, in vi unius dictionis, sic ex usu ecclesiae est accommodatum ad significandum unam trium personarum, quae procedit per modum amoris ratione iam dicta.

Ad secundum dicendum, quod licet hoc quod dico Spiritus sanctus relatiue non dicitur, tamen pro relatiue ponitur, in quantum est accommodatum ad significandum personam, sola relatione ab alijs distinctam. Potest tamen intelligi in nomine aliqua relatio, si Spiritus sanctus intelligatur quasi spiratus.

Ad tertium dicendum, quod in nomine filii intelligitur sola relatio eius, quae est a principio ad principium. Sed in nomine patris intelligitur relatio principii, & similiter in nomine Spiritus, prout importat quandam vim motiui. Nulli autem creaturae competit esse principium, respectu alicuius diuinae personae, sed de conuerso. Et ideo potest dici pater noster, & Spiritus noster non tamen potest dici filius noster.

¶ Commentarium.

QUO perfecte intelligamus. Suppono significationem huius complexi nominis, scilicet Spiritus sanctus, necessarium est, ut prius de simplicibus dictionibus, ex quibus componitur breui agamus, hoc est de nomine, Spiritus, & nomine, Sanctus.

¶ Nomen itaque, Spiritus, iuxta eius naturam, & propria significationem, accipitur pro corpore, nempe vento, & flatu, &

au, & formaliter significat, & impellatur, vel impetu quodam citetur: &c. n. quiescens, ac serenus proprie spiritus non dicitur. Quo fit, ut hoc nomen, spiritus, formaliter importet motionem, & impulsum quendam, verum hoc nomen ex communi hominum vlu accommodatum est ad significandas substantias spirituales: quoniam sicut status, & ventus non videtur, & parum habent de materia: sic prorsus spirituales substantiae, uti Deus, & intelligentiae, videri nequeunt: & nihil omnino habent de materia. Atqui nomen spiritus commune est patri, filio, & Spiritui sancto: sed peculiari quadam ratione tribuitur tertiae personae, cuius rationem assignat S. Tho. quia nomen spiritus, ut de rebus corporatis dicitur, significat motionem, & impulsum: at tertia persona producit per amorem, cuius munus est impellere, ac movere voluntatem amantis in rem amatam.

2. Suppo- sitione.

¶ Rursus nomen, sanctus, omnibus divinis personis convenit, verum ascribi solet tertiae personae ob id praesertim inquit S. Tho. q. sanctitas dicitur de iis rebus, quae Deo consecrantur, & ordinantur in illum: & tertia persona procedit per amorem, quo omnia ad Deum ordinantur, & in ipsum feruntur. At verò quantum ego assequi possum, alia ratio assignari potest: quia videlicet sanctitas involuntate est, atque ad illam spectat: & Spiritus S. per voluntatem producit.

2. Concl.

¶ Hi: igitur utcumque explicatis, ex mente S. Tho. resp. quae per duas assertiones: quarum prior sit. Tertia persona non habet proprium nomen: quoniam ut dictum est supra q. 27. art. 4. ad 3. & q. 28. art. 4. processio tertiae personae non habet nomen proprium, & proinde neque relationes, quae secundum hanc processionem accipiuntur: neque, in idem ipsa tertia persona. Ceterum Theologi ex frequenti vlu, illam relationem, quae est Spiritus sancti ad patrem, & filium, appellat processionem, aliam vero oppositam, quae est patris, & filii ad Spiritum sanctum nuncupant spirationem. Quae nimirum nomina secundum germanam significationem, patris significat

actiones, & notionum actus, atque originem, quam relationes. Sit altera conclusio, quam constituit Divus Thomas in corpore, & in responsione ad primum. Nomen Spiritus sancti bifariam sumitur: primo modo, ut complexum, & in virtute duarum dictionum, & illo modo commune est toti Trinitati. Secundo, ut incomplexum, & loco unius dictionis inominatae, quo pacto ex vlu ecclesiae, & scripturae accommodatum est, ut significaret tertiam personam, quae procedit per modum amoris: iuxta illud 1. Ioan. ultimo. Tres sunt qui testimonium dant in caelo: Pater, verbum, & Spiritus sanctus: velut si haec dicitio homo bonus institueretur ad significandum Petrum: atque adeo praefata dicitio in hac acceptione est proprium nomen tertiae personae, & ut affirmat Sanctus Thomas ad 3. pro relatio tertiae personae sumitur.

¶ In responsione ad tertium existit quaedam dubitatio, cur Deus appellatur Pater noster, ut constat ex oratione dominica, & spiritus etiam hominum, iuxta illud 4. regum. 2. requievit spiritus Heliae super Heliseum, & tamen Deus non dicitur, neque sicut patet filius noster. Rationem assignat Divus Thomas, quod pater relationem principii significat, quae de causa quia Deus principium nostrum est, dicitur pater noster, & etiam spiritus noster nominatur, quoniam nomen spiritus significat (ut diximus) quandam vim motricem, & movet nos: atque vita nostra, & esse nostrum ab ipso promanant. At filius noster dici nequit, quando nomen filii significat relationem procedentis per generationem a suo principio: ac perinde haec enuntiatio, Deus est filius noster significaret, atque inueneret, esse nos Dei principium.

ARTICVLVS II. Vtrum Spiritus sanctus procedat a filio.

Text.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod Spiritus sanctus non procedat a filio. Quia secundum Deum non est audendum dicere aliquid de substantiali diuinitate, praeter ea, quae diuinitus nobis ex sacris eloquiis sunt expressa. Sed in scriptura sacra non exprimitur, quod Spiritus sanctus a filio procedat, si d. solum quod procedat a patre, ut patet Ioan. 15. Spiritum veritatis, qui a patre procedit. Ergo Spiritus sanctus non procedit a filio.

2. ¶ Praeterea. In symbolo Constantinopolitanae synodi sic legitur. Credimus in Spiritum sanctum Dominum, & uiuificantem ex patre procedentem, cum patre, & filio adorandum, & glorificandum. Nullo igitur modo debuit addi in symbolo nostro, quod Spiritus sanctus procedat a filio, sed videtur esse anathematis rei, qui hoc addiderunt.

3. ¶ Praeterea. Damascenus dicit, Spiritum sanctum ex patre dicimus, & spiritum patris nominamus: ex filio autem Spiritum sanctum non dicimus: Spiritum verò filii nominamus. Ergo Spiritus sanctus non procedit a filio.

4. ¶ Praeterea. Nihil procedit ab eo, in quo quiescit. Sed Spiritus sanctus quiescit in filio. Dicitur enim in legenda beati Andrea. Pax vobis, & vniuersis, qui credunt in unum Deum patrem, & unum filium eius unicum Dominum nostrum Iesum Christum,

& in unum Spiritum sanctum procedentem ex patre in filio permanentem. Ergo Spiritus sanctus non procedit a filio.

5. ¶ Praeterea. Filius procedit ut verbum. Sed spiritus noster in nobis non videtur procedere a verbo nostro. Ergo Spiritus sanctus non procedit a filio.

6. ¶ Praeterea. Spiritus sanctus perfecte procedit a patre. Ergo superfluum est dicere, quod procedit a filio suo.

7. ¶ Praeterea. In perpetuis non differunt esse & posse (ut dicitur in 3. physicae.) & multo minus in diuinis. Sed Spiritus sanctus potest distingui a filio etiam si ab eo non procedat. Dicit enim Anselmus in lib. de processione Spiritus sancti. Habent utique a patre esse filius, & Spiritus sanctus, sed diuerso modo: quia alter nascendo, & alter procedendo, ut alij sint per hoc ab iniuncti. Et postea subdit. Nam si per aliud non essent plures filius, & Spiritus sanctus, per hoc solus essent diuersi. Ergo Spiritus sanctus distinguitur a filio, ab eo non existens.

Sed contra est, quod dicit Athanasius. Spiritus sanctus a patre, & filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.

Respondendo dicendum, quod necesse est dicere Spiritum sanctum a filio esse. Si enim non esset ab eo, nullo modo posset ab eo personaliter distingui. Quod ex supra dictis patet. Non enim est possibile dicere, quod secundum aliquid absolutum diuinae personae ab iniuncti distinguatur, quia sequeretur, quod non esset trium una essentia. Quicquid enim in diuinis absolute dicitur, ad unitatem essentiae pertinet. Relinquitur, ergo, quod solus relationibus diuinae personae ad iniuncti distinguantur. Relationes autem personas distinguere non possunt, nisi secundum quod sunt opposita. Quae ex hoc patet.

patet. Quia pater habet duas relationes, quarum una refertur ad filium, & alia ad spiritum sanctum, quae tamen quia non sunt oppositae, non constituant duas personas, sed ad unam personam patris tantum pertinent. Si ergo in filio, & in spiritu sancto non esset inuenire nisi duas relationes, quibus uterque refertur ad patrem, illae relationes non essent adinuicem oppositae, sicut neque duas relationes, quibus pater refertur ad illos. Unde sicut persona patris est una, ita sequeretur, quod persona filii, & spiritus sancti esset una, habens duas relationes oppositas duabus relationibus patris, hoc autem est hereticum, eum tollat fidem Trinitatis. Oportet ergo, quod filius, & spiritus sanctus adinuicem referantur oppositis relationibus. Non autem possunt esse in diuinis aliae relationes oppositae, nisi relationes originis: ut supra probatum est. Oppositae autem relationes originis accipiuntur secundum principium, & sequendum quod est a principio. Relinquitur ergo, quod necesse est dicere, vel filium esse a spiritu sancto (quod nullus dicit) vel spiritum sanctum esse a filio, quod nos confitemur. Et huic quidem consonat ratio processionis utriusque. Dicitur enim est supra, quod filius procedit per modum intellectus, ut verbum, spiritus sanctus autem per modum voluntatis, ut amor. Necesse est autem, quod amor a verbo procedat. Non enim aliquid amamus, nisi secundum quod conceptione mentis apprehendimus. Unde & secundum hoc manifestum est, quod spiritus sanctus procedit a filio. Ipse etiam ordo rerum hoc docet. Nusquam enim hoc inuenimus, quod ab uno procedant plura absque ordine, nisi in illis solum, quae materialiter differunt.

Sicut unus sapor producit multos effectus materialiter abinuicem distinctos, nullum ordinem habentes adinuicem. Sed in rebus, in quibus non est sola materialis distinctio, semper inuenitur in multitudine productorum aliquis ordo. Unde etiam in ordine creaturarum productarum, decor diuinae sapientiae manifestatur. Si ergo ab una persona patris procedant duas personas, scilicet filius, & spiritus sanctus, oportet esse aliquem ordinem eorum adinuicem. Nec potest aliquis ordo alius assignari, nisi ordo naturae, quod alius est ex alio. Non est igitur possibile dicere, quod filius, & spiritus sanctus sic procedant a patre, quod neuter eorum procedat ab alio, nisi quis poneret in eis materiale distinctionem. Quod est impossibile. Unde etiam ipsi graeci processionem spiritus sancti aliquem ordinem habere ad filium intelligunt. Concedunt enim spiritum sanctum esse spiritum filii, & esse a patre per filium. Et quidam eorum dicuntur concedere, quod sit a filio, velut profluat ab eo, non tamen quod procedat. Quod videtur vel ex ignorantia, vel ex proteruitia esse. Quia si quis recte consideret, inueniet processionis verbum inter omnia, quae ad originem qualemcumque pertinent, communissimum esse. Vt enim eo ad designandum qualemcumque originem. Sicut, quod a linea procedat a puncto, radius a sole, riuus a fonte. Et similiter in quibuscumque aliis. Unde ex quocumque alio ad originem pertinente potest concludi, quod spiritus sanctus procedat a filio.

Ad primum ergo dicendum, quod de Deo dicere non debemus, quod in scriptura non inuenitur, vel per verba, vel per sensum. Licet autem per verba non inueniatur in sacra scriptura

prout, quod spiritus sanctus procedit a filio, inuenitur tamen quantum ad sensum, & praecipue ubi dicit filius, Ioan. 16. de spiritu sancto loquens. Ille me classificabit, quia de meo accipiet. Regulariter etiam in sacra scriptura tenendum est, quod id quod de patre dicitur, oportet de filio intelligi, etiam si a filio exclusiue addatur, nisi solum illis, in quibus pater, & filius secundum oppositas relationes distinguuntur. Cum enim dominus, Mat. 11. dicit, Nemo nouit filium, nisi pater, non excluditur, quoniam filius seipsum cognoscit. Sic igitur cum dicitur, quod spiritus sanctus a patre procedit, etiam si adderetur, quod a solo patre procedit, non excluderetur inde filius, quia quantum ad hoc, quod est esse principium spiritus sancti, non opponuntur pater, & filius, sed solum quantum ad hoc, quod hic est pater, & ille filius.

Ad secundum dicendum, quod in quolibet concilio institutum fuit symbolum aliquod propter errorem aliquem, qui in concilio damnabatur. Unde sequens concilium non faciebat aliud symbolum, quam primum, sed id, quod implicite continebatur in primo symbolo, per aliqua addita explanabatur contra haereticos insurgentes. Unde in determinatione Chalcedonen- sis synodi dicitur, quod illi, qui fuerunt congregati in concilio Constanti-nopolitano, doctrinam de spiritu sancto tradiderunt: non quod minus esset in praecedentibus, qui apud Niceam congregati sunt inferentes, sed intellexit eorum aduersus haereticos declarantes. Quia igitur in tempore antiquorum conciliorum nondum exortus fuerat error dicentium, spiritum sanctum non procedere a filio, non fuit necessarium, quod hoc explicite pone-

retur. Sed postea insurgente errore quorundam, in quodam concilio in occidentalibus partibus congregato expressum fuit autoritate Romani Pontificis, cuius autoritate etiam antiqua concilia congregabantur, & confirmabantur. Continebantur tamen implicite in hoc ipso, quod dicebatur spiritus sanctus a patre procedere.

Ad tertium dicendum, quod spiritum sanctum non procedere a filio, primum fuit a Nestorianis introductum, ut patet in quodam symbolo Nestorianorum damnato in Ephesina synodo. Et hunc errorem secutus fuit Theodoricus Nestorianus, & plures post ipsum, inter quos fuit etiam Da. Unde in hoc eius sententia non est standum. Quamuis a quibusdam dicatur, quod Damasius sicut non confitetur, spiritum sanctum esse a filio, ita etiam non negat ex vi illorum verborum.

Ad quartum dicendum, quod per hoc, quod spiritus sanctus dicitur quiescere, vel manere in filio, non excluditur quin ab eo procedat: quia & filius in patre manere dicitur, cum tamen a patre procedat. Dicitur etiam spiritus sanctus in filio quiescere, vel sicut amor amantis quiescit in amato, vel quantum ad humanam naturam Christi propter id quod scriptum est Io. 1. Super quem videris spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui baptizat.

Ad quintum dicendum, quod verbum in diuinis non accipitur secundum similitudinem verbi vocalis, a quo non procedit spiritus, quia sic tantum metaphorice diceretur, sed secundum similitudinem verbi mentalis, a quo amor procedit.

Ad sextum dicendum, quod per hoc, quod spiritus sanctus perfecte procedit a patre, non solum non superfluum

num est dicere, quod Spiritus sanctus procedat a filio, sed omnino necessarium: quia una virtus est patris, & filii. Et quicquid est a patre necessesse est esse a filio, nisi proprietati filiationis repugnet. Non enim filius est a seipso, licet sit a patre.

Ad septimum dicendum, quod Spiritus sanctus distinguitur personaliter a filio in hoc, quod origo unius distinguitur ab origine alterius. Sed ipsa differentia originis est propter hoc, quod filius est solum a patre, Spiritus sanctus vero a patre, & filio. Non enim aliter processionem distinguerentur, sicut supra ostensum est.

Commentarium.

Celoso 9. Tho.

COMMENTARIUM in duas dividitur partes: in prima namque disputaturi sumus cum hereticis, in secunda vero cum catholicis.

Prima commentarii pars.

1. Annotatio.

CONSTITUIT iam sanctus Thom. affirmantem conclusionem de fide tenendam, ut demonstrat in argumento ad oppositum ex symbolo Athanasij, & nos etiam fusius deinceps demonstrabimus: verum ea probat, ut sui moris est, rationibus, scilicet tribus annotatione dignis, quarum prior precipua quidem est, ad cuius explicationem praeimit tria.

In initio, quod diuinae personae tantum distinguntur per relationes, ut ex instituto disputat. q. 40. art. 2. quod itidem probat virtute in hanc formam. Omnia absoluta in diuinis sunt communia omnibus tribus personis, sicut essentia, & quae ad essentiam pertinent: ut bonitas, sapientia, &c. (nam alioqui non esset eadem essentia omnium

trium personarum, cum quicquid est absolutum sit essentia, & ad unitatem essentiae spectat) ergo personae non distinguuntur per absoluta: quia nihil distinguitur ab alio per aliquid, quod est commune utrique: igitur distinguitur per relationes. Rursum corroborari potest. Quicquid reperitur in una persona, reperitur in alia praeter relationem: ergo distinguuntur duntaxat per relationes.

Secundo supponit relationes, quae non sunt oppositae, ut est paternitas, & spiratio, & eadem spiratio, & filiationis, non sufficere ad distinguendum personarum, quando attinent ad unam personam: paternitas siquidem, & spiratio reperitur in patre: & eadem spiratio, & filiationis in filio.

Ex quibus colligit diuus Thom. quod si filius, & Spiritus sanctus non haberent nisi duas relationes, quibus referrentur ad patrem, hoc est filiationem, & processionem, non distinguerentur inter se, sed essent una persona: quandoquidem filiationis, & processio non sunt relationes oppositae, ut constat: & huiusmodi relationes non valent distinguere personas, ut pater ex secunda suppositione proximè adducta, ac subinde omnis distinctio realis in diuinis est per oppositionem relationum: atque omnia sunt unum ubi non obuiat relationis oppositio. Quae est Anselmi sententia in libro de processione Spiritus sancti ca. 2. de quo latissime agimus inferius quaest. 40. art. 2.

Tertio praeimit, quod relationes oppositae in diuinis tantum sunt relationes originis, qua una persona ducit originem ab alia, ut ostensum est supra quaest. 28. art. 4. & quaest. 32. artic. 3. Veluti paternitas, & filiationis sunt oppositae relationes originis, qua filius est a patre: & spiratio itidem atque processio sunt oppositae relationes originis, qua Spiritus sanctus est ab utroque.

His praemissis, diuus Thom. praefatam conclusionem probat ad hunc modum. Si Spiritus sanctus non procederet a filio, non distingueretur ab illo: sed

sed distinguitur ut ex fide catholica habemus, & ostensum est a nobis quaest. 27. art. 1. disput. 1. ergo Spiritus sanctus procedit a filio. Maiorem autem probat: etenim bene sequitur, Spiritus sanctus non procedit a filio: igitur Spiritus sanctus non ducit originem ab eo: ergo inter filium, & Spiritum sanctum non sunt relationes oppositae originis: igitur non distinguuntur: quoniam (ut praemissum est) tantum diuinae personae distinguuntur per relationes oppositae originis. Bene ergo colligitur de primo ad vltimum, quod si Spiritus sanctus non procederet a filio, non distingueretur ab eo: ac perinde maior est vera.

1. Ratio

Secundo probat eandem conclusionem: Filius procedit per actum intellectus, Spiritus sanctus per actum voluntatis: at quod procedit per actum voluntatis nempe amor, procedit ab eo, quod est per actum intellectus nempe verbo (nihil enim est volitum, quin prius sit cognitum, & ex consequenti amor oritur a verbo, & notitia rei amata) ergo Spiritus sanctus procedit a filio Dei, & verbo. Perpulchra est haec ratio, atque maxime annotanda: at vero candide lector expende, quam esset laboriosum, & perdifficile intelligere modo eam, nisi quaest. 27. explicata esset abunde, quae in ea assumuntur tanquam manifesta.

2. Ratio

Tertio corroborat eandem conclusionem. Si Spiritus sanctus non procederet a filio, sed tantummodo filius, & Spiritus sanctus procederent a patre, sequeretur non esse aliquem ordinem inter personam filij, & personam Spiritus sancti: at necessum est ponere aliquem ordinem inter eas, alioqui esset confusio, & ex consequenti imperfectio in eis (quod esset blasphemum fateri) sed non est alius ordo, quam originis & processionis: ergo una earum ab altera procedit: necessum ergo est affirmare, vel quod filius procedit ab Spiritu sancto, quod nullus unquam dixit: vel Spiritus sanctus a filio, quod nitimur probare.

Et quod inter has diuinas perso-

nas, filij videlicet atque Spiritus sancti, sit statuendus aliquis ordo, vel ipsi graeci, qui oppositum nostrae conclusionis tulerunt, affirmant: dicentes Spiritum sanctum esse spiritum filij, & esse a patre per filium. Et quidam eorum concedebant, quod Spiritus sanctus eratur a filio, & prosuebat ab eo: etsi non fatebantur ab ipso procedere. Quod vel ex ignorantia, vel ex proteruita videtur habere ortum: siquidem nomen processionis significat qualemcumque originem: ut dici solet, quod linea procedit a puncto: radius a sole: riuus a fonte. Cum ergo ipsi concedant Spiritum sanctum aliquam originem ducere a filio, oportet profecto ipsos concedere Spiritus sancti processionem ab eo. Lege sanctum Thom. de potentia quaest. 10. art. 5. qui planè fusius, & clarius de hac re agit, & etiam articulo quarto.

Tam vero etiam oportet scire, Gregorius eos, & Armenios, & plures alios, quorum meminit diuus Thom. ad tertium de quorum numero fuit Damascenus, affirmasse oppositum nostrae conclusionis. Quorum sanè error in pluribus est damnatus concilij: siquidem concilium Toletanum tertium in quo interfuerunt omnes Hispaniarum episcopi, sic habet. Spiritus quoque sanctus creditus a nobis est, & praedicandus a patre, & filio procedere. Et in concilio Toletano 4. habentur insuper haec verba. Spiritum sanctum procedentem ex patre, & filio profiteamur: & idem definit concilium Toletanum 8. & 11. & 12. & in concilio Lateranensi habentur haec verba. Pater a nullo, filius a patre solo, ac Spiritus sanctus pariter ab utroque: & habetur de summa Trinitate, & fide capi firmiter. Item in concilio Lugdunensi leguntur haec alia verba. Fideli ac deuota professione fateamur, quod Spiritus sanctus aeternaliter est ex patre, & filio, & post pauca. Nos huiusmodi erroribus viam pracludere cupientes, hoc sacro approbante concilio damnamus, & reprobamus omnes, qui negare praesumpserint, aeternaliter Spiritum sanctum ex patre,

Gregorius error, q. una fuit expositio eius causis, cur ab ecel. Ro. neces serunt Concilium Tolet. 3 Concilium Tolet. 4 Concilium Tolet. 8. 11. 12. Concilium Lateran. Concilium Lugdun.

Quest. 36. ARTIC. II. Comment.

patre, & filio procedere, & refertur in 6. desumma Trinitate, & fide, capitulo vnico.

Verum ne Græci refellendi hæc concilia an sibi sumant, dicendo, ea esse celebrata à Latinis, adducamus concilium ipsorum Græcorum, quod minimè possint refellere. Item in concilio Ephesino, quod sub Theodosio iuniore celebratum est, & tertia synodus appellatur, in epistola à toto concilio ad Nestorium missa circa finem epistolæ, ita ait concilium. Veritas Christus est, vnde & ab ipso similiter sicut à Deo patre, procedit scilicet Spiritus sanctus.

concilium ephesinum

Possent forsitan calumniari Græci, hanc epistolam dicentes missam à Cyrillo, non ab ipso concilio: at diluitur calumnia, quoniam initium epistolæ sic inscribitur. Religioso, & Deo amabili cōsacerdoti Nestorio Cyrillus, & quicumque sunt apud Ephesum synodum. Vbi satis liquet, eam epistolam à toto concilio fuisse missam, quamvis Cyrillus præponatur: præfidebat enim in concilio ex commissione Celestini Patris.

Rursus in concilio Florentino Græcorum, & Latinorum, habentur hæc verba. Approbante hac sancta synodo Florentina definimus, vt hæc fidei veritas ab omnibus Christianis credatur, & suscipiatur, quia Spiritus sanctus à patre, & filio æternaliter est.

Sententiam hanc non solum latini omnes vno consensu amplexi sunt, sed etiam expressimè Græcis quamplurimè vt affirmat præfatum concilium Lugdunense. Cum primum enim decreuit Spiritum sanctum procedere ab utroque, subiunxit. Hoc firmiter tenet, & prædicat, profiteatur, & docet sacrosancta Romana ecclesia mater omnium fidelium, & magistra: hoc habet orthodoxorum patrum, atque doctorum latinorum pariter, & Græcorum incommutabilis, & vera sententia. Quam obrem placet modo aliquos ex Græcis doctoribus recensere, qui hanc eandem sententiam defenderunt. Didymus quidem libro 1. de Spiritu sancto exponens

illam Ioan. 16. autoritatem. Cum veniet ille Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem: non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet loquetur. Inquit, non enim loquetur à semetipso, hoc est non sine me, & sine meo, & patris arbitrio, quia inseparabilis à meo, & patris est voluntate: quia non ex se est, sed ex patre, & me est. Hoc enim ipsum, quod subsistit, & loquitur, à patre & me illi est. Item Chrysostomus in homilia quadam de expositione symboli ait. Iste est Spiritus procedens de patre, & filio. Item Athanasius in symbolo. Spiritus sanctus à patre, & filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens. Tandem ultimo, ipsi Græci fatentur, quod Spiritus sanctus profuit à filio: in quo eundem intelligunt, quod nos, quamuis verbis differre videntur: vt affirmat magister sentent. in 1. questio. 1. Porro in hanc catholicam sententiam Græci insurgunt quamplurimè argumentis: & eorum potissimum est primum sancti Th. quod in hanc formam procedit.

In sacra scriptura non legitur Spiritum sanctum procedere à filio, sed duntaxat à patre. Ioan. 15. Spiritum veritatis, qui à patre procedit: ergo Spiritus sanctus non procedit à filio: non enim fas est nobis aliquid asserere de diuinis personis, præter id, quod nos docet reuelata doctrina.

Huic argumento respondemus iuxta sancti Th. mentem, negando consequentiam: quia plura sunt fidei dogmata, quæ non continentur aperte in sacris literis, sed habentur ex ecclesiæ definitione, aut ex traditione apostolorum: at ecclesia (vt ostensum est) decreuit Spiritum sanctum procedere à filio, quamuis id non formaliter contineatur in sacro eloquio.

Secundo respondemus, Spiritum sanctum procedere à filio, virtute quidem contineri in sacra scriptura: quantumquidem omnia, quæ ibidem dicuntur de patre, intelligenda pariter sunt de filio demptis relationibus oppositis secundum illud Ioan. 16. quod identidem

Quest. 36. ARTIC. II. Comment. 128

dem à nobis à legatum est, omnia quæcumque habet pater mea sunt. Cum ergo in sacris literis reperitur, Spiritum sanctum à patre procedere, consequens etiam est procedere à filio: siquidem pater, & filius non opponuntur secundum relationem, in eo, quod est esse principium Spiritus sancti: quum id vt deinceps demonstrabimus, sunt vnicum eius principium.

Et est plane memoriæ commendandum, quod annotat sanctus Thom. in responsione ad primum: videlicet, sacram paginam non affirmare, quod Spiritus sanctus procedat à patre solo: verum adijcit, quod id expressè haberetur, Spiritum sanctum, scilicet procedere à solo patre, per ea verba non excluditur filius à productione Spiritus sancti. Etenim vt explicauimus quest. 27. arti. 1. disput. 1. parte. 3. in diuinis particula exclusiua non dicit exclusionem personæ, sed naturæ: cum enim Matth. 1. legitur, nemo nouit filium nisi pater: Spiritus sanctus non excluditur à cognitione filij, neque ipse filius à cognitione sui ipsius: siquidem sensus eorum verborum est, nulla res æternis naturæ à patre, & proprijs viribus cognoscit filium.

Tertio asserimus, euidenter colligi ex euangelio, Spiritum sanctum à filio procedere: quod multis modis ostendimus. Initio, vnam diuinam personam aliquid accipere ab alia, nihil aliud est quam recipere illa, quæ habet alia persona per productionem: vt filius accipit à patre omnia, quæ habet, per generationem: at Spiritus sanctus accipit aliquid à filio, vt constat Ioan. 16. ille me clarificabit, quia de meo accipiet: ergo Spiritus sanctus produci- tur, & procedit à filio.

Verum hoc ipsum euidentiori argumentum cōuincimus, à quo nulla tergiversatione liceat effugere. Et teximus in hunc modum argumentum. Quæcumque habet pater, habet filius, Ioan. 16. Omnia quæcumque habet pater, mea sunt: at pater habet virtutem producendi Spiritum sanctum Ioan. 15.

ergo filius habet virtutem producendi Spiritum sanctum, ac perinde illum producit, & ab eo procedit: siquidem in æternis, vt dicit Aristot. 3. phy. tex. 3. idem est esse, & posse.

Aduerte animum, & perspicuum erit tibi, quam sint omnia huius argumenti euidentissima, & luce meridiana clariora. Nam consequentia ipsa manifestissima est, atque maior, & minor apertissima, vel continentur in scriptura, vel ex contentis in ea deducuntur.

Et hæc est ratio August. 2. de Trin. cap. 3. Et hæc eadem ferme ratione vtitur concilium Florentinum, ad probandum Spiritum sanctum procedere à filio: quod quidem concilium in definitione ita ait. Et quoniam omnia, quæ patris sunt, ipse pater vni genito filio suo gignendo dedit, præter esse patris, hoc ipsum quod Spiritus sanctus procedit ex filio, ipse filius à patre æternaliter habet: à quo etiam æternaliter genitus est, hæc concilium.

Diximus verò hanc rationem esse August. esse etiam Florentini concilij, quid ergo immoramur ne tribuamus illam Christo domino? qui loco allegato Ioan. nobis eam de armario diuinae sapientiæ deprompsit? ita enim ait, dum loquitur de Spiritu sancto. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet: & annuntiabit vobis: omnia quæcumque habet pater mea sunt: propterea dixi, quia de meo accipiet. Et quis alius, obsecro, istorum verborum potest esse sensus, quam ille, quem præfata ratio explicat? Videlicet, quia ego habeo omnia, quæ habet pater: & quoniam pater habet virtutem producendi Spiritum sanctum, ergo in idem pariter cum eo illammet virtutem habeo.

Rursus, Spiritus sanctus procedit à patre, quia est Spiritus patris Matth. 10. non estis vos, qui loquimini, sed Spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis, & ad Roman. 8. si Spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis: at etiam Spiritus sanctus est Spiritus filij, ergo procedit à filio. Minor autem probamus ad Roma. loco proxi-

Et in eo
nisi non
erratum
exceperit
quæcumque
August.
et concil.
Florentini
qui non
seruatur
noster in
euangel.

August.
Concil.
Florentina

Servator
noster
Christus
Iesus.

Confirm.

proximè citato: si quis autem spiritus Christi non habet, hic non est eius: & ad Galat. 4. misit Deus spiritum filij sui in corda vestra.

2. argu. ¶ Secundò argumentantur Græci: in præcipuis concilijs, vt Nicæno, Ephefino, Chalcedonensi, & Constantino-politano solùm definitum est, spiritum sanctum procedere à patre, neque vlla in eis fit mentio de processione spiritus sancti à filio: igitur spiritus sanctus à filio non procedit.

Respo. ¶ Respondet S. Tho. ad secundum, quod tempore conciliorum antiquorum nõ dum ortus fuerat error asserentium spiritum sanctum non procedere à filio, sed deinceps pullulante hoc errore ecclesia definiuit.

3. argu. ¶ Tertio, in symbolo, quod Leo tertius reliquit Romæ post altare beati Pauli in tabula argentea exculprum, pro amore (vt ipse ait) & cautela fidei orthodoxæ, solùm dicitur quod spiritus sanctus procedit à patre, vbi habetur: & in spiritum sanctum dominum & viuificantem ex patre procedentem: cum patre, & filio coadorandis, & conglorificandis &c. quod quidem est symbolum, quod in missa cantatur, editum in Nicæno concilio, in fine cuius subiunctum est: qui aliud docuerit, vel aliter prædicauerit, anathema sit: igitur Latini (aiunt Græci) anathematis vinculo nexi sunt.

Respo. ¶ Huic argumento respondet Magister sententia loco allegato, quod nos Latini non aliud, id est oppositum prædicamus: sed ad maiore explanationem illa particula: filioq; addita est ab ecclesia ad symbolum Nicæni concilij. Etenim longe inter se differunt, aliud docere, & aliquid addere ad explanationem eorum, quæ est ista sunt. Quod Pauli exemplo perspicillè erit nobis intelligere, qui cum ad Galat. 4. confirmat anathematis poenitentiam statuat, inueniens: si quis vobis euangelizauerit præter id, quod accepistis, anathema sit: vt constat, ad Thesal. lonicens. 1. ca. 3. pollicitus est, se iturum ad eos ad complendum ea, quæ decerant fidei illorum: quam prius eos docuerant, diceas,

Orantes vt videamus faciem vestram, & compleamus ea, quæ defunt fidei vestræ. Ecce quo pacto Paulus addiderit ad fidem iam receptam, hoc est ad explanationem illius. Et profectò proprium munus est ecclesie catholicæ, vt est magistra veritatis, fidei antiquæ addere: non quidem aliam, id est diuersam fidem docendo, sed eandem explicando.

Secunda commentarii pars.

AETERVM dubitatur, an ea conditionalis, quæ affirmat diuus Thomas in articulo, vera sit: videlicet, si spiritus sanctus non procederet à filio, non distingueretur ab eo. Hactenus teximus disputationem cum hæreticis: superest modò, vt cum catholicis, & scholasticis agamus.

¶ Pro cuius explanatione aduertendum maxime est, ad theologum nempe pertinere, vt sciat spiritum sanctum à filio procedere, sed parum ad ipsum theologum spectat scire, quid sequatur dato hoc impossibili, videlicet, spiritum sanctum non procedere à filio: & an sequatur inde, eos non distingui inter se. Quocirca non oportet theologos circa huiusmodi disputationem esse anxios, & torquari: verum vt temporali quid demus, in hac materia aliquantulum immorabimur.

Sic igitur conclusio quæstioni respondens, illam scilicet conditionalem veram esse. Quam affirmat diuus Thomas, & eam non alia ratione fulcimus, quæ sancti Thomæ adducta: quæ profectò magis ponderis est. Hanc sancti Thomæ sententiam defendit Durandus in 1. distinct. 1. quæst. 2. & egregiè respondet ad argumenta aduersariorum: eandem habet Marsilius in 1. quæst. 15. art. 3. in responsione ad 3.

¶ Verum Scotus, & Scotists in eodem primo distinct. 1. quæst. 2. mordicus tenent oppositã diui Thomæ opinionem: qui quamplurimis argumentis insurgunt

gunt aduersus illum, atque potissima eorum adducemus in medium, vt eis satisfaciamus.

1. argu.

Sit itaq; primum, atque præcipuum eorum argumentum. Si spiritus sanctus non procederet à patre, sed à solo filio, distingueretur ab ipso patre, vt ostendimus modò, ergo quamuis non procederet à filio, distingueretur ab eo. Consequentia videtur nota, quia vtrobique est consimilis ratio: assumptum autem probamus, quoniã da oppositum: videlicet, quod si spiritus sanctus non procederet à patre, sed à solo filio, pater, & spiritus sanctus non distinguerentur, sed essent vna persona, nunc argumentor. Pater eo casu produceret filium, & filius spiritum sanctum: sed persona patris, & persona spiritus sancti essent vna eademque persona ex concessi: ergo eadem persona produceret filium, & produceretur à filio, quod a patre pugnat.

Annot.

¶ Pro intelligentia argumenti obseruandum est, quod si spiritus sanctus nullo modo procederet à patre, neq; mediatè, neque immediatè non distingueretur ab ipso, & tunc consequentia est bona, sed antecedens est falsum: & cum argumentaris, pater eo casu produceret filium, & filius spiritum sanctum: negamus profectò maiorem: nam si verum esset quod das, videlicet spiritum sanctum nullo modo produceri à patre, neq; proximè neque remotè: negandum sanè esset, quod pater produceret filium, filiusq; spiritum sanctum. Nam si concedamus patrem producere filium, & filium spiritum sanctum, consequenter concedere tenemur, spiritum sanctum produceri à patre, saltem mediatè & remotè, vt nepotem ab auo. Si verò intelligas antecedens iuxta hunc sensum: si spiritus sanctus non procederet à patre immediatè, & propinquè, sed à solo filio, tunc respondemus concedendo: antecedens. Scilicet quod si spiritus sanctus non procederet à patre, sed à solo filio immediatè, distingueretur ab ipso patre, quoniam profectò esset opposi-

tio relationum remota inter patrem, & spiritum sanctum, qualis nunc est inter auum, & nepotem in humanis. Si quidem eo casu impossibili dato, pater produceret filium, & filius spiritum sanctum: ac proinde pater produceret spiritum sanctum remotè, sicut auus producit nepotem: & per eam oppositionem relationum remotam, spiritus sanctus distingueretur à patre. Sed negamus consequentiam: quia si spiritus sanctus non procederet à filio, cum nulla esset oppositio inter filium, & spiritum sanctum proximam, nec remotam, nulla esset distinctio inter eos: ac proinde essent vna persona.

Et tandem summa responsionis est, quod non est simile de spiritu sancto, & filio: quoniam licet spiritus sanctus nõ procederet à patre immediatè, esset tamen oppositio relatina inter eos mediata, qualis est in humanis inter auum, & nepotem: siquidem pater illo dato produceret solum filium, & filius spiritum sanctum: & per illam mediatam oppositionem relationum, distinguerentur pater, & spiritus sanctus: sed si spiritus sanctus non procederet à filio, inter eos nulla esset prorsus oppositio mediata, neque immediata, per quam filius, & spiritus sanctus possent distingui, atque ad eò essent vna, eademque persona.

¶ Secundò. Processiones per actum voluntatis, & per actum intellectus repugnant eidem personæ, nequit enim eadem persona produci per actum intellectus, & per actum voluntatis, quia processio per actum voluntatis originem ducit à processione per actum intellectus, vt innuit sanctus Thomas quæst. 27. art. 3. ad tertium, ergo est spiritus sanctus non procederet à filio, distinguerentur inter se: quoniam vnus procederet per intellectum, alius per voluntatem. Et hoc planè asserit Anselmus in libro de processione spiritus sancti, vbi ait. Habent vtrique à patre esse filius, & spiritus sanctus, sed diuerso modo, quia alter nascendo, & alter procedendo: vt alij sint per hoc ab inuicè. Et postea subdit. Nam si per aliud

Secundò.

non essent plures filius, & Spiritus sanctus, per hoc solum essent diversi.

Observa ¶ Quod materiam huius argumenti exactius percipiamus, advertendum est, quod supponere Spiritum sanctum non procedere a filio, est supponere, quod non procedat per modum amoris, neque per actum voluntatis: nam si non procederet a filio, non procederet a verbo, neque a noticia, & ex consequenti non procederet per modum amoris, neque per actum voluntatis: etenim amor, & actus voluntatis procedunt a noticia, si quidem nihil est voluntatis, quam prius sit cognitum. Et hoc annotat Marsilius ubi supra in responsione ad 6. argum.

1. Resp. ¶ Hoc præmissis, respondemus negando consequentiam, quia si Spiritus sanctus non procederet a filio, non procederet per actum voluntatis, ut constat ex suppositione.

2. Resp. ¶ Secundò respondent aliqui Thomistæ, quod processiones secundum actum intellectus, & actum voluntatis, repugnant eadem personæ supposito ordine, quem nunc quidem inter se habent: ita quod una ab altera originem ducit: tamen secluso isto ordine inter illas, sicut tu secludendum expostulas, cum ais: si Spiritus sanctus non procederet a filio (nam clarum est, quod si non procederet Spiritus sanctus a filio, processio Spiritus sancti per actum voluntatis non esset a processione filij per actum intellectus: atque adeo nullus originis ordo esset inter eas) negamus, quod eo casu non possint convenire eadem personæ: quinimò hac data hypothesis eadem persona procederet per actum intellectus, & actum voluntatis: puta persona filij, & persona Spiritus sancti, quæ essent unica persona. Et ista solutione innuit S. Thom. ad 7. si verba eius bene expendantur.

3. argu. ¶ Tertio, quod constituit aliquid, distinguit illud a quocunque alio: uti rationale constituit hominem, & distinguit eum ab omni illo, quod non est homo: at filiatione constituit filium in esse personæ, ergo per filiationem filius distinguitur a persona Spiritus sancti: igitur et si Spiritus sanctus non procederet a

filio, adhuc filius per filiationem distingueretur ab illo, & ex consequenti falsum est dicere, quod si Spiritus sanctus non procederet a filio, non distingueretur ab eo.

¶ Respondemus negando maiorem propositionem: quæ licet vera sit in rebus absolutis, veruntamen in rebus relatis locum non habet: & ratio est, quia esse relati est ad aliud se habere. Quo fit, ut relatio tantum distinguat relatiuum in ordine ad terminum ad quæ refert, atque adeo filiatione duntaxat distinguit filium in ordine ad patrem, & ex consequenti filius per filiationem solum distinguitur a patre, & non ab Spiritu sancto, sed ab ipso distinguitur realiter per spirationem.

¶ At obijcimus in favorem Scoti: filius distinguitur personaliter ab Spiritu sancto, quia est alia persona: at non distinguitur personaliter per spirationem, ut statim ostendemus: ergo per filiationem: ac proinde per filiationem non solum distinguitur a patre, sed etiam ab Spiritu sancto. Minorem autem probamus, quia spiratio est communis patri, & filio, & non constituit personam: ut docuit divus Th. q. 3. ar. 3.

¶ Respondemus negando hanc collectionem, spiratio non constituit personam, ergo filius per eam personaliter non distinguitur ab Spiritu sancto, nam filius dicitur personaliter distingui ab Spiritu sancto per spirationem, non quia spiratio constituit personam filij, sed quia personam sibi constituit per filiationem distinguit realiter ab Spiritu sancto.

¶ Quarto, Spiritus sanctus est ens, ergo unum ab æquipollentibus, at unum est propria passio entis, qua quælibet res est eadem sibi ipsi, & distincta a qualibet alia, igitur Spiritus sanctus, quatenus unum, est eadem persona sibi ipsi, & distincta a qualibet alia persona: patre scilicet, & filio: ergo per unitatem distinguitur ab eis, & non per relationem: ac perinde esto non procederet a filio, neque ei opponeretur per relationem, distingueretur ab illo quatenus unum est.

Confirm. ¶ Et confirmatur, Quamvis Spiritus sanctus non procederet a filio, esset unus: sed qua unus est, distinguitur a filio: ergo et si non procederet ab eo, distingueretur ab illo.

¶ Hoc idem argumentum solent texere in aliam formam, videlicet: Spiritus sanctus prius natura est ens, quam Spiritus sanctus: ergo prius natura est unum, quam Spiritus sanctus: at quatenus unum, est persona eadem sibi ipsi, & distincta a qualibet alia: ergo quatenus non procederet a filio, ab eo distingueretur quatenus unum, & per unitatem suam.

¶ Respondemus, quod quia unum est propria passio entis, qua quælibet res est eadem sibi ipsi, & distincta a quolibet alio ente, ob id Spiritus sanctus, quatenus unum est, distinguitur a quolibet alio ente, quod non est Deus.

Cæterum in quantum unum, & per entis unitatem non distinguitur ab alia persona divina: quoniam omnes tres sunt eadem substantia, & idem ens, atque idem unum, nempe ipsa divina essentia, iuxta illud: Ioan. ultimo, & hi tres unum sunt: sed duntaxat per relationem una persona divina est eadem persona sibi ipsi, & alia atque distincta a quacunque divina persona, ad quam refertur, & relative se habet.

¶ Insuper nos in favorem Scoti argumentamur, & ut lucidius procedamus præmittendum est, seu potius in memoriam reuocandum quod in præcedentibus diximus, hoc est filiationem, & paternitatem esse oppositas relationes inter sese: & simili modo spirationem actinam, atque passivam, quæ est processio in Spiritu sancto: nam per illas pater & filius invicem referuntur: & per has spiratio, & Spiritus sanctus. At tamen processio, & filiatione, & eadem processio & paternitas, item filiatione, & spiratio, & eadem spiratio, & paternitas non sunt inter sese oppositæ relationes, sed potius impertinentes: siquidem relata per eas non mutuo referuntur, ut filius qua filius, & Spiritus sanctus qua Spiritus sanctus, & religio.

¶ Hac præmissa igitur suppositione,

argumentamur. Fundamentum cui S. Th. innititur, dum affirmat conditionalem illam, ut constat in litera, est: quod omnis distinctio realis in divinis fit per oppositionem relationum. Sed hoc fundamentum falsum est, ut nos proximè plenum faciemus, ergo & conclusio. Minorem autem ostendimus, siquidem processio, quæ est in Spiritu sancto, & filiatione in filio realiter distinguuntur, & non sunt relationes oppositæ, ut liquet ex suppositione. Et idem argumentum potest fieri de processione, & de paternitate.

¶ Huic argumento solent respondere, quod hæc relationes distinguuntur non per se, & per oppositionem aliquam, quæ sit inter eas, sed per accidens, & ratione oppositionis, quæ est inter processionem, & spirationem, cui est idem realiter filiatione. In summa itaque respondent, quod spiratio, & filiatione realiter distinguuntur: quia filiatione est idem realiter cum spiratione, quæ distinguuntur realiter a processione.

¶ Veruntamen in hanc solutionem infurgimus: tum quoniam in divinis nihil per accidens constitui debet, sed quicquid est in Deo per se est in ipso: tum verò, quia si ratio, quam assignat, locum haberet, sequeretur filiationem, & spirationem in filio distinguere realiter: cuius oppositum satis claret ex his, quæ dicta sunt, & sanctus Thom. docet in articulo præsentis. Quod id sequatur, sanè demonstramus. Tu asseris, processionem Spiritus sancti, & filiationem distinguere realiter, quoniam filiatione est idem realiter cum spiratione, quæ realiter distinguitur a processione: sed spiratio est idem realiter cum paternitate, quæ realiter distinguitur a filiatione: ergo spiratio, & filiatione distinguuntur inter sese eadem profus ratione.

¶ Explosa igitur de medio hac solutione, alia Thomistæ asserunt dicentes, quod processio spiritus sancti, & filiatione distinguuntur realiter, quia sunt diversæ relationes existentes in diversis personis, & non in eadem: at verò et filiatione, & spiratio, esto sint diversæ relationes, sunt tamen in eadem persona.

*revertitur
hęc estia.* Ceterum iudicio nostro neque hæc responsio exorbitat totam rei difficultatem: quandoquidem ipsæ personæ, scilicet, & Spiritus sanctus, realiter distinguuntur, & non opponuntur relatè inter se, neque sunt in alijs personis distinctis.

*Respon.
alia.* Quod si cui visum fuerit respondere, quod filius quatenus spirator, & spiritus sanctus opponuntur, & hac ratione distinguuntur, argumentamur plane Spiritus sanctus quatenus Spiritus sanctus, & filius quatenus filius distinguuntur realiter, ut nunc palam nobis erit: & hæc ratione non opponuntur, ut manifestum est: igitur non omnis distinctio in diuinis est per oppositionem relationis. Maiorem nimirum probamus. Filius quatenus filius procedit per actum intellectus, & spiritus sanctus quatenus Spiritus sanctus, procedit per actum voluntatis: at istæ processiones sufficiunt ad distinguendas personas, quia neutquam eidem personæ re ipsa contineri possunt (ut præmisimus in secundo argumento, & aperte affirmat Anselmus loco allegato) ergo filius qua filius, & spiritus sanctus qua spiritus sanctus, realiter distinguuntur.

Cõfirmat. Fortè Thomista respõdebit, quod esto filius qua spirator, & spiritus sanctus qua spiratus, realiter distinguantur, & impossibile sit eos non distinguere: verum filius qua filius, & spiritus sanctus qua spiritus sanctus non distinguuntur. Nam dato impossibili, spiritus sanctus non procederet à filio, esset filius qua filius, & spiritus sanctus qua spiritus sanctus, & non distinguerentur, sed essent una persona, atque adeo ista collectio nõ tenet, filius & spiritus sanctus distinguuntur realiter, ergo filius qua filius, & spiritus sanctus qua spiritus sanctus distinguuntur realiter. Quemadmodum hoc animal, ostenso Petro, & hoc animal, ostenso Paulo, distinguuntur realiter, sed non distinguuntur realiter quatenus animalia. Et tandem ultimo argumentamur. Ipsæ diuine processiones secundum actum intellectus, &

voluntatis realiter distinguuntur, quia vna originem ducit ab alia (ut docet S. Tho. quaestione. 27. art. 3. ad tertium) & tamen non opponuntur relatè, quia sunt actiones, & non relata neque relationes: ergo in diuinis plures sunt distinctiones reales, quæ nõ oriuntur ex oppositione relationum: & ex consequenti funditus conuellitur eorum diuini Tho. fundamentum, atque eius doctrina in præcanti.

Porro ne lectorem longius protrahamus, æquum iam est, ut post resolutiones à nobis improbatas, propriam diuini Tho. statuamus sententiam: quæ & dilucidam rem faciat, & animos theologorum perfectè expleat.

Pro cuius explicatione obseruandum maximè est, quod omnis distinctio realis in diuinis iuxta sententiam diuini Tho. est per oppositionem: nempe aut per oppositas relationes, aut oppositas origines: quod aperte docet infra quaestio. 40. art. 2. ubi ait, personas bifariam distingui, aut per origines, aut per relationes: etsi prius per relationes distinguantur. Inueniuntur (inquit) in diuinis personis duo, secundum quæ differant, & origo, & relatio. Et in præcanti articulo in responsione ad septimum manifestè affirmat quod spiritus sanctus, & filius distinguuntur per origines oppositas: illæ autem sunt origines oppositæ quarum vna est ab alia, nam processio si vna ab alia est, eidem personæ competere nõ possunt: sicut neque vna persona potest producere seipsam, ac proinde sunt oppositæ, ut processio, & origo secundum voluntatem, est à processione, & origine secundum intellectum: sicut actus voluntatis, & amor ab actu intellectus verbo, & noticia: & natiuitas filij, à generatione patris: atque spiratio passiva spūs sancti ab inspiratione actiua.

In pauca itaque omnia conferentes, tenendum est secundum D. Th. mentem, quod triplici de causa aliqua distinguuntur realiter in diuinis, vel quia sunt relatè opposita, ut pater, filius, paternitas, filiatio, spirator, & spiratus, spiratio & processio: vel quia oppo-

oppositas origines, vel spiritus sanctus, vel quia vnum est ab alio, ut processio secundum voluntatem à processione secundum intellectum.

*Obserua.
tio.* Aduertendum tamen est, quod distinctio realis, quæ reperitur in diuinis propter origines oppositas, reducitur ad distinctionem per relationes oppositas: quoniam secundum omnes origines oppositas, sumuntur oppositæ relationes. Quæ de causa communiter conceditur, quod omnis distinctio realis in diuinis est per oppositionem relationis. De hac re licet legere Caietanum quaest. 30. art. 2. ad 2. dubitationem, qui subiecit hæc annotat.

Obiectio. At forsan adhuc quis obieciat, fundamentum diuini Tho. falsum esse, scilicet, omnem distinctionem realem in diuinis esse per oppositionem relationis. Negamus proculdubio, nam intelligendum est formaliter, vel in virtute: siquidem distinctio realis, quæ est per origines oppositas, aut quia vni ab altero originem ducit, reducitur (ut proxime diximus) ad distinctionem, quæ est per oppositas relationes.

1. Solut. Vel dicimus quod fundamentum, cui inuenitur sanctus Tho. est, omnem distinctionem in diuinis esse per oppositionem relationis vel originis. Caietanus tamen ubi supra respondet, quod relatè opposita sunt duplicis generis: altera ratione relationis, altera ratione originis. Relatiue opposita (inquit) ratione relationis, diuinitat sunt ea, quæ vicissim sibi respondent: ut pater, filius, spirans, & procedens. Ratione verò originis, sunt quæcumque ita comparantur inter se, quod vnum est ab alio. Sed parum refert illo, vel illo modo respondere, dummodo à veritate non diicedamus.

2. Solut. Ex his satis nota est solutio ad argumenta proposita. Ingenue utique fatemur, quod filius qua filius, & spiritus sanctus qua spiritus sanctus, non sunt relatè opposita: distinguuntur tamen realiter, quia habent oppositas origines, & processiones: etenim filius procedit per actum intellectus, & spiritus sanctus per actum voluntatis. Et

hæc etiam processiones sunt oppositæ, & realiter distinguuntur, non quia relatè oppositæ sunt, sed quia vna habet originem ab altera, ut diximus, & aliter sanctus Thom. ubi supra.

Et ad quintum argumentum respondemus, quod processio, & filiatio non sunt oppositæ relationes, & tamen realiter distinguuntur, quia vna originem ducit ab alia secundum rem: nempe processio à filiatione, sicut spiritus sanctus à filio, & idem dicendum est de processione, & paternitate. Consiultò diximus secundum rem, quoniam formaliter (ut visum est in præcedentibus, quaest. 32. art. 2. ad 2.) filiatio nõ producit processionem, sicut neque paternitas generat filium: ac proinde neque processio formaliter producitur à filiatione, & ex consequenti formaliter, & ut suppositum, ab ea originem non ducit: bene tamen secundum rem, quia ipsa processio per se existens est spiritus sanctus, qui originem ducit à filio, qui nihil aliud est quàm ipsa filiatio per se subsistens. Et de hac molesta disputatione dicta sufficiant.

ARTICVLVS III.

Utrum Spiritus sanctus procedat à patre per filium.

AD tertium sic proceditur. Text. Videtur, quod spiritus sanctus non procedat à patre per filium. Quod enim procedit ab aliquo per aliquem, non procedit ab eo immediate. Si igitur spiritus sanctus procedit à patre per filium, non procedit à patre immediate: quod videtur inconueniens. Preterea, si spiritus sanctus procedit à patre per filium non procedit à filio nisi propter patrem. Sed propter quod vnumquodque, & illud magis, ergo magis procedit à patre, quàm à filio.

3 ¶ Præterea. Filius habet esse per generationem. Si igitur Spiritus sanctus est à patre per filium, sequitur, quod prius generetur filius, & postea procedat Spiritus sanctus: & sic processio Spiritus sancti non est æterna. Quod est hereticum.

4 ¶ Præterea. Cum aliquis dicitur per aliquem operari, potest e converso dici. Sicut enim dicimus, quod rex operatur per balliivm ita potest dici, quod balliivus operatur per regem. Sed nullo modo dicimus, quod filius spirat spiritum sanctum per patrem. Ergo nullo modo potest dici, quod pater spirat spiritum sanctum per filium.

Sed contra est, quod Hila. dicit in libr. de Trini. Conserua hanc oro fidei meæ religionem, vt semper obtineam patrem, scilicet te, & filium tuum vna tecum adorem, & Spiritum sanctum tuum, qui est per vnigenitum tuum, promereat.

Respondeo dicendum, quod in omnibus locutionibus, in quibus dicitur aliquis per aliquem operari, hæc præpositio, per, designat in causali aliqua causam, seu principium illius actus. Sed cum actio sit media inter faciens, & factum, quandoque illud causale, cui adiungitur hæc præpositio per, est causa actionis secundum quod exit ab agente, & tunc est causa agentis, quod agat, siue sit causa finalis, siue formalis, siue effectiua, siue motiua. Finalis quidem, vt si dicamus, quod artifex operatur per cupiditatem lucri. Formalis verò, vt si dicamus, quod operatur per artem suam. Motiua verò, si dicamus, quod operatur per imperium alterius. Quandoque verò dictio causalis, cui adiungitur hæc præpositio per, est causa actionis secundum quod determinatur ad factum: vt cum dicimus, artifex operatur per martellum.

Non enim significatur, quod martellus sit causa artificis, quod agat: sed quod sit causa artificis, vt ab artefice procedat, & hoc ipsum habeat ab artefice. Et hoc est, quod quidam dicunt, quod hæc præpositio per, quandoque notat autoritatem in re, vt cum dicitur rex operatur per balliivm. Quædoque autem in obliquo, vt cum dicitur, balliivus operatur per regem. Quia igitur filius habet à patre quod ab eo procedat Spiritus sanctus, potest dici, quod pater per filium, spirat spiritum sanctum, vel quod Spiritus sanctus procedat à patre per filium. Quod idem est.

Ad primum ergo dicendum, quod in qualibet actione est duo considerare, scilicet suppositum agens, & virtutem, qua agit. Sicut ignis calefacit calore. Si igitur in patre, & filio consideretur virtus, qua spirant Spiritum sanctum, non cadit ibi aliquod medium: quia hæc virtus est vna, & eadem. Si autem considerentur ipsæ personæ spirantes, sic cum Spiritus sanctus communiter procedat à patre & filio, inuenitur Spiritus sanctus immediatè à patre procedere, in quantum est ab eo: & mediatè in quantum est à filio. Et sic dicitur procedere à patre per filium, sicut etiam Abel processit immediatè ab Adam, in quantum Adam fuit pater eius, & mediatè in quantum Eva fuit mater eius, quæ processit ab Adâ, licet hoc exemplum materialis processionis ineptum videatur ad significandum immaterialem processionem diuinarum personarum.

Ad secundum dicendum, quod si filius acciperet à patre aliam virtutem numero ad spirandum Spiritum sanctum, sequeretur quod esset sicut causa secunda, & instrumentalis. Et sic magis procederet à patre, quàm à filio.

¶ Commentarium.

QUESTIONEM hæc mouet diuus Thom. duntaxat, vt explicet verba Hilarij. 12. de Trinitate in fine, quæ refert in argumento ad oppositum, qui quidem asserit, Spiritum sanctum esse, & procedere à patre per filium: etenim hic articulus, & quæ in eo disputantur non tanti sunt, vt longam requirant orationem ad sui commentarium: litera enim cuius philosophi candidato, etiam si modicâ adhibeat operam, peruia, est atq; per facilis.

Pro intelligentia tamen questionis propositæ, annotare oportet ex ipso sanct. Thom. in responsione ad primû, quod sicut Abel processit ab Adam immediatè, & mediatè, immediatè scilicet, quatenus filius, mediatè autem, in quantum processit Abel ab Eva, & ipsa Eva ab Adam ex eius colta, sic quoque Spiritus sanctus procedit immediatè, vt constat, à patre æterno, & mediatè etiam, quia procedit à filio, & filius à patre. Obseruat verò sanctus Thom. ibidem, quod Spiritus sanctus non procedit à patre mediatè, ratione virtutis spirandi, quia in utroque est eadem virtus: sed ratione suppositorum, quia tertium est à secundo, & secundum à primo.

¶ Nunc dicimus, quod si consideremus Spiritum sanctum, vt mediatè procedit à patre concedendum est procedere eum à patre per filium, sicut Abel ab Adam per Enam: non tamen concedendum est, vt docet S. Thom. in 4. argumento, quod Spiritus sanctus procedit à filio per patrem, id est per patrem, tanquam per medium, per quod filius producat Spiritum sanctum: posset tamen concedi in hoc sensu, id est pater dat filio virtutem spirandi Spiritum sanctum: sicut concedimus, quod prætor operator per regem. Plures alios sensus assignat diuus Thom. huic propositioni, qui non indigent explicitatione: per lege literam.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum pater, & filius sint vnum principium Spiritus sancti.

1. Dub. Solum se offerunt duo parua dubia, primum est, an sit asserendum, Spiritu sanctum principaliter procedere a patre. Et ratio dubitationis est, quonia id affirmat Augustin. 13. de Trinit. cap. 17. Verum in oppositam partem argumentamur. Spiritus sanctus principaliter procedit a patre: ergo minus principaliter a filio, quod est haeticum.

responso. Breui respondemus, illud affirmasse Augusti. ut insinaret, quod filius habet a patre, quod producat Spiritum sanctum. Et hoc constat ex verbis eius, qui cum primum dixit, Spiritum sanctum principaliter procedere a patre, subiunxit: ideo addidi principaliter, quia & de filio Spiritus sanctus procedere reperitur, sed hoc quoque illi pater dedit. Et ad argumentum respondemus negando consequentiam, quia principaliter est ab utroque.

Dubium. Dubitatio alia extat, an concedendum sit, Spiritum sanctum proprie procedere de patre. Et apparet id non esse concedendum, nam qui id assereret, videretur innuere, quod Spiritus sanctus improprie procedit a filio: quod idem est haeticum. Quod autem debeat concedi, constat ex beato Hieronymo in expositione catholice fidei; Nicaniq; symboli tomo. 4. ad Cyrillum scribente, cum verba sint. Credimus in Spiritum sanctum, qui de patre processit proprie. Et iterum, Spiritum sanctum verum Deum. Venimus in scriptura, & de patre proprie esse.

responso. Pater itaque dicitur, Spiritum sanctum a patre, & filio propriissime esse: verum Hieronymus asserit, Spiritum sanctum a patre proprie esse, ut dicitur patris a se habere producere Spiritum sanctum, & filium, a patre.

Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod pater & filius non sint vnum principium Spiritus sancti. Quia Spiritus sanctus non videtur a patre, & filio procedere in quantum sunt vnum: neque in natura, quia Spiritus sanctus sic etiam procederet a seipso, qui est vnum cum eis in natura, neque etiam in quantum sunt vnum in aliqua proprietate, quia vna proprietate non potest esse duorum suppositorum, ut videtur. Ergo Spiritus sanctus procedit a patre, & filio, ut sunt plures. Non ergo pater, & filius sunt vnum principium Spiritus sancti.

2. Praeter. Cum dicitur pater, & filius sunt vnum principium Spiritus sancti, non potest ibi designari vnitatis personalis, quia sic pater, & filius essent vna persona. Neque etiam vnitatis proprietatis. Quia si propter vnam proprietatem pater, & filius sunt vnum principium Spiritus sancti, pari ratione propter duas proprietates pater videtur esse duo principia filii, & Spiritus sancti. Quod est inconueniens. Non ergo pater, & filius sunt vnum principium Spiritus sancti.

3. Praeterea. Filius non magis conuenit cum patre, quam Spiritus sanctus. Sed Spiritus sanctus, & pater non sunt vnum principium respectu alicuius diuinae personae. Ergo neq; pater, & filius.

4. Praeterea. Si pater, & filius sunt vnum principium Spiritus sancti, aut vnum quod

quod est pater, aut vnum, quod non est pater. Sed neutrum est dare. Quia si vnum quod est pater, sequitur quod filius sit pater. Si vnum quod non est pater, sequitur quod pater non est pater. Non ergo dicendum est, quod pater & filius sint vnum principium Spiritus S. 5. Praeterea. Si pater, & filius sunt vnum principium Spiritus sancti, videtur e conuerso dicendum, quod vnum principium Spiritus sancti sit pater, & filius. Sed hoc videtur esse falsa. Quia hoc, quod dico principium, oportet, quod supponat vel pro persona patris, vel pro persona filii. Et utroque modo est falsa. Ergo etiam hoc est falsa, pater & filius sunt vnum principium Spiritus sancti.

6. Praeterea. Vnum in substantia facit idem. Si igitur, pater & filius sunt vnum principium Spiritus sancti, sequitur quod sint idem principium. Sed hoc a multis negatur, ergo non est concedendum, quod pater, & filius sint vnum principium Spiritus sancti.

7. Praeterea. Pater, & filius, & Spiritus sanctus, quia sunt vnum principium creaturae, dicuntur esse vnus creator. Sed pater, & filius non sunt vnus spiritaliter, sed duo spiratores, ut a multis dicitur. Quod etiam consonat dictis. Hilar. qui dicit in 2. de Trinitate, quod Spiritus sanctus a patre, & filio autoribus constitendus est. Ergo pater, & filius non sunt vnum principium Spiritus sancti.

8. Sed contra est, quod August. dicit in 7. de Trinitate, quod pater & filius non sunt duo principia, sed vnum principium Spiritus sancti.

Respondetur dicendum, quod pater & filius in omnibus vnum sunt, in quibus non distinguit inter eos relationis oppositio. Unde cum in hoc, quod est esse principium Spiritus sancti, non op-

ponatur relatiue, sequitur quod pater & filius sint vnum principium Spiritus sancti. Quia tamen dicunt, hanc esse improprietatem, pater & filius sint vnum principium Spiritus sancti. Quia cum hoc nomen, principium, singulariter acceptum non significet personam, sed proprietatem: dicunt quod sumitur adiectiue. Et quia adiectiuum non determinatur per adiectiuum, non potest conuenienter dici, quod pater & filius sunt vnum principium Spiritus sancti, nisi vnum intelligatur quasi aduersarialiter positum: ut sit sensus, sunt vnum principium, id est vno modo. Sed similitudine possit dici pater duo principia filii, & Spiritus sancti, id est, duobus modis. Dicendum est ergo, quod licet hoc nomen, principium, significet proprietatem: tamen significat etiam per modum substantiui, sicut hoc nomen pater & filius et in rebus creatis. Unde numerum accipit a forma significata, sicut & alia substantiua. Sicut igitur pater & filius sunt vnus Deus per vnitatem formae: significat per hoc nomen Deus, ita sunt vnum principium Spiritus sancti, per vnitatem proprietatis significata in hoc nomine principium.

Ad principium ergo dicendum, quod si attendatur virtus spiritalis, Spiritus sanctus procedit a patre, & filio in quantum sunt vnum in virtute spiritali, quae quodammodo significat naturam cum proprietate, ut infra dicitur. Neque est inconueniens, vnam proprietatem esse in duobus suppositis: quorum est vna natura. Si vero considerentur supposita spirationis: sic Spiritus sanctus procedit a patre, & filio, ut sunt plures. Procedit enim ab eis, ut amor vnitatis duorum.

Ad secundum dicendum, quod est dicitur, pater & filius sunt vnum principium Spiritus sancti, designatur vna proprie-

proprietates, quæ est forma significata per nomen, non tamen sequitur quod propter plures proprietates possit dici pater plura principia, quia implicaretur pluralitas suppositorum.

Ad tertium dicendum, quod secundum relatiuas proprietates non attenditur in diuinis similitudo, vel dissimilitudo, sed secundum essentiam. Vnde sicut pater non est similior sibi, quam filio: ita neque filius similior patri, quam Spiritus sanctus.

Ad quartum dicendum, quod hæc duo, scilicet pater, & filius sunt vnum principium, quod est pater, aut vnum principium, quod non est pater, nõ sunt contradictorie opposita. Vnde non est necesse alterum eorum dare. Cum enim dicimus pater, & filius sunt vnu principium, hoc, quod dico principium, non habet determinatam suppositionem, imò confusam pro duabus personis simul. Vnde in processu est fallacia figura dictionis, à confusa suppositione ad determinatam.

Ad quintum dicendum, quod hæc etiam est vera, vnum principium Spiritus sancti est pater, & filius, quia hoc, quod dico principium, nõ supponit pro vna persona tantum, sed indistinctè pro duabus, vt dictum est.

Ad sextum, quod conuenienter potest dici, quod pater & filius sunt idem principium, secundum quod ly principium supponit confusè, & indistinctè pro duabus personis simul.

Ad septimum dicendum, quod quidam dicunt, quod pater, & filius licet sint vnum principium Spiritus sancti, sunt tamen duo spiratores, propter distinctionem suppositorum, sicut etiam duo spirantes, quia actus referuntur ad supposita. Nec est eadem ratio de hoc nomine creator, quia Spiritus sanctus procedit a patre, & filio, vt sunt

duæ persone distincte (vt dictum est,) non autem creatura procedit à tribus personis, vt sunt personæ distinctæ, sed vt sunt vnum in essentia. Sed videtur melius dicendum, quod quia spirans adiectiuum est spirator verò substantiuum, possumus dicere, quod pater & filius sunt duo spirantes propter pluralitatem suppositorum: non autem duo spiratores propter vnam spirationem. Nam adiectiua nomina habent numerum secundum supposita, substantia verò a seipsis secundum formam significatam. Quod verò Hilar. dicit, quod Spiritus sanctus est a patre, & filio autoribus, exponendum est, quod ponitur substantiuum pro adiectiuo.

Commentarium.

Commentarium hoc in tres diuiditur partes: in prima planè declaratur litera, atque statuitur Sancti Thom. conclusio de fide tenenda, & probatur: in secunda autem disputamus nonnulla dubia huic articulo germana: in tertia verò respondemus argumento, quod fit contra Sanctum Thom. atque difficultatem, quam illud argumentum inquirat, absoluiimus: necnon excitamus aliqua alia parua dubia.

Prima commentarii pars.

REFERT S. Tho. opinionem quorundam theologorum, qui affirmant, hæc esse impropiam assertionem. Pater, & filius sunt vnum principium Spiritus sancti. Cuius rationem assignabant, quia cum nomen, principium, non significet personam, sed proprietatem, non potest sumi nisi adiectiuè: & quoniam adiectiuum nõ potest terminari per alterum adiectiuum (faciunt siquidem inconcinnam, & impropiam loquutionem, vt al-

vt albus dulcis) hæc erit impropria, pater & filius sunt vnum principium Spiritus sancti, nisi, vnum, quasi aduerbum accipiatur, ita vt sensus illius positionis sit. Sunt vnum principium, id est, vno modo principium.

Hanc sententiam merito rejicit: nam si ea vera esset, ista itidem vera esset: pater est duo principia filij, & Spiritus sancti, id est, duobus modis: quandoquidem vnum producit per actum intellectus, & alterum per actum voluntatis. Insuper hæc sententia non solum in theologia, sed etiam in Grammaticorum rudimentis infantilem continet ignorantiam.

Respondet igitur affirmante conclusione, explosa illa sententia: quam quidem conclusionem probat in argumento ad oppositionem ex August. de Trinitate, capit. 14. probat etiam rationibus, quarum prior est. In diuinis omnia sunt vnum, vbi nõ impedit relationis oppositio: sed pater, & filius non opponuntur relatè, quo ad hoc quod est esse principium Spiritus sancti: ergo pater & filius sunt vnum principium Spiritus sancti. Hæc est optima ratio: & habetur in Concilio Florentino.

Rursus, pater, & filius sunt vnus Deus, propter vnitatem formæ significata in cõcreto per hoc nomen Deus, & quia deitas significata hoc nomine Deus in concreto est communis patri, & filio: at vnica est forma significata in concreto per hoc nomen, principium Spiritus sancti, communis patri, & filio, scilicet virtus spirandi, seu spiratio: ergo pater & filius sunt vnum principium Spiritus sancti.

Præterea, in diuinis substantiuum non prædicatur in plurali, cum forma importata per ipsam in concreto est vna: quam obrem ista negatur tãquam heretica: pater & filius, & Spiritus sanctus sunt dii: quoniam deitas significata hoc nomine Deus est vna: at hoc nomen principium Spiritus sancti est substantiuum, & forma importata per ipsum videlicet virtus spirandi, seu spiratio, est vna: ergo huiusmodi nomen non potest prædicari de patre, & filio

in plurali, igitur hæc est falsa, pater & filius sunt principia Spiritus sancti, atque adeo hæc est vera, pater & filius sunt vnum principium Spiritus sancti. Hæc conclusio, & eius rationes fusius explicantur q. 39. art. 3.

Scholastici Doctores disputant de hac re in 1. distinct. 12. & circa difficultatem istam, an pater, & filius sint vnu, vel plura principia Spiritus sancti, id numerè exiterunt opiniones, quarum aliquas licet legere in Gabriele, & Gregorio loco citato. Item etiam fuit magna contentio inter Doctores, an spiratio in patre, & spiratio in filio sint vna, vel plures relationes.

Sed iam huiusmodi disputationes locum non habent, quoniam ab ecclesia decretum est, patrem, & filium esse vnum principium Spiritus sancti, atque in eis esse vnicam, & non plures spirationes: etenim verba Concilij Lugdunensis sic habent: Spiritus sanctus æternaliter ex patre, & filio, non tanquam ex duobus principijs, sed tanquam ex vno principio, non duabus spirationibus, sed vnica spiratione procedit. Et habetur in sexto cap. vnico, de summa Trinit. & fide. Concilium itidem Florentinum sic ait. Spiritus sanctus ex patre, & filio æternaliter est, & essentia suam, suumque esse subsistens habet ex patre, simul, & filio, & ex vtroque æternaliter tanquam ab vno principio, & vnica spiratione procedit.

Nota tamen Doctores aliquos asseruisse, quod ecclesia in præfatis verbis non definiert, patrem & filium esse vnum principium Spiritus sancti, sed tanquam vnum principium Spiritus sancti. Quorum nempe expositio longè abest ab ipsa veritate: quoniam particula illa, tanquam, non diminuit, sed potius declarat, veluti cum dicimus, omnes creaturæ procedunt à tribus diuinis personis, non tanquam à pluribus, sed tanquam ab vna causa. Item quia in verbis prædictis controuersiam eam, quæ maximè torquebat Doctores, voluit ecclesia decidere, & omnino tollere. Si itaque istorum tortuosa, & obliqua declaratio vera esset, profectò nulla esset

Definit ab eccl. sic eccl. D. Tho.

Concilium Lugdunense.

Concil. Florent.

Quorundam Doctor. etc.

Reprob.

la esset ecclesie definitio; ac nullum eorum dicitur esse allatura: siquidem ea dem profus maneret contentio, quae antea agitataur.

Secunda commentarii pars.

1. Dub.

NONnulla se offerunt dubia, quae oportuerit luculentius explicare ad maiorem huius difficultatis enodationem. Primum namque est, an haec disputatio, videlicet, verum pater & filius sint unum, vel plura principia Spiritus sancti, sit de re, an de nomine tantum.

Aliquorum placitum.

Quod quidem dubium excitamus propter aliquos Doctores, asserentes esse de nomine disputationem: affirmant spiritum in re omnes convenire, hoc est, quod sint plura supposita spirationes, & unica spirandi virtus in ambobus, verum asserunt esse de nomine disputationem, an debeant dici pater & filius plura principia Spiritus sancti propter pluralitatem suppositorum, an vltum, ratione unicae virtutis spirandi.

Confutatur.

Horum tamen assertionem temerariam existimamus, quoniam si ita esset, ecclesia non tam diligentem adhibuisset curam in discernenda veritate. Et profecto asserere, disputationem hanc esse de nomine tantum est asserere, eam esse fatilem, & vanam, ac proinde ecclesiam lenitatis notare, quod est blasphemum, & iniuriam aduersus illius auctoritatem, & candorem.

2. Dub.

Altera dubitatio est, an haec propositio, pater & filius sunt unum principium Spiritus sancti, sit ex vi verborum, & secundum proprietatem sermonis vera, & de rigore (vt dicunt nostri temporis dialectici.) Gregor. Arimini ubi supra, quae ista auctur, eam propositionem secundum sermonis proprietatem falsam esse, sed veram in sensu, in quo Sancti eam affirmant.

Refellitur.

Planè Gregorij assertio est nimis periculosa, ne dicam erronea: nam si illa propositio ex vi sermonis est falsa,

ergo simpliciter falsa, & ex consequenti concedendum est; sanctam materem ecclesiam propositionem simpliciter falsam determinasse, vt veram: quod est haereticum: & contra illud. Paul. ad Timot. 3. ecclesia Dei vini columna, & fundamentum veritatis. Item quia nulla potest esse ratio, quare ecclesia propositionem, quae aliàs erat falsa, determinaret tanquam veram, in sensu quodam extraneo, & peregrino, longe à communi terminorum significatione diuerso. Tenendum igitur est, praefatam propositionem ex vi vocabulorum veram esse.

Tertium aliud dubium est, an principium Spiritus sancti sit quantum constitutum distinctum à patre, filio, & spiritu sancto. Ockhamus in eadem distinctio: q. 1. & Gabriel perpetuus eius selector, & propugnator an eodem loco habent singularem quandam opinionem circa quæstionem propositam: etenim asserunt, quod quemadmodum ex spiratione passiva, & diuina essentia, constituitur Spiritus sanctus, ita quoque ex spiratione actiua, & eadem diuina essentia constituitur spirator, & principium spirandi Spiritum sanctum, quod est quantum constitutum commune patri, & filio, ratione diuinae distinctio ab eis, & idem realiter cum illis, sed realiter distinctum ab Spiritu sancto: & hoc ipsum constitutum non est persona, quando quidem persona non est communis, sed illud est commune patri, & filio: quo fit (aiunt) vt non sint quatuor personae in diuinis, sed tantum tres.

Inquisit insuper, quod spiratio formaliter, & immediate tribuitur illi quarto constituto, sed non patri, & filio, esto realiter eis conueniat, & spirant, quia sunt realiter ipse spirator, & principium spirandi Spiritum sanctum.

Aiunt rursus, hanc propositionem, pater, & filius sunt unum principium Spiritus sancti, esse ex vi sermonis veram: & hanc etiam, sunt plura principia Spiritus sancti. Ceterum asserunt, quod propter haereticos, & ne praebetur simplicibus ansa errandi, ecclesia & Sancti negant patrem, & filium esse plura

plura principia Spiritus sancti: & quod illa propositio sit vera concedit Ockhamus probare in hunc modum. Hoc nomen principium spirandi non tantum accipitur pro quarto constituto, sed pro persona patris, & persona filij, cum de qualibet earum verificetur: sed sunt duae personae ergo sunt duo principia.

Gregor.

Gregor. loco citato hanc sententiam Ockhami rejicit, quae merito rejicienda est.

Vnde nos dicimus, nequaquam esse asserendum quantum constitutum in diuinis, ne videamus etiam verbis insinuare quaternitatem personarum. Ad haec affirmamus, asseritionem Ockhami, qua concedit patrem, & filium esse plura principia Spiritus sancti, proculdubio esse errorem: quoniam ecclesia cui denter decernit oppositum in concilijs supra allegatis: & eadem rationes, quibus contra Gregorium egimus, militat quidem aduersus Ockhamum, & Gabrielem. Neque propter haereticos licitum est vnquam affirmare falsum, sed potius id facere, esset dare illis occasionem contemnendi ecclesiam: etenim cuius homini, in quo saltèm rationis scintilla penitus non sit extinguita, maxima occasio est contemnendi alterum, si deprehendat illum aliquando vera negare, aut falsa pro veris statuere, quamuis id fiat sub praetextu cuiusquam mali fugiendi.

Dubium rationibus soluitur.

Et sane probamus aduersus Ockhamum, illam propositionem: pater & filius sunt plura principia Spiritus sancti, esse falsam ex vi verborum, & secundum sermonis proprietatem. Ista propositio, pater & filius sunt vnus Deus, ex vi sermonis est vera: & haec falsa, sunt plures dii: & non ob aliam causam, nisi quia forma significata hoc nomine Deus, puta deitas, est solè vnus, & communis patri & filio: at forma significata hoc nomine principium Spiritus sancti est vnus, & communis patri, & filio, nempe virtus spirandi: ergo illa propositio, pater & filius sunt vnus principium Spiritus sancti, ex vi sermonis est vera: & haec alia falsa, sunt plura principia Spiritus sancti.

Rursus ista propositio, pater & filius sunt vnus principium creaturarum, & non plura, ex vi sermonis est vera: quia forma, quam significat hoc nomen principium, hoc est diuina essentia, est vnus, & communis patri, & filio: at forma, quam significat hoc nomen principium Spiritus sancti, etiam est vnus, videlicet virtus spirandi, seu spiratio, & communis patri & filio: ergo ista propositio, pater & filius sunt vnus principium spirandi, & non plura, ex vi sermonis est vera.

Tertia commentarii pars.

NAM tandem opinionibus illis reiectis, contra conclusionem Diui Th. quae secundum fidem catholicam tenenda est, vt ostendimus, scilicet quod pater & filius sunt vnus principium Spiritus sancti, & non plura, argumentis in contrarium agendum est: ad veritatem magis ac magis patefaciendam.

Admonemus tamen lectorem bono animo esse, ac se praebere patientem in his argumentis, quae proximè sequuntur expendendis, cum magis arguta sint, quam graua, etenim more tumulifarum agendum est in illis: at vero coacti sumus illa non repellere, cum Diuus Tho. hoc eodem articulo, & alij scholastici Doctores ea asserant in praesenti disputatione.

Argumentamur igitur in hunc modum. In hac propositione, pater, & filius sunt vnus principium Spiritus sancti, ille terminus, principium, supponit determinatè, & nullam habet singularem veram: ergo illa est falsa: & assumptum probamus, quoniam vel descendendo sub illo termino principium, ostendimus patrem seorsum, aut filium, aut ambos simul: si des primum, haec est falsa: pater, & filius sunt hoc principium, scilicet pater, quemadmodum ista, Petrus & Paulus sunt Petrus. Si des secundum, etiam haec est falsa: pater & filius sunt hoc principium, puta filius, si autem ostendas

2. Ratio.

Admones lect.

Sophisti cum argum. contra Sancti Thom.

ostendas patrem, & filium simul, con-
milititer est falsa: nã pater, & filius sunt
plura supposita, ergo non sunt vnum
hoc principium, sed plura.

¶ Huic argumento respondet Ca-
preolus in 1. dist. 12. q. 1. quod ille termi-
nus principium Spiritus sancti in præ-
fata propositione non accipitur, neq;
supponit determinatè, sed cõfuse: quo
circa non licet ascendere, neq; descen-
dere sub illo: & affirmat istam respon-
sionem esse iuxta Sancti Tho. mentem
in hoc artic. ad 4. ubi ait. Cum dicimus
pater, & filius sunt vnum principium,
hoc, quod dico principium, non habet
determinatam suppositionem, immò
confusam.

¶ Hanc Capreoli responsionem Gre-
gorius ubi supra impugnat, quia in præ-
fata suppositione nullum est syncateg-
orema confundens illum terminum
principium, ergo non supponit confu-
sè. Cui obiectioni respondet Capreolus
negando antecedens, nam illa con-
iunctio, & in hac propositione pater,
& filius sunt vnum principium, cõfun-
dit prædicatum: sicut in ista. Salmanti-
cæ, & Romæ venditur piper.

¶ Verum Capreolus summulistam,
& sophistã agens, contra regulas sum-
mulistarum, & sophistarum loquitur:
nam illa coniunctio, & in prædicta pro-
positione accipitur cõplexiue (vt alicui)
sicut i ista, Sortes & Plato sunt anima-
lia: & cum complexiue tenetur, nõ con-
fundit prædicatum, sed cum diuisiue
accipitur. Insuper quia si texamus ar-
gumentum de hac propositione, duæ
personæ sunt vnum principium Spiritus
sancti, redit omnino eadem diffi-
cultas, & responsio Capreoli locum
non habet.

¶ Præterea Capreoli responsio in-
iustitiam pugnat cum Sancti Tho. do-
ctrina, nam in præfata artic. ad 5. dicit
quod hæc est vera, vnum p. principium
Spiritus sancti est pater, & filius, ubi il-
lud nomen principium accipitur deter-
minatè, & nullo modo confusè: & hæc
est æquivalens & conuertens alterius.

¶ Sed omnia iam sophistarum bar-
barie, quæ homini docto nauicam mo-

uet, tentandum est, difficultatem argu-
menti propõci aliter serie, & more
theologorum dissoluere. Quæ propter
ad hanc rem intelligendam nonnulla
obseruare oportet.

¶ In primis, quod hæc duo nomina
spirator, & principium Spiritus sancti
sunt synonyma, vel saltem æquipollen-
tia, & subinde ista propositio est vera:
pater & filius sunt vnus spirator, & nõ
plures spiratores: seu ista: pater & fili-
us sunt vnum principium, & non plura,
est pater, & filius sunt plures spirantes,
vt docet S. Thom. ad 7. quamuis cõposi-
tum tutatus est in 1. dist. 11. & 29. artic.
vltimis: etenim ibi asseruit, patrem,
& filium esse duos spiratores, perinde
ac duos spirantes. Quam sententiam
in præfata recantat, & impugnat, &
quamuis (inquit S. Tho.) Hilarius con-
cedat, Spiritum sanctum esse à patre, &
filio autoribus, ibi tamè vtitur substan-
tiu pro adiectiuo. Cur autem debeat
concedi, quod pater, & filius sint tantum
vnus spirator, & plures spirantes, osten-
detur inferius. q. 39. art. 3. cum agemus
de natura prædicationis substantiuo-
rum, & adiectiuorum.

¶ Aduertere etiam oportet, virtu-
tem spirandi, & spirationem pro eodẽ
sumi, & duntaxat ratione differre: vir-
tus siquidem spirandi præsupponitur
ad spirationem, sicut potentia gene-
randi ad paternitatem.

¶ Notandum rursus est, quod sicut
deitas est communis patri, & filio, sic
quoque virtus spirandi, seu spiratio,
quorum vtrunque est relatio, vel inuo-
luit relationem: & quemadmodum da-
tur vnum absolutum commune patri,
& filio, hoc est Deus in communi, quod
nihil aliud est, quàm deitas significata
in concreto hoc nomine Deus, ita etiã
datur vnum relatiuum commune pa-
tri & filio, quod est principium spiran-
di, vel spirator, & non aliud est, quàm
forma, quæ est virtus spirandi, seu spi-
ratio in concreto significata per hæc
nomina.

¶ Quod in huc modum probamus:
quoniam pater nihil aliud est, quàm pa-
ternitas per se subsistens, in cõcreto si-
gnificata

significata hoc nomine pater, & simile
de filio asserendum est, ergo spirator ni-
hil aliud est, quàm spiratio, seu virtus
spirandi per se subsistens, in concre-
to significata hoc nomine spirator, seu
hoc nomine principium Spiritus san-
cti, quod æquivalens est illi, vt præmisi-
mus. Et hoc satis apertè dicit S. Tho. ad
secundum inquit. Cum dicitur pater
& filius sunt vnum principium Spiritus
sancti, designatur vna proprietas, quæ
est forma significata per nomen.

¶ His autem prælibatis fundamen-
tis, argumento proposito in principio
respondemus in forma: quod d ista pro-
positio, pater & filius sunt vnum prin-
cipium Spiritus sancti, est vera: & quod
illud nomen, principium, accipitur de-
terminatè: & descendendo datur vna
singulari vera, ostendendo spiratorẽ,
& illud relatiuum commune patri, &
filio. Hæc namque vera est, pater & fi-
lius sunt hoc principium Spiritus san-
cti, & hic spirator.

¶ Et quod ea vera sit ostendimus: quo-
niam hæc est vera, pater & filius sunt
hic Deus, ostendendo Deum in com-
muni, & deitatem in cõcreto: ergo hæc
est vera, pater & filius sunt hic spira-
tor, ostendendo spiratorem in commu-
ni, siue spirationem in concreto. Con-
sequentiã verò liquet, quia sicut Deus
est communis patri & filio, ita etiam
spirator, & quemadmodum deitas est
communis patri, & filio, sic quoque spi-
ratio: & vt non sunt plures dij, ita ne-
que plures spiratores: nec plura princi-
pia, & demum eodem modo dicendũ
est de ista, pater & filius sunt vnũ prin-
cipium Spiritus sancti: vt de ista, pater
& filius sunt vnus Deus. Et prorsus, vt
licet ascendere, vel descendere in ista,
ita & in illa: est enim profectò eadem
difficultas: quoad ascensum, & descen-
sum in vtraque.

¶ Quid ergo dicemus ad Sanctum
Thom. qui, vt visum est, asserit nomen
principij in præfata propositione acci-
pi confusè. Respondemus, Diuum Th.
non accipere suppositionem cõfusam
eo modo, quo sophistæ huius tempo-
ris. Id videlicet vult, quod illud no-

men principium non supponit singula-
tim pro patre solum, neque pro filio so-
lum, sed pro illis duobus simul. Et hoc
ipsum Sanctus Thom. apertè affirmat
ad quartum aiens. Cum enim dicimus
ad quartum aiens. Cum enim dicimus
pater, & filius sunt vnum principium,
hoc quod dico principium, non habet
determinatam suppositionem, imò con-
fusam pro duabus personis simul. Et
verba eius ad sextum sic habent, con-
uenienter potest dici, quod pater, & fi-
lius sunt idem principium, secundum
quod ly principium supponit confusè,
& indistinctè pro duabus personis si-
mul. Hæc sanctus Thomas. At extat du-
bitatio, an sicut ista est vera, pater & fi-
lius est hic spirator, ostendendo imme-
diatè illud relatiuum commune patri,
& filio: sic etiam ista vera sit, pater & fi-
lius sunt hic spirator, ostendendo im-
mediatè, & coniunctum patrem, & fi-
lium. Respondemus, hanc veram esse:
quoniam quemadmodum nomen Deus,
supponit pro Deo in communi, & sup-
positis habentibus deitatem, sic quoq;
nomen spirator supponit pro spirato-
re in communi, & pro suppositis ha-
bentibus virtutem spiratiuam, scilicet
coniunctum pro patre, & filio.

¶ Atqui in præfata disputatione ma-
ximi pens occurrat difficultas, sint ne
veræ hæc propositiones: pater & filius
sunt hic spirator, & hoc principium spi-
randi, demonstrato solo patre, aut so-
lo filio. Et vtrum hæc etiam sit vera,
hic spirator est hic spirator: aut, hoc
principium spirandi est hoc principium
spirandi: secundo pronomine demon-
strante filium. Quod quidem dubium
nos absoluemus inferius, quæstio. 39.
artical. 4.

¶ Vltimo tandem, vt huic negotio
finem imponamus, quærimus utrum
Spiritus sanctus per se procedat à plu-
ribus suppositis, vel tñ per accidens. Et
q; per accidens procedat, extat quidem
argumentum. Pater habet perfectã vir-
tutem spirandi spiritum sanctum: ergo
si dato impossibili esset pater, & nõ fi-
lius, spiraret spiritum sanctum, ac pro-
inde Spiritus sanctus non per se, sed
per

Confusa
sur Ca-
preolus.

20. dist.

Antoris
sententiam.

Nota

Prima

Au-
stris
vbi ad
argum.
principij.

Prælibat.

Grave
dubium

Differẽ
solusio.

Plimã
dubium.

Argu.
affirmã.

per accidens procedit à pluribus suppositis. Veruntamen in oppositum videtur auctoritas S. Thom. qui in responsione ad primum ait, Spiritus sanctus procedit à patre, & filio, ut sunt plures: procedit enim ab eis, ut amor unitius duorum.

Sensen. Scusi. - ¶ Scotus in 1. distin. 12. tuetur, quod quod Spiritus sanctus non procedit à patre, & filio, ut sunt plures: & ex consequenti per accidens, vel quasi per accidens procedit à pluribus. Quod sùlcitur argumento, quod fecimus.

Senten. S. Tho. - ¶ Attamen Sanctus Thomas hic ad primum, & in 1. sent. distin. 11. q. 1. art. 2. & art. 4. ad 2. dicit, quod Spiritus sanctus procedit à patre, & filio, tanquam à pluribus: id est per se procedit à pluribus suppositis, quia procedit (inquit) ut amor unitius duorum: ita quod plu-

ralitas duorum suppositorum est conditio spiratoris, & procedere à duobus est conditio spirationis, & spirati. Quo fit, ut si dato impossibili esset pater, & non filius, non spiraret Spiritum sanctum, & viceversa.

¶ Et ad argumentum in fauorem Scoti, negamus consequentiam: & illud non esset propter defectum patris, sed propter conditionem spirationis, quæ necessario debet esse à duob. suppositis: quia quod spiratur procedit tanquam amor duorum: est enim commune sanctorum axioma, Spiritum sanctum mutuum esse charitatem patris, & filij.

¶ Possemus hic disputare, an pater quatenus est principium filij, & filius quatenus est principium Spiritus sancti, sint plura principia: quod nos disputamus inferius, q. 39. art. 5.

Respon. Ad arg. Scoti.

[Faint, mostly illegible text from the reverse side of the page, including some marginal notes.]

DE NOMINE SPIRITVS SANCTI, QVOD EST AMOR.

QVAERITVR deinde de nomine amoris. Et circa hoc quaeruntur duo. Primò, vtrum sit proprium nomen Spiritus sancti. Secundò vtrum pater & filius diligant se Spiritu sancto.

ARTICVLVS I.

Vtrum amor sit proprium nomen Spiritus sancti.

dens. Cum igitur Spiritus sanctus procedat à patre, & filio (sicut ostensum est) videtur quod non sit amor, aut nexus patris, & filij.

Text.

AD primum sic proceditur. Videtur quod amor non sit proprium nomen Spiritus sancti. Dicit enim Augustin. 15. de

¶ Præterea. Cuiuslibet amantis est aliquis amor, sed Spiritus sanctus est amans, ergo eius est aliquis amor. Si igitur Spiritus sanctus est amor, erit amor amoris, & spiritus à spiritu. Quod est inconueniens.

Trinit. Nescio cur sicut sapientia dicitur, & pater, & filius, & Spiritus sanctus, & simul omnes non tres, sed vna sapientia: non ita, & charitas dicatur pater, & filius, & Spiritus sanctus, & simul omnes vna charitas. Sed nullum nomen, quod de singulis personis predicatur, & de omnibus in communi singulariter est nomen proprium alicuius persone. Ergo hoc nomen amor non est proprium Spiritus sancti.

Sed contra est, q. Greg. dicit in hom. pentecost. Ipse Spiritus S. est amor.

Respondeo dicendum, quod nomen amoris in diuinis sumi potest essentialiter, & personaliter. Et secundum quod personaliter sumitur, est proprium nomen Spiritus sancti, sicut verbum est proprium nomen filij.

¶ Præterea, Spiritus sanctus est persona subsistens. Sed amor non significatur ut persona subsistens, sed ut alio quodam ab amante transiens in amatum. Ergo amor non est proprium nomen Spiritus sancti.

Ad cuius euidentiam sciendum est, quod cum in diuinis (ut supra ostensum est) sint duæ processionis, vna per modum intellectus, quæ est processio verbi: alia per modum voluntatis, quæ est processio amoris: quia prima est nobis magis nota, ad singula significanda, quæ in ea considerari possunt, sunt magis propria nomina adiuuenta, non autem in processione voluntatis: unde & quibusdam circulo locutionibus, & timur ad significandum personam procedentem: & relationes etiam, quæ accipiuntur secundum hanc processionem.

¶ Præter. Amor est nexus amantium, quia secundum Dion. 4. capit. de diu. nom. est quodam vis unitiua, sed nexus est medium inter ea, quæ comittuntur, non autem aliquid ab eis procedit.

processionis, & spirationis nominibus nominantur, (vt supra dictum est) que tamen sunt magis nomina originis, quam relationis secundum proprietatem vocabuli. Et tamen similiter secundum utranque processionem considerari oportet. Sicut enim ex hoc, qd aliquis rem aliquam intelligit, prouenit quaedam intellectualis conceptio rei intellecta in intelligente, que dicitur verbum, ita ex hoc, quod aliquis rem aliquam amat, prouenit quaedam impressio (vt ita loquar) rei amata in affectu amantis, secundum quam amatum dicitur esse in amante, sicut & intellectum in intelligente. ita quod cum aliquis seipsum intelligit & amat, est in seipso, non solum per identitatem rei, sed etiam vt intellectum in intelligente, & amatum in amante. Sed ex parte intellectus sunt vocabula adinuenta, ad significandum respectum intelligentis ad rem intellectam, vt patet in hoc, quod dico intelligere, & sunt etiam alia vocabula adinuenta ad significandum processum intellectualis conceptionis, scilicet ipsum dicere, & verbum: unde in diuinis intelligere solum essentialiter dicitur, quia non importat habitudinem ad verbum procedens. Sed verbum personaliter dicitur, quia significat id, quod procedit. Ipsum vero dicere dicitur notionaliter, quia importat habitudinem principij verbi ad verbum ipsum. Ex parte autem voluntatis preter diligere, & amare, que important habitudinem amantis ad rem amatam, non sunt aliqua vocabula imposta, que important habitudinem ipsius impressionis, vel affectionis rei amatae, que prouenit in amante ex hoc, quod amat, ad suum principium, aut reuerfo. Et ideo pp vocabulorum inopiam huiusmodi habitudines significamus vocabulis amoris, & dilectionis, sicut si verbum nominaremus

intelligentiam conceptam, vel sapientiam genitam. Sic igitur in quantum in amore, vel dilectione non importatur nisi habitudo amatis ad rem amatam, amor & diligere essentialiter dicuntur, sicut intelligentia, & intelligere. In quantum vero his vocabulis vtamur ad exprimendum habitudinem eius rei, que procedit per modum amoris ad suum principium, & reuerfo, ita qd per amorem intelligatur amor procedens, & per diligere intelligatur spirare amore procedente: sic amor est nomen persone, & diligere, vel amare verbum est notionale, sicut dicere, vel gener.

Ad primum ergo dicendum, qd Aug. loquitur de charitate, secundum qd essentialiter sumitur in diuinis, vt dictum est.

Ad secundum dicendum, quod intelligere velle, & amare, licet significantur per modum actionum transeuntium in obiecta, sunt tamen actiones manentes in agentibus (vt supra dictum est) ita tamen quod in ipso agente important habitudinem quandam ad obiectum. Unde amor etiam in nobis est aliquid manens in amante: & verbum cordis manens in dicente: tamen cum habitudine ad rem verbo expressam, vel amatam. Sed in Deo in quo nullum est accidens plus habet, quia tam verbum quam amor est subsistens. Cum ergo dicitur qd Spiritus sanctus est amor patris in filium, vel in quicumque aliud, non significatur aliquid transiens in alium, sed solum habitudo amoris ad rem amatam, sicut & in verbo importatur habitudo verbi ad rem verbo expressam.

Ad tertium dicendum, quod Spiritus sanctus dicitur esse nexus patris & filij in quantum est amor, quia cum pater amet vnica dilectione se, & filium, & reuerfo, importatur in Spiritu sancto (prout est amor) habitudo patris ad filium, & reuerfo, vt amantis ad amatum. Sed ex hoc ipso

quod

quod pater & filius se mutuo amant, oportet quod mutuos amor, qui est spiritus sanctus sanctus, ab utroque procedat. Secundum igitur originem Spiritus sanctus non est medius, sed tertia in Trinitate persona. Secundum vero predictam habitudinem est medius nexus duorum ab utroque procedens.

Ad quartum dicendum, quod sicut filius licet intelligat, non tamen sibi competit producere verbum, quia intelligere conuenit ei, vt verbo procedenti: ita licet Spiritus sanctus amet essentialiter accipiendo, non tamen conuenit ei, quod spiret amorem, quod est diligere notionaliter sumptum, quia sic diligit essentialiter, vt amor procedens, non ut a quo procedit amor.

Commentarium.

RESPONDETUR, qd nomen amoris bifariam sumitur: vno modo, vt tantum significat sicut actus amandi, quo diuinae personae mutuo se diligunt: & in hac acceptione est nomen essentiae, qd tribuitur omnibus personis secundum modum sumitur pro eo, qd procedit per actum amandi: & isto modo in diuinis est nomen personae, proprium Spiritui Sancti. Scopus ad monuimus lectori, nos minime iterum disputaturos, quod semel iam tractatum est quam obrem cum omnia, que hoc articulo asserat Dnus Th. sint copiose explicata a nobis. q. 27. et vsq; ad minimum verbum: ideo a longiori comment. supersedendum duximus.

ARTICVLVS II.

Vtrum pater & filius diligant se Spiritui sancto.

AD secundum sic procedit, vt, qd pater, & filius non diligant se Spiritu sancto. Aug. in 7. de Tri. probat, qd pater non est sapiens

sapientia genita. Sed sicut filius est sa-

pientia sap. genita, ita Spiritus S. est amor procedens, vt dictum est. Ergo pater & filius non diligunt se amore proced. qd est Spūs S.

2 Præter. Cum dicitur pater, & filius diligunt se Spiritu S. hoc verbum diligere, aut sumitur essentialiter, aut notionaliter. Sed non potest esse vera scdm qd sumitur essentialiter, quia pari ratione posset dici, qd pater intelligit filio. Neq; et secundum qd sumitur notionaliter, quia pari ratione posset dici, quod pater, & filius spirant Spiritu sancto, vel quod pater generat filio. Ergo nullo modo hæc est vera. pater, & filius diligunt se Spiritu sancto.

3 Præter. Eodem amore pater diligit filium, & se, & nos: sed pater non diligit se Spiritu sancto, quia nullus actus notionalis reflectitur super principium actus. Non enim potest dici, qd pater generat se, vel spirat se. Ergo et non potest dici, quod diligit se Spiritu sancto, secundum qd diligit nos non vt esse Spiritus S. quia importatur respectus ad creaturam, & ita ad essentiam pertinet. Ergo & hæc est falsa, pater diligit filium Spiritu S.

Sed contra est, qd Aug. dicit 6. de Trin. qd Spiritus S. est quo genitus a generante diligitur, genitorq; suum diligit.

Rursum dicendum, qd circa hanc quoniam difficultatem asserit, qd cum dicitur pater diligit filium Spiritu sancto, cum ablatiuus construatur in habitudine alicuius cause, vt qd Spiritu sancto sit principium diligendi patri, & filio, qd est omnino impossibile. Et ideo quidam dixerunt hanc esse falsam, pater & filius diligunt se Spiritu S. Et dicunt hanc esse retractatam ab Aug. in suo simili, cum retractauit istam, pater est sapiens sapientia genita. Quidam vero dicit, qd est propositio impropria, & est sic exponenda, pater diligit filium Spiritu S. id est amore essentiali, qui appropriatur Spiritui S. Quidam vero dixerunt, qd ablatiuus iste construatur in habitudine signi, vt

fit sensus, Spiritus S. est signū, q̄ pater diligit filium, inquantū procedit ab eis Spiritus S. ut amor. Quidā verò dixerunt, q̄ ablatius iste cōstruitur in habitu dīne cause formalis, quia Spiritus S. est amor, quo formaliter p̄r, & filius se inuicē diligit. Quidā v̄cro dixerūt, q̄ cōstruitur in habitu dīne effectus formalis. Et isti propinquius ad veritatē accesserūt. Vñ ad huius euidentiā sciendū est, q̄ cū res cōter denominent à suis formis, sicut albū ab albedine, & homo ab humanitate: omne illud, à quo aliquid denominatur quātū ad hoc habet habitudinē formæ. Vñ si dicā, iste est indutus vestimento: iste ablatius cōstruitur in habitu dīne cause formalis, quāuis non sit forma. Cōtingit autē aliquid denominari p̄ id, qđ ab ipso procedit, nō solū sicut agens actione, sed et si cut ipso termino actionis: qui est effectus, quā ipse effectus in intellectu actionis includitur. Dicimus n. qđ ignis est calefaciens calefactione, quāuis calefactio nō sit calor, qui est forma ignis, sed actio ab igne procedens. Et dicimus, quod arbor est florens floribus, quamuis flores non sint forma arboris, sed quidam effectus ab ipsa procedentes.

Secundū hoc ergo dicendū, q̄ cū diligit in diuinis dupliciter sumatur, essentialiter. s. & notionaliter: secundū qđ essentialiter sumitur, sic p̄r & filius non diligit se Spiritu S. sed essentialiter sua. Vñ Aug. in 2. de Trin. Quis audeat dicere patrem, nec se, nec filium, nec Spiritum S. diligit, nisi p̄ Spiritum S. Et scđm hoc procedunt p̄. m. a. opin. Secundum verò, qđ notionaliter sumitur, sic diligit nihil est aliud, quā spirare amorē, sicut dicere est producere verbum, & florere est p̄ducere flores. Sicut ergo arbor florens florib. ita dī p̄r dicens verbo vel filio se & creaturā. Et p̄r, & filius dicitur diligentes Spiritu S. vel amore procedente & se, & nos.

Ad 1. ergo dicendū, q̄ esse sapientē vel intelligemē in diuinis nō sumitur nisi essentialiter. Et ideo non pōt dici, q̄ pater sit sapiens, vel intelligēs filio. Sed diligit se sumitur non solū essentialiter, sed et notionaliter. Et secundum hoc possumus dicere, quod pater, & filius diligit se Spiritu S. ut dictū est.

Ad 2. dicendū, q̄ quā ab intellectu alicuius actionis importatur determinatus effectus, pōt denominari principū actionis ab actione, & ab effectu, sicut possumus dicere, q̄ arbor est florens floritione, & florib. Sed quā in actione non includitur determinatus effectus, tūc nō pōt principū actionis denominari ab effectu, sed solū ab actione. Nō. n. dicimus, q̄ arbor p̄ducit florē flore, sed productione floris. In hoc igitur qđ dico, spirat, vel generat, importat actus notionalis tūc. Vñ non possumus dicere q̄ pater sp̄ret Spiritu S. vel generet filio. Possumus autē dicere, q̄ pater dicit verbo tanquā persona procedente, & dicit dictione, tanquā actū notionalē: qđ dicere importat determinatā p̄sonā procedentē, cū dicere sit p̄duc. verbū.

Ad 3. dicendū, qđ pater non solum filium, sed et se, & nos diligit Spiritu S. quia (ut dictū est) diligit se prout notionaliter sumitur, non solū importat productionē diuinę p̄sonę, sed et p̄sonā productā per modū amoris, qui habet habitudinē ad rem dilectā. Vñ sicut pater dicit se, & oēm creaturā uerbo, qđ genuit, inquantū uerbu genuit sufficēter resp̄sentat patrē, & oēm creaturā, ita diligit se, & oēm creaturam Spiritu S. inquantū Spiritus S. procedit, ut amor bonitatis primō, secundū quā pater amat se, & oēm creaturā. Et sic et patet, qđ resp̄ctus importatur ad creaturā, & i. uerbo, & in amore procedente quasi secundario, inquantū, s. bonitas, & ueritas diuina est p̄cipū intelligēdi, & amādī oēm creaturā.

Com.

Commentarium.

Hoc est, an hæc sit vera: pater, & filius diligit se Spiritu sancto, & quem sensum faciat. Et prorsus eadem quaestio est de hac: pater, & filius diligit se Spiritu sancto: & ob id indiscriminatim utemur in hac disputat. hac vel illa propositione adiecto: vel remoto aculatio se, sanct. Thom. præsertim mouet quaestio. hanc, ut delectet uerba Augustin. sexto, de Trinitate. capitul. quinto, ubi de Spiritu sancto loquens ait. Manifestum est, q̄ non aliquis duorum est, quo uterque coniungitur: quo genitus à gignente diligitur, genitor emque suum diligit. Quibus uerbis palam asserit, patrem diligit filium Spiritu sancto: atque filium eodem spiritu patrem diligit. Unde aperte colligitur, quod pater, & filius diligit se Spiritu sancto: ac subinde eadem dissensus est de hac propositione, & de prioribus.

Hieronymus etiam uidetur esse huius sententiæ super Psalm. 17. cuius uerba sunt, Spiritus sanctus, nec pater est, nec filius, sed dilectio, quam habet pater in filio, & filius in patre. Hæc sane quaestio plures torfit Doctores, & præsertim magistrum sentent. qui in 1. distinction. 32. assumat, quaestionem hanc maximam continere difficultatem, quam ipse uocat altitudinem nitæ profunditatis. Circa rem hanc tot sunt sententiæ, quot capita: etenim Diuus Thomas quinque refert opinionē theologorum in litera, & plures in 1. sentent. quaestio. 1. articul. 1. quibus adijcit ipse suam.

Durandus autem in 1. distinctione. 32. quaestio. 1. tuetur, eas omnes propositiones falsas esse, aut improprias. Quorundam uero fuit sententia, Augustin. præsertim propositionem, scilicet pater, & filius diligit se Spiritu sancto, & alias eiusdem significationis in simili recantasse, & reuocasse, lib. primo retract. cap. 26.

Barth. Torret.

Quod ut intelligas, obseruare te oportet Augustin. lib. 83. quaestio. 13. affirmasse, patrem æternum esse sapientem sapientia genita, cuius uerba eodem loco sic habent. Quamobrem cū sapiens Deus dicitur, & ea sapientia sapiens dicitur, sine qua eum vel fuisse aliquando, vel esse posse nefas est credere: non participatione sapientie sapiens dicitur, sicut anima quæ esse, & non esse sapiens potest, sed quod ipse eam genuerit, qua sapiens dicitur, sapientiam. Hæc Augustin. Caterum loco allegato. 1. libro retractat. capit. 26. mutauit sententiā, & asseruerunt, prædictam propositionem falsam esse: scilicet, pater æternus est sapiens sapientia genita. Quo in loco (inquit) dixi quod eam ipse genuerit, hoc est pater qua sapiens dicitur, sapientiam: sed melius istam quaestionem postea in lib. de Trinitate tractauimus. Hæc ille. Et locus de Trinitate, ubi quaestionem tractauit, & à priore sententia decessit, est liber sextus, capit. 1. & 2. & liber 7. cap. 3. & liber 15. cap. 7.

Nunc itaque illi Doctores, qui affirmant, eam propositionem, quæ in quaestione sit, assumitur, reuocatam fuisse ab Augu. in simili, probant sententiam suam in hunc modum.

Si pater esset diligens filium Spiritu sancto, eadem ratione esset sapiens uerbo, & sapientia genita: quia sicut pater per actum diligendi producit Spiritum sanctum, ita per actum sapientie, & intellectus producit uerbum, & ipsam sapientiam genitam. At Augustin. reuocauit istam propositionem, pater est sapiens sapientia genita: ergo uirtute recantant aliam, pater est diligens filium Spiritu sancto: & ex consequenti istam, pater, & filius diligit se Spiritu sancto: quandoquidem una, & eadem ratio est de utraque, ut diximus.

Veruntamen Diuus Thom. & plures alij Doctores istorum Doctorum placitum reijciunt: quorum ratio est, quia Augustinus in indiuiduo, & sigillatim istam propositionem recantasset, & non in simili.

At uero etiam Sancti Thom. sententia

S 3 tentia

rentia est, hanc propositionem, pater & filius diligunt se Spiritu sancto, falsam quidem esse, & consimiles alias, si verbum diligere sumatur essentialiter, & ut essentia verbum, quod tribuitur omnibus personis, & tantundem significat sicut a mare sed veram, si accipitur notionaliter, & ut notionis verbum, quod dicitur competere patri, & filio: Siquidem isto modo acceptum tantum valet (inquit) sicut spirare amorem, & producere Spiritum sanctum: & pater, & filius producant Spiritum sanctum. Et hoc summam probat: sicut florere est producere flores, & dicere est producere verbum, ita diligere notionaliter, est producere Spiritum sanctum: sed ista conceduntur in communi sermone velut vera, & propria, arbor floret floribus, & pater dicitur verbo: ergo ista quoque debet concedi tanquam vera, & propria, pater & filius diligunt Spiritu sancto: est enim consimilis ratio de hac, & illis.

Adversus Sanctum Thomam, insurgimus. Si eius sententia esset tenenda, sequeretur quod haec etiam propositio esset vera, Domificator edificat, edificare est producere, vel facere edificium: haec quoque vera esset, pater generat filio, quandoquidem generare est producere filium: & rursus ista, pater & filius spirant Spiritu sancto, quoniam spirare est producere Spiritum sanctum: quae tamen commune aurium iudicium abhorret, non solum velut improprias, sed manifeste falsas. Hoc est secundum argumentum Sancti Thomae, cui nititur respondere regulam quandam statuendo, quam in littera licet videre.

Veruntamen Scotus in 1. distinctio, trigesima secunda, questio prima, & illius sectatores, & primarij Thomistarum partes Scoti fugientes, quamplurimis argumentis obijciunt contra sententiam Divi Thomae, & praefatam regulam, atque veram eius intelligentiam. Quibus Caie. in praesenti, & Capreolus in allegata distinctione, questio prima, & plures alij, qui Thomam interpretati sunt, conantur respondere, eis ta-

Probat.

Argu. contra S. Thom.

Scotus.

Reverendi discedit.

men iudicio meo, non satisfaciunt: neque eis me posse plene satisfacere existimo: etenim non iuravi in verba magistri: sed fortasse id mihi evenit tenuitate ingenij. Atqui fateamur, nos quam maxime expendisse argumenta adversariorum Sancti Thomae, & solutiones propugnatorum eius, a quibus nempe abstinere in praesentiarum volumus, ne sine utilitate aliqua lectionem eorum multitudinem gravaremus. Iam vero circa praesentem disputationem quid tenendum sit paucis absolvamus.

In primis asserimus, opiniones Durandi, & aliorum Doctorum, quorum nuper meminimus, neque haereses, neque errores esse, quoniam oppositum non est ab ecclesia definitum, neque continetur in sacris litteris, &c.

Secundo dicimus, disputationem hanc non esse de re, cum certum sit, quod pater & filius re ipsa per dilectionem sui producant Spiritum sanctum, sed de nomine, & de modo loquendi duntaxat esse concertationem. Quo fit, ut non sit maximi momenti questio, quantum ad omnia quaestio de Deo, quae a Doctoribus, & sanctis agitur, magni momenti habenda fuerit: at huiusmodi quaestiones sunt aliae graviores.

Tertio asserendum est, patrem & filium non tantum diligere Spiritu sancto. Quod & docet Augustinus. 15. de Trinitate, capit. sexto. At vero (inquit) in illa Trinitate quis audeat dicere, patrem neque seipsum, neque filium, neque Spiritum sanctum intelligere, nisi per filium? vel diligere, nisi per Spiritum sanctum. Haec ille, diligunt vero se amore essentiali, qui est ipsa divina essentia.

Quarto asserimus oportet cum Augustino, & Sancto Thomae, alijque quam pluribus Doctoribus, praefatam propositionem, & veram, & propriam, in sensu quem ipsi assignant videlicet pater & filius diligunt Spiritu sancto, id est producant Spiritum sanctum, vel diligentes se producant Spiritum sanctum. Quae probatur ratione Sancti Thomae, adducta, & insuper quia non est con-

est concedere, loquutiones quibus sancti videntur, aut falsas, aut improprias esse. Caterum ingenue fateamur, nos non posse intelligere, quoniam pacto praedicta propositio sit propria in sensu assignato: quoniam illa propositio est propria in aliquo sensu, cum ea facit illum sensum iuxta propria, & germanam significationem terminorum, ex quibus constat: ea propositio non est huiusmodi, siquidem diligere sua propria significatione non significat producere amorem, aut Spiritum sanctum: etenim verè diligit qui non producit amorem, sed illum habet longo tempore antea productum, & ut quis diligit requiritur, ut amor prius producat.

Ad haec, si Deus se solo in mente nostra produceret amorem, nos amore illo diligeremus, & non produceremus illum, & viceversa Deus produceret illum amorem, & eo non diligeret: igitur diligere secundum suam aeternam & germanam significationem non significat producere amorem, aut Spiritum sanctum: atque adeo cum diligere notionaliter sumitur à Sancto Thomae, non videtur hoc verbo proprie in sua propria significatione.

Insuper probatio Sancti Thomae, qua contendit tueri illam propositionem esse veram, & propriam, nobis non satisfacit, forsitan ex culpa nostra: assumit enim ad probandum hoc, quod florere floribus est producere flores: & dicere verbo est producere verbum: quod falsum esse opinamur. Quandoquidem si Deus se solo produceret flores in arbore ipsa, floribus floret, & eos non produceret. Insuper quia prius natura est arborem producere flores, quae florere: non ergo producere flores est florere. Rursus etiam, dicere verbo (in falso) non est formaliter producere verbum, sed verbo manifestare conceptus. Haec plane argumenta, quae nos faciunt, non diluimus, quia ignoramus eorum solutionem.

Sed quoniam tuemur propositionem illam veram esse, & propriam in sensu assignato, esto nos illam non in-

telligamus: oportet respondere argumento, quod fecimus contra Sanctum Thomae, & ut diximus, est secundum argumentum eiusdem: potissimum quod illius solutionem & regulam, quam ad diluendum argumentum statuit, non probavimus.

Respondemus inquam, negando consequentiam: quia modus loquendi sumitur ex communi hominum sermone: communis autem Doctorum, & sanctorum loquendi modus admittit has propositiones, arbor floret floribus: pater dicitur verbo: pater & filius diligunt Spiritu sancto: & non illas. Domificator edificat edificium: pater generat filium: pater & filius spirant Spiritu sancto: Neque aliam rationem reddere valemus, quae plene satisfaciat.

Nimirum si licet et ab Augustino, & Sancto Thomae, alijque Doctoribus dissidere, inclinarem in opinione Durandi: qui asserit, propositiones, de quibus est praesens disputatio, aut falsas, aut improprias esse. Porro quia iustus est ignorantiam nostram fateri, quam ab illis dissentire, ab eorum sententia nolumus recedere. Neque mirum videri debet alicui, nos in hac re ignorantiam vltro confiteri: cum ipse magister sententiarum omnium consensu doctissimus, ac de theologia optime meritis idipsum non dedigneretur asserere: & Sancto Thomae, dicat in praesenti articulo, maximam difficultatem in hac disputatione inesse.

Observandum insuper est, Sancto Thomae, in responsione ad tertium affirmare itidem, istam propositionem esse veram: pater & filius diligunt se, & creaturam Spiritu sancto: de qua multo pluraquam de ea, quae praecessit, dubitamus. Nam si haec vera est, sensus eius erit: pater & filius diligentes se, & creaturam producant Spiritum sanctum, qui videtur esse à veritate alienus. Nam ut definitum est à nobis iuxta sententiam Sancti Thomae, questio. 17. artic. vlt. in dubio quod adiecit vnicuique disputationi eiusdem articuli, pater & filius non producant Spiritum sanctum per dilectionem creaturam: quandoquidem necessario producant Spiritum sanctum, & contingenter diligunt creaturas: ergo haec est falsa, diligentes creaturam

Resp. ad arg. 2. S. Tho.

Nota.

producunt Spiritum sanctum. Possu-
mus nempe respondere in fauorem S.
Thom. istam propositionem veram esse,
diligentes creaturam producunt
Spiritu sanctum in hoc sensu: id est,
dum diligunt creaturam, producunt
Spiritu sanctum, quia ab eterno pro-

ducunt Spiritum sanctum, & diligunt
creaturam. Verum Scotus ubi supra
in responsione ad vicinum, quamuis
concedat, quod pater, & filius diligunt
se Spiritu sancto, attamen negat illam
pater & filius diligunt se, & creaturas
Spiritu sancto.

DE NOMINE SPIRITVS SANCTI, QVOD EST DONVM.

CONSEQUENTER queritur de dono.
¶ Et circa hoc queruntur duo. Primo, vtrum donum possit
esse nomen personale. Secundo, vtrum sit proprium Spiritus
sancti.

ARTICVLVS I.

Vtrum donum sit nomen
personale.

Text.

AD primum sic procedi-
tur. Videtur, quod do-
num non sit nomen per-
sonale. Omne enim no-
men personale importat

aliquam distinctionem in diuinis, sed
nomen doni non importat aliquam di-
stinctionem in diuinis. Dicit enim Au-
gustinus decimo quinto, de Trinitate, quod
Spiritus sanctus ita datur sicut Dei do-
num, ut etiam seipsum det, sicut Deus.
Ergo donum non est nomen perso-
nale.

¶ **P**roterea. Nullam nomen per-
sonale conuenit essentiae diuinae, sed es-
sentia diuina est donum, quod pater
dat filio, ut patet per Hilarem 8. de Tri-
nitate. Ergo donum non est personale.

¶ **P**roterea. Secundum Damascenum
nihil est subiectum, aut seruientis in di-
uinis personis. Sed donum importat
quandam subiectionem, & ad eum cui
datur, & ad eum a quo datur. Er-

go donum non est nomen personale.

¶ **P**roterea. Donum importat re-
spectum ad creaturam. Et ita vide-
tur de Deo dici ex tempore. Sed no-
mina personalia dicuntur de Deo ab
eterno, ut pater, & filius. Ergo do-
num non est nomen personale.

Sed contra est, quod Augustinus
dicit 16. de Trinitate. Sicut corpus
carnis nihil aliud est, quam caro, sic
donum Spiritus sancti, nihil aliud est,
quam Spiritus sanctus. Sed Spiritus
sanctus est nomen personale. Ergo
& donum.

Respondeo dicendum, quod in no-
mine doni importatur aptitudo ad
hoc, quod donetur. Quod autem do-
natur habet aptitudinem, vel habitu-
dinem, & ad id, a quo datur, & ad
id cui datur. Non enim daretur ab
aliquo, nisi esset eius. Et ad hoc a
cui datur, ut eius sit. Persona autem
diuina dicitur esse alienius, vel secun-
dum originem, sicut filius est patris,
vel in quantum ab aliquo habetur,
habere autem dicimus id quo liberè
possumus uti vel frui, ut volumus.
Et per hunc modum diuina persona
non potest haberi, nisi à rationali crea-
tura.

tura Deo coniuncta. Ad autem creatura moueri quidem possunt a diuina persona, non tamen sic, quod in potestate earum sit frui diuina persona, & rei effectum eius. Ad quod quandoque pertingit rationalis creatura, ut puta cum sic sit particeps diuini verbi, & procedentis amoris, ut possit liberè Deum verè cognoscere, & reuè amare. Vnde sola creatura rationalis potest habere diuinam personam, sed ad hoc, quod sic eam habeat, non potest propria virtute peruenire. Hinc oportet, quod hoc ei desuper detur. Hoc enim dari nobis dicitur, quod aliunde habemus. Et sic diuine persone competit dari, & esse donum.

Ad primum ergo dicendum, quod nomen doni importat distinctionem personalem, secundum quod donum dicitur esse alicuius per originem. Et tamen Spiritus sanctus dat seipsum in quantum est sui ipsius, ut potens se reus, vel potius frui, sicut & homo liber dicitur esse sui ipsius. Et hoc est, quod Augustinus dicit super Ioan. Quid tantum est, quam tu? Vel dicendum, & melius, quod donum oportet esse aliquo modo dantis. Sed hoc esse huius dicitur multipliciter. Vno modo per modum identitatis sicut dicit Augustinus super Ioan. Et sic donum non distinguitur a dante, sed ab eo cui datur. Et sic dicitur, quod Spiritus sanctus dat se. Alio modo dicitur aliquid esse alicuius, ut possessio, vel seruus. Et sic oportet, quod donum essentialiter distinguitur a dante. Et sic donum Dei est aliquid creatum. Tertio modo dicitur hoc esse huius per originem tantum. Et sic filius est patris, & Spiritus sanctus utriusque. In quantum ergo donum hoc modo dicitur esse dantis, sic di-

stinguitur a dante personaliter, & est nomen personale.

Ad secundum dicendum, quod essentia dicitur esse donum patris primo modo, quia essentia est patris per modum identitatis.

Ad tertium dicendum, quod donum secundum quod est nomen personale, non importat subiectionem, sed originem tantum in comparatione ad dantem. In comparatione verò ad eum, cui datur importat liberum usum, vel fruitionem, ut dictum est.

Ad quartum dicendum, quod donum non dicitur ex eo, quod alii datur, sed in quantum habet aptitudinē ut possit dari. Vnde ab eterno diuina persona dicitur donum, licet ex tempore detur. Nec tamen per hoc, quod importatur respectus ad creaturam, oportet quod sit essentialiter. Sed quod aliud essentialiter in suo intellectu includatur, sicut essentia includitur in intellectu personae, ut supra dictum est.

ARTICVLVS II.

Utrum donum sit proprium nomen Spiritus sancti.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod donum non sit proprium nomen Spiritus sancti. Donum enim dicitur ex eo quod datur, sed sicut dicitur I. 9. Filius datus est nobis. Ergo esse donum conuenit filio, sicut spiritui sancto. **2.** Preterea, Omne nomen proprium alicuius persone significat aliquam eius proprietatem. Sed hoc nomen donum, non significat proprietatem aliquam Spiritus sancti. Ergo donum

non est proprium nomen Spiritus sancti.

3. Preterea, Spiritus sanctus potest dici spiritus alicuius hominis. Sed non potest dici donum alicuius hominis, sed solum donum Dei. Ergo donum non est proprium nomen Spiritus sancti.

4. Sed contra est, quod August. dicit in 4. de Trinitate. Sicut natum esse est filio a patre esse, ita Spiritum sanctum donum Dei esse, est a patre, & filio procedere. Sed Spiritus sanctus sortitur proprium nomen in quantum procedit a patre, & filio. Ergo & donum est proprium nomen Spiritus sancti.

Respondeo dicendum, quod donum secundum quod personaliter sumitur in diuinis, est proprium nomen Spiritus sancti.

Ad cuius euidentiam sciendum est, quod donum proprie est datio irredibilibus secundum philosophum. In est, quod non datur intentione retributionis. Et sic importat gratuitam donationem. Ratio autē gratuite donationis est amor. Ideo enim damus gratis alicui aliquid, quia volumus ei bonum. Primum ergo quod damus ei est amor quo volumus ei bonum.

Vnde manifestum est, quod amor habet rationem primi doni, per quod omnia dona gratuita donantur. Vnde cum Spiritus sanctus procedat ut amor (sicut iam dictum est) procedit in ratione doni primi. Vnde dicit August. 15. de Trinitate, quod per donum, quod est Spiritus sanctus, multa propria dona diuiduntur membris Christi.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut filius, quia procedit per modum verbi, quod de ratione sua habet, & sic similitudo sui principij, dicitur propria imago, licet etiam Spiritus san-

ctus sit similis patri sicut etiam Spiritus sanctus, qui a patre procedit ut amor, dicitur proprie donum, licet & filius detur. Hoc enim ipsum, quod filius datur est ex patris amore, secundum illud Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret.

Ad secundum dicendum, quod in nomine doni importatur, quod sit dantis per originem. Et sic importatur proprietatem originis spiritus sancti, quae est processio.

Ad tertium dicendum, quod donum antequam detur est tantum dantis, sed postquam datur, est eius cui datur. Quia igitur donum non importat dationem in actu, non potest dici, quod sit donum hominis, sed donum Dei dantis. Cum autem iam datum est, tunc hominis est, vel spiritus, vel datum.

¶ Commentarium.

PRESENS commentarium duashabet partes: in prima namque plura tractantur de hoc nomine donum, & eius definitione, significatione, ac suppositione: in secunda verò respondemus ad questiones articulorum, praemissa quadam diuisione huius nominis donum: & etiam duo absoluiimus dubia: statui musque regulam annotatione dignam.

Prima commentarii pars.

PLACVIT nobis unico duntaxat commentario fieri facere praesenti quaestioni, in qua de dono Spiritus sancti sermo instituitur, atque illius duos articulos simul absoluere, quemadmodum eorum unica ferme est explicatio. De hac verò re disputat Magister sententiarum in 1. dist. 8. & ibidem scholastici doctores.

Huius rei disputatio ortum inde habuit, quod in sacris literis Spiritus sanctus peculiari nomine donum appellatur: Etenim actum. 8. legitur: cum vidisset autem Simon, quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obrulit eis pecuniam, dicens: date & mihi hanc potestatem, ut cuiusque imposuero manus accipiat Spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum, pecunia tua tecum sit in perditionem, quonia donum Dei existimasti pecunia possideri. Quibus verbis, palam scriptura quem dixerat Spiritum sanctum, donum modo appellat. & actum. 1. Penitentiam (inquit Petrus) agite: & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum: & accipietis donum Spiritus sancti. Vbi ut Augustinus explicat. 1. 5. de Trinit. cap. 19. nomine donum, intelligitur Spiritus sanctus: quoniam in loco plura alia scriptura testimonia congerit ad hanc rem probanda. Et quod magis ac magis hęc veritas illullretur, Augustin. verba recensenda sunt, qui post longum sermonem in hac difficultate enodanda, ita ait.

Verba August. Et multa alia sunt testimonia scripturarum, quę concorditer attestantur donum Dei esse Spiritum sanctum, in quantum datur eis, qui per eum diligunt Deum. Sed nimis longum est cum ista colligere: & quid eis satis est, quibus hęc, quę diximus, satis non sunt? Sanę autem monendi sunt, quando quidem donum Dei iam vident dictum Spiritum sanctum, ut cum audiunt donum Spiritus sancti, illud genus loquutionis agnoscant: quo dictum est in expolatione corporis: carnis sicut enim corpus carnis nihil aliud est, quā caro, sic donum Spiritus sancti nihil est aliud, quā Spiritus sanctus. Hęc Aug.

Iam vero omnis huius questionis ambiguitas in significationem nominis donum refertur: ita ut illa plenę, & perfecte accepta omnia sint protinus perspicua, & absoluta. Quapropter ad expositionem dictionis accingamur.

Donum definit. Donum ergo est res alicuius, qui

eam alteri liberaliter cōfert, ut ea pro voluntate, libereque; fruatur, & utatur. Porro sui finis est, uti vero mediocriter ad finem, ut cum quis gratis conficit equum amico, atque in illum eius dominium transfert, huius plane gratuita datio donatio est: & equus ipse eo modo collatus donum quidem est: competit namque illi completa, & integra assignata definitio, ut constat. Et Dei filius Christus redemptor noster, quatenus pater æternus eum contulit gratuitō mundo in salutem hominum, & perfectionem vniuersi, donum nimirū est: siquidem liberaliter eum contulit hominibus, ut eo in cęlo fruereutur: atque eius meritis, & effectibus, qui ex vita mortis: eius emanarunt, liberē vterentur ad vitę æternę consequutionem. Quod autem pater filium suum vniuersum dono dedit mundo, testatur ipsemet Ioan. 3. Sic enim Deus dilexit mundum, ut filium suum vniuersum daret. Et Spiritus sanctus insuper donum est, quia pater, & filius eum donant hominibus, ut liquet ex scripturę allegatis locis. Et hanc sanę innuit definitionem Aristot. 1. Topi corum capit. 4. post medium ait. Donum est datio irredidibilis, id est, ut in articulo 2. exponit diuus Th. q. non datur intentione retributionis.

Ex quibus aperte colligitur, nomen donum commune esse ad Deum, & creaturas: ac perinde analogum, sicut reliqua nomina, quę de Deo, & creaturis dicuntur: etenim prius dicitur de Deo, posteriore de creatura: quod quidem (ut liquido ex definitione constat) de ratione doni est, q. sit bonum, & liberaliter collatum: at Deus summum bonum est, & nihil liberalius datur, quā cum ipsemet effusē communicat se per gratiam, & gloriam hominibus, & angelis. Caterum nos in presentis disputatione tantum agemus de nomine doni, ut significat Deum, & nō vt de creaturis dicitur.

Elicitur rursus ex definitione, nomen donum importare respectū triplici cetero est, ad rem datam, & cui datur, & rem, quę datur.

Obler-

Obseruandum verò accuratē est ad pleniorē intellectum huius definitionis, atque explicationem huius nominis donum, quod esto de ratione dati, & donati sit, quod detur, vel dnetur, aut datum, vel donatum fuerit (quia sunt participia quę tempus importāt) non tamen de ratione doni, sed quod sit res apta nata donari: quoniam verba in definitione non dicunt actum, sed aptitudinem. Etenim antequam plura dona habet, quā ea tribuat: & sponsus dicitur emere dona, quibus sponsam suam exornet, antequam ea illi reddat. Istam quidem annotationem docet sanctus Tho. art. 1. & Magister sentent. loco citato, & presertim August. libro 5. de Trinitate cap. 1. 5. in fine, cuius verba sunt. Aliiter enim intelligitur cum dicitur donum, aliter cum dicitur donatum: nam donum potest esse antequam detur, donatum autem nisi datum fuerit, nullo modo dici potest.

At obijciat quis ex verbis eiusdem Augustin. 1. 5. de Trinit. cap. 19. In tantū (inquit) ergo donum Dei est, in quantum datur eis, quibus datur: Quo loco Augustin. satis perspicue innuit, quod de ratione doni est, quod actu doneatur, vel donatum fuerit: non ergo sufficit, ut donum sit, quod aptum sit donari. Respondetur, quod vel Augustinus nomine donum intelligit donatū, vel rectius dicendum existimamus, q. dum ait, donum Dei esse in quantum datur, intelligit potestate, non actu, id est potest dari.

Ex hac doctrina consequarium, seu corollarium nobis desumimus: q. filius Dei ab æterno fuit donum, quando ab æterno fuit patris per originē, qui nobis illum erat benignē collaturus: iuxta illud Ioan. 3. allegatum. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum vniuersum daret. Etiam etiam 9. Farvulus natus est nobis, & filius datus est nobis. Spiritus sanctus itidem ab æterno fuit donum (& ut ostendemus inferius, peculiari quadam ratione potest eius quā filius) quoniam ab æterno fuit patris, & filij per originem, qui

scilicet pater, & filius clementer datur erant ipsum hominibus: secundum illud Ioan. 14. Et alium Paraclitum dabit, ut maneat vobiscum in æternum. Et post pauca. Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo. Et hoc idem dicit August. lib. 5. de Trinit. cap. 19. in fine. Semper (ait) procedit Spiritus sanctus: & non ex tempore, sed ab æternitate procedit: sed quia sic procedebat, ut esset donabile, iam donum erat: & antequam esset cui daretur. Et in eodem lib. cap. 14. etiam in fine, inquit. Eo ipso quo daturus erat eū Deus, iam donum erat & antequam daretur.

Nempe ut hęc clarius innotescat intuitu, aduertendum nimis est quod eleganter annotat Magister sentent. loco ubi supra, quod esto persona aliqua diuina ab æterno fuit donum, verum tamen non fuit donum respectu alterius diuinę personę (etsi aliqui dicant oppositum) sed tantummodo respectu creaturę: cum de ratione doni sit, q. liberē, & non necessariō detur, & quicquid vna persona dat, aut communicat alteri, necessariō ei communicat, ut pater necessariō communicat filio naturam suam per generationem, & pater, & filius eandem per spirationem: & eadem methodo probabitur, nullam rem diuinam esse donum respectu alterius rei diuinę, siue absolute, siue relatē. Et cum dicimus, Deum, vel diuinam personam respectu creaturę esse donum, intelligimus de creatura intellectuali: nam quę intellectualis non est, ut dicit sanctus Thom. artic. 1. Deum habere non potest, ut liberē utatur, vel fruatur, ac perinde respectu eius propriē donum esse nequit.

Sed opponat aliquis ex verbis Hilarij, 8. de Trinit. ubi ait, diuinam essentiam esse donum, q. pater dat filio. Cui profecto respondemus, eum uti nomine doni extenso vocabulo.

Offertur se tamen nonnulla dubia in presentis disputatione: primum quidem est, an pater, vel Deus in communi sit, vel fuerit ab æterno donum respectu creaturę, uti de filio, & de Spiritu

Aduert.

Obiectio

Responso

1. Dub.

tu

tu sancto nuper affirmimus. Et proculdubio suppetunt argumeta in vtraque partem, & initio probatur pars asserens. Quandoquidem Deus, & pater aternus daturus erat seipsum, quinimo omnes tres diuinae personae daturae erant seipsas per cognitionem, & amorem hominibus, ut claret ex illo Ioan. 14. ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Et Augusti. 13. de Trinitate. ca. 19. ait: Spiritus sanctus ita datur sicut Dei donum: ut etiam se ipsum det sicut Deus. Verum in oppositum extat argumentum: siquidem de ratione doni est (ut constat per definitionem assignatam) quod sit dantis, & nullus dicitur esse alicuius, nisi ab eo distinguatur, ac Deus non distinguitur a se ipso, neque pater.

Responso

Huic difficultati respondet diuus Thom. art. 1. ad primum, quod aliquid dicitur esse alicuius trisariam, primo modo per identitatem (ita dicunt scolastici) quomodo Deus dicitur suusipsum, iuxta illud Augustini super Ioan. Qui tam tuum est, quam tu? Secundo modo per possessionem, uti seruus, & equus dicitur domini sui. Tertio autem modo per originem, quo pacto filius patris est, Spiritus sanctus patris, & filij.

Nunc vero respondemus, quod non solum filius, & Spiritus sanctus est, & ab aeterno fuit donum respectu creaturae: verum etiam pater, & Deus in communi: ut ostenditur argumento in fauorem partis asserentis adducto. Ne ad argumentum contra partem asserentem negamus quidem, quod nihil sit alicuius, nisi ab eo distinguatur: nam ut ostensum est, pater & Deus sui ipsius est per identitatem.

Dub.

Secundo autem dubitatur, an Spiritus sanctus peculiari ratione dicatur donum potius, quam filius, ut paulo ante diximus. Respondemus haud dubie affirmative: quia quamuis filius ab aeterno fuerit donum, non tamen ex vi originis, & processionis, qua a patre procedit: attamen Spiritus sanctus ab aeterno fuit donum: & procedit ut donum ex vi originis, qua a patre, &

filio procedit: siquidem ab eis procedit per actum voluntatis ex vi originis & processionis, ut amor: & amor, ut amor, donum est: quinimo rationem habet primi doni: ut dicit S. Thom. in 2. arti. quoniam primum, quod datur ei quem amamus, amor est: & hoc est quod dicit Aug. 4. de Trinitate. cap. 20. & 5. cap. 11. Cum ait Spiritus sanctus donum est patris, & filij, quia a patre, & filio procedit: hoc est, donum est patris, & filij, quia ab eis ex vi originis procedit ut donum.

Secunda commentarij pars.

HIS iactis fundamentis, oportet ad rem accedentes respondere ad duas quaestiones, quas excitat diuus Thom. in articulo- rum titulis: an donum sit nomen personale: & an sit proprium Spiritus sancti. Quibus quaestionibus sine distinctione, & huius nominis diuersa significatione praemissa satisfacere non possumus.

Vnde sciendum est, quod ut liquet ex assignata doni definitione, de ratione eius est, quod sit alicuius: ac proinde tot sunt modi donorum, quot sunt modi, quibus aliqua res dicitur alicuius. Quorum multiplicitate, & diuersitate in praesentiarum omissa, quae nominales profecto prolixè vtuntur, asserimus, quod nomen donum, ut de Deo dicitur, tribus modis accipi solet.

Primo modo, ut significat donum in diuinis, quod est alicuius per identitatem: & illo modo dicitur de Deo, & de tribus diuinis personis, ut probatum est: quoniam benigne, & liberaliter confundunt se per cognitionem, & amorem in creaturas intellectuales: ac subinde est nomen essentiae, seu essentialis in hoc significato, quando tribuitur omnibus diuinis personis, & ipsi Deo.

Secundo modo sumitur, ut significat donum, quod est dantis per originem: quae significatione est nomen personae conue-

ueniens filio, & Spiritui sancto: quemadmodum spirator est nomen personale patris, & filij.

Terria

Tertio autem modum assumitur, ut significat donum, quod est alicuius per originem, & ex vi originis procedit, ut donum: & tunc prorsus est nomen personae, proprium spiritui sancto, & importat realem relationem ad patrem, & filium, puta spiratione passiuam, seu processionem.

Quarta

Summatim igitur rem perstringentes, respondemus, quod nomen donum, in prima acceptione est nomen essentiae, seu essentialis: in secunda nomen personale patris, & filij: in tertia vero duntaxat nomen proprium Spiritus sancti. Ex his nimirum, quae dicta sunt, clara satis relinquitur litera diui Thom. in duobus articulis.

Quinta

Extat tamen dubitatio circa illa verba sancti Thom. in art. 2. Spiritus sanctus procedit ut amor, pro quo accipitur nomen amoris: an pro amore essentiali, quod est diuina essentia, an pro amore personali, qui est Spiritus sanctus. Haec nempe difficultas immerito torquere solet non paucos Thomistarum, ut Capreolum in 1. distin. 18. quae unica, & Caiet. in praesentiarum articulo, atque alios: dum respondere conantur Aureolo, qui praesertim S. Thom. propositionem impugnare contendit. Et hanc pertractat difficultatem sanct. Thom. in 1. distin. 10. quae 1. & speciatim art. 1. ad 4. dicit, quod amor sumitur trisariam, essentialiter, personaliter, & notionaliter: & quod sumitur amor in praesata propositione secundo modo.

Sexta

Nos vero dicimus, nomen amoris in ea propositione, nec accipi pro amore essentiali, nec personali: sed communiter, & vniuersum, & pro amore, ut communis est ad omnem amorem, & dicitur Spiritus sanctus procedere, ut amor, quia procedit per actum voluntatis, & dilectionis, ut procedit quicumque amor, qui ab aliquo procedit, est amor essentialis, qui est diuina essentia, a nullo procedat.

Septima

Et est animaduertendum, quod

Spiritus sanctus aliquando dicitur a sancto Tho. procedere, ut impressio, sicut in quaestione praecedenti: interdum ut impulsus, nonnunquam ut amor: quo processionem Spiritus sancti obscuram, & innominatam, saltem tot vocibus multiplicatis ut cunq̄ nobis explicet: ceterum praedictae omnes locutiones in eodem sensu accipiendae sunt.

Doctrinae tri-
nae tri-
argum.
annotas.
digna.

In tertio argumento secundi articuli inquit difficultatem hanc: cur Spiritus sanctus dicatur Spiritus hominis, ut Spiritus Heliae Lucae 1. & ipse procedat ante illum in spiritu, & virtute Heliae, & Spiritus Moysi nume. 11. auferat de spiritu tuo, & tamen ipse Spiritus sanctus non appellatur donum hominis.

Responso

Ratio utique sumitur a significatione nominum: & virtute respondet diuus Thom. id esse in causa, quia donum antequam detur est dantis, & non eius, cui datur, ut constat ex eius significatione: non enim (ut dictum est) significat dationem, seu largitionem in actu, sed potentiam: siquidem donum, ut liquet ex eius definitione, est id, quod est aptum natum donari: attamen spiritus significat spirationem in actu, significat enim tertiam personam quatenus spirat in nos Ioan. 3. Spiritus ubi vult spirat. Magister sententiae ubi supra egregie animaduertit, quod licet Spiritus sanctus in sacris literis appelletur spiritus noster, sed nequaquam Spiritus sanctus noster: sicut neque secunda persona diuina dicitur filius noster. Quoniam filius duntaxat dicit relationem ad patrem: & Spiritus sanctus, ut praemissum est quaestio. 3. 6. artic. 1. sumitur loco vnius incomplexi innominati, quod tantum significat relationem ad patrem, & filium: veruntamen nomen spiritus sine additamento sanctus, dicit respectum ad nos, cum significat tertiam personam, ut in nos spirat, & haec Augustini sententia. 5. libro de Trinitate capitu. 14. Quod, inquit, de patre natum est, ad patrem solum refertur cum dicitur filius, & ideo filius patris est, & non noster. Dicimus tamen & pa-

& panem nostrum da nobis, sicut dicimus spiritum nostrum. Hæc Augustinus. Nota: Ex quibus aliam rationem expendere possumus, quare spiritus sanctus dicatur donum Dei altissimi, non ira nostrum: scilicet, quia ut est proprium nomen spiritus sancti, duntaxat significat relationem ad patrem & filium. Si tamen aliquando reperiatur donum nostrum, accipi debet pro donato, vel dato. Regula: Tandem ex diuinis nominibus ea, que nullum dicunt respectum ad nos, non admittunt proprium nostrum, meum, vel tuum potissimum abstracta: quia

rectè non dici debet deitas nostra vel æternitas nostra, vel essentia diuina nostra. Illa verò, que præ se ferunt respectum ad nos, aptè suscipiunt illa pronomina: ut creator noster, Redemptor noster, & etiam dicitur Deus noster, quatenus imponitur ab vniuersali rerum prouidentia: sicut docet S. Thom. quaest. 13. artic. 9. Et deum prima persona non dicitur pater noster, ut hoc nomen est personæ nomen: nihilominus appellatur pater noster, ut est nomen essentiæ, ut notum est in oratione dominica, quia pater noster in hac significatione idem est, & principium nostrum.

DE PERSONIS IN COMPARATIONE AD ESSENTIAM.

POST ea, que de personis diuinis absolute tractata sunt, considerandum restat de personis in comparatione ad essentiam, & ad proprietates, & ad actus notionales, & de comparatione ipsarum adinuicem.

Quantum igitur ad primum horum 8. quaerentur. Primo, utrum essentia in diuinis sit idem quod persona. Secundo, utrum dicendum sit, quod tres personæ sunt vnius essentiæ. Tertio, utrum nomina essentialia prædicanda sint de personis in plurali, vel in singulari. Quarto, utrum adiectiua notionalia, aut verba, vel participia prædicari possint de nominibus essentialibus concretiuè acceptis. Quinto, utrum prædicari possint de nominibus essentialibus in abstracto acceptis. Sexto, utrum nomina personarum prædicari possint de nominibus essentialibus. Septimo, utrum essentialia attributa sint approprianda personis. Octauo, quod attributum cui personæ debeat appropriari.

ARTICVLVS I.

Ut in diuinis essentia sit idem quod persona.

Supradictis patet. Ergo essentia non est idem, quod persona.

1. Præterea. affirmatio & negatio simul, & semel non verificantur de eodem, sed affirmatio, & negatio verificantur de essentia, & persona. Nam persona est distincta, essentia vero non est distincta. Ergo persona, & essentia non sunt idem.

3. Præter. Nihil subicitur sibi ipsi, sed persona subicitur essentia. Unde suppositum, vel hypostasis nominatur. Ergo persona non est idem quod essentia.

Sed contra est, quod Aug. dicit 7. de Trinit. Cum dicimus personam patris, non aliud dicimus, quam substantiam patris.

AD primum sic proceditur. Videtur quod in diuinis essentia non sit idem, quod persona. In quibuscuque enim essentia est idem, quod persona, seu suppositum, oportet quod sit tantum unum suppositum vnius nature, ut patet in omnibus substantijs separatis.

Eorum enim, que sunt idem re, unum multiplicari non potest quin multiplicetur & reliquum, sed in diuinis est una essentia, & tres personæ, ut ex Barth. Torres.

T Respon-

QVÆ

Respondendo dicendum, quod considerantibus divinam simplicitatem, quaestio ista in manifesto habet veritatem. O sensus est enim supra, quod divina simplicitas hoc requirit, quod in Deo sit idem essentia, & suppositum, quod in substantiis intellectualibus nihil est aliud quam persona. Sed difficultatem videtur ingerere, quia multiplicatis personis divinis essentia retinet unitatem. Et quia ut Boet. dicit. Relatio multiplicat personarum Trinitatem, posuerunt aliqui hoc modo in divinis differre essentiam & personam, quo & relationes dicebant esse assistentes, considerantes in relationibus solum quod ad alterum sunt, & non quod res sunt. Sed (sicut supra ostensum est) sicut relationes in rebus creatis accidentaliter insunt, ita in Deo sunt ipsa essentia divina. Ex quo sequitur, quod in Deo non sit aliud essentia, quam persona secundum rem, & tamen quod personae realiter ab invicem distinguantur. Persona enim (ut dictum est supra) significat relationem, prout est subsistens in natura divina. Relatio autem ad essentiam comparata non differt re, sed ratione tantum. Comparata autem ad oppositam relationem, habet virtute oppositionis realem distinctionem. Et sic remanet una essentia, & tres personae.

Ad primum ergo dicendum, quod in creaturis non potest esse distinctio suppositivum per relationes, sed oportet, quod sit per essentialia principia, quia relationes non sunt subsistentes in creaturis. In divinis autem relationes sunt subsistentes. Ideo secundum quod habent oppositionem ad invicem, possunt distinguere supposita. Neque tamen distinguitur essentia, quia relationes ipsae non distinguuntur ab invicem, secundum

quod sunt realiter idem cum essentia. Ad secundum dicendum, quod in quantum essentia & persona in divinis differunt secundum intelligentiam rationem, sequitur quod aliquid possit affirmari de uno quod negatur de altero, & per consequens quod suppositum uno non supponatur alterum.

Ad tertium dicendum, quod rebus divinis nomina imponimus secundum modum rerum creaturarum, ut supra dictum est. Et quia naturae rerum creaturarum individuatur per materiam, quae subijcitur naturae speciei, inde est, quod individua dicuntur subiecta, vel supposita, vel hypostases. Et propter hoc etiam divinae personae supposita, vel hypostases nominantur, non quod ibi sit aliqua suppositio, vel subiectio secundum rem.

Commentarium:

INITO iam sermone de divinis personis, patre, filio, & Spiritu sancto: modo transfert orationem, ut de eisdem per comparationem ad essentiam agat.

Atque huic articulo respondens statuit conclusionem de fide tenendam: hoc est, essentiam esse idem cum persona. Quae ostenditur ex illo Ioan. 10. Ego & pater unum sumus, & 1. Ioan. 5. Tres sunt qui testimonium dant in caelo, Pater, verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres unum sunt. Et demum definita est ab eccl. in ca. 1. Summe de summa Trinit. & fide cathol. ubi habetur, Pater & filius, & Spiritus sanctus tres quidem personae, sed una essentia.

Hoc nimirum loco etiam disputatur, an videlicet persona ex natura rei, & ante omnem actum intellectus distinguatur ab essentia, nisi id ipsum a nobis actum fuisset latissime quaest. 28. ar. 2. disp. 3. praesertim cael. 2. quod ubi in praesentia est fuerit illa iterum repetere. Reliqua

Reliqua vero, quae in littera adducuntur, clara sunt ex his quae pertractata sunt quaest. 3. art. 3. & quaest. 28. artic. 2. & quaest. 3. art. 1.

Dimtaxat est memoriae commendandum quod docet in responsione ad primum: videlicet istam propositionem, in quibuscumque essentia est idem quod persona, nequit esse illius naturae nisi unicum suppositum: veram esse in creaturis, ut in angelis, quod probatur quaestione 28. art. 4. Et ubi suppositum, & essentia sunt absoluta. At fallam esse, ubi essentia seu natura est absoluta, & suppositum respectivum: & hoc quidem contingere propter oppositionem relationum, ut constat ex annotatione eorum, quae S. Thom. docet quaest. 28. artic. 3.

ARTICVLVS II.

Utrum sit dicendum, tres personae esse unius essentiae.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod non sit dicendum, tres personae esse unius essentiae. Dicit enim Hilarius in lib. de syno. quod pater, & filius, & Spiritus sanctus, sunt quidem per substantiam tria, per consonantiam vero unum, sed substantia Dei est eius essentia. Ergo tres personae non sunt unius essentiae.

Præterea. Non est affirmandum aliquid de divinis, quod auctoritate scripturae sacrae non est expressum, ut patet per Dio. 1. cap. de di. no. Sed nunquam in scriptura sacra exprimitur, quod pater & filius, & Spiritus sanctus, sunt unius essentiae. Ergo hoc non est afferendum.

Præterea. Natura divina est idem, quod essentia. Sufficere ergo dicere quod tres personae sunt unius naturae.

Præterea. Non consuevit dici, quod persona sit essentia, sed magis quod essentia sit persona. Ergo neque convenienter videtur dici, quod tres personae sunt unius essentiae.

Præterea. Augustinus dicit quod non dicimus tres personas esse ex una essentia, ne intelligatur, in divinis aliud esse essentia, & persona. Sed sicut propositiones sunt transitivae, ita & obliquae. Ergo pari ratione non est dicendum, quod tres personae sunt unius essentiae.

Præterea. Id, quod potest esse erroris occasio, non est in divinis dicendum, sed cum dicuntur tres personae unius essentiae, vel substantiae, datur erroris occasio. Quia ut Hilarius dicit in lib. de syn. una substantia patris, & filii praedicata, aut unum qui duas nomenclationes habet subsistentem significat, aut divisam unam substantiam duas imperfectas fecisse substantias: aut tertiam priorem substantiam, quae a duobus & usurpata sit & assumpta. Non est ergo dicendum, tres personae esse unius essentiae.

Sed contra est, quod Augustinus dicit in li. 2. contra Maximinum. Quod hoc nomen homiusion, quod in concilio Nicensino adversus arrianos firmatum est, idem significat quod tres personae esse unius essentiae.

Respondendo dicendum, quod (sicut supra dictum est) intellectus noster res divinas nominat, non secundum modum earum, quia sic eas cognoscere non potest, sed secundum modum in rebus creatis inuentum. Et quia in rebus sensibilibus, a quibus intellectus noster scientiam capit, natura alienius speciei per materiam individuatur, & sic natura se habet ut forma: individuum autem ut suppositum forme, propter hoc etiam in divinis quantum ad modum significandi, essentia

na significatur, vt forma trium perso-
narum. Dicimus autem in rebus crea-
tis formam quamcunque esse eius cui-
us est forma, sicut sanitatem, vel pul-
chritudinem hominis alicuius. Rem au-
tem habentem formam non dicimus
esse formam, nisi cum adiectione alicui-
us adiectiuum, quod designat illam for-
mam. Vt cum dicimus, ista mulier est
egregia formae, iste homo est perfecta
virtutis. Et similiter quia in diuinis
multiplicatis personis non multiplica-
tur essentia, dicimus vniam essentiam
esse trium personarum, & tres perso-
nas vnus essentiae, vt intelligatur isti
genitui obstrui in designatione forme.

Ad primum ergo dicendum, quod
substantia sanatur pro hypostasi, &
non pro essentia.

Ad secundum dicendum, quod li-
cet tres personas esse vnus essentiae no-
inueniatur in sacra scriptura per haec
verba, inuenitur tamen quantum ad
hunc sensum: sicut ibi. Ego & pater
vnum sumus. Et ego in patre, & pa-
ter in me est. Et per multa alia habe-
re potest idem.

Ad tertium dicendum, quod quia
natura designat principium actus, es-
sentia vero ab essendo dicitur, possunt
dici aliqua vnus naturae, quae conue-
niunt in aliquo actu, sicut omnia cale-
facientia. Sed vnus essentiae dici non
possunt, nisi quorum est vnus esse.

Et ideo magis exprimitur vnitas di-
uina, per hoc quod dicitur, quod tres
personae sunt vnus essentiae, quam si di-
ceretur, quod sunt vnus naturae.

Ad quartum dicendum, quod for-
ma absolute accepta consuevit signifi-
cari, vt eius cuius est forma, vt vir-
tus Petri. & conuerso autem res ha-
bens formam aliquam non consuevit
significari vt eius, nisi cum volumus
determinare, sine designare formam.

Et tunc requiruntur duo genitui, quo-
rum vnus significet formam, & alius
determinationem formae, vt si dicatur
Petrus est magne virtutis. Vel etiam
requiritur vnus genitiuus habens vim
duorum genitiuorum, vt cum dicitur
vir sanguinum est iste, id est effusor
multi sanguinis. Quia igitur essentia
diuina significatur vt forma respectu
persona, conuenienter essentia perso-
nae dicitur, non autem e conuerso, nisi
aliquid addatur ad designationem es-
sentiae: vt si dicatur, quod pater est
persona diuina essentiae, vel quod tres
personae sunt vnus essentiae.

Ad quintum dicendum, quod haec
prepositio ex, vel de, non designant
habitudinem cause formalis, sed ma-
gis habitudinem cause efficientis, vel
materie: talis. Quae quidem cause in om-
nibus distinguuntur ab his, quorum
sunt cause. Nihil enim est sua mate-
ria, neque aliquid est suum principium
actuum. Aliquid tamen est sua for-
ma, vt patet in omnibus rebus imma-
terialibus. Et ideo per hoc, quod dici-
mus tres personas vnus essentiae, signi-
ficando essentiam in habitudine for-
mae, non ostenditur aliud esse essentiam,
quam personam. Quod ostenderetur, si
diceremus tres personas ex eadem es-
sentia.

Ad sextum dicendum, quod sicut
Hilar. dicit in lib. de syno. male sanctis
rebus pronudicatur, si quia non sancti,
a quibusdam habentur, esse non de-
beant. Sic si male intelligitur homi-
nison, quid ad me bene intelligentem
Sic ergo vna substantia ex vna geni-
ti proprietate, non sic autem ex pro-
portione, aut ex vnione, aut ex com-
muniione.

Com-

Commentarium.

Exclusio
filiis re-
spondet.

RESPONDET affirman-
te conclusione, quae proba-
tur ex Augustin. lib. 2. con-
tra Maximinum cap. 14.

Aduersus tamen con-
clusionem occurrit argumentum. In
communis sermone apte, & congrue for-
ma dicitur eius, qui eam habet: vt vir-
tus Petri, pulchritudo mulieris: at in
parte & barbarè id, quod habet formam
dicitur esse formae, quam habet: vt mu-
lier pulchritudinis, Petrus virtutis: Sed
essentia significatur, vt forma, & perso-
na vt habens eam: ergo haec est barba-
ra loquutio tres personae sunt vnus es-
sentiae: quamuis ista sit apta, & con-
grua, essentia est trium personarum.

Huius argumento virtute respon-
det sanctus Thom. in artic. & in respon-
sione ad quartum: quod quamuis id quod
habet formam, non dicatur simpliciter
esse formam, quam habet in vulgata lo-
quutione, dicitur tamen esse iuxta for-
mam cum additamento alterius geni-
tui: vt haec mulier est egregiae formae,
hic homo est perfecta virtutis, & pra-
stantis ingenij. Quo fit, vt illa propo-
sicio assumpta in titulo articuli sit apta
& congrua: tres personae sunt vnus es-
sentiae, aut etiam tres sunt personae di-
uinae essentiae: verum haec non est ita co-
grua, & apta, tres personae sunt essentiae.

In responsione ad primum expli-
cat verba Hilar. in libro de synodis, &
docet, quod nomen substantia ab Hila-
rio sumitur pro hypostasi, & non pro
essentia: cum ait, pater & filius, & Spi-
ritus sanctus sunt quidem per substan-
tiam tria.

In responsione ad tertium asseue-
rat, quod magis exprimitur vnitas per-
sonarum in essentia, cum dicimus, tres
personae sunt vnus essentiae, quam cum
dicimus sunt vnus naturae: siquidem
natura est principium operationis, &
actus. Quo fit, vt omnia illa quan-
tumuis re distincta, dicantur esse eius-
dem naturae, quae conueniunt in ali-
quo actu, & operatione vti omnia,

Barib. Terras.

quae secundum naturam suam sunt ca-
lida: veruntamen essentia dicitur ab
essendo, quapropter duntaxat illa di-
cuntur vnus essentiae, quae habent idem
esse sicuti diuinae personae.

Ad quintum annota t, quod istae
praepositiones ex & de, non dicunt ha-
bitudinem cause formalis, sed efficien-
tis, vel materialis potius: & ob id tres
personae diuinae non dicuntur esse de
vna essentia, vel ex vna essentia, vt in-
nuir Augustin. 7. de Trinit. capit. 6. alia
quae in articulo sunt, explanatione non
indigent.

ARTICVLVS III.

Vtrum nomina essentialia, vt
hoc nomen Deus praedicetur
singulariter de tribus
personis.

AD tertium sic procedi-
tur. Videtur, quod no-
mina essentialia, vt hoc
nomen Deus, non praedi-
centur singulariter de
tribus personis, sed pluraliter. Sicut
enim homo significatur, vt habens hu-
manitatem, ita Deus significatur vt
habet deitatem. Sed tres personae sunt
tres habentes Deitatem. Ergo tres per-
sonae sunt tres dii.

1. Praeterea. Genes. 1. vbi dicitur,
In principio creauit Deus celum &
terram: hebraica veritas habet he-
loym, quod potest interpretari dii, siue
iudices. Et hoc dicitur propter plura-
litate personarum. Ergo tres perso-
nae sunt plures dii, & non vnus Deus.

3. Praet. Hoc nomen res, cum absolute di-
catur, videtur ad substantiam pertinere.
Sed hoc nomen pluraliter praedicatur de
tribus personis. Dicit. n. Aug. in lib. de
doctrina Christiana. Res quibus fruenda est
sunt pater, & filius, & spiritus sanctus. Ergo

T 3

Et alia nomina essentialia pluraliter predicari possunt de tribus personis.

¶ Preterea. Sicut hoc nomen Deus significat habentem Deitatem, ita hoc nomen persona significat subsistentem in natura aliqua intellectuali: sed dicimus tres personas, ergo eadem ratione dicere possumus tres Deos. Sed contra est quod dicitur Deut. 6. Audi Israel: Dominus Deus tuus, Deus unus est.

¶ Respondeo dicendum, quod nomen essentialium quaedam significant essentiam substantiue, quaedam vero adiectiue. Ea quidem, quae substantiue essentiam significant, praedicantur de tribus personis singulariter tantum, et non pluraliter. Quae vero adiectiue, essentiam significant, praedicantur de tribus personis in plurali. Cuius ratio est, quia nomina substantiua significant aliquid per modum substantiae: nomina vero adiectiua significant aliquid per modum accidentis, quod inhaeret subiecto. Substantia autem sicut per se habet esse, ita per se habet unitatem, vel multitudinem. Unde et singularitas, vel pluralitas nominis substantiui attenditur secundum formam significatam per nomen. Accidentia autem sicut esse habent in subiecto, ita ex subiecto suscipiunt unitatem, vel multitudinem. Et ideo in adiectiuis attenditur singularitas, et pluralitas secundum supposita. In creaturis autem non inuenitur una forma in pluribus suppositis, nisi unitate ordinis, ut forma multitudinis ordinatae. Unde nomina significantia talem formam, si sint substantiua, praedicantur de pluribus in singulari, non autem si sint adiectiua. Dicimus enim, quod multi homines sunt collegium, vel exercitus, aut populus: dicimus tamen, quod plures homines sunt collegiati. In diuinis

autem essentia diuina significatur per modum formae, ut dictum est. Quae quidem simplex est, et maxime una, ut supra ostensum est. Unde nomina significantia diuinam essentiam substantiue, singulariter et non pluraliter de tribus personis praedicantur. Haec igitur est ratio, quare Sortem et Platonem, et Ciceronem dicimus tres homines: patrem autem et filium, et Spiritum sanctum non dicimus tres Deos, sed unum Deum: quia in tribus suppositis humanae naturae sunt tres humanitates, in tribus autem personis est una diuina essentia. Ea vero, quae significant essentiam adiectiue, praedicantur pluraliter de tribus propter pluralitatem suppositorum. Dicimus enim tres existentes, vel tres sapientes, aut tres aeternos et increatos, et immensos et adiectiue sumantur. Si vero substantiue sumantur, dicimus unum increatum, immensum, et aeternum, ut Athanasius dicit.

Ad primum ergo dicendum, quod licet Deus significet habentem deitatem, tamen est alius modus significandi. Nam Deus dicitur substantiue, sed habens deitatem dicitur adiectiue. Unde licet sint tres habentes deitatem, non tamen sequitur, quod sint tres dii.

Ad secundum dicendum, quod diuersae linguae habent diuersum modum loquendi. Unde sicut propter pluralitatem suppositorum Graeci dicunt tres hypostases, ita et in Hebraeo dicitur pluraliter he loym. Nos autem non dicimus pluraliter, neq; deos, neq; substantias, ne pluralitas ad substantiam referat.

Ad tertium dicendum, quod hoc nomen res est de transcendentibus. Unde secundum quod pertinet ad relationem, pluraliter praedicatur in diuinis: secundum vero quod pertinet ad substantiam, singulariter praedicatur. Unde Augustinus dicit ibidem, quod

quod eodem Trinitas quaedam summa res est. Ad quartum dicendum, quod forma significata per hoc nomen persona non est essentia vel natura, sed personalitas. Unde cum sint tres personalitates id est, tres personales proprietates in patre, et filio, et Spiritu sancto, non singulariter, sed pluraliter praedicatur de tribus.

¶ Commentarium:

Articulus dicitur.

IN libris correctionibus articuli titulus sic habet. In alijs vero omituntur haec verba: ut hoc nomen Deus. Et subiungit D. Tho. exemplum, ut insinuet disputationem institui de nominibus essentialibus in concreto, siue sint substantiua, siue adiectiua.

¶ Ab hoc nimirum articulo vsq; ad 7. ingreditur tractatum de terminis diuinis, et eorum proprietatibus: nempe de significatione, et modo significandi eorum, acceptione, ac praedicatione: et etiam de oppositione inter propositiones, quae ex eisdem terminis colliguntur: atque insuper de methodo et ratione, quae obseruari debeat in textibus syllogismis circa res diuinas.

Subiectum dicitur.

¶ Quapropter minime a candidis theologis inculcari debemus, si diui Th. ordinem sequuti plures quaestiones explicemus et agamus similes illis, quae in rudimentis dialecticae (quas summulae vocant) iuuenibus solent apponi: haec est enim interpretis lex, atq; conditio, quam nobis ideo obseruare oportet, ut ab ordine auctoris, quem explicandum semel suscepimus, nec latum unguem discedat. Quaeuis profecto si res altiori mente expendantur, haec quaestiones, quae cum illis videntur habere similitudinem, longe maior est et prope in infinitum grauior praeseferunt difficultatem, fructusq; vberior ex cognitione illarum nobis accrescet: spectat siquidem ad reconditissima Trinitatis mysteria, et Dei cognitionem inuestiganda: cui

cognitioni magnam afferent praesidium.

¶ Ad rem igitur accedentes, ut articuli litera explicemus, aliqua sunt praecipienda. In primis, quae sunt nomina essentialia, quae etiam sunt nomina personae, siue personalia.

¶ Essentialia nempe nomina sunt, quae significant essentiam, vel proprietatem eius: exemplum primi, ut Deus: secundi, iustitia, sapientia, et reliqua attributorum nomina.

Diuisio nominum diuinorum.

Nomina essentialia.

Nomina personalia.

Persona lia duplicia.

Institu- tum diui Th. in hoc art.

1. Regula.

¶ Personalia vero sunt, quae dicunt personam, ut pater: aut eius proprietatem, ut paternitas, et generatio.

¶ At ista nomina personalia duplicis generis sunt, altera notionalia, quae notionem exprimunt, vel actum notionalis in abstracto, per quae una persona ab alia distinguitur: ut innaescibilitas, paternitas, filiatio, spiratio, et processio, generare, generari, spirare et spirari. Altera autem sunt nomina personalia, quae significant personas in concreto, et non earum proprietates in abstracto: ut pater, filius, et Spiritus sanctus: genitor, genitus: spirator, spiratus.

¶ Veruntamen in praesenti articulo, duntaxat de nominibus essentialibus in concreto (ut diximus) agit diuus Th. et in eo duas constituit regulas, quibus docet discrimen maxime cognitione dignum theologo inter nomina diuina essentialia, substantiua, et adiectiua: quoad eorum modum praedicandi in singulari vel plurali: deinde statuit conclusionem, quae respondet quaestioni: ex qua in fine articuli colligit quoddam corollarium.

¶ Prior itaque regula sit, Singularitas, vel pluralitas nominis substantiui attenditur penes formam significatam per illud: hoc est, si forma in concreto significata per nomen substantiuum est una tantum, illud nomen praedicatur in singulari: si vero est plures, praedicatur in plurali. Quod sane exemplis ex creatura desumptis planum faciendum est: ut, quoniam forma importata in concreto hoc nomine substantiuo solis, natura solis, duntaxat est una, propterea istud nomen sol tantummodo praedicatur in singulari: scilicet, Phœbus

est sol. At verò quia forma significata in concreto hoc nomine substantiuo homo, puta humanitas, est multiplex (etenim alia humanitas est in Sorte, alia in Platone) ob id illud in plurali enuntiatur de illis: quadoquidem hæc vera est, Sortes & Plato sunt homines.

Rõ prima regula.

¶ Atqui diuus Tho. assignat huius regulæ rationem, quia nomē substantiuum significat formā per modum substantiæ: substantia quippe sicut per se habet esse, ita quoque per se habet unitatem, vel multitudinem. Quo circa singulari per plurale nominis substantiuum attenditur secundum formam significatam per ipsum.

2. Regu.

¶ Secunda nihilominus regula sit. Singularitas, vel pluralitas nominis adiectiuum non attenditur secundum formam significatam per nomen, sed secū dum supposita quibus talis forma conuenit: id est, esto forma importata in concreto per nomen adiectiuum sit vna, si illa conuenit pluribus subiectis, vel suppositis, illud nomen adiectiuum prædicatur in plurali. Quod etiam exemplo ex rebus naturalibus petito illustrare oportet, ut facit diuus Tho. sicut ordo exercitus, vel collegij reperitur in pluribus hominibus in eodē collegio commorantibus, & est vnicus ordo, quem hoc adiectiuum collegiatus dicit: veruntamen in plurali verificatur de pluribus: cum hæc sit vera ostēsis pluribus eiusdem collegij, hi sunt collegiati: & etiam sunt plures collegæ propter diuersas formas, & relationes, quæ in ordine collegij reperiuntur.

Rõ secunda regula.

¶ Et huius insuper regulæ diuus Tho. reddit rationem, quia adiectiuum significat formam per modum accidentis: accidens vtrique sicut neque ex se habet esse, prorsus à se non habet unitatem, vel multitudinē, sed ex supposito, vel supposito in quibus reperitur. Quamobrem plurale, vel singulare nominis adiectiuum non attenditur secundum formam significatam per ipsum, sed secundum supposita, vel subiecta quibus tribuitur: ita quod si vnum est suppositum,

vel subiectum, solummodo in singulari prædicatur: si verò plura, in plurali.

¶ His regulis præmissis constituit Diuus Tho. conclusionem respondentem quaestioni: videlicet, nomina diuina essentialia, & substantia non possunt prædicari in plurali de personis, sed tantum in singulari: ut ista est vera, tres personæ sunt vnus Deus: attamen hæc est falsa, tres personæ sunt tres dii: iuxta illud Deuter. 6. Audi Israel, dominus Deus tuus Deus vnus est.

¶ Quod probatur per primam regulam, quia forma importata per istum terminum substantiuum deus, nempe deitas, solum est vna: & pluralitas, vel singularitas nominis substantiuum, ut docet nos prima regula, attenditur secundum formam importatam per ipsum. Eadem penitus ratione istæ sunt veræ pater & filius, & Spiritus sanctus sunt vnus creator, & non plures creatores: vnum principium creaturarum, & non plura: vnus dominus, & non plures: & itidem pater, & filius sunt vnum principium Spiritus sancti, & non plura.

¶ At verò etiam nomina essentialia adiectiua in diuinis prædicantur plurali numero, ut hæc est vera, pater, filius & Spiritus sanctus sunt tres diuini: siquidem forma importata per illud nomen adiectiuum, scilicet diuinitas, conuenit pluribus suppositis: & ex consequenti illud nomen adiectiuum prædicatur in plurali per regulam secundam. Nam docet nos, quod singularitas, vel pluralitas nominis adiectiuum sumitur secundum supposita, quibus conuenit forma importata per ipsum, & non secundum formam ipsam.

¶ Quo fit, ut hæc nomina existentes, sapientes, æterni, increati, immensi si adiectiuè sumantur, prædicentur pluraliter: ita ut sit verum dicere, tres personæ sunt tres existentes, tres sapientes, tres æterni, tres increati, & tres immensi: si verò substantiuè sumantur, necesse est nobis dicere esse vnum existentem, & sapientem, atque vnum æternum, increatum, & immensum: ut in symbolo Athanasij docemur. In-

Cõclusio respõdit quæstioni.

phæsis cõclusio.

Nomina adiectiua diuina sunt vnica numero: si adiectiuè sumantur, prædicantur pluraliter: si substantiuè sumantur, prædicantur singulariter.

Coroll.

Symbol. Athanasij.

tus Spiritus sanctus: immensus pater, immensus filius, immensus Spiritus sanctus: æternus pater, æternus filius, æternus Spiritus sanctus: & tamen non tres æterni, sed vnus æternus: sicut non tres increati, nec tres immensi, sed vnus increatus, & vnus immensus. Similiter omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens est Spiritus sanctus, & tamen non tres omnipotentes, sed vnus omnipotens. Porro existit dubitatio, quare aulus est Sanctus Thom. concedere, quod sunt plures æterni, & plures omnipotentes, &c. Cum in symbolo Athanasij dicatur, quod non sunt tres omnipotentes, neque tres æterni.

¶ Respondetur, eum sequitur fuisse determinationem Concilij Lateranensis sub Innocentio tertio, quæ habetur in cap. Firmiter, de summa Trinitate & fide catholica, cuius verba sunt. Pater generans, filius nascens, & Spiritus sanctus procedens consubstantialis, & conuales, & cõomnipotentes, & cõæterni, &c. Vbi concilium prædicat illa nomina pluraliter de personis, adiectiuè sumendo ea. Vnde Sanctus Tho. concordat verba Athanasij, & concilij definitionem, quæ videntur esse contraria, quamuis neutiquam esse possint per illam differentiam substantiuorum, & adiectiuorum.

¶ Iam verò etiam a duersus primam regulam, quam iuxta mentem Sancti Tho. annotandam adhibuimus, insurgendum erit. In initio ex regula substantiuorum sequitur, quod Sortes, quicquid parauit sibi plures artes quibus est exornatus, debeat dici plures artifices, quod est manifestè falsum. Sequelam autem ostendimus, quia artifex est nomē substantiuum, & forma importata per ipsum in concreto, quæ est ars, est plures in eodem, atque adeo illud nomen (iuxta primæ regulæ præceptum) prædicatur de Sorte in plurali, ac subinde hæc est vera, Sortes est plures artifices.

¶ Secundo Sanct. Tho. in 3. distinc. 1. quaest. 2. & 3. parte, quaest. 3. art. 7. ad secundum, dicit quod si vna persona diuina assumeret duas humanitates, esset

vnus homo. at si vera esset prima regula, ea persona diuina esset plures homines in eo casu. quoniam homo est substantiuum, & forma importata per ipsum esset plures in illa persona, data hypothesi.

¶ Tertio sequeretur itidem, quod pater in diuinis esset plura principia, siquidem est principium filij, & principium Spiritus sancti: & forma, quam dicit hoc nomen substantiuum principium, in patre est duplex: paternitas quippe, & spiratio, vel virtus generandi, & spirandi. Verum sequela est falsa, & oppositum asserit Sanctus Thom. supra quaest. 3. art. 4. ad secundum, nempe patrem æternum non esse duo principia, sed vnicum.

¶ Ad verò, ut isthæc argumenta dissoluantur annotare oportet, esse quidem inter substantiua, & adiectiua differentiam, & conuenientiam: conueniunt profectò ambo in hoc, quod ut verificentur in plurali, necessaria est suppositorum multitudo: & hæc conuenientia est manifestissima, neque de ea quis dubitare potest: atque eam docet Diuus Th. 3. parte, q. 3. art. 7. ad secundum. Nunquam (inquit) nomen ab ali qua forma impositum pluraliter dicitur, nisi propter pluralitatem suppositorum. Hæc ille. Differentia autem ea est, quam docuit nos Diuus Thom. in regulis supradictis.

¶ Ad rem ergo annotamentum hoc accommodemus. Id nimirum voluit diuus Thom. hæc in re, distingui nomina substantiua, & adiectiua in concreto, quod nomen substantiuum ex suo modo significandi exigit ad verificationē in plurali multitudinem suppositorum, & formarum: veruntamen adiectiuum nomen duntaxat exigit pluralitatem suppositorum, & non formarum. Neque Diuus Thom. in presenti meminit conuenientia præfatæ inter substantiua, & adiectiua, siquidem ea conspicua erat, & velut conspicuam præmisit, & supposuit, vtrumque eorum, scilicet exigere plura supposita, ut enuntientur verè in plurali. Attamen discrimen occultissimum inter ea, quod quam maximè

Annotatione.

maximè explicatione indigebat, in presentia docuit, quòd videlicet illa, vt verificentur in plurali, prærequirunt pluralitatem formarum: hæc verò minime. Ex his satis liquet responso ad argumenta. Fatemur ingenuè in casu primi argumenti, sortem esse vnicum artificem: & in data hypothese secundi, diuinam personam esse vnicum hominem: In tertio verò concedimus patrem æternum esse vnicum principium, & negamus esse plura. Quæ omnia satis constant ex declaratione, quam modò assignamus regulis supradictis: etenim in casibus eorum argumentorum non cõcurrit suppositorum pluralitas, quæ necessaria est, vt illa tria nomina substantiua, hoc est artifex, homo, principium in plurali prædicentur.

Obijcimus tamen aduersus assertionem hanc, qua dicimus necessariam esse multitudinem suppositorum, & formarum, vt nomina substantiua prædicentur. Si plures homines haberent eandem albedinem, illi essent plura alba, & non vnum album, substantiuè sumendo nomen albi: & etiam si illi haberent eandem artem, essent plures artifices: ergo vt nomina substantiua prædicentur in plurali, non est necessaria multitudo formarum.

Respondemus planè assertionem illam intelligendam de substantiuis, quæ significant formam, quæ est substantia: præfata verò nomina formaliter significant accidens, & ob id conditionem & proprietatem nominum adiectiuorum fortituntur.

Obijcimus verò aduersus hanc solutionem. Homo est nomen absolutum, quod in concreto dicit formam substantialem, puta humanitatem, & tamen si dicit diuinæ personæ assumere vnã & eandem humanitatem, de illis prædicaretur in plurali, atque verum esset dicere, sunt plures homines, & non vnus homo: igitur mala est solutio. Respondemus negando minorem: quoniam Diuus Thom. 3. parte, quæst. 3. art. 7. ad secundum asseuerat, quòd in illo casu illæ duæ personæ essent vnus homo, & non plures.

Sed extat dubitatio, pro quo supponit hoc nomen homo in hoc casu. Paucis respondemus, cum supponere pro illis duabus personis simul: etenim in data hypothese, pater & filius est hic homo, ostensis duobus: sicut sunt hic Deus, ostensis duobus. In articulo verò sequenti dicemus, an hæc sit vera, hic homo est hic homo: primo pronomine demonstrante patrem, secundo filium. Nonnullas autem difficultates Diuus Tho. excitat in argumentis memoria dignas.

Primum vtique argumentum eius est. Quemadmodum hæc vox homo significat habentem humanitatem, ita etiam hæc vox Deus significat habentem deitatem: at res sunt personæ habentes deitatem, ergo tres sunt dii.

Diuus Thom. Respondet negando consequentiam, cuius negationis assignat rationem: quoniam hoc nomen complexum habens deitatem, alium modum significandi habet, quam hoc nomen Deus: siquidem illud habet modum significandi adiectiuum, hoc verò substantiuum.

Secundo Gen. 1. lectione hebræa habetur. In principio creauit elohim cælum, & terram, elohim autem interpretatur dii, ergo de tribus personis verum est dicere, quod sunt dii. Respondet Sanctus Thom. diuersas linguas diuersum habere modum loquendi: quod fit, vt sicut propter pluralitatem suppositorum Græci dicunt tres hypostases, sic etiam Hebræi propter pluralitatem personarum pluraliter prædicant elohim de Deo. Latini autem negamus & plures Deos, & plures substantias.

Vel dicimus illud fuisse permissum propter significandum mysterium Trinitatis, vt verbum esset singulare, ad insinuandum vnitatem essentia: & nomen plurale, vt insinuaret Trinitas personarum: quasi dicat, in principio creauit dii, sicut à nobis alio loco est animaduersum, quæst. 27. artic. 1. disputat. 14. parte eius.

Vel Moses vsus est hoc nomine elohim plurali numero, quia forsitan singulari numero caret, quæ adhuc sub iudice

iudicet lis est, & elohim nomen quidem commune est Deo, & creaturæ, vt sapiens, quod interpretari potest dii, vel iudices, vt inquit Diuus Thom. de qua re qui luculentiorum desiderat explicationem, consulere potest istius loci enarratores.

Tertium D. Thom. argumentum est. Tres personæ sunt tres res, ergo tres personæ sunt tres dii. Consequentia autem apparet bona, quoniam sicut Deus est nomen absolutum, ita & res. Assumptum verò ostenditur ex August. lib. 1. de doctrina Christian. capitu. 5. vbi ait. Res quibus fruendum est sunt pater, & filius, & Spiritus sanctus.

Respondetur hoc nomen res esse transcendens, & ob id commune est ad absoluta & relationa, seu ad res absolutas, & relationes. Quocirca bifariam assumi potest, aut pro substantia, aut pro relatione: si pro substantia assumatur, hæc est falsa: Tres personæ sunt tres res, vt liquet de summa Trin. & sic de cathol. c. Damnamus. (vna inquit) quedam summa res est, &c. Si autem res pro relatione accipiat, vera est illa propositio: siquidem pater, filius & Spiritus sanctus sunt tres relationes. Quod quidem prorsus asserendum est de nomine entis, vt videlicet tres personæ sunt tria entia, si nomen entis accipiat pro relatione, sed sunt vnus entis, si accipiat pro substantia.

Vnde aduertendum est, quòd vt cautius, & rectius loquamur de sanctissimo Trinitatis mysterio, tutius erit huiusmodi propositiones distinguere: quam absolute concedere: vt in response ad 3. facit S. Thom. vbi ait, quòd nomen res qua pertinet ad relationem, pluraliter prædicatur in diuinis: secundum verò quod attinet ad substantiam, singulariter.

Hic extat dubitatio quedam, an hæc propositiones sint veræ. Pater omnem rem, quam habet, aut realitatem (vt cum metaphysicis loquamur) communicat filio. Pater omnem entitatem quam habet communicat filio.

Respondemus nimirum, eas esse distinguendas sicut præfatas: veræ namque

sunt, si illa transcendentia sumantur pro substantia: falsæ autem, si pro relatione: quia rem seu entitatem, quæ est paternitas, non communicat filio: & etiam sunt falsæ, si illa transcendentia vniuersè, & secundum totum tui significatus ambitum accipiatur, & pro substantia & relatione, propter illud signum vniuersale, quod distribuit illos accusatiuos, re & entitatem. Idem nempe asserendum est de his: Pater & filius omnem rem & entitatem quam habent, communicant spiritui sancto. Idem prorsus dicendum est de ista, Omnem rem quam habet pater, aut entitatem, habet filius: quòd videlicet distinguenda est velut reliquæ. Lege etiam quæ ad hoc propositum dicimus quæstion. 40. art. 1.

In response ad 4. reddit causam, cur nomen personæ pluraliter prædicatur de tribus personis, quoniam hæc est vera: pater, filius, & Spiritus sanctus sunt tres personæ: non autem nomen Dei, siquidem hæc sit falsa: tres personæ sunt tres dii. Respondet inquam id esse in causa, quia forma importata nomine personæ est multiplex: videlicet proprietates personæ, aut personalitas (vt inquit Diuus Tho.) sunt enim tres proprietates personales, paternitas, filiatio, & spiratio, vt rem hanc iam tandem absoluamus, excitamus duo parua dubia: quorum primum est.

An pater & filius debeant dici plura principia. In primis vt certa ab incertis seungamus, certissimum est, patrem & filium non esse plura principia Spiritus sancti, ita vt asserere oppositum sit hæreticum, vt claret ex Concilio Florétino, & ex alijs, quæ adduximus, quæst. 7. art. 4. Veruntamen quod in dubium reuocari potest id inquam est, an pater qua est principium filij, & filius qua est principium Spiritus sancti, sint plura principia: & nimirum in vtranque partem suppetunt argumenta.

In primis quidem partem affirmantem corroboramus. Pater & filius sunt plures personæ, & pluribus atque diuersis productionibus producitur, quando pater per actum intelligendi producit.

cit filium, & filius per actum voluntatis Spiritum sanctum, ergo sunt plura principia.

2. arg.

¶ Secundo id fulcimus ex prima assignata regula, quoniam principium est substantium, & forma importata per ipsum, puta virtus producendi, est multiplex: etenim alia est in patre, alia est in filio: In patre nempe est virtus generandi, & in filio virtus spirandi, quæ planè sunt plures virtutes, atque pater & filius sunt plura supposita: ergo iuxta præfatam regulam nomen principii in plurali prædicatur de patre, & filio: & ex consequenti ipsi sunt plura principia.

3. arg.

¶ Rursus quia ad oppositum, videlicet quòd pater ut est principium filij, & filius ut est principium Spiritus sancti non sunt plura principia, sed vnum & idem principium: & colligimus in hunc modum. Filius ut est principium Spiritus sancti, est idem principium quòd idem filij, quòd est pater: ergo idem est principium sui ipsius, quòd pugnat.

Pro parte negant

¶ Sed tamen in confirmationem partis negantis argumentamur. Filius ut est principium Spiritus sancti, & quatenus spirator est, & pater ut est principium filij, & quatenus generator est, non sunt relatiuè opposita, ergo non sunt plura, sed idem principium. Quoniam in diuinis, ut dictum est, quæstio. 36. art. 2. & 4. & fassus disputabitur, q. 40. art. 4. omnia sunt vnum, ubi non obuiat relationis oppositio, & assumpti satis patet, videlicet quòd spirator & generator non sunt relatiuè opposita, neque eorum actus notionales, scilicet generatio & spiratio, sunt oppositæ origines, quia sunt in eadem persona patris.

Ansel.

¶ Item hæc est expressa sententia Anselmi capit. 11. quòd litera l. designatur in quibusdam codicibus, ubi ait. Nec tamen duo constemur principia, vnum patrem ad filium: alterum, patrem & filium ad Spiritum sanctum: sicut non credimus alium Deum patrem, de quo est filius: & alium Deum patrem & filium, de quo est Spiritus sanctus: quamuis de eodem Deo, siue

de eodem principio suo quisque modo sit alter, scilicet nascendo, alter procedendo.

Respondemus sanè, quòd pater, ut principium est filij, & quatenus generator, & filius quatenus est principium Spiritus sancti, & ut spirator, non sunt plura principia realiter distincta: ut conuincitur argumento in confirmationem partis negantis, & testimonio Anselmi. Atque simpliciter non sunt plura principia, ut dicit Anselmus ipse: quia pluralitas principiorum videtur importare distinctionem realem.

¶ Dicimus præterea, quòd pater in quantum est principium filij, & ut generator, non est idem principium secundum rationem cum filio, quatenus est principium Spiritus sancti, & ut spirator est: quoniam spirator & generator, & virtus spirandi & generandi, quamuis sint idem re in patre, ratione tamen distinguuntur, ob quam causam non sequitur, quòd filius sit principium sui ipsius.

¶ Per quod patet responsio ad 3. in confirmationem partis affirmantis. Et ad 2. eiusdem patris respondemus, quia forma importata per hoc nomen principium non est plures secundum rem, puta virtus spirandi, & virtus generandi, cum sint idem realiter in patre, & quamuis pater, ut pater, & filius ut filius, sint distincta supposita: tamen pater ut genitor & principium filij, & filius, ut spirator, & principium Spiritus sancti, non sunt duo opposita. Quia spirator non est suppositum, eo quòd est commune patri, & filio, neque illo modo distinguuntur realiter, quoniam spirator & genitor sunt eadem patris persona, & ad primum tandem respondemus negando consequentiam. Pari etiam modo non est concedendum, quia pater ut principium filij, & essentia ut principium creaturarum sint plura principia realiter distincta.

¶ Iam verò postremò dubitamus, an assertio D. Th. qua affirmat tres personas esse vnum Deum, & non plures, sit de fide accipienda. Quæstio hæc non deberet vocari in dubiū inter Doctores.

¶ Verum-

ARTICVLVS III.

Vtrum nomina essentialia concreta possint supponere pro persona.

Text. Quartum sic proceditur. Videtur quòd nomina essentialia concreta non possunt supponere pro persona, ita quod hæc sit vera, Deus genuit Deum. Quia (ut sophista dicunt) terminus singularis idem significat & supponit. Sed hoc nomen Deus videtur esse terminus singularis, cum pluraliter prædicari non possit, ut dictum est. Ergo cum significet essentia, videtur quòd supponat pro essentia, & non pro persona.

2. Præterea. Terminus in subiecto positus non restringitur per terminum positum in prædicato ratione significationis, sed solum ratione temporis consignati. Sed cum dico Deus creat, hoc nomen Deus supponit pro essentia. Ergo etiam dicitur, Deus genuit, non potest iste terminus Deus ratione prædicati notionalis supponere pro persona.

3. Præterea. Si hæc est vera, Deus genuit, quia pater generat: pari ratione hæc erit vera, Deus non generat, quia filius non generat. Ergo est Deus generans, & Deus non generans. Et ita videtur sequi, quòd sint duo dii.

4. Præterea. Si Deus genuit Deum, aut se Deum, aut alium Deum, sed non se Deum, quia ut August. dicit in primo de Trinit. Nulla res generat seipsam. Neque alium Deum, quia non est, nisi vnus Deus. Ergo hæc est falsa, Deus genuit Deum.

5. Præterea. Si Deus genuit Deum, aut Deū, qui est Deus pater, aut Deum qui

¶ Veruntamen iuniores quidam asserunt partem negantem, id quidem de fide non esse: quinimò magna temeritate audent concedere tres personas diuinas esse tres Deos: nam dicunt eam propositionem facere hunc sensum, esse tres personas, quarum quilibet est Deus.

Alij verò magis temperatè dicunt, quòd secundum vim, ac virtutem significationis vocabulorum hæc est vera: tres personæ sunt tres dii: licet ecclesiæ vnus nō admittat huiusmodi loquutionem propter hæreticorum verulitas: & hoc quidem asserit Marcellus in 2. quæst. arti. 2. ad 5. argumentum. Verum enim verò hæc istorum sententia ab scholis procul explosa, & reiecta tenendum est, assertionem D. Thom. esse fidei propositionem: videlicet, esse vnum Deum, & non plures: & ex consequenti hanc, pater, filius & Spiritus sanctus sunt tres dii, esse aperte hæreticam.

¶ Et rursus asseueramus, quòd affirmare istam propositionem facere hunc sensum iuxta significationem vocabulorum, id est, sunt tres personæ, quarum quilibet est Deus, est etiam hæreticū. Nam ut proutius demonstrabimus, ea est hæretica, ac promiscue iuxta significationem nominum nequit facere, verū sensum: & hæreticus sanè est, qui pertinaciter assumat propositionem hæreticam ex vi significationis verborum facere sensum verum: isthuc planè est asserere propositionem hæreticam esse veram.

¶ Quòd autem Deum esse vnum, & non plures sit catholicum quinimò fidei articulum, aut præambulum ad fidem, ostenditur ex symbolo. Credo in vnum Deum, & capitulo Firmiter, de summa Trinit. & fide Cathol. dicitur.

Credimus, & simpliciter confitemur, quòd vnus solus est vnus Deus: & Deuter. 6.

Audi Israel, Dominus Deus noster Deus vnus est.

qui non est Deus pater. Si Deum qui est Deus pater. Ergo Deus pater est genitus, si Deum qui non est Deus pater. Ergo Deus est qui non est Deus pater. Quod est falsum. Non ergo potest dici, quod Deus genuit Deum.

Sed contra est, quod in symbolo dicitur. Deum de Deo.

Respondeo dicendum, quod quiddam dixerunt, quod hoc nomen Deus, & similia, proprie secundum suam naturam supponunt pro essentia, sed ex adiuncto notionali trahuntur ad supponendum pro persona. Et hęc opin. processisse videtur, ex consideratione diuinae simplicitatis, qua requirit, quod in Deo idem sit habens, & quod habetur. Et sic habens deitatem, quod significat hoc nomē Deus, est idem quod deitas. Sed in proprietatibus locutionum non tantum attendenda est res significata, sed etiam modus significandi. Et ideo quia hoc nomen Deus significat diuinam essentiam, vt in habente ipsam, sicut hoc nomen homo humanitatem significat in supposito, alij melius dixerunt, quod hoc nomen Deus ex modo significandi habet, vt proprie possit supponere pro persona, sicut & hoc nomen homo. Quandoque ergo hoc nomen Deus supponit pro essentia, vt cum dicitur Deus creat, quia hoc predicatum competit subiecto ratione forme significate, qua est deitas. Quandoque vero supponit personam, vel vnā tantum, vt cum dicitur, Deus generat: vel duas, vt cum dicitur, Deus spirat: vel tres, vt cum dicitur, regi secularum immortalis inuisibili soli Deo, prima Timoth. primo.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc nomen Deus, licet conueniat cum terminis singularibus in hoc, quod forma significata non multiplicatur, conuenit tamen cum terminis communi-

bus in hoc, quod forma significata inuenitur in pluribus suppositis. Vnde non oportet, quod semper supponat pro essentia, quam significat.

Ad secundum dicendum, quod obiectio illa procedit contra illas, qui dicebant, quod hoc nomen Deus non habet naturalem suppositionem pro persona.

Ad tertium dicendum, quod aliter se habet hoc nomen Deus ad supponendum pro persona, & hoc nomen homo. Quia enim forma significata per hoc nomen homo, id est humanitas, realiter dividitur in diuersis suppositis, per se supponit pro persona, etiam si nihil addatur, quod determinet ipsum ad personam, quæ est suppositum distinctum. Vnitas autem siue communitas humane nature non est secundum rem, sed solum secundum considerationem. Vnde iste terminus homo non supponit pro natura communi, nisi propter exigentiam alicuius additi, vt cum dicitur homo est species: sed forma significata per hoc nomen Deus, scilicet essentia diuina est vna, & communis secundum rem: vnde per se supponit pro natura communi, sed ex adiuncto determinatur eius suppositio ad personam. Vnde cum dicitur Deus generat, ratione actus notionalis supponit hoc nomē Deus pro persona patris, sed cum dicimus Deus non generat, nihil additur quod determinet hoc nomen ad personam filij. Vnde datur intelligi quod generatio repugnet diuinitati nature. Sed si addatur aliquid pertinens ad personam filij, vera erit locutio, vt si dicatur Deus genitus non generat. Vnde etiam non sequitur, est deus generans & Deus non generans, nisi ponatur aliquid pertinens ad personam, vt puta si dicamus pater est Deus generans, & filius est deus non generans.

generans. Et ita non sequitur, quod sint plures dii, quia pater, & filius sunt vnus Deus, vt dictum est.

Ad quartum dicendum, quod hæc est falsa, pater genuit se Deum quia ly se (cum sit reciprocum) refert idem suppositum. Neque est contrarium quod Aug. dicit ad Maximinam, quod deus pater genuit alterum se. Quia ly se vel est casus ablatiui, vt sit sensus genuit alterum a se, vel facit relationem simplicem, & sic refert identitatem nature, sed est impropria vel emphatica locutio, vt sit sensus genuit alterum similtimum sibi. Similiter & hæc est falsa, genuit alij Deum, quia licet filius sit alius a patre (vt supra dictum est) non tamen est dicendum, quod sit alius deus: quia intelligitur, quod hoc adiectiuū, alius, ponitur circa substantiuum, quod est Deus. Et sic significaretur distinctio deitatis. Quidam tamen concedunt istam, genuit alij Deum, ita quod ly alius sit substantiuum, & ly Deus appositiuū construat cum eo. Sed hic est improprius modus loquendi, & euitandus, ne detur occasio erroris.

Ad quintum dicendum, quod hæc est falsa, Deus genuit Deū qui est Deus pater, quia cum ly pater appositiuū construat cum ly Deus, restringit ipsum ad standum pro persona patris: vt sit sensus, genuit Deum, qui est ipse pater. Et sic pater esset genitus, quod est falsum. Vnde negatiua est vera, genuit Deum, qui non est Deus pater. Si tamen intelligeretur constructio non esse appositiuā, sed aliquid esse interponendum, tunc de conuerso affirmatiua esset vera, & negatiua falsa: vt sit sensus, genuit Deum, qui est Deus, qui est pater. Sed hæc est extorta expositio, vnde melius est, quod simpliciter affirmatiua negetur, & negatiua conce-

datur. Prepositiuus tamen dixit, quod tam negatiua, quam affirmatiua est falsa, quia hoc relatiuum, qui, in affirmatiua potest referre suppositum, sed in negatiua refert & significatum, & suppositum. Vnde sensus affirmatiua est, quod esse Deum patrem conueniat persona filij. Negatiua verò sensus est, quod esse Deum patrem non solum remoueat a persona filij, sed etiam a diuinitate eius: sed hoc irrationabile videtur, cum secundum Phil. de eodem, de quo est affirmatio, possit etiam esse negatio.

Commentarium.

IN LIRA hoc loco assert Sanct. Thom. intellectu difficilia, quamuis dialecticis cum primum iniantur, rudi Minerua declarari soleant. Quamobrem non mirū est, si interpretis legem non transilientes, nos etiam in illis explicandis immoremur. Nec vero quia dialecticam sapiunt, minus utilitatis lectori sunt paritura: nam theologia specialem quandam dialecticæ prærequirit cognitionem. Quo fit, vt grauissimæ difficultates, quæ circa rem theologicam passim occurrunt, citra huius doctrinæ cognitionem absolu nequeant: Atque ideo hæc disputatio non debet ægro, aut graui animo sustineri, qui volet autem longiorem de hac re sermonem, perlegat, q. 22. opus.

Commentarium itaque in tres diuidimus partes: in prima quidem, litera Sancti Th. explicatur: in secunda autem proponuntur argumenta ad maiorem literæ explanationem: in tertia verò plura excitabuntur dubia, quæ ex assertionibus S. Tho. in præfenti artic. emergunt.

Prima commentarii pars.

OGIMVR sanè in pre-
sentia uti his verbis, sup-
ponere, verificari, licet
latina non sint, quia eis
virtus Sancti Thom. his
etiam, suppositio, verificatio. In articulo
igitur precedenti S. Thom. egit de
predicatione, & verificatione nomi-
num diuinorum, quæ sunt essentialia,
& concreta: nunc verò agit de eorum
suppositione, quæ longè alia est à præ-
dicatione, & verificatione: ut manife-
stè ostendemus, quamuis iuniores re-
pugnent. Nomen autem concretum est
quod significat naturam, vel formam,
ut in habente eam, ut homo significat
humanitatem, ut in Sorte, & in Plato-
ne, & in alijs suppositi, & Deus signifi-
cat deitatem, ut in patre, filio, & Spiritu
sancto. Abstractum verò significat
naturam, vel formam, non ut in alio,
ut humanitas, deitas, iustitia, vel signifi-
cat rem per modum formæ per se exi-
stentis, ut paternitas.

Defini-
tiones cõ-
creti, &
abstra-
cti.

Opinia
quorun-
dam.

Arg. cõ-
tra illa.

¶ Dicitur Thom. itaque in primis re-
fert opinionem quorundam theologo-
rum, qui asseriebant prædicta nomina
essentialia, & concreta, uti nomē Deus
& similia, solum supponere propriè &
per se, pro essentia, & non pro supposi-
tis, sed per accidens, & ex adiuncto no-
tionali trahi ad supponendum pro per-
sona: ut in hac, Deus generat: ubi no-
men Deus supponit pro patre.

¶ Aduerlus quam argumentamur.
Vox homo propriè supponit pro per-
sona, & supposito naturæ humanæ,
quia significat habentem humanitatem,
& humanitatem, ut in supposito haben-
te ipsam, quoniam concretum est: sed
iste terminus, Deus, etiam propriè signi-
ficat habentem deitatem, & ipsam dei-
tatem, ut est in supposito habente eam,
quia similiter est concretum: igitur non
solum nomen Deus propriè, & per se
supponit pro essentia, sed etiam pro
persona, ex modo suæ significationis,
quod simile etiam dicendum est de alijs
essentia nominibus.

Ostendit rursus præfatam opinionem
esse falsam ex symbolo, Deum de Deo.
Vbi sine additamento aliquo accusati-
uus Deum sumitur pro filio, & ablati-
uus Deo pro patre. Quamobrem reie-
cta eorum opinione in medium addu-
cit propriam sententiam: constituitque
conclusionem.

¶ Nomen Deus aliquando propriè
supponit pro essentia: ut in hac, Deus
creatur: aliquando autem propriè suppo-
nit pro vna persona, ut in hac, Deus
generat: nonnunquam pro duabus, ut
in illa, Deus spirat: inter dum pro tri-
bus, ut ibi, regi seculorum immortalis
soli Deo. 1. Timoth. 1.

¶ Et quoniam in litera ad tertium
sanctus Tho. docet aliqua, quæ viden-
tur pugnare cum his, quæ dicit in cor-
pore articuli, illico post explanationem
ipsius operæ præteritum erit explicare
eandem literam ad tertium.

¶ Constituit itaque in ea discrimen
inter hoc nomen Deus, & hoc nomen
homo quoad suppositionem: hoc vide-
licet, quod nomen homo, quia impor-
tat naturam communem in concreto,
puta humanitatem, & non datur vna
communis diuersis hominibus secun-
dum rem, sed vna est in vno supposito,
& alia in alio, ob id per se stat pro sup-
posito, ut cum dicimus, homo currit:
& duntaxat ex adiuncto secundæ in-
tentionis supponit pro natura, ut in illa:
homo est species. At verò oppositum
contingit in suppositione huius termi-
ni Deus, nempe quia importat in con-
creto naturam diuinam, quæ est com-
munis secundum rem tribus personis,
propterea nomen Deus per se suppo-
nit pro natura diuina: verum ex aciu-
cto, & ratione prædicati notionalis tra-
hitur ad supponendum pro persona, ut
in illa propositione, Deus generat, no-
men Deus supponit pro patre. Et idem
discrimen intelligendum venit inter
nomen Deus, & quodcumque aliud no-
men de prædicamento substantiæ, ut
equus, leo.

Secunda

Secunda commentarii pars.

VERVTAMEN contra
Dni Tho. sententiam ar-
gumentamur.

¶ Nomen Deus ex mo-
do suæ significationis sup-
ponit pro habente deitatem (ut affir-
mant in corpore articuli) essentia diui-
na non habet deitatem, sed est ipsamet
Deitas: falsa ergo est assertio Dni Tho.
cum dicit, quod nomen Deus in hac
propositione, Deus creat, supponit
pro essentia.

Respondetur, quod dum dicit Sanct.
Tho. quod nomen Deus supponit pro
essentia, aut natura diuina, aut deitate,
semper intelligendum est, quod suppo-
nat pro ea in concreto. Et ipsa diuina
essentia in concreto significata hoc no-
mine Deus, dicitur habere deitatem
propter modum significandi huius ab-
stracti, & illius concreti. Nomen enim
abstracti significat rem tanquam for-
mam, & concreti tanquam rem haben-
tem formam. Attamen (ut dicit Sanct.
Tho. in 1. distinct. 4. quæst. 1. artic. 2.)
nomen Deus ex modo suo significandi
non supponit pro essentia abstracta,
sed duntaxat ratione diuina simplici-
tatis: quo in loco verba eius in fine arti-
culi sic habent. Hoc nomen Deus de se
habet, quod posuit supponere pro per-
sona, & non habet quod supponat pro
essentia ex modo significandi nominis,
sed tantum ex ratione diuina simplici-
tatis: in qua idem est re essentia, & sup-
positum. At obijciat aliquis, ista propo-
sicio est vera: hæc deitas est Deus, osten-
sa diuina essentia in abstracto: ergo
Deus supponit pro essentia in abstra-
cto. Respondemus iuxta Sanct. Thom.
mentem in verbis proximè allegatis,
verum esse, quod Deus supponit pro di-
uina essentia in abstracto, tamen non
ex modo significandi huius termini
Deus: nam hoc nomen Deus ex vi suæ
significationis significat habentem dei-
tatem, & diuina essentia in abstracto
non habet deitatem, tanquam res di-
stincta à Deitate, quinimò est ipsamet

Barth. Torres.

deitas, sed supponit pro illa ratione di-
uinæ simplicitatis, quia hoc nomē Deus
supponit pro Deo, & deitas, Deus sunt
profus re ipsa idem, & solum distin-
guuntur, quia concipiuntur per diuer-
sas notitias.

¶ Secundo argumentamur, & præ-
mittimus ex Sancto Thom. infra quæst.
45. artic. 6. quod creare tribuitur diui-
næ essentia, & ratione eius toti Trini-
tati, & cuiuslibet personæ diuinæ: quo-
niam non solum essentia diuina creat,
sed pater, filius, & Spiritus sanctus, &
tota Trinitas: quandoquidem creatio
est opus ad extra, & ex communi sent.
Doctorum opera Trinitatis ad extra,
sunt indiuisa. Atque ita determinat, &
sæpe repetit Concilium Toletanum vn-
decimum in professione fidei. Nunc, in-
quam, argumentamur in assertionem
Dni Thom. qua affirmat, nomen Deus
in ista propositione, Deus creat, suppo-
nere pro essentia: & colligimus in hæc
modum. Nomen Deus ex modo suæ si-
gnificationis nõ solum significat essen-
tiam, & pro ea supponit, sed Trinita-
tem, & quodlibet Trinitatis suppositum,
quando significat habentem deitatem:
& tota Trinitas, & quodlibet eius sup-
positum habet deitatem, & in præfata
propositione non restringitur ad sup-
ponendum pro essentia ratione prædi-
cati, cum prædicatum sit commune es-
sentia, & tribus personis: igitur in ea
propositione non solum supponit pro
essentia, sed etiam pro personis.

¶ Et confirmatur, ea propositio non
solum redditur vera pro essentia, sed
pro quolibet diuino supposito, ut con-
stat, nam pater creat, & filius, & Spiritus
sanctus, iuxta præmissam supposi-
tionem: ergo nomen Deus in illa, non
tantum supponit pro essentia, sed pro
quolibet supposito diuino.

¶ Rursus idem corroboratur, in ista
propositione homo est species, nomen
homo supponit pro natura humana in
communis, & non pro persona, esto am-
bo significet, solum quia prædicatum
restringit subiectum ad statum pro na-
tura humana: alias enim pro personis
supponeret, at in ista, Deus creat, præ-
dica-

Argum-
Supposi-
tio.

1. Confir-
matio.

V dica-

dicatum non restringit subiectum ad supponendum pro essentia: & subiectu ex modo significandi habet significare personas, & pro illis supponere: ergo supponit pro illis.

3. ¶ Ad hæc, quia nõ solum de re theologica agimus, sed de logica etiam, texamus argumentum dialecticorũ more. In illa propositione nomen Deus significat personas, & secundum exigentiam copulæ de eis prædicatur, siquidem hæc est vera, pater est Deus, filius est Deus, & Spiritus sanctus est Deus, & à nullo restringitur ad supponendũ pro essentia, ergo supponit pro personis, ex definitione suppositionis, acceptio termini pro suo significato, de quo verificatur secundũ exigentiã copulæ.

Responsio Caiet. ¶ Caietanus nititur satisfacere his, & alijs argumentis, quæ sunt contra D. Tho. dicendo qd nomen Deus supponit pro singulari Dei, qd est hic Deus, vbi demonstratur natura diuina in concreto, vt abstrahit à quolibet supposito, licet verificetur de patre, filio, & Spiritu sancto. Ceterum satis manifeste constat, eum non satisfacere eis per huiusmodi solutionem, contra quam in posterum argumentabimur.

Capreoli sent. ¶ Capreolus vero in 1. sent. dist. 4. q. 1. persuasus his argumentis, tætur qd semper cum nomẽ Deus supponit pro natura diuina, supponit etiam pro eius suppositis. Cuius sententiam Caiet. confutat, tamen iudicio meo Capreolus sent. est amplectenda. Sed addit Capreolus qd nomen Deus supponit pro essentia distincte, & indistincte pro eius suppositis. Porro vellem explicuisset ille nobis, quid sit supponere distincte pro essentia, & indistincte pro suppositis.

Ansoris sent. ¶ Dicendum igitur censemus partim cum Capreolo, videlicet quod in hac propositione, Deus creat nomen Deus supponit & pro natura diuina, & personis, vt argumenta præfata conuincunt, attamen supponit magis principaliter, & primario pro essentia propter rationem Sancti Thom. ad 3. adductam, quoniam significat naturam diuinam communem secundum rem tribus personis, & prorsus eandem in quali-

bet earum, sed minus principaliter, & secundo supponit pro personis ratione diuine essentia, quæ in eis existit. Cum ergo asserit Sanctus Thom. quod in illa propositione, Deus creat, nomen Deus supponit pro essentia, intelligendum est principaliter, & primario.

¶ Obijciat tamen aliquis, quod discrimen constitutum à Sancto Tho. ad 3. nullum fuerit: nam ait nomen Deus supponere pro essentia sine adiuncto, quod determinet ipsum ad supponendum pro persona, & cum adiuncto supponere pro persona: vt in hac, Deus generatur at (vt diximus) hoc est saluum, quia in ista propositione, Deus creat, supponit pro persona, & nullum est in ea adiunctum, quod coarctet ipsum ad supponendum pro persona.

¶ Respondemus planè, verum esse discrimen: id namque vult Sanctus Tho. quod nomen Deus sine adiuncto aliquo, quod restringat ipsum, supponit primò, & principaliter pro essentia, & cum eo pro persona principaliter: vt in hac, Deus generatur.

¶ Et tandem Caietanus conuinctus veritate ipsa, concedit quod nos dicimus: nam in fine primi dubij, nec obstat (inquit) si quando supponendo pro natura, dicatur etiam supponere pro personis indistincte: hoc enim concomitanter intelligendum est. Primò enim pro natura in concreto supponit, & quia etiam verificatur pro persona aliquando prædicatum, ideo supponere pro personis indistincte, tunc secundo tamen acceptari potest, hæc ille, & deniq; Capreolus loco allegato adducit loca diuini Thom. in quibus aperte asserit, nomen Deus supponere pro persona, cum supponit pro natura: quæ gratia prolixitatis vitandæ missa facimus.

¶ Tertio aduersus Sanct. Thom. opponimus, iste datus soli Deo. 1. ad Timoth. 1. supponit non solum pro tribus personis, sed etiam pro natura diuina in concreto, quia illa est solus Deus, ergo perperam asserit, quod supponit pro tribus personis, aut Trinitate. Negamus sane consequentiam, quia supponit

ponitum pro essentia, tum pro Trinitate, iuxta sensum assignatum, q. 3. ar. 3. & 1. disput. q. 27. prima eius parte. At dixit potius supponere pro Trinitate propter Aug. qui hoc dicit 6. de Trinit. cap. 9. Quo in loco asserit hoc nomen complexum, solum Deum supponere pro Trinitate: an autem supponat pro patre seorsum filio, & Spiritu sancto diximus locis allegatis.

¶ Quarto obijcimus probando assertiones Sancti Tho. in corpore articuli, & ad 3. non coherere inter sese. Nam in responsione ad 3. loquens de suppositione huius termini Deus, dicit hæc verba. Per se supponit pro natura communi, sed ex adiuncto determinatur eius suppositio ad personam, & in corpore articuli videtur dicere oppositum in hæc verba. Hoc nomen Deus ex modo significandi habet, vt proprie possit supponere pro persona, sicut hoc nomen homo. Nimirum his verbis prioribus, & posterioribus palam asseuerare videtur, nomen Deus proprie supponere pro persona, & non proprie, sed ex adiuncto, quod est manifesta contradictio.

¶ Caietanus dicit, quod in corpore articuli loquitur de suppositione lectulum potentiam, & in responsione ad 3. secundum actum. Id vtiq; vult Caietanus, quod nomen Deus ex modo suæ significationis habet, quod possit proprie supponere pro persona cum determinat ex adiuncto aliquo ad supponendum pro ipsa, cũ vero non determinatur, supponit pro natura solum.

¶ Hanc tamen Caietani responsionem refellimus argumento 2. & eius confirmationibus, quibus euidenter probatum est, nomen Deus supponere etiam pro persona, cum supponit pro essentia.

¶ Ad argumentum ita quod respondemus, Sanctum Thom. velle dicere, qd nomen Deus ex modo significandi habet quod possit supponere per se, & principaliter pro persona ratione adiuncti notionalis, sine quo minime supponit pro ea principaliter.

¶ Vltimo demum argumentamur,

quoniam Sanctus Thom. ad tertium videtur incidere in opinionem, quam in corpore articuli reprobauimus ea opinio dicit, quod nomen Deus tantummodo supponit per se pro essentia, sed ex adiuncto supponit pro persona: & hoc idem dicit Sanct. Thom. ad tertium.

Respondetur nequiquam S. Thom. in illam opinionem incidere: nã (vt proximè diximus) asserit, quod nomen Deus ex modo suæ significationis habet, quod possit per se, & principaliter supponere pro persona cum adiuncto notionali, sed præfata opinio tætur, qd nõ potest aliquo pacto ex modo suæ significationis supponere per se, pro persona, sed duntaxat per accidens.

Tertia commentarii pars.

HIC planè se offerunt plura dubia ad declarationem eorum, quæ in præfata docet Sanctus Thomas.

Primum dubium.

An semper cum nomen Deus supponit pro essentia, supponat etiam pro persona.

RATIO autem dubitandi est nam nos duntaxat ostendimus, quod in illa propositione, Deus creat, supponit pro essentia, & pro personis.

¶ Capreolus (vt visum est loco allegato) tutatur partem assumentem.

¶ Verum aduersus cum argumenta in ista propositione, Deus est tres personæ, solummodo supponit pro essentia: ergo, &c. Assumptum autem demonstramus, quia illa propositio tantum redditur vera pro essentia, vel Trinitate, & non pro persona: nulla namque persona est tres personæ. Et hoc clare videtur docere Sanct. Thom. art. 6. iam ad finem.

Respondemus nihilominus, quod in prædicta propositione nomen Deus supponit

supponit pro essentia principaliter, sed minus principaliter supponit pro personis. Et ad argumentum, non redditur vera pro personis illa propositio, ergo in illa, nomen Deus non supponit pro illis. Negamus sanè consequentiam: nam dato solum vnus homo currit, in ista propositione homo currit, nomen homo supponit pro omnibus hominibus: siquidem ascendendo, vel descendendo sub disunctione licet demonstrare omnes homines, attamen solum redditur vera pro Sorte corrente. Sic igitur dicimus ad propositum, quod illa duntaxat redditur vera pro essentia, vel Trin. sed supponit idem nomen Deus pro qualibet personarum.

Observa.

¶ Observandum tamen, quod licet ista consequentia non valeat, hæc propositio non redditur vera pro personis, ergo nomen Deus non supponit pro personis: valet tamen secundum affirmationem, nomen Deus ex modo supra significationis habet quod possit supponere pro personis, & hæc propositio, Deus creat, redditur vera pro illis: ergo illud nomen Deus in ea supponit pro illis.

Secundum dubium.

Pro quo supponit nomen Deus, in his propositionibus, Deus generat, Deus non generat.

Opi. Tho. mistari.

HOC est maioris pensu dubium. Thomiste respondent, in affirmatiua supponere pro patre ratione prædicati notionalis, quod coarctat ipsum ad supponendum pro patre: verum dicunt, quod in negatiua supponit pro diuina natura. Cuius rationem assignant, quoniam prædicatū negatiuæ non est notionale, sed essentialiale potius: prædicatum enim est non generare, quod non est notionale, eum tribuatur personis duabus, filio scilicet & Spiritui sancto, & essentia: istæ namque sunt veræ, essentia non generat, & filius, & Spiritus sanctus non generant. Quocirca (dicunt) non est adiectum aliquod coarctans subiectum

ad supponendum pro patre, aut alia persona: & ex consequenti supponit pro natura diuina. Atque asserunt hanc esse expressam D. Tho. mentem ad 3. & inter alios hanc sententiam tueri doctissimus, ac perinde religiosissimus magister. Soto in sua summa dialecticæ lib. 5. de term. diu. cap. 2. lect. 4.

¶ Proculdubio existimamus, eos toto cælo aberrasse in hac re: & aduersus eorum sent. principio insurgimus.

¶ Prædicatum affirmatiuæ est prædicatum negatiuæ: at generans est prædicatum affirmatiuæ: ergo generans est prædicatum negatiuæ.

¶ Respondent, generans non esse prædicatum negatiuæ, sed non generans, vel non generare.

¶ Obijcimus primum, quia istæ propositiones (vt omnes illi fatentur) sunt oppositæ: & etiam hoc expressè docet Diuus Tho. in argumento 3. & responsione ad illud: propositiones autem oppositæ necessario habere debent idem subiectum, & prædicatum.

¶ Secundò, quia illa negatio non est pars prædicati, sed totius propositionis: prædicatum ergo minimè est non generare.

¶ Et rursus quia iuxta sententiam eorum ista æquipollent: Deus non generat, & nullus Deus generat: at in ista factis aperte constat, generans esse prædicatum, ergo in illa.

¶ Secundò principaliter, & fortius argumētatur. In illa propositione negatiua negatur quod in affirmatiua affirmatur, at in illa affirmatur, quod Deus pater est generans: ergo in ista negatur quod Deus pater est generans: ac perinde Deus in negatiua supponit pro patre, & non pro essentia.

¶ Tertio, negatio quicquid post se inuenit destruit, & eius oppositum reddit ex communi axiomate dialecticorum: ergo negatiua reddit oppositum sensum affirmatiuæ: sed sensus affirmatiuæ est, quod Deus pater est generans: ergo sensus negatiuæ est, quod Deus pater non est generans: ac subinde in negatiua subiectum supponit pro patre, & non pro essentia.

¶ Et

¶ Et tandem opponimus argumentum, cui profectò satisfacere nequeunt. In affirmante propositione generans restringit subiectum, quod est nomen Deus, ad supponendum solum pro patre, vt Sanctus Thom. & ipsi fatentur. Nunc rogamus, an illud prædicatum cum illa restrictione, & quacūque alia proprietate logicali possit negari de subiecto, an non. Secundum nullum sanæ mentis dicet, quia negatio addita propositioni reddit sensum oppositum, & negat quod antea affirmabatur cum omnibus proprietatibus logicalibus. Item quia hoc dato, assignaretur aliqua propositio, cui non posset assignari contradictoria, quod omnes dialectici palam abhorrent, & aduersatur Aristotel. doctrinæ, quæ refertur à Diuo Thom. in calce huius articuli, de eodem, de quo est affirmatio potest esse negatio. i. perihier. cap. 5. Necessum est ergo te dare primum, videlicet quod illud prædicatum generans cum restrictione, & omnibus alijs proprietatibus logicalibus negari potest de subiecto: at non potest alio modo negari, nisi dicendo Deus non generat, aut non Deus generat: ergo si sensus affirmatiuæ est Deus pater generat, negatiua erit, Deus pater non generat: & ex consequenti Deus in negatiua pro patre supponit.

¶ Asserimus itaque diui Tho. sequaces deceptos fuisse, neque mentem ipsius in littera ad 3. percepisse, siquidem si verba eius penitus expendantur, manifestè asserit, quod sicut Deus in affirmatiua supponit pro patre, etiam in negatiua. Quod tibi constare potest ex argumento, quod proponit, cuius summa hæc est: Istæ sunt veræ: Deus generat, Deus non generat: ergo est Deus generans, & Deus non generans: ac subinde sunt plures dii; quod pugnat. Antecedens autem suadet hoc prædicto: quia affirmans est vera, vt de se patet, & negantem virtute probat: quia Deus in negatiua supponit pro filio, & filius non generat. Cui respondet in summa negando, quod Deus supponat pro filio in negatiua, sed pro pa-

Barth. Torres.

tre: quia nullum est adiectum in illa negatiua, quod coarctet nomen Deus ad supponendum pro filio, nisi dicere-mus (inquit) Deus genitus non generat, lege verba Sancti Thom. ait enim, cū dicitur Deus generat ratione actus notionalis, supponit hoc nomen Deus pro persona patris, sed cum dicimus, Deus non generat, nihil additur quod determinet hoc nomen ad personam filij. Aduerte, quod minimè dicat ad personam patris, quoniam id quam falsissimum existimabat: & tamen inde eliciunt Thomistæ vniuèrsè dicere D. Tho. quod in negatiua non supponat pro patre, quod sanè (vt diximus) longè alienum fuit a mente ipsius.

¶ Possent tamen obijcere contra nos ex verbis, quæ immediatè sequuntur, vnde datur intelligi, quod generatio repugnet diuinæ naturæ: nam his verbis id vult, quod in illa negatiua, Deus non generat, insinuat quod diuinæ naturæ repugnet generatio: at hoc non potest insinuari: nisi Deus supponat pro diuina natura in concreto: ergo supponit pro diuina natura, & non pro patre.

¶ Respondemus quippe, sensum D. Tho. multò diuersum ab eo, quem isti confingunt his verbis: & id planè vult, quod si quis assereret Deum patrem non generare, insinuaret quod generatio non reperitur in diuinis, sed potius naturæ diuinæ repugnat: quia si Deus pater non generaret, nullo modo esset in diuinis generatio, atque adeo naturæ diuinæ repugnat: Nam si aliquid ex his, quæ pertinent ad naturam Dei, semel ei non conueniret, sanè ei repugnaret, est enim purus actus, & non est in potentia ad aliquid.

¶ At obijciat aliquis: Natura diuina non generat, nec potest generare, & ei repugnat generatio: ergo perperam pro incommodo Sanctus Thom. adducit, quod naturæ diuinæ repugnet generatio.

¶ Respondemus, eum loqui de natura diuina in concreto, atque adducere pro inconuenienti, quod Deo repugnet generatio, & personæ diuinæ, in qua est diuina natura.

Obiectio contra autorem.

Resp.

Obiectio

Resp.

Dubio.

¶ Sed extat dubitatio, qua oppositio ne opponantur praefatae duae propositiones, Deus generat, Deus non generat. Difficultatem hanc nos fusius pertractamus, q. 22. opusculorum: liceat tibi eo loco legere.

Resp.

¶ Verum paucis nunc respondemus, quod sunt contradictoriae, quia xquivalent istis, pater generat, pater non generat: aut istis, Deus pater generat, Deus pater non generat: quae sunt contradictoriae.

Tertium dubium.

An videlicet ista propositio sit vera: hic Deus est hic Deus: Primo pro nomine demonstrante patrem, secundo filium.

HOC sane dubium grauius est precedentibus. In hac profecto quaestione non censoris, sed narratoris potius munus sustinendum nobis est, etenim fundamenta utriusque partis tibi negantis, tibi affirmantis in medio proferemus, & eligendam eam partem dabimus pro arbitrio, quae tibi verior apparuerit: ita tamen ut etiam explicemus sententiam nostram, quae in nullius partis fauorem declinabit.

Quoniam da Th. m. n. u. senten.

¶ Fuit quidem aliquorum sententia, illam propositionem sumptam in quaestione esse falsam, & hanc veram: hic Deus non est hic Deus: & ne eadem saepe repetamus, primo pronomine semper demonstrabimus patrem, secundo filium: & eadem difficultas est de quacunque persona respectu alterius.

1. Arg.

¶ Aduersus quorum opinionem arguuntur. Principio, ubicunque est distinctio, etiam rationis, ibi est pluralitas: quamobrem quia Dei attributa distinguuntur ratione, dicuntur plura attributa: ergo a fortiori, ubi est distinctio realis rerum, ibi est pluralitas: sed ut asserit praefata opinio, hic Deus, & hic Deus realiter distinguuntur, quia hic Deus non est hic Deus, ergo sunt plures dii.

¶ Secundo, hic Deus est, & hic Deus est, & hic Deus non est hic Deus: ergo hic Deus est alius Deus ab hoc Deo, et ergo sunt diuersi dii.

¶ Praeterea si eadem numero natura humana esset in Petro, & Paulo, haec esset vera, hic homo est hic homo: primo pro nomine demonstrante Petrum, secundo Paulum, quamuis Petrus non esset Paulus. Sed eadem numero natura diuina est in patre, & in filio, ergo quamuis pater non sit filius, hic Deus est hic Deus.

¶ Rursus in diuinis omnia sunt vniu, ubi non obuiat relationis oppositio: at hic Deus, & hic Deus, non relatiue opponuntur: ergo hic Deus est hic Deus. Minorem autem probamus, quia nomen Deus est absolutum, & neque a parte subiecti, neque a parte praedicati significat aliquam relationem, nec pronomine demonstratiuum potest demonstrare, quod nomen Deus, cui adiungitur, non significat, sicut hic homo non potest demonstrare lapidem.

¶ Rursus, pater & filius non distinguuntur sub esse absoluto, sed sub esse relatiuo, atque adeo non distinguuntur quatenus sunt Deus, sed quatenus pater & filius, & in quantum personae sunt: igitur etiam pater non sit filius, & haec persona non sit haec persona, sunt tamen idem Deus: & ex consequenti hic Deus est hic Deus.

¶ Et tandem, haec essentia est pater, filius, & Spiritus sanctus, quicquid demonstratur nomine haec essentia, quia est tantum vnica essentia, at tantum est vnicus Deus, ergo hic Deus est pater, filius, & Spiritus sanctus, quicquid demonstratur illo nomine hic Deus, ac subinde hic Deus est hic Deus.

¶ His nempe argumentis alij Doct. persuasi oppositum tutantur, adeo ut dicant praefatam opinionem non solum falsam, quinimò errori gentilium fauere, qui plures Deos adorant: aduertendum est, quod habetur in symbolo, Credo in vnum Deum, & Deuter. 6. audi Israel Dominus Deus tuus Deus vnus est. Ac qui asserunt, argumenta praefata, praesertim tua priora, ita conuincere, ut nullus

nullus compositus mentis ea possit negare: quin etiam is, qui ea negaret, plurimum deorum adoratori merito preberet animum ridendi. Atque aiunt, catholicum qui assereret, istum Deum esse, & istum Deum non esse istum Deum, ingeneratum nimirum suspensionem simplicibus existimandi esse plures Deos. Quamobrem dicitur, hanc esse veram, hic Deus est hic Deus: & opposita prorsus falsam, & periculosam.

deus. sapientia

¶ Et rursus ad maiorem suae opinionis explicationem praemittunt, quod sicut nomen essentia diuina non potest singularizari (vtitur eorum terminis) quia vnica est diuina essentia, ac subinde haec duo nomina, essentia diuina, & haec essentia diuina, prorsus conuertuntur: ita quoque nomen Deus singularizari nequit, quia est vnus Deus, & haec itidem nomina Deus, & hic Deus omnino conuertuntur, adeo ut hic Deus quicquid demonstratur siue pater, siue filius, siue Spiritus sanctus, verificetur & supponat pro ipso patre, filio, & Spiritu sancto, perinde atque hoc nomen Deus, quomodo hanc essentia quicquid demonstratur, verificatur de patre, filio, & Spiritu sancto. At tamen prima sententia pro pugnatore dicunt, opinionem hanc fouere errorem Sabellij asserentis, in diuinis esse vniam personam tantum, atque eam esse patrem, filium, & Spiritum sanctum, etenim proclamant quod si hic Deus est hic Deus, pater est filius, neque desunt plura argumenta in confirmationem suae opinionis, quibus nituntur probare hanc, hic Deus est hic Deus, falsam: & oppositam veram.

1. arg. circa 2. op.

¶ Sic itaque eorum primum, ista propositio hic Deus est hic Deus, facit hic sensu, pater est filius, ergo illa est falsa.

¶ Respondent tamen secundae sententiae patroni negando consequentiam: quia plane hic sensus logicè alius est ab eo, quem facit illa propositio. Nam nomina huius sunt relatiua, illius vero penitus absoluta: & maxime refert in mysterio Trinitatis uti nominibus absolutis, aut relatiuis: nepe relatiua sunt diuersa, absoluta autem sunt penitus idem.

¶ Secundo, aut per hoc nomen hic Deus, possumus demonstrare patrem, aut non: quod iridem percontari possumus de filio, & Spiritu sancto. Si des secundum, nulla est disputatio, atque vana est quaestio proposita, si verò des primum, colligunt in hunc modum. Hinc Deus demonstrat patrem, & hic Deus demonstrat filium: at pater, & filius sunt relatiua, ergo illa pronomina demonstrant relatiua, patris scilicet & filij: sed relatiuum patris non est relatiuum filij: ergo hic Deus non est hic Deus.

Resp.

¶ Respondent utique hic Deus potest quidem demonstrare patrem, filium, & Spiritum sanctum: sed non quia pater, filius, & Spiritus sanctus est, quia non potest demonstrare relationem, aut relatiuum, quia huiusmodi sunt, sed potest demonstrare patrem, filium, & Spiritum sanctum, quia est habens deitatem, quia nomen Deus ex modo suae significationis (iuxta sententiam Dni Thom. in praesentia significat habentem deitatem).

Appos. sissimo ex. x. p. de claratur

¶ Quod exemplo ex rebus humanis adducto declarari potest: quia si Petrus habet filium, & ex consequenti est pater, hic homo potest sane demonstrare Petrum, quatenus homo est, & habet humanitatem, sed non quatenus pater est, quandoquidem si quatenus pater est cum posset demonstrare, haec esset essentialis: hic homo est pater, aut hic homo est relatiuum. Quod nullus mirum dialecticorum concedet, quia sensus esset: hic pater est pater, aut hic pater est relatiuum: quae palam essentiales sunt: tum et quia pronomine demonstratiuum, hoc, non potest demonstrare, nisi significatum nominis cui adiungitur: at ista nomina Deus & homo, non significant aliquo pacto relationem, ergo haec pronomina hic Deus, hic homo, non demonstrant, nec demonstrare possunt aliquo pacto relationem. Ex quibus satis clarè patet solutio ad argumentum negando consequentiam.

Obiect.

¶ Quod si quis obijciat hoc pacto. Obiect. Haec est vera, hic Deus est hic Deus: & primum

R. sp.

primum pronomen demonstrant patre, ut habet deitatem secundum filium, ut habet item deitatem: ergo hec est vera. Hic habens deitatem est hic habens deitatem. Negat collectionem, sed tantummodo colligendum erat, quod hanc veram sit, hic Deus habens deitatem, est hic Deus habens deitatem. Sed fortassis consequenter respondendo aliam rursus deberent concedere: nam habens deitatem etiam est absolutum, sicut Deus: nihil tamen nos nunc definimus.

3. argu.

¶ Tercio, hic Deus est hic Deus, & hic Deus est generans, & hic Deus est genitus: ergo Deus generans est Deus genitus: quoniam Deus generat Deum, qui est Deus pater: quarum priorem negat Sanctus Thom. ad tertium, & secundam ad quintum.

R. sp.

¶ Respondent, negando S. Thom. in hac re: & concedit has propositiones, Deus generans est Deus genitus: & Deus generat Deum, qui est Deus pater. Atqui affirmant quod ex illis propositionibus negantibus, quas concepit Sanctus Thom. colligitur aperte esse plures Deos: nam inquit, quod hanc sit optima collectio, Deus generans est, & Deus genitus est, & Deus generans non est Deus genitus: ergo sunt plures dii. Et simile dicant colligi ex falsis, Deus generat Deum, qui non est Deus pater.

Obie. 7.

¶ Sed aduersus hanc solutionem obijciunt fautores primae sententiae. Hanc est falsa, hic Deus generat, ostenso filio, & hanc etiam est falsa, hic Deus generatur, ostenso patre: ergo Deus generans non est Deus genitus.

R. sp.

¶ Respondent negando antecedens: qui potius dicunt hanc esse veram. Hic Deus generat, ostenso filio. Et probant ex praemisso eorum fundamento: Deus & hic Deus quicquid demonstratur, conuertuntur ex hypothesi: at hanc est vera, Deus generat, ergo hanc est vera, hic Deus generat, ostenso filio, & quamuis in subiecto ostendatur filius, cum tamen ipsum sit commune ad patrem, filium, & Spiritum sanctum, quia de illis verificatur, ut collat ex eodem

fundamento: solum tamen supponit pro patre, ratione praedicati quod concordat ipsum, sicut in hac Deus generat: & sensus est, id est, pater, qui est hic Deus generat. Confirmant etiam, solum est vnus Deus, qui est hic Deus, ostenso filio, & Deus generat, ergo hic Deus generat. Et eadem prorsus methode probant hanc esse veram, hic Deus generatur, ostenso patre, siquidem tantum est vnus Deus, Deus generatur.

¶ Hoc nimirum difficile videtur, quod hic Deus ostendat filium, & tantum supponat pro patre in illa propositione, veruntamen concedendum apparat ex praemisso fundamento, videlicet quod Deus, & hic Deus quicquid demonstratur, conuertatur: & hic Deus supponat pro patre, filio, & Spiritu sancto: si alioqui non restringitur tantum pro vna persona a praedicato.

¶ Et hinc sententiae videtur suffragari Scotus in 1. distinct. 2. quaestione 1. vbi concedit hanc, Deus pater generat eundem Deum. Ex qua videtur colligendum, quod Deus generans est Deus genitus.

¶ At vero sciscitaberis, cum istae sententiae sint oppositae contradicentes, & necessum sit alteram earum esse veram, quae nam sit vera, & quae falsa.

¶ Possemus quidem respondere, nos dubitare: quando in fauorem vtriusque partis allatae sunt grauissima rationes, quae faciunt forsitan rem dubiam. Equidem ante hanc funestam plagam temporis turbulentiissimi, quam accepit res Christiana, palam explicuisset mentem meam: quod quidem modo etiam libenter facerem: verum compertum nobis est plures Zelo fidei, aut quod (proh dolor) plurimum fieri solent, inuidia commotos, in scholis acclamatos me errori fauere. (quod absit), aut Sabellij, aut idolatrarum, etiam si parem veram in praesentia egerem.

¶ Dum autem ita curamus esse cauti, optamus omnibus theologis esse exemplum, ut quamuis de veritate alicuius propositionis (cuius cognitio non est

Regula

est necessaria, neque vtilis saluti proximo) sint certissimi, in quibus offerant eam publice, ac temerariae vulgus, si extirpare scandalum, extirpandum ex illa.

¶ Iam vero statuamus regulam qua lectori satis faciamus in praesentia disputatione.

¶ Propositiones igitur theologicae, & illae potissimum, quae attinent ad sanctissimum mysterium Trinitatis, si propter obscuram & involutam terminorum significacionem, ingenerant diuersos, & contrarios sensus in mentibus catholicorum, & praesertim eorum, qui doctissimi sunt, non sunt simpliciter concedenda, nec neganda: sed distinguenda potius debent. Hoc enim faciendes praesertim se ad data, & conuentiones maximas vitabimus: huiusmodi autem sunt propositiones, de quibus est praesens sermo, puta hic Deus est hic Deus, & sua opposita.

Respon.

¶ Respondemus itaque praefatae quaestioni, quod ista propositio, hic Deus est hic Deus, distinguenda est. Nam si hoc sensu patet, qui est Deus, est filius, qui est Deus, est haeretica: in hoc autem patet, & filius sunt idem omnino Deus, est vera & catholica. Consequenter modo ut distinguenda haec alia, Deus generans est Deus genitus: siquidem in hoc sensu, pater qui generat est filius, qui generatur, est haeretica: in hoc vero, pater generans & filius genitus sunt idem Deus, vera, & catholica. Et eodem pacto est hinc distinguenda, pater generat Deum, qui est Deus pater, nam iuxta hunc sensum, pater generat filium, qui est idem Deus cum patre, vera est: sed iuxta hunc, pater generat Deum filium, qui filius est pater, falsa & haeretica. Et eadem methode sunt distinguenda earum oppositae, & omnes alij id genus. Mouemur autem hanc methodem obseruare imitati Magistrum sententia, qui in 1. distinctio. 4. inquirens veritatem huius, Deus genuit Deum qui non est Deus pater, renuit asserere eam simpliciter veram, aut simpliciter falsam: sed distinguit eam in duplicem sensum. Si ve-

ro (inquit) additur generat Deum, qui non est Deus pater, hic distinguimus, quia dupliciter potest intelligi, &c.

¶ At quaestio 36. artic. 4. pollicetur sumis definire, an iste sit vera, pater & filius sunt hoc principium Spiritus sancti, ostenso patre, aut ostenso filio: & hoc principium Spiritus sancti est hoc principium Spiritus sancti, ostenso patre in subiecto, & filio in praedicato: aut, hic spirator est hic spirator: de quibus idem prorsus iudicium est, sicut de istis, pater & filius sunt hic Deus ostenso patre, aut ostenso filio, hic Deus est hic Deus. Nam principium Spiritus sancti, seu virtus spirandi, est communis patri & filio sicut deitas: haec igitur, hoc principium est hoc principium, vbi primo ostenditur pater, secundo filius, est distinguenda sicut reliquae: etenim si faciat hanc sensum, pater, qui est principium Spiritus sancti, est filius qui est etiam principium Spiritus sancti, haeretica est: si hunc, quod pater & filius sunt idem omnino Spiritus sancti principium, catholica: & idem iudicium esse debet de alijs.

¶ Promissimus etiam articulo praecedenti dicere, an haec sit vera, hic homo est hic homo, primo pronomine demonstrante patrem, secundo filium: data hypothese quod pater, & filius assumant eandem numero humanitatem. De qua idem prorsus censendum est eadem ista, hic Deus est hic Deus, quandoquidem eadem est humanitas in patre, & filio perinde ac deitas, esto non sit omnimoda similitudo. Hanc nimirum est vera, hic homo est hic homo, secundum hunc sensum, id est, pater, & filius habent eandem numero humanitatem: sed tamen falsa secundum hunc, pater, qui est homo, est filius, qui est homo.

Impletur autem qd pollicetur 27. q. 36. art. 4.

Facit qd promissum est. art. 3. cod.

Quar.

¶ Quartum dubium.

Percontamur an hec vera sit: Deus generat, generatur: spirat, & spiratur: nomine ipso (Deus) supponere non pro persona, sed pro natura diuina in concreto: aut pro Deo in communi, ut abstrahit a quocunq; supposito, & secluso quocunq; ordine ad supposita.

1. Fidei dogma.

RN primis certa ab incertis seungamus: secundum namque fidem catholicam tenendum est, quod Deus est generans, & Deus est genitus: Deus est spirans, & Deus est spiratus subiecto Deus in prima supponente pro patre, & secunda pro filio, in tertia pro patre & filio, & in quarta pro Spiritu sancto, quod factis constat ex precedentibus.

2. Fidei dogma.

¶ Tenendum itidem est secundum fidem catholicam, ut articulo sequenti demonstrabitur, quod natura diuina, aut essentia diuina, aut deitas non generat, neque generatur, neque spirat, neque spiratur.

Dubium

¶ Verum quod in dubium reuocamus est, an nomine Deus supponente pro natura in concreto, aut Deo in communi ut abstrahit a suppositis, hec sit vera: Deus generat, generatur, spirat & spiratur.

Seni. Caietan.

¶ Caiet. videtur respondere assumptum in articulo presentis, etenim asserit, quod singulare Dei est, hic Deus: ubi ostenditur natura diuina in concreto, & Deus ut abstrahit a suppositis, quauis verificetur de illis: & dicit quod hic Deus generat & genitus est, &c. Et apertius hoc dicit articulo sequenti in responsione ad 1. Hec (inquit) affirmatiua est vera, Deus generat, non solum accipiendo nomen Deus pro patre, sed etiam pro essentia in concreto.

3. arg. contra Caietan.

¶ Aduersus sententiam eius argumentamur. Hic Deus generatur, & spiratur, ostensa diuina natura in

concreto, ergo Deus in communi ut abstrahit a suppositis, generatur & spiratur: ergo Deus in communi ut abstrahit a suppositis procedit ab alio: ergo habet causam, vel principium. Rogamus quod est illud principium, quod si respondeas quod est pater, obijcimus. Deus in communi est absolutum, pater est relatiuum: & absoluta sunt priora relatiuis (ut docet S. Tho. quest. 3. art. 3. ad primum) ergo prius secundum nostrum modum intelligendi est Deus in communi, quam pater: ac subinde Deus in communi non procedit a patre.

¶ Rursus, si Deus in communi procedit a patre, ergo realiter distinguitur a patre: quia omne procedens realiter distinguitur ab eo, a quo procedit, ut dictum est questio. 3. art. 2. & ex consequenti pater non est Deus in communi, neque Deus.

¶ Item, praeter productionem filij, & Spiritus sancti, esset alia tertia productio, ac processio, qua Deus in communi procederet a patre: quod hereticum est dicere.

¶ Praeterea Deus in communi generat, & communicatur omnibus tribus personis, igitur omnes tres personas generant.

¶ Insuper, si Deus in communi generat, ergo Deus in quantum Deus generat: at filius, & Spiritus sanctus est Deus, ergo filius generat, & Spiritus sanctus generat, quae omnia haeretica quidem sunt.

¶ Rursum, secundum di. Thom. hic ad 3. generans in hac propositione, Deus generat, restringit subiectum ad supponendum pro patre solum, ergo non supponit pro natura diuina in concreto, atque adeo assertio Caietani falsa quidem est.

¶ Non me lateat, plures nimis Caietano addictos asseruerunt me non intelligere Caietan. sententiam, non mea refert, dummodo lector admonetur, ne cum legat Caietanum in hoc loco, ex illi. verbis aliquem imbibat errorem. Id quidem assero, cum plures viros doctissimos hoc pacto intellexisse Caietanum.

Respon-

respon. ad dub.

¶ Respondemus igitur, quod Deus ratione patris dicitur generare, filij generari: patris & filij spirare: Spiritus sancti, spirari. Verum sicut natura diuina non generat, nec generatur, ita quoque nec Deus in communi, ut supponit pro natura diuina in concreto, & secluso quocunq; ordine ad supposita, no generat, nec generatur, &c. Ut aperte ostendunt argumenta. Id ni mirum volumus, quod si concessio im possibilis pater non generaret: neque filius generaretur, neq; pater & filius spirarent: nullo modo in diuinis esset generatio, neque spiratio, &c.

Obiectio

¶ Sed tamen poterit quis obijcere contra nos. Deus in communi non generat, & Deus pater generat: ergo sunt plures dii, quorum alter generat, alter non generat.

respon.

¶ Negamus nempe consequentiam, & assignamus defectum in simili. Etenim si tantum vnus homo esset in mundo, haec essent vera. Homo in communi est species, & homo Petrus non est species: & tamen non sunt plures homines, uti claret ex hypotesi. Hec vero esset bona consequentia, Deus in communi non generat, & Deus pater generat, & Deus pater non est Deus in communi, ergo sunt plures dii. Verum minor est haeretica.

Aduer.

¶ Melius tamen erit nos uti ea doctrina, quam tradidimus in fine tertij dubij. Dicimus enim, quod quia ista propositio, hic Deus non generat, ostensa diuina natura in concreto, aut ista, Deus in communi non generat, possunt in generare in mente diuersorum plures sensus, ob id sunt distinguenda: et si sensus earum est, quod nihil, quod est hic Deus, aut Deus in communi generat, falsa quidem sunt: si vero faciant hunc sensum, quod diuina natura non generat, etiam si addat in concreta, vera sunt. Et pari modo haec est distinguenda, Deus in quantum Deus generat, nam si sensus est, quod Deus pater deitate, vel natura diuina generat, aut ratione deitatis, seu naturae diuinae, vera est. Quia principium quo pater generat, est natura diuina, ut

questio. 41. artic. 2. dicemus. Si autem sensus eius sit, quod de ratione deitatis & naturae diuinae est generare, atq; generatio ei tribuitur, ita ut ipsa generet: falsa quippe est, ut ostenditur articulo sequenti. Quia haec est haeretica, deitas, aut diuina essentia, aut natura diuina generat: ut illico in articulo sequenti demonstrabimus.

Quintum dubium.

Quinto querimus itidem, an hec vera sit, Deus generat Deum.

RESPONDEMVS, ea sane catholicam esse ex simbolo, Deum de Deo, id est, Deum genitum de Deo generante.

Obijcimus tamen, ut veritas eius notior fiat: Deus generat Deum, ergo Deus generat se Deum, aut alium Deum: non se Deum, quia ut Augustin. dicit 1. de Trinitate. cap. 1. nulla res generat seipsam, neque alium Deum, quia non est nisi vnus Deus.

Respondetur negando consequentiam: sed solum sequitur, quod pater, qui est Deus generat filium Deum, neque est concedendum quod Deus generet se: nam reciprocum relatiuum denotat actum generandi terminari ad idem suppositum, a quo progreditur. Et hoc pacto responderet diuus Th. ad quartum, & ibidem explanat verba Augustin. ad Maximinum epistol. 66. Deus pater genuit alterum se, id est, alteram personam a se, & est medium in litera, in qua habetur ad Maximinum, quinimo ad Maximinum lib. 3. cap. 14. reperiuntur verba opposita, haec scilicet: genuit quod ipse est, non autem alterum se. Neque inde colligas, Augustin. pugnantia loquutum fuisse: nam sensus istorum verborum est. Deus non genuit alium Deum, & priorum est, pater genuit aliam personam a se.

Respon.

Obiectio

Solut.

Vlti.

Vltimum dubium.

An nomen Deus sit singulare, an commune.

Solut.

RESPONDET diuus Thom. ad primum, id fortiri conditionem termini singularis, quatenus forma eo significata (videlicet natura diuina) non multiplicatur, fortitur etiam proprietate termini communis, quia forma importata per ipsum (puta essentia diuina) reperitur in pluribus suppositis.

Obserua.

Attamen obseruandum est, quod sicut nomen sol ex vi suae significationis est nomen commune, quoniam, si dato impossibili per naturam, essent plures soles, pro eis supponeret, sic etiam nomen Deus ex vi suae significationis commune est, quia si dato impossibili, quod ratione comprehendi non potest, essent plures dii, pro eis nempe supponeret. Et simile iudicium est de his nominibus essentia diuina, natura diuina, deitas.

Quoniam dicitur.

Dicitur tamen aliqui, nomen Deus & nomen essentia diuina, non esse simpliciter terminos singulares, aut communes, sed medios inter vtrumque, communem scilicet, & singularem, nihil moror.

Relegatur plurimae in 22 q. opusculo si quis molestia lectori.

Hic esset latius agendum de suppositione terminorum diuinarum, & de his, qui in syllogismo constructis ex terminis diuinis, committuntur, sed ne molesti simus lectori, de hac re filius agimus quaestio vigesima secunda opusculo.

ARTICVLVS V.

Utrum nomina essentialia in abstracto significata possint supponere pro persona.

Ad quintum sic proceditur. Videtur quod nomina essentialia in abstracto significata, possint supponere pro persona: ita quod hec sit vera, essentia generat essentiam. Dicit enim Augustinus de Trinitate. Pater & filius, sunt vna sapientia: quia vna essentia, & sigillatim sapientia, de sapientia: sicut essentia de essentia.

1. Præterea, Generatis nobis, vel corruptis, generatur, vel corrumpitur ea, que in nobis sunt: sed filius generatur, Ergo cum essentia diuina sit in filio, videtur quod essentia diuina generetur.

2. Præterea, Idem est Deus & essentia diuina, ut ex supra dictis patet, sed hec est vera: Deus generat Deum, sicut dictum est. Ergo hec est vera, essentia generat essentiam.

3. Præterea, De quocunque predicatur aliquid, potest supponere pro illo, sed essentia diuina est pater. Ergo essentia potest supponere pro persona patris. Et sic essentia generat.

4. Præterea, Essentia est res generans, quia est pater, qui est generans. Si igitur essentia non sit generans, erit essentia res generans, & non generans. Quod est impossibile.

5. Præterea, Augustinus dicit in 4. de Trinitate. Pater est principium totius deitatis: sed non est principium, nisi generando, vel spirando. Ergo pater generat, vel spirat deitatem.

Text.

Sed contra est, quod Augustinus dicit in primo de Trinitate, quod nulla res generat seipsam, sed si essentia generat essentiam, non generat nisi seipsam: cum nihil sit in Deo quod distinguatur a diuina essentia: ergo essentia non generat essentiam.

Respondeo dicendum, quod circa hoc errauit abbas Ioachim asserens, quod sicut dicitur Deus genuit Deum: ita potest dici, quod essentia genuit essentiam: considerans quod propter diuinam simplicitatem, non est aliud Deus, quam diuina essentia, sed in hoc deceptus fuit. Quia ad veritatem locutionum non solum oportet considerare res significatas, sed etiam modum significandi, ut dictum est. Licet autem secundum rem sit idem Deus quod deitas, non tamen est idem modus significandi vtrobique. Nam hoc nomen Deus quia significat diuinam essentiam, ut in habente, ex modo suae significationis naturaliter habet quod possit supponere pro persona. Et sic ea, que sunt propria personarum, possunt predicari de hoc nomine Deus, ut dicatur quod Deus est genitus, vel generans, sicut dictum est. Sed hoc nomen essentia non habet ex modo suae significationis quod supponat pro persona, quia significat essentiam, ut formam abstractam. Et ideo ea que sunt propria personarum, quibus abinuicem distinguuntur, non possunt essentia attribui, significaretur enim quod esset distinctio in essentia diuina, sicut est distinctio in suppositis.

Ad primum ergo dicendum, quod ad exprimendam vnitatem essentiae, & persone, sancti doctores aliquando expressius locuti sunt, quam proprietate locutionis patiatur. Unde huiusmodi locutiones non sunt extendende, sed exponende, ut scilicet nomina ab-

stracta exponantur per concreta, vel etiam per nomina personalia: ut cum dicitur essentia de essentia, vel sapientia de sapientia: ut sit sensus, filius qui est essentia & sapientia, est de patre, qui est essentia & sapientia. In his tamen nominibus abstractis est quidam ordo attendendus, quia ea, que pertinent ad actum, magis propinque se habent ad personas, quia actus sunt suppositorum. Unde minus impropria est ista, natura de natura, vel sapientia de sapientia, quam essentia de essentia.

Ad secundum dicendum, quod in creaturis generatum non accipit naturam eandem numero, quam generans habet, sed aliam numero, quae incipit in eo esse per generationem de nouo, & desinit esse per corruptionem. Et ideo generatur, & corrumpitur per accidens. Sed Deus genitus eandem naturam numero accipit, quam generans habet. Et ideo natura diuina in filio non generatur neque per se, neque per accidens.

Ad tertium dicendum, quod licet Deus & diuina essentia sit idem secundum rem, tamen ratione alterius modi significandi oportet loqui diuersimode de de vtroque.

Ad quartum dicendum, quod essentia diuina predicatur de patre per modum identitatis propter diuinam simplicitatem, nec tamen sequitur, quod possit supponere pro patre propter diuersum modum significandi. Ratio autem procederet in illis, quorum vnum predicatur de altero, sicut vniuersale de particulari.

Ad quintum dicendum, quod hec est differentia inter nomina substantiua, & adiectiua, quia nomina substantiua ferunt suum suppositum, adiectiua vero non, sed rem significatam ponunt.

Sed

ponunt circa substantiuum. unde sophiste dicunt, quod nomina substantiua supponunt, adiectiua vero non supponunt, sed copulant. Nomina igitur personalia substantiua possunt de essentia predicari propter identitatem rei. Neque sequitur, quod proprietates personalis distinctam determinet essentiam. Sed ponitur circa suppositum importatum per nomen substantiuum: sed notionalia, & personalia adiectiua, non possunt predicari de essentia, nisi aliquo substantiuo adiuncto. Unde non possumus dicere, quod essentia est generans. Possumus tamen dicere, quod essentia est res generans, vel Deus generans, si res & Deus supponant pro persona, non autem si supponant pro essentia. Unde non est contradictio, si dicatur quod essentia est res generans, & res non generans: quia primo res tenetur pro persona, secundo pro essentia.

Ad sextum dicendum, quod deitas in quantum est una in pluribus suppositis, habet quandam in conuenientiam cum forma nominis collectiui. Unde cum dicitur, pater est principium totius deitatis, potest sumi pro vniuersitate personarum, in quantum scilicet in omnibus personis diuinis ipse est principium. Nec oportet, quod sit principium sui ipsius: sicut aliquis de populo, dicitur rector totius populi, non tamen sui ipsius. Vel potest dici, quod est principium totius deitatis: non quia eam generet, & spirat, sed quia eam generando, & spirando communicat.

Commentarium.

DE nominibus essentialibus in concreto satis prolixè disputatum est, quærit modo diuus Th. de nominibus essentialibus in abstracto, quæ per modum forme enuntiantur: vt deitas, essentia, natura, diuina: quod idem est de alijs attributis, iustitia, & sapientia: & de his inquirat, an supponant pro personis patre, filio, & Spiritu sancto.

Constituitur in summa negantem conclusionem, quod nomina essentialia in abstracto, vt essentia, non supponunt pro personis. Quam virtute probat: quonia si hoc nomē, essentia, supponeret pro patre, hæc esset vera, essentia generat: quod falsum est (ingr) nam ea, quæ sunt propria personarum, quibus ab inuicem distinguuntur, non possunt tribui essentia. Significaretur enim, quod esset distinctio in essentia diuina, sicut est distinctio in suppositis.

Refert præterea errorem abbatis Ioachimi asserentis, quod essentia generat, cuius fundamentum erat, quia Deus generat, & Deus, & essentia diuina sunt omnino idem propter summam Dei simplicitatem.

Quem confutat hac ratione. Ad veritatem loquutionum non solum oportet considerare res significatas, sed etiam modum significandi: at est Deus & essentia diuina sint idem secundum rem, modus tamen significandi horum terminorum, Deus, deitas, & essentia diuina, longè diuersus est, quia nomē Deus significat diuinam essentiam, vt in habente eam, ac subinde ex modo suæ significationis habet supponere pro patre, & ex consequenti, sicut hæc est vera, pater generat: hæc itidem est vera, Deus generat: attamen nomen diuina essentia ex modo suæ significationis non potest supponere pro patre, quoniam significat essentiam, vt formam abstractam, & non vt in patre habente eam: ac proinde licet hæc

Cōclusio D. Tho.

probatur.

Erroneus abbas Ioachim

Cōfutat

fit vera, Deus generat: hæc tamen falsa est, essentia diuina generat.

Dubium. Caterum dubitamus, an conclusio sancti Thom. sit de fide, hoc est, an hæc sit catholica, essentia diuina non generat, & sua opposita hæretica, essentia diuina generat.

Respondemus, illam esse catholicam, hanc hæreticam. Quod definitum est in concilio Lateranensi sub Innocentio 3. contra abbatem Ioachim in cap. 2. & habetur de summa Trinit. & fide cathol. cap. Damnamus, cuius verba sunt. Essentia, seu natura diuina, quæ sola est vniuersorum principium, præterquam aliud inueniri nõ potest, & in la res non est generans nec genita, nec procedens: sed est pater qui generat, filius qui gignitur, & Spiritus sanctus qui procedit vt distinctiones sint in personis, & vnitates in natura.

Et in concilio Toletano. 1. habetur. Si quis dixerit, vel crediderit, deitatem nascibilem esse, anathema sit. Non solum itaque hæc est hæretica, essentia generat, sed etiam ista, essentia est generans: essentia generatur, essentia est genita: essentia spirat, spiratur, est spirans: procedit, est procedens. Hæc tamen veræ sunt (vt dicit S. Thom. ad 4.) essentia est Deus generans: & res generans, vbi res generans, & Deus generans supponunt pro patre. Istæ insuper sunt veræ, essentia est res generans, & res non generans: si res generans supponat pro patre, & res non generans pro essentia: & rursum est vera, si nomen non generans, supponat pro filio, & Spiritu sancto.

Dub. Percontamur præterea, quid est in causa quare hæc falsa sit, essentia generat.

Holcoth in determinationibus questio. 10. dubio. 4. affirmat, nos non posse assignare rationem aliquam, quare illa falsa sit, sed id reuelatum fuisse ecclesie.

Aduersus tamen Holcoth opponimus: quoniam vt definitum est a nobis questio. 1. articu. 3. disputatio. 2. Deus non reuelat ecclesie per reuelatione immediatam, qualis sit autoribus scri-

pturæ sacre, sed per mediatam: etenim cum definit aliquam conclusionem, eam colligit ex scripturis, aut ex apostolorum traditione, & pluribus alijs, & ex eis assignat rationem conclusionis, igitur cum ecclesia definiat hanc falsam, & hæreticam, essentia generat: aliqua sanè ratione vsa est ad eam damnandam: non enim temerè, & sine delectu eam damnauit velut hæreticam: & hanc nimirum nos rationem in præsentia inuestigamus, falsa igitur est sententia Holcoth. Fuit igitur aliorum placitum, illam vtique propositionem falsam esse: quoniam actiones sunt suppositorum, & essentia non est suppositum.

Hæc itidem ratio nulla est, quoniam si ea alicuius momenti esset, sequeretur planè diuinam essentiam nõ intelligere, nec creare, nec velle: quod catholice fidei aduersatur. Et argumento præfatæ sententiæ respondemus, diuinam essentiam per se existere, quoniam personæ diuine recipiunt esse ab ipsa, & actiones non solum sunt suppositorum, sed subsistentium item.

Alij verò assignant rationem aliam, quæ fortassis plus satisfaciet lectori, dicunt nempe hanc falsam, essentia generat, quia ratione abstracti quod est subiectum, putat essentia, & verbi adiectiui generat, quod est prædicatum, facit hunc sensum: essentia quatenus essentia generat: & hæc est falsa, quandoquidem ea est communis filio, & Spiritui sancto. Itaque filius, & Spiritus sanctus intrinsecus sunt essentia, si igitur essentia generaret, filius, & Spiritus sanctus generaret.

Nonnulli rationem hæc impugnant, dicentes, quod Deus quatenus Deus generat, & est communis filio, & Spiritui sancto, qui sunt intrinsecus Deus, verum non generant.

Respondemus profectò nullam similitudinem habere consequentiam istam cum illa: licet enim Deus generet, vbi Deus supponit pro patre, ista tamen, Deus in quantum Deus generat, distinguenda est vt diximus articulo præcedenti in duplicem sensum, al-

Aliorū opinio.

Cōfutat.

Alia assignat rationem non profus re solenda

Obiectio

responsio

terum verum, alterum falsum: & ex sensu vero non colligitur illud consequens: nam sensus eius verus est, Deus pater ratione naturæ diuinæ, & ipsa natura diuina tanquam principio quo generat: & ista consequentia nulla est, Deus pater ratione naturæ diuinæ tanquam principium quo generat: filius & Spiritus sanctus est intrinsecus natura diuina: ergo filius, & Spiritus sanctus generat. Nam si ista collectio teneret, sequeretur, quod voluntas diuina generaret filium, simili modo colligendo: Deus Pater ratione naturæ diuinæ generat tanquam principio quo, sed voluntas diuina est intrinsecus essentia diuina: ergo voluntas diuina generat.

Magist. sentent. Magister sentent. in 1. distinctio. 5. reddit rationem aliam non sanè paripendendam, quam etiam adducit diuus Thom. ad oppositum in articulo præfati: reddit (inquam) in summa rationem hanc. Quia si essentia diuina generaret, generaret filium: qui cū sit diuina essentia, eadem res seipsam generaret. Et eadem ratio iuxta eius mentem assignanda est, quare essentia diuina non est genita, nec spirat, nec spiratur.

3. Tb. r. prima. At vero sanctus Thom. assignat rationem præstantiorem omnibus prædictis, vt existimo: in corpore articuli duas assignat rationes, quarum prior est: quia si generare, & reliqui actus notionales, quibus personæ distinguuntur, tribuerentur essentiæ, significaretur proculdubio qd esset distinctio in essentia diuina, sicut in personis. Et planè concilium superius allegatum videtur innuere rationem hanc: nam postquā definiunt diuinam essentiam non generare, nec generari, &c. Subiungit hæc verba. Est pater qui generat, filius qui gignitur, & Spiritus sanctus qui procedit: vt distinctiones sint in personis, & vnitas in natura.

2. S. Th. vari. Secunda autem Sancti Tho. ratio virtute talis est. Essentia non generat, quia tantum pater generat actu sibi proprio, & essentia, nec significat patrem, nec supponit pro patre, nempe

quia tantum homo ridet: & lapis, nec significat hominem, nec pro eo supponit, lapis non ridet.

Obiectu Re spise Quod si quis dicat, esto essentia non significet patrem, nec pro eo supponat, tamen de eo verificatur. Inge- nūē quidem fatemur, verum id non la- tis est, vt ista propositio, quæ est forma- lis, essentia diuina generat, sit vera: hæc autem, pater est essentia diuina, est tā- tum identica.

Argu- menta In hanc tamen sancti Thom. senten- tiam argumentamur. Diuina essentia prædicatur de patre, ergo supponit pro patre: atque adeo hæc est vera, es- sentia diuina generat. Hoc est quar- tum sancti Thom. argumentum, & No- minales existimantes præfata conse- quentiam esse bonam, in plures prola- pti sunt errores.

Respo Respondemus nimirum, præfata consequentiam penitus nihil valere, & facile quidem erit, exemplis à natura deductis collectionis defectum patefa- cere. Albedo nanque prædicatur de similitudine, & similitudo de albedi- ne: quandoquidem identicè iste sunt veræ, similitudo est albedo, & albedo est similitudo: neutrum tamè pro alio supponit, quia nomen non potest sup- ponere pro eo, quod non significat, & nullum eorum est institutum ad aliud significandum, etenim nomen albedo non fuit institutum ad significandum similitudinem, neque nomen similitu- do ad significandum albedinem. Hæc item est vera identicè, homo est mo- tus (cum mouetur) veruntamen vox motus neque significat hominem, ne- que supponit pro eo. Infans quippe esset qui diceret, vocem motus signifi- care hominem, aut fuisse imposta ad significandum hominem.

Argu- menta Ad rem igitur, dicimus quòd in ista propositione, essentia est pater, no- men essentia solum supponit pro essen- tia, & nomen pater pro patre. Verū illa redditur vera propter identitatem essentia diuinæ cum patre, & Dei sim- plicitatem. Et hæc est expressa senten- tia sancti Tho. in responsione ad quar- tum & in hoc articulo, & in tota hac quæ-

questionem: vbi docet, verificationē, aut prædicationem longè aliam esse à suppositione, & hanc consequentiam nullam esse, hoc nomē verificatur, aut prædicatur de hac re, ergo supponit pro ea.

Argu- menta Contra hanc verò sententiam san- cti Thom. insurgimus plurimis sancto- rum testimonijs. In primis Augustin. 7. de Trinitate. cap. 2. & 15. capit. 14. ait Pater & filius sunt vna sapientia, quia vna essentia: & sigillarim sapientia de sapientia, sicut essentia de essentia. Quibus verbis palam asserit, essen- tiam genitam esse de essentia. Et idem affirmat de fide ad Petrum capit. 2. Sic (inquit) Christum Dei filium, id est v- nam ex Trinitate personam Deum ve- rum credere: vt diuinitatem eius de natura patris natam esse non dubites. Vbi satis apertè dicit diuinitatem esse natam. Et Hilarius. 4. libro de Trinit. non longè à principio dicit, nihil nisi natum habet filius, hæc ille. At essen- tiam habet filius, ergo essentia est na- ta. & 9. de Trinitate naturam filij vo- cat genitam, & patris gignentem.

Respo Primo testimonio adducto respon- det diuus Tho. ad primum, quòd sancti doctores ad exprimendam vnitatem, & simplicitatem Dei aliquando expres- sus loquuti sunt, quàm proprietatis lo- quutionis patiatur.

Respo Quo fit, vt huiusmodi loquutiones non sint diducendæ, & ampliandæ, sed exponendæ potius: ita vt nomina ab- stracta explicentur per concreta. Vt eum dicitur, essentia de essentia, sapi- entia de sapientia, sensus sit: filius, qui est essentia, & sapientia, est de patre qui est essentia, & sapientia. Et simili ra- tione sunt præfata, & complura a- lia sanctorum testimonia explican- da.

Argu- menta In responsione ad secundum do- cet, quòd illa Aristotel. sententia, ge- neratis nobis, vel corruptis generan- tur, vel corrumpuntur ea quæ in nobis sunt, intellegendæ est in creaturis, in quibus generatum non recipit ean- dem numero naturam generantis, sed aliam, quæ recens incipit esse per gene-

rationem, & ob id generatur per acci- dens natura: secus est in diuinis, vbi fi- lius recipit eandem naturam patris. Quare esto filius generetur, natura ta- men eius diuina non generatur.

phasio. Quod in hunc modum euidentius probamus. Natura diuina non gene- ratur per se, nec per accidens, ergo nul- lo modo generatur. Quòd non per se patet, quia etiam in creaturis natura per se non generatur: non enim per se generatur homo, sed hic hominū: ta Aristotel. doctrinam in procemio metaphysicorum: quo loco dicit, ge- nerationes omnes circa singularia fi- unt: non enim medicus sanat homi- nem, nisi secundum accidens, sed Cal- liam. Quòd autem non generetur per accidens ostenditur, nam ratio cur in creaturis natura geniti per accidens generatur, est: quia est alia numero à natura generantis: sed in diuinis natu- ra geniti est prorsus eadem cum natu- ra generantis, ergo illa nec per se, nec per accidens generatur.

Ad 3. In responsione ad tertium docet, quòd licet Deus, & essentia sint idem secundum rem, tamen propter diuer- sum modum significandi terminorum concedimus, quòd Deus generat, non tamen essentia diuina generat. Quæ adducit ad quartum, & quintum expla- nata sunt.

Ad 6. Ad sextum interpretatur illud Au- gustin. testimonium 4. de Trinit. capit. 20. Pater est principium totius deita- tis multis modis. Sed tamen vltima eius interpretatio magis nobis placet. Nempe quòd pater dicitur principiu totius deitatis, non quia eam generet & spiret: sed quia eam generando, & spirando communicat. Et nos alio pa- cto exposuimus hoc Augusti. testimo- nium quæst. 3. ar. 1.

Argu- menta Occurrit tandem argumentum ad- uersus sancti Thom. conclusionem hu- iusmodi. Quicquid est perfectionis tribuitur essentiæ diuinæ: generare est perfectionis iuxta Arist. doctrinam. 2. de anima cap. 4. Et hæc ratione compe- tit Deo, qui generat æternū filium suū, vt explicuimus cū de verbo ageremus:

Resp.

ergo perfectio generationis tribuitur essentia diuina: atque adeo essentia diuina generat.

habet ad tres personas, sicut commune ad inferiora, vt Damasc. dicit. Ergo videtur, quod nomina personarum non possint predicari de hoc nomine Deus, nisi accidentaliter.

Sed contra est quod Aug. dicit in lib. de fide ad Petru. Credimus vnu deum: vnam esse diuini nominis trinitatem.

Respondeo dicendum, quod (sicut iam dictum est) licet nomina personalia, vel notialia adiectiua non possint predicari de essentia, tamen substantiua possunt propter realem identitatem essentia, & persone. Essentia autem diuina non solum idem est realiter cum vna persona, sed cum tribus. Unde & vna persona, & duo, & tres possunt de essentia predicari: vt si dicamus, essentia est pater & filius & spiritus sanctus. Et quia hoc nomen Deus per se habet, quod supponat pro essentia (vt dictum est) ideo sicut haec est vera: essentia est tres persona: ita haec est vera, Deus est tres persona.

ARTICVLVS VI.

Vtrum personae possint predicari de nominibus essentia libus.

Text.

Ad sextum sic proceditur. Videtur quod personae non possint predicari de nominibus essentialibus concretis, vt dicatur: Deus est tres persona, vel est trinitas. Haec enim est falsa, homo est omnis homo, quia pro nullo suppositorum verificari potest. Neque enim sort. est omnis homo, neque Plato, neque aliquis alius. Sed similiter ista. Deus est Trinitas, pro nullo suppositorum natura diuina verificari potest. Neque enim pater est Trinitas, neque filius, neque spiritus sanctus. Ergo haec est falsa, Deus est trinitas.

2. Preterea. Inferiora non predicantur de suis superioribus, nisi accidentaliter, vt cum dico, animal est homo. Accidit enim animali esse hominem, sed hoc nomen Deus, se

Ad primum ergo dicendum, quod (sicut supra dictum est) hoc nomen homo, per se habet supponere pro persona, sed ex adiuncto habet quod stet pro natura communi. Et ideo haec est falsa, homo est omnis homo. quia pro nullo supposito verificari potest: sed hoc nomen Deus per se habet quod stet pro essentia. Unde licet pro nullo suppositorum diuinae naturae haec sit vera, Deus est Trinitas, est tamen vera pro essentia. Quod non attendens Porretanus eam negauit.

Ad secundum dicendum, quod cum dicitur, Deus, vel diuina essentia est pater, est predicatio per identitatem, non autem sicut inferioris de superiori, quia in diuinis non est vniuersale, & singulare. Unde sicut est per se ista, pater est Deus: ita & ista, Deus est pater, & nullo modo per accidens.

¶ Commen-

Commentarium.

Quaest. 39. art. 6.

CONVERSO modo quaerit in hoc articulo de predicatione personarum de nominibus essentialibus: haecenus siquidem disputauit, an nomina essentialia possent predicari de personis.

Titulo autem quaestioni breui respondet affirmate, quod quilibet personarum seorsum, & earum duae simul, atque omnes tres simul predicantur de essentia in abstracto, & in concreto.

¶ Alia, quae supersunt in corpore articuli, a deo sunt peritia, & manifesta, vt nulla indigeant explicatione.

¶ Veru.

Verum notandum est, Sanctum Th. excirasse praefatam quaestionem propter Gilbertum Porretanum, qui utique affirmavit istam falsam, Deus est Trinitas, & Deus est tres persona. Aduersus quem statuit conclusionem oppositam, videlicet hanc esse veram: Deus est Trinitas, & Deus est tres persona.

¶ Cuiuslibet.

¶ Gilbert.

¶ Porreta.

¶ nom.

¶ Probab.

¶ in concl.

¶ Quam probat primo August. testimoniis in libro de fide ad Petrum. Credimus vnum Deum vnam esse diuini nominis Trinitatem. Corroborat etiam in summa ratione hac: Diuina essentia est idem cum tribus personis, ergo diuina essentia est tres persona, & Trinitas. Licet enim haec consequentia non teneat in adiectiuis, tenet tamen in substantiuis circa subiectam materiam: at hoc nomen Deus ex vi suae significationis (vt dictum est in art. 4.) habet supponere pro essentia: ergo haec est vera, Deus est Trinitas, & tres persona, vbi nomen Deus supponit pro essentia.

¶ Et tandem haec conclusio, & alia, quae respondet quaestioni, sunt iuxta fidem tenendae, vt definitur in eadem articulo, de summa Trinitate & fide catholice. Vna quaedam summa res est, incomprehensibilis quidem, & ineffabilis, quae veraciter est pater, & filius, & spiritus sanctus, tres simul persona, ac sigillatim quilibet earum.

¶ Arg. con.

¶ tra. concl.

¶ Contra hanc vero conclusionem obiebat Gilbertus Porretan. in huc

modum. Nomen Deus supponit pro qualibet personarum patre, filio, & spiritu sancto: sed nulla personarum est Trinitas, nec tres persona, ergo Deus non est Trinitas, nec tres persona. Insuper haec est falsa, homo est omnis homo: ergo similiter haec est falsa, Deus est omnis Deus: atque adeo haec est falsa, Deus est Trinitas, & Deus est tres persona. Hoc est virtute primum diti Thom. argumentum.

¶ Ad quod respondet negando praef. Resp. fatas consequentias: quia nomen Deus non solum supponit pro qualibet personarum, sed pro natura diuina itidem: & ex consequenti, sicut haec est vera, natura diuina est Trinitas, & tres persona: ita quoque haec, Deus est Trinitas, & Deus est tres persona. Neque est simile de nomine homo, & de nomine Deus, nam vt demonstratum est, art. 4. ad 3. nomen Deus sine adiuncto habet supponere pro natura diuina: at nomen homo sine adiuncto supponit pro supposito.

¶ Secundo in assertionem D. Thom. 2. arg. qua respondet quaestioni, obijcimus. Pater non predicatur de Deo, ergo illa assertio est falsa. Assumptum vero probamus, quonia si aliquo pacto predicaretur maxime accidentaliter, siquidem nomen Deus est superius ad nomen patris, & omne inferius accidentaliter predicatur de suo inferiori, vt in hac, animal est homo: at de Deo nihil accidentaliter predicari potest, quia in Deo nequit reperiri accidens: ergo nullo modo pater de Deo predicatur. Hoc est 2. argum. S. Thom.

¶ Cui respondet, quod ista predicatio, Deus est pater, est predicatio identica, & per se. Dicit praeterea, quod in ea non predicatur inferius singulare de suo superiori vniuersali, quia in diuinis non est vniuersale, neque singulare. Quae quidem responsio confessum illustrabitur in disputatione proxime sequenti: nam ad exactam explicationem huius responsionis excitamus eam.

¶ Disputatio vnica.

IRCA responsonem ergo hanc diui Tho. occurrit maximi momenti difficultas, an pater, & paternitas sint de intellectu, & intrinseca ratione naturæ diuinæ, seu deitatis, aut Dei in communi, & similis questio est de filio, & filiatione, & Spiritu sancto, & spiratione, atque tota Trinitate, & de generatione, & de spiratione, atque alijs actibus notionalibus.

Prima disputationis pars.

In fano rem par sis affy mantis verba S. Tho. ad ducunt.

T quidem in fauorem partis affirmantis videtur facere testimonia D. Thom. nam in quest. 27. art. 2. ad 3. In ipsa enim (inquit) perfectione diuini esse continetur & verbum intelligibiliter procedens, & principium verbi, sicut & quæcunque ad eius perfectionem pertinent, hæc ille. Quibus verbis satis aperte innuit, quod verbum, seu filius, & filiatio essentialiter continentur in esse diuino: at diuinum esse est ipsa natura Dei, ergo filius, & filiatio sunt de intellectu, & de intrinseca ratione deitatis, & ex consequenti pater & paternitas. Et in expositione horum verborum hoc videtur sentire Caiet.

¶ Insuper hoc idem probatur ex verbis diui Tho. in responsonem ad hoc secundum: nam dicit, quod sicut ista est per se, pater est Deus: ita & ista, Deus est pater, at ista est essentialis, pater est Deus: ergo hæc etiam, Deus est pater: igitur pater, quod est prædicatum, est de essentia Dei, ac diuinæ naturæ: & ex consequenti paternitas, & alix relationes.

¶ Rursus hoc idem probamus ratione. De essentia dei est, quod sit Trinitas & vnus, ergo de essentia Dei est Trinitas relationum, & personarum: ergo

omnes personæ diuinæ, & earum relationes sunt de essentia Dei, & naturæ diuinæ. Assumptum verò ostendimus, quia esse trinum, & vnum non est neque esse potest accidens Dei, atque aded est de essentia Dei.

¶ Et planè Caietanus præter locum allegatum, in hac quest. art. 1. videtur tueri hanc partem. Est (inquit) in Deo vna ratio formalis non purè absoluta, nec purè respectiua, nec purè communis, nec purè incommunicabilis, sed eminentissimè, ac formaliter continens, & quicquid absolutæ perfectionis est: & quicquid trinitas respectiua exigit. Hæc ille. Ergo ratio Dei continet quicquid trinitas respectiua exigit. Sed trinitas respectiua exigit tres relationes, ergo continet essentialiter tres relationes: ac subinde tres relationes trium personarum sunt de essentia rationis Dei: at ratio Dei est natura diuina, ergo sunt de essentia naturæ diuinæ.

¶ Veruntamen quicquid senserit Caietanus locis allegatis, hic sanè tueretur partem negantem: videlicet quod hæc, Deus est pater, non est prædicatio per se: simpliciter loquendo de prædicatio per se: & ex consequenti prædicatum quod est pater, non est de essentia Dei, ac subinde nec paternitas, nec alix relationes. Nam si prædicatum esset de essentia subiecti, illa esset essentialis, & per se simpliciter. Et quod præfata propositio non sit simpliciter per se, ostendit: quia propositio (inquit) simpliciter per se est formalis, & præfata prædicatio non est formalis. Et in super quod ista (Deus est pater) non sit per se, probatur etiam ex sancto Tho. de potentia questio. 8. articulo 2. ad sextum vbi dicit, hanc non esse prædicationem per se, essentia est paternitas: de qua in proposito nostro idem est iudicium quod de ista, Deus est pater. Verba sancti Thom. eo loco sic habent. Per se autem prædicatur aliquid de aliquo, quod prædicatur de eo secundum propriam rationem: quod verò non secundum propriam rationem prædicatur, sed pro-

propter rei identitatem non prædicatur per se. Cum ergo dicitur, essentia diuina est paternitas, non prædicatur paternitas de essentia diuina propter identitatem rationis, sed propter identitatem rei. Hæc sanctus Tho. & dicit Caietanus, quod cum in præsentia docet sanctus Tho. hanc esse per se, Deus est pater, non intelligit quod sit per se simpliciter, sed per se identica: ita ut id velit sanctus Thom. quod non accidit Deo esse patrem, sicut accidit animali esse hominem, quando animal non necessariò est homo, sed Deus necessariò est pater. Rursus, quod relationes non sint de essentia naturæ diuinæ, probari videm potest ex sancto Thoma questio. 28. articulo 2. vbi dicit: in nomine essentia non importatur respectus, sed in relatione importatur: igitur de intrinseca ratione, & essentia naturæ diuinæ non sunt relationes.

Secunda disputationis pars.

AM verò statuamus assertiones, quibus explicamus mentem nostram; quarum prior sit. Quem admodum necessarium, & proprium entis est habere tres passionem, verum, bonum, vnum, quæ intrinsecus, & essentialiter sunt ens, ut ostendimus questio. 15. opuscul. ita quoque necessarium, & proprium Dei, & naturæ diuinæ est habere tria supposita seu tres personas, quæ intrinsecus, & essentialiter sunt Deus, & diuina essentia.

¶ Ad cuius maiorem explicationem annotare oportet quod præmissimus quest. 28. art. 2. disput. 2. dubio vltimo, quod videlicet sicut ens se habet ad omnia entia, ita se habet deitas, essentia diuina, aut natura Dei ad omnia diuina. Quia vti ens intrinsecus, & essentialiter continetur in omnibus rebus, ita ut omne res intrinsecus, & essentialiter sint ens, sic diuina essentia intrinsecus, & essentialiter continetur in omnibus diuinis, tam absolutis, quam respectiuis: ac proinde quicquid in Deo

reperitur, essentialiter, & intrinsecus est Deus, atque diuina essentia: & ex consequenti diuinæ personæ, earum relationes, & illarum trinitas, ac ipsarum actus notionales, & sic de reliquis, intrinsecus, & essentialiter continent naturam diuinam, seu Deitatem: & ipsa est de intellectu, & essentia, & intrinseca ratione eorum.

¶ Quo sit, ut ista, pater est Deus, pater est Deitas, natura diuina, aut essentia diuina; sit per se & essentialis: quod idem est iudicium de hac, filius est Deus, &c.

¶ Et cum dicimus, proprium esse Dei habere tria supposita, &c. Non intelligas, nos ponere in Deo proprium admodum, quo in creaturis reperitur, ut risibile: quod accidentaliter prædicatur de subiecto, quamuis per se. Sed sumitur in præsentiarum nomen proprium pro eo quod est naturale Deo, & necessariò ei tribuitur, & nulli creaturæ: in qua significatione hoc nomine vtitur ecclesia in illa oratione, Deus cui proprium est misereri semper, & parcere.

¶ Sit verò secunda assertio. Prædicationes in quibus personæ diuinæ, aut earum Trinitas, aut relationes ipsarum, aut actus illarum notionales prædicantur de Deo, aut natura diuina, nullo modo sunt per accidens, quia in Deo nequit reperiri aliquo pacto accidens: neque Deo accidit quod sit pater, filius & Spiritus sanctus, Trinitas, quod generet, spiret, &c. Sicut animali accidit quod sit homo: quandoquidem omnia illa necessariò conueniunt Deo, nec per diuinam potentiam à Deo separari possunt.

¶ Quocirca omnes illæ prædicationes sunt per se, quando omnis prædicatio est per se, vel per accidens. Non sunt per accidens, ergo per se. Vnde vera est sententia S. Tho. Cum in præsentia asseuerat hæc esse per se, Deus est pater. ¶ Tertia nihilominus assertio sit. Nulla relatio, aut relatum in diuinis est de intellectu essentia, ac naturæ diuinæ. Hæc est expressa sententia sancti Thom. superius questio. 33. art. 3.

ad primum cuius verba sunt quae sequuntur. Dicendum quod communia absolute dicta, secundum ordinem intellectus nostri sunt priora, quam propria, quia includuntur in intellectu priorum, sed non e converso. In intellectu enim personae patris intelligitur Deus, sed non convertitur. Hac ille. Vbi per communia intelligit essentiam, & attributa, & reliqua omnia, quae sunt communia tribus personis: & nomine propriorum intelligit omnia divina, quae important relationem realem, ut pater & paternitas, filius, & filiationis, Spiritus sanctus & processio, Trinitas, generatio, & reliquis actus notionales. Et eandem sententiam habet de potentia ubi supra: nam ibi affirmat hanc non esse per se, essentia est paternitas, tamen si paternitas esset de intellectu essentiae, sicut animal est de intellectu, & essentia hominis, ea esset praedicatio essentialis: & ex consequenti per se.

3. assertio probatur ratione.

Et praeter auctoritatem divi Thomae & rationem adductam in confirmationem patris negantis, nos ratione alia id probamus: quia si paternitas esset de intellectu & intrinseca ratione divinae essentiae, & ceterae relationes divinae, filiationis, spiratio, & processio, divina essentia non esset res absoluta sed relativa, quod omnium doctorum, & sanctorum sententiae adversatur. Et consequentia quippe satis liquet, siquidem illud quod intrinseca sua ratione continet relationes, relativum esse debet.

Confirm.

Rursum, idem evidenter probamus, quia da oppositum: scilicet, quod paternitas est de intellectu & intrinseca ratione divinae essentiae: at essentia divina est communis filio, & Spiritui sancto: ergo & paternitas, atque adeo paternitas est in filio, & Spiritui sancto: & ex consequenti non distinguitur a filiatione, neque spiratione: quae omnia sunt contra catholicam fidem. Consequenter vero claret, quoniam si aliquid tertium est de intellectu & essentia alterius quod alteri communicatur, illud tertium necessario debet illi communicari: ut quia animal est de intellectu,

& essentia hominis, & homo communicatur Petro, necessario animal ipsi eidem Petro, communicatur. Et hoc idem probari potest ex illa regula Aristotelis in antepredicamentis. Quando alterum de altero praedicatur ut de subiecto, quaecumque de eo, quod praedicatur, dicuntur, omnia etiam de subiecto dicuntur.

Quae regula intelligi debet potissimum de his, quae univoce, & essentialiter praedicantur: ut essentia divina, aut Deus in communi praedicatur de tribus personis. Et idem penitus argumentum facere possumus probando quod filiationis sit in patre, & sit ipsamet paternitas: & processio in patre & filio, & sit ipsamet spiratio, quod processio pugnat.

In sententiam tamen hanc opposimus. Omnis praedicatio aut est essentialis, aut accidentalis: ista praedicatio, Deus est pater, non est accidentalis (quia est per se, ut sanctus Th. hic affirmat) ergo est essentialis: igitur pater est de intellectu, & essentia Dei, ac naturae divinae. Cuius oppositum avertit. 3. concl.

Respondetur negando maiorem: nam inter propositionem accidentariam, & essentialem medium quippe reperitur, etiam in creaturis. Nam ista animal est rationale, vel irrationale, non est essentialis, quia rationale, & irrationale non sunt de essentia animalis, cum sint differentiae eius, & differentiae generis, quae contrahunt ipsum, non sunt de essentia illius, neque illud continent eas actu, sed potentia: ut inquit Porphyrius capite de differentia, & rursum, non est accidentalis, quoniam praedicatum quod est rationale, vel irrationale, non est accidens animalis, nec proprium: sed necessario & per se est conveniens animaliaque, necessario, & per se est rationale, vel irrationale. Et in primis insuper datur medium: videlicet propositio per se identica: qualis est praesata, Deus est pater: quae neque est essentialis, neque accidentaria, sed per se identica.

Ad cuius maiorem explanationem...

notandum est ex sancto Thomae quaest. 28. artic. 2. ad primum iuxta doctrinam Augustini lib. 5. de trinitate. capit. 5. cuius verba inferius referemus, quod omnia divina praedicata praedicantur de Deo secundum substantiam, aut secundum relationem, & ex consequenti omnes Dei praedicationes sunt praedicationes secundum substantiam, aut secundum relationem: ac proinde cum haec praedicatio, Deus est pater, aut essentia est pater, non sit essentialis neque secundum substantiam, est praedicatio secundum relationem.

Dubia

Sed tamen existit hoc loco dubitatio: an aliquid praedicetur de Deo secundum accidens: seu, an sit aliqua Dei praedicatio accidentaria, aut secundum accidens. Et videtur sanctus Th. tenere partem affirmantem de potentia ubi supra: quo in loco videtur dicere, quod ista est per accidens, essentia divina est paternitas. Et praeter verba eius allegata dicit eodem loco. Licet enim in Deo nullum sit accidens, est tamen quaedam similitudo accidentis, in quantum ea, quae de se invicem praedicantur, secundum accidens differunt ratione, & sunt unum subiecto, haec ille.

Quaeritur quae non probatur responsio auctoritate

Alij etiam hoc fatentur, aliquid scilicet de Deo praedicari accidentaliter, & secundum accidens.

Ceterum nos respondemus, nihil de Deo praedicari secundum accidens, aut nullam esse Dei praedicationem accidentariam: ut prorsus tollamus occasionem existimandi esse in Deo accidens aliquo pacto. Et haec est expressa sententia Augustini 5. de Trinitate. capit. 5. cuius verba sic habent. In Deo autem nihil quidem secundum accidens dicitur, quia nihil in eo mutabile est: nec tamen omne, quod dicitur, secundum substantiam dicitur. Dicitur enim ad aliquid, sicut pater ad filium, & filius ad patrem, quod non est accidens: quia illa semper pater, & ille semper filius, &c. Lege quae supersunt in eo capit. & respicietis examini probare nostram sententiam: & maximo tibi erunt adiumento ad haec intelligenda.

August.

Annus...

At vero in favorem alterius sententiae, in nostram assertionem obijcimus. Ista praedicatio, Deus creat, est per accidens: ergo assertio falsa. Ante cedens autem ostendimus. Creatio est accidens Dei, ergo praesata praedicatio est accidentaria, vel per accidens. Et assumptum quidem probamus. Creatio inest Deo, & absuit ante mundi creationem ipso manente: ergo est accidens eius, & definitione Porphyrii cap. de accidenti. Accidens est quod potest adesse, & abesse subiecto praeter ipsius corruptionem.

Obiectio

Sunt qui respondeant, quod sicut calefactio nullo modo formaliter est in igne calefaciente, sed in passio quod calefit, ut idem motus calefactionis sit actio & passio: passio, ut recipitur in passio: & actio, ut dimanat ab agente: quod est expressa sententia Aristotelis 3. physicorum. textu. 22. sic quoque creatio nullo modo formaliter est in Deo, sed in creatura ipsa. Iuxta quorum sententiam satis liquet responsio ad argumentum: videlicet, dicendo quod creatio non est accidens Dei, sed creaturae.

responsio aliquorum

Veruntamen adversus istorum solutionem opposimus ex sancto Thomae quaestio. 45. artic. 3. ad primum & 2. ubi dicit, quod duplex est creatio, quaedam activa, quae est in Deo: alia passiva, quae est in creatura: igitur saltem argumentum nostrum de creatione activa convincit: eam scilicet creationem activam esse Dei accidens. Verba sancti Thomae ad primum sunt. Creatio activae significata significat actionem divinam, quae est eius essentia, cum relationem ad creaturam: sed relatio in Deo ad creaturam non est realis, sed secundum rationem tantum. Et ad secundum inquit, creatio passivae accepta est in creatura. Haec S. Th. De hac re, quid sit creatio, & in quo formaliter sit, copiose egimus quaestio. 25. artic. 1. & tractamus quaestio. 45. loco allegato.

Refellit

Nunc vero ut satisfaciamus argumentum notandum est, quod Deus agit, & creat per actum intellectus, & voluntatis, quos ab aeterno habuit, si-

Nota.

quidem in Deo nequit esse mutatio, & hi actus sunt idem cum diuina essentia: & creatio actiua Dei fuit ille actus voluntatis, & intellectus, quibus mundum produxit cum noua relatione rationis Dei ad creaturas.

responsio **aduersis.** ¶ Modo igitur respondemus, quod substantia creationis Dei actiue est ipsa diuina essentia, quæ nequit esse accidens. Et per hoc patet solutio ad argumentum.

Obiectio. ¶ At si obijciat. Illa relatio rationis Dei ad creaturas importata nomine creationis adfuit Deo ante mundi creationem, & modo adest dum creat: ergo est accidens Dei. Negamus nimirum consequentiam: quoniam accidens est ens reale: ens nanque reale diuiditur in substantiam, & accidens, ac subinde relatio rationis non est accidens in Deo: sed tantum habet esse per operationem intellectus.

Responsio. ¶ Et obserua quod Deus dicitur incepisse mundum creare cum creauit, non per mutationem suam, sed per mutationem creaturarum, quæ inceperunt esse: neque Deum acquisiuisse illam relationem rationis ipsius ad creaturas, quam importat creatio, fuit in eo mutatio: quandoquidem mutatio fit per acquisitionem, vel deperditionem entis realis.

Obserua. ¶ Et obserua quod Deus dicitur incepisse mundum creare cum creauit, non per mutationem suam, sed per mutationem creaturarum, quæ inceperunt esse: neque Deum acquisiuisse illam relationem rationis ipsius ad creaturas, quam importat creatio, fuit in eo mutatio: quandoquidem mutatio fit per acquisitionem, vel deperditionem entis realis.

Aduersus. ¶ Planè quod dictum est de hac propositione Deus creat, dicendum est de hac, Deus iustificat: Deus condemnat: punit: & de reliquis similibus, quæ non sunt simpliciter necessariæ, & in quibus prædicata important relationem rationis Dei ad creaturas, quod videlicet non sunt prædicationes secundum accidens propter rationem assignatam, ne videamur concedere aliquo pacto in Deo esse accidens. Sed possunt dici prædicationes non secundum substantiam, aut secundum accidens, sed secundum relationem, rationis videlicet, aut prædicationes contingentes, quatenus in eis per diuinam potentiam prædicatum potest negari, & affirmari de Deo: ac subinde contingenter prædicari de eo, non accidentaliter. Obijciat tamen aliquis aduersus nos:

ob id asseritur nullum, prædicatum de Deo accidentaliter prædicari, quia omne prædicatum, quod de aliquo accidentaliter prædicatur, importat in eo accidens, & in Deo nequit esse accidens, sed hoc fundamentum est falsum, ut constet manifestum fiet exemplis in responsione: ergo prædicta assertio est falsa.

¶ Respondemus concedendo minorem, & consequentiam, sed non concedimus maiorem: neque asserimus, illud esse fundamentum nostræ assertionis: quinimò affirmamus, aliquid prædicatum de subiecto prædicari accidentaliter, quod nullum importat accidens reale in ipso: ut in hac, Sortes est dexter columen, Sortes est cognitus, amatus, & alia id genus. Et hac ratione, oppositæ sententiæ fautores dicebant, quod de Deo aliquid prædicatur accidentaliter, aut secundum accidens: ut in hac, Deus creat. Nec sequitur (inquit) in Deo esse accidens: siquidem prædicatum creans non importat in Deo accidens, sed in creatura: hoc est, relationem realem creaturæ ad Deum, quam vocant dependentiam creaturæ à Deo. Quorum nempe sensum neutriquam reprobamus: sed oppositam sententiam ut securiorem defendimus. Quæ profecto August. sententia fuit, ut visum est.

Tertia disputationis pars.

SUPEREST iam tandè respondere ad argumenta, quæ fecimus initio huius disputationis in fauorem partis affirmantis, quibus nitentur probare, quod patet, & paternitas sint de intellectu, & essentia nature diuinæ.

¶ Et in primis respondemus ad verba diuini Thom. quæ videntur esse in oppositum: & quibus affirmare videtur, quod perfectio diuini esse continet essentialiter diuini verbum: ac perinde filiationem. Respondemus itaq; quod illa sunt in hunc modum accipiendæ: quod

quod esse Dei, & eius perfectio continet secundum communicationem verbum, & reliqua omnia diuina relatina, & attributa, sicut ens continet omnia entia. Etenim ut dictum est, essentia diuina (quæ est ipsum esse, & perfectio Dei) habet se ad omnia diuina, sicut ens ad omnia entia.

¶ Vel secundò respondemus id sanè velle Sanctus Tho. quod Dei perfectio continet in se verbi perfectionem, & omnium reliquorum relatiuorū: quia (ut diximus in fine articuli præcedentis, & ut explicuimus q. 28 arti. 2. disp. 3. ad fine secundæ parti.) omnium eorum verba est perfectio, puta diuina essentia, & esse eius.

¶ Ad secundum negamus consequentiam: neque illa particula, sicut in verbis Diu. Thom. dicit omnimodam similitudinem, & ex assertionibus abundè patet solutio.

¶ Ad tertium, quod maiorem ingerit difficultatem, respondemus distinguendo antecedens: hanc scilicet propositionem, de essentia Dei est, quæ sit Trinus, nam ea est vera procul dubio in hoc sensu, id est proprium, & necessarium, ac naturale Deo est, habere tria supposita, aut tres personas, & eorum Trinitatem.

¶ Et in hoc sensu etiam vera est, id est, ad naturam, & essentiam Dei necessariò consequitur Trinitas suppositorum.

¶ Et in hoc itidem vera est, id est esse, & essentia Dei est esse, & essentia Trinitatis.

¶ In hoc verò sensu falsa est, id est tres relationes, aut tres personæ, & eorum Trinitas sunt de intellectu essentia. Et per hoc facillè soluitur argum.

¶ At parua quædam dubitatio existit, an hæc propositio negans concedenda sit, de essentia & natura Dei non est, quod sit trinus.

¶ Nimirum respondemus, eam non esse simpliciter concedendam, siquidem videtur facere hunc sensum, quod esse trinum est accidens Dei, & illi extrinsecum. & quasi aduentitium, qui sensus est hæreticus. Sed ea planè di-

stinguenda est, sicut modo distinximus suam oppositam. Hactenus de hac unica disputatione.

Statuuntur regulæ, quibus facillè theologus cognoscere possit veritatem, aut falsitatem propositionum, in quibus diuina prædicata de se inuicem verè affirmantur, aut negantur.

NUNC verò in pauca referamus omnia diuina prædicata, quæ de se inuicem verè affirmantur. Ut autem huius rei plenior tibi possit comparare notitiâ, meminisse opus est eorū, quæ diximus q. 32. artic. 2. ad secundum, & q. 38. disp. t. 2. dubio vltimo. Quibus in locis assignauimus rationem plurium, quæ hic docemus. Quò vero commodius hanc veritatem ostendamus, aliquot regulas præfigemus. Neque abs re existimes lector, nos in præsentiarum huiusmodi regulas adducere: etenim eas in præsentia statuimus Sanctum Tho. imitari, cuius verba si oculatius expèdas in hoc artic. & præcedentibus, exiguo aut nullo negotio intelliges, eas nobis Diuum Tho. in illis articulis tradere. Prior igitur regula fit.

¶ Verba, aut participia adiectiua, i. regulæ quæ important actum notionalem, non verè affirmantur de diuina essentia. Ita ut hæc planè sint falsæ: essentia generat, generatur, spirat, aut spiratur: & eorū quidem oppositæ veræ. Hoc nimirum de fide tenendum est, ut constat ex art. præcedenti. Neque obstat, quod ista sit vera, essentia est res generans: siquidem regula præfata intelligenda venit, cū verbum, aut participium adiectiuum est integrum prædicatum, & non pars prædicati. Et idem intelligendum est de essentia attributis, etenim hæc etiâ sunt falsæ: intellectus, sapientia, voluntas, misericordia, &c. Generat, generatur, spirat, spiratur. Quod probatur eadem prorsus ratione, qua de essentia in art. præcedenti probatum est.

¶ Rursus

4. regula. ¶ Rursus predicata notionalia personarum, siue sint verba adiectiua, siue participia non predicantur de notionibus: neque (quod ferè idem est) de ipsiis personarum relationibus in abstracto sumptis. Quod in hunc modum ostendimus ita est: falsa, paternitas generat, aut est generans: ergo ista etiam sunt falsa, si ratio generatur: spiratio spirat, & processio spiratur. Cõsequentiã quippe satis liquet: quando de omnibus consimilis ratio est. Assumptum autem notum est ex Sancto Tho. supra q. 32. art. 2. ad secundum ubi non possumus (inquit) dicere, quod paternitas generet, vel creet, sicut sapientia, vel intellectus. Et hoc etiam apertè docet Sanctus Thom. infra quest. 40. art. 1. in 3. argumento, & eius responsione, ubi sic habet. Ad tertium dicendum, quod participia & verba notionalia significant actus notionales, actus autem suppositorum sunt, proprietates autem non significantur, vt supposita, sed vt formæ suppositorum, & ideo modus significandi repugnat, vt participia, & verba notionalia de proprietatibus prædicentur. Hæc ille.

5. regula. ¶ Atque itidem, de relationibus in abstracto non predicantur verba, aut participia adiectiua, quæ important actionem accommodatam alicui attributo. Quod nempe ad hunc modum fulcimus. Hæc est falsa, paternitas creat in qua prædicatum est proprium infinitæ Dei potentia: ergo cum ex alijs videatur consimilis ratio, etiam alia erunt falsa, vt paternitas miseretur, paternitas reddit vnicuique quod suum est, &c. Quorum primum tribuitur misericordia, secundum iustitia. Antecedens autem apertè liquet ex Sancto Th. in verbis allegatis ex q. 32. art. 2. ad 2. Non possumus (inquit) dicere quod paternitas creet, & nos utique huius regulæ reddimus rationem eo loco: & semper quidem intelligimus eam esse falsam, & alias consimiles in sensu formali. Apertum enim est, illam esse veram in sensu identico: in hoc scilicet, paternitas est idem re cum creatore. Quod vero atinet ad hanc proposi-

tionem, paternitas non est sapiens, ibidem definiuimus, assignauimusque sensum in quo concedatur à Sancto Th. Etenim in secundo argumento inquit. Non enim dicimus, quod paternitas sit sapiens.

¶ Insuper, verba adiectiua, aut participia importantia actionem, quæ adaptatur vni attributo, esto de eo prædicentur: non tamen de altero. Licet hæc sint veræ, intellectus intelligit: voluntas vult, misericordia miseretur: infirmitas reddit vnicuique quod suum est: sapientia disponit omnia sua iure: hæc tamen si inuertantur sunt falsæ, intellectus vult, voluntas intelligit: misericordia reddit vnicuique quod suum est: infirmitas miseretur. Huiusque regulæ rationem nimirum reddimus loco allegato, quest. 32.

¶ Verum obijcimus aduersus regulam hanc. In perpetuum durare tribuitur æternitati, & tamen affirmatur de quacumque re diuina tum absoluta, tum relatiua: hæc nanque sunt veræ, paternitas diuina in æternum durat: infirmitas: voluntas, & sic de reliquis.

¶ Respondetur, nos loqui de propositionibus, in quibus prædicata sunt verba, aut participia adiectiua, nõ de verbo substantiuo, quale est, sum, es, fui, & verbum duro, quod æquiualeat illi, vel illud continet: durare nanque in perpetuum est esse in perpetuum.

¶ Item omnes diuinæ personæ, & actus earum notionales, qui important oppositas relationes, de se inuicem negantur: vt pater non est filius, neque Spiritus sanctus, neque Trinitas, &c. generans non est genitus, spirans nõ est spiratus. Consulto diximus, qui important relationes oppositas: quoniam hæc veræ sunt, generans est spirans: quandoquidem paternitas & spiratio quas important, non sunt oppositæ, vt ostendimus q. 36. art. 2. & eadem ratione hæc veræ est, genitus est spirans.

¶ Ista sunt prædicata diuina, quæ de se inuicem plurimum negantur, reliqua de se inuicem plurimum affirmantur, vt omnia attributa de se inuicem, & essentia, & personis, & vice versa, & omnia

omnia prædicata substantiua, essentialia, & personalia predicantur de relationibus in abstracto, vt paternitas est immensa, æterna, est Deus & essentia diuina, paternitas est pater. Vt expressè docet Diu. Thom. q. 32. art. 2. ad 2. Ait enim essentialia verò, quæ non habent ordinem ad aliquem actum, sed remouent cõditiones creaturæ à Deo, possunt prædicari de notionibus: possumus enim dicere, quod paternitas est æterna, vel immensa, vel quocumque huiusmodi, & similiter propter identitatem rei possunt substantiua, personalia, & essentialia prædicari de notionibus. Possumus enim dicere, quod paternitas est Deus, & paternitas est pater: hæc ille.

¶ Ex consilio diximus illa esse prædicata diuina, quæ plurimum negantur, alia verò quæ plurimum affirmantur, quoniam non arbitramur nos completi præfatis regulis omnes propositiones negatiuas, & affirmatiuas veras, quæ de Deo enunciatur. Sunt enim plures alia negatiua, & affirmatiua veræ, etenim hæc etiam sunt veræ: Trinitas non est trina: vt docet Sanctus Thom. quest. 32. art. 1. ad 5. Pater, filius, & Spiritus sanctus non sunt differentes, neque diuersi, quamuis sint realiter distincti. Deus nõ est vnicus, licet sit vnus, & filius Dei sit vnicus. Et quam plurimæ alia propositiones negatiua, quas docet Sanctus Thom. eadem allegata questione, art. 2. & etiam 3. & 4. & insuper hæc est vera, nulla diuinarum personarum est communis, quamuis essentia sit communis.

¶ Contra regulam tamen sextam opponimus. Attributum potentia nõ est, attributum scientia, ergo potentia non est scientia, atque adeo attributa non de se inuicem prædicantur. Antecedens autem liquet ex Sancto Th. supra questione, 32. art. 3. ad 3. Non (inquit) diximus quod attributum potentia sit attributum scientia.

¶ Respondemus negando cõsequentiã, sicut virtute negat Diuus Thom. eo loco proximè citato. Et ratio est, quia attributum est nomen secundæ in-

entionis: scientia & potentia primæ: & à nominibus secundæ intentionis ad nomina primæ non valet consequentia: vt hæc, species hominis non est genus animalis, ergo homo non est animal. Item, quia sensus antecedentis est, quod potentia, & scientia significatur pluribus conceptibus, & nõ vnico tantum: ex quo sanè non colligitur, quod potentia non sit scientia.

¶ Demum arguemur. Velle Dei & intelligere Dei sunt attributa: & tamè hæc est falsa intelligere Dei est velle Dei: ergo attributa non de se inuicem prædicantur.

¶ De hoc argumento egimus supra questione, 28. art. 2. disputat. 2. dubio ultimo, ubi disputamus an hæc sit vera. Intelligere Dei est velle Dei. Vnde ibi. Et tandem præfata regula intelligi debet potissimum de attributis, quæ non sunt verba, aut nomina adiectiua: vt intellectus, & voluntas. Et si hæc vera est, intelligere Dei est formaliter velle Dei, etiam regula est intelligenda de attributis, quæ sunt adiectiua verba, aut participia.

¶ Hæc sunt quæ circa difficultatem propositam sese nobis offerunt: an verò tribus succurrant harum regularum limitationes, nihil moror: neque enim existimo me omnia comprehendisse. At verò propterea non statim regulis euertitur suum robur: quoniam vt regulæ, & præcepta constant, satis asserimusque est, vt plurimum verum habeant.

Memoria tandem commenda, assertionem quorundam falsam esse, quæ affirmant, omne prædicatum commune tribus personis, quod de qualibet earum seorsum prædicatur, esse absolutum: & de essentia prædicari: vt constat de his prædicatis, persona, relatiuum, aut referri, constitutum & distinctum per relationem, aut distingui, & constitui per relationem.

ARTICVLVS VII.

Vtrum nomina essentialia sint approprianda personis.

Text.

AD septimum sic proceditur. Videtur, quod nomina essentialia non sint approprianda personis. Quod enim potest vergere in errorem fidei, vitandum est in diuinis: quia vt Hieronymus dicit, ex verbis inordinate prolatis incurritur haeresis. Sed ea, quae sunt communia tribus personis, appropriare alicui potest vergere in errorem fidei: quia potest intelligi, quod vel illi tantum personae conueniat, cui appropriatur: vel quod magis conueniat ei, quam alijs. Ergo essentialia attributa non sunt approprianda personis.

2. Præterea. Essentialia attributa in abstracto significata, significant per modum formae, sed vna persona non se habet ad aliam vt forma: cum ab eo, cuius est forma supposito non distinguatur. Ergo essentialia attributa maxime in abstracto significata non debent appropriari personis.

3. Præterea. Proprium prius est appropriato. Proprium enim est de ratione appropriati. Sed essentialia attributa secundum modum intelligendi sunt priora personis, sicut commune est prius proprio. Ergo essentialia attributa non debent esse appropriata.

Sed contra est, quod Apostolus dicit, prima Corinth. primo. Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam.

Respondeo dicendum, quod ad manifestationem fidei conueniens fuit essentialia attributa personis appropriari. Licet enim Trinitas personarum de demonstratione probari non possit (vt

supra dictum est) conuenit tamen, vt per aliqua magis manifesta declaratur. Essentialia vero attributa sunt nobis magis manifesta secundum rationem, quam propria personarum, quia ex creaturis, ex quibus cognitionem accipimus, possumus per certitudinem deuenire in cognitionem essentialium attributorum: non autem in cognitionem personalium proprietatum (vt supra dictum est.) Sicut igitur similitudine vestigi, vel imaginis in creaturis inuenta vtimur ad manifestationem diuinarum personarum, ita & essentialibus attributis. Et hæc manifestatio personarum per essentialia attributa appropriatio nominatur. Possunt autem manifestari persona diuina per essentialia attributa dupliciter. Vno per viam similitudinis: sicut ea, quae pertinent ad intellectum, appropriantur filio, qui procedit per modum intellectus, vt verbum. Alio modo per modum dissimilitudinis sicut potentia appropriatur patri, (vt Augustinus dicit) quia apud nos patres solent esse propter senectutem infirmi: ne tale aliquid suspicemur in Deo.

¶ Ad primum ergo dicendum, Essentialia attributa non sic appropriantur personis, vt eis esse propria asseratur, sed ad manifestandum personas per viam similitudinis, vel dissimilitudinis, vt dictum est. Vnde nullus error fidei sequitur, sed magis manifestatio veritatis.

Ad secundum dicendum, quod si sic appropriarentur essentialia attributa personis, quod essent eis propria, sequeretur quod vna persona se haberet ad aliam in habitudine formae. Quod excludit Augustinus in 6. de Trinitate. Ostendens, quod pater non est sapientia, quam genuit, quasi solus filius sit sapientia: vt sic pater, & filius simul tantum possint

possint dici sapientia, non autem pater sine filio: sed filius dicitur sapientia patris, quia est sapientia de patre sapientia. Vterque enim per se est sapientia; & simul ambo vna sapientia. Vnde pater non est sapiens sapientia, quam genuit, sed sapientia quae est sua essentia.

Ad tertium dicendum, quod licet essentialia attributum secundum rationem propriam sit prius persona, secundum modum intelligendi tamen in quantum habet rationem appropriati, nihil prohibet proprium personae esse prius, quam appropriatum; sicut color posterior est corpore, in quantum est corpus, prius tamen est naturaliter corpore albo, in quantum est album.

¶ Commentarium.

APPROPRIATA, & appropriari verba quidem scholasticorum sunt, quibus cogitur uti ad inueniendum attributa, quae aptantur personis, esse communia illis, & non propria alicui earum: quamuis Augustinus de Trinitate, capit. 12. & alibi, appropriata personarum propria vocet, & Magister in prima distinctione, 3. proprietates.

¶ In articulo ergo praesenti disputat Diuus Thom. vniuersè de appropriatis personarum, & in artic. seq. de eisdem speciatim, & excoluit duas conclusionum prior est.

¶ Conueniens fuit essentialia attributa personis appropriari, seu accommodari ad eorum manifestationem.

¶ Quo istam conclusionem exactius intelligamus, meminisse opus est doctrinae, quam tradidit Diuus Thom. quaest. 32. artic. 1. vbi docuit, nos assequi non posse lumine naturali Trinitatis mysterium, atque personarum proprietatem patrem, filium, & Spiritum sanctum: verum posse nos naturali ratione cognoscere euidenter Dei attributa: ut Deum esse aeternum, bonum, sapientem, & in-

finitæ virtutis: cuius doctrinæ in praesentia etiam mentionem facit.

¶ Quo fit, vt personae diuinae manifestari possint per attributa, quia ignotiora per notiora quippe innotescunt: & attributa sunt quidem notiora, nam per naturalis rationis lumen nota sunt, personae vero minimè. Fiunt autem notae personae per attributa, cum singulis personis accommodamus singula attributa, propter peculiare quaedam rationes, quae in illis reperiuntur: vt potentiam patri, cum potentia sit operationis principium, & pater est principium non de principio: sapientiam filio, quia sapientia attinet ad intellectum, & filius producit per actum intellectus. Atque ratio ista Paulus 1. Cor. 1. filio adaptauit sapientiam, & virtutem. Bonitatem rursus tribuimus Spiritui sancto, ob id quod bonitas ad voluntatem spectat, & Spiritus sanctus per actum voluntatis producit: & eadem ratione ei tribuitur amor.

¶ Hæc autem manifestatio personarum per attributa est appropriatio (vt inquit Diuus Thom.) quocirca appropriatio, seu appropriari non est attributum proprium personae filij (siquidem essentialia omnia attributa communia sunt omnibus personis) sed ei accommodari ad sui manifestationem. Vnde consequenter appropriatum hoc pacto defini potest.

¶ Attributum accommodatum alicui personae propter peculiarem rationem, quae in ea reperitur ad manifestationem eiusdem.

¶ Ceterum, vt hæc clariora reddatur, argumentamur. Per attributa sunt notae personae: at attributa innotescunt per rationem naturalem absque aliqua reuelatione supernaturali, ergo personae naturaliter lumine sunt notae: Cuius oppositum nunc diximus ex mente S. Thomae.

¶ Secundo, in praesenti articulo inquit Diuus Tho. quod sicut utimur attributis ad manifestationem diuinarum personarum, sic quoque utimur similitudine vestigi, vel imaginis in creaturis inuenta: ergo per similitudinem vestigi,

Corolla

Quid ap propriam

Quid ap propriam

Secundum

Rigij, vel imaginis, quæ reperitur in creaturis, innotescunt personæ, atque adeo personæ, & Trinitatis ipsarum mysterium lumine naturæ nota fiunt.

Respon. ¶ Ad hæc argumenta respondemus, ut respondimus ubi supra quæst. 3. art. 1. quod duntaxat per reuelatione possumus cognoscere Trinitatis arcanum, diuinasque personas: veritatem postquam sola fide, & reuelatione accepimus ipsum Trinitatis arcanum, possumus id aliquo pacto declarare, tum per attributa, tum etiam per similitudinem vestigij, vel imaginis, quæ in creaturis conspicimus, ut ostendimus infra q. 4. artic. 7. Et hanc doctrinam insinuat Diuus Thom. articulo præsentis, cui ait. Licet enim Trinitas personarum demonstratione probari non possit, conuenit tamen, ut per aliqua magis manifesta declaratur. Ac si dicat abditissimam personarum arcanum probari aliqua argumentatione viribus naturæ nequit: sed postquam id sola fide acceptum fuerit, declarari iuxta ingenij nostri tenuitatem posse.

Dubium ¶ At extat dubitatio, quoniam pacto cum accommodamus attributa personis, declarantur personæ. Ut cum accommodamus (exempli causa) potentiam patri, sapientiam filio, bonitatem Spiritui sancto? Nam videtur id falsum esse.

Respon. ¶ Respondemus id quippe hoc pacto fieri, quoniam postquam scimus (verbi gratia) patri tribui potentiam, filio sapientiam, Spiritui sancto bonitatem ex sacris litteris (quarum testimonia in articulo sequenti adducemus) continuò colligimus in personis plures esse rationes peculiare, & distinctas ratione, quarum potius vnum attributum accommodatur vni, quam aliter; & inde mouemur ad diuulgandas illas proprietates, & rationes: & tandem tum per doctrinam sanctorum, tum etiam per discursum rationis ducimur in aliquantam cognitionem earum: videlicet, quod pater est principium non de principio, quia propter ei tribuitur potentia: & quod filius producit a patre per intellectum, qua

ratione ei accommodatur sapientia, & quod Spiritus sanctus producit a patre, & filio per voluntatem, quam obrem ei aptatur bonitas. Et cognitis his rationibus cognoscuntur personæ, & earum distinctiones: ac subinde hæc via per attributa cognoscimus personas.

¶ Sit ergo secunda conclusio. Bifariam manifestantur personæ per attributa. Primum nempe per viam similitudinis, & attributionis, accommodando personæ aliquod attributum ad denotandum in ea esse aliquam proprietatem, ut declaratum est. Secundo planè modo per modum dissimilitudinis, & rationis, ad insinuandum in ea non esse aliquam imperfectionis proprietatem: & hoc modo tribuitur potentia patri, ne suspicemur in patre æterno esse infirmitatem, quæ frequenter accidere solet in patre in humanis propter senium confectis, & exhaustis iam viribus. Quocirca duplici causa potentia appropriatur patri, & propter hæc, & propter illam, quam prius assignauimus, quarum vtraque assignat Sancti Tho. art. sequenti.

¶ In responsione ad primum, & summam docet, quod omne attributum æquè primum est in omnibus personis: etenim eadem potentia, sapientia, & bonitas est omnium personarum: & sic de reliquis. Quamobrem cum accommodamus personæ attributum (ut diximus) neque fit, neque fieri vlla ratione potest illi proprium.

¶ Et obseruandum etiam nimirum est quod docet ad secundum, scilicet quod pater non est sapiens sapientia genita, sed sapientia, quæ est sua essentia: ut dicit August. 7. de Trinita. cap. 1. & 1. libro retractationum capit. 26. quamuis in libr. 83. questionum. q. 23. oppositum asseruerit, videlicet patrem esse sapientem sapientia genita, quod alijs in locis recantauit.

¶ Et quod pater non sit sapiens sapientia genita, probat loco allegato 7. de Trinita. in hunc modum. In Deo idem est sapere, quod esse: si ergo pater est sapiens sapientia genita, sequitur quod est a sapientia genita, & ex consequenti ge-

si genitum est ratio quare gignens sit: quod sanè pugnat.

¶ In responsione ad 3. asserit, quod attributum natura sua est prius personæ, cui adaptatur secundum modum nostrum intelligendi: ut sapientia quatenus sapientia prior ratione est filio: verum secundum rationem appropriatam, & tri ordinatur ad eius manifestationem est posterior illo. Neque aliquid incommodi est, idem esse prius, & posterius altero respectu diuersorum: sicut color est posterior corpore in quantum est corpus: prior tamen est corpore albo, in quantum est album.

¶ Circa hæc materiam fuit hæresis, quam Diuus Bernardus episto. 190. tribuit Petro Abailardo, quæ quidem affirmat, appropriata personarum illis esse propria: itaque potentia erat propria patris: & non conueniebat filio, neque Spiritui sancto: & sapientia propria filij, neque erat in patre, neque in Spiritu sancto: & benignitas propria Spiritus sancti, quæ neque competeat patri, nec filio.

¶ Aduersus errorem istum insurgimus probando ex sacris litteris sapientiam, potentiam, atque benignitatem communes esse omnibus personis.

¶ Et in primis id probamus de potentia, quod conueniat filio, & Spiritui sancto: nam de patre ipse fatetur. Etenim de filio Ioan. 1. dicitur, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et Psal. 116. de eodem dicitur, Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio. Et Esai. 9. inter alia nomina, quæ tribuit Propheta filio, sunt ista: Deus fortis, pater futuri seculi: quod non ob aliam causam, quam propter eius potentiam illi tribuuntur. Et de filio, & Spiritu sancto, simul Psal. 32. inquit vates regius. Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.

¶ At verò sapientiam esse in patre, & Spiritu sancto etiam probamus, (nã de filio necessum non est, cum autor hęc res concedat,) siquidem Paul. in calice epistolæ ad Roman. loquens de personæ patris ait. Soli sapienti Deo per

Iesum Christum, cui honor & gloria in secula seculorum.

¶ Quod si cui visum est dicere, quod Paulus eo loco non loquatur sigilla tim de patre, sed de Deo in communi, ut conuenit tribus personis.

¶ Profecto ex hac met responsione clarius colligitur, quod nitimur probare. Quoniam si Deus, ut communis est tribus personis, sapiens est: consequens proculdubio erit, omnes tres personas esse sapientes. Item de Spiritu sancto Ioan. 16. ipsamet veritas prædicat. Cui autem venerit ille spiritus veritatis docebit uos omnem veritatem: at quomodo sapiens non est, qui potens est docere omnem veritatem? & Esai. 61. 1. inter alia dona Spiritus sancti, quæ in uos effundit ipsemet Spiritus sanctus, enumerat sapientiam, scientiam, & intellectum: quippe fieri non potest, ut qui sapientiam, scientiam, & intellectum tam abunde effundit in alios, sapiens ipse non sit.

¶ Illud duntaxat superest nobis probandum, benignitatem scilicet esse in patre, & in filio, cum de Spiritu sancto Petrus Abailardus asserat: Lucæ namque 6. Christus redemptor noster patrem esse benignum testatur inquit, & eritis filij altissimi, quia ipse benignus est super ingratos, & malos. De filio autem Salomon sermonem faciens, de sapientia quæ filius Dei est, ita ait Sapient. 7. est enim in illa Spiritus intellegendi sanctus: & subiungit, suavis, amans bonum, acutus, qui nihil vetat bene facere, humanus, benignus, &c. & eadem expressius hoc nos docet Paulus ad Titum. 3. Cum autem benignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri, &c. Ergo constans veritas est, illa appropriata personarum communia esse omnibus personis, & nulli propria: quamuis ut diximus initio articuli, Augustin. appropriata propria vocet, & quod nos intelligimus per appropriata, ipse planè nomine propriorum intelligit.

Pugnat
Cōuincit
ur ex
verbis
eisdem.

Demon-
strat be-
nignitas
e conue-
nire pa-
tri, & fi-
lio.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum conuenienter a sacris doctoribus sint essentialia personis attributa.

Ad octauum sic proceditur. Videtur, quod inconuenienter a sacris doctoribus sint essentialia personis attributa. Dicit enim Hila. in 2. de tri. Aeternitas est in patre species in imagine, vsus in munere. In quibus verbis ponit tria nomina propria personarum, scilicet nomen patris, & nomen imaginis, quod est proprium filio (vt supra dictum est) & nomen muneris sue donum, quod est proprium spiritus sancti (vt supra habitum est.) Ponit etiam tria appropriata. Nam aeternitatem appropriat patri, speciem filio, vsus spiritui sancto. Et videtur, quod irrationabiliter. Nam aeternitas importat durationem essendi, species vero est essendi principium, vsus vero ad operationem pertinere videtur. Sed essentia & operatio nulli personae appropriari inueniuntur. Ergo inconuenienter videntur ista appropriata personis.

¶ Præterea. Augustinus in primo de doctrina Christiana sic dicit. In patre est vnitas: in filio aequalitas, in spiritu sancto aequalitatis vnitasque concordia. Et videtur quod inconuenienter. Quia vna persona non denominatur formaliter per id, quod appropriatur alteri. Non enim est sapiens pater sapientia genita (vt dictum est.) Sed sicut ibidem subditur, tria hæc vnum omnia sunt propter patrem: equalia omnia propter filium: connexa omnia propter spiritum sanctum. Non ergo

conuenienter appropriantur personis. Item secundum August. patri attribuitur potentia, filio sapientia, spiritui sancto bonitas. Et videtur hoc esse inconueniens. Nam virtus ad potentiam pertinet. Virtus autem inuenitur appropriari filio, secundum illud prima ad Corint. primo. Christum Dei virtutem. Et etiam spiritui sancto, secundum illud Lucæ. 6. Virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Non ergo potentia patri est approprianda.

Item Augustin. in lib. de trin. dicit. Non confuse accipiendum est quod ait Apostolus. Ex ipso, & per ipsum, & in ipso. Ex ipso dicens propter patrem, per ipsum propter filium, in ipso propter spiritum sanctum. Sed videtur quod inconuenienter, quia per hoc quod dicit in ipso, videtur importari habitum do causa finalis, que est prima causarum. Ergo ista habitudo causæ deberet appropriari patri, qui est principium non de principio.

Item inuenitur veritas appropriari filio, secundum illud Ioan. 14. Ego sum via, veritas & vita. Et similiter liber vite, secundum illud psal. In capite libri scriptum est de me. Glos. id est apud patrem, qui est caput meum. Et similiter hoc quod dico, qui est. Quia super illud Isa. 63. Ecce ego ad gentes dicit gloss. Filius loquitur, qui dixit Moysi. Ego sum qui sum: sed videtur quod propria sint filij, & non appropriata. Nam veritas secundum August. in libro de vera religione est summa similitudo principij absque omni dissimilitudine. Et sic videtur, quod proprie conueniat filio, qui habet principium. Liber etiam vite videtur proprium aliquid esse. Quia significat ens ab alio. Omnis enim liber ab aliquo scribitur. Hoc etiam ipsum qui est videtur esse proprium filio. Quia sicut dicitur Moysi ego

Ego sum qui sum, loquitur Trinitas. Et ego Moyses poterat dicere, ille qui est pater, & filius, & spir. s. misit me ad vos. Ergo & ulterius dicere poterat, ille, qui est pater, & filius, & spi. s. misit me ad vos, demonstrando certam personam. Hoc autem est falsum, quia nulla persona est pater, & filius, & spir. s. Non ergo potest esse cõi Trinit. sed est proprium filij.

Rãdeo dicendum, quod intellectus non ster, qui ex creaturis in Dei cognitionem manu ducitur, oportet quod Deum consideret secundum modum, quem ex creaturis assumit. In consideratione autem alienius creature quatuor per ordinem nobis occurrunt. Nam primo consideratur res ipsa absolute, in quantum est ens quoddam. Secundo autem consideratio rei est, in quantum est una. Tertia consider. rei est secundum quod inest ei virtus ad operandum, & causandum. Quarta autem consider. rei est secundum habitudinem, quam habet ad causata. Vñ hic est quadruplex consider. circa Deum nobis occurrat: Secundum igitur primam considera. qua consideratur absolute Deus secundum esse suum, sic sumitur appropriatio Hilari. secundum quam aeternitas appropriatur patri, species filio, vsus spiritui sancto. Aeternitas enim in quantum significat esse non principium similitudinem habet cum proprio patris, qui est principium non de principio. Species autem, siue pulchritudo habet similitudinem cum proprijs filij. Nam ad pulchritudinem tria requiruntur. Primo quod integritas, siue perfectio, que non diminuta sunt, hæc ipsa turpia sunt. Et debita proportio, siue consonantia, & iterum claritas. Vñ que hnt coloris nitidum pulchra esse debent.

Quantum igitur ad primam similitudinem habet cum proprio filij, in quantum est filius hnt in se verum, & perfectum naturam a patris. Vñ ad hoc inueniendum August. in sua expositione dicit. Vbi scilicet in filio summa, & perfecta vita est, &c.

Quantum vero ad secundam conuenit cum proprio filij, in quantum est imago expressa patris. Vnde videmus, quod aliqua imago debet esse pulchra, si perfecte representet rem, quamvis turpe. Et hoc tetigit August. cum dicit. Vbi est tanta conuenientia, & prima equalitas, &c.

Quantum vero ad tertiam conuenit cum proprio filij, in quantum est verbum, quod quidem lux est, & splendor intellectus, ut Damasc. dicit. Et hoc tangit August. cum dicit. Tãquã verbum perfectum, cui non desit aliquid, & ars quodam omnipotentis Dei &c. vsus autem habet similitudinem cum proprijs spiritus sancti, largo modo accipiendo vsus secundum quod vti comprehendit sub se est frui, prout vti est assumere aliquid in facultate voluntatis, & frui est cum gaudio vti, ut August. 10. de trin. dicit. vsus ergo, quo pater & filius se inuicem fruuntur, conuenit cum proprio spiritus sancti in quantum est amor. Et hoc est quod August. dicit. Illa dilectio, delectatio, felicitas vel beatitudo vsus ab illo appellatus est. vsus vero, quo nos fruimur, similitudinem habet cum proprio spiritus sancti, in quantum est donum. Et hoc ostendit August. cum dicit. Est in Trin. spiritus sanctus genitoris, genitiq. suauitas ingenti largitate, atque vbertate nos vel creaturas persunders. Et sic patet quare aeternitas, species, & vsus personis attribuuntur, vel appropriantur: non autem essentia vel operatio, quia in ratione horum propter sui conuenientiam non inuenitur aliquid similitudinem habens cum proprijs personarum. Secunda vero consideratio Dei, est in quantum consideratur ut vnus. Et sic August. patri appropriat vnitatem, filio aequalitatem, spiritui sancto concordiam, siue connexionem. Quæ quidem tria vnitate importare manifestum est. sed differet. Nam vnitas dicit absolute non presupponit aliquid aliud: & ideo appropriatur patri, quod non presupponit aliquam personam, cum sit principium non de principio.

Aequalitas autem importat unitatem in respectu ad alterum. Nam aequale est quod habet unam quantitatem cum alio. Et ideo aequalitas appropriatur filio, qui est principium de principio. Connexio autem importat unitatem aliquorum duorum: Unde appropriatur Spiritui sancto, in quantum est a duobus. Ex quo sensu etiam intelligi potest quod dicit Augustinus tria esse unum propter patrem, aequalia propter filium, connexa propter Spiritum sanctum. Manifestum est enim, quod illi attribuitur unumquodque, in quo primo inuenitur, sicut omnia inferiora dicuntur vivere propter animam vegetabilem, in qua primo inuenitur ratio vita in istis inferioribus. Unitas autem statim inuenitur in persona patris, etiam per impossibile remotis alijs personis. Et ideo alia personae a patre habent unitatem, sed remotis alijs personis non inuenitur aequalitas in patre. Sed statim posito filio inuenitur aequalitas. Et ideo dicuntur omnia aequalia propter filium, non quod filius sit principium aequalitatis patri, sed quia nisi esset patri aequalis filius, pater aequalis non posset dici. Aequalitas enim eius primo consideratur ad filium. Hoc enim ipsum, quod Spiritus sanctus patri aequalis est, a filio habet. Similiter excluso Spiritu sancto, qui est duorum nexus, non posset intelligi unitas connexionis inter patrem et filium. Et ideo dicuntur omnia esse connexa propter Spiritum sanctum. Quia posito Spiritu sancto inuenitur ratio connexionis in diuinis personis. Unde pater et filius possunt dici conexi. Secundum vero tertiam considerationem, qua in Deo sufficiens virtus consideratur ad causandum, sumitur tertia appropriatio, scilicet potentia, sapientia, et bonitatis. Quae quidem appro-

priatio fit et secundum rationem similitudinis: si consideretur, quod in diuinis personis est. Et secundum rationem dissimilitudinis, si consideretur, quod in creaturis est. Potentia enim habet rationem principij, unde habet similitudinem cum patre caelesti, qui est principium totius diuinitatis. Desicit autem interdum patri terreno propter senectutem. Sapientia vero similitudinem habet cum filio caelesti in quantum est verbum, quod nihil aliud est, quam conceptus sapientiae. Desicit autem interdum filio terreno, propter temporis paucitatem. Bonitas autem cum sit ratio, et obiectum amoris, habet similitudinem cum spiritu diuino, qui est amor, sed repugnantiam habere videtur ad spiritum terrenum, secundum quod importat violentiam quandam, et impulsione, prout dicitur Isa. 26. Spiritus robustorum, quasi turbo impellens parietem. Virtus autem appropriatur filio, et Spiritui sancto, non secundum quod virtus dicitur ipsa potentia rei, sed secundum quod interdum virtus dicitur id, quod a potentia rei procedit, prout dicimus, aliquid virtuosum factum esse virtutem alicuius agentis. Secundum vero quartam considerationem, prout consideratur Deus in habitu ad suos effectus, sumitur illa appropriatio, ex quo, per quod, et in quo. Haec enim propositio ex importat habitu ad quendam causam materiales, quae locum non habet in diuinis. Aliqua vero habitudine cause efficientis, quae quidem competit Deo ratione sua potentiae attributa. Unde et appropriatur patri, sicut et potentia. Haec vero propositio per designat quidem quoniam causam mediam, sicut dicimus, quod siber opatur per martellum. Et sic ly per, quoniam non est appropriatum, sed proprium filij, secundum illud Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt: non quia filius sit instrumentum, sed quia ipse est principium de principio. Quoniam vero designat

gnat habitu ad formam, per quam agens operatur, sicut dicimus, quod artifex operatur per artem. Unde sicut sapientia, et ars appropriantur filio: ita et ly, per quod. Haec vero propositio in, denotat proprie habitu ad continentem. Continet autem Deus res dupliciter. Uno secundo suas similitudines, prout scilicet res diuinae esse in Deo, in quantum sunt in eius scientia. Et sic hoc quod dico in ipso, esset appropriatum filio. Alio vero modo continentur res a Deo, in quantum Deus sua bonitate eas conseruat, et gubernat ad finem conuenientem adducendo. Et sic ly in quo, appropriatur Spiritui sancto, sicut et bonitas. Nec oportet, quod habitudo causa finalis (quamuis sit prima causarum) approprietur patri, qui est principium non de principio, quia personae diuinae, quarum pater est principium, non procedunt ut ad finem (cum quilibet illarum sit ultimus finis) sed naturali processione, quae magis ad rationem naturalis potentiae pertinere videtur. Ad illud vero, quod de alijs queritur dicendum, quod cum veritas pertineat ad intellectum (ut supra dictum est) appropriatur filio, non in est proprium eius, quia veritas (ut supra dictum est) considerari potest prout est in intellectu, vel prout est in re. Sicut igitur intellectus, et res essentialiter sumpta sunt essentialia, et non personalia, ita et veritas. Diffinitio autem Augustini inducta, datur de veritate secundum quod appropriatur filio. Liber autem vita in recto quidem importat notitiam, sed in obliquo vitam. Est enim (ut supra dictum est) notitia Dei de his, qui habituri sunt vitam eternam. Unde appropriatur filio, licet vita approprietur Spiritui sancto, in quantum importat quendam interiorum motum. Et sic conuenit cum proprio Spiritui sancto, in quantum est amor. Esse autem scriptum ab alio, non est de ratione libri in quantum est liber: sed in quantum

est quoddam artificiatum. Unde non importat originem, neque est personale, sed appropriatum personae. Ipsum autem nomen qui est, appropriatur personae filij, non secundum propria rationem, sed ratione adiuncti: in quantum scilicet in locutione Dei ad Moysen praefigurabatur liberatio humani generis: quae facta est per filium. Sed tamen secundum quod ly qui, sumitur relatiue, posset referri interdum ad personam filij. Et sic sumeretur personaliter, ut puta si dicatur filius est genitus qui est, sicut et Deus genitus personale est. Sed in fine sumptum est essentialiale. Et licet hoc pronomen iste, grammaticum loquendo, ad aliquam certam personam videatur pertinere, tamen quilibet res demonstrabilis grammaticum loquendo persona dici potest, licet secundum rei naturam non sit persona. Dicimus enim iste lapis, et iste asinus. Unde et grammaticum loquendo, essentialia diuina, secundum quod significantur, et supponitur per hoc nomen Deus, potest demonstrari hoc pronome iste: secundum illud Exod. 15. Iste Deus meus, et glorificabo eum.

Commentarium.

PRÆSENS commentarium duas continet partes, in priori quidem agitur de appropriatis personarum, quae sacra scriptura illis accommodata in secula vero de appropriatis earum personarum, quae sancti illis adaptant.

Prima commentarii pars.

IN hoc ergo articulo. S. Th. speciatim agimus de appropriatis personarum: in qua nempe pertractatione non prorsus ordinem D. Thom. obseruamus.

In primis itaque dicimus, sacra pagina adaptare potentiam patri, sapientiam filio, bonitatem, atque benignitatem Spiritui

Assert.

Probat Spiritui sancto. De potentia probat ex illo Paul. 1. ad Timoth. 6. Præcipio tibi corâ Deo, qui vivificat omnia, & Christo Iesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonâ confessione, ut serues mandatû sine macula irreprensibile vsq; in adventû D.N. Iesu Christi, quem suis temporibus ostendet beatus & solus potens rex regû, & dñs dominantû, &c. Quæ verba iuxta sententiam plurimum Doctorû, & sanctorû, ut Chrysostomi in exposit. eorû verborû homil. 16. & Dñi Grego. super eadẽ exposit. intelliguntur de patre atq; adeo potentiam Paulus tribuit patri, cû ait, solus potens, q; in proposito intelligendum venit per appropriationem, nec latet nos, præfatu locû alios Doctores & sanctos exposuisse de tota Trin. vti sanctû Tho. in explanatione eorû verborum imitatû Aug. lib. 1. de Trin. c. 6. & alibi, ut diximus, q. 3. art. 3. Ecclesiast. itidẽ primo, tribuitur potentia patri, vbi h. Unus est altissimus creator omnium, omnipotens, & rex potens, & metuendus nimis, sedens super thronum illius, & dominans Deus, ipse creavit illâ in Spiritu sancto, id est produxit sapientiam cû Spiritu sancto, quia ab æterno vtrumque produxit, hoc est filiu, & Spiritum sanctû, quemadmodû plures exponit, vti Burgenus hoc loco. Vel alio modo vt explanat glossa, produxit sapientiâ in Spiritu sancto. i. vni geniti adventû per verbû sibi cœternum cum Spiritu sancto dispensavit, quô per virginis partû ad salutem mundi veniret, hæc glossa. & modo amplectamur primâ, modo secundâ declarationem, notû est præfatum locû de patre intelligi debere, & res aperta sanè est, Sanctâ Catholicâ Ecclesiâ Rom. sæpissimò tribuere patri omnipotentiam, dñi in quotidianis ferè precibus Deû obsecrat dicēs, omnipotens sempiternæ Deus, &c. quas sives inquit, per D. N. Iesum Christum, qui in unitate Spiritus sancti, &c.

Sapientia dicitur in sacris literis, manifestus est ex Paul. prima ad Corinth. 1. vbi appellat Christum redemptorem nostrû Dei sapientiam, vt visum est artic. præced. & ecclesiast.

1. omnis sapientia à Dño Deo est, & cû illo fuit semper, & est ante ævum, & post pauca. Sapientiam Dei præcedentem omnia quis investigavit? Prior omnium creata est sapientia, & intellectus prudentiæ, ab ævo, fons sapientiæ, verbu Dei in excessis Et eccle. 24. ipsa sapientia loquens ait, ego ex ore altissimi prodiui primogenita ante omnem creaturâ. Planè adeo apertum est, hæc testimonia loqui de filio, & ci sapientiâ tribui, vt nulla indigeamus pbatone: & quidẽ sunt q; plurima alia scripturæ loca, qb. hæc asserit. euidenter pbat.

At p cõtaberis, cur Dei sapientiâ interdum dicatur creata, nonnunquam verò genita, sicut claret in præfatis autoritatibus. Huic difficultati nos rã demus iuxta mentẽ Hilar. & D. Th. q. 27. artic. 1. 3. disputationis parte.

At vero, q; et Spiritui S. seu bonitas seu benignitas accomodet pbat. In primis ex illo. Psal. 34. Spiritus tuus beneducet me in terrâ rectam, & Lucæ 11. Pater vester cœlestis de cœlo dabit spiritum bonum petentibus.

Ceterû rones, ob quas diuinis personis aptant ea attributa, sunt duplices, vt clarè innuit S. Th. hoc art. qdam per viâ similitudinis, & has nos assignamus art. pced. aliæ sunt aut p viâ dissimilitudinis, quas S. Tho. asserit in plenti art. & et Magister sent. in 1. dist. 34. Cuius verba q; sunt notatu digna referemus: verba itaq; Magistri sic hnt. Dixerat. n. script. sacra q; Deus p̄ est: & q; Deus filius est, & audiuit hoc homo q; hominẽ p̄m viderat, Deû p̄m nõ viderat, cogitare cœpit ita esse i creatore, vt viderat esse i creaturis, à qb. hæc noia trãslata sunt ad creatorẽ, i qb. p̄ est prior filio, filius est posterior p̄, & ex antiquitate i p̄e defectus, ex posterioritate i filio imperfectio sensus solet notari. Ideo occurrit scriptura dicens, patrem potetẽ, ne videatur prior filio: & ideo minus potens. Et filiu sapientẽ, ne videatur posterior patre: & ideo minus sapiens. Dicitur est et Spiritus S. Deus, & dicitur est habere Spiritum Deum, & videbatur hoc quasi nomen inflationis & tumoris, vnde humana cou-

Summa mag.

Dubio.

Sacra dicitur ad notatam spiritum sanctum.

Duplici de causa potest tribui potest i parente i filio.

conscientia ad deum pro rigore, & crudelitate accedere meruit: ideoque scriptura temperavit sermonem suum spiritum bonum nominas, ne crudelis putaretur qui mitis erat. Hæc ille.

Id nimirum vult (vt verba eius in pauca conferamus) quod potentia tribuitur patri æterno in scriptura, ne putemus ei inesse impotentiam, vt contingit in patribus humanis, qui corporis sui robore senescente sunt impotentes: & sapientiam filio, ne existemus, cum carere sapientia: vt accidit filiis hominum in ipsa pueritia: bonitatemque spiritui sancto, ne arbitremur in eo esse tumorem, & inflationem: vt contingit in spiritu creato, vel (vt dicit sanctus Tho.) ne arbitremur, eum esse violentum, & impetuolum, vt euonire solent in spiritu creato: iuxta illud Esaiæ 26. spiritus robustorum quasi turbo impellens parietem. Et obserua verba illa Magistri redolere phrasin August. tamen ea nos formaliter in ipso August. reperire minime potuimus: est lib. 2. contra Maximinum cap. 14. quid simile videatur asserere.

Rursus, liber vitæ, vt metaphoricè sumitur in scriptura pro notitia Dei, qua prædestinavit ad vitam quos præsciuit (vt visum est quæst. 24. art. 1.) est attributum conueniens omnibus personis, sed appropriatur filio psal. 39. In capite libri scriptum est de me. Vbi est sermo filij ad patrem, vt constat ex Paulo ad Hebr. 10. Appropriatur (inquam) filio in illis verbis psalmi, secundum glossam quæ inquit: in capite libri scriptum est de me: id est, apud patrem qui est caput meum. Vbi clarè nomine capitis intelligit patrem, & nomine libri filium.

Ratio autem huius est, quia liber potissimum in ea significatione metaphorica pertinet ad intellectum: & ea, quæ ad intellectum pertinent, appropriantur filio: vt ars, sapientia, veritas.

Insuper, sicut esse est Dei attributum, quod conuenit omnibus personis, ita quoque complexa ista: ego sum qui sum, qui sum, qui est: Et sunt nomina maxime propria Deo, vt ostensum est supra quæ-

Summa mag.

Filius est liber vitæ.

Ratio.

Itc eum plexu, q; sum, qui sum, qui est.

filio. 13. art. 11. Verum accomodatur filio secundum glossam, quæ (in expositione illius verbi Esaiæ 63. Ecce ego ad gentes) inquit: filius loquitur, qui dixit Moyse, Exod. ego sum, cui sum.

At notat diuus Tho. quod hoc loco complexa illa non tribuntur filio secundum propriam rationem, sed ratione adiuncti: quatenus in loquutione Dei ad Moysen, qua intendebat redemptionem Israel ab ægyptiaca seruitute, præsignabatur liberatio humani generis, quæ faciendâ erat per filium.

Ad hæc illa prædicata, omnia esse ex ipso Deo, esse per ipsum Deum, esse in ipso Deo, sunt communia omnibus tribus personis: quandoquidem omnia sunt ex patre, per patrem, & in patre: omnia sunt ex filio, per filium, & in filio: & omnia denique sunt ex spiritu sancto, per spiritum sanctum, & in spiritu sancto: sumpta particula ex, vt dicit ordinem causæ efficientis, non ordinem causæ materialis. Veruntamen iuxta sensum plurimum doctorum, & sanctorum hæc prædicata appropriantur singula singulis personis à Paulo ad Rom. 11. Cùm ait. Ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia. Ex ipso, id est patre: per ipsum, id est filium: in ipso, id est in spiritu sancto. Ita exponit diuus Th. in præfati, & super epistolam ad Roma. loco citato, & Anselmus eodem loco, & plures alij. Quem sensum videtur partim explicare Paul. 1. Corinth. 8. dùm ait. Unus est Deus pater, ex quo omnia, & nos in illum, & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.

Obserua tamen, quod in hoc articulo diuus Th. asserit hunc sensum esse iuxta mentem August. optimus planè eum citasse locum diui August. quo id asserit. Ceterum attenda mente perlustatis locis, vbi etiam auctoritatem Pauli explicat Augustin. illum sensum minime asserit, sed planè diuersum. vt constat libro de natura boni aduersus Manichæum capit. 2. & libro de moribus ecclesiæ, & de fide & symbolo, capit. 9. & epist. 66. & 107. Quibus omnibus locis explicat verba Pauli de Deo in

Tribuitur filio.

Annos.

Esse ex ipso tribui tur patri per ipm filio, in ipso spiri sancto.

Animad uerto.

communis, & non sigillatim de personis: quoniam dicitur in libro de trinitate, cap. 6. refert hunc sensum, quem dicit diuus Th. esse Augustini, & proculdubio si verba eius expédatur, confutat potius quam probet: sed forsitan alibi id asserit Augustinus quod diuus Tho. affirmat, si quis repererit candidus impertiat: pergratum enim nobis faciet.

Ratio. Ratio autem cur ex ipso tribuatur patri, est nimirum, quoniam illa particula ex, dicitur habitudinem causæ efficientis, ad quam spectat potentia, quæ tribuitur patri. Per ipsum verò accomodatur filio, quando particula illa per, designat habitudinem rei, per quam agens operatur: sicut cum dicimus, quod artifex operatur per artem: & Deus omnia per verbum operatur. In quo, a patre Spiritui sancto, quia particula in, interdum importat habitudinem continentis: Deus autem sua bonitate, quæ Spiritui sancto appropriatur, continet omnes res conseruando, & gubernando.

Nota. Et adde, quòd esto hoc prædicatum, omnia fieri per ipsum Deum tanquam per causam efficientem, sit commune omnibus personis, & appropriatum filio, sed omnia fieri per Deum tanquam per verbum, non est appropriatum filio, sed proprium potius: vt optimè annotat Sanctus Tho.

Denique sunt plura alia attributa, aut prædicata communia omnibus personis, quæ in sacro eloquio tribuantur sigillatim illis: & ea quidem longum esset recensere, vt trahere hominem ad fidem, competit omnibus tribus personis: siquidem est opus ad extra, & opera Trinitatis ad extra sunt indimissa. Verum Redemptor nollet hoc appropriat patri Ioann. 6. Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. Causa tamen cur trahere ad fidem, patri tribuatur est, quia trahere, ad potentiam attinet, quæ tribuitur patri.

Trahere ad fidem tribuitur patri.

Secunda commentarii pars.

AM verò de appropriatis personarum, quæ ipsi personis sancti accommodant, breui agendum nobis est. In primis itaque Hilar. lib. 2. de Trinitate adaptat æternitatem patri, speciem filio, & vsum Spiritui sancto. Ait enim in patre esse Aeternitatem, speciem in imagine, vsum in munere: vbi nomine imaginis intelligit filium, & nomine muneris Spiritum sanctum. Qui euidem per difficilis locus torset August. lib. 6. de Trinitate, cap. 10. vbi conatur præfata verba Hilarij declarare. Et Magister sentent. dist. 3. 1. libro citatis verbis Augustini, quibus contendit explicare Hilarij, subiungit. Ecce habes qualiter verba Hilarij præmissa accipienda sint, licet tantæ sint profunditatis, vt etiam adhibita expositione vix aliquatenus ea intelligere valeat humanus sensus: Cum & ipsa eorum explanatio, quam hic Augustinus edidit, plurimum in se habeat difficultatis, & ambiguitatis. Hæc Magister.

Verum enim verò satis lucidè exponit Sanctus Thomas. Hilarij verba, quamuis aliquanto prolixius: quam obrem nos paucis Hilarij interpretabimur iuxta Augustini, & Sancti Thomæ mentem. Afferimus vniquæ æternitatem appropriari patri, quia æternitas non habet temporis principium, verum neque imaginatum, & pater est principium sine principio. Species autem (quæ idem est in præsentia, quod pulchritudo, iuxta illud Euripidis in phænissis, species prima digna est imperio, qui locus etiam à Porphyrio refertur cap. de specie) tribuitur filio, quia filius est perfecta imago patris, perfectissimè representans, & exprimens illum: ac proinde est maxima atque infinita pulchritudo ipse filius. Quoniam cuiusque imaginis pulchritudo in hoc consistit, vt ad vnum, & perfecte referat, representetq; illum, cuius est imago: modo illa representat

De appropriatis personarum

Hilar.

Magister

Declara

tem pulchram, vt in diuinis: modo rem turpem, vt aliquando contingit in humanis. Vfus vero, qui ab Hilario sumitur pro fruitione, appropriatur Spiritui sancto, quia personæ diuine se in vicem fruuntur per amorem, qui tribuitur Spiritui sancto. Demum August. in 1. de doctrina Christiana, cap. 5. patri appropriat vnitatem, filio æqualitatem, Spiritui sancto concordiam vtrinque, patris scilicet & filij. Etenim ait, in patre est vnitatis: in filio æqualitatis, in Spiritui sancto vnitatis æqualitatisque concordia. Et hæc tria vnum omnia propter patrem: æqualia omnia propter filium: connexa omnia propter Spiritum sanctum.

Appro-

vt quæ

vt quæ

vt quæ

Vnitatis autem tribuitur patri, quia quænammodum vnitatis est principium numeri, & nullam aliam numeri partem præsupponit: ita pater est principium non de principio, & nullam aliam personam præsupponit.

Æqualitas verò appropriatur filio, quoniam est principium spiritus sancti, & de principio, putat patre: & in quantum est principium, par est patri, & in quantum est de principio, par est Spiritui sancto: & nulla alia personæ Trinitatis est principium ad intra, & de principio, nisi filius. Aut secundæ personæ (quæ est filius) tribuitur æqualitas, quia per positionem secundæ personæ insurgit in diuinis æqualitas, & non per positionem primæ. Nam si dato impossibili, solum esset prima persona, non esset in Deo æqualitas: & quòd Spiritus sanctus sit æqualis patri, hoc habet à filio, à quo procedit.

Concordia autem patris, & filij accommodatur Spiritui sancto, quia concordia oritur ex amore, qui tribuitur Spiritui sancto.

Et ob id dicit Augustinus quòd in diuinis omnia dicuntur vnum propter

patrem, quia vnitatis potius patri tribuitur: & omnia æqualia, propter filium, quoniam tantum filio appropriatur æqualitas: & omnia connexa, propter Spiritum sanctum, quòd solummodo connectio appropriatur Spiritui sancto: sicut in creaturis omnia sunt calida propter ignem, quia caliditas potissimum tribuitur igni.

Et notat diuus Tho. diuersa attributa appropriari diuersis personis secundum diuersas Dei considerationes, quod per facile erit lectori in littera D. Th. intelligere, quæ admodum & reliqua, quæ in hoc art. continentur.

At verò etiam aduerte, quòd diuus Tho. videtur probare, virtutem Spiritui sancto tribui ex illo Lucæ. 6. virtus de illo exibat, & sanabat omnes, vt constat in corpore articuli, & in argumento. 3. Quod profecto nos non intelligimus, quoniam pacto probetur ex illo testimonio: virtus enim in illis verbis non assumitur pro Spiritu sancto, nec verum esset dicere, Spiritum sanctum exire extra ab ipso domino Redemptore nostro, sed potius nomen virtutis ibi accipitur vel pro abundantia miraculorum, quæ Christus edebat, vel pro ipsa salute quam plures consequentur per eius miracula: Et Chrysostomus in expositione istorum verborum, ait. Neque enim alienam virtutem accipiebat Christus, sed eum naturaliter esset Deus, propriam virtutem super infirmos emittens sanabat omnes. Quibus verbis abunde liquet, nomen virtutis hoc loco non accipi pro Spiritu sancto. Fortassis id efficacius probaretur ex illo Lucæ, 1. Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi: & ex alijs locis: nisi dicamus, quòd virtus illo loco Lucæ. 6. assumitur pro effectu, qui tribuitur Spiritui sancto.

ARTIC. I. DE PERSONIS

Q V A E S T I O XL
DE PERSONIS
IN COMPARATIONE
AD RELATIONES SIVE
PROPRIETATES.

DEINDE queritur de personis in comperatione ad relationes, siue proprietates. Et queruntur quatuor. Primò vtrum relatio sit idem quod persona. Secundò vtrum relationes distinguant, & constituent personas. Tertiò vtrum abstractis per intellectum relationibus à personis, remaneant hypostases distinctæ. Quartò vtrum relationes secundum intellectum præsupponant actus personarum, vel e conuerso.

ARTICVLVS I.
Vtrum relatio sit idem quod persona.

AD primum sic proceditur. Videtur quòd in diuinis non sit idem relatio, quod persona. Quæcunque enim sunt idem, multiplicato vno eorum multiplicatur, & aliud. Sed contingit in vna persona esse plures relationes, sicut in persona patris est paternitas, & communis spiratio. Et iterum vnam relationem in duabus personis esse, sicut communis spiratio est in patre, & filio. Ergo relatio non est idem quod persona.

Præterea. Nihil est in seipso secundum Philosophum in 4. Physico. Sed relatio est in persona. Nec potest dici quòd ratione identitatis, quia sic esset etiam in essentia. Ergo relatio, siue proprietates, & persona non sunt idem in diuinis.

3 Præterea. Quæcumque sunt idem ita se habent, quòd quicquid predicatur de vno, predicatur & de alio. Non autem quicquid predicatur de persona, predicatur de proprietate. Dicimus enim, quòd pater generat, sed non dicimus, quòd paternitas sit generans. Ergo proprietates non est idem quod persona in diuinis.

Sed contra. In diuinis non differt quod est, & quo est, vt habetur a Boetio in lib. de hebdo. Sed pater paternitate est pater. Ergo pater idem est quod paternitas, & eadem ratione alie proprietates idem sunt cum personis.

Respondet dicendum, quòd circa hoc aliqui diuersimodè opinati sunt. Quidam enim dixerunt, proprietates neque esse personas, neque in personis. Qui fuerunt moti ex modo significandi relationum, quæ quidem non significant vt in aliquo, sed magis vt ad aliquid. Vnde dixerunt, relationes esse assistentes, sicut supra expositum est. Sed quia relatio secundum quod est quædam

quædam res in diuinis, est ipsa essentia, essentia autem idem, quod est persona (vt ex dictis patet) oportet, quòd tunc relatio sit idem, quod persona. Hinc igitur identitatem alij considerantes dixerunt, proprietates quidem esse personas, non autem in personis: quia non ponebant proprietates in diuinis, nisi secundum modum loquendi, vt supra dictum est. Necesse est autem ponere proprietates in diuinis, vt supra ostendimus. Quæ quidem significantur in abstracto, vt quædam forma personarum. Vnde cum de ratione forme sit, & sit in eo cuius est forma, oportet dicere, proprietates esse in personis, & eas tamen esse personas, sicut essentiam esse in Deo dicimus, quæ tamen est Deus.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod persona, & proprietates sunt idem re, differunt tamen secundum rationem. Vnde non oportet, quòd multiplicato vno multiplicetur reliquum. Considerandum tamen est, quòd propter diuinam simplicitatem consideratur duplex realis identitas in diuinis eorum, quæ differunt in rebus creatis. Quia enim diuina simplicitas excludit compositionem forme, & materia, sequitur quod in diuinis idem est abstractum, & concretum, vt deitas, & Deus.

Quia verò diuina simplicitas excludit compositionem subiecti, & accidentis, sequitur, quòd quicquid attribuitur Deo est eius essentia. Et propter hoc sapientia, & virtus idem sunt in Deo, quia ambo sunt diuina essentia. Et secundum hanc duplicem rationem identitatis proprietates in diuinis est idem cum persona. Nam proprietates personales sunt idem cum personis ea ratione, qua abstractum est idem cum concreto. Sunt enim ipse persone subsistentes, vt paternitas est ipse pater,

& filio filius, & processio Spiritus sanctus. Proprietates autem non personales sunt idem cum personis secundum aliam rationem identitatis, qua omne illud, quod attribuitur Deo, est eius essentia. Sic igitur communis spiratio est idem cum persona patris, & cum persona filij, non quòd sit vna persona per se subsistens, sed sicut vna essentia est in duabus personis, ita & vna proprietates, vt supra dictum est.

Ad secundum dicendum, quòd proprietates dicuntur esse in essentia per modum identitatis tantum, in personis autem dicuntur esse per modum identitatis, non quidem secundum vt tantum, sed quantum ad modum significandi sicut forma in supposito.

Et idè proprietates determinant, & distinguunt personas, non autem essentiam.

Ad tertium dicendum, quòd participia, & verba notionalia significant actus notionales. Actus autem suppositorum sunt. Proprietates autem non significant, vt supposita, sed vt forme suppositorum. Et idè modus significandi repugnat, vt participia, & verba notionalia de proprietatibus predicentur.

¶ Commentarium.

PRÆSENS commentarium duas continet partes: in prima declaratur litera corporis articuli, atque excitantur duo dubia, & absoluantur, in quorù secundo reprobatur sententia Gregorij: in secunda autem parte sunt plura argumenta aduersus eundem Gregorium, & explicatur litera argumentorum.

Prima commentarij pars.

declarat
materia
de qua
giuntur

HACTENVS S.Tho. egit de essentia in ordine ad personas, & vice versa de personis in ordine ad se, & essentiam, nunc planè

incipit pertractare de personis in ordine ad relationes, seu proprietates: pro eodem enim assumit relationem, & proprietatem.

Cofusa-
tur Gil-
berti er-
ror.

¶ Et in primis reprobatur Gilberti Porretani erroris dicentis, relationes, seu proprietates non esse personas, neque in personis, sed esse Deo assistentes, & ei extrinsecus affixas: vt visum est quest. 28. art. 2.

Cofusa-
tur Preposi-
tiuus.

¶ Confutatur in super sententiam Praepositiuam ailerentis, in Deo proprietates esse personas, sed non in personis, vt etiam visum est questio. 32. articulo secundo.

Deinde statuit duas conclusiones, quarum prior quidem est.

1. Concl.

¶ Relatio est idem quod persona: vt paternitas est pater.

2. Ratio

¶ In diuinis non differit quod est, & quo est, vt habetur a Boetio. 1. lib. de hebdomadibus, sed pater paternitate est pater: ergo pater idem est quod paternitas, & eadem ratione alie proprietates idem sunt cum personis: vt filiatio quidem filius est, & spiratio Spiritus sanctus.

2. Ratio

¶ Secundo probatur in corpore articuli hac ratione. Quia relatio est idem quod essentia, vt habitum est quest. 28. artic. 2. & essentia est idem quod persona, vt etiam patuit quest. precedenti artic. 1. ergo relatio est idem quod persona.

3. Ratio

¶ Item probari potest. Deitas est Deus propter diuinam simplicitatem, ergo diuina paternitas est pater propter eandem diuinam simplicitatem. Consequentia autem liquet, quia sicut se habet deitas ad Deum, ita diuina paternitas ad patrem.

¶ Secunda verò conclusio sit, esto relationes secundum rem sint perso-

ne, sunt nihilominus in personis: sicut diuina essentia est Deus, & in Deo. Quam probat hac ratione. Quia relationes significatur in abstracto, & vt formæ personarum, cum dicimus paternitas, filiatio, & spiratio: & de ratione formæ est, quod sit in eo, cuius est forma.

¶ Verum extat dubitatio, vtrum scilicet prior conclusio sit de fide tenenda. Respondemus sanè, eam esse secundum fidem catholicam affirmandam quod demonstramus vtendo sermone ratione diui Tho.

¶ Hæc collectio est optima, relatio diuina est idem quod essentia diuina, & essentia diuina est idem quod persona diuina: ergo relatio diuina est idem quod persona diuina: & maior, atque minor sunt de fide, ergo conclusio est de fide. Quod maior sit de fide, ostenditur ratione diui Tho. quam adducit questio. 28. arti. 2. in argumento ad oppositum. Omnis (inquit) res quæ non est diuina essentia, est creatura: sed relatio realiter competit Deo: si ergo non est diuina essentia, erit creatura: & ita ei non erit adoratio latrice exhibenda. Contra quod in præfatione catur, vt in personis proprietates, & in maiestate adoretur equalitas, hæc ille. Quibus verbis satis aperte probatur, maiorem esse de fide: videlicet relationem esse Deum, & diuinam essentiam, quandoquidem ei debetur adoratio latrice, vt claret ex ecclesie præfatione. In personis adoretur proprietates.

Quod autem minor propositio (id est quod diuina essentia est persona) sit de fide, probatum est artic. 1. questionis precedentis ex capitulo damnamus de summa Trinitate. & sic vbi definiendo concilium ait: vna quædam summa res est incomprehensibilis quidem, & ineffabilis, quæ veraciter est pater, & filius, & Spiritus sanctus tres simul personæ, ac sigillatim quilibet eorum.

¶ Circa secundam conclusionem diui Thom. percontamur rursus, an ita sit, quod proprietates sint in personis. Gregorius in primo, distinct. 26. & 27. quæ-

probatur.

Dubitium

Saluatur

probatur

probatur

Ostenditur

Conciliū

2. dubitium

Gregorius

quæ-

questione vnica in probatione. 3. conclusionis, tunc sententiam præpositiui: videlicet quod proprietates non sunt in personis: quod multis argumentis nititur probare.

¶ At verò exillimamus sententiam hanc aut errorem, aut errori proximam: velut errorem confutat Magister sentent. in 1. distinct. 33. qui sic habet. Quod enim in personis sint proprietates, nemo inficari audeat, cum aperte clamet autoritas, quod in personis est proprietates, & in essentia vnitatis.

¶ Ceterum ipse Gregorius loco allegato respondet audaci præsumptione ad autoritatem ecclesie, quæ asserit in prædicta præfatione, proprietates esse in personis, respondet, in quibus verbis, non ergo sumenda sunt verba illa in sua proprietate, sed secundum improprietatem significationem. Ingentem profectò temeritatem: asserere, ecclesiam improprie loqui de Deo.

¶ Veruntamen ex pluribus argumentis, quæ facit Gregorius in corroboracionem suæ sententiæ, potissimum est vnum, quod assumit ex verbis Concilii Lateranensis, quæ habentur de summa Trinitate. & sic catholica, capitulo Damianus, cuius verba sunt. Pater enim ab eterno filium generando suam substantiam ei dedit, iuxta quod ipse testatur: pater quod dedit, mihi maius omnibus est. Ac dici non potest, quod partem substantiæ suæ illi dederit, & partem ipse sibi retinuerit, cum substantia patris indiuisibilis sit: vt potest simplex omnino. Sed neque dici potest, quod pater in filium transtulerit suam substantiam generando: quasi sic dederit eam filio, quod non retinuerit ipsam sibi: alioquin cessisset esse substantia. Pater ergo, quod sine vlla diminutione filius nascendo substantiam partem accepit. Hæc concilium.

¶ Ex quibus verbis virtute in hunc modum argumentatur Gregorius. Filius totam sine diminutione vlla substantiam patris accepit, ergo omnem entitatem patris accepit. Quoniam si

Gregorius
in 1. distinct.
33. qui sic
habet.

Ostenditur
minor

Conciliū
Lateran.

2. dubitium
Gregorius

aliquam entitatem patris accepit, & aliquam non iam patrem partem substantiæ filio dedit, partem sibi retinuit: quod præfatis concilij verbis aduersatur. Tunc vltra omnem entitatem, quam habet pater, habet filius: ergo nulla entitas est in patre, quæ non sit in filio. Sed paternitas est entitas, & non est in filio: ergo paternitas non est in patre: & consimili modo filiatio non est in filio: neque spiratio in Spiritu sancto, atque a deo proprietates, & relationes non sunt in personis.

¶ Cui nimirum argumento respondemus negando consequentiam: videlicet, totam substantiam patris sine diminutione filius nascendo accepit, ergo omnem entitatem patris accepit. Quoniam substantia in illo loco concilij accipitur pro essentia, quæ est absolutum: entitas autem & res est transcendens, & communis ad absolutam, & relata, atque relationes. Cum igitur pater habeat aliquam relationem, quæ non habet filius, vt potest paternitate: aliquam profectò entitatem, & aliquam rem habet pater, quæ non habet filius: sumendo hæc nomina ens, & res, pro relationibus, & non pro substantia: nam si pro substantia assumantur, tantum est vna res in Deo, & omnem rem, quam habet pater, habet filius: iuxta præfatum concilium. Vna (inquit) quædam summa res est. Si autem ens & res pro relatione accipiantur, sunt in Deo plures res, & plura entia, sicut plures relationes, & plura relata.

Quo modo vtendo nomine rei, fateatur diuus Thom. quest. precedenti art. 3. ad 3. quod tres personæ sunt tres res.

Quod etiam concedit Augustinus, 1. libro de Doctrina Christiana cap. 5. inquit. Res, quibus fruendum est, sunt pater, filius, & Spiritus sanctus: & hoc idem concedit Anselmus lib. de Incarnatione verbi capite. 3. vbi ait. Nihil prohibet dicere, duas personas patrem & filium, esse duas res: si tamen intelligatur, cuiusmodi sunt res. Non enim sic sunt pater, & filius duæ res, vt in his duabus rebus intelligatur earum substantia, sed earum relationes. Hæc Anselm.

responso

Augustinus

Anselm.

Nun-

Notare
gula an
soris.

¶ Nunquam tamen (vt eo loco à nobis est animaduersum) concedendum est simpliciter, & sine distinctione, qd pater habeat aliquam entitatem aut res, quam non habet filius. Oportet enim hunc pacto explicare, pater aliquam entitatem, & rem habet, quam non habet filius, si entitas, & res accipiuntur pro relatione, & non pro substantia: Atq; eodem modo distinguenda est ista, pater omnem entitatem, quam habet communicat filio: quod videlicet sit vera, si nomen entitas accipiatur pro essentia, & substantia: falsa verò, si assumatur ens pro relatione, aut secundum eorum ambitum suae significationis. Et hac distinctione vtitur sanctus Thome ubi supra, cum concedit, qd pater, & filius, & Spiritus sanctus sunt tres res. Eadem nempe distinctione vtitur Anselmus (vt vides) cum concedit istam: pater & filius sunt duae res.

Secunda commentarij pars.

ATERV M contra Gregorium argumentamur: ipse nanque fatetur, quod omnem entitatem propriam, quam habet pater, habet filius: manifestè (inquit) patet, quod nullam entitatem in se habet sibi propriam pater, quam filio generando non dederit.

1. Arg. ¶ Aduersus quam assertionem obijcimus primo. Patris propria entitas duntaxat est paternitas, nam diuina essentia communis est patri, filio, & Spiritui sancto, atque adeo non propria patris ita, vt illi soli conueniat, at hæc est hæretica, pater communicat filio paternitatem: ergo etiam hæc est hæretica, pater communicat filio entitatem sibi propriam.

2. Arg. ¶ Secundo colligimus in hunc modum. Pater omnem entitatem, quam habet communicat filio, & paternitas est entitas, quam habet pater, ergo paternitatem communicat filio: quod est hæreticum. Sanè syllogismus est optimus, & maior ab ipso conceditur,

atque minor est manifesta:

¶ Scimus, Gregorium responsurum negando minorem: scilicet, pater habet paternitatem: cuius rationem assignat, quia pater & paternitas sunt idem: & idem se ipsum non habet, neque in se ipso esse potest.

¶ In primis hoc fundamentum nullius roboris est, sed inane, videlicet, quod vt aliqua res sit in aliqua, vel vt habeat aliquid, requiritur, quod realiter distinguatur: quod quidem manifestè est falsum. Nam humanitas propriissime loquendo dicitur esse in homine, & homo habere humanitatem, & deitas in Deo, & similitudo in simili, atque motus in mobili: at humanitas, & homo idem secundum rem sunt, & deitas, & Deus, similitudo & simile, motus & mobile, præsertim secundum sententiam ipsius Gregorij, & Nominalium.

¶ Rursus, quia non solum sententia Gregorij pugnat cum ecclesie doctrina, doctorum, & sanctorum (vt ostendimus) sed etiam cum communi hominum sermone: qui vtique omnes fatentur, patrem habere paternitatem, & paternitatem esse in patre, hominem habere humanitatem, & humanitatem esse in homine, & reliqua, & denique concretum in vulgari sermone dicitur habere abstractum, & abstractum esse in concreto. Cuius egregiam planè rationem assignat diuus Thom. in præsentia, quia abstractum significatur vt forma rei, & de ratione forme est quod sit in eo, cuius est forma, & rei habere ipsam formam.

¶ Et tandem ipse homo cum reliqua turba nominalium non attendentes modum significandi terminorum, quibus res significamus, sed res ipsas secundum naturam suam, abiecit nimis, ac barbarè de ipsis loquuntur: & sine delectu concedentes, ac negantes propositiones, quas humanæ aures resugunt atque abhorrent audire. Etenim vt docet diuus Thom. tum plurimis locis, tum etiam quaestione præcedenti articulo. Ad veritatem loquutionum non solum oportet considerare res significatas, sed etiam modum significandi, hæc ille:

le: & constat ex eo loco, quod propter modum significandi terminorum concedimus hanc esse catholicam, Deus generat: istam verò hæreticam, deitas seu diuina essentia generat. Vnde existimare possumus, Nominales turpiter in barathrum errorum esse prolapsos, dum rerum naturam solum considerantes pro nihilo ducunt modum significandi vocum, quibus res ipsas explicamus, & conceptus animorum, quibus eas intelligimus. Faxit Deus, vt signentur hoc ab scholis semel pel lamus.

¶ Demum vltimò aduersus Gregorium insurgimus, probando patrem aliquam entitatem, quam habet, non communicare filio. Hoc quod est esse patrem æternum est infinita entitas, & ens infinitum: & hanc entitatem non communicat filio, ergo. Minorem probamus ex definitione Concilij Florentini, quod sic habet. Omnia, quæ patris sunt, ipse pater vnigenito filio suo gignendo dedit, præter esse patrem. At verò maiorem ostendimus, quia vel esse patrem æternum est aliquid, vel nihil: si aliquid & non creatura, ergo Deus, & ex consequenti infinita entitas, seu infinitum ens. Si autem ineptissime insipienterq; concedas, esse patrem æternum non esse aliquid, igitur esse patrem æternum, & esse filium æternum, atque esse Spiritum sanctum nihil est secundum rem: atque adeo personæ diuinæ re ipsa nihil sunt, quod est manifesta hæresis Sabelliana, quæ negabat personas diuinas.

¶ Nimirum Gregorius suo celebri sigmento de complexo significabili innotens (quod nos in opuscul. quaestio. 9. r. quaestio. parte tanquam ineptum, & inane facile reiecimur) conabitur diluere argumentum, respondendo, complexum significabile nihil prorsus esse in rerum natura: & ex consequenti Deum esse patrem æternum: (quod iuxta eius sententiam complexum significabile est) nihil esse. Quæ quidem responsio adeo portentosa est, vt non solum tanquam hæretica condemnanda (vt proximè demonstrauimus) sed e-

tiam vt inepta cum risu explodenda sit, & aperte Concilium Florentinum in verbis allegatis definit, patrem esse æternum esse aliquid: cum ait. Omnia, quæ patris sunt, ipse pater vnigenito filio suo gignendo dedit præter esse patrem: ergo esse patrem æternum est aliquid: alioqui si nihil esset, exceptio in illa penitus superuacanea, & inutilis dici posset, quod absit.

¶ Hic disputanda esset quaestio illa, an relationes distinguantur ex natura rei, vel tantum ratione à personis, & si duntaxat secundum rationem à personis distinguuntur, an distinguantur ab ipsis minori distinctione rationis, quam ab ipsa diuina essentia. Quod proculdubio nos definiuimus quaestio. 28. articulo secundo, disputatio 3. secunda parte eius tertia conclusionem, quam obrem in præsentia superuacaneum erit iterum eâ repetere. Doctrina ad primum cognitio partim petenda est ex his, quæ docet diuus Thom. quaest. 32. artic. 3.

¶ In responsione ad primum tria asserit: primum, quod esto relatio, & persona sunt idem secundum rem, differunt tamen ratione. Qua de causa non oportet quod si vnum eorum multiplicatur, & alterum eorum multiplicetur: quandoquidem in vna persona sunt duæ relationes, vt paternitas, & spiratio in patre: & filiatio, atque spiratio in filio: & vice versa in duabus personis est vnica relatio, vt potè in ipsis patre, & filio spiratio ipsa.

¶ Docet rursus, quod paternitas, filiatio, & processio per se subsistentes, sunt personæ.

¶ Et tandem admonet, quod duplici ratione proprietates personales, vt paternitas, filiatio, & processio sunt idem cum persona: primum quia illæ, & personæ habent se sicut abstractum, & concretum, quæ quidem re ipsa potissimum in diuinis sunt idem: & tantum differunt penes diuersos modos concipiendi. Sunt præterea idem cum personis, quia sunt idem cum essentia, & essentia est omnes tres personæ, & quælibet earum.

At

Primum
ergo an
natura
dignè

Concil.
Florent.
Lus m.
norem.
Præter
maioris

Responsio
Gregorij

Approbat
Gregorij
sententia

Nota

Ad pri.
1. assert.

2. assert.

3. assert.

Responsio
Gregorij

Obiectio

Obiectio

Origines
pari in
quæ le
duntaxat
Nomina
les.

¶ At verò proprietates non personales, ut spiratio, solummodo est idem cum persona hæc ultima ratione, quia est idem cum essentia, & essentia est persona, sed tamen non est abstractum alius personæ: etenim spiratio est abstractum spiratoris, & spirator planè non est persona, sed communis duabus personis, hoc est, patri & filio: velut essentia est communis tribus.

Ad 2. ¶ Quod ad secundum assertum est perfectio annotandum, videlicet quod relationes sunt in essentia vno duntaxat modo, scilicet per identitatem: verum in personis sunt duobus modis, tum per identitatem, tum etiam per modum formæ. Quocirca relationes determinant, & distinguunt personas, non tamen essentiam.

Ad 3. ¶ Atqui ad 3. docet id ipsum, quod nos abudè explicuimus questione precedenti artic. 6. & questio. 3. 2. artic. 2. ad secundum, videlicet quod verba, aut participia adiectiva importantia actus notionales, simpliciter negantur de relationibus in abstracto: ita ut hæc sine simpliciter falsæ in sensu formali, paternitas generat, filiatio generatur: processio spiratur. Cuius assertionis rationem concinnè, atque egregiè admodum assignat in præsentia: quoniam actiones sunt suppositorum, & relationes significantur non ut supposita, sed ut suppositorum formæ.

Comen. ¶ Equum est candide lector, ut modo aduertat animum ad verba diuini Thom. & experimento cognosces, quàm purè, sincère, ac propriè de rebus omnibus loquatur, quamquæ quadret sermo illius cum frequenti hominum vsu & acceptione. Etenim vsus familiaris loquutionis humanæ exhorret concedere, paternitatem generare: filiationem generare. At proinde diuus Thom. admonet nos eas propositiones falsas esse, ut addiscamus rationem loquedi de rebus diuinis: ut impropiè, barbère, aut parum sincère, & cassè, sed magis exactè, & perfectè (ut sapientes decet) de Deo loquamur.

Obiectio ¶ Quod si quis in hunc modum contra doctrinam diuini Thom. argumen-

teatur. Paternitas diuina est Deus, & Deus generat, ergo paternitas diuina generat.

¶ Nempè syllogismum hunc fatilè, atque inanem esse ex his, quæ diximus questione præcedenti, & questio. 2. 2. opuscul. satis constat: ibi enim variatur appellatio, sed oportet concludere: ergo Deus, qui est paternitas diuina, generat, puta pater.

ARTICVLVS II.

Vtrum personæ distinguantur per relationes.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod personæ non distinguantur per relationes. Simplicia enim seipsis distinguuntur. Sed personæ sunt maxime simplices. Ergo distinguuntur seipsis, & non relationibus.

2. Præterea. Nulla forma distinguitur, nisi secundum suum genus. Non enim album à nigro distinguitur, nisi secundum qualitatem. Sed hypostasis significat indiuiduum in genere substantiæ. Non ergo relationibus hypostases distinguuntur.

3. Præterea. Absolutum est prius, quàm relatiuum. Sed prima distinctio est distinctio diuinarum personarum. Ergo diuina personæ non distinguuntur relationibus.

4. Præterea. Id, quod præsupponit distinctionem, non potest esse primum distinctionis principium. Sed relatio præsupponit distinctionem, cum in eius definitione ponatur. Esse enim relatiui est ad aliud se habere. Ergo primum principium distinctionum in diuinis non potest esse relatio.

Sed contra est quod Boet. dicit in lib.

libro de Trinitate, quod sola relatio multiplicat Trinitatem diuinarum personarum.

Respondetur dicendum, quod in quibuscumque pluribus inuenitur aliquid commune, oportet querere aliquid distinctiuum. Vnde cum tres personæ conueniant secundum essentiam unitatem, necesse est querere aliquid, quo distinguantur, ad hoc quod plures sint. Inueniuntur autem in diuinis personis duo, secundum quæ differunt scilicet origo & relatio. Quæ quidem quamuis se non differant, differunt tamen secundum modum significandi. Nam origo significatur per modum actus, ut generatio: relatio verò per modum forme ut paternitas. Quidam igitur attendentes, quod relatio consistit in actu dixerunt, quod hypostases in diuinis distinguuntur per originem, ut dicamus, quod pater distinguitur à filio in quantum ille generat, ut hic est genitus. Relationes autem, siue proprietates manifestant consequenter hypostasim, siue personarum distinctiones, sicut & in creaturis proprietates manifestant distinctiones in diuiduorum, quæ sunt per materialia principia. Sed hoc non potest stare propter duo. Primo quidem, quia ad hoc quod aliqua duo distincta intelligentur, necesse est eorum distinctionem intelligi per aliquid intrinsecum utrique, sicut in rebus creatis: vel per materiam, vel per formam. Origine autem alicuius rei non significatur ut aliquid intrinsecum, sed ut viam, quedam à re, vel ad rem. Sicut generatio significatur de via quedam ad rem genitam, & ut progrediens à generante. Vnde non potest esse, & res genita, & generans distinguantur sola generatione, sed oportet intelligi re tam in generante, quàm in genito

ca, quibus adinuicem distinguuntur. In persona autem diuina non est aliud intelligere, nisi essentiam, & relationem siue proprietatem. Vnde cum in essentia conueniat, relinquuntur quod per relationes personæ adinuicem distinguantur. Secundo quia distinctio in diuinis personis non est sic intelligenda, quasi aliquid commune diuidatur, quia essentia communis remanet indiuisa, sed oportet, quod ipsa distinctiua constituentia res distinctas. Sic autem relationes, vel proprietates distinguunt, vel constituunt hypostases, vel personas in quantum sunt ipsæ personæ subsistentes sicut paternitas est pater, & filiatio est filius, eo quod in diuinis non differunt abstractum & concretum. Sed contra rationem originis est, quod constituat hypostasim, vel personam. Quia origo actiue significata significatur ut progrediens à persona subsistente. Vnde præstepponis eam. Origine autem passiue significata ut natiuitas, significatur, ut via ad personam subsistentem, & nondum, ut eam constituens. Vnde melius dicitur, quod personæ seu hypostases distinguantur relationibus, quàm per originem. Licet enim distinguantur utroque modo, tamen prius, & principalius per relationes secundum modum intelligendi. Vnde hoc nomen pater, non solum significat proprietatem, sed etiam hypostasim. Sed hoc nomen genitor, vel generans significat tantum proprietatem. Quia hoc nomen pater, significat relationem, quæ est distinctiua, & constitutiua hypostasis. Hoc autem nomen generans, vel genitus significat originem, quæ non est distinctiua, & constitutiua hypostasis.

Ad primum ergo dicendum, quod personæ

personę sunt ipse relationes subsisten-
tes. Unde non repugnat simplicitati
diuinarum personarum, quod relatio-
nibus distinguantur.

Ad secundum dicendum, quod
personę diuine non distinguuntur in
esse in quo subsistunt, neque in aliquo
absoluto sed solum secundum id quod
ad aliquid dicuntur. Unde ad earum
distinctionem sufficit relatio.

Ad tertium dicendum, quod quan-
tò distinctio prior est, tantò propin-
quior est unitati. Et ideo debet esse
minima. Et ideo distinctio persona-
rum non debet esse nisi per id, quod
minimum distinguit, scilicet per re-
lationem.

Ad quartum dicendum, quod re-
latio presupponit distinctionem suppo-
sitorum quando est accidens. Sed si
relatio sit subsistens, non presupponit,
sed secum fert distinctionem. Cum
enim dicitur, quod relatiu esse est ad
aliud se habere per ly aliud, intelligi-
tur correlatiuum. Quod non est prius
sed simul natura.

Commentarium.

HX articulis diui Thom.
hic est vnus, qui in scho-
lis negotium solet face-
sere; quamobrem si in
eo explicando plus so-
lito inuicemur, non debet lector mo-
lestè ferre: cum id faciamus eius uti-
litati prospicientes, vt clarius rem per
difficilem intelligat. Atque commen-
tarium in quatuor diuidimus partes:
in prima namque parte quid tenendum
sit iuxta fidem catholicam in presenti
disputatione diffiniemus, & conclusio-
nem sancti Thom. statuemus, in secun-
da examinabitur vnum dubium, in ter-
tia alterum, in quarta aliud: & difficul-
tates quasdam absoluemus, quę ex lite-
ra huius articuli emergunt.

Prima commentarij pars.

PORRO' antequam di-
sputationem aggredi in-
cipiamus, ea, quę certis-
sima sunt in Fide Catho-
lica, & secundum fidem
catholicam asserenda, præmittamus
oportet.

¶ Initio quod personę diuine reali-
ter distinguuntur, quod nempe demonstra-
uimus contra Sabellium quæstio. 27. ar-
tic. 1. disputat. 1. 4. eius parte apertissi-
mis scripturę testimonijs. Quo san-
cti fit, vt longè alia quæstio sit hæc, an di-
uine personę distinguantur per rela-
tiones: ab hac, an distinguantur inter
se se. Nam hoc in dubium reuocari nõ
potest, cum planè sit expressa catholi-
ca fides, & illud sub iudice, & in di-
sputationem vocetur inter doctores.
Quod profectò plures non attenden-
tes sapissimè falluntur.

¶ Item iuxta fidem catholicam affir-
mandum est, quod personę diuine di-
stinguuntur per proprietates persona-
les: quia hoc definit Concilium Latera-
nense, & habetur de summa Trinita-
te & fide catho. cap. Firmiter, quod qui-
dem sic habet. Hęc sancta Trinitas se-
cundum communem essentiam indivi-
dua, & secundum personales proprie-
tates discreta. Et obserua maxime,
quod hæc collectio, quam solent ali-
qui acclamantes facere, nulla procul-
dubio est, sed vana, & inutilis profus,
hęc inquam. Personę non distinguun-
tur per relationes, nec constituuntur
re ipsa, & secluso ordine ad intellectu-
sed tantum per operationem intelle-
ctus: ergo re ipsa, & à parte rei non
distinguuntur inter se realiter. Nam
consequens est nimirum hæreticum, &
antecedens verum, vt ostendemus,
quicquid sanctus Donauentura defen-
dit (Et deinceps dicemus) quod perso-
nę nullo modo constituuntur, nec di-
stinguuntur per relationes, nec se-
cundum rem, nec secundum ratio-
nem.

¶ De fide rursus tenendum est, quod in
Deo

1. Fidei
dogma.
Corollarij

2. Fidei
dogma.
Corollarij
Lateran.

3. Fidei
dogma

Deo sunt relationes, & relatiua: & quod
personę diuine adinuicem referuntur
ita vt oppositum asserere sit hæreticum:
Quod in hunc modum ostendimus.
In Deo sunt pater, & filius, seu verbu,
& Spiritus sanctus: at hæc sunt relati-
ua, & relationes ad inuicem referun-
tur: ergo in Deo sunt relationes, & re-
latiua: & personę diuine ad inuicem
referuntur. Minor vtique, & conse-
quentia euidētissimę sunt, & maior si
de constat, Matth. vltimo. Baptizantes
eos in nomine patris, & filij, & Spiritus
sancti. & 1. Ioan. vltimo. Tres sunt
qui testimonium dant in cælo: pater,
verbum, & Spiritus sanctus. Et etiam
claret ex simbolo Apostolorum, Ni-
cæni, & Athanasij. His igitur præmis-
sis, quę præ oculis habere debet lec-
tor, ne passim in presenti disputatio-
ne decipiatur, ad disputationem acce-
damus oportet.

¶ In hoc igitur articulo sanctus Th.
summatim respondet vnica conclusio-
ne, vt potè: diuine personę distingui-
tur tum per relationes, tum per origi-
nes, sed magis principaliter per rela-
tiones.

¶ Et quidem nonnulla inculcat san-
ctus Thom. in hoc art. de constitutione
personarum, de qua in presentia agen-
dum non est vsque ad articulum quar-
tum, nisi obiter & perfunctorie. Ete-
nim alia difficultas est de distinctione
personarum, & alia de ipsarum consti-
tutione: nam in presenti affirmat di-
uus Tho. quod personę distinguuntur
per origines, & negat quod per eas co-
stituantur aliquo modo. Contra ra-
tionem (inquit) origines, quod con-
stituat hypostasim, vel personam. Et
Gregorius loco allegato in articulo
præcedenti asserit, quod diuine perso-
nę nullo modo constituuntur per rela-
tiones, seu proprietates: attamen iux-
ta aliquem sensum concedit, quod di-
stinguantur per eas: vt in posterum vi-
debimus. Vt ergo suo quaque loco di-
sputentur, & distinctius ac clarius rem
absoluamus, tantum in hoc articulo ti-
tuli quæstio examinanda est: an scili-
cet personę distinguantur per relatio-
nes.

Barth. Torres.

nes. Atqui excirabimus aliquot dubi-
ad explanationem eius: quibus expli-
catis, tota nempe littera perspicua re-
linquetur. Quapropter non amplius
in litterę declaratione immorandū est.

Secunda commentarij pars.

PRIMUM autem dubiu,
quod occurrit est, an ip-
sę diuine personę sint
intrinsecus, & essentia-
liter relatiua, atque in-
trinsecus adinuicem referantur.

¶ Circa hanc nempe quæstionem
plures versantur opiniones, quarum
prior tribuitur Ioanni de Ripa in 1. di-
stin. 23. & 26. quę quidem opinio dubi-
tationi respondet, quod diuine personę
sunt res simpliciter absolute constituta
ex essentia, & quibusdam proprie-
tibus absolutis prorsus: vt Lentulus
constituitur ex natura humana, & dif-
ferentia individuali absoluta, quam
vocat Scotus Lentulitatem, & Tullius
ipse.

¶ Et consultò dicitur prorsus absolu-
tis, vt insinuetur, iuxta sententiam ista
personas non distingui, nec constitui
per origines, vt generatione, natiuita-
tem, spirationem, quę inuolunt relatio-
nes: esto aliqui contradicant, affirmā-
tes secundum hanc opinionem perso-
nas distingui, & constitui per origines.
Itaque vult ista opinio, quod in diuina
persona sint quatuor, scilicet essentia,
absoluta proprietates, origo, & relatio,
& solum ipsa diuina persona constitui-
tur intrinsecus ex essentia, & absoluta
proprietate.

¶ Asseuerat tamen præfata senten-
tia, quod diuine personę, esto sint sim-
pliciter res absolute, vt Petrus, & Pau-
lus filius eius, nihilominus referuntur
adinuicem per paternitatem, filiationem,
& spirationem: quę (ait) adue-
niunt ipsi personis absolutis, & iam
constitutis per suas proprietates ab-
solutas & personales.

¶ Quo fit (vt idem fatetur ista opi-
nio) quod hæc nomina pater, filius, &
Spiritus

1. dubiu
Prior o-
pinio q̄
tribuitur
Ioanni de
Ripa.
1. Asser-
tio præ-
fata opin.

Declara-
tur præ-
fata asser.

2. asserere

Corollarij
primum.

Spiritus sanctus non sunt nomina propria personarum, siquidem ipsae sunt penitus absolute res, & haec nomina sunt relatiua, sed propria nomina diuinarum personarum (ait) sunt nomina absoluta, quae nos omnino ignoramus.

Corol. & resp. ad q. ni articuli.
¶ Colligitur insuper manifeste, iuxta hanc sententiam respondendum esse neganter ad praefatam tituli quaestio- nem: videlicet, quod personae non differunt penes relationes, sed per res, & proprietates absolutas: ac subinde non esse plures propter relationes, sed propter proprietates omnino absolutas. Siquidem res per ea sunt plures, per quae distinguuntur: atque adeo relationes non faciunt personas diuinas esse plures, nec multiplicant eas, sed illae proprietates absolutae.

¶ Inferitur primum ex assertionibus huius sententiae, quod absoluta omnia in diuinis non sunt unum sed plura: quoniam illae proprietates absolutae, per quas personae distinguuntur sunt tria absoluta realiter distincta secundum hanc opinionem.

¶ Hanc proferendo opinionem falso imponunt diuo Bonaventurae, qui non per absoluta penitus, sed per origines ait personas distinguere: ut vide- mus.

Probat Scotus p. 26. facta sententiam.
¶ Et quidem Scotus in 1. distinctio. 26. quaestione unica nititur probare hanc sententiam esse consonam, & con- cordem diuinae scripturae, hoc sane pa- cito. Prouerbior. 30. sapiens interro- gans proprium nomen filij Dei, quod (inquit) nomen est eius? & quod nome- filij eius, si noli. Quibus verbis sup- ponit tanquam manifestum, filium esse nomen secundae diuinae personae, & inquit eius nomen proprium: at si di- uinae personae intrinsecus, & essentiali- ter essent relatiua, & per relationes constituerentur, filius sane esset pro- prium nomen eius: ac subinde non in- quireret aliud eius nomen proprium. Siquis igitur est, quod diuinae perso- nae sunt simpliciter res absolutae.

Tronches et placitum.
¶ Leuchettus Scoti propugnator, & explicator dum exponit locum allega-

tum Scoti, affirmat hanc opinionem esse faciliorem intellectu, & clariore, atque maiorem continere probabilita- tem ex tribus, aut quatuor opinionibus, quae circa huiusmodi disputatio- nem solent afferri: & in hanc sententiam videtur inclinare Scotus, ut etiam praefatus doctor fatetur, siquidem summis viribus nititur eam defendere & fulci- re: & respondet ad argumenta, quae contra ipsam sunt, esto non omni- no explicet mentem suam, sed om- nes opiniones velut probabiles recen- seat.

¶ In primis sententia haec est contra communem opinionem, ut Scotus, & Leuchettus farentur, & praesertim con- tra antiquorum, atque sanctorum sen- tentiam.

¶ Boetius enim de Trinitate in fine cap. 12. ait. quod relatio multiplicat Trini- tatem, & plura alia ad hoc proposi- tum adducit.

¶ Hieronymus item in expositione symboli Damasi Papae ait. Tres perso- nas expressas sub proprietate distingui- mus, & ut constat ex praecedentibus & sequentibus, nomine proprietatis in- telligit proprietatem relatiuam.

¶ Item Damascenus lib. 1. cap. 10. in- quit, quod quicquid habet una trium per- sonarum habet quaeuis alia, praeter in- nascentiam, generationem, & procef- sionem, & statim subiungit haec verba. In his enim solis personalibus proprie- tatibus differunt ab inuicem tres sanctae hypostases, hoc est, substantiae, ac personae. Vbi manifeste asserit, per- sonas distinguere per proprietates has, innascentiam, generationem, & pro- cessionem. At haec non sunt absolutae proprietates, quia inuoluunt (ut di- ximus) & important relationes.

¶ Et rursus Magister sentent. distin- 33. primi, ait. Superius quoque mul- tis sanctorum testimonijs aduimus, personas per proprietates distinguere, atque terminari, ipsasque proprietates, tres scilicet, propriis expressis vo- cabulis. Haec ille. De qua quidem re agit distinctio. 26. & 27. & distinctio. 26. explicat, quod istae proprietates sunt

sunt generatio, nativitas, spiratio: quae aliis (inquit) nominibus nuncupantur paternitas, filiatio.

Ansel.
¶ Item Anselmus in libro de Incar- natione capitulo 3. aperte docet, quod personae distinguuntur per relationes. & idem de processione Spiritus sancti capitulo 1. Haec itaque (inquit) sola causa pluralitatis est in Deo, ut pater, & fi- lius, & Spiritus sanctus dici non pos- sint de se inuicem, sed alij, sicut abin- uicem: quia praedictis duobus modis est Deus de Deo, quod totum potest dici relatio. Nam quomodo filius exi- stit de Deo nascendo, & Spiritus san- ctus procedendo ipsa diuersitate nati- uitatis, & processionis referuntur ad inuicem, diuersi & alij ab inuicem: & capitulo 2. aperte dicit, quod in diu- nis omnia sunt unum, ubi non est re- lationis oppositio: & pluribus alijs locis hanc sententiam docet Ansel- mus.

¶ Atqui is est finis, & Scopus in quem distinguuntur quaecumque asserit diuus Augustinus libro quinto de Trini- tate, quod videlicet in diuinis ab- soluta omnia sunt unum: relatiua, multa. Rursus idem docet sexto de Trinitate capitulo secundo, quod scilicet pater, & filius in omnibus absolutis conueniunt, in solis relationibus dif- ferunt. Filius vero (inquit) sicut in se ipso dicitur filius, quod non cum patre dicitur, sed ad patrem. Et post pauca. Quicquid ergo ad se dicuntur, non di- citur alter sine altero, id est, quicquid dicuntur quod substantiam eorum o- stendat, ambo simul dicuntur. Haec il- le. Et 7. de Trinitate capite ultimo hoc idem docet. Insuper 9. de Trinitate ca- pitulo 1. Cuius verba sunt. Quod ergo ad istam quaestione attinet, credamus patrem, & filium, & Spiritum sanctum esse unum Deum, vniuersae creaturae conditorem, atque rectorem: neque patrem esse filium: neque Spiritum sanctum, vel patrem esse, vel filium, sed Trinitatem relatarum ad inuicem personarum, & unitatem aequalis es- sentiae. Haec ille. Hoc ipsum in libris de Trinitate passim repetit. Et rursus

libro de fide ad Petrum Diaconum ca. 1. Pater (inquit) & filius & Spiritus san- ctus personarum sunt ab inuicem pro- prietate distincti. In Augustini autem doctrina apertissimum est, nomine pro- prietatis in diuinis intelligi relatio- nem.

¶ Huic nempe fundamento innititur diuus Bernardus lib. 5. de consideratio- ne: eidem etiam Ambrosius in libris de fide ad Gratianum Augustinum: & li- 1. capitulo 1. ait. Non enim pater ipse qui filius, sed inter patrem & filium gene- rationis expressa distinctio est, ut ex Deo Deus, &c. Vbi manifeste asserit, patrem, & filium distinguere per gene- rationem: non ergo distinguuntur per absoluta, siquidem (ut sepe diximus) generatio inuoluit relationem.

¶ Opponitur itidem haec sententia ecclesiae, & definitioni decretisque con- cilio- rum: qui vbi que de diuinis per- sonis sermonem instituunt, non aliter explicant eas, quam ostensa distinctio- ne per nomina relatiua, pater, filius, & Spiritus sanctus: ut constat ex praefatis symbolis Apostolorum, Nicani, & Athanasij, & ex concilio Lateranensi quod habetur de summa Trinitate & fide catholica capitulo Firmiter, & capitulo Damianus, & eodem titulo capitulo. Fide li in 6.

¶ Pugnat etiam cum sacris litteris, potissimum noui testamenti, ubi sem- per cum sit mentio de diuinis personis explicantur his nominibus relatiuis: pater, filius, & Spiritus sanctus: uti constat locis allegatis Matth. ultimo. & 1. Ioan. ultimo, & quam plurimis alijs.

¶ Ad haec, argumentamur. Chri- stus Redemptor noster contulit nobis baptismum sub inuocatione trium per- sonarum, baptizantes (inquiens) eos in nomine patris, & filij, & Spiritus san- cti: ergo haec sunt nomina propria trium personarum. Quia non est cre- dendum, Christum compellasse diui- nas personas nominibus extraneis, & non proprijs: siquidem illum non latebant propria nomina persona- rum.

Bernardus Ambr.

Predicatio- nis concilio- rum.

Concilium Lateranense.

Pugnat et contra scripturas.

1. Arg. contra p. distincta opi- nionem maxima anotatio nedignum.

*Confirma-
tur.*

¶ Et tandem ecclesia (vt in dubio se-
quenti magis erit compertum) clarissi-
ma voce asserit, quod personae distin-
guuntur penes proprietates, & vt ex
eius verbis constat, nomine proprie-
tatum intelliguntur relationes, & non
res absolutae.

*Scot. con-
natu re
spodere,
sed us sa-
tisfacit.*

¶ Porro his ferè omnibus, quae addu-
cta sunt haecenus contra praefatam opi-
nionem, nititur Scotus respondere: ve-
rumtamen eius solutiones neque ipsa-
met Scoto satisfaciunt, nedum nobis:
quando non audet praefatam opinio-
nem asserere veram.

2. argu.

¶ Et ratione item agimus aduersus
istam opinionem. Relationes adueniunt
personis iam constitutis per absoluta,
ergo sunt eis accidentariae.

*Reppor-
tur Scot.*

¶ Negat quippe Scotus consequen-
tiam, & assignat rationem insimili: si-
quidem spiratio aduenit patri, & filio
iam constitutis per paternitatem, & fi-
liationem, sed non est accidentaria eis.

*Confusa
tur.*

*Scoti re-
sponso.
Concilio
Remense.*

Facetur tamen Scotus, relationes esse
aduentitias personis. Attamen obijci-
mus, ergo sunt extrinsecus affixae per-
sonis, quod est incidere in errorem Gil-
berti damnatum in concilio Remensi,
vt visum est quaest. 28. art. 2. & nimirum
non est casta loquutio, neque honestatis
finibus contenta, sed aliena potius ab
ea proprietate sermonis, quam circa
diuina diligenter obseruare debemus:
hanc etenim loquutionem humanae au-
res respuunt & audire exhorrent, asse-
rere videlicet, aliquid esse aduenti-
tium Deo.

*Reproba-
tur pra-
fata sen-
tentia a
persis-
simo testi-
monio.*

*Concilio
vniuersali,
Damasi
Papae.
Concilio
Florent.*

¶ Et quantumuis Scotus magna di-
ligentia conetur fulcire, atque defen-
dere eam opinionem, nos planè existi-
mamus errori quam proximam, ne sim-
pliciter dicamus errorem. Et praeter
testimonia, quae adducta sunt à nobis
quam plurima, apertè conuenitur ex
concilio Florentino, & Toletano. 11.
Siquidem in concilio Florentino sessio-
ne. 18. habentur haec verba. Sola nan-
que relatio, quam principalem habi-
tudinem superiùs nominauimus, apud
omnes tam Graecos, quam Latinos do-
ctores diuina processione personarum
multiplicat: cui etiam duo illa à quo,

& ad quod, de quibus est supra dictum
conueniunt. Siquidem igitur relationes
huiusmodi personas multiplicat, ita
vt non vlla alia ratione quam vt rela-
tionis pater à filio, ac vna persona ab
alia differant. Haec in concilio. Entibi
lector studiose, quam citra ambigui-
tatem, & obscuritatem aliquam ver-
ba ipsa concilij contrariam statuunt
sententiam. Et licet praefata verba in
ultima definitione concilij non habeantur,
illis tamen maxima adhibenda est
fides, & auctoritas, cuius rei rationem
reddidimus superiùs quaestio. 28. art. 2.
disput. 3.

Et vt iam tandem rem vnico, atque
eodem efficacissimo argumento absol-
uamus, concilium Toletanum. 1. praefatam
etiam opinionem damnat, cuius
verba in fidei professione sunt. Haec ergo
sancta Trinitas, quae vnus & verus
est Deus, quae neque recedit à nume-
ro, nec capitur numero, in relatione
enim personarum numerus cernitur.
Et post pauca. Ergo hoc solo numerum
insimulant, quod ad inuicem sunt. Haec in
hoc numero carent, quod in se sunt.
Haecenus concilium. Vbi manifestè de-
finit concilium, pluralitatem diuina-
rum personarum ex relationibus ori-
ri, neque aliunde posse ortum habere.
& quod relatiua sint plura, omnia ve-
rò absoluta vnum.

¶ Et vltimo assertionem praedictae opi-
nionis, hoc est patrem, filium, & spiri-
tum sanctum non esse propria nomina
diuinarum personarum, expressis ver-
bis condemnat Damasus Papa in sym-
bolo suo, quod inter opera diuini Hiero-
nymi habetur, dicens. Proprium no-
men est patri, pater: & proprium no-
men est filio, filius: & proprium nomen
spiritui sancto, spiritus sanctus. Haec
ille. His tribus quidem testimonijs pro-
ximè adductis non possit profecto sa-
tisfacere Scotus, aut illius admirato-
res & sequaces.

¶ Et ad argumentum Scoti, quo vole-
bat probare illam sententiam ex sacris liti-
ris, Prouerbior. 30. Quod nomen est eius?
Et quod nomen filij eius, si nomen est eius?
respondemus, quod secunda diuina per-
sona

*Concilio
Tolet. 1.
Responsio
ad argu-
mentum
Scoti.*

*Scotus
praefata
opinionis
satisfacit
Ripa.*

sona habet duo propria nomina relati-
ua, quorum vnum est nomen filius Dei
secundum est verbum: quod quidem
nomen erat ignotum hominibus, & si
eius fuerit nonnulla mentio in veteri
testamento: vt liquet ex his, quae dixi-
mus quaestio. 27. cum de verbo agere-
mus: verum nunquam fuit profectò
notum vsque ad Ioannem euangelistam,
qui id hominibus manifestaui. Ipsi eu-
angelij capite inquitens, In principio
erat verbum, & verbum erat apud
Deum, & Deus erat verbum. Et in-
fra. Verbum caro factum est. Et
hoc est nempe nomen, quod sapiens in-
quirebat, cum ait. Quod nomen est
eius, &c.

Tertia commentarij pars.

REMISSA igitur hac
catholica doctrina, vi-
delicet, quod personae
non sunt res absolutae,
neque per res, aut pro-
prietates absolutas distinguuntur: per
contamur nimirum secundò, an distin-
guantur per relationes, an per origi-
nes: etenim origines esto non sint for-
maliter relationes, important tamen
eas: vt generatè paternitatem: gene-
rari filiationem, &c.

In dubio.

*Opinio
Praepo-
siti
Gregorij*

¶ Circa quaestionem hanc plures ver-
santur Theologorum sententiae. Prae-
positiuus nempe, de quo mentionem
fecimus, quae est. 3. art. 2. & Gregorius
vbi supra, in 1. quaestione vnica distin-
ctio. 26. & 27. tinentur negatè parte:
quoniam dicunt, quod personae distin-
guuntur se ipsis, & non per relationes
neque origines, velut per quosdam for-
mas ab ipsis distinctas. Siquidem in-
quunt, quod ipsae relationes, vel origi-
nes nulla prorsus distinctione distin-
guuntur à personis, sed sunt penitus
omnibus modis idem quod personae
per se subsistentes: fatentur tamen, quod
personae distinguuntur relationibus,
aut per relationes, secundum loquu-
tionum (vt aiunt) intransiuiuam, iux-
ta hanc sensum: id est, personae quae
sunt relationes distinguuntur,

¶ Hae planè sententia si intelligatur
seclusa quacunque operatione intelle-
ctus, vera profectò est: quandoquidem
secluso quocunque ordine ad intelle-
ctum penitus sunt idem relationes, &
origines cum personis: atque adeo se-
ipsis distinguuntur, & non per relatio-
nes, neque origines velut per formas
ab eis distinctas. Etenim vt aliqua res
distinguat aliam, vel confirmat, neces-
sarium est eas esse aliquo pacto diuerfas
saltem ratione: at perlongè, & earum
relationes penitus sunt idem extra in-
tellectum, & secluso quocunque ordine
ad intellectum, & solùm differunt per
operationem intellectus. Et hoc asse-
rit Caieta in praesenti art. in responsio-
ne ad primum, & sanctus Thom. in 1.
sentent. distinct. 26. quaest. 2. artic. 1. ad
quintum, cuius verba sunt. Ad quin-
tum dicendum, quod etiam personae
diuinae se ipsis distinguuntur in quan-
tum personae secundum rem sunt ipsae
relationes. Sed sicut persona quan-
tum ad modum significandi non est id-
em quod relatio, ita etiam se ipsas non
distinguuntur, sed relationibus. Sicut
Deus per se ipsum est Deus, quamuis
deitate sit Deus, quia ipsa est sua dei-
tas. Haec ille. Et hoc itidem aperte
innuit hic sanctus Thom. in 1. argumen-
to, & in responsione ad illud: alioqui
argumento profectò non satisfaceret,
vt cuius patere potest. Et eadem ra-
tione dicendum est, quod personae ex-
tra intellectum, & secluso quocunque
ordine ad intellectum actu, & poten-
tia nullo modo constituuntur, vt fu-
sus declarabimus art. 3.

*Sententia
Praepo-
siti
Greg. in
vno sen-
tu vera
in aliera
falša.*

Veruntamen opinio haec simpliciter,
& sine distinctione falša quippe est, vt
supra notatum est à nobis in articulo
praecedenti, iuxta doctrinam diuini Th.
ad veritatem loquutionum non so-
lùm oportet considerare res secun-
dum naturam suam, sed etiam secun-
dum modum significandi terminorum,
quibus de eis loquimur, & secundum
modum concipiendi, quoniam intel-
lectus eas intelligit: at quia nos personas
intelligimus in concreto, & velut sup-
posita per se subsistentia, per hos

*Reproba-
tur eorū
opinio.
1. argu-
mentum ad
duciur
doctrina
memorig
commen-
danda.*

conceprus: persona, pater, filius, & Spiritus sanctus: & relationes in abstracto, & ut formas personarum, per hæc alia nomina: paternitas, filiation, processio, & de ratione formæ est, q per eam id cuius est forma, ab aliis distinguatur: ob id propriissimè, & apertissimè concedimus, q personæ distinguuntur per relationes: quemadmodum concedimus, quod propriissimè Deus deitate differt à creaturis, & homo humanitate à brutis: & ex consequenti asserere, quod personæ non distinguantur per relationes, præter hoc quod planè est alienum à veritate & falsa loquutio, est proculdubio improprium, & barbarus modus loquendi de Deo: sicut cum quis affirmaret, q Deus deitate non differt à creaturis, neque homo humanitate à brutis. Et istum quippe modum loquendi docuit nos sancta mater ecclesia loco allegato, capite firmiter de summa Trinitate, & fide cathol. Hæc sancta Trinitas secundum communem essentiam individua, & secundum personales proprietates distincta, hoc est, per relationes distincta.

2. arg.

Ad hæc si non esset concedendum personas distingui per relationes, ob id aliisque dubio esset, quoniam re ipsa personæ sunt idem cum relationibus, ut docet Bernardus lib. 5. de consideratione propè medium, dum ait, personarum proprietates non aliud quam personas fides catholica constituit. Sed hæc ratio nullius sanè momenti est, nam Trinitas, & tres personæ idem re ipsa sunt: veruntamen Trinitatem personis distinctam docet concilium Tolitanum primum in fidei assertionem. Hanc Trinitatem (inquit) personis distinctam, substantiam unitatem credimus.

Concil. Tolit. 1.

3. Arg.

Item, pater, filius, & Spiritus sanctus, atque personæ diuine idem prorsus sunt, sed tamen Hieronymus in expositione symboli Damasi Papæ ait, q pater, filius, & Spiritus sanctus personis distinguuntur. Cuius verba sunt, Pater semper pater est, filius semper est filius, Spiritus sanctus semper Spi-

ritus sanctus est. Itaque substantia vnum sunt, personis ac nominibus distinguuntur. Hæc Hieronymus.

Denique argumentatur ratione sancti Tho. in præsentis articulo. Dum aliqua conueniunt in aliquo communi, & realiter differunt inter se, necessum est signare aliqua, quibus ab inuicem distinguantur: at personæ diuine conueniunt in diuina essentia, & realiter differunt: ergo necessum est signare aliqua, quibus ab inuicem distinguantur, sed non possumus signare alia, quibus ab inuicem distinguantur, præter relationes: ergo per relationes distinguuntur.

Et tandem, si illi doctores affirmant, q personæ non distinguuntur per proprietates, eorum plane assertio hæretica est, quia oppositum definit ecclesia loco citato, cap. Firmiter. Nec prima opinio, quam reprobaui- mus dubio 1. ad asserens: quinimo affirmat personas distingui per proprietates personales, absolutas tamen.

Explosa ergo istorum hominum sententia velut barbara nimis, & quæ proprium loquendi modum de Deo prætergreditur & negat, est alia probabilis antiquorum doctorum opinio, quam tuetur Bonaventura in 1. dist. 26 & 27. potissimum quæstio 2. qui utique asserunt, quod personæ distinguuntur per origines, & actus notionales: ita q pater distinguitur à filio quatenus generat, & filius à patre quatenus generatur, & quod relationes, ut paternitas, & filiatione duntaxat indicant personarum distinctionem, quemadmodum paternitas, & filiatione in humanis, signa sunt manifesta, quod ipsi homines, pater & filius distinguuntur: quod quidem paternitas, & filiatione in eodem esse nequeant respectu eiu idem. Qui quidem compluribus rationibus conantur defendere sententiam suam, quarum sanè duas adducemus potiores: & earum quidem utraque procedit vno præmissio fundamento.

Fundamentum itaque, cui prior ratio innititur, hoc inquam est, quod relationes consequuntur ad actus notionales

tionales, seu origines, & sunt eis posteriores. Quod quidem fundamentum est etiam sancti Thom. in articulo 4. ut paternitas consequitur generationem, & est ea posterior: eumvero secundum nostrum modum intelligendi generatio præsupponitur ad paternitatem, & ei præintelligitur: prius enim est secundum modum nostrum intelligendi personam generare, quam quod sit pater, ob idq. communiter dicitur, paternitatem pro fundamento habere generationem. Atque eadem ratione generatio consequitur natiuitatem, & est ea posterior: prius siquidem est iuxta modum intelligendi nostrum, aliquam personam nasci, & generari, quam q sit filius, atque eam nasci, & generari præintelligitur ad hoc, quod filius sit. Quo nempe fundamento iacto prior eorum ratio ad hunc modum procedit.

Relationes personarum consequuntur ipsarum origines, ergo origines sunt priores, igitur personæ distinguuntur per origines. Quoniam si alicui rei conueniant duo, quorum vnum est prius altero, ipsa distinguitur per id, quod est prius: & non per id, quod est posterius: ut homini conueniunt rationale & risibile, quorum prius est rationale, & homo distinguitur per rationale, & non per risibile, & est planè in præsentia sermo de distinctione, & differentia per se, & non per accidens. Istam opinionem, & eius rationem, atque fundamentum cui innititur, refert diuus Thom. in illis verbis dum ait, quidam igitur attendentes, &c. usque ad illud verbum, sed hoc non potest stare propter duo.

Secunda autem eorum ratio, quæ non adducit sanctus Thom. Sed Bonaventura ubi supra, innititur huic alteri fundamento videlicet, quod relatio ut refert, consequitur personam, quæ refertur, & est ea posterior secundum modum nostrum intelligendi. Etenim relatio ut refert, præsupponit personam, quæ refertur, atque præsup-

ponitur, & præintelligitur personam esse, ut ipsa referatur.

Nunc itaque eorum secunda ratio hoc pacto procedit. Nihil distinguitur per id, quod consequitur ad ipsum, & est ipso posterius: ut homo non distinguitur ab alijs per accidentia, aut propria: passionem, quæ ipsum consequuntur, at relationes consequuntur personas, & sunt eis posteriores, igitur personæ non distinguuntur per eas.

Et lubet verba huius sancti doctoris Bonaventuræ referere, ut eius mentem lector melius percipiat: ait namque loco allegato dist. 26. quæst. 3. In diuinis enim hypostasibus intelligimus originem, siue emanationem, intelligimus etiam habitudinem, secundum rationem intelligendi origo præcedit ipsum qui oritur, & secundum rationem intelligendi relatio consequitur ipsum qui refertur, potest igitur proprietas relatiua importare solum habitudinè, & hoc modo consequitur rationem distinctionis, & est ratio innotescendi distinctionem, non distinguendi, hæc ille. & plura alia licebit legere eo loco, quibus huius sancti doctoris mens patebit, & eisdem rationibus nituntur probare, quod personæ non constituuntur per relationes: quia est constans principium ab ipsis concessum, quod res per idem prorsus per quod constituitur, distinguitur. Rationibus autè diui Bonaventuræ deinceps satisfacemus, quia profectò non leues, nec parui momenti sunt.

Hanc verò sententiam argumentis magni roboris conuellit, atque confutat diuus Thom. præsentia. Ad quorum enodationem sunt aliqua præmittenda iuxta mentem eius.

In primis quid sit origo, origo vique est actus notionalis, quo vna persona producit aliam, vel ab alia producit, & quo vna persona cognoscitur distincta ab alia: ut generatio, natiuitas, seu generare, vel generari, sperare, vel sperari. Quo fit, ut origo, & actus notionalis pro eodem prorsus accipiantur in hac materia de Trinitate.

Ratio

Verba Bonav.

Constat D. Th. de sententia Bonav. & aliorum 1. annot.

¶ Rursus vero observare, & maxime memorie commendare oportet, quod egregie notat sanctus Tho. articulo presenti, & quæst. sequenti, art. 4. ad 2. declarat, atque exacte probat, quod relatio scilicet, & origo sunt idem secundum rem, & sola ratione, aut cognitione differunt quo ad modum significandi, & intelligendi. Quandoquidem relatio significatur per modum formæ, & origo per modum actus, ut exempli causa paternitas, & generatio ipsa sunt idem, & solum differunt ratione quantum ad modum significandi, quia generatio significatur ad modum actus per hoc nomen generatio, quod significat eam veluti actum procedentem à patre, sed paternitas significatur per modum formæ patris per istum terminum paternitas, qui significat eam ut formam patris, ipsum constituentem. Quod idem affirmandum est de filiatione, & natiuitate, & processione, atque inspiratione passiva. Id nempe vult sanctus Thom. quod illa entitas relativa, quæ est paternitas, quatenus significatur hoc nomine generatio, est actus, & origo, & quatenus significatur hoc nomine paternitas, est relatio: & in quantum significatur, & intelligitur hoc nomine, aut conceptu generatio, est actus procedens à patre, & in quantum significatur, aut intelligitur hoc nomine, aut conceptu paternitas, constituit patrem. Quod penitus asseuerandum est de natiuitate, & filiatione, processione, & inspiratione passiva: ut potè, quod illa entitas relativa, quæ est filiatio, quæ intelligitur, aut significatur hoc conceptu natiuitas, est via ad filium, & non constituit ipsum, sed qua intelligitur, & significatur hoc conceptu filiatio, constituit filium: quemadmodum in creaturis calefactio, & calor sunt re ipsa idem, & eadem res, sed ut significatur hoc nomine calefactio, est via ad calorem: & isto pacto considerata non constituit calidum in esse calidi formaliter: atque ut significatur hoc nomine calor, constituit calidum in esse calidi formaliter. Et hanc doctrinam S. Thomæ in-

2. annot. memorie commenda.

2. Ratio

explicat sententia S. Th. ap. postissimam eximio pto.

sinuat magister sentent in 1. distin. 26. ubi dicit, quod generatio, & natiuitas alijs nominibus dicuntur paternitas, & filiatio. His prælibatis, sanctus Thom. impugnatur prædictam opinionem duabus rationibus: quarum prior probat, personas magis principaliter distingui per relationes, quam per origines: & secunda, quod non constituuntur per origines, sed per relationes. Prima ergo sancti Tho. ratio sic procedit. Res proprie distinguuntur, aut intelliguntur distinguuntur per aliquid internum, & intrinsecum ipsis, & non per extrinsecum, & externum: at generatio ut generatio, significatur ut extrinseca patri, quando significatur ut actio procedens à patre: & natiuitas, quatenus natiuitas, significatur ut externa, & extrinseca filio, & ut via ad filium: ergo pater, & filius non distinguuntur per generationem, & natiuitatem. ¶ Secunda ratio sancti Tho. quam in virtute format. Generatio significatur ut est actio procedens à persona patris: ergo præsupponit patris personam: igitur persona patris non constituitur per generationem. Item etiam natiuitas significatur, & intelligitur, ut via ad filium, ergo præsupponitur ad filium: non igitur constituit filium, quoniam præintelligitur, antequam filius intelligatur constitutus, aut distinctus à patre. ¶ Atqui his rationibus suasus diuus Thom. sustinet opinionem aliam, quæ iuxta mentem eius initio articuli constituitur: videlicet, quod personæ distinguuntur tum per relationes, tum etiam per origines secundum modum nostrum intelligendi, sed principaliter per relationes: quoniam relationes significantur & intelliguntur ut formæ internæ, & intrinsecæ personis, & origines ut externæ & intrinsecæ: & res potius distinguuntur per id, quod est internum, & intrinsecum sibi, quam per externum. ¶ Et quamuis prior opinio Bonaventuræ probabilis sit, existimamus sancti Thom. probabiliorē, & magis consonam

2. Ratio S. Th. est contra prædictam opin.

2. Ratio

Opinio S. Th.

Anteriori de rebus sonam

sonam proprio, & formali, atque exacto modo loquendi de Deo. Et fateamur quidem, sanctos insinuare aliquando quod personæ distinguuntur per origines, ut Damascenus ubi supra, & Ambrosius loco allegato dubio 2. Et Aug. in lib. de fide ad Petrum diaconum c. 1. in fine capitis ait. Quia igitur aliud est genuisse quam natum esse, aliudque est procedere quam genuisse, vel natum esse: manifestum est, quoniam alius est pater, alius filius, alius Spiritus sanctus. Quod sanè non negat S. Th. sed asserit, quod principaliter distinguuntur per relationes. ¶ At obijciat aliquis, sentent. Bonaventuræ pugnare cum ecclesiæ doctrina, dum ait loco alleg. capit. Firmiter. Hæc sancta Trinitas secundum communem essentiam indiuidua, & secundum personales proprietates distincta: At personales proprietates significant relationes, ergo iuxta ecclesiæ definitionem distinguuntur personæ per relationes, & non per origines. ¶ Respondemus sanè, quod nomine personales proprietates, intelligi possunt non solum relationes, sed etiam origines. ¶ Dubitari autem potest, an sit hæretis, asserere quod diuinæ personæ non distinguuntur per relationes, neque per origines. ¶ Respondemus, probabile quidem esse, quod personæ distinguantur per origines, & non per relationes: & vice versa, probabile est personas distingui per relationes, & non per origines. Nos vero censemus doctrinam maxime fidei consonam, personas distingui per origines, aut per relationes: ita ut arbitremur oppositum esse errorem, aut errori proximum. Quod ad hunc modum probamus, personæ distinguuntur per proprietates personales, & non distinguuntur per proprietates absolutas: ergo distinguuntur per origines, aut per relationes, quia in diuinis nequeunt intelligi aliæ proprietates. Col lectio sanè est evidens, & maior est de fide, ut initio articuli præmissum est, minor vero ita est fidei consona, ut oppositum sit error, aut proximum erro-

Aug.

2. Ratio

2. Ratio

Dubit.

Respon. S. Th. maxime ob servanda.

2. Ratio

Evidens proba.

ri, ut ostensum est primo dubio: ergo & conclusio ita est consona fidei, ut oppositum sit error, aut errori proximum. ¶ Tam verò etiam æquum est, ut argumenta, quæ in fauorem Diui Bonaventuræ adducta sunt, dissoluamus. Ad primum ergo respondemus negando illam consequentiam, origines personarum sunt priores relationibus earum, ergo personæ distinguuntur per origines. Et ratio est, quoniam origines significantur ut externæ, & extrinsecæ personis, & relationes ut formæ intrinsecæ, & internæ eis: quemadmodum paternitas significatur, & intelligitur, ut forma intrinseca patris: res autem principaliter distinguuntur per intrinsecam, quam per extrinsecam. Et si ratio præfata esset alicuius momenti, probaret quippe, quod homo distinguitur a brutis per dispositiones materiæ, & non per animam rationalem: siquidem illæ sunt priores ea, via generationis. ¶ Pro declaratione verò secundi argumenti, quod maiorem ingerit difficultatem, in primis recollere oportet quod nuper annotauimus, cum ageremus aduersus sententiam Præpositiui, & Gregorij: videlicet, quod personæ diuinæ seclusa operatione intellectus se ipsis distinguuntur, & solum distinguuntur per relationes, velut per earum formas, quo ad modum nostrum intelligendi, quia videlicet intelligimus personas in concreto, ut res subsistentes, & relationes in abstracto, tanquam earum formas, & de ratione formæ est constituere id cuius est forma, & ipsam ab alijs distinguere. Itaque dato impossibili, si relationes, quæ re ipsa sunt personæ, non possent intelligi in abstracto, ut formæ personarum, per istas notitias, paternitas, filiatio, inspiratio, aut per istam notitiam complexam, proprietates personarum, aut per istam aliam, rationes personarum, neque per alias similes: personæ ipsæ profecto non distinguerentur per relationes, velut per earum formas: quia illo impossibili dato, relationes ipsæ neque essent formæ perso-

Ad prædictam sententiam Bonavent.

Explicatur exemplum, atque infirmatur cõsequens.

2. Annotatio in ultimo opere obseruanda.

personarum secundum rem, neque secundum modum nostrum intelligendi: & quia ut aliqua res distinguat aliam, necessum est, ut sit aliqua diversitas inter eas, saltem rationis: & dato illo impossibili, quod relationes non possent intelligi in abstracto, sed tamen in concreto, nulla esset distinctio, neque diversitas secundum rem, nec secundum rationem inter personas & relationes, ut inter patrem, & paternitatem, filium & filiationem, Spiritum sanctum & processionem.

2. Anno
latinoque
maximo
memorie
commen-
danda.

Aduertendum etiam est, quod in diuinitis esto sit ordo nature, quo vna persona producit aliam, vel ab alia producit, nequit tamen re ipsa, & extra intellectum in Deo esse aliquis ordo prioris, aut posterioris. Quod docet Diuus Tho. ex August. quest. 4. art. 3. Et hanc ipsam veritatem docemur in simbolo Athanasij. Et in hac Trinitate, nihil prius aut posterius. Itaque ab eterno fuerunt simul persona patris, paternitas, generatio filij, eiusdem nativitas, ipse eternus filius, & sua filiatio, atque distinctio inter patrem & filium, & mutua eorum relatio, qua inuicem sibi referuntur. Et simul itidem ab eterno fuerunt pater, filius, spiratio Spiritus sancti, & processio eiusdem, & ipse Spiritus sanctus, atque distinctio, eorumque mutua relatio. Veruntamen nos non possumus illa omnia insimul intelligere, atque vna cogitatione complecti: quin necessum est ordine quo iam seruato hoc prius, illud posterius cognoscere. Prius enim intelligimus personam patris eterni esse, quam quod generet filium, & prius nasci filium atque esse, quam quod distinguatur a patre, & referatur ad illum, atque adeo persona patris iuxta modum nostrum intelligendi, & capiti humane cognitionis, presupponitur ad generationem, & ei preintelligitur, & generatio ad naturam, nativitas ad filium, & esse filij, & filius presupponitur & preintelligitur ad hoc, quod est ipsum a patre distingui, ad ipsumque referri.

Ratio an
notatio. Cuius rei hęc ratio est, quia cum omnibus nostris cognitio ortum habeat a sen-

su, ac cognitionem mutuemur ab ipsis rebus sensibilibus, hinc est, ut cognoscamus diuina secundum modum, & ordinem, quo res humanas, & sensibiles cognoscimus, ut pluribus in locis docet Sanctus Tho. & speciatim infra q. 4. artic. 1. ad secundum. In rebus autem sensibilibus necessum est prius esse personam, quam quod generet filium, & prius est generare filium, aut dare operam ad generandum illum, quam ipsum generari: & prius est ipsum generari, quam esse: & prius est ipsum esse, quam a patre distingui, & ad illum referri.

Quo fit, ut licet in rebus diuinis non sit ordo prioris, & posterioris extra operationem intellectus, est tamen ordo prioris, & posterioris secundum rationem, & modum nostrum intelligendi, atque concipiendi. Quamobrem (inquit Sanctus Thom. quest. 33. artic. 3. ad primum loquens de diuinis) communia absolute dicta secundum ordinem intellectus nostri sunt priora, quam propria.

His premissis, respondemus ad secundum argumentum Bonauenturae distinguendo minorem, videlicet, relationes consequuntur ad personas, & sunt eis posteriores. Aut extra intellectum, seclusoque ordine ad intellectum, & hoc pacto negamus, quoniam personae sunt ipse relationes subsistentes, ut dicit Sanctus Thom. ad primum, & vice versa, relationes sunt ipsae personae subsistentes, ut etiam dicit Sanctus Thom. articulo precedenti ad primum, aut secundum modum nostrum intelligendi, qua ratione facemur, quia nos (ut constat ex secunda annotatione) prius intelligimus personas in suo esse constitutas, & earum origines, quam intelligamus eas distingui, & ad inuicem referri. Sed cum colligis, ergo non distinguuntur personae per relationes, quo ad modum nostrum intelligendi, negamus consequentiam. Quia personae ut distinguuntur, & ipsae relationes ut distinguunt, & referunt eas, sunt posteriores secundum modum nostrum intelligendi ipsi et personis, uti sunt in esse

esse constituta, ut diximus: & in illo posteriori secundum modum nostrum intelligendi sunt simul personae distinctae & relationes, ut distinguunt, & referunt eas. Sed ex illo antecedente duntaxat colligendum erat, ergo personae non constituuntur per relationes, ut ipsae referunt, & distinguunt personas: quia hoc pacto consideratae sunt posteriores ipsi personis in esse constitutis, quod quidem ingenuè fateamur: nam relationes, ut proprietates, & formae personarum, constituunt eas, sed non constituunt eas quatenus referunt, & distinguunt illas: quemadmodum manifestum relinquitur in artic. 4. ubi palam hoc asserit S. Thom.

Quo vero haec Diui Thomae opinatio clarior reddatur, argumentamur aduersus primam annotationem, quam proximè praemisimus, ut argumento Bonauenturae satisfacereamus: & ut nostrum argumentum intelligas, repete nunc illam annotationem, & in memoriam reuocato. Si illa annotatio vera esset, sequeretur quod diuinae personae duntaxat distinguerentur per relationes, dum nos illas concepimus in abstracto: & cum desinimus eas intelligere in abstracto, ipsae personae desinunt distingui per relationes: ergo Deus mutatur, & infinitae mutationes contingunt ipsi Deo, quod est haeticum.

Respondemus negando consequentiam, quin nos mutamur: qui modo concepimus diuinas personas per hos conceptus, modo per illos.

At obieimus, igitur sequitur quod nobis dormientibus, aut nihil de Deo cogitantibus, aut dum ipsum agnoscimus per solas notitias concretas, ecclesiae doctrina efficitur falsa, quia in capitulo firmiter, de summa Trinitate saepe allegato docet, quod Trinitas distinguitur per relationes, aut proprietates.

Item ab aeterno personae distinguuntur per relationes, ut potest elici ex allegato capitulo, nam doctrina illa ecclesiae est aeterna veritatis: at nos non fuimus ab aeterno, neque creatura aliqua intellectualis: ergo personae non distinguuntur per relationes solum se-

condum nostrum modum intelligendi, sed re ipsa.

Respondemus primo, quod cum ego intelligo diuinas personas duntaxat conceptibus concretis, tunc diuinae personae ut a me intelliguntur, non distinguuntur per relationes tanquam per earum formas: quia uti ego intelligo illas, nulla est distinctio inter ipsas, & relationes, & inter distinguens, & id quod distinguitur debet esse (ut diximus) distinctio saltem rationis.

Asserimus secundo (praemisso quod diximus de distinctione rationis actu, & aptitudine, quest. 28. art. 2. disputat. 1. iam ad finem, & disputa. 2. primo dubio) asserimus inquam, quod ab aeterno personae distinguuntur per relationes, & proprietates, quia ab aeterno fuit distinctio rationis, saltem aptitudinalis, aut aptitudine, quatenus ab aeterno personae poterant concipi ab intellectu creato per notitias relatiuas, abstractas, & concretas.

Tertio affirmamus, quod etiam ab aeterno fuit distinctio rationis actu inter personas, & relationes earum, in quantum Deus actu ab aeterno cognouit personas & relationes, ut poterant cognosci a creatura per diuersas notitias.

Quo fit, ut ab aeterno necessario fuerint personae distinctae per relationes, quia ab aeterno Deus necessario illo modo cognouit relationes, & personas: ex qua diuina cognitione insurgit necessario distinctio rationis actu inter ipsas, & praeterea necessario fuit distinctio rationis inter illas aptitudine.

Ex quibus colligitur, doctrinam praefatam ecclesiae, esse aeternae veritatis, atque non mutari de veritate in falsitatem per diuersos modos cognoscendi nostros. Sed tamen secluso quocunque ordine ad intellectum, dato impossibili, aut considerando eas per conceptus absolutos & concretos, ut sic considerantur, nulla est distinctio inter personas & relationes: ut inter patrem, & paternitatem, inter filium & filiationem, inter Spiritum sanctum & processionem: quamuis personae inter se necessaria

rio realiter distinguantur, & relationes etiam inter se realiter distinguantur, atque adeo (vt saepe iteramus) personae secluo quocunque ordine ad intellectum, solum se ipsis distinguitur.

Nota.

Hoc nempe fundamentum plures non assequuntur, neque intelligunt, ob cuius ignoracionem passim eos decipi contingit in hac disputatione, quod si hanc solutionem, & priorem annotationem diligenti animo, atque apertis oculis attendas studiosè lector, innumera argumenta, & Scoti, & aliorum, facili, aut nullo negotio dissolues. Attamen argumenta, quibus ipsemet D.Th. insurgit contra se ipsum, grauiora multò sunt omnibus alijs, quae ab alijs doctoribus coaceruantur.

1. S. Th. arg. aduersus se ipsum. Resp.

Quorum primum est: simplicia tantummodo se ipsis distinguuntur, diuinae personae sunt simplicissimae: ergo distinguuntur se ipsis, & non relationibus. Respondet quippe diuus Th. his verbis: quòd personae sunt ipsae relationes subsistentes. Vnde non repugnat simplicitati diuinarum personarum, quòd relationibus distinguantur. Virtute igitur respondet S.Th. negando consequentiam: quoniam esto diuinae personae extra intellectum se ipsis distinguantur, verum quo ad modum nostrum intelligendi relationibus distinguantur: dum eas concipimus vt formas personarum. Neque hoc pugnat cum diuina simplicitate, quia personae re ipsa, atque extra intellectum sunt ipsae relationes subsistentes. Profectò si ea quae dicit ad 1. hoc pacto non intelligantur, vt nuper annotauimus, D.Th. non satisfaceret argumento.

2. art. 5.

Secundum argumentum est: substantia solum distinguitur internè, & essentialiter ab alijs per rem de praedicatione substantiae: vt homo per rationale: at quaelibet persona diuina est substantia: ergo per substantiam & rem absolutam distinguitur ab alijs personis, & non per relationem.

Resp.

Respondet summam negando consequentiam: quoniam personae diuinae non distinguntur, substantia aut essentia, neque in esse in quo subsistant,

neque alio absoluto, sed duntaxat secundum quod ad aliquid dicuntur: quamobrem tantummodo per relationes distinguuntur. Secus est de substantijs creatis, quae distinguuntur inter se essentialiter per absoluta: vt homo & brutum, per rationale, & irrationale.

Est tertium argumentum. In diuinis prius est absolutum quam relatiuum, vt etiam constat loco allegato, quæst. 33. artic. 3. ad 1. igitur prior est distinctio absolutorum quam relatiuorum: at prima omnium distinctio est distinctio inter personas diuinas, ergo distinctio diuinarum personarum est per absoluta, & non per relationes.

Respondetur negando priorè consequentiam: quia in diuinis tantum est vnum primum absolutum, nempe diuinae essentia: alia enim attributa sunt eidem cum diuina essentia: & vbi est solum vnum, nequit esse distinctio realis.

Et notat D.Th. quòd distinctio diuinarum personarum est minima inter omnes reales distinctiones, quia inter omnes est propinquior vnitati diuinae: quocirca distinctio personarum debet esse per id, quod minus distinguit, vide licet per relationem.

Quo fit, assercionem quorundam, qui dicunt, diuinas personas tantum distinguunt quantum tres homines Petrum, Paulum, Ioanem, falsam quidem esse: quoniam hi distinguuntur personae liter, & per absoluta secundum essentiam: diuinae verò personae solum per relationes, & non secundum essentiam.

Quarto argumentatur D. Tho. id quòd supponit distinctionem, nequit esse distinctionis principium: at relatio praesupponit distinctionem, ergo relatio nequit esse distinctionis principium: & ex consequenti diuinae personae non possunt distinguui per relationes, tanquam per principia distinctionis. Ostendimus autem minorem ex definitione relationis, aut relatorum, quae est ad aliud se habere: ac perinde praesupponit aliud distinctum.

Respondetur, quòd in creaturis relatio supponit distinctionem suppositorum, quia est accidens, sed in diuinis est sub-

est substantia per se subsistens, quamobrem non praemitit distinctionem, sed illam praesert. Et obseruat Diu. Tho. quòd in definitione relatiui per illam particulam aliud intelligitur correlatiuum, quòd non est prius, sed simul natura cum eo, ad quòd refertur. Quapropter hinc, quòd relatio, aut relatiuum se habeat ad aliud, non sequitur quòd praesupponat distinctionem, sed quòd ipsa distinguatur. Plura alia sunt argumenta contra assercionem Sancti Tho. quae nos adducemus. art. 4.

Quarta commentarii pars.

ETERVM postquàm definitum est, iuxta S.Th. sententiam personas distinguui per relationes, dubitamus tertio: an personae diuinae duntaxat distinguantur per oppositionem relationum, aut relationes sibi inimicè oppositas: ita vt pater distinguatur à filio per paternitatem, quia illa solummodo relatè opponitur filio: & ea non distinguatur ab Spiritu sancto, quia per eam non opponitur relatè Spiritui sancto: & simili ratione filius tantummodo distinguatur à patre per filiationem, & non ab Spiritu sancto.

Quam quidem quaestionem suscipimus superius, quæst. 36. art. 2. Cuius partem affirmantem eodem loco tuetur S.Thom. ex qua nempe colligit, quòd si Spiritus sanctus non procederet à filio, ab eo neutiquam distingueretur: quandoquidem eo impossibili dato, Spiritus sanctus non opponeretur relatiuè filio. Partem verò negantem, vt ibidem diximus, mordicus tenet Scotus: videlicet, quòd pater distinguitur per paternitatem non solum à filio, sed ab Spiritu sancto: & filius per filiationem non solum à patre, sed ab eodem Spiritu sancto. Ex qua nimirum opposito modo colligit Scotus ipse, quòd si Spiritus sanctus non procederet à filio, & spiraretur à patre, adhuc distingueretur à filio per spirationem passiuam, qua procederet à patre. Quatio-

brem ne identidem eadem repetendo molesti simus lectori, ab hac quaestione modo abstinemus, vt suo loco lector eam perlegat.

Ex litera huius articuli emergunt aliquae difficultates, quibus adhibenda est explicatio. Initio inquit D. Thom. quòd distinguuntur res distinctas, obijcimus, quoniam spiratio distinguit patrem, & filium ab Spiritu sancto, & nullam personam constituit vt ostensum est, q. 32. art. 3.

Respondemus Sanctum Thom. loqui de proprietatibus personarum: aut secundo dicimus, quòd spiratio secundum modum nostrum intelligendi constituit spiratorem, vt abstractum constituit suum concretum: veluti deitas Deum. Neque propterea tibi in mentem subeat vana cogitatio, in diuinis spiratorem esse quartum constitutum extra intellectum, vt perperam Nominalium aliqui constringunt, quorum sententiam in superioribus cofutauimus. Neque existimes spiratorem esse personam, aut spirationem esse proprietatem personalem, vt saepe admonuimus. siquidem est communis patri, & filio, & ipse spirator, & ipsa spiratio.

Altera difficultas circa literam est, quoniam videtur discrimen, quòd constituit Diuus Tho. inter generationem & paternitatem, non habere verum, quatenus dicit quòd paternitas significatur per modum formae, generatio verò minimè, sed per modum actus progredientis à patre. Aduersus quòd discrimen argumentamur.

Primo, paternitas significatur per modum formae, quia significatur in abstracto: at generatio pariter significatur in abstracto: ergo etiam significatur per modum formae, sicut paternitas.

Item, sicut paternitas, qua pater constituit patrem, ita generatio, qua generatio generantem & genitorem: ergo sicut paternitas significatur per modum formae constitutis patrem, sic quoque generatio significatur per modum formae constitutis genitorem.

Et tandem sicut paternitas est abstractum

Obserua

3. art.

Resp.

Aduer.

Cervall.

Quartus

Solutio

fractum patris, ita generatio generantis, aut genitoris: igitur utraque eorum forma est sui concreti: atque adeo discrimen. D. Tho. falsum videtur.

Annos. ¶ Ut ambiguitatem hanc explicemus observandum est, quod actio qua actio est, non constituit agens, sed potius presupponit illud: quia actiones sunt suppositorum, aut existentium, quae iam sunt constituta in esse: & quia de ratione constituentis est esse in constituto: & actio ut actio, non est in agente formaliter, sed in passio: etenim ut dicit Aristot. 3. physic. tex. 21. motus, qui est in passio, est actio & passio: actio in quantum oritur ab agente: passio in quantum recipitur in passio. Item, quia actio, ut actio, progreditur ab agente in terminum actionis: non ergo ut sic, manet in agente, neque hoc pacto constituit agens.

Ilacum. ¶ Quo fit, ut generatio, patris ut actio est, non constituat generantem, aut genitorem praedictis duabus rationibus: tum quia presupponit ipsum, tum etiam quia de ratione constituentis est, ut sit in constituto, & generatio ut generatio, & actio est, non significatur ut manens in patre, & existens in eo, sed potius ut ab eo progreditur in terminum generationis, scilicet filium.

Solutio ad omnia argum. Qua annotatione praemissa, facile erit argumentis praefatis satisfacere, dicendo, quod esto generatio sit abstractum genitoris, & generantis, non tamen significatur per modum formae, sicut paternitas: Quia significari per modum formae est significari in abstracto per modum existentis in eo, cuius est abstractum, & constituentis id: quo pacto non significatur generatio patris aeterni per hoc nomen generatio, quod significat illam ut actionem, & actum progredientem a patre: & non significat eam, ut permanentem, & existentem in eo. Sed opposito nempe modo asserendum est de paternitate, quod videlicet significatur hoc nomine paternitas in abstracto per modum existentis in patre, & constituentis ipsum.

Obiect. Aduersus tamen hanc assertionem opponimus ex eodem Sancto Tho. qui

de potentia quest. 8. artic. 2. ait in haec verba. Quantitas significatur ut alicuius in quo est, & similiter qualitas: ad aliquid vero non significatur, ut aliquid eius in quo est, sed ut ad id, quod extra est: haec Sanctus Tho. et paternitas est ad aliquid, ergo falsum est quod asserimus, videlicet quod paternitas significatur per modum existentis in patre, sed potius significatur per modum tenentis, aut respicientis filium.

1. Resp. ¶ Respondemus, 9. paternitas non est ad aliquid, sed potius ratio, qua res aliqua est ad aliquid, & ad aliud refertur. Sanctus Thom. autem loquitur de ad aliquid, quod est relatum, & concretum relationis, & non de relatione in abstracto.

2. Resp. ¶ Veli haec responsio non placet, dicimus aliter, quod relatio in abstracto, ut paternitas, bifariam considerari potest: vno modo ut forma relatiui in eo existens, & illud constituens, ut paternitas in quantum est in patre, & patrem constituit: & hoc pacto significatur per hoc nomen paternitas. Alio modo, ut est respectus ad filium, & ut refert patrem ad filium: & sic significatur hoc nomine ad aliquid, atque adeo omnia consonant: & quod asserit Sanctus Tho. & quod nos dicimus.

Obiect. ¶ Verum obijcimus, Paternitas, ut significatur hoc nomine paternitas, est abstractum patris: ergo significatur non ut est in patre, sed potius per modum existentis per se, & ut a patre abstracta: ob id enim dicitur abstractum. Non ergo hoc nomine paternitas significatur per modum existentis in patre.

Resp. ¶ In primis si hoc argumentum esset alicuius momenti, probaret assertionem praefatam Diui Thom. falsam esse, qua loco allegato de potentia asserit, quod quantitas significatur, ut alicuius in quo est, & similiter qualitas: nam sicut paternitas est abstractum, ita quantitas, & qualitas.

¶ Secundo dicimus, quod paternitas non dicitur abstractum, qua significatur ut abstracta a patre: sed quia significatur ut ratio distincta a patre, & ut ipsum constituens, quod constat ex eius

eius definitione. Nam profecto si interrogamur, quid est paternitas, respondere habemus, quod est ratio, qua pater est pater: & simili modo dicendum est de quocumque alio abstracto: ut albedo est ratio, qua album est album: & quantitas ratio, qua res est quanta, & qualitas ratio, qua res est qualis: & deitas ratio, qua Deus est Deus.

3. Diff. solutio. ¶ Demum ultimo existit alia dubitatio circa illa verba Sancti Tho. videlicet, relationes, vel proprietates distinguunt, vel constituunt hypostasies, vel personas, in quantum sunt ipsae personae subsistentes. Contra hanc assertionem obijcimus. Idem, quatenus idem, se ipsum constituere non potest: quoniam ut saepe a nobis animaduertimus est, inter constitutum, & constitutum debet esse aliqua distinctio: falsa igitur est assertio Diui Thom. dum ait, quod relationes in quantum sunt ipsae personae subsistentes constituunt illas.

¶ Pro enodatione huius difficultatis annotare oportet, multipliciter esse constitutionem alteram secundum partem, ut qua homo constituitur ex corpore & anima, alteram vero secundum accedens, qua quidem constituitur aliquid ex subiecto, & accidenti, ut album, ex corpore, & albedine, & forsan sunt plura alia genera constitutionis, quae sane omnes ferunt secum compositionem & imperfectionem: quocirca diuinae simplicitati repugnant. Ceterum alia est constitutio ex abstracto & concreto, quae sunt omnino idem, sed tamen concipiuntur per diuersas notitias in abstracto, & concreto. Quomodo Deus, ut concipitur hoc nomine concreto Deus, constituitur ex deitate, aut ex ipsomet Deo: ut concipitur per hanc aliam notitiam deitas: & huiusmodi nimirum constitutio nullam compositionem dicit, neque imperfectionem: qua de causa diuinae simplicitati non repugnat.

1. Corol. ¶ Ex quibus colligitur, quod de ratione huiusmodi simplicissime constitutionis duo sunt: primum, quod constitutum, & constituens sunt omnino idem re ipsa: secunda conditio quae requiritur est, quod discriminentur di-

taxat penes diuersos modos concipiendi, quibus concipimus eandem penitus rem.

2. Corol. ¶ Inferitur insuper quod haec propositio est concedenda. Constituens in quantum est idem re cum constituto, & ratione differt ab eo, constituit illud hac simplicissima constitutione ex abstracto, & concreto.

3. Corol. ¶ Elicitur tandem vitio, quod paternitas in quantum re est idem cum patre, & ratione differt ab eo, constituit ipsum hac simplicissima constitutione: ac subinde vera est assertio Diui Thom. quod videlicet relationes, quatenus secundum rem sunt ipsae personae subsistentes (supple, & ratione differunt ab eis) constituunt ipsas personas constitutione hac simplicissima: & dato nihil addamus assertioni Diui Thom. ea verissima est, nam illa particula, in quantum, explicat & specificat primam rationem, aut conditionem necessariam ad constitutionem huiusmodi ex abstracto, & concreto, quod videlicet constituitur, & constitutum secundum rem, & extra intellectum sunt idem. Et addit Sanctus Thom. particulam illam re duplicatam, in quantum sunt personae subsistentes, ut insinuet quod constitutio, qua relationes constituunt personas, est simplicissima, & non importat imperfectionem: sicut ea, qua constituitur, & constitutum, differunt secundum rem: ut constitutio secundum partem, aut secundum accedens. Si quae

haecenus dicta sunt exacte cognoscat, profiteor in littera D. Th. quae perdifficilis est, nihil manere obscuritatis.

ARTICVLVS III.

Verum abstractis per intellectum proprietatibus, seu relationibus a personis, adhuc remaneant hypostases.

Text.

Ad tertium sic proceditur. Videtur, quod abstractis per intellectum proprietatibus, seu relationibus a personis, adhuc remaneant hypostases. Id enim, ad quod aliquid se habet ex additione, potest intelligi remoto eo, quod sibi additur. Sicut homo se habet ad animal ex additione, & potest intelligi animal remoto rationali, sed persona se habet ex additione ad hypostasim. Est enim persona hypostasis proprietate distincta ad dignitatem pertinente. Ergo remota proprietate personali a persona intelligitur hypostasis.

2 Præter. Pater non ab eodem habet quod sit pater, & quod sit aliquis. Cum enim paternitate sit pater, si paternitate esset aliquis, sequeretur quod filius, in quo non est paternitas, non esset aliquis. Remota ergo per intellectum paternitate a patre adhuc remanet quod sit aliquis, quod est esse hypostasis. Ergo remota proprietate a persona remanet hypostasis.

3 Præterea. August. dicit 5. de Trinitate. Non hoc est dicere ingentum, quod est dicere patrem. Quia si filium non genuisset, nihil prohiberet eum dicere ingentum: sed si filium non genuisset, non inesset ei paternitas. Ergo remota paternitate adhuc remanet hypostasis patris ingenta. Sed contra est quod Hilari. dicit 4. de Trinitate. Nihil habet filius nisi natum. Natiuitate autem est filius. Ergo remota filiatione non re-

manet hypostasis filij. Et eadem ratio est de alijs personis.

Respondeo dicendum, quod duplex sit abstractio per intellectum. Una quidem, secundum quod vniuersale abstrahitur a particulari, ut animal ab homine. Alia verò, secundum quod forma abstrahitur a materia. Sicut forma circuli abstrahitur per intellectum ab omni materia sensibili.

Inter has autem abstractiones hec est differentia, quod in abstractione, quæ sit secundum vniuersale, & particulare, non remanet id a quo fit abstractio. Remota enim ab homine differentia rationali non remanet in intellectu homo, sed solum animal.

In abstractione verò, quæ attenditur secundum formam a materia, vtrumque remanet in intellectu. Abstrahendo enim formam circuli ab are, remanet seorsum in intellectu nostro, & intellectus circuli, & intellectus are.

Quamuis autem in diuinis non sit vniuersale, neque particulare, nec forma, nec materia secundum rem, tamen secundum modum significandi inuenitur aliqua similitudo horum in diuinis: secundum quem modum Damasc. dicit, quod commune est substantia particulare verò hypostasis. Si igitur loquamur de abstractione, quæ sit secundum vniuersale, & particulare, remotis proprietatibus remanet in intellectu essentia communis, non autem hypostasis patris, quæ est quasi particulare. Si vero loquamur secundum modum abstractionis forme a materia, remotis proprietatibus non personalibus remanet intellectus hypostasim, & personarum. Sicut remoto per intellectum a patre, quod sit ingentus, vel spirans, remanet hypostasis, vel persona patris: sed remota proprietate personali per intellectum tollitur hypo-

stasis intellectus. Non enim proprietates personales sic intelliguntur aduenire hypostasibus diuinis, sicut forma subiecto præexistente, sed feruntur secundum sua supposita in quantum sunt ipsæ persone subsistentes, sicut paternitas est ipse pater, hypostasis enim significat aliquid distinctum in diuinis, cum hypostasis sit substantia indiuidua. Cum igitur relatio sit, quæ distinguit hypostases, & constituit (ut dictum est) relinquitur quod relationibus personalibus remotis per intellectum non remaneant hypostases. Sed (sicut dictum est) aliqui dicunt quod hypostases in diuinis non distinguuntur per relationes sed per solam originem: ut intelligatur pater esse hypostasis quædam, per hoc quod non est ab alio, filius autem per hoc quod est ab alio per generationem. Sed relationes aduenientes quasi proprietates ad dignitatem pertinentes, constituunt rationem persone. Unde & personalitates dicuntur. Unde remotis huiusmodi relationibus per intellectum, remanent quidem hypostases, sed non persone, sed hoc non potest esse propter duo. Primum, quia relationes distinguunt, & constituunt hypostases, ut ostension est. Secundò, quia omnis hypostasis nature rationalis est persona, ut patet per definitionem Boet. dicentis, quod persona est rationalis nature indiuidua substantia. Unde ad hoc, quod esset hypostasis, & non persona, oporteret abstrahi ex parte nature rationalitatis, non autem ex parte persone a proprietate.

Ad primum ergo dicendum, quod persona non addit supra hypostasim proprietatem distinguentem absolute, sed proprietatem distinguentem ad dignitatem pertinentem. Totum enim hoc est accipiendum loco vnius differentie. Ad dignitatem autem pertinet

proprietates distinguens, secundum quod intelligitur subsistens in natura rationali. Unde remota proprietate distinguente a persona, non remanet hypostasis. Sed remaneret si tolleretur rationalitas nature. Tam enim persona, quam hypostasis est substantia indiuidua. Unde in diuinis de ratione vtriusque est relatio distinguentis.

Ad secundum dicendum, quod paternitate non solum est pater, sed est persona, & est quis, siue hypostasis. Nec tamen sequitur quod filius non sit quis, siue hypostasis, sicut non sequitur quod non sit persona.

Ad tertium dicendum, quod intentio August. non fuit dicere, quod hypostasis patris remaneat ingenta remota paternitate, quasi innascibilitas constituat, & distinguat hypostasim patris. Hoc enim esse non potest, cum ingentum nihil ponat, sed negative dicatur, ut ipsemet dicit: sed loquitur in communi, quia non omne ingentum est pater. Remota ergo paternitate non remanet in diuinis hypostasis patris, ut distinguitur ab alijs personis, sed ut distinguitur a creaturis, sicut Iudei intelligunt.

¶ Commentarium.

NOMINE hypostasis intelligit Diuus Thom. suppositum: ut distinguitur, & est superius ad personam, ut explicuimus. q. 29. artic. 1. & 2. & per totam eam questionem. Nam hypostasis est in indiuiduum substantie per se subsistens, persona autem est suppositum nature intellectualis, ut definit Boetius, rationali nature indiuidua substantia. Et hoc innuit Diuus Thom. in 1. argumento, cum ait. Persona se habet ex additione ad hypostasim: est. n. hypostasis proprietate distincta ad dignitatem pertinente.

Antiquorum opinio. ¶ Ob quod nempe discrimen aliqui antiquorum, (quorum opinionem diuus Tho. in præfenti articul. recitat,) opinati sunt, quod hypostasis, & persona longo in diuinis dissident interuallo. Etenim aiunt, quod hypostases constituantur, & distinguuntur per origines: & personæ per relationes: ita quod diuinis hypostasibus iam constitutis per origines, adueniunt relationes tanquam proprietates ad dignitatem pertinentes, & constituentes hypostases secundum rationem personæ: ita ut persona diuina sit constituta ex hypostasi, & relatione sibi adueniente. An autem hæc opinio sit omnino eadem cum illa, quam retulit articul. præcedenti ex antiquis, controuersia quippe est inter aliquos, sed profectò parui momenti. Quapropter nos eam missam facimus, opinetur quiuis ut libuerit, parû enim refert.

Reprob. ¶ Hanc quidem opinionem confutat Diuus Thom. Primò, quia relationes distinguunt, & constituunt hypostases, ut ostensum est articulo præcedenti. Secundò, quia omnis hypostasis naturæ intellectualis est persona, ut liquet ex definitione Boetij, igitur hypostasis naturæ diuinæ, & persona nullo pacto distinguuntur.

Omissa ancòr in præfenti articulo disputa- ve plura quæ ad logicum, & metaphisicam spectant, & ex præcedentibus sequenti- bus perspicua- tur. ¶ At vero etiam in hoc articulo nonnulla S. Tho. ingerit, quæ ad logicam, & metaphisicam attinent, quæ sanè intellectu facillima, & maxime peruia sunt ei, qui iam pridem logicum, & metaphisicum egit. Pendet etiam huius articuli cognitio ab his, quæ in articulo præcedenti diximus, ex his insuper quæ in articulo sequenti dicemus, quibus intellectus littera diui Thom. clara & perspicua relinquetur. Quamobrem mentem eius summam explicabimus quatuor assertiõibus, quamuis non prorsus eius ordine seruato: quarum prior sit.

1. Assert. ¶ Iuxta opinionem antiquorum proximè adductam, si dato impossibili, abstraherentur relationes à diuinis, remaneret hypostases diuinæ, sed non personæ. Et idem osere dicendum est secundum opinionem Ioannis de Ri-

pa, & secundum opinionem Bonauer- turæ, quas articulo præcedenti inpu- gnauimus. Hanc sanè sententiam, ut proximè diximus, confutat rationibus adductis.

2. Assert. ¶ Secunda uero assertio. Si concessio, quod fieri minimè potest, relationes abstraherentur à diuinis, non remaneret hypostasis, neque aliqua trû personarum, nec pater, nec filius, nec Spiritus sanctus: quandoquidem hypostases diuinæ, & personæ sunt ipsæ relationes subsistentes.

3. Assert. ¶ Tertia assertio. Si id, quod fieri nequit, concedamus, quod spiratio abstraheretur à patre & à filio, remaneret persona patris, & persona filij: quia persona patris solùm constituitur paternitate: & persona filij filiatione.

4. Assert. ¶ Vltima tandem assertio est: quod si dato impossibili, abstraherentur omnes relationes à Deo manente essentia, tunc remaneret vna persona, puta ipsa essentia, quæ tunc esset persona. Persona namq; duo dicit, scilicet quod sit subsistens, & non sit communis, & illo concessio diuina essentia esset subsistens, & non communis, atque adeo esset persona ad modum, quo Iudæi intelligunt, Deum, & diuinam essentiam esse vnicam personam.

ARTICVLVS III.

Vtrum actus notionales præintelligantur proprietatibus.

Text. AD quartum sic proceditur. Videtur quod actus notionales præintelligantur proprietatibus; dicit enim Magister. 27. distin. primi sententiarum, quod pater semper est, quia genuit semper filium. Et ita videtur quod generatio secundum intellectum præcedat paternitatem.

3. Præterea. Omnis relatio præsupponit in intellectu id, supra quod fundatur, sicut equalitas quantitatem: sed pater-

paternitas est relatio fundata super actione, quæ est generatio. Ergo paternitas præsupponit generationem.

3. Præterea. Sicut se habet generatio actiua ad paternitatem, ita se habet natiuitas ad filiationem. Sed filiatione præsupponit natiuitatem. (Ideo enim, filius est, quia natus est) ergo & paternitas præsupponit generationem.

Sed contra. Generatio est operatio personæ patris. Sed paternitas constituit personam patris. Ergo prius secundum intellectum paternitas, quæ generatio.

Respondeo dicendum, quod secundum illos qui dicunt, quod proprietates non distinguunt, & constituunt hypostases, sed manifestant hypostases distinctas, & constitutas, absolute dicendum est, quod relationes secundum modum intelligendi consequuntur actus notionales, ut dici possit simpliciter, quod quia generat est pater, sed supponendo quod relationes distinguant, & constituent hypostases in diuinis, oportet distinctione 7. Quia origo significatur in diuinis actiue, & passiue. Actiue quidem, sicut generatio attribuitur patri, & spiratio sumpta pro actu notionali attribuitur patri, & filio. Passiue autem sicut natiuitas attribuitur filio, & processio spiritui sancto. Origines enim passiue significata simpliciter præcedunt secundum intellectum, proprietates personarum precedentium, etiam personales. Quia origo passiue significata significatur ut via ad personam proprietate constitutam. Similiter & origo actiue significata prior est secundum intellectum, quam relatio personæ originantis, quæ non est personalis. Sicut actus notionalis spirationis secundum intellectum præcedit proprietatem relationis innotinatam communem patri, & fi-

lio. Sed proprietates personæ patris potest considerari dupliciter. Vno modo, ut est relatio. Et sic iterum secundum intellectum præsupponit actum notionalem, quia relatio in quantum hu iusmodi fundatur super actum. Alio modo secundum quod est constitutiua personæ. Et sic oportet, quod præintelligatur relatio actiua notionali, sicut persona agens præintelligitur actioni.

Ad primum ergo dicendum, quod cum Magister dicit quod quia generat est pater, accipitur nomen patris secundum quod designat relationem tantum, non autem secundum quod significat personam subsistentem. Sic enim oporteret e conuerso dicere, quod quia pater est, generat.

Ad secundum dicendum, quod obiectio illa procedit de paternitate secundum quod est relatio, & non secundum quod est constitutiua personæ.

Ad tertium dicendum, quod natiuitas est via ad personam filij. Et ideo secundum intellectum præcedit filiationem, etiam secundum quod est constitutiua personæ filij. Sed generatio actiua significatur, ut progrediens à persona patris. Et ideo præsupponit proprietatem personalem patris.

Commentarium.

COMMENTARIUM hoc in tres secamus partes: in 1. articulo litteram declarabimus in secunda disputabimus vnam questionem: in tertia alteram. Nec mireris optime lector, nos in pertractatione, & explanatione huius articuli saepe eadem repetere id enim fecimus, ut intellectum eius perdifficilem tibi enodemus.

Prima commentarii pars.

Pro no- dem acci- pitur p- prietas, & rela- tio.

NOMINE proprietatū intelligit relationes, quę constituunt personas: quare deinceps indiscriminatim utimur isto, vel illo nomine pro eodē: quod oportet lectore annotare: ne multitudine, aut varietate horū nominū deceptus turbet: cū S. Th. in artic. præced. modo hoc, modo illud pro eodem accipiat. s. pro entitate relatiua, quę est in Deo. An verò aliquo pacto differant hæc nomina quoad significationem, esto pro eodem accipiantur postea videbimus.

Pecūtur quāplu- rima ex præteri- tis.

¶ Ea planē, quę pertractauimus, artic. 2. & præterit. 2. non parū nobis laborem in plentia leuauerunt: & nimirum huius artic. litterę exactius intelligēda, necessum est recolere, quod in 2. artic. diximus: ut potē quod actus notionalis, seu origo est productio, quā vna persona producit aliam, aut ab ea producit, ut generatio & natiuitas. & origines atque relationes esse idem secundum rem, & solā ratione differre quo ad modum significandi, sicuti paternitas, & gñatio.

¶ Memisse itidem opus est, quod in Deo secundum rem nulla est prioritas: sed solum secundum modum nostrum intelligendi. Quod abundē ibi explicauimus, & etiam inferius dicemus.

¶ Rursus in memoriā reuocare oportuerit, quod docuit S. Th. q. 28. art. 4. putā relationes spiratoris, & spirati nō hāc propria nomina, sed vocari hanc processionē: illā verò, spirationē. Quę utique nomina potius spectant ad originē, & actus notionales, quā ad relationes, & in plenti artic. S. Th. actū spirandi vocat spirationē: & dicit relationē spiratoris eōdem patris, & filio, esse innotatā.

Annot. D. Tho.

¶ Demū permittit D. Tho. originē esse duplicē: alterā actiua, ut generationē, & actū spirandi: alterā verò passiua, ut natiuitatem, & spirari. His prælibatis, mentem Diui Thom. in corpore articuli, & in responsione ad argumenta explanamus aliquibus propositionibus, non penitus eius ordine seruato.

2. Concl.

¶ Prima igitur sit. Iuxta sententiam

eorum, qui opinantur, personas non distinguunt, neque constitui per relationes, sed relationes indicare eas esse distinctas: illisquę ut sic constitutis, & distinctas aduenire: absolute dicendum est, quod actus notionales præintelliguntur, & præsupponuntur ad relationes: ita ut absolute asserant hanc propositionem: pater quia generat, est pater. Verum iuxta sententiam prædictā, (quā asseruimus, personas distinguunt, & constitui per proprietates, & relationes) distinctione quippe utendum est: ut recte quæstioni propositæ respondeamus, videlicet, quod vno modo, & secundum considerationē aliquā actus notionalis præsupponitur, & præintelligitur relationi: & alio modo, atque secundum aliam considerationem, vice versa illa proprietates, & relatio præintelligitur, & præsupponitur illi actui notionali. Ad quod nempe discrimen explicandum, sit secunda conclusio.

¶ Paternitas duo exercet munera, quia constituit patrem, & refert ipsum ad filium: & quatenus constituit patrem, præintelligitur nempe, & est prior generatione secundum modum nostrum intelligendi, atque præsupponitur ad ipsam, nam generatio est actio procedens a patre, aut significatur ut a patre procedens, ergo præsupponit patrem iam constitutum: nam agens præintelligitur actioni, ac suauitē paternitas, ut constituit patrem, præsupponitur ad generationem. at tamen paternitas, ut relatio, & ut refert patrem ad filium, præsupponit generationē: quia super generationem fundatur. Præsupponitur. n. & præintelligitur ut pater, refertur ad filium, quod prius saltem secundum modum nostrum intelligendi generet filium. Tertia conclusio.

¶ Filiatio etiam duo munera exercet: & constituit filium, & refert ipsum ad patrem. Veruntamen secundum utrunque munus simpliciter, & proprius natiuitas præcedit ipsam: & in quantum constituit, & in quantum refert filium: quoniam natiuitas est via ad filium proprietate constitutum. Et pari modo dicendum est de processione

que

quę constituit Spiritum sanctum, & refert ipsum ad patrem, & filium: videlicet quod simili ratione spiratio passiua, seu spirari, quę est via ad Spiritum sanctum, iuxta modum nostrum intelligendi simpliciter præcedit ipsam processionem, secundum verūque munus, quod habet.

¶ Quo sit, ut origines passiuę simpliciter & prorsus præcedant relationes personarum procedentium, tūm quę constituunt eas, tūm quę referunt eas. Similiter inquit Diuus Tho. quod actus spirandi, qui est origo actiua penitus præcedit spirationem, seu illam relationem innotatam communem patri & filio: quando præcedit illam, ut relatio est, & non constituit personam.

¶ Sed ni fallimur, profecto quamuis non constituat personam, constituit tamen spiratorem: ut deitas Deum, secundum modum intelligendi: a quo scilicet spiratore, qui pater & filius est, significatur ut progrediens actus spirandi. Atque adeo dicendum absque dubio erit, quod illa relatio, ut constituit spiratorem, præcedit actum spirandi: ut autem refert ipsum ad Spiritum sanctum, præsupponit ipsum actum spirandi: sicut diximus de paternitate, & generatione. Neque inde inferas, me ponere quartum constitutum in distinctis iuxta sensum aliquorum, quorum sententiam confutauimus quæstio. 36. arti. 4. Et tandem in hoc differunt origines actiuę, & passiuę, quod passiuę simpliciter præcedunt secundum modum nostrum intelligendi relationes personarum procedentium, & quatenus illę relationes constituunt, & referunt: sed origines actiuę præcedunt relationes personarum producentium, ut illę relationes referunt, verum illas præsupponunt ut constituunt. Et nota quod sicut relatio ut refert, præsupponit actum notionalem, ita ut distinguit: quia in quantum refert vnā personam ab alia, distinguit illam ab alia, & sicut origo passiuę simpliciter præcedit relationē ut constituit, & ut refert, ita etiam ut distinguit: quia relatio secundum modum nostrum intelligendi, simul refert

in illa.

quæst.

2. Concl.

3. Concl.

& distinguit: ut annotauimus articulo 2. dubio 2.

In responsione ad primum explanat. 1. d. 2. verba Magistri in prima distinctio. 27. Tho. quo in loco virtute asserit, quod prima persona quia generat est pater: & docet quod ea loquutio est vera, si nomē patris designet relationem tantum, id est, relationem quatenus refert: at verò si nomen pater designet personam patris subsistentem, & paternitatem quatenus constituit eum, non est vera: sed deuerso asserendum est, quod quia pater est, generat.

¶ Obiter obseruare debet lector, quam prudenter Diuus Thomas. non prius respondet oblata sibi aliqua dubia propositione, præsertim in arcano Trinitatis mysterio, quam ambiguitatem explicet adhibita distinctione. Quod faciendum vniuersū est in quibuscunque dubijs propositionibus, ne si candidus theologus aliter fecerit, mentes priorem interturbet, aut aliquod scandalum ingeneret, quod a nobis annotatum, & animaduersum est, superius præcedenti quæst.

Secunda commentarii pars.

IRCA litteram huius articuli offertur nobis quæstio per difficultis, & explicatione nimirū indigens. An videlicet diuine personę constituentur per relationes, quibus superius distinguere asseruimus. Nimirum etsi quæstio ista alia sit à quæstione de distinctione personarum, ut articulo 2. præmisimus, tamen profectō præsens hæc ab illa maximē pendet: & ob id necessum est, ut hanc intelligamus, ea quę de distinctione personarum pertractauimus ob oculos mentis reuocare.

Quæstio per difficultis.

¶ Pro cuius intelligentia obseruandum quippe est, scholasticos Doctores communiter pro constanti fundamento habere, quod distinguit aliquam personam constituit ipsam, quod sub alijs verbis enuntiari solet, omne distinctiuū alicuius rei est eiusdem constitutum.

¶ Pro cuius intelligentia obseruandum quippe est, scholasticos Doctores communiter pro constanti fundamento habere, quod distinguit aliquam personam constituit ipsam, quod sub alijs verbis enuntiari solet, omne distinctiuū alicuius rei est eiusdem constitutum.

Commune ne ax. o. ma scholasticorum.

Quod quidē axioma ex Arist. sumitur. 7. met. tex. 49. vbi ait: actus namque separatur. Quae verba explicans d. Tho. eo loco inquit. Actus habet virtutem separandi, & diuidendi: vnumquodq; etiam diuiditur ab altero per propriam formam. Quocirca tot versantur opiniones circa hanc quaestionem de constitutione personarum, quot circa illam de distinctione. Quas nos omnes percurrentes paucis perstringemus, & falsas confutabimus: ne id ipsum auribus lectoris inculcare saepius videamur.

1. Opin. ¶ Circa hanc igitur dubitationem quatuor versantur opiniones, quarum sane prior est illa quae tribuitur Ioanni de Ripa, & quam Scotus & eius sequaces tanquam probabilem defendunt, vt artic. 2. recensuimus, videlicet, quod personae sicut internae & essentialiter distinguuntur per proprietates absolutas, ita constituuntur.

Refut. ¶ Aduersus quam argumentamur, praemisso fundamento ab illis concessio in hunc modum. Idem quod distinguit constituit, at personae diuinae non distinguuntur internae, & essentialiter per absolutas proprietates, ergo neque constituuntur. Maior & consequentia libenter ab ipsis conceduntur, & minorem nos copiosissime ostendimus. Quamobrem de hac opinione verbum non amplius addemus.

2. Opin. ¶ Altera vero opinio est Praepositui & Gregorij, asserentium quod quemadmodum personae diuinae seipsis distinguuntur, ita quoque prolix non constituuntur per aliquid.

Refellit. ¶ Quam etiam nos improbamus ex eodem praemisso fundamento: omne quod distinguit constituit, at diuinae personae distinguuntur per proprietates: ergo constituuntur per eas. Consequentiam cum maiori ipsi ingenuè facerent, & minorem latissime demonstrauimus etiam ecclesiae definitione, dū ait. Haec sancta Trinitas secundum communem essentiam indiuidua, & secundum personales proprietates discreta. Quapropter itidē, & hac fallam esse censuimus.

3. Opin. ¶ Tertia autem opinio antiquiorū, & Bonauenturae est, personas constitui

per origines, sicut per easdem distinguuntur.

¶ Quam planē diuus Thom. eo articulo secundo his rationibus virtute refellit.

¶ Res proprie constituuntur per aliquid internum & intrinsecum illis: at origines significantur, vt extrinsecè personis: ergo per eas non constituuntur.

¶ Iterum origines actiuae praesupponunt personas iam constitutas, & passiuae sunt viae ad ipsas personas procedentes: ergo personae non constituuntur aliquo pacto per origines. Nec verò oportet nos in harum rationum explicatione immorari, cum satis superque illas eo articulo explicauerimus.

¶ Iam itaque his opinionibus praetermissis, diuini Thom. sententiam amplectendam in medium proferamus: quam in hoc articulo, & secundo praeter alios suae doctrinae locos, tutatur atque defendit: videlicet, diuinas personas per relationes constitui, sicut & per eas distinguuntur. Quod eisdem profecto rationibus probat, quibus Bonauenturae proximè citatam sententiam improbat.

¶ Ceterum quod haec magis explicentur obseruandum maxime est, quod esto haereticum sit asserere, personas diuinas non distinguuntur, aut eas non distinguuntur per proprietates personales, vt in articulo 2. demonstrauimus: verum non est haereticum dicere, neque error affirmare, quod quia personae diuinae simplicissime sunt, nullo pacto constituuntur: vt asserat Gregor. vbi supra propositione prima. Et probatur quia profecto oppositum, vt potè quod diuinae personae constituuntur, neque continentur in sacris litteris, neque in ecclesiae definitione, neque etiam ex his euidenter colligitur.

¶ In hanc tamen assertionem insurgimus ex praefato principio. Omne quod distinguit constituit, diuinae personae distinguuntur per proprietates personales, ergo constituuntur per eas. Maior & consequentia sunt euidentes, & minor est de fide, vt ex praedictis constat, ergo

ergo conclusio est de fide, atque adeo praefata assertio erit haeretica.

¶ Respondemus nimirum maiorem non esse euidentem, quin potius in diuinis deficit, nam spiratio aut relatio spiratoris distinguit patrem, & filium ab spiritu sancto, vt dictum est articulo 2. & quaestio. 3. articulo etiam 2. & non constituit aliquam earum personarum, vt docet D. Th. q. 3. art. 3.

¶ Secundò argumentamur ex Concilio Florentino, sessione 19. vbi sic habetur. Quamuis autem tres sint hypostases & personae re inuicem differentes eas tamen vnicum Deum, & opificem vniuersi credimus esse: personam verò ex diuina substantia proprietateque constare. Quibus verbis aperte dicitur, personam diuinam constare atque constitui ex proprietate.

¶ Respondemus ea verba contineri quidem in Concilio, sed non in definitione Concilij. Sunt nempe verba Ioannis partes latinorum agentis, cuius in praecedentibus meminimus: qui eis verbis & compluribus alijs voluit imitari sententiam diuini Thomae & aliorum scholasticorum, atque adeo eius assertio non facit propositionem de fide.

¶ Et adde, quod licet Doctor scholasticus à tempore Magistri sententiam longam de constitutione personarum texant disputationem verantamen sancti, qui ipsos praecesserunt, paruum aut nullam de huiusmodi constitutione faciunt mentionem, etsi creberimè de earum distinctione loquantur.

¶ Sed tamen existimo, assertionem qua quis incòsulto modo assereret personas nullo modo constitui, esse temerariam: tum propter auctoritatem Sancti Thomae aliorumque scholasticorum, tum etiam propter verba adducta concilij.

¶ Et ratione id sanè probatur. Omnis proprietates personalis, quae distinguit personam, constituit eam: quod patet ex nomine proprietatis, nam ratio aliqua potius dicitur proprietates, quia constituit, quam quia distinguit, sed personae diuinae distinguuntur per proprietates personales, ergo eis con-

stituuntur. Et videtur haec assertio non parum consona ecclesiae definitioni: cum de hinc personas per proprietates personales distinguuntur: vt haec ratio proximè adducta probat.

¶ Reliquum autem est, vt argumentemur aduersus sententiam diuini Thomae, vt ea magis, & magis illustretur. In quacunque constitutione est compositio ex actu & potentia, in Deo nequit esse compositio, neque potentia: ergo diuinae personae non constituuntur.

¶ Secundò, nihil seipso constituitur: at diuinae personae sunt ipsamet relationes per se subsistentes, vt saepè iuxta doctrinam diuini Thomae affirmamus, ergo diuinae personae non constituuntur. Nimirum quo difficultatem quam inquirunt isthaec argumenta explicemus, non nulla sunt praemittenda.

¶ In initio, quod sicut secluso ordine ad intellectum personae diuinae distinguuntur se ipsis, & non per relationes, velut per earum formas, vt satis superque docuimus, articulo 2. ita quoque personae diuinae secluso ordine ad intellectum non constituuntur per relationes, neque aliquo alio modo. Quoniam inter constituens & constitutum (vt crebro admonitus est nobis lector) necessarium quippe est aliquam esse distinctionem, saltem rationis: & planè secluso ordine ad intellectum nulla est distinctio inter personas, & relationes.

¶ Quocirca diuinae personae solum constituuntur relationibus per operationem intellectus, vel in ordine ad intellectum nostrum, & quatenus intellectus noster concipit personas in concreto, & abstracto per diuersas notitias. Ita quod inter patrem, & paternitatem est rationis distinctio, in quantum concipimus ipsam patris personam in concreto, & abstracto, his duobus conceptibus: pater & paternitas, & nempe paternitas illo modo cognita in abstracto, & vt ratione distinguitur à patre, constituit ipsam patrem, quo ad modum nostrum intelligendi. Siquidem huiusmodi conceptus, paternitas, significat eam in abstracto, & per modum formae: & proculdubio de ratione

Forma est, quod sit in eo, cuius est forma (vt docet Sanctus Thom. articulo primo huius questionis) & constituat ipsum: hac autem constitutio (vt praemissum est articulo secundo in illius calce, difficultate 3.) non est secundum partem, aut secundum accidens, aut aliquo alio modo, qui dicat imperfectionem: sed est constitutio quaedam ex abstracto, & concreto, quae in re simplicissima reperitur solum quia concipitur a nobis per diuersos conceptus in abstracto, & concreto, vt Deus constituitur ex deitate, quo ad modum nostrum intelligendi, secundum quem intelligimus eum per hos duos conceptus, Deus & deitas. Atque haec profecto constitutio personarum per suas relationes ab aeterno fuit, quia ab aeterno inter ipsas personas, & relationes fuit distinctio rationis aptitudinis, & item actu vt demonstratum lucide est articulo 2.

Obiect. ¶ At in foribus est obiectio, haec personarum constitutio ex relationibus solum extat & habet esse nostri intellectus operatione, ergo re ipsa non est vera, sed conficta: atque adeo haec assertio falsa omnino est, quando asserimus personas constitui relationibus.

Respons. ¶ Respondemus negata consequentia, etenim cum de patre (exempli causa) formamus duas notitias, vnam in concreto, scilicet pater, aliam in abstracto, hoc est paternitas, inter patrem, & paternitatem insurgit distinctio rationis, vt inter formam, & id cuius est forma: & illa distinctio sufficit, ad hoc quod pater verè constituatur per paternitatem, quo ad modum nostrum intelligendi, & secundum quod nos concipimus. Idemdem dicere oportet de Deo, & deitate, quod deitate Deus constituitur, & de ente & entitate, tandem de omni concreto & eius abstracto. Id ipsumque docet d. Thom. pluribus locis, tum praerxim de potentia, quaestio octaua, articulo tertio ad decimum: cuius verba referre libet.

Verba d. Tho. ¶ Abstractum, & concretum in diuinis non differunt secundum rem, cum

in Deo non sit accidens, neque materia, sed solum secundum modum significandi, ex quo modo procedit quod intelligimus diuinitatem, vt constituentem Deum, & Deum vt habentem deitatem, & similiter est dicendum de paternitate & patre. Haec ille. Itaque ipsae relationes diuinae, vt intelliguntur, & concipiuntur a nobis per notitias in abstracto, & per modum formarum, verè constituunt personas, vt sic intelliguntur. Quandoquidem nos intelligimus eas, vt formas constituentes personas ipsas.

¶ Vnde ad maiorem huius explanationem aduertendum maxime est, quod vt aliqua res dicatur constitui per aliam secundum rationem, & per eam distingui ab alijs, satis est, quod vna significetur, aut cognoscatur in concreto per modum totius, aut per modum subsistentis, & alia cognoscatur, aut significetur in abstracto per modum formae, quauis re ipsa sint omnino idem. Quamobrem concedimus, quod homo humanitate constituitur, & distinguitur a brutis, & Deus deitate constituitur, & distinguitur a creaturis: Quod omnino (vt diximus) asseuerandum est de quocumque alio, concreto, & de eius abstracto.

¶ Quo fit, vt personam constitui hoc pacto per relationes, nihil aliud sit, quam ipsas personas cognosci, aut significari in concreto: & relationes cognosci, aut significari in abstracto per modum formarum ipsas constituentium, & hoc siue actu, siue aptitudine. Quam ob rem diuinae personae verè constituuntur per relationes, quia illae verè significantur, aut intelliguntur a nobis in concreto per has notitias, pater, filius, & Spiritus sanctus, & haec in abstracto per has, paternitas, filiatio, processio.

¶ Et vt semel intelligas, hoc loco nulum aliud inexplicabile subesse, aut recondi mysterium, attende quod diuinae personae quod ad se non constituuntur per relationes, quia sunt ipsae relationes: sed quod ad nos quatenus concipimus ipsas relationes in abstracto, vt formas consti-

constituentes personas. & hoc est quod docet d. Thom. loco allegato de potentia, quod videlicet Deus quod ad se non constituitur, sed quod ad nos, & modum nostrum intelligendi, vt intelligimus deitatem, velut Dei formam constituentem ipsum.

Vergete

¶ Quod si vrgeat lector, quoniam patet ob id quod nos intelligamus relationes vt constituentes personas, sequatur eas verè constitui per illas: siquidem propter ea quod nos intelligimus lineam a corpore seiuinctam, & separatam per hanc nositiam linea, nimirum non statim sequitur, quod ea verè, & re ipsa sit separata a corpore.

Respons.

¶ Profecto si qui haec interrogat, ad ea, quae proximè diximus, applicuisset animus, hac quaestione non torqueretur. Quod quidem vt nuper diximus, & forsitan nunc molestè repetimus personae ipsae quod ad se, & secluso ordine ad intellectum nostrum non constituitur, sed verè constituuntur quod ad modum nostrum intelligendi.

Vergete

¶ Quod hoc pacto ostendimus, vt ex animo tuo hunc scrupulum penitus euellamus, & tibi plenè in hac re satisfiat, personas constitui per relationes in ordine ad modum nostrum intelligendi, est illas cognosci in concreto, & has in abstracto, vt formas constituentes ipsas. Sed verè isto modo illae intelliguntur in concreto a nobis, & haec in abstracto, tanquam earum formae: ergo personae verè constituuntur quo ad modum nostrum intelligendi per relationes. & fatemur itidem, quod cum nos intelligimus hac notitia linea, lineam ipsam, non est ea re separata a corpore, & si bene intelligatur a nobis vt separata a corpore, & ipsa verè sit a nobis cognita vt separata: & ex consequenti verè sit separata quo ad modum nostrum intelligendi, & si non quod ad se. Nec sequitur, nos decipi, quia abstractentium non est mendacium, autore Arist. 2. phys. text. 28.

Vergete

¶ Ex quibus colligitur absq. dubio, Scoti opinionem, & Scotistarum verè non esse, qui asserunt loco allegato, constitutionem personarum re ipsa esse in ipsis personis secluso quocumque ordi-

ne ad intellectum. Etenim affirmant, quod diuina persona, vt pater (exempli causa) constituitur ex essentia, & paternitate, quae secluso ordine ad intellectum ex natura rei formaliter distinguuntur, quod nempe nos impugnauimus, atque refellimus. quaest. 28. ar. 2. disput. 3.

Respons.

Tam verò ad primum argumentum liquet facile responsio ex his, quae diximus, negamus namque maiore. siquidem in constitutione ex abstracto, & concreto, qualem in Deo esse asserimus, nulla est compositio nec potentia in re ipsa, sed in nostro intellectu, qui per plures notitias eandem prorsus rem concipimus.

Ad 2.

¶ Ad secundum argumentum respondeamus distinguendo maiore, videlicet nihil se ipsum constituit, id est, vbi nulla prorsus est distinctio, nulla est constitutio, & hoc pacto libenter fatemur. veruntamen sola distinctio rationis sufficit ad constitutionem hanc ex abstracto & concreto: atque adeo concedimus ingenuè, quod aliqua res quatenus intelligitur in abstracto, & per modum formae, constituit seipsam vt concipitur in concreto per modum totius, & subsistentis, quoniam inter ea concepta illo modo, & eandem ut conceptam isto, est rationis distinctio, atque subinde nego maiorem iuxta hunc sensum, id est, nihil constituit seipsam vt diuersis modis concipitur aut significatur, quamuis idem secundum quod idem sibi ipsi, & nulla ratione a se ipso distinguatur, non constituit se ipsum.

Recol.

¶ Vnde diligentissime commendanda est memoria illa doctrina S. Tho. quam sepius iterauimus, quod ad veritatem loquutionis, quae in vulgari sermone conueniunt, non solum oportet aduertere res secundum suam naturam, sed etiam ad modum significandi terminorum, quibus de eis loquimur, & ad modum concipiendi, quo eas intelligimus. & in ceteris hominum sermonibus vt aliqua res dicatur verè constitui ex aliqua, satis est quod nos concipiamus illam in concreto, & hanc in abstracto tanquam formam constituentem illam. & hac ratione conceditur quod Deus constituitur ex deitate. homo ex humanitate, vt sepe diximus, vt lector semel intelligat.

Tertia commentarii pars.

Difficilis
quæstio
de Trina
D. Tho.

AT superest nobis in præ-
senti disputatione maxi-
mi ponderis dubitatio,
præmissa veritate hac, quod
personæ constituuntur per
relationes, an videlicet constituantur
per relationes, quatenus relationes
sunt, & quatenus referunt unam perso-
nam ad aliam, vel potius per ipsas re-
lationes, in quantum sunt formæ, & pro-
prietates personarum.

Varia-
piones
Thomæ
clarior
Annota-
tio.

Hæc nempe dubitatio molestè so-
let torquere Thomistas, circa quæ pla-
nè multiplices opiniones versantur,
ex quibus duntaxat unam probabili-
orem in medium proferemus: & de-
inceps nostram adducemus sententiã.

Igitur per explicationem præfate opi-
nionis annotare oportet, quod esto re-
latio personæ in diuinis, & proprietates
eiusdem sint idem secundum rem, &
crebrò hæc nomina pro eodem acci-
pantur, ceterùm ratione distinguuntur:
quoniam relatio, ut relatio, & ut refert
dicit ordinem ad personam, ad quã re-
fert: at proprietates tantummodo dicit
ordinem ad personam in qua est. Est e-
nim proprietates diuinæ personæ eius
forma secundum nostrum modum in-
telligendi, quæ eam constituit.

Prior se-
ntientia
et prior
asseritio.

Hæc ergo annotatione præmissa,
priorem sententiã duabus assertioni-
bus explicamus, quarum prima sit.

Prob. 1.

Relationes, quatenus relationes at-
que ut referunt unam personam ad al-
teram, non constituunt personas. Pri-
mò quia supponit personas iam in es-
se constitutas, secundum modum no-
strum intelligendi: præintelligitur enim
quod persona sit, ut ad aliam referatur.

2. p. b. a.

Item hoc idem speciatim de paternita-
te probamus quandoquidem paternita-
tas ut refert patrem ad filium (vbi præ-
missum est initio huius articuli à diuo
Thoma) præsupponit generationem: &
generatio personam patris iam consti-
tutam: igitur de primo ad ultimum, pa-
ternitas ut refert patrem ad filium, præ-
supponit personam patris iam consti-
tutam: & ex consequenti eã non constituit.

Secunda autem assertio sit. Personæ
constituuntur per relationes, ut sunt
earum formæ, & proprietates. Nam co-
stituuntur per relationes, non ut sunt
relationes, & referunt (iuxta primam
assertionem) ergo constituuntur per eas
ut sunt formæ & proprietates earum. In-
super probatur ex his, quæ prius dixi-
mus. Relationes secundum nostrum mo-
dum intelligendi constituunt personas:
quatenus illas relationes intelligimus
in abstracto, velut formas personarum:
igitur relationes, ut cognoscuntur à nobis in
abstracto, & ut sunt formæ illarum, con-
stituunt easdem. At ut sic cognoscuntur, solum
dicunt ordinem ad ipsas personas, in
quibus sunt, & non ordinem ad eas ad
quas referunt: ergo non ut relationes,
& ut referunt, sed ut proprietates &
formæ personarum, ipsas constituunt.

7. assert.

proba. 1.

proba. 2.

Capreolus

Istam sententiã tuentur Capreolus
in 1. dist. 26. quæst. unica. 3. eius par-
te in responsione ad argumenta: & Fer-
rarius. 4. contra gentes. cap. 26. iam ad fi-
nem. Et Marsilius in 1. quæst. 29. arti. 1.
conclusionem 1. & 2. & eadem profectò
videtur habere hoc articulo S. Tho. Nã
inquit, quod paternitas considerari po-
test duobus modis: vno modo ut rela-
tio, alio modo ut constitutiua personæ:
igitur ut relatio non constituit perso-
nam, & clariùs id ipsum asserit de po-
tentia quæst. 1. 1. arti. 3. quod videlicet,
quævis relatio ut relatio, distinguit un-
am personam ab altera, non tamen
constituit personam.

Argu-
mentum
aduersus
sententiã
Capreoli
Ferrarii
&
Marsilii.

In hanc tamen sententiã oppo-
nimus. Personæ non constituuntur per
relationes, quæ relationes sunt: igitur
constituuntur, ac subinde distinguuntur
per absolutam: quod est incidere in
priorem opinionem, quam tuetur Sco-
tus, & eam restellimus.

Aduer-
se

Quò istud argumentum solnamus
aduertendum quippe est, quod diuinæ re-
lationes possunt concipi à nobis, tum
per conceptus absolutos, tum etiã per
conceptus relatiuos: relatiuos nempe,
ut dum formamus has notitias, pater-
nitas & filiatio, &c. absolutos autè, ut
dum concipimus has notitias: proprie-
tates, forma, ratio diuinæ personæ: aut
istam

istam propositionem, proprietates per-
sonarum sunt res, aut entia.

probatio

Hoc idè ratione probamus, quia
relationes intrinsecè continent diui-
nam essentiã, & Dei attributa (ut quæ-
stio. 28. ar. 2. disput. 2. ostensum est) quæ
quidè sunt rationes absolutæ: ergo ip-
sæ relationes non solum possunt conci-
pi à nobis per notitias relatiuas, sed et-
iam absolutas.

Capreoli
asseritio.

Hæc itaque annotatione præmissa,
asserit Capreolus, quod diuinã perso-
nã constituunt per entitatem relatiuã,
ac per relationem: ut concipitur tamè
notitiã absoluta, & non notitiã relati-
ua. Siquidem cum nos intellectus in-
telligit relationem ut constituit perso-
nam, intelligit eam velut formam, &
proprietatè, aut rationem eius per hos
conceptus: personæ proprietates, forma,
ratio: qui sunt absoluti, & non signifi-
cant relationem ut refert, neque in or-
dine ad personam, ad quã refert, quin
potius in ordine ad personam, in qua
est velut forma.

responsio
ad ar-
gumentum.

Ad argumentum respondemus, pri-
mum negando consequentiam, sed so-
lum colligendum erat, quod personæ
constituuntur per relationes, non ut
concipiuntur per notitias relatiuas,
sed absolutas.

responsio
ad ar-
gumentum.

Insuper respondemus secundò pro-
hæc opinione, negando itidem conse-
quentiam: quandoquidem personæ co-
stituuntur per relationes, ut sunt formæ,
aut proprietates, aut rationes perso-
narum: forma autem, proprietates, & ra-
tio nec sunt absoluta, nec relatiua, sed
communis utrisque: Quoniam relatio
diuina est forma, proprietates, & ratio
personæ diuinæ: consimili modo dei-
tas, quæ est absoluta, est ratio, aut intel-
ligitur ut ratio & forma Dei, & huma-
nitas est ratio & forma hominis. Planè
opinio hæc satis probabilis est (ut dixi-
mus) & forsitan vera.

asseritio
sententiæ.

Ceterum aliter respondendū præ-
dictæ difficultati censemus: ut pote quod
diuinæ personæ constituuntur per rela-
tiones formaliter, & in quantum diui-
næ relationes sunt, & hæc Durandi opi-
nio in 1. dist. 26. quæst. j.

Pro qua sanè sententiã intelligen-
da obseruandum est, quod ad essentiã re-
lationis realis duo prouidubio atti-
nent: primum quod sit proprietates seu
forma, aut ratio relatiui, quæ pro eo-
dem sumimus in præsentia, ne sepe ea
inutiliter repetamus: secundum quod
refert ipsum ad aliud: Quod præcedò
claret ex eius definitione, nam si inter-
rogemur quidnam relatio sit, respòde-
re habemus, quod est ratio relatiui, quæ re-
fert ipsum ad suum correlatiuum, & si
quis percontetur quidnam sit paternita-
tas, utique responduri sumus, quod est
forma patris quæ ipsum refert ad filium,
& simili modo respondendum est, quã-
docunque interrogamur de alia qua-
cunque relatione diuina in abstracto
significata: etiam cum de relatione rea-
li creata interrogemur.

Obserua-
tio.

Relatio-
nis defi-
nitio.

Probatio
sententiæ
præfate.

Nunc ergo probamus hanc senten-
tiã nostram. Personæ constituuntur
per relationes quatenus sunt formæ, &
proprietates earum: at in quantum re-
lationes, sunt proprietates & formæ
personarum (ex præmissa suppositio-
ne) quando ad essentiã relationis atti-
net, quod sit forma, & proprietates rela-
tiui. igitur personæ diuinæ constituuntur
per relationes, quatenus relationes
sunt: particula illa reduplicatiua acce-
pta (specificatiuè) (ut dicunt dialectici)
& ut importat primam rationem, quæ
spectat ad essentiã relationis: quæ est,
esse formam, & proprietatem relatiui.

Obiectio.

Obijcimus tamen, quoniam a pater-
tè oppositum videtur asserere sanctus
Tho. in præsentis articulo: hoc est, quod re-
latio in quantum relatio non constituit
personam, & hoc expressius asserit vbi
supra de potentia quæst. 10. artic. 3. ait
namque, in hæc uerba. Intelligimus enim
ipsam relationem ut constitutiua perso-
næ, quod quidem non habet in quan-
tum est relatio. hæc ille.

Ista planè diui Tho. verba videtur
palam pugnare cum sententiã nostra,
sed neutiquam pugnant, si multiplicè
huius nominis, relatio, significatã ape-
riamus & explicemus. Illud ergo no-
men, relatio, bifariam assumi solet: &
pro actu referendi, & pro essentiã rela-
tionis.

Nomen
relatiui
bifariam
assumit se.

tionis. & quidem si primo modo sumatur, ingenuè fatemur, q̄ relatio diuina quā relatio est, & qua refert vnā personam ad alteram, non constituit personam (vt diximus) sed presupponit eam iam constitutā. Si autem relatio in 2. significatione assumatur pro essentia relationis, asserimus quidem q̄ relatio diuina, in quantum huiusmodi, constituit personam: quoniam ad essentiam eius (vt præmissimus) attinet esse proprietatem, formam, atque rationē diuinæ personæ, & vti proprietatis, & forma ipsius constituit eam.

Obseruatio.

Et ex consilio diximus, q̄ relatio diuina, in quantum huiusmodi, constituit personam diuinam: quoniam relatio diuina, in quantum relatio in genere, & secundum q̄ toto ambitu sui significatus amplectitur relationem creatā & increatam, nimirum non constituit personam: quia relatio creata personā non constituit, quādo persona est aliquid subsistens in genere substantiæ: & relatio creata est accidens.

Probat autor re ipsone suam esse iuxta sententiā D. Tho. Verba D. Tho.

Et ne existimet lector, hanc explanationem esse contra mentem diui Th. quin potius omnino iuxta mentē eius, lubet eius verba afferre, quæ sequuntur post verba adducta nullo prorsus verbo interposito, quæ sic habet. Quod ex hoc patet, quia relationes in rebus humanis non constituunt personas, cum relationes sint accidentia, persona verò est aliquid subsistens in genere substantiæ, substantia autem per accidens constitui non potest. Sed habet hoc relatio in diuinis: q̄ personam constituit in quantum est diuina relatio. Hæc iterum ille. Ex quibus satis apertè patet sententiam nostram esse diui Thom. & insuper claret responsio ad obiectionē, quam contra nos opposuimus ex D. Thom. verbis.

Obijcimus tandem aduersus hanc nostram sententiam ex eodem sancto Tho. de potentia quest. 8. ar. 3. ad 7. vbi manifestè affirmat, quod relationes diuinæ constituunt personas in quantum sunt diuina essentia: ergo non in quantum relationes. Cuius verba sunt. Relationes autem in diuinis, est constituat

hypostasies, & sic faciant eas subsistentes: hoc tamen faciunt in quantum sunt essentia diuina. Relatio enim in quantum est relatio, nō habet quod subsistat, vel subsistere faciat: hoc enim solius substantiæ est. Hæc ille.

¶ Vt verba hæc D. Tho. explicemus annotare nimirum oportuerit, q̄ de ratione diuinæ personæ duo sunt: primū q̄ per se subsistat: secundum quod non sit communis, sed incommunicabilis (vt dicunt scholastici) vti cōstat ex definitione personæ pluries à nobis repetita. Rationalis naturæ indiuidua substantia. Hoc est, incommunicabilis substantia.

Ex qua annotatione palam colligitur, q̄ cum relatio diuina cōstituat personam diuinam in esse personæ (iuxta sensum prius assignatū) colligitur inquam, quod ipsa diuina relatio cōfert seu cōicat diuinæ personæ esse substantiæ, aut subsistentiæ, & incommunicabilitatem. Et adde quod hoc munus, scilicet conferre personæ incommunicabilitatē, habet ex propria ratione, quatenus relatio est: veruntamē primum munus, quod est communicare, aut cōferre esse substantiæ, aut subsistentiæ, non vendicat sibi ex sua peculiari ratione, quatenus relatio est, sed quatenus est substantia: est autem substantia, quatenus est diuina essentia, & eam in trinsecus includit.

¶ Et quo ista clariora reddatur recollere oportet quod sæpe diximus: scilicet, in diuinis tantum reperiri vnicum esse subsistentiæ, quod est esse subsistentiæ ipsius diuinæ essentia. Et omnia diuina, tūm absoluta, tūm relatiua ab ipsa essentia diuina (quatenus eā intrinsecus includunt) habere esse subsistentiæ & substantiæ. Vera igitur est assertio diui Thom. quod relationes diuinæ constituunt personas, in quantum sunt diuina essentia: ea particula accepta specificatiue, vt dicit primam rationē cōstituentis diuinam personā. Etenim quatenus est diuina essentia habet esse subsistentiæ: atque adeo in quantum est diuina essentia cōfert esse subsistentiæ personæ diuinæ: ac subinde constituit eā.

Verum

Verum etiā est, quo Inos dicimus, putata quod diuinæ relationes (in quantum diuinæ) constituunt personas: nam vt relationes, & vt sunt idem cum diuina essentia, habent illa duo, quæ sunt necessaria, vt constituant personas in esse personæ.

Responsio ad objectionem.

Ad obiectionem ergo respondemus negando consequentiam: quia secundum vtranque rationem simul, & in quantum sunt diuina essentia, & in quantum relationes, constituunt personam: ita vt in quantum sunt diuina essentia, solū non possent constituere personas, si non essent relationes. Quia vt constituant, oportet quod sint incommunicabiles, & si non essent relationes, non essent incommunicabiles. Item, vt constituant personas, necessarium est quod habeant esse subsistentiæ

quod communicent, & conferant illis: & hoc esse subsistentiæ non haberent, nisi essent ipsa diuina essentia. Offert demum se se alia difficultas circa suppositionem sancti Thom. in corpore articuli, vbi dictum est, quod ex qualibet processionē insurgunt, duntaxat duæ relationes reales, quod videtur falsum, quia cum filius in humanis generatur, & à patre procedit, plures alie relationes reales insurgunt, quàm pateritas, & filiatio. videlicet æqualitas, aut in æqualitas, similitudo, aut dissimilitudo, quæ sunt reales. Respondemus paucis, quod illa suppositio sic intelligenda venit, ex qualibet processionē, duntaxat insurgunt duæ relationes reales per se, & immediatè, & quæ pro fundamento habent illam processionem.

191

QVAESTIO XLII.
DE PERSONIS
IN COMPARATIONE
AD ACTVS
NOTIONALES.

DEINDE considerandum est de personis in comparatione ad actus notionales. Et circa hoc quaeruntur sex. Primum, utrum actus notionales sint attribuendi personis. Secundum, utrum huiusmodi actus sint necessarii, uel uoluntarii. Tertium, utrum secundum huiusmodi actus persona procedat de nihilo, uel de aliquo. Quartum, utrum in diuinis sit ponere potentiam respectu actuum notionalium. Quintum, quid significet huiusmodi potentia. Sextum, utrum actus notionales, ad plures personas terminari possint.

ARTICVLVS I.
Vtrum actus notionales sint
attribuendi personis.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod actus notionales non sint personis attribuendi. Dicit enim Boet. libro de Trin. quod omnia genera cum quis in diuinam ueritatem praedicationem, in diuinam mutantur substantiam exceptis relationibus. Sed actio est unum de decem generibus. Si igitur actio aliqua Deo attribuitur: ad eius essentiam pertinebit, & non ad notionem.

2. Praterea August. dicit in 5. de Trinitate, quod omne, quod de Deo dicitur, aut dicitur secundum substantiam, aut secundum relationem. Sed ea, quae ad substantiam pertinent, significantur per essentialia attributa, quae uero ad relationem, per nomina personarum, & per nomina proprietatum. Non

sunt ergo praeter haec attribuendi personis notionales actus.

3. Praterea. Proprium actionis est ex se passionem inferre. Sed in diuinis non ponimus passiones. Ergo neque actus notionales ibi ponendi sunt.

Sed contra est, quod Aug. dicit in libro de fide ad Pe. Proprium quidem patris est, quod filium genuit, sed generatio actus quidam est. Ergo actus notionales ponendi sunt in diuinis.

Respondeo dicendum, quod in diuinis personis attenditur distinctio secundum originem. Origo autem conuenienter designari non potest nisi per aliquos actus. Ad significandum igitur originis ordinem in diuinis personis, necessarium fuit attribuere personis actus notionales.

Ad primum ergo dicendum, quod omnis origo designatur per aliquem actum. Duplex autem ordo originis attribui Deo potest. Unus quidem secundum quod creatura ab eo progreditur.

Et

192

Quest. 41. ARTIC. I. Text. 192

Et hoc commune est tribus personis. Et ideo actiones, quae attribuitur Deo ad designandum processum creaturatum ab ipso, ad essentiam pertinent. Alius autem ordo originis in diuinis attenditur secundum processionem personae a persona: unde actus designantes huius originis ordinem notionales dicuntur: quia notiones personarum sunt personarum habitudines ad inuicem, ut ex dictis patet.

Ad secundum dicendum, quod actus notionales secundum modum significandi tantum differunt a relationibus personarum, sed re sunt omnino idem. Unde Magister dicit in primo sententiarum. 26. distin. quod generatio & natiuitas alijs nominibus dicuntur paternitas & filiatio.

Ad cuius euidenciam attendendum est, quod primo oportet cognoscere originem alicuius ab alio ex motu. Quod enim aliqua res a sua dispositione remoueretur per motum, manifestum fuit hoc ab aliqua causa accidere. Et ideo actio secundum primam nominis impositionem importat originem motus. Sicut enim motus prout est in mobili ab aliquo dicitur passio: ita origo ipsius motus secundum quod incipit ab alio, & terminatur in id, quod mouetur, uocatur actio. Remoto igitur motu, actio nihil aliud importat quam ordinem originis, secundum quod a causa aliqua, uel principio procedit in id, quod est a principio. Unde cum in diuinis non sit motus, actio personalis producentis personam, nihil aliud est quam habitudo principij ad personam, quae est a principio. Quae quidem habitudines sunt ipsae relationes, uel notiones. Quia tamen de diuinis intelligibilibus rebus loqui non possumus, nisi secundum modum rerum sensibilium, a quibus cognitionem accipimus, & in quibus a-

ctiones, & passiones in quantum motum implicant, aliud sunt a relationibus, quae ex actionibus & passionibus consequuntur, oportuit seorsum significari habitudines personarum per modum actus, & seorsum per modum relationum. Et sic patet quod sunt idem secundum rem, sed differunt solum secundum modum significandi.

Ad tertium dicendum, quod actio secundum quod importat originem motus insert ex se passionem. Sic autem non ponitur actio in diuinis personis. Unde non ponuntur ibi passiones, nisi grammaticè loquendo quantum ad modum significandi, sicut patri attribuitur generare, & filio generari.

Commentarium.

POST disputationem nimirum de personis in comparatione ad relationes, seu proprietates, incipit D. Tho. aggredi tractatum de eisdem comparatione ad actus notionales. Senius autem tituli questionis (ut constat ex primo argumento, & eius responsione) hic est. An actus notionales ita tribuantur personis, quod non essentiae.

Et virtute respondet affirmatiue: quod breui probatur in hunc modum. S. Tho. Distinctio personarum attenditur per tres origines: etenim cognoscitur patrem distingui a filio, quia ille generat, hic uero generatur: si quidem nihil potest generare seipsum, &c. Ergo origines tribuuntur personis. At origines sunt actus notionales, & designantur per modum actuum notionalium: ita ut origo actiua patris ad filium appelletur generatio: & passiva filij ad patrem natiuitas: ergo actus notionales tribuuntur personis, & non essentiae. Quandoquidem in essentia, & inter ea, quae ad essentiam attinent, ut attributa, nulla est realis distinctio: quam actus notionales indicant.

In responsione ad primum docet, quod

Meibomius D. Thom.

Explicitio tituli.

Conclusio S. Tho. Probatio distinctio.

quod d'ordo originis creaturarū à Deo, tribuitur omnibus p'ionis, & essentia: quoniam ab eis omnibus dimanāt. Ac proinde actiones, que importāt illum ordinē, vt creare, iustificare, pertinent ad essentiam & per sonas: ordo tamen originis, quo vna persona est ab alia, non spectat ad essentiam, sed solum ad personas ipsas: & simili modo actus notionales, qui istum ordinem designat, vt generatio, & natiuitas.

¶ Docet etiam sancti Tho. in respōsione ad secundum oportet mandare memoriam. Docet itaque in ea, quod à nobis p'missum est questione p'ecedenti, arti. 2. videlicet, quod relationes, & origines sunt plane idem re: & sola ratione distinguuntur. Qua de causa Magister sent. in 1. dist. 26. dicit, quod generatio, & natiuitas alijs nominibus nuncupantur paternitas, & filiatio, & hoc idem diuus Tho. in p'esentia declarat, & probat.

¶ Et quidem pro intelligentia verborum D. Tho. recollere oportuerit, quod nihil ex doctrina Arist. physicorū. tex. 18. & 21. p'missimus, nempe, quod actio & passio sunt idem remōtus scilicet qui recipitur in passio: & dicitur actio, vt dimanat ab agente, & passio vt recipitur in passio.

¶ Secundo obseruandum est iuxta S. Tho. doctrinam hic. & quaest. 45. arti. 3. quod in quacunq; actione, & passione que fit cum motu, vltra agēs, & patientē d'istaxat sunt tria, scilicet ipse motus, & duz relationes: quarum vna est agentis ad passum, & alia patientis ad agens.

¶ Quo fit, vt ablato motu ab actione & passione, actio nihil aliud sit, quā relatio, & ordo agentis ad patientē: & passio nihil aliud sit, quā relatio, & ordo patientis ad ipsum agens. Et quoniam Deus modum sine motu creauit: in creatione p'eter Deū, & creaturā, solum reperitur duz relationes: quarum altera est rationis Dei ad creaturam, altera verò relatio realis creaturæ ad Deum, quæ dicitur creatio passiuā. Hoc vtrique docet D. Tho. vbi supra quaest. 45. arti. 2. quo in loco ait. Deus

creando producit res sine motu: subtrahit autem motum ab actione & passione, nihil remanet nisi relatio, vt dictum est. Vnde relinquatur, quod creatio in creatura non sit nisi relatio quædam ad creatorem. Hæc ille.

¶ Ex qua annotatione colligitur p'imitas, quod cum in Deo non sit motus, actio Dei ad intra, seu actus notionalis, aut origo actiuā, vt generatio, & spiratio nihil aliud sit, quā relatio, & ordo principij ad personam, quæ ab illo procedit. Et origo passiuā, (vt natiuitas) nihil aliud sit, quā relatio, & ordo personæ, quæ procedit ab ipso principio.

¶ Infertur palam secundò, quod actus notionales, & relationes, seu ordines personarum ad inuicem, sunt idem secundum rem: verum quia res diuinas intelligere non valemus, nisi secundum modum rerū sensibilium, à quibus cognitionem mutuamur, & accipimus: & in rebus sensibilibus actio, & passio in quantum motum implicant, & inuoluunt, distinguuntur à relationibus, quæ ex ipsa passione, & actione consequuntur, ob id relationem diuinam non vni eā notitia, sed diuersis cognoscimus: quatuor vna ipsam cognoscimus per modum relationis, alia per modum actus: Vt cum cognoscimus ordinem patris ad filium, aut originē actiuā, his duabus notitijs: scilicet, paternitas, & generatio: & ordinem etiā filij ad patrem, seu originem passiuā, reliquis alijs duabus: natiuitas, scilicet, & filiatio.

¶ Quamobrem etiam re sint idem relatio, & actus notionalis, ratione tamen distinguuntur: quatenus nos diuersis notitijs ea concipimus: vna videlicet per modum relationis, altera per modum actus. Et hæc sunt, quæ docet sanctus Tho. in respōsione ad secundum.

In respōsione ad tertium asserit, quod actio (quæ est motus infert ex se passione) vt in creaturis, sed non Dei actio, quæ quidem motus non est. Quocirca esto sit actio in diuinis, non est passio: nisi grammatice, & quo ad modum significandi: quo pacto huius dicitur generari, & spirari sanctus spirari.

Coroll. 1

Coroll. 2

3. Coroll.

R. eff. ad 3.

ARTICVLVS II.

Vtrum actus notionales sint voluntarii.

¶ Secundum sic proceditur. Videtur, quod actus notionales sint voluntarii. Dicit enim Hilar. in lib. de Syno. Non naturali necessitate ductus pater genuit filium.

2. Præterea. Apostolus Colos. primo. Transiulit nos in regnum filij dilectionis sue. Dilectio autē voluntatis est. Ergo filius gentis est à patre voluntate.

3. Præterea. Nihil magis est voluntarium, quā amor. Sed spiritus sanctus procedit à patre, & filio, vt amor. Ergo procedit voluntarie.

4. Præterea. Filius procedit per modum intellectus, vt verbum. Sed omne verbum procedit à dicente per voluntatem. Ergo filius procedit à patre per voluntatem, & non per naturam.

5. Præterea. Quod non est voluntarium est necessarium. Si igitur pater genuit filium non voluntate, videtur sequi, quod necessitate genuerit. Quod est contra Augustinum in libro ad Orosium. Sed contra est, quod August. dicit in eodem libro, quod neque voluntate genuit pater filium, neque necessitate.

Respondet dicendum, quod cum dicitur aliquid esse, vel fieri voluntate, dupliciter potest intelligi. Vno modo vt ablatiuus designet concomitantiam tantum. Sicut possum dicere, quod ego sum homo mea voluntate, quia scilicet volo me esse hominem. Et hoc modo potest dici, quod pater genuit filium voluntate, sicut & est voluntate Deus, quia vult se esse Deum, & Earth. Torres.

vult se generare filium. Alio modo, sic quod ablatiuus importet habitudinē principij. Sicut dicitur, quod artifex operatur voluntate, quia voluntas est principium operis. Et secundum hunc modum, dicendum est, quod Deus pater non genuit filium voluntate, sed voluntate produxit creaturam. Vnde in libro de Syno. dicitur, quod si quis voluntate Dei, tanquam vnum aliquid de creaturis, filium factum dicat, anathema sit. Et huius ratio est, quia voluntas, & natura secundum hoc differunt in causando, quia natura determinata est ad vnum, sed voluntas non est determinata ad vnum. Cuius ratio est, quia effectus assimilatur formæ agentis, per quam agit. Manifestum est autem, quod vnius rei non est nisi vna forma naturalis, per quam res habet esse. Vnde quale ipsum est, tale facit. Sed forma, per quam voluntas agit, non est vna tantum, sed sunt plures, secundum quod sunt plures rationes intellectus. Vnde quod voluntate agitur, non est tale, quale est agens, sed quale vult, & illud intelligit esse agens. Eorum igitur voluntas principium est, quæ possunt sic, vel aliter esse. Eorum autem, quæ non possunt nisi sic esse, principium natura est. Quod autem potest sic vel aliter esse, longè est à natura diuina: sed hoc pertinet ad rationē creaturæ, quia Deus est per se necesse esse, creatura autem est facta ex nihilo. Et ideo Arriani volentes ad hoc deducere, quod filius sit creatura, dixerunt, quod pater genuit filium voluntate, secundum quod voluntas designat principium. Nobis autem dicendum est, quod pater genuit filium non voluntate, sed natura. Vnde Hilarus dicit in libro de Syno. Omnibus creaturis substantiam Dei voluntas attulit, sed naturam dedit filio ex impassibili, B b ac

ac non nata substantia perfecta nativitas. Talia enim cuncta creata sunt, quia Deus esse voluit, filius autem natus ex Deo, talis subsistit qualis, & Deus est.

Ad primum ergo dicendum, quod auctoritas illa inducitur contra illos, qui a generatione filij etiam concomitantiam paternae voluntatis remouebant, dicentes sic eum natura genuisse filium, et tamen voluntas generandi ei non adesset, sicut & nos multa naturali necessitate contra voluntatem patimur, ut mortem, senectutem, & huiusmodi defectus. Et hoc patet per praecedentia, & subsequencia. Sic enim ibi dicitur. Non enim nolente patre, vel coactus pater, vel naturali necessitate inductus, genuit filium.

Ad secundum dicendum, quod Apostolus nominat Christum filium dilectionis Dei, in quantum est a Deo superabundanter dilectus, non quod dilectio sit principium generationis filij.

Ad tertium dicendum, quod etiam voluntas, in quantum est natura quaedam, aliquid naturaliter vult, sicut voluntas hominis naturaliter tendit ad beatitudinem. Et similiter Deus naturaliter vult, et amat seipsum: sed circa alia a se, voluntas Dei se habet ad verum quodammodo, ut dictum est. Spiritus autem sanctus procedit ex amor, in quantum Deus amat seipsum. Unde naturaliter procedit, quavis per modum voluntatis procedat.

Ad quartum dicendum, quod etiam in conceptionibus intellectualibus fit reductio ad prima, quae naturaliter intelliguntur: Deus autem naturaliter intelligit seipsum. Et secundum hoc conceptio verbi divini est naturalis.

Ad quintum dicendum, quod necessarium dicitur aliquid per se, & per aliud. Per aliud quidem dupliciter.

Uno modo, sicut per causam agentem, & cogentem. Et sic necessarium dicitur quod est violentum. Alio modo sicut per causam finalem. Sicut dicitur, aliquid esse necessarium in his, quae sunt ad finem, in quantum sine hoc non potest esse finis, vel bene esse. Et neutro istorum modorum divina generatio est necessaria. Quia Deus non est propter finem, neque coactio cadit in ipsum. Per se autem dicitur aliquid necessarium, quod non potest non esse. Et sic Deum esse, est necessarium. Et hoc modo patrem generare filium, est necessarium.

Commentarium.

De est utrum generare, inspirare, quae sunt actus notionales (ut ex precedentibus satis liquet) sint actiones voluntariae respectu Dei. Praesens nimirum commentarium in tres partes dividimus: in prima quippe explicatur corpus: in articuli littera in secunda proponuntur argumenta D. Tho. aduersus sententiam eiusdem, & solvuntur, atque explicatur: ac recensentur quaedam Scoti sententiam contra sanctum Thomam, quae refellimus: in tertia respondemus ad quaestionem articuli, & tandem mouemus dubium huic articulo germanum, idque absoluiimus citatis diuersis opinionibus.

Prima commentarii pars.

De declaratione ergo tituli praemitendum sane est, quod esse liberum & voluntarium pro eodem aliquando sumantur, tunc ut liquet ex Arist. doctrina 3. Ethic. logo interuallo distendit: etenim comparatur inter se sicut

liberius, & superius: quicquid nanque est liberum, voluntarium quidem est, sed non vice versa: si quidem in brutis est voluntarium (ut eo loco docet Arist.) liberum tamen in eis non est, quando voluntarium sic definitur habet.

Actio quae oritur a cognitione, & appetitu agentis. Ut cum sitit equus, & cognoscit aquam, ut bonum sibi conueniens, appetit bibere, & bibit, ille aquae haustus, & potatio est voluntaria, quoniam oritur a cognitione, & appetitu equi. Liberum vero est voluntarium, quod oritur a ratione, & voluntate secundum deliberationem. Quam definitionem fuse explicamus in commentariis nostris prima secundae quaest. 1. articulo 1.

Sanctus Tho. autem vsus est nomine voluntarij in genere, & non nomine liberi in specie, forsitan ut detur maior locus disputationi, & utranque definat quaestionem; videlicet, an praedictae actiones sint liberae, & si non sunt liberae, an saltem sint voluntariae, vel potius coactae, & violentae.

Et quaestionem plane hanc excitat sanctus Tho. tum propter Arrianos confutandos, qui meda ceter, & perniciosae asserentes filium Deum esse creaturam, dicunt, eum voluntate, & libere produxisse filium, atque in Dei potestate fuisse non generare illum, tum etiam propter sanctos, inter quos circa haec quaestionem variae videntur sententiae licet re ipsa, si eorum verba attentè expendantur, nequaquam inter eos est contentio, neque contrarietas: ut deinceps videbimus.

Quod autem diuersae eorum asseriones videantur de hac re, patet: quoniam Hilarius in libro de Synodis affirmat, quod pater voluntate genuerit filium, ac proinde, quod generatio filij sit voluntaria: ait enim in definitionibus professionum catholicorum contra Phorium, definitione 25. Si quis nolente patre natum dicant filium, anathema sit. Et proximè ante istum titulum: ubi agitur de fide, secundum orientis synodum inquit. Si quis dixerit, quod neque voluntate pater genuerit fi-

lium, anathematizat Sancta, & catholica ecclesia.

At Hieronymus videt asserere oppositum, scilicet, quod pater voluntate non genuerit filium, nam super Epistolam ad Eph. 1. in expositione illius verbi qui praedestinavit nos ait in haec verba. De filio uero, hoc est, de Domino nostro Iesu Christo in alio loco scriptum est, quia semper cum pater fuit, & nunquam eum, ut esset uoluntas paterna praecessit.

Hoc idem expressius asserit Augustinus in dialogo. 65. quaestionum, sub titulo Orosij percontantis, & Augustini respondentis, quaestione 7. Interrogat itaque ibi Orosius. Voluntate genuit pater filium, an necessitate? Respondet Augustinus, neque voluntate, neque necessitate. Idem prorsus asseruat lib. 15. de trinitate cap. 20. quibus locis de hac re tractat: & tandem affirmat, quod sicut Deus, neque voluntate, neque necessitate est Deus, neque est Deus volens, aut nolens: ita neque voluntate, neque necessitate, neque volens, neque nolens genuit filium.

Ceterum diuus Tho. apprimè respondet quaestioni, ut solet: & praemissa diuisione explicat sanctorum verba, & eos in concordiam reducit.

Diuisio itaque huiusmodi est: aliquid voluntate esse uel fieri, bifariam accipi potest primo modo, illo ablatiuo voluntate, designante concomitantiam (utimur verbo diui Tho. & forsitan uocum penuria compulsi) ut in hac propositione, Petrus voluntate est homo: id est uult esse homo, & ei placet.

Voluntas autem comitans aliquid ea est, quae illud habet pro obiecto, sine ea antecedat, ut cum desidero pluuiam futuram, uel sequatur, ut cum placet mihi, quod pluerit, uel sit simul cum eo, ut cum gaudeo, quod pluat, ea ipsa certe uoluntas in nullo genere causae principium illius est, quod habet pro obiecto. Secundo modo aliquid uoluntate esse, uel fieri, potest intelligi: sumpto ablatiuo illo uoluntate, ut designat habitudinem principij: ita quod uoluntas sit principium operis, quod

It. In qua acceptione concedimus, quod artifex ex uoluntate operatur, quoniam uoluntas est principium operis artificiatum: & hoc pacto Deus uoluntate producit creaturas.

Annota-
tio in qua
statuitur
discrimen
inter na-
turam, &
uolunta-
tem.

Rursum praeimit diuus Tho. hoc nempe discrimen reperiri inter naturam, & uoluntatem, quod natura est determinata ad unum, uoluntas uero innumera, ex Arist. metaph. text. 3. & 10. Natura nanque dicitur ad unum determinata, quia tantum habet producere effectum sibi similem in forma. Cuius ratio nimirum est, quia effectus assimilatur agenti in forma, & natura, seu res naturalis tantum habet unicam formam a quo habet esse: quod utique potissimum intelligendum est de agente uiuoto, quod etiam de aequiuocis iuxta aliquem legitimum sensum intelligi ualet, quod non est praesentis speculationis.

Illud.

Vnde agens naturale tale efficit, quale ipsum est: ueruntamen uoluntas non est ad unum determinata, sed ad plura indi ferens, & ad utrumque oppositorum: ut dicit philosophi. Cuius quidem causa est, quia non agit per unicam formam, sed plures: quae sunt diuersa iudicia, quibus intellectus representat uoluntati unum obiectum sub ratione boni, & alterum sub ratione mali: aut idem obiectum sub ratione boni, & mali, quod magis explicabitur in responsione ad 3. Aliam rationem, & causam praefati discriminis inter uoluntatem, & naturam assignamus, & aliter explicamus articulo 6. in declaratione tertiae rationis, qua ibi utitur sanctus Th. lege eam, si lubet.

Corol.

Quo fit, ut illud, cuius uoluntas est principium, non sit tale quale agens est, sed quale uult, & intelligit esse agens: ut cum artifex uoluntate efficit leamnum.

Aliud di-
scrimen
inter na-
turam, &
uolunta-
tem.

Ex quo plane assignato discrimine inter uoluntatem, & naturam, (scilicet, quod haec determinatur ad unum, & necessario producit unum, illa uero non) aliud oritur inter ea: uidelicet, quod uoluntas est principium eorum, quae possunt fieri, & non fieri: eorum uero

quae necessario sunt, & aliter fieri nequeunt, natura principium est. His ergo praebatis, uirtute sanctus Thom. constituit tres assertiones.

Prima igitur sit. Haec propositio, uoluntate pater generat filium, distinguenda est: nam si ablatiuus ille uoluntas, primo modo accipitur, ut importat concomitantiam, uera est: quandoquidem sensus eius est, quod pater uult generare filium, sicut uult se esse Deum: quod est utique secundum fidem catholicam concedendum, ut ex uerbis Hilarij constat nuper allegatis, dum ait: Si quis dixerit, quod neque uoluntate pater genuerit filium, anathematizat sancta, & catholica ecclesia.

Probatur in super ratione. Deus necessario uult omnem suam perfectionem, at generare filium est perfectio, ergo necessario uult generare filium: & ex consequenti uoluntate generat filium, sumendo uoluntatem praedicto modo.

Præterea uoluntas diuina est infinita perfectionis, ergo necessario est recta: igitur necessario uult bonum infinitum. At patrem generare filium est bonum infinitum, ergo necessario uult generare filium: ac subinde uoluntate generat filium.

Item rogamus, uel pater uult generare filium, uel uult non generare, uel simpliciter neganter se habet. Si das primum, das quod uolumus: si concedis secundum, igitur miseriam est in Deo: si quidem intus ipsum fieret aliquid, quod est contra suam uoluntatem: ut potest generare filium. Sin uero fatearis, patrem omnino neganter se habere: colligimus in hunc modum. Pater aternus non potest recens incipere uelle aliquid, nam tunc esset in eo in potentia ad uolendum, quae potentia esse in Deo diuina natura non potest: & pater aternus non uult generare filium, quia simpliciter neganter se habet, ut das: ergo non potest uelle generare filium: ac proinde uoluntas diuina impotens est uelle aliquid bonum infinitum, quod est generare filium. Hoc autem repugnat naturae diuinae. Ita ue-

1. assertio.

Si autem ablatiuus ille uoluntas secundo modo assumatur, ut dicit scilicet habitudinem principij, falsa quippe est, si quidem facit hunc sensum, quod uoluntas est principium generandi filium, & quidem esse falsam, probat in hunc modum sanctus Tho. ex annotatione praemissa: quia filium Dei necessarium est: & uoluntas, cum non sit determinata ad unum (ut suppositum est) non est principium eorum, quae necessario sunt.

probatio

Præfata
assertio
de fide
tenenda
est.

Quae etiam assertio secundum fidem catholicam affirmanda est, & opposita est haeresi Arrjanorum, affirmantium patrem generare filium uoluntate, uelut principio, & liberè. Quod quidem damnatum est in definitionibus synodi ubi supra, definitione 24. Si quis uoluntate Dei, tanquam unum aliquod de creatura, factum dicat filium, anathema sit. Et idem affirmat August. ubi supra, & tandem sic definitum est in concilio Toletano undecimo, cuius uerba in fidei professione, haec sunt. Hic etiam filius Dei natura est filius, non adoptione: quem Deus pater, neque uoluntate, neque necessitate genuisse credendus est: quia neque uis in Deo necessitas cadit, neque uoluntas sapientiam praenit, sed natura. Haec concilium.

Concil.
Tolet. 11.

2. assertio.

Tertia nihilominus assertio, pater natura generat filium. Quando filium Dei esse necessarium est: & natura ob id, quod est ad unum determinata (ut ex annotatione liquet) principium sanè eorum est, quae necessario sunt.

3. assertio
uerba in
concordia
reducuntur.

Atque in hunc modum, omnia sanctorum uerba sibi non pugnare satis est constar. Nam cum Hieronymus, & August. asseuerant, patrem non uoluntate generare filium, uerum proculdubio est: ablatiuo, uoluntate, accepto ut significat habitudinem principij: at uero diu Hilarius asserit, quod pater uoluntate generat filium, uerum itidem est: ablatiuo illo assumpto primo modo, ut indicet concomitantiam.

Obseruandum tamè est, quod haec propositio, pater uoluntate generat filium, non simpliciter, & sine distinctio ne est concedenda: haec uero, pater natura generat filium, absque distinctio ne aliqua est concedenda.

tura generat filium, absque distinctio ne aliqua est concedenda.

Secunda commentarii pars.

Illam tamè tertiam assertionem sancti Thomae argumentamur. Pater natura generat filium: ergo naturaliter, & necessario generat illum: igitur necessitate generat filium: cuius oppositum asseuerat Aug. in uerbis citatis, & definit praefatum concilium Toletanum, ut claret.

Argue

Solutio.

Hanc difficultatem inquit diuus Tho. primo, & ultimo argumento, & tandem respondemus iuxta mentem eius, quod (ut uisum est quest. 1. ar. 1. in commentario) iuxta Arist. doctrinam, necessitas & necessarium multis modis accipiuntur: quod illic licebit legere, ne in praesentiarum inutiliter reperamus. Atqui necessitas aliquando sumitur pro coactione, & necessarium pro uolentia: quo pacto necessitas assumitur ab Aug. & praedicta synodo Toletana, cum aiunt, quod pater non necessitate generat filium, id est, non coactus, & inuitus: quia uult generare filium, & ei, quam maxime placet. Alio uero modo lumitur necessarium pro eo, quod non potest non esse: & in hac acceptione libentissime fatemur, & fateri necessarium est, quod pater necessario, & necessitate generat filium: quoniam necessario intelligit, & per actum intelligendi generat eum: & necessario etiam uult eum generare, ut ostensum est.

2. argue.

Secundo argumentamur aduersus eam assertionem diui Tho. qua asseuerat uoluntatem esse principium eorum, quae possunt esse, & non esse. Uoluntas diuina est principium spiritus sancti, quia per actum uoluntatis producit spiritus sanctus, ut amor: at spiritus sanctus necessario est: ergo falsa est assertio.

Responsio.

Hoc est tertium argumentum sancti Tho. ad quod respondet, quod uoluntas ut natura, id est, ut necessario, & naturaliter.

turaliter vult summum bonum, est principium producendi spiritum sanctum: & non voluntas, vt voluntas, & vt libera, & indifferens ad vtrumlibet.

Supposio.

¶ Et quo ista solutio clarior reddatur, aliqua modo sunt præmittenda. In initio, quod intellectus in quocumque bono creato potest adinuenire, & considerare rationem boni, & defectum maioris perfectionis, & potestiam ad peccandum secundum naturam suam seclusa beatitudine: & in adulterio rationem boni iucundi, & rationem mali: id est, peccatum. Atque ob hanc causam voluntas potest velle, & nolle quodlibet bonum creatum, quia scilicet in eo potest considerare rationem boni, & mali. Et hoc est, quod doctores communiter asserunt, vt sanctus Tho. 1. 2. q. 17. art. 1. ad secundum, quod videlicet voluntas est ad opposita, quia ratio est ad opposita, hoc est, voluntas potest velle, & nolle quodcumque obiectum creatum, quia in eo intellectus considerare potest rationem boni, & mali. Pro qua doctrina facit id, quod Aristot. docet 9. metaph. tex. 10. quod potentia rationales sunt ad opposita.

Scolasti- coru dog ma.

¶ Quo fit, vt cito libertas sit formaliter in voluntate, tanquam in subiecto, sed tamen est in ratione tanquam in radice, & causa, vt docet id sanctus Th. loco allegato. Ex qua annotatione colliguntur quidem plura cognitione digna, quæ verbis diui Tho. intelligendis in responsione ad tertium, maxime conducunt.

Coroll.

¶ Quo fit, vt cito libertas sit formaliter in voluntate, tanquam in subiecto, sed tamen est in ratione tanquam in radice, & causa, vt docet id sanctus Th. loco allegato. Ex qua annotatione colliguntur quidem plura cognitione digna, quæ verbis diui Tho. intelligendis in responsione ad tertium, maxime conducunt.

1. Corol.

Primum, quod voluntas non potest nolle Deum clarè visum, quia sicut nihil potest velle, nisi sub ratione boni, ita nihil potest nolle, nisi sub ratione mali, & in Deo clarè viso nequit apparere, neque intelligi ratio aliqua mali, sed necessariò vult illud, & quò ad exercitium, & quò ad specificationem, vt dicunt Thomistæ.

2. Corol.

¶ Infertur secundo, quod voluntas vltimum finem in vniuersali, qui est bene habere, vt potè malis carere, & bonis abundare, non potest nolle, neq; odio psequi, quia in illo non apparet aliqua

ratio mali, sed necessariò amat ipsum quoad specificationem. Quia si aliquem actum exercet circa eum, ille necessariò est amor, est non amet necessariò ipsum quoad exercitium, quam doquidem potest suspendere actum. Et consimili modo dicendum est, quod voluntas necessariò, quò ad specificationem odio habet summam miseriam, quæ est malè habere, ob id quidem quoniam in ea non apparet aliqua ratio boni.

Obiectio

¶ Obijciat aliquis, Deum clarè visum voluntas necessariò amat, quoad exercitium & specificationem: ergo, & vltimum finem in vniuersali. Et collectio nempe probari potest, quia sicut in Deo clarè viso non apparet aliqua ratio mali, ita neque in vltimo fine in vniuersali.

Solutio

¶ Respondemus nimirum negando consequentiam, quia non est simile multis de causis.

1. Ratio

¶ In primis, quia esto in vltimo fine in vniuersali non apparet aliqua ratio mali, non tamen in eo apparet ratio omnis boni, sicut in Deo clarè viso: & omnia bona, quæ excogitari, & desiderari possunt.

2. Ratio

¶ Rursum est alia non spernenda ratio, quia vniuersalia parum mouet, singularia vero presentia maxime, at vltimus finis in vniuersali cognoscitur confusè, & in genere, & Deus clarè visus à beatis cognoscitur distinctè, & in indiuiduo.

Probat

¶ Quod autem Deus clarè visus necessariò moueat voluntatem beatorum, ostendi planè potest: nam quò aliquod obiectum melius est, eo magis mouet voluntatem, sed Deus est infinitum bonum, igitur clarè videtur, in infinitum mouet voluntatem, ac subinde necessariò.

Explicat

¶ His itaque præmissis satis lucida relinquitur sancti Tho. mens in responsione ad tertium, & in corpore articuli: videlicet, quod potentia volendi considerari potest vno modo, quia libera est, & indifferens ad vtrumlibet, & hoc pacto appellatur voluntas, & est causa eorum, quæ possunt esse, & non esse. Vt artificis voluntas est causa, & principium operis artificiatum, & Dei voluntas crea-

tura-

turam. Alio autem modo considerari potest, in quantum naturaliter, & necessariò fertur in aliquod obiectum, vt voluntas hominis in vltimum finem, ad sensum explicatum: & Dei voluntas naturaliter, & necessariò amat summum bonum, quod est ipse Deus. Et hoc pacto potentia volendi considerata est natura, & res naturalis: & hac etià ratione, vt natura est causa eorum, quæ necessariò sunt, vt voluntas hominis est principium amoris, quo necessariò tendit in Deum clarè visum, vel in vltimum finem in genere cognitum, quò ad specificationem: & voluntas insuper dānatorum est principium odij, quo necessariò odio habet, & exhorrent summam inferni miseriam: & Dei tandem voluntas, vt est natura, & naturaliter atq; necessariò amat ipsum Deum, est spiritus sancti principium quo.

Obiectio

¶ Obijciunt tamen, Dei voluntas, vt natura, est spiritus sancti principium: ergo spiritus sanctus producitur per modum naturæ. Quod ex sententia doctorum, & sanctorum probauimus esse falsum contra Durandum, quæst. 27. art. 5. & ipse sanctus Tho. in responsione ad hoc tertium, oppositum expressis asserit verbis, dū ait. Spiritus sanctus procedit vt amor, in quantum Deus amat seipsum: vnde naturaliter procedit, quāuis per modum voluntatis procedat.

Cur spūs

sancti dicitur

per modum naturæ

quod dicitur

per modum voluntatis.

Explicat

cur spūs sancti dicitur per modum naturæ.

Explicat

cur spūs sancti dicitur per modum voluntatis.

Explicat

cur spūs sancti dicitur per modum voluntatis.

Explicat

cur spūs sancti dicitur per modum voluntatis.

Explicat

cur spūs sancti dicitur per modum voluntatis.

præsupponat, & quia spiritus sanctus procedit per processionem voluntatis, quæ præsupponit verbi processionem (vt ostensum est, quæst. 36. art. 2.) ob id dicitur spiritus sanctus procedere per modum voluntatis, & non naturæ: quæ agit per se loquendo nulla alia actione præsupposita. Verba sancti Tho. eo loco de potentia sunt. Semper enim voluntas aliquid producit aliqua processione præsupposita, non enim voluntas in aliquid tendit, nisi præexistente productione intellectus: aliquid concipientis: cū bonum intellectum moueat voluntatem. Processio autem, quæ est à naturali agente, non præsupponit aliam processionem, nisi per accidens. Et post pauca. Vnde illa processio per modum naturæ intelligitur in diuinis, quæ nullam aliam præsupponit: illa verò per modum voluntatis, quæ ex præsupposita processione principium sumit. Hæc dicitur Thom. Vel alio modo possumus dicere, quod procedere aliquam rem ab aliquo agente per modum naturæ, est illam rem produci similem agenti ex vi productionis: quia natura est vis in sita rebus, ex similibus similia procreans. Sed procedere per modum voluntatis aliquam rem ab aliquo agente, est tam produci non similem agenti ex vi productionis secundum rationem similitudinis, aut imaginis, quo pacto procedit id, quod est à voluntate. Quod processio fuscè explicauimus, quæst. 27. art. 2. & 4. atque hac de causa (vt eo loco satis declaratum est) spiritus sanctus procedit non per modum naturæ, sed per modum voluntatis. Et per hæc patet responsio ad obiectionem.

Verba S. Tho.

Respondeo

197 2.

Scol. contra D.

Tho.

¶ Sed tamen aduersus di. Tho. insurgit Scotus in quolibetis quæst. 16. & in 1. distin. 2. quæst. 7. & potissimum distin. 10. quæstio. vnica, quatenus ipse diuus Th. in responsione ad tertium asserit, quod voluntas in quantum natura, vult naturaliter quædam obiecta: vt beatitudinem, alia verò liberè. Insurgit, inquam, Scotus pluribus rationibus, quarum (ni fallor) hæc potissima est. Oppositi modi agendi non possunt conuenire eidem potentia: at naturaliter age-

re, & liberè agere sunt oppositi modi agendi: ergo non possunt voluntati convenire: ac proinde falsa est assertio di. Tho. Qua quidem ratione, & alijs persuasum sibi habet, quod voluntas naturalis actum merè naturalè habet, imò quicquid voluntas vult liberè vult, atque adeò spiritus sanctus (inquit) liberè procedit à patre, & filio: quanvis ipse filius naturaliter, & per modum naturæ procedat à patre, quia producit per intellectum, intellectus autem omnem, quam agit, operationem naturaliter exercet.

Scoti sententia.

Adversus illud I. obiect.

Responsio

2. obiect.

Responsio

Refutat Scoti responsio 3. obiect.

ponimus. 3. in hanc Scoti sententiam. Voluntas ante deliberationem non potest liberè agere: nam dato opposito, sequeretur pueros, & amentes posse peccare: ergo falsa est Scoti assertio.

¶ Et demum ultimò. Voluntas Dei mandando ipsam Deum non est libera libertate contradictionis, quia falsum est quòd possit amare, & non amare Deum: neque est libera libertate contrarietatis, siquidem nequit amare, & odio habere Deum: ergo nulla libertate libera est in amando Deum. Etenim consequentia liquet: quandoquidem tantum est duplex libertas, nempe contrarietatis, & contradictionis.

¶ Et nimirum Scoti opinio adversatur sanctorum sententia, qui palam asseverant, cum non liberè agere aliquid quod necessarium agit, & quod ut liberè quis agat, necessarium est, ut in potestate eius sit agere, & non agere. Augustinus quippe. 3. de libero arbitrio. ca. 3. prope finem ait. Voluntas igitur nostra, neque voluntas esset, nisi esset in nostra potestate: porro quia est in potestate libera est nobis. Non enim est nobis liberum, quòd in potestate non habemus: aut potest non esse, quòd habemus. Hæc ille. Et idem August. in enchiridio cap. 103. Neque enim culpanda est voluntas, aut voluntas non est, aut libera dicenda non est: quia beati esse sic volumus, ut esse miseris non solum nolimus, sed nequaquam prorsus velle possumus. Profectò per hæc verba evidenter asserit August. nos non habere libertatè in amando beatitudinem, aut in odendo miseriam: quoniam illa necessariò amamus, & hanc necessariò odio habemus. Unde mirari non desino, cum hæc verba ita confirmant nostram sententiam, in suam nihilominus adducit ab Scoto, & illius sectatoribus.

¶ Et Hieronymus de filio pdigo ad Damasum Papam in sine epistola. Solus Deus est, in quem peccatum non cadit, neque cadere potest: cætera cum sint liberi arbitrij, in utranque partem flecti possunt. Hæc Hieronymus. Quibus verbis latis aperte docet, non esse liberum arbitrium, neque libertatem respectu

Quarta

Adversus Scoti sententiam I. obiect. Aristot.

Hieron.

specu eorum, quæ necessario sunt. Damascenus præterea. 2. lib. c. 28. eiusdem sententiæ est, dicit enim. Forù quæ sunt hæc quidem sunt in nobis, hæc autem non in nobis: ergo in nobis quidem sunt, quæ nos sumus liberi arbitrio facere, & non facere: hæc enim omnia per nos voluntariè aguntur. Non enim voluntariè dicerentur agi, actum non existente in nobis. Quibus verbis etiam patet, id quod contendimus probare.

¶ Et deniq. Philosophus id quidem docet. 3. ethicorum capit. 4. ubi ait. in quibus est in nobis operari, & non operari, & in quibus non etiam. Hoc est, iuxta sententiam omnium explanatorum, id est in potestate, & libertate nostra, quæ possumus agere, & non agere.

¶ Propter hæc igitur sententiam S. Tho. amplectendam esse censemus, & Scoti resellendam: atque asserimus, Deum naturaliter & necessariò, & non liberè amare seipsum, ac subinde Spiritum sanctum necessariò, & naturaliter, & non liberè procedere à patre, & à filio. Et ad argumentum Scoti respondemus negando maiorem: videlicet, oppositi modi agendi non possunt convenire eidem potentia: nam intelligere per discursum, & sine discursu, sunt plene oppositi modi agendi, & conveniunt eidem potentia intelligendi respectu diversorum. Intelligere namque sine discursu convenit intellectui respectu principiorum, & qua intellectus est: & intelligere cum discursu ei competit respectu conclusionum, & uti ratio est. Simili etiam modo agere naturaliter convenit voluntati, respectu ultimi finis ad sensum iam explicatum, & agere libere tribuitur ei respectu mediorum. Et alia argumenta, quæ Scotus facit contra Sanctum Thom. facile est diluere ex his quæ diximus, & ex doctrina Divi Thom. quæ in præfati adduci non debent: ne si adducantur sine fructu molesti simus lectori.

¶ At verò contra assertionem nostram probamus, Scoti opinionem esse Divi Thom. de potentia questio. 10. artic. 2. ad quintum, ubi verbis expressis

asserit, quod Deus liberè amat seipsum: etenim verba eius sunt eo loco. Sic autem & Deus sua voluntate liberè amat seipsum, licet de necessitate amet seipsum.

¶ Respondemus sanè Scoti opinionem longè aliam esse à Sancti Thom. opinione. Nam secundum Sanctum Thom. voluntas Dei, sicut necessariò amat Deum, ita naturaliter amat ipsum. Ait siquidem eo loco ad quartum Deus naturaliter amat suam bonitatem, sicut & naturaliter intelligit suam veritatem, sicut ergo filius naturaliter procedit à patre, ut verbum ita Spiritus sanctus naturaliter procedit ab eo, ut amor. Hæc ille. Et idem prorsus asserat ibidem ad 6. sicut in præfati articulo ad tertium. Scotus autem affirmat, Deum nullo pacto naturaliter amare seipsum: diversa igitur sententia est Scoti à Sancti Thomæ sententia, quamvis verbis videatur aliquo pacto concordare. At quo nam pacto intelligantur Sancti Thom. verba dum ait, Deus sua voluntate liberè amat seipsum, confestim dicemus. Adversus Scotum iuniores communiter in 1. distinctio. 10. argumentantur, ut Ocham, & Gregorius, & reliqui.

Tertia commentarii pars.

AT verò hætenus non respondimus questioni, quam movit Divus Thomas in præfati articulo: an, videlicet, actus notionales sint voluntarij. Quæ quidem questio ex alia petenda est, an Dei voluntas liberè amet summum bonum, ut concedit Sanctus Thomas. Et eadem questio est, an pater & filius liberè producant Spiritum sanctum, & pater liberè generet filium. Cui nempe paucis satisfacimus, dicendo (ut initio articuli diximus) quòd videlicet liberum & voluntarium pro eodem aliquando sumuntur: etsi hoc quidem pacto liberum sumitur pro voluntario, respondemus questioni affirmative. Nam pater vult

Responf.

Responfo ad tituli questionem.

vult generare filium, & pater & filius volunt spirare Spiritu sanctum: ac subinde actus notionales, qui sunt generatio, & spiratio, sunt voluntarij & liberi, vtendo nomine liberi in hac significatione. Caterum vtendo nomine liberi proprie secundum communem usum Philolophorum, & Doctorum, pro facultate ad opposita, agendi scilicet & non agendi, neutiquam Dei voluntas liberè amat essentiam diuinam: nec pater liberè producit filium: neque itidem pater & filius liberè producant Spiritum sanctum. Et hoc palam asserit Sanctus Thom. quaest. 12. artic. 10. vbi docet, quod non habemus liberum arbitrium respectu eorum, quæ necessariò volumus: & quod Deus non habet liberum arbitrium respectu sui amoris, quo necessario amat suam bonitatem. Veruntamen ex consensu omnium Doctorum pater voluntariè producit filium, & pater, & filius voluntariè producant Spiritum sanctum, vt ostensum est. Quamobrem quaestioni initio articuli propositæ à Diuo Thom. respondendum planè est affirmatè, quod videlicet actus notionales sint voluntarij.

Dubiū ¶ Postremò tandem dubitamus, an volitio generandi filium, seu maioris actus volendi generationem filij, sit prior generatione filij: prior (inquam) secundum rationem, nam planum est non esse priorem secundum rem, vel tempus, aut durationem aliquam, quæ cogitatione comprehendi possit.

Sentent. Scoti, & Caietan. ¶ Nimirum circa quaestionem hanc duæ versantur opiniones: etenim Scotus in 1. distinct. 6. quaest. vnica, & Caietanus in praesenti articulo partem tuentur affirmantem. **Sentent. Capreoli vera.** Capreol. verò in eadem distinctione 6. quaestione. etiam vnica conclusione 6. & in responsione ad argumenta facta contra sextam conclusionem, oppositè defendit partem: hoc est, volitionem generandi filium æternum in patre non esse priorem secundum rationem generatione filij, sed ei simultaneam, & comitem. Et hac sententiam censemus profectò esse veram, quam probamus.

1. Ratio ¶ Initio. Volitio generandi filium nul-

lo modo præsupponitur ad generationem filij: quia dato impossibili, pater non haberet voluntatem generare et filium per actum intellectus, ergo illa volitio non est prior generatione filij.

2. Ratio ¶ Item argumentamur, supposito quod primus actus intellectus præsupponitur ad omnem actum voluntatis, quia nihil est volitum, quin prius sit cognitum. Nunc colligimus in hunc modum. Pater generat filium per primum, & vnicum actum intellectus, qui præsupponitur ad omnem actum voluntatis: ergo potius esset dicendum, quod generatio est prior volitione, quam quod volitio sit prior generatione: si alterum istorum esset affirmandum. Et vt reor, hæc est sententia Diui Thom. in articulo praesenti. Nam palam asserit, quod voluntas generandi filium comitatur ipsam filij generationem, & concomitantè (vt ipse ait) se habet ad eam. Et expressius hoc affirmat de potentia quaest. 2. artic. 3. ad 2. Cuius verba sunt. Generatio vero filij, neque est creatura, neque ad creaturam significatur terminari: vnde respectu eius non est voluntas præcedens, neque tempore, neque intellectu, sed solum voluntas concomitans. Hæc ille.

Arg. 1. ¶ Sed tamen aduersus sententiam hanc in fauorem Scoti argumentamur. Absoluta sunt priora relatiuis (ex sancto Tho. q. 3. artic. 3. ad 1.) at volitio generandi filium est absolutum, & generatio est relatiuum: ergo volitio generandi filium est prior generatione filij.

Respond. ¶ Respondemus negado minorem: videlicet, quod volitio generandi filium sit simpliciter absolutum: imò inuoluit relationem. Et hoc planè probamus, quoniam absoluta sunt communia omnibus tribus personis, & illa volitio solum competit patri: solus namque pater vult se generare filium, filius verò, & Spiritus sanctus non volunt se generare filium, quando hoc vtique pugnet.

Arg. 2. ¶ Secundum sit argumentum. Voluntas producendi Spiritum sanctum est prior productione Spiritus sancti, quia producit per actum voluntatis: ergo voluntas

voluntas generandi filium est prior generatione filij, cum vtriusque similis videatur ratio.

¶ Respondemus primo negando consequentiam: neque est par ratio, quia filius producit per actum intellectus, Spiritus sanctus autem per actum voluntatis.

¶ Dicimus secundò, quod actus voluntatis, quo pater & filius se amant, prior quippe est spiratione: quia per talem actum spiratur Spiritus sanctus: sed voluntas qua pater, & filius voluit producere Spiritum sanctum, solum est comitans productionem Spiritus sancti, sicut volūtas, qua pater vult generare filium, comitatur ipsam filij generationem, & non est ea prior. Reliqua verò quæ in articulo continentur clara, & perspicua sunt.

ARTICVLVS III.

Vtrum actus notionales sint de aliquo.

Text.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod actus notionales non sint de aliquo. Quia si pater generat filium de aliquo, aut de eipso, aut de aliquo alio. Si de aliquo alio cum id de quo aliud generatur, sit in eo quod generatur, sequitur quod aliquid alienum à patre sit in filio. Quod est contra Hilar. 7. de Trinit. vbi dicit. Nihil in his diuersum est, vel alienum. Si autem filium generat pater de seipso, id autem de quo aliquid generatur si sit permanens, recipit eius predicationem quod generatur: sicut dicimus quod homo est albus, quia homo permanet cum de non albo sit albus. Sequitur igitur, quod pater vel non permaneat genito filio, vel quod pater sit filius: quod est falsum. Non ergo pater generat filium de aliquo, sed de nihilo.

2. Proterea. Id, de quo aliquid generatur, est principium eius, quod generatur. Si ergo pater generat filium de essentia, vel natura sua, sequitur quod essentia vel natura patris sit principium filij. Sed non principium materiale, quia materia locum in diuinis non habet, ergo est principium quasi actiuum, sicut generans est principium geniti. Et ita sequitur quod essentia generet. Quod supra improbatum est.

Proterea. Augusti. dicit, quod tres persone non sunt ex eadem essentia: quia non est aliud essentia, & persona. Sed persona filij non est aliud ab essentia, ergo filius non est de essentia patris.

4. Proterea. Omnis creatura est ex nihilo: sed filius in scripturis dicitur creatura, dicitur enim ecclesiast. 24. ex ore sapientie genite, ego ex ore altissimi prodij primogenita ante omnem creaturam; & postea ex ore eiusdem sapientie dicitur. Ab initio, & ante secula creata sum. Ergo filius non est genitus ex aliquo sed ex nihilo. Et similiter potest obijci de Spiritu sancto, propter hoc quod dicitur Zachar. 12. Dixit Dominus extendens caelum, & fundans terram, & creans spiritum hominis in eo. Et Amos. 4. secundum aliam litteram. Ego formans montes, & creans spiritum.

Sed contra est, quod August. dicit, in lib. de si. ad Pe. Pater Deus solus de sua natura sine initio genuit filium sibi equalem.

Respondet dicendum, quod filius non est genitus de nihilo, sed de substantia patris. Ostensum est enim supra, quod paternitas, & filiatio, & natiuitas verè & proprie est in diuinis. Hoc autem interest inter generationem veram, per quam aliquis procedit, vt filius, & factioem, per quam faciens

faciens facit aliquid de exteriori materia, sicut scannum facit artifex de ligno, homo autem generat filium de se ipso. Sicut autem artifex creatus facit aliquid ex materia, ita Deus facit ex nihilo (ut infra ostendetur) non quod nihilum cedat in substantiam rei, sed quia ab ipso tota substantia rei produciatur, nullo alio presupposito. Si ergo filius procederet à patre, ut de nihilo existens, hoc modo se haberet ad patrem, ut artificem, quod manifestum est nomen filiationis proprie habere non posse, sed solam secundum aliquam similitudinem. Unde relinquatur, quod si filius Dei procederet à patre, quasi existens ex nihilo, non esset verè & proprie filius. Cuius contrarium dicitur primo Ioan. ultim. Et simus in vero filio eius Iesu Christo. Filius igitur Dei verus, non est ex nihilo: nec factus, sed tantum genitus. Si qui autem ex nihilo à Deo facti filij Dei dicantur, hoc erit metaphorice, secundum aliqualem assimilationem ad eum qui verè filius est. Unde in quantum solus est verus, & naturalis Dei filius, dicitur unigenitus: secundum illud Ioan. primo. Unigenitus qui est in sinu patris ipse enarrauit. In quantum verò per assimilationem ad ipsum, alij dicuntur filij adoptiui quasi metaphorice dicitur esse primogenitus secundum illud Roma. 8. Quos præsciuit, & prædestinauit fieri conformes imaginis filij eius, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Relinquitur ergo, quod Dei filius sit genitus de substantia patris, aliter tamen quam filius hominis. Pars enim substantie hominis generantis transit in substantiam geniti. Sed diuina natura impartibilis est. Unde necesse est, quod pater generando filium, non partem naturæ in ipsam transfuderit, sed totam naturam ei communicat

uerit, remanente distinctione solum secundum originem, ut ex dictis patet. Ad primum ergo dicendum, quod cum filius dicitur natus de patre, hæc præpositio (de) significat principium generans consubstantiale, non autem principium materiale. Quod enim produciatur de materia, fit per transmutationem illius, de qua produciatur in aliquam formam. Diuina autem essentia non est transmutabilis, neque alterius formæ susceptiua.

Ad secundum dicendum, quod cum dicitur filius genitus de essentia patris, secundum expositionem Magistri. 5. di. primi sententiarum designat habitum animæ principij quasi actiui. Vbi sic exponit. Filius est genitus de essentia patris, id est, de patre essentia: propter hoc quod Augustinus. 1. 5. libro de trinitate dicit. Tale est quod dico de patre essentia, ac si expressius dicerem de patris essentia. Sed hoc non videtur sufficere ad sensum huius locutionis. Possimus enim dicere, quod creatura est ex Deo essentia, non tamen quod sit ex essentia Dei. Unde aliter dici potest, quod hæc præpositio de, semper denotat consubstantialitatem. Unde non dicimus, quod domus sit de edificatore, cum non sit causa consubstantialis. Possimus autem dicere, quod aliquid sit de aliquo, quocumque modo illud significetur, ut principium consubstantiale: siue illud sit principium actiui, sicut filius dicitur esse de patre: siue sit principium materiale, sicut cultellus dicitur esse de ferro: siue sit principium formale, in his duntaxat, in quibus ipsa forma sub subsistentibus, & non aduenientes alteri. Possimus enim dicere, quod Angelus aliquis est de natura intellectuali. Et per hunc modum dicimus, quod filius est genitus de essentia patris, in quantum essentia patris filio

per

per generationem communicata in eo subsistit.

Ad tertium dicendum, quod cum dicitur, filius est genitus de essentia patris, additur aliquid respectu cuius potest saluari distinctio. Sed cum dicitur, quod tres persone sunt de essentia diuina, non ponitur aliquid respectu cuius possit importari distinctio per præpositionem significata. Et ideo non est simile.

Ad quartum dicendum, quod cum dicitur, sapientia est creata, potest intelligi non de sapientia, que est filius Dei, sed de sapientia creata, quam Deus indidit creaturis. Dicitur enim eccle. primo. Ipse creauit eam scilicet sapientiam spiritu sancto, & effudit illam super omnia opera sua: neque est inconueniens, quod in vno contextu locutionis loquatur scriptura de sapientia genita & creata: quia sapientia creata est participatio quedam sapientie increate: vel potest referri ad naturam creatam assumptam à filio, ut sit sensus: ab initio & ante secula creata sum, id est præuifa sum creatura vniri: vel per hoc, quod sapientia creata, & genita nuncupatur, modus diuine generationis nobis insinuat. In generatione enim quod generatur accipit naturam generantis, quod perfectionis est. In creatione verò creans non mutatur: sed creatum non recipit naturam creantis: dicitur ergo filius simul creatus, & genitus. ut ex creatione accipiat immutabilitatem patris, & ex generatione vnitas naturæ in patre & filio. & sic exponitur intellectus huius scripturæ ab Hilario in lib. de Synod. Autoritates autem indultæ non loquuntur de spiritu sancto, sed de spiritu creato, qui quadoque dicitur verus, quadoque aer, quadoque status hominis, quadoque ciuitas, & cetera, vel quæcunque substantia inuisibilis,

¶ Commentarium.

HOC est, an generatio filij sit de substantia patris, & spiratio spiritus sancti de substantia patris, & filij. Illud sanè commentarium in duas diuidimus partes: in prima namque sanctus Thom. constituit vnā assertionem, ex qua palam colligitur responsio ad tituli questionem: & assertio illa pluribus communitur rationibus: & deinde obijciuntur argumenta aduersus eam ad maiorem eius enodationem & soluuntur: in secunda disputamus dubium quoddam huic articulo germanum.

Prima commentarii pars.

RESPONDET itaque sanctus Thomas assertio, hæc videlicet assertio. Filius est de aliquo, hoc est de substantia patris, & de eadem generatur. Etenim idem est filium esse de aliquo, & eius generationem esse de eodem. Et secundum sanctum Thom. hic ad secundum filius dicitur de substantia, & essentia patris, quia substantia, & essentia patris, est in filio, & ei communicatur per generationem. Dicimus (inquit) quod filius est genitus de essentia patris, in quantum essentia patris filio per generationem communicata in eo subsistit.

¶ Præfata assertio in primis probatur Aug. testimonijs, qui pluribus locis ea affirmat: de fide namque ad Petrum diaconum cap. 2. inquit, pluribus Pater ergo Deus de nullo genitus Deo, semel de sua natura siue initio genuit filium, Deum sibi æqualem. Et. 1. 5. de tri. c. 9. in fine ait. Ut sepe iam dicimus, & sepe iterare non piget. Ac per hoc filius charitatis eius nullus est alius, quam qui de substantia eius est genitus. Et rursum libr. 3. contra Maximum cap. 1. 4. Nullo eam modo verum Dei filium cogitatis, si enatum esse de substantia patris negatis.

¶ Probat

non distinguuntur realiter, ita neque angelus & natura angelica. Hæc profecto obiectio inquit difficultatē hanc, quoniam pacto quæue distinctione distinguatur angelus, & sua natura: quod nos latè disputauimus loco allegato quaestione. 3. & vltima quaestione primi libri opusculi. quod eisdem locis licebit legere.

Respons. Nunc verò summarim dicimus, maximum quidem discrimē esse inter indiuiduum & suppositum: nam de ratione indiuidui non est esse per se, quando quidē benedictissima humanitas Christi est indiuiduum, & non per se existit: sed de ratione suppositi est per se existere. Ad rem itaque redeuntēs asserimus, quod licet indiuiduum naturæ angelicæ & ipsa natura angelica non distinguantur realiter (vt locis allegatis expositum est) sed suppositum naturæ angelicæ & ipsa natura angelica, vt Michael, & sua natura realiter distinguuntur. Nam de ratione Michaelis, vt suppositum est, esse: & de ratione suæ naturæ non est esse.

Uerba. Quo circa Michael metaphysicè cōponitur ex esse & essentia, quæ realiter distinguuntur: esto non distinguuntur sicut res & res. Qua ratione hæc conceditur, Michael est de natura intellectuali: quoniam extrema realiter distinguuntur: hæc tamen falsa est, filius Dei est de essentia diuina: quia extrema nulla ratione ex natura rei distinguuntur. Ex quibus satis liquet responsio ad obiectiōnem.

3^a Arg. Tertio, filius ab æterno habuit esse dependens à patre: ergo ab æterno fuit ex nihilo: & ex consequenti non est ex aliquo: neque ex substantia patris. Consequentiam autem probamus, nam si ab æterno fuisset cælum, profecto fuisset ex nihilo, quia ab æterno habuit esse dependens.

Respons. Nimirum difficultatem huius argumenti tractat sanctus Thomas vbi supra in 1. distinctione. 5. quaestione. 2. articulo. 2. quo loco ait, aliquid dici ex nihilo, vel quia habet esse post non esse, nullo præsupposito subiecto: vel quia habet esse dependens, etiam si fuisset

ab æterno. Et ad argumentum responderet ibi ad secundum negando antecedens, quia quamuis filius per generationem habet esse à patre, habet tamen idem prorsus esse patris. Filius (inquit) quamuis totum esse suum habeat ab alio, nihilominus tamen esse suum non est dependēs, quia accipit à patre idem numero esse, quod ipse habet, & ideo non est dependens esse suum. Hæc sanctus Thomas.

At verò cum decreuerimus filium esse de substantia patris, dubitamus an sit de substantia patris tanquam ex principio agente aut actiuo, vel tanquam ex materia, aut velut ex forma. Et ratio, quæ cogit nos dubitare est, quoniam hæc præpositio de, omnia ista principia importat, vt inferius magis explicabimus.

Vt istam quaestionem intelligamus, planè præmittenda sunt aliqua principia, esse quidem maximum discrimen inter has duas præpositiones de, & ex, vt docet sanctus Thomas vbi supra articulo primo & hic ad secundum: de, namque tantum dicit ordinem principij consubstantialis, quale quale illud sit: siue illud sit actiuum, vt cum dicimus, filius est de patre, siue patiēdi seu materiale, vt dum conceditur cultellus est de ferro, aut formale, vt cum dicitur angelus est de natura intellectuali. Sed tamen præpositio ex importat ordinem cuiuscunque principij in genere.

¶ Quocirca, vt docet sanctus Thomas in 1. loco allegato articulo primo, quicquid est de aliquo, est ex eodem, sed non è conuerso. quando domus est (vt diximus) ex artifice, sed non de artifice.

Annotare insuper oportet ex communi consensu omnium, quod materia habet aliquas proprietates, quæ claudunt in se imperfectionem: vt esse puram potentia, fieri in actu per aliquam formam sibi aduenientem, & recipere formam, atque alia plura id genus, quæ sunt peculiare proprietates materię. Reliquas verò proprietates habet, quæ nullam inuoluunt imperfectionem: vt

potē

potē manere eandem in tota generatione, & sub vtroque termino generationis: atque esse intrinsecam genito, & de quo genitum generatur: præexistere rei generandæ, & inexistere genitæ: recens non recipere esse: esse perpetuam non posse generari, neque corrumpi. Et tamen proprietates materię (vt infra explanabimus) non sunt peculiare materię, sed cōmunes ipsi, & alijs rebus perfectioribus.

¶ Ex mente itidem omnium nomine dempto, filius non est de substantia patris, itaquam ex materia, vt materia habet proprietates, quæ important imperfectionem: & oppositum asserere esse quidem hæreticum, & rationi absolum. Verum in dubium vocatur inter Doctores, (vt inferius patebit) an filius sit de substantia patris, velut ex materia: quatenus ipsa habet proprietates, quæ nullam dicunt imperfectionem.

¶ Hi igitur præmissis, circa quaestionem propositam versantur opiniones, quarum prior videtur esse Magistri sententia in prima distinctione quinta. qui, vt apparet eo loco, asserit filium esse de substantia patris, velut ex principio actiuo: verba eius sunt: Filius de substantia patris natus est: id est, à patre est. hæc ille.

¶ Sanctus Thomas confutat Magistrum sententia hic ad secundum, & aduersus Magistrum argumentatur, quia cum Augustinus loco allegato contra Maximum dicit, filium esse de substantia patris, contendit probare quod filius sit Homusion patri, id est eiusdem substantiæ cum patre: at ex huiusmodi loquutione filius est de substantia patris, id est à patre non habetur quod sit Homusion patri, id est eiusdem substantiæ cum illo: creatura namque est à patre æterno, & non est eiusdem substantiæ cum illo: perperam ergo exponit Augustinus Magister. Et non solum Di. Thomas, sed alij recentiores, vt Gregorius in 1. distinct. 3. quaestione 2. resollunt Magistrum sententiam. Sed forsitan non iure eum reprobat: etenim verba Magistri eo loco sic habent. Filius de substan-

Barth. Torres.

tia patris natus est: id est à patre est, cum quo eiusdem substantiæ est: & eandem substantia. Quibus verbis (si fallimur) innuit filium Dei esse ex patre, vt ex principio actiuo consubstantiali filio: & hoc idem asseruerat Sanctus Thomas ad primum, dum ait. Cum filius dicitur natus de patre, hæc præpositio, de, significat principium generans consubstantialiale. Ex quibus satis patet argumentum, quod sit cōtra Magistrum, in firmum esse. Alia verò est opinio Henrici in summa, art. 54. quaest. 3. & quod dicitur lib. 5. quaestione. 9. & Durandi, in 1. distinctio. 5. qui defendunt quod filius est ex substantia patris velut ex materia, vt materia habet aliquas proprietates, quæ secum non ferunt imperfectionem aliquam. Et hanc Caietanus in articulo presenti innuit esse probabilem: & hæc nimirum fuit opinio Sancti Thomæ in prima distinctione quinta quaestione secunda, articulo primo. Cuius verba sunt. Filius dicitur de patre, & de essentia patris, tamen de patre, sicut de generante: & de essentia, sicut de principio generationis communicato. Unde etiam accedit ad similitudinem secundum materiam: si à materia remouatur totum, quod est imperfectionis, & remaneat hæc sola de conditionibus materię, quod est manens in re, & per eam res subsistit, hæc ille.

¶ Sed tamen in articulo presenti hæc confutat Diuus Thomas sententiam in responsione ad primum, & iacetur ibidem, & ad secundum quod filius est de substantia patris tanquam de principio generante consubstantiali, & velut ex principio formali. sicut angelus dicitur de natura intellectuali, vt ex formali principio.

Et quod filius non sit de substantia patris tanquam de materiali principio, videtur docere Augustinus libro tertio ad Maximum capite tertio decimo. Non, inquit, de aliqua materia, vel de nihilo est filius, sed de quo est genitus.

Itemque Spiritus sanctus non de aliqua materia, vel de nihilo, sed inde est, vnde procedit. Hæc August.

Cc ¶ Cx-

Opiniam
Magistri
Thomæ
confutat
Magister
Thomæ

Opinia
Henrici
& Durē

1. Arg. ¶ Ceterum in hanc sententiam Di-
ui Thom. insurgimus argumentis Du-
randi, atque aliorum Doctorum. Prin-
cipio, id, de quo aliud est, est materiae
conditio: at filius est de substantia pa-
tris, ergo est de substantia eius tanquam
de materia.

Respons. ¶ Respondemus negando maiorem
propositionem: sed esse id, de quo aliud
est, est conditio communis materiae &
formae: nam tam forma, quam materia
est intrinsecum quoddam de quo ali-
quid est.

Obiect. ¶ Porro obijcit Durandus: Prae-
stere rei producendae, & inexistere rei
productae, est materiae conditio: at se-
cundum modum nostrum intelligendi
diuina essentia praexistit filio produ-
cendo, & inexistit iam producto: ergo
diuina essentia se habet sicut materia
ad filium aeternum: ac proinde filius
est ex substantia patris, sicut ex ma-
teria.

Respons. ¶ Respondemus, primo negando ma-
iorem, sed illa est conditio communis
materiae & formae: nam prius (saltem
natura) anima rationalis creatur à
Deo, quam inducatur in materiam Sor-
tis: & ex consequenti praexistit Sorti
generando, & inexistit ei iam genito.

Secunda ¶ Secundo negamus consequentiam,
quandoquidem praexistere secundum
rem ipsi generando, & non solum se-
cundum rationem, est conditio materiae.

Tertia ¶ Tertio possumus itidem negare
minorem, quia nos non prius intelli-
gimus filium Dei generandum, quam
genitum, imò potius ipsum intelligen-
mus ab aeterno genitum.

2. Arg. ¶ Secundò, quando vnum constitui-
tur ex duobus, alterum se habet vt ma-
teria, & alterum vt forma: sed filius con-
stituitur ex essentia, & relatione, ergo
alterum se habet, vt materia, & alterum
vt forma: at essentia se habet vt mate-
ria, & filiatio vt actus (siquidem essen-
tia videtur sublati filiationi, & non
e contrario) ergo filius est de substantia,
& essentia patris velut ex materia.

Respons. ¶ Negamus plane maiorem, cum il-
la constitutio est secundum rationem,
& duntaxat secundum operationem in-

tellectus: qualis est constitutio, qua fi-
lius constituitur ex essentia, & relatio-
ne, quae re ipsa sunt omnino idem, vt
satis abundè explicuimus, quaest. praec-
edenti, artic. 4.

¶ Tertio, illud se habet vt materia, 3. Arg.
quod recipit formam, at diuina essen-
tia recipit in se formam filij, hoc est fi-
liationem, ex qua vt ex forma consti-
tuitur filius, ergo essentia diuina se ha-
bet vt materia.

¶ Negamus quippe minorem, cum
diuina essentia sit purus actus, & pur-
us actus nihil possit recipere, esto se-
cundum nostrum modum intelligendi
praexistat relationi.

¶ Praeterea argumetur Henricus, 4. Arg.
Si ignis generaret ignem de sua sub-
stantia, aut parte substantiae, illud ex
quo generaret esset materia ignis geni-
ti. Sed pater generat filium de sua sub-
stantia, ergo substantia patris est mate-
ria filij.

¶ Respondemus, quòd si ignis gene-
raret alium ignem de parte sua sub-
stantiae, sine de tota substantia, dum-
modo nulla alia entitas esset in igne ge-
nerato, quam substantia, quae ei comu-
nicatur ab igne generante, ea non es-
set materia ignis geniti, sed ipse ignis
genitus. Modò, in filio aeterno non est
alia entitas re ipsa distincta à substā-
tia, quam ei pater per generationem
communicat, quamobrem ipsa non est
materia filij, sed ipse filius.

Tādē vltimò potest fieri argumen-
tum, esse sub vtroque termino genera-
tionis est materiae conditio, atque idem
manere in tota generatione, at diuina
essentia manet sub vtroque termino di-
uinae generationis (quia est in patre,
qui quidem est principium quod gene-
rationis, & in filio, qui est terminus ad
quem) ergo habet se vt materia in ge-
neratione filij, ac subinde filius est ex
substantia patris vt ex materia.

¶ Respondemus quòd maneret sub
vtroque termino generationis, velut
potentia est conditio propria materiae,
verum manere sub vtroque termino
generationis sicut forma, & actus (vt
manet diuina essentia) non est mate-
riae

ria conditio, sed actus, & insuper, idem
manere in tota generatione, vt poten-
tia, est peculiaris conditio materiae, sed
non ut actus.

¶ Rursum etiam obseruandum est, quod
esse perpetuum, non posse generari,
neque corrumpi, recens non recipere
esse, non sunt propriae conditiones ma-
teriae, sed communes ipsi, & alijs rebus
perfectis, vt sunt caeli.

¶ Et denique diuina essentia non ha-
bet aliquam proprietatem, quae sit pro-
pria, & peculiaris materiae, & ob id
est filius sit ex substantia patris, nul-
lo modo est ex illa, vt ex materia.

¶ Quae tractat Sanctus Tho. ad quar-
tum abundè explicuimus, quaestio. 27.
artic. 1. disput. 1. 3. eius parte.

ARTICVLVS III.

Vtrum in diuinis sit potentia
respectu actuum notio-
nialium.

cxv.

D quartum sic procedi-
tur. Videtur, quòd in
diuinis non sit potentia
respectu actuum notio-
nialium. Omnis enim po-
tentia est vel actiua, vel passiuā, sed
vtraque hic competere potest, potentia
enim passiuā in Deo non est, vt supra
ostensum est, potentia verò actiua non
competit vni personae respectu alte-
rius, cum personae diuinae non sint fa-
cta, ut ostensum est, ergo in diuinis non
est potentia ad actus notionales.

2. ¶ Præter. Potentia dicitur ad possi-
bile sed diuinae personae non sunt de nu-
mero possibilium, sed de numero ne-
cessariorum, ergo respectu actuum no-
tionalium, quibus diuinae personae pro-
cedunt, non debet poni potentiam di-
uinis.

3. ¶ Praeterea. Filius procedit vt ver-
bum, quod est cōceptio intellectus, spi-

ritus autem Sāctus procedit vt amor,
qui pertinet ad voluntatem; sed po-
tentia in Deo dicitur per comparatio-
nem ad effectus, non autem per com-
parationem ad intelligere, & velle, ut
supra habitum est; ergo in diuinis non
debet dici potentia per comparatio-
nem ad actus notionales.

Sed contra est, quòd dicit Augusti-
nus contra Maxim. hereticum. Si Deus
pater non potuit generare filium sibi
aequalem, vbi est omnipotentia Dei pa-
tris est ergo in diuinis potentia respec-
tu actuum notionalium.

Respondeo dicendum, quòd sicut po-
nuntur actus notionales in diuinis, ita
necesse est ibi ponere potentiam respec-
tu huiusmodi actuum, cum potentia
nihil aliud significet, quam principium
alicuius actus; vnde cum patrem in-
telligamus vt principium generatio-
nis, & patrem, & filium vt principium
spirationis, necesse est, quòd patri attri-
buamus potentiam generandi: & pa-
tri & filio potentiam spirandi: quia
potentia generandi significat id, quo
generans generat. Omne autem ge-
nerans generat aliquo, vnde in omni
generante oportet ponere potentiam
generandi: & in spirante potentiam
spirandi.

Ad primum ergo dicendum, quòd
sicut secundum actus notionales non
procedit aliqua persona ut facta, ita
neque potentia ad actus notionales
dicitur in diuinis per respectum ad ali-
quam personam factam, sed solum per
respectum ad procedentem personam.

Ad secundum dicendum, quod possi-
bile secundum quod necessario oppo-
nitur, sequitur potentiam passiuam,
quae non est in diuinis: vnde neque in
diuinis est aliquid possibile per mo-
dum istum, sed solum secundum quod
possibile continetur sub necessario; sic

autem dici potest, quod sicut Deum esse est possibile, sic filium generari est possibile.

Ad tertium dicendum, quod potentia significat principium, principium autem distinctionem importat ab eo, cuius est principium: consideratur autem duplex distinctio in his, qua dicuntur de Deo: una secundum rem: alia secundum rationem tantum: secundum rem quidem Deus distinguitur per essentiam a rebus, quarum est per creationem principium; sicut una persona distinguitur ab alia, cuius est principium secundum actum notionalem: sed actio ab agente non distinguitur in Deo, nisi secundum rationem tantum, alioquin actio esset accidens in Deo: & ideo respectu illarum actionum secundum quas aliqua res procedunt distincte a Deo, vel essentialiter, vel personaliter potest Deo attribui potentia secundum propriam rationem principij: & ideo sicut potentiam ponimus creandi in Deo, ita possumus ponere potentiam generandi, vel spirandi: sed intelligere & velle non sunt tales actus, qui designent processionem alicuius rei a Deo distincte, vel essentialiter, vel personaliter: unde respectu horum actuum non potest saluari ratio potentie in Deo, nisi secundum modum intelligendi, & significandi tantum, prout diuersimode significatur in Deo intellectus, & intelligere, cum tamen ipsum intelligere Dei sit eius essentia non habens principium.

¶ Commentarium.

HOC est, an in diuinis sit potentia generandi, & spirandi, qui sunt actus notionales. In hoc planè articulo disputat S. Thom. an in diuinis sit potentia generandi, & spirandi, & in sequenti tractat quæ sit ista potentia, an videlicet sit quid absolutum, vel relatiuum.

¶ Et pro intelligentia eorum, quæ dicenda erunt, sciendum sanè est, quod esto nomen potentia multifariam assumatur (vt constat ex Aristotel. quinto metaphysicorum, text. 17. & nos definiuimus, quæstion. vigesima quinta, articul. primo,) tamen in proposito duntaxat sumitur pro principio quo alicuius rei, vel operationis: vt caliditas est potentia caloris.

¶ Atqui Sanctus Thomas affirmatè respondet, in diuinis scilicet esse potentiam respectu actuum notionalem. Quam probat in argumento ad oppositum August. testimonio, & in corpore articuli virtute, hac ratione.

¶ In diuinis est potentia generandi, & spirandi, isti sunt actus notionales, ergo in diuinis est potentia respectu actuum notionalem. Maiorem verò probat adhuc modum. Omne generans, alicui generat, pater æternus generat, ergo alicui generat: sed id quo generat est potentia generandi, quia potentia generandi nihil aliud est quam id, quo generans generat, ergo in diuinis est potentia generandi, quæ tribuitur patri. Et eadem methodo probabitur, quod sit potentia spirandi, quæ tribuitur patri, & filio. Neque enim amplius libet immorari in litteræ explicatione, quia satis per se lucida est.

¶ Porro percontamur, an Diui Thom. assertio vera sit, dum affirmat esse potentiam respectu actuum notionalem, scilicet potentiam generandi, & spirandi.

¶ Sūt nempe qui tuentur oppositam diui Thom. sententiam, videlicet, quod etsi in Deo sit potentia, & omnipotentia respectu creaturarum, non tamen respectu actuum notionalem: de quo

sententiam numero est Aureolus in 1. distinctione. 7. quæstione. 1. & eadem tenetur Gregorius in eodem. 1. & eadem distinctione, & quæstione articulo. 2. vbi dicit, quod nullum est principium quo filij, & ex consequenti neque potentia generandi filium: etenim nos per potentiam generandi filium, intelligimus principium quo filij. Et eorum quippe sententiam existimamus falsam: tum propter Augustini autoritatem, tum etiam propter rationem sancti Thom. quæ nimis conuincit.

¶ At verò plura suppetunt argumenta in fauorè huius opinionis, quorum grauiora fortasse sunt ea, quæ sanctus Thomas contra se obijcit hoc eodem articulo.

¶ Argumentamur igitur primo hoc pacto. In Deo neque est potentia agendi, neque patiendi, ergo nulla est potentia. De potentia patiendi nulla est ambiguitas, cum Deus sit purus actus: de potentia verò actiua seu potius agendi, sic suademus. Potentia agendi est principium rei quæ fit, ergo importat ordinem ad rem factam, at in diuinis nulla est potentia respectu diuinæ personæ: & ex consequenti non est potentia in Deo generandi filium, neque spirandi spiritum sanctum.

¶ Hoc est primum argumentum S. Thom. cui summatim respondemus iuxta eius mentem, negando quod potentia agendi sic definitur, principium rei quæ fit, sed potius illo modo, principium rei procedentis. Quocirca nomen potentie importat in genere respectum, & ordinem ad rem procedentem, & non solum ad rem factam. Cum ergo diuinæ personæ verè procedat, ex illo Ioan. 7. ergo ex Deo processit. Vnde profectò est potentia respectu diuinæ personæ, ne non respectu actus notionalis eius.

¶ Vel secundo respondemus, vt respondet sanctus Thomas in 1. sententiar. distinctione. 7. quæstione. 1. articul. 2. ad 3. quod potentia diuina nullo modo passiva est, neque etiam verè actiua, sed superactiua (vtitur verbis

eius) & de potentia quæstio. 2. articulo. 1. inquit, quod potentia generandi neque est actiua neque passiva: licet per modum potentie actiue significetur.

¶ Insuper potentia dicitur respectu possibilium: sed diuina persona non est de numero possibilium, sed necessario nunquid respectu diuinæ personæ nulla est potentia.

¶ Hoc est secundum diui Thom. argumentum, ad quod respondet, possibile befarium sumi, vno modo pro contingenti, & vt opponitur necessario: & in hoc significato sumendo possibile, negamus maiorem. Alio modo pro eo, quod potest esse, & vt est superius ad contingens, & necessarium: & hoc pacto vtando nomine possibile, negamus maiorem, quoniam Deus est de numero possibilium. Quæ ratione concedimus, Deum esse est possibile, & Deum generari est possibile.

¶ Nimirum in hac responsione occurrat parua quædam dubitatio circa verba sancti Thom. nam dicit sanctus Thom. quod possibile hoc secundo modo sumptum, continetur sub necessario. Aduersus quod opponet aliquis. Possibile hoc secundo modo sumptum est superius ad necessarium, ergo necessarium continetur sub possibili, & non vice versa.

¶ Respondemus, quod esto significatio nominis superioris contineat sub se significationem inferioris, vt significatio huius nominis animal, significationem huius alterius nominis homo, qui plura significata complectitur, verum ipsum inferius re ipsa continetur superius, & aliquid ultra, vt homo continet animal, & adeit rationale atque adeo necessarium continet possibile, vt dicit, S. Thom.

¶ Præterea non est potentia respectu actuum essentialium in diuinis, ergo neque respectu notionalem, quia vtrouique est consimilis ratio. Assumptum autem probamus, quoniam actus essentialis sunt intelligere, & velle, qui tribuuntur essentia & omnibus personis, & respectu eorum non est potentia, vt constat, quæstio. 25. articulo. 1. ad tertium.

sententiam Aureol. & Greg. 1. q. 1.

2. Argu.

Ann.

Affertio D. Thom.

Prob. ratione.

Questio.

rum

2. Argu.

Respon.

Diuidit

possibile.

Dubita.

Respon.

3. arg.

Annos. *D. Tho.* Hæc est summa tertij argumenti duplicem esse potentiam, alteram secundum rationem, & quod potentia secundum rem, importat realem distinctionem inter producens, & productum, quia est principium agendi, & principium huiusmodi distinctionem importat. Potentia verò secundum rationem ex dicitur, quæ est suus actus secundum rem, & solum ratione differunt: quatenus vnum significatur nomine potentia, aliud nomine actus: quo pacto intellectus diuinus dicitur potentia secundum rationem actus intelligendi eius, & voluntas potentia secundum rationem actus volendi.

Respons. His ergo præmissis, summatim respondet Sanctus Thom. negando collectionem, neque esse simile de actibus essentialibus, & notionalibus: quando (vt præmissum est) potentia secundum rem, dicit distinctionem realem inter producens, & productum: & secundum actus notionales producit personam realiter distinctam à suis principijs, sed secundum actus essentielles, minime. Vt secundum generationem producit filium realiter distinctum à patre producente, & secundum inspirationem, Spiritus sanctus à patre, & filio: veruntamen per intelligere (vt intellectio est,) & per diligere (vt dilectio est) nihil producit.

Animad. merse. Et certè consultò dicimus, quod per intelligere (vt intellectio est) nihil producit: nam per intelligere, seu actum intelligendi (vt est dicere, seu dictio) producit verbum: vt docuimus. q. 27. art. 5.

Obiect. Sed in suppositionem præfatam, cui innititur Sancti Thom. responsio, obijcimus, vt dicemus articulo sequenti, diuina essentia, vt in patre, est potentia secundum rem generandi filium: at inter diuinam essentiam, & filium non est realis distinctio, ergo falsa est Sancti Thom. annotatio.

Solutio. Negamus profectò consequentiam, quia nos non dicimus, neque Sanctus Thom. affirmat, quod potentia secundum rem dicat distinctionem realem

inter ipsam, & rem procedentem, sed inter rem procedentem, & principium à quo procedit. Itaque vbicumque est potentia secundum rem, ibi sunt producens & productum realiter distincta: vt in Deo est potentia generandi secundum rem, & est distinctio realis inter filium genitum, & patrem generantem: & est itidem potentia spirandi secundum rem, & distinctio realis inter Spiritum sanctum, & spiratorem, & nimirum si pater & filius non realiter distinguerentur, non esset potentia secundum rem generandi: neque esset potentia secundum rem spirandi, si Spiritus sanctus à patre, & filio non realiter distingueretur.

At verò vt littera ad tertium, quæ annotatione digna est, magis manifesta sit, quareò argumentamur. Omnis potentia est principium alicuius actionis, sed in Deo nullum est diuinæ actionis principium, ergo in Deo nulla est potentia. Minorem namq; probamus, quia omnis diuina actio est essentia diuina: & diuinæ essentia nequit aliquid esse principium.

Item confirmatur, nullum est principium diuinæ generationis, ergo nulla est potentia generandi. Consequentia verò ostenditur, quia potentia generandi est principium generationis. Assumptum autem ostendimus, quia generatio secundum rem est paternitas & pater: & patris nullum potest esse aliud principium, est enim principium sine principio.

Huic argumento respondemus negando maiorem: quinimò vt sit potentia satis est quod sit principium rei: neque opus est (vt argumento, & eius confirmatione conuincitur) quod sit alicuius actionis principium, ita vt ea eliciat, & producat. Vnde Sanctus Thomas questio. 25. artic. 1. ad 3. docet esse quidem maximum discrimen inter potentiam, quæ reperitur in creaturis, & potentiam, quæ in Deo est. Potentia siquidem in creaturis non solum est principium rei, sed actionis: vt potentia calefaciendi non solum est principium efficiendi calorem, sed etiam efficit calefac-

Confirmat.

Respons.

Discrimen inter potentiam Dei, & creaturæ.

tionem ipsam. At verò potentia in Deo solum est principium, vel creaturæ, vel personæ productæ: caterà non est actionis diuinæ principium, quæ ipsam actionem producat, aut eliciat. Etenim potentia creandi in Deo est creaturæ principium, sed non creationis: quandoquidem creatio est ipsa diuina essentia, quæ non potest habere principium. Et potentia generandi est principium filij, sed non ipsius generationis quæ (vt dicitur in confirmatione) est pater, & pater non habet principium.

Verba S. Tho.

Verba Sancti Thom. eo loco sunt. Dicendum quod potentia in rebus creatis non solum est principium actionis, sed etiam effectus: sic igitur in Deo saluatur ratio potentia quantum ad hoc, quod est principium effectus, non autem quantum ad hoc, quod est principium actionis, quæ est diuina essentia. Hæc S. Thom. Idem docet libr. 3. contra gentes, cap. 20. in hæc verba. Quia nihil est principium sui ipsius, cum diuina actio non sit aliud, quam potentia eius, manifestum est quod potentia non dicitur in Deo, sicut principium actionis, sed sicut principium facti. Hæc etiam ille. Ex quibus aperte colligitur, quod in humanis generans producit genitum, & efficit atq; elicit generationem: sed in diuinis tantum genitum, & non elicit generationem. Et per hæc patet responsio ad potissimum Aureoli argumentum, qui pro fundamento assumit contra Sanctum Thom. quod omnis potentia est principium rei, & producit atque elicit operationem: quod procul dubio etsi veritatem habeat in creaturis, falsum profectò est in creatore.

1. Arg.

Rursum, eadem est potentia, qua prima diuina persona potest generare filium, & potest esse pater: sed potentia generandi filium est principium filij, ergo potentia, quæ potest esse pater est principium huius, quod est primam personam esse patrem: ac subinde prima persona habet principium, quod est hæreticum.

Respons.

Respondetur negando maiorem: quin potius ista dux potentia, qua prima persona potest esse pater, & qua po-

test generare filium, non sunt eiusdem rationis. Nam potentia qua prima persona potest esse pater, nihil aliud est quam necessaria connexio inter extrema huius propositionis, prima persona est pater, sicut potentia qua homo potest esse animal rationale, nihil aliud est, quam necessaria connexio inter extrema huius propositionis, homo est animal rationale. Et aliquando potentia est non repugnantia terminorum, seu extremorum alicuius propositionis, vt potentia qua cœlum potest non moueri diuina virtute: sed potentia generandi filium est principium filij.

Obiect.

Porro obijcimus. In humanis eadem est potentia qua homo potest esse pater, & qua potest generare, quia non est aliud hominem posse generare, quam posse esse patrem: ergo in diuinis eadem est potentia, qua prima persona potest generare, & qua potest esse pater.

Respons.

Respondemus negando assumptum quia potentia qua homo potest generare in humanis, est potentia produendi filium, sed potentia qua potest esse pater, est potentia fundandi (vt dicitur) paternitatem, qua potest esse paternitatis subiectum: atque vnum præsupponit aliud: præsupponitur enim quod homo generet, vt sit pater, & cessante generatione filij, & dum non generat est pater.

6. Arg.

Insuper, omnis potentia, quæ est in patre est in filio: quia potentia est absolutum, & absoluta sunt communia in diuinis: sed in patre est potentia generandi, ergo in filio, & ex consequenti filius potest generare. Consequens est impossibile, ergo & antecedens, sed maior est catholica, igitur minor est impossibilis, atq; adeo in Deo non est potentia generandi. Difficultas huius argumenti ad alterum locum spectat, videlicet ad articulum. 6. questionis, sequentis, vbi latè de ea agemus.

Respons.

Nunc summatim rem perstringemus negando consequentiam, quia mutatur quid in ad aliquis, id est absolutum in relatiuum: vt eo loco dicit Sanctus Thom. & denique variatur appellatio.

Sed solum colligendum erat, ergo in filio est potentia, quae in patre est potentia generandi. Et quod ista consequentia nullius momenti sit, probatur supposito quod potentia generandi, (ut dicitur in articulo sequenti) est diuina potentia cum paternitate: ac subinde facta consequentia aequipollet huic, omnis potentia, quae est in patre est in filio: sed in patre est potentia cum paternitate, ergo in filio est potentia cum paternitate: haec, ut constat, nullius momenti est, ergo & illa.

¶ **Ad primū.** ¶ Demum vltimò, argumentamur aduersus assertionem Sancti Thom. ex Aristotel. duodecimo metaphysic. text. trigesimo, ubi expressè affirmat, quòd in Deo non est potentia agendi: ergo in Deo non est potentia generandi, & spirandi.

¶ **Respons.** ¶ Respondetur Aristot. loqui de potentia ab actu separata: & haec non est in Deo, quia est purus actus: & planè per ea, quae diximus, facillè erit diluere innumera argumenta, quae contra Sancti Thom. doctrinam fiunt: atque materia huius articuli magis, ac magis illustrabitur, dum sequentem exponemus.

ARTICVLVS V.

Vtrum potentia generandi significet relationem, & non essentiam.

Ad quintum sic proceditur. Videtur quòd potentia generandi, vel spirandi, significet relationem, & non essentiam: potentia enim significat principium, ut ex eius definitione patet, dicitur enim potentia actiua esse principium agendi, ut patet in quinto metaphysic. sed principium in diuinis respectu personae dicitur notionaliter,

ergo potentia in diuinis non significat essentiam, sed relationem.

2. Præterea. In diuinis non differt posse, & agere, sed generatio in diuinis significat relationem, ergo & potentia generandi.

3. Præterea. Ea, quae significant essentiam in diuinis, communia sunt tribus personis, sed potentia generandi non est communis tribus personis, sed propria patri, ergo non significat essentiam.

Sed contra est, quia sicut Deus potest generare filium, ita & vult, sed voluntas generandi significat essentiam: ergo & potentia generandi.

Respondetur dicendum, quòd quidam dixerunt, quòd potentia generandi significat relationem in diuinis; sed hoc esse non potest, nam illud proprie dicitur potentia in quocumque agente, quo agens agit: omne autem producat aliquid per suam actionem, producit sibi simile quantum ad formam qua agit, sicut homo genitus est similis generanti in natura humana, cuius virtute pater potest generare hominem: illud ergo est potentia generatiua in aliquo generante, in quo genitum similitur generanti: filius autem Dei similitur patri gignenti in natura diuina, vnde natura diuina in patre est potentia generandi in ipso. Vnde Hilarius dicit in secundo de Trinita. natiuitas Dei non potest eam ex qua perfecta est non tenere naturam: nec enim aliud quam Deus subsistit, quòd non aliunde, quam de Deo subsistit.

¶ Sic igitur dicendum est, quòd potentia generandi principaliter significat diuinam essentiam, ut Magister dicit 7. distincti. prim. sentent. non autem tantum relationem, nec etiam essentiam, in quantum est idem relationi,

lationi, ut significet ex aequo vtrumque: licet enim paternitas ut forma patris significetur, est tamen proprietas personalis habens se ad personam patris, ut forma individualis ad aliquod indiuiduum creatum: forma autem individualis in rebus creatis constituit personam generantem, non autem est quo generans generat: alioquin Sortes generaret Sortem, vnde neque paternitas potest intelligi, ut quo pater generat, sed ut constituens personam generantis: alioquin pater generaret patrem, sed id quo pater generat est natura diuina, in qua sibi filius assimilatur, & secundum hoc Damascen. dicit, quòd generatio est opus naturae, non sicut generantis, sed sicut eius quo generans generat, & ideo potentia generandi significat in recto naturam diuinam, sed in obliquo relationem.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd potentia non significat ipsam relationem principii, alioquin esset in genere relationis: sed significat id, quòd est principium, non quidem sicut agens dicitur principium, sed sicut id, quo agens agit, dicitur principium: agens autem distinguitur à facto, & generans à generato: sed id quo generans generat est commune genito, & generanti, & tanto perfectius, quanto perfectior fuerit generatio, vnde cum diuina generatio sit perfectissima, id quo generans generat est commune genito, & generanti, & idem numero non solum specie, sicut in rebus creatis: per hoc ergo quòd dicimus, quòd essentia diuina est principium, quo generans generat, non sequitur, quòd essentia diuina distinguatur, sicut sequeretur, si diceretur quòd essentia diuina generat.

¶ Ad secundum dicendum, quòd si cut est idem in diuinis potentia generandi cum generatione, ita essentia diuina

cum generatione, & paternitate est idem re, sed non ratione.

¶ Ad tertium dicendum, quòd cum dico potentia generandi, potentia significatur in recto, & generatio in obliquo, sicut si dicerem essentiam patris: vnde quantum ad essentiam, quae significatur potentia generandi, communis est tribus personis: quantum autem ad notionem, quae connotatur, propria est personae patris.

¶ Commentarium.

Rafens commentarium quatuor habet partes: in prima nimirum constituitur conclusio, qua Sanctus Thomas respondet quaestioni, & declaratur

littera articuli, ac recedemus quatuor opiniones, quae versantur circa tituli quaestionem, eamque refellimus, in secunda explicatur sancti Thom. opinio, in tertia adducuntur plura argumenta Henrici, & Bonauenturae contra sanctum Thom. & soluantur, in quarta verò argumentatur Gregorius aduersus eandem sancti Thom. sententiam, & eius argumentis satisfacemus, & tandem in fine nos, ut opinio sancti Thom. illustrior fiat, in eam obijciemus aliquot argumenta, & ad ea respondemus.

Prima commentarii pars.

Sanctus Thom. reprobatis pluribus opinionibus circa quaestionem propositam, respondet ei in fine articuli, quod potentia generandi significat in recto naturam diuinam: sed in obliquo relationem. Et quo ea, quae S. Tho. docet in articulo clariora reddantur, aliqua sunt necessario praemitenda, iuxta eius mentem.

¶ Principium notandum est, quòd si

(exem-

(exempli causa) Sortes non haberet naturam humanam, non posset generare hominem, & ob id potest generare hominem, quia habet naturam humanam: quoniam omne generans ex vi generationis generat sibi simile. Et eadem ratione ignis non generaret ignem, si non haberet naturam ignis, & propterea generat ignem, quia habet ignis naturam, & sic de singulis rebus generantibus.

1. Corol. Ex qua annotatione colligitur sane primo, quod natura generantis est principium, ratio, atque virtus, qua generat sibi simile: & quo ipsum agens agit. Quamobrem natura dicitur vis in se rebus ex similibus similia procreans, non tanquam principium quod, sed quo, ut dicit Damascenus lib. 1. capi. 8. que allegat sanctus Tho. in presentia, ubi dicit, quod generatio est opus nature, non sicut generantis, sed sicut eius, quo generans generat.

2. Corol. Infertur preterea secundum, quod natura generantis est potentia generandi, quod assimilatur sibi in sua natura: & natura est potentia generandi, ut docet secundum illatum proxime adductum. Hec plane omnia insinuat sanctus Tho. in hoc articulo, a principio usque ad illud verbum, filius autem Dei, &c.

3. Corol. Consequitur tertium, quod generans assimilatur sibi genitum in potentia generandi, quando assimilatur illud sibi in sua natura: & natura est potentia generandi, ut docet secundum illatum proxime adductum. Hec plane omnia insinuat sanctus Tho. in hoc articulo, a principio usque ad illud verbum, filius autem Dei, &c.

Argu. In prefatam tamen assertionem insurgimus: quia si verum esset quod dicimus, videlicet id esse potentiam generandi, quo generans generat: sequeretur proculdubio, in qualibet re generante (saltem in creaturis) esse plures potentias generandi: quod nequaquam philosophus debet concedere. Et probatur, quia ignis generat ignem natura sua specifica, & sua forma substantiali, & caliditate, atque a deo sunt tres potentie generandi.

Respo. Respondemus, quod in igne est duplex principium quo generandi, primum, & proximum: proximum est ca-

lidas, & rursus primum principium quo duplex etiam est: alterum metaphysicum, quod est forma ignis: metaphysica, ut potest natura specifica eius: alterum vero physicum, & est forma physica ipsius generantis, quae est actus materiae. Et haec omnia principia quo non reputantur plura, nec plures potentie generandi, sed unum principium, & una potentia: quia ordinantur ad unicum actum, qui est generare sibi simile.

Obiectio. Obijciat tamen aliquis, quod semen in generatione animalis debeat dici potentia, quia est id, quo animal generat quod falsum quidem apparet, quoniam potius est instrumentum generationis quam potentia generandi.

Respo. Respondemus quidem negando consequentiam, cum de ratione potentiae est, quod sit forma, ut natura animalis est potentia generandi, & est forma metaphysica generantis, & forma animalis physica: est etiam potentia generandi, & vis generandi, quae est pars animae vegetativae: est potentia generandi, & insuper forma viventis. at vero semen non est forma, sed instrumentum animalis quo generat.

Dubium difficile. His praebitis, dubitamus quidnam sit potentia generandi in Deo. Hec certe quaestio inter doctores maxime vocatur in dubium, & circa eam quinque versantur opiniones, quarum aliquas recenset, & confutat divus Tho. in presentia, quas nos pro viribus brevis, si fieri possit in pauca referemus, ne sumus tardio lectori.

Opinio Gregorij. Est itaque Gregorij opinio, in 1. dist. 7. quest. 1. art. 2. qui affirmat, quod nulla est potentia generandi in Deo, si potentia generandi assumatur pro principio quo generationis distincto a principio quod, sed inquit, quod si potentia generandi accipitur pro principio quod generandi, est ipse pater potentia generandi.

Confirmatio. Haec sententia absque dubio falsa est, quia negat communem modum loquendi, & formales loquutiones ut factis abunde contra eum ostendimus, quaestio. 40. art. 1. & iuxta communem doctorum, & philosophorum sermonem, prin-

principium quod agendi distinguitur a principio quo, & potentia agendi: etenim ignis appellatur principium quod caliditatis, & caliditas principium quo. Et argumentamur ex verbis divi Tho. aduersus Gregorium.

Argu. Omne agens aliquo agit, & illud proprie dicitur potentia agendi, quo agens agit, ergo potentia agendi distinguitur ab ipso agente, ac subinde potentia generandi a generante, si quidem agens, & illud quo agit distincta esse debent, saltem aliqua distinctione. Et nepe fundamenta Gregorij, & aliarum opinionum adducemus cum argumentatur sumus aduersus sancti Tho. sententiam.

Opinio Bonaventurae. Est autem alia secunda opinio, qua defendunt Bonaventura in 1. dist. 7. questio. 1. Durandus in eodem 1. & eadem dist. quest. 2. scilicet, quod potentia generandi est paternitas. Hanc item refellit sanctus Tho. articulo presentis, atque impugnat eam.

Suppositio. Pro cuius intelligentia obseruandum quidem est secundum eius doctrinam, quod forma rei est duplex, quaedam specifica, ut humana natura, & anima rationalis est forma hominis specifica: alia vero est forma individui, aut individualis, vel sententia est forma individualis. Lentulus (vixit Ciceronis nomine, qui 3. lib. epistolarum inopia forsitan vocum, differentiam Lentuli sententiam appellauit, & Appij appetitatem: sicut Scorus Sortis sortitatem, & Platonis Platonitatem) & quippe generans non assimilatur sibi genitum in forma individuali, ut Lentulus filium suum in sententia: quia alioqui Lentulus generaret Lentulum, & Sortes Sortem, & pater patrem: sed assimilatur sibi genitum in forma specifica: ut cum ignis generat ignem, assimilatur sibi ignem in natura ignea, & forma eius, atque caliditate hanc etiam suppositionem docet sanctus Tho. de potentia Dei. quest. 2. art. 2. Ad quantum dicendum (inquit) quod in qualibet generatione principium generationis principaliter non est aliqua forma individualis, sed forma, quae pertinet ad naturam speciei.

Item non oportet, quod genitum assimilatur generanti, quantum ad conditiones individuales, sed quantum ad naturam speciei. Paternitas autem non est in patre per modum formae speciei, sicut humanitas in homine, sic enim in eo est diuina natura: sed in eo est (ut ita dicam) sicut principium individuale: est enim proprietates personalis. Et ideo non oportet, quod sit principium generationis principaliter, sed quodam modo cointellectum: aliter sequeretur, quod pater per generationem non solum diuinitatem communicaret, sed & paternitatem. Haec sanctus Tho.

Argumentum S. Tho. His praemissis, virtute in hunc modum argumentatur sanctus Tho. aduersus praefatam opinionem. Licitum est argumentari ab humanis ad diuina, sed in humanis forma individualis non est potentia generandi, ergo neque in diuinis. Minorem utique probat, quia potentia generandi est in quo res assimilatur sibi genitum (ut praemissum est in exordio articuli, & nulla res (ex suppositione) assimilatur sibi genitum in forma individuali, sed specifica. Et ultra, in diuinis forma individualis non est potentia generandi, sed in constitutione patris paternitas se habet, ut forma individualis patris ipsum constituens, & diuina natura, velut specifica, ergo paternitas non est potentia generandi.

3. opinio. Et eadem prorsus ratione refutat sanctus Tho. aliam opinionem, quae assererebat, quod potentia generandi est diuina essentia, ut est eadem relationi, ut utrunque, videlicet essentia, & paternitas ex aequo sit potentia generandi. Et quidem Caictanus in presentis articulo dicit, hanc tertiam opinionem sustinuisse diuum Tho. in 1. dist. 7. quest. 1. art. 2. alij vero Thomistae asseruerunt eo loco in 1. & in presentis articulo idem penitus sensisse, verum nihil nostris refert, dum veritatem ipsam amplectamur.

4. opinio. At vero quarta opinio est quorundam, qui tutantur, quod diuina essentia simpliciter, ut est diuina essentia, absque aliquo addimento est potentia generandi. Quam plures Theologi fal-

sed tribuunt duo Thom. quin potius ipse eam rejicit, & obicit contra eam de potentia. quæst. 2. art. 2.

Argu.

¶ Et nos in illam insurgimus. Generare est proprius actus patris, ergo potentia generandi solum debet competere patri, at diuina essentia est communis patri, filio, & spiritui sancto, ergo ipsa non est potentia generandi simpliciter, & absolute considerata. Sententiam istam videtur habere Magister sententiarum in 1. dist. 7. siquidem ait. Pater non est potens nisi natura eius: etenim potentia natura est, vel essentia. Hæc ille. Caterum sententia Magistri iuxta diuini Thomæ mentem explicanda est.

Magist. sentent.

¶ Nam verò præfatis quatuor opinionibus explosis, necessum est, ut sententiam sancti Thomæ tenendam explicemus, & initio aduertamus oportet, sententiam sancti Thomæ, & Scoti eandem prorsus esse. Quod non solum Thomistæ dicunt, sed Scotistæ ipsi libentissime fatentur, uti Leuchettus Scoti interpres in 1. dist. 7. quaestione unica, ubi hoc ipsum asseuerat, quo in loco dicit, quod quantumvis Scotus videatur multa opponere argumenta aduersus sanctum Thomæ, non tamen opponit ea iuxta propriam mentem, sed recitando aliorum obiectiones, qui nitentur sancti Thomæ sententiam euertere.

D. Tho. & Scot. conueniunt.

Secunda commentarii pars.

Quinta opinio d. Tho. & ei prior assertio.

AD explicandam igitur opinionem diuini Thomæ, aliquas asserimus assertiones, quarum prior sit. Diuina essentia (qua diuina essentia est) simpliciter, & absolute considerata in communi, neque potentia generandi est. Hæc assertio latius probata est argumentando contra 4. opinionem, & expressè eam asseruit S. Thom. de potentia, ubi supra.

2. assert.

¶ Secunda vero assertio sit. Diuina essentia (ut est intellectus, seu ut induit rationem intellectus, aut memoria secundæ) est potentia generandi. Quod quidem probatur, quia per actum intellectus producitur verbum diuinum (ut

Præb. no.

latè ostendimus. quæst. 27. art. 5. (& essentia diuina) ut est voluntas) est potentia spirandi, ut etiam eo loco ostensum est.

Interrogatio. Resp.

¶ Quod si quis roget, quid nam sit memoria fecunda? Respondemus, quod est diuinus intellectus, ut est in patre, & quatenus ei præsentat diuina essentia omnia, quæ in ea relucet. Et intellectus patri hac ratione consideratus dicitur memoria fecunda, quoniam hoc modo est secundus, & aptus concurrere ad generationem filij, tanquam principium quo. Nam per actum intellectus, ut diuinam essentiam intelligit, & alia, quæ in ea relucet, filius producit, sicut memoria, ut in ea representatur obiectum per speciem, est secunda: potens parere notitiam obiecti eiusdem.

Argu.

¶ Aduersus tamen hæc assertionem argumentatur eodem ferme argumento, quod fecimus contra quartam opinionem. Generatio est proprius actus patris, ergo potentia generandi solum tribuitur patri. At diuina essentia (ut est intellectus) communis est omnibus personis; ergo ea isto modo considerata non est potentia generandi. Et ne per eandem penitus methodo probari potest, quod potentia spirandi non sit essentia, ut est voluntas: quia illa hoc pacto considerata est communis etiam omnibus tribus personis.

Resp.

¶ Sane respondemus, argumentum conuincere, quod diuina essentia, solum est intellectus, non est potentia generandi, neque ea, solum ut est voluntas, est potentia spirandi, sed necessarium plane est aliquid aliud addere, unde e isto assertio.

3. assert.

¶ Diuina natura (ut est intellectus, & ut est in patre) est potentia generandi. Et palam hoc asseuerat diuus Thomas in articulo præfati inquit. Unde natura diuina in patre est potentia generandi in ipso. Quibus verbis adueniunt repetitis, in patre & in ipso, quam lucidissime nobis explicat, quod diuina natura solum ut est in patre, est potentia generandi. Et idem asserendum omnino est de potentia spirandi, quod sit diuina

Obiecta.

¶ Diuina natura, ut est in patre, & in filio. Porro obijcimus. Diuina natura ut est in patre, est potentia generandi: ergo diuina natura cum paternitate est potentia generandi: cum hæc duo complexa, diuina natura, ut est in patre, & diuina natura cum paternitate æquipollere videantur. Quod tamen esse falsum in hunc modum ostendimus. Prius secundum rationem est potentia generandi, quam generatio, & prius est generatio, quam paternitas, quia paternitas super generationem fundatur (ut liquet quæst. 40. art. 4.) ergo essentia diuina cum paternitate non est potentia generandi.

Resp.

¶ Nimirum respondemus concedendo illatum, videlicet, quod potentia generandi est essentia, ut est in patre, aut essentia cum paternitate: considerata paternitate non ut refert, sed potius, ut forma constituens patrem: qua ratione prior est generatione, ut abundè explicamus loco allegato. quæst. 40. art. 4.

1. Corol.

¶ Ex quibus omnibus colligitur, verissimam esse d. Tho. conclusionem, qua in præfati articulo respondet quæstioni: videlicet, quod potentia generandi significat naturam diuinam in recto, & relationem in obliquo. Si quidem ut ex his, quæ proximè diximus constat, potentia generandi est natura diuina, ut est in patre, vel cum paternitate, & hæc complexa, ut palam est, significant essentiam in recto, & paternitatem in obliquo.

2. Corol.

¶ Ex dictis omnibus præterea inferitur, quod essentia diuina est principium quo omnium actuum diuinorum, tamen sub diuersis rationibus: uti ipsa (ut est in patre) est principium generationis: & ut est in patre, & filio, est principium spirationis: & ut est Dei natura, & virtus, est principium omnium actuum essentialium.

3. Corol.

¶ Colligitur insuper, quod potentia generandi quo ad essentiam, quam in recto importat, est communis tribus personis: sed quantum ad relationem, & notionem, quam in obliquo dicit, est propria patri: quod sanè illatum docet sanctus Thomas hic ad tertium. Et per

hæc innumera argumenta diluuntur, quæ faciunt Durandus Henricus, Bonauentura, & alij aduersus S. Thomæ forsitan quia non perceperunt mentem eius.

Tertia commentarii pars.

¶ Præterea tamen plura alia argumenta aduersus sancti Thomæ sententiam faciunt Henricus, & Bonauentura, quæ ex his, quæ diximus planè solui non possunt: & ob id necessarium erit ea in medium adduci, ut eis satisfaciamus.

Argumentum Bonauentura, & Henrici.

¶ Quorum primum sit. Id quod est principium essendi, est principium operandi: unumquodque enim agit eo, quo formaliter est: at paternitas est principium essendi quo pater est, ergo est principium operandi: atque adeo est principium quo generandi.

1. Argu.

¶ Negamus quippe minorem, quoniam diuina essentia est principium quo pater est: ut ostendimus quaestione præcedenti art. 4. Et de potentia Dei quaestio 8. art. 2. ad 11. inquit S. Th. in diuinis nullo modo est esse, nisi essentia.

Resp.

¶ Præterea, sicut se habet actio essentialis ad formam essentialem, ita & actio personalis ad formam personale: at essentialis actio in diuinis, ut intelligere, velle, creare, est a forma ipsa essentiali, hoc est a diuina essentia tanquam a principio quo: ergo personalis actio, ut potest generare, est a forma personali patris tanquam a principio quo, quæ est paternitas.

Argu.

¶ Negamus profectò maiore, quia forma essentialis est principium quo agendi, sed non forma personalis, siquidem (ut ostensum est) illud est principium quo agendi, in quo agens assimilatur sibi id, quod producit, & hoc est forma essentialis, & non personalis. Ut in humanis, cum Sortes generat filium, assimilatur sibi illum in anima rationali, & natura humana, & non in differentia individuali, alioqui Sortes generaret Sortem, & idem seipsum.

1. resp.

¶ Secundo respondemus, argumentum conuincere, quod sicut actio essentialis

2. resp.

tialis est ab essentia velut à principio quo, ita personalis (vt generatio) est à paternitate veluti à principio quo minus principali, & cointellecto (vt dicit sanctus Tho. vbi supra de potetia) quia est ab essentia nō simpliciter, sed ab ea vt est in patre, & considerata cum paternitate. Et adde, vt hæc elarius intelligas, quod actio essentialis, vt intelligere, & velle, & creare, est à diuina essentia sicut à principio quo, & quod, nā ipsa intelligit, vult, creat, & ea persona diuina intelligit, vult, & creat.

1. ARGU. ¶ Insuper, de ratione generationis est, quod generans, & genitum sunt distincta, quia nihil potest generare se ipsum: ergo eo pater generat, quo distinguitur à filio. At paternitate distinguitur à filio, ergo paternitate generat filium: ac subinde paternitas est potetia generandi, & principium quo generandi filium.

2. ARGU. ¶ Negamus sanè consequentiã priorẽ, & etiam eius antecedens, quod quidem alia est cōditio generationis, & alia generationis ratio: cōditio nāque generationis necessariò requisita vt generans generet, est planè distinctio realis inter generans, & genitum, quia nihil seipsum generare potest: at ratio generationis, & finis est assimilatio. Generans enim non generat, vt distinguat, sed ut assimilet sibi genitum: & assimilat sibi in natura, & forma subtili, & nō in proprietate individuali: atque adeo ipsa natura, vel forma substantialis est principium quo generandi, quo generans generat, & non proprietas personalis, vt paternitas.

3. ARGU. ¶ Rursum, nulla propriã operatio competit alicui, nisi per propriam rationem & formam, at generatio est patri propriã, ergo competit ei per propriam formam, quæ est paternitas: atque adeo paternitas est principium generationis.

RESPON. ¶ Hoc argumentum facit sanctus Tho. de potentia, vbi supra, & est quintũ argumentum ibidem, ad quod respondet per verba, quæ citauimus: & eãdem respondemus iuxta mentem eius, argumentum eouincere, quod generare est

propria operatio patris per paternitatem, minus tamen principaliter conuenit ei ratione paternitatis: quia omnis operatio, siue communis, siue propria tribuitur rei principaliter ratione nature suæ, per quam agit, & producit sibi simile.

¶ Demum argumentum ex Augu. 5. de trinit. cap. 6. & 7. vbi ait. eo filius quo genitus: ergo à simili, eo pater quo generat. Sed est pater paternitate, ergo & generat paternitate: ac proinde paternitas est principium quo generandi.

¶ In primis quidam doctores falsò citant Augu. nam locis allegatis non dicit, eo filius quo genitus, sed verba eius sic habent: ideo filius, quia genitus, & quia filius vtique genitus. Quæ longè alia sunt ab illis.

¶ Sed quia forsitan hæc, & illa verba idem significant, ne videamur subterfugere argumentum, respondemus, quod aliud est loqui de principio modo agendi, & de principio quo formali denominandi, etenim parietis albedo est principium denominandi, sed neutriquam agendi principium est: actione reali. Dicimus itaque iuxta Aug. sententiã, quod eadẽ notione, & proprietate pater denominatur pater, & generans: nā notio patris, vt relatio est, & paternitas, denominat ipsum patrem, & vt generatio, generantem. Et eodẽ simili modo eadẽ notione & filius denominatur filius, & genitus, vt concipitur, & significatur per diuersa nomina: puta generatio passiva, & filiatio. At cum dicimus, quod diuina essentia, vt est in patre, est generationis principium, loquimur de principio quo agendi, aut producendi.

¶ Hæc nimirum sunt argumenta maioris ponderis, quibus Bonauentura, & Henricus fulciebant suam opinionem: & quam plurima alia faciunt, quæ per ea, quæ diximus absque vilo labore profligari possunt.

Quarta commentarii pars.

Argumenta Gregorij.

Reliquum verò est, vt argumentis Gregorij paucis satisfaciamus, quæ non nullam præ se ferunt difficultatem, plura nepe ipse adducit, sed tamen non in pauca reducemus.

1. ARG.

¶ Argumentatur igitur primo. Omne principium distinguitur ab eo, cuius est principium, diuina natura est principium quo generandi filium, ergo distinguitur à filio, quod est hæreticũ.

2. ARG.

¶ Secundo natura diuina est principium quo generandi filium, ergo concurrat ad filij generationem: ergo generat. Hoc autem hæreticum etiam est asserere, vt nos probauimus, quest. 39. articulo 5.

3. ARG.

¶ Tertio principium importat relationem realem ad id, cuius est principium, ergo omne principium refertur ad id realiter, cuius est principium. Sed vt fatetur sanctus Tho. diuina natura est principium quo filij, ergo refertur ad ipsum realiter: at in diuinis omnia distinguuntur realiter, inter quæ est realis relatio, ergo diuina natura, & filius realiter distinguuntur, quod itidem pugnat cum fide catholica.

4. ARG.

¶ Et cõfirmatur, quia principium quatenus principium, est alterius principium, & non sui: vt docet Arist. 1. physicor. tex. 8. vbi dicit. Si tantum vñ est, principium non est, & inibi commentator dicit, quod principium exigit pluralitatem inter se, & ad id cuius est principium.

5. ARG.

¶ Difficultatem omnium istorum argumentorum inquit sanctus Thom. in 2. argumento, & omnia ea soluitur ex vñeo principio, quod egerit docet ibi in responsione. Videlicet, quod principium quo generandi est commune generati, & genito, quia natura quæ pater generat filium, quæ est principium quo generandi, siue in humanis, siue in diuinis est communis patri generanti, & filio genitorum in humanis (inquam) secundum speciem, in diuinis secundum

Observatio.

numerum propter generationis diuina perfectionem: vt latè ostendimus, quest. 33. ar. 2. ad 1.

¶ Quo fit, vt in diuinis, vbi eadẽ numero natura est in generante, & genito, principium quo generandi non realiter distinguitur à genito, neque generat: sicut neque in creaturis natura generat, licet sit principium quo generandi: nam actiones suppositorum sunt, sed solum principium quod generat.

¶ Colligitur itidem, per accidens esse, & non per se, quod natura generantis, & principium quo generandi distinguuntur à genito: quia solum in creaturis propter earum imperfectionem distinguuntur. Hoc præmissis fundamentis nihil difficultatis fuerit respondere ad argumenta facta.

¶ Ad primum itaque respondemus distinguendo maiorem: quia aut est sermo de distinctione in genere, siue realis, siue rationis, aut de distinctione reali tantum. Si secundum, cõcedimus maiorem de principio quod, sed negamus de principio quo: vt negat sanctus Tho. si primum, libentissime concedimus maiorem: si quidem omne principium generandi, modo sit quod, modo quo, distinguitur saltem ratione à genito: & ita diuina essentia distinguitur ratione à filio.

¶ Ad secundum negamus sanè hanc consequentiã, hoc cõcurrit ad generationem, ergo generat. Nā iuxta Arist. doctrinam 1. physic. tex. 60. & alijs tantum sunt tria principia rerum naturalium, quæ concurrunt ad generationem, vt pote materia, forma, & priuatio: quorum nullum generat, quia generare solum pertinet ad principium efficiens, equidem neque materia generat, neque forma, nec priuatio.

¶ Et si quis roget, cum diuina natura sit principium quo generationis filij, & tanquam principium quo cõcurrat ad generationem eiusdem, esto nō generet, in quo genere principij concurrat, an in genere principij formalis, an materialis.

¶ Ad hanc quætionem copiosè respondimus est articulo præcedenti, & paucis

1. Illud

2. Illud

Responsio ad 1. argumentum Gregorij.

Ad 2.

Dubitatio.

Responsio

paucis nunc respondemus, quod concurrit velut formale principium ut inquit sanctus Tho. eodem articulo precedenti ad secundum.

Ad tertium respondemus, ut diximus articulo precedenti de potentia generandi, idem namque sunt potentia generandi, & principium quo generandi. Respondemus, inquam, negando quod principium quo generandi importat realem distinctionem inter ipsum, & rem generantem in diuinis, cum sint idem secundum rem, sed importat rationis distinctionem, & secundum rationem tantummodo ad filium genitum refertur, ut idem ad se ipsum. Dicimus secundo, quod semper principium quo generandi importat relationem realem inter genitum, & rem generantem, ita ut ne queat vlllo pacto esse principium quo generandi, nisi vbi generans, & genitum sint realiter distincta, & hoc insinuat Aristot. & commentator locis citatis, & tandem omne principium est principium alterius a se, id est alicuius, quod ab ipso realiter, vel ratione distinguitur. Et quod ut sit aliquid alicuius principium, non oporteat ea realiter distingui tanquam rem, & rem, pater: quia Sortes dum mouet se est principium sui motus, & tamen ipse, & motus eius non distinguuntur realiter modo dicto. Et hoc affirmandum est iuxta Arist. sententiam: definitio enim est causa, & principium formale sui definiti, ex eodem Aristot. 2. physic. text. 28. verum definitio, & definitum prorsus sunt idem secundum rem, & sola ratione differunt: ut habetur in eodem Aristot. 1. physic. text. 5. & nos docuimus. 1. lib. opuscul. quest. 12. Et sic mirum affatim satisfactum est omnibus argumentis, quae Scholastici faciunt aduersus praesentem diuini Tho. doctrinam, sed ut ea adhuc illustrior fiat opponimus.

¶ Diuina essentia est principium, quo pater generat, ergo pater habet principium, quod haereticum est.

Respondemus negando consequentiam, esto enim habeat principium, quo generat filium, non sequitur quod habeat sui principium.

Responso ad Arist. & commentator locis citatis, & tandem omne principium est principium alterius a se, id est alicuius, quod ab ipso realiter, vel ratione distinguitur. Et quod ut sit aliquid alicuius principium, non oporteat ea realiter distingui tanquam rem, & rem, pater: quia Sortes dum mouet se est principium sui motus, & tamen ipse, & motus eius non distinguuntur realiter modo dicto. Et hoc affirmandum est iuxta Arist. sententiam: definitio enim est causa, & principium formale sui definiti, ex eodem Aristot. 2. physic. text. 28. verum definitio, & definitum prorsus sunt idem secundum rem, & sola ratione differunt: ut habetur in eodem Aristot. 1. physic. text. 5. & nos docuimus. 1. lib. opuscul. quest. 12. Et sic mirum affatim satisfactum est omnibus argumentis, quae Scholastici faciunt aduersus praesentem diuini Tho. doctrinam, sed ut ea adhuc illustrior fiat opponimus.

¶ At obijcimus. Natura diuina est velut principium formale filij, ut docet S. Thom. articulo precedenti ad 2. sed eadem est natura patris, & filij, ergo ea est principium formale patris: atque adeo pater ipse habet principium.

¶ Negamus utique consequentiam: quandoquidem diuina natura dicitur velut formale principium filij, quia ei communicatur per generationem patris, sed tamen ea a nullo communicatur patri, quia pater a nullo est, sed habet eam a se.

Verum opponimus. Rei natura ex Aristot. 2. physic. ubi supra est forma eius, ut humanitas Sortis, & reducitur ad genus causae formalis. ergo diuina natura est forma, aut principium formale patris, ac subinde pater habet principium.

¶ Respondemus doctrinam Aristot. intelligendam in creaturis, vbi forma metaphysica suppositi ex natura rei distinguitur ab ipso supposito, at diuina essentia ex natura rei non distinguitur a patre aeterno.

¶ Vltimo demum insurgimus. Pater est aeternus, quia est immutabilis, ergo immutabilitas est principium, & causa quare pater est aeternus. & ex consequenti pater habet principium, & causam suae aeternitatis. Et confirmatur, pater est Deus, & habet esse Dei, quia habet naturam diuinam: ergo pater aeternus habet principium, & causam sui, quatenus est aeternus, & quatenus est Deus, ac subinde principium, & causam sui.

¶ Ut solutionem horum argumentorum intelligamus recolere oportet quae diximus. 1. lib. opuscul. quest. 12. de duplici causa: videlicet, quid causa est duplex: quaedam respectu rei, & est illa, quae (ut ita loquamur) vere causat, & efficit rem in aliquo genere causae: ut ignis est causa efficiens caloris, & corpus causa materialis hominis, alia vero est causa respectu nostri (addendum est) intellectus, & est illa per quam cognoscimus praedicatum inesse rei, ut animal rationale est causa hominis, cognoscimus enim aliquem esse hominem, quia est animal rationale, & immutabilitas Dei

Obiectio

Solutio

Obiectio

Responso

Oppositio vltima

Confirmatio

Annus uicium

Dei est causa, seu potius ratio aeternitatis eius (in diuinis enim proprie causa reperiri nequit) quoniam nos cognoscimus Deum esse aeternum, quia est immutabilis, & patrem esse Deum, quia habet naturam diuinam.

¶ Quibus praesuppositis, respondemus quod omnia argumenta praefata non probant, patrem aeternum habere principium, & causam respectu sui, sed id probant, quod nos cognoscimus unum praedicatum dici de patre aeterno per alterum, & denique nullum est principium, aut causa patris aeterni secundum rem, sed solum secundum intellectum nostrum, & modum nostrum intelligendi, in modo principium, & causam pro ratione. Ut autem huic articulo extremam manum imponamus, obseruandum quidem est ad intelligenda plura sanctorum testimonio, quod natura diuina, quatenus est essentia, est principium quo primi actus, qui est esse: nam Deus a sua essentia habet esse, & sua essentia est principium quo est, & essentia dicitur ab esse, sicut existentia ab existeri, ut ostensum est. 1. lib. opuscul. questio. 15. At uero ipsa, ut est intellectus, & ut in patre, est formaliter principium quo uerbi, quia uerbum qua uerbum producit per actum intellectus, & ad illud ordinem dicit, uerum ea, ut natura, & ut in patre, est formaliter principium quo filij, quia natura est uis in se rebus, ex similibus similia generans: & filius per modum naturae producit uerbum, autem & filius Dei, ut docuimus questio. 27. sola ratione differunt. At ipsa diuina natura, ut uoluntas, & ut est in patre, & filio, est principium spiritus sancti.

ARTICVLVS VI.

Vtrum actus notionalis ad plures personas terminari possit.

Text.

¶ Sexto sic proceditur. Videtur, quod actus notionalis ad plures personas terminari possit, ita quod sint plures personae

Barth. Torres.

genitae, vel spiratae in diuinis: cuiusmodi enim inest potentia generandi potest generare, sed filio inest potentia generandi, ergo potest generare: non autem seipsum, ergo alium filium: ergo possunt esse plures filij in diuinis.

2. Praeterea. Augustinus dicit contra Maximianum. filius non genuit creatorem: neque enim non potuit, sed non oportuit.

3. Praeterea. Deus pater est potentior ad generandum, quam pater creatus: sed unus homo potest generare plures filios, ergo & Deus: principium enim potentia patris uno filio generato non diminuitur.

Sed contra est: quod in diuinis non differt esse, & posse, si igitur in diuinis possent esse plures filij, essent plures filij: & ita essent plures personae, quam tres in diuinis, quod est haereticum.

Respondeo dicendum, quod sicut Athanasius dicit, quod in diuinis est tantum unus pater, unus filius, unus spiritus sanctus. Cuius quidem ratio quadruplex assignari potest. Prima quidem ex parte relationum, quibus solum personae distinguuntur: cum enim personae diuinae sint ipsae relationes subsistentes, non possent esse plures patres, vel plures filij in diuinis, nisi essent plures paternitates, & plures filiationes: quod quidem esse non posset, nisi secundum materialem eorum distinctionem a forma enim unius speciei non multiplicatur, nisi secundum materiam: quae in diuinis non est. Unde in diuinis non potest esse nisi una tantum filiationis subsistens, sicut & albedo subsistens non potest esse nisi una. Secunda uero ex modo processionum, quia Deus omnia intelligit, & uult uno, et simplici actu, unde non potest esse nisi una persona procedens per modum uerbi, quae est filius: & una tantum per modum

D d dum

Am amoris, qui est spiritus sanctus. Tertia vero sumitur ex modo procedendi, quia personae ipse procedunt naturaliter, ut dictum est. Natura autem determinatur ad unum. Quarta ex perfectione diuinarum personarum, ex hoc enim est perfectus filius, quod tota filiatione diuina in eo continetur, & quod est tantum vnus filius: & similiter dicendum est de alijs personis.

Ad primum ergo dicendum, quod quantum simpliciter concedendum sit, quod potestiam, quam habet pater, habeat filius, non tamen concedendum est, quod filius habeat potentiam generandi: si generandi sit gerendum verbi actiui, ut sit sensus, quod filius habeat potentiam ad generandum, sicut licet id esse sit patris, & filij, non tamen conuenit filio esse patrem, propter notionalem adiunctum, si tamen hoc, quod dico generandi sit gerendum verbi passiu, potentia generandi est in filio, id est, ut generetur, & similiter si sit gerendum verbi impersonalis, ut sit sensus potentia generandi, id est, qua ab aliqua persona generatur.

Ad secundum dicendum, quod Augustinus in verbis illis non intendit dicere quod filius possit generare filium, sed quod hoc non est ex impotentia, filij quod non generet, ut infra patebit.

Ad tertium dicendum, quod immaterialitas, & perfectio diuina requirit, ut non possint esse plures filij in diuinis, sicut dictum est, unde quod non sint plures filij, non est ex impotentia patris ad generandum.

Commentarium.

Hoc est, an diuinis possint esse plures filij per actum intellectus generati, aut plures spiritus sancti, qui per actum voluntatis spirantur.

Nam eo nempe dato iam actus notionalis (qui est, generatio, & spiratio) ad plures terminaretur personas. Neque existimandum quidem est, quod istam superiora canent esse, ob id, quod in quaest. 30. art. 2. decretum fuerit in diuinis duntaxat esse tres personas: etenim quaestio haec longe alia est ab illa de trinitate personarum: posset namque aliquis excogitare, in Deo tantum esse tres personas, sed duas illarum, secundam videlicet & tertiam esse duos filios patris per actum intelligendi genitos, aut duos spiritus sanctos per actum voluntatis spiratos.

Et plane constituit S. Th. quaest. 100. artic. 2. de fide tenenda, quam probat ex symbolo Athanasij, ubi habetur. Vnus ergo pater, non tres patres, vnus filius, non tres filij, vnus spiritus sanctus, non tres spiritus sancti.

Probat etiam hoc idem in argumentum ad oppositum in hunc modum. In diuinis non differit esse, & posse, quod sane docet Arist. 3. phys. text. 32. ergo si actus notionalis ad plures personas terminari potest, actu terminatur: & ex consequenti in diuinis actu sunt plures filij, aut plures spiritus sancti: hoc autem haereticum quidem est fateri. Declarat insuper eadem conclusione in corpore articuli quatuor rationibus naturalibus.

Et per declarationem prioris praemittit suppositionem, quam nos exposuimus. 1. quod 4. arti. 2. videlicet, quod non possunt esse duae formae eiusdem naturae per se existentes, nisi habeant materiam: adeo ut si calor, aut albedo esset per se subsistens, & nullo modo haberet materiam, neque ordinem ad materiam, aut subiectum, non posset esse nisi vnicus calor, aut vnica albedo. Et ex ista annotatione probat S. Th. q. 50. art. 4. non posse reperiri duos angelos eiusdem speciei. Contra quam usque annotationem Aureolus in distinctione 7.

Art. 7. q. 2. art. 1. & Scotus in quodlibet, quod est 2. pluribus argumentis insurgit, sed ea omnia facillime diluuntur, si verum sensum huius annotationis semel percipias: quaest. 4. art. 2. loco allegato assignauimus. Quamobrem superfluum erit, nos in solutione illorum argumentorum immorari, lectorem grauantes.

Hac igitur praemissa annotatione, summa primae rationis haec est. Diuinae personae sunt ipsae relationes subsistentes, si ergo in diuinis essent plures filij, essent etiam plures filiationes: & ex consequenti plures formae per se subsistentes eiusdem naturae diuinae, non habentes materiam, quod esse nequit, ut constat ex suppositione. Et eadem ratione probari potest, quod non possunt esse plures patres, aut plures filij.

Secunda autem ratio innuitur huic fundamento, quod verbum Dei, & producit per actum intelligenti ipsius Dei: & spiritus sanctus, per actum amandi eiusdem: ut copiose ostendimus, quaest. 27. art. 5. Et nempe ratio procedit ad hunc modum, ex vno actu intelligendi duntaxat procedit vnun verbum, & ex vno actu amandi vnus amor: sed actus intelligendi Dei est vnus, & actus amandi etiam est vnus: ergo tantum est vnun verbum, aut vnus filius, qui procedit per illum actum intelligendi: & vnus etiam spiritus sanctus, qui procedit per illum actum amandi, atque subinde actus notionalis (qui est generatio, seu ipse actus intelligendi, ut est dicere) non terminatur ad plures filios, & consimiliter neque spiratio ad plures spiritus sanctos.

Porro Scotus ubi supra conatur eadem enervare rationem hanc, & plures alij hoc pacto argumentum texentes. Tantum est vnus actus Dei, ergo tantum est vna persona producta per illum actum. Consequentia liquet ex assertionem sancti Thomae, qui ait, ex vno actu intelligendi solum procedere vnun verbum. Assumptum vero probamus, quia omnes Dei actus, ut intelligere, & vello, & reliqui sunt vnus secundum rem, utpote ipsa diuina essentia.

Respondemus negando assumptum:

& ad probationem aimus, quod esto omnes Dei actus sint vnus secundum rem, verum ratione discriminatur, & sunt simpliciter, & formaliter diuersi actus, ratione distincti. Quamobrem ex vno actu procedit vna persona, & ex alio actu alia realiter distincta. At obieciimus si illi actus (intelligendi scilicet, & amandi) essent vnus actus secundum rem & rationem: tantummodo esset vna persona producta in diuinis, & quia differunt ratione illi actus, personae productae per illos differunt realiter, ut asserit ergo sola distinctio rationis efficit reale distinctionem in diuinis, quod esse nequit. Ut hanc obiectionem diluamus, obseruare nepe oportet, quod in creaturis sola rationis distinctio inter aliqua efficit reale distinctionem inter effectus: albedo namque, & similitudo sola ratione distinguuntur, & earum notitiae ab ipsis productae realiter, simili modo corpus quod mouet, & motus eius, substantia in super, & quantitas. Et rursum eadem est via secundum re Thebis Athenas, & Athenis Thebas, & sola ratione differunt: & hoc solum rationis discrimen maximum infert laborem iter facientibus a Thebis in Athenas, & parua redeuntibus, si euntes Athenas ascendunt montes, & inde redeuntes Thebas descendendum sit illis: quia videlicet inaccessum, & eminentem montis verticem Athenae occupent, Thebe vero in ima valle sint: an non vides quantum diuersitatis in creaturis valeat efficere sola rationis distinctio?

Nunc igitur ad propositum redeamus, & respondemus plane, ut hic respondet Caietanus, quod in diuinis distinctio rationis inter intellectum, & voluntatem, aut inter actus eorum, immediate non est causa distinctionis personarum: sed mediate, & mediante ordine originis. Id nepe volumus, quod personae productae in Deo proximae, & immediate distinguuntur realiter, quia vna originem ducit ab alia: ea scilicet, quae procedit per actum voluntatis, ab illa quae procedit per actum intellectus. Sed quia illa, quae procedit per actum voluntatis, originem ducit ab illa, quae procedit

Obiectio maxime cognoscione digna

Nota maxima.

Responsio.

Ratio 2. 7. 8.

Ratio.

Conclusio fidel. 1. proba.

2. proba.

Annua 2. 10.

Argumentum contra hanc rationem.

Responsio.

dit per actum intellectus, oritur ab ipsa natura intellectus, & voluntatis: quæ quævis in Deo idē sunt, & vñ ab alio non procedat, tamē hæc est natura voluntatis, q̄ res illa, quæ pcedit per actum eius, oritur ab illa, quæ procedit per actū intellectus: quia volitio p̄supponit cognitionē, nihil enim est volitū quin prius sit cognitum, saltem secūdu rationem, & modum nostrum intelligendi: & hæc est expressa sententia sancti Thom. dūlin. 27. articu. 3. ad 3. lege verba illa, vt clarius penetres solutionem hanc.

3. Ratio. S. Tho.

¶ Rursus tertia ratio est: pater natura generat filium, sed natura terminatur ad vñ. 9. metaph. tex. 3. & 10. ergo tantum producit vnum filium: & consimili modo probari potest de spiritu sancto.

Obiectio.

¶ Hanc insuper rationem nituntur euertere, quia natura non terminatur ad vnum secundum individuum, sed secundum speciem: aliās enim homo nō posset generare nisi vñū hominem. ac proind. hinc, quōd pater natura generat filium, non sequitur quōd tantum sit vnus filius.

2. Resp.

¶ Planē respondemus bifariam, primo modo, quōd sancti Tho. ratio sic venit formanda, & intelligēda, pater natura generat filium, & natura terminatur ad vnum secundum rationem speciei, ergo vel generat vnum filium, aut plures. Si das primum, das quōd volumus: si concedas secundum, id quidem impossibile esse constat ex fundamento, cui innititur prima ratio. Nā alioquin (ut probatum est) daretur duæ formæ subsistētes per se eiusdem naturæ, non habentes materiam, & nō solum numero diuersæ: videlicet duæ filiationes diuinae. Et profectō istam tertiā rationem hoc pacto declarat ipsemet diuus Tho. de potentia. quest. 5. art. 4. Cuius verba sic habent. Potest autem & alia ratio specialis assignari, quare pater tantum vnum filiū gignere possit: natura enim ad vnum determinatur, vnde cum pater natura generet filiū, nō potest esse nisi vnus filius à patre genitus. Neq̄ potest dici, q̄ sint plures nu-

mero in eadem specie existentes, sicut apud nos accidit: cū ibi nō sit materia, quæ est principū distinctionis secūdu numerum in eadem specie. Hæc ille.

¶ Si uerō alicui non placet hæc tertiæ rationis explicatio, quæ videtur eadem esse cū prima, atq; adeo superuacanea, secundō respondemus: pro cuius claritate obseruādum quidem fuerit, esse maximum discrimen inter naturā, & voluntatē: quōd natura per vnicam numero actionem dūtaxat terminatur ad vnum numero, vt per A. generatorem ad d. producēdum solū sortē, at uolūtas diuerso modo se habet, quæ per vnicā numero actionē, & vnicū numero actum uolēdi terminatur ad plura, vt eum Petrus vult elargiri Eleemosinam Paulo, propter plures, & diuersos fines: vt uidelicet leuet illi miseriam, & quoniā pater Pauli est sibi amicus, & vt voluntatem sibi conciliet, & itidē vt cum ille veniat in meliorē fortunā, si Petrum consiliari egestate cōtingat parem illi gratiam referat, & insuper quia iure, & vinculo consanguinitatis est sibi coniunctus, & tandem propter amorem Dei, & vt explēdo præcepta illius, vitam æternam consequatur. Iā vides, quōd vna numero actio uolūtatē ad plures fines, & terminos terminatur, quorum vnus non in alterū ordinatur: habet enim pro termino, propriā utilitatem, gratiā Pauli, amicitiam patris eius, propinquitatem, atq; beatitudinem, & innumerōs alios fines habere potest. Rationē autem huius discriminis inter uolūtatē, & naturā egregiē assignat S. Tho. vt visum est. art. 2. huius quæstionis: quoniam natura habet vnicā formam per quā operatur, uolūtas uerō plures rationes, & formas, utpote plura, & diuersa iudicia intellectus. P. cōstat rursus discrimen insinuat cōmentator. 1. metaph. cōment. 44.

¶ Hæc itaque annotatione præmissa, dicimus, quōd tertia ratio sancti Thom. isto modo est inducenda. Pater æternus naturaliter producit filiū per vñā numero intellectus actionē, & pater, & filius etiā p vñā numero uolūtatē actionē naturaliter producit spiritū san-

sanctum, sed natura per vñam numero actionem solū ad vnum numero terminatur, ergo pater solum producit vnum filium: & pater, & filius solū producant vnum spiritum sanctū, &c. Et nimirum sic hoc pacto istam rationem intelligas, nullam calumniam patitur potest.

4. Ratio.

¶ Quarta demum ratio. Filius Dei est infinite perfectus & filius, continens in se quicquid ad perfectionem filiationis imaginatione comprehendi possit, secundum rationem speciei, & secundum numerum, igitur tantum est vnus filius. Et probatur sanē consequentia, quia si essent plures filij, & filiationes, iam perfectio filiationis diuideretur, ac proinde tota eius perfectio in eodē non esset. Item probatur eōsequentia, quia vt suppositum est, & ostendimus quæstio. 4. articu. 2. si esset vna albedo per se subsistēs prorsus separata à materia, sic vt non haberet materiam, neque ordinem ad materiam, aut subiectum, tantum esset vna albedo, at filiationis diuina per se subsistit, & nullo modo habet materiam, ergo tantum est vna filiationis. Et eadem methodo probatur, nō esse in diuinis nisi vnicum patrem, & vnicum spiritum sanctum.

Argumentum contra quædam rationē.

¶ Hanc itidem rationem insinurare conatur, in primis quia sequeretur, in Deo tantum esse vnicam personā productam: quod eodem penitus argumento probare contendunt. Persona diuina est persona infinite perfecta, ergo continet in se quicquid ad perfectionē diuinæ personæ imaginatione cōprehendi possit secundum rationē speciei, & secundum numerum: igitur tantum est vna persona. Et nempe consequentia eiusdem omnino medijs corroborari potest, quibus præcedens.

Resp.

¶ Istam profectō vltimam cōsequentionem negamus, sed ex antecedente eius tantummodo colligendum erat, aut colligi potest, ergo in diuinis tantum est vna persona secundum rationem speciei, & secundum numerum: quia tantum est vnus pater, vnus filius, vnus spiritus sanctus, sed tamē istę personæ sunt diuersæ secundum rationē

Barth. Torres.

speciei, quia alia ratio est patris, alia filij, alia spiritus sancti.

Ca. 1. 1. 1.

¶ Et Caietanus, p̄culdubio (vt meaquidem fert sententia) optime respondet hoc in loco, utpote quōd ratio sancti Thom. innititur huic fundamento. Omnis res diuina habet quicquid inueniri potest infra latitudinem illius rationis formalis. Quod fundamentum (inquit) intelligendum est de re diuina, quæ est vna per modum speciei specialissimæ, & nō de re diuina, quæ est vna per modum generis: vt persona diuina, quæ est secundum rationem generis communis ad patrem, filium, & spiritum sanctum. Et consuleto dicimus secundū rationem speciei, & non secundum speciem, quia neque species, neque genus in diuinis reperiri valet.

Obseruatio.

¶ Et obseruandum tibi fuerit, quōd hac quarta ratione, qua probat S. Tho. non esse nisi vnicum patrem, vnicum filium, vnicum spiritum sanctū, & vnicam generationem actiuam, & vnicā natiuitatem, & vnicam spirationē, probari etiam potest, nullum prædicatum in diuinis specificum, siue absolutum, siue respectiuū multiplicari posse, ita tantum vna sit sapiētia, vna misericordia, vna omnipotentia, vna spiratio actiua, & sic de reliquis.

Plimā argumētu Scoti.

¶ Argumentatur deniq; Scotus, vbi supra. Filius est perfectus Deus, & tamen nō habet deitatem omni modo quo haberi potest, quia eā habet vt ab alio accepta, pater uerō minime habet hoc pacto. Et insuper eā habet filius p modum naturę, & per actū intellectus: & spiritus sanctus non per modum naturę, sed p̄ modum uolūtatē, & actū eius, vt dictum est art. 2. ergo filius potest esse perfectus filius, & filiationem nō habere omni modo quo haberi potest: igitur eā potest haberi ab alio, seu alia ab alio: & ex consequenti possunt esse plures filij in diuinis.

Resp.

¶ Respondemus neutiquam simile esse de filiatione, & deitate, quia deitas est communis, & ob id potest haberi à pluribus, & pluribus modis: at uero filiationis est singularis, & vna numero, & ita solū ab vno, & vno modo

Dd 3 haberi

haberi potest. Non latet nos argumētatorum dicturum, nos petere et principium, sed si rem bene expendat, comperiet utique nos nō petere principiu, sed ex fidei fundamentis respondere.

Animad- uertas dialecti- cus.

¶ Et insuper nullum incommodum est respondentem petere principium, quanuis id ipsum in argumētatore maximum incommodū censeatur, vt conflare potest ex Aristo. qui vbi loquitur de petitione principij, vt lib. 2. priorū cap. 18. & 8. topicorum. cap. 4. loco 80. duntaxat reputat incommodum petere principium ex parte probantis, demonstratoris, aut argumētatoris, & non ex parte respondentis. Caietanus autem respondet non esse simile, quia argumentatur à modo habendi ad diuersitatem numeralem. Quæ etiam est bona solutio, si rectè intelligatur.

Pulcher- rima an- notatio & defen- sione do- ctri- næ di- uini Tho.

¶ Nimirum annotare libuit in præsentia, quàm præuē, & præter intentionem diuini Tho. aliqui sententiam, & animum eius percipiant, non solum hoc loco, sed innumeris etiam alijs: qui rationes illius studio reprehendendi accedentes, passim eneruare contendunt. Et enim sanctus Tho. hoc de more habet, vt fidei conclusionem, quam vbiq; in articulo statuit, demonstrat primū, ac stabiliat scripturæ testimonijs, vel ecclesiæ aliquo decreto: deinceps verò rationibus, exemplis, ac similitudinibus, quæ ex rebus creatis desumuntur, illustrare, ac declarare studet: vt pro ingenij nostri captu in fidei cognitionē deducamur. Neque existimari debet, dum eas affert rationes, voluisse illum monstrare, aut probare veritatem fidei: id enim si quis arbitretur, ineptia maxima esset, ac extremæ demeritū iu-

dicaretur. Quod quidem modò euenisse comperimus, initio nanque vnum esse patrem, filium, & spiritum sanctum ex symbolo Athanasij firmissimè demonstrat: quam propositionem satis asfatimque demonstratam contēdit, deinde (quod theologorum, & sanctorū munus est) præfatis quatuor rationibus naturalibus declarare: quo eā sic intelligamus, prout in hac vita intelligi valet: & in eius cognitionem manducamur: & vt omnibus patens fiat, fidem nostram rationem humanam non euertere, aut ei contraire, sed potius illi consonam esse, vt sæpius repetitum est à nobis, & in hunc scopum, in quem rationes istæ destinantur, a deo sunt perfectæ, & absolutæ, vt calumniam patinequeant, nec verò vllæ super sint, quæ cum illis ad eum vsum conferri posse videantur. Ex quibus colligere licet, quæ præter æquum, & iustum fecerint doctores, qui labore nimio, atque intētilis animis contendunt rationes diuini Tho. proffigare, nihili eas facientes: cū ipsi, aut nullas, aut futiles ad id probandum, congerant, & coaceruent. Argue profectò huius rei causa æquum est, vt quemadmodum illi rationes diuini Tho. reijciunt, ita etiam rationes illorū, qui bus id faciunt, à nobis reijciantur: rursus que vicissim impugnatores diuini Tho. alias contra nos excogitent, vt sic tandem in re parui momenti propter summam ignorantiam fiat ab initio in infinitum. Iam verò reliquæ difficultates de potentia Dei, quas sanctus Tho. in argumētis inquirat, attinent ad articulum 6. quæstionis sequentis, qui locus est illis proprius, ibi enim discutientur, & copiosè tibi satisfaciemus.

212
QVÆSTIO XLII.
DE AEQUALITATE, ET
SIMILITVDINE DIVINARVM
PERSONARVM AD INVICEM.

ET NDE considerandum est de comparatione personarū ad inuicem. Et primo quantum ad æqualitatem, & similitudinem: secundo quantum ad missionem.

¶ Et circa primum quærentur sex. Primò vtum æqualitas locum habeat in diuinis personis. Secundò, vtum persona procedens sit æqualis ei à quo procedit secundum æternitatem. Tertio, vtum sit aliquis ordo in diuinis personis. Quarto, vtum personæ diuinæ sint æquales secundum magnitudinem. Quintò, vtum vna earum sit in alia. Sextò, vtum sint æquales secundum potentiam.

ARTICVLVS I.

Vtrum æqualitas locum habeat in diuinis.

¶ D primum sic proceditur. Videtur, quod æqualitas non competat in diuinis personis. Aequalitas enim attenditur secundum vnum in quātitate, vt patet per philosoph. in 5. metaph. In diuinis autem personis non inuenitur neque quantitas continua intrinseca, quæ dicitur magnitudo: neque quantitas continua extrinseca, quæ dicitur locus, & tempus: neque secundum quantitatem discretam inuenitur in eis æqualitas, quia duæ personæ sunt plures, quàm vna, ergo in diuinis personis non conuenit æqualitas.

¶ Præterea diuinæ personæ sunt vnius essentia, vt supra dictum est,

essentia autem significatur per modum formæ, conuenientia autem in forma non facit æqualitatem, sed similitudinem, ergo in diuinis personis est dicenda similitudo, & non æqualitas.

3 ¶ Præterea. In quibuscumque inuenitur æqualitas, illa sunt sibi inuicem æqualia, quia æquale dicitur æquali æquale, sed diuinæ personæ non possunt sibi inuicem dici æquales: quia vt Augustinus dicit 6. de trinit. Imago si perfectè implet illud cuius est imago, ipsa coequatur ei, non illud imagini suæ: imago autem patris est filius, & sic pater non est æqualis filio, non ergo in diuinis personis inuenitur æqualitas.

4 ¶ Præterea æqualitas relatio quædam est: sed nulla relatio communis est omnibus personis, cum secundum relationes personæ ad inuicem distinguantur, non ergo æqualitas diuinis personis conuenit.

Sed contra est quod Athanasius dicit, quod tres personae coeternae sibi sunt, & co-ales. Respondeo dicendum, quod necesse est ponere aequalitatem in diuinis personis, quia secundum philosophum in 9. metaph. aequale dicitur quasi per negationem minoris, & maioris, non autem possumus in diuinis personis ponere aliquid maius, & minus, quia ut Boet. dicit in libro de trinitate. Eos differentia, scilicet deitatis, comitatur, qui vel augent, vel minuunt, ut Ariani, qui gradibus numerorum trinitatem variantes distrahunt, atque in pluralitatem deducunt: cuius ratio est, quia inaequalium non potest esse una quantitas numero: quantitas autem in diuinis non est aliud quam eius essentia: unde relinquitur, quod si esset aliqua inaequalitas in diuinis personis, quod non esset in eis una essentia, & sic non essent tres personae unus Deus, quod est impossibile: oportet igitur aequalitatem in diuinis personis.

Ad primum ergo dicendum, quod duplex est quantitas, una scilicet, quae dicitur quantitas molis, vel quantitas dimensiuia, quae in solis rebus corporalibus est, unde in diuinis personis locum non habet: sed alia est quantitas virtutis, quae attenditur secundum perfectionem alicuius naturae, vel formae, quae quidem quantitas designatur secundum quod dicitur aliquid magis, vel minus calidum, in quantum est perfectius, vel minus perfectum in tali caliditate, huiusmodi autem quantitas virtualis attenditur. Primo quidem in radice, id est, in ipsa perfectione formae, vel naturae, & sic dicitur magnitudo spiritalis, sicut dicitur magnus calor propter suam intensiorem, & perfectionem: & ideo dicit Augustinus 9. de trinitate, quod in

his, quae non mole magna sunt, hoc est maius esse, quod est melius esse, non melius dicitur quod perfectius est. Secundo autem attenditur quantitas virtualis in effectibus formae. Primus autem effectus formae est esse, nam omnis res habet esse secundum suam formam. Secundus autem effectus est operatio: nam omne agens agit per suam formam. Attenditur igitur quantitas virtualis, & secundum esse, & secundum operationem. Secundum esse quidem, in quantum ea, quae sunt perfectioris naturae sunt maioris durationis: secundum operationem vero, in quantum ea, quae sunt perfectioris naturae sunt magis potentia ad agendum: sic igitur, ut Augustinus dicit in libro de fide ad Petrum. Aequalitas intelligitur in patre, & filio, & spiritu sancto, in quantum nullus horum aut procedit aternitate, aut excedit magnitudine, aut superat potestate.

Ad secundum dicendum, quod ubi attenditur aequalitas secundum quantitatem virtutem, aequalitas includit in se similitudinem, & aliquid plus, quia excludit excessum, quae cumque enim communicant in una forma possunt dici similia, etiam si inaequaliter illam formam participant, sicut si dicatur aer esse similis igni in calore, sed non possunt dici aequalia, si unum altero perfectius formam illam participet, & quia non solum una est natura patris, & filii, sed etiam aequae perfectae est in utroque, ideo non solum dicimus filium esse similem patri, ut excludatur error Eunomy, sed etiam dicimus aequale, ut excludatur error Arrii.

Ad tertium dicendum, quod aequalitas, vel similitudo dupliciter potest significari in diuinis, scilicet per nomina, & per verba, secundum quidem quod significatur per nomina, mutua aequalitas dicitur

in diuinis personis, & similitudo: filius enim est aequalis & similis patri, & e conuerso. & hoc ideo, quia essentia diuina non magis est patris, quam filii, unde sicut filius habet magnitudinem patris, quod est esse eum aequalem patri, ita pater habet magnitudinem filii, quod est esse eum aequalem filio: sed quantum ad creaturas, ut Dionysius dicit 9. cap. de diuino, non recipitur conuerso aequalitatis & similitudinis, dicuntur enim causata similia causis, in quantum habent formam causarum, sed non e conuerso: quia forma principaliter est in causa, & secundario in causato, sed verba significandi aequalitatem cum motu: licet motus non sit in diuinis, est tamen ibi accipere, quia igitur filius accipit a patre, unde est aequalis ei, & non e conuerso: per hoc dicimus quod filius coaequatur patri, & non e conuerso.

Ad quartum dicendum, quod in diuinis personis nihil est considerare nisi essentiam in qua communicant, & relationes in quibus distinguuntur. Aequalitas autem verumque importat, scilicet distinctionem personarum, quia nihil simpliciter dicitur aequale, & unitatem essentiae, quia ex hoc personae sunt sibi inuicem aequales, quod sunt unius magnitudinis, & essentiae. Manifestum est autem quod idem ad seipsum non refertur aliqua relatione reali. Nec iterum una relatio refertur ad aliam per aliquam aliam relationem. Cum enim dicimus, quod paternitas opponitur filiationi: oppositio non est relatio media inter paternitatem & filiationem. Quia utroque modo relatio multiplicaretur in infinitum. Et ideo aequalitas & similitudo in diuinis personis non est aliqua realis relatio distincta a relationibus personalibus: sed in suo intellectu includit, & relationes distinguentes personas, & essentiae unitatem. Et

propterea Magister dicit in 31. distinctione, primi sententiae, quod in bis appellatio tantum est relatiua.

¶ Commentarium.

COMMENTARIUM quatuor continet partes: in prima declaratur littera corporis articuli, & etiam argumentum primum & secundum: in secunda explicatur difficultas quaedam memorie commendanda, quam sanctus Thom. inquit in responsione ad tertium: in tertia disputatur quaedam difficilis questio, quam excitamus super verba sancti Tho. ad 4. argumentum: in quarta autem parte mouemus aliquot dubia ad maiorem explicationem illius questionis, quam in tertia parte agitamus.

Prima commentarij pars.

RO enodatione igitur eorum, quae diuus Thom. in articulo praesenti docet, initio memorie commendanda est diuisio quantitatis, quam ipse constituit in responsione ad primum: hoc est, duplex est quantitas, altera molis, altera vero perfectionis: & hanc quantitatem vocat diuus Thom. virtutem. Quantitas molis ea est, secundum quam res est extensa, & habet partes loco, & situ distantes: quae quidem quantitas solum reperitur in corporibus, & nequit reperiri in Deo, quia Deus est. Quantitas vero perfectionis est perfectio, & magnitudo quaedam bonitatis, & huiusmodi quantitas maximè reperitur in Deo, atque in eo est ipsa diuina essentia. De qua quantitate loquitur Augustinus 6. de trinitate. capi. 8. cum ait. In his enim, quae non mole magna sunt, hoc est maius, quod est melius esse.

¶ Hac ergo praemissa annotatione, asserimus, quod diuus Thom. tantum constituit unam conclusionem de fide tenendam: videlicet, diuinae personae sunt aequales. Quae

Annos.

Quid hanc res est extensa, & habet partes loco, & situ distantes: quae quidem quantitas solum reperitur in corporibus, & nequit reperiri in Deo, quia Deus est.

Quid hanc res est extensa, & habet partes loco, & situ distantes: quae quidem quantitas solum reperitur in corporibus, & nequit reperiri in Deo, quia Deus est.

Aug.

Conclusio. S. Tho.

nem perfectionis illius, naturam videlicet generantis. Et quoniam filius per aeternam generationem accipit magnitudinem patris, hoc est diuinam essentiam, ideo coaeratur patri, at vero quia pater non accipit magnitudinem filij, & si habeat eam (pater enim a nullo accipit) ob id pater non coequatur filio, proprie terminis vtendo.

Respon. Hac praemissa annotatione, nihil facilius, quam Aureoli satisfacere argumento, atqui ei respondemus negando maiorem, scilicet quod aequari alteri sit habere aequalitatem cum illo, sed est actu suscipere quantitatem alterius, vel ad illam accedere. Unde res postquam facta est aequalis alteri, non dicitur aequari illi, sed aequalis illi: dicebatur tamen antea aequari illi, cum recipiebatur quantitatem aequali: & ad probationem maioris concedimus, quod vna linea sicut est aequalis alteri, ita aequatur alteri dum augetur, & accipit quantitatem aequali ei. Nec nos asserimus, quod vnum coaerari alteri sit solum illud ab altero accipere aliquid, per quod ei fiat aequalis. Verum asserimus, quod coaerari alteri est actu recipere quantitatem alterius, vel accedere ad quantitatem alterius: siue illam quantitatem recipiat, aut magnitudinem ab illo, vt filius aeternus a patre: siue aliunde.

Tertia commentarij pars.

Difficultas quae se offert in responsione ad 4.

Responsione ad 4. offert se non exigua difficultas, an aequalitas & similitudo in diuinis sint relationes rei, vel rationis. Circa quam duae quidem versantur opiniones, vna est Sancti Thomae in praesentia, qui asserit eas esse rationis: & in fauorem suae sententiae citat Magistrum sententiarum 1. distinct. 3. 1. & eandem sententiam tutatur Sanctus Thomas in alijs sup doctrin. locis, tum prae sertim in 1. sent. dist. 3. 1. allegata.

Obseruatio.

Et pro enodatione sententiae eius, recollere ex praecedentibus oportet, quod fundamentum aequalitatis, & similitu-

dinis in diuinis, quibus vna persona, aut relatio est aequalis, & similis alteri, fundamentum (inquam) est diuina essentia: nam sunt sibi inuicem aequales, in quantum habent eandem magnitudinem, quae est ipsa diuina essentia: & sunt praeter ea similes, quatenus habent eandem formam, quae itidem est ipsa diuina essentia.

Hoc ergo praemisso fundamento in hac responsione ad 4. virtute probat Sanctus Thomas suam sententiam in hunc modum, assumamus (exempli causa) aequalitatem, qua filius vel filiatione est aequalis patri, vel paternitati (non enim magis refert in proposito loqui de concreto, quam de abstracto) haec inquam aequalitas, quae est in filiatione, & terminatur ad paternitatem, non est relatio realis ratione essentiae, quae est fundamentum, nec ratione relationis in qua est filiationis, videlicet: ergo non est relatio realis. Et probamus sane consequentiam, nam in diuinis tantum est essentia & relatio: si igitur propter nullum istorum est realis, non est in diuinis aliquid, ratione cuius sit realis, & in primis ostendit primam antecedentis partem, videlicet quod illa aequalitas non est realis ratione essentiae: quia essentia est eadem numero in utroque extremorum eius, vt potest filiatione & paternitate: at eiusdem ad se ipsum non est relatio realis, sed rationis. Deinde probat secundam antecedentis partem, hoc est, quod illa aequalitas non est relatio realis ratione filiationis, in qua est: & probat nimirum eam hoc pacto. Vna relatio realis non refertur ad alteram sibi oppositam, per aliam mediam relationem realem, sed filiatione est relatio realis, & in quantum aequalis paternitati per aequalitatem refertur ad eam: ergo aequalitas relatio realis non est. Duntaxat superest probare maiorem, nam ad oppositum, scilicet quod vna relatio realis ad alteram sibi oppositam refertur per aliam realem mediam: & non est potior ratio de vna, quam de alia: igitur datur processus in infinitum in relationibus realibus, quod nempe pugnat. Profecto si

Ratio S. Tho.

Aliter filius per hanc aequalitatem

Refellit ratio for ma Scoti in opin.

Arg. 1. Scot. con tra San. Thom.

cum dicimus, quod filiatione diuina opponitur paternitati, oppositio esset relatio realis, abiret in infinitum in relationibus realibus, vt satis liquet dialectico. Eodem prorsus argumento id probare possumus de aequalitate patris ad filium, & Spiritum sanctum, & Spiritus sancti ad utroque, & de quauis similitudine vnius relationis, aut diuinae personae ad aliam.

Alij praefatam rationem Sancti Thomae paucis ad hunc modum texunt. Vel aequalitas illa est realis ratione fundamenti, vel ratione subiecti, non primu, quia fundamentum est diuina essentia, & ratione diuinae essentiae non est realis, quandoquidem eadem est in utroque terminorum illius aequalitatis, puta in patre, & filio: & eiusdem ad se ipsum non est relatio realis, sed rationis. Neque est realis ratione subiecti, quod est filius, aut filiaris: quando nulla relatio realis refertur per alteram relationem realem mediam ad aliam sibi oppositam: alioqui enim daretur processus in infinitum in relationibus realibus.

Ceterum nos hac rationis forma noluimus vti, cum ponat subiectum in diuinis, quod proprie in Deo esse nequit. Alia autem est sententia Scoti in 1. distinct. 3. 1. quaest. vnica, & in quodlibetis q. 9. vbi defendit praedictas relationes esse reales: & id contendit pluribus suadere argumentationibus, quibus sigillatim satis faciemus.

Argumentatur itaque Scotus hoc pacto. Vt aliqua sit relatio realis sufficiunt tres conditiones, nempe quod fundamentum eius sit ens reale: & sit habitudo inter extrema realia realiter distincta, nec non habeat esse extra operationem intellectus: at illa aequalitas filij ad patrem habet omnes has conditiones, fundamentum namque eius est diuina essentia, quae est ens reale, & est inter filium, & patrem, qui sunt entia realia realiter distincta, & habet esse seclusa operatione intellectus, etenim nullo intellectu creato operante, filius necessario ab aeterno fuit aequalis patri, ergo illa aequalitas est relatio realis. Idem argumentum fieri potest

de quacunque alia aequalitate, aut similitudine vnius personae, aut relationis ad alteram.

Respondemus negando maiorem, sed necessarium est, vt aliqua relatio sit rei, & non rationis, fundamenta eius & relationis sibi oppositae esse reipsa distincta: vt contingit in creaturis.

Aduersus tamen hanc responsionem insurgimus. Si Sortes & Plato haberent eadem numero albedinem, essent similes: & similitudo vtriusque esset realis, vt patet: & tamen vtraque similitudo haberet vnum numero fundamentum, puta albedinem, illam: ergo vt aliqua sit relatio realis, non necessarium est fundamentum eius, & relationis sibi oppositae secundum rem distingui. Caietanus in art. praesenti, & Capreol. in 1. distinct. 3. 1. quaest. vnica, in responsione ad 8. argumentum Scoti, negant similitudinem in data hypothese esse realem, sed dicunt esse rationis tantum: quoniam fundamentum similitudinis eo casu est idem.

At opponimus. Sortes & Plato in data hypothese sunt diuersa alba (vt iuxta sententiam Sancti Thomae constituiamus, quaest. 3. 9. articulo 3.) perinde acsi haberent diuersas albedines, sed si haberent diuersas, vtriusque similitudo esset realis: ergo in data hypothese est realis.

Quocirca nobis proculdubio asserendum videtur, eo casu vtranque similitudinem, & Sortis ad Platonem, & Platonis ad Sortem esse rei relationem, & plane non est eadem ratio de similitudine filij ad patrem aeternum, & patris aeterni ad suum filium, quia harum similitudinum supposita sunt vna res, & vnum absolutum, vt potest ipsa diuina essentia, esto sint relatiua realiter distincta: at supposita aliarum similitudinum, Plato videlicet & Sortes, sunt diuersa entia absoluta: & non vna res.

Secundo argumentatur Scotus, 2. Arg. Aequalitas patris ad filium, & filium, & filij ad patrem sunt relationes rationis (vt dicitur) quia earum fundamentum est vnum, ipsa inquam diuina essentia, sed etiam paternitatis, & filiationis

Respon.

Obiect.

Respon. Caietani & Capr.

Obiect.

Autoris responsi.

2. Arg. Scoti.

tionis fundamentum est diuina essentia: ergo paternitas & filiation non sunt relationes rei, sed rationis: quod quidem haereticum est. Nam si ita esset, in Deo secundum rem non essent pater, & filius.

Respons. ¶ Negamus certè minorem, sed fundamentum paternitatis est generatio: & filiationis, est natiuitas: fundatur. n. paternitas super generatione, & filiatione super natiuitate. Quia ut dicit Sanctus Thom. quaest. 40. artic. 4. relatio in quantum huiusmodi, fundatur super actum.

Obiect. ¶ Porro obijcimus. Generatio & natiuitas in diuinis distinguuntur realiter, & non nisi per paternitatem, & filiationem, quia omnis distinctio in diuinis est per relationes oppositas, ergo prius paternitas, & filiatione sunt relationes oppositae, quam generatio & natiuitas distinguantur: atque adeo generatio, & natiuitas non sunt fundamenta paternitatis & filiationis, quando omne relationis fundamentum est prius quam ipsa relatio.

Respons. ¶ Respondemus quòd (ut docuimus, quaest. 3. artic. 2.) non solum est distinctio realis in diuinis per oppositas relationes, sed etiam per origines oppositas: vel quia ipsae sunt oppositae origines, eo quod una est ab alia, quo pacto se habent generatio, & natiuitas: est enim natiuitas à generatione, sicut filius à patre, itaque ipse seipsum distinguuntur.

Nota. ¶ Et adde discrimen maximum reperiri inter paternitatem & filiationem, atque aequalitatem & similitudinem: quoniam paternitas & filiatione non praesupponunt distinctionem suorum suppositorum, patris scilicet & filij, sed secum ferunt distinctionem illam, quia sunt ipsi pater, & filius per se subsistentes. Et hoc docet Sanctus Thom. quaest. 40. artic. 2. ad 4. At vero aequalitas & similitudo personarum praesupponunt distinctionem earum, siquidem nihil est sibi ipsi aequale, aut simile, & hoc etiam docet Sanctus Thom. hic in responsione ad 4.

3. Arg. Tercio opponitur. Aequalitas & simi-

litudo diuinarum personarum habent esse seclusa operatione intellectus: ergo sunt relationes reales. Assumptum autem probatur, quia nullo intellectu creaturae operante diuinae personae ab aeterno sunt aequales, & similes: quatenus habent eandem magnitudinem & formam, puta ipsam diuinam essentiam.

¶ Huic argumento plurimi Thomistarum respondent, & Caietan. in praesentia, quòd seclusa operatione intellectus creati, personae diuinae sunt aequales, & similes fundametaliter (Thomistarum terminis utimur) quandoquidem seclusa operatione intellectus creati est essentia, quae est fundamentum aequalitatis, & similitudinis earum. Sed non sunt formaliter, & quo ad relationem appellationem aequales & similes, nam relationes rationis, a quibus formaliter denominantur aequales & similes, non sunt extra operationem intellectus.

¶ Verum sententia haec nobis probatur: concedit enim effectum formalem sine causa formali, quod sanè pugnat, ut esse album sine albedine.

Asserunt namque diuinas personas sine operatione intellectus creati esse similes & aequales, & tamen non esse relationes, à quibus formaliter sic denominantur. Profectò hoc est virtute facteri, esse album sine albedine: & quòd absque operatione intellectus creati diuinae personae sunt formaliter aequales & similes, ostenditur, quoniam ratione suae formae, utpotè diuinae essentiae sunt aequales, & similes, quamuis isto modo denominentur à relationibus aequalitatis, & similitudinis.

¶ Ob id nos aliter respondendum censemus iuxta ea, quae fusius tractamus. 1. lib. opuscul. quaest. 8. videlicet, quòd licet relationes rationis non possint esse sine ordine ad intellectum, sunt tamen seclusa actu operatione intellectus creati: quòd sanè ibi abundè ostendimus: Ad rem igitur redeantes, asseueramus, quòd aequalitas (exempli causa) qua filius est aequalis patri, & Spiritui sancto, est quidam modus intellectualis ipsius, à quo denomina-

Communia.

Responsio Thomistarum.

Refellit.

tur eidem aequalis: quo quidem modo sic se habet, quòd potest concipi per istum conceptum relatiuum, aequale, verè supponentem pro ipso in ordine ad patrem, & Spiritum sanctum: & pariter similitudo filij est quidam modus intellectualis ipsius, quo sic se habet, & potest verè concipi per istam notitiam relatiuam, simile, pro eo supponentem, & isti modi intellectuales se habendi filij, à quibus denominatur filius aequalis & similis: patri, & Spiritui sancto, esto habeant ordinem ad intellectum (siquidem competet filio, quatenus potest cognosci per istos conceptus relatiuos, aequale, & simile) sunt tamen extra intellectum, ut constat. Legito quaestionè praesatam opusc. & haec omnia tibi clarissima erunt: ex quibus proculdubio satis patet responsio ad argum. negando primam collectionem.

¶ Praeterea opponunt. aequalitas & similitudo, qua filius in diuinis est aequalis, & similis patri, sunt in eo ex vi productionis, cum ex vi productionis & diuinae generationis filius assumat naturam diuinam, per quam est aequalis, & similis patri: ergo ea aequalitas, & similitudo est relatio realis, & non rationis: quia omne quod est in re ex vi productionis eius, est ens reale non pendens ab intellectu.

¶ Rursus, aequalitas & similitudo diuinarum personarum est perfectio simpliciter, quia nihil in Deo est, quòd non sit simpliciter perfectio, igitur sunt relationes reales: nam entia rationis non sunt perfecta.

¶ Et obserua quòd aequalitatem esse perfectionem simpliciter, quidam (ut Caietanus) hic perperam probant ex Augustino de quantitate animae. cap. 9. quo loco neutiquam aequalitatis meminit. August. sed eo libro cap. 9. in principio illius capituli palam dicit, aequalitatem esse praepoendam, & praefereendam in aequalitati. Ex quibus sanè verbis non probatur, & aequalitatem esse perfectionem simpliciter.

¶ Tandem ultimo, aequalitas & similitudo diuinarum personarum est prima inter oēs, quae imaginatione com-

Arg.

Arg.

Arg.

Arg.

Barth. Torres.

prehendi possunt ex Augustin. sexto, de Trinitat. capit. ultimo. igitur est relatio realis, nam ens rationis primum esse nequit, cum praesupponat ens reale.

¶ Haec sanè omnia argumenta una solutione diluuntur. Pro cuius enodatione obseruandum nimirum est iuxta Sancti Thom. sententiam in hac responsione ad quartam, quòd aequalitas & similitudo diuinarum personarum in suo intellectu tria includit: videlicet relationes distinguentes personas: & unitatem essentiae: nam propterea diuinae personae sunt aequales & similes, quia distinguuntur & habent eandem essentiam, & ultra includit appellationem relatiuam, quae est respectus rationis, à quo denominantur aequales & similes. Haec igitur praemissa obseruatione, quae aequalitas & similitudo est in filio ex vi productionis, & est prima & perfectissima, non quo ad respectum rationis quem importat, sed quo ad unitatem essentiae quam in sui intellectu claudit. Et hac sola responsione profligantur tria argumenta praefata, & innumera alia id genus.

¶ Caeterum quo haec clariora reddantur, oportet definire aliquot dubia, quae in praesenti disputatione sese offerunt.

Quarta commentarij pars.

DUBIUM quidem dubium est, quot sint relationes aequalitatis, & similitudinis in diuinis. Haec nempè difficultas ex alia pendet, an videlicet relatio multiplicetur secundum terminorum pluralitatem: verbi gratia, an Sortes vna paternitate referatur ad plures filios & filias, quas habet, vel pluribus paternitatibus, & corpus vna aequalitate dicatur aequale omnibus corporibus eiusdem quantitatibus, vel pluribus, & eadem quaestio est de similitudine, qua aliquod album est simile omnibus albis, quae sunt in vniuerso, & sic de reliquis.

Solutio in ar. gumentis. vltimo p. postulat. Obseru.

Dubium.

Et

liquis.

liquis. Quam dubitationem nos deservimus illa, q. 18. opuscul. atque iuxta sententiam Sancti Thom. ibidem definitum est a nobis, relationes eiusdem rationis in eodem subiecto non multiplicari secundum terminorum pluralitatem: ita ut Sortes dicatur pater vna paternitate, respectu omnium filiorum & filiarum eius. Oppositum tamen asseverandum est secundum opinionem Scotistarum, utpote quod in Sorte patre tot sunt paternitates, quot habet filios.

1. *Asser.* Atqui his praemissis, respondemus quaestioni duabus assertionibus: quarum prior est iuxta doctrinam Sancti Thom. in qualibet trium personarum est vna aequalitas, qua denominatur aequalis reliquis duabus: & vltra est vna aequalitas in spiratore, a qua appellatur aequalis Spiritui sancto: sed Spiritus sanctus eandem aequalitate dicitur aequalis patri, & filio, & spiratori: verum spirator aut spiratio non aequalis filiationi neque paternitati, aut e contrario: quia est eadem re illis, & ab eis non distinguitur: & ut aliqua sint aequalia, necesse est ea secundum rem distingui: nihil enim sibi ipsi aequale est.

Corol. Quo sit, ut sint quatuor relationes aequalitatis in diuinis: puta tres in tribus personis, & alia in spiratore, & eadem ratione totidem sunt relationes similitudinis. Quocirca secundum S. Tho. in diuinis sunt octo relationes rationis aequalitatis, & similitudinis.

2. *Asser.* Secunda vero assertio fit iuxta sententiam Scoti. In qualibet diuina persona sunt duae aequalitates, quibus appellatur aequalis alijs duabus: & rursus in spiratore est vna aequalitas, a qua denominatur Spiritui sancto aequalis: & vice versa in Spiritu sancto est reliqua aequalitas, a qua denominatur aequalis spiratori, & ex consequenti in Deo sunt octo relationes reales aequalitatis, & tot eadem ratione similitudines, ac subinde iuxta Scotistarum opinionem concedendum est, esse in Deo viginti relationes reales: nam vltra praedictas sexdecim relationes reales aequalitatis, & similitudinis, sunt aliae quatuor, scilicet

paternitas, filiatio, spiratio, & processio. Fortassis aliquis Scotistarum dicit, in Deo tantummodo esse decem & octo relationes reales, asseverans quod Spiritus sanctus per easdem aequalitates, & similitudines, quibus est aequalis & similis patri, & filio, est etiam aequalis & similis spiratori, quoniam pater & filius re sunt idem cum spiratore verum nihil nostra refert, isto vel illo modo loqui. Sunt etiam qui dicant, secundum Scotum tantum esse ponendas octo relationes reales aequalitatis, & similitudinis: cum quibus nos certare nolumus, ne tempus inaniter consumamus, atque perdamus & opus operam.

¶ At percontabitur aliquis, an sit concedendum secundum Scotum, quod in Deo sint viginti entia realiter distincta. Et suademus id nimirum esse concedendum secundum mentem eius, quia sunt viginti relationes reales in Deo, secundum ipsum, & omnia illa videntur realiter distingui.

¶ Respondemus, ne utique id esse concedendum, sed omnes relationes, quae sunt in Deo, sunt tantum tria entia realiter distincta, pater (inquam) filius, & Spiritus sanctus, & sumitur ens pro relatione, & relativo. Et quod ita sit dicendum, res indubitata est in doctrina Sancti Thom. Et idem penitus probamus secundum Scotum, quando iuxta mentem eius in secundo lib. sentent. distinct. 1. q. 5. & in 3. distinct. 1. q. 1. Tunc relatio secundum rem est idem suo fundamento, cum ei repugnat esse sine illa: ut relatio creaturae ad Deum (quam dependentiam creaturae ad Deum vocant) est idem re cum creatura, quasi doquidem repugnat creaturae esse sine illa dependentia: pugnat enim creaturam esse, & non a Deo pendere: at repugnat cuiuslibet personae diuinae esse sine similitudine & aequalitate in ordine ad alias duas, ergo omnes relationes aequalitatis, & similitudinis sunt idem re cum ipsis personis. Et cum tantum sint tres personae, quae sunt tria entia realiter distincta, & non plura, consequens profecto est, ut omnes illae relationes reales duntaxat sint tria entia

Sentent. S. Tho.

Opin. Scotistarum

Corol.

Asser.

2. Dubit.

Respons.

Probatio iuxta mentem Scoti.

ta realiter distincta, & non plura. ¶ Verum secundum Scotum fateri oportet, eas viginti relationes reales esse saltem ex natura rei distincta, ut attributas essentiae. Quae certe doctrina eisdem argumentationibus quo ad hoc refellenda est, quibus confutauimus aliam eius doctrinam de distinctione ex natura rei attributorum. quaestio. 18. art. 2. disput. 1.

1. *Dubit.* Tercio dubitari solet, an tantum in diuinis sit aequalitas, & similitudo. Et utique ratio dubitandi ea est, nam aequalitas est habitudo inter duo, quae habent eandem magnitudinem: & solum diuinae personae habent eandem numero magnitudinem: creaturae autem eandem numero magnitudinem, aut quantitatem nequeunt habere.

¶ Si cui forsan visum fuerit dicere, quod ut aliqua sint aequalia, non opus est ea habere eandem numero quantitatem, sed sat est, ea habere eandem specie quantitatem, obijcimus, quia linea vnus pedis, & alia duorum habent eandem specie quantitatem: & non sunt aequales. Simili argumentatione probare possumus, quod non sit inter creaturas similitudo: quonia similia sunt ea, quae habent vniam formam, aut qualitatem: & creaturae non possunt habere eandem numero formam, aut qualitatem.

¶ Respondemus proculdubio, quod non solum in diuinis sunt aequalitas, & similitudo, sed etiam in creaturis: & cum asserimus ea esse aequalia in creaturis, quae habent eandem quantitatem, non intelligimus secundum numerum, neque secundum speciem, ut conuincunt argumenta: sed quod ad commensurationem. Itaque illa sunt aequalia, quae habent eandem mensuram, aut quae eadem mensura mensurantur: ut duae lineae, quarum vtraque duntaxat pede metimur. Et ad argumentum de similitudine dicimus, quod ut aliqua sint similia, satis est, quod habeant eandem formam, aut qualitatem secundum speciem: itaque similitudo fundatur super vnitatem speciei.

¶ Verum opponet aliquis. In creaturis similitudo fundatur super vnitatem

speciei, aut speciei: sed vnitatem speciei est ens rationis, quia seclusa operatione intellectus non est species, neque vnitatem speciei: ergo non solum similitudo in diuinis est ens rationis, sed in creaturis similiter.

¶ Hac argumentatione aliqui Doctores persuasi fatentur, similitudinem in creaturis esse relationem rationis. Sed asserimus eam esse realem, & quod extra operationem intellectus natura rei est vna, & species atque vnitatem speciei, saltem in potentia, quatenus potest concipi per vniam speciei notitiam, aut quatenus ipsa rei natura potest producere in intellectu notitiam communem omnibus eiusdem speciei: ut natura albedinis. De qua relate egimus, q. 18. opusculorum.

Responsio quae ab aliquibus assigatur.

Refellenda.

Respons.

Refellit.

ARTICVLVS II.

Vtrum persona procedens sit coaeterna suo principio, ut filius patri.

Ad secundum sic proceditur. Videtur, quod persona procedens non sit coaeterna suo principio, ut filius patri. Arrius enim. 12. modos generationis assignat.

¶ Primus modus est iuxta fluxum lineae a puncto. Vbi deest aequalitas simplicitatis.

¶ Secundus modus est iuxta emissionem radiorum a sole. Vbi deest aequalitas naturae.

¶ Tertius modus est iuxta characterem, seu impressionem a sigillo. Vbi deest consubstantialitas, & potentiae efficientiae.

¶ Quartus modus est iuxta immisionem bonae voluntatis a Deo. Vbi etiam deest consubstantialitas.

Et 2. Quintus

Quintus modus est iuxta exitum accidentis à substantia, sed accidenti deest substantia.

Sextus modus est iuxta abstractionem speciei à materia, sicut sensus accipit speciem à re sensibili, ubi deest aequalitas simplicitatis spiritualis.

Septimus modus est iuxta excitationem voluntatis à cognitione. Quae quidem exercitatio temporalis est.

Octavus modus est iuxta transfigurationem, ut ex are fit imago. Quae materialis est.

Nonus modus est motus à mouente. Et hic etiam ponitur effectus, & causa.

Decimus modus est iuxta educationem specierum à genere. Qui non competit in diuinis; quia pater non predicatur de filio, sicut genus de specie.

Undecimus modus est iuxta ideationem, ut arca exterior ab ea, quae est in mente.

Duodecimus modus est iuxta nascentiam, ut homo est à patre, ubi est prius & posterius secundum tempus. Patet ergo, quod in omni modo quo aliquid est ex altero, deest aequalitas naturae, aut aequalitas durationis. Si igitur filius est à patre, oportet dicere, uel eum esse minorem patre, aut posteriorem, aut utrunque.

Prat. Omne quod est ex altero habet principium, sed nullum aeternum habet principium. Ergo filius non est aeternus, neque Spiritus sanctus.

Prat. Omne quod corrumpitur desinit esse. Ergo omne quod generatur incipit esse. Ad hoc n. generatur, ut sit. Sed filius est genitus à patre. Ergo incipit esse, & non est coaeternus patri.

Prat. Si filius genitus est à patre, aut semper generatur, aut est dare aliquid quod instans suae generationis, si semper generatur (dum autem aliquid est

in generari est imperfectum: sicut patet in successiuis, quae sunt semper in fieri, ut tempus & motus) sequitur quod filius semper sit imperfectus. Quod est inconueniens. Est ergo dare aliquid instans generationis filij. Ante illud ergo instans filius non erat.

Sed contra est, quod Athanasius dicit, quod totae tres personae coaeternae sibi sunt.

Respondeo dicendum, quod necesse est dicere filium esse coaeternum patri.

Ad cuius evidentiam considerandum est, quod aliquid ex principio existens posterius esse suo principio potest contingere ex duobus. Uno modo ex parte agentis. Alio modo ex parte actionis. Ex parte agentis quidem, aliter in agentibus voluntariis, aliter in agentibus naturalibus. In agentibus quidem voluntariis propter electionem temporis. Sicut enim in agentis voluntarij potestate est eligere formam, quam effectui conferat, ut supra dictum est, ita in eius potestate est eligere tempus, in quo effectum producat. In agentibus autem naturalibus hoc contingit, quia agens aliquid non à principio habet perfectionem virtutis naturalis ad agendum, sed ei aduenit post aliquod tempus, sicut homo non à principio generare potest. Ex parte autem actionis impeditur, ne id, quod est à principio, simul sit cum suo principio, propter hoc quod actio est successiua. Unde dato quod aliquid agens tali actione agere inciperet statim cum est, non statim eodem instanti esset effectus, sed in instanti ad quod terminatur actio. Manifestum est autem secundum praemissa, quod pater non generat filium uoluntate, sed natura: & iterum quod natura patris ab aeterno perfecta fuit: & iterum quod actio qua pater producit filium, non est successiua, quia sic filius Dei successiua generatus esset, & eius generatio

neratio materialis, & cum moru esset quid est impossibile: relinquatur ergo quod filius fuit quaecumque fuit pater, & sic filius est coaeternus patri, & similiter Spiritus sanctus utrique.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut Augustinus dicit in lib. de uerbis domini, nullus modus processionis alicuius creaturae perfectae representat diuinam generationem. Unde oportet ex multis modis colligere similitudinem, ut quid deest ex uno aliquo modo suppleatur ex altero. Et propter hoc dicitur in synodo ephesina. Coexistere semper coaeternum patri filium splendor ubi denuntiet. Impassibilitatem natiuitatis ostendat uerbum. Consubstantialitatem filij nomen insinuet, inter omnia tamen expressius representat processionem uerbi ab intellectu. Quod quidem non est posterius eo, à quo procedit, nisi sit talis intellectus, qui exeat de potentia in actu. Quod in Deo dici non potest.

Ad secundum dicendum, quod aeternitas excludit principium durationis, sed non principium originis.

Ad tertium dicendum, quod omnis corruptio est mutatio quadam. Et ideo omne, quod corrumpitur incipit non esse, & desinit esse: sed generatio diuina non est transmutatio, ut dictum est supra. Unde filius semper generatur, & pater semper generat.

Ad quartum dicendum, quod in tempore aliud est quod est indiuisibile, scilicet instans, & aliud est quod est durans, scilicet tempus, sed in aeternitate ipsum nunc indiuisibile est, & semper stans, ut supra dictum est. Generatio uero filij non est in nunc temporis, aut in tempore, sed in aeternitate. Et ideo ad significandum praesentialitatem, & permanentiam aeternitatis potest dici, quod semper nascitur, ut Origenes dixit, sed (ut Gregorius, ut Augustinus, Barth. Torres.

dicunt) melius est quod dicatur semper natus, ut ly semper, designet permanentiam aeternitatis, & ly natus, perfectionem geniti. Sic ergo filius nec imperfectus est, neque erat quando non erat, ut Arrianus dixit.

Commentarium.

CONSTITUIT conclusionem necessariam, & de fide tenendam uidelicet, in diuinis persona procedens est coaeterna, & simul aeterna suo principio. Quam probat in argumento ad oppositum ex simbolo Athanasii. totae tres personae coaeternae sibi sunt.

Verum ut de more habet, probat conclusionem ratione naturali, ad cuius declarationem obseruandum nempe est iuxta sententiam eiusdem S. Thomae in praesentiarum, quod tribus modis contingit aliquam rem esse posteriorem suo principio, à quo dimanat: aut quia ipsum principium est liberum, & in tempore futuro eligit producere effectum, & ei conferre formam, ut cum hodie Faber Lignarius decernit crastina die facere scamnum, uel arcam: aut secundo modo, quia ipsum principium est naturale, & non habet à principio sui esse virtutem naturalem ad agendum, ut puer ad generandum, quia de causa in humanis filius est tempore posterior sua parte: Rursus tertio modo potest contingere rem esse posteriorem suo principio, ratione actionis: quia ipsa est successiua (uerbum est Sancti Thomae) hoc est per ipsam effectus non producit simul, sed membratim prius una pars quam altera, ut cum ignis calefacit aquam, & in ea producit calorem, unde (inquit Sancti Thomae) dato quod aliquid agens huiusmodi actione agere inciperet, statim cum est, non statim eodem instanti esse effectus, sed in instanti ad quod terminatur actio.

Præmittit secundo, quod actio, qua pater generat filium, non est successiua, Ecce 3 cessiua,

cessiva, neq; cum motu, quia hæc actio est imperfecta, illa vero perfectissima. Rursus denuo, quia si actio, qua pater generat filium, esset successiva, & cum motu, ipse nempe filius non semper, & ab æterno fuisset simul cum patre, sicut calor, ut 8. qui producitur in aqua ab igne per motum calefactionis, non est simul cum ipso, sed posterior.

Probat. cum sup. ¶ His igitur sic constitutis, probat S. Th. conclusionem hac ratione. Tribus de causis contingit aliquam rem esse posteriorem suo principio, à quo dimanat: vel quia ipsum principium est liberum, vel quia est naturale, & à principio sui esse non habet virtutem ad agendum, vel quia actio qua agit, est cum motu, & successiva. ut constat ex priori annotatione: at pater generat filium non voluntate, sed natura: non velut agens liberum, sed ut naturale, ut ostensum est, q. præcedenti, art. 2. & pater ab æterno habuit perfectam virtutem generandi filium, & actio qua ipsum generat non est successiva, & cum motu: ut liquet ex secunda annotatione, ergo persona filij nullo modo est posterior patri æterno: ac subinde est coæternus illi. Et eadem nimirum argumentatione probare possumus de Spiritu sancto, quod sit coæternus suo principio, hoc est, spiratori.

Ad 1. ¶ In primo argumento Sanctus Th. recenset duodecim modos, quibus una creatura ab alia procedit, & in responsione ad ipsum dicit iuxta sententiam August. in lib. de Verbis Domini serm. 38. nullo eorum modorum filium æternum procedere à patre. Verum illum modum, quo verbum in creaturis procedit ab intellectu, esse magis similem ei, quo filius à patre procedit, quod re vera nos, q. 27. art. 1. huc docuimus.

Ad 2. ¶ In responsione ad secundum docet, quod æternum non potest habere durationis, & moræ principium, nihilominus originis principium habere potest.

Ad 3. ¶ In responsione ad tertium asserit, hæc collectionem non esse alicuius momenti, omne quod corrumpitur desinit esse, ergo omne quod generatur in-

cipit esse, & id quidem in causa est, quia corruptio est mutatio, sed de ratione generationis non est, quod sit mutatio, sed quod genitum per eam recipiat naturam generantis.

¶ In responsione ad quartum docet, quod filius generatur in eternitate, quæ non habet prius, nec posterius, sed semper est tota simul: ut diximus cum de eternitate ageremus, q. 10. artic. 1. & 5. atque adeo possumus dicere, tempus filium generari, aut nasci, ut fatetur Origenes, & etiã eum semper esse natum, & generatum, ut affirmant Gregorius lib. 29. moralium, in principio, & Augustinus lib. 82. questionum, quest. 37. ubi hæc particula genitus, & natus designant perfectam naturam, & generationem filij.

ARTICVLVS III.

Vtrum in diuinis personis sit ordo naturæ.

AD tertium sic proceditur. Text. Videtur, quod in diuinis personis non sit ordo naturæ. Quicquid enim in diuinis est, vel est essentia, vel persona, vel notio: sed ordo naturæ non significat essentiam, neque est aliqua personarum, aut notionum. Ergo ordo naturæ non est in diuinis.

2. Præterea. In quibuscunque est ordo naturæ, unum est prius altero saltem secundum naturam, & intellectum: sed in diuinis personis nihil est prius, & posterius, ut Athanasius dicit. Ergo in diuinis personis non est ordo naturæ.

3. Præterea. Quicquid ordinatur distinguitur, sed natura in diuinis non distinguitur, ergo non ordinatur, ergo non est alibi ordo naturæ.

4. Præterea. Natura diuina est eius essentia. Sed non dicitur in diuinis ordo essentia, ergo neque ordo naturæ.

Sed

Sed contra est. Vbiunque est pluralitas sine ordine, ibi est confusio, sed in diuinis personis non est confusio, ut Athanasius dicit. Ergo ibi est ordo.

Respondet dicendum, quod ordo semper dicitur per comparisonem ad aliquod principium. Vnde sicut dicitur principium multipliciter, scilicet secundum situm ut punctus, secundum intellectum ut principium demonstrationis, & secundum causas singulas: ita etiam dicitur ordo, in diuinis autem dicitur principium secundum originem absque prioritate ut supra dictum est. Vnde oportet ibi esse ordinem secundum originem absque prioritate. Et hic vocatur ordo naturæ secundum August. non quo alter sit prius altero, sed quo alter est ex altero.

Ad primum ergo dicendum, quod ordo naturæ significat notionem originis in communi, non autem in speciali.

Ad secundum dicendum, quod in rebus creatis etiam cum id, quod est à principio sit suo principio coætu secundum durationem, tamen principium est prius secundum naturam, & intellectum, si consideretur id quod est principium. Sed si considerentur ipsæ relationes causæ, & causati, & principij, & principij, manifestum est, quod relationes sint simul natura, & intellectu in quantum unum est in diffinitione alterius: sed in diuinis ipsæ relationes sunt subsistentes personæ in una natura. Vnde neque ex parte naturæ, neque ex parte relationum una persona potest esse prior alia: neque etiam secundum naturam & intellectum.

Ad tertium dicendum, quod ordo naturæ dicitur, non quod ipsa natura ordinetur, sed quod ordo in diuinis personis attenditur secundum naturalem originem.

Ad quartum dicendum, quod natura quodammodo importat rationem principij, nõ

aut essentia. Et ideo ordo originis melius notatur ordo naturæ, quæ naturæ essentia.

Commentarium.

OBSERVA iuxta sententiam Sancti Tho. hic ad tertium, sensum tit. questionis nõ esse, vtrum diuina natura ordinat: nequit enim diuina natura ad aliud ordinari, sed omnia ad ipsam ordinantur: vniuersa enim propter semetipsum operatus est dominus, prouer. 16. sed sensus est, vtrum sit inter diuinas personas ordo naturalis, vti naturale distinguitur contra voluntarium.

¶ Pro declaratione ergo præsentis difficultatis præmittit, quod ordo dicitur per comparisonem quadam ad aliquod principium: quia nequit esse ordo, vbi nullum est principium: & e conuerso, vbi nullo est principium ibi est aliquis ordo. Quod fit, ut quemadmodum principium est multiplex, secundum tempus, secundum locum, secundum situm, ut punctus, secundum intellectum, ut præmissa demonstrationis, & multis alijs modis: sic quoque multiplex est ordo, secundum tempus, locum, situm, intellectum, & reliqua.

¶ Hoc iacto fundamento, constituit aut potius inculcat in art. S. Thom. tres assertiones, quarum prior est.

¶ Inter diuinas personas nulla est prioritas, neque posterioritas. (Verba sunt Sancti Thom. & scholasticorum.) Hæc probatur ex symbolo Athanasij. In hac Trinitate nihil prius, aut posterius. Et probat eam Sanct. Tho. eleganti etiam ratione in responsione ad secundum, hoc pacto. Aut est prioritas, & posterioritas inter diuinas personas ratione diuinæ naturæ, aut ratione relationum, siquidem in personis tantum est essentia & relationes: non ratione diuinæ naturæ, quia eadem pro suis natura ex æquo est in omnibus illis: neque ratione relationum, quoniam relationes oppositæ sunt simul natura, & intellectu: ut paternitas & filiatio, spiratio, & processio: ergo nullo modo est prioritas.

tas, neq; postero inter diuinas psonas.

2. Asser. ¶ Secunda autem assertio est. Inter diuinas personas est ordo. Quam probat, vbiq; est principium, ibi est ordo (vt patet ex assignato preludio) at in diuinis est principium, pater namq; est principiu filij, & pater, & filius sunt principium Spiritus sancti (sicut ostensum est, q. 33. artic. 1. & quest. 36. ar. 4.) ergo in diuinis est ordo.

3. Asser. ¶ Tertia vero assertio est. Inter diuinas personas est ordo originis, aut nature, secundum Augu. ad Maxim. lib. 3. cap. 14. non inquam ordo, quo altera persona sit prior altera: sed quo altera est ab altera. Verba Augustini sunt. Non enim genitorem ab eo, quem genuit, sed genitum a genitore mitti oportebat: vetum hoc non est inæqualitas substantiæ, sed ordo nature, non quo alter prior esset altero, sed quo alter esset ab altero. Hæc August.

Ad 1. ¶ In responsione ad primum, docet quod ordo nature significat generatim notionem, & non speciatim.

2. Obiec. ¶ In hanc tamen assertionem obijciunt. Paternitas est notio (vt claret, q. 32. artic. 3.) & non est ordo nature: ergo falsum est dicere, quod ordo nature significat generatim, & in communi notionem. Nam si in communi, & vniuersè significaret notionem, significaret omnem notionem: vti nomen animal significat quoduis animal, quia significat in communi animal: ac subinde sic nomen animal predicatur de quocunque animali, sic quoque hoc nomen ordo nature de quacunque notione predicaretur. Et planè probamus minorem, quia paternitas est relatio, quæ presupponit illum ordinem nature inter patrem, & filium, & generationem super qua fundatur: & ex consequenti non est illa ordo nature.

2. Obiec. ¶ Secundo opponimus. Innascibilitas est notio (vt liquet loco illo proxime allegato) & non est nature ordo, sed potius priuatio: ergo.

Respons. ¶ Respondemus, quod Sanctus Thomas non dicit, quod nomen ordo nature, significat omnem notionem, sed notionem originis, ordo autem originis

est ordo, aut habitudo inter duas personas diuinas, quarum vna procedit, & ducit originem ab altera: & ex consequenti paternitas diuina est ordo originis, & etiam filiatio, processio & spiratio: quæuis namque istarum est habitudo inter plura, quorum vnum est ab alio, & insuper actus quilibet notionalis, vt generatio, natiuitas, &c. Est ordo originis. At vero innascibilitas non est ordo originis, sed potius in patre negatalem ordinem, ob id sanè quod innascibilitas est ratio, qua pater æternus dicitur non esse ab alio, neque habere principium, a quo originem ducat: vt patet questio. 32. artic. 2. & questio. 33. artic. 4. & per hæc liquet solutio ad secundam obiectionem. Et ad priorem respondemus, quod paternitas presupponit generationem, quæ est nature ordo, & etiam ipsa est nature, & originis ordo, ex definitione assignata, ordo originis est habitudo, &c.

¶ In responsione ad secundum dicit, quod relatiua sunt simul natura, & intellectu, & vnum per reliquum definitur: quæ omnia desumpta sunt ex Aristot. doctrina in prædicamento ad aliquid, & de eis abundè nos tractamus, quest. 18. opuscul.

¶ Quid sanctus Thom. doceat ad tertium diximus initio artic.

¶ In responsione ad quartum obseruat, quod ordo originis congruentius dicitur ordo nature, quam ordo essentia: quoniam ordo originis dicit respectum ad principium, & nomen essentia nullum dicit respectum, nec ordinem: verum natura significat principij ordinem, vti constat ex Aristotel. secundo physic. text. 3. quo loco definiens naturam sic ait. Natura est principium motus, & quietis, &c.

¶ Aduersus tamen primam assertionem argumentamur, probando quod in diuinis sit prioritas, iuxta sententiam Sancti Thom. atque adeo eius assertiones non cohærere: nam questio. trigesimalertia, artic. 3. ad primum loquens de diuinis inquit. Dicendum quod cõia absolutè dicta secundum ordinem intellectus nostri sunt priora, quam

quàm propria, quia includuntur in intellectu propriorum, sed non e conuerfo. hæc ille. Quibus verbis palam asserit, in diuinis esse prioritatem aliquam.

2. argu. ¶ Secundo, id ipsum ostendimus: quæstione namque 40. art. 4. apertissime concedit, quod pater vt suppositu, & persona presupponitur ad generationem, & generatio ad filium, ergo de primo ad vltimum, persona patris presupponitur ad filium, & est prior illo, perperam ergo dicit ad secundum, quod vna persona non potest esse prior alia, neque secundum naturam, neque secundum intellectum.

Respons. ¶ Respondemus planè, isthæc argumenta conuincere, quod secundum sanctum Tho. in diuinis est prioritas quædam secundum rationem, & quod ad modum nostrum intelligedi, quatenus diuina per istos, vel illos conceptus significantur: veruntamen re ipsa, & secundum rem nulla est prioritas. Vt re ipsa inter patrem, & filium nulla est prioritas, verum concipiendo personam patris per istum conceptu hypostasis, aut principium generationis, aut per istu id a quo generatio progreditur, vt sic conceptus pater quo ad nostrum modu intelligendi est prior filio, quia nos prius cognoscimus patrem esse generationis principium, & generare filium: quam intelligamus ipsum filium.

Obiectio. ¶ At obijciunt ex verbis sancti Tho. ad 2. quod pater, & filius sunt simul natura & intellectu, ita quod neuter sine alio intelligi valet.

Respons. ¶ Respondemus, quod pater & filius, vt concipiuntur per hos conceptus pater, & filius, simul intelliguntur, neq; vnus potest cognosci sine altero, sed tamè vt pater concipitur per ista notiam hypostasis, præintelligitur filio.

2. obiect. ¶ At obijciat aliquis, quod non solu pater vt hypostasis est prior filio, sed pater vt pater, quod sanè in huc modum probare cõtendet. Pater vt pater presupponitur ad generationem, & generatio ad filiu: ergo de primo ad vltimu pater vt pater presupponitur ad filiu, ac subinde est prior eo ea ratione, qua præest, & intelligitur p ista notiam pater.

¶ Negamus profecto, quod pater vt pater presupponatur ad generationem, sed e contrario generatio presupponitur ad patrem, & paternitatè, & hoc nimirum ostendimus. Paternitas sequitur generationem, si quidem super eam fundatur, ergo pater quatenus pater, & vt habet paternitatem, sequitur generationem. Quod rursus denou probamus, vt quis sit pater, necessum est, & presupponitur, vt generet: igitur pater vt pater non presupponitur ad generationem: sed potius sequitur eam.

¶ Secundo in eadem assertionè opponimus autoritate Augustini in libro de triplici habitaculo. capi. 6. & iam ad finem libri palam affirmat, patrem esse priorem filio, etenim eius verba sic habent. Pater non præcessit filium tempore, sed origine. Et confirmatur, nam in diuinis est persona prima, secunda, & tertia, cum pater sit prima persona, filius secunda, spiritus sanctus tertia, ergo vna persona est prior altera: & ex consequenti in diuinis est prioritas.

¶ Respondemus vel librum illu non esse Augustini (vt aliqui dicunt) vel quod pater dicitur origine præcedere filiu, quia inter patrem, & filiu est ordo originis, aut nature. Et ad confirmationem iridem respondemus, quod pater dicitur prima persona, filius secunda, spiritus sanctus tertia, non ob id, quod vna est prior altera, sed quoniam inter eas est ordo originis, aut nature, vel quia vna est prior altera secundum rationem, vt explicuimus.

¶ Hic planè dicendum erat, quid sit prius secundum naturam: & an differant inter sese prius secundum originem, & secundum naturam: sed de his agimus, quest. 18. opuscul.

¶ Obserua tamen, quod Scotus argumentis præfatis, & alijs tuetur, inter diuinas personas esse prioritatem originis, atque patrem esse in primo signo, aut instanti originis, filium in secundo, spiritum sanctum in tertio.

¶ Sed quoniam existimamus, Scotu verbis tantum a sancto Tho. dissidere, & non re, vt optimè annotat Caietanus: ob id Scoti opinionem explicare

Respons.

2. argu. Augu.

Confirmatio.

Respons.

ad 2. argu.

Confirmatio eius.

Scotus.

Defendi tur Scoti opinionem quoniam

tantum volumus aliquibus propositionibus, quarum prior quidem sit. Cum Scotus affirmat, unam personam divinam esse prius origine alia, aut esse in aliquo signo, aut instanti originis, in quo non sit alia: non intelligit, quod secundum aliquam permanentiam, aut durationem una persona sit prior altera: hoc enim asserere haereticum esset. Et quod hoc sit iuxta mentem Scoti dicendum, demonstramus ex verbis eius in 1. dist. 10. ferme in fine inquit. Distinguendo inter instantia originis, non distinguitur inter durationem, & durationem: sed tantum a quo quis sit. haec Scotus.

2. assert. Secunda vero conclusio sit. Secundum Scotum prius origine est id, quod a se agit, & posterius origine est id, quod agit ab alio, id est, ab alio suscipit virtutem agendi. Haec conclusio patet ex verbis ipsius Scoti: nam in 2. dist. 1. q. 1. ait. Prius origine pater intelligit lapidem, quam filius: quia pater intelligit a se, filius non a se: sed hoc habet a patre, & spiritus sanctus a patre, & filio. Et infra, pater (inquit) producit lapidem prius origine, quam filius: hoc est, a se: & filius non a se, & tamen filius eadem productione producit lapidem, & in eodem instanti natura, haec ibi. Et in quo libetis quaest. 8. sermo in fine illius articuli ait. Prius origine causare, est causare a se: posterius origine causare est causare ab alio. haec etiam ille, & in pluribus alijs locis hoc idem asserit: in quibus satis clara reddit praefata conclusio.

Corol. Quo fit, ut secundum Scotum pater dicatur prius origine producere spiritum sanctum, & filius posterius origine: quoniam pater a se habet producere spiritum sanctum, & filius a patre, & eadem ratione pater dicitur prius origine producere lapidem, quam filius: quandoquidem pater producit lapidem a se, & filius accipit a patre virtutem producendi illum: quae sane virtus est ipsa divina essentia, quam a patre accipit per generationem.

Argumentum. Porro contra hanc Scoti doctrinam insurgimus, ipse namque in 1. dist. 1. q. 2. art. 2. asseruit, quod pater prius ori-

gine est beatus, quam generet filium: etenim locum ei sic habet. Pater prius origine, quam generet filium, est perfecte beatus. Sed ut affirmat conclusio praedicta, prius origine dicitur respectu actionis, qui est a se, & posterius origine respectu actionis, qui est ab alio, ergo pater non generat a se, sed ab alio: quod est haereticum.

Huius argumento quidam Scotistarum nituntur satisfacere dicentes, quod hoc loco assumit Scotus prius origine, pro prius natura: ita quod Scotus velit dicere, quod pater prius natura, vel in aliquo priori natura est perfecte beatus, in quo non generet filium.

Istorum solutionem merito refellit Leuchettus in commentarijs super Scotum loco citato, & ob id alio modo respondet ipse ad argumentum, explicans praefata Scoti verba hoc pacto. Pater prius origine est perfecte beatus, quam generet filium: id est, quam habeat filium genitum, vel filium generetur.

Sed obijcimus, esse prius origine, dicitur respectu huius, quod est a se: & esse posterius origine, dicitur respectu huius quod est ab alio, sed ut dat praefatus doctor, pater prius origine est beatus, & posterius origine habet filium genitum: magis pater non habet filium genitum a se, sed ab alio: quod est haereticum fateri.

Rursum eo loco aperte dicit hic doctor, quod generatio est in primo signo originis, cum Scotus oppositum affirmet in 1. dist. 6. questione unica iam ad finem, ubi sic ait. Et si pater in primo signo originis sit volens, & in secundo signat, &c. ergo generatio est in 2. signo originis, & non in primo.

Nos igitur aliter tentabimus solvere argumentum, pro cuius declaratione obtinendum quidem est, quod in doctrina Scoti prioritas originis est duplex: altera est habitudo inter duo, quorum unum est ab alio, vel habet virtutem agendi ab alio: & isto modo sumitur, cum in locis supra dictis ait Scotus, quod pater prius origine filio intelligit, vult, producit spiritum sanctum,

Respondeo Scoti istum.

Respondeo Leuchettus et responsum.

Obiectio contra Leuchettum.

2. Obiectio.

Respondeo ad istam objectionem.

aut creaturam. Secundo modo prioritas originis est habitudo inter aliqua, quorum unum praesupponitur ad aliud, & in hac acceptione sumit Scotus prioritatem, quando dicit, quod pater est prius origine beatus, quam generet filium: quia beatitudo patris praesupponitur ad generationem filij: nam est perfecte beatus per actum perfectum, quod se, & divinam essentiam cognoscit: & iste actus praesupponitur ad generationem filij, ut ipsemet Scotus innuit dist. 12. quaest. 1. Cuius verba recensere lubet. Pater (ait) aliquo modo prius origine intelligit, quam filius sit generatus: & tamen non sic, quod intellectio actualis patris sit ratio gignendi filij: sed memoria in patre. haec ille. Ex quibus omnibus manifeste colligitur, Scotum a sancto Thom. tantum verbis dissecpare, & non re ipsa: siquidem id quod appellat Scotus prioritatem originis, vocat diuus Thom. ordinem naturae, aut originis. De instantibus autem naturae, & originis, quae Scotus confingit in divinis, non est nostri muneris disputare: quamobrem illa missa facimus in praesentia.

ARTICVLVS III.

An filius sit aequalis patri secundum magnitudinem.

Text.

Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod filius non sit aequalis patri in magnitudine. Dicit enim ipse Ioan. 14. Pater maior me est. Et Apostolus prima Corin. 15. Ipse filius subiectus erit illi, qui sibi subiecit omnia. 2. Patet. Paternitas pertinet ad dignitatem patris. Sed paternitas non conuenit filio, ergo non quicquid dignitatis habet pater, habet filius. Ergo non est aequalis patri in magnitudine. 3. Pro. Vnicuique est totum, & pars, plures partes sunt aliquid maius, quam

una tantum, vel pauciores: sicut tres homines sunt aliquid maius, quam duo, vel unus. Sed in diuinis videtur esse totum vniuersale, & pars, nam sub relatione, vel notione plures notiones continentur. Cum igitur in patre sint tres notiones, in filio autem tantum duas, videtur quod filius non sit aequalis patri.

Sed contra est quod dicitur philosoph. 2. Non rapinam arbitratus est esse se equali Deo. Respondeo dicendum, quod necesse est dicere filium esse equali patri in magnitudine. Magnitudo enim Dei non est aliud quam perfectio naturae ipsius. Hoc autem est de ratione paternitatis, & filiationis quod filius per generationem pertingat ad habendum perfectionem naturae, quae est in patre, sicut & pater. Sed quia in hominibus generatio est transmutatio quaedam exeuntis de potentia in actum, non statim a principio homo filius est equalis patri generanti, sed per debitum incrementum ad aequalitatem perducitur: nisi aliter enemat propter defectum principij generationis. Manifestum est autem ex dictis, quod in diuinis est proprie, & vere paternitas, & filiatio, neque potest dici, quod virtus Dei patris fuerit defectiua in generando: neque quod Dei filius successiue, & per transmutationem ad perfectionem peruenit. Unde necesse est dicere, quod ab aeterno fuerit patri aequalis in magnitudine. Unde & Hilar. dicit in libro de Synodis. Tolle corporum infirmitates, tolle conceptus initium, tolle dolores, & omnem humanam necessitatem, omnis filius secundum naturalem naturam aequalitas patris est, quia est & similitudo naturae.

Ad primum ergo dicendum, quod verba illa intelliguntur dicta de Christo secundum humanam naturam, in qua

qua minor est patre, & ei subiectus. Sed secundum naturam diuinam equalis est patri. Et hoc est quod Athana. dicit. Aequalis patri secundum diuinitatem, minor patre secundum humanitatem. Sed secundum Hilari. in 18. lib. de trinit. Donatis autoritate pater maior est, sed minor non est cui vnum esse donatur. Et in libro de Synodis dicit, quod subiectio filij naturę pietas est, id est, recognitio autoritatis patris. Subiectio autem ceterorum creationis infirmitas.

¶ Ad secundum dicendum, quod equalitas attenditur secundum magnitudinem. Magnitudo autem in diuinis significat perfectionem naturę (vt dictum est) & ad essentiam pertinet. Et ideo equalitas in diuinis, & similitudo secundum essentialia attenditur, neque potest secundum distinctionem relationum in equalitas, vel dissimilitudo dici. Vnde Augu. dicit contra Maximinum. Originis questio est, quid de quo sit, equalitatis autem qualis, aut quantus sit. Paternitas igitur est dignitas patris: sicut & essentia patris. Nā dignitas est absoluta, & ad essentiam pertinet. Si igitur eadem essentia, quę in patre est paternitas, in filio est filiatio: ita eadē dignitas, quę in patre est paternitas, in filio est filiatio. Verē ergo dicitur, quod quicquid dignitatis habet pater, habet filius: neque sequitur paternitatem habet pater, ergo paternitatem habet filius. Mutatur enim quid in ad aliquid. Eadem enim est essentia, & dignitas patris, & filij: sed in patre est secundum relationem dantis, in filio secundum relationem accipientis.

¶ Ad tertium dicendum, quod relatio in diuinis non est totum vniuersale, quamuis de similibus relationibus predicetur, quia omnes relationes sunt

vnum secundum essentiam, & esse. Quod repugnant rationi vniuersalis, cuius partes secundum esse distinguuntur. Et similiter persona (vt supra dictum est) nō est vniuersale in diuinis. Vnde neque omnes relationes sunt maius aliquid, quam vna tantum, nec omnes persona maius aliquid quam vna tantum: quia tota perfectio diuine naturę est in qualibet personarum.

¶ Commentarium.

Rec nōpe articulus red- dicitur clarus ex his, que dicta sunt, ar. 1. & 2. duas ergo constituit conclusiones Diuus Thom. quarum prior est.

1. Concl. Probat autoritate. Probat ratione.

Filius est equalis patri secundum magnitudinem. Istam probat in argumento ad oppositum, non rapinam arbitratius est esse se æqualem Deo, ad Philip. 2. probat in super eam virtute hoc pacto. De ratione filij est, quod habeat naturā patris, at Dei filius est verē filius patris æterni (vt ostensum est quęst. 3. ar. 2. & 3.) ergo habet naturam patris: sed Dei magnitudo nō est aliud quam ipsa patris natura, & perfectio eius, vt diximus art. 1. huius quęstionis: ergo habet eandem magnitudinem patris: ac subinde est equalis patri secundum magnitudinem.

2. Concl.

Secunda autem conclusio. Filius ab æterno fuit equalis patri secundum magnitudinem, quia ab æterno fuit generatus ab illo perfecta generatione, & non successiua: vt annotauimus art. 2. Et hanc etiam probat autoritate Hilarij, qui dicit, quod tollēdo omnem imperfectionem à generatione filij, ipse filius remanet equalis patri secundum magnitudinem: at in generatione filij Dei nulla est imperfectio, ergo filius Dei est, & fuit ab æterno equalis patri secundum magnitudinem.

Hilarij

Nimirum quę ad primum docet S. Tho. in se pertractauimus quęst. 27. artic. 1. dispu. 1. cū ageremus aduersus Arriū.

¶ Quę

¶ Quę autem docet ad secundum, perspicua relinquuntur per ea, quę docuimus art. 1. huius quęstionis, & quęstio. 28. artic. 2. dispu. 3. quarta conclusione, in responsione ad quartum argumentum, quod obiecimur contra eam.

¶ In responsione ad tertium admonet, quod omnes personę, & relationes, atque notiones non sunt aliquid maius, quam vna: quia omnes illę sunt vna numero perfectio diuine essentię: & ob hanc causam in diuinis non est pars, neque totum, neque vniuersale genus, aut species, vt ostensum est quęstio. 30. præsertim artic. 1. ad quartum, & articulo 4. ad tertium.

ARTICVLVS V.

Vtrum filius sit in patre, & econuerso.

Text.

AD quintū sic proceditur. Videtur, quod filius nō sit in patre: & econuerso. Philosophus enim in 4. physic. ponit octo modos essendi aliquid in alio, & secundum nullum horum filius est in patre, aut econuerso, vt patet discurrendi per singulos modos, ergo filius non est in patre, nec econuerso.

¶ Præterea. Nihil quod exiuit ab aliquo est in eo: sed filius ab æterno exiuit à patre secundum illud Mich. 5. Egressus eius ab initio à diebus æternitatis. Ergo filius non est in patre.

3. Præterea. Vnum oppositorum non est in altero, sed filius & pater opponuntur relatiuē: ergo vnus non potest esse in alio.

¶ Sed contra est quod dicitur Ioan. 14. Ego in patre, & pater in me est.

¶ Respondeo dicēdū, quod in patre, & filio tria est considerare, scilicet essentiam, & relationem, & originem. Et secundum quodlibet istorum filius

est in patre, & econuerso, secundum essentiam enim pater est in filio, quia pater est sua essentia, & communicat suam essentiam filio, non per aliquam suam transmutationem: vnde sequitur, quod cū essentia patris sit in filio, quod in filio sit pater. Et similiter cū filius sit sua essentia, sequitur quod sit in patre in quo est eius essentia. Et hoc est quod Hila. dicit 5. de trinit. Naturam suam (vt ita dicam) sequitur immutabilis Deus immutabilem gignens Deum subsistentem. Ergo in eo Dei naturam intelligimus, cū in Deo Deus insit. Secundum etiam relationes manifestum est, quod vnū oppositorum relatiuē est in altero secundum intellectum: secundum originem etiam manifestum est, quod processio verbi intelligibilis non est aliquid extra, sed manet in dicente. Id etiam quod verbo dicitur, in verbo continetur. Et eadem ratio est de spiritu sancto.

¶ Ad primum ergo dicēdū, quod ea, quę in creaturis sunt, non sufficienter representant ea, quę Dei sunt. Et ideo secundum nullum eorum modorum, quos philosophus enumerat, filius est in patre, aut econuerso. Accedit tamen magis ad hoc modus ille, secundum quem aliquid dicitur esse in principio originante, nisi quod deest vnitas essentia in rebus creatis inter principium, & id quod est à principio.

¶ Ad secundum dicēdū, quod exitus filij à patre est secundum modum processionis interioris, prout verbum exit à corde, & manet in eo. Vnde exitus iste in diuinis est secundum solam distinctionem relationum non secundum essentialē aliquam distantiam.

¶ Ad tertium dicēdū, quod pater, & filius opponuntur secundum relationes, non autē secundum essentiam.

Et

Et tamē oppositorum relatiuē vnium est in altero, vt dictum est.

¶ Commentarium.

Fidei cō-
cūso.

Respondet affirmante con-
clusionē. Filius est in pa-
tre, & pater i filio. Hęc
secundum fidem catho-
licam esse asserenda, vt
liquet Ioan. 14. ego in
patre, & pater in me est.

Dubium

At dubium est, quare filius dicatur
esse in patre, & pater in filio. Ad hanc
vtique dubitationem respondet sanct.

Respo-
sio.

Tho. quod in Deo sunt tria: videlicet es-
sentia, relatio, & origo: & filius est in
patre, & econuerso secundum hęc tria:
hoc est, secundum essentiam, relatio-
nem, & originem, & filius dicitur esse
in patre secundum essentiam, quia filius
est ipsamet essentia, quę est in patre, &
vice versa pater est in filio, quoniam
itidem est ipsamet essentia, quę est in
filio. Pręterea asseruat, quod filius est
in patre, & econuerso secundum rela-
tiones: quandoquidem vna relatio est
in alia secundum intellectum: vt paternitas
in filiatione, & filiatio in paterni-
tate, nam utraq; includitur in ratione,
& intellectu alterius: nequit enim vna
relatio intelligi sine altera sibi opposi-
ta, neque vnum relatiuum sine alio ip-
si opposito, vt latius demonstraui-
mus. quęst. 18. opus. Insuper probat, filium
esse in patre secundum originem ad
hunc modum. Illud, quod procedit ab
aliquo principio per actionem imma-
nentem, manet in ipso principio secun-
dum originem: vt verbum mentis pro-
cedit ab intellectu per actum intelligē-
di, qui est actio immanens, & manet in
ipso intellectu, & intus ipsum secundum
originem, & consimiliter amor est in
voluntate, at filius vt verbum, proce-
dit a patre dicente per actum intelle-
ctus immanentem, vt abunde explicui-
mus. quęst. 27. art. 1. ergo filius manet,
& est in patre secundum originem, &
addit sanctus Thom. in calce articuli,
quod idem asserendum est de spiritu

sancto, vt potē quod est in patre, & fi-
lio: & econtrario pater, & filius in spi-
ritu sancto triplici ratione dicta, hoc
est secundum essentiam, relationem,
& originem.

Verum interrogabit aliquis, an sicut
filius est in patre secundum originē, sic
quoque pater sit in filio etiam secundum
originem, & quidem suademus partē
negantem, quia pater non habet origi-
nem a filio, ergo non est in filio per ori-
ginem. Item quoniam ratio adducta,
qua sanctus Tho. probat filium esse in
patre secundum originem, solum id pro-
bat, & habet locum de filio, & non de
patre, vt liquet.

Cęterum oppositum probamus ex
verbis S. Tho. in pręsentia initio articu-
li, vbi dicit, quod pater est in filio, & fi-
lius in patre secundum quemlibet mo-
dum supradictum: puta secundum es-
sentiam, relationem, & originem. Hoc
denuo palam asseruat in 1. dist. 19. q. 3.
art. 2. ad 1. ait enim filius est in patre si-
cut originatum in originante, & econ-
trario pater in filio, sicut originans in
originato. hęc Sanctus Tho.

¶ Pars igitur affirmans est tenenda
secundum sanctum Thom. videlicet, qd
pater est in filio secundum originē, &
pater dicitur esse in filio secundum origi-
nem, non quod ducat originem ab eo,
sed quia est eius principium, & princi-
pium quodammodo dicitur esse in princi-
piato, seu in eo, cuius est principium ve-
lut in re sua: sicut inter creaturas causa
dicitur esse in effectu velut in re sua,
vel per representationem quandam, si
quidem representatur causa i effectu,
vt pater in filio, & nepote.

¶ Caietanus explicat verba sancti
Tho. in pręsentiarum (meo quidem iudicio)
contra intentionem S. Thom. & ob id sententia
eius merito nobis refellenda videtur.

¶ In responsione ad primum dicit,
quod proprie nullo eorum modorum
essendi in alio, quos recenset Aristo. 4.
physic. tex. 3. filius est in patre, nec pa-
ter in filio, modus tamen quo res dicit
esse in suo principio, est magis similis
modo, quo filius est in patre.

¶ In

Ad 1.

¶ In responsione ad secundum expli-
cat autoritatem illam Michę. 5. vbi lo-
quens de filio Dei inquit, egressus eius
ab initio a diebus aternitatis, & docet
quod ille egressus, etiam exitus filij a
patre non est per distantiam loci, sed
est interna processio filij a patre: sicut
verbum procedit ab anima per actum
intellectus, in qua quidem anima ma-
net, & ab ea non egreditur.

Nota.

¶ Quod docet in responsione ad ter-
tium explicatum est in corpore articu-
li. Et adde quod vltra prędictos mo-
dos, quibus omnis diuina persona est i
qualibet alia, est alius quo quęlibet ez-
rum est in quauis alia: vt cognitum est
in cognoscente, & amatum in amante:
nam quęlibet cognoscitur, & amatur
ab omni alia: verum potissimum pater
est in filio, & filius in patre secundum es-
sentiam, & propter essentię vnitatem
in ntroque, vt plures attestantur san-
cti. Ait enim Ambrosius super epist. 2.
ad Corinth. cap. 13. per hoc intelligitur
pater esse in filio, & filius i patre, quia
vna est eorum substantia. Et Hilarius 4.
de trinit. inquit, patrem ergo in filio, &
filium in patre esse, plenitudo in vtroq;
diuinitatis perfecta est. Et August. de si-
de ad Petrum cap. 1. dicit, per hanc vni-
tatem naturalem totus pater in filio,
& spiritu sancto est: totus quoque
spiritus sanctus in patre, & filio.

Ambro-
sius.

Hilarius

August.

1. Argu-
mentū,
contra
S. Thom.

¶ Verum aduersus sancti Tho. asser-
tiones argumentamur. Filius est in pa-
tre sicut subsistens in subsistente: sed es-
sentia filij est i patre sicut natura in sup-
posito, & non sicut subsistens in subsi-
stente: ergo filius non est in patre ra-
tione essentię.

Respo-
sio.

¶ Respondemus planē negando con-
sequentiā: siquidem ex illo antecede-
te duntaxat colligendum erat, quod es-
sentia filij alio modo est in patre, q̄ fi-
lius, sed non sequitur, quod essentia nō
sit ratio, quare filius sit in patre, quem
admodum quantitas sortis est ratio, qua
re ipse sit in loco, sicut subsistēs in sub-
sistente: verum quantitas hoc pacto nō
est in loco.

2. Argu-
mentū.
3. Argu-
mentū.

¶ Secundo opponimus. Pater & filius

distinguntur realiter per paternita-
tem, & filiationem: ergo secundum eas
neuter est in alio.

¶ Negamus proculdubio consequē-
tiam: quinimo pater, & filius sunt in se
inuicem secundum relationes, iuxta sen-
tentiam assignatam: quoniam vtraque
illarum est in ratione, & intellectu
alterius.

¶ Tertio pater est i filio, vt asseritur,
quia essentia, quę est pater, est in filio,
sed essentia quę est filius est in filio: er-
go filius est in filio.

Respondemus negando consequen-
tiam: ad cuius maiorem explicationē
obserua, qd vt aliquid sit in alio, neces-
sarium est, vt ea distincta sint, vel secundum
rem, aut rationem: & si sunt distincta
secundum rationem tantum, necessarium
itidem est, quod res, quę est in alio, si-
gnificetur vt forma, & aliud vt habens
formam. Quocirca natura dicitur esse
in supposito, sed suppositum non est in
natura: & essentia dicitur esse in patre,
sed pater non dicitur esse in essentia,
sed essentia ipsa, & deitas dicitur esse
in Deo, sed nō Deus in deitate: esto sit
ipsamet deitas. Quapropter idem secun-
dum rem, & rationem non potest esse
in se ipso, atque adeo filius non est
in filio.

¶ Aduersus S. Thom. sententiam plu-
ra argumenta alia obijciunt Durandus
in 1. dist. 39. quęst. 2. & Scotus eodem li-
bro, & eadem distinctione, & quęstio-
ne, & Aureolus dist. 19. art. 1. & Henri-
cus in summa: quorum argumenta lon-
gum, & inutile proorsus esset recētere:
& ad ea respondet Capreolus in 1. di-
stin. 19. quęstio. 1. Quę sanē omnia faci-
le est diluere, si mens sancti Tho. semel
percipiatur vti eam explicuimus.

¶ Demum pro complemento huius
articuli notandum est, quod cum dici-
mus patrem esse in filio secundum essen-
tiam, esse in, non dicit relationem, ne-
que distinctionem realem: quia eadē
est essentia in vtroque. Sed cū dicimus
patrem esse in filio secundum relatio-
nem, aut originem, esse in dicit distin-
ctionem realem inter personam, quę
est in alia, & aliam in qua illa est: quia
nequit

Respo-
sio
Obserua-
tio.

Annos.

S. Tho.

nequit vna persona esse in alia secundum originem, aut originis relationem, quin ipsa distinguantur. Et hoc docet S. Thom. in 1. dist. 19. quaest. 3. artic. 2. ad tertium. Cuius verba sunt quae sequuntur. Si accipiatur pater esse in filio propter unitatem essentiae, eodem modo est pater in filio, & filius in patre: & tunc haec propositio, in, non importabit aliquam relationem realem, sed tantum relationem rationis: qualis est inter essentiam, & personam secundum quam essentia dicitur esse in persona. Si autem hoc accipiatur ex parte relationis, tunc est alius, & alius modus (vt dictum est) secundum diuersam habitudinem patris ad filium, & filij ad patrem. Hac S. Thom.

Coroll.

Quo fit, vt esse in aliquo secundum essentiam sit essentiale, quia competit ipsi essentiae, quae est in personis, & omnibus personis, quae sunt in se inuicem ratione essentiae, at esse in aliquo ratione relationis aut originis, non est essentiale, quando non conuenit essentiae, est conueniat omnibus personis.

ARTICVLVS VI.

An filius sit aequalis patri secundum potentiam.

Text.

AD sextum sic proceditur. Videtur, quod filius non sit aequalis patri secundum potentiam. Dicitur enim Ioan. 5. Non potest filius a se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Pater autem a se potest facere. Ergo pater maior est filio secundum potentiam. 2. Praeter. Maior est potentia eius, qui precipit, & docet, quam eius qui obedit, & audit. Sed pater mandat filio, secundum illud Ioan. 14. Sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Pater etiam docet filium: secundum illud Ioan. 5. capit. Pater diligit filium, & om-

nia demonstrat ei, quae ipse facit. Similiter, & filius audit, secundum illud Ioan. 5. Sicut audio iudico. Ergo pater est maioris potentiae, quam filius.

3. Praeterea. Ad omnipotentiam patris pertinet, quod possit filium generare sibi equalem. Dicit enim August. in libro contra Maximinum. Si non potuit generare sibi equalem, ubi est omnipotentia Dei patris? Sed filius non potest generare filium, vt supra ostensum est. Non ergo quicquid pertinet ad omnipotentiam patris, potest filius. Et ita non est ei in potestate aequalis.

Sed contra est quod dicitur Ioan. 5. Quaecumque pater facit, haec & filius similiter facit.

Respondeo dicendum, quod necesse est dicere, quod filius est aequalis patri in potestate. Potentia enim agendi consequitur perfectionem naturae. Videmus enim in creaturis, quod quanto aliquis habet perfectiorem naturam, tanto est maioris virtutis in agendo. Ostensum est autem supra, quod ipsa ratio diuinae paternitatis, & filiationis exigit, quod filius sit aequalis patri in magnitudine, id est perfectione naturae. Unde relinquitur, quod filius sit aequalis patri in potestate. Et eadem ratio est de spiritu sancto respectu vtriusque.

Ad primum ergo dicendum, quod in hoc quod dicitur, filius non potest a se facere quicquam, non subtrahitur filio aliqua potestas, quam habeat pater: cum statim subdat, quod quaecumque pater facit, filius similiter facit, sed ostenditur, quod filius habet potestatem a patre, a quo habet naturam. Vnde dicit Hilarius 9. de trinitate. Naturae diuinae haec unitas est, vt ita per se agat filius, quod non a se agat.

Ad secundum dicendum, quod in demonstratione patris, & auditione filij non intelligitur, nisi quod pater communi-

municeat scientiam filio, sicut & essentiam. Et ad idem potest referri mandatum patris, per hoc quod ab aeterno dedit ei scientiam, & voluntatem agendorum eum generando. Vel potius referendum est ad Christum secundum naturam humanam.

Ad tertium dicendum, quod sicut eadem essentia, quae in patre est paternitas in filio est filiatio: ita eadem est potentia quae pater generat, & quae filius generatur. Unde manifestum est, quod quicquid potest pater potest filius: non tamen sequitur quod possit generare, sed mutatur quid in ad aliquid. Nam generatio significat relationem in diuinis. Habet ergo filius eandem potentiam quam pater, sed cum alia relatione. Quia pater habet eam vt dans. Et hoc significatur cum dicitur, quod potest generare. Filius autem habet eam vt accipiens. Et hoc significatur cum dicitur, quod potest generari.

Commentarium.

Conclusio D. Tho.

Onsiuit diuus Thomas conclusionem de fide tenendam. Filius est aequalis patri secundum potentiam.

Probat scripturae testimoniis.

Quam probat in argumento ad oppositum Ioannis testimonio cap. 5. quocumque pater facit haec & filius similiter facit. Et ex symbolo demonstrari itidem potest, aequalis patri secundum diuinitatem, ergo secundum potentiam, quia diuinitas omnia potest, & omnem potentiam habet. Probat rursus eam ratione.

Probat ratione.

Potentia agendi consequitur perfectionem naturae, res enim quod perfectiorem naturam habet, eo maiorem habet potentiam ad agendum ceteris paribus, vt angelus maiorem potentiam habet ad intelligendum quam homo, quia naturam perfectiorem habet, at si-

Barib. Torres.

lius est aequalis patri secundum naturae perfectionem, & magnitudinem, vt demonstratum est artic. 1. & 4. ergo filius est aequalis patri secundum potentiam. Et eadem est ratio de spiritu sancto respectu patris, & filij.

Aduersus tamen assertionem diuini Tho. qua affirmat, quod quanto aliqua res habet perfectiorem naturam, tanto est maioris virtutis in agendo, insurgimus: quia auis potest volare, & homo ea perfectior non potest: insuper aquila perfectius homine videt, & canis perfectius homine olfacit, ergo assertio S. Thom. est falsa.

Respondemus illam diuini Tho. assertionem hoc pacto accipiendam: quaelibet res naturae perfectior potest efficere aliquam operationem natura praestantior quam quacumque operatione alterius rei imperfectioris: at non oportet, quod omnes operationes rei perfectioris sint natura praestantiores quibuscumque operationibus rei imperfectioris, vt ostendit argumentum.

Secundo argumentamur. In Deo magnitudo, & potentia idem penitus sunt, scilicet diuina essentia: sed in articulo 4. decretum est, filium esse aequalē patri secundum magnitudinem, ergo vanum prorsus, & superfluum est in articulo 6. interrogare, an filius sit aequalis patri secundum potentiam.

Negamus profecto consequentiam, nam quamuis magnitudo, & potentia sint idem secundum rem, differunt tamen secundum rationem.

Vnde obseruandum est iuxta sancti Tho. mentem in 1. dist. 19. quaest. 3. art. 1. quod diuina essentia trifaria considerari potest vno modo quod ad complementum suae perfectionis, & haec ratione dicitur magnitudo, alio modo quod ad esse, durationem, seu permanentiam, & hoc pacto intellecta dicitur aeternitas: tertio in ordine ad eius operationem, & isto modo cognita appellatur potentia. Nunc dicimus sanctum Thom. docuisse in articulo 1. patrem esse aequalem filio secundum aeternitatem: in quarto secundum magnitudinem, & in hoc 6. secundum

Ff poten-

Argu-
mentum
contra
S. Thom.
ad decla-
rationē
littera.

Respon-
sio

2. argu-

Respon-
sio

Annua
110.

potentiam. Et nimirum hæc omnia sapienter, & non abs re disputavit, quoniam de diuina essentia secundum diuersas considerationes, & rationes diuersæ sese offerunt quæstiones discutiendæ.

In respõsione ad primum & 2.

In respõsione ad 3.

Quæ 5. Thom. docet ad primum & secundum fusè explicuimus quæst. 27. articu. 1. disput. 1. 3. disputationis parte, ubi rñdemus ad argumenta Arrij. Tertium tamen argumentum sancti Tho. inquit difficultatem huic loco propriam, & germanam, quam nos argumentis, quæ subscribuntur in mediũ afferemus, & absoluemus. Quæ quidẽ argumenta opponerant aduersus catholicos pestiferissimus Arrius, & eius sequaces: quorum plurima certè sophistica sunt, & ob id mirum esse non debet, si ad modum sophistarum ea diluamus.

1. argu. aduer. sus. flatu rã cõclu. sionẽ D. Thom.

Atqui initio opponimus cõtra statutam conclusionem diui Thom. Pater & filius sunt æquales in potentia, ergo omnem potetiam, quam habet pater, habet filius. Et ultra, omnẽ potentiam quam habet pater, habet filius: sed pater habet potentiam generandi, ergo filius habet potentiam generandi: & ex consequenti potest generare, quod est hæreticum.

Nota.

Vt hoc argumentum, & innumera id genus dissoluamus, recolere oportet quæ à nobis definita sunt quæstione præcedenti, artic. 5. præsertim 3. assertionem: videlicet, quod potentia generandi est natura diuina cum paternitate: atq; a deo significat essentiam in recto, & relationem in obliquo, quia idẽ pollet potentia generandi, & essentia cum paternitate: at hoc complexum significat essentiam in recto, & relationem in obliquo, ut patet: ergo & illud.

Coroll.

Quo fit, ut potetia generandi, quatenus importat essentiam in recto, sit communis tribus personis, sed quatenus significat relationem in obliquo, tantum sit propria patri. Quod quidẽ illatũ expressis verbis affirmat sanctus Tho. illo artic. 5. citato ad 3. inquit. Quantum ad essentiam, quæ significatur potentia generandi, cõmunis est om-

nis tribus personis: quantum autem ad notionem, quæ cõnotatur, propria est personæ patris. Hæc sanctus Thom. Et hoc planè est intelligendum, si gerundium generandi assumatur actiue, nã si passiuè accipiat, simpliciter hæc est vera propositio, potentia generandi est in filio, & filius habet potentia generandi, ut generetur. Et itidem est vera, si illud gerundium sit verbi impersonalis, quia facit hunc sensum. Filius habet potentia generandi hoc est, quia ab aliqua persona generetur. Et hoc et docet di. Th. quæst. præcedenti. ar. 6. ad 1.

Et adde quod in argumento præfatio, & in reliquis, quæ proponuntur, illud gerundium generandi duntaxat assumitur actiue, ita ut ista propositio, hæc persona habet potentiam generandi, faciat hunc sensum: id est habet potentiam, ut generet.

Denique maxime memoriæ commendandum est quod hic ad tertium animaduertit sanctus Tho. quod esto pater, & filius habeant eandem potentia, diuerso tamen modo habent eam: siquidem pater habet eam ut dans, & cum relatione paternitatis: & filius ut recipiens, & cum relatione filiationis: & hinc oritur, quod pater habet potentia generandi, filius minime: licet eadem prorsus potentia sit, & qua pater generat, & qua filius generatur, videlicet diuina essentia, ut ostensum est quæstio. præcedenti artic. 5.

His igitur prælibatis ad argumentum principio respondemus distinguendo vltimum consequens: ut potet, filius habet potentiam generandi, nam si faciat hunc sensum, quod filius habet potentiam generandi quo ad essentiam, quam in recto significat hoc complexum potentia generandi, & sic concedimus omnia, quæ in argumento assumuntur. Si verò accipiat illud consequens iuxta hunc sensum, quod filius habet paternitatem, quam illud complexum significat in obliquo, negamus vltimam consequentiam, & defectum eius illico aperiemus.

Secundò respondemus negando vltimam consequentiam: videlicet, omnẽ poten-

animadu. uers.

Observa.

1. Respõsio ad 1. sumen. tum.

2. Respõsio

potentiam quam habet pater, habet filius: sed pater habet potentiam generandi, ergo filius habet potentiam generandi. Et eius nimirum defectum in simili assignamus: omnem uoluntatem quam habet pater, habet filius: sed pater habet uoluntatem qua uult esse pater, & non filius: ergo filius habet uoluntatem qua uult esse pater, & non filius: quod est manifestè hæreticũ. Hæc collectio absque dubio habet eandem formã cũ alia, sed defectus huius in foribus est, & omnibus manifestus, ergo alterius etiam.

Observa.

Magi. ber. Dubita. Respon. deus ali. qui Tho. missa.

Respõsio ad uers.

3. argu.

Et observa, quod Magister sententia in 1. distin. 7. in fine secundum hoc simili assignat defectum illius consequentia.

Cæterum dubitatur, quis defectus committatur in illa consequentia, postquam dicimus eam nullam esse.

Respondent utiq; Thomistæ ut Ca preol. in 1. distinctio. 7. quæstio. 2. quod committitur in ea fallacia figuræ dictionis: & sanctus Tho. respondet hic ad tertium quod mutatur quid in aliquid: id est, procedit argumentum ab absoluto ut relatiuum. Nam potentia est absolutum, & potentia generandi est relatiuum, vel relationem, aut notionem importat.

Nos verò inuicem defectus syllogismorum assignantes paucis respondemus, quod variatur appellatio, quãdo in minori, scilicet pater habet potetiam generandi, illud gerundium appellat actum generationis supra patrem: in consequente verò supra filium. Quapropter ex illo antecedenti solum colligendum est, ergo filius habet potentiam, quæ est potentia generandi, & nullum incommodum est (ut dicunt philosophi) quod medium intret conclusionẽ, ad uitandum aliquem defectum, & seruandum aliquam logicæ proprietatẽ. Quod si hic defectus tibi non placet, confestim alium assignauimus in argumento sequenti.

Secundò obijcimus, pater habet potentiam generandi, & filius non habet potentiam generandi: ergo aliqua potentiam habet pater quã non habet

filius, atque adeo nõ sunt æquales, sed pater est potetior filio: ut nequissimũ Arrius contendeat probare, & Maximus Arrianus.

Certè collectio nulla est, etenim in simili eam infirmamus. Pater habet essentiam cum paternitate, & filius non habet essentiam cum paternitate, ergo pater habet essentiam, quam nõ habet filius. Atque dubio hæc collectio prorsus est eadem cum illa, cum constet ex terminis conuertibilibus cum terminis alterius, ut liquet ex annotatione præmissa, quandoquidem potentia generandi, & essentia cum paternitate conuertuntur, ut ibidem ostensum est, & hæc ut clarè est manifestè mala, ergo, & illa. In humanis quoque in simili non ualet, Petrus albus habet naturam humanam cum albedine. Aethiops non habet naturam humanam cum albedine, ergo Aethiops non habet naturam humanam.

Respõsio

Dubita.

Respõsio

At percontabitur aliquis, quis nam defectus in illa consequentia committatur.

Respondemus planè, eam procedere à restricto ad non restrictum (ut aiunt summulistæ) negatiue, quod est fermè argumẽtari ab inferiori ad suũ superius neganter, ut nõ est homo, ergo non est animal, nam potentia generandi (ut sæpe iterauimus) idem pollet quod hoc complexum, essentia cũ paternitate, ubi nomen essentia restringitur ab illo obliquo paternitate, & in consequenti non est huiusmodi restricto, ut uides.

Et ut quod maxime polliciti sumus adimpleamus, observa quod in consequentia secunda prioris argumẽti committitur oppositus defectus: videlicet, à non restricto ad restrictum affirmanter, quod ferè est argumẽtari à superiori ad inferius affirmatè, ut, est animal, ergo est homo.

Tertiò pater, & filius sunt æquales in potetia, ergo quicquid potest pater, potest filius: sed pater potest generare, ergo filius potest generare, &c.

3. argu.

Respõsio

Sanctus Thom. hic ad tertium respondet negando vltimam consequentiam,

tiam, & assignat in ea defectum, quod mutatur quid in ad aliquid id est, producitur ab absoluto ad relativum. **Respon-**
ansioris. ¶ Sed re vera nos distingueremus consequens prioris consequentia, videlicet quicquid potest pater, potest filius. Nam si sensus eius est, quod omnem potentiam, quam habet pater, habet filius: verum quidem est, & concedimus consequentiam priorem, & negamus secundam: quae uirtute est eadem cum consequentia prioris argumenti, & ad eam respondendum est sicut ad primum argumentum. Si autem hoc consequens, scilicet quicquid potest pater potest filius, accipiatur in hoc sensu id est, omnem actionem, quam pater potest habere, & exercere, potest filius, illud quidem falsum est: & negamus priorē consequentiam, videlicet pater, & filius sunt aequales in potentia: ergo quicquid potest pater, potest filius. Nam illa consequentia aequipollet huic: pater & filius sunt aequales in potentia, ergo omnem actionem, quam potest exercere pater, potest filius, quae nulla sanē est, quia a potentia ad actum non valet collectio. Insuper confessum patet eius defectus in creaturis, siquidem ignis habens virtutem, ut quatuor, & aqua omnia habens virtutem, ut quatuor, sunt aequales in potentia, & tamē ignis potest calescere, aqua vero non. Et si idem numero calor poneretur in femina, & in viro, illi haberent eandem potentiam: & femina mediante illa posset generare lac, & non vir. Potentia igitur una numero in uno supposito est principium unius actionis, in altero uero non est principium eiusdem actionis. Ad rem ergo dicimus, quod pater, & filius habent eandem numero potentiam, quae est diuina essentia: verum illa in supposito patris est principium generationis, sed non in supposito filii: eadem tamen potentia, quae est in patre est potentia ut generet, in filio est potentia, ut generetur.

¶ Quarto pater potest esse pater, & non potest esse filius: & filius potest esse filius, & non potest esse pater: ergo aliquam potentiam habet pater, quam

non filius, & vice versa, ac subinde non sunt aequales in potentia.

¶ Negamus profecto consequentiam, nam potentia dicitur respectu operationis, & primam personam posse esse patrem, & secundam posse esse filium, non dicit ordinem ad aliquam operationem, sed possibilitas, quae prima persona potest esse pater, & secunda filius, est quaedam necessitas, & connexio terminorum. Rursus demum, impossibilitas qua pater non potest esse filius, & qua filius non potest esse pater non est impotentia aliqua, sed repugnantia terminorum.

¶ Quinto, filius potest generare alium filium, ergo filius habet potentiam generandi: & ex consequenti perperam negamus filium habere potentiam generandi. Assumptum autem ostendimus ex Augu. contra Maximinum. lib. 3. ca. 12. iam ad finem, cuius verba sunt quae subscribuntur. Absit autem, ut quomodo putas, ideo sit potentior pater filio, quia creatorem genuit pater, filius autem non genuit creatorem: neque enim non potuit, sed non oportuit. Hae August. Quibus verbis palam docet, filium posse generare, sed non generare, quia non oportuit.

¶ Ad hoc argumentum respondent Magister senten. distin. 7. primi, & sanctus Thom. quaestio. praecedenti articulo 6. ad secundum, quod Augustini testimonium hoc pacto est accipiendum, quod filium non posse generare non est ex impotentia eius, nam impotentia dicit fragilitate, & imperfectione.

¶ At obijcimus, si pater non posset generare, esset in eo impotentia: sed filius non potest generare, ergo est in eo impotentia, nam utrinque videtur consimilis ratio.

¶ Negamus quippe consequentiam, quia generare est de his, quae spectant ad rationem, & perfectionem patris, & ideo si pater non posset generare, esset in eo impotentia: sicut in hōie eunuchō est impotentia non posse generare, & in caeco non posse videre: quia generare, & videre pertinet ad perfectionem hōis: at verò posse generare non attinet ad

ad rationem filii, quia filius, & ob id in eo non posse generare non est impotentia, neque imperfectio, sicut in lapide non posse videre.

¶ Tandem ultimo. Filius in humanis habet potentiam generandi, quia pater habet eam potentiam, & habet naturam patris: sed in diuinis filius habet eandem naturam patris, & pater potest generare: ergo filius potest generare.

¶ Negamus sanē maiorem, sed filius potest generare in humanis, quia tota perfectio generationis, & paternitatis

non continetur in generatione, & paternitate patris humani: at tota perfectio generationis, & paternitatis, & quicquid ad perfectionem generationis, & paternitatis in generatione comprehendi potest, continetur in generatione, & paternitate patris aeterni, quomobrem nequit esse duplex generatio, neque duplex paternitas in diuinis: ut ostendimus quaestione praecedenti art. 6. expositione quarta rationis, quam ibi adducit sanctus Thom. Lege ea, quae inibi dicimus, & exacte intelliges responsionem hanc.

QVAESTIO XLIII.
DE MISSIONE DIVINA-
RVM PERSONARVM.

DEINDE considerandum est de missione diuinarum personarum.
¶ Et circa hoc quaeruntur octo. Primò, utrum alicui diuinæ personæ conueniat mitti. Secundò, utrum missio sit æterna, uel temporalis tantùm. Tertio, secundum quid diuina persona inuisibiliter mittatur. Quarto, utrum cuilibet personæ conueniat mitti. Quintò, utrum inuisibiliter mittatur, tam filius, quam spiritus sanctus. Sextò, ad quos fiat missio inuisibilis. Septimò, de missione uisibili. Octauò, utrum aliqua persona mittat seipsam uisibiliter, aut inuisibiliter.

ARTICVLVS I.

Utrum alicui personæ diuinæ conueniat mitti.

AD primū sic proceditur. Videtur, quod personæ diuinæ non conueniat mitti. Missus enim minor est mittente, sed una persona diuina non est minor alia: ergo una persona non mittitur ab alia.
2. Preterea. Omne quod mittitur separatur à mittente. Unde Hieron. dicit super Ezech. Quod cōiunctio est, & in corpore vno copulatiū mitti non potest, sed in diuinis personis nihil est separabile, ut Hila. dicit: ergo una persona non mittitur ab alia.
3. Preterea. Quicumque mittitur ab aliquo loco discedit, & ad aliquem locum de nouo uadit, hoc autem diuinæ personæ non conuenit, cum ubique sit: ergo diuinæ personæ non conuenit mitti.

¶ Sed contra est quod dicitur Io-

an. 8. Non sum ego solus, sed ego, & qui misit me pater.

¶ Respondeo dicendum, quod ratione missionis duo importantur. Quorum unum est habitudo missi ad eū, à quo mittitur. Aliud est habitudo missi ad terminum, ad quem mittitur. Per hoc autem, quod aliquis mittitur, ostenditur processio quædam missi à mittente, uel secundum imperium, sicut dominus mittit seruum: uel secundum consiliū, ut si consiliarius mittere dicitur regem ad bellandum, uel secundum originem, ut si dicatur, quod flos emittitur ab arbore. Ostenditur etiam habitudo ad terminum, ad quem mittitur, ut aliquo modo ibi esse incipiat, uel quia prius ibi omnino non erat quo mittitur, uel quia incipit ibi aliquo modo esse, quo prius non erat. Missio igitur diuinæ personæ conuenire potest, secundum quod importat ex una parte processionem originis à mittente, & secundum quod importat ex alia parte nouum modum existendi in alio. Sicut filius dicitur esse missus à patre

patre in mundum, secundum quod incipit in mundo esse per carnem assumptam, & tamen ante in mundo erat, ut dicitur Ioan. primo.

¶ Ad primum ergo dictum, quod missio importat minorationem in eo, qui mittitur, secundum quod importat processionem à principio mittente, aut secundum imperium, aut secundum consiliū, quia imperans est maior, & consilians est sapientior. Sed in diuinis non importat nisi processionem originis, quæ est secundum æqualitatem, ut supra dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quod illud quod sic mittitur, ut incipiat esse ubi prius nullo modo erat, sua missione localiter mouetur. Unde oportet, quod loco separetur à mittente. Sed hoc non accidit in missione diuinæ personæ, quia persona diuina missa sicut non incipit esse ubi prius non fuerat, ita nec desinit esse ubi fuerat. Unde talis missio est sine separatione, sed habet solam distinctionem originis.

¶ Ad tertium dicendum, quod obiectio illa procedit de missione, quæ fit secundum motum localem, quæ non habet locum in diuinis.

¶ Commentarium.

Hactenus d. Thom. differuit de tribus diuinis personis in ordine ad se: nunc uero incipit agere de eisdem in ordine ad creaturas. De qua re disputant doctores in 1. dist. 14. 15. 16. & 17. Magistrum sententiarum sequuntur: & præsertim August. lib. 2. de trini. à cap. 5. per multa capita, & 4. de trini. à cap. 19. & sæpe alibi, huius meminit materiam lege loca citata, si uis tractatum hunc ad uingem intelligere. Et ni mirum quaestioni propositæ duabus satisfaciit assertionibus, quarum prior est.

¶ Alicui diuinæ personæ conuenit mitti. Hæc sanè conclusio est de fide tenenda, quam probat in argumento ad oppositum testimonio Ioan. 8. capit. non sum ego solus, sed ego, & qui misit me pater.

¶ At uero pro intelligentia secundæ assertionis statuendæ, præmittit nonnulla: initio, quid sit missio in genere, & ut est commune nomen ad missionem in creaturis, & in diuinis, & est utiq; processio quædam ab aliquo principio ad aliquem terminum, ubi prius non erat, uel ubi recens incipit esse alio modo quam ibi antea erat: ut cum dominus mittit seruum in aliquem locum. Alia definitionis pars infra patet.

¶ Quocirca nomen missio duas relationes aut habitudines importat: alteram ad principium, alteram uero ad terminum.

¶ Supponitur in super, quod ille, qui ab alio mittitur, trifariâ contingit mitti: aliquando per imperium, ut seruus mittitur à domino, nonnunquam per consiliū, ut cum is qui est à consilijs regis ei consulit bellare, tunc enim rex mittitur in bellum in consiliario eius, interdum mittitur ab alio per originem, ut cum arbor floret, ipsa arbor dicitur flores emittere, & flos dicitur ab arbore mitti.

¶ Quo fit, ut duo primi modi missionis dicantur imperfectionem: nã primus importat subiectionem, secundus ignorantiam. Sed tertius mittendi modus per originem prorsus nullam imperfectionem significat: cum imperfectionis non sit ab alio originem habere neq; in humanis, neq; in diuinis. Filius siquidem in humanis secundum naturam ita perfectus est, sicut pater à quo originem ducit, & in diuinis est quidem res manifesta. His igitur præmissis, constituitur secundam assertionem.

¶ Missio diuinæ personæ est processio eius per originem ab alia, uelut à suo principio, ad sanctificandum creaturas, in quibus recens incipit esse modo quodam, quo antea in illis non erat: ut processio filij à patre in mundum, in quo incipit esse nouo modo, quo antea

ad erat incarnatus, scilicet, & per carnem assumptam: esto antea erat in mundo, ut habetur Ioan. primo.

3. Corol. Ex quibus palam colligitur, quod missio diuinæ personæ supponit, aut accipitur pro æterna processione, ratione cuius personæ procedens habet, quod possit mitti, ut innuit sanctus Thomas, articulo 2. ad primum, & tertium. Et connotat, seu formaliter significat effectum temporarium. Et adde, quod etiam missio diuinæ personæ potest sic definiri.

Alia missio. Est productio personæ à persona, virtute cuius persona producta actu mittitur ad sanctificandum nos. An autem persona aliqua possit mitti ab ea, à qua non procedit, determinat diuus Thom. articulo 8. & an pater possit mitti, definit articulo 4. & ob id ab huiusmodi questionibus in præsentia supersedendum censuimus.

Obiectio. Caterum aduersus priorem assertionem quis obijcere potest. Angeli superiores, & perfectiores non mittuntur ad nos, ut docet sanctus Tho. 1. part. q. 112. articulo 1. Sed diuinæ personæ sunt in infinitum perfectiores, ergo non mittuntur ad nos.

Responsio. Negamus consequentiam, quia missio àngeli est per motum localem, quæ dicit imperfectionem: sed missio diuinæ personæ est per originem, & nullam imperfectionem dicit.

ARTICVLVS II.

Utrum missio sit æterna, uel temporalis tantum.

Text. **A**d secundum sic proceditur. Videtur, quod missio possit esse æterna. Dicit enim Gregor. Eo mittitur filius quo generatur. Sed generatio filij est æterna. Ergo, & missio.

2. Præterea. Cuiusque conuenit ali-

quid temporaliter, illud mutatur. Sed persona diuina non mutatur. Ergo missio diuinæ personæ non est temporalis, sed æterna.

3. Præterea. Missio processionem importat, sed processio diuinarum personarum est æterna: ergo, & missio. Sed contra est, quod dicitur Gala. 4. Cum venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum.

Respondeo dicendum, quod in his, quæ important originem diuinarum personarum, est quadam differentia attendenda. Quædam enim in sui significatione important solam habitudinem ad principium: ut processio, & exitus. Quædam uero cum habitudine ad principium determinant processionis terminum. Quorum quædam determinant terminum æternum, sicut generatio, & spiratio. Nam generatio est processio diuinæ personæ in naturam diuinam. Et spiratio passiuè accepta importat processionem amoris subsistentis. Quædam uero cum habitudine ad principium important terminum temporalem sicut missio, & datio. Mittitur enim aliquid ad hoc, ut sit in aliquo. Et datur ad hoc quod habeatur. Personam autem diuinam haberi ab aliqua creatura, uel esse nouo modo existendi in ea, est quoddam temporale. Unde missio, & datio in diuinis dicuntur temporaliter tantum: generatio autem, & spiratio solum ab æterno. Processio autem, & exitus dicuntur in diuinis & æternaliter, & temporaliter. Nam filius ab æterno processit, ut sit Deus, temporaliter autem, ut etiam sit homo secundum missionem uisibilem, uel etiam ut sit in homine secundum inuisibilem missionem.

Ad primum ergo dicendum, quod Gregor. loquitur de generatione temporalis

porali filij non à patre, sed à matre. Vel quia ex hoc ipso filius habet, quod possit mitti: quod est ab æterno genitus.

Ad secundum dicendum, quod diuinam personam esse nouo modo in aliquo, uel ab aliquo haberi temporaliter, non est propter mutationem diuinæ personæ, sed propter mutationem creaturæ, sicut & Deus temporaliter dicitur dominus propter mutationem creaturæ.

Ad tertium dicendum, quod missio non solum importat processionem à principio, sed determinat processionis terminum temporalem: unde missio solum est temporalis, uel missio includit processionem æternam, & aliquid addit scilicet temporalem effectum. Habitus enim diuinæ personæ ad suum principium non est nisi ab æterno. Unde gemina dicitur processio, æterna scilicet, & temporalis, nõ propter hoc quod habitudo ad principium geminetur, sed geminatio est ex parte termini temporalis, & æterni.

Commentarium.

Conclus. S. Thom. **D**iuvs Thom. constituit affirmantem conclusionem. Missio diuinæ personæ est temporalis. Hæc est de fide tenenda, ut constat ex Paulo ad Galat. 4. Cum venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum.

Obiectio. At obijciat aliquis in hunc modum. Missio diuinæ personæ supponit, aut accipitur pro productione æterna, ut liquet ex articulo præcedenti: ergo missio diuinæ personæ est æterna. Hoc est tertium argum. S. Thom.

Responsio. Et respondemus iuxta mentem eius negando consequentiam: quia nomen missio diuinæ personæ, connotat & formaliter significat temporalem effectum, ut potè sanctificationem nostram, quem-

admodum constat ex definitione, quam in præcedenti articulo assignauimus de missione diuinæ personæ, & ratione termini, quem formaliter significat, est temporalis, sicut creatio actiua supponit, aut accipitur pro re æterna, scilicet pro Deo creatante, tamen est temporalis, quoniam connotat rem temporalem: creatio enim est productio creaturæ à Deo.

Atqui secundò obijcimus. Sicut 1. Obiectio: missio habet terminum temporarium, ita quoque principium æternum: ut claret per ea, quæ dicta sunt articulo 1. sed ratione termini temporarij dicitur temporaria, ergo ratione principij æterni dicitur æterna.

Negamus planè consequentiam, & infirmamus eam in simili exemplo proximè adducto de creatione.

Creatio namque sicut habet terminum temporarium, purè creaturæ, ita principium æternum, hoc est ipsum Deum, sed ratione termini temporarij est temporaria, & ratione principij æterni nõ est æterna.

Sed quo clarior reddatur littera Sancti Thom. aliqua sunt nobis præmittenda: initio, quod omnes diuinæ personæ ueniunt ad nos ad sanctificandum nos iuxta illud Ioan. 14. ad eum uenimus, & mansionem apud eum faciemus, & etiam dantur nobis, ut eas habeamus, & possideamus per gratiam, quod speciatim de Spiritu sancto legitur ad Roman. 5. Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis: & Ioan. 7. nondum enim erat Spiritus sanctus datus, & primæ ad Thessalon. 4. qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nobis. Et de filio insuper legitur Esaiæ. 9. filius datus est nobis. Et de patre ratione planè probari potest, quia nullum modo occurrit scripturæ testimonium: nam uenit ad nos, ut patet ex illis uerbis Ioan. 14. proximè citatis, & uenire ad nos est gratuito se dare nobis per gratiam. Diuina rursus persona dicitur exire ab alia ad sanctificandum nos: Ioan. 16. exiui à patre, & ueni in mundum. Item diuina persona dicitur procedere à

Responsio.

Conclus.

ge à Deo in nos. Ioann. 8. ego enim ex Deo processi, neque à meipso veni. Et tandem diuina persona dicitur mitti ad nos, vt probatum est articulo præcedenti de filio, testimonio Ioan. c. 8. & de eodem filio ad hoc propositum sunt plura testimonia. Ioan. enim 6. habetur, sicut misit me viuens pater, & Ioan. 4. meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me. Et Ioan. 20. Sicut misit me pater. Et de Spiritu sancto iudè sunt plura testimonia. Ioan. 17. Si enim non abiero paracletus non veniet ad vos, si autem abiero mittam eum ad vos. & 1. Petr. 5. Spiritu sancto misso de coelo, in quem desiderant Angeli prospicere. Longum profectò esset, & superuacaneum ad hanc annotationem corroborandam, & singulas eius partes omnia testimonia adducere, quæ pro eis faciunt: De patre quippe quòd mittatur, aut procedat, aut exeat nullum est testimonium: quia non mittitur, nec procedit, neque exit: vt dicitur articulo 4.

¶ His igitur sic constitutis, Diu. Tho. ad maiorem claritatem præfatæ conclusionis constituit in corpore articuli diuisionem nominum, quæ significant origines personarum. Quæ quidem diuisio sic habet.

Diuisio ¶ Nomina, quæ significant origines diuersarum personarum, sunt triplicis generis: quædam planè in sui significatione important duplicem habitudinè: alteram ad principium æternum, & alteram ad terminum æternum, vt generatio diuina, & spiratio: est enim diuina generatio origo actiua filij æterni à patre æterno: & spiratio est origo actiua Spiritus sancti à patre, & filio. Et nimirum res, pro quibus ista nomina supponunt, vt ipsa generatio, & spiratio, sunt æternæ: quia earum principium & termini sunt æterna.

Nomina ¶ Secundi autem generis sunt nomina, quæ important duas habitudines: vnã quidem ad principium æternum, & aliam ad terminum temporarium: vt hoc nomen missio sicut ostensum est articulo 1. Et res quidem, pro qua hoc nomen accipitur (missio scilicet ipsa diui-

nae personæ) est temporalis ratione terminum: vt proximè explicuimus. Et idem docet Sanctus Thom. de ratione diuinarum personarum, & aduentu earum ad nos: quòd videlicet sunt temporales ratione termini temporarij illis nominibus significati, qui est nostra sanctificatio.

¶ Tertij demum generis nomina sunt, quæ tantummodo important habitudinem ad principium, vt processio, exitus. Nam vt ex significatione istorum nominum constat, processio diuinæ personæ solù est emanatio eius à suo principio: & exitus est progressio, quæ vna persona ab alia progreditur secundum originem: iuxta illud Ioann. 16. exiit à patre. Et Michæ. 5. egressus eius ab initio, à diebus æternitatis. Et nempe res, pro quibus illa nomina accipiuntur (ipsa videlicet processio, & ipse exitus) sunt geminæ, vt dicit Sanctus Thom. ad tertium, scilicet temporariæ, & æternæ respectu diuersorum terminorum, nam processio, quæ filius ab æterno processit, & exiit à patre, vt fit Deus, & naturam diuinam recipiat ab ipso, æterna proculdubio est, veruntamen processio, & exitus filij à patre, vt fit homo per incarnationem, vel vt fit in nobis inuisibiliter per gratiam, sunt temporales. Et obseruare re vera oportet, quod prædictorum diuersitas oritur propter diuersum significandi modum, quem habent præfata nomina.

¶ In responsione ad primum explicat Sanctus Thom. autoritatem Gregorij, homil. 26. super euangelia vbi dicit, eo mittitur filius, quo generatur. Et quidem docet Sanctus Thom. ea verba posse accipi de generatione temporaria filij à matre, id est, eo mittitur, quia generatur: nam sua missio in mundum est incarnatio, & generatio quæ à matre in tempore generatur, & quoniam generatur à matre dicitur mitti. Afferit præterea, ea Gregorij verba etiam posse intelligi de generatione æterna, quæ à patre generatur, siquidem virtute eius habet filius, quòd possit mitti, vt diximus articulo 1. & latius explicabimus, articulo 4. & 8.

¶ In

42. ¶ In responsione ad secundum docet, quòd missio diuinæ personæ, quæ recens incipit esse in creaturis alio modo, quàm antea erat, non fit per mutationem Dei, sed ipsarum creaturarum mutationem: veluti incipit esse dominus creaturarum, cum mundum creauit, non per mutationem sui, sed creaturarum.

43. ¶ Quæ vero docet ad tertium affirmat nuper explicuimus in responsione ad primam obiectionem, & reliquis quæ diximus.

ARTICVLVS III.

Vtrum missio inuisibilis diuinæ personæ sit solum secundum donum gratiæ gratum facientis.

Text. **A**D tertium sic proceditur. Videtur, quòd missio inuisibilis diuinæ personæ non sit solum secundum dona gratiæ gratum facientis. Diuinam enim personam mitti est ipsam donari. Si igitur diuina persona mittitur solum secundum dona gratiæ gratum facientis, non donabitur ipsa persona diuina, sed solum dona eius. Quod est error dicentium, Spiritum sanctum non dari, sed eius dona.

2. Præterea. Hæc propositio secundum, denotat habitudinem alicuius cause, sed persona diuina est causa, quòd habeatur donum gratiæ gratum facientis, & non conuerso, secundum illud Roman. 5. Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Ergo inconuenienter dicitur, quòd persona diuina secundum dona gratiæ gratum facientis mittatur.

3. Præterea. Augustinus dicit 4. de tri. quòd filius cum ex tempore mente per-

cipitur, mitti dicitur. Sed filius cognoscitur non solum per gratiam gratum facientem, sed etiam per gratiam gratiæ datam: sicut per fidem, & per scientiam: non ergo persona diuina mittitur solum secundum gratiam gratum facientem.

4. Præterea. Rabanus dicit, quòd Spiritus sanctus datus est Apostolis ad operationem miraculorum. Hoc autem non est donum gratiæ gratum facientis, sed gratiæ gratiæ datæ: ergo persona diuina non solum datur secundum gratiam gratum facientem.

Sed contra est quòd Augustinus dicit 3. de Trinit. quòd Spiritus sanctus procedit temporaliter ad sanctificandum creaturam. Missio autem est temporalis processio. Cum igitur sanctificatio creature non sit nisi per gratiam gratum facientem, sequitur quòd missio diuinæ personæ non sit, nisi per gratiam gratum facientem.

Respondeo dicendum, quòd diuinæ personæ conuenit mitti, secundum quòd nouo modo existit in aliquo: dari autem secundum quòd habetur ab aliquo. Neutrum autem horum est, nisi secundum gratiam gratum facientem. Est enim communis modus, quo Deus est in omnibus rebus per essentiam, potentiam, & presentiam, sicut causa in effectibus participantibus bonitatem ipsius. Super istum modum autem communem est vnus specialis, qui conuenit nature rationali in qua Deus dicitur esse, sicut cognitum in cognoscente, & amatum in amante. Et quia cognoscendo, & amando creatura rationalis sua operatione attingit ad ipsum Deum, secundum istum specialem modum Deus non solù dicitur esse in creatura rationali, sed etiam habitare in ea, sicut in templo suo. Sic igitur nullus alius effectus potest esse ratio, quod diuina

diuina persona sit nouo modo in rationali creatura, nisi gratia gratum faciens. Unde secundum solam gratiam gratum facientem mittitur, & procedit temporaliter persona diuina. Similiter illud solum habere dicimur, quo liberè possumus uti, uel frui. Habere autem potestatem fruendi diuina persona, est solum secundum gratiam gratum facientem, sed tamen in ipso dono gratie gratum facientis Spiritus sanctus habetur, & inhabitat hominem. Unde ipsemet Spiritus sanctus datur, & mittitur.

Ad primum ergo dicendum, quod per donum gratie gratum facientis perficitur creatura rationalis: ad hoc quod liberè non solum ipso dono creato utatur, sed ut ipsa diuina persona fruatur. Et ideo missio inuisibilis sit, secundum donum gratie gratum facientis, & tamen ipsa persona diuina datur.

Ad secundum dicendum, quod gratia gratum faciens disponit animam ad habendum diuinam personam. Et significatur hoc, cum dicitur quod Spiritus sanctus datur secundum donum gratie, sed tamen ipsum donum gratie est à Spiritu sancto. Et hoc significatur cum dicitur, quod charitas Dei diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum.

Ad tertium dicendum, quod licet per aliquos effectus filius cognosci possit à nobis, non tamen per aliquos effectus nos inhabitat, uel etiam habetur à nobis.

Ad quartum dicendum, quod operatio miraculorum est manifestatio gratie gratum facientis, sicut & donum prophetie, & quelibet gratia gratis data. Unde prime Corinth. 12. Gratia gratis data nominatur manifestatio Spiritus sancti. Sic igitur Apostolis di-

citur datus Spiritus sanctus, ad operationem miraculorum, quia data est eis gratia gratum faciens cum signo manifestante. Si autem daretur solum signum gratie gratum facientis sine gratia, non diceretur dari simpliciter Spiritus sanctus, nisi forte cum aliqua determinatione: secundum quod dicitur, quod alicui datur Spiritus propheticus, uel miraculorum, in quantum à Spiritu sancto habet uirtutem prophetandi, uel miracula faciendi.

Commentarium.

HOC commentariū in tres secatur partes: in prima nempe declaratur articuli litera: in secunda mouemus dubium non quidem parui momenti, & circa illud adducimus Magistri sententiam, eamque confirmamus: in tertia tandem, quid ad dubium respondendum sit, definimus.

Prima commentarij pars.

VT ergo questionis titulum intelligamus, obiter quidem annotare oportet, quid sit gratia gratum faciens, & gratis data. De quo fuse agit Sanctus Tho. prima 2. q. gratia 111. Gratia nimirum gratum faciens est quedam qualitas, aut supernum donum, per quod efficiuntur Deo amici. Gratia autem gratis data est quoddam supernaturale donum, quod Deus confert alicui ad utilitatem aliorum: ut uirtus faciendi miracula, necnon gratia sanitarum: & huiusmodi sunt sanè plures; quas recenset Paulus 2. ad Corinthio. duodecimo.

Insuper annotare necessum est, nomine gratie gratum facientis intelliguntur etiam Charitas, & omnes uirtutes, ac dona infusa, quæ ipsam gratiam comitantur, & quæ ratione eius Deus

Deus confert homini in iustificatione. Eo enim quod aliquis est Deo gratus & amicus, ipse Deus confert illi illa superna dona: ut inter homines amicus præstat dona amico in signum amicitie, & beneuolentie.

Iam uero his præmissis, respondet Diuus Tho. questionem tribus assertionibus: quarum prior est.

1. assertio. Probatur ex Augustino.
Diuina persona inuisibiliter mittitur solum secundum gratiam gratum facientem. Quam probat in argumento ad oppositum hoc pacto secundum August. ultimo libro de Trinit. cap. ultimo: persona diuina mittitur inuisibiliter ad sanctificandum creaturam: at sanctificatio solum fit per gratiam gratum facientem: ergo persona diuina solum mittitur inuisibiliter per gratiam gratum facientem.

Argum. mentum.
Cæterum in hanc assertionem opponimus. Persona diuina mittitur ad creaturas intellectuales, dum in eis incipit esse nouo modo quo antea in illis non erat: at cum gentiles philosophi incipiunt cognoscere & amare Deum cognitione & amore naturali uel ut naturalium finem, in eis incipit esse Deus nouo modo quo antea non erat, ut cognitum in cognoscente, & amatum in amante: ergo tunc diuina persona mittitur ad eos, & non per gratiam gratum facientem: nam supponimus ipsos carere fide, ac subinde gratia, igitur assertio Diui Th. falsa est.

Responde.
Huic profecto tacite obiectioni respondet Sanctus Tho. negando quod semper diuina persona mittatur ad creaturas, cum in eis incipit esse nouo modo quo antea non erat, sed cum in eis incipit esse per gratiam gratum facientem quo modo antea in illis non erat. Nam cum missio inuisibilis diuinæ personæ iuxta Augustini sententiam, semper fiat ad sanctificandum creaturam, & sanctificatio nequeat fieri nisi per gratiam gratum facientem, consequens manifeste est, quod solum mittatur per gratiam gratum facientem.

Dei 4. modis esse in creaturis.
Et ad maiorem huius ueritatis declarationem, docet S. Tho. Deum quatuor modis esse in creaturis, per essen-

tiam, presentiam, & potentiam, & sicut cognitum in cognoscente, & amatum in amante. Et nimirum tribus primis modis est in omnibus creaturis, ut ostensum est q. 8. art. 3. & tantum quarto modo est in creatura intellectuali.

Aduerte.
Et animaduerte quod cum sanctus Thom. ait, Deum esse in creatura intellectuali quarto illo modo sicut cognitum in cognoscente, & amatum in amante, loquitur de modo perfecto existendi Dei in creaturis intellectualibus per cognitionem fidei, & amorem caritatis. Et quod ita sit, ostenditur ex uerbis eiusdem S. Tho. qui ut ipsemet explicat se ipsum, agit de modo existendi Dei in creatura intellectuali, ut in templo: & sanè sic esse in illa, est esse per fidem & caritatem & gratiam, ut constare potest ex Paul. 1. ad Corinth. 3. ubi ait. Nescitis quia templum Dei estis? & Spiritus Dei habitat in uobis? Et infra templum enim Dei sanctum est, quod estis uos. Quibus uerbis palam asserit, quod solum homo dicitur Dei templum, & Deus in ipso habitare sicut in templo, dum cognoscit ipsum per fidem, & amat per caritatem: cum aperte his uerbis insinuet, quod cum homo est templum Dei, est sanctus: & Spiritus Dei inhabitat in eo. Non habitat autem Spiritus sanctus in homine nisi per gratiam gratum facientem, & caritatem, secundum illud. 1. Ioan. 4. qui manet in caritate in Deo manet, & Deus in eo. Et idem S. Th. in expositione illorum uerborum Pauli expressis uerbis affirmat hoc idem: ut pote quod Deum habitare in aliquo ut in templo, est per fidem, & caritatem in eo habitare.

Illustrum.
Ex his omnibus clarissima redduntur quedam Sancti Tho. uerba in hoc articulo, quæ alioqui non exiguam difficultatem continebant, ea autem sic habent. Secundum istum specialem modum Deus non solum dicitur esse in creatura rationali, sed etiam habitare in ea sicut in templo suo. Sic igitur nullus alius effectus potest esse ratio, quod diuina persona sit nouo modo in rationali creatura, nisi gratia gratum faciens, Unde

Vnde secundū solā gratiā gratum faciētem mittitur, & procedit temporaliter persona diuina, scilicet ad sanctificandum creaturam. Hæc sanctus Thom. & certè nō opus est Caietani metaphysica, adeo obscura & proluxa, vt isthęc verba intelligantur.

2. assert. ¶ Secunda autem assertio sit. Persona diuina solū datur secundum gratiam gratum facientem. Quam probat Diuus Tho. hac ratione. Persona diuina datur nobis vt eā habeamus & possideamus sicut liquet ex articulo præcedenti: sed illud solū habere & possidere dicimur, quo liberè possumus vt vel frui: igitur cum persona diuina detur nobis, ea possumus vt vel frui: at nequimus vt vel frui diuina persona, nisi per gratiam gratum facientē: ergo solū datur nobis per gratiam gratum facientem.

3. assert. ¶ Tertia demum assertio est, eūm nobis confertur donum gratiæ gratū faciētis, ipsa diuina persona mittitur ad nos, & datur in ipso dono. Hæc sanè assertione Diuus Tho. confutat quorundam theologorum placitum, qui asserēbant, spiritum sanctū non dari nobis, sed eius dona. Quorum sententiā in argumento. 1. dicit esse errorem, & pariter eam improbant Magister sent. dist. 14. primi. & scholastici doctores eo loco. Et quod illorum sententiā sit error demonstrauius, quoniam apertè aduersatur sacris literis: siquidem ab eis docemur, spiritum sanctū dari nobis, & non solum dona eius: vt patet ad Rom. 5. Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctū, qui datus est nobis. Et actō. 8. Cum vidisset autem Simon, quia per impositionem manus apostolorum daretur spiritus sanctus, &c. Et hoc idem ostenditur pluribus alijs scripturæ testimonijs, quæ adduximus art. 1.

August. ¶ Atqui personam diuinam, vt spiritum sanctū dari nobis, & non solum dona eius, docet August. tum in alijs sue doctrinæ locis, tum præsertim 15. de trinit. cap. 26. vbi ait. Quomodo ergo Deus non est, qui dat spiritum sanctū: imò quantus Deus est, qui dat Deum?

Et idem docet Ambrosius lib. de spiritu sancto ca. 4. & 5. & Beda in homilia dominicæ primæ post ascensionē, li. 2. homiliarum homilia. 11. quo in loco ait. Cum gratia spiritus sancti datur hominibus, profecto mittitur spiritus sanctus à patre, mittitur & à filio: procedit à patre, procedit à filio: quia eius missio est ipsa processio. hæc ille. Quæ planè verba potius faciunt pro hac veritate catholica, quam pro eius opposito: esto contradicant fautores primæ sententiæ, qui asseruerant his verbis Bedam sibi suffragari.

¶ Et per hæc patet responsio ad primum.

Verūm ad secundum summam docet sanctus Tho. quod in genere causæ efficientis diuina persona est causā quæ donum gratiæ sit in anima, sed in genere dispositionis, quæ reducitur ad genus causæ materialis, ipsum gratiæ donum est causā, quod diuina persona sit in anima: & animæ detur in ipsomet dono.

¶ In responsione autem ad tertium dicit, quod esto Deus per fidem & scientiam cognoscatur à nobis, & nouo quodam & peculiari modo sit in anima, vel lut cognitum in cognoscente, sed per ipsam fidem, & scientiam solū, nō dicitur habitare in anima, & ab ea haberi: sed tantūm per gratiam gratum facientem: vt explicuimus in corpore articuli.

¶ Denique in responsione ad quartum docet Sanctus Tho. quod cum aliquis est in mortali, & consequitur aliquam gratiam gratis datam ab spiritu sancto, vt virtutem prophetandi, aut faciendi miracula: tunc nimirum non dicitur illi simpliciter dari spiritus sanctus, sed cum additamento quodam: videlicet quod ei datur spiritus propheticus, aut spiritus faciendi miracula.

Ambrosius. Beda.

Ad primum, & secundum.

Ad 5.

Ad 4.

Secunda Commenta. pars.

Dubium

DN presenti articulo sese offert non exigua dubitatio, vt pote quid sit diuinam personam mitti, venire, & procedere ad nos, atque dari nobis: esto dubiū hoc videatur reddi clarum ex ijs, quæ diximus articulo primo & secundo. Et ratio nēpe q̄ cogit nos dubitare est, quoniam ista omnia importare videntur mutationem, & diuina persona nequit mutari, cum sit Deus qui mutari non potest: ego dominus & non mutor. Malachi. 3.

1. opinio seu positio error.

¶ Hæc sanè res non parum est controuersia inter doctores: sunt enim qui dicant, quod personam diuinā mitti, venire, & procedere ad nos, & dari nobis, nihil aliud sit quā eiusdem diuinæ personæ dona conferri nobis. Quia spiritus sanctus (inquiunt) non datur nobis sed dona eius. Quorum quidem sententiā pridem nos confutauimus, & diximus errorem esse.

2. opinio Magist.

¶ Fuit alia Magistri sententiā in 1. distinctione. 17. qui affirmat, quod spiritum sanctū mitti ad nos est ipsum recens fieri in nobis caritatem, qui facit nos diligere Deum, ita quod tunc mittitur ad nos, cum recens sit in nobis caritas. Et lubet nimirum ipsius Magistri verba recensere, ait enim in principio allegatæ distinctionis, ipse idem spiritus sanctus est amor siue caritas, qua nos diligimus Deum & proximū. Quæ caritas cum ita est in nobis, vt nos faciat diligere Deum & proximū, tunc spiritus sanctus dicitur mitti, vel dari nobis. Et infra. Tunc enim mitti vel dari dicitur, cum ita in nobis est, vt faciat nos diligere Deum & proximū. Hæc Magister.

annotatio.

¶ Porro ad maiorem huius sententiæ claritatem, annotare quippe oportet ex eodem magistro, præsertim in calce distinctionis citatæ, quod actus diligendi Deum, quo formaliter diligimus ipsum, non est spiritus sanctus, sed efficitur ab eo. Dicit insuper, quod actus credendi efficiēter à virtute si-

dei infusa & creata, & similiter actus sperandi est à virtute spei infusa & creata, sed tamen actus amandi Deum vt vltimum finem supernaturalem, nē utiquam est ab aliqua virtute creata, sed proximè & immediatè ab ipso spiritu sancto: qui facit nos diligere, & est principium immediatū diligendi Deū: Quocirca ipse spiritus sanctus est vera caritas. Quapropter Magister in calce illius distinctionis iam ad finem colligit: est ergo caritas verè spiritus sanctus. Istam opinionem nititur fulcire Magister pluribus argumētis, testimonijs, quæ tempore ipsius eam reddebant satis probabilem.

Cæterum aduersus illum nos principio opponimus. Caritas est gratia, sed gratia est forma animæ inhaerens, ergo caritas est forma animæ inhaerens: at spiritus sanctus nequit esse forma animæ inhaerens, illud siquidem inuoluit imperfectionē, ergo spiritus sanctus non est caritas. Superest autē probare minorem primæ collectionis, videlicet gratiam esse formam inhaerentem animæ: Quam indubiè ostendimus ex clementina fidei de summa trinitate & fide cathol. quæ sic habet. Nos autem attendentes generalem efficaciam mortis Christi, quæ per baptismum applicatur pariter omnibus baptizatis, opinionem secundam, quæ dicit tam paruulis quā adultis conferri in baptismo informantem gratiam & virtutes, tanquam probabiliorem, & diuersis sanctorum doctorum modernorū theologiæ magis consonam & concordem, sacro approbante concilio duximus eligendam. Quibus verbis palam docemur, quod gratia est forma animæ.

Ad hoc argumentum qui vellent responderi Magistri opinionem, multifariam respondere poterit in primis quod in dicta clementina non habetur, gratiam esse formam inhaerentem animæ, sed quod est animæ forma.

Secundò respondet Durandus in 1. distinctione. 17. quæstione. v. iuxta mentem Magistri longo interuallo disside-re inter sese gratiam & caritatē, quandoquidem

1. argumentum aduersus Magist.

Verba concilij Vienneſis

Responsio. 1.

Responsio. 2.

doquidem secundum mentem ipsius magistri, caritas est spiritus sanctus, & secundum eundem in 2. distinctio. 26. gratia est virtus quaedam creata. Et hanc esse sententiam Magistri etiam ipse sanctus Thomas asserit prima secunda quaestione. 110. articulo. 3. Quo prae nullo, facile quippe erit diluere argumentum negando maiorem, scilicet quod gratia sit caritas. An vero gratia, & caritas distinguantur, & quomodo distinguantur, nos late pertractamus in commentariis nostris prima secunda quaestione. 110. articulo. 3. & sane hoc non est praesentis speculationis.

2. Argum. minor.

¶ Iterum, caritas augetur & minuitur, nam plus altero diligit Deum & qui plus diligit Deum, eo maiorem habet caritatem, at spiritus sanctus nequit augeri nec minui, quia mutari non potest, ergo spiritus sanctus non est caritas.

Responsio.

¶ Enim vero huic argumento responderi ingeniose Magister, spiritum sanctum non posse quidem augeri, nec minui quo ad se, ut palam conuenitur argumento, sed quo ad nos posse augeri vel minui, sine mutatione sui per mutationem nostram: quatenus plus vel minus mouet nos ad amandum Deum.

Quemadmodum nequit Deus quod ad se exaltari vel magnificari, quia infinitus est: sed potest quidem quod ad nos in quantum cognoscimus ipsum esse infinite magnum, & infinitum bonum, ac exaltatione infinita dignum iuxta illud, Magnificat anima mea Dominum Luc. 1. & illud, accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. Psal. 63.

3. Argum.

Rursus denuo, secundum Magistrum fides, & spes sunt qualitates creatae, ergo & caritas.

Responsio.

¶ Negat Magister consequentiam quia caritas in infinitum superat fidem & spem, pro quo facit Pauli sententia. 1. ad Corinth. 13. fides, spes, caritas, tria haec: maior autem horum est caritas.

4. Argum.

Præterea obijcimus Spiritus sanctus est caritas qua nos diligimus Deum, ut dat Magister: & est caritas qua Deus

diligit nos, & qua nos diligimus Deum; sed consequens est contra Augustinum, ergo antecedens: quod est sententia Magistri. Quod autem consequens sit contra Augustinum ostendimus, nam in libro de spiritu & litera cap. 3. in fine capituli dicit. Caritas autem Dei dicta est diffundi in cordibus nostris, non qua nos ipse diligit: sed qua nos facit dilectores suos. Item idem Augustinus. 15. de trinita. cap. 17. ait. Cum Ioannes commemorasset Dei dilectionem, non qua nos cum: sed qua ipse dilexit nos. Quibus testimoniis palam affirmat, caritatem qua Deus diligit nos, longè diuersam esse à caritate, qua nos diligimus ipsum.

Augustini contra magistrum.

¶ Nempe Magister conatur his satisfacere testimoniis, & subtiliter nimirum respondet: sed profectò eius responsio non satisfacit. Et proculdubio existimo, Paulum oppositam sententiã innuere, Cum ait ad Roma. 5. caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Quibus verbis de caritate, & spiritu sancto tanquam de rebus diuersis loquitur: nam dicit, Caritatem esse diffusam in cordibus nostris, & spiritum sanctum diffundere illam: at apertissimè est, rem diffusentem & diffusam longè inter sese distare, & secundum rem distingui. Tandem ipse Augustinus homilia. 6. super. 1. cano. Ioan. exponens illud apostoli ad Roman. 8. Ipse spiritus postulat pro nobis, quid est (inquit) ipse spiritus sanctus interpellat pro sanctis, nisi ipsa caritas quae in te per spiritum sanctum facta est? Sed absit ut nos concedamus spiritum sanctum factum, ergo spiritus sanctus non est caritas. Sunt denique plura alia Augustini testimonia, quibus videtur mihi palam reprobari sententia Magistri: & Scotus planè plures, & subtiles rationes adducit aduersus eam: de qua etiã fuse tractat Gregorius distinctio. 17. & ferè omnes Scholastici: quos legere licebit dist. 17. primi.

Magister conatur scilicet facere per distinctio. 17. sed non plenè satisfacit.

Augustini contra magistrum.

¶ Et certè censemus hac tempestate Magistri opinionem non solùm falsam sed temerariam contra communem Schola-

Opinio Magistri reprobanda.

Scholasticorum sententiam: & fortè contra Pauli doctrinam, ut probat illud eiusdem Pauli testimonium ad Roman. 5. citatum. Quamobrem opinio hæc inter errores Magistri computatur, ut est videre articulo primo eorū, in quibus Magister sentent non defenditur, sed reprobatur. At verò (ut reor) tempore Magistri eius opinio nullius erroris labem continebat: quando eo tempore de re hæc Scholastici ceperunt dubitare, cum nondum veritas cognita erat circa quaestionem hanc.

Adducitur reprobatio Ang. in confirmatione sententia Ang.

¶ Ceterum necessum est nobis satisfacere argumentis Magistri, & testimoniis, quae adducit in fulcrumentum suae sententiae: etenim Magister multis Augustini testimoniis conatur roborare opinionem suam. In primis August. 8. de trinita. capite. 7. ait. Qui proximè diligit, consequens est ut ipsam præcipuè dilectionem diligat: Deus autem dilectio est, & qui manet in dilectione in Deo manet: consequens ergo est, ut præcipuè Deum diligat. hæc Augustinus. Quibus verbis palam asserit, ipsum Deum, & spiritum sanctum dilectionem & caritatem esse, & infra in ealce eiusdem ecce (inquit) Deus dilectio est, ut quidimus & currimus in sublimia Caelorum & ima terrarum, quærentes eum qui est apud nos, si velimus esse apud eum: Nemo dicat non noui quid diligam, diligat fratrem, & diligat eandem dilectionem: magis enim nouit dilectionem qua diligit, quam fratrem quem diligit: ecce iam potest notio rem Deum habere quàm fratrem. Hæc etiam Augustinus, ubi iterum idè affirmat, videlicet Deum & spiritum sanctum esse dilectionem & caritatem: & sæpe hoc repetit in 8. capite eiusdem libri & pluribus alijs locis.

Responsio auctoris iuxta Augustini mentem.

Sed nos paucis nimirum respondemus, Augustinum duas dilectiones & charitates ponere: vnã qua Deus diligit nos, & ista est diuina essentia & increata caritas, & de ista sermonem facit in autoritatibus allegatis: aliam autè ponit qua nos diligimus ipsum, & hanc non affirmat esse Deum, sed potius qualitatem creatam, ut consta-

re potest ex testimonijs eiusdem, quae nos nuper citauimus ad corroboracionem sententiae nostrae; & aduersus Magistrum. Quod autem Augustinus prædictas dilectiones & caritates, liquet ex. 1. de trinita. c. 17. & super Ioannem exponens illud Ioan. 5. manete in dilectione mea.

Tertia Commentarij pars.

Am vero reprobatis his opinionibus, necessum nempe erit, ut quaestioni proponere respondeamus: & sanè ad hanc rem intelligendã nonnulla præmittere oportet, & in primis quidem obseruandum fuerit, ut animaduertit Sanctus Thom. quaestio. 3. ar. 2. quod donum est datio irredibilis, ex Aristo. 4. Topicorum capit. 4. post medium, id est (ut interpretatur Sanctus Thome loco allegato) quod non datur ratione retributionis. Et quoniam primè, quod gratis damus alicui, est amor & benenolentia, quae est causa omnium aliorum bonorum, quae gratuito conferimus illi: ideo amor est primum donum, quod gratis alicui donamus.

Autor nonnulla incipit præmittere ad quaestio. ni satisfaci.

1. annotati.

2. annotati.

Sciendum insuper, quod Spiritus Sanctus procedit à patre & filio per actum amandi, ut amor, & quia amor habet rationem primi doni, ob id sanè dicitur donum, & nomen donum est nomen personale Spiritus Sancti, siquidem ex vi originis qua procedit à patre & filio, procedit ut amor, & donum: esto nomen hoc donum in alio significato, communiter & essentialiter dicatur de qualibet diuina persona, quatenus gratis datur nobis, & venit ad nos. Hæc omnia ex his quae diximus in commento supra quaestionem. 3. nota redduntur.

3. annotati.

Præterea aduertendum est, quod omnia dona supernaturalia, seu superna ut gratia, caritas, & sapientia tribuuntur spiritui sancto, quae dona sunt: quandoquidem spiritus sanctus (ut diximus) habet rationem primi doni. Verumtamen aliqua dona tribuuntur

filio secundum aliquam peculiarem rationem, quæ non tribuuntur Spiritui sancto secundum illam rationem: puta illa quæ pertinent ad intellectum, & mouent affectum: & sapiëntia, quæ est noticia diuinorum, & mouet voluntatem ad amorem Dei: uti nomen sapientia sonat. Dicitur enim sapientia (ut inquit Sanctus Thom.) quasi sapientia scientia, iuxta illud ecclesiast. 6. sapientia enim doctrinæ secundum nomen est eius, & non est multis manifesta: quibus autem cognita est permanet usque ad conspectum Dei, & demum que sunt plures cognitiones huiusmodi, quæ mouent affectum ad amandum Deum: iuxta illud Ioan. 6. omnis qui audit a patre & didicit, venit ad me, & iuxta illud Psalmi. 38. in meditatione mea exardescet ignis. Hæc autem dona & cognitiones peculiari quadam ratione tribuuntur filio, quia spectat ad intellectum, & filius producit per actum intellectus, sicut etiam dona quæ attinent ad voluntatem, ut gratia & caritas, adaptantur Spiritui sancto peculiari quadam ratione: quoniam Spiritus sanctus producit per actum voluntatis. hæc omnia docet Diuus Thom. artic. 5. huius questionis ad primum & secundum.

Aduerte Et adde quod secundum huiusmodi dona dantur nobis persona filij & persona Spiritus sancti, non tanquam formæ, sed velut obiectum, aut sicut amicus & rector noster: perinde ac pueris datur tutor & protector, & utique recolere oportet quod diximus, cum literam Sancti Th. explicaremus: videlicet, quod nunquam persona diuina mittitur per aliquod donum, nisi simul cum illo gratia & caritas conferantur.

Responso auctoris ad questionem in principio propositam. His ergo præmissis, respondemus questioni in principio propositæ, diuinam personam inuisibiliter mittere, exire, & procedere ad sanctificandum nos, est eam habere originem ab aliquo principio, & recens amari vel cognosci à nobis per aliquod donum supernaturale: quod ei tribuitur: ut Spiritus sanctus exire, procedit, & mittitur ad sanctificandum nos, cum nobis offertur caritas, quæ tribuitur Spiritui sancto (ut diximus) quia per illam incipit amari à nobis. & cum Deus donat nobis diuinam sapiëntiam, quæ aptatur filio, ipse filius exire & procedit ad sanctificandum nos: quia per illam recens cognoscitur à nobis, & hoc aperte docet Augustinus. 4. de trinit. capite. 20. ubi ait: Tuus inuisibiliter filius cuique mittitur, cum quoquam cognoscitur, atque percipitur, & consulto dicimus, personam quæ mittitur, exire, aut procedit, habere originem ab aliquo principio propter significationem & connotationem inuolutam, quam prædicta verba habent, ut ostendimus artic. 1. & 2. Quoniam de ratione exitus, processionis, & missionis est, quod persona quæ exire, procedit, & mittitur habet principium: at verò cum personam diuinam venire ad nos, & dari nobis huiusmodi significationem non importet, asserimus diuinam personam venire ad nos & dari nobis, esse eam simpliciter & absolute sine aliquo additamento recens cognosci & amari à nobis: aliqua dona supernaturalia. Ut cum dantur nobis fides, spes, gratia caritas, omnes diuinæ personæ veniunt ad nos & dantur nobis, quia reges cognoscuntur & amantur à nobis per ea superna dona, iuxta illud Ioan. 14. ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus: & etiam cum augentur in nobis prædicta dona, dicuntur venire ad nos, & dari nobis diuinæ personæ: quia nouo modo & perfectius incipimus cognoscere & amare illas, quam antea.

Declaratur quid sit personam diuinam venire ad nos & dari nobis. Et demum, ut hæc exactius intelligas obserua, quod cum persona diuina incipit cognosci & amari à nobis: superno aliquo dono, proprie & latine dicitur venire in mentem nostram, sicut res, cuius modo meminimus, latine dicitur venire in mentem nostram & cognitionem.

Coroll. Ex quibus satis constat, quod personæ diuinæ non propter mutationem sui, sed propter mutationem nostram dicuntur venire ad nos, & dari nobis, atque exire, & procedere, & mitti ad sanctificandum nos, & dari in diuinis, nisi personæ quæ est ab alio, sicut nec mitti.

Text. Vtrum patri conueniat mitti.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod patri etiam conueniat mitti. Mitti enim diuinam personam est ipsam dari. Sed pater dat seipsum (cui haberi non possit, nisi seipso donante) ergo potest dici, quod pater mittat seipsum.

2. Præterea. Persona diuina mittitur secundum inhabitationem gratiæ, sed per gratiam tota Trinitas inhabitat in nobis, secundum illud Ioan. 14. Ad eum veniemus, & mansionem a. e. fa. Ergo quilibet diuinarum personarum mittitur.

3. Præterea. Quicquid conuenit alicui personæ conuenit omnibus præter notiones & personas. Sed missio non significat aliquam personam, neque etiam notionem, cum sint tantum quinque notiones, ut supra dictum est. Ergo cuiuslibet personæ diuinæ conuenit mitti.

Sed contra est, quod Augustinus dicit in 2. lib. de Trinitate, quod solus pater nunquam legitur missus.

Respondeo dicendum, quod missio in sui ratione importat processionem ab alio, & in diuinis secundum originem, ut supra dictum est. Unde cum pater non sit ab alio, nullo modo conuenit sibi mitti, sed solum filio, & Spiritui sancto, quibus conuenit esse ab alio.

Ad primum ergo dicendum, quod si dare importet liberalem communicationem alicuius, sic pater dat seipsum in quantum se liberaliter communicat creaturæ ad fruendum. Si uero importet auctoritatem dantis respectu eius quod datur, sic non conuenit

dari in diuinis, nisi personæ quæ est ab alio, sicut nec mitti.

Ad secundum dicendum, quod licet effectus gratiæ sit etiam à patre, qui inhabitat per gratiam, sicut & filius, & Spiritus sanctus, quia tamen non est ab alio, non dicitur mitti. Et hoc est, quod dicit Augustinus 4. de Trinitate, quod pater cum in tempore à quoquam cognoscitur, non dicitur missus. Non enim habet de quo sit, aut ex quo procedat.

Ad tertium dicendum, quod missio in quantum importat processionem à mittente, includit in sui significatione notionem, non quidem in speciali, sed in generali, prout esse ab alio est commune duabus notionibus.

Commentarium.

REFLECTO isti tres articuli sequentes, hoc est quartus, quintus, & sextus per ea, quæ diximus artic. primo. 2. & 3. nullo modo adeo perspicui redduntur, & eorum littera clara relinquitur, ut penè nullo indigeant commentario, verum: ut in omnibus morem geramus lectori, eorum cuiuslibet nonnullam adiiciemus explicationem.

Respondet ergo D. Tho. questionis titulo negante conclusionem: videlicet, pater non mittitur, sed filius & Spiritus sanctus. Quam probat Augustinus testimonio in argumento ad oppositum: qui quidem Augustinus lib. 1. de Trinitate, cap. 5. ait, solus pater nunquam legitur missus, & reddit causam in corpore articuli, quia de ratione missionis est processio ab aliquo principio, ut saepe repetimus artic. 1. & 3. & pater à nullo procedit. Reliqua omnia quæ in responsione ad 1. & 2. docet, liquent etiam ex dictis.

In responsio ad 3. asserit, quod missio quatenus dicit processionem à mittente, & esse ab alio, includit in sui signi-

ARTICVLVS VI.

Vtrum missio inuisibilis fiat ad omnes, qui sunt participes gratiæ.

Text.

AD sextum sic proceditur. Videtur, quod missio inuisibilis non fiat ad omnes qui sunt participes gratiæ. Patres enim veteris testamenti gratiæ participes fuerunt. Sed ad illos non videtur fuisse facta missio inuisibilis. Dicitur enim Ioan. 7. nondum erat spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus. Ergo missio inuisibilis non fit ad omnes, qui sunt participes gratiæ. 2. Præter. Profectus in virtute non est nisi per gratiam. Sed missio inuisibilis non videtur attendi secundum profectum virtutis, quia profectus virtutis videtur esse continuus (cum charitas semper aut proficiat, aut deficiat.) Et sic missio esset continua. Ergo missio inuisibilis non fit ad omnes participes gratiæ. 3. Præter. Christus, & beati plenissime habent gratiam. Sed ad eos non videtur fieri missio. Quia missio fit ad aliquid distans. Christus autem secundum quod homo, & omnes beati perfecte sunt vniti Deo. Non ergo ad omnes participes gratiæ fit missio inuisibilis. 4. Præterea. Sacramenta nouæ legis continent gratiam, nec tamen ad ea dicitur fieri missio inuisibilis. Non ergo ad omnia, quæ habent gratiam fit missio inuisibilis. Sed contra est, quod secundum Augustinum missio inuisibilis fit ad sanctificandam creaturam. Omnis autem creatura habens gratiam sanctifica-

tur. Ergo ad omnem creaturam huiusmodi fit missio inuisibilis. Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est) missio de sui ratione importat, quod ille qui mittitur vel incipiat esse ubi prius non fuit (sicut accidit in rebus creatis) vel incipiat esse ubi prius fuit: sed quodam modo nouo, secundum quod missio attribuitur diuinis personis. Sic ergo in eo, ad quem fit missio oportet duo considerare, scilicet inhabitationem gratiæ, & inuocationem quandam per gratiam. Ad omnes ergo fit missio inuisibilis, in quibus hæc duo inueniuntur. ¶ Ad primum ergo dicendum, quod missio inuisibilis est facta ad patres veteris testamenti. Vnde dicit August. 4. de Trinitat. quod secundum quod filius mittitur inuisibiliter fit in hominibus, aut cum hominibus. Hoc autem antea factum est in patribus, & prophetis. Cum ergo dicitur nondum erat datus spiritus: intelligimus de illa datione cum signo visibili, quæ facta est in die Penthecostes. Ad secundum dicendum, quod etiam secundum profectum virtutis, aut augmentum gratiæ fit missio inuisibilis. Vnde Augustin. dicit 4. de Trinitat. Quod tunc cuique mittitur filius, cum à quoquam cognoscitur, atque percipitur, quantum cognosci, & percipi potest pro captu vel proficientis animæ in Deum, vel perfecte animæ rationalis in Deo: Sed tamen secundum illud augmentum gratiæ præcipue missio inuisibilis attenditur, quando aliquis proficit in aliquem noui actû, vel nouum statum gratiæ: ut puta cum aliquis proficit in gratiam miraculorum, aut prophetiæ: vel in hoc, quod ex feruore caritatis exponit se martyrio, aut abrenuntiat his quæ possidet:

possidet: aut quodcumque opus arduum ag greditur. Ad tertium dicendum, quod ad beatos est facta missio inuisibilis in ipso principio beatitudinis. Post modum autem ad eos fit missio inuisibilis, non secundum intensiorem gratiæ, sed secundum quod aliqua mysteria eis reuelantur de nouo. Quod est vsque ad diem iudicij. Quod quidem augmentum attenditur secundum extensionem gratiæ ad plura se extendentis. Ad Christum autem fuit facta inuisibilis missio in principio suæ conceptionis, non autem postea, cum à principio suæ conceptionis fuerit plenus omni sapientia, & gratia. Ad quartum dicendum, quod gratia est in sacramentis nouæ legis instrumentaliter, sicut forma artificati est in instrumentis artis secundum quandam discursum ab agente in patientis. Missio autem non fit, nisi respectu termini. Vnde missio diuinæ personæ non fit ad sacramenta, sed ad ad eos, qui per sacramenta gratiam suscipiunt. ¶ Commentarium. Respondet S. Thom. quod fit missio inuisibilis diuinæ personæ ad omnes, in quibus est gratia, & per gratiam nouo modo incipit esse in illis, quo modo antea non erat: videlicet, vel cum illi recens gratiam recipiunt, vel cum eorum gratia augetur. Quod sanè probat in argumento ad oppositum ex August. 1. 5. de trinit. cap. ultimo, & etiam probat in corpore articuli: quia de ratione missionis diuinæ personæ est (ut saepe diximus) quod illa inhabitet animam per gratiam: & nouo modo fit in ea, quo antea non erat. ¶ Verum ad maiorem huius declarationis. Torres.

rationem animaduertit S. Thom. ad secundum, quod esto per omne gratiæ augmentum fiat missio inuisibilis diuinæ personæ ad eum in quo augetur: *Obserna- tio.* verum præcipue fit missio inuisibilis diuinæ personæ, ad illum per augmentum gratiæ: dum per ipsam gratiam, & feruorem caritatis, & reliqua superna dona aggreditur aliquod opus arduum & perfectum. Sicut cum exponit se martyrio, aut exiit se his, quæ possidet, & ingreditur religionem, aut incipit nouum gratiæ statum recipiendo aliquam Spiritus Sancti gratiam gratis datam, uti virtutem faciendi miracula, aut prophetandi. ¶ Nimirum ex præfenti doctrina Diuini Tho. colligitur, quod ad sanctissimam Mariam Christi animam fuit facta missio inuisibilis diuinæ personæ in temporis pacto, cum filius Dei fuit conceptus in utero sacratissimæ virginis, sed non postea, quia fuit plena omni sapientia & gratia iuxta illud Ioan. 1. plenam gratiæ & veritatis. Et post pauca, de plenitudine eius nos omnes accepimus & gratiam, per gratiam. Quod quidem illatum docet S. Thom. ad tertium & inibi etiam asseuerat, quod ad beatos postquam fruuntur Deo non fit missio inuisibilis diuinæ personæ per augmentum gratiæ, quia eorum gratia sicut & beatitudo essentialis non augetur, sed dicit quod ad eos fit missio inuisibilis, secundum quod recens aliqua mysteria eis reuelantur. ¶ In responsione præterea ad primum *Ap. primum.* docet quod missio inuisibilis diuinæ personæ facta est ad patres veteris testamenti per collationem, aut augmentum gratiæ, neque huic assertioni aduersari testimonium Io. cap. 7. cum ait, nondum erat spiritus sanctus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus: nam testimonium hoc intelligendum venit de datione spiritus sancti cum signo visibili, qualis facta est in die penthecostes. ¶ Et tandem ad vltimum docet, quod *Ad vltimum.* missio inuisibilis diuinæ personæ non fit ad sacramenta, sed ad eos, qui per sacramenta recipiunt gratiam. Gg 4. ¶ Ar-

Adfert. i. Tho. Probat. ex Aug. & ratio ne.

ARTICVLVS VII.
Virum Spiritui sancto contine-
riat uisibiliter mitti.

AD septimum sic proceditur, Videtur, quod Spiritui sancto non conueniat uisibiliter mitti. Filius enim secundum quod uisibiliter missus est in mundum dicitur esse minor patre. Sed nunquam legitur Spiritus sanctus minor patre. Ergo Spiritui sancto non conuenit uisibiliter mitti.

2. Præterea. Missio uisibilis attenditur secundum aliquam creaturam uisibilem assumptam, sicut missio filij secundum carnem. Sed Spiritus sanctus non assumpsit aliquam creaturam uisibilem. Unde non potest dici quod in aliquibus creaturis uisibilibus sit alio modo, quam in alijs, nisi se forte sicut in signo, sicut est etiam in sacramentis, & in omnibus figuris legalibus. Non ergo Spiritus sanctus uisibiliter mittitur, uel oportet dicere, quod secundum omnia huiusmodi eius missio uisibilis attenditur.

3. Præterea. Quilibet creatura uisibilis est effectus demonstrans totam Trinitatem. Non ergo per illas creaturas uisibiles magis mittitur Spiritus sanctus quam alia persona.

4. Præterea. Filius uisibiliter est missus secundum dignissimam uisibilem creaturam, scilicet secundum naturam humanam. Si igitur Spiritus sanctus uisibiliter mittitur, debuit mitti secundum aliquas creaturas rationales.

5. Præterea. Quæ uisibiliter sunt diuinitus dispensantur per ministerium Angelorum, ut Augustinus dicit 3. de Trinitate. Si ergo aliqua species uis-

biles apparuerunt, hoc factum fuit per Angelos. Et sic ipsi Angeli mittuntur, & non Spiritus sanctus.

4. Præterea. Si Spiritus sanctus uisibiliter mittatur, hoc non est nisi ad manifestandum inuisibilem missionem, quia inuisibilia per uisibilia manifestantur. Ergo ad quem missio inuisibilis facta non fuit, nec missio uisibilis fieri debuit, & ad omnes ad quos fit missio inuisibilis, siue in nouo siue in ueteri testamento, missio uisibilis fieri debet. Quod patet esse falsum. Non ergo Spiritus sanctus uisibiliter mittitur.

¶ Sed contra est quod dicitur Mat. 3. quod Spiritus sanctus descendit super dominum baptizatum in specie columbe.

¶ Respondeo dicendum, quod Deus prouidet omnibus secundum uniuscuiusque modum. Est autem modus contraturalis hominis, ut per uisibilia ad inuisibilia manu ducatur (ut ex supra dictis patet.) Et ideo inuisibilia Deo oportuit homini per uisibilia manifestari. Sicut igitur seipsum Deus, & processiones æternas personarum per creaturas uisibiles, secundum aliqua indicia hominibus quodammodo demonstrauit, ita conueniens fuit, ut etiam inuisibiles missiones diuinarum personarum secundum aliquas uisibiles creaturas manifestarentur. Aliter tamen filius & Spiritus sanctus. Nam Spiritui sancto inquantum procedit ut amor, competit esse sanctificationis donum, filio autem inquantum est Spiritus sancti principium competit esse sanctificationis huius author. Et ideo filius uisibiliter missus est tanquam sanctificationis author. Sed Spiritus sanctus tanquam sanctificationis indicium.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod filius creaturam uisibilem in qua apparuit in unitatem personæ assumpsit sic ut

sic ut quod de illa creatura dicitur, de filio Dei dici possit. Et sic ratione natura assumpta filius dicitur minor patre. Sed Spiritus sanctus non assumpsit creaturam uisibilem, in qua apparuerit in unitate personæ, ut quod illi conuenit de illo predicetur. Unde non potest dici minor patre propter uisibilem creaturam.

Ad secundum dicendum, quod uisibilis Spiritus sancti non attenditur secundum uisionem imaginariam, que est uisio prophetica: quia ut Augustinus dicit 2. de Trinitate. uisio prophetica non est exhibita corporeis oculis per formas corporeas, sed in spiritu per spirituales corporum imagines. Columbam uero illam, & ignem oculis uiderunt quicumque uiderunt. Neque iterum sic se habuit Spiritus sanctus ad huiusmodi species, sicut filius ad petram, quia dicitur, petra erat Christus. Illa enim petra iam erat in creatura, & per actionis modum nuncupata est nomine Christi, quem significabat. Sed illa columba & ignis ad hoc tantum significanda repente extiterunt. Sed uidentur esse similia flammæ illi, que in ruba apparuit Moysi, & illi columnæ, quam populus in eremo sequebatur, & fulgoribus ætonitruis, que fiebant cum lex daretur in monte. Ad hoc enim rerum illarum corporalis extitit species, ut aliquid significaret atque predicaret. Sic igitur apparet, quod missio uisibilis neque attenditur secundum uisiones propheticas, que fuerunt imaginaria & non corporales, neque secundum signa sacramentalia ueteris & noui testamenti, in quibus que darent præexistentes assumuntur ad aliquid significandum. Sed Spiritus sanctus uisibiliter dicitur esse missus, inquantum fuit monstratus in quibusdam creaturis sicut in signis ad hoc specialiter factis.

Bartho. Torres.

Ad tertium dicendum, quod licet illas creaturas uisibiles tota trinitas operata sit, tamen factæ sunt ad demonstrandum specialiter hæc uel illam personam. Sicut enim diuersis nominibus significatur pater & filius & Spiritus sanctus, ita etiam diuersis rebus significari poterunt, quamuis inter eos nulla sit separatio, aut diuersitas.

Ad quartum dicendum, quod personam filij declarari oportuit ut sanctificationis author, ut dictum est. Et ideo oportuit quod missio uisibilis filij fieret secundum naturam rationalem, cuius est agere, & cui potest competere sanctificari. Indicium autem sanctificationis esse potuit quecumque alia creatura. Neque oportuit quod creatura uisibilis ad hoc formata esset assumpta à Spiritu sancto in unitate personæ, cum non assumeretur ad aliquid agendum, sed ad indicandum tantum. Et propter hoc etiam non oportuit quod duraret: nisi quando perageret officium suum.

Ad quintum dicendum, quod illæ creature uisibiles formate sunt ministerio angelorum non tamen ad significandum personam angeli, sed ad significandum personam Spiritus sancti. Quia igitur Spiritus sanctus erat in illis creaturis uisibilibus sicut signatum in signo, propter hoc secundum eas Spiritus sanctus uisibiliter mitti dicitur, & non angelus.

Ad sextum dicendum, quod non est de necessitate inuisibilis missionis ut semper manifestetur per aliquod signum uisibile exterius, sed sicut dicitur prima Cor. 12. manifestatio Spiritus datur alicui ad utilitatem, scilicet ecclesie. Que quidem utilitas est, ut per huiusmodi uisibilia signa fides confirmetur, & propagetur. Quod quibus principaliter factum est per Christum & apostolos, secundum illud. Hebr. 2. Cum initium accepisset enarrari per dominum ab eis qui audierunt, in nos confirmata est.

Gg 5 Et

Et ideo specialiter debuit fieri missio visibilis spiritus sancti ad Christum, & ad apostolos, & ad aliquos primitiuos sanctos, in quibus quodammodo ecclesiastica fundabatur: ita tamen quod visibilis missio facta ad Christum demonstraret missionem inuisibilem non tunc, sed in principio suae conceptionis ad eum factam. Facta autem est missio visibilis ad Christum in baptismo quidem sub specie columbae, quod est animal secundum, ad ostendendum in Christo auctoritatem donandi gratiam per spirituales regenerationem (unde vox patris intonuit. Hic est filius meus dilectus,) ut ad similitudinem virginem alij regenerarentur. In transfiguratione vero sub specie nubis lucida ad ostendendam exuberantiam doctrinae. Unde dictum est: Ipsum audite. Ad apostolos autem sub specie flatus, ad ostendendum potestatem ministerij in dispensatione sacramentorum. Unde dictum est eis. Quorum remisistis peccata remittuntur eis. sed sub linguis ignis ad ostendendum officium doctrinae. Unde dicitur quod ceperunt loqui varijs linguis.

¶ Ad patres autem veteris testamenti missio visibilis spiritus sancti fieri non debuit, quia prius debuit perfici missio visibilis filij, quam spiritus sancti, cum spiritus sanctus manifestet filium, sicut filius patrem. Puerant autem facta visibiles apparitiones diuinarum personarum patribus veteris testamenti. Quae quidem missiones visibiles dici non possunt, quia non fuerunt factae secundum Augustinum ad designandum inhabitacionem diuinae personae per gratiam, sed ad aliquid aliud manifestandum.

Commentarium.

Commentarium tres habet partes, in prima nimirum explicatur litera corporis articuli in secunda autem litera argumentorum: in tertia vero disputatur dubium quoddam huic loco germanum.

Prima commentarij pars.

Visibiliter sanctus, & inuisibiliter, visibilis, & inuisibilis, scholasticorum verba sunt. In praesenti disputatione interrogatur nimirum sanctus Thome de spiritu sancto solum, & non de patre, quoniam de ipso iam determinatum est, eum non posse mitti, nec de filio percontatur, an visibiliter missus fuerit, quia de eo manifestum est missum fuisse in carne visibili: iuxta illud Ioan. 1. Verbum caro factum est. Sed tamen plus respondet, quam interroget, quia respondet de utroque visibiliter missum fuisse & spiritum sanctum, & filium.

¶ Nempe quo articuli literam percipiamus, praemittendum quidem est dubium esse personae diuinae missionem: alteram inuisibilem, & est missio, quae non fit cum aliquo signo visibili, ut cum alicui datur gratia per contricionem: alteram vero visibilem, quae facta est cum aliquo signo visibili, quod manifestabat missionem diuinae personae sicut in die Pentecostes manifestata est missio spiritus sancti ad apostolos per linguas igneas, quae apparuerunt super capita eorum, ut legitur Acto. 2.

¶ Et adde, quod cum gratia datur per sacramenta, quae sunt visibilia signa gratiae, & significant gratiam: dicitur etiam spiritus sanctus inuisibiliter mitti: quia non semper gratia datur per sacramenta, etiam ea quod ad se sunt signa efficaciae gratiae: ac subinde missionis ipsius sancti, quae fit per infusionem gratiae. At vero cum

Assignatur ratio cur interrogat S. Thom. de spū sancto, an visibiliter missus, & non de alijs personis.

1. anno-tatio.

2. anno-tatio.

apparuerunt signa illa in primitiua ecclesia, certo data fuit gratia illis super quos apparerant. Et annotationis huius aliam assignat rationem S. Thom. ad 2. fortassis praestantiorē, lege eam.

1. anno-tatio.

Adde insuper, quod missio visibilis diuinae personae tria importat, primū processionem illius personae ab alia, ut dictum est saepe secundum, quod ea persona quae mittitur, inhabitat animam per gratiam, & sanctificationem, ut etiam declaratum est tertium, quod illa gratia: & sanctificatio manifestetur aliquo signo, quod sensu percipitur.

¶ Quo fit, ut in sensu composito nequeat esse aliqua diuinae personae missio simul visibilis, & inuisibilis: quia visibilis est, quae fit cum signo visibili, inuisibilis sine eo. Et eo quae visibilis est, si non adesset illud signum visibile, fuisset alia inuisibilis. Sed obserua, quod missio quae visibilis est, si consideretur sine signo, quod deam manifestat, inuisibilis dici potest: quando neque visu, neque alio alio sensu percipi possit. Et huiusmodi missionem hac ratione consideratam inuisibilem appellat S. Thom. in corpore articuli dicens: conueniens fuit, ut etiam inuisibiles missiones diuinarum personarum secundum aliquas visibiles creaturas manifestarentur. His sic constitutis, S. Thom. virtute nimirum respondet quaestioni tribus assertionibus, quarum prior fit.

1. assertio.

¶ Spiritus sancto conuenit visibiliter mitti. Hic est iuxta fidem catholicam affirmanda, nam spiritus sanctus descendit supra Christum seruatorem nostrum in specie columbae, eum baptizatum a Ioanne, ut constat Marci. 3. Marci. 1. Luc. 3. & Ioan. 1. Secunda vero assertio fit.

2. assertio.

¶ Non solum conueniens fuit spiritum sanctum mitti visibiliter, sed etiam filium in carne visibiliter: verbum caro factum est Ioan. loco allegato. Quae quidem assertio: idem est secundum fidem catholicam tenenda: verum S. Tho. ut sui moris est, probat istam assertionem, seu potius declarat huiusmodi ratione.

Proba-tio.

¶ Naturale est homini spiritualia per sensibilia cognoscere, ut dictum est q. 2.

artic. 1. quia omnis nostra cognitio ortum habet a sensu: ergo diuina, quae neque videri, neque sensu percipi possunt, per res sensibiles, & sensui subiectas nobis manifestari debent. Et patet quidem collectio, quoniam Deus prouidet omnibus rebus secundum vniuersumque modum, naturam, & conditionem: igitur inuisibiles missiones diuinarum personarum per aliqua signa sensibilia manifestari hominibus habent: sicut etiam ipse Deus, & processionem aeternam diuinarum personarum per creaturas aliquo modo manifestantur: & in eis vestigium trinitatis quoquam modo reperitur: quemadmodum inferius ostenditur quae 2. 4. 5. artic. 7. & etiam declaratum est quae 2. 7. conueniens ergo est, filium, & spiritum sanctum visibiliter mitti sub aliquibus signis sensibilibus, ut per ea ipsorum missiones inuisibiles nobis manifestentur. Tertia demum assertio fit.

3. assertio.

¶ Maximum planè discrimen est inter missionem filij, & spiritus sancti: nam quia filius est spiritus sancti principium, missus est ad sanctificandum nos tanquam principium, & autor ipsius sanctificationis, & gratiae, quatenus nobis eam meruit: gratificauit enim nos in dilecto filio suo, ad Ephes. 1. & Ioan. 1. gratia, & veritas per Iesum Christum facta est. At vero spiritus sanctus missus fuit in aliquo signo visibili, ad ostendendam, & indicandam illam sanctificationem, & velut eius signum, & indicium, quoniam procedit a patre, & filio ut donum: quemadmodum ostensum est quae 2. 3. 8. Donum autem signum amoris est.

Secunda commentarij pars.

In responsione ad primū reddit rationem, cur de spiritu sancto non legitur esse minorē patre, de filio vero id legitur.

In respō-tione ad primū.

¶ Ioan. 4. Pater maior me est: cum uterque fuerit missus visibiliter, & in aliquo signo visibili. Et respondet, id e causa quidem

dem esse, quia filius Dei assumpsit creaturam visibilem, in qua apparuit, (humanitate videlicet) in unitatem suppositi, ita ut ratione hypostaticae unionis id, quod de humanitate dicitur, de filio Dei dicatur, quoniam ratione illius unionis hypostaticae fit idiomatum, & praedicatorum communicatio: sic quod praedicatum utriusque naturae de altera enuntiet in concreto, ut Deus est homo, & homo est Deus: uti licebit legere. 3. parte quaest. 16. art. 4. At vero spiritus sanctus non assumpsit aliquam creaturam visibilem in qua apparuit, in unitatem suppositi, ut non assumpsit columbari, ita ut fieret spiritus sanctus columba. Et propterea filius dicitur minor patre, in quantum homo scilicet, & secundum humanitatem: spiritus sanctus vero minimè. Mutuatus est nimirum sanctus Thome rationem hanc ab Aug. 2. de trinitate. cap. 6. in principio, cuius verba sic habent. Ideo autem nunquam scriptum est, quod Deus pater maior sit spiritu sancto, vel spiritus sanctus minor Deo patre, quia non sic est assumpta creatura, in qua appareret spiritus sanctus, sicut assumptus est filius hominis, in qua forma ipsius verbi Dei persona praesentaretur, & reliqua.

In respō sione ad secundam. ¶ In responsione ad 2. constituit S. Thome duo discrimina, quorum primum statut inter visiones propheticas, & res visibiles, in quibus spiritus sanctus apparuit secundum, inter has, & sacramenta tum veteris, tum nouae legis.

1. Discrimen. ¶ Dicit itaque S. Thom. edoctus ab Aug. ubi supra lib. 12. cap. 6. quod videlicet creaturæ, in quibus spiritus sanctus apparuit, ut ignis, columba, & reliquæ, fuerunt exhibitæ oculis corporeis, & sensibus subiecte, necnon extra animam existentes visæ sunt, & sensibus perceptæ, atque cognitæ, velut ille ignis, qui apparuit Moysi in rubo Exo. 3. & sicut tonitrua, ac micantia fulgura, quæ apparuerunt populo Israelitico, cum eis Deus ferret legem, ut habetur Exod. 19. At vero res, quæ apparuerunt prophetis in prophetica visione, non fuerunt sensibus perceptæ: sed solum in spiritu visa. Verba autem Augusti loco

citato sunt. Visio prophetica nõ est exhibitæ oculis corporeis p formas corporeas, sed in spiritu p spirituales corporum imagines: columbam verò illam & ignem, oculis viderunt quicumque viderunt. hæc August.

¶ Dicit rursus, has res visibiles in quibus spiritus sanctus apparuit, à sacramentis veteris, & nouae legis, quæ etiã significant gratiam, ac subinde inuisibilem missionem spiritus sancti, valde inter sese discriminari: nam ista assumuntur ad significandam gratiam ex rebus iam creatis, & præexistentibus: ut petra assumpta fuit, ad significandũ Christum: petra autem erat Christus. 1. ad Corinth. 10. Sed illæ fuerunt recens, & peculiariter creatæ ad significandam missionem spiritus sancti.

Ad tertium itidem docet, quod licet tota trinitas operata fuerit omnem creaturam visibilem, quæ significabat missionem diuinæ personæ: verum potius quædam res visibiles indicat missionem huius personæ, quàm alterius: quia fuit peculiariter cõdita ad representandam vnã, & non alteram: nam sicut tres distinctæ personæ diuinæ diuersis significantur nominibus, ita congruit rebus diuersis eas representari. Hanc rursus doctrinam petit diuus Thome ab Augustino lib. 2. de trinitate. cap. 10. & 4. de trinitate. capite vltimo.

¶ Ad quartum verò, præterea (inquit) quod decebat diuinam sapientiam, ut missio filij Dei ostenderetur per dignissimam creaturam sensibilem, quæ est humanitas: quoniam mittebatur ut auctor sanctificationis, quemadmodum dictum est in corpore articuli: & plane naturæ humanæ utrunque tribui potest, & agere, & sanctificari: reliquæ vero creaturæ corporatæ neque agunt, sed potius aguntur, neque sanctificari possunt. At vero missio spiritus sancti potuit indicari per quamlibet creaturam sensibilem: quia ut eodem corpore articuli diximus, spiritus sanctus missus est solum ut sanctificationis, indicium: & quælibet res sensibilis potest eam indicare.

Ex qua annotatione colligit S. Thome duo:

duo: primum, quod non decebat rem, sub qua apparuit spiritus sanctus, assumi in unitatem suppositi: quia non assumebatur ad aliquid agendum, sed ad significandum: quod quidem munus exactè exerceri poterat per quamlibet visibilem creaturam sine assumptione in unitatem suppositi.

¶ Colligit secundo, quod non oportebat, re, sub qua apparuit spiritus sanctus, durare, ac permanere, nisi quãdiu perageret officium suum: quia Deus, & natura nihil faciunt frustra. Arist. 1. celi tex. 3. & huiusmodi creatura solum fuit condita ad illum finem, ut potè ad significandum missionem spiritus sancti: quamobrem post sui muneris functionem illico redacta est in præiacentem materiam, ex qua fuerat formata. Et tandem ne te molestia afficiam optime lector pluribus allegationibus, legere tibi licebit Augusti. locis citatis. 2. de trinitate. cap. 5. vsque ad finem, & 4. de trinitate. cap. 19. etiam ad finem vsque: nam ferme omnia, quæ docet S. Thom. in tota præsentis quaestione, ab illo assumptæ his in locis.

Rursus denud in responsione ad quintum affirmat, quod illæ creaturæ visibiles sub quibus missus fuit spiritus sanctus, fuerunt formatæ à tota trinitate ministerio angelorum: ut docet August. 3. de trinitate. capi. 3. 10. Verum non significabant angelos, neque angelorum missionem, sed spiritum sanctum, quia ad indicandum eius missionem tantum conditæ sunt, ita ut in illis creaturis esset spiritus sanctus sicut signatum in signo.

In responsione ad sextum expendere oportet sancti Thome doctrinam, quã in eadem responsione adducit. Pro cuius explanatione dubitamus, signa illa, sub quibus spiritus sanctus apparuit, quid nam significarent ultra significationem, qua indicant missionem spiritus sancti. Si quidem, ut placet sanctis & doctoribus, alias diuersas significationes habebant. Cui sanè rei intelligendæ, necessum est nonnulla præmittere ex eodem diuo Thome, hic, & in 1. distinct. 16. quaest. 1.

¶ Initio annotare oportet, spiritum sanctum fuisse missum sub quaduplici signo: hoc est, sub specie columbæ ad Christum, ut constat locis allegatis: & sub specie nubis lucidæ ad eundem, ut legitur Matth. 17. & sub specie itidem flatus ad apostolos, ut habetur Ioã. 20. & tandem sub specie linguarum ignis ad eosdem, ut liquet Actorum 2.

¶ Obseruare iterum necessum est, signa quæ apparebant supra Christum seruatorem nostrum, non significare missionem spiritus sancti, quæ tunc fieret, sed quæ facta fuerit ad ipsum in principio lux cõceptionis: verum signa, quæ super alios apparebant, ostendebant missionem spiritus sancti, quæ tunc fiebat.

¶ Tertio tandem aduertendum est, non esse de necessitate inuisibilis missionis, ut semper manifestetur per aliquod visibile signum: oportuit tamè ipsam spiritus sancti missionem super Christum, & apostolos, aliosque sanctorum priores signis ostendi, & manifestari: quoniam manifestatio spiritus sancti per signa fit ad utilitatem ecclesiæ, ut docet Pau. 1. ad Corin. 12. ut videlicet per ea fides confirmetur, & propagetur. Quod potissimum factum est per Christum, & apostolos, iuxta illud ad Hebræos. 2. quæ scilicet salus cum initium accepisset enarrari per dominum, ab eis, qui audierunt in nos confirmata est, &c.

¶ His igitur prælibatis, respondeamus oportet ad dubium propositum: videlicet, quid signa, sub quibus spiritus sanctus apparuit, significarent. Sanè circa significationem eorum: sancti & doctores scholastici in 1. distinct. 6. variè loquuntur, diuersas accommodantes significationes illis signis: nos vero eas accommodabimus, quæ magis congruæ sunt, & quas sanctus Thom. assignat in præsentibus, & in 1. distinct. allegata.

Columba ergo, quæ descendit super Christum seruatorem nostrum, dum baptizaretur à Ioanne, significabat in eo plenitudinem gratiæ: Ioan. 1. plenum gratiæ: ac subinde significabat plenitudinem virtutis spiritualis, quæ est ipsa-

2. Discrimen.

In respō sione ad tertium.

August.

In respō sione ad quartum.

1. Illas.

1. Illas.

1. annot.

3. annot.

Responsum ad dubium.

Significatio columbæ.

ipsamet gratia Christi cum ceteris donis ad regenerandos plures filios in vita spiritali per baptismum, & spiritali regenerationem: unde vox patris intonuit. hic est filius meus dilectus, ut ad similitudinem unigeniti alij regenerentur. Et ratio sane est, quia columba est animal foecundum: foecundum autem idem pollet, quod fertile, & est res apta nata plures producere effectus: atque a deo foecundum, & ex consequenti columba ut foecunda, significat duo: videlicet plenitudinem virtutis: producendi intra rem ipsam: & extra, filiorum copiam, & multitudinem.

Significatio flammis.

¶ Ad Apostolos praeterea fuit missus spiritus sanctus sub specie flatus Ioan. 20. ut conferret eis potestatem, & auctoritatem remittendi peccata, habetur enim ibi, haec cum dixisset insufflauit, & dicit eis, accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt: & nempe sub specie flatus contulit eis illam potestatem, ut ostenderetur eam a se non habere, sed a Christo seruatore nostro, sicuti flatus non est ab illo in quem mittitur, & fertur flatus, & circa quem quis flat, Apostoli namque istam auctoritatem acceperunt ab ipso Christo, & ipse quia homo erat a patre aeterno, quod nimirum significabatur per volatum colubae de super uenientis, ut docet sanctus Thom. in 1. vbi supra distinct. 16. questio. 1. artic. 3.

Significatio nubis lucidae.

Missus rursus fuit spiritus sanctus ad Christum sub specie nubis lucidae, quae quidem nubes lucida, (ut dicit sanctus Tho. 1. senten. loco proxime allegato) significabat redundantiam gratiae ex ipso in alios per modum doctrinae docendo homines, & in ipsos veritatis lumen infundendo, & propterea dictum est a patre aeterno, ipsum audite, significabat (inquam) illa nubes lucida redundantiam doctrinae ex ipso in alios, quia nubes lucida abundantiam lucis maximam in se habet propter radiorum reflexionem: iuxta illud Job. 37. nubes spargunt lumen suum.

Demum fuit missus Spiritus sanctus in apostolos sub specie linguarum ignis, quae quidem significabant donum linguarum, quod datum fuit apostolis ad praedicandum euangelium per totum orbem. Marci ultimo. Euntes in mundum uniuersum, praedicate euangelium omni creaturae. Datus item apostolis fuit Spiritus sanctus sub specie ignis: ad significandum feruorem caritatis, quem habituri erant erga omnes homines procurantes eorum salutem spiritali.

Significatio linguarum ignis.

In fine autem animaduertit sanctus Thom. & assignat rationem, cur ad patres veteris testamenti non debuit fieri missio uisibilis Spiritus sancti: & ratio (inquit) est, quia prius debuit fieri missio uisibilis filij, quae spiritus sancti: siquidem spiritus sanctus manifestat filium, sicut etiam filius patrem, nam omne productum potissimum uniuersum cum producente repraesentat suum producens, quatenus ei simile. Ait tamen, quod ad patres veteris testamenti fuerunt factae uisibiles apparitiones diuinarum personarum, non quidem ad significandum numerum diuinae personae per gratiam: sed ad aliquid aliud ostendendum.

Reddit S. Th. rationem, cur ad patres veteris testamenti non facta fuerit missio uisibilis spiritus sancti.

Tertia commentarij pars.

Circa articulum istum non absque dubitare possumus, an signa illa, sub quibus spiritus sanctus apparuit, fuerint uerba res, an tantum consistat ad significandum: an uidelicet columba fuerit uerum animal de specie columbae: aut solum columbae figura.

Dubium

In praesenti quippe dubietate quaedam profecto certa sunt, alia uero controuersa. Pro certo sane tenendum est, quod omnia illa signa fuerunt res existentes extra animam, & non solum imaginatione: quemadmodum propheticae visiones, ut superius dictum est. Item etiam res indubitata, & ab omnibus concessa est, quod flatus fuit uere Christi seruatoris nostri flatus: ut claret ex verbis

Quid per certum habendum sit in praesenti dubium.

uerbis praedem allegatis, haec cum dixisset, insufflauit. Certum praeterea est, linguas illas, quae apparuerunt super capita apostolorum, non fuisse ueras linguas ex carne consistentes: fuisse enim monstra: neque illae fuerunt uerus ignis, alioqui enim combussissent apostolorum capita, si non fuissent impeditae per miraculum: non sunt autem multiplicanda miracula sine necessitate. Fulcitur denique hoc ipsum ex uerbis Actuum 2. ubi legitur, & apparuerunt illis dispersitae linguae, tanquam ignis: ubi Lucas utitur uerbo significante similitudinem, hoc est, tanquam: ut innueret non esse uerum ignem, sed similitudinem ignis. De nube denique asserendum itidem est, eam fuisse ueram nubem ex humoribus, uel aere, uel ex alia materia consistantem: quod sine dubio corroborare possumus ex uerbis Matthaei 17. ubi de illa nube sermonem facit euangelista, ut de nube uera: ecce (inquit) nubes lucida obumbravit eos.

Quod subinde est in praesenti disputatione reuertitur. Porro quod in dubium reuocatur inter doctores, hoc utique est: an columba illa fuerit uerum animal: & non solum est disceptatio, & contentio inter diuersos doctores de hac re: sed etiam apud eundem D. Thom. apparet contradictio in eius assertionibus: nam. 3. parte. questio. 39. artic. 7. tutatur partem affirmantem putat illam columbam fuisse uerum animal, & corroborat sententiam ex uerbis Aug. in lib. de agone Christi. cap. 22. sed tamen loco saepe a nobis alleg. 1. senten. distinct. 16. questio. 1. artic. 3. ad 3. oppositum sustinet: dicendum (inquit) quod columba illa non fuit uerum, & naturale animal, sed tantum similitudo columbae. haec ille. Quibus uerbis luce meridiana clarius affirmat contrarium eius, quod in 3. parte asseuerauit. Admirari certe non desinat quemdam Thomistarum, qui ita conatur interpretari haec uerba, ut asseueret in eis sanctum Thomam non dicere oppositum illius, quod in 3. parte docuit, sed mordicus tenet ipsum sanctum Thomam in utroque loco, tum 3. parte, tum etiam ibi, in 1. adem pro-

Partem affirmantem defendit a S. Th. 3. parte. August.

Partem defendit a S. Th. 3. sent.

us sensisse, quod scilicet illa columba fuit uerum animal. Sed quam rationi dissonum hoc sit, cuiusque re uera notissimum est.

Refellit quidam Thomistarum.

Nobis tamen uidetur parum referre istam, uel illam sententiam tueri, cum sane utraque pars sine aliquo fidei discrimine defendi valeat. In partem tamen negantem cum sancto Thom. in 1. plus declinamus, quam etiam probabilior existimat Caiet. in 3. par. loco citato: & ratio, quae absque dubio apud me magni habet pondus, est, quia omnes euangelistae in locis paulo superius citatis loquuntur de columba: non ut de uera columba, sed ut de similitudine, & figura eiusdem, utentes ad uerbi similitudinem columbae significantibus: Mattheus namque, & Lucas dicunt, sicut columba: Marcus inquit, tanquam columba: Ioannes autem ait, quasi columba.

Sententia auctoris.

1. Ratio.

Iterum, quoniam colubina fuit a Deo condita solum, ut significaret missionem spiritus sancti, & ad huius muneris functionem non necessaria erat uera natura columbae, sed sufficiebat sola illius similitudo.

2. Ratio.

Denique, quia ex consensu omnium, ignis qui apparuit super capita apostolorum non fuit uerus ignis, sed similitudo eius: quoniam Lucas actor. 2. uerbis illis, quae recensuimus, utitur ad uerbi, tanquam, similitudinem ignis significantem, at omnes euangelistae sicut demonstratum est, utuntur ad uerbi similitudinem columbae referentibus: igitur non fuit uera columba.

3. Ratio.

¶ Obijciat aliquis, spiritus sanctus apparuit in specie columbae non uerget, sed fictitiae, & commentitiae. ergo decipiebat Ioannem, & reliquos qui aderant existimantes eam esse ueram columbam: quod nequitiam a theologo asserendum est.

Obiectio.

¶ Ad haec, filius apparuit in uera humanitate, ergo spiritus sanctus debuit apparere in uera columba.

Obiectio ad primam.

¶ Ad primam obiectionem breui respondemus negando collectionem: nam solum fuit condita illa figura columbae ad representandum missionem spiritus

Quest. 43. ARTIC. VIII. Comment.

seruat ecclesia. Denique & Simon Magnus offerens Apostolis pecuniam, non ait: date mihi & hanc potestatem, ut eodem Spiritum sanctum, sed cuiusque (inquit) imposuero manus, accipiat spiritum sanctum: quia neque scriptura superius dixerat, videns autem Simon, quia Apostoli darent Spiritum sancti: sed dixerat, videns autem Simon, quia per impositionem manuum Apostolorum daretur Spiritus sanctus, hanc Augustinus.

1. Argumētū. Verum in hanc sententiam argumentamur ex Paulo ad Galatas ca. 3. ubi de se loquens ait. Qui tribuit vobis spiritum, & operatur virtutes in vobis. Ergo Apostoli dabant Spiritum sanctum.

Responso ad argumētū. Huic argumento respondet Magister sententiarum, ubi supra, & dicit Paulum affirmare se tribuisse Spiritum sanctum, non eo quod haberet potestatem, & auctoritatem dandi spiritum sanctum, sed quia exequabatur ministerium, in quo dabatur à Deo Spiritus sanctus, & hoc certe modo tribuuntur ministri ecclesie Spiritum sanctum ministrantes sacramenta, in quibus datur Spiritus sanctus. Sed non dant Spiritum sanctum, ut dare importat auctoritatem respectu eius, quod datur ut dicit sanctus Thomas articulo quarto, ad 1.

2. Argumētū. At secundo opponimus. Ministri ecclesie per sacramenta conferunt gratiam, sed posita ipsa gratia, per quam inhabitat animam Spiritus sanctus: ergo dant Spiritum sanctum.

Confirmatio. Insuper sacramenta sunt causa gratiae, & dationis gratiae, quia sunt causa quod Deus det gratiam: ergo eadem ratione sacramenta sunt causa dationis Spiritus sancti: quia sunt causa, quod Deus det Spiritum sanctum, sed eo modo quo sacramenta sunt causa gratiae, ministri eorum quatenus ea conferunt, sunt etiam causa gratiae: ergo ministri

sunt causa dationis Spiritus sancti: ac subinde dant Spiritum sanctum.

Responso ad 1. Respondemus, in primis quod ministri ecclesie non dant Spiritum sanctum, si loquamur de datione visibili, de qua videtur duntaxat loqui Augustinus verbis citatis, neque habent potestatem dandi illum: siquidem non habent, neque habuerunt potestatem dandi signum illud visibile, sub quo Spiritus sanctus apparebat.

Responso secundum ad 2. Secundo respondemus negando secundum argumenti consequentiam, quoniam dare Spiritum sanctum importat auctoritatem, & dominium supra Spiritum sanctum, & forte in simili defectum illius consequentia ostendimus: non enim bene colligitur, homo est dominus suae actionis, aut habet dominium supra suam actionem: & posita actione, necessario secundum ordinem naturae ponitur Dei concursus generalis, ergo est Dominus Dei, aut Dei concursus generalis, aut habet dominium supra Deum, aut concursum Dei generalem. Ad tertiam autem confirmationem respondere possumus, ita esse quod sacramenta, & ministri ecclesie quatenus ministrant ea, sunt causa moralis dationis Spiritus sancti, id est causa quod Deus det Spiritum sanctum: sed cum postremo colligis, ergo dant Spiritum sanctum, negamus planè consequentiam: quia ut proxime diximus, dare Spiritum sanctum importat auctoritatem respectu Spiritus sancti.

Responso ad confirmationem. Hactenus de abditissimo trinitatis arcano: Christo servatori nostro maxime referantur gratiae, quod contulerit nobis auxilium, ut huic difficillimo omnium tractatu finem imponeremus: faxit Deus, ut reliqua in diuum Thomam commentaria absoluzimus in honorem, & gloriam eiusdem Iesu Christi, qui cum Patre, & Spiritu sancto regnat in saecula saeculorum. Amen.

F I

N I S.

